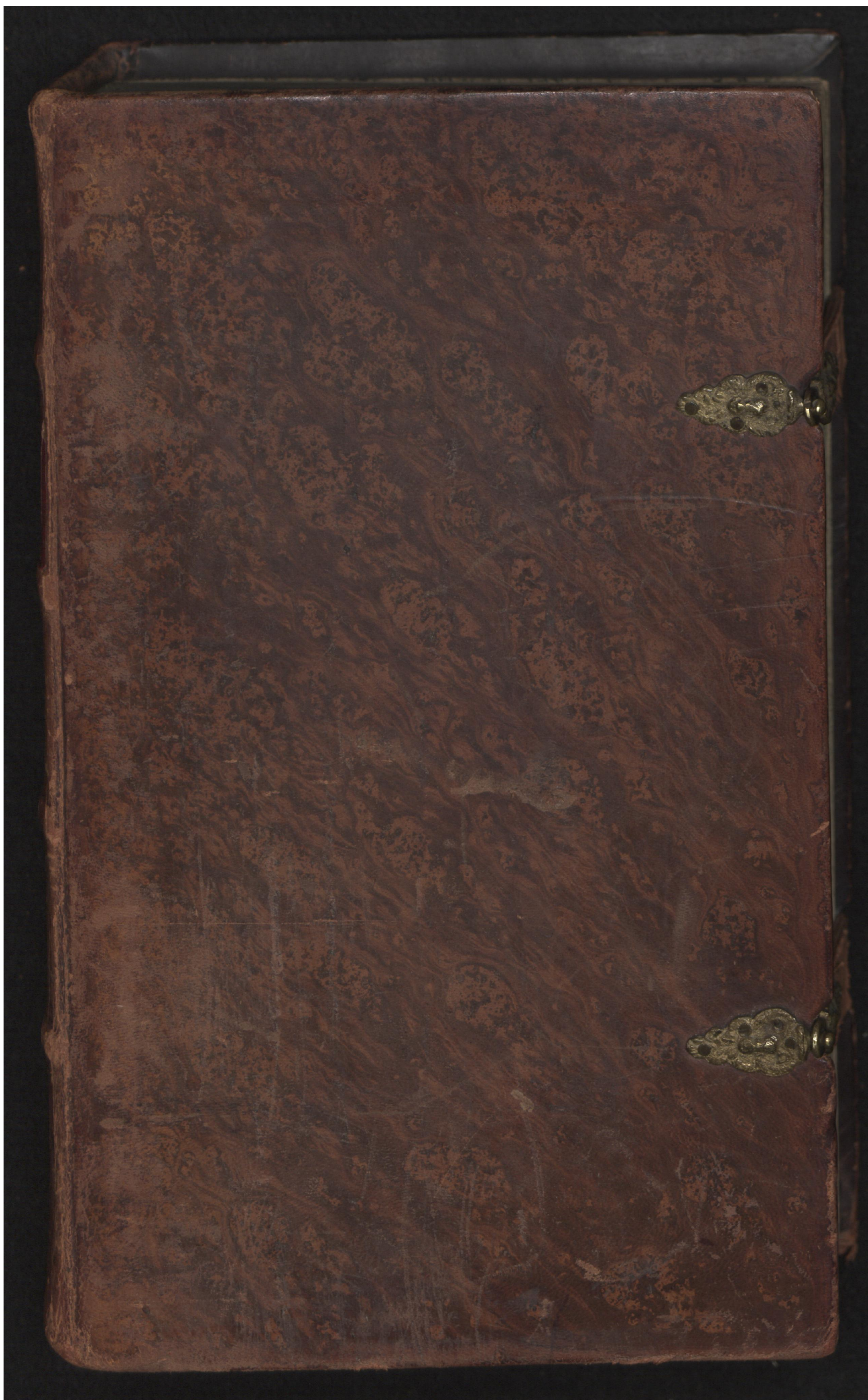
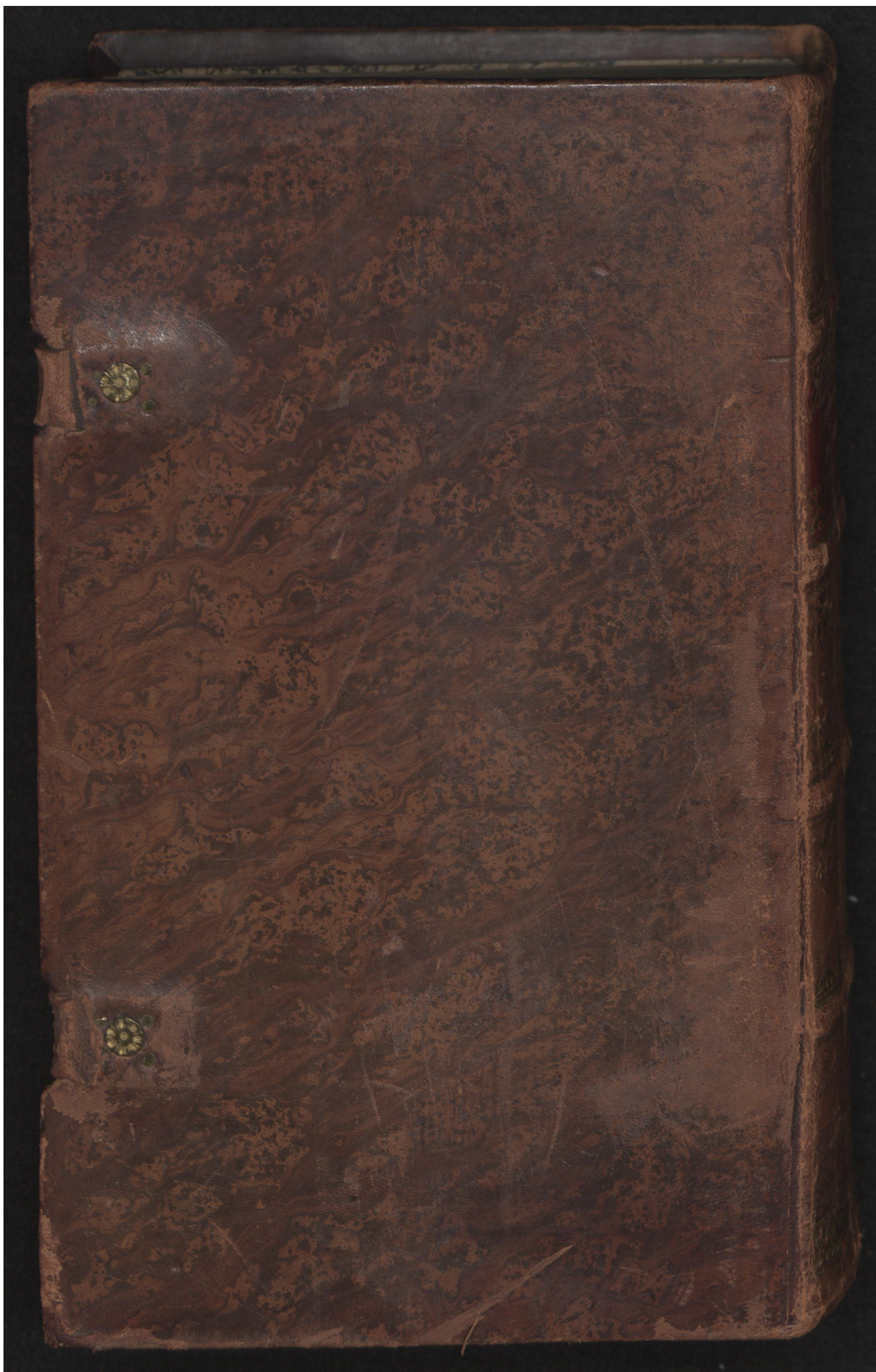

Hemmingſön's
Postilla.

NIELS
lige om
mark o
merckel
Hushold
forstaa
R[eraviu
læderbin
Et meget
Eksemplar

23.

NIELS HEMMINGSEN: Postilla eller Forklaring offuer Euangilia som almindelige om Søndage oc andre Helligedage, prædickis i den christne Kircke udi Danmark oc Norge: Først screffuen paa Latine / Oc nu paa det ny offuerseet oc merckelige forbedrett aff Niels Hemmingssøn / D. Alle Gudfryctige Christne i Husholdning / Husbonder oc Hustruer / Oc alle andre / som Danske Tungemaal forstaa kunde / till villie oc tieneste / udsæt paa Danske / aff Rasmus Hanssøn / R[eravius]. Prentet i Kiøbenhaffn / hos Henrich Waldkirch Anno 1600. fol. Hellæderbind med Spænder.
125.00

Et meget velholdt Eksemplar med alle Træsnit og Titelblade i *pragtfuld samtidig Haandkolorering.* Eksemplaret, som har tilhørt den kendte Bogsamler F. S. Bang, er et Unicum!

Udgaven fra. 1600.
(1ste Udgave 1576)
Exemplaret har tilhørt
F. S. Bang.

POSTILLA
Eller
FORklaring offuer
Euangelia som almindelige om, Søndage oc andre Hellige dage / predickis i den Christne Kircke / vdi Danmarck oc Norge: Først screffuen paa Latine / Oc nu paa det ny offuerseet oc merckelige forbedret
aff
Niels Hemmingssøn / D.
Alle Gudfryctige Christne i Husholdning / Husbonder oc Hustruer / Oc alle andre / som Danske Tungemaal forstaa kunde / til vilie oc tieniste / vdsæt paa Danske / aff
Rasmus Hanssøn / R.

Met Kong. Ma. Friihed vdi 10. Aar icke effterest at trycke:

Denne første Part indeholder Euangelia / fra Aduent / til Pintze dag.
Prentet i Kiøbenhaffn / hos Henrich Waldkirch.
ANNO
M. DC.

CHRISTOFFER VVAL-CKENDORP, til Glorup.

Sapient. 6.

Huo som haffuer lyst til Vijsdom/ den gør hand til en Herre.

Den Christelige Læsere/ ynsker ieg Niels Hemmingssøn D. Naade oc Fred aff vor HErre Jesu Christo.

AT ieg haffuer ladet min Postil vdsætte paa vort danske maal/ ere disse Aarsager: Mange fromme Christne (aff huilcke nu somme soffue vdi Herren/ oc somme endnu igienleffue) haffue begeret aff en oc aff en anden/ at de skulde samme min Postil vdsætte paa Danske/ paa det at hun icke alleniste kunde tiene dem som Latine oc tydske tungemaal forstaa kunde/ men oc andre Danske oc Norske/ vdi disse loffige Kongeriger Danmarck oc Norge. Oc endog at nogle fromme Mend haffde taget sig det faare/ oc haffde begynt at sætte hende vd/ met allerstørste flid/ saa bleff det dog for atskillige sagers skyld forhindret/ Oc besynderlige for den Feyde her vaar vdi Riget oc andre steder/ huorfaare mand kunde huercken bekomme Papir eller andet/ huad der til hørde. Men efterdi at Gud almectigste haffuer giffuet oss nogen Rolighed/ da haffuer atter gaat Folck begeret/ at ieg vilde tilstede/ at samme Postil maatte vdgaa paa vort Danske maal/ huilcket ieg gierne tilstedde/ besynderlige for disse Sagers skyld.

Først/ fordi at Erlig oc gudfryctig Mand Baltzer Kaus/ Borgere oc Bogeførere i Kiøbenhaffn/ tog sig for/ at ville paa sin Bekaastning lade den prente her vdi Riget/ paa det at mand kunde haffue det diss nærmere ved Haanden/ oc kunde daglige haffue tilsiun/ at alting diss bedre oc skickeligere kunde gaa for sig. Derfaare giorde hand forening met Erlig oc vellært Mand/ Her Rasmus Hanssøn/ Rerautus/ Predickere her i Kiøbenhaffn/ at hand vilde samme Postilla

vdsætte paa Danske / huilcket hand effter forneffnde Baltzer Kausis oc min begering / tog sig for hender / oc loffuede at hand vilde den met all flid vdsætte/ord fra ord/effter latinen/oc intet i nogen maade foruēde.

Disligeste siuntis mig ocsaa offuer alt nyttigt oc gaat at vere/at ieg met dette mit ringe Arbeyde kunde tiene mine egne Lands folck. Gud giffuet/at det ellers skeer Gud til ære. Oc paa det at det kunde komme til diss større Gaffn / haffuer ieg mange steder videre forklaret / end det vaar tilforn vdi den Latinske oc tydske Postilla/oc tillagt nogle Søndagis Euangelia. Oc haffuer ieḡ denne min Postilla saa screffuet/at den som hende læse vil/ skal icke forhindris aff nogen skends ord imod nogen: Men ieg haffuer her vdi veret tilfreds met den enfaaldige Sandhed oc Textens forklaring/oc alting henført til den Christne Kirckis opbyggelse.

Gud giffuet at alle Predickere vilde ickun see til Guds ære / oc deris Gaffn som de predicke faare/oc icke storme imod dem/som ere langt fra dennem/ oc kunde dem for den skyld intet suare / huor aff der kommer mere Forargelse end gaat. Gud giffuet/at huer vilde heller betencke,huad Gud kand komme til ære / oc Menniskene til Opbyggelse / end sig selff til Ros oc Prijs vdi denne forfengelige oc forgengelige Verden / At mand kunde met rette sige met Dauid: Icke oss o HERRE/icke oss/men dit Naffn giff ære / for din Barmhiertigheds oc Sandheds skyld. Fordi at disse tuende ting/som ere/En reen Lærdom/ Oc en Christelig Endrectighed/ opbygge Guds rige/ nedersla Dieffuelens rige/sammen binde Menniskene met en ret Christelig Kierlighed/saa at mand alting henfører til GVds ære / oc den Christelige Kirckis forbedring oc Gaffn. Her aff kommer en rolig Samuittighed/oc en frimodig Jesu Christi foruentelse/

Psalm. 115

som

som snarlige vil komme oc fuldkomme sit Løffte/som er/ at giffue det euige Liff oc Salighed / alle dem der tro/ oc aff Troen beuise hannem Lydighed.

For denne endelige Sag skyld/at mand saa vdi Gudfryctighed/vdi en reen christelig Lærdom/ oc en christelig Kierlighed kunde leffue/haffuer ieg screffuet denne min Postilla/oc ladet hende paa Prenten vdgaa/paa Latine/Danske oc Tydske. Den almectigste/gode/vise oc barmhiertige Gud / vende alting sig til ære oc oss sine Børn til Glæde oc Salighed/ Amen.

Derfaare beder ieg dig/ o Hellige/Retfærdige oc barmhiertige Fader / for din kiere Søns Jesu Christi vor eniste Meglers oc Saliggiøreris skyld/ at du holder oss ved din sande Lærdom/ at wi ingen ting haffue kiærere end dit salige Ord oc Euangelium / at du vilt helliggiøre oc sammenbinde oss met din hellig Aand / vdi en retsindig Kierlighed oc Endrectighed / at wi kunde den stund wi skulle leffue i denne Verden/prise oc ære dig/met Mening/Hierte/ Mund oc Gierninger/ paa det at din christne Kircke maa formeris dag fra dag/oc Dieffuelens rige maa nederdempis/oc at wi paa det sidste kunde bekomme det gode/som du haffuer loffuet oss vdi din kiere Søn Jesu Christo vor HERRE/ Amen.

Saa vil ieg haffue dig bedet/ du Christne Læsere/ thuosomheldst denne Postilla faarekommer/ at du om hende dømer aff Guds reene oc klare Ord/oc icke aff dine Affecter/eller oc andris Dom/som intet er til tacke / vden huad de selff tencke oc giøre. Gud vere sin Christenhed naadig oc barmhiertig / oc nedersla Dieffuelen snart vnder vore Fødder.

Screffuet i Kiøbenhaffn / den attende dag Septembris / Aar 1576.

Erlig/Velbyrdig/viis oc gudfryctig Mand/ Christoffer Valckendorp til Glorup/ Kongelige Maiestatis vor Allernaadigste Herris tro Mand oc Rentemestere / min gunstige Herre oc Patron:

Naade/Fred/Barmhiertighed oc all lycksalig Velfært aff Gud Fader/ ved Jesum Christum vor Frelsere oc Saliggiørere.

DEn almectigste Gud vdi sit ord befaler oss/ At wi skulle vere dem lydige som hand effter sin gode vilie oc behagelighed haffuer ophøyet offuer oss: Oc at wi skulle beuise dem tacknemmelighed/ som oss haffue beuist Velgierninger/oc giort til gode. Disligeste/ at wi skulle huer i sin sted/ legge vind paa at forfremme hans loff oc ære/ til Chyisti Rigis oc Menigheds opbyggelse/ det meste oss mueligt er.

Disse tre Sager/gunstige Herr Rentemester/haffue kommet mig til/at ieg paa Danske haffuer vdscreffuet denne skøne oc herlige Postilla/ som hederlig oc høylært Mand/ Doctor Niels Hemmingssøn/ min kiere Herre Præceptor oc Landmand haffuer screffuet paa Latine/ oc nu noget nær i tredive Aar haffuer met stor fruct oc gaffn veret brugt her i Danmarckis oc Norgis riger / disligeste vdi Tyskland oc andre steder flere / huor hun haffuer veret meget affholden/som ieg oc huer maa bekiende/ oc ieg der veed viss besked paa. Thi den tid der forbemelte Herr Doctor haffde først screffuet oc dicteret denne Postilla Anno 1547. faar sine Disciple/ mange sine Mends Børn / ædle oc vædle/ som hand den tid haffde hiemme i sit Hus/ da begynte hun strax at bliffue saare almindelig/ baade iblant Studenterne/ som den tid studerede her i Kiøbenhaffn/ Oc disligeste iblant Presterne/ mange steder her vdi Riget. Oc for den skyld forbedrede hand hende meget/ i det Aar 1555. Der aff bleff hun end da mere bekynt oc anseet/ for den smucke maade oc viis her vdi brugis at lære met/ for huilcket ocsaa den salige Mand M. Jens Christenssøn/ som den tid vaar Skolemestere her i Kiøbenhaffn/ tog sig for at dictere hende/ ord fra ord for sine Discipler/ som sade i hans Lectze i Skolen/ paa det at dei fremtiden kunde bruge hende dem selff oc andre til gaffn. Der hun nu bleff saa almindelig/ oc vaar saa gaat som i alle Studenters hender oc menige Presters her omkring/ oc andre steder flere / da lod forneffnde Herr Doctor hende effter mange lærde Mends oc Presters Bøn oc begering/ vdgaa paa Prenten her i Kiøbenhaffn / Anno 1561. Saa bleff hun strax det andet Aar der effter tryct paa ny i Vittenberg/ oc bleff strax vdsæt aff Latinen paa Tytske. Siden haffuer hun veret tit oc offte tryckt i Tyskland/ baade paa Latine oc Tytske/ oc er saalt der aff mange tusinde Exemplaria. Effter at dene Bog vaar nu bleffuen saa almindelig/ paa disse tuende Tungemaal / Latine oc

Tytske/ vaare der mange fine Mend her i Danmarck/ baade ædle oc wædle/ som begerede at forneffnde Herr Doctor vilde den lade vdsætte paa Danske/ paa det at hun ocsaa kunde brugis i Hus-holdning oc andre steder huor behoff giordis hos den menige mand i disse Riger/ oc icke aleniste vere oss Danske oc Norske en Kircke-postil/ men ocsaa en Huspostil.

Iblant andre/ kiere Herr Rentemester/ vaar besynderlige den gode salige Herre/ Eders Erlige Velbyrdige Fromheds gode ven/ Herr Johan Friis/ met lofflig ihukommelse/ Kongelige Maiestats vor Allernaadigste Herris Canceler/ tro Mand oc Raad/ hand giorde tit oc offte megen flid der til/ at denne Postilla kunde komme paa Danske. Oc haffde hand hen ved ti Aar siden/ handlet met en Tytsk Bogeførere/ som haffde sin handel her i Riget met Bøger/ at hand skulde samme Postil lade vdsætte paa danske oc prente. Oc efferdi at det bleff for den Feyde her vaar i Riger/ oc andre sagers skyld/ forhindret/ saa at hun icke paa den tid bleff prentet/ oc der bleffue dog mange ved deris begering/ at denne Bog kunde komme paa Danske/ da tilstedde forbemelte Her Doctor/ at den Danne-mand Baltzer Kaus/ Borgere oc Bogeførere her i Kiøbenhaffn/ som samme Postilla paa sin Bekaastning først haffde ladet prente paa Latine/ hand maatte den ocsaa nu bekaaste oc lade prente paa danske/ paa det at forneffnde Her Cancelers oc andre flere Christ-nis vilie oc begering kunde gaa for sig. Huorfaare at forneffnde Herr Doctor befoel mig nu paa femte Aar siden/ at ieg den skulde vdsætte paa danske/ huilcket ieg hannem icke neete kunde eller vilde/ besynderlige for de tre sager skyld/ som ieg før opregnede/ som ere: Først/ at ieg her met kunde beuise min kiere Præceptori oc gunstige Herre/ tilbørlige Tienstactighed oc Lydighed/ efferdi hand haffuer (vden alt Glisneri oc Øyentieniste at sige) forskylt oc fortient meget gaat aff Christi Kircke her i Danmarckis oc Norgis Riger/ saa vel som i Tyskland oc andre steder flere. Dernæst at ieg ocsaa her met i nogen maade kunde beuise hannem min tacknemmelighed/ baade for sin nyttige Lærdom/ der ieg oc mange haffue aff hans mundeli-ge vnderuisning/ oc aff hans skøne bøger/ bekommet: Oc for man-ge velgierninger/ som hand mig met Raad oc Daad giort oc beuist haffuer. Oc for det sidste/ at ieg for alting her met kunde faa Aar-sage til at beuise min tieniste oc tacknemmelighed mod Gud/ oc bru-ge den lille part aff det Pund som min HERre Jesus Christus mig antuordet haffuer/ at bruge til hans ære oc loff/ saa som hand selff i den smucke Lignelse hos Mattheum oc Lucam/ om de Pund/ som Herren antuordede sine tienere at bruge/ vdkreffuer aff alle Christ-ne. Oc Paulus binder at huer skal bygge paa troens Grunduaal det som nyttigt er. Oc tuiler ieg icke der paa/ at dette mit Arbeyde bliffuer io met Guds hielp/ mange til gaffns/ oc hannem til ære/ Efferdi at i denne Bog læris intet andet end det rette rene Guds

I

II.

III.

Math. 25
Luce 19.
1.Corinth. 3.

 Ord/

ord/ som kommer offuer ens met de hellige Propheters / Christi oc Apostlernis Lærdom/ oc met vor Christelige Troes Artickle.

Der ieg nu tog mig samme Postilla for at vdscriffue paa danske/ haffuer forneffnde Herr Doctor hende atter paa ny offuerseet oc forbedret baade met atskillige hele Predickener / som icke tilforn vaare i det Latinske Exemplar/dißligeste met andre merckelige oc saare nyttige stycker oc Lærdomme// som alleuegne mestendelen i alle Predickener ere indførde//huilcket hand selff met egen Haand haffuer screffuet paa Latine/ oc det siden antuordet mig at vdsætte paa Danske/ Huor met denne Postilla er nu saare merckelige forbedret/som huer Christen kand see/ der vil ligne denne danske translats imod den Latinske. Gud giffuet/ at mand det vilde bruge til gaffns oc til Guds ære.

HVad nytte oc gaffn der kand komme aff desse oc andre saadanne merckelige Bøger/ vil ieg intet omtale/ De kunde best der om døme som haffue bedre forstand end ieg: Men ieg beder alle frome Christne/som denne Bog faarekommer / at de dette mit Arbeyde som ieg her met haffuer hafft at vdsætte paa danske/ vilde tage til tacke/ oc icke misbruge det/at de enten der aff skulde tage aarsage at forsøme Kircken (huilcket ieg icke troer/at nogen gudfryctig giør/De vgudelige faa vel altid Aarsage/der som der end aldrig vaare bøger til) eller i andre maade bruge det wræt/saa som der er intet saa gaat/ at det io kand vanbrugis. Men bruge det saa at Gud skee ære der aff. Ere der nogle gode Christne som kunde faa noget gaffn her aff/ saa at denne min wmage kand dem vere i nogen maade tienstactig oc nyttig/ at de da vilde giffue Gud æren/oc bede gaat for mig arme Syndere. Men dem som siunis at dette mit arbeyde intet kand vere nyttigt/dem beder ieg/at de det dog icke slæt vilde foracte oc bespaatte/ eller misunde dem som det behoff haffue/ det nytte oc gaffn de kunde der aff bekome. At de icke heller vilde efftersølge Paffuens exempel/som bær Affuend der ved/at den menige Mand haffuer den hellige Bibel/oc andre nyttige bøger/paa det Maal som huer kand forstaa/oc forfølger alle dem som saadant scriffue/prente oc fordre: men at de heller vilde efftersølge S. Pouels oc Mose exempel. Paulus ynsker de Philipper/ at de kunde io bliffue io mere oc mere rige i allehaande bekiendelse oc forsøgelse. Dißligeste ynsker hand de Corinther/ at de allesammen kunde tale atskillige Tungemaal oc prophetere/ at de kunde huer en læse oc forstaa den hellige Scrifft. Moses den tid det bleff klaget faar hañem/at der vaare flere iblant Guds Folck som propheterede/ end hand selff/ da suarede hand:

Philip. 1.

1. Corinth. 14.

Numer. 11

Gud giffue at alt HErrens Folck vaare Propheter/ oc at HErren vilde giffue sin Aand offuer dem alle.

Her see wi/ at S. Pouel oc Moses vilde icke ene haffue den ære/ at de skulde vide Guds Ord oc ingen anden / men de begerede at alle Mennniske kunde haffue den Forstand i Guds ord som de haffde / oc

at Gud

at Gud vilde giffue alle Mennisfe sin hellig Aand / saa riglige som hun vaar dem giffuen. Derfaare ville wi icke efterfølge Paffuen oc hans Selskaff / Men heller met Mose oc S. Pouel aff Hiertet ynske oc sige: Gud giffue at alle Folck i Danmarckis oc Norgis riger / kunde ret predicke den kaarsfeste Jesum Christum till Salighed / oc rettelige læse oc forstaa den hellige Scrifft / Oc at Gud vilde giffue sin hellig Aand offuer dem alle / oc i alle deris Hierter / Amen.

EFterdi kiere Her Rentemester / at det er en almindelig vijs oc vane / at naar nogen enten selff scriffuer oc dicter noget / Eller oc verterer oc vdsætter andris scrifft paa it andet Tungemaal / oc lader det paa Prenten vdgaa. Da pleyer mand det altid nogen merckelig oc ypperlig Mand at dedicere oc tilscriffue: Icke aleniste der met at beuise hannem ære oc tienistactighed / oc hans naffn oc loff i diss maade at vdsprede: Men ocsaa / at det som scriffuis / oc vnder hans naffn bliffuer almindeligt / kand for hans skyld bliffue hos den Menige mand diss mere anseet: Oc at hand / som en Patron oc Forsuar / vil saadant Arbeyde tage vdi sin Beskytning / oc det imod affuendsiuge oc vanartige Mennisfe oc Bespaattere forsuare. Derfaare haffuer ieg nu effter forneffnde Her Docters raad oc samtycke / E.E.V.F. dette mit Arbeyde / som ieg met denne Bog hafft haffuer / dedicerit oc tilscreffuet / oc lader det vnder E.E.V.F. naffn oc Vaaben vdgaa / Først for den sag skyld / at ieg forhaaber mig til / at E.E.V.F. icke skal lade sig denne Bog ilde behage / baade for den hederlige oc høylærde Mands E.E.V.F. gode vens skyld som hende først paa Latine screffuet haffuer: Ocsaa for de skøne Ord oc nyttige Lærdomme / som der vdi faaregiffuis oc forklaris. Dernæst / at ieg ocsaa her met i nogen maade kunde beuise imod E. E.V.F. min vnderdanige oc tilbørlige Tienistactighed oc Tacknemmelighed / for mange Velgierninger / som E.E.V.F. mig offte beuiist haffuer / huilcke allesammen met alt det i fattige Guds Lemmer beuiist haffue / Jesus Christus eder riglige betale vil / baade her i Verden met languarig Sundhed / Lycke oc Velsignelse / oc i den anden Verden met euig Glæde / naar hand kommer at døme leffuendis oc Døde. For det tredie haffuer ieg ocsaa for den Sag skyld E.E.V.F. denne min Translatz oc Arbeyde tilscreffuet / fordi at ieg (vden alt Hyckleri oc Øyenskalckhed at sige) haffuer seet oc formerckt E.E.F. gudfryctighed / baade met E.E.F. fine oc gudfryctige Husholdning oc Hoffregiment / oc met eders idelige Læsning i den hellige Scrifft: Dissligeste at E.E.F. idelige søger Kircken / baade her i Kiøbenhaffns By oc paa Slottet / som alle Predickere her i denne By / vide at giffue eder Vidnesbyrd om.

I.

II.

III.

Oc beder ieg eder gantske ydmygelige / gunstige Her Rentemester / at E.E.V.F. vil denne min vnderdannige Tienistactighed ta-

hed tage icke til tacke/oc dette mit arbeyde imod affuendsiuge oc spotske Menniske forsuare. Thi Verden er nu fuld aff saadanne Folck/ som ingen kunde lide vden dem selff oc deris egne. Jeg beder ocsaa/ at E. E. V. F. oc alle andre som denne Bog kommer for hende/ vilde vdlegge det met mig i den beste mening/ at ieg altid baade her oc anden stede bruger saa enfaaldige oc almindelige ord/ oc icke haffuer prydet denne Bog met mange stattelige ny Gloser/ huilcket ieg haffuer giort met vilie/ for de enfaaldigis skyld/ at de det diss bedre kunde forstaa. Er her nogen breck oc feyl/ enten i Dansken eller i Meningen/ da beder ieg/ at huer vil det aff it Christeligt hierte corrigere oc rette/ oc met mig offuerbære/ fordi det er Menniskeligt at falde oc forsee sig. Jeg forhaabis at denne Bog skal icke affgaa foruden fruct/ men bliffue mange til gaffns/ i Husholdning/ til Skibs/ paa Fiske leyer/ hos siuge Folck/ oc andre steder iblant den Menige Mand/ saa at dem/ met Guds hielp/ icke skal fortryde deris wmage/ som der vdi idelige ville læse oc øffue sig. Hun er ocsaa smuct redelige tryct/ baade paa gaat sterckt Papir/ Oc met skøn stor Litera oc Stil/ ocsaa met smucke Figurer beprydet/ oc ingen Bekaastning oc wmage er her spart/ saa at baade Gamle oc Vnge kunde den met lyst læse/ Gud til ære oc sig selff til gaffn. Det vaare vært at ynske/ at alle Bogeførere oc Prentere haffde det Sind/ at de vilde mere ansee Guds ære oc Christi rigis opbyggelse/ end Penninge oc deris egen fordeel/ Oc at de vilde vende den bekaastning til gode oc nyttige Bøger/ som de vende paa det megle Gieckeri oc Guds Bespaattelse/ der en part prente baade paa Danske oc Tydske oc føre omkring/ at bedrage Folck deris penninge aff met/ saa som hine løgnactige Fabel/ Skalckebøger/ Bolebøger/ boleuiser/ Planetebøger/ Chiromantia, oc andet sligt/ aff huilcket den arme Vngdom/ som er mere tilbøyelig til det onde end til det gode/ lærer ickon Skalckhed/ Løsactighed oc alt ont: Disligeste de enfaaldige Almues Folck kunde der aff faa Aarsage til at dragis fra Guds Ord/ oc ville aff deris Planete oc Chiromantia, det er stregene i deris Hender/ vide deris Lycke/ huor det skal gaa dem.

Den Almectigste euige Gud beuare oss alle vdi sit Ords rette Kundskaff oc Forstand/ oc giffue oss sin Naade/ at wi der effter saa kunde leffue her i Verden/ at wi oc siden i Himmerige maatte leffue met hannem til euig tid: Huilcken samme HERRE oc Gud/ ieg vil haffue E. E. V. F. kiere Herr Rentemestere/ til all Liffs oc Siæls velfart euindelige befalet/ hand styrcke/ regere oc beuare E. E. V. F. vdi alt det som gudeligt oc ærligt er/ Amen. Screffuet i Kiøbenhaffn/ den 21. dag Septembris. Anno 1576.

E. E. V. F.

ydmyge Tienere

Rasmus Hanssøn

Rerauius.

En for-

En Formaning til alle Guds ords Tienere / at de bliffue fast ved den christne Kirckis euige oc stadige Endrectighed i den rette Lærdom oc sande Guds tieniste / Paa det at de icke aff de mange Lære- ris atskillige Meninger oc mangfaaldige Secter skulle lade sig forarge / saa at de der aff skulde opueckis / enten at lade Euangelij bekiendelse slæt falde / Eller oc bliffue Lade oc Forsømmelige i deris Kald at vdrette. I samme Forma- ning kand mand ocsaa see / at den Lærdom oc Guds tieniste / som nu hol- dis i den christne Menighed i Danmarckis oc Norgis Riger / er icke nogen ny Lærdom / men er den alleræld ste / som Gud selff stifftede i første Ver- dens Begyndelse.

Alle Guds Sendingebud / oc JEsu Christi Tienere / vdi de tuende lofflige Kongeriger Danmarck oc Norge / sine kiere Brødre vdi Christo / ynsker Niels Hemmingssøn / Euangelij Tienere vdi Kiøbenhaffns Vniuersitet / Naade / Barmhiertighed oc Fred aff Gud Fader oc hans Søn vor HErre JEsu Christo.

DEt er saare nyttigt oc gaat / kiere Brødre / at mand giffuer act paa / oc grandgibelige anseer den christelige Kirckis euige Endrectighed vdi Lærdommen oc den rette Gudstieniste / besynderlige nu i denne tid / i huilcken der ere saa saare mange atskillige Meninger / huor aff det kommer / at mange fromme Christne / icke end aff de slemmeste / bliffue bange oc tuilraadige / saa at de al- drig vide / huilcken Hob de skulle bliffue hos / oc holde met. Fordi i det at som- me rose en Mestere / oc somme en anden / Huer holder mest aff sin Læremestere / oc siger hannem at vere Visist / Lærdist oc Gudfryctigst / oc der offuer foracter oc forringer andre Lærere / Da følger der effter / at mange aff deris Blindhed oc Wforstandighed / døme om andre Læreris Lærdom oc Gudfryctighed / effter deris Affect oc Hiertelag / som de haffue dem kier til / oc som de maa lide dem til / enten ilde eller vel: Huilcken de maa vel lide / oc haffue kier / den døme de at vere lærd oc retsindig / Huilcken de icke maa lide / den døme de anderledis om. Her aff fødis Affuindsiughed / vrange Meninger oc Mistancker / Had / Trætte / Heffngerighed / saa at alting blandis tilsammen foruden all Skilsmisse eller Forskel. Aff huilcket der endelige kommer synderlige tuende slags Skade / at ieg intet skal tale om meget andet ont / som der aff endelige følger. Thi der ved baade styrckis Euangelij Fiender i deris Gienstridighed oc wgudelighed / Oc de skrøbelige oc vankundige som vel ellers vaare tilbøyelige til at anamme Sand- hed / de forstøris icke lidet der ved / oc bliffue aldelis tuilraadige oc wuisse / huem de skulle tro oc holde met. Saa at mange aff dem begynde slæt at tuile / oc tencke at mand intet vist kand handle eller beslutte om Religionen / oc foracte der offuer icke alleniste nogle stycker i Religionen / men ocsaa alle slags Religio- ner oc Gudstieniste. Her bør oss nu / kiere Brødre / at hielpe de skrøbelige / baade met vore Bøner til Gud / oc met vor Formaning oc Paamindelse / paa det at de icke skulle forargis aff disse mange Meninger / oc styrte hoffuetkulds vdi deris egen visse Fordærffuelse. Imod dette onde er det en besynderlig Læge- dom / at mand vel acter oc anseer den Christne Kirckis euige Endrectighed vdi Lærdommen oc den rette Gudstieniste. Thi lige som der er ickun en Gud: Li- ge saa er der ickun en euig / stadig oc wbegribelig Guds Sandhed / en ret Reli- gion / en Tro / en Regel at leffue ret effter / oc en Christi Kircke / som allene veed den rette Maade at tiene Gud met. Huo som icke er en Lem oc Indbyggere i denne Kircke / hand gaar quit oc rider miste at Guds Naade oc den euige Sa- lighed / ihuor store oc ypperlige Mestere hand roser oc berømmer sig aff. Tuert om igien / huo som i denne Kircke oc Forsamling ærer oc tien Gud i Aanden oc i Sandhed / hand er Arffuing til Guds Naade oc den euige Salighed / der som hand end haffde en Kohiurde til sin Læremestere. Thi denne Handel staar icke paa Menniskens Værdighed eller wuærdighed / Men paa Christi Aands Konst

Endrectig- hed i Kir- cken er nyt- tig.

Skade aff Weenighed.

1.

2.

Huad Pre- ster oc Siæ- lesørgere skulle giøre naar mand seer saadan Wsamdrec- tighed.

Vden Kir- cken er icke Salighed.

oc

oc Mesterskaff/ som vil at hans reene oc sande Ord skal vere vort Liffs oc Sa-
ligheds regel/ vdi huilcket Ord oc Gudstieniste/ som i Ordet læris oc faaregiff-
uis / Der haffuer altid veret stor Endrectighed / baade iblant de hellige Patri-
archer oc Lærefædre for Syndfloden oc efter Syndfloden / iblant de Hellige
Propheter i det gamle Testamente / de hellige Apostler i det ny Testamente / oc
alle andre retsindige Gudfryctige Lærere / saa at de allesammen haffue hafft en
Mening/ oc stemmet offuer it/ fra Verdens begyndelse hid indtil / Oc der som
wi beholde deris Lærdom oc Gudstieniste / oc bliffue der hart ved / da kunde wi
met rette rose oc berømme oss i Christo at wi ere retsindige Indbyggere i JEsu
Christi Kircke/ der som end den gantske Verden hader oss / oc fordømer oss som
Suermere oc Kættere. Derfaare kiere Brødre / vil ieg nu tale noget om den-
ne euige Endrectighed/ som altid haffuer veret iblant alle retsindige Lærere i den
Christne Kircke/ paa det wi kunde vere visse der paa/om wi ere i den rette christ-
ne Kircke/ oc om wi haffue den rette Mening oc Samtycke met de rette Lærefæ-
dre/ eller ey: Eller oc om vore Modstandere ere den rette Kircke / huilcke der
meget berømme sig aff deris Mestere oc Lærere / som de kalde Patres, oc legge
derfaare vind paa/ met Ild oc Suerd / at nederdempe den rette Prophetiske oc
Apostoliske Lærdom. Til dette at forklare høre mange atskillige stycker / som
alle skiude hen til it Maal. Thi her spørgis nu fornøden / Huor aff den rette
sande Religion haffuer sin vdspring oc oprindelse: Huad visshed oc fast grund
hun haffuer: Huad Endrectighed den Christne Kircke haffuer altid holdet i
den samme Lærdom: Met huad Konst oc List Satan pleyer at storme oc stride
imod den sande Religion: Oc endelige / huad Forstandighed oc Snildhed de
Gudfryctige skulle bruge imod Satans suig oc bedregeri: Paa det at wi icke
som vore første Forældre giorde/ skulle lade oss føre oc driffue / formedelst kloge
oc bedregelige Ord / fra de rette reene Saligheds Kilder / hen til Dieffuelens
Kiær oc Dyndeputze/ som er Menniskens paaleggelse oc falske Gudstieniste.

Summa paa alt det som i denne Formaning indeholdis.

Fem nyttige Spørsmaal. 1. 2 3. 4. 5.

I.

Aff huem Kirckens Lærdom haffuer sin begyndelse.

Aff huem haffuer da den rette Religion sin oprindelse? Dette
Spørsmaal giordis icke behoff at tale om/ der som der icke haffde veret i fordom
tid / oc icke endnu vaare saa megen oc stor / baade Dieffuelens oc Menniskens
storm oc Galenskaff/ at de haffue fordristet sig til at stiffte oc paalegge Religio-
ner oc Gudstieniste/ efter deris eget Hoffuet oc Sind / huilcke de forsuare oc
beskytte met Ild oc Suerd / Oc der offuer forsølge den Religion oc Gudstieni-
ste/ som Gud selff allene haffuer stifftet oc skicket / paa det at de kunde fuldkom-
me oc stadfeste Guds egen Spaadom/ som hand forkyndede der om i Paradis/
der hand sagde/ At Hugormens Sæd skulde bide Quindens Sæd i Hælen.
Den Hedning Socrates hand dømde oc sagde meget rettere oc bedre der om
end de/ Thi der hand bleff atspurt/ som Xenophon siger/ Huilcken der vaar den
rette oc sande Religion/ Da suarede hand/ at den vaar den rette Religion/ som
Gud selff haffde skicket oc stifftet. Fordi i det at HERren siger klarlige hos
Propheten/ at hand icke maa lide Menniskens Lærdom / oc den Gudstieniste
som de selff stiffte oc paalegge / men siger / at det er en værstyggelig ting faar
hannem/ Da skulle wi vden all Giensigelse eller Trætte holde det for vist/at den
rette oc sande Gudstieniste haffuer sin vdspring oc oprindelse aff den euige Gud
selff. Apollo Pythius/ der hand bleff atspurt aff de Athener / huad Religion
oc Gudstieniste de skulde heldst beholde oc bliffue ved / Da suarede hand / at de
skulde bliffue ved den som vaar seduanlig oc i brug hos de Gamle. Der de nu
suarede hannem der paa igien oc sagde/ at de Gamlis skick oc Seder haffuer tit
veret foruende/ Da suarede hand / at de skulde bliffue ved det beste. Thi som
Hesiodus siger: Den gamle Low er best. Lige saa rose vore Modstandere sig
paa denne dag aff de Gamlis skick oc seduane / oc glemme at neffne eller skiude
sig hen til den som haffuer stifftet den rette oc sande Religion/men de skulde me-
get heller sige som Socrates sagde / end suare met den wrene Dieffuel. Thi de
vanbruge de Gamlis autoritet oc myndighed/ til at stadfeste deris Løgn oc vild-
farelse met/lige som Satan giorde. Det er vel sanden/at den ældste Religion er

Genes. 3.

Socrates.

Esa. 1 & 29.

Apollo Pythius vaar en Dieffuel/ som forførde oc bedrog Hedningene til Affguderi.

Papisterne mene sig at holde den ældste Religion.

den

den beste/ der som mand meen den Religion som den Almectigste gode Gud fra
Verdens første Begyndelse haffuer stifftet / oc icke den som er skicket aff den
gamle Hugorm Dieffuelen. Thi hand haffuer strax i begyndelsen indført sin
Religion i Verden/ som strider ret lige tuert imod den Religion oc Gudstieni-
ste/ som Gud haffuer selff indset oc stifftet. Derfaare skulle wi giøre Forskel
imellem tuende slags Antiquitet oc gammel Skick. Den ene er aff Gud / den
anden er aff Dieffuelen. Den første er den allerældste / som huercken haffuer
Begyndelse eller Ende. Aff denne allerældste Antiquitet oc gamle Skick kom-
mer Guds Sandhed / huor aff mand lærer / huilcken den rette Religion er/
huilcken Gud haffuer stadfest met mange Mirackel oc vnderlige Vidnesbyrd/
huilcke der skulde vere euige oc faste Indsegle paa Guds Sandhed. Den an-
den Antiquitet oc gamle Skick haffuer sin Begyndelse / oc hun skal ocsaa faa
Ende/ Aff hende er kommen all vrang Tro / falsk Gudstieniste oc Wgudelig-
hed. Begge disse slags Antiquitet haffue deris Fordrere oc Forfremmere/ saa
som Patriarcher oc Forsuar/ huilcke Efftérkommerne kalde Patres oc Forfæ-
dre/ aff huilcke de icke lidet rose oc berømme sig. Papisterne haffue altid Patres
i Munden/ Oc vdi all Kiff oc Trette om den rette. Lærdom oc sande Gudstie-
niste/ fly de hen til dem/ lige som til it pliet Ancker eller fast Slaat/ oc raabe sted-
se Patres, patres. Wi kiende ocsaa Patres oc gamle Lærefædre / Men der er
alligeuel stort Forskel imellem oss oc Papisterne / Thi wi kiende dem allene for
vore Patres oc Lærefædre / som haffue anammet den rette Religion oc sande
Gudstieniste aff Gud / oc haffue den siden trolige antuordet oc lært deris Eff-
terkommere. Saadanne vaare de hellige Patriarcher/ hellige Konger/ Pro-
pheter/ Christus selff oc Apostlerne. Disse kiende wi allene for vore Patres oc
Lærefædre/ Oc sige/ at huo som viger fra deris Mening / hand mister sin Sa-
lighed. Men om de andre Lærefædre som komme effter Apostlerne / døme wi
effter Ambrosij Regel/ som saa liuder: Wi fordøme met rette all den Lærdom
som Christus icke haffuer lært: Fordi at Christus er de Trofastis vey. Der-
for/ der som Christus icke lærde det samme der wi lære / da døme wi det ocsaa at
vere forgifftigt oc fordømeligt. Wi døme ocsaa om dem effter S. Pouels Regel
som saa liuder: **Der som nogen predicker noget andet Euangeli-
um faar eder/ end det som i haffue anammet/ hand vere forbandet.**
Men Papisterne / paa det at de kunde bedrage de Enfaaldige / da sige de / at
mand skal søge effter de Gamlis Fodspaar/ oc der effter vandre/ oc at mand skal
icke offuertrede de gamle Skelstene oc Marckeskel/ som de gamle Lærere oc vore
Forfædre haffue optenckt oc set. Oc der som det icke er loffligt oc tilbørligt / at
giøre det met Marckeskel oc Ager rene/ huor meget mindre maa mand det giøre
met Religionen? Men wi lade Papisterne haffue deris Mening for sig selff.
Wi ville bliffue fast inden de Rener oc Skelstene / som den euige Gud haffuer
optenckt oc set/ hand som selff haffuer stifftet oc skicket den sande Religion / dem
ville wi icke offuertrede/ huilcke de hellige Propheter oc Apostler haffue forsua-
ret/ vdaff dem haffue de hellige Martyrer (iblant huilcke Abel vaar den første)
met all Stadighed oc Frimodighed/ vddreffuet alle Vlffue oc Suin / huilcke
Terminer oc Skelstene Guds Søn haffuer set met sit dyrebare Blod / Dem
(siger ieg) ville wi icke offuertrede/ men bliffue stadelige inden for dem. Men
de Terminer oc Rener som den gamle Hugorm met sin Affkomme haffuer
skicket oc set/ dem træde wi offuer / inden for huilcke der indheynis oc indelyckis
intet andet end idel Fordømmelse. Derfaare skriffue wi Religionen den eui-
ge Gud til/ som Daniel kalder den Gamle. Huor aff det er vist oc fast/ at den
rette Religion er den allerældste / oc er skicket effter hendis Mesteris Nature oc
Art. Derfaare/ lige som hun er altid den allerbestandigste / saa er hun ocsaa
altid sig selff lig/ oc er icke imod sig selff.

Antiquitas duplex.

Tuende slags Patres oc Lærefædre.

Ambrosij Regel om de gamle Lærefædre.

Galat. I.

Papisternis Gienſigelse.

Suar.

Daniel 7.
Gud er Gammel.

**Huilcken er da den sande Religion/ som saa er sig altid selff lig?
Huad indeholder hun? Oc huor mange stycker begriber hun vdi sig? Guds**

II.
Huilcken den rette

Religion er/ oc huad hun indeholder.

Ordet oc Tegn følgis altid at.

egne Ord oc Røst/ oc de Tegn som hand haffuer lagt til Ordet / beskriffue oss en ret Form oc Maade / om den rette Religion oc Gudstieniste. Thi Gud haffuer altid hafft denne viis oc vane / at hand haffuer obenbaret Menniskene sin Vilie met sit Ord oc noget vduaartis Tegn: Oc det som hand lader liude i Ørnene/ det sætter hand oc saa siunlige met Tegn faar Øynene/ paa det at det kand igiennem dem / lige som igiennem it Vinduffue indgaa / oc indtryckis i Hierte/ Saa at Guds Røst oc Jertegn skal vere tuende slags Ord / it liudeligt faar Ørnene / oc it andet siunligt faar Øynene / huis Ende oc Mening er alt ens. Men Tegnene skulle altid forklaris/ effter som Ordet liuder. Huordanne disse Ord oc Tegn som Gud haffuer lagt til Ordet/ ere / kunde wi klarlige see oc lære aff Fem Tider/ i huilcke Gud haffuer besynderlige ladet sin Røst høre / oc sine Jertegn see / som ere: 1. Menniskens Stat oc Vilkaar for Syndfaldet. 2. Den tid som Gud loffuede at oprette Mennisken. 3. Den tid som Gud repeterede oc fornyede Foriættelsen. 4. Den tid som Mosis Regimente vaar ved Mact. 5. Oc paa det sidste / den tid som Foriættelsen bleff fuldkommen / i det at vor HERRE JEsus Christus kom til Verden. At der vdi disse fem Tider haffuer altid veret en Religion / som haffuer altid veret stadig oc ens/ kunde wi see aff Guds Ord/ oc de Tegn som hand haffuer lagt til Ordet.

Fem Tider i huilcke Gud haffuer stifftet Religionen oc stadfest den met Ord oc Tegn.

1. For Syndfaldet.

Før end Mennisken falt / den tid Adam vaar prydet oc smycket met Guds Billede / da sætte Gud Mennisken baade sit Ord oc Tegn faare. Ordet vdkraffde at mand skulde kiende Gud/ oc vere hannem lydig: Det forbød/ at mand skulde intet fordriste sig til at giøre imod Guds Forbud/ vnder stor Peen oc Straff: Oc dette Ord haffde oc saa Foriættelsen met sig/ at Mennisket skulde vere wdødeligt / huilcken Foriættelse Adam anammede formedelst Troen. Dette samme indtryckte Gud i Hiertet met vduaartis Tegn / som vaar Liffsens Træ / huilcket hand sætte faar Øynene / lige som it siunligt Ord/ huilcket altsammen hørde der hen / at Adam / i huilcken Guds Billede den tid vaar klarlige tilsiune / lige som i en Speyel / hand skulde stedse tiene oc prise Gud. Her aff kunde wi see / at den rette Religion for Syndfaldet / vaar en reen Gudstieniste effter hans Ord / oc Regelen der mand i samme Gudstieniste skulde effterfølge/ vaar Guds Ord oc Tegn. De stycker oc Parte som hørde til denne Religion oc Gudstieniste/ vaare/ At kiende Gud/ At tro hans forættelse/ At bewise hannem Lydighed induaartis oc vduaartis. Enden oc gaffnet som der aff fulde/ vaar/ at Adam skulde stedse vere Guds Billede lig/ oc Euindelige prise oc ære hannem. Oc i denne Tid oc Stat som Mennisken vaar vdi for Syndfaldet / da vaar Gudstieniste ret fuldkommen / lige saadan som hun skal bliffue effter Opstandelsen / vden dette / at hun da skal bliffue meget fuldkommeligere/ icke i sin Substantz oc Verelse/ met i sine Gradibus. Denne Gudstieniste/ lige saadan som hun bleff det første Menniske faaregiffuet/ lige saadan vdkreffuis hun endnu aff oss paa denne Dag. Oc er der slet ingen Foruandling giort paa Gudstienistens maade oc viis: Men der er kommen en forskreckelig Forderffuelse oc Forkrenckelse i det gantske Menniskelig kiøn/ effter vore første Forældris Fald / saa at Mennisket kand ingelunde fuldkomme denne Tieniste/ Ja der kand icke end nogen begynde den Tieniste / vden saa er/ at hand kommer til Liffsens Træ/ som er JEsus Christus.

Huad Religion vaar for Syndfaldet.

Liffsens træ er Christus.

2. Den tid som Gud gaff foriættelsen

Guds obenbarelse ved Ord oc Tegn.

Der Menniskens Kiøn nu vaar faldet i vore første Forældre / da obenbarede Gud atter sin vilie met sit Ord oc Tegn: Huor aff mand kand lære/ huad Tieniste hand vil æris oc tienis met effter Syndfaldet. Met Ordet straffede hand sit Buds oc Befalnings offuertredelse: Met samme Ord gaff hand Foriættelsen om Messia / som skulde bliffue Menniske / oc giøre it fuldkommet Offer oc Betalning for Adams skyld oc Synd / oc fly Mennisken Guds Billede igien/ som det haffde mist formedelst Synden. Til Ordet lagde hand sit Tegn/ som vaar lige som en siunlig Predicken om Messia: Dette Tegn vaar at slacte oc offre Queg/ at offre Jordens Fruct oc Grøde. Her aff følger nu/

ger nu/ At Gud vdkreffuer vdi alle maade / lige saadan Tieniste effter Syndfaldet/ som hand vdkraffde tilforn/ endog at hun i sine Gradibus oc Værdighed icke haffuer den Fuldkommenhed / som hun haffde tilforn for Faldet. Thi Gud vdkreffuer her / at mand skal kiende hannem: Hand vdkreffuer at wi skulle kiende vor Synd: Hand vdkreffuer at wi skulle kiende Christum/ som er nu i Steden for Liffsens Træ der vaar i Paradis: Hand vdkreffuer/ at wi skulle tro paa Messiam: Hand vdkreffuer / at wi skulle beuise hannem Lydighed vdi Troen / paa det at Guds Billede kand saa / tid effter tid/ io mere oc mere fornyes vdi Mennisken ved JEsum CHristum / det er / at der kand skinne en fuldkommeu Kundskaff oc Forstand om Gud / vdi Menniskens Sind oc Fornufft / Hellighed vdi Sielen / oc Lydighed effter Guds Bud / vdi alle Menniskens Lemmer oc Kreffter. Dette giffuis kaartelige tilkiende / baade met Ord oc Tegn i Begyndelsen vdi Mose første Bog. Thi de Gamle/ som vaare Frommere end wi ere / oc baade Gud nærmere end wi / som Plato siger / de lode sig bedre oc klarligere oplære oc vnderuise met kaarte Ord oc Tegn/ end wi met lange Predickener. Fordi vdi gammel tid haffde de denne viis oc vane i Verden at lære met / baade de som lærde den hellige Scrifft/ oc Verdslige Lærere / som lærde Bogelige Konster / at det som de met kaarte Ord oc Sprock faaregaffue / det stadfeste de met visse Tegn. Der Mennisket vaar faldet / bleff denne kaarte oc visse Lærdom faaregiffuen / met Guds egen Røst: Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens Hoffuet. Tegnet som i nogen maade betyde oc betegnede det samme/ vaare de Offer som vore første Forældre vaare befalede aff Gud.

De Gamlis viis at lære met.

Genes. 3

Derfaare / den tid Abel giorde sit Offer / da saa hand til denne Guds Foriættelse oc kaarte Vnderuisning / oc i sit Offer betenckte hand disse Ting: Først/ der hand saa at det Queg som hand vilde offre / det døde / da paamintis hand om Døden / som alle Menniske vaare faldne vdi for Syndens skyld: Huor aff ingen tør tuile paa / at der io er opuact en stor Sorge oc Bedrøffuelse vdi hans Hierte. Dernæst / der hand saa Blodet aff det som hand vilde offre / da paamintis hand om den Foriættelse / som Gud haffde giffuet om Messia / ved hues Fortieniste oc Forbøn hand forlod sig til / at Guds Vrede skulde stillis/ effter hans Foriættelse: Huor aff hand fick baade Trøst oc Husualelse i sit Hierte/ Oc disligeste Troen til Gud / formedelst huilcken hand bleff hannem Behagelig / ved JEsum CHRIstum. Der hand nu formedelst denne Tro allene vaar bleffuen Retfærdig/ da haffuer hand lagd vind paa den rette Hellighed effter Guds Ord / oc haffuer priset oc loffuet Gud/ for sin Retfærdighed oc Miskundhed. Oc saaledis haffuer Abel beuijst Gud en retsindig Tieniste/ effter at GVds Billede bleff vdi nogen maade fornyet i hannem/ huilcken Gudstieniste hand haffuer siden stadfest met sin Død. Thi den tid hans Broder Cain / som vaar en Glisnere oc Pyenskalck / lagde vind paa at affuende hannem fra den forloffuede Quindens Sæds Bekiendelse/ oc den rette Gudstieniste / da vilde hand heller dø / end hand vilde samtycke vdi sin Broders wgudelige Forset / Oc gaff met denne sin Stadighed tilkiende/ at den tien Gud rettelige / som mere acter Lydighed / mod Guds Bud/ oc CHRIsti Naffns Bekiendelse / end alt det andet vdi Verden er / Ja mere end sit eget Liff/ som er det allerkieriste der it Menniske kand haffue vdi denne Verden. Derfaare er det klart oc obenbare / vdaff dette Ord oc Tegn/ som vore første Forældre vaar giffuet effter Faldet / at de haffde den samme Religion oc Gudstieniste effter Faldet / som de haffde tilforn / før end de fulde. Endog at der komme nogle vduaartis Stycker oc omstendige Vilkaar til/ for de fordenrffuede Naturis / oc for Foriættelsens skyld / Dog alligeuel vaar Guds dyrckelsis Substantz oc Verelse altid ens / oc hørde hen alt til den samme Endelige Sag / som hun hørde for Syndfaldet / Dog hun vaar icke siden saa fuldkommen som hun vaar tilforn. Denne reene Gudstieniste varede oc bleff ved Mact vdi den Christne Menighed / som vaar saare liden

Forklaring paa det som sagt er/ ved Exempel.

Abels Stadighed oc Varactighed i den rette Gudstieniste.

oc ringe/ indtil Syndfloden/ det er/ i tusinde/ sex hundret/ halfftrediesindstiue oc sex Aar. Thi Cains Affkomme som vdtyde oc forstode Guds Foriættelse/ Legemlige oc icke Aandelige / de forfulde den rette Kircke / lagde sig Kirckens Titel oc Naffn til/ oc foruende den rette Gudstieniste / til Hedensk Pyenskalckhed oc vrang Tro. Der effter den tid Gud haffde met Syndfloden straffet saadant Hyckleri oc vrang Tro / met andre flere groffue Synder oc gruelige Laster / befoel hand atter Noe den rette Gudstieniste / baade met sit Ord oc Tegn/ icke nogen ny Tieniste / men lige den samme/ som hand haffde stifftet aff Begyndelsen. Men der Japhet haffde vndertryckt denne Gudstieniste met sit Glisneri oc Hyckleri / oc Cham disligeste met sit Tyranni / bleff hun alleniste hos den Patriarcha Sem oc hans Efftercommere. Thi hand forstod Foriættelsen ret / oc det Tegn som der bleff tillagt / oc tiente derfaare Gud vdi Troen / oc beuiste hannem Lydighed / saa som Abel oc Noe giorde. Oc endog at Noe oc Sem beholde det samme Ord oc Tegn / som vore første Forældre vaar giffuet: Dog alligeuel kom der it nyt Tegn til / for noget Nyt som i deris tid hende sig. Thi den tid Gud haffde ødelagt den wgudelige Verden met Syndfloden/ for deris Offuertrædelse oc Frafald / at de fulde fra den rette oc reene Gudstieniste / Da loffuede hand Noe oc hans Efftercommere/ at hand vilde aldrig mere ødelegge Verden met Vandflod. Til denne sin Foriættelse lagde hand it Tegn/ som vaar Regnbuen / som vaar it hukommelsis Tegn oc Paamindelse paa Guds Foriættelse. Saa sætte da Gud Regnbuen/ som pleyer at lade sig tilsiune i Skyerne / at hand skulde vere it Tegn oc Stadfestelse paa hans Ord / at hand der met / lige som met it Indsegle / vilde styrcke oc stadfeste sin Foriættelse / at skulle bliffue viss oc fast / Met huilcken hand haffde loffuet oc tilsagt/ at hand icke alleniste vilde vere Noe oc hans Affkommis Gud / huilcke der nu haffde giffuet sig vnder hans Beskytning oc Beskermelse: Men hand tilsagde ocsaa / at hand aldrig effter den Dag vilde affslætte oc ødelegge Verden met Vand. Derfaare saae Noe oc Sem til dette Tegn/ Oc effter den hellige Abels Exempel/ beuiste Gud en sand oc Aandelig Tieniste.

Cains forstand oc mening om foriætelsen.

Genes. 8.

Noe tid.

Sem.

Regnbuen. Genes. 9.

Nu følger effter Abrahams Alder / indtil Mose tid / i huilcken Alder oc Tid den samme Gudstieniste bleff de Hellige Patriarcher met Guds egne Ord oc it nyt Tegn befalet. For effterdi at den store Viisdom oc Forstand som vaar besynderlige i de første Menniske vdi Verden / nu vaar io mere oc mere vaart aff / oc forringet / da vaar det Nødtørfftigt / oc giordis storlige behoff/ at Gud maatte giffue klarere Ord/ oc forstandigere Tegn om sin Vilie. Derfaare gaff Gud Abraham disse Ord / oc sagde: **I din Sæd skulle alle Folck paa Jorden velsignis.** Det Tegn som hand lagde til Ordet/ vaar Omskærelsen paa alt Mandkiøns mandoms Lem. Oc lige som hand met Ordet lærde Abraham / oc vdkraffde en ret oc reen Gudstieniste aff hannem: Lige saa lærde hand ocsaa / oc vdkraffde det samme met Tegnet / som vaar en Beseylning oc Stadfestelse paa det som hand lærde oc vdkraffde. I det hand siger: **I din Sæd skulle alle Folck velsignis** / giffuer hand obenbare try ting at forstaa: Iblant huilcke det første er / at hand fornyer sit Klagemaal offuer det gantske Menniskens Kiøn for Syndens skyld/ Oc deris Affald / at de ere faldne fra Gud. For i det hand loffuer oc tilsiger dem Velsignelse/ da giffuer hand tilkiende / at de henge oc side fast vdi Forbandelse / huilcken der met Synden kom ind vdi Verden / oc offuergick alle Menniske. Det andet som Gud giffuer tilkiende / er / at hand fornyer sin Foriættelse om Quindens Sæd / Oc de Velgierninger som der skulde følge met / Huilcken Foriættelse oc Løffte hand giorde Adam met disse Ord: **Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens Hoffuet.** Det samme vdtryckis oc faaregiffuis her met dette Ord **Velsignelse.** Fordi met Velsignelse forstaaes Guds Yndest oc Naade / Forsonelse oc Venskaff / Syndernis forla-

3\. Den tid som Gud fornyede Foriætelsen.

Anno Mundi 2023. Ætatis Abrahæ 75

Gen. 12. & 22

Genes. 17.

Try ting giffuis her tilkiende.

1\.

2\.

Genes. 3.

Velsignelse/ huad det er.

nis forladelse oc Retfærdighed / for Christi skyld / saa som Paulus / Mosi for-
klarere det rettelige vdlegger. Det tredie som HErren met disse Ord giffuer
tilkiende / er vor naturlige Elendighed oc Skrøbelighed / at wi icke kunde be-
komme Velsignelse aff vor egen Krafft oc Matt : Men wi maa den haffue oc
bekomme formedelst Troen til den forloffuede Quindens Sæd. Dette
Guds Løffte oc Foriættelse trode Abraham / oc aff denne Tro beuiste hand
Gud en retsindig Lydighed all sin Liffs tid / effter Guds Befalning / som saa
liuder : **Vandre faar mig oc ver from.** Denne Lydighed beuiste den hel-
lige Fader Abraham / i det at hand vaar villig / oc vilde offre sin Søn effter
Guds Befalning. Thi huor ypperligt oc nyttigt hand actede det at vere / at
mand beuiser Gud Lydighed / kand mand klarlige der paa see / at hand vilde
heller effter Guds Bud slacte oc ihielslaa sin eniste Søn Isaac / som hans
Hustru Sara haffde født hannem paa sin Alderdom / huilcken der vaar giff-
uen saa mange oc herlige Foriættelser / end hand vilde vere Gud wlydig for.
Det Tegn som Gud lagde Abraham til Ordet vaar Omskærelsen / det samme
Tegn skal / som tilforn sagt er / haffue sin Vdtydning oc Forklaring aff Or-
det : Thi Tegn er icke andet end it siunligt Ord. Derfaare / lige som Ordet
der Abraham bleff giffuet / giffuet try ting at betencke : Lige saa sætter Tegnet /
som der er tillagt / oss ocsaa try ting faar Øyen / som ere : Først / at vor naturli-
ge oc Kiødelige Fødsel er forderffuet oc forkrencket. Dernæst / at oss er loffuet
Quindens Sæd / ved huilcken Naturen skal fornyes oc hielpis. For det sid-
ste / at ved den legemlige Omskærelse / forstaaes Hiertens Omskærelse / i huil-
cken der affskæris Vankundighed / oc Wforstandighed om Gud / vore Affec-
ters oc Hiertelags Wreenlighed / oc Hiertens wlydighed oc Fortrædelighed /
Paa det at der kand fødis it nyt Menniske / som er GVD ligt / i retsindig
Hellighed oc retfærdighed. See huor lige komme disse Ord oc Tegn / som Abra-
ham bleff giffuen / offuer ens met det som tilforn vaar sagt til de andre Forfæ-
dre. Ordene foruandlis vel noget / Men betegnelsen oc vdtydningen er alt ens.

3.
Galat 3.
Genes. 17
Genes. 22.
Tegn skulle forklaris effter Ordet.
Try ting i Omskærelsens tegn acte.
1.
2.
3.
Hiertens omskærelse.

Denne Foruandling at Gud saaledis foruandler sit Ord oc Tegn / hun
tien Menniskens Skrøbelighed saare meget / oc læger vor Vankundighed oc
Wforstandighed : Hand sætter oss ingen ny viss oc Maade for at tiene Gud
met / saa som Abrahams kiødelige Sæd oc Affkomme meente. Thi lige som
Cain oc hans Effterkommere / elskte mest Hyckleri oc it vduaartis Skin / oc for-
lode den rette Forstand oc Mening paa Guds Ord oc Tegn / oc forfulde der
offuer Abel / oc alle dem som effterfulde hans Tro oc Mening : Lige saa bleffue
Ismael oc hans Affkomme hengendis slæt ved Bogstaffuen om Omskærelsen /
det er / de actede ickun det blotte Tegn / oc foractede Aanden / oc saae icke til huad
Tegnet betyde oc bemerckte / Derfaare forfulde de Abrahams rette Børn / huor
aff det kom saa langt / at den rette Gudstieniste bleff hos saare faa Folck be-
standig i Verden. Thi den tid at de hellige Patriarcher vaare fremmede oc
Vdlendinge vdi Egipten / da bleff den rette oc rene Gudstieniste / effter Jacobs
Patriarchis død / alleniste hos Josephs Slect oc Affkomme / huilcken der icke
slæt bleff ødelagt effter hans Død.

Ordens oc Tegns foruandling / huor til det er nyttigt.
Genes. 49

Der effter bleff Moses født i Egipten / faar huilcken Gud obenbarede
sig / oc atter fornyede denne samme Foriættelse / der hand vaar firesindstiue
Aar gammel / Try hundret oc fyrretiue Aar effter at Foriettelsen vaar giff-
uen Abraham / Oc til dette Ord oc Løffte som hand giorde Mose / lagde hand
mange Tegn / Oc paa det at Gudstieniste skulde bliffue ved Matt / da schicke-
de hand Rige oc Prestedømme iblant sit Folck. Oc endog at hand befoel
Mose det samme Ord / oc det samme Tegn / som hand tilforn haffde befalet
de hellige Forfædre oc Patriarcher : Dog alligeuel bruger hand her lengre
Predicken / oc legger flere Tegn til / saa som den Alders oc Tids Leylighed
vdkraffde / Huilcke allesammen støde hen til det samme Maal / som de andre
giorde / oc vdkraffde aff Menmisken den samme Aandelige Gudstieniste :
Fordi GVd faaregaff oc sætte try synderlige Tegn frem i Ørcken / (At ieg

4.
Mosis tid.
Exod. 2.
Exod. 3.
Tegn som Mosi giffuis.
Exod. 3.

Exod. 13.

Try ting som betegne Christum.

skal intet tale om den Busk som Mose saa brende oc dog icke fortæris / eller om Ildstytten oc Skystytten / som Gud lod gaa faare Folcket Nat oc Dag( )De try besynderlige Tegn som Gud gaff Mose / vaare Manna eller Himmels Brød/ Stenklippen som Vand flød vd aff/ oc den Kaaber Orm / som Moses ophengde/ huilcke der skulde betegne oc stadfeste den Lærdom oc Gudstieniste/ som Gud vdkraffde/ Oc samme try Tegn bemerckte at Christus skulde vdi sin tid komme til Verden. Thi Manna/ det er / det Brød som Gud gaff sit folck aff Himmelen / betegner den Himmelske Mad / som S. Pouel det forklarer i den første Epistel til de Corinther i det tiende Capittel: Ved huilcken de som ere bleffne ny Menniske ved Christum/ fødis i Christi Rige: Stenklippen som Vand kom vd aff / bemerckte den Aandelige Drick / huor ved de som tro paa Christum styrckis oc værquegis. Den Kaaber Orm som bleff ophengt i Ørcken/ betegnede at Christus skulde ophengis paa Kaarssens Altere for den gantske Verdens Synder: Saa som vor HErre Christus selff vdtyder oc forklarer dette Tegn/ hos Johannem/ met disse Ord: **Lige som Moses ophøyede en Hugorm i Ørcken/ saa skal Menniskens Søn ophøyes/ at alle de som tro paa hannem/ icke skulle fortabis/ men haffue det euige liff.** Den Siun som GUds Folck saae til Kaaber Ormen / betegnede Troen til Christum/ som wi her høre aff hans egne Ord / ved huilcken Menniskene bliffue retfærdige oc leffuendis faar Gud/ oc stunde effter at bliffue fuldkomne.

1. Exod. 16. 1. Corint. 10

2. Numer. 20.

3. Numer. 21

Iohan. 3.

Iosue 3.

Det Foriættede land.

Men der Guds Folck vaare indkomne i det Foriætte Land / huilcket der er en Figur oc Foruidende til vort Himmelske Fæderne land / da haffuer Gud atter sæt dem flere Tegn for/ saa som stunlige Predickener/ aff huilcke ieg vil nu nogle opregne: Fordi Leyligheden vil icke her begiffue sig at opregne dem allesammen. Den gantske Israels Menighed met deris Regiment oc Politi/ bemercker den Christne Kircke oc Menighed: Riget oc Prestedømet bemercker Christum / som met sit Prestedøme stillede oc sonede sin Faders Vrede / effter den første Foriættelsis liudelse/ Oc met sit Rige nederslog oc forstyrrede Dieffuelens Rige/ Synden oc Døden / Oc met dem begge / det er / baade met Prestedømet oc Riget tilhobe/ flyde Menniskene Guds Billede igien/ som de vaare skabte effter / Paa det / at naar de saaledis vaare smyckede oc prydede paa ny igien met Guds Billede / de da skulde vdi en retsindig Lydighed tiene oc prise hannem. Der vaare oc mange atskillige Ceremonier tillagde / huilcke allesammen met deris Aandelige vdtydning forklare den første Foriættelse / oc vdkreffue en Aandelig Gudstieniste. Men effterdi at de ere saa saare mange/ da vil ieg vduelle nogle aff de ypperste oc besynderligste / oc dem kaartelige forklare.

Israels rige oc Politi.

Prestedømet.

Ceremonier

Presternis Smyck oc etc.

Presternis Smycke oc Klæder / Den ypperste Prestis Offer / som skede ickun en gang om Aaret/ Pactens Arck/ Paaskelammet / Blodstenckelse/ Bad oc Tuæt/ daglige Offer/ oc andre saadanne Ceremonier / haffde deris synderlige Aandelige vdtydning oc bemerckelse / som allsammen giffuer oss smucke Tancker/ om vor Megleris Leylighed oc Vilkaar/ oc om de Gudfryctigis Embede/ huad dem bør at giøre. Den ypperste Prest bar it Span aff purt Guld for vdi sin Pande / oc haffde altid rene Klæder paa. **Det Guld Span/** betyde Christi Guddom: **De rene Klæder**/ betegnede hans Mandom / som er Skær oc Reen foruden all Synd. At den ypperste Prest gick ickun en **gang om Aaret** ind i det allerhelligste / oc giorde sit Offer / det vaar en Figur oc Foruidende om vor ypperste Prest JEsu Christo / som met it eniste offer fuldkom Tallet/ paa dem som skulde bliffue hellige. Dette giffuis klarlige tilkiende/ i den anden Mosi Bog / i det ote oc tiuende Capittel / huor Gud siger selff disse Ord: **At hand kand forlige dem met HERREN.** Dernæst betegnede **Presternis Klæder**/ den Hellighed met huilcken HErren vil at hans Prester/ det er/ alle Christne / skulle vere prydede / saa som Kong Dauid

Exod. 28.

Leuit. 16.

Hebr. 9.

Exod. 28.

Mose

Mose Taalck/ det forklarer/ der hand siger: **Dine Prester skulle klæde sig met Retfærdighed / oc dine Hellige skulle glæde sig.** *Psalm. 131* **Pactens Arck** *Exod. 25.* *Pactens Arck.* eller Kiste betegnede Guds Folck oc Kircke / met huilcke Gud haffuer i sit klare oc vdtrycte Ord giort Pact oc Forbund. J denne Kiste eller Arck laae de **tuende Taffler**/ som Lowen vaar screffuen paa/ de vaare skiulde oc foruarede met **Laagget aff samme Arck**/ huilcket der vaar giort aff purt Guld: Der met betegnedis intet andet / end det samme som den allerførste Foriættelse indeholder/ som er: **Quindens sæd skal sønderknuse Hugormens hoffuet**/ vden saa meget/ at disse Tegn forklare noget bedre oc klarere/ huad Gud mente met denne Foriættelse. **Lowen** oc de Taffler som hun vaar screffuen paa/ skiulis oc foruaris i Arcken met it **Guld Laag**/ huilcket der kalledis **Naadestolen**/ *Naadestolen.* Det er/ CHRIstus som er den rette Naadestol oc Forsoning for vore Synder / hand skiuler vore Synder i Arcken / det er / vdi den Christne Kircke oc Menighed/ imod Guds Dom oc grumme Vrede. Huad er det andet/ end lige det samme der Gud sagde tilforn vdi Paradis: **Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens Hoffuet.** Saaledis forklarer S. Pouel denne Figur oc Tegn / vdi sin Epistel til de Romere i det trettende Capittel / huor *Roman. 13.* hand saa siger: **Wi bliffue retfærdige/ aff Naade/ foruden Fortieniste/ ved den Gienløsning som er skeet formedelst JEsum Christum/ huilcken Gud haffuer skicket til en Naadestol/ formedelst Troen vdi hans Blod.** Thi lige som den ypperste Prest hos Jøderne pleyede en gang huert Aar at offuerstencke Naadestolen/ met Blod / naar hand skulde gaa ind i *Leuit. 16.* det Allerhelligste / eller den inderste Helligdom / bag Forhenget: Lige saa haffuer vor ypperste Prest JEsus CHRIstus / en gang offret sin Fader sit *Hebr. 9.* **eget Legeme**/ oc offuerstenckt det met **sit eget Blod**/ for den gantske Verdens Synder/ oc haffuer der met fundet en euig Forløsning. **Paaskelammet** *Paaskelammet.* haffde ocsaa sin synderlige bemerckelse oc vdtydning / huor met den første For- *Exod. 12.* iættelse bleff smuct affmalet / lige som met liffactig Farffue / huilcken Figur S. Pouel forklarer/ der hand saa siger: **Wi haffue oc it Paaskelam/ som er Christus/ huilcket er offret for oss.** *1. Corinth. 5* At dette Lam skulde tagis aff den almindelige Hiord/ Det betegnede/ at Christus skulde tage vor Natur oc Kiød oc Blod paa sig / oc bære vort Kiøds skrøbelighed / fristis oc forsøgis vdi alle maade lige som wi/ oc bliffue oss vdi alle maade lig vden all Synd/ Paa det at hand kunde giøre oss saadanne som hand er: At wi som ere Jordiske Menniske/ kunde bliffue Himmelske: Wi som ere Kiødelige/ kunde bliffue Aandelige. Item/ at der staar i Lowen om Paaskelammet/ at den gantske hob vdi Jsrael skal slacte det/ Der met giffuis tilkiende/ at CHristus skulde icke dø for en eller to / men for den gantske Menighed/ det er / for alle dem som ere screffne i Liffsens Bog: **At den ypperste Prest stenckte omkring sig met Blod**/ Det haffuer oc- *Blodstenckelse.* saa sin herlige Bemerckelse / Thi det vaar en Figur oc Tegn til Christi Blod/ som bleff vdstyrt for oss paa Kaarssens Altere / met huilcket vore Samuittigheder offuerstenckis/ oc rensis aff dødelige Gierninger / Saa som den der haffuer skreffuet Epistelen til de Hebreer/ det gudelige oc herlige forklarer. Hid hører ocsaa de mange **Bad oc Tuætter** / oc disligeste de **daglige Offer.** *Hebr. 9.* *Bad oc Tuætter.* Thi disse betegnede i Almindelighed/ baade den Renselse oc Tuæt / at Christus toede oc rensede oss met sit Blod/ aff alle vore Synder: Der hos ocsaa den ret- *1. Iohan. 3.* te Hellighed oc Helliggiørelse / huor met de Gudfryctige oc tro Christne beprydis/ saa at de nu begynde at bliffue Gud lige/ Gud til ære oc loff.

Disse Figurer oc Tegn som Gud haffde befalet i sin Low / vaare bemerckelse oc vdtydning paa Guds første Foriættelse / Oc huilcke som dem ret forstode/

de/

de/ de beviste Gud met Adam/ Abel / Seth / Enoch / Noe / Abraham/ etc. en retsindig oc Aandelig tieniste / som icke vaar deris Gudstieniste wlig/ saa meget som Gudstienistis substantz oc verelse i sig selff vedkommer / men lige saadan som de første Forfædris Gudstieniste vaar / Ja lige den samme.

Falsk Mening hos Israels Folck om Ceremonier.

Men huad skeer her? Lige som Cain oc hans Affkomme forstode Guds Foriættelse legemlige/ oc mente at det Tegn som vaar lagt til Foriættelsen / vaar en behagelig Gudstieniste i sig selff: Lige saa giorde oc den største Part aff Jøderne / de bleffue ved Bogstaffuen / oc lode Aanden fare / oc mente at disse vduaartis Ceremonier oc Gierninger vaare Gud en behagelig Tieniste i sig selff / foruden Troen: Huilcken Vildfarelse HErren haardelige straffer hos Propheten/ huor hand saa siger:

Esa. I.

Huad skal ieg met eders mangfaaldige Offer? Jeg haffuer ingen lyst til Blod aff Oxen/aff Lam oc Bucke. Item/ strax der effter siger hand: **Bærer icke mere Madoffer saa forgeffuis/ Røgelse er mig en Værstyggelighed.** Oc strax sætter hand sagen til/ huorfaare hand icke vil haffue det/saa sigendis: **Eders forsamling er wgudelig / oc eders ny Maaneder oc Sabbather maa ieg icke lide.**

Ceremoniers Brug.

Met disse Ord giffuer Gud klarlige tilkiende/ at hand haffuer icke saaledis stifftet oc skicket Ceremonier / at hand endelige vil haffue dem holden/ saa som en Aandelig oc retsindig Gudstieniste: Men at Folcket skulde ved dem øffue sig i Gudelighed / styrcke deris Tro / oc io mere oc meer holde sig i den rette oc rene Gudstieniste. Men effterdi at Menniskene ere aff Naturen tilbøyelige til vrang Tro oc falsk Mening / da haffuer den største Part faret vild/ oc formedelst Hyckleri vigt fra Ceremoniernis rette brug / oc haffue sæt all deris Salighed der paa/ at de kunde ret vduaartis holde dem / Oc naar Propheterne som vaare vdsende aff Gud / straffede saadan deris vildfarelse/ da haffue de plaget dem oc taget dem aff dage / saa som de der bespaattede Guds Low.

Altid ens Religion.

Her aff er det nu klarlige tilsiune / at de Gudfryctige som leffde vnder Mosis regimente / de haffde lige den samme Mening oc Sind / som de hellige Forfædre haffde for Syndfloden / oc de andre Patriarcher som vaare effter Syndfloden / oc stemmede lige offuer it met dem / baade i Lærdom oc vdi Gudstieniste / saa at der vdi vaar altid Endrectighed oc en Mening/ baade i Patriarchernis tid oc i Mose tid/ oc siden til Christus kom til Verden. Thi huad vdkreffuis her andet vnder Mosis Regimente / end at mand skal bekiende sin Synd / tro paa Christum / paakalde Gud / leffue it helligt Leffnet / vere Gud lydig / oc øffue sig i allehaande Dyder? Huilcket altsammen der vdkreffuis aff oss/ saa som de stycker der høre fornøden til Guds Billedis fornyelse i oss.

Huad der hører til Guds Billedis fornyelse

5. Christi tid/ i huilcken foriættelsen fuldkommis
1. Iohan. 3.

Nu staar den sidste Alder oc Tid tilbage / i huilcken Gud Faders evige Ord/ effter Guds Foriættelse oc Prophetiernis liudelse / anammede Quindens Sæd / det er / Menniskelig nature / at hand vilde sønderknuse Hugormens Hoffuet/ det er/ som Johannes i sin Epistel det forklarer / at hand vilde giøre Dieffuelens gierninger til intet. Denne Guds evige Ord oc talende Person/ som rettelige baade forklarer oc fuldkommer Mosi Ord oc Ceremonier / skickede oc stifftede denne samme Gudstieniste paa ny igien / baade met Ord oc Tegn/ effter at hun vaar nu noget nær slæt forfalden oc ødelagt/ hand befoel at predicke Penitentze oc Syndernis forladelse / Dem som paa hannem tro/ beepryder hand met sin Retfærdighed / begaffuer dem met sin hellig Aand/ opuecker i dem saadan Beuegelse oc tilbøyelighed som kommer offuer ens met Guds Bud oc vilie: Met faa Ord at sige/ hand fornyer Guds Billede/ som det første Menniske vaar skabt effter / Hand befaler at wi saaledis skulle lade vort Lius skinne / at Menniskene kunde see vore gode Gierninger / saa at vor Himmelske Fader kand der aff æris oc prisis. Den samme Gudstieniste befoel hand oc antuordede sine Disciple / huilcken de lærde oc beteede baade met

Math. 5.

leffuen-

leffuendis Røſt oc deris Leffnet. Oc paa det at denne Gudstieniſte kunde al-
tid bliffue ved mact i den Chriſtne Kircke da gaff hand hende it viſt Ord om ſin
Vilie/ oc lagde der til tu vduaartis Tegn / lige ſom tu Indſegle / ſom er Daa-
ben oc HErrens Nadere. Met Ordet vdtyder hand oc forklarer den første
Foriættelſe/ meget klarere end hun vaar tilforn. Tegnene ere lige ſom ſiunli-
ge Predickener/ ſom lære oc tilbiude oſſ lige det ſamme ſom Ordet lærer oc til-
biuder. Men huad ſkeer her? Lige ſom Cains Affkomme i de første Forfæ-
dris tid/ Chams Efftercommere i Patriarchernis tid/ oc falſke Iſraeliter vnder
Moſe Regiment foruende oc forfalſkede Ordet/ oc aff deris Kiødelige Daarlig-
hed/ ſætte Menniſkelige drøme der til: Lige ſaa haffue ocſaa Gliſnere oc Hy-
cklere i denne ſidſte Verdens Alder oc Tid / faldet fra Ordet / oc beſmittet den
rette oc reene Gudstieniſte/ indtil ſaa lenge at baade Lærdommen oc Gudstie-
niſten/ Diſligeſte de hellige Sacramenter ere noget nær ſlæt forderffuede / for-
uende oc ødelagde/ formedelſt Kættere oc Antichriſtens rige. Men for fyr-
retiue Aar ſiden er den hellige Guds Prophete / ſalige D. Morten Luther op-
uact aff HErren/ hand haffuer atter paa ny aff Guds Aand oc Naade hiul-
pet den gamle Lærdom oc Gudstieniſte paa Fode/ ſom vore første Forældre an-
nammede aff Gud ſelff / oc Chriſtus befoel ſin Chriſtne Kircke. Saa kunde
i nu vel klarlige ſee / kiere Brødre / at den Lærdom oc Gudstieniſte ſom den
Chriſtne Kircke paa denne Dag holder oc bruger her i Danmarckis oc Norgis
Riger/ er den rette/ ſande oc euige Gudstieniſte / huilcket huer kand befinde/
ſom vil ligne vor Lærdom oc Gudstieniſte/ mod Patriarchernis / Moſis oc A-
poſtlernis. Men huad ſkeer her? Lige det ſamme ſom Guds Kircke veder-
foris i de første Forældris tid / i Patriarchernis tid / i Moſe tid / oc i Apoſtler-
nis oc deris Efftercommeris tid / det ſamme ſkeer endnu paa denne dag. Thi
Dieffuelen legger vind paa met all Mact / at forderffue oc ødelegge Euangeli-
um oc den rette Gudstieniſte: Oc ſtormer hand allermeſt imod CHriſti Kir-
cke nu i vor tid/ for hand veed at der er føye tid tilbage igien/ paa huilcken hand
maa bruge ſit Tyranni oc Skalckhed imod Chriſti Kircke. Huad Liſt oc Be-
hendighed denne Chriſti Modſtandere bruger til at vdſlætte den rette Lerdom
oc ſande Gudstieniſte / giffuer daglig Forfaring nockſom tilkiende. Thi først
haffuer hand anret oc ſtifftet Tyrckens Rige ſom er ſaare veldigt/ ſtort oc ſterckt/
i huilcket IEſu Chriſti Naffn obenbare beſpaattis oc forhaanis. Dernæſt/
haffuer hand ſtifftet it andet Rige/ ſom mand kalder Paffuedommet / i huilcket
endog at de icke obenbare beſtaa oc bekiende dem at ſtaa Chriſtum imod: Dog
alligeuel falde de met ſynderlig Suig oc Behendighed ind i Chriſti Rige: De
foruende Lærdommen: De beſmitte Sacramenterne: Ja met faa ord at ſige
De kuldkaſte den rette Gudstieniſte. Fordi effter at Paffuen haffde vnder ſit
Embedis ſkin/ bekommet det høyeſte oc ypperſte Regiment oc Mact / offuer alle
Konger oc Førſter/ da indførde hand all vrang Tro oc Affguderi vdi Verden/
ſaa at ſiden Verden bleff ſkabt/ haffuer mand aldrig hørt grueligere oc wlideli-
gere Tyranni / eller noget Affguderi / ſom mere haffuer veret Guds Mayeſtat
til Beſpaattelſe oc Vanære/ oc Chriſtne Menniſke til vnderlig forførelſe oc be-
dragelſe. Men effterdi at Satan ſeer oc fornemmer at hans Skalckhed oc
Suig bliffuer i dette ſtycke obenbaret/ oc hannem i dette Rige er ſkeet ſtort Aff-
breck/ holder hand icke for den ſkyld ſtille / oc ſetter det i dage / men ſøger endnu
om paa denne Dag effter Tienere / oc opleder dem ſom kunde tiene hannem i
hans Skalckhed oc Wgudelighed/ ſaadanne ſom Libertiner/ Giendøbere/ Ser-
uetianer / Antinomi oc andre ſaadanne flere / ſom nu paa ny igien met deris
ſlemme oc wrene Tryne/ legge vind paa at beſpytte oc beklicke den rene Lærdom
oc de høyuærdige Sacramenter. Oc fordi at hand ſeer / at hand icke kand
met dette ſit Anſlag/ forhindre Euangelij fremgang oc den rette Gudstieniſte/
da ſøger hand en anden Vey / oc kommer om paa en anden ſide / ſaa at hand
met indbyrdis oc wnyttig Kiff oc Trætte/ giør dem wens oc ſkilactige/ at de bliff-
ue hinandens obenbare Fiender/ huilcke hand formercker meſt for andre / at al-
uerlige

Dieffuelen opuecker Kættere.

Lutherus.

Vor tid.

Dieffuelens liſt oc Suig i vor tid.

1. Tyrckiet.

2. Paffuedommet.

3. Atſkillige Kættere.

4. Wenighed oc Secter iblant Euangeliſ Lærere.

verlige betencke/ huorledis den Christne Kircke oc den rette Religion kand komme paa Fode igien: Oc det giør hand / paa det at de icke skulle met samfeldige studiis oc Raad / endrectelige alle met it Sind legge vind paa denne herlige oc ypperlige Gierning. Her foruden driffuer hand oc tit oc offte mange vd aff Christi Leyer/ huilcke hand giør til Erløse oc forløbne Skelmer oc Menedere/ som der effter paaførde den Christne Menighed allerstørst Skade oc Glenuordighed. Iblant dem ere de som optencke ny vijs oc maade / at ville hos de Wlærde oc Skrøbelige / forlige den rene Lærdom met Papisternis Lærdom. Thi huor de kunde finde noget / som siunis at vere imod huer andet / aff deris Lærdom som Gud i denne sidste Verdens tid bruger til at rense sin Kirckis Lærdom/ det sancke de tilsammen / alligeuel at de icke kunde i noget stycke aff den rette Lærdoms oc Gudstienistis Fundament oc Grunduaal / finde noget som de met rette kunde sige at vere imod huert andet / de maa vende det huor de ville / oc skicke sig huordanne de ville / der som de end kunde vende sig om/ oc skabe sig i tusinde slags Skickelser / som Poeterne skriffue at Proteus kunde giøre/ oc skabe sig til huad hand vilde vere. Met dette Dieffuelens Anslag oc Behendighed see wi/ at hand haffuer saa meget vdret / at de Gienstridige oc Haardnackede ere bleffne stadige oc fast i deris falske Tro oc vrange Gudstieniste: De Skrøbelige oc Enfaaldige ere en stor part bleffne forargede / icke foruden mange Gudfryctige Menniskis store Bedrøffuelse oc Hiertesorge: Oc vden Christus vil snart komme met sin Dom / da er det tilfare oc Befryctendis/ at mange falde igien i den Vildfarelse oc Blindhed / som vore Forfædre haffue tilforn veret vdi.

5. Apostata oc Menedere.

III. *Raad imod Dieffuelens list oc wenighed.*

Huad skulle wi nu/ kiere Brødre/ her giøre? Wi skulle tage oss vel vare for Dieffuelens suig oc List: Wi skulle see hen til vore første Forfædris Exempel/ til Abel/ Abraham/ Propheterne/ Christum/ oc Apostlerne: De som bliffue fast ved deris Lærdom / dem skulle wi holde oss til vdi Lærdommen/ Gudstieniste/ Bøn oc Paakaldelse: Wi skulle icke lade oss forfærde for der ere saa mange Fiender imod oss: Wi skulle icke lade oss der aff beuege/ at der ere saa mange der falde fra Euangelio / oc bliffue Menedere: Wi skulle icke bliffue mistrøstige oc tuilraadige / for Kaarsset oc det megle Onde/ som de Gudfryctige maa lide i denne Verden: Wi skulle icke alleniste see hen til Kirckens ringe Anseelse/som her i Verden er forsmaad oc foractet: Men wi skulle ocsaa see hen til Christum/ som haffuer faaet Seyeruinding oc Offuerhaand/ som oc skal i fremtiden giffue dem euig wdødeligheds Herlighed oc Glæde/ huilcke hand her i Verden haffuer giort sig lige vdi Kaarsset/met saa skel at de bliffue varactige indtil Enden: Wi skulle ihukomme oc betencke Christi aluerlige Befalning: **Vaager oc Beder at i skulle icke falde i Fristelse.** Item/ en anden sted siger hand: **Det ieg siger til eder / det siger ieg til alle.** Verden frister oss/ Kiød oc Blod anfecter oc bemøder oss/ Kætteris mangfaaldighed forfærder oss / Vrang Lærdom oc onde Exempel forarge oss / Hoffmodige Menniskers wnyttige Kiff oc Trætte giøre oss Besuæring. Imod alt dette er intet fastere Vern eller Beskytning / end Guds naffns Paakaldelse. Derfaare siger Salomon icke forgeffuis: **HERRENS Naffn er it fast Slaat / den Retfærdige løber did oc faar Hielp.** Vdi vor Bøn oc Paakaldelse skulle wi see til Propheternis oc Apostlernis Kircke oc Menighed/ oc der met skulle wi styrcke vore Hierter/ imod Tyrckens oc Paffuens Affguderi/ oc Kætternis vrange Lærdom. Wi skulle tit oc offte grandgibelige betencke/ huilcken en fast Fod den Christne Kirckis euige endrectige Lærdom oc stadige Gudstieniste haffuer at staa paa: Wi skulle betencke Guds mangfaaldige Obenbarelser/ met huilcke Gud haffuer selff obenbaret Menninsken sin Vilie/ naar hand haffuer talet til de hellige Patriarcher oc Propheter / huilcken sin Vilie hand haffuer stadfest met mange vnderlige Miracel / baade i det gamle oc ny Testamente: Lader oss see hen til den herlige oc lystige Endrectighed der

Math. 26.

Marc. 13

Bønen er det beste Vern.

Prouerb. 18.

er imel-

er imellem Mose/ Propheterne/ Christo oc Apostlerne/ baade vdi Lærdommen oc Gudstieniste / saa at de stemme alle offuer it / oc haffue it Mundheld: Wi skulle ocsaa lade oss beuege at bekiende Christum / aff saa mange Martyrers Exempel / huilcke der met den første Martir Abel / haffue met deris Blod stadfest den Himmelske Lærdom oc rette Gudstieniste: Lader oss affholde oss aff wnyttig Disputatz oc Kiff/ met huilcke Fredsens Baand som er Kierlighed/ opløsis: Lader oss legge mere vind paa at leffue it Gudfryctigt Leffnet / end paa skarpe oc wnyttige Disputatzer / aff huilcke der er kommet meget ont vdi den Christne Menighed/ som ieg icke foruden stor Hiertesorge tit oc offte betencker. Endog at her i disse Riger endnu er Rolighed oc Gudelig Endrectighed/ i alle Kircker/ Gud skee loff: Dog alligeuel vdkreffuer Gudelighed/ at wi skulle lade oss deris Nød oc Elendighed gaa til Hierte/ som paa denne Dag plagis oc anfectis/ formedelst nogle Folckis wtimelige oc wnyttige Kiff oc Trætte / huor aff mange Førsters oc andre fromme Folckis Hierter saare bemødis. Men efterdi/ at wi ere alt forsuage oc skrøbelige til/ at affskaffe dette Onde / oc at læge dette Saar/ da lader oss fly hen til den/ som allene kand giøre alting.

Formaning til Bøn.

For Kircken

Beder derfaare met den gantske Christne Kircke oc Menighed / vor HErris JEsu Christi euige Fader/ at hand vil i dette Liff forsamle sig en Kircke oc Menighed/ oc vdi hende beuare oc ved mact holde/ den reene Lærdom oc sande Gudstieniste: At wi kunde rettelige tiene/ prise oc elske hannem / Først her vdi Verden/ oc siden i Himmerigis Rige til Euig tid.

For Kongen

Beder at hand met sin hellig Aand vil regere vor allernaadigste Herre / Kong Frederich aff det Naffn den anden/ at lige som hand er kommen i Rige oc Regimente / effter sin salige Herre Fader met lofflig Hukommelse / Kong Christian den tredie / hues Siel visselige er iblant de Helligis skare/ i Himmerigis rige: At hand lige saa kand rettelige arffue sin Herre Faders Dyder oc Gudfryctighed / oc dem met all Aluerlighed efterfølge/ oc vandre vdi hans Fodspaar / saa at hand effter hans lofflige Exempel/ icke alleniste som en Christen Første / elsker Retfærdighed oc Redelighed/ men ocsaa kand vere Kirckers oc Skolers Patron oc Skytzherre / Ja en trofast Forfremmere oc Fosterfader.

Esai. 49.

For Rigens Raad oc Adel.

Beder at Christus met sin Aand vil regere Rigens Raad oc gantske menige Adel / oc alle Regentere vdi Kircke Regiment / Verdslig regiment / Skoler oc Husholdning / oc giffue dem Mod oc Sind til at forfremme oc ved mact holde Guds ære/ retsindig Lærdom oc Gudstieniste / oc disligeste Christelig Disciplin / Tuct oc Affue / paa det at wi kunde leffue it roligt oc stille Leffnet/ i all Gudelighed oc Ærlighed.

1. Timoth. 2.

For alle Stater.

Beder for alle Stater i det gantske Rige/ saa at de allesammen optendis til Christelig Endrectighed oc Enighed/ at den ene raader oc hielper den anden/ saa at de store oc ypperlige vilde betencke/ at deris Vndersaatte oc den Menige mand skulle ocsaa bliffue deris Metarffuinge til Himmerigis Rige: At Vndersaatterne kunde vere deris Øffrighed lydige i HErren/ som S. Pouel befaler: Paa det at her saaledis kand bliffue it smuct endrectige Stemme oc Enighed i dette Rige iblant alle Orden oc Stater / oc wi der ved kunde leffue rolige oc Christelige tilsammen.

Roman. 13.

Beder at Gud vilde affuerie høybemelte Kongelige Mayestatis vor allernaadigste Herris oc Rigernis Fiender. Beder at Christus vilde styre oc affuerie Dieffuelens Tyranni oc Vold / oc vilde giffue sin Christne Kircke vdi disse Riger retsindige Lærere / Hiurder oc Sielesørgere / som kunde holde Endrectighed vdi den sande Lærdom oc Gudfryctighed / som met en reen Lærdom oc it Gudeligt Leffnet/ forfremme Guds ære oc den Menige mands Nytte oc Gaffn til Salighed: Paa det at HErrens klarhed endelige kand speyle sig i oss allesammen/ oc wi kunde bliffue omuende oc forklarede i det samme Billede/ fra en Herlighed til en anden/ saa som aff HErrens Aand/ Amen/ Amen.

1. Corinth. 3

Aarsage til at denne Postilla bleff prentet..

Nu vil ieg til Beslutning tale noget om/ aff huad Aarsage ieg lod vdgaa denne min Forklaring offuer Søndagis Euangelia. For fiorten Aar siden læsde ieg nogle Scholia oc kaart Forklaring paa Søndagis Euangelia/

Anno 48.

gelia/ faar mine Disciple/ som ieg haffde besynderlige hiemme i mit Hus / paa det at ieg met dette mit lille Arbeyde noget kunde hielpe oc forfremme deris Studia , Oc tenckte slæt intet der paa / at det skulde komme vd iblant Folck. Men huad skeer her: Det som ieg haffde dicterit oc læst ickun for nogle faa Disciple / det vdspredis oc kommer mange til haande: Oc der ieg formerckte/ at der vaare mange som haffde stor Lyst oc Attraa der til/ forbedrede ieg det noget/ sex Aar siden. Men nu haffue mange fromme Pastores oc Predickere met deris Bøn oc Begering / kommet mig der til / at ieg haffuer ladet det obenbare vdgaa faar den Menige mand. Oc effterdi at alt dette mit Arbeyde er giort for Gudfryctige Euangelij Tieneris skyld / siunis mig gaat at vere / kiere Brødre / at ieg lod det vdgaa vnder eders Naffn / Der som i kunde haffue noget Nytte oc Gaffn der aff / da tacker Gud / oc beder for mig til hannem i eders Gudelige Bøner. Dette haffuer ieg alleniste met flid lagd vind paa/ at ieg kunde retsindelige faaregiffue den rette Christne Kirckis reene Lærdom/ huilcken den høye Skole oc Vniuersitet vdi Vittemberg haffuer holdet mere end fyrretiue Aar / oc endnu aff Guds Naade holder paa denne Dag/ Huilcken oc saa her i denne høye Skole oc Vniuersitet er lært oc faaregiffuen/ aff disse fine oc ypperlige Mend / som her haffue veret Professores oc Læsere/ som ere: D. Iohannes Machabæus Alpinas, D. Petrus Palladius, D. Iohannes Seningius, D. Olaus Chrysostomus, som allesammen nu huile i HERREN / oc forvente en fuldkommen Befrielse oc Forløsning/ ved vor HErris JEsu Christi Tilkommelse. Hos denne samme endrectige Lærdom bliffue wi endnu/ som ere komne i steden effter dem i denne Skole / oc bede Gud aff Hiertet/ at wi maa leffue oc dø i denne samme Endrectighed. Thi wi tuile slæt intet paa / at denne er io den samme Lærdom / som den Christne Kircke haffuer altid endrectelige holdet fra første Verdens Begyndelse / som nu tilforn er sagt oc beuist. Jeg beder den Almectigste Gud/ vor HErris JEsu Christi euige Fader/ at hand vil sammen føye oc forene oss met sin Aand / at wi allesammen kunde bliffue it vdi hannem/ Amen. Vor HERRE JEsus Christus beuare eder alle til Liff oc Siel/ Huilcken ieg vil haffue eder alle befalet. Skreffuet vdi Kiøbenhaffn / den 30. dag Martij / Aar effter Christi Fødsel / 1561.

Anno 55.

Huad der læris i denne Postilla.

GVnstige/ Velbyrdige Herr Hoffmester / effter at mange fromme Folck / baade Edel oc Vædel / tit oc offte haffuer veret aff mig begerendis / siden ieg selff mit Prenteri bekaastet haffuer / At ieg paa ny skulde lade komme til Liuset/ den skiøne Huspostilla / som Hederlig oc høylærd Mand / Doct. Niels Hemmingssøn (nu salig hos Gud) haffuer ladet paa Prent vdgaa/ Aar effter Christi fødsel / 1576. Haffuer ieg derfaare saadan deris Begering (dog met megen Besuæring oc stor Bekaastning) efterkommet/ Anseende at saadan en Christelig Gierning / skulde komme Gud Almectigste til ære/ oc mange Menniske til Saligheds gaffn oc gode. Bedendis derfaare gantske ydmygeligen/ oc forhaabis/ at Eders Velbyrdigheds Fromhed vilde lade sig saadan Arbeyde vel befalde / oc samme Huspostilla endnu handthæffue oc forsuare/ effter at den tilforne E. V. F. saa vel som nu dedicerit oc tilskreffuet er. Den samme Allmectigste Gud værdis naadeligen E. V. F. vdi it languarendis Leffnet oc Sundhed at spare oc beuare / Amen. Datum Kiøbenhaffn/ S. Michels dag / Aar 1600.

E. V. F.

Vnderdanige Tiener

Henrich Waldkirch.

Den Forste Søndag i Ad=
uent/ Euangelium Matthei i det XXI. Capitel.

DEr de komme nu nær til Jerusalem/ til Bethphage hos Oliebierg t/ da sende Jesus To aff sine Disciper/ oc sagde til dem: Gaar bort i den By / som ligger for eder / Oc strax skulle i finde en Asen inde bunden/ oc it Føl hos hende/ Løser dem/ oc fører dem til mig. Oc der som nogen taler eder noget til/ da siger: HErren haffuer dem behoff/ Saa skal hand strax lade eder tage dem. Dette skede altsammen/ at det skulde fuldkommis / som er sagt ved Propheten/ som siger: Siger Zions Daatter: See/ din Konge kommer til dig sactmodig/ oc rider paa it Asen/ oc paa den vndertuingde Asenindis Føl. Disciplene ginge hen / oc giorde som Jesus befalede dem/ oc hente Aseninden oc Føllet / Oc lagde deris Klæder der paa/ oc sette hannem der paa. Oc mange aff Folcket bridde deris Klæder paa Veyen / Oc andre hugge Grene aff Trææne / oc strøde dennem

Marc. 11.
Luc. 19.
Iohan. 12.

Zachar. 9.

paa Veyen. Men Folcket / som gick faare oc fulde effter / raabte / oc sagde: Hosianna Dauids Søn / Loffuet vere den som kommer i HERRENS Naffn / Hosianna i det Høye.

Psalm. 118.

Forklaring paa dette Euangelium.

EFterdi at denne Høytid / om vor HErris Jesu Christi Tilkommelse / er den allerførste / som mand pleyer at holde i Kircken om Aaret / da er det fornøden / at der paamindis oc tilkende giffuis / huad mand vdi huer Fest oc Høytid skal giffue act paa oc ansee: Paa det at wi icke enten / met den Wgudelige oc arrige Verden / vanbruge dem til Guds Bespaattelse / eller oc holde dem met mindre Gudelighed end tilbørligt er / icke foruden mange Menniskis Forargelse.

Tre Ting skulle actis i alle Høytider.

Saa skal mand da almindelige vdi huer Høytid ansee oc betracte tre Stycker. 1. Først Historien / det er / den Gierning / som er skeet / huilcken som er Høytidens Grunduol. 2. Dernæst Velgierningen / som samme Historie ihukommer oc omtaler. 3. Oc for det Tredie / Høytidens rette Nytte oc Brug. Thi lige som Historien vnderuiser oc lærer oss / lige saa styrckis oc stadfestis vor Tro aff Velgierningen / til hues Hukommelse Historien opregnis: Aff huilcken Tro der vdflyder Tacknemmelighed / som loffuer oc priser Gud met Hierte / Mund / Bekendelse oc Omgengelse / for sin Velgierning / hand oss beuist haffuer: Vdi huilcken Tacknemmelighed Høytidens rette Brug befindis.

Disse tre Ting skal mand henføre til alle Høytider. Derfaare / efterdi at denne Høytid er indskicket / at holdis om HERRENS Tilkommelse / da skal mand flittelige lære oc mercke Historien om Christi Tilkommelse / som hører hen til hans Vndfangelse / Fødsel / Lærdom oc Gierninger / huilcke ere de besynderligste Artickle vdi vor Christelige Tro. Disligeste skal mand offte betencke oc ihukomme Guds Velgierning / som er / at saliggiøre det fortabte Faar / formedelst Christi Soneoffer. Met Historien læris oc vnderuisis Menniskens Forstand: Met Velgierningen styrckis oc stadfestis Troen / paa det at der aff kand fødis en Hiertens Tacknemmelighed / ved huilcken wi met Hierte / Mund / Bekendelse oc Leffnet / loffue oc prise Gud Fader / som vilde værdis til at giffue oss sin Søn.

1. Historien. 2. Velgierningen. 3. Gaffnet oc Brugen.

Men paa det at denne næruerendis Høytid kand dis bedre skee Gud til Ære / oc oss til Vnderuisning oc Lærdom / vil ieg ordentlige handle oc forklare tre Artickler effter huer andre.

Den Første.

Om HERRENS Tilkommelse.

Den Anden.

Vor Kongis Christi oc hans Rigis Beskriffuelse.

Den Tredie.

Om dette Rigis Indbyggere / om deris Embede oc Gierning / oc der til / om HERRENS Tilkommelsis rette Brug oc salige Betenckelse.

Om den Første Artickel.

PAa det at wi dis bedre oc vissere kunde læris oc vnderuisis / Gud til Loff / oc oss til salig Vnderuisning / om vor HErris Jesu Christi Tilkommelse / ville wi met den hellige Bernhardo faaregiffue Sex omstendige Vilkaar / som her vdi besynderlige ere at acte / som er: 1. Huo den er som kommer. 2. Hueden hand kommer. 3. Huort hen hand kommer. 4. Huor til hand kommer. 5. Naar hand kommer. 6. Oc huor ved hand kommer.

Sex omstendige Vilkaar.

Effter Gabriels Vidnisbyrd / kommer til oss den Allerhøyestis Søn / som er Faderen lig vdi sand Guddom. Huor aff wi lære / huor stor oc ypperlig hans Maiestet / Værdighed oc Mact er. Her er kommen Quindens Sæd / it sant Menniske / aff Abrahams oc Dauids Slect oc Affkomme / effter Propheternis Spaadom / oc Apostlernis Vidnisbyrd / som er mindre end Faderen vdi sand Manddom. Huor aff wi lære / at hand er oss tilføyet met Naturen / at wi icke tør redis eller frycte for / at træde frem til hannem. Saa er nu kommen til oss / Jesus Christus / som er en sand Gud oc it sant Menniske / en Person vdi tuende Naturer / huilcken som baade kand hielpe oc giøre oss salige / Thi hand er Gud: Oc vil / Thi hand haffuer annammet vor Natur / at hand vilde bliffue it Offer for oss.

Luc. 1.

1. Huo den er som kommer.

Huad Trøst wi her aff haffue.

Hueden er hand kommen? Hand er kommen aff Himmelen aff sin Faders Skød / som opfylder alting / oc er alleuegne wsynlige til stede: Hand er kommen vdi Jomfru Mariæ rene kyske Liff / vndfangen formedelst den hellig Aands Krafft oc Forarbeidelse / hand næredis oc voxte vdi Jomfruens Liff aff hendis rene Blod / bleff født / opdragen / omskaaren / oc andet saadant.

2. Hueden hand kom.

Huort hen er hand kommen? Hand kom til Verden / som er giort ved hannem: Hand kom til sin Eyendom / oc hans egne annammede hannem icke: Hand kom her ned til Jordens nederste Steder. Oc det er foruden all Gensigelse / den store Gudelige Hemmelighed / som Apostelen S. Pouel omtaler / til Timotheum / saa sigendis: Gud er aabenbaret i Kiødet / retferdiget i Aanden / seet aff Englene / predicket for Hedningene / troet aff Verden / oc optagen vdi Herlighed.

3. Huort hen hand kom.

Iohan. 1.

Ephes. 4.

1. Timoth. 3.

4. Huorfaare Christus kom.

Huor til/eller for huad Sag kom hand? Aarsagerne/huorfaare Christus kom/ giffuis i mange maade tilkende. Thi de ere forkyndede aff Guds Røst/ betegnede ved Figurer oc Foruidende/ vdraabte ved Propheternis Spaadom/beuiste aff HErrens egne Ord oc Gierninger/ vidnede aff Apostlernis Vidnisbyrd/ oc bekende aff den gantske Christelige Kircke.

Guds Røst. Genes. 3.

1. Guds Røst/ som skede til Hugormen/ er denne: **Quindens Sæd skal sønderknuse dit Hoffuet.** Huilcket Apostelen forklarer/ sigendis: **Der til er Guds Søn aabenbaret/ at hand skulde forstyrre Dieffuelsens Gierninger.** Denne Forjettelse haffuer Gud offte fornyet oc indtryckt de hellige Forfædre/ oc besynderlige Abraham/ saa sigendis: **J din Sæd skulle alle Folck paa Jorden velsignis.** Her aff er at forstaa/ at Christus er for tuende Aarsager skyld kommen til Verden. Først/ at hand skulde giøre Dieffuelsens Gierninger til intet. Dernæst/at hand skulde føre Velsignelse offuer Abrahams Sæd/det er/offuer alle dem som annamme Christum/ saa som Abraham giorde. Thi at effterdi Adam met sit Fald giorde sig oc alle sine Effterkommere til Dieffuelsens Tienere i hans Rige/ oc haffde kast sig i den fortiente Forbandelse oc Straff/ vdkraffde Guds Retferdighed/at wi enten skulde lide den fortiente Straff/ eller oc nogen aff det Menniskelige Kiøn skulde fuldkomme oc fyldistgiøre Guds Retferdighed. Men effterdi at ingen Menniskelig eller timelig Mact kunde offueruinde Dieffuelen/ oc stille Guds Vrede/ da kom Guds Søn frem aff sit euige hemmelige Sæde/ hand kom til Verden/ bleff født it Menniske/ tog vor Sag paa sig/ forstyrrede Dieffuelsens Rige/ forsonede oc stillede sin Faders Vrede/ oc bleff vor ypperste Prest/ som offrede sig selff for oss.

1. Iohan. 3. — Genes. 22. — Tuende Aarsager til Christi Tilkommelse. 1. 2. — Summa paa det gantske Euangelij Predicken.

Figurer oc Foruidende om Christi Tilkommelse.

2. Det samme betegne mange Figurer vdi det gamle Testamente/ saa som Patriarchernis Offer/ Paaskelammet/ Blodens aff den røde Ko Offuerstenckelse offuer Folcket/ Pactens Arck/ oc det gantske Leuitiske Offer oc Prestedom/ met alle sine Ceremonier oc Gudstieniste.

Propheternis Spaadom. Esa. 53.

3. De hellige Propheters wtallige Spaadomme formelde disse samme Aarsager til Christi Tilkommelse/ met endrectige Stemme. Esaias siger: **Sandelige hand baar vor Siugdom/oc tog vor Pine paa sig. Hand er saargiort for vore Misgierningers skyld/ oc knuset for vore Synders skyld. Straffen ligger paa hannem/paa det at wi skulde haffue Fred: Wi ere helbrede giorde ved**

hans

hans Saar. HERREN kaste alle vore Synder paa hannem. Saadanne Propheternis Vidnisbyrd ere mange i Scrifften/ huilcke ieg lader staa tilbage for Kaarthedsens skyld.

4. Christi egne Ord oc Gierninger beuise lige det samme: Kommer hid til mig (siger hand/) alle i som arbeide oc ere belessede/ Jeg vil vederquege eder. Item: Huo som troer paa mig/ hand skal icke forfaris/ men haffue det euige Liff. Item: Jeg helliger mig selff for dem. Det er: Jeg giffuer mig selff hen/ Gud min Fader til it Offer/ for deris Synder. Huilcket icke alleniste hans mange vnderlige Gierninger/ som hand haffuer giort/ beuise/ met huilcke hand ocsaa haffuer nederslaget Dieffuelsens Gierninger: Men ocsaa hans Død/ oc den ærefulde Seyeruinding/som der effterfulde/det samme stadfester.

Christi Ord oc Gierninger. Matth. 11. Iohan. 3. 6. Iohan. 17.

5. Huo kand opregne alle Apostlernis Vidnisbyrd? Paulus siger: Hand er død for vore Synder/ oc opstod til vor Retferdighed. Hand siger vdere: Gud giorde den til Synd for oss/ som icke viste aff nogen Synd/ paa det at wi skulde bliffue den Retferdighed i hannem/ som gielder for Gud. Johannes Baptista raaber oc siger om hannem saaledis: See/ det er Guds Lam/ som bær Verdens Synder. Oc Johannes Apostel siger: Jesu Christi Blod renser oss aff alle vore Synder. Den samme Apostel befatter kaartelige alle Christi Velgierninger/ sigendis: Guds Søn er aabenbaret/ at forstyrre Dieffuelsens Gierninger.

Apostlernis Vidnisbyrd. Roman. 4. 2. Corinth. 5. Iohan. 1. 1. Iohan. 1. 1. Iohan. 3.

6. Endelige bekender den gantske hellige Christelige Kircke/ met glade Hierter aff Christi Aands Krafft/ Aarsagerne/ huorfaare Christus er kommen/ i det hun saa siunger: Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti virginis uterum. Tu deuicto mortis aculeo, aperuisti credentibus regna cœlorum.

Kirckens endrectige Bekendelse. In Symbolo Ambrosij.

Det er:

Du forsmaade ey Jomfruens Liff saa skøn/
Til at forløse Menniskens Kiøn.
Du offueruandst Døden veldelig/
Oplodst de Christne Himmerig.

Men der som du spør at Tiden/ naar hand kom? Da suarer Apostelen Paulus/ saa sigendis: Der Tiden vaar fuldkommen/ vdsende Gud sin Søn/ født aff en Quinde/ oc Lowen vnderdanig/ paa det at hand skulde

5. Naar Christus kom til Verden. Galat. 4.

forløse dem som vaare vnder Lowen / at wi skulde saa Børnenis Vduellelse. Saa er hand derfaare kommen i rette tid / huercken for tilige / icke heller for silde / men ret som det burde sig. Om denne Christi Tilkommelsis tid haffue de hellige Propheter Jacob oc Daniel spaaet / huor om der skal vjdere talis paa Christi Fødsels Dag.

Genes. 49. Daniel. 9.

6. Huor ved Christus er kommen. Christi Tilkommelse i tre maade.

Men her staar endnu tilbage / at tale om Veyen / ved huilcken hand er kommen til oss / oc endnu dagligen kommer. Oc dette maa wi oc saa flittelige forfare / paa det wi kunde møde hannem paa den rette Vey. Lige som hand er en gang kommen 1. synlige vdi Kiødet / til at vdrette vor Salighed: Lige saa kommer 2. hand endnu daglige wsynlige vdi Aanden / til at saliggiøre alle Menniskis Siele / huor hans Ord betenckis / læsis oc predickis / Ja der er hand altid til stede / effter sin Forjettelse / som saa liuder: Jeg vil vere hos eder alle Dage / indtil Verdens Ende: Paa huilcken Verdens Ende / hand skal igen komme oc 3. aabenbaris synlige / en Dommere offuer Leffuendis oc Døde / paa det at de som tilforn haffue foractet hannem / som er den rette Læge oc Saliggiørere / skulle da fornemme hannem en streng Dommere / oc retferdig Heffnere offuer deris Synd: Om huilcken sidste Tilkommelse wi saa mere at høre paa den næste tilkommendis Søndag. Oc dette maa nu saaledis kaartelige vere sagt om HErrens Tilkommelse.

Matth. 28.

Om den Anden Artickel.

Om Christi Rige. Zachar. 9.

Den Anden Artickel / som dette Euangelij Text indeholder / er vor Kongis Christi oc hans Rigis Beskriffuelse / huilcken Beskriffuelse stadfestis formedelst Zachariæ Vidnisbyrd / som Euangelisten fører hid hen / paa det at wi skulle vide / denne Indridelse oc Prang icke at vere skeet wforuarendis / aff slumpe Lycke / men at vere langt tilforn forkyndet / aff den hellige Trefoldigheds hemmelige Raad. Thi denne Prang lærer oss meget om vor Kongis Christi oc hans Rigis Vilkaar.

Lærdomme aff denne Indridelse.

I. Skilsmisse imellem denne vor Konge oc Verdslige Konger.

Thi Først giør denne Indridelse vdi Jerusalem Skilsmisse imellem den Konge Christo / oc Verdens Konger / oc deris atskillige Rige. Thi denne foracte Hob oc arme Pract giffuer nocksom tilkende / at Christus icke er en Verdslig Konge / oc at hans Kongelige Regimente icke er aff denne Verden. Thi lige som Verdslige Konger klæde oc smycke sig herlige / paa det at de kunde vere i stor Anseelse hos deris Vndersaatte / oc actis høyt aff huer mand: Saa vdkreffuer oc saa Verdslige Rigers Regimente stor Beprydelse / oc herlig Pract oc Pral.

For

For det Andet lærer denne Historie / at vnder denne ringe oc foractelige Pract / er skiult en Allmectighed oc Guddom / Thi i det hand siger: Løser dem / oc fører dem til mig. Item: HErren haffuer dem behoff. Item: Saa skal hand strax lade eder tage dem. Giffuer Christus vor Konge tilkende / at hand kand formedelst sin Guddoms Krafft oc Mact vdrette oc giøre alt det hand vil: Oc at hand haffuer alle Menniskis Hierte oc Vilie vdi sin Haand.

2. Christus er sand Gud.

Derfaare / endog at Christi Rige synis foracteligt her vdi Verden / dog alligeuel / der som du anseer denne Kongis Mact oc Guddom / skalt du befinde / at der er intet yppermere / intet veldigere / oc intet herligere vdi Verden / end det er.

Zachariæ Prophecie / met sine Lærdomme.

Zachariæ Prophecie oc Spaadom indeholder trende Stycker. Først / en Formaning til Christi Kircke / som nu er foractet oc aldelis forskrecket. Glæd dig saare / (siger hand /) du Daatter Zion / oc du Jerusalems Daatter fryd dig. Her aff lære wi / at Euangelium hører til dem som ere foractede / nederslagne / bedrøffuede oc forknusede i Aanden. Dernæst / indeholder denne Prophecie Guds Bud oc Befalning / at wi skulle beuise denne Konge Tro oc Huldskab / saa som den Anden Psalme ocsaa formaner oss / i det hun siger: Kysser Sønnen. For det Tredie / indeholder denne Prophecie Christi Persons Beskriffuelse / som er / at hand er den rette Konge / som er loffuet oc forjet den Christne Kircke. See / (siger hand /) din Konge kommer. Som hand vilde saa sige: Denne er endelige den Konge / som dig er loffue oc tilsagt / om huilcken der ere saa mange Scriffter oc Vidnisbyrd hand skal igen oprette Guds Rige / i huilcket Dieffuelen haffuer met Vold oc Mact indfaldet / oc formedelst Synden forderffuet. Denne Konge / siger hand / er sactmodig / at wi icke skulle fly eller sky for hannem / saa som for en grum Tyran / men meget mere met Hiertens Tillid / gaa frem til hannem / oc begære aff hannem Hielp oc Salighed / som hand oss haffuer loffuet oc tilsagt. Men at hand siger / at hand er fattig / det skal mand forstaa om den Fattigdom oc Vilkaar / som hand haffde her vdi Verden / i dette næruerendis Liff. Huilcken vilde derfor vere fattig / paa det at hand kunde giøre oss rige / som ere Aandelige fattige / oc begaffue oss met euig Salighed.

1. 2. 3.

Christus er en sactmodig Konge.

En fattig Konge.

Om den Tredie Artickel.

Denne Kongis Vndersaatte / oc Indbyggere i hans Rige / beskriffuis oc affmalis / vdi Christi Disciple oc denne Almue / huilcke wi skulle efterfølge / saa

Huad denne Kongis Vndersaatte skulle giøre.

fremt som wi ville regnis iblant Christi Rigis Indbyggere. Saa skulle wi da Først lede Aseninden til Christum: Det er / wi som Guds Ord er betroet oc antuordet / skulle giøre oc vdrette alt det som oss er bødet oc befalet / til Christi Ære / oc hans Rigis Forfremmelse. Dernæst skulle wi brede vore Klæder paa Aseninden: Huilcket skeer / naar wi vende vort Gods oc Effne hen til Kirckctienistens oc PredickeEmbedens Opholdelse. Wi skulle ocsaa hugge Grene aff Træene / oc strø dem vdi Veyen for den HErre Christo: Det er / wi skulle predicke oc forkynde Christum / oc kende hannem for vor euige Konge / oc ynske / at hans Rige kand stedse grønis oc blomstris / lige som Palmer / at det icke aff nogen Fare eller Nød her vdi Verden bliffuer vndertryckt. Wi skulle oc der til siunge Hosianna: Det er / wi skulle vdi Troen paakalde oc bekende denne Konge / oc aldelis vere visse paa / at hans Rige er benedidet oc velsignet vdi det Høye.

1. Lede Aseninden til Christum.
2. Brede Klæderne paa Aseninden.
3. Hugge Grene aff Træerne.
4. Siunge Hosianna.

Her aff kunde wi nu kaartelige see / huorledis wi rettelige skulle bruge oc salige betracte denne Høytid / om Christi salige Tilkommelse. Først skulle wi legge vind paa / at denne Konge kand komme til oss. Huorledis skal det skee? Formedelst en sand Penitentze locke wi hannem til oss: Ved en fast oc stadig Tro beholde wi hannem: Ved en reen Gudstieniste bliffue wi hannem behagelige. Dernæst paamindis wi / at vere tacknemmelige / at wi loffue oc prise hannem met Hierte / Mund / Bekendelse oc Leffnet: Huilcken der er kommen til oss for vor skyld: Huilcken der bleff it Menniske / oc gaff sig selff i Døden for vore Synder / at hand vilde tage oc redde oss aff denne næruerendis onde Verden / effter vor Guds oc Faders Vilie: Huilcken skee Loff oc Ære fra Euighed til euig tid / Amen

Denne Høytids Brug oc Gaffn. 1. 2.

Den Anden Søndag i Aduent / Euangelium Lucæ i det XXI. Capitel.

JEsus sagde til sine Disciple: Der skulle skee Tegen i Soel / oc Maane / oc Stierner / Oc paa Jorden skal Folcket bliffue bange / oc de skulle bliffue mistrøstige / Oc Haffuet oc Vandbølgerne skulle bruse / Oc Menniskene skulle forsmæcte

Math. 24. Marc. 13.

smæcte for Redsel oc for de Tingis Foruentelse/som skulle komme paa Jorden. Thi at Himmelens Krafft-ter skulle røre sig. Oc da skulle de see Menniskens Søn komme i Skyerne/ met stor Krafft oc Herlig-hed. Oc naar som dette begynder at skee/da seer op/ oc opløffter eders Hoffuet / Fordi at eders Forløs-ning stunder til. Oc hand sagde dem en Lignelse: Seer til Figentræet/oc alle Træ/naar som de nu faa Knaapper/ da see i paa dem/oc mercke/at Somme-ren er nær. J lige saa/naar som i see alt dette begyndis/ da vider/at Guds Rige er nær. Sandelige ieg siger eder: Denne Slect skal icke forgaa/før det skeer altsam-men. Himmel oc Jord forgaa/men mine Ord forgaa icke. Men vocter eder/at eders Hierter icke besuaris met Fraadzerj oc Druckenskab/oc met Sorg for Næ-ring/oc denne Dag skal komme hastelige offuer eder: Thi hand skal komme som en Snare/offuer alle den-nem som bo paa Jorden. Saa verer nu altid vaag-ne/oc beder/at i kunde vere værdige til at vndfly alt dette/som skee skal/ oc at staa for Menniskens Søn.

Forklaring paa dette Euangelium.

Om Christi anden Tilkommelse til Dommen.

LIge som den Christne Kircke paa den næst forgangne Søndag ihukom oc forhandlede vor HEr-ris Jesu Christi Tilkommelse i Kiødet: Saa handler oc lige

Hvort dette Euangelium hører hen i Catechiſmo.

oc lige ſaa denne Euangeliſke Leitze om hans anden Tilkommelſe/ Oc hører hen til vor Troes Artickel / i huilcken wi met Hierte oc Mund tro oc bekende / at den ſamme HErre Chriſtus/ ſom før er kommen/ paa det hand vilde vere alle deris Talſmand oc Saliggiørere/ ſom tro paa hannem/ hand ſkal her effter komme/ at døm-me Leffuendis oc Døde: Paa det at de ſom her vdi dette Liff haffue annammet Chriſtum / oc kent hannem for deris Saliggiørere/ ſkulle begaffuis met det euige Liff / effter at deris Legeme ere op-uacte aff Døde: Oc de ſom haffue / met Guds Foractelſe / for-ſmaaet hannem/ oc efterfuldt deris kiødelige Begæringer / ſkulle til euig tid plagis oc ſtraffis. Wi ville ſkiffte denne Euangeliſke Leitze vdi tre Artickler.

Aarſager til Chriſti Dom. 1. 2.

Den Førſte.

Om Chriſti Tilkommelſe til Dommen.

Den Anden.

Huad Nytte oc Gaffn wi haffue aff Chriſti Atuarſel / om denne hans Tilkommelſe.

Den Tredie.

Chriſti Formaning til Diſciplene / at de altid ſkulle vere be-redde foruden Forhindring.

Om den Førſte Artickel.

Hvor aff Chriſtus tog Aarſage til denne Predicken.

NArſage til denne Predicken/ om Chriſti Til-kommelſe til Dommen / kom aff Chriſti oc Apoſtlernis Samtale/ om Jeruſalems Tempel. Thi den tid at Diſ-ciplene forundrede ſig offuer den kaanſtige oc herlige Templens Bygning/ ſuarede HErren/ at den tid ſkal komme/ at denne Tempel ſkal ſaaledis forſtyrris oc nederbrydis / at der ſkal icke bliffue en Steen paa den anden. Der Diſciplene dette hørde/ ſpurde de om Tiden/ naar dette ſkulde ſkee? Chriſtus ſuarer den-nem / oc opregner de Tegen/ ſom ſkulle gaa for Jeruſalems For-ſtyrring / ſtyrcker oc trøſter dem / at de icke ſkulle falde i Mishaab for det tilſtundendis Onde. Her aff tager hand Aarſage / at tale om den almindelige oc yderſte Dom / oc opregner de Tegen/ ſom der ſkulle gaa faare.

Hvad her vdi er at acte.

MEn paa det at wi dis klarligere kunde befatte oc forſtaa al-ting/ ville wi Førſt igennem ſee Fem omſtendige Vilkaar/ ſom begribis vdi denne Text. Dernæſt ville wi beſcriffue den yderſte Dom aff Scrifften.

Omſtendige Vilkaar.

I. Tiden.

Det Førſte omſtendige Vilkaar er Tiden/ naar hand ſkal komme til Dommen. Denne Tid giffuer Chriſtus at forſtaa aff Tegen / oc ſtadfeſter det ſamme met en Lignelſe. Men der ere mange ſlags Tegen / ſom ſkulle gaa for Chriſti Tilkom-melſe til Dommen.

Tegen/ ſom ſkulle gaa for Dommen.

Om

Om det Første slags Tegen siger Christus: Der skulle skee Tegen vdi Solen / Maanen oc Stiernerne. Huordanne de skulle vere / forklarer Marcus i sit trettende Capitel / met disse Ord: Solen skal formørckis. Det er: Der skulle idelige skee Eclipses oc Formørckelser. Oc Maanen skal ocsaa miste sit Skin: Huilcket som skeer / naar hand bliffuer formørcket. Oc Stiernerne skulle falde aff Himmelen. Det er: De skulle synis at falde aff. At saadanne Tegen ere mange skede oc gaaen for sig / giffuer denne tids Forfaring tilkende. Thi aldrig tilforn skede der saa mange Formørckelser paa Soel oc Maane / saa som nu skeer.

1. Solens oc Maanens Formørckelse.

Det Andet slags Tegen / som skal skee for den tilkommendis Dom / er: At Folcket paa Jorden skal bliffue bange oc mistrøstige. Det er / som Mattheus oc Marcus vdlegge: Der skal it Folck sette sig op imod det andet / oc skal ingensted vere trygt for Krig oc Orlog. Beuiser icke denne Dag / at Verden er fuld aff saadanne Tegen?

2. Folckens Banghed.

Matth. 24. Marc. 13.

Det Tredie slags Tegen er: Haffuet oc Vandbølgerne skulle bruse: Mand skal høre megen Storm / skreckelige / forfærdelige oc vuaanlige Vær i Lufften. Haffue wi icke nu vdi denne tid seet mange saadanne Tegen?

3. Haffuens oc Værens Bruselse.

Det Fierde slags Tegen flyder aff det Andet oc Tredie / som er: At Menniskene skulle forsmæcte aff Redsel / oc de Tingis Foruentelse / som skulle komme paa Jorden.

4. Menniskens Forsmæctelse.

Det Femte slags Tegen er: At Himmelens Kreffter skulle røre sig. Det er: Der skulle vere wseduaanlige Aspecter paa Himmelen / oc Jordskel paa Jorden. Met faa Ord at sige: Himmel oc Jord skulle i nogen maade lade see en vred oc streng Dommeris Billede / paa det at de Wgudelige Syndere kunde forskreckis aff saadanne Guds Vredis Tegen / giøre Penitentze / oc omuende sig til HERREN.

5. Himmelens Krefftters Rørelse.

Disse Tegen applicerer oc tilføyer HERREN til den yderste Dag / i saa maade: Seer til Figentræet / oc alle Træ / naar som de faa nu Knaapper / da see i paa dem / oc mercke / at Sommeren er nær: J lige saa / naar som i see alt dette begyndis / da vider / at Guds Rige er nær. Thi disse Tegen / som skee paa alle Creatur / baade de som ere oppe i Himmelen / oc de her nedre paa Jorden / ere visse Forløbere / ved hues Røst alle de Menniske skulle kaldis oc steffnis / for den

Lignelse.

Forløbere for Dommen.

den forskreckelige Domstoel/ som her i denne Verden haffue leffuet kiødelige/ forsømt deris egen Salighed/ oc forsmaaet Christum/ deris Saliggiørere.

Andre Tegen. Matth. 24. Marc. 13. 2. Thessal. 2. Dan. 2. & 7. Apocal. 17. Tegen ere synlige Predicken.

Foruden disse Fem slags Tegen/ som i denne Text omtalis/ ere oc andre flere/ som opregnis Matthei i det Fierde oc tiuende/ Marci i det Trettende/ i det andet Breffs til de Thessalonicker andet Capitel: Danielis i det Andet oc i det Siuende/ oc i S. Hansis Aabenbaring i det syttende Capitel. Huilcke allesammen ere som synlige Penitentze Predicken/ met huilcke Gud tilbiuder Mensken/ at de skulle indsly til hans Søn/ vor HErre Jesum Christum/ i huilcken allene all Hielp oc Salighed er.

II. Huo der skal vere Dommere. Lærdomme her aff.

Det Andet omstendige Vilkaar er/ at den som er Guds oc Menniskens Søn/ Jesus Christus/ skal vere Dommere: Huor aff baade de Gudfryctige oc de Vgudelige haffue deris Lærdom. De Gudfryctige skulle vide/ at den skal vere Dommere/ som met sin Eed haffuer loffuet alle dem/ som tro paa hannem/ det euige Liff/ saa sigendis: **Sandelige/ sandelige/ ieg siger eder: Huer den som troer paa mig/ skal icke fortabis/ men haffue det euige Liff.** Denne Forjettelse/ som saa er stadfest met hans Eed/ kand ingenlunde sla feil eller bedrage. De Vgudelige skulle lære/ at de enten giøre Penitentze/ forladendis den Vgudelige Hob/ oc glæde sig ved den Salighed/ som dem er ved Christum forhuerffuet: Eller de skulle ihukomme oc betencke/ at den/ som de icke vilde her i Verden kende for deris Saliggiørere/ hand skal dømme dem til euig Pine/ at de da omsier maa lære met deris store wbodelige Skade/ huor grueligt oc forskreckeligt det er/ at falde i den leffuendis Guds Hender.

1. Iohan. 3. 6.

2.

III. Huordan hand skal komme.

Det Tredie omstendige Vilkaar er/ at hand skal komme vdi Skyen gantske herlig oc forskreckelig: Icke en Tienere/ som tilforn/ men en HERRE: Icke at lade sig dømme/ men at dømme andre: Icke at kalde Menniskene til Penitentze/ men at straffe de Vgudelige til euig Pine: Oc det som en retferdig Dommere.

IIII. Huor sterck hand skal komme.

Det Fierde omstendige Vilkaar er/ at hand skal komme met stor Mact oc Herlighed: Huor aff wi haffue at lære/ at hand baade kand dømme de Haardnackede/ oc er mectig til at begaffue de Trofaste met det euige Liff.

V. Aarsage/ huorfaare hand skal komme. 1. At forløse de Gudfryctige.

Det Femte Vilkaar er Aarsagen/ huorfaare Christus skal komme at dømme/ huilcket Christus her tilkende giffuer/ (saa meget som de Gudfryctige vedkommer/) saa sigendis: **Eders Forløsning stunder til.** Met huilcke Ord Christus giffuer tilkende/ at det icke skal gaa hans Kircke vel her vdi Verden/

Thi hun kand icke før den tid bliffue fri oc quit fra denne Verdens forfengelighed. Disligiste giffuer hand at forstaa/ at alle Christi velgierninger mod den Christne Kircke fuldkommis met denne fuldkomne Forløsning aff alt Ont/ huilcken der fører met sig en fuldkommen oc euig Glæde/ at wi skulle leffue met den euige Gud: Dette hører hen til de Gudfrycktigis trøst. Men huad de Vgudelige er anrørendis/ skal HERRENS Tilkommelsis dag vere en Vredis oc Elendigheds dag/ icke Forløsnings dag: Mørckens oc Taagens dag/ icke Liusens: Sorgens oc Bedrøffuelsens dag/ icke Glædens: Fordømmelsens dag/ icke Saligheds.

2. At straffe de Vgudelige.

II.

Huorledis denne Dom skal gaa til/ bescriffuer

Den Anden part aff denne første Artickel/ huorledis Dommen skal gaa til.

Mattheus i sit femte oc tiuende cap: met disse Ord. Naar Menniskens Søn kommer i sin Herlighed/ oc alle hellige Engle met hannem/ Da skal hand side paa sin herligheds Stol/ oc alle Folck skulle forsamlis faar hannem/ Oc hand skal skille dem fra huer andre/ Lige som en Hiurde skil Faar fra Geder/ oc hand skal skicke Faarene hos sin høyre Haand/ oc Gederne hos den venstre Haand. Saa skal da Kongen sige til dem hos sin høyre Haand: Kommer hid i min Faders velsignede/ Arffuer det Rige/ som eder er beredt aff Verdens begyndelse. Thi ieg hungrede/ oc i gaffue mig Mad. Jeg tørstede/ oc i gaffue mig Dricke. Jeg vaar fremmet/ oc i laante mig Hus. Jeg vaar nøgen/ oc i klædde mig. Jeg vaar siug/ oc i besøgte mig. Jeg vaar i Fengsel/ oc i komme til mig.

Christi ord til de Retfærdige.

Gode gierningers Belønning.

Da skulle de Retfærdige suare hannem/ oc sige: HERRE/ Naar saae wi dig hungrig/ oc gaffue dig Mad? Eller tørstig/ oc gaffue dig Dricke? Naar haffue wi seet dig fremmet/ oc laant dig Hus? Eller nøgen/ oc haffue klædt dig? Naar haffue wi seet dig siug eller fangen/ oc ere komne til dig? Oc Kongen skal suare/ oc sige til dem: Sandelige siger ieg eder/ Huad som i haffue giort en aff disse mine mindste Brødre/ det haffue i giort mig.

De Retfærdigis Suar.

Det mand giffuer de Fattige/ det giffuer mand Gud.

Da skal hand oc sige til dem hos den venstre Haand: Gaar bort fra mig i Forbandede/ i den euige Ild/ som er beredt Dieffuelen oc hans Engle. Jeg vaar hungrig/ oc i gaffue mig icke Mad. Jeg vaar tørstig/ oc i gaffue mig icke Dricke. Jeg vaar fremmet/ oc i laante mig icke Herberge. Jeg vaar nøgen/ oc i klædde mig icke. Jeg vaar siug oc fangen/ oc i besøgte mig icke.

Christi Ord til de Vgudelige.

Vmildheds straff.

Da skulle de ocsaa suare hannem/ oc sige: HERRE/ Naar haffue wi seet dig hungrig/ eller tørstig/ eller fremmet/ eller nøgen/ eller siug/ eller fangen/ Oc haffue icke tient dig? Da skal hand suare dem/ oc sige: Sandelige siger ieg eder/ Huad som i icke haffue giort en aff disse Mindste/ det haffue i oc icke giort mig. Oc de skulle gaa i den euige Pine/ men de Retfærdige i det euige Liff.

De wgudeligis Vndskyldning.

Dommens ende.

Apocal. 20.

Oc Johannes i sin Obenbaring siger: **Hand skal side paa en stor huid Stol / for hues Ansict Himmelen oc Jorden flyer / oc de Døde store oc smaa skulle staa faar Gud / oc da skal Liffsens bog oc Samuittighedens Bøger opladis / oc de skulle dømis effter det som screffuet er vdi Bøgerne / effter deris Gierninger: De som haffue giort gaat / skulle gaa i det euige Liff / men de som haffue giort ont / skulle gaa til den euige Ild.**

Tu ting ere at ansee vdi Dommen.

1.

Vdi denne Doms Sententz haffue wi tu ting at acte. Paa Guds side er Velsignelsen. Paa Menniskens side ere gode Gierninger. J det hand siger: **Kommer hid i min Faders velsignede Børn** / Giffuer hand tilkiende / at de bliffue Salige aff Naade for intet / ved Jesum Christum / huilcken de haffue met Troen anammet. Thi vdi Christo allene velsignis Mennisken / anammis vdi Guds Yndist oc Naade / oc bliffuer Retfærdige for intet. Men at hand taler om gode Gierninger / det giør hand icke i den Mening / at de skulde vere Aarsage / saa som wi ved dennem skulde fortiene Salighed / men for andre sager / som er: Først at de ere Vidnesbyrd om Troen / oc sand Guds fryct. Dernæst at hand diss mere kand opuecke de Gudfryctige / til it gudeligt oc helligt Leffnet / i det at hand fremsætter Vederlag oc Beløning / for deris mangfaaldige Bedrøffuelse / som de lide i dette Liff.

2.
Hui Christus opregner her gode Gierninger.

1. 2.

Om den Anden Artickel.

Christi atuarsels nytte oc gaffn.

HVuor faare Christus forkynder sine Disciple sin Tilkommelse / forklarer hand i det hand siger: **Naar dette begynder at skee / da seer op / oc opløffter eders Hoffuet.** Alle disse Tegn skulle formane oss til en aluerlig oc idelig Penitentze / i dette Liff. Men huad giøre wi? Wi see at den yderste dag ligger oss flet paa Halsen / dog alligeuel forhale wi icke diss mindre Penitentzen / lade vore Affecter oc Begeringer haffue deris Vilie. Huad giøre Førster? Huad giør Adelen? Huad giøre de Lærde? Huad giøre de Wlærde? Huad giøre Borgere? Huor skicke Bønder sig? Ja huor skicker sig mesten delen alle Menniske? Huo tencker aluerlige paa denne Christi Formaning? Mand holder mere aff en ringe Bondegaard / end aff Guds Rige. Ja huem acter icke mere en liden Fortieniste oc Legemlig Vinding oc Baade / end sin Siæls Salighed?

Huor Verden skicker sig.

Om den Tredie Artickel.

EFterdi at Christus viste / oc vel saa tilforn vdi huad Synd oc ondskaff Verden skulde vere nedsuncken / paa den tid naar hand skulde komme / giør hand en aluerlig Formaning: At de baade skulle sky alt det som vdelycker den største part aff Verden fra deris Salighed / som dem er loffuet oc tilsagt: Oc at de skulle beuise sig som stercke oc Christelige Kemper oc Stridsmend / huilcke vnder vor HErris Christi Fennicke / stride imod denne arrige Verden / met Vegt oc Bøn: Oc paa det at de kunde vere diss mere beredde til begge disse stycker / da sætter hand Aarsagen der til / oc siger baade at denne dag skal komme hastelige offuer dem / oc at de i saa maade (om de giøre effter hans Raad oc Bud) kunde vndgaa alt det onde / oc bliffue bestandige faar Guds Søn.

Christi formaning til alle Christne hui den skeer

1.

2.

Der faare siger hand: **Seer til at eders Hierter icke besuæris met Fraadzeri oc Druckenskaff / oc denne Verdens omhyggelighed.** Derfor skal mand tage sig vare for disse ting / som er Fraadzeri / Druckenskaff / oc denne Verdens vgudelige sorge oc omhyggelighed / som vdslycker Troen til Christum. Effterdi at det er obenbare / at alle stater vdi Verden ere induecffuede oc side fast vdi disse Laster / da skal denne Christi formaning diss mere stedse staa faar vore Øyen / oc i vore Hierter / paa det at wi icke bedragis aff Verdens onde Leffnet oc aldelis forfare.

I. Huad en Christen skal tage sig vare for.

Dernæst i det at HERren ydermere siger: **Verer altid Vaagne oc Beder.** Lærer hand huad bestilling de skulle tage sig for / som ville fly oc vndgaa det tilkommendis onde. Hand vdkreffuer in Summa / at wi skulle fly det onde / oc flittelige legge oss effter det gode. Begge disse tu stycker sætter Apostelen tilsammen / der hand saaledis scriffuer til Titum: **Wi skulle forsage det vgudelige væsen oc den verdslige lyst / oc leffue tuctelige / retfærdelige oc gudelige i denne Verden / Oc vaacte paa den store Guds oc vor Frelseris JEsu Christi Herligheds salige Haab oc Obenbarelse.** Hannem skee Loff / Mact oc Ære / fra Euighed til Euighed / Amen.

2. Huad en Christen skal giøre.

Esa. 1.

Tit. 2.

Den Tredie Søndag i Aduent/ Euangelium Matthæi i det XI. Capitel.

DER Johannes hørde i Fengselet Christi gierninger/ sende hand tho aff sine Disciple hen/ oc lod hannem sige: Est du den/ som skal komme/ eller skulle wi vente nogen anden? Jesus suarede/ oc sagde til dennem: Gaar hen/ oc siger Johanni igien/ det som i see oc høre/ De Blinde see/ de Halte gaa/ de Spedalske rensis/ oc de Døffue høre/ de Døde staa op/ oc Euangelium predickis faar de Fattige. Oc salig er den/ som icke forarger sig paa mig. Der de ginge bort/ begynte Jesus at tale til Folcket om Johanne: Huad ere i gangne hen vd i Orcken at see? Vilde i see it Rør/ som Været blæs bort oc igien? Eller/ Huad ere i vdgangne at see? Vilde i see it Menniske i bløde Klæder? See/ de som bære bløde Klæder/ ere i Kongers Hus. Eller huad ere i hen vdgangne at see? Vilde i see en Prophete?

Luc. 7.

Esa. 35.

phete: Ja ieg siger eder: Hand er oc mere end en Prophete. Thi hand er den/som staar screffuit om: See/ Jeg sender min Engel faar dig/ som skal berede din Vey faar dig.

Malach. 3.

Forklaring paa denne Text.

DEtte Euangelium bescriffuer oss Christi Rige/ oc affmaler det met sin rette farffue/saa meget som den vduaartis anseelse der wi kunde see met vore Øyen vedkommer. Thi der som du met Troens øyen anseer dette Rigis hemelige krafft/ da er det it gantske herligt oc ærefult Rige: Men her handlis alleniste om den vduaartis skickelse. Dette Rigis forløbere kastis vdi Fengsel/ huor ved wi paamindis/ at Christi Rige er vndergiffuet Kaarsset Johannis Disciple som endnu tuilede/ skickis hen til Christum allene. Christus Kongen selff omgaaes iblant Fattige/ Blinde/Døue/oc Spedalske. De faa deris Helbrede/ oc anamme det glædelige saligheds Budskaff/ huilcket denne Verdens mectige/Fribaarne/ oc Vise foracte. Met faa ord at sige: Lige som dette Euangelium affmaler Christi Rige/ lige saa stadfester S. Hansis predicke Embede/ oc met visse Tegen beuiser/ at Christus er den sande Messias/ som Fædrene vaare tilsagt oc loffuet. Men for ydermere Lærdoms skyld/ ville wi skiffte dette Euangelium vdi fire Artickler/ som ere:

Christi Rigis Contrafey/her vdi Verden.

1.

2.

3.

4.

Summa

Den Første.

Ordens Tieneris lycke oc embede giffuis her tilkiende.

Den Anden.

Johannis Spørsmaal.

Den Tredie.

Vor HERRIS Christi Suar.

Den Fierde.

Johannis Loff oc Roes.

Om den Første Artickel.

DEr Johannes i Fengselet hørde Christi gierninger/ sende hand to aff sine Disciple til hannem. Johannes som her holdis vdi Fengsel/ Lærer met sit Exempel/ huad lycke Ordens tienere maa vente sig: Oc i det hand sender sine Disciple til Christum/ giffuer hand tilkiende/ huad Ordens tieneris rette embede er. Derfor vil ieg ordentlige tale om dennem begge/ Oc først om deris Lycke her i dette Liff.

Johannes lærer her tu ting.

1.

2.

I. Om Ordens tieneris lycke her i Verden.

Johannes formaner oc raader Menniſſen til Penitentze oc Bedring / oc ſtraffer Synden: Men huor gaar det hannem. Det lærer hans Hiſtorie hos Euangeliſten Matthe-um/ vdi det fiortende Capitel. Der ſigis at den tid Johannes ſtraffede Herodem / oc ſagde til hannem: Det er icke ret / at du haffuer din Broders Høſtru / da bleff hand ſtrax kaſt vdi Feng-ſel / oc endelige i Fengſelet Halshuggen. Saadan Løn fick den hellige Johannes Baptiſta for ſin tro Formaning / aff den wgudelige Tiran. Thi lige ſom en Læge / der rører ved it ga let Menniſkis ſaar oc Bulde / oc vil læge det / hand tør icke ven-te ſig andet / end at det galne Menniſke tager fat paa hannem/ riffuer hannem i Haar oc Øyen/ oc betaler hannem ont for gaat. Lige ſaa naar en Guds ords Tienere ſtraffer it wgudeligt Men-niſkis ſynd / oc beſynderlig en Tirans / at hand ſkal giøre Peni-tentze oc helbredis aff ſin Synds plage / da tør hand icke ven-te ſig andet end Truſel / Bander / oc Døden. Huor viſt oc ſant dette er/ lærer oſſ icke alleniſte S: Hanſis Exempel/ men oc-ſaa den gantſke Kirckis Hiſtorie/ baade i det gamle oc i det ny Teſtamente.

En lignelſe.

De wgudelige løne Guds ords Predickere/ lige ſom Sonen løner Se-cken.

Her aff kommer det/at ſaa mange Martyrer tagis aff dage/ ſaa mange Propheter myrdis oc ihielſlais / Apoſtlerne forføl-gis/ Paulus halshuggis/ Petrus kaarsfeſtis / oc mange andre ſaale-dis pinis oc plagis / huilcket der paaminder oſſ om Ordens hel-lige Tieneris lycke vdi dette Liff. Men ſaligt er Kaarſſet / huil-cket Chriſtus ſelff roſer oc holder meget aff. Saligt er Kaarſſet/ huilcket er en Vey til ſand oc euig Seyeruinding / Ved Chri-ſtum JEſum.

Kaarſſet er en ſaare god ting.

II. Om Predickeris embede ſom ſtaar i fem ſtycker.

DErfaare ſkulle Ordens Tienere icke affſtaa aff deris Embede/ for Forfølgelſis ſkyld / men aff Johannis Exempel opegis/ til at giøre met aluere oc flid / deris Embede / huilcket beſynderlige ſtaar vdi diſſe ſtycker. 1. Førſt ſkulle de Predicke Chriſtum / oc viſe paa hannem / ſom er Guds Lam der borttager Verdens Synder. (Iohan. 1.) 2. Dernæſt ſkulle de ſtraffe Synden / Thi de ere den hellig Aands Redſkaff / huilcken der formedelſt dem/ ſtraffer Ver-den for Synd / ſaa ſom wi ſee vdi Johanne. (Iohan. 16.) 3. For det Tredie/ ſkulle de beprydе deris Embede / met it gudeligt oc helligt Leff-net oc Omgengelſe. 4. For det Fierde / ſkulle de met Johanne foracte oc intet paſſe paa Verdens Truſel / lade ſig finde be-redde til / faſt heller at lide allehaande Forfølgelſe / Marter / oc Pine / end at de ſkulde ſtaa aff deris Kald oc Embede. 5. For det Femte/ der ſom det ſaa begiffuer ſig / at de bliffue kaſte vdi Feng-ſel/ oc ſkulle hen riffuis til Slacterbencken / for deris Embede ſom de rettelige oc trolige haffue vdret / Huad ſkulle de da giøre? Skulle de necte Chriſtum? Ney ingelunde: Men de ſkulle ſende deris Diſciple til Chriſtum / oc icke frycte ſig for dennem ſom icku-

Mand ſkal icke forſage Chriſtum i forfølgelſe.

alleniſte

allene kunde ihielsla Legemet / men meget mere for den / som kand forderffue baade Legeme oc Siæl / oc kand oc lige saa hielpe oc redde dennem begge. Det maa nu saa vere kaartelige sagt om den Første Artickel.

Matth. 10.

Om den Anden.

Hvorfor Johannes sender sine Discipie til Christum.

ERST du den som skal komme / eller skulle wi vente nogen anden? Aarsage til dette Budskaff / Oc dette Spørsmaal kom aff Johannis Disciplers vildfarelse om Messia / fordi de forargede sig / en part aff Christi vduaartis ringe anseelse (saa som det er obenbare til siune / aff Christi suar) en part vaare de bedragne aff den Kierlighed / som de haffde til deris Læremestere / saa at de meente at hand vaar Messias. Paa det nu / at Johannes kunde fortage sine Discipler denne vildfarelse / sender hand dem til Christum / at de skulle spørge hannem at: Om hand er Messias / eller mand skal foruente nogen anden? Oc at de i saa maade kunde aff Christi ord oc gierninger / faa fuldkommeligere vnderuisning om Christo / at hand er Messias / oc icke Johannes. Saa skicker derfaare Johannes icke sine Discipler til Christum / at hand selff tuiler om hannem / Men at hand her met vilde føre sine tuilactige Discipler aff vildfarelse / oc paa rette vey til Salighed. Derfaare skulle 1. wi lære aff Johanne / at holde ringe oc lidet aff oss selff / oc icke aff 2. Æeregerighed / legge oss for meget til. Wi skulle lære aff Disciplene / at beuise vor Øffrighed oc Forstandere lydighed / oc besynderlige dennem som met deris Lærdom oc Leffnet / vise oss ret Vey til Christum.

Huad wi her aff skulle lære.

Om den Tredie Artickel.

Christi suar.

MEN huad suarer Christus: **Gaar hen / oc siger Johanni igien / det som i høre oc see / de Blinde see / de halte gaa / de Spedalske rensis / de Døffue høre / de Døde staa op / Euangelium Predickis faar de Fattige / Oc salig er den som icke forarger sig paa mig.**

Fire ting i dette suar.

Dette Christi suar indeholder fire stycker. Det Første er 1. Tegen / som vden all tuil / vise oss huo der er den sande Messias. Dernæst den Christne Kirckis Billede i dette Liff. 2. For det Tredie / til huilcke Euangelium hører hen. 3. For det Fierde / en Formaning / at ingen skal forarge sig paa Christi oc hans Kirckis arme ringe vduaartis anseelse. 4.

I.
Beuisning at Christus er Messias.

Christus beuiser sine ord aff Esaia cap. 35.

BEuisningen at denne JEsus er den sande Messias/ er denne: Den som aff sin egen Krafft/ giffuer de Blinde deris siun/ de Halte styrcke til at gaa ret/ de Spedalske helbrede/ de Døffue hørelse/ de Døde Liffuet/ oc forkynder Euangelium faar de Fattige/ det er/ faar de forknusede oc bange Samuittigheder for Synden/ hand er vden all tuil den sande Messias. Fordi at Esaias haffuer saaledis spaad om Messia: **Siger til de mistrøstige Hierter/ verer trøstige/ frycter icke/ See eders Gud kommer at heffne/ Gud som da betaler/ kommer oc skal hielpe eder.** Ja huor paa skulle wi kiende hannem? Der suarer Propheten saaledis til: **Da skulle de Blindis øyen opladis/ oc de Døffuis øern skulle obnis/ da skulle de Halte springe som Hiorte/ oc de Dummis tunger skulle sige Loff.** Fremdelis siger den samme Prophete/ en anden sted: **HERrens Aand er offuer mig/ Derfor haffuer HERren saluet mig/ hand vdsende mig til at Predicke faar de ælendige/ oc at forbinde de sønderknusede Hierter/ at Predicke de fangne gienløsning/ oc de Bundne opladelse.** Efftherdi da at i see/ at ieg aff min egen Krafft giør saadant/ effter Propheternis spaadom/ huorfaare kiende i mig icke at vere eders Messias? Oc saaledis beuiser da Christus/ met denne Demonstration oc Forklaring/ at hand er den sande Messias/ Oc lærer at dette er hans Embede/ at hielpe de Fattige oc Bedrøffuede.

Esa. 61.

Beslutning.

1.

2.

II.
Kirckens billede her i Verden.

Merck.

Her foruden seer mand her/ Kirckens oc Christi Rigis billede oc malning. Kircken er foractelig faar Verden/ Christi tilhørere ere fattige/ siuge/ oc foractede i Verden. Dennem bebuder Christus Saligheds vey/ oc helbreder deris Siuger. Oc lige som hand den tid helbredede Legemens Siugdom: Lige saa læger hand paa denne dag de bange Samuittigheder/ som met Synden ere saargiorde/ oc fører til Hierterne Aandelig glæde/ huilcket de i Sandhed befinde/ som met en sand paakaldelse høre oc annamme Euangelij Predicken.

III.
Huem Euangelium hører til.

Huo de fattige ere.

Psalm. 51.

J det hand siger: **Euangelium Predickis faar de Fattige**/ giffuer hand tilkiende huem Euangelium hører til/ som ere til de Fattige/ det er/ de som ere bedrøffuede oc haffue it forknuset bange Hierte for deris Synders slemhed oc wrenlighed. Derfor siger Dauid i Psalmen: **En angerfuld Aand er det Offer som Gud behager/ Gud du forsmaar icke it for-**

gesult

gefult oc bange Hierte. Oc i en anden Psalme: Hand helbreder dem som haffue sønderknusede Hierter/ oc læger deris sprecke. Oc Esaias siger i det halffjerdiesindstiue oc siuende Capitel: Gud boer hos dem som haffue en sønderknuset oc ydmyg Aand / oc vil vederquege de ydmygis Aand / oc de sønderknusedis Hierter.

Psalm. 147.

Esaias.

Saa hører derfor Euangelium til dem allene/ som føle oc fornemme deris Synd / ere sorgefulde derfaare / forskreckis for Guds dom/ oc sætte sig for at icke ville mere synde.

Merck dette vel.

Derfaare er Euangelium / it gladeligt Budskaff om Syndernis forladelse / oc trøst vdi Hiertet formedelst Ordet oc den hellig Aand / som hører hen til dem allene som /fortryde Synden oc tro Euangelio / anammer Syndernis forladelse / begaffuis met Christi Retfærdighed / ved huilcken Retfærdighed som dem tilregnis/ de siunis at vere retfærdige faar Guds Aasiun/ begaffuis met den hellig Aand / oc efftersdi de nu ere bleffue ny Creatur vdi Christo / begynde de her effter aff Troen at vere Gud lydige / oc legge daglige vind paa/ at de kunde bliffue rige/ vdi allehaande kundskaff oc forstand/ som Paulus siger.

Huad Euangelium er.

Philip. 1.

IIII.
Christi Formaning om forargelse.

HERrens formaning / som saa liuder: Salig er den/ som icke forarger sig paa mig/ giffuer først tilkiende/ at Johannis Disciple haffue forarget dem paa Christi Person. Dernæst paaminder hun alle vdi almindelighed/ at de icke skulle forarge sig paa Christi Rigis vduaartis anseelse/ at de der offuer enten icke skulde anamme Euangelium/ eller oc effter de haffue anammet det/ forskyde oc necte det igien / saa som mange alle tider haffue ladet sig forarge. Cicero vdi sin tid forargede sig saa saare paa Guds Folckis forfølgelse oc Trældom/ at hand ingelunde vilde anamme Kirckens lærdom / oc siger saaledis: Sua cuique ciuitati religio Læli est, nostra nobis: stantibus Hierosolymis pacatisque Judæis: Tamen istorum religio sacrorum, à splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebit: Nunc vero hoc magis, qvod illa gens, qvid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quam cara diis immortalibus esset docuit, qvod est victa, qvod elocata &c. Det er/ Kiere Læli/ huer Stad haffuer sin Religion oc Gudstieniste/ wi haffue vor/ alligeuel at Jerusalem endnu staar/ oc Jøderne ere stillede: Saa maa dog deris Religion oc Gudstieniste forskreckis oc vige/ for dette Regimentis oc Herredømis herlighed / for vort Naffns oc Ryctis ypperlighed / oc for vore Forfædris ordning oc skick: Oc det samme nu diss mere / at det Folck nocksom giffuer tilkiende met deris Krigsrystning / huad de holde om vort Regimente. Men huor kiert dette Folck er den vdødelige Gud/ læris her aff / at de ere nu offueruundne / oc vdsætte paa affgifft oc rente.

Cicero.

Hedningernis forargelse oc meming om Jøderne.

Disse

Papisternis ros imod Euangelij bekendere.

Disse fire stycker rose ocsaa Papisterne sig aff endnu paa denne dag. Som er/ 1. Herlighed/ 2. Stor titel oc Naffn/ 3. De gamlis ordning/ 4. oc deris Herredøme. Men Christus formaner oss her/ at wi icke skulle lade oss met denne Ham bedrage: Men fast heller holde oss til den foractede lille hob/ som hører den Hiurdis Christi røst. Thi det er meget bedre/ at gaa ind vdi Arcken met Noe/ oc nogle andre faa/ oc befries fra Syndflodens farlighed/ end at fortabis oc forderffuis met den største oc synderligste part vdi Verden. Det er bedre at haffue glæde vdi Abrahams skød/ met den siuge oc saare Lazarus/ end at pinis met den rige Fraadzere/ vdi euig Helffuedis Ild oc Plage.

En nyttig Lærdom.

Om den Fierde Artickel.

DEN de ginge bort/ begynte Jesus at tale til Folcket om Johanne: Huad ginge i vd i Orcken at see/ etc. Denne Ros haffuer Christus giffuet Johanni for den skyld/ at Folcket skulde holde diss mere aff Johannis Embede/ oc tro hans Ord saa som it ord aff Himmelen. Christus sætter tilsammen vdi denne Ros/ alt det som en from Apostel bør at giøre oc lade/ oc loffuer hand hannem for fire Dyder.

Christus roser Johannem aff fire Dyder.

I. Johannis Stadighed.

Det første er for hans Stadighed/ Thi hand ligner hannem ved en fast wbeuegelig Klippe/ som icke røris aff huert vær som it Rør. Vilde i see/ siger hand/ it Rør som været blæs bort oc igien. Som hand vilde saa sige: Ingelunde er Johannes saadan/ men heller som en fast Klippe/ som icke viger nogen Storm eller Vandbølger. Derfaare skal en ret Kircke tienere/ icke affuige fra sandhed/ huercken for Folckens forskreckelse eller gunst skyld: Huilcket saare mange/ diss ver/ giøre paa denne dag.

Lærdom.

II. Johannis leffnet.

Dernæst loffuer oc roser hand hannem for sit Leffnet/ som er/ at hand icke fører it kræset Leffnet/ met gode dage/ saa som hine Ridderrød/ Hycklere oc Trappedregere til Hoffue: Hand søger oc ingen stor herlighed/ saa som de giøre der stunde effter Menniskens gunst. Men hand fører saadant it leffnet som bequemmer hans Kald oc Embede: Huilcket huercken forhindrer hans Bøn oc Guds paakaldelse/ icke heller giør hannem douen oc seen til sit Embede. Dette hører ocsaa i almindelighed til alle Ordens Tienere/ at de saa skicke deris leffnet/ at der huercken befindis watstadighed i deris omgengelse/ eller de oc met andre forfengelige ting forhindris/ at de icke giøre deris Embede fyldist.

Johannes haffde Klæder aff Cameels haar oc oed gresshopper oc vild Honning/ siger Mattheus Cap. 3.

III. Johannis Prophetie.

For det Tredie/ roser hand hannem aff sin Prophecies ypperlighed: Thi hand sætter hannem langt for alle Propheter/ i det hand siger: Jeg siger eder: Hand er mere end en Prophete.

For det Fierde / roser hand hannem aff sin Bestilling / som hand vdsendis til at vdrette. Hand er den / siger Christus / som er screffuet om: See ieg sender min Engel for dig / som skal berede din Vey for dig. Derfaare er Johannes Messiæ Legat eller forløbere / som met sin penitentze Predicken bereder Veyen for den tilkommendis Konge. Dette Exempel skulle Euangelij Tienere huer i sin sted effterfølge: De skulle berede Veyen for Christo / De skulle føre Folck til Christum / De skulle vise JEsum Christum at vere den eniste Vey til Salighed / Hannem skee Ære oc Prijs vdi Euighed / Amen.

IIII. Johannis bestilling.

Lærdom.

Den Fierde Sondag i Aduent / Euangelium Johannis i det I. Capitel.

Dette er Johannis Vidnesbyrd / Der Jøderne sende aff Jerusalem / Prester oc Leuiter / at de skulde spørie hannem at: Huo est du? Oc hand bekiende oc nectede icke / Oc hand bekiende: Jeg er icke Christus. Oc de spurde hannem at: Huad da? Est du Elias? Hand sagde: Jeg er icke. Est du en Prophete? Oc hand suarede: Ney. Da sagde de til hannem: Huad est du da? at wi kunde giffue dem suar /

Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

suar / som oss haffue vdsent. Huad siger du om dig selff? Hand sagde: Jeg er en Predickeris røst i Ørcken: Bereder HErrens Vey / som den Prophete Esaias haffuer sagt. Oc de som vaare vdsende / vaare aff Phariseerne. Oc de spurde hannem at / oc sagde til hannem: Hui døber du da / om du est icke Christus / oc ey Elias / oc ey en Prophete? Johannes suarede dem / oc sagde: Jeg døber met Vand / Men hand traadde mit iblant eder / den i icke kiende. Det er den / som skal komme effter mig / huilcken der haffuer veret faar mig / hues Skotuenge ieg er icke værdig til at opløse. Dette skede i Bethabara / paa hin side Jordan / som Johannes døbte.

Esa. 40.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsage til denne Legation oc Vdsendelse.

Marsagen til denne Handling som dette Euangelium omtaler / er denne. Phariseerne hørde at Johannes tog sig for en ny maade at lære met / oc indførde ny Ceremonier / oc det foruden de ypperste Presters beuilling oc samtycke: J det at hand befoel at berede HErrens vey: At hand annammede det gantske Jødske Folck til Daaben: At hand vdraabte oc forkynte den forjætte Konge oc Messiam at vere forhaanden. Der Phariseerne det hørde / bleffue de oprørde / oc sende bud til hannem vd i Ørcken / at tilspørge hannem / aff huad matt oc myndighed hand giorde det? Dette giorde icke Phariseerne i den mening / at de vilde lære noget aff hannem / men heller for den sag skyld / at de kunde omkomme baade Christum oc hannem: At de kunde beholde deris Ceremonier / som de haffde stor fordeel oc baade aff: Oc bliffue ved deris autoritet oc myndighed / wanseet det arme Folckis Salighed som dem vaar befalit. Hues Exempel vore Papister sætte sig aluerlige oc strengelige nock faare at efterfølge.

Hui Phariseerne sende Bud til Johannem.

Papisterne effterfølge Phariseerne

Dette er Summen: at de spørge Johannem at / om hand er Christus? Men hand som en tro Christi Tienere / gaff Christo it herligt Vidnesbyrd / oc befoel dem at berede HErrens Vey / huormet hand hemelige gaff tilkiende oc beuiste / at hans kald vaar aff Gud. At wi diss bedre kunde det forstaa / ville wi skiffte dette Euangelium vdi tre Artickler.

Summa paa dette Euangelium.

Den Første.

Johannis Vidnesbyrd om Christo.

Den Anden.

Johannis oc alle Guds ords Tieneris beskriffuelse.

Den

Den Tredie.
Huad det er at berede HERrens Vey.

Om den Første.

VDI Johannis vidnisbyrd haffue wi sex stycker at acte oc besinde.

Omstendige vilkaar.

I. Først huo der vdsendis / oc huorfaare de vdsendis. Her vdsendis Phariseer aff Phariseer / de som siunis at vere de allerhelligste vdsendis aff de helligste / som lade sig tycke at vere Kirckens Pillere / som haffde prærogatif oc fordeel at træde effter huer andre i Embedet: Som toge sig allene Kirckens Titel oc Naffn til. Men see her / de som siuntis at vere Kirckens hoffuet / de ere Christi Fiender.

Kirckens næste ere tit hendis verste.

Her aff skulle wi lære / at wi huercken skulle tro høy Titel oc Naffn / icke heller ordentlig Succeßion oc efterkommelse / men alleniste Guds ord. Wi skulle ocsaa lære at kiende Dieffuelsens konst huilcke disse Phariseer haffde lært aff deris Mestere Dieffuelen. Thi de icke her spørge dem faare for den sag skyld / at de enten vnte Christo eller Johanni noget gaat / saa som de ville siunis / men at de kunde omkomme baade Christum oc Johannem / lige som Hugormen giorde i Paradis.

Lærdom her aff. 1. 2.

II. Dernæst haffue wi at acte huem der giffuis vidnesbyrd? Det giffuis Christo. Huo giffuer vidnesbyrd? Johannes. Her aff skalt du lære tuende stycker: Først at Ordens embede oc tieniste skal føris der hen / at det kand giffue Christo vidnesbyrd. Dernæst at dette er en Christelig konst / at holde sig fast ved Christi rene bekiendelse / imod Dieffuelens listighed.

Johannes giffuer Christo vidnesbyrd.

Lærdomme. 1. 2.

III. Fremdelis / faar huem giffuis dette vidnesbyrd? Faar Verden oc Christi Fiender: Huor aff wi haffue at lære / at en Christen skal frilige bekiende Christum faar den gantske Verden / end ocsaa met sin æris oc gode ryctis / Liffs oc godsis fare. Til huilcket baade Guds foriættelse oc hans Trusel skal egge oss. Foriættelsen er denne: **Huo som bekiender mig faar Verden / den vil ieg oc bekiende faar min Himmelske Fader.** Truselen er denne: **Huo som blues ved mig faar Menniskenn / hannem vil ieg oc blues ved / faar min Himmelske Fader.**

Mand skal frilige bekiende Christum.

Matth. 10.

IIII. Her foruden haffue wi at acte Summen oc Meningen paa Johannis vidnesbyrd om Christo / som er denne: At Christus er it sant Menniske: En sand Gud: Den rette Meßias: Oc forlader Menniskens deris Synder. Thi i det hand siger: **Hand er den som skal komme effter mig** / giffuer hand hans Mandom tilkiende. Oc i det hand legger dette til: **Den som haff-**

Summa paa Johannis vidnesbyrd om Christo

1. 2.

ner veret for mig/ bekiender hand hans Guddom. Men i det hand siger: Hand traadde mit iblant eder/ den i icke kiende/ suarer hand til deris Spørsmaal/ oc siger at Jesus er Messias. Vand daaben lærer/ at Messiæ embede er at forlade Synden.

V. Huad gaffn wi haffue aff Johannis vidnisbyrd.

Wi haffue her oc at ansee dette vidnesbyrds nyttighed oc brug som er/ at wi skulle tro Johannis vidnesbyrd/ oc i Troen anamme Christum som den rette Frelsere oc Syndernis forladere/som formedelst sit Blod haffuer toet oss aff vore Synder/ huor paa hand haffuer giffuet oss it krafftigt tegn/som er Daaben/om huilcket wi ydermere ville tale en anden tid.

VI. Hyckleris oc Munds-christnis billede.

For det sidste/haffue wi ocsaa her at ansee Phariseerne/ huilcke der ere deris Billede som lade sig at vere Christne/ det er/ Pyenskalckis/ Glisneris oc Hyckleris/ som icke kunde lide den rette Saligheds lærdom: Men lade sig met deris vduaartis facter/ at vere Gudfryctige/ de lade sig vduaartis til siune at vere de allerhelligste/ men induaartis haffue de andet i sinde: Der aff kommer det/ at de kaldis Pyenskalcke oc Hycklere. Thi lige som de Personer vdi Fabel/ Comedier oc andre Lege/ de vdstickis met Klæder oc anden vduaartis skick/ i en anden frauerendis Persons sted/ lige som det skulde vere den samme Person: Lige saa giøre oc Phariseerne/ de lade vel it vduaartis helligheds Skin til siune/ huilcken de dog intet haffue vdaff/ Huor aff de kaldis Hypocritæ, Det er Glisnere/ Hycklere oc Pyenskalcke/ saa som de der (endog de i sandhed vdi Hiertet ere wgudelige) siunis dog vduaartis de allerhelligste at vere.

Om den Anden Artickel.

En from Predickeris bescriffuelse.

JEG er en raabendis Røst vdi Ørcken. Først 1. bescriffuer Johannes alle Propheter/Apostler/ oc Ordens Tienere/ at de ere en Røst. For det Andet/ at de 2. icke skulle vere en forgeffuis Røst/ men en raabendis/ Det er/ en Predickendis oc lærendis Røst. For det Tredie/ vdi 3. Ørcken/ Det er/ i den gantske Verden. For det Fierde paamin- 4. dis Tilhørerne/om denne Røstis ypperlighed oc værdighed. Thi det er icke noget Menniskis Røst/ men Guds/ som selff raaber/ etc. For det Femte/ fører Johannes hid Esaiæ vidnesbyrd. Thi en 5. Gudfryctig Predickere skal intet føre til at beuise sin lærdom met/ andet end Guds ord/ oc vidnesbyrd aff den hellige Scrifft. Oc er dette Sprock taget aff Esaiæ fyrretiuende cap: For det Siette/ 6. paamindis oc formanis ocsaa her alle Predickere/ at de icke skulle tillegge Gud nogen fremmet Røst: Thi de som det giøre/de ere icke Guds Tienere/ men Dieffuelens Suøber/ huilcke wi skulle fly oc sky/ saa som glubendis Vlffue.

Om den Tredie.

AT berede Veyen for HErren / er at giøre Penitentz / saa som Johannes selff siger: Oc haffuer Johannes icke foruden synderlig Aarsage brugt denne maade at tale met / huilcken som rettelige hør til Verdslige Rige. Thi mand pleyer at berede / rydde oc rense Veyene for Herrer oc Konger / at de kunde vandre frilige frem / foruden fare oc forhindring. Dette legger Esaias selff vd / i det hand siger: **Alle Dale skulle ophøyes / oc alle Bierge oc Høye skulle nedtryckis / oc huad som er wjeffnt / det skal bliffue jeffnt / oc huad som er wslæt / det skal bliffue slæt.** Dette skal aldelis Aandelige forstaais / om all forhindring / vduaartis oc induaartis / som forhindrer at Christus vor Konge icke kand komme til oss. Induaartis forhindrelse er / vrang forstand oc mening om Gud / onde begieringer / falskhed / daarlig oc gieckelig fordristelser paa sig selff / 2c. Vduaartis forhindrelse ere / allehaande forargelse / som Satan anrætter oc kommer aff sted / vdi Lærdommen / Sacramenterne / oc vduaartis omgengelse. Men at ieg kand sige det met faa ord / skal Biergene (det er / huad som er høyt oc ypperligt vdi Verden) nedertryckis oc ydmygis / formedelst Lowens Predicken. Dalene (det er de som haffue en forknuset Aand) skulle ophøyes / formedelst Euangelij Predicken. Det wjeffne oc wslætte (det er / vort onde leffnet oc wskickelige begeringer) skal affryddis / formedelst en ny Lydighed / oc it aluerligt forsæt / at skicke sit Leffnet effter Guds ord. Oc paa det at det kand skee / vdkreffuis der først / at der skal vere de som skulle raabe i Prcken. Dernæst er her fornøden en reen Lærdom / som er deris Lycte der berede Veyen. Her offuer vdkreffuis ocsaa / at naar HErren kommer / Det er / naar Guds naade skinner i vore Hierter / at wi da beuise oss lydige / formedelst en aluerlig Penitentze / oc som lydige Induaanere vdi Guds rige / beuise vor HErre Christo Tro oc Huldskaff. For det sidste / skulle wi giffue vor Konge gaffuer / som er vore Læbers offer / Det er / wi skulle bekiende hannem / met Hierte / Mund / Bekiendelse oc Leffnet.

[Margin: HErrens Vey at berede. — Esa. 40. — Christi Rigis fordindring. — Induaartis — Vduaartis. — Bierge. — Dale. — Busse oc Knolde. — Huor ved Veyen ryddis oc beredis. — 1. 2. 3. 4. — Hoseæ 14.]

Men effterdi at dette icke kand vel forstaaes foruden Exempel / ville wi kaartelige forklare Prophetens oc Johannis mening / met Exempel. Summa paa Johannis Predicken er: Giører Penitentze / oc troer Euangelio. Det er det hand her siger aff Esaia: Bereder HErrens vey. Huorledis beredde hand Veyen? Først nedertrycte hand Biergene / Thi der hand saa mange aff Phariseerne oc Zaduceerne at komme til sin Daab / sagde hand til dem: **J Øgle slecte / Huo lærde eder at fly**

[Margin: Exempel til at forklare dette met. — Math. 3. — Marc. 1.]

den tilkommende vrede: Seer til / giører ret Penitentze / Siger icke ved eder selff / wi haffue Abraham til Fader / Thi ieg siger eder / at Gud kand opuecke Abraham Børn aff disse Stene. Øxen ligger allerede hos Roden aff Træet / huert Træ som icke bær god Fruct / skal affhuggis / oc kastis i Ilden. See her huorledis Johannes nedertrycker Biergene. Først i det hand kalder dem Ogle slecte / straffer hand oc rører deris vanartige / blodgerige oc vtacknemmelige Hierte. Dernæst fortager hand dem Aarsagen / huor aff de høyt berømmede sig. Thi her aff Hoffmodede dem / at de vaare Abrahams Børn oc Affkomme / Men hand siger / det gaffner dem intet / Thi Gud er icke den som anseer noget Menniskis person: Icke ere de heller strax alle Abrahams Børn / som ere aff hans Sæd effter Kiødet / men de som efterfølge Abraham vdi Troen oc Lydighed / de ere hans Børn / saa som Christus beuiser hos Johannem / huor hand kalder Jøderne oc Phariseerne Dieffuelsens Børn / som berømmede sig at vere Abrahams Børn. For det Tredie / legger hand Trusel til / om de icke omuende sig oc giøre Penitentze. Øxen / siger hand / er lagt ved Roden aff Træet. Det er / Guds heffn er icke langt borte / at huert ont Træ skal affhuggis oc kastis i Ilden.

Johannes nedertrycker Biergene. — 1. — 2. — Abrahams Børn huo de ere. — 3.

Saaledis skulle oc andre Guds ords Tienere nedertrycke Biergene / vise Folcket deris Synder / oc fortage dem det de kunde rose sig aff / disligiste holde dem Guds straff faare / som alle dem offuerhenger der icke omuende sig. Dernæst skulle de ophøye Dalene. Huorledis? Saa som Johannes giorde / i det hand pegte paa Christum / oc sagde: **See det Guds Lam / som bær Verdens Synder.** I det hand siger: **See** / formaner hand oss til Troen I det hand legger det til: **Som borttager Verdens synder.** giffuer hand tilkiende / ved huad middel wi bliffue forligte met Gud. For det Tredie affstøder hand Knoldene oc det wjeffne / i det hand siger: **Giører ret Penitentzis fruct.**

Paamindelse for Predickere. — Johannes ophøyer Dalene. — Iohan. 1. — Johannes affstøder stubbene.

Lige saadant it Exempel haffue wi vdi Nathan Prophete. Først nedkaste hand Bierget (det er øyenskalckhed) vdi Dauid / som leffde secker oc tryg hen / effter at hand haffde bedreffuet Hoer oc Mord / lige som hand haffde bestillet alting vel / Oc der til sætte hand hannem en Lignelse før om to Mend / den ene vaar Rig / den anden Fattig. Den rige haffde saare mange Faar oc Øxen / men den Fattige haffde intet vden it Faar / som hand haffde kiøbt / oc fødde det op / at det bleff stort hos hannem / oc hans Børn til lige / Det aad aff hans Brød / oc drack aff hans Begere / oc soff i hans Skiød / oc hand holt det som en Daatter. Men den tid der kom en Giest

It andet Exempel. — Nathan nedkaster Bierget. — 2. Sam. 12.

til den rige Mand/ da sparde hand at tage aff sine Faar oc Øxen/ oc hand tog den fattige Mands Faar/ oc redde til den Mand som vaar kommen til hannem. Der David det hørde/ bleff hand optent i vrede oc sagde: Saa sandelige som HErren leffuer/ den Mand er dødsens barn/ som det giorde. Nathan suarede: Du est den Mand/ Vriam den Hethiter haffuer du slaget ihiel met Suerd/ hans Høstru haffuer du taget dig til Høstru. See/ ieg (siger HErren) vil opuecke wlycke offuer dig. See huorledis Nathan breider David sin Synd/ oc fortager hañem alt det som hand kunde opheffue sig met/ at hand skulde icke tencke/ at hand skulde gaa hen wstraffet/ fordi hand vaar en Konge/ oc truer hannem der til met straff. Her bleff det store Bierge oc Hyckleri nederkast. Men der Nathan formerckte/ at David vaar nederkast/ oc laa/ saa at hand met stor suck oc graad sagde: **Jeg haffuer syndet imod HErren.** Da ophøyede hand denne Dal oc sagde: **HErren haffuer borttaget din Synd/ du skalt icke dø.** Der effter affstøder hand Knoldene oc det wjeffne aff Veyen/ i det at hand faaregiffuer hannem/ at hans Søn skulde visselige dø/ huor met hand paaminte hannem at bliffue her effter vdi sit Kald/ oc see sig bedre for.

Nathan ophøyer Dalen

Nathan affstøder Knoldene.

Lige saa giør oc Petrus vdi Apostlernis gierninger/ først tog Jøderne fat met Løwens Predicken oc hug Hanekammen aff dem/ det er/ hand ydmygede dem/ oc nederkaste Bierget/ viser dem deris Synd/ oc lærer dem/ at de haffue intet gaffn der aff/ at de ere aff Abrahams slect/ truer dem ocsaa met straff/ vden de omuende sig oc giøre Penitentz. Strax der hand hører/ at det gaar dem til Hierte/ oc ere nederslagne met en bange Samuittighed for Synden/ opretter hand dem igien/ viser dem til Christum/ beder dem at de skulle lade sig døbe vdi hans Naffn/ siden giffuer hand ocsaa act paa/ at Knoldene oc det wjeffne icke skal opuoxe/ i det hand beder dem giøre Penitentze/ oc loffuer dem den hellig Aand.

End it exempel huor Petrus bereder HErrens vey.

Actor. 3.

Disse exempel ere obenbare oc klare/ oc komme offuer ens met det første Menniskis omuendelse. Adam hoffmoder sig/ oc effterfølger den ny lærere Dieffuelen. Hannem slog Gud først ned met trusel oc sætte hannem faare sin Synds storhed. Strax effter at hand vaar nederslagen/ opreyste hand hañem oc faaregaff forjættelsen/ om Quindens sæd/ som skulde sønderknuse Hugormens hoffuet.

Huorledis Adam er kommen til Naade.

Genes. 3.

J lige maade nedertryckte Christus de hoffmodige Phariseer/ oc ophøyede den bedrøffuede Mariam Magdalenam/ oc formaner hende til it gudeligt oc helligt leffnet/ sigendis: **Din Tro haffuer hiulpet dig/ Gack i Fred.**

Christus selff bereder Veyen.

Luc. 7.

Men ordens Tienere/ som i saa maade icke nedtrycke Biergene/ icke ophøye Dalene/ icke affstøde Knoldene oc Stubbene/ de giøre icke som Guds tienere/ men som Dieffuelens oc Buggens tienere. Der ere vel mange som i almindelighed raabe oc skrige

Bugtienere effterfølge icke Johannis exempel.

paa Predickestolen/imod Horeri/Blodskam/Aager oc andre Laster: Men der ere faa som sige dem deris Laster til vdi Munden/ saa som Johannes giorde ved Kong Herodes oc ved Phariseerne oc Pyenskalcke / som Christus giorde ved sine Tilhørere / oc Ambrosius ved den Keysere som hed Theodosius. Huorfor giøre de det icke? En part fordi at de icke betencke hues tienere oc statholdere de ere: En part fordi at de frycte sig at faa skade paa deris Liff/ Gods oc Næring. Men imod denne Blindhed oc wgudelige redsel skulle de sætte/deris kalds oc embedis befalning / oc Christi forjættelse/vdi huilcken Christus haffuer loffuet sig at vere hos sine Tienere/oc acter det at vere sig giort oc vederfaret / huad som hans Tienere vederfaris. Der foruden skulle de styrcke sig met Johannis oc andre hellige Guds Tieneris stadighed oc exempel / oc skulle stedse vden affladelse bede Gud/at hand vil giffue dem Mod oc dristighed/at de tørre dristelige giøre/det som kand skee hannem til ære. Huilcken skee Loff oc Priis fra Euighed til Euighed/Amen.

Aarsage. 1. 2.

Huad Predickere skulle ansee. 1. 2.

Paa Christi Fødsels dag/

Euangelium / Lucæ i det II. Capitel.

DET begaff sig paa den tid/at der vdgick it bud aff Keyser Augusto/at all Verden skulde bescriffuis til Skat. Oc denne bescriffuelse vaar den allerførste/ oc skede paa den tid / der Cyrenius vaar Landsherre i Syrien. Oc huer mand gick at

lade

lade beſcriffue ſig til ſkat/ huer til ſin ſtad. Da giorde oc Joſeph ſig rede/ aff Galilea/ aff den ſtad Nazareth/ i Jødeland/ til Dauids ſtad/ ſom kaldis Bethlehem/ Thi hand vaar aff Dauids hus oc ſlect/ at hand ſkulde lade beſcriffue ſig til ſkat/ met Maria ſin troloffuede Høſtru/ ſom vaar fructſommelig. Oc ſom de vaare der/ da kom tiden/ at hun ſkulde føde. Oc hun fødde ſin førſte Søn/ oc ſuøbte hannem i Klude/ oc lagde hannem i en Krybbe/ Thi de haffde ellers intet rom i Herbere. Oc der vaare Hyrder i den ſamme Egn paa Marcken hos Faareſtierne/ ſom voctede deris Hiord om Natten. Oc ſee/ HErrens Engel traadde til dem/ oc Herrens klarhed ſkinde om dem/ oc de fryctede ſaare. Oc Engelen ſagde til dem: Frycter eder icke/ ſee/ jeg forkynder eder ſtor glæde/ ſom ſkal vederfaris alt folcket/ Thi eder er i dag en Frelſere født/ ſom er den Herre Chriſtus i Dauids ſtad. Oc det ſkulle i haffue til it tegn/ J ſkulle finde Barnet ſuøbt i Klude/ oc liggendis i en Krybbe. Oc ſtrax bleff der hos Engelen en Himmelſke Herſkaris mangfaaldighed ſom loffuede Gud/ oc ſagde: Ære vere Gud i det Høye/ oc Fred paa Jorden/ oc Menniſken en velbehagelighed.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Hiſtorie ſtyrcker oc ſtadfeſter den Artickel vdi vor Chriſtelige Tro/ ſom ſaa liuder: Født aff Jomfru Maria. Huilcken Artickel ſom faaregiffuer en ny Fødſel/ ſom helliggiør den gamle Adamſke oc vrene Fødſel/ i alle dem ſom met Troen annamme dette nyfødde lille Barn Chriſtum.

Chriſti ny hellige Fødſel/ helliggiør vor gamle oc vrene Fødſel.

Oc endog at denne Artickel om Chriſti Fødſel/ bør at vere ſaa almindelige huer mand vitterlig/ at end oc ſaa ſmaa Børn bør at vide oc tro hannem/ Saa er hannem dog for victige oc merckelige ſagers ſkyld/ tillagt en ſynderlig Feſt oc Høytid aff den Chriſtne Kirckis forſtandere/ ſom er/ at den gantſke Hiſtorie kand met ſine omſtandige vilkaar/ forklaris oc læris: Icke alleniſte for den ſag ſkyld/ at wi kunde forlyſte oſ/ oc haffue glæde aff denne allerherligſte Hiſtories opregnelſe/ Men meget mere/ at mand kand ſee oc lære denne høye oc ypperlige Artickels nytte oc gaffn/ til at ſtyrcke oc oprette de ſorgefulde oc bange Samuittigheder met. Thi

Thi mand holder denne Feſt.

Huorledis mand skal læse hellige Historier.

mand skal icke læse den hellige Scrifftis Historier / saa som Verdslige Krønicker / Men at mand stedse oc offte betencker oc offuerueyer deris nytte oc gaffn / til at lære / vnderuise oc trøste oss met / paa det at wi formedelst Taalmodighed oc Scrifftens trøst / kunde haffue Haabet. Men wi ville nu faaregiffue ickun tuende Artickle / vdi huilcke mange andre indeholdis / saa som i skulle faa at høre.

Roman. 15.

Den Første.

Det nyfødde Barns Jesu Christi fødsels Historie / met sine omstandige Vilkaar oc stycker.

Den Anden.

Denne Histories nytte oc brug.

Om den Første.

I. Tiden naar Christus bleff født.

Vdi Historien haffue wi ni stycker at ansee oc betencke / Iblant huilcke det første er om Tiden. Saa bleff Christus født / siu hundret Aar effter at Rom vaar bygt: Try tusinde / Ni hundret / fyretiue oc fire Aar / effter at Verden vaar skabt: Fyretiue oc tu Aar / effter at Augustus bleff Keysere / Fra Christi fødsel / indtil denne dag / ere forløbne / Tusinde / Fem hundret / halffierdesindstiue oc sex Aar. Men huorfaare neffner her Euangelisten Tiden / saa nøye oc klarlige / sigendis / at Augustus vaar Keysere i Rom / oc Cyrenius vaar Landsherre vdi Sirien.

Aarsage hui Tiden bescriffuis.

I. Propheterne ere tuende slags.

Der ere tre Sager til. Den første er Propheternis spaadom / huilcke ere tuende slags. Thi en part forkynde oc spaa om 1. Messiæ Tilkommelse / oc icke faaregiffue nogen viss tid: Saa som disse: Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens Hoffuet. Item / Vdi din Sæd skulle alle slecter paa Jorden velsignis. Item / See en Jomfru skal bliffue fructsommelig / oc skal føde en Søn. Oc Dauid siger i Psalmen: HERREN sagde til min HERre / sæt dig hos min høyre Haand etc. Oc Balaam siger: Der skal opgaa en Stierne aff Jacob. En part aff Prophetierne 2. forkynde oc sige tiden oc Aaret / naar Christus skulde lide oc begynde sit Rige.

Genes. 3.

Genes. 22.

Esai. 7.

Psalm. 110.

Num. 24.

Jacobs Prophetie om Tiden.

Genes. 49.

Jacob Patriarcha siger: Den Kongelige Spir skal icke vige fra Juda / før end den stercke / det er Quindens Sæd / kommer. Lige som hand vilde sige: Quindens sæd (som er loffuet / til at giøre Dieffuelsens gierninger til intet) skal da komme / naar Spiren er tagen fra Juda. Effterdi da at Lucas her taler om Keyser Augusto / om Skat / oc om en fremmet Landsherre / giffuer hand tilkiende / at Tiden er ret nu forhaanden / paa huilcken Christus skulde fødis / effter Jacobs Prophetie oc Spaadom.

Daniel

Daniel Prophete haffuer ocsaa i sit Niende Cap: klarlige vdtryct Aaret / naar Christus skulde kaarsfestis oc opstaa / huor hand saa siger: **Saa vid nu oc merck / at fra den tid som Befalningen vdgaar / at Folcket skal hentis igien / oc Jerusalem skal bliffue opbygt igien / indtil Christum den Første / ere siu Uger / oc to oc trysindstiue Uger. Men effter de to oc trysindstiue Uger / skal Christus ihielslaes. Oc vdi en Vge skal hand stadfeste Pacten met mange / oc mit vdi Vgen skal Offeret afflade.** Her forkynder Daniel klarlige Tiden / naar Christus skulde ihielslaes. Men her ere try ting at acte oc besinde / som ere: 1. Huad en Vge er. 2. Naar mand skal begynde at telle oc regne. 3. Oc huor faare hand deler de halffierdesindstiue Vger vdi try tal.

Daniels Prophetie.

Huorledis mand skal forstaa Daniels Prophetie.

En Vge skal her forstaaes / icke om en almindelig Vge / som er siu Dage / Men det er Aars Vger / som der staar i den tredie Mosi Bogs xxv. Capit: Saa at en Vge indeholder siu Aar / oc halffierdesinds tiue Vger / giøre fire Hundret oc halffemtesinds tiue Aar.

Huad en Vge er.

Naar skal mand begynde at regne? **Effter at Befalningen er vdgaaen.** Det er / fra den tid at Folcket bleff loffuet oc tilsagt formedelst Propheterne Zachariam oc Hagæum / at skulle komme tilbage / som er fra det andet Longimanni Aar / effter at halffierdesinds tiue Aar aff det Babiloniske fengsel vaare forløbne.

Naar mand skal begynde at telle.

Her foruden skiffter hand Vgerne vdi tre dele / for de ting som sig paa atskillige tider haffuer begiffuet. 1. Først vdi siu Vger / det er fyrretiue oc ni Aar / thi den tid igiennem bleffue Jøderne endnu i deris Fengsel i Babilon. 2. Dernæst siger hand / to oc trysindstiue Vger / det er / fire Hundret trediue oc fire Aar / vdi huilcken tid Jerusalem bleff opbygt igien / oc det Jødske Folck bode der vdi. 3. Paa det sidste bleff Christus døbt i den sidste Vge / oc da predickede / giorde Miracкel oc vnderlige Gierninger / oc endelige døde for vor Salighed. Hand døde for vore Synder / der hand vaar trediue oc try Aar gammel. Der som du ligner dette met Historierne / da skalt du befinde / at Lucas haffuer effter dette Regenskaff beskreffuet Tiden / paa huilcken Christus bleff født.

3. Hui Daniel skiffter disse Vger i tre dele.

Den anden Sag huorfaare at Lucas her bescriffuer Tiden / er at mand kand skamfutte oc igiendriffue Jøderne / som endnu vente Messiam / efsterdi at Mosis Politi oc Prestedom haffuer nu for mange Aar siden faaet ende

2. at igiendriffue Jøderne.

3. til at styrcke vor Tro.

Den tredie Sag er / at wi skulle vere visse paa / at Christus er visselige født til Verden / huilcken Gud i fordum tid haffde loffuet / at skulle fri det Menniskelige kiøn aff Dieffuelens Kræffter.

II. Om Steden huor Christus bleff fød

Det andet stycke oc omstandige Vilkaar som wi haffue her at acte / er om Steden. Hand fødis i Bethlehem / paa en fremmet sted. **J Bethlehem fødis hand** / at Micheæ 1. Prophetie skulde fuldkommis / huilcken Mattheus i sit andet Capitel tyer her vd paa / aff Micheæ femte Capitel: **Paa en fremmet sted fødis hand** / at der met skulde giffuis tilkiende / at 2. hans Kircke er oc bliffuer fremmet her i Verden / icke foruden forachtelse oc forfølgelse. Det samme giffuer ocsaa Johannes Euangelista tilkiende / i det hand tre gange siger alt en Mening: **Mørckene begrebe hannem icke.** Item: **Verden kiende hannem icke.** Item: **Hans egne anammede hannem icke.** Her aff følger det / at Christi Rige er icke it Verdsligt Rige.

Iohan. 1.

III. Christi Forældre.

Sager hui Christus skulde fødis aff en Jomfru. Gen. 3. *Esai. 9.*

Det tredie stycke er om hans Forældre. Effter sin Menniskelige Natur / fødis hand vdi det hellige Ecteskaffs stat / Men dog aff en reen Jomfru / Oc det for merckelige oc vittige Aarsagers skyld. Den første er Guds Forjættelse / som saa liuder: 1. **Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens hoffuet.** Item: **See en Jomfru er fructsommelig / oc skal føde en Søn.** Den anden Aarsage er Nødtørfftighed. 2. Thi der er ingen foruden Smitte oc Synd / aff alle de Menniske som ere fødde effter almindelig naturlig viis. Derfaare vaar det fornøden / at Messias som skulde forløse Mennisken fra Synden oc Døden / hand skulde vndfangis aff en Jomfrues blod / foruden Mands sæd aff den hellig Aand / paa det hand kunde vere reen / foruden all Synds smitte / saa som det sømede en ret Emanuel / Gud oc Menniske.

IIII. Om Christi Guddom.

Det fierde stycke er / Effterdi at Christus er en sand Gud / oc it sant Menniske / da skal her talis aff Johannis Euangelij første Capitel / om hans Guddom / oc forklaris alle omstandige Vilkaar / om Tiden / Maaden / Steden / Gierningen / oc Aarsagen.

1. Der som du nu spør: Naar vaar Christus født paa sin Guddoms vegne? Da suarer Johannes Euangelista oc siger: **J Begyndelsen vaar Ordet** / det er / Ordet vaar før end alle Creaturs begyndelse som skabte ere. Derfaare er Christus icke it Creatur som er skabt. Der som du spør: Huorlunde vaar 2. hand? Da suarer Johannes saaledis: **Ordet vaar hos**

Gud.

Gud. Derfaare erhand en anden Person / affskildt fra Faderen. Spør du at: Huad vaar hand? Da suarer Johannes: Oc Gud vaar Ordet. Met huilcke Ord hand giffuer tilkiende / at der er ickun en Guddommelig værelse. Spør du videre: Huad giorde hand? Da suarer Johannes: Alle ting ere skabte formedelst hannem. Spør du at: Huad hand nu gjør? Da suarer hand: Hand opliuser alle Mennisker / som komme i Verden. Spør du at: Huort kom hand hen? Johannes suarer: Hand kom til Verden / Hand kom til sin Eyendom. Spør du: Huorledis hand kom? Da suarer hand: Ordet bleff Kiød. Spør du: Huorfaare hand kom? Suarer Johannes: At hand vilde giffue dem mact at bliffue Guds Børn / som tro paa hannem. Spør du at: Naar kom hand? Da suarer Johannes: Der vaar it Menniske vdsent aff Gud / som hed Johannes / etc. Huor met hand giffuer tilkiende / at Christus bleff født / oc begynte sit Predicke embede / paa det pass som Johannes begynte at predicke. Dette er nytteligt saa kaartelige at vide / om Christi Guddom.

3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

Det Femte stycke wi haffue her at acte / er om Christi Seng oc Vugge / som er en Krubbe / huilcken intet andet betyder / end stor Foractelse oc Fattigdom i denne Verden / Huilcken Fattigdom Christus gierne vilde lide / paa det hand vilde giøre oss alle rige. Til denne Krubbe skulle de Stolte oc Æregerige see hen / at de kunde staa aff deris Hoffmod. Til denne Krubbe skulle de Fattige see hen / oc der aff lære at icke falde vdi Mishaab / lige som de skulle vere forkaste fra Gud / for deris Fattigdoms oc Armods skyld.

V. Om Christi Vugge oc Seng. 2. Cor. 8. Lærdom.

Her haffue wi at acte alle Creaturs misbrug / som ere skabte aff Gud: Bethlehems Stad søger sin Fordeel oc Baade: Herbergene tiene de rige Giester: Christus som er en Konge oc HErre offuer alting / hand visis hen vdi it Fæhus eller Kostaald. Saa foractis Christi Kircke endnu paa denne dag / i den sted / at de Wgudelige haffue offuerflødelige Gods / Ære oc Mact.

Alle tings misbrug vdi Christi fødsel.

Det Siette er om Engelens obenbarelse / huilcke som først beuise at HERREN er tilstede. Dernæst giffue de tilkiende / met den Himmelske Klarhed / huad for er Konge den nyfødde Christus skal vere. For det Tredie / forklare de met deris Loffsang / huad hans Velgierninger ere imod oss / oc huad Ære Gud skeer der aff.

1. 2. 3.

VI. Englenis obenbarelse.

VII. Engelens Predicken til Hiurderne.

Det siuende er/ om Engelens predicken til Hiurderne/ Hand taler til dem oc siger: Frycter eder icke. Thi see/ ieg forkynder eder en stor Glæde/ som skal vederfaris alt Folcket. Thi eder er i dag en Frelsere født/ som er den HErre Christus/ i Dauids Stad. Oc det skal vere eder it Tegn: I skulle finde Barnet suøbt i Klude/ oc lagt i en Krubbe. Denne Predicken er den allerypperste oc besynderligste/ iblant alle de Predickener/ som nogen tid haffue veret giorde vdi Verden. Oc holder hun mange herlige stycker vdi sig/ som saare stor mact paa ligger/ oc ere derfor værde grandgibelige at mercke.

1. Hiurderne skulle icke frycte.

Først befale Englene at Hiurderne skulle icke frycte sig/ huormet de giffue tilkiende/ at Christus er derfaare kommen/ at hand vil borttage Lowens forbandelse/ oc Synden/ for huilcken Forbandelsen oc Sorge er kommen paa alle Mennniske.

2. Euangelij predicken om den store Glæde.

Dernæst er her Euangelij Predicken i disse ord: Jeg forkynder eder stor Glæde I det hand siger en STOR Glæde/ affskiller hand denne glæde fra Verdsens glæde/ huilcken der ickun varer en føye tid/ oc haffuer en skrøbelig Grundual. Oc sigis denne Glæde at vere stor/ som Englene forkynde/ for fire Sagers skyld.

Sager hui Engelen kalder det en stor Glæde.

1. Først for den Handel oc Sag/ som denne Glæde gielder om/ som er at wi forligis met Gud. 2. Dernæst for hendis Languarenhed/ Varactighed oc Stadighed/ thi hun varer icke allene it Aar eller tu/ men til euig tid/ oc bliffuer fast bestandig. 3. Her foruden sigis hun stor at vere/ thi hun hører icke allenist til nogle faa/ men til alle Menniske/ der met Troen annamme den Glæde som her forkyndis. 4. Endelige sigis denne Glæde at vere stor/ fordi det er en Aandelig Glæde/ oc hør hen til alle Mennniskis Salighed.

3. Aarsage til denne Glæde.

For det Tredie/ giffuer Engelen ocsaa her Aarsagen tilkiende til denne store Glæde/ oc Handelen/ som hun paa liuder: Fordi/ siger hand/ Eder er i dag en Frelsere født/ som er den HERRE Christus.

4. Steden.

For det Fierde viser hand ocsaa Steden huor den Frelsere er født oc findis/ Vdi Dauids Stad/ siger hand/ Det er/ vdi Bethlehem.

5. Hand sætter Tegn hos Ordet.

For det Femte/ leggis her it vduaartis Tegn til Ordet/ effter som Gud haffuer altid hafft denne viis aff Verdens begyndelse/ at hand icke haffuer sæt sit ord bart frem foruden Tegn/ saa giør hand lige saa her. Thi saa siger hand: Oc det skal vere eder it Tegn/ I skulle finde it Barn suøbt vdi Klude/ oc

de/ oc liggendis i en Krubbe. Dette Tegn vdretter tuende ting. Først viser det Hiurderne den rette Vey hen til Barnet/ paa det de skulle icke gaa vild naar de lede der effter. Endog at alle Quinder suøbe vel deris Børn vdi Suøbelse oc Klude/Saa legge de dem dog icke vdi Krubber. Dernæst giør det skilsmisse imellem dette Barns Rige/oc Verdsens Rige. Thi Verdens Rige haffue vduaartis Herlighed oc Pral. Men dette Barn veed intet aff saadant / det ligger paa en foractet Sted/i en Staald/oc i en Krubbe. Oc dette er nu sagt om Engelens Predicken.

Dette tegns brug. 1. 2.

Det ottende stycke wi haffue vdi denne Historie at acte er / at Christi Fødsel obenbaris først for Hiurder. Huor aff wi lære tuende ting: 1. Først at Christi Rige er icke it Verdsligt Rige. 2. Dernæst at Christi Rige hør de Fattige til / effter Christi egne ords liudelse/som hand siger hos Mattheum: **Euangelium predickis for de Fattige.**

VIII. Christi Fødsels obenbarelse.

Matth. 11.

Det niende stycke er / om Engelens Loffsang/ som saa liuder: **Ære vere Gud i det høye / Fred paa Jorden/ oc Menniskene en velbehagelighed.** Denne Loffsang/befatter met en synderlig oc vnderlig kaarthed / Christi Fødsels fruct oc gaffn / som staar vdi try stycker. 1. Thi først skeer denne Fødsel den almectigste euige Gud til ære: 2. Dernæst Menisken til Fred oc Enighed/ imellem Gud oc oss arme Syndere. 3. For det Tredie obenbaris Guds naadige vilie oc behagelighed til det gantske Menniskelige Kiøn.

IX. Englenis Loffsang.

Christi Fødsels nytte oc fruct.

Først i det at Englene sige: **Ære vere Gud i det høye**/ giffue de tilkiende/at ingen kand giffue Gud sin rette tilbørlig ære/ vden hand kiender Christum. Mennisket vaar skabt for denne endelig sag/at det skulde ære Gud sin skabere/ Men ved vore første Forældris fald/er det kommet der hen/at Mennisket nu huercken ret kiender Gud/eller ærer hannem. Men du maat nu spørge: Huad det er at ære Gud? At ære nogen/er intet andet/end at tillegge hannem ret Dyd oc Fromhed. Saa som naar nogen Konge handler retfærdelige/vijslige/mandelige oc naadelige/da giffuis hannem derfor ære aff sine vndersaatte det er/hans vndersaatte stadfeste oc samtycke hans gierning oc met synderlig veluillighed rose oc loffue hannem. Derfaare giffuis Gud i lige maade ære/ naar mand kiender oc rettelige føler hans herlige dyder oc krafft/ som er hans Vijsdom Retfærdighed/Styrcke/Barmhiertighed/Sandhed/oc andre.

1 Guds ære.

Huad det er at ære Gud.

Guds Vijsdom sees her vdi/at hand fører Mennisket til rette igien/som hand haffde skabt sig til ære/ paa det at Mennisket skulde ved hans Søn som er født aff en Jomfru / faa igien oc bekomme Guds Billede/som det formedelst Synden haffde mist oc tabt/oc saaledis giffue Gud den ære at hand er en vijs Gud.

At kiende Guds Vijsdom.

Guds Retfærdighed.

Guds Retfærdighed sees her aff / at hand icke vilde tage Mennisket som haffde syndet / til Naade igien / vden der skede vederlag oc fyldistgiørelse for den Wret som vaar skeedt. Thi efftердi det vaar fornøden / at Mennisket enten skulde euindelige fortabis for sin Synd / eller oc nogen aff det Mrnniskelige kiøn skulde fornøye Gud oc stille hannem til freds / oc lide straff for det gantske Menniskelige kiøn / da gaff Gud oss sin Søn / som annammede Menniskelig natur paa sig / vdi huilcken hand giorde Guds Retfærdighed fyldist. Huor faare Gud met rette bør at giffuis den ære / nu at Christus er født / at hand er Retfærdig.

Guds macht.

Guds Styrcke oc Macht loffuis her vdi / at hand ved Christum haffuer offueruundet Hugormen oc hans Sæd / oc haffuer aldelis vdslæt hans Rige / saa meget som alle dem vedkommer / som met Troen anamme dette nyfødde Barn Jesum.

GVDS Barmhiertighed.

Guds Barmhiertighed sees oc skinner her vdi / at hand ved oc formedelst sin kiere Søn / anammer det arme oc ælendige Menniskelige kiøn til Naade igien / som vaar for Syndens oc Offuertrædelsens skyld fortabt oc vndertrengt Dieffuelsens vold oc tyranni / stor Jammer / Vanlycke oc Wselhed / Døden / Helffuede oc Fordømmelse. Denne Guds Barmhiertighed offuergaar alle Guds gierninger / der hand nogen tid i Verden beuist haffuer / Huilcken Barmhiertighed / baade de gode Engle i Himmelen / oc alle Menniske paa Jorden skulle prise oc berømme til Euigtid: Ja Diefflene i Helffuede skulle den ocsaa imod deris vilie bekiende.

GVDS Sandhed.

Guds Sandhed obenbaris her vdi / at hand ihukommer sine gamle Løffte oc Forjættelser / oc giffuer det som hand i fordum tid loffuet oc tilsagt haffuer. Thi der vore første Forældre Adam oc Eua vaare faldne vdi Synden / loffuede hand dem Quindens Sæd / som skulde sønderknuse Hugormens Hoffuet. *Genes. 3.* Denne Forjættelse fuldkommer hand nu / i det hand giffuer sin Søn til Verden / huilcken der skal til intet giøre alle Dieffuelsens Gierninger.

Huorledis mand ærer Gud.

For disse herlige Dyder skyld / bør mand at giffue Gud ære / oc synderlige de Menniske som fornemme oc forfare hans Velgierninger. Denne Ære giffuis hannem / naar wi 1. først kiende oc ansee denne vnderlige Guds velgierning / som hand oss her beuist haffuer / i det hand haffuer sent sin Søn til Verden. 2. Dernæst / naar wi met Troen anamme Sønnen. 3. For det Tredie / Naar wi met Hierte / Mund / Bekiendelse oc Leffnet / loffue oc prise Gud. 4. For det Fierde / naar wi ocsaa føre oc tilskynde andre til at kiende Gud.

2. Guds Fred paa Jorden.

Dernæst / i det at Englene sige: **Fred paa Jorden** / giffnis tilkiende Christi besynderligste Velgierning / for huilcket hand

er kom-

er kommen til Verden / som er / at der skulde bliffue Fred imellem Gud oc Mennisken. Denne Fred er en indbyrdis Forening imellem Gud oc Mennisken. Gud tager Mennisken til Naade for sin Søns skyld: Menniskene anamme formedelst Troen den velgierning som dem tilbiudis / met Tacksigelse oc euig Tacknemmelighed. Denne Fred fører allerlifsaligste Fruct oc Gaffn met sig / som en fri tilgang til Gud / Aandsens Glæde / en god Samuittighed / en glædelig Affgang aff denne Verden. Denne Fred forstyrris aff Synder imod Samuittigheden / kiødelig Tryghed / oc Ordens forsømmelse. Derfaare skal mand fly disse ting saa som Pestilentze.

Huad Fred er.

Fredsens nytte oc gaffn.

Huad der bryder denne Fred.

For det Tredie legge de dette til: **Menniskene en velbehagelighed.** Det er / efftherdi at Gud er forligte met Menniskene ved Christum / er hand dem Gunstig / oc met sand Faderlig Hiertens Affect annammer dennem / saa som sine allerkieriste Børn / huilcke hand haffuer vdkaaret vdi Christo / oc haffuer dem kier.

3. Guds vilie imod Mennisken.

Om denne Behagelighed taler ocsaa Dauid vdi den Femte Psalme / huor hand saa siger: **Fordi du HErre velsigner den Retfærdige / Du beuebner hannem met Naade som met en Skiold.** J det at Dauid her ligner Guds Behagelighed ved en Skiold / lærer hand oss denne Behageligheds rette Brug oc Nytte. Thi hand giffuer tilkiende / at Guds yndist er oss som en fast Skiold / huor met wi beuebnis imod deris Pile oc Skud / som stride imod oss. Dieffuelen meder at oss / met sine gloende Pile / men met denne Skiold bliffue wi trygge oc vel foruarede. Oc saaledis haffuer det sig ocsaa met de andre som sætte sig imod oss.

Guds naade er en fast Skiold.

Om den Anden Artickel.

DEnne Historie haffuer tuende slags Brug oc Nytte. En almindelig / som tagis aff den gantske Historie: Oc en besynderlig / som tagis aff huert stycke vdi Historien.

Denne Histories nytte.

Den almindelig Brug er / at wi skulle her aff lære / at anamme oc elske vor rette Saliggiørere / Gud oc Menniske / som er født aff en Jomfru / oc sætte hannem imod all Vselhed / imod Synden / Døden / Forbandelse / Guds vrede oc Helffuede. Oc stadelige tro oc vere visse der paa / at denne Guds oc Jomfru Mariæ Søn / er effter Esaiæ Propheties liudelse / oss født oc oss giffuen / paa det at hand skal vere alle dem til Retfærdighed oc Salighed som tro paa hannem.

1. Almindelig Brug.

Den besynderlige Brug er mangefol. Først skulle wi lære aff Christi Forældre / at vere vor Øffrighed lydige. Dernæst

2. Besynderlig brug.

1. skulle wi lære aff Hiurderne / at atlyde Vidnesbyrderne om Christo / lede oc spørge effter Christum / oc komme igien til vort Embede oc Kald. 2. For det Tredie at wi lære aff Englene / Først at forkynde Christum / faar dem som hannem icke kiende: Huor ved 3. alle Ordens Gudfryctige tienere kunde trøste sig i deris Embede / at de lære det samme som tilforn er lært / formedelst saadanne ypperlige mectige Aander. Der hos skulle wi lære aff Englene oc Hiurderne tilsammen / at wi frilige bekiende den HERre Christum. Endelige skulle wi lære at prise Gud / oc met Englene siunge: Ære vere GUD i det Høye. Hannem skee Loff oc Priis vdi all Euighed / Amen.

(margin: 1. 2. 3.)

Den hellige Martirs S. Staffens dag. Euangelium Matth. i det XXIII. Capitel.

JEsus sagde til Joderne: See / Jeg sender til eder Propheter oc Vise oc Scrifftkloge / oc i skulle sla nogle thiel aff dem oc kaarsfeste / oc nogle skulle i hudstryge i eders Scholer / oc forfølge dem fra en Stad oc til en anden / at der skal komme offuer eder / alt det retfærdige Blod / som er vdgydet paa Jorden / fra den retfærdige Abels Blod / indtil Zacharias Barachiæ søns Blod / huilcken i sloge

(margin: Luc. 2. — 2. Paral. 24.)

ihiel imellem Templet oc Alteret. Sandelige siger ieg eder/ at alt dette skal komme offuer denne Slect. Jerusalem/Jerusalem/du som ihielslar Propheter/ oc stener dem som ere sende til dig/huor offte vilde ieg forsamlet dine Børn / som en Høne forsamler sine Kyllinge vnder sine Vinge/oc i vilde icke? See eders Hus skal forladis eder øde. Thi ieg siger eder: J skulle her effter icke see mig/før end i sige/Loffuet vere den/ som kommer vdi HErrens naffn.

Forklaring paa denne Text.

Efterdi at denne dag er tilscreffuen den hellige S. Staffen / da vil ieg / før end wi gaa til dette Euangelij forklaring/sige først huorfaare de helligis Fester oc Høytider pleye at holdis vdi Guds Kircke/ Oc dernæst huad wi haffue at ansee vdi S. Staffens Exempel.

1.

2.

Helgens Høytider holdis vdi Guds Kircke/icke paa Hedenskt vijs/saa som vdi Paffuedommet iblant Papisterne / at wi skulle paakalde Helgen/saa som Patroner/ Skytzherrer oc Talsmend/ huilcket icke kand skee foruden gruelige Affguderi / oc Guds Søns bespottelse oc hans æris berøffuelse/Men der ere mange andre victige oc drabelige Aarsager / huorfaare det er fornøden at beholde nogle Helgens Høytider vdi Kircken/oc ere de besynderlige sex.

Sex Sager huorfor wi holde Helgens Høytider oc dage.

Den første / at mand kand see oc haffue for Øyen den gantske Christne Kirckis Historie / huilcken der skal vere oss baade en Regel at leffue effter/oc en paamindelse om Guds forsiun : Derfaare effterdi at mand haffuer storlyst til at læse forfengelige verdslige Menniskers Historier / i huilcke der siunis noget ringe Dyds oc Fromheds skin/ Da skulle wi jo i sandhed haffue meget støre lyst til at læse deris Historier/vdi huilcke mand kand see de rette oc sande Dyders leffuendis Billede oc Contrafey/Saa som vdi Paulo/ Petro/Maria/S. Staffen/Magdalena/Røffueren paa Kaarset/ oc mange andre.

I. Den Christne Kirckis Historie.

Den Anden Sag / at mand kand ansee oc betencke Vidnesbyrd om den Christne Lærdom/ om det hellige Predicke Embede/oc om den Christelige Kircke. Thi der ere skede vnderlige Gierninger oc Mirackel / mange ere vnderlige kaldede til Predicke Embedet/ Den Christne Lærdom er vdbret oc forklaret for den gantske Christelige Kircke. Vdi disse vidnesbyrd kand mand paa det allerherligste see den rette Kirckis euige endrectige Stemme / vdi Propheternis oc Apostlernis Scrifft oc Bekiendelse/oc saaledis dømme oc giøre forskel imellem den Christne Kirckis rette Lærdom / oc

II. Vidnesbyrd om vor Christelige lærdom.

 allehaan-

allehaande Forfalskelse / Løgn oc Bedrageri / som haffuer verit i alle Tider.

III. Tacksigelse for Guds ords obenbarelse.

Den Tredie Sag er / at Gud kand der ved æris / at mand kand tacke hannem derfaare / at hand haffuer obenbaret sig / giffuet oss sit Ord oc Lærdom / ladet see sin næruerelse vdi Kircken / oc giort oss til Indbyggere vdi den Hob / som haffuer den sande Kirckis oc rette Guds tienistis Vidnesbyrd.

IIII. Vor Troes styrckelse.

Den Fierde / at saadanne Helgens Exempel kunde styrcke vor Tro. Thi naar wi læse at de ere bleffne bønhørde oc hiulpne aff Gud / saa som der sigis i den trettende oc tiuende Psalme: **Den Elendige raabte til HERREN / oc HErren bønhørde hannem / oc hialp hannem vd aff all sin Nød.** (Psalm. 33.) Da faa wi der aff en stadig Tro oc Tillid / at hand ocsaa skal hielpe oss / naar wi raabe til hannem. Derfaare skal huer aff oss / saaledis tro oc beslutte: Gud tog Mariam Magdalenam / Røffueren paa Kaarsset oc Paulum til Naade / der de giorde Penitentze / huilcket deris store oc wtallige Synder / met huilcke de tilforn haffde fortørnet Gud / icke kunde affuerie eller forhindre. Derfaare vil ieg ocsaa indfly til den samme HERre / at hand skal tage mig til Naade. Hand verdedis til at forlade S. Peder sin Synd / effter hand vaar gruelige falden: Derfaare vil ieg / som er falden / ingelunde fortuile. Thi hand er altid stadig oc womskifftelig / oc er endnu den samme Gud hand vaar den tid / oc der er icke Persons anseelse hos hannem.

Stor trøst for alle Syndere.

V. Helgens Exempel at effterfølge.

Den Femte Sag / at wi huer vdi sit Kald skulle effterfølge Helgens Exempel. Paulus lod sig icke forfærde for den store Forfølgelse / men hand lærde Euangelium frilige oc dristelige: Hues Exempel alle Ordens Tienere skulle effterfølge. Johannes passede intet paa Herodis trusel / Huor faare en Gudfrygtig Predickere skal lære aff hans Exempel / at foratte Verdens Storm oc grumme Vrede. Abraham holt sit Husregimente rettelige oc hellige aff Troen / vdi sand Guds fryct oc paakaldelse: Derfaare skulle alle Gudfryctige Husbonder lære oc tage Exempel aff hannem. Saaledis kand mand huer vdi sin Stat / tage sig Exempel aff de hellige at leffue rettelige.

VI. Helgens loffige gierningers ihukommelse.

Den Siette Sag / at Helgenis ihukommelse kand vere oss kier oc behagelig / oc deris Dyder oc lofflige Gierninger kunde loffuis oc rosis / At de haffue ret oc vel brugt Guds gaffuer / At de haffue veret Guds bolige / oc baaret Vidnesbyrd om hannem / At de haffue veret beprydede met mange Dyder / At de ere oss leffuendis Exempel til at effterfølge / vdi en ret omuendelse til Gud / i Troen / Penitentze / Bestandighed / Taalmodighed oc andre Dyder: Disse sex Sager ere de vietigste oc synderligste / huorfaare wi baade beholde Helgens ihukommelse / effter den gamle Kirckis Exempel / oc deris

oc deris Høytider holdis hellige. Naar mand saaledis holder den-nem/ da skeer alting til Guds ære/ oc vor egen Salighed.

Vdi Sanct Staffens Historie haffue wi 7. omstendige vilkaar at acte.

NV ville wi tale noget om Sancte Staffen/ vdi hues Historie wi skulle betencke disse omstendige vilkaar: Hans Religion: Hans Stadighed vdi sin bekiendelse: Hans Bøn til Christum: Huad Trøst hand fick: Oc hans endeligt.

I. Hans Religion oc Gudstieniste.

Stephani Religion oc Gudstieniste vaar denne: Hand vaar en Christen Mand/ fuld aff Tro oc helligAand/ fuld aff Naade oc Styrcke. Thi huor en ret oc sand stadig Tro er/ der er den helligAand/ oc jo mere at Troen vorer oc formeris/ jo mere lader den helligAand sin næruerelse til sinne/ oc optender saadan tilbøyelighed vdi vore Hierter/ som kommer offuer ens met Guds Low. Tuert imod/ huor den helligAand icke findis krafftig/ der er det obenbarlige klart/ at der icke heller er nogen viss Tro. Derfaare haffue wi her vdi den hellige S. Staffen noget/ som wi skulle efterfølge/ som er en krafftig virckendis oc arbeydendis Tro/ huilcken den helligAand selff giffuer Vidnesbyrd. Oc efterfølge icke S. Staffens Tro/ som alleniste haffue Troen vdi Munden oc Tungen/ oc diss imellem induøffue sig vdi ond lyst oc begering/ oc falde hen/ til huilcken side deris blinde Fornufft oc Affecter henlede dennem.

Lærdom her aff.

II. Stephani Embede.

S. Staffens Embede vaar/ at tiene de Fattige vdi Menigheden/ oc foruare Kirckens liggende Fæ/ til de hellige Fattigis nytte oc gaffn/ vdi huilcket Embede der er icke tuil paa/ at hand jo haffuer veret tro oc vindskibelig. Thi hand haffde den helligAand/ som vaar hans Regentere oc Ledsagere/ hand haffde en retsindig Tro oc Kierlighed/ som vaar hans Regel at handle oc leffue effter.

Lærdom for Diaconer oc Fattige Folckis forstandere.

Derfaare skulle de Fattigis Verier/ Hospitals Forstandere oc Diaconer sætte sig hannem for at efterfølge: 1. Først skulle de haffue en retsindig Tro/ foruden huilcken ingen Flittighed eller noget Embede kand skee rettelige. 2. Dernæst skulle de lade paakiende vdi deris Embede/ at de regeris aff den helligAand/ At de icke enten beuise sig grumme/ haarde oc onde imod de Fattige/ eller oc effter Menniskens gunst oc dem til vilie/ vdskiffte de Fattigis Almisse/ eller oc ere forsømelige vdi deris Embede/ eller oc selff stiele fra de Fattige/ oc vende det til deris eget gaffn/ eller oc giffue andre som icke ere vedtørffuendis/ det som de Fattige rettelige tilhører: Men de skulle beuise all Troskaff oc Flittighed vdi deris Embede/ oc betencke at Gud haffuer selff it aluerligt indseende til deris Tieniste oc Embede/ oc holde det saa for/ at det er Christi Lemmer/ som dem er befalet at tiene oc haffue omsorge for/ oc visselige forlade sig der til/ at de som dem ere antuordede at raade offuer/ ere Guds oc den helligAands Tempel oc Bolig/ i huor stor Fattigdom/ Siugdom Saar oc Bulder de ere beslagne met.

III. Huorledis S. Staffen forsuarer sin lærdom.

Huorledis S. Staffen forsuarede sin Religion oc Gudstieniste som hand bekiende / giffuer Lucas tilkiende i Apostlernis gierningers siette oc siuende Cap. Hand staar icke aff sin Troes bekiendelse vdi nød oc fare: Hand smigrede icke / eller hycklede for dem / vnder it helligt skin / saa som mange giøre / men hand er stadig oc dristelige oc mandelige forsuarer sin Religion: Hand lader icke de atskillige Secter forhindre sig / som da vaare saare mange: Hand lader sig icke beuege aff Phariseernis oc de ypperstis Mact oc Myndighed som vaare i Jødeland / men sætter sig mandelige imod de atskillige Secter / oc maa allene lide den gantske Almues Storm oc Brusen / oc met en lang Oratz oc Tale forsuarer sin Religion oc Gudstieniste / huilcket Exempel wi skulle ocsaa efterfølge.

IIII. S. Staffens Stadighed.

Hans Stadighed oc Varactighed vdi sin Bekiendelse kand her aff sees / at hand icke lader sig forfærde eller affstrecke aff trusel / icke aff Band / icke aff Stenelse / Men lige som en woffueruindelig Krigsmand / bliffuer fast ved sin Bekiendelse / end ocsaa mit vdi Dødsens fare. Dette er ocsaa saaregiffuet oss til it Exempel.

V. Hans Bøn Tro oc Kierlighed.

Hans Bøn oc Paakaldelse til Christum / der hand nu laa oc vaar offuerkast met Stene / giffuer baade denne Mands Tro tilkiende / oc bær Vidnesbyrd om hans rette Kierlighed. Thi hand beder for dem som hannem ihielsloge / Oc denne Bøn skeer icke forgeffuis: Thi Paulus som tog vaare paa deris Klæder som stenede S. Staffen / bleff siden omuent til Christum.

Bønens Krafft.

VI. Huad Trøst S Staffen fick.

Trøst oc Husualelse fornam hand ocsaa strax i denne sin Bøn: Thi hand saa Guds Søn / for hues skyld hand dette leed / staa ved Guds høyre Haand oc bede for sig / aff huilcken Trøst hans Pinis Bitterhed er icke lidet linnet oc forlesket. Der som wi vdi vort Kaars oc Modgand efterfølge hannem / da skulle wi visselige fornemme Guds næruerendis hielp / som trøster oss met sin hellig Aand.

VII. S Staffens endeligt.

Hans Endeligt oc Affgang aff denne Verden vaar gantske glædeligt. Thi met denne Bøn: HErre JEsu anamme min Aand / gaff hand sin Aand op oc soff heden vdi HErren. Saaledis haffuer hand fuldendet sit løb / hand beholt Troen / oc en god Samuittighed / oc haffuer nu ærens Krone som en retsindig Seyeruindere / met stor Prijs oc Ære. Derfaare skulle wi ocsaa vdi vor Døds stund efterfølge hannem.

Summa paa dette Euangelium.

NV ville wi ansee dette Euangelij Text / paa huilcken Summen er denne: Christus spaaer oc forkynder huad fare oc nød Ordens Tienere skulle lide / oc truer dem som dennem forfølge / met stor Straff. At wi dette diss bedre kunde forstaa / da ville wi for handle fire stycker.

Det Første.

Christi spaadom om Ordens Tieneris forfølgelse.

Det Andet.

Huilcken en stor Synd det er / at forfølge Ordet oc Ordens Tienere.

Det Tredie.

Christi Trusel met Straff.

Det Fierde.

Huor Christus breyder dem deris Vtacknemmelighed / som / forskiude Christum / som dennem kalder til Penitentze.

Om det Første.

See / ieg sender til eder Propheter oc Vise oc Scrifftkloge / oc i skulle sla nogle ihiel aff dem oc kaarsfeste / oc nogle skulle i Hudstryge i eders Scholer / oc forfølge dem fra en Stad til en anden. Dette taler Christus til Jøderne / som den tid lode sig tycke at vere Guds Kircke / oc giffuer tilkiende / met huor stort Tyranni oc Grueligħed / de skulle met tiden forfølge hans Legater / Propheter oc Apostler. Gud hand sender oss vel sit Ord / at de som det anamme oc tro der paa / skulle bliffue Salige: Men at nogle bliffue verre oc forargede der aff / det skal mand icke tilregne Gud / men Menniskens ondskaff / som icke ville efterfølge Gud / huilcken der drager dem ved sit Ord.

Christi Tieneris Forfølgelse.

Det er icke Guds skyld at Menniskenn er onde.

Men huorfaare at de vgudelige forfølge Apostlere / vdlegger Christus hos Mattheum i det tiende Cap. huor hand siger: Alle Menniske skulle hade eder for mit naffns skyld. Item hos Johannem i det sextende Cap: Den tid skal komme / at huo som slar eder ihiel / hand skal meene sig at giøre Gud en stor tieniste / oc det skulle de giøre eder / fordi de kiende huercknn Faderen eller mig. Her sætter hand Sagen / huorfaare de vgudelige ere saa galne / oc storme imod de Gudfryctige / som er / at de icke kiende Gud: Huilcken Vankundighed der kommer aff sted / at saadanne Mordere mene sig at offre Gud hellige Offer / naar de sla de Gudfryctige ihiel. Oc saaledis falde de som icke kiende Gud / hen vdi Hyenskalckhed / aff Hyenskalckhed vdi Mord / indtil saa lenge at de haffue opfylt deris Synders oc Lasters tal. Huad giør nu Christus? Hand kommer til de Siuge / men de vende dem imod hannem som galne oc vilde Menniske / oc stunde effter at tage hannem aff Dage / hand viser dem deris Siuge ved sine Tienere / men de ville tuert imod icke kiende Siugen eller høre hende neffnis / Huorfaare de ocsaa foracte Lægen / oc forfølge hans Legater oc Sendingebud.

Aarsage til Christi Tieneris Forfølgelse.

Om

Om det Andet.

AT der skal komme offuer eder alt det Retfærdige Blod som er vdgydet paa Jorden / fra den retfærdige Abels Blod / etc. Her met giffuer hand tilkiende huor storlige den Christne Kirckis Forfølgere synde. Thi hand siger dem at skulle bliffue skyldige i alle de Helgens Blod/ som nogen tid er vdgydet/ Icke anderledis end lige som de selff met deris egne Hender haffde ihielslaget alle Gudfryctige oc Hellige/ ja den HErre Christum selff. Thi de vgudelige ere met deris Synder oc Laster / lige som i Slect met huer andre / saa at de haffue enehaande Skyld / oc maa vente sig enehaande Straff.

Huor stor Synd det er at forfølge Christi Menighed.

Denne de vgudeligis Straff skulle wi betencke/ saa offte som wi see Kirckens Forfølgere at haffue Penninge oc Gods/ Vold/ Ere oc allehaande Vellyst oc Offuerflødighed/ oc skulle wi meget mere giffue act paa den Jammerlig Ende / end paa den næruerendis Lycke. Desligeste naar wi see oc betencke alle Gudfryctige Christnis store Elendighed/ da skulle wi tuert om igien/ tencke paa den salige Ende oc det euige Liff / vdi huilcken wi skulle indgaa formedelst megen Bedrøffuelse. Den rige Fraadsere oc Slemmere pinis nu saare hart/ i den sted den arme Lazarus der imod haffuer Glæde i den euige Salighed.

Actor. 14. Luc. 16.

Om det Tredie.

SAndelige siger ieg eder/ at alt dette skal komme offuer denne Slect. Endog at disse ord sigis besynderlige om Kirckens Forfølgere / iblant Jøderne: Dog høre de i almindeliged til alle Kirckens Forfølgere. Den Eed som HErren her indsætter / lærer oss tuende ting. 1. Først at de vgudelige skulle vdi sin tid visselige en gang henføris til Straff/ ihuor lenge deris dom siunis at forhalis. 2. Dernæst at de Gudfryctige / som lide forfølgelse / skulle i sin tid en gang herlige met stor ære befries/ i den sted at deris Fiender skulle lide euig Pine: Huor aff de Gudfryctige skulle lære/ at de icke skulle bliffue Hadske eller affuindsfulde imod deris vgudelige Forfølgere / men meget mere lade sig røre til metynck offuer deris retfærdige Fordømelse/ oc bede for dennem / at HErren vil omuende dennem / at de icke skulle allesammen fordømis / saa som Stephanus bad for sine Forfølgere/ som wi tilforn hørde.

Huad wi skulle lære aff Christi Eed.

Om det Fierde.

JErusalem/ Jerusalem/ du som ihielslar Propheter/ oc stener dem som sendis til dig / etc. Disse CHristi Ord met huilcke hand taler til den Stad Jerusalem breyde først Jøderne deris Vtacknemmelighed: 1.

Huad disse ord indeholde.

2. melighed: Dernæst giffue de Christi hiertelag tilkiende mod Jø-
3. derne: Fremdelis lære de/ at det er Jødernis egne skyld/ at de for-
4. faris: For det sidste truer disse ord Jøderne met stor Straff.

Thi i det hand siger: **Huor tijt vilde ieg forsamle dig:** brender hand dem deris Wtacknemmelighed/ at de huercken vilde anamme hans Velgierninger/ som hand bød dennem til: icke heller betencke deris Siæls Salighed/ meget mindre/ at de skulde haffue bekient hans Rundhed/ som giorde vel mod dennem/ eller veret hannem derfaare Tacknemmelige. Gud giffuet at der vaare icke en stor part aff dem der høre Euangelium paa denne dag/ som vaare Jøderne lige i dette stycke/ huilcket de i Sandhed giffue tilkiende met deris Fructer.

I. Jødernis wtacknemmelighed.

Aff Fructen kiendis Træet.

Sit Hiertelag mod dem obenbarer HErren her met/ i det hand **ligner sig ved en Høne**/ som gantske inderlige elsker sine Kyllinge/ oc forsømer intet/ at hun io kand fri oc beskerme dem/ for Glenter oc andre saadanne fiendskafftige oc skadelige Fule. Det vere langt fra/ at noget Gudfryctigt Hierte skulde tencke/ at CHristus skulde hemelige ved sig selff beslutte noget andet om Jøderne/ end det som hand her met sin Graad oc Mund giffuer tilkiende. Thi det er forskreckeligt at sige/ at vdi Christo skulde vere tuende sind oc hiertelag/ som skulde vere imod huer andre/ huilcken der selff fordømmer alle tuesindige Hierter. Derfaare vilde hand visselige deris Salighed/ effter Prophetens ord/ som saa liuder: **Jeg vil icke den wgudeligis Død/ men at hand skal omuende sig/ oc leffue.**

II. Christi hiertelag imod Jøderne.

Ezech. 33.

For det Tredie/ i det hand siger: **Oc du vilde icke**/ giffuer hand klarlige tilkiende/ at det er Jødernis egen skyld/ at de fortabis/ oc at de haffue staaet Christum imod aff deris egen ondskaff/ huilcken som tilbød dem Salighed. Hand siger icke saaledis: Gud vilde icke anamme dig til Naade/ Men hand siger: Du vilde icke.
1. Huorfaare wi skulle her aff lære tuende stycker: Først/ at wi skulle bliffue vise aff Jødernis Skade/ gierne høre Guds Ord/ oc atlyde Christo som kalder oss til sig/ oc icke staa den hellig Aand imod/ som rører alle deris Vilie oc Hiertelag der høre Euangelium.
2. Dernæst/ at alle de som høre Ordet/ oc icke atlyde det/ de fortabis for deris egen skyld/ Hues fordærffuelse oc fordømmelse mand icke skal scriffue nogen Lycke eller Skeffne til/ eller oc Guds hemelige Vilie/ lige som hand skulde icke ville nogle Mennistis Salighed.

III. Jødernis fordærffuelse er deris egen skyld.

Lærdomme her aff.

For det Fierde/ legger hand dette til/ **See eders Hus skal forladis eder øde.** Denne Trusel/ endog at hun vel i besynderlighed hører til Jøderne/ som forfulde Christum oc hans Kircke/ huilcke hand truer met deris Religions/ Regimentis oc Hushold-

IIII. Christi Trusel.

Husholdnings ødeleggelse: Saa hører hun dog i almindelighed/ til alle Euangelij Forfølgere/ Hand truer dem/ paa det at der skulde end nogle aff dem omuende oc bedre sig/ fordi at alle Propheterns Trusel haffue altid dette hemelige Vilkaar met sig/ som er: **Om i icke giøre Penitentze** / saa som wi see vdi de Niniuiter/ Oc Christus selff beuiser met disse ord hos Lucam i det trettende Capit. huor hand saa siger: **Vden i giøre Penitentze/ da skulle i alle saaledis omkomme.**

Guds Trusel skeer altid met vilkaar.

Derfaare skulle wi lade oss vere paaminte met denne Trusel/ at saa fremt som wi ville vndgaa Guds vrede/ skulle wi giøre en aluerlig Penitentze/ oc met Hiertens suck paakalde Christum vor Saliggiørere/ at hand vil beuare oss i en fast Tro oc Paakaldelse. Huilcken met Gud Fader oc den hellig Aand skee Loff/ Ære oc Prijs fra Euighed til Euighed/ Amen.

Paa Tredie Jule dag:

Euangelium Johannis/ i det XXI. Capitel.

JEsus sagde til Peder: Følge mig effter. Da vende Peder sig om/ oc saa den Discipel følge/ som Jesus elskte/ huilcken der oc laa paa hans Bryst i Nadere n/ oc haffde sagt: Herre/ Huo er den/ som skal forraade dig? Der Peder saa denne/

siger

siger hand til Jesum: HErre / huad skal da denne? Jesus siger til hannem: Der som ieg vil at hand skal bliffue / indtil ieg kommer / huad kommer det dig ved: Følge du mig effter. Da gick en tale vd iblant Brødrene: Denne Discipel døer icke. Oc Jesus sagde icke til hannem: Hand døer icke. Men / om ieg vil / at hand skal bliffue / indtil ieg kommer / huad kommer det dig ved? Denne er den Discipel / som vidner om disse ting / oc screff dette / oc wi vide at hans Vidnesbyrd er sant.

Denne Textis Forklaring.

Summen paa dette Euangelium er / Effter at Christus haffde spurt Petrum trende gange / om hand elskte hannem / befoel hand hannem at efterfølge sig / giffuendis der met tilkiende / at hand skulde prise hannem met sin Død. Der foruden effter at Petri vildfarelse er rettet oc straffet / retter Euangelisten oc saa de andre Disciplers mening / som ilde forstode oc vdlagde HERrens Ord / oc meente at Johannes skulde icke dø. For det sidste stadfester hand det Euangelium / som aff Johanne er bescreffuet / om Christo / at vere vist oc sant. Wi ville aff dette Euangelio / forhandle fire stycker / Som ere:

Summa paa dette Euangelium. 1. 2. 3.

Det Første.

Christi Samtale met Peder / oc hans Befalning / at Peder skal efterfølge hannem.

Det Andet.

Lige som huer befalis at tage vare paa sit Kald / lige saa forbiudis fremmet Sorge oc Omhyggelighed.

Det Tredie.

Huor Disciplerne rettis i deris vildfarelse / som kom der aff at de icke ret forstode Christi Ord.

Det Fierde.

Det Euangelij Loff oc Ros / som Johannes haffuer bescreffuet.

Om det Første.

Oc der hand dette haffde sagt / sagde hand til Peder. Følge mig effter. Effterdi at S. Peder haffde tre gange nectet Christum / vilde HERren at hand skulde tre gange bekiende hannem / oc met denne Bekiendelse igien indsættis vdi sin Stat oc Apostels embede. Thi det vaar tilbørligt oc ret / at den som saa tjt oc offte haffde

nectet HERREN/ skulde i saa maade/ lige som met en Refffelse/ straffis oc forsøgis/ paa det at hans Omuendelse kunde bliffue obenbare. Trende ting handler HERREN her met Peder. Først spør hand hannem tre gange at/ om hand elsker hannem? Huor til Peder ocsaa suarer tre gange oc siger: Ja/ Paa det at hand met denne sin trefolde Bekiendelse/ kunde affstryge hos andre sin trefolde Nectelse/ oc saaledis igien indskickis i sit førmere Kald oc Embede. Dernæst befaler hand hannem ocsaa tre gange Apostels Embedet/ saa sigendis: **Fød mine Faar.** Det er/ Ver min Apostel/ som met Euangelij lærdom/ Sacramenterne/ oc it helligt Leffnet/ tilhobe samler mig mange Faar. Her lærer wi/ at Apostels oc alle Ordens Tieneris Embede er/ at føde Christi Faar. Her hos i det hand neffner Faar/ giffuer hand met en Lignelse tilkiende/ huordan de Menniskis forsamling er/ som kaldis Faar. Derfaare ville wi først tale noget om/ huorledis mand skal føde. Der effter ocsaa om Faarene.

Christus handler try ting met S. Peder.

Predickeris Embede.

Christus føder/ oc Apostlerne met andre ordens Tienere føde ocsaa/ men dog icke alle met en vijs oc maade. Thi Christus hand føder Faarene saa som deris rette HErre: Apostlerne som Tienere. Christus føder induaartis met sin Aand: Apostlerne vduaartis met Ordens tieniste. Thi dem som ere vilde oc wtemde som grumme Biørne/ giøre de tamme met Christi hielp/ som induaartis Arbeyder oc er Krafftig met sin Aand/ oc saaledis indlede dennem i Christi Faaresti/ det er/ i hans Rige/ Oc det formedelst Christi Kirckis Nøgle/ som Christus den rette Hiurde haffuer antuordet dennem. Disse Nøgle ere intet andet/ end Troen oc Ordet. Ordet fremfører Guds Tienere/ Troen fører Christi Aand induaartis til Ordens Predicken. Thi Guds ords Predicken/ om Syndernis forladelse at bekomme ved Christum/ er den eniste Nøgel/ til at oplade Himmerigis Rige/ Der som nu den som hører Ordet/ fører ocsaa en ret Tro der til/ at hand stadelige troer Euangelio/ da kommer ocsaa den anden Nøgel. Met disse to Nøgle opladis Himmerigis Rige/ oc forhuerffuis Syndernis forladelse. Dette saa at vere i sandhed/ beuiser vor HErris Christi Vdsendelse oc Befalning/ vdi huilcken der met klare oc liudelige Ord vdtryckis/ det som ved Nøglene hemelige sigis/ i det hand siger: **Gaar vd oc predicker Euangelium for alle Creatur.** See her haffuer du den første Nøgel. Men der hand legger dette til: **Huo som troer oc bliffuer døbt**/ viser hand oss den anden Nøgel. Derfaare er Ordet oc Troen de tuende Nøgle/ met huilcke Himmerigis Rige opladis: Ordet kommer vduaartis til/ formedelst Guds Tienere/ Men naar det er anammet/ føder det Troen induaartis/ formedelst Aandsens krafft/ ved huilcken Tro mand gaar ind i Christi Faaresti.

Huorledis Christi faar fødis.

Kirckens Nøgle.

Marci 16.

Dernæst

Dernæst naar Hiurderne haffue indladet Faarene vdi Christi Faaresti/ skulle de føde dem met Ordet oc Sacramenterne/ oc de vilde Faar/ som fare vild fra Faarestien / skulle de driffue tilbage met Hiurde Kieppen/ det er / met Straff oc Formaning. Oc altid skulle de holde vact offuer deris Hiord / paa det at Vlffuene skulle icke komme oc sønderbryde Faarestien/ oc atsprede Faarene. Alt dette befoel HERren S. Peder oc de andre Apostle/ Ja alle Euangelij Tienere / i det hand sagde til Peder: **Fød mine Faar.**

Vildfarendis Faar.

MEn huorfaare kalder hand dennem Faar / som Apostlene lede til Christum? Der finder ieg tre besynderlige Sager til.

Huorfaare de Christne kaldis Faar.

Den Første er / at de som haffue ladet deris Naffn indscriffue hos Christum / oc suoret hannem Tro oc Huldskaff / dem bør at vere sactmodige. Thi det er icke sømeligt/at de som ville regnis iblant Christi Slect/skulle vere grumme Løwer / glubendis Vlffue / listige Ræffue/ løsactige Vedre/ omsletige Suin / eller oc lade andre slemme Besters facter befindis hos sig.

1. Faar ere sactmodige.

Den Anden Aarsage er / at lige som Faar de kiende deris Hiurdis røst/oc fly for en andens / saaledis skulle de Gudfryctige alleniste kiende deris Lærere Christum / oc høre dem som lade liude Christi røst/ oc ingen andre/ ihuor stort Naffn oc Titel de haffue/ der som det end vaare Englene aff Himmelen.

2. Faar kiende deris Hiurde.

Galat. 1.

Den Tredie Sag er/ at lige som Faar de følge deris Hiurde 1. ihuort hand gaar: Lige saa skulle de Gudfryctige effterfølge Christum 2. vdi Leffnet/ i Kaarsset/ oc vdi Æren. De skulle ansee hans Leffnet / saa som en Regel at leffue effter: De skulle taalmodelige 3. bære hans Kaars/saa tit som det giøris behoff: Oc paa det sidste/ lige som de vaare hans Staldbrødre i Kaarsset/saa skulle de ocsaa vere delactige met hannem vdi Ære oc Herlighed/ Saa som Paulus siger: **Der som wi lide met hannem / da skulle wi ocsaa regnere met hannem.** Saa skulle nu derfaar alle fromme Ordens Tienere her aff lære / rettelige at føde CHristi Hiord. Oc Faarene skulle lære/ at vere Taalmodige / alleniste høre Hiurdens Røst / oc effterfølge hannem vdi Leffnet / Kaars oc Ære.

3. Faar følge Hiurden.

Roman. 8.

Lærdomme 1. 2.

Det Tredie som Christus her handler det er / at hand giffuer Peder tilkiende/met huad slags død / hand skal ære Gud / i det hand siger: **Sandelige Sandelige / ieg siger dig / den tid du vaarst vng / da giordede du dig selff / oc gickst huort du vilde / Men naar du bliffuer gammel/da skalt du vdrecke dine Hender/ oc en anden skal binde dig/oc føre dig did som du icke vilde.** Met disse Ord giffuis tilkiende/at Petrus skal for Christi bekiendelsis skyld en gang

III. Huad død S. Peder fick.

lide Pine paa it Kaars / huilcket Ireneus oc mange aff de gamle vidne / at skulde vere skeedt vdi Rom / vnder den Keysers Neronis Regimente / endog at der vel met rette kand vere tuil paa / at dette icke skede i Rom:

Effter disse Ord giffuer Christus S. Peder befalning / oc beder hannem følge sig effter / hand skal icke nu ydermere nette hannem som hand giorde tilforn / men hand skal beuise sig mandelige som en woffueruindelig Christi Stridsmand oc Ridder indtil sin Døde dag. Dette skal ocsaa huer aff oss holde for at vere sig tilsagt: Thi den er icke salig / som haffuer vel begynt / Men den som bliffuer bestandig indtil Enden / vdi det gode som hand vel begynt haffuer.

Om den Anden Artickel.

DA vende Peder sig om / oc saa den Discipel følge / som Jesus elskte / huilcken som oc laa paa hans Bryst i Naderen / oc haffde sagt: HErre / huo er den som skal forraade dig? Der Peder saa denne / siger hand til Jesum: HERre huad skal da denne? Jesus siger til hannem: Der som ieg vil at hand skal bliffue indtil ieg kommer / huad kommer det dig ved? Følg du mig effter. Der Petrus hører aff HErren / at hand skal met tiden lide Pine oc Kaarsset / for Christi naffns Bekiendelse / da seer hand icke saa meget hen til det som hannem befalis at giøre / saa som hand er omhyggelig for andre. Hand er vel beredt oc redebon til / at bære Kaarsset for Christi naffns skyld / men dog falder hand aff Kiødsens skrøbelighed / vdi en wnyttig fremmet Sorge / saa at hand vil vdfritte oc forfare / det som hannem intet vedkommer. Thi saa stor er Menniskens skrøbelighed / at wi altid i vor Gienuordighed oc Modgang / see hen til andris Lycksalighed oc Velfært / huor ved wi selff giøre oss Kaarsset meget diss tungere. Wi vilde gierne at andre icke skulde haffue bedre Lycke end wi / saa som det almindelige Ordsprock liuder: Dulce commune naufragium. Det er:

Petri skrøbelighed oc fremmede Sorge.

Mand er til freds huor ilde det gaar /
Naar andre i lige slig Fare oc staar.

Effterdi da at HErren straffer denne fremmede Sorge i Petro / da skulle wi vide / at denne Straff hører ocsaa til oss. Oc at hand kand rette S. Peder / oc affuende hannem der fra / da siger hand: Huad kommer det dig ved? Følg du mig effter. Som hand vilde sige: See du icke til andris Lycksalighed / men see heller der til / at du kant giøre dit Embede / oc taalmodelige lide huad som Gud dig paalegger. Saa vil HERren /

Huer skal vocte sig selff / oc tage vare paa sit Embede.

at wi skulle tage vare paa vort Kald i Guds fryct. Hand vil icke at wi skulle acte oss at vere wlyckſalige / om andre Folck siunis at vere lyckſaligere end wi ere. Thi huer Stat oc Kald haffuer sit synderlige Kaars met sig / huilcken mand maa lide vdi Christelig Taalmodighed. Alle de / siger Paulus / som ville Gudelige leffue vdi Christo / de skulle lide Forfølgelse. Derfaare kand ingen / saa fremt som hand er Gudfryctig / vere foruden Kaars oc Modgang. Huorfaare mand skal afflegge all wtilbørlig Omhyggelighed oc fremmet Sorge / Huer bliffue vdi sit Kald som hand er kaldet til. Hand skal vere stille / oc vdrette det som hannem selff er befalet / Saa som Paulus lærer. Hand vil at wi skulle vere stille / at wi icke skulle saa som hine omhyggelige Menniske / vende oss vdi fremmede Sager oc bestillinger / saa som mange giøre nu paa denne dag. Hand vil at huer skal vdrette sit eget / det er / huer skal tage vare paa det som hans Kald vdkreffuer.

Ingen er vden Kaarſſer.

2. Tim. 3.

1. Teſs. 4.

Oc paa det at dette kand diss bedre skee / da skal mand vdi huert Kald acte Fem stycker. Det Første er / at huer skal see til at hans Kald oc Embede er loffligt oc ret. Dernæst / skal Troen oc Kierlighed vere en Regel oc Snor / effter huilcken alle Gierninger vdi huert Kald / skulle giøris. For det Tredie / der som dig i dit Kald hender nogen Gienuordighed eller Modgang / da skalt du trøste dig her ved at du haffuer en god Samuittighed / oc veedst at dit Kald er loffligt. For det Fierde / skalt du henføre dit Kald til Guds ære / oc den Christne Kirckis forbedring. For det sidste / Efftterdi at der intet vdi noget Kald eller bestilling kand gaa for sig / vden Guds Velsignelse / skalt du paakalde Gud at hand vilde giffue Raad oc hielpe dig. Der som du dette giør vdi en sand Guds fryct / da skalt du visselige befinde / at dit Kald skal icke bliffue den Christne Kircke wnytteligt.

Fem stycker skal huer acte i sit Kald 1. 2. 3. 4. 5.

Om den Tredie.

DA gick en tale vd iblant Brødrene: Denne Discipel døer icke. See her huor læt oc snart er det at fare vild oc falde. Christus siger: Der som ieg vil at hand skal bliffue / til ieg kommer / huad kommer det dig ved? Det forstode Disciplene / lige som Christus haffde sagt foruden noget vilkaar: Jeg vil at hand skal bliffue oc icke dø / indtil ieg kommer. Her paamindis wi at læse den hellige Scrifft met Gudelighed / Actsomhed / oc Vindskibelighed / paa det at wi skulle icke der aff forstaa andet end det som der sigis. Saa skulle wi derfaare anamme det som er klart oc forstandeligt / men det som sigis met vilkaar / eller siunis at vere mørckt oc

Det er saare snart til at falde oc forsee sig.

Huorledis wi skulle læse Scrifften.

vforstandeligt / det skulle wi holde hen til de Steder i Skrifften som ere klare oc forstandige / oc paakalde Gud at hand vil giffue oss den rette Viisdoms nøgel / paa det at wi vden vildfarelse kunde forstaa det som vor Salighed er nødtørfftigt oc nytteligt / wi skulle oc affholde oss aff wnyttige Spørsmaal som icke tiene til Opbyggelse oc Forbedring / oc vide at saadan Enfoldighed er Gud behagelig / effter det Ordsprock / Altiora te ne quæsieris. Det er : Stat icke effter høye Kald / Tracte icke paa det som er offuer din formue.

Om den Fierde.

EVangelisten besluter selff sit Euangelium oc siger: Denne er den Discipel / som vidner om disse ting / oc screff dette / oc wi vide / at hans Vidnesbyrd er sant. Hueden haffuer da Johannes dette / om sit Euangelij visshed oc sandruhed? Suar. Hand haffuer seet Christum / som vaar opstanden aff Døde / oc forstod at alle Prophetier vdi Mose oc Propheterne stemmede paa hannem. Hand saa paa Pintzedag / huorledis den helligAand kom sunlige farendis her neder aff Himmelen offuer Apostlerne / oc met mange Mirackel oc vnderlige Gierninger bekrefftede Euangelij Visshed. Saa haffuer hand orsaa selff den helligAand i sit Hierte / som vidner oc giør hannem tryg paa Euangelij Visshed om JEsu Christo.

S. Hansis Euangelij Visshed. 1. 2. 3.

Disse Euangelistens ord / ere lige som en Beseyling for det Euangelium som Johannes screff. I det hand siger : Wi vide / giffuer hand tilkiende / at hans Euangelium er vist / fast oc wbedrageligt. Dette Euangelium kalder hand it Vidnesbyrd / Thi det vidner om Christo oc hans Velgierninger. Men for huad endelig Sag hand haffuer screffuet sit Euangelium / giffuer hand selff tilkiende i Enden paa det tiuende Capitel / der hand siger : Dette er screffuet / at i skulle tro / at Jesus er Christus Guds Søn / oc at i skulle haffue Liffuet formedelst Troen i hans Naffn. Saa er da Euangelium screffuet for tuende Sagers skyld / som er / at wi først der aff skulle lære at kiende JEsum Christum / Oc dernæst / at wi skulle vide oss at haffue Liffuet oc Salighed / formedelst Troen til hannem. Huilcken skee Ære oc Priis vdi Euighed / AMEN.

S. Hansis Euangelij Beseyling.

Huorfor Euangelium er screffuet. 1. 2.

Den

Den Søndag imellem Jule dag oc Nyt Aars dag/ Euangelium Lucæ i det II. Capitel.

OC Jesu Fader oc Moder forundrede sig paa det/ som bleff sagd om hannem. Oc Simeon velsignede dem/ oc sagde til hans Moder Maria: See/ denne skal sættis mange til it fald oc Opstandelse i Jsrael/ oc til it tegn som skal imod sigis. Oc der skal it Suerd trenge igennem din Siæl/ paa det at mange Hierters tancker skulle obenbaris. Oc der vaar en Prophetinde Anna/ Phanuels Daatter aff Asers Slect/ hun vaar vel alderne/ oc haffde leffuet siu Aar met sin Husbonde/ effter sin Jomfrudom/ oc hun vaar en Vidue/ ved fire oc firesindstiue Aar/ Hun kom aldrig aff Templet/ tiente Gud met fasten oc beden/ dag oc nat. Den samme traadde oc frem til/ i den samme stund/ oc prisede Herren/ oc talede om hannem til alle/ som forventede forløsning i Jerusalem. Oc der de haffde fuldkommet alting/ effter Herrens Low/ da fore de til Galileam igien/ til deris Stad Nazareth. Men Barnet voxte/ oc bleff sterckt i Aanden/ fult met visdom/ oc Guds Naade vaar hos hannem.

Dette

Dette Euangelij Forklaring.

Dette Euangelium er en part aff det som skede vdi Jerusalems Tempel / paa Jomfru Mariæ Renselsis dag / Den tid at JEsu Forældre haffde offret deris Barn effter Mosi Low / oc skicket det faar HERREN. Oc er det Summa paa dette Euangelium / at Simeon oc Anna bære Vidnesbyrd om Christo / oc bekiende hannem at vere den forjætte Konge oc Messiam / huilcken den wgudelige Verden skal sætte sig imod / til sin egen fordærffuelse. Men de Gudfryctige skulle anamme hannem / sig til Opreysning oc Salighed. Wi ville her faaregiffue tre Articklle / som ere:

Den Første.
JEsu Forældris forundring.
Den Anden.
Simeons oc Annæ Vidnesbyrd om Christo.
Den Tredie.
Beuisning at Christus er it sant Menniske.

Om den Første.

Menisken forstaar icke det som Gud hør til.

Christi Forældris forundring giffuer tilkiende at Menniskelig Fornufft haffuer ingen forstand paa de ting som Gud hør til / Saa som Paulus klarlige lærer / der hand saa siger: Det Naturlige Menniske forstaar intet aff det som Guds Aand hør til. (1. Cor. 2.) Derfaare skulle wi tro Guds ord / oc fast heller forundre oss der paa / end at wi skulde staa der imod eller necte det / Alligeuel at wi icke met vor Fornufftis Lius kunde see Ordens klarhed. Oc skulle wi her vdi efterfølge vor Faders Abrahams Exempel / huilcken som trode vdi Haabet / der som intet siuntis at haabe til / oc gaff Gud ære. (Roman. 4.)

JEsu Forældre forundre sig / at Gud haffuer nu effter sit euige hemelige Raad sent Messiam til Verden / huilcken saa mange Propheter / Patriarcher / oc Konger haffue foruent oc haabet at skulle komme: De forundre sig paa Engelens Vidnesbyrd: De forundre sig paa Simeons ord oc tale / aff huilcke de ocsaa ydermere stadfestis i Troen.

Denne forundring vaar icke andet end hellige Tancker / met huilcke de ydmygelige annammede oc begrebe den hellig Aands Spaadom / huor aff de jo mere oc mere voxte oc forfremmedis vdi Christi kiendelse oc kundskaff. (Lærdom.) Dette Exempel skulle wi ocsaa sætte oss for Øyen / wi skulle icke strax forskiude huad som vor Fornufft icke kand begribe / men met hellig forundrelse anamme oc befatte

Guds Ord oc Spaadom: Oc paa det at vor Tro kand jo mere oc mere voxe/ da skulle wi met flid opsøge oc tilhobe sancke/ alt det som hende kand styrcke oc hielpe/ aff Propheternis Scrifft/ aff Guds Mirackel oc vnderlige Gierninger/ aff Exempel/ oc aff alle andre ting/ at wi ocsaa der ved kunde komme til diss større forundrelse. Thi den haffuer vel forbedret sig vdi Christi Schole/ som daglige met Troens forøgelse/ jo mere oc mere forundrer sig.

En ret Christi Discipel.

Joseph kaldis her Christi Fader/ fordi hand vaar troloffuet met Jomfru Maria/ oc hand haffde befalning aff Gud/ at tage sig dette Barn oc hans Moder til/ oc haffue omsorg for dennem: Hand kaldis ocsaa her Christi Fader/ fordi at den Menige mand i Jødeland holt hannem for at vere hans Fader. Apostelen siger i den Epistel til de Hebreer/ at Christus haffuer ingen Fader oc ingen Moder. Hand haffuer icke Fader paa sin Kiødelide Fødsels vegne/ Oc haffuer icke Moder/ paa den vnderlige oc euige Fødsels vegne/ met huilcken Guds Søn er født aff Faderen aff Euighed/ foruden Moder/ om huilcken Fødsel S. Hansis Euangelij begyndelse lærer oss/ saa som wi nylige hørde.

Hui Joseph kaldis Christi Fader.

Hebre. 7.

Christus haffuer huercken Fader eller Moder.

Om den Anden Artickel.

VDJ Simeons Vidnesbyrd haffue wi fire ting at acte oc besinde/ som er: Først velsigner hand dem/ huor met hand giffuer sit Hiertelag tilkiende imod Christum oc hans Rige/ saaledis at hand ynsker denne ny Konge Lyckfalighed oc Fremgang i sit ny Rige. Oc det giorde hand effter de hellige Patriarckers seduane/ huor de gamle plejede at ynske de vnge lyckfalig velfart/ oc velsignede dem. Thi at velsigne/ effter Hebreisken art at tale/ er intet andet end at ynske nogen Lyckfalighed oc Velfart oc alt gaat. Her aff skulle wi huer vdi synderlighed tage Lærdom/ som er: Først at bekiende den HErre Christum. Dernæst at ynske hannem Lycke oc Salighed til sit Rige. Huilcket der hører hen til det andet Budord oc den anden Taffle.

Huad wi skulle actet Simeonis vidnesbyrd.

I.

Velsigne huad det er.

Lærdom.

1.

2.

Det Andet som wi haffue vdi Simeons Vidnesbyrd at besinde/ er hans Prophetie oc Spaadom/ som indeholder vdi sig tuende ting. Det Første at Christus skal bliffue mange til it Fald/ Saa at mange skulle støde sig paa hannem oc falde/ oc saa endelige fortabis/ Icke at Skylden skal findis hos Christum/ men hos dennem selff/ som icke ville anamme denne Christum. Men nu maatte nogen spørie. Huorledis Christus er sæt de vantro til it Fald/ efftersdi at de allerede ere fortabte? Her suarer ieg saa til: De vgudelige fortabis i tuende maader. Først ere de fortabte for deris egen Vantro/ at de icke tro paa JEsum Christum/ thi huo som icke troer paa hannem/ hand er allerede dømt. Dernæst

II.

Simeonis Prophetie indeholder tu ting.

1.

Spørsmaal

Suar.

Huor de vgudelige fortabis.

1.

2.

Iohan. 3.

fortabis de/ i det at de selff met Vilie oc Vidskaff berøffue sig den Naade oc Salighed som dennem tilbiudis.

En lignelse.

Thi de giøre lige som den der en gang for sit Tiffueri er dømt til døde/ oc hand vilde siden spytte Kongens Søn vnder Øynene/ som haffde giort Forbøn for hannem/ oc saaledis foracte den forløsning oc befrielse som hand haffde tilbødet hannem. Dette Menniske kunde met rette sigis at vere to gange dømt: Først for sit Tiffueri/ Dernæst fordi at hand foractede den som hannem vilde fri/ sig selff til diss større Straff.

Christi Foractere skulle haart straffis

Derfaare/ endog at den ewige Fordømelse visselige faarestaar alle wgudelige/ som intet haffue hørt om Christi Naffn/ for deris Vantro skyld/ dog alligeuel skulle de som met Vilie oc Vidskaff foracte Christum/ fornemme det andet fald/ oc straffis haardere.

Lucæ 12.

Thi den Suend som veed sin Herris vilie/ oc giør den icke/ hand skal straffis met mange Plager. Derfaare skal det vere Tyrckerne oc Hedningene lideligere paa den Yderste dag/ end dem/ Vden saa er at de giøre Penitentze.

2.

Det Andet som Simeonis Prophetie indeholder er/ at den samme **Christus skal ocsaa sættis mange til en Opreysning vdi Israel.** Det er/ Hand skal fri dem fra Synden/ giffue dem Retfærdighed/ opreyse dem aff Døde/ oc giøre dem Arffuinge til alle Himmelske gode ting.

III.

Det Tredie som wi haffue vdi Simeonis vidnesbyrd at befinde er/ at hand vender sin Tale til Jomfru Mariam Christi Moder/ huilcken hand forkynder sin Forfølgelse/ i det hand siger: **Oc it Suerd skal trenge sig igiennem din Siæl.** Endog at disse ord høre vel synderlige hen til Mariam/ dog alligeuel skulle de henføris til den Christne Kircke/ som Maria er en Figure til.

Huor nyttig denne Paamindelse vaar Mariæ

Maria haffde denne Paamindelse behoff/ for tuende Sager skyld: 1. Først/ at effter hun vaar paamint aff den hellig Aands spaadom/ da skulde hun laue sig til at lide Sorge oc Bedrøffuelse/ huilcket hende skal vederfaris/ naar hun seer sin kiere Søn at bliffue ilde anammet aff sine egne/ oc endelige ophengis paa Kaarsset. 2. Dernæst at hun ocsaa aff denne Paamindelse skulde beryste oc vebne sig/ imod tilkommendis Anløb oc Stød/ oc alligeuel glæde sig i en stadig Tro/ oc der ved trøste sig/ at hendis Søn skulde dog paa det sidste offueruinde alle sine Fiender. Paa denne Tro oc Tillid/ stod hun vnder Kaarsset/ oc met it frit Mod foruentede hans glædelige Seyeruinding.

Den Christne Kirckis Trøst vnder Kaarsset.

Her foruden høre disse ord ocsaa til den gantske Christne Kircke. Thi met denne Prophetie giffuis tilkiende/ at den Christelige Kircke skal vere vnder Kaarsset her vdi Verden/ huilcken effter Mariæ Exempel/ skal trøste oc oprette sig/ formedelst it stadigt Haab/ om den glædelige tilkommendis Herlighed. Hid hen høre alle hellige Martirers Exempel.

Det

Det Fierde som wi haffue vdi Simeons vidnesbyrd at befinde er/ at hand siger: **Paa det at mange Hierters tancker skulle obenbaris**/ Met huilcke ord hand giffuer tilkiende/ at der skulle bliffue mange/ som skulle obenbarlige beuise sig at vere Christi Fiender/ oc tuert om igien skulle bliffue mange/ som skulle bekiende Christum met allerstørste Liffs Fare/ indtil Blods vdstyrtning. Her aff skulle wi lære: Aff det ene skulle wi trøste oss imod Kaarsens forargelse. Det andet skal opuecke oc føde i oss en stadig Tro.

IIII Mange tancker obenbaris ved Christum.

Lærdom.

VDi Annæ Vidnesbyrd/ haffue wi tuende ting at acte. Først hendis Persons bescriffuelse/ huilcken Euangelisten roser aff sin Prophetiske Aand/ det er/ aff hendis Kundskaff oc Forstand hun haffde om Aandelige ting/ oc Christi Rige. Disligeste taler hand om hendis Forældre/ hendis Alderdom/ oc Flittighed til sin Bøn. Dette hører altsammen der hen/ at det kand giøre hellige Quinder diss større Autoritet oc Myndighed/ at wi mere skulle tro denne ene hellige Matron oc Christelige Quinde/ end den gantske hele hob Phariseer oc ypperste Prester vdi Jerusalem/ som icke kiende Christum.

Annæ Vidnesbyrd. I. Annæ Person.

Derfaare skulle wi meget heller efterfølge nogle faa Gudfryctige/ end den gantske wgudelige hob/ som forfølge Euangelium. Wi skulle ocsaa her acte den Christne Kirckis Billede/ som er en liden hob/ som icke er beprydet met Verdslig Pract/ men met Guds euige saliggiørendis Ord.

Kirckens Billede.

Det andet wi haffue vdi Annæ Vidnesbyrd at acte/ er hendis Bekiendelse/ som indeholder try ting/ som er/ Først at hun met Simeon bekiender Christum/ oc met en Loffsang forkynder Christi Loff. Huor aff de Gudfryctige skulle lære/ at de indbyrdis skulle formane huer andre/ til at loffue oc prise Gud. Dernæst lærer hun Folcket. Thi der Phariseerne oc de Scrifftkloge ginge bort/ da træder denne hellige Quinde frem/ oc taler om Christo faar alle dem/ som forventede forløsning vdi Jerusalem. For det Tredie/ bekiender hun obenbare Christum at vere sin Genløsere oc Saliggiørere. Thi hun formerckte oc forstod/ at dette lille Barn vaar den forjætte Quindens Sæd/ som skulle sønderknuse Hugormens Hoffuet/ oc saaledis vdtage det fortabte Menniskens kiøn/ aff Dieffuelsens Rige.

II. Annæ Bekiendelse. 1. Lærdom. 2. 3.

Om den Tredie.

MEN Barnet vorte oc bleff sterckt i Aanden/ oc opfylt met Vijsdom/ oc Guds Naade vaar hos hannem. Det er/ lige som det lille

Christus vorte paa sin Mandomsvegne.

Barn

Barn Jesus forfremmedis vdi Alder oc Styrcke / lige saa haffuer hans Guddoms Natur ladet sig tilsiune / saa at hand huer dag jo meer oc meer forfremmedis vdi Visdom / oc Aandens Gaffuer voxte vdi hannem til lige met Alderen. Men efterdi at Guddommen icke kand hendis noget / enten forøgelse eller formindskelse / da er det klart / at dette hører hen til hans Mandoms Natur. Thi lige som hand tid effter tid voxte paa Legemens vegne / lige saa voxte hand ocsaa paa Siælsens vegne daglige dags / vdi de Aandelige Gaffuer.

Philip. 2.

Oc dette er icke wtilbørlige sagt om Christo / efterdi at hand tog sig en Tieneris skickelse paa / vdi huilcken hand ocsaa fornædrede oc forringede sig selff: Thi lige som hand for vor skyld fornædrede sig / lige saa voxte hand oc igien tid effter tid / indtil saa lenge at hand formedelst sin ærefulde Opstandelse / indgick igien i sin Herlighed. Oc dette er icke heller skeet foruden vor Lærdom oc Formaning. Thi wi lære her aff / at Christus derfaare voxte / paa det at wi alle skulle anamme aff hans Fuldkommenhed / Naade for Naade. Wi paamindis ocsaa / oc formanis aff Guds Søns Exempel / at voxe oc forbedris i Troen / at wi huer dag jo meer oc meer kunde bliffue rige / vdi den rette Guds Kundskaff oc Forstand / at wi ocsaa met grundelig Dom oc ret Forstand kunde prøffue oc anamme det som Gudeligt / Helligt / oc Ærligt er / oc altid lade see Troens Fructer vdi oss / saaledis at den efterfølgendis dag altid offuergaar den fremfarne. Thi den som icke far frem vdi Guds Kundskaff / oc Gudelig Forstand / hand gaar tilbage / oc i hannem vdslyckis Troen met tiden / oc saaledis bliffuer Christus begraffuen igien i hans Hierte / oc hand falder igien vdi Synder imod sin Samuittighed.

Huad wi her aff lære.

1.

Iohan. 1.

2.

At staa paa Guds vey er at gaa tilbage.

Exempel haffue wi vdi Dauid / hand offuergick alle Menniske som den tid leffde / met Aandelig Visdom / oc Guds Naade vaar met hannem / Men huad skede der? Der hand nu sad rolige i sit Kongelige Sæde / bleff hand tid effter tid jo mere dowen oc forsømelig. Der vdsluctis i hannem jo mere oc mere den Brynde oc Nidkierhed til Guds ære / som vaar i hannem / den tid hand stridde imod Goliath / oc offueruant hannem / Oc der hand daglige stod i Liffs fare / den tid Kong Saul forfulde hannem. Huad skeede her videre? Hand seer en smuck oc deylig Quinde / hans onde Affect oc begering optendis vden all forhindring / Thi Aandens Brynde vaar nu slæt forkølnet / vilien viger for begeringen / oc der effter falder hand vdi Synd imod sin Samuittighed / i det at hand falder vdi Hoer / oc strax der tillegger Mord / oc lader ihielsla den fromme Vriam / huilcke Synder hand der effter it halt Aar skiulte met sit Øyenskalckhed. Oc endog at hand lod sig vel at vere noget Gudfrynctig / saa vaar dog allerede all Guds frynct borte fra hannem / effterdi at Guds Aand vaar vigt fra hannem.

Dauids Exempel.

1. Samu. 17.

2. Samu. 11.

Saadanne

Saadanne Exempel haffue wi mange flere/huilcke der paaminde oss/at wi her vdi skulle efterfølge dette lille Barn JEsum. Paa det at wi icke skulle miste Guds Naade / hand voxte vdi Vijsdom/oc Guds Naade vaar hos hannem / Saa skulle wi ocsaa voxe vdi Saligheds Vijsdom / oc paakalde Vijsdommens Kilde JEsum Christum/at hand vil giffue oss aff sin Rigdom: Saa skal det visselige skee/at Guds Naade/huilcken wi haffue ved Christum oc for hans skyld / den skal bliffue offuer oss. Thi lige som Guds Naade alleniste giør det/at wi daglige forfremmis vdi de Aandelige Gaffuer/Saaledis beholdis den samme Naade/ oc bliffuer hos oss/naar wi icke selff bliffue lade oc forsømmelige/men øffue oss flittelige / at wi icke skulle siunis at haffue anammet Naaden forgeffs/ Saa som Apostelen siger : **Wi ere bleffne delactige i Christo/ der som wi ellers beholde det begynte Vesen indtil Enden.** *Hebre. 3.*

Hid hører det der Paulus siger : **Demper icke Aanden.** *1. Tess. 5.* Derfaare skulle wi met idelig øffuelse opuecke Guds Gaffuer/paa det at wi huer dag jo mere oc mere kunde forfremmis/ til Gud Faders/Søns oc hellig Aands ære. Huilcken Gud allene/ skee Ære oc Prijs til Euigtid / Amen.

Paa Christi Omskærelsis dag / Euangelium Lucæ i det II. Capitel.

DEr Otte dage vaare forløbne/ at Barnet skulle omskæris/ Da bleff hans Naffn kaldet IESVS, som det vaar kaldet aff Engelen/ før hand bleff vndfangen i Moders Liff.

Dette Euangelij Forklaring.

Aarsagen til denne Høytid.

DEnne Høytid om HERRENS Omskærelse er for tre Sagers skyld indsticket vdi den Christne Kircke/ iblant huilcke den Første er/ at mand kand 1. vide Historien. Den Anden er/ at mand kand for- 2. staa Guds velgierning imod Menniskens kiøn/ huilcken Velgierning Historien omtaler. Den Tredie/ at wi rettelige 3. skulle bruge Guds Velgierning/ til Guds ære/ vor egen Salighed/ oc andre Folckis Opbyggelse.

1. Historien. *Leuit.* 12.

Historien er/ at vor HERre Christus bleff omskaaren/ den Ottende dag effter sin legemlige Fødsel/ effter Mosi Low/ oc da fick det Naffn/ som tilforn vaar sagt oc forkyndet aff Engelen/ saa at hand bleff kaldet IESVS.

2. Velgierningen. *Gal.* 4.

Guds Velgierning som denne Historie roser oc priser/ er/ at dette er skeedt for vor skyld/ oc oss til gode/ saa som Paulus lærer: **Hand bleff Lowen vnderdanig/ paa det hand skulde forløse dem som vaare vnder Lowen.**

3. Gaffnet oc Brug.

Denne Histories oc Velgiernings nytte oc Brug staar her vdi/ at wi skulle bekiende Guds Velgierning/ vere Gud derfaare Tacknemmelige/ styrcke vor Tro met denne Gierning/ oc effter Gud Faders oc hans Søns JEsu Christi Exempel/ legge vind paa at giøre alle til gode/ oc forskylde gaat aff alle. Men paa det at denne Velgierning kand tiene oss diss bedre til vnderuisning/ vil ieg forhandle tuende Artickler.

Den Første.

Om Omskærelsen.

Den Anden.

Om det allersødeste liffsaligste JEsu Naffn.

Om den Første.

Try stycker at ansee om Omskærelsen.

PAa det wi diss klarligere oc beskedeligere kunde forstaa den Lærdom om Omskærelsen/ da siunis mig disse Stycker at skulle effter huer andre forklaris/ Som er: Først/ huorledis Gud pleyer at lære oc vnderuise 1.

Menni-

Menniskẽn/om sin vilie. Dernæst/huad den legemlige Omskærelse vaar for en ting/ oc huad mand der vdi skal besinde oc ansee. Huor aff wi oc ville see Aarsagen oc Grunden til alle Sacramenter/ baade i det gamle oc ny Testamente. Siden huorfaare Christus bleff Omskaaren/ Oc huad den Aandelige Omskærelse er/ foruden huilcken intet Menniske kand nogen tid bliffue Salig.

2.

3.

ALtid oc idelige baade før end Menniskẽn faldt/ oc effter Faldet/ før end Lowen bleff giffuen/ oc vnder Lowen/ ocsaa effter at Christus kom til Verden/ pleyer Gud at vnderuise Menniskẽn om sin vilie/i tuende maade: Det ene skeer mente perceptili, det er/formedelst en forstandig Hu oc Fornufft: Det andet skeer sensu perceptili, det er/ formedelst vduaartis forstandige sind/ saa at det som Huen oc Fornufften faaregiffuis at forstaa/ kand i nogen maade met vduaartis Sind begribis. Saaledis vilde den naadigste Gud laue sig effter den Menniskelige skrøbelighed.

I. Gud lærer oss i tuende Maade.

Menniskens Hu faaregiffuer hand sit Ord/ved huilcket hand obenbarer Menisket sin vilie: Oc vduaartis Sind faaresætter hand siunlige Tegn/huilcke som siunlige lære/ lige det samme som Ordene linde oc faaregiffue Huen oc Fornufften.

Den tid Gud haffde skabt Menisket/ sætte hand det i Paradis/oc gaff det sit Ord til it Vidnesbyrd om sin vilie: Til Ordet lagde hand tuende vduaartis Tegn/som er/Lifssens Træ/ Oc det Træ/ som giffuer Forstand paa gaat oc ont. Effter at Menisket vaar faldet/ gaff Gud sin Forjættelse om Quindens Sæd/ Til huilcken hand lagde vduaartis Tegn/ som vaar atskillige Offer. Der Syndfloden vaar offuerstaaen/ faaregaff hand Forjættelsen met sit Ord oc Røst/oc til it vduaartis Tegn der paa/ sætte hand Regnbuen. Abraham giffuis Forjættelsen om den tilkommende Quindens Sæd/Huilcken forjættelse Gud tillagde Omskærelsens Tegn/ til en euig hukommelse. Hand loffuede Israels Børn at vilde fri dennem aff den Egiptiske trældom/huilcket hand oc holt oc beniste dennem: Oc denne Forjættelse stadfeste oc beseylede hand met Paaske Lammet. Hand befoel Mose at holde Forjættelsen/ men dog tillagde hand lige som en beseyling/Testamentet om Blodet oc Offeret aff en rød Ko. Endelige giffuer Gud oss sin Søn/ oc ved hannem loffuer hand alle dem som tro/ det euige Liff/ huilcken Forjættelse hand haffuer stadfest met tuende herlige høyuærdige Sacramenter/som er/Daaben oc Herrens Nadere. Kaart at sige: Gud pleyer altid at tillegge noget vduaartis Tegn til sit ord/ paa det at wi baade met Fornufft oc vduaartis Sind/ skulle saa gaat som føle oc tage paa/huorledis hand er tilsinde imod oss. Thi alt det som it Menniske begriber oc forstaar/ det skeer enten met Fornufften/eller met vduaartis Sind/eller met dem begge til lige. Men paa det at wi skulde bliffue diss vissere om vor Salighed/da

Forklaring ved Exempel.

Genes. 2.

Genes. 3.

Genes. 9.

Genes. 17.

Exod. 12.

Num. 19.

haffuer Gud faaregiffuet Fornufften sit Ord/oc Sindene vduaartis Tegn/oc lader intet staa tilbage/aff det som hand acter at kunde tiene til vor Salighed. J saa maade pleyer Gud at vnderuise Mennisken om sin Guddommelige vilie.

II
Huad for en ting Omskærelsen vaar.

Efter at denne Grundual er nu lagt / er det lææt at forstaa huad for it Tegn den legemlige oc siunlige Omskærelse vaar/ naar mand ickun fremfører oc anseer Ordet / som er tillagt dette Tegn/paa huilcket Ord det henger altsammen. Fordi Tegnet er intet andet / end en krafftig Stadfestelse oc Beseyling paa Forjættelsen/som begribis i Ordet.

Guds ord paa huilcket omskærelsen er grundfest

Forjættelse.

Genes. 17.

Befalning.

Tegn.

Huad er det da for it Ord som er lagt til Omskærelsen? Herren loffuer oc tilsiger/ at hand vil vere Abrahams oc hans Sæds Gud/oc vdkreffuer aff hannem en fast Tro paa denne Forjættelse/ oc befaler hannem at hand skal vandre faar hannem oc vere from/ det er/at hand skal sætte alting tilbage oc alleniste bliffue vdi Lydighed mod Gud/ oc beholde Troen oc en god Samuittighed. Til denne Forjættelse oc Pact legger Gud den vduaartis Omskærelse/ paa det at der skal vere it vist Vidnesbyrd vdi Abrahæ Kiød / paa den Pact som vaar giort imellem Gud oc Abraham: Thi saa siger HErren: **Dette er min Pact som i skulle holde imellem mig oc eder / oc din Sæd effter dig: Alt Mandkiøn som er iblant eder skal omskæris / oc i skulle omskære Forhuden paa eders Kiød / det skal vere Pactens Tegn imellem mig oc eder/etc.**

Her see wi klarlige/at Forjættelsen gaar for/ oc Befalningen om Tegnet følger effter/oc at Tegnet faare scriffuis oss/ oc Troen om Forjættelsen effter Pactens art oc naturlige vilkaar / vdkreffuis aff oss. Huor aff der følger endelige/at der ere fire ting vdi omskærelsen / som ere: 1. Guds Forjættelse. 2. Guds Befalning. 3. Det siunlige vduaartis Tegn. 4. Oc Troen om Forjættelsen/ huilcken Forjættelsen fornøden vdkreffuer. Disse fire stycker skal mand acte vdi Omskærelsen / huilcke ocsaa skulle indføris i hendis Bescriffuelse oc Forklaring i saa maade.

Fire ting at acte i Omskærelsen.

Huad Omskærelsen er.

Den Omskærelse paa Kiødet som vaar befalet aff Gud / er den mandelige Lems Forhuds affskærelse / met huilcken Gud stadfester sin Pact oc Forbund/som hand haffuer giort met Menniskene/oc Menniskeet som styrckis met dette Guds Naadis Tegn/ skal met en sterck liffactig Tro oprætte oc trøste sig. Derfaare kalder Paulus Omskærelsen **en Beseyling paa den Retfærdighed som er i Troen.** Thi hun er lige som en vduaartis Beseylning paa Guds naadige Gunst oc Yndist met oss. For den samme Sag skyld/kalder Stephanus i Apostlernis Gierninger/ Omskærelsen it Testamente. Efftердi da at Forjættelsen maa fornøden

Roman. 4.

Actor. 7.

nøden gaa faare/oc Troen som seer til Forjættelsen/følger efter/ da er Omskærelsen Fœdus mutuum, det er / en indbyrdis Pact oc Forbund imellem Gud oc Mennisket: Gud loffuer oc giffuer Forjættelsen/Mennisket anammer met Troen den Naade som er forjæt oc loffuet/huilcken Tro der stadfestis oc styrckis ved det vduaartis Tegn. Oc dette er den rette Grund oc Sag til Omskærelsen.

Tu nødtørfftige Spørsmaal.

NV ville wi tillegge tuende nødtørfftige stycker: Det ene huorfaare Herren vilde at Omskærelsens tegn skulde skee paa den mandelige Lem? Det andet/huorfaare at Omskærelsen icke endnu staar ved mact paa denne dag/efterdi at Guds Forjættelse er Euig?

Suar til det Første.

Omskærelsen paa den Lem / som er Redskaff til Menniskens 1. Fødsel/betyder først / at vor gantske Natur / saa som hun er kommen aff Adam/er fordærffuet. 2. Dernæst betyder det/at den samme fordærffuede Natur skal affhuggis oc affskæris: Thi Kiød oc 3. Blod kunde icke indgaa vdi Guds Rige. For det Tredie bemercker det / at den forjætte Quindens Sæd skulde komme / huilcken der skulde føre met sig en ny Fødsel/ ved huilcken Mennisken skulle Fødis til Guds Børn. Oc naar du saaledis anseer den almindelige sag til Omskærelsen/da befinder du at hun er it Vidnesbyrd oc Beseyling til Guds Naade: Der som du anseer huad hun bemercker da seer du at hun er it Tegn til vor forderffuede Natur som skal reensis: Der som du anseer Menniskens vduaartis Samfund/ da befinder du at hun er it Tegn oc Kiende mercke/ved huilcken den Christne Kircke affskillis fra andre Verdslige forsamlinger.

Suar til det Andet.

Men huorfaare staar icke endnu Omskærelsen ved mact/ efterdi at Forjættelsen er icke endnu afflagt? Suar: Fordi at der bleff en ting betegnet ved Omskærelsen at skulde komme til Verden/ som nu er kommet: Huilcket er Quindens Sæd/ som er den Herre Christus/som er født aff en Jomfrues reene Blod. Derfaare endog at det som vaar loffuet oc tilsagt/staar fast oc bliffuer / saa er dog Omskærelsens tegn omuent til Daaben / at lige som Omskærelsen betegnede / at Christus skulde komme til Verden: Lige saa vidner Daaben/at hand er kommen. Derfaare huo som endnu vil lade sig omskære / hand foruenter at Christus skal komme / oc troer icke at hand er kommen.

Vore Sacramenters Grund oc Aarsage.

Aff dette som ieg nu haffuer talet om Omskærelsen/er det let at døme oc vide huad Aarsage der er til Sacramenterne/ baade i det gamle oc ny Testamente / Thi lige som der komme fire ting tilsammen vdi Omskærelsen/som er: 1. Forjættelsen. 2. Befalning oc Bud om Tegnet. 3. Tegnens brug oc nytte. 4. Oc Troen paa Forjættelsen: Lige saa er fornøden at alle disse fire ting maa komme tilsammen vdi alle Sacramenter / Saa at it Sacramente er it siunligt Tegn indskicket oc befalet aff Gud/met huilcket Gud beuiser oc stadfester sin Forjættelse/oc Mennisket som anammer dette Tegn / der imod bekiender sin Tro til Gud/oc styrcker hende ved Tegnens betenckelse oc Brug.

Huad it Sacramente er

Men mand skal vdi alle Tegn besynderlige giffue att paa/ at Tegnene haffue nogen lignelse met de ting som de bemercke / saa at de ere dem i nogen maade lige: Saa som Vandet vdi Daaben/ det haffuer lignelse oc er den ting lig/ som det bemercker. Thi lige som Vand afftoer oc renser Mennisket aff vduaartis smitte: Lige saa toer Christi Blod induaartis vore Samuittigheder aff døde Gierninger. Oc saaledis skal mand acte om de andre Sacramenter.

III. Huorfaare Christus bleff omskaaren.

MEn huorfaare bleff Christus omskaaren/ efftterdi hand er icke i tal met Syndere? Det forklarer Paulus til de Galater i det hand siger: **Der tiden bleff fuldkommen/ sende Gud sin Søn/ født aff en Quinde som bleff Lowen vnderdannig/ paa det hand vilde igienløse alle dem som vaare vnder Lowen.** Derfaare lige som hand er født for vor skyld/ saa er hand oc lige saa omskaaren for vor skyld/ oc hand vilde icke afflegge Omskærelsen / før end hand haffde fuldkommet sit Offer paa Kaarssens Altere: Met huilcket hand ocsaa beuiste/ at Omskærelsen er it Sacramente / som er indskicket aff Gud selff.

Galat. 4.

Om den Aandelige omskærelse.

NV vil ieg legge nogle faa ord til/ om den Aandelige Omskærelse/ huilcken som kaldis vdi Scrifften Hiertens Omskærelse vdi Aanden / som icke skeer met Hender / huilcken der betegnis ved den vduaartis Omskærelse/ lige som en wsiunlig ting ved den siunlige. Om denne Aandelige Omskærelse / staar Guds Bud oc befalning i den femte Mosi Bog i det x. Cap. **Omskærer eders Hiertis Forhud/ oc verer her effter icke mere genstridige.** Men Paulus forklarer denne Omskærelse allerherligst/ til de Philipper i det iij. Cap. saa sigendis: **Wi ere omskærelsen / wi som tiene Gud i Aanden / oc rose oss aff Christo Jesu/ oc forlade oss icke paa Kiødet.** Det er/ den Aandelige Omskærelse er / at mand icke forlader sig paa Kiød oc Blod/ at mand roser sig aff Christo/ oc at mand tien Gud vdi Aanden / saa at denne Aandelige Omskærelse staar i en sand Penitentze oc Omuendelse til Gud. Thi formedelst Anger oc Ruelse affskæris oc afleggis den Kiødelige tryghed vdi oss: Formedelst Troen rose wi oss vdi Christo/ som met sit Blod/ renser oss aff vore Synder / tilregner dem som tro sin Retfærdighed / giør oss retfærdige/ oc frier oss fra Lowens forbandelse oc fordømmelse / som ocsaa formedelst sin Aand føder oss paa ny igien / oc giør ny Menniske aff oss: Formedelst den ny Lydighed tiene wi Gud vdi Aanden / naar wi vandre vdi hans Bud / oc effter Abrahams Exempel / holde mere aff Lydighed mod Gud/ oc acte den mere/ end all anden ting vdi Verden/ thuor skønt oc herligt det kand vere.

Deut. 10.

Philip. 3.

Huad Aandelig omskærelse er/ oc huor i hun staar.

1. 2. 3

Oc endog at denne Aandelige hemelige Omskærelse saaledis rosis oc bescriffuis aff Paulo/ saa som den/ ved huilcken Hierterne omskæris vdi Aanden: Dog alligeuel efterdi at mand vduaartis seer oc formercker hendis Fruct/ kand mand skiffte denne Aandelige Omskærelse vdi tuende Parter/ saa at den ene kaldis induaartis Aandelig Omskærelse/ den anden vduaartis.

Tuende slags Aandelig omskærelse.

I. Induaartis. Den induaartis Aandelige Omskærelse skeer paa de induaartis Lemmer oc Ledemod/ at mand omskær oc renser Fornufft/ Hierte/ oc Vilie. *Fornufft.* Fornufften skal saa omskæris/ at mand afflegger vildfarelse/ oc i hendis sted indsetter ret oc salig Guds Kundskaff oc Kiendelse. *Hiertet.* Hiertet skal rensis fra allehaande skadelige Affecter oc Tilbøyelighed til det onde/ oc i den sted indsettis reene Affecter oc Tilbøyelighed til det gode/ en liffactig Tillid til Gud/ Guds Fryct/ Haab oc en retsindig brendendis Kierlighed til Gud oc vor Næste. *Vilie.* Vilien skal omskæris oc rensis aff all Wlydighed oc Gienstridighed/ at hand stedse oc altid findis beredt oc lystig til Lydighed mod Gud.

II. Vduaartis. Den vduaartis Aandelige Omskærelse/ som er den induaartis Omskærelsis vdretning oc fuldkommelse. Hun strecker sig hen til Menniskens vduaartis Lemmer/ som ere: Øyen/ Øern/ Mund/ Hender/ Føder/ oc in Summa/ alle vduaartis Sind. *Øern.* Ørnene omskæris/ naar mand affuender dem fra wgudelig oc skendig Snack/ oc der effter gierne høre det som Gudeligt oc Ærligt er. *Øyen.* Øynene omskæris/ naar mand affuender dennem fra Letferdighed oc Forfengelighed/ oc vender dem alleniste hen til at see oc beskue Guds skøne Creaturs deylighed oc lystighed/ huor met at Menniskens Sind opueckis til at loffue oc prise Gud. *Mund.* Lige saa naar mand flyer wtuctig Snack oc Tale/ oc taler det som er Gudeligt/ Ærligt oc Gaat er/ da omskæris Menniskens Mund. *Hender.* Dislige ste omskæris Henderne/ naar mand affholder dem fra alt det som er wskickeligt oc wtilbørligt/ paa det at mand kand opløffte dem rene oc wbesmittede/ i en aluerlig Bøn til Gud. *Føder.* Føderne omskæris/ naar de icke gaa paa Synderis Veye/ men paa Retferdigheds Bane. *Alle Lemmer.* Oc paa det sidste omskæris alle Lemmer/ naar mand frier oc affuender dem fra all Skam oc Last/ oc bruger dem til all Gudfryctighed oc Ærlighed.

Helliggiørelse. Denne Aandelige Omskærelse kaldis ocsaa stundem Helliggiørelse/ oc indeholder tuende Stycker/ Det ene er Mortificatio, Det er/ at mand affdøer aff det Onde/ oc bliffuer Dowen oc wlystig. Det Andet heder Vivificatio, Det er/ at mand bliffuer leffuendis oc fyrig til det Gode/ Huilcke begge stycker smuct affmalis vdi Daaben/ som S. Pouel lærer til de Romere i det Siette Capitel/ *Roman. 6.* Der hand viser oss Aarsagen/ Huorfaare at de som nu ere Retferdige bleffne/ formedelst Troen/ skulle begynde oc beflitte sig til it nyt Leffnet.

Om den Anden.

Mand pleyede i det gamle Testamente at giffue Børn naffn naar de bleffue omskaarne / lige som wi nu giøre naar de døbis. Oc det giorde mand paa den tid at Naffnene skulde vere Vidnesbyrd til at de vaare omskaarne/Men nu skeer det at de skulle beuise oss at vere døbte. Derfaare saa tit som wi høre vore Naffn neffnis/ da skulle wi ihukomme den Pact som wi giorde Gud i Daaben.

Saa bleff da Christo giffuet Naffn vdi Omskærelsen/ lige som andre Børn/ oc bleff kaldet IESVS.

Huor effter de neffnde Børn i det gamle Testamente.

Mand pleyede vdi gammel tid at giffue Børn Naffn / enten effter Menniskens tycke oc vilkaar/oc da neffndis de stundem effter deris Slectinge/stundem effter naffnkundige oc merckelige Folck/ stundem effter en hendelse oc slumpelycke / huad dem kom wforuarendis i Sinde/stundem aff synderlige betenckelse: Eller oc mand gaff dem Naffn effter Guds synderlige befalning / oc det skede icke vden synderlig bemerckelse / om noget som enten vaar skeet tilforn eller skulde skee der effter. Thi Gud som icke kand bedragis aff nogen/hand giffuer Menisken icke Naffn til forgeffuis.

Hui dette Barn bleff kaldet Jesus.

Huorfaare bleff da Jomfru Mariæ Søn kaldet JEsus? Suar. For sit Embede skyld/som hand skulde haffue i Verden. Thi saa siger Engelen effter Guds Befalning / hos Mattheum i det første Capit: **Du skalt kalde hans naffn Jesus / fordi hand skal Frelse sit Folck aff deris Synder.** Thi Jesus mercker en Frelsere. Engelen setter ocsaa til/ huor fra hand skal frelse Menisken/ som er/ aff Synden. Saa besluttis da der aff/ at hand ocsaa frelser oss fra Døden / Fordømmelsen/ Guds vrede oc fra Helffuede: Forliger oss ocsaa derfaare met sin Himmelske Fader/igienskicker oss Guds Billede/ oc giffuer det euige Liff / alle dem som tro/Thi alt dette følger met Syndens forladelse. Men paa det at wi diss bedre kunde mercke oc beholde dette salige JEsu naffns nytte oc brug/vil ieg den befatte vdi fire stycker.

Huad Jesus er.

Jesu naffns nytte oc brug.

1. Først skal dette Naffn paaminde oss / at wi allesammen ere fordømte oc fortabte/vden denne JEsu/det er/foruden denne Frelsere. Derfaare paamindis wi her / at betencke vor Synd/ oc at omuende oss til Gud.

2. Dernæst for det Andet/viser dette Naffn oss vor Saligheds Kilde oc Oprindelse: Thi huo som vil bliffue salig / hand maa fornøden øse aff denne Kilde / Huorfaare wi her paamindis at tro stadelige paa denne vor Frelsere.

3. For det Tredie / skal dette Naffn vere vor Trøst imod Fortuilelse / imod Syndens storhed / imod vor wuærdighed / imod vrange Tancker om vduelelsen/oc imod Dieffuelens mact oc vold: Her met leggis Troens rette Grunduol.

For det Fierde oc sidste/ skal dette Naffn paaminde oss om Lydighed oc Tacknemmelighed mod Gud oc vor HErre Christum/ Paa det at wi icke selff met vor egen Wtacknemmelighed skilie oss ved den Naade/ som oss er fortient formedelst hannem. Huilcken skee Ære oc Loff vdi all Euighed/ Amen.

4.

Den Sondag imellem Christi Omskærelsis oc hans Obenbarelsis dag/

Euangelium Matth. i det II. Capitel

DEr Herodes vaar død/ See da obenbaredis HERrens Engel Joseph i en Drøm/ i Egipti land/ oc sagde: Stat op/ oc tag Barnet oc hans Moder til dig/ oc drag hen vdi Jsraels land/ de ere døde/ som stode effter Barnsens Liff. Oc hand stod op oc tog Barnet oc hans Moder til sig/ oc kom i Jsraels land. Men der hand hørde at Archelaus vaar Konge vdi Jødeland/ i sin Faders Herodis sted/ da befryctede hand sig at komme der hen/ Oc hand fick Befalning aff Gud i en Drøm/ oc drog i de Stæder vdi det Galileiske land/ oc kom oc bode i den Stad/ som kaldis Nazareth/ at det skulde fuldkommis som sagd er ved Propheten/ hand skal kaldis Nazarenus

Iud. c. 13.

Dette Euangelij Forklaring.

DEnne Text indeholder en part aff JEsu Christi Historie der hand endnu vaar it Barn/ vdi huilcken der kaartelige fortellis/ huorledis at JEsus kom tilbage igien til Jødeland aff Egipten/ did som Joseph oc Maria vaare hen flyde met hannem aff fryct for Kong Herodes. Oc faaresettis oss her den Christne Kirckis Billede/ som er fremmet oc Elendig her i Verden/ oc maa vandre fra en sted til en anden for stor forfølgelse/ som hun lider aff den wtacknemmelige Verden. Huor aff det kommer/ at hun nu trengis met Kaarsset/ nu oprettis hun igien met Trøst oc Husualelse.

Thi

Thi Kaarsset oc Husualelse de komme tit oc offte effter huer andre/ oc den Christne Kircke haffuer ingen stadig rolighed at foruente/ saa lenge som hun er her i Verden/ i huilcken Dieffuelen som er den Christne Kirckis Fiende/ haffuer sit Regimente oc Herredøme. At wi nu diß bedre kunde forstaa dette Euangelium / ville wi her aff ansee tre Artickler.

Den Første.

Guds Befalning ved Engelen til Joseph / oc Josephs Lydighed.

Den Anden.

Josephs fernys fristelse/ i det hand hører den Tyran Archelaum komme effter sin tyranniske Fader Herodes: Oc der hos Guds Befalning som befaler hannem at bliffue i Galilæa.

Den Tredie.

Sager huorfaare JEsus skulde kaldis Nazarenus.

Om den Første.

Fem omstandige vilkaar

I Denne første Artickel haffue wi mange omstendige Vilkaar at atte/ som er: 1. Aarsagen til denne Guds befalning. 2. Engelens vdsendelse. 3. Guds befalning ved Engelen. 4. Huorfaare denne Befalning skeer. 5. Oc Josephs Lydighed:

I. Aarsagen til denne Befalning.

AArsagen til denne Befalning giffuis tilkiende i det Euangelisten siger: Der Herodes vaar død. Denne Herodes vaar den Tyran/ som Mattheus omtaler i det andet Capitel / som befoel de Vise/ den tid de spurde huor Jødernis Konge vaar født/ at de skulde drage hen/ oc oplede den nyfødde Konge / oc komme saa tilbage igien til sig / naar de haffde fundet hannem. Men fordi at de Vise icke komme tilbage til hannem igien/ effter som de vaare paaminte aff Gud / Oc Herodes saa sig at vere skuffet/ bleff hand fortørnet oc saare vred/ oc der hand vaar kommen hiem aff Rom/ som hand bleff kaldet hen aff Keyser Augusto / da lod hand ihielsla alle smaa Børn som vaare i Bethlehem (der som Christus vaar født) oc i all den Egn der omkring/ saa mange som vaare tu Aar gamle/ oc mindre end tu Aar/ Thi hand meente/ at hand skulle drabt oc ihielslaget den nyfødde Jøde Konge. Men den Tyran bleff skuffet/ Thi der er intet Raad imod Gud. Joseph vaar/ effter Guds befalning tilforn hendragen i Egipten/ met Meria oc hendis Barn JEsu.

Om denne Tyrans ynckelige oc ælendige død scriffuer Josephus lib. antiquit. 7.

Men huor gaar det Herodes? Denne Tyran / som tilforn haffde ladet ihielsla tre aff sine egne Sønner / for mistancke hand haffde til dem/ at de skulde staa effter hans Rige / Huor aff Keyser Augustus sagde i skemts vijs / at hand vilde heller vere Herodis Suin end hans Søn / fordi Jøderne slacte icke Suin. Oc haffde nu der effter grummelige ladet ihielsla wtallige mange wskyldige

Børn/

Børn / døer hand ynckelige i stor Elendighed / oc met en bange Samuittighed / oc saaledis faar hans Tyranni Ende / men hans Tyrannies retfærdige Straff faar aldrig Ende.

cap. 9. Item de bello iudaico lib. 2. cap. 21.

Denne Tyrans Kong Herodis endeligt skulle alle Konger oc Førster paa Jorden betencke / oc lære aff hans skade at bliffue vise / at de icke forgribe sig imod Gud / oc bruge Tyranni paa de wskyldige: De skulle ligne det næruerendis oc tilkommendis imod huer andre / oc saaledis omgaaes met det næruerendis / at de icke i det tilkommendis skulle met den wgudelige Herode fornemme allerførst Sorge oc Bedrøffuelse. Derfor skal huer mand vel lære dette almindeligt Vers.

Lærdom aff Herodis endeligt.

Qvicqvid agis, prudenter agas, & respice finem. Det er:
I huad du giør oc tager for hende /
Giør viislig / oc see huor det tager Ende.

HErrens Engel sendis til Joseph. Her met betegnis først / at denne Konge JEsus / som da vaar nys født it Menniske / er ocsaa Englenis HErre / oc Englene ere hans Tienere / Oc efterdi de ere vor HErris Christi Tienere / da tiene de ocsaa den Christne Kircke / som er Christi Aandelige Legeme. Derfaare siger Apostelen til de Hebreer: **Ere de icke allesammen tienistactige Aander / vdsende til tieniste / for deris skyld som skulle arffue Salighed.** Huad dette er den Christne Kircke en stor ære / at hun haffuer Engle til Tienere / kand ingen fuldkommelige nock betencke. Hid hører det der Dauid siger i Psalmen: **HERRENS Engel slar Leyr omkring alle dem som frycte hannem.** Item i en anden Psalme: **Hand haffuer befalet sine Engle / at de skulle foruare dig paa alle dine Veye.**

II. Engelens Vdsendelse.

Hebre. 1.

Psalm. 34.

Psalm. 91.

Her aff kunde wi beslutte / at Englene haffue tuende Embede oc Bestillinger / som er / at stride aff HERRENS Leyr imod de wrene Aander / oc vdi Leyren at tiene den Christne Menighed / oc alle hendis Lemmer.

Englenis Embede.

Huad ere wi da Engglene plictige igien? Det lærer oss den Engel som obenbaredis for Manoach Samsons Fader / oc en anden Engel i S. Hansis Obenbaring: De befale at wi icke skulle giøre Englene Offer / men Gud / hues Tienere baade de oc wi ere / Thi de ere vore Mettienere / som dyrcke oc tiene den ene samme Herre der wi tiene. Derfaare / der som du vilt giøre Englene / som ere / den Christne Kirckis Tienere / noget til vilie / da efterfølg deris Exempel / tien oc dyrck denne samme eniste Gud som de tiene / oc skick dig saa som de giøre / met omgengelse oc Leffnet / i en ret Kyskhed / baade Aandelige oc legemlige. Oc der som du haffuer syndet noget imod din Gud (saa som wi alle synde) da giør Penitentze oc omuent dig / Da giør du dem allerførst Glæde. Thi Christus siger:

Iudic. 13. Apo. 19. et 22.

Huor mand skal tiene Englene.

Luca 13.

Der er stor Glæde i Himmelen iblant Guds Engle/ offuer en Syndere som giør Penitentze. Mere om Englene høre wi anden tid/ oc synderlige paa S. Michels dag.

III. Guds Befalning.

GVds Befalning/ som skeer ved Engelen efterfølger/ som saa liuder: **Stat op oc tag Barnet oc hans Moder/ oc kom tilbage igien i Jsraels Land.** Gud som tilforn haffde befalet Joseph at drage til Egipten/ oc vige for Herodis vrede oc Tyranni/ den samme befaler her/ at hand skal komme tilbage igien i Jødeland/ effter at den Tyran er død.

Wi skulle icke foracte leffuge middel.

Endog at Gud kunde vel ved sin Almectighed beuare Joseph met Barnet oc hans Moder/ imod deris Fiender/ dog vilde hand her at Joseph skulde bruge naturlige Middel: Huor aff wi lære/ at wi icke skulle friste Gud/ eller giffue oss selffuillige i fare/ naar der er Aarsage oc Leylighed til at vnduige/ oc mand kand met fluct vndgaa Faren. Men der som det gielder yderlige fornøden/ saa at mand icke kand vnduige/ da skulle wi befale oss Guds vise Forsiun/ der som hand vil vnderlige redde oc fri oss/ saa som hand reddede oc fride de tre Mend i den gloende Oen i Babilon/ da skulle wi tacke hannem derfaare/ met Hierte/ Mund oc vort gantske Leffnet. Men der som hand icke vil saa vnderlige fri oc redde oss/ men tilstede/ at wi skulle komme i Fienders Hender/ da skulle wi met S. Staffen oc mange andre Martyrer/ predicke oc forkynde Guds godhed/ Wi skulle paakalde oc bede hannem om Taalmodighed/ Stadighed oc Frimodighed/ oc mit vdi Jlden/ eller anden Pine tacke Gud oc bekiende hannem/ oc beholde Troen til hannem/ forlade oss vist der paa/ at hand skal vederlegge denne forgengelige legemlige Pine/ baade nu den stund Pinen varer/ met den helligAands bistand/ ved huilcken wi styrckis/ saa wi icke falde i Mishaab vnder Kaarsset/ Oc siden skal hand ocsaa endelige vederlegge den Pine i det tilkommendis Liff/ met den euige Glæde oc Salighed. Fordi at Sancte Pouels Regel den er viss/ som saa liuder:

Daniel 3.

1. Timoth. 2.

Der som wi lide met Christo/ da skulle wi ocsaa regnere met hannem. Den lider met Christo/ som baade lider wskyldelige/ oc vnder Kaarsset beholder Troen/ Taalmodighed/ oc it fast Haab om en glædelig Seyeruinding. **Dette Haab lader icke beskemmis**/ siger S. Pouel til de Romere i det Femte Capitel.

Roman. 5.

IIII. Hui Joseph faar denne Befalnina.

HVorfaare Joseph faar denne Befalning/ følger nu effter i disse Ord: **Thi de ere døde som stode effter Barnsens Liff.** Det er: Herodes er nu død/ som haffde sine Hoffgaards Øyentienere oc Hycklere/ huilcke der vaare beredde effter hans Befalning/ at sla Barnet ihiel/ Thi det skeer almindelige/ at Tyranner haffue

Til Howe ere gierne Hycklere oc Øyentienere.

gierne saadanne Tienere/som de ere selff Herrer/huilcke der efterfølge Doeg/som effter Kong Sauls tyranniske Befalning ihielslog de vskyldige Prester. Kong Sauls Drauantere giorde meget rettere/huilcke der de finge befalning/at legge Haand paa Herrens Prester/da sagde de ney der til. Deris Exempel skulle alle Houfolck sette sig for/som det der er synderlige værd at effterfølge. Thi it Menniskis Tienere skal icke atlyde it Menniske/naar hannem befalis at giøre noget/som obenbare er tuert imod Gud oc Louen/huor met hans Samuittighed kand besmittis. Derfaare skal mand stedse holde denne Regel/som saa liuder: **Mand skal mere atlyde Gud end Mennisken.**

1. Sam. 22.

It smuct Exempel for Houfolck.

Actor. 5.

NV efterfølger Josephs Lydighed/**som stod op oc tog Barnet met sin Moder/oc kom i Israels land.** Denne Josephs Lydighed skulle alle Gudfrygtige sette sig for at efterfølge. At Joseph troer denne Engle siun/oc atlyder Engelens ord/som befoel hannem at drage i Jødeland/det giør hand effter Guds befalning/som haffde loffuet sig at ville tale met sin Tienere vdi Drøme. Men effter at Guds Søn er bleffuen it Offer for Verdens Synder/da skal mand kiende hannem allene for den Christne Kirckis Lærere/effter Faderens egen Befalning: **Denne er min hierte kiere Søn/i huilcken ieg haffuer behagelighed/hannem skulle i høre.** Oc Apostelen siger til de Hebreer: **J fordum tid talede Gud mange gange oc i mange maade til Fædrene/formedelst Propheterne/men paa det sidste talede hand i disse dage til oss ved sin Søn/huilcken hand giorde til en Arffuing/offuer alting/formedelst huilcken hand skabte Verden.**

V. Josephs Lydighed.

Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

Hebre. 1.

MEn her maatte nogen sige imod: Skal mand intet acte om Drøme/nu effter at Christus er kommen til Verden? Der suarer ieg saa til: Mand skal icke søge den Christne Kirckis Lærdom vdi Drømme/effter at Christus er kommen til Verden/huorfor at Gieldøbere bør at straffis oc dømis/som søge Saligheds Lærdom i de obenbaringer som de faa i Drøme. **Ordet er dig nær/i din Mund**/siger Paulus. Dernæst siger ieg/at somme Drøme ere naturlige/som komme aff Vedskens atskillige skick i Menniskens Legeme/dennem forbiudis oss icke at tro. Fordi aff dem kunde forstandige Læger tit oc offte forkynde oc sige om de siuge/huad heller de skulle leffue eller dø. Der foruden ere nogle Drøme/som ere foruidende oc betegne noget som enten er fremfaret/eller skal effterfølge/disse Drøme befale noget enten giøre eller lade/

Lærdom om Drøme.

Roman. 10.

Atskillige Drøme.

1.

2.

Om dennem skalt du døme aff den endelig sag oc mening. Haffuer Drømen en god endelig Sag / som kommer offuer ens met Guds ord oc vilie / da maat du vist tro at den Drøm er enten aff Gud / eller aff de gode Engle. Men strecker Drømen sig hen til en ond ende / det er / om hand befaler dig at giøre noget / som icke kommer offuer ens met Guds ord oc vilie / da vid at hand er dig paakommen aff Dieffuelen / derfaare skalt du fly den / saa som Hugormens ord oc tale. Met saadan en Drøm bleff Gregorius Paffue besuegen / som aff en Drøm indstickede Messer for de Døde.

Gode Drøme.

Gregorii Drøm.

Om den Anden.

DER Joseph hørde at Archelaus vaar Konge i Jødeland i sin Faders Herodes sted / da befryctede hand sig at komme der hen. See her / Joseph er vndgaaen aff en Fare / nu kommer hand i en anden / oc faar atter trøst igien aff Gud / i det at hand faar befalning at drage til Nazareth / Saa kommer der altid en ny Fristelse effter den fremfarne Husualelse / oc saa kommer atter Husualelse som formilder den fremfarne Bedrøffuelse. Wi tørre icke vente oss andet saa lenge som wi leffue i Verden. Seneca siger: Sorge oc vellyst vige for huer andre / men Sorgen er større. Saa fornemme de allerhelligste Mennisker i den Christne Kircke / foruandling paa Fare oc Redning / paa Sorge oc Glæde. Exempel haffue wi alle steder nock for Øyen. Huad maatte Abraham / Isaach oc Jacob lide? Huad leed Joseph i Egipten? Huad ville wi sige om Kong Dauid? De maatte lide stor bedrøffuelse / oc finge Husualelse / saa kom atter Sorgen igien / oc saa Trøst oc Husualelse / Ja met faa ord at sige: Det haffuer sig saa i den Christne Kircke / at de Gudfryctige maa daglige vente sig foruandling.

De Christne maa vente sig altid Lyckens oc Wlyckens foruandling.

Seneca.

Sorge kommer altid oc stycket anden.

Men huorfaare tilsteder Gud det? Der til ere tre drabelige Sager. Den første er Menniskens (som er fremmet her i Verden) eget nytte oc gaffn / Thi der som it Menniske skulde altid trengis met Kaarsset oc Gienuordighed / da skulde det slæt fortuile oc falde fra Gud. Tuert om igien: Der som det altid skulde haffue gode dage / oc lyckelig metgang effter sin vilie / da skulde det opheffue sig aff sin Lycke / oc hoffmodelige vige fra Gud. Derfaare legger Gud oss nu Kaarsset paa / nu trøster hand igien oc husualer / at hand saaledis kand holde oss i sin fryct. Dauid siger: **Det er mig kiert Herre / at du haffuer ydmyget mig / at ieg kunde lære din ret** / dette sagde Dauid icke den tid der hand plagedis oc trengdis met Kaarsset / men den tid Modgangen vaar offuerstaaen / oc hand haffde faaet Husualelse effter bedrøffuelse. Der som Dauid haffde altid hafft Fred oc rolighed / da haffde hand icke vist huilcken en god ting Kaarsset er. Der som hand oc altid skulde veret vnder Kaarsset / da haffde hand slæt fortuilet oc faldet fra Gud.

Sager hui de Christnis Lycke oc Wlycke er saa wstadig.

I. Menniskens Gaffn.

Psalm. 119.

Den

Den anden Sag / huorfaare Gud vil at Bedrøffuelse oc Husualelse skulle saa komme effter huer andre/er denne: Den Christne Kircke trengis met Kaarsset oc vnder Kaarsset begerer hun hielp aff Gud/hun fries igien aff Kaarsset/ paa det hun skal tacke oc ære Gud / som hende hielper oc redder. Dette giffuer Dauid tilkiende i Psalmen/huor hand siger: **Du est min Beskermelse/ beuar mig i Bedrøffuelse oc Modgang/ at ieg kand prise dig/naar ieg frelsis.** Item i en anden Psalme: **Paakald mig i din Nød / Jeg vil hielpe dig / at du skalt tacke mig.** J disse ord haffue wi try ting at acte: Det Første / huad de Gudfrychtige skulle giøre i all deris Modgang. Paakald mig siger hand/det er/Aff mig skalt du begere hielp/du som est vnder Kaarsset. Her aff er Dauids bekiendelse kommen / der hand siger: **Min hielp er aff HErren / som skabte Himmel oc Jord.** Oc Salomon siger: **Guds paakaldelse er it fast Slaat/ til det løber den Retfærdige.** Det andet er: **Jeg vil frj dig**/ du som paakalder mig vnder Kaarsset. Men her skal mand icke scriffue Gud tid eller maade for / huorledis oc naar hand skal redde oss. Det tredie er: **Du skalt tacke mig.** Det er / naar du est reddet oc hiulpen / da skalt du bekiende dig at vere befriet ved min hielp/ du skalt tacke mig for din hielp / du skalt prise mig / met Hierte/Mund/Bekiendelse oc dit gantske Leffnet.

Guds ære. *Psalm. 32.* *Psalm. 50.* 1. *Psalm. 121.* *Prouerb. 18.* 2. 3.

Den Tredie Sag / huorfaare Gud vil at Bedrøffuelse skal komme iblant Glæde her i Verden/er Paamindelse oc atuarsel/saa at wi skulle ligne det gode oc onde wi haffue oc lide i dette Liff/met det gode oc onde som skal vederfaris oc lidis effter dette Liff. Naar Kaarsset trenger dig/da betenck huilcken wlidelig Pine de skulle lide som fordømis. Naar du haffuer Lycke oc Metgang/ da betenck oc ihukom den euige Lyckfalighed oc Glæde / som alle de Gudfrychtige skal vederfaris til euig tid. Derfaare skulle wi aff Lyckens wstadighed i dette Liff/opueckis at tencke paa det euige Liff/oc vort rette Fæderne land. Thi saa lenge som wi ere her i Verden/da gaar det oss lige som veyfarendis oc vandrendis Folck: Lige som de komme aff en fare i en anden/oc om de haffue en dag Lyst oc glæde hos gode Giester oc Venner/ saa kommer strax den anden dag Gienuordighed oc bedrøffuelse/ der ligger Skalcke i laue for dem/ der er Roff/ Mord oc Døden at befrycte: Lige saa er det fornøden at den Christne Kirckis Jndbyggere oc Lemmer/som ere fremmede oc vandrendis her i Verden / maa lide oc forsøge meget / baade ont oc gaat/ baade Lycke oc wlycke/fordi Dieffuelen som er den Christne Kirckis Fiende/hand haffuer sine Speydere alleuegne vde som ligge i Laue for den Christne Menighed. Derfaare scriffuis i den Epistel til de

3. Paamindelse oc fortidende. *En lignelse.* *De Christne skulle meget forsøge.*

Hebreer i det trettende cap. **Wi haffue her intet vist Hiem/ men wi søge effter det tilkommende.**

Lærdom.

Derfaare/ saa tit som wi komme ihu at disse Verdslige ting ere saa wstadige i dette Liff/ da skulle wi sucke op til det Himmelske Jerusalem/ vort rette Fæderne land oc føde By/ i huilcket wi skulle i fremtiden haffue alt gaat offuerflødelige/ foruden noget Ont eller Modgangs beblandelse. Saa lenge som wi ere i denne Verden/ huad heller wi haffue Modgang eller Metgang/ da lader oss beholde Troen oc en god Samuittighed/ oc befale oss vor allerwiisiste Himmelske Faders gode Forsiun/ oc det vdi en ret sand Guds frygt/ i Bøn oc Paakaldelse/ i Tacksigelse/ i Flitighed/ i vort Kald/ som huer er kaldet til/ i Taalmodighed vnder Kaarsset/ oc i it stadigt Haab til en sand Forløsning/ oc den euige Salighed/ som oss er tilsagt/ ved vor eniste Saliggiørere JEsum Christum/ Dette Haab lader oss icke beskemmis/ Thi den euige Sandhed/ som er JEsus Christus/ hand baade vil oc kand holde sit Løffte/ oc giffue det hand haffuer loffuet.

Roman. 8.

Guds befalning til Joseph/ at drage til Nazareth.

NV effterfølger i Texten: **Joseph fick befalning aff Gud i en Drøm/ oc drog i de steder i det Galileyske Land/ oc kom oc boede i den Stad som kaldis Nazareth.** Her faar atter den bedrøffuede Joseph Trøst oc Husualelse aff Guds befalning/ som biuder hannem at drage til den By Nazareth. Her see wi huor Joseph oc Maria haffue tit oc offte Modgang oc Husualelse iblant huer andre/ Nu det ene/ nu det andet/ Effterdi da at de ere den Christne Kirckis figur oc billede her i Verden/ da tørre wi icke andet vente oss/ saa lenge som wi ere i dette liff. Derfaare er det ret sagt/ det Job den forsøgte Christi Ridder oc Krigsmand siger: **Vort Leffnet her i Verden er en idelig Krig/ oc er fult aff Sorge oc Bedrøffuelse.** Men huorfaare HERren vilde at Joseph oc Maria skulde boe i Nazareth/ forklarer Euangelisten/ i det hand siger: **At det skulde fuldkommis som er sagt ved Propheten: Hand skal kaldis Nazarenus.** Det er/ Affskild fra de Wrene/ oc vere HERren hellig.

Hui Christus kom til Nazareth.

Om den Tredie.

HVorfaare Christus skulde kaldis Nazarenus vil ieg forklare/ naar ieg først faar fremdraget Scrifften/ huor dette vaar propheteret oc spaaet/ Thi der ere nogle som sige/ at disse Ord findis ingen sted vdi Scrifften. Men paa det at wi kunde dette forstaa foruden vildfarelse/ da skulle wi vel mercke denne Regel. **Alt det lofflige/ ypperlige**

En merckelig Regel.

perlige oc krafftige som tilleggis Christi Figur oc Foruidende i det gamle Testamente / det kommer rettelige / fuldkommelige oc Aandelige offuer ens met Christi Person / som er født aff Jomfru Maria / oc tilleggis hannem met rette. Thi huad loffligt som sigis om Christi Figur / det sigis oc om Christo / fordi at Christi Person betegnis ved Figuren. Denne Regel stadfestis met mange Exempel. J den anden Mosi Bog / i det xvij. Cap. kaldis it Altere som Moses haffde bygdt / HErre / det er Gud / fordi det vaar en Figur som betegnede Christum / som er sand Gud. Jtem i den samme Bogs xxvij. Cap. staar at Aaron oc hans Sønner skulde berede Lamper oc Liusestage faar HERREN / her kaldis Pactens arck HErren / oc neffnis met Christi naffn / fordi at Arcken betegnede Christum som er en HErre oc Gud. Derfaare giffuis dette naffn HErre / det er / Gud / de Figurer oc Tegn i det gamle Testamente / for den Persons skyld som de betegne oc bemercke. Lige saa oc Samson / som vaar en Figur oc foruidende om Christo / hand kaldis aff Engelen Nazarenus / Thi saa siger hand: Erit Nazareus Dei, Hand skal vere Guds forloffuede eller vdualde. Oc om Joseph / som ingen haffuer tuil paa / at hand jo vaar en Fignr til Christum / scriffuis ocsaa at hand vaar Nazareus fratrum suorum, det er / en besynderlig oc vduald for alle sine Brødre. De Nazarener som Gud haffde giffuet sin synderlige Low om / som der staar i Mose Fierde Bog / de vaare ocsaa en Figur oc Foruidende om Christo / oc hans Lemmer. Her aff kunde wi klarlige beslute / at Mattheus Euangelista haffuer sagt ret / i det hand siger at Propheterne haffue sagt tilforn / at JEsus skulde kaldis Nazarenus. Nu ville wi fremdelis sige / huorfaare Gud vilde at JEsus skulde kaldis Nazarenus / oc der til kand opregnis Fem Sager.

Regelens forklaring oc stadfestelse.

Exod. 17.

Exod. 27.

Iudic. 13.

Genes. 49.

Num. 6.

Fem Sager hui Christus kaldis Nazarenus.

Den Første / fordi at Nazarenus vaar it naffn / met huilcket alle de kaldedis oc neffndis som boede eller vaare fødde i den By Nazareth / lige som de der boe i Kiøbenhaffn kaldis Hafnienses, Kiøbenhaffnske. Saa kaldis Christus Nazarenus / for hand vaar opfødt i Nazareth. Met dette Naffn vilde Gud paaminde alle Gudfrychtige / at de skulle vide sig at vere fremmede vandrendis Folck her i Verden. Thi lige som Christus kunde icke bliffue oc boe i sit Fæderne land oc sin Fødeby Bethlehem / for stor Forfølgelse / men vaar nødt til at vandre til Egipten / oc komme der fra tilbage til Galilæam / oc opfødis i Nazareth: Saa skulle alle hans Lemmer fornemme lige saadan Lycke / oc skulle aldrig boe nogen sted tryggelige / vden hos Nazarener / det er / hos dem som ere affskilde fra Verdens wgudelighed / oc ere HErren hellige. Thi dette ord Nazarenus / bemercker saa meget som affskildt fra det onde / oc helliggiort eller viet til at tiene Gud.

I. For hand vaar opfødt i Nazareth.

2. Nazarenus bemercker Christi Leffnet. Num. 6.

Den anden Sag / huorfaare Gud Fader vilde at JEsus skulde kaldis Nazarenus er/at dette Naffn skulde betegne oc bemercke / huordan hans Leffnet oc Omgengelse skulde vere. Endog at vor HErre Christus icke holt alle de Ceremonier som Nazarener vaare befalede i HERrens Low / dog vaar hand en ret sand Nazarener / met sit Leffnet oc Omgengelse. Huo som vilde giøre HERren noget Løffte/oc vere Nazarener/effter Mosi Low/hand skulde først affholde sig aff Vin oc sterck Drick/oc icke æde Vindruer/Rusiner/eller noget som giordis aff Vindruer. Dernæst skulde der icke komme Sax eller Ragekniff paa hans Hoffuet eller Skeg. For det tredie skulde hand icke røre ved døde Lig eller noget wrent. Der met betegnis først affhold aff Kiødsens vellyst. Dernæst at mand skal holde sig aff Hoffmod oc Legemens pral. For det tredie at mand skal fly alle Dieffuelens wrene Gierninger. Her foruden skulde Nazarener met visse Ceremonier oc Offer giøris HErren hellige / huor met der betegnis Menniskens Aandelige forening met Gud/som skeer ved Troen. Saa vaar Christus en ret Nazarenus/ for hand holt sig icke alleniste aff all Kiødsens løsactighed oc vellyst/aff Hoffmod oc Pral / oc aff alle Dieffuelsens wrene gierninger: Men hand ocsaa giorde sig HERren hellig/met sit gantske Liff oc Leffnet / ved en sand oc fuldkommen Lydighed/hand offrede icke Diur eller Queg / men sig selff / til it Offer som vaar Gud fuldkommelige behageligt. Derfaare haffuer JEsus Christus meget bedre Ræt til at kaldis Nazarenus/ end de som kaldedis Nazarener effter Lowen.

Nazareners Regel.

1. 2. 3. 4.

Christus en ret Nazarenus.

3. Christi Embede oc Bestilling.

Den Tredie Sag/huorfaare Christus skulde kaldis Nazarenus er/hans Embede. Thi denne Nazareners JEsu Christi Embede oc bestilling er/at hand allene skal frastille / helliggiøre oc vie alle dem som skulle affskillis fra denne Verdens wrenlighed / oc bliffue HERren hellige / huilcket der vederfaris alle dem som tro paa hannem.

4. Christi ypperlighed for alle Menniske. Genes. 49.

Den Fierde Sag/hui Gud Fader vilde at hans Søn skulde kaldis Nazarenus er / hans ypperlighed oc værdighed iblant sine Brødre/det er / iblant Jøderne oc alle Menniske. Thi lige som Joseph kaldis i Mose første Bog / Nazareus fratrum suorum, det er/ en besynderlig oc vdualt iblant sine Brødre / for hand haffde Myndighed offuer dem met sin Herlighed oc Ære: Lige saa kaldis Christus met rette en Nazarener/det er/ en besynderlig oc vdualdt Mand at ansee for alle Menniske i Verden. Thi hand som er en sand Gud/oc it purt Menniske/en sand Gud oc Herre/offuergaar met sin Ypperlighed/alle Engle oc Menniske.

5. Wi skulle effterfølge Christi Exempel.

Den Femte Sag/ huorfaare hand skulde kaldis Nazarenus er/at dette naffn skulde vere en betegnelse oc paamindelse / at alle Menniske skulde effterfølge hans lofflige Exempel. Thi lige som hand er en Nazarener / saa skulle oc alle Christne / som ere i hans

Aandelige Legeme vere Nazarener / det er / affskilde fra Verdens wrenlighed oc vere Herren hellige/ved Troen til Jesum Christum. Oc denne Christi effterfølgelse kaldis Helliggiørelse/huilcken rettelige er/at Mennisket affskil sig fra Hedensk wrenlighed oc vanhellighed / ved Kiødsens dræbning. Oc forener sig met Gud ved en liffactig Tro/ en retsindig Kierlighed / en brendendis fyrig Bøn/ oc en gudelig Effterfølgelse. J denne Helliggiørelse staar den rette Christendom/oc huo den haffuer / hand kaldis i Scrifften hellig/ affskildt/ vdualdt/ 2c.

Helliggiørelse huad det er.

Christendomen huor i hand staar.

Oc her skal mand besynderlige vel mercke/ det som Scrifften taler om den Nazarener Samson. Der hans Haar bleff affraget/det er/ den tid hand offuertraadde Nazarenernis Low oc Løffte/da miste hand sin styrcke/oc kom i sine Fienders Hender/ huilcke der plagede hannem som dem selff lystede: Lige saa/naar en Christen fortrædelige offuertræder sit Christendoms Løffte / da mister hand sin Aandelige Styrcke/ imod sine Fiender/ som ere / Kiødet/ Verden oc Dieffuelen / saa at de faa mact met hannem / regere oc haffue Herredøme offuer hannem lige som dem selff lyster. Men lige som den tid Samsons Haar voxte paa ny / det er / den tid hand ved Penitentze betenckte sit Løffte oc holt det/da fick hand sin Styrcke igien / huor met hand offueruant sine Fiender: Lige saa huer Christen/ der som hand (effter hand haffuer offuertraadt sit Løffte som hand giorde i Daaben) kommer til det igien / ved en aluerlig Penitentze oc omuendelse til Gud / da faar hand sin Styrcke / met huilcken hand skal offueruinde sine Aandelige Fiender / ved vor HErre JEsum Christum.

Om Samson som oc kaldis Nazarenus.
Iudic. 16.

Gud Fader værdis naadelige til/for vor rette Nazareners Jesu Christi skyld/at giøre oss til rette Nazarener/det er/hand affskille oss fra Verdens wrenlighed/giøre oss sig hellige ved Troen til den samme JEsum Christum / huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee ÆEre/Krafft oc Herlighed i all Euighed/Amen.

Paa Christi Obenbarelssis dag / Euangelium Matthei i det II. Capitel.

DER Jesus vaar født i Bethlehem i Jødeland/vdi Kong Herodes tid/ See/da komme de Vise aff Østerland til Jerusalem/oc sagde: Huor er den nyfødde Jødernis Konge: Wi haffue seet

ne seet hans Stierne i Østerland/oc ere komne at tilbede hannem. Der Kong Herodes det hørde/ bleff hand forfærdet/oc all Jerusalem met hannem. Oc hand lod forsamle alle de ypperstePrester oc Scrifftkloge iblant Folcket/ oc vdspurde aff dem/huor Christus skulde fødis? De sagde til hannem: J Bethlehem i Jødeland. Thi der staar saa screffuet ved Propheten: Oc du Bethlehem i Jødeland/ est ingelunde den mindste iblant Juda Førster. Thi aff dig skal mig komme en Første / som skal vere en HErre offuer mit Folck Israel. Da kaldede Herodes de Vise hemelige / oc vdspurde aff dem flitelige / naar Stiernen haffde ladet sig tilsiune? Oc hand vijsde dem til Jerusalem/oc sagde: Reyser hen/ oc spørger flitelige effter Barnet / Oc naar i det finde / da siger mig det/at ieg ocsaa kand komme oc tilbede det. Der de haffde hørt Kongen/droge de bort. Oc see/Stiernen som de haffde seet i Østerland / gick hen faare dem/indtil hun kom/oc stod offuen offuer som Barnet vaar. Der de saae Stiernen /bleffue de gantske glade/oc ginge ind i Huset/oc funde Barnet met sin Moder Maria/ Oc de fulde ned oc tilbade det / Oc oplode deris liggende Fæ/oc skenckte hannem Guld/ Røgelse oc Myrrha. Oc Gud befoel dem i en

Mich. 5.

Iohan. 7.

Drøm/ at de skulde icke drage til Herodes igien. Oc de fore en anden Vey til deris Land igien.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Høytid kaldis vdi Kircken Epiphania Domini, Det er/ HErrens Obenbarelser. Thi effter at den Christne Kircke haffuer holdet Fest oc Høytid/ Om HERrens Tilkommelse oc hans Fødsel/ haffue de hellige Fædre anseet det for gaat at vere/ at ocsaa tillegge oc holde denne Høytid/ paa det at de kunde ocsaa lære den Christne Kircke/ om Christi mangfoldige Obenbarelser i Kiødet. Fire Aarsager sætte de/ huorfaare at denne Høytid kaldis HERrens obenbarelse/ iblant huilcke den Første er/ at hand paa denne dag obenbaredis for de Vise/ som lete effter hannem/ oc funde hannem formedelst Stiernens skin oc veyuisning. Den Anden Sag/ at paa denne dag obenbaredis hans Herlighed vdi hans Daab/ der hand vaar ni oc tiue Aar gamel/ formedelst Faderens Vidnesbyrd/ som raabte ned aff Himmelen/ oc sagde: **Denne er min hierte kiere Søn/ i huilcken jeg haffuer Behagelighed.** Oc ved den helligAands siunlige obenbarelse offuer hannem. For det Tredie/ at paa denne samme Dag/ it Aar der effter/ obenbaredis hans Herlighed i it Bryllup/ der hand omuende Vand til Vin. For det Fierde/ at vdi hans xxxj. Aar obenbaredis atter hans Herlighed/ der hand spisede fire tusinde Mend met siu Brød oc nogle smaa Fiske. Disse Obenbarelser tiene alle der til/ at de beuise oc lære/ at Christus er alle deris rette Messias oc Frelsere/ som tro paa hannem/ oc at samme Obenbarelser skulle opuecke Troen vdi oss/ saa at wi visselige forlade oss der til/ at wi faa Salighed ved hannem.

Denne Høytids naffn.

Aarsager hui denne Høytid kaldis obenbarelsens Høytid.

1. *2.* *Math. 3.* *3.* *4.*

Oc dette maa vere sagt om Aarsagen til denne Høytid/ Nu ville wi gaa til Euangelium/ huilcket der indeholder Historien om Christi første Obenbarelse/ som er/ Huorledis hand obenbaredis faar de Vise aff Østerlandene/ Det er/ faar Hedninge/ paa det wi kunde vide/ at Christus met sine Velgierninger oc Fortieniste/ ocsaa hører Hedninge til. Oc er Summen paa dette Euangelium/ At de Vise komme aff Østerlandene til Jerusalem/ at lede effter den nyfødde Konge/ Men der de icke funde hannem der/ droge de frem bedre/ effter som Stiernen vijsde dem/ huilcken der gick faare dem/ indtil de komme til Bethlehem/ huor de funde Barnet/ forærede det/ oc offrede det deris kaastelige Gaffuer oc Skenck. Der effter bleffue de paaminte aff Gud/ oc droge en anden Vey hiem til deris Land. Wi ville forhandle i dette Euangelio tuende Artickler/ som ere:

Summa.

Den Første.

Historien met sine omstendige vilkaar oc Lærdomme / som ere mange.

Den Anden.

Om Historiens Nytte oc Brug/ oc en Aandelig vdtydning paa de Visis Gaffuer oc Skenck.

Om den Første.

DEnne nærueerendis Histories omstendige Vilkaar ere mange / aff huilcke huert i besynderlighed haffuer sin synderlige Lærdom oc Formaning.

I. Naar oc huorfaare de Vise komme til Christum.

SAa siger først Euangelisten: **Der JEsus vaar født i Bethlehem i Jødeland/ vdi Kong Herodes tid. See da komme de Vise aff Østerland til Jerusalem / oc sagde: Huor er den nyfødde Jødernis Konge? Wi haffue seet hans Stierne i Østerlandene/ oc ere kommne at tilbede hannem.**

Her giffuis oss try stycker at betencke/ som er: 1. Tiden/ naar Christus bleff obenbaret faar de Vise. 2. De Visis vilkaar. 3. Oc huorfaare de komme til Christum.

I. Tiden naar de Vise komme.

Tiden giffuis tilkiende/ i det Euangelisten siger: **J Kong Herodis tid.** Fordi at den Kongelige Spjr vaar nu tagen fra Juda / oc Christus skulde effter Propheternis spaadom / paa den tid fødis. Naar mand saaledis ligner tilhobe Prophetierne om Christi Fødsel / oc Tiden paa huilcken hand bleff født/ da baade skamfutis Jøderne / som endnu foruente Messiam: Oc de Gudfryctigis Tro styrckis / at de visselige tro oc forlade sig til/ at denne samme som de Vise lede effter / hand er den rette oc sande Messias.

2. De Visis vilkaar.

De Visis vilkaar vaare saadanne: De vaare icke Jøder/ men Hedninge: Huor vdaff wi lære/ at denne vor nyfødde Konge / som er født i Bethlehem/ hører ocsaa Hedningene til/ huilcke der ocsaa her paamindis/ at de effter de Visis Exempel lede effter Christum/ oc tilbede hannem.

Hui de kaldis Vise.

Her foruden kaldis de ocsaa Magi, det er / vise Mend / met huilcket Naffn deris Værdighed oc ypperlige Stat betydis. Thi Magus er it Hebraiske ord/ oc mercker at betracte oc lære/ huilcke tu stycker besynderlige hørde til Konger oc Prester. Her vdaff er det kommet / at de Perser kaldede deris Konger oc Prester Magos, det er/ Vise Mend.

3. Huorfaare de Vise komme til Christum.

For huad endelig Sag skyld de Vise komme til Christum/ giffue de selff tilkiende/ i det de sige: **Wi ere komne at tilbede hannem.** Her ere faa Ord / men det er en saare herlig stor bekiendelse

1. kiendelse som befatter meget. Thi i det de ville tilbede denne nyfødde Konge / bekiende de hannem at vere en sand Gud / huilcken allene
2. bør at tilbedis oc paakaldis: De bekiende hannem at vere it sant
3. Menniske: De bekiende hannem at vere en Person / Gud oc
4. Mand: De bekiende hannem ocsaa at vere Hedningers Konge oc Saliggiørere. Denne bekiendelse fødis aff Troen / ved huilcken Tro de Vise bleffue retfærdige oc salige. Aff denne Tro tilbede de Christum.

Huad skulle wi her aff lære? Vor HErre Christus ligger vdi en Krubbe / foractet aff sit Folck / men de Vise som haffue deris oprindelse vdaff Hedningene / komme at tilbede hannem: Huor met her giffuis tilkiende / at endog Christi Rige er icke aff denne Verden / saa er det dog alligeuel it ypperligt oc gantske ærefult Rige / Ja it Himmelske Rige / huilcket mange skulle anamme oc bekiende / som icke lade sig forargis aff den vduaartis anseelse for Verden. Wi skulle ocsaa effterfølge de Visis exempel / at wi aff en stadig Tro bekiende Christum oc tilbede hannem / saa bliffue wi ved Troen retfærdige oc salige / som de bleffue.

Lærdom her aff. I. ... 2.

DEt Andet omstandige vilkaar er / at de Vise komme til Jerusalem oc lede der effter Christum den nyfødde Jødernis Konge. Jøderne som daglige haffde Propheternis Scrifft oc Bøger i Henderne / huilcke ocsaa Guds ords hemelighed vaar befalet / de snorcke oc soffue tryggelige hen / oc søge eller lede intet effter Christum / Men de som effter Jødernis Mening oc Dom / intet høre til Guds Kircke / de lede effter hannem: Men huor lede de effter hannem? J den Kongelige Stad Jerusalem / oc der de komme der hen oc høre intet om denne nyfødde Konge / haffuer deris Tro faaet icke liden Fristelse oc Stød / Men dog alligeuel oprette de oc trøste sig met det Tegen / som de haffde seet / som er Stiernen. Thi saa sige de:

II. Hedninge lede effter Christum. *Steden.*

Wi haffue seet hans Stierne i Østerlandene / De haffde vden tuil lært aff Daniels Prophetie / som hand lod effter sig vdi Persen / at naar Christus skulde fødis / da skulde saadan en Stierne betegne Tiden at vere forhaanden.

DEt Tredie omstandige vilkaar er flittelige værd at acte / For det lærer oss huad Christus er for en Konge / Thi lige som Krubben der hand laa vdi / giffuer tilkiende at hans Rige er icke aff denne Verden: Saa lærer den Stierne som lader sig tilsiune paa Himmelen / at hand er en Himmelske Konge. Oc lige som Krubben lærer / at hand er ringe oc foractelig for Verden: Saa giffuer Stiernen oss hans Rigis Maiestet oc Herlighed at betencke / at wi der met kunde styrcke oc formere vor Tro / saa at den skendige foractelse / som hans eget Folck hannem beuiser / icke skal ocsaa giøre hannem foractelig for oss / at wi skulle foracte hannem saa som at dette Folck endnu paa denne dag giør / som bliffue bestandige vdi deris Foractelse / oc forfølge Christum.

III. Huad Christus er for en Konge.

Her

Om stiernen huad det vaar for en.

HER spørge nu somme / huad dette vaar for en Stierne / oc somme sige it oc somme it andet / Men dette er vist / at denne Stierne skillis met try vilkaar fra de naturlige Stierner / som er først hendis sted / derneſt hendis gang / det tredie hendis skin. Hendis sted vaar / at hun haffde sin gang nedre vdi Været / oc icke paa Firmamentet hos de andre Stierner / ellers kunde hun icke haffue viist vandrendis oc veyfarendis Folck veyen.

Stiernens sted.

Hendis gang vaar / at hun icke gick trint omkring paa Himmelen som de andre Stierner / men hun gick ret frem lige som en Veyuisere / Lige som den Ildstytte oc Skystytte drog ret frem for Jsraels Folck / der de ginge aff Egipten.

Stiernens gang.

Exod. 14.

Hendis skin giør ocsaa skilsmisse imellem hende oc andre Stierner. Fordi andre Stierner de skinne alleniste om Natten / men denne Stierne skinde ocsaa om Dagen. Derfaare haffuer det icke veret nogen ret naturlig Stierne / saadan som de andre Stierner der side paa Firmamentet. Huad da? Vaar det en Comete? Det siunis vel at hun skulde veret saadan som en Comete: Men der er ingen tuil paa / at det jo vaar Guds Engel / saa som Epiphanius vidner. Hand obenbarede sig i en Stiernis lignelse / at hand baade vilde giffue tilkiende / at Christi Rige vaar it Himmelske Rige / oc at Christus er det rette Lius oc Stierne / som alleniste fører Menniſken aff Mørckhedsens Rige / ind vdi sit ærefulde Rige / i det hand optender for dem sit ords liùs / oc den hellig Aand opliuser Menniſkens Hierter / Huorfaare Zacharias kalder Christum Opgangen aff det Høye / som skin for dem der side vdi Mørcke oc vdi Dødsens skugge. Oc Johannes siger / at hand vaar det sande liùs / som opliuser alle Menniſke der komme vdi Verden.

Stiernens skin.

Denne stierne vaar Herrens Engel.

1.

2.

Lucæ 1.

Iohan. 1.

IIII. Om Herode oc Jerusalems Jndbyggere.

DEt Fierde omstandige vilkaar er / om Herode oc den gantske Jerusalems Stad. Der Herodes det hørde / bleff hand forfærdet oc den gantske Jerusalems Stad met hannem. Herodes fryцter at Kongeriget skal tagis fra hannem / oc giffuis denne nyfødde Konge. Thi hand forstod icke at Christi Rige skulde vere i Himmelen / oc icke aff denne Verden / derfaare siunger den Christne Kircke:

> Herodes du onde Fiende grum /
> Hui fryцter du saa for Christus kom?
> Hand søger ey dødelig Konge Rige /
> Som giffuer oss Himmerig alle til lige.

Her straffis oc fordømmis Jerusalems Jndbyggeris Forsømmelighed oc Utacknemmelighed / huilcke aff Kiedsommelighed for det megle onde som de haffde lidt / vaare nu aldelis fortuilede / oc haffde nu intet Haab om nogen forlesкning eller Hielp. De vilde heller leffue vnder den vgudelige Kong Herodes / vnder Trældom

oc Tieniste/end de vilde anamme den nyfødde Konge/som førde met sig euig Frihed. Saadan er Menniskens fordærffuede Natur/ at de mene at det er meget bedre/ at beholde timelig Fred oc Velfart/ end at met nogen Liffs fare anamme Christum vor Saliggiørere.

DEt Femte omstandige vilkaar er / om Herodis oc de ypperste Presters forsamling/dissligeste om Micheæ Prophetis Prophetiæ. Herodes som ellers vaar den sande Religions oc Guds ords bespaattere / bliffuer nu forfærdet oc spør aff Prophetierne huor Christus skulde fødis. Thi der hand hørde de Visis Spørsmaal/ da tencker hand strax at den som de spørge om/er visselige den Messias som Gud haffde loffuet oc tilsagt Israels Folck.

V.

Herodis oc Phariseernis forsamling.

Men huad giør de ypperste Prester? De suare rettelige aff Scrifften oc føre frem Micheæ Vidnesbyrd/ endog at de siden sætte sig daarlige oc haardnackelige imod den gantske hellige Scrifft. Saa gaar det daglige met de Wgudelige / de holde meget aff den hellige Scrifft/all den stund hun icke siunis at imodstaa deris wgudelige Affect oc Begiering : Men naar hun klager offuer deris Synd/naar hun nedtrycker deris Hoffmod / naar hun faaregiffuer Døden oc Fordømmelsen/ Endelige/ naar mand faaregiffuer noget vdaff Scrifften/som er imod den vedtagne seduane/Lærdom oc Menniskens skick / da begynde strax de Wgudelige at storme oc bruse/der kiendis icke lenger Christus oc hans Ord/ men bespaattis oc foractis. Vore Papister bekiende met oss paa denne dag/ at Christus er Guds eniste Søn/at hand haffuer anammet Menniskelig Natur/oc at hand er en Person vdi tuende Naturer: Men naar mand begynder at lære om Christi Embede oc sige / at hand er allene Christus / hand er allene JEsus / det er / hand er allene vor Saliggiørere/ ypperste Prest oc Talsmand / oc at ingen kand bliffue salig / vden den som bliffuer retfærdig formedelst Troen til hannem : Da begynde de strax at storme oc bruse imod oss/fordi at deris vedtagne Seduane/ Lærdom / Ceremonier oc skick kand icke bliffue ved mact/ naar mand saa lærer om Christi Embede. Derfaare foruende somme aff dem Scrifften / somme forskiude hende slæt oc aldelis/oc forfølge dem met Suerd oc Ild / som rettelige oc vden Falskhed fremføre Christum oc hans sande Ord / lige som de Scrifftkloge oc ypperste Prester/ huilcke først met Simeon oc Anna suare her rettelige vdaff Scrifften / oc der effter lige som galne Folck aldelis forsage Troen til Christum/ oc forfølge hannem met sine Tienere. Saa er det icke nock / at Papisterne komme offuer ens met de retsindige Lærere/ vdi nogle stycker i første Begyndelse/ men der bør at vere endrectig Stemme oc Bekiendelse i det gantske Fundament oc alle Troens Artickler.

Huorledis de wgudelige læse Scrifften.

Huorledis Papisterne bekiende Christum.

Derfaare skulle wi icke randsage Scrifften til at forfølge Christum oc hans Tienere/saa som Herodes giør/ icke heller wfli-

Huorledis wi skulle læse Scrifften.

telige læse Scrifften / saa som Phariseerne oc Scrifftklogene de giøre: Huilcke der met Scrifften viisde andre Veyen til Christum/ oc komme der icke selff hen: De ere lige som de Tømmermend der bygde Noe Arck / der de haffde byggt hannem / finge de selff intet Gaffn der aff / men omkomme alle vdi Syndfloden: Men Noe met alle sine bleff beuaret vdi Arcken oc reddet / lige som de Vise bliffue her salige / i den sted at Phariseerne oc de Scrifftkloge omkomme oc fordærffuis. Men wi ville randsage Scrifften met Simeone / Anna / Maria / oc andre flere / som der ved ere bleffne salige.

Micheæ Prophetie

Mich. 5.

NV ville wi kaartelige offuersee Micheæ Prophetie. Saa siger Propheten: **Oc du Bethlehem Ephrata / du est ingelunde den mindste iblant Juda Førster / Thi aff dig skal mig komme den som skal vere HErre offuer mit Folck Israel/hues vdgange der haffuer veret aff Begyndelsen oc aff Euighed.**

Prophetiens forklaring.

Dette Micheæ Vidnesbyrd lærer oss meget om vor HErre Christo. 1. Thi først viser det oss Steden huor hand skulde fødis. 2. Dernæst lærer det oss huad hans Embede skal vere / som er / at vere HERre i Israel oc føde hans Folck. 3. For det Tredie giffuer det ocsaa Christi Mandom oc Mennistelige Natur tilkiende / at hand er født it ret Naturligt Menniske. Thi i det hand siger: **Hans vdgange haffuer veret aff Begyndelsen**/ giffuer hand Christi Mandom tilkiende / huilcken der haffuer veret loffuet oc tilsagt Mennisken aff Verdens begyndelse/ at hand skulde vdi sin tid fødis effter Kiødet. 4. For det Fierde / i det hand siger: **Aff Euighed**/ Paaminder hand om hans Guddoms Nature/ huilcken der vaar for Verdens begyndelse. 5. For det sidste/lærer ocsaa dette Prophetens Vidnesbyrd / at Christus er en Person i tuende Naturer. Fordi i det hand siger: EGRESSIONES ejus, det er/Hans Vdgange/ Oc taler icke som om en vdgang/men som om tuende / Der met forstaar hand tuende Naturer / Guddom oc Mandom vdi Christo: Men det Ord EJUS, HANS/ lærer at hand er en Person/Thi hand siger / Hans vdgange / oc icke deris vdgange: Saa see wi at Propheten haffuer her sammensæt de besynderligste Artickler vdi vor Christelige Tro / huilcke videre aff andre opregnis oc forklaris.

VI. Herodis Tredskhed oc Listighed.

DEt Siette omstandige vilkaar er/om Herodis Tredskhed oc Listighed / huilcken i det hand meen sig at haffue handlet saare forstandelige / handler hand allergieckeligst oc daarligst: Thi der er ingen Viisdom / ingen Snedighed / intet Raad imod HERren. Hand kalder de Vise hemelige til sig/ lige som hand met dem haffde den nyfødde Konge saare kier: Hand vdspør flitelige aff dem/naar 1. 2.

Stiernen

Stiernen lod sig tilsiune/lige som hand der aff vilde bliffue diss vis-
sere/oc lære huorledis det haffuer sig met Messia oc Verdens Frel-
3. sere: Hand befaler dem/at naar de haffue fundet Barnet/ skulde
de komme tilbage oc giffue hannem det tilkiende/lige som hand haff-
de hafft stor begiering at ville tilbede det met dem. See her huor
stor umage giør den Ræff Herodes sig/oc dog alligeuel kand huer-
cken hand eller Jøderne optencke det Raad/ som haffde veret best
til deris forset i denne Sag. Der som hand haffde til en Æris
beuisning/ladet nogle aff sine Tienere oc gode Mend/ledsaget disse
Vise/oc fuldt dennem igiennem sit Land/ da haffde hand lettelige
kunde fundet Barnet/ Men Gud giør dem til Giecke vdi alle de-
ris Raad oc Anslag. Papisterne haffue her til mange Aar lagt
vind paa oc forsøge det endnu denne dag/ at de kunde dempe den
sande Religion oc Guds tieniste/ men Gud giør saaledis alle de-
ris Raad til Gieckeri/ saa at de icke end kunde ødelegge oc omkom-
me den ene Mand Doctor Morten Luther/ Huor aff wi skulle læ-
re/ at Gud foruarer sin Kircke/oc forstyrer de ugudeligis Raad/
effter som Dauid siger i Psalmen.

De Verdsli-
ge Vise
druckne i
Klogskaff.

Psalm. 1.

VII.
De Visis
Skenck.

DEt siuende omstendige vilkaar er/om de Visis Offer oc Skenck/
huilcke effter at de haffde fundet Christum/ haffue de skenckt
hannem/ saa som Jødernis Konge/ Guld/ Røgelse/ oc Mirrha.
Det vaare saadanne Gaffuer oc Skenck/ som voxte offuerflødi-
lige vdi deris Land. Her aff haffue wi tuende Lærdomme. Først
at wi som haffue hyldet oc suoret vor HERre Christo/skulle hen-
uende noget aff vort Gods til at holde Euangelij Predicke embede
ved mact. Dernæst see wi her Guds forsiun/ at hand vilde met
denne store Skenck forsee oc begaffue dette nyfødde Barn oc hans
Forældre/til tære Penninge/til den store Reyse oc Ælendighed som
dem nu faarestod. Thi de maatte strax der effter drage hen i Egip-
ten/ for Herodis Tyranni/ oc vere der Landflyctige oc Ælendige i
mange Aar/ som wi anden tid høre. Huor aff wi endelige lære at
Gud vil icke forlade sin Kircke.

Lærdomme.
1.

2.

VIII.
De Visis
Hiemfærd.

DEt Otende omstendige vilkaar er/at **de Vise paamindis i
en drøm/oc drage en anden vey hiem til deris Land/**
Huor ved baade Herodes bleff Giecket oc skuffet/ oc Gud her met
giffuer tilkiende/at hand haffuer omsorge for sine/end ocsaa naar
de Soffue.

Gud sørger
for sine.

Om den Anden.

HVert aff disse omstendige Vilkaar/ som nu
ere opregnede vdi denne Historie/ giffuer for sig Guds
Kircke sin besynderlige Lærdom/ saa som wi haffue hørt.
Men nu saa meget som den almindelige Brug oc Nytte
vedkommer/skulle wi i almindelighed lære tuende stycker aff de Vi-
se/iblant huilcke det første er: At wi skulle lede effter Christum oc sø-

Almindelig
Brug.

ge hannem / effter som Stiernen viser oss. Det andet/naar wi haffue fundet hannem/skulle wi offre vor Gaffue.

Stiernen følge wi effter met de Vise / naar wi sette oss Guds Ord faare / til en entste Lycte for vore Føder / vandre rettelige der effter/oc lede effter Christum vdi hans Ord.

Naar wi haffue fundet Christum / Offre wi hannem met de Vise/Guld/Røgelse oc Myrrha/i saa maade. Guld offre wi han- 1. nem/naar wi haffue en retsindig oc stadig Tro til hannem/oc føre it Christeligt leffnet. Røgelse offre wi hannem/naar wi frilige be- 2. kiende hannem / paakalde hannem i vor nød / oc tacke hannem for sine Velgierninger. Myrrha skencke wi hannem/naar wi tilbiude 3. oss at vere taalmodige vnder Kaars oc Bedrøffuelse.

Her foruden skulle wi ocsaa noget offre Jomfru Maria/ det er/Christi Kircke/oc det hellige Predicke Embede. Item wi skulle ocsaa offre Joseph/ det er/ dem som faarestaa Christi Kircke oc Menighed. Saa er Meningen: Wi skulle aff all vor mact oc formue forfremme Guds Ord oc Euangelij Tieniste/saa at Christi Kircke kand lide vel/oc staa ved mact her i Verden/ved JEsum Christum vor HErre/Huilcken skee Ære oc Loff Euindelige / Amen.

Den Første Søndag effter Christi Obenbarelsis dag/ Euangelium Lucæ i det II. Capitel.

DER Jesus vaar tolff Aar gamel/ ginge de hen op til Jerusalem / effter Høytidens seduane. Oc der de dage haffde ende/oc de ginge hiem igien/bleff Barnet Jesus i Jerusalem / oc hans Forældre viste det icke. Men de meente / at hand haffde veret iblant Selskaff / Oc de komme en Dags reyse/ oc lete effter hannem iblant Slectinge oc Kyndinge. Oc der de funde hannem icke / ginge de tilbage igien til Jerusalem/oc leete effter hannem. Oc det begaff sig tre dage der effter/da funde de hannem sidendis i Templet / mit iblant de Lærde / at hand hørde dem/oc spurde dem at. Oc alle de hannem

nem hørde / forundrede sig paa hans Forstand oc Giensuar. Oc der de saae hannem / bleffue de forfærdede. Oc hans Moder sagde til hannem: Min Søn / hui giorde du oss det? See / din Fader oc ieg leete effter dig met Bedrøffuelse. Oc hand sagde til dem: Huad er det at i leede effter mig? Vide i icke / at ieg skal vere i det / som er min Faders? Oc de forstode det ord icke / som hand talede met dennem. Oc hand gick ned met dem / oc kom til Nazareth / oc vaar dem vnderdannig. Oc hans Moder beuarede alle disse Ord vdi sit Hierte. Oc Jesus forfremmedis i Vijsdom / Alder oc Naade / hos Gud oc Menniskēn.

Forklaring paa denne Text.

Denne Text er en part aff Christi Leffnets oc Omgengelsis Historie / oc faaregiffuer oss / huad Christus giorde / der hand vaar tolff Aar gammel / som er / At hand lod see oc gaff noget tilkiende / huor til hand vaar kaldet / i det at hand disputerede oc bespurde sig met dem som lærde Guds Low. Huad hand giorde / fra den tid hand bleff Offret i Templet / indtil hand bleff tolff Aar gammel / oc siden fra det tolffte Aar / til hand vaar noget nær tredive Aar / taler den hellige Scrifft intet om / derfaare er det oss icke fornøden at vide det. Thi det er nock at wi vide det som Gud vilde obenbare oss / saa som det der vnderuiser oss om Guds Kundskaff / oc en sand Gudfryctighed. Derfaare ville wi lade det fare / som

re / som hine øreckeløse Muncke haffue screffuet om Christi Barndom/ oc effter den Naade som Gud vil giffue / vdlegge dette Euangelium.

Summa.

Oc er dette Summen paa denne Historie. Der Christus vaar tolff Aar gamel/reysde hand met sine Forældre paa Paaske Høytiden til Jerusalem / oc bleff paa Hiemreysen borte fra sine Forældre/ De lede effter hannem / finde hannem iblant de Lærde. Oc der Forældrene straffe hannem derfaare/ da forsuarer hand sig met den Øffuerstis/ som er/ Guds Befalning/ at hannem bør at tage vare paa hans Bestilling/ Oc siden gaar hand ned met dem/ er dem vnderdannig / voxer oc forfremmis vdi Vijsdom / Alder oc Naade/ hos Gud oc Mennisken. Wi ville paa denne tid faare giffue fire Artickler.

Den Første.

Josephs / Mariæ oc Christi Exempel / som droge til Jerusalem.

Den Anden.

Mariæ oc Josephs Fristelse / i det at de miste Barnet IESVM.

Den Tredie.

Forældrenis Embede oc Omsorge for Børnene/ oc Børnenis Lydighed igien imod Forældrene.

Den Fierde.

Om Christi forfremmelse vdi Vijsdom/ Alder oc Naade.

Om den Første.

DER Jesus vaar tolff Aar gammel / da ginge de hen op til Jerusalem effter Høytidens seduane. Her maa wi nu først paaminde noget om 1. Jødernis Høytider. Der effter ville wi anseе Josephs/ Mariæ oc 2. JEsu Exempel.

Om Jødernis Høytider.

Gud indskickede i det gamle Testamente mange oc atskillige Høytider/ at hand der met vilde paaminde sit Folck/ om de velgierninger hand dennem haffde beuist / vnderuise de vforstandige/ oc holde dem alle vdi den sande Guds dyrckelse oc tieniste: Men alle Fester vaare icke lige ypperlige oc høytidelige. 1. Huer dag Morgen oc Afften giordis der Offer. 2. Vdi huer Vge bleff den siuende Dag holden hellig oc høytidelig. 3. Huer Maanet haffde de en synderlig Høytid. 4. Her foruden bleff der huert Aar tre synderlige Høytider holdne gantske høytidelige.

1. Daglige Offer. Num. 28.

Huer dag Morgen oc Afften giordis der Offer / til en Hukommelse om den euige Guds tieniste / som mand er hannem skyldig/ Oc giorde de Gudfryctige deris Bøn der til/ betenckte oc ihukomme den Forjættelse om Quindens Sæd/til huilcken de saae hen

vdi

vdi Troen/i alle deris Offer. Vdi dette Offers sted haffuer den Christne Kircke indskicket tieniste at holdis i Kircken met Sang oc Predicken/Morgen oc Afften / huilcken mand kalder Otesang oc Afftensang.

Disligeste paa huer siuende Dag vdi Vgen / beginge de oc ihukomme alle Creaturs Skabelse/met Offer oc Tacksigelse/ vdi hues sted den Christne Kircke haffuer indskicket den første Dag vdi Vgen/til en hukommelse om den anden Skabelse/det er/ den Aandelige igienfødsel / som skeer ved Christi Opstandelse / huicken der skeede paa den første Dag vdi Vgen: Oc derfaare bleff hand kaldet aff den Apostoliske Kircke/Dies Dominicus, det er / HERRENS Dag.

2. Sabbats tieniste. Exod. 23. Leuit. 23. Wi holde Søndagen lige som Jøderne holde Løffuerdagen.

Vdi huer Maanet/den første Dag i Maaneden/det er/ paa Nys dag / da holt mand en Høytid / til en Hukommelse / om alle Creaturs opholdelse oc beuarelse: Thi at effterdi de saae at Maanen altid holt sit ordentlige Løb oc Skin/da vilde Gud/at hannem skulde skee Tack aff sit Folck for alle Creaturs regering oc beuarelse / oc derfaare indskickede hand den ny Maanets Høytid. Endog at wi Christne icke ere tilbundne til denne Høytid / dog bør oss icke mindre at vere Gud Tacknemmelige / end de Gudfryctige iblant Jøderne vaare.

3. Ny Maanets Høytid. Num. 28.

Huert Aar haffde de tre ypperlige Høytider / som vaare/ Paaske/Pintze Høytid/ oc Løffsallernis Høytid. Paaske Høytid 1. vaar indskicket/at de skulde ihukomme deris befrielse aff den Egip- 2. tiske Trældom. Pintze Høytid vaar indsæt til en hukommelse/ 3. at Gud gaff dem Lowen paa Sinai Bierge. Løffsallernis Høytid vaar indskicket til en hukommelse / at de boede vdi Ørcken i fyrretiue Aar/ vdi Hytter oc Pallun / Paa det at Guds Folck skulde met saadanne Ceremonier / ihukomme oc betencke alle de velgierninger som Gud dem beuiste / der hand fride dem aff den Egiptiske Trældom: Vdi disse tre Jødernis Høytiders sted/haffue den Christne Kircke: Først Paaske Høytid/til en hukommelse om HERrens Opstandelse / som befride oc forløste oss aff Dieffuelsens Trældom oc Tieniste. Dernæst Pintze Høytid / til en Hukommelse om Euangelij stadfestelse som skede i det at den hellig Aand bleff siunlige vdsent til Apostlerne/ ved huilcken de vnderlige bleffue begaffuede met atskillige Tungemaal. Item Christi Fødsels Høytid/til en hukommelse at Christus som oss vaar loffuet/ oc er oss skenckt/oss sent til Verden.

4. Store Fester oc Høytider. Leuit. 28. Deut. 16. Vor Paaske. Pintze dag. Jwel.

Paa disse tre ypperlige store Høytider som skede Aarlige/ skulde alle Mands Personer komme til Jerusalem/ effter Mosi Low / Denne Low er her Joseph oc det vnge Barn JEsus vnderdannig / baade for den Sag skyld / at de ville vere Guds Low lydige. Oc dernæst at de met deris Exempel kunde opegge oss til Reuerentz oc æris Beuisning/ mod det hellige Predicke Embede

Huerfaare Joseph oc Jesus er Lowen lydig.

Christelige Ceremoniers Brug oc Gaffn.

oc Gudelige Ceremonier / huilcke for den Sag skyld skulle holdis aff Gudfryctige Christne / fordi de ere lige som en Tuctemestere oc nyttelig vnderuisning / huor ved den Christelige Religion kand holdis ved mact.

Skilsmisse imellem Ceremonier.

Men mand skal giøre stor Skilsmisse imellem de Ceremonier / som ere ordinerede oc skickede effter Guds Befalning / oc dem som ere indskickede for nogen Anseelsis oc god Ordnings skyld. De som Gud selff haffuer skicket / ere wi forplictede met Guds Low / at holde: Christus vdkreffuer aff oss / at wi skulle huer lade oss døbe en gang: At wi tit oc offte skulle bruge hans hellige Nadere: Oc idelige høre hans Ord. / Dette ere wi plictige til at holde oc fuldkomme. Men de Ceremonier som Menniskén haffue indskicket / forplicte oss icke saa hart / met saa skel / at mand tager sig vare for Haardnackenhed / Foractelse oc Forargelse.

Lærdom.

Derfaare lige som wi høre / at Joseph / Maria / oc det vnge Barn Jesus haffue holdet de Jødske Høytider oc Ceremonier / met synderlig Flitighed oc Gudelighed / lige saa skulle wi oc lære / at holde meget aff vore Ceremonier oc Kircke skick / gierne vere der hos tilstede / oc met vort gode Exempel opuecke oc formane andre til Lydighed oc Gudfryctighed.

Om den Anden.

OC der de Dage vaare fuldende / at de ginge hiem / bleff Barnet Jesus i Jerusalem / etc.

Fire omstendige vilkaar

Her begynder Euangelisten at bescriffue Josephs oc Mariæ Fristelse / vdi huilcken er fire omstandige vilkaar at acte / som ere: Først Aarsagen til denne Fristelse. Dernæst Fristelsen i sig selff / oc Mariæ oc Josephs store Kaars. For det tredie huad de haffue giort oc taget sig for i denne Fristelse. Oc for det fierde huad Trøst oc Husualelse de faa.

I. Aarsage til denne Fristelse.

DEn Første Aarsage til denne Fristelse / giffuis tilkiende met disse Ord: **Barnet JEsus bleff i Jerusalem.** Maatte nogen sige: Huorfaare haffuer hand icke giffuet sine Forældre det tilkiende? Det haffuer hand icke giort / Først for den Sag at hand (1.) vilde giffue oss at forstaa / at hand icke alleniste vaar Mariæ Søn / men ocsaa Guds Søn / huilcket som mere er / oc derfaare vilde hand icke alleniste ansee sin Moder Mariam / men ocsaa Gud sin euige Fader. Dernæst at hand met sit Exempel vilde lære Børn / (2.) at mand icke altid skal høre oc foruente Forældrenis Raad / naar det gielder om den Lydighed wi ere Gud plictige: Thi oss bør mere at atlyde Gud end vore Forældre. For det tredie / at hand vil- (3.) de paaminde sine Forældre / at tage flitelige vare paa sig / oc alle andre som haffue Børn / at de flitelige oc vindskibelige tage vare paa det ypperlige Klenod / som Gud haffuer antuordet dem til troer Haand at foruare. For det Fierde / at baade Joseph oc Ma- (4.) ria skul-

ria skulde aff denne Refffelse paamindis / oc aluerlige betencke/ huordanne de vaare aff deris Natur / som er / lade downe/ oc icke i alle maade toge flitelige vare paa deris Kald.

Den anden Aarsage/giffuis tilkiende i det Euangelisten siger: Oc hans Forældre viste det icke. Her straffis obenbare JEsu Forældris forsømmelse/ huilcken der icke vaar en ringe synd. Huor aff at Jomfru Maria haffuer hafft icke lidet Kaars oc Sorge i sit Hierte/hun haffuer nu fornummet i sit Hierte/en part aff det Suerd/som den hellige Simeon paaminte hende om / tolff Aar tilforn / der Christus bleff offret i Templet. Hun haffuer betenckt at Gud haffde antuordet oc befalet hende dette ypperlige Klenod oc Liggendefæ / at hun skulde tage der flittelige vare paa: Hun haffuer lignet sin Wselhed oc Alendighed met Euæ Wselhed: Thi lige som Eua bleff forført oc bedragen aff Dieffuelen / oc der met forkaste det gantske Menniskelige kiøn: Lige saa haffuer Jomfru Maria betenckt/ at hun nu haffuer mist/ oc ved sin forsømmelse ladet forfare/Verdens Frelsere oc Saliggiørere/ huilcken Gud i fordum tid haffde loffuet oc tilsagt oss.

2. Josephs oc Mariæ forsømmelse.

Den tredie Aarsage til deris Fristelse oc Sorge / giffuis tilkiende met disse ord: De meente hand haffde veret iblant Selskaff. Met disse ord giffuer Euangelisten deris Vildfarelse tilkiende: Thi Vildfarelse fødis altid gierne aff Wflittighed oc Forsømmelse.

3. Wflittighed føder Vildfarelse.

NV efterfølger deris haarde Fristelse oc suare Kaars. De lede 1. effter Jesum i tre gantske dage/oc kunde icke finde hannem. De finde hannem icke iblant deris Slectinge/ det vaar it hart Kaars. 2. De finde hannem icke heller iblant deris Kyndinge/ det er end it 3. haardere Kaars. Men at de lede i tre gantske samfelde dage/oc icke end da kunde finde hannem/det vaar det allerhaardiste Kaars.

II. Josephs oc Mariæ Fristelse.

MEn huad giør den bedrøffuede Joseph oc sorgefulde Maria/vdi dette haarde Kaars oc store hiertesorge? De gaa tilbage til Jerusalem/gaa ind i Templet / der finde de deris Søn som de haffde mist/sidendis mit iblant de Lærde/oc disputerede met dem.

III. Huad de tage sig til.

HER faa de nu Trøst oc Husualelse igien / der de see deris Barn Jesum/oc bliffue lige som de haffde veret tagne vdaff Helffuedis Mørck oc gruelige Pine/oc løfft op i Himmelen.

IIII. Huad Trøst de finge.

Dette er screffuet oss til Lærdom oc Trøst: Thi lige saa gaar det ocsaa til met oss i vor Fristelse oc Kaars. Wi miste Christum vort ypperste Klenod oc Liggendefæ. Huad Aarsag er der til? Det er vor Wflittighed oc Forsømmelse / wi høre icke Guds Ord/ wi paakalde icke Gud/wi bruge sielden Altarens Sacramente/Ja wi øffue oss i slet ingen Gudeligheds oc Gudfryctigheds Idræt. Aff saadan forsømmelighed kommer Vildfarelse / at wi falde aff en Synd/ oc i en anden/ Aff it Kætteri i it andet. Her aff kommer

Huad wi her aff skulle lære.

Huorledis wi miste Christum.

paa

paa det sidste en ond Samuittighed/som føder Fortuilelse. Huad skulle wi da giøre vdi saadan Bedrøffuelse? Wi skulle lede effter Christum/ hand kand allene hielpe oss aff denne Siuge/oc læge dette Bræck. Men kiere huor skal mand lede effter hannem? skulle wi lede iblant vore Slectinge oc Kyndinge? Ney ingelunde. Huor da? J den hellige Stad Jerusalem/det er/ vdi den Christne Kircke oc Meninghed. Hos huem findis hand? Hos dem som omgaaes met Guds ord. Naar wi haffue nu fundet Christum/ som wi haffde mist/ da skulle wi beholde hannem hos oss/ ved en stadig Tro/en aluerlig Bøn oc it helligt wstraffeligt Leffnet/ paa det at hand icke skal forlade oss igien/ Oc naar wi haffue mist hannem/ wi da euindelige skulle bliffue fortabte som Judas giorde.

Huor wi finde hannem igien.

Om den Tredie.

Efferdi at Josephs oc Mariæ bestilling paaminder oss om Forældrenis Embede/ huor de skulle skicke sig mod deris Børn. Oc det Barns Jesu Gierning disligeste paaminder oc lærer/ om Børns Embede oc Lydighed mod Forældrene: Da vil ieg tale noget om begge stycker/dog ickun kaartelige/ Fordi at mand pleyer der om fliteligе at lære vdi Cathechismi Forklaring.

Forældre huor de skulle skicke sig mod Børn.

Saa meget som nu Forældrene vedkommer/ acter ieg disse efterfølgendis formaninger at vere fornøden. Først skulle Forældrene betencke/ at de for den Sag skyld føde Børn til Verden/ paa det at deris Børn skulle vere Lemmer oc Indbyggere i den Christne Kircke/ oc met Forældrene oc andre Christne prise oc tiene Gud/oc at naar de ere hensoffne vdi Herren de da kunde lade rette Guds tienere effter sig i deris sted. Gud giffuet at der vaare mange som dette vilde aluerlige betencke.

I. Huorfaare Gud giffuet oss Børn.

Dernæst/ skulle de holde dette for vist/ at all deris møde oc arbeyde er forgefs/ vden saa er at de opføde deris Børn vdi Herrens Fryct/ oc de idelige paakalde Gud om hielp oc bistand/imod mangfoldige Dieffuelsens list oc bedregeri/ som hand bereder for de vnge Børn. Wi høre offte oc forfare/ at mange klage offuer deris Børns Wlydighed/ men de acte icke at det er en Straff aff Gud/for de mene sig at ville vel optucte deris Børn/ oc giøre dem fromme/ foruden Guds velsignelse/ huilcken de sielden haffue ret aluerlige bedet om oc begeret.

II. Paakalde Gud om Hielp.

For det Tredie/ skulle de betencke huilcken en Edel/ypperlig oc dyrebar ting Børn ere/ huilcke HERren haffuer selff skabt i Moders Liff/ vnderlige føder oc nærer dem/ oc lader dem komme til Verden/haffuer giffuet dem Legeme oc Siæl/paa det at de skulle vere lige Guds deris Faders oc Skaberis Billede/ lige som en malen Contrafey oc Efterlignelse.

III. Børn er en dyrebar Guds gaffue.

For det Fierde / skulle de vide at holde met deris Børn denne IIII.
1. Ordning: Deris Børns Legeme skulle de forskicke næring oc føde/ Christelig optuctelse/Klæder/oc stundem Riset iblant met/paa det
2. at de kunde holde Børnene vnder Aue oc Lydighed: Siælen ere de plictige til at forskicke Vnderuisning oc Lærdom / oc den skal vere tuende slags/ det ene om Gudfryctighed / det andet om vduaartis Høffuiskhed oc Tuct: Ved det ene slags Lærdom/beholde de en god Samuittighed for Gud: Ved det andet / faa de oc beholde it gaat Ryctte oc naffn iblant Menniskên. Thi disse tu ting skulle wi mest legge vind paa/den stund wi ere her i Verden. Paulus befatter begge disse tu ting tilsammen / i det hand siger: **J Forældre/ optucter eders Børn / vdi Tuct oc Formaning til HERren.** Dette stadfester oc saa Tobiæ Exempel/ som saaledis vnderuiser sin Søn oc siger: **Haff Gud faar Øyen/ oc i dit Hierte all din Liffs tid / oc tag dig vare at du icke samtycker i nogen Synd / oc giør imod Guds**
1. **Bud.** Her befaler hand sin Søn / først at hand skal legge vind
2. paa Gudfryctighed. Dernæst/at hand icke skal samtycke oc beuilge nogen Synd/det er/hand skal icke lyde dem at/ som ville egge oc skynde hannem til at synde. Derfaare vdkreffuer hand en hellig Tuct oc Høffuiskhed aff sin Søn.

Ordning huor mand skal opføde Børn.

Ephes. 6.

Tob. 4.

V.

For det sidste/skulle Forældrene betencke huor mange Synder de tilhobe samle oc bedriffue / som icke tage vare paa deris Kald oc Embede/met Børn at optucte som tilbørligt er. Først/offuertræde de den naturlige Low/som/lærer alle oc huer i sit Hierte/at det er Forældrenis Embede oc Kald / at de skulle optucte deris Børn i Gudelighed oc Ærlighed. Dernæst synde de imod Gud/for de foracte Guds Befalning oc Myndighed. Thi efftersdi at Gud haffuer befalet at mand skal gudelige oc ærlige optucte sine Børn / da er den en stor Guds Foractere oc Bespaattere/som staar denne befalning imod/oc icke legger vind paa/den trolige at vdrette. For det tredie / synder hand imod sin egen Stat oc Værdighed / Thi Gud vil at Forældrene skulle i nogen maade vere i hans sted / saa meget som den vduaartis Tuct oc Disciplin vedkommer. Men de som icke nu tage vare paa deris Kald / oc flitelige optucte deris Børn/de forringe oc foracte deris værdighed/ som Gud haffuer set dem vdi.

Deris store Synd som forsøme deris Børn.

1.

2.

3.

Effter disse Synder følger mange slags Straff/baade Aandelige oc Legemlige/baade paa Forældrene oc paa Børnene/Ja paa alle deris Efterkommere.

Straff.

Hvad som Børnene ere plictige at beuise deris Forældre/det lærer oss klarlige dette Barns Jesu Christi Exempel/saa at det giørs icke storlige fornøden behoff / at søge nogen Lærdom eller Vnderuisning andersteds.

Børn huor de skulle skicke sig mod Forældrene.

Først

I. *Børn skulle ære Gud oc Forældre.*

Først/ gaar hand op til Jerusalem met sine Forældre: Huor aff fromme Børn skulle lære/ at de skulle baade ære Gud oc deris Forældre/ holde meget aff Christelige Forsamlinger/ oc met Gudelighed vere tilstede vnder Predicken oc Guds tieniste i Kircken.

II. *De skulle lære aff de forstandige.*

Dernæst/ disputerer hand/ giør Spørsmaal til de Lærde/ oc hører dem: Her aff skulle vore Børn lære/ at spørge sig for om det de icke vide/ at disputere om det som er tuilactigt/ oc høre dem som lære det der ret oc gaat er. Endog at Christus icke disputerede met de Lærde/ fordi at hand tuilede/ Eller spurde sig for/ om det hand icke viste/ Icke heller hørde dem saa som de der kunde lære rettere oc bedre end hand: Dog er hans Exempel oss saare nyttigt oc gaat. Derfaare skulle fromme Børn/ naar de komme hiem aff Kircken/ disputere met deris Forældre/ om de haffue hørt noget som de tuile oc ere fuld visse paa/ oc der om bespørge sig met dennem.

III. *De skulle mere actlyde Gud end Forældrene.*

Her foruden forlader Christus sine Forældre/ Slectinge oc Kyndinge for Guds Ords skyld: Huor aff vore Børn skulle ocsaa lære/ at de mere acte oc ansee Gud/ end deris legemlige Forældre/ holde mere aff den leffuendis Guds Ord/ end deris Forældris Bud oc Befalning.

IIII. *De skulle atlyde Forældrene i alle Gudelige Ting.* *Løn.* *Straff.*

For det sidste/ gaar Christus hiem igien met sine Forældre/ oc er dennem vnderdanig: Her aff skulle vore Børn lære/ at holde deris Forældre vdi Act oc Ære/ oc vere dem lydige i alt det som Gudeligt oc Ærligt er. Lige som disse Dyder oc Lydighed vdi Børn haffue herlige Forjættelser/ om timelig lycksalig Velfært i denne Verden: Lige saa haffue oc Børnenis Laster oc Wdyder/ som er tuert imod disse forneffnde Dyder gruelige oc forfærdelige Trusel/ huilcke ocsaa ville strecke sig til deris Børn oc efterkommere: Thi Børn bekomme almindelige deris Forældris Laster oc Wdyder/ saa som en Arff/ oc der vdi efterfølge dennem.

Om den Fierde.

Efterdi at der vaar talet om denne fierde Artickel/ den Søndag imellem Jule dag/ oc nyt Aars dag/ da vil ieg nu ickun tale it Ord eller tu der om. Effter sin Guddoms Natur/ voxte icke Christus vdi Alder/ Viisdom oc Naade/ Men effter sin Menniskelige Natur/ efterdi at hand haffde taget ret sand Menniskelig Natur paa sig/ da voxte hand i den/ vdi Alder/ Viisdom oc Naade. Gud giffuet at wi ville efterfølge dette hans Exempel/ at wi ocsaa kunde forfremmis vdi Viisdom oc Naade/ for Gud oc Mennisken/ lige som wi forfremmis vdi Alderen. At dette kunde skee/ forlene oc giffue oss Christus sin Naade til: Huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee Loff oc Priis i Euighed/

AMEN.

Den Anden Søndag effter Christi Obenbarelse / Euangelium Johannis i det II. Capitel.

PAa den tredie dag bleff it Bryllup i Cana vdi Galilæa / oc JEsu Moder vaar der. Jesus oc hans Disciple bleffue ocsaa indbødne til Bryllup. Oc der dem fattedis Vin / siger JEsu Moder til hannem: De haffue icke Vin. Jesus siger til hende: Quinde / huad haffuer ieg met dig at gøre? Min Time er icke endnu kommen. Hans Moder siger til Tienerne: Huad som hand siger eder / det giører. Oc der vaare sex Vandkar aff Steen sætte effter Jødernis Renselsis skick / oc der gick vdi huert / to eller tre Maader. Jesus siger til dem: Fylder Vandkarrene met Vand. Oc de fyldede dem til det øffuerste. Oc hand siger til dem: Øser nu / oc bærer til Køgemesteren. Oc de bare frem. Men der Køgemesteren smagede den Vin / som vaar Vand / oc viste icke hueden hand kom / men Tienerne viste det / som øsde Vandet / Da kalder Køgemesteren Brudgommmen / oc

siger til hannem: Huer mand giffuer først den gode Vin/ oc naar de ere bleffne druckne/ den som ringere er/ du haffuer foruaret den gode Vin indtil nu. Det te er det første tegn der Jesus giorde/ som skede i Cana vdi Galilæa/ oc hand obenbarede sin Herlighed/ Oc hans Disciple trode paa hannem.

Forklaring paa dette Euangelium.

Huad Christus vdretter met dette Jertegn.

DEtte Euangelium er en part aff Christi Historie/ i huilcken hand vdi it Bryllup faar huer Mand obenbarer sin Herlighed/ Fordi met dette Jertegn/ at hand omuender Vand til Vin/ obenbarer hand sin Guddommelige nature/ Forklarer sit Embede huad det er/ oc stadfester det met sin Lærdoms vißhed/ lige som met it Guddommeligt Indsegel. 1. Sin Guddommelige Nature beuiser hand her met/ at hand met it Ord omuender Creaturernis Nature: Thi effter hans Befalning bliffuer Vandet omuent til Vin. 2. Sit Embede giffuer hand tilkiende/ i det at hand hielper de vedtørffuendis/ der hand bliffuer ombedet. 3. Sin Lærdoms Vißhed stadfester hand ocsaa met dette Jertegn/ lige som met it Breff oc Segel: Thi paa det at ingen skulde tuile/ at hans Lærdom jo vaar viss/ oc aff Himmelen/ da giør hand en Guddommelig Gierning/ som giffuer hans Lærdom Vidnesbyrd/ huor aff Disciplene stadfestis oc styrckis i deris Tro. De Artickler som wi vdi dette Euangelij Forklaring ville forhandle/ skulle vere fire.

Den Første.

Om Bryllups Høytid.

Den Anden.

Om Ecteskaff som nu er begynt oc stadfest.

Den Tredie.

Om dette næruerendis Mirackel/ met sine omstandige vilkaar.

Den Fierde.

Om de Liffs Regle oc Exemple som her aff kunde tagis.

Om den Første.

Fem stycker at acte i denne Artickel.

EFterdi ieg haffuer taget mig for/ at tale om Bryllup/ da vil ieg ordentlige forhandle disse stycker effter huer andre/ som ere: 1. Først imellem huilcke Personer Naturen oc Gudelighed tilsteder Ecteskaff at maa skee. 2. Dernæst/ huorlunde de som ville bliffue Ectefolck skulle begynde deris Ecteskaff. 3. For det Troddie/ met huordant oc met hues samtycke oc Beuilling det skal skee. 4. For det Fierde/ huorfaare det skal

skal obenbare forkyndis / oc skee i den Christne Kircke oc Menighed. For det sidste / huorledis Bryllups Verdskaff oc Høytid bør at holdis.

5.

I. Huilcke Personer der maa giffuis tilsammen.

VDI de Personer som ville giffue sig vdi Ecteskaff / skal mand ansee oc giffue act paa fire ting / som ere: Frendskaff oc Suogerskaff / Religion / oc Naturlig krafft oc førlighed som vdkreffuis vdi Ecteskaff. Huad Frendskaff oc Suogerskaff vedkommer / skulle de icke tilstedis vdi Ecteskaff / som høre hin anden nær til vdi de Frendskaffs oc Suogerskaffs Led / som ere forbødne vdi Mose Low. Der foruden er det icke heller tilbørligt at offuertræde de Led som Verdslig Øffrighed haffuer forbødet. Huad Religionen vedkommer / oc huorledis mand der vdi skal vel see sig faare / lærer oss Abrahams oc andre helligis Exempel. Item Pauli Forbud / Dissligeste stor Fare som der aff kand komme / oc mange gruelige Fald.

I. Frendskaff. Leuit. 18.

2. Religion.

1. Den tid Abraham vilde vduelle sin Søn Isaac en Hustru / sagde hand til sin ældste Suend Eleeser / som vaar Forstandere i hans Hus / at hand icke skulde tage hans Søn Isaac en Hustru vdaff Canaans Døttre / men hand skulde drage hen til hans Slect / oc der tage hannem en Hustru: Thi Abraham viste vel huad ont oc wlycke der kommer vdi Huset aff wlige Religion / Thi her aff kommer Kiff oc Trætte / Guds Bespaattelse / Forhindrelse vdi den rette Guds Tieniste oc Bøn.

Abrahams Exempel. Genes. 24.

2. Pauli Forbud liuder saaledis: **Drager icke i det fremmede Aag / met de Vantro. Thi huad omgengelse haffuer Retfærdighed met Vretfærdighed?** Huilcket icke alleniste skal forstaaes om Lærdommen / men om all Samquem iblant Menniskẽ her i Verden. **Huo som rører ved Beg / siger Syrach / hand besmittis der aff.** Det skal icke vel kunde vere mueligt / at den som omgaaes met wgudelige Folck / hand jo skal bliffue besmittet oc forgiffuet aff dennem.

S. Pouels Forbud. 2. Cor. 6.

Syrach. 18.

3. At der kommer megen Fare oc forskreckelige Fald aff wlige Ecteskaff / beuiser Salomons Exempel / huilcken der aff Omgengelse met Hedenske Quinder / bleff en Affguds dyrckere. Det beuiser Kong Achabs Exempel / som aff sin wgudelige Dronnings Jesabels tilskyndelse / saa saare stormede oc tyranniserede / at hand icke gruedis ved at ihielsla HERRENS Propheter / oc endelige falt vdi euig Fordærffuelse: Saadant kand en wgudelig Quindis Ondskaff vdrette.

Farlighed aff wlige Ecteskaff. 1. Reg. 11. 1. Reg. 2.

4. Hid hen hører ocsaa Børnetuct / huilcken der icke kand vere ret oc skickelig naar Forældrene ere wens vdi Religion oc Guds tieniste. Thi huor der er saadant wligt Ecteskaff / da bliffuer enten Børnene slet wgudelige / oc foracte all Religion oc Guds tieniste: Eller oc de bliffue Glisnere oc Øyenskalcke / naar de icke tør-

re for den ene aff deris Forældre/ dristelige bekiende huad de vide oc Tro.

3. Naturlig førlighed.

Naturlig Krafft oc Styrcke vdkreffuis ocsaa aff de Personer som ville giffue sig i Ecteskaff / at den enē icke skal bedrage den anden / naar den naturlige Krafft oc Styrcke er foruisnet oc fordærffuet/ enten aff Sugdom/ eller Kuld/ eller andet saadant/ eller der er anden skrøbelighed vdi Naturen/ saa at nogen icke er bequem oc düelig at beuise Ecteskaffs veluillighed.

II. Huor mand skal begynde Giffter maal

MAade oc Vey/ huorledis de som ville vere Ectefolck skulle begynde deris Gifftermaal/ lærer Exempel/ Gudelighed oc Høffuiskhed. Thi disse try stycker lære/ at mand icke skal begynde sit Ecteskaff aff Letfærdighed/ som offte skeer/ eller i Druckenskaff/ eller aff Vtuct oc Løsactighed.

1. Exempel. Genes. 24. It andet Genes. 9.

Abraham lader bede om Rebecca til sin Søns Hustru/ hendis Forældre samtycke det/ Der effter forhøre de Pigens samtycke/ oc Isaac faar hende sig til sin Hustru. Jacob tien Laban vdi lang tid oc forhandler hos hannem/ om hans Daatter til Ecte / huilcken de hannem samtycke / Til deris Beuilning kom ocsaa Pigens Høffuiske samtycke/ saa at hun giffuis hannem til Ecte. Det samme vdkreffuer ocsaa Gudelighed / Thi lige som det fierde Budord vdkreffuer/ at mand skal ære Forældrene : Saa vil det ocsaa at Forældrene skulle haffue denne myndighed/ at de skulle forsee Børnene til Ecteskaff/ oc Børnene skulle intet her vdi giøre/ vden Forældrenis samtycke/ dem til forhaanelse oc bespaattelse. Lige saa indgiffuer ocsaa Menniskens Nature oc lærer alle Menniske / at denne Samquem vdi Ecteskaff skal vere Høffuisk oc Ærlig / som icke maa endis eller opløsis før end Døden/ vden saa er at der kommer Horeri til/ Thi formedelst Horeri opløsis dette Baand.

2. Gudelighed.

3. Høffuiskhed oc ærlighed.

III. Beggis Samtycke.

NAar mand nu saaledis effter denne maade oc vey / haffuer forhandlet alting lofflige oc skickelige / skal mand gaa nærmer til Sagen/ oc skal høris begge deris Samtycke / som ville giffue sig tilsammen/ Oc skal icke nogen tuingis eller nødis til nogen Person at tage til Ecte / men det skal vere beggis deris fri vilie / saa at ingen kand met ret klage sig at vere nødt der til. Thi endog Forældrene bør met rette/ først at begynde saadant/ saa maa de dog alligeuel icke nøde oc tuinge deris Børn imod deris vilie : Thi foruden det at tiltuingt Ecteskaff icke er ret Ecteskaff / kommer ocsaa denne Vlycke her til/ at det gaar sielden saadanne Ectefolck vel/ som saa nødis tilhaabe. Der er sielden Lycke / Velfært eller Endrectighed hos dennem.

IIII. Hui Ectefolck giffuis sammen vdi Kircken.

HVorfaare at Ecteskaffs samtycke oc Henders Tilhobeleggelse skal skee obenbare i Kircken / for den gantske Menighed/ er fire Aarsager. Først / at de som indgaa oc begynde Ecteskaff / skulle vide at denne Stat haffuer sted oc rom vdi Guds Kircke oc Menighed. Dernæst/ at de som giffue sig tilsammen / skulde vnderui-

1.

2.

sis oc læris aff Guds ords Tienere/ vdi deris Ecteskaffs begyndelse/ met Guds Ord. For det Tredie/ at den gantske Kircke oc Menighed skal vere Vidne til deris lofflige samquem oc tilhobeføyelse/ at de icke leffue met Forargelse/ som deris Leffnet skulde mere vere wkyskt oc wskickeligt/ end loffligt oc ærligt. For det sidste/ at de kunde hielpis met den gantske Christne Kirckis Forbøn/ saa at deris Ecteskaff som de haffue begynt/ kand skee Gud til ære/ dem selff til nytte oc gaffn/ oc den gantske Kircke oc Menighed til opbyggelse/ formedelst en Gudelig oc hellig omgengelse vdi Ecteskaff.

3.

4.

V. Bryllups Vertskaff oc høytid huordant det skal vere.

NV staar tilbage at her skal kaartelige noget talis om Bryllups Høytid oc Vertskaff/ Huor wi skulle acte oc betencke huad der skal vere borte/ oc huad der skal vere tilstede.

Disse wdyder skulle vere borte fra Bryllup.

Aff Christelige oc Ærlige Bryllupper skal for alting disse 1. efterfølgendis Laster vere borte/ som ere: Først/ Fraadseri oc 2. Druckenskaff. Dernæst/ Hoffmod oc Pral. For det Tredie/ 3. wmaadelig omkaastning. For det Fierde/ wtuctig/ skendig oc giecke- 4. lig Snack/ saadan som hine wtuctige oc wblue Feylere oc Spillemend 5. pleye at haffue/ besynderlige paa Landsbyen. For det femte alt det som kand forhindre Gudelighed/ at mand icke lader sig finde vdi Drick/ naar Predicken oc Guds tieniste er vdi Kircken/ huor ved Gud fortørnis/ oc vor Næste forargis/ oc er mange Aarsage til Fald oc Fordærffuelse.

Disse Dyder skulle vere tilstede i Bryllup.

Der imod skulle disse efterfølgendis Dyder vere tilstede vdi 1. alle Christelige Bryllups Høytider oc Vertskaff/ som ere: Først 2. Gudfryctighed. Dernæst/ Høffuisk oc ærlig Lystighed. For det tre- 3. die/ Gudelig oc Høffuisk snack oc tale. For det fierde/ idelig Bøn 4. oc Ynske/ at Gud vilde met sin Velsignelse styrcke oc beuare denne sin Ordning oc Stat: Thi disse stycker læse wi at haffue veret brugelige vdi de helligis Bryllupper oc Vertskaff/ huorfaare at Gud ocsaa haffuer met sin Velsignelse riglige æret oc velsignet saadanne Bryllupper/ som wi ocsaa i dag kunde see i dette Euangelio.

Om den Anden.

Om Ecteskaff tuende stycker.

EFterdi wi haffue nu noget talet om Bryllups Høytid/ da vil ieg nu kaartelige ocsaa noget handle om Ecteskaff som er begynt oc stadfest/ oc vil ieg alleniste 1. tale om tu stycker. Først/ vil ieg opregne for huad ende- 2. lige Sager Ecteskaff er stifftet. Dernæst/ vil ieg ocsaa giffue tilkiende/ ved huilcke Dyder Ecteskaffs samquem kand bliffue kier oc venlig.

I. Ecteskaff er stifftet for fire Sager.

ALle Gudfryctige Christne vide at der ere fire endelige sager/ huorfaare Gud stifftede Ecteskaff: Iblant huilcke den Første er/ at Ectefolck kunde vere hin anden til Hielp oc Trøst.

I. Indbyrdis Hielp.

Fordi i det Salomon siger: Væ Soli, det er/ Ve den som er ene/ naar hand falder da er der ingen som hielper han-

Eccles. 4.

Ening er Vening.

nem op/ Da giffuer hand tilkiende/at indbyrdis Hielp/Trøst/ oc Staldbrøderskaff er storlige fornøden/paa det mand diss Taalmodeligere oc bedre kand lide oc omdrage denne Verdens Gienuordighed oc Modgang. For denne Sag maa vel gamle Folck giffue sig tilsammen vdi Ecteskaff/alligeuel at deris Legeme ere nu gamle oc skrøbelige/ saa at de icke kunde affle eller føde Børn.

2. Børne fødsel.

Den Anden Sag er / at mand kand føde Børn til Verden. Thi Gud vil at det Menniskelige kiøn skal i saa maade beuaris oc holdis ved mact. Derfaare sagde hand til vore første Forældre:

Genes. 2.

Vaxer oc formerer eder/ oc opfylder Jorden.

3. Hus Kircke.

Den Tredie Sag er / at der kand vere en Christen Kircke oc Forsamling vdi huert Ecteskaffs Hus/i huilcken Forældrene/lige som Propheter oc Lærere / beprydis oc begaffuis met Prophetiske Værdighed/ at de skulle vnderuise oc lære deris Børn oc Tiunde/ om Gud oc den sande Guds tieniste / oc at Børnene oc Tiundene daglige/ lige som vnge Poder oc Planter / skulle vandis oc vederquegis/ met idelig Lærdom oc Formaning / paa det at de endelige kunde opuoxe oc bliffue store oc stercke Træ / som kunde bære Troens allersødeste oc beste Fruct.

4. At sky Horeri.

Den Fierde Sag er / at mand kand sky Horeri oc Skørleffnet / i denne forkrenckede oc fordærffuede Nature. Thi saa siger

1. Cor. 7.

Paulus: **For Skørleffnets skyld / skal huer Mand haffue sin egen Hustru / oc huer Quinde haffue sin egen Mand.** Thi Ecteskaff er en Lægedom / imod den allerslemmeste Wkyskheds oc Skørleffnets Synd / i huilcken mange

Huilcken en slem Synd Skørleffnet er.

gruelige oc slemme Laster forsamlis oc indeholdis. Thi først/offuertræder mand fortrædelige der met Guds Low. (1.) Dernæst / foruendis oc saa der met den Naturlige Low. (2.) For det tredie/bryder oc offuertræder mand skendelige der met den Verdslige Low: (3.) For det fierde/er Skørleffnet en slem wrenlighed/ huor met den Aandelige igienfødsel perstyggelige besmittis. (4.) For det femte/er det it skendigt Tiuffueri: Thi wi ere icke vore egne/men wi høre den til/ som met sit dyrebare Blod haffuer igienkiøbt oss. (5.) For det siette / er det vor Opstandelsis forhaanelse oc forsmædelse: Thi huad kand vere slem/mere/ end met saadan en skendig Last besmitte sit Legeme/ som skal i fremtiden opstaa til euig Herlighed oc Glæde. (6.) For det siuende/ er Skørleffnet Guds Tempels gruelige besmittelse / som Paulus siger til de Corinther / i den første Epistels siette Capitel. (7.) Efftersdi da at vdi Skørleffnet begribis saa mange slemme Synder oc skendige Laster / da tør icke nogen tro eller tencke / at den som denne Synd bedriffuer/ skal vndgaa Guds Vrede oc Heffn.

II. Ved huad Dyder Ecteskaff bliffuer

Ecteskaffs Samquem bliffuer kiær oc venlig imellem Ectefolck/formedelst disse fem Dyder: som er 1. Gudsfryctighed,

fryctighed. 2. Dyd oc Fromhed. 3. En indbyrdis venlig offuerbærelse. 4. En ret vforfalsket indbyrdis Kierlighed. 5. Oc at huer flittelige vocter oc vdretter sin Gierning oc Bestilling.

søt oc lideligt.

Gudfryctighed staar met rette fremmerst i Tallet / Thi der kand intet Venskaff vere stadigt oc fast / vden det haffuer sin oprindelse vdaff Gud / derfaare er det fornøden at Gudfryctighed maa først vere tilstede / fordi naar Ectefolck sette sig aluerlige faar / at vere Gud lydige / da bliffuer alting siden læt oc kiert.

1. Gudfryctighed.

Dyd / Fromhed oc Høffuisthed iblant Ectefolck / giør lyst oc behagelighed paa begge sider: Thi huor mand øffuer sig vdi Høffuisthed / Fromhed oc Ærlighed / da bliffuer den indbyrdis omgengelse imellem Ectefolck saa meget diss venligere oc behageligere.

2. Dyd oc Høffuiskhed

En venlig offuerbærelse / at den ene fordrager oc lider den andens Seduane / Breck oc Skrøbelighed / den er saare fornøden: Fordi vdi denne Naturens skrøbelighed begiffuer sig megen Brøst oc Forseelse / Oc der som den ene icke offuerbær met den anden / oc skiuler saadan Forseelse / met en indbyrdis forladelse / da vil der vdaff komme megen Trætte oc Venighed.

3. Venlig offuerbærelse.

Indbyrdis Kierlighed / som haffuer sin oprindelse aff Gudfryctighed oc aff Dyd oc Fromhed / den vdretter saa meget / at Ectefolck see icke for skarpt oc nøye til huer andris brøst oc forseelse / men see meget igiennem Fingre / oc icke acte det / oc der som de end acte oc see det / saa skiulis det dog oc tilteckis met Kierlighed. Thi Kierlighed skiuler Syndernis mangfaaldighed / som Paulus siger.

4. Indbyrdis Kierlighed.

1. Pet. 4.

Flittighed oc Vindskibelighed / at huer vdretter trolige sin Gierning oc Bestilling / giør ocsaa Ecteskaff kiert oc lideligt. Thi naar Ectefolck tage vare paa deris Bestilling oc Embede / oc formercke huer andris Flittighed oc Vindskibelighed / da bliffuer deris samquem oc omgengelse diss kierere oc venligere / oc de opueckis paa begge sider til diss støre Vindskibelighed / huer vdi sin Bestilling / saa at den ene legger vind paa at vere lige flittig oc duelig met den anden / at de bære baade en Byrde / oc drage met en Line.

5. Flittighed oc Vindskibelighed.

Huor disse Fem stycker icke ere vdi Ecteskaff / der er det it saare hart oc sørgeligt Leffnet / som er meget haardere oc verre end Døden. Derfaare skulle fromme Ectefolck legge vind paa / at disse Dyder kunde altid vere vdi deris Ecteskaff / deris gantske Liffs tid.

Om den Tredie.

Effter at wi nu haffue forklaret / de Artickler som gaffue Aarsage til dette MiracKel / da ville wi nu ansee dette MiracKel oc vnderlige Gierning / met sine omstendige vilkaar. Dette MiracKel haffuer mange omstendige vilkaar / som ere: 1. Tiden. 2. Aarsagerne. 3. Jesu Moders

Omstendige vilkaar i dette MiracKel.

ders Forbøn oc det Suar hun fick. 4. Beredelsen til dette Mirackel. 5. Miracklet i sig selff. 6. Mirackelens stadfestelse. 7. Oc huorledis wi skulle det bruge.

1. Tiden.

Tiden giffuer Euangelisten tilkiende/ i det hand siger: at det skeede paa den tredie dag/ effter Christus vaar kommen til Galilæa/ Oc at det vaar det allerførste Jertegn som JEsus giorde. Derfaare paaminder Tiden oss/ at wi met synderlig Flittighed skulle offueruehe dette Mirackel.

2. Aarsager til Mirackelet.

Aarsagerne til dette Jertegn vaare fire/ saa som wi kunde see vdi Texten/ som ere: Først/ Bryllupet som skeede vdi Cana i Galilæa. [1.] Dernæst/ at JEsu Moder vaar bøden til Bryllup. [2.] Fremdelis/ at der fattis Vin. [3.] Oc for det sidste/ Jomfru Mariæ villige [4] oc tilbøyelige Hierte til at hielpe.

3. Jomfru Mariæ Forbøn.

Som der nu fattis Vin/ siger JEsu Moder til hannem: De haffue icke Vin. JEsus suarede hende: Quinde huad haffuer ieg met dig at giøre? Min tid er icke endnu kommen. Christi Moder siger dette her/ enten aff Metynck/ eller oc at hendis Søn skal hielpe i denne Nød oc Trang/ i hues maade hand kand oc mueligt er: Men Christus suarer hende hart/ oc det for drabelige Sagers skyld.

Christi Suar.

Hand kalder hende icke her sin Moder/ men **Quinde**/ oc siger fremdelis **Huad haffuer ieg met dig at skaffe? Min Tid kom icke end**/ Christus tenckte sig her vijt om/ oc saa langt hen/ Thi hand saa vel huad Affguderi der vilde i fremtiden komme met Jomfru Mariæ Paakaldelse. Hand saa vel at Pyenskalcke oc Hycklere skulle legge hans Moder Maria det til/ som Gud Fader oc hannem allene tilhører. Derfaare vilde hand met dette Suar giffue oss en nyttig oc drabelig Lærdom/ huilcken wi altid vel skulle mercke oc besinde/ som er/ at wi icke met Helgens wmaadelige dyrckelse oc tieniste/ skulle formørcke hans Naffns oc Embedis ære/ Oc derfaare regner hand sin Moder vdi tallet iblant andre Quinder/ oc taler hende icke saa hart til for ringe Aarsage/ oc siger: **Huad haffuer ieg met dig at giøre.**

Hui Christus suarer sin Moder saa hart.

Men hand vil her met giøre Skilsmisse imellem sit Embede oc sin Moders oc andre Helgens. Hand vil icke skille sit Embede at/ som hannem allene tilhører/ oc der aff legge sin Moder noget til/ men hand vil beholde Saliggiørelsens Embede/ for sig allene/ Derfaare haffue de Affgudiske Hycklere giort ilde oc wgudelige/ i det at de kalde Jomfru Mariam Himmerigis Dronning/ en Meglerske/ Liffuet/ Sødhed/ Naadens Moder/ oc Verdens Salighed: Fordi mand skal ingen part vdaff vor Salighed legge Jomfru Mariæ til. At hand siger fremdelis: **Min Tid kom icke end.** Vil hand giffue tu ting at betencke/ som ere: At hand huercken aff

Skilsmisse imellem Christum oc andre Helgen.

wbesindighed eller ladhed/haffuer forhalet sin Hielp: Oc at hand vel veed raad oc vil hielpe/naar tid oc leylighed sig begiffuer.

Huad giør her Jesu Moder? Hun siger til Tienerne: **Huad hand siger eder det gører/** Dette hør hen til Beredelsen til dette Jertegn. Oc fatter her Maria endelige it gaat Haab til sin Søn/at hand skal komme dem til hielp/i deris Nød oc trang. Disse Ord hun siger: **Huad hand befaler eder / det gører/** de giffue oss en almindelig Lærdom vdi Christi Kircke / hues Figur oc Ledemod Jomfru Maria er. Huad skal da den Christne Kircke her vdaff lære? Hun skal lære / at hun met Jomfru Maria befaler Christi Tienere oc alle Christne / at de skulle atlyde Christo/ oc giøre huad hand befaler/ i huor lidet det siunis for Menniskelig fornufft at vere bequemmeligt oc nyttigt.

4. Beredelse til dette Miracel.

Lærdom.

Der Christus nu seer sin Leyighed/ befaler hand Tienerne at de skulle drage Vand i de sex Vandkar / som vaare hensette effter Jødernis Hycklerske renselsis skick/ aff huilcke huert vaar saa stort at der gick vdi to eller tre Maader/ det er / der gick vdi dennem alle tilhobe hen ved sex Ammer Vin / Oc der de nu vaare fylte mtt Vand / befoel HERren at mand skal antuorde Kødemesteren det at smage: Fordi / at ved Christi hemelige Krafft vaar det nu omuent til Vin som tilforn vaar Vand. Der nu Køgemesteren smager dette/kalder hand Brudgommen til sig oc siger: **Huer mand giffuer først den gode Vin/ oc naar de ere druckne/da den som ringere er / men du haffuer giemt den gode Vin indtil nu.** Dette setter Euangelisten til at stadfeste denne vnderlige Gierning met: Thi Køgemesteren bekiender klarlige/at denne Vin er meget bedre/end den de haffde drucket tilforn.

5. Jertegnet i sig selff.

6. Dette Jertegens stadfestelse.

Nu efterfølger dette Mirackels nytte oc brug. **Oc hand obenbarede der met**/siger Euangelisten/**sin Herlighed oc hans Disciple trode paa hannem.** Saa vaar derfaare dette Mirackel besticket til tuende ting/som ere/ at obenbare der met Christi herlighed/oc at styrcke Disciplene i Troen. Thi saa mange Mirackel som Christus giorde i Verden / saa mange vidnesbyrd haffuer hand om sin herlighed/oc saa mange beseylinger oc stadfestelser om sin lærdoms vished/huor ved Troen styrckis i tilhørerne.

7. Dette Mirackels gaffn oc brug.

Derfaare er denne Christi Mirackels rette brug/at lige som hans Herlighed der ved obenbaris for huer mand / oc hans Lærdom der ved stadfestis oc bekrefftis lige som met it Breff oc Segel: Lige saa skulle wi der aff befatte en stadig Tro/ oc en viss Tillid forlade oss paa hannem. Men de Miracel som formørcke Christi ære/ oc vdslycker Troen vdi Mennisken / ere intet andet end Dieffuelsens Kaagleri/ for huilcke Christus formaner oss Matth. i det xxiiij.

Papistiske Mirackel.

xxiiij. Cap. at wi skulle tage oss vel vare: Der skulle opstaa/ siger hand/ falske Christi oc falske Propheter / oc giøre store Tegn oc vnderlige Gierninger / saa at de Vdualde skulle ocsaa forførís (om muelígt vaare) vdi vildfarelse: See / ieg haffuer sagt eder det tilforn. Derfaare skal ingen tro nogle Miracel oc vnderlige Gierninger/ vden de allene/som obenbare Christi Herlighed/oc føde oc stadfeste en stadig Tro til hannem.

Om den Fierde.

Lærdommê aff alle Personer i dettê Euangelio.

OC Fierdi at her i dette Euangelio neffnis mange Personer / da vil ieg nu kaartelige giffue tilkiende huad Lærdom oc Formaning wi skulle i besynderlighed tage oss til at mercke/aff huer Person.

1. Maadelig Glædskaff.

Først skulle wi vdi almindelighed tage Exempel aff alle Giesterne i dette Bryllup / at giøre oss lystige oc glade met Maadelighed/ saa at det icke bliffuer til Offuerflødighed oc Galenskaff / om huilcket der er mere sagt i den første Artickel.

2. At biude Christum til Giest.

Aff Brudgommen oc Bruden skulle wi lære/ at biude Christum til Giest vdi vore Bryllupper oc Giestebud/ huilcket skeer/ naar wi bruge Guds Gaffuer til høffuiskt oc ærlig Glædskaff / met Tacksigelse: Oc lade dem side hiemme som icke ere bødne/saa at wi icke haffue dem at dricke vort Øll met.

3. At forvente Hielp oc Trøst aff Gud.

Aff dette Miracel skulle alle Brudgommer oc Bruder lære/at der som de biude Christum til Bryllup / da vil hand omuende Vandet til Vin for dem: Det er / forvandle alt det som er surt oc beskt til søt/ riglige dele sin Velsignelse met dem/ saa at dem skal intet fattis.

4. At forfremme Christi Kircke.

Aff Christo skulle wi lære / at wi effter vor formue hielpe Brud oc Brudgom/ Det er/ beprydé oc forfremme den Christne Kircke oc hendis Lemmer i hues maade oss mueligt er.

5. At vende det som haffuer veret misbrugt til en ret brug.

Aff Christo skulle wi atter lære/at det som tilforn haffuer veret holdet vdi Vanbrug oc falsk Hellighed / det skulle wi vende til en god oc Gudelig brug / at det kand tiene til Guds Ære / oc den Christne Kirckis opbyggelse. Disse Vandkar haffuer her til veret vdi Vanbrug/oc Jødernis vrange Tro / men Christus bruger dem til at forfremme sin Ære / oc den Christne Kircke til Opbyggelse. Saa skulde Kirckens Gods som vdi gammel tid vaar i Misbrug/nu vendis til en bedre oc nytteligere Brug.

Dette skulde de betencke/ som tage fra Kircker/ det deris Forældre haffue der tillagt.

6. At tage oss de Fattigis Nød til.

Aff Maria skulle wi lære/at wi lade oss andris Nød oc trang gaa til Hierte/oc paakalde Gud for dem / at hand vil vere hos de Fattige met sin Velsignelse.

Aff

Aff Køgemesteren skulle wi lære/ at wi met rene Hierter skulle rose oc samtycke Christi Gierninger.

7. Rose Christi Gierninger.

Aff Tienerne skulle wi lære/ at naar Christus befaler oss noget at giøre/ da skulle wi vere hannem lydige/ icke see til allene huad hand befaler oss/ men mere legge vind paa at giøre det hand befaler.

8. At vere Christo lydige.

Aff Christo/ Maria oc Disciplene skulle wi lære/ at holde ærligt Glædskaff oc Lystighed met Folck/ oc tage deris Fattigdom til tacke: Wi skulle ocsaa lære/ at beprydе fattige Folckis ærlige Bryllup/ oc loflige Vertskaff/ met vor hederlige nærucrelse/ oc hielpe dem effter vor effne/ naar tid oc leylighed det vdkreffuer.

9. At tage til tacke met fattige Folck oc icke forsmaa dem.

Dette haffue wi nu saa videlige handlet om dette Euangelio/ Thi den Materie som her vdi befattis/ forhandlis ickun en gang om Aaret.

Beslutning.

Jeg haffuer nu talet om Bryllup/ oc om Ecteskaff/ der hos ocsaa giffuet tilkiende/ huilcken en stor Synd det siette Budors offuertrædelse er. Jeg haffuer ocsaa forklaret dette Miracket/ met sine omstendige vilkaar/ oc huad Lærdom oc Formaning wi skulle tage aff huer Person/ som neffnis i dette Euangelio. Den Allmectigste euige Gud/ vor HERris Jesu Christi Fader/ giffue oss alle sin Naade/ at wi formedelst dette her Miracket/ kunde styrckis vdi Troen/ oc beuise Gud Fader/ met sin Søn JEsu Christo/ oc den hellig Aand/ ret tilbørlig Ære/ vdi en sand Guds Fryct oc Troen/ Huilcken eniste vdødelige oc leffuendis Gud skee Ære/ Herlighed/ oc Mact vdi all Euighed/ Amen.

Den Tredie Søndag effter

Christi Obenbarelsis dag/ Euangelium Matthei i det VIII. Capitel.

DER JEsus hand gick ned aff Bierget/ fulde der meget Folck effter hañem. Oc see/ der kom en Spedalsk/ oc tilbad hannem/ oc sagde: HErre/ om du vilt/ da kant du vel rense mig. Oc Jesus vdracte sin Haand/ rørde ved hannem/ oc sagde: Jeg vil giøre det: Ver reen/ Oc hand bleff strax reen aff sin Spedalskhed. Oc Jesus sagde til hannem: see til/ oc sig ingen det/ men gack hen/ oc betee dig faar

Marc. 1. Lucæ 5.

Presten/

Leuit. 14. Presten/ oc offre den Gaffue som Moses haffuer befalet/til it vidnesbyrd offuer dem. Oc der Jesus gick ind i Capernaum/traadde en Høffuitzmand til hannem/hand bad hannem / oc sagde: HERRE / min Tienere ligger hiemme/oc er Verckbruden/oc pinis suarlige. Jesus sagde til hannem: Jeg vil komme/ oc helbrede hannem. Høffuitzmanden suarede / oc sagde: HErre/ieg er icke værd/at du skalt gaa vnder mit Tag/men sig ickun it ord / da bliffuer min Tienere helbrede. Thi ieg er it Menniske som er Offrigheden vnderdannig/ oc ieg haffuer Stridsmend vnder mig / Naar som ieg alligeuel siger til den ene: Gack hen / saa gaar hand. Oc til den anden: Kom hid/saa kommer hand. Oc til min Tienere: Giør det/saa giør hand det. Der Jesus det hørde/ forundrede hand sig/oc sagde til dem/ som hannem effterfulde: Sandelige siger ieg eder/saadan en Tro haffuer ieg icke fundet i Jsrael. Men ieg siger eder: Mange skulle komme aff Øster oc aff Vester / oc side met Abraham oc Jsaac oc Jacob i Himmerigis Rige/ Men Rigens Børn skulle stødis hen vd i Mørcket/ Der skal vere Graad oc Tendgnidsel. Oc Jesus sagde til Høffuitzmanden: Gack bort / dig skee som du trode. Oc hans Tienere bleff helbrede i den samme Time.

Lucæ 7.

Forkla-

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium faaregiffuer oss Christi Affect oc Hiertelag imod Menniskens Køn / oc besynderlige mod dem / som fly til hannem vnder Kaars oc Bedrøffuelse. Thi det som hand haffuer tilforn loffuet i sit Ord / der hand siger: **Kommer hid til mig alle som arbeyde oc ere besuerrede: Jeg vil vederquege eder / oc i skulle finde huile for eders Siæle:** Det beuiser hand her met Gierningen. Thi effter hand haffde lært sin Faders Ord paa Bierget / gaar hand neder / oc fuldkommer met Gierning det som hand haffuer lært / oc stadfester saa sin Lærdom at vere viss: Thi at hand giør tuende vnderlige Gierninger: Den Spedalske renser hand met Ord: Høffuitzmandens Tienere som er langt fra / helbreder hand met sit Bud oc befalning. Disse Mirackels nytte oc brug er / at de baade beuise at Christus er den sande Messias: Oc der hos vidne at hand vil hielpe alle sorgefulde oc bedrøffuede / som i Troen paakalde hannem / lige som hand hialp dette Spedalske Menniske oc denne Høffuitzmand / som bade hannem om hielp. Men paa det at disse Mirackel kunde tiene oss til diss ydermere Lærdom / da vil ieg her forhandle fire Artickler / som ere:

Matth. 11.

Tu miracкel 1. 2.

Brug.

Den Første.

En almindelig Lærdom / om alle Christi Mirackel.

Den Anden.

Om denne Spedalske / huorledis hand hielpis / met andre flere omstendige vilkaar.

Den Tredie.

Om denne Hedenske Høffuitzmand / om hans Tro / oc omhyggelighed for sin Tienere.

Den Fierde.

Huorledis Christus roser denne Hedenske Høffuitzmands Tro.

Om den Første.

EFterdi at vdi de Euangeliske Historier / kalis meget om Christi Mirackel / met huilcke hand obenbarer sin Herlighed / stadfester sin Lærdoms visshed / oc forøger Troen vdi sine Tilhørere: Da vil ieg faaregiffue en kaart oc almindelig Lærdom / huilcken mand maa bruge oc føre hen til alle Christi Mirackel i almindelighed / oc til huert besynderlige. Huorfaare Christus haffuer stadfest sin Lærdom met Mirackel oc vnderlige Gierninger er denne Aarsage. Lige som wi aff daglige forfaring kunde dømme om de Ting som wi begribe met vort vduaartis Sind / men det andet som skal begribis met

Om Christi Mirackel.

Hui Christus stadfester sin Lærdom met Mirackel.

Fornufft oc Forstand/kunde wi icke tro/ før end det er oss obenbare beuijst / met noget som wi kunde see oc tage paa: Lige saa maatte vor Tro om de ting som offuergaa all Menniskelig Fornufft oc Forstand/stadfestis met offuer naturlig ting/ som ere/ met Mirackel oc vnderlige Gierninger / huilcke ere Guds Beuisninger oc Beseylning. Men paa det at wi kunde haffue en fuldkommen Lærdom om Christi Mirackel / maa wi her giffue act paa mange stycker / huilcke paa det de kunde befattis i it vist tal/ vil ieg fremsette fem Spørsmaal/som ere: 1. Huad Personer der er hos Christi Mirackel. 2. Huorfaare de skee? 3. Huorlunde de skee? 4. Huor til de ere oss nyttige oc gaffnlige. 5. Huorfaare saadanne Mirackel icke skee i vor tid.

Fem Spørsmaal som skulle actis i alle Christi Mirackel.

I. Personer.

Personerne som ere tilstede vdi Christi Mirackel ere trende slags: Først/de som ere beladde met Siugdom oc ere offuerfaldne 1. aff Dieffuelsens Tyranni. Dernæst/ de som see oc høre Christi 2. Mirackel. For det sidste/Christus som giør Miracklerne. 3.

II. Huorfaare Christus giør Mirackel.

De endelige Aarsager huorfaare saadanne Mirackel skee/ ere mange. Thi Først / vil Christus der met obenbare sin Herlighed. 1. Dernæst / vil hand der met stadfeste oc bekreffte sin Lærdom. 2. Fremdelis vil hand der met styrcke oc forøge Troen i dennem/ som 3. see oc høre saadanne Mirackel. Her foruden giør hand Mirackel 4. at Gud ocsaa kand æris oc prisis/ naar mand seer saadanne hans vnderlige Gierninger. For det sidste/ at Dieffuelsens Rige kand 5. saa met tiden nedbrydis oc ødeleggis. Alle de falske Mirackel som skee imod disse Aarsager / de fordømmis i den hellige Scrifft / saa som Dieffuelsens Kaagleri oc Bedregeri/ Matth. 24.

III. Huorledis Christus giør sine Mirackel.

Den maade oc vijs / som Christus giør sine Mirackel met/ er atskillig: Thi stundem giør hand Mirackel ickun alleniste met it 1. Ord /som wi her see i dette Euangelio: Stundem / paa det hand 2. vil lade see sit Legemis oc Lemmers ypperlighed oc dyrebarhed/ da legger hand sin Haand der paa: Stundem tacker hand sin 3. Himmelske Fader/før end hand giør Mirackel: Stundem vdret- 4. ter hand det alleniste met sin Krafft / oc bruger huercken Ord eller sin Haand der til / saa som den tid hand omuende Vand til Vin. Til denne viis oc maade / at giøre Mirackel / hører ocsaa deris Tro som hielpis/ som wi her see i dette Euangelio.

IIII. Huor til Mirackel ere oss nyttige.

Mirackelens nytte oc brug er trendefold. Først / at den som 1. saa vnderlige hielpis oc bliffuer helbrede/ icke skal ydermere synde. Dernæst at de som see oc høre saadanne Mirackel kunde anamme 2. en stadig Tro/til denne sande Læge oc Nødhielpere. For det sidste/ 3. at wi som høre oc læse saadanne Christi vnderlige Gierninger/ skulle bliffue visse om hans Herlighed oc Lærdom / oc der hos befatte en stadig Tro oc viss Tillid til hannem/at hand nu icke er anderledis til sinde imod oss / end hand paa den tid vaar imod dem som finge Hielp aff hannem.

Men

Men huorfaare skee icke nu saadanne vnderlige Gierninger? Suar. Den er jo slet blind som icke kand see oc fornemme Miracel oc vnderlige Gierninger paa denne dag. Christi Kircke er en liden Hob/som paa det allerhøyeste forfølgis/ aff Dieffuelen mørckhedsens Første / oc aff Paffuen den rette Antichrist/ huilcke begge giøre all deris flid der til/ at de kunde vdslette den rette sande Christi Religion oc Guds tieniste/ oc kunde dog alligeuel icke komme det aff sted. Den gantske Verden forfulde den ene Mand D. Morten Luther / men de kunde dog icke røre it Haar paa hans Hoffuet. Huorfaare kunde de icke? Fordi at Gud vnderlige beuarede hannem oc sin Christne Kirckis lille Hiord. Denne Guds næruerelse vdi den Christne Kircke er Miracel oc vnderlig Gierning nock/ at wi icke tørre søge effter andre Miracel. Der hos skal mand oc dette vide / at saadanne Miracel som skeede met de Siuge at helbrede: Jtem/ den hellig Aands siunlige gaffue / det skede alleniste i den første Christi Kircke / paa det at de skulde her effter stedse oc altid stadfeste Christi Herlighed oc Lærdoms visshed/ oc styrcke Troen i Menisken hos alle efterkommere. Huilcke Miracel wi skulle saa bruge / at wi skulle vide dem at vere visse oc faste Beseylninger / met huilcke Gud vilde stadfeste oc beseyle sit Ord oc Lærdom euindelige.

Huorfaare Miracel icke nu skee. 1.

D. Morten Luther.

2.

Derfaare siger Augustinus om Miracel oc vnderlige Gierninger / at Gud vilde icke tilstede / at saadanne Miracel skulde stedse oc altid vare vdi den Christne Kircke indtil vor tid / paa det at vore Hierter icke skulde stedse allene tracte effter det siunlige / oc Menisket saaledis skulde bliffue kalt vdi Troen: Oc at wi nu icke skulde tuile der paa/ at wi jo maatte tro dem som predicke der om/ huilcke endog de forkynde det som ickun nogle faa er vederfaret/ saa kunde de dog komme Folcket der hen / at de trode oc efterfulde dennem.

Om den Anden.

VDi den Spedalske Mand som Christus her renser/ haffue wi sex Stycke at acte / som ere: 1. Hans Skrøbelighed oc Siugdom. 2. Hans ælendige Vilkaar. 3. Hans Tro. 4. Hans Bøn. 5. Hans Taalmodighed. 6. Oc hans Bekiendelse.

Den Spedalskis Siugdom oc Skrøbelighed vaar en straff for Synden/ derfaare paaminte hun hannem om Guds vrede oc hans retfærdige Dom. Thi all Modgang/ Kaars/ Bedrøffuelse oc all Gienuordighed/ som oss vederfaris i denne Verden / er lige som en Predicken/ vdi huilcken Gud klager paa oss for Synden/ oc obenbarer oss sin Vrede / Oc naar Menisket aluerlige betencker Guds retfærdige Vrede/ foruden Christi kundskaff/ da falder det i Mishaab. Her vdaff kommer det tit oc offte at mange Meniske

I. Den Spedalskis Siugdom.

Kaars oc modgang er Guds Klagemaal.

enten tage sig selff aff dage / eller gaa hen oc slet forsuinde aff Bedrøffuelse oc Hierte sorge: Thi deris onde Samuittighed lader dennem aldrig noget Øyeblick vere tilfreds. Det ville wi forklare met it Exempel.

Exempel om en ond Samuittigheds plage.

Oedipus Kongen aff Thebanen / effter at der vaar kommen en gruelig Pestilentze vdi hans Land oc Rige / da betenckte hand / at enten hand selff eller nogen aff hans / maatte haffue bedreffuet nogen slem oc groff Last / for huilcken de straffedis met denne Plage: Hand kalder sin Prest Tiresiam til sig / oc befaler hannem / at hand met sin Spaadom oc Konst skal fly hannem at vide / huem der er Aarsage met sin gruelige Last / at det gantske Rige saa plagis met den suare Pestilentze. Paa det sidste faar Oedipus at vide / at hand selff oc ingen anden haffuer bedreffuet en slem oc groff Last / som er Aarsage til denne plage / Thi hand haffde afflet Børn met sin egen Moder / huilcken hand haffde taget til Ecte / oc icke viste at det vaar hans Moder. Fordi der hand vaar it lidet Barn / antuordede hans Forældre hannem en Hiurde / at hand skulde tage hannem aff dage / Men Hiurden sparer dette deylige Barn / oc opføder det / oc der hand nu vaar opuoxen / oc bleffuen til Mands / bleff hand en Krigsmand / oc førde Krig for de Thebaner / oc for saadan hans Mandom / vduelle de Thebaner hannem til deris Konge / oc giffue hannem Dronningen Iocastam til sin Hustru / saaledis fick hand da sin egen Moder wuitterlige til Ecte. Men der dette bleff Oedipo tilkiende giffuet ved hans Prest / at hand saa at det gantske Rige plagedis met en gruelige Pestilentze / for hans Misgierning / begynder hand at betencke Guds vrede / oc vdi denne Tancke falder hand i Mishaab. Vdi dette Mishaab riffuer hand først baade sine Øyen vd / paa det hand skal icke see Solen. Der effter / der hans Samuittighed saa saare hart piner oc plager hannem / beder hand met stor Bedrøffuelse oc Hierte sorge / Hylen oc Graad / at de som staa omkring hannem / skulle vige fra hannem / paa det de skulle icke faa skade vdaff hans Skugge. Paa det sidste flyer hand aff Riget / effter hand vaar bleffuen blind / oc bleff en arm Tryglere / oc maatte tigge sin Føde / indtil hand endelige døde vdi Mishaab oc Fortuilelse. Hans Moder Iocasta begynte ocsaa den bange Samuittighed for denne gruelige Synd at nagge oc plage / saa at strax hun fick denne sin Last at vide / hengde hun sig selff. Saadan en gruelig ting er Synden / naar it Menniske rettelige anseer hende met sit Hiertis Øyen.

Oedipi Straff.

En ond Samuittighed er den verste plage.

Iocastæ Straff.

II. Den Spedalskis vilkaar.

Det Spedalske Menniskis vilkaar vaare hannem gantske haarde / thi hand maatte vere paa en synderlig sted / oc icke boe iblant Guds Folck / huilcket der haffuer veret de Spedalske en stor Bedrøffuelse oc Hierte sorge / huor aff mange haffue slet forsuindet oc visnet bort: Thi de vaare icke aleniste vdlucte fra andre folck 1. at de icke maatte haffue omgengelse met dem / Men de vaare ocsaa 2.

berøff-

berøffuede den Trøst oc Husualelse / som de skulle haffue aff Guds ords Predicken. Her foruden vaare de ocsaa fraskilde fra andre Folck met fem Tegn / huor paa mand skulde kiende dennem / huilcke Tegn der icke lidet forøgte deris Sorge oc Ælendighed. Det første Tegn vaar / at de skulde haffue paltige oc reffne Klæder. Det andet / de skulle gaa barhoffuet. Det tredie / deris Ansict skulde vere skiult. Det fierde / de skulde haffue deris Bolig paa en sted for sig selff / vde fra andre Folck. Det femte / de skulde obenbare vdraabis for den menige Almue at vere wrene / oc icke værde at her effter om gaaes iblant Israels Folck. Dette vaar den spedalskis vilkaar / der som hand icke i denne sin ælendighed oc Hiertesorge haffde søgt til Christum vdi en stadig Tro / da haffde hand visselige døet vdaff Sorge.

3. Tegn huer paa de Spedalske skulde kiendis. 1. 2. 3. 4. 5.

Derfaare kommer hand til Christum / befatter en stadig Tro til hannem / oc endog hand formercker sig at haffue fortient den euige Død oc Fordømmelse / dog opretter hand sig met Christi naadige Foriætelse: Hand haffde vden tuil hørt disse Christi ord: **Kommer hid til mig alle / som arbeide oc ere besuarede / Jeg vil vederquege eder.** Hand haffde vden tuil hørt at Johannes vidnede om Christo / sigendis: **See det Guds Lam / som borttager Verdens Synder.** Derfaare der dette Spedalske Menniske nu kiender denne Læge Christum / haabis hand at skulde bekomme sin Karskhed oc Helbrede / oc holder sig ved en stadig Tro til Christum.

III. Den Spedalskis Tro.

Matth. 11.

Iohan. 1.

Aff denne Tro giør hand sin Bøn til Christum / thi Bøn oc paakaldelse er Troens rette naturlige Fruct / huilcken icke heller kand skee foruden Troen / effter som S. Pouels sprock lyder / **Huor skulle de paakalde den de icke tro paa.**

IIII. Den Spedalskis Bøn.

Roman. 10.

Vdi denne Bøn faaregiffuis oss ocsaa it synderligt Taalmodigheds Tegn: Thi saa siger den Spedalske / **HERRE / om du vilt da kand du rense mig.** Lige som ocsaa Dauid der hand bleff vddreffuen aff sit Rige / oc maatte rømme for sin egen Søn Absolon / da begerede hand at komme i sit Rige igien / dog met dette vilkaar / om det vaar Gud behageligt oc teckeligt. Saaledis setter oc dette spedalske Menniske denne legemlige Velgierning vdi Guds Haand / huilcken der meget bedre veed huad oss er nytteligt oc tienistacteligt / end wi det selff vide.

V. Den Spedalskis Taalmodighed.

2. Sam. 15.

Herforuden er i denne Bøn it herligt Exempel / om Christi bekiendelse. De Skrifftkloge oc Phariseer forfulde dennem som bekiende Christum: Men dette fattige spedalske Menniske skøtter intet der om / men bekiender Christum friligen / det alle Phariseer oc ypperste Prester i Jødeland vilde end bliffue galne der offuer / Hand troer foruist at Christus er Almectig / oc er visselige den sande

VI. Den Spedalskis Bekiendelse.

de Messias/ som Jøderne vaare loffuet oc tilsagt. Denne stadige Bekiendelse bør oss ocsaa at efterfølge.

Om denne Spedalskis renselse.

NV ville wi ocsaa see huorledis dette Spedalske Menniske bliffuer hiulpet oc helbrede giort/ huor vdi wi haffue mange omstendige vilkaar at befinde/ aff huilcke huert haffue sin synderlige nyttige Lærdom. Christus rører ved den Spedalskis Legeme met sin Haand: Hand loffuer den Spedalske strax huad hand beder om oc begierer: Hand biuder hannem met sit ord at vere reen oc helbrede: Ordens Krafft/ det er/ Helbrede aff hans spedalske Siuge/ følger strax effter: Oc der hand er bleffuen reen/ giffuer hand hannem trende slags Befalning/ som er: At hand skal ingen sige det: At hand skal obenbare sig for Presten: Oc at hand skal offre sin Gaffue effter Moisi Low. 1. 2. 3. 4. 5.

I. Hui Christus vdstrecker sin Haand.

At Christus vdstrecker sin Haand oc rører ved det spedalske Menniske/ det vaar it Tegn til Christi Naade oc Godhed/ met huilcket hand haffuer offuermaade meget forøgt oc styrcket den Spedalskis Tro/ Thi der hand saa at Guds Søn icke skydde hannem/ som andre Menniske giorde/ men rørde ved hans wrene Legeme met sin Haand/ da haffuer hand formummet synderlig Aandsens glæde vdi sit Hierte.

II. Christi løffte.

Til denne Rørelse sætter ocsaa Christus sin Forjættelse oc siger: **Jeg vil giøre det**/ Den Spedalske siger: **Om du vilt.** Christus suarer: **Jeg vil.** Her vdaff besluter den spedalske hos sig selff/ at hand skal strax bliffue helbrede.

III. Christi Ord

Til denne Forjættelse legger hand ocsaa sit Ord oc Befalning/ oc siger: **Ver reen.** Met huilcke Ord hand beuiser sin Guddoms Mact: Stadfester sin Lærdom. Oc styrcker Troen i dem som saae eller læse denne Historie: Thi Christi vilie/ er hans Gierning/ **Hand giør alt det hand vil/ i Himmelen oc paa Jorden**/ som Dauid siger. Denne Christi Mact oc Velde skal trøste oss imod Dieffuelsens Mact. Psalm. 134.

IIII. Christi Ords krafft.

Oc strax bleff hand reen vdaff sin Spedalskhed. Det er den vnderlig Gierning i sig selff/ oc Christi Velgierning imod den Spedalske/ aff huilcken Velgierning hand formercker/ lige som aff it vist Tegn/ at Christus er villig oc redebon til at hielpe aff den Aandelige Spedalskhed/ alle dem som i Troen kommer til hannem.

V. Christi Befalning til den Spedalske.

Wi skulle icke tiene Gud effter vor gode

Christi Befalning følger effter: Først/ biuder hand/ at den Spedalske skal icke sige det for nogen. Denne Befalning haffuer den Spedalske icke veret lydig/ aff en synderlig Nidkierhed/ som hand haffuer hafft/ at forkynde oc vijt vdsprede Christi Velgierninger/ huor met hand icke lidet syndede. Thi hand skulde beuise Christo sin Tacknemmelighed/ icke effter sit gode Tycke/ men met 1.

ret Lydig-

ret Lydighed/ oc giort effter hans befalning/ Saadan Lydighed er Gud det allerbehageligste Offer. Det andet oc tredie stycke i denne Befalning efterfølger i disse ord: **Gack oc betee dig for Presten/ oc offre den Gaffue som Moises befalede/ til it Vidnesbyrd offuer dem.** Det giorde Christus/ paa det at Moisi Low skulde i saa maade skee fyldist/ i huilcken Presterne vaar befalet at dømme om Spedalskhed/ at de skulde vdliuse oc forskiude de vrene aff Menigheden/ oc met obenbare Vidnesbyrd anamme dem ind igien/ som vaare bleffne reene. Men at der vaar befalet at de som vaare bleffne reene skulde offre/ det skede for den Sags skyld/ at saadant Offer skulde vere it Tegn oc Vidnesbyrd til deris Tacknemmelighed mod Gud.

(Marginalia: 2. 3. — Mening oc Tycke. — Levit. 14. — Huorfor den Spedalske skal offre.)

Papisterne som vdaff disse Ord vilde styrcke deris huiske Scrifftemaal/ i huilcket alle Synder skulle fuldkommelige opregnis/ de ere store Giecke/ oc slemmelige forkrencke Scrifften/ i det at de vrie hende hen til en fremmet oc vrang Mening. Om den hemelige Bekiendelse oc Scrifftemaal som wi bruge oc beholde i vore Kircker/ ville wi tale en anden sted.

(Marginalia: Disse Ords Vanbrug hos Papisterne. — Domin. 14. post Trinit.)

Om den Tredie.

HIstorien om Christi Velgierning mod den Høffuitzmand aff Capernaum/ begriber mange Lærdomme/ huilcke ieg vil dele vdi visse stycker/ paa det at mand diss bedre kand mercke dem.

Først/ haffue wi her at acte it Billede oc Contrafey/ paa de tuende slags Folck/ som ere/ Jøder oc Hedninge. Her helbredis først en Jøde/ siden en Hedning: Huor aff wi lære/ at Christi velgierning i almindelighed hør til alle Menniske. Thi lige som de haffue alle syndet/ oc fattis den Ros som de skulde haffue for Gud: Lige saa tilbiuder Christus alle Menniske sine Velgierninger/ oc befaler at anamme dem met Troen.

(Marginalia: I. Christus met sine velgierninger hører til alle. — Roman. 3.)

Dernæst/ fører ocsaa disse tuende Personers/ Jødens oc Hedningens atskillige Vilkaar/ sin Lærdom met sig. Den Spedalske Jøde vaar fattig/ Den Hedenske Høffuitzmand vaar rijg. Huor aff wi lære/ at Christus icke anseer denne næruerendis Lycke oc Fremgang/ Hand foracter icke den Fattige/ Hand forskiuder icke heller den Rige. Den Spedalske Jøde vaar en almues Mand/ Den Hedenske Høffuitzmand vaar en fribaaren Herremand. Der aff see wi derfaare/ at vdi Christi Rige gielder icke ædel Slect eller Byrd. Men en stadig Tro til Gud/ ved huilcken alle Menniske/ huad heller de ere ædel eller vædel/ fattige eller rige bliffue Guds Børn. Den spedalske Jøde vaar en fattig foractet Stackarl for Verden. Høffuitzmanden vaar meget affholden i Herrers oc Kongers Gaarde/ Men Christus seer alleniste til

(Marginalia: II. Wi ere alle lige faar Gud.)

Troen/ oc der aff dømmer/ huilcken der skal vere i størst Anseelse faar sig.

III. Om denne Høffuitzmands 1. Tro.

For det tredie/ ville wi nu aff de omstendige vilkaar see/ huordan denne Høffuitzmands Tro haffuer veret: At hand vaar en Hedning/ oc vden for Guds eget vdualde Folck/ det nedtrycker hannem saare/ oc giffuer hannem Aarsage til at ydmyge sig. Hand kunde vel berømme oc opheffue sig faar Mennisken aff sin Befalning/ at hand vaar en Høffuitzmand offuer hundrede Krigsmend/ Men denne Roes gielder intet faar Gud. Thi Gud siger hos Propheten Jeremias: En vijs skal icke rose sig aff sin Vijsdom. En sterck rose sig icke aff sin Styrcke. En rig rose sig icke aff sin Rigdom. Men huo som vil rose sig/ hand rose sig der aff/ at hand veed oc kiender mig/ at ieg er HERREN/ som giør Barmhiertighed/ Ræt oc Retfærdighed paa Jorden. Derfaare kommer denne Høffuitzmand icke foruden Ponitentze til Christum/ men der hand kiender sin Vselhed oc Skrøbelighed/ paakalder hand Christum om hielp paa sin Tieneris vegne/ oc det i en stadig Tro/ huor met hans Kierlighed til sin Næste beuisis. Oc i det hand siger: Jeg er icke værd at du skalt gaa vnder mit Tag. Jtem/ Sig ickun it Ord/ saa bliffuer min Tienere helbrede. Der met bekiender hand/ baade sig at vere en Syndere/ oc Christum at haffue Guddoms Natur/ paa huilcken hand ocsaa troer oc forlader sig. Men i det hand siger: Jeg er it Menniske/ oc er vnder Øffrighed/ etc. Vil hand giffue tilkiende/ huor læt det er Christo aff sin Guddoms Krafft at hielpe/ alleniste met sit Ord oc Vilie/ end ocsaa dem som hand icke haffuer legemlige næruerendis hos sig. Effterdi at hand/ som er ickun it Menniske/ kand befale sine Tienere huad de skulle giøre/ oc de maa strax giøre huad hand dennem befaler.

Ierem. 9.

2. Kierlighed.

3. Bekiendelse

IIII. Om fremmet Tro.

For det fierde/ falder her nu it Spørsmaal/ om en fremmet Tro. Høffuitzmanden troer/ oc hans Tienere helbredis. Her aff kunde wi tage denne Lærdom/ at de Gudfryctige kunde met deris Tro oc Bøn forhuerffue andre legemlige Velgierninger. Men om nogen kand formedelst en andens eller fremmet Tro/ bekomme det euige Liff oc Salighed/ er intet Spørsmaal hos retsindige Christne. Thi de vide at ingen bliffuer salig/ vden ved sin egen Tro/ huilcken mand kand vel bekomme/ naar Gudfryctige Menniske bede for andre/ at Gud vilde giffue dem Troen.

Om

Om den Fierde.

Hvi denne Hedenske Høffuitzmands Troes Loff oc Berømmelse / ere mange omstandige Vilkaar at acte oc besinde / som ere: Først / Christi forundrelse / huilcken som hører hen til hans Menniskelige Natur: Thi hand haffuer Menniskelige Affecter oc Tancker / dog foruden Synd. 2. Hand suær ocsaa der hos / at hand haffuer icke fundet saadan en Tro i all Jsrael. Thi Jøderne vilde icke bliffue hos Ordet allene / men begerede ocsaa Tegn / Men denne Hedning / som haffuer ickun en liden smag paa den Christelige Lærdom / hand lader sig nøye alleniste met Ordet. Jomfru Mariæ Tro vaar vel større oc fuldkommeligere / men det kom der aff / at hun vaar mere oc fuldkommeligere vnderuiist / oc styrcket met flere oc fastere tegn: Derfaare er denne Høffuitzmands Tro i nogen maade større / men dog icke effter en retsindig fuldkommen Troes vilkaar at regne. 3. Wi lære ocsaa her / at Troen maa voxe oc daglige forfremmis / jo mere oc mere. 4. Christus lærer her ocsaa om Hedningernis Kald / at de met Abraham / Jsaac oc Jacob / skulle formedelst Troen til Christum forsamlis til en Kircke oc Menighed. 5. Wi see her ocsaa Christi Spaadom oc Forkyndelse / om Jødernis forskiudelse / oc der hos Trusel at de skulle straffis. 6. J det at hand siger til Høffuitzmanden: **Gack hen / dig skee som du trode /** giffuer hand tilkiende / at alting er mueligt for den som troer / saa som Christus selff vidner en anden sted. Hannem skee Loff oc ære til euig Tid / Amen.

Christus roser Høffuitzmandens Tro.

1.

2.

Denne Høffuitzmands oc Jomfru Mariæ Tro lignis tilsammen.

3.

4.

5.

Marc. 9.

6.

Den Fierde Sondag effter

Christi Obenbarelse / Euangelium Matthei / i det VIII. Capitel.

OC JHesus gick i Skibet / oc hans Disciple fulde hannem. Oc see / da begyntis en stor Storm vdi Haffuet / saa at Skibet skiultis ocsaa aff Bølgerne / Oc hand soff. Oc Disciplene ginge til hannem / oc vacte hannem op / oc sagde: HErre / Hielp oss / wi forderffuis. Da sagde hand til dennem: J lidet troendis / Hui ere i saa fryctactige? Oc hand stod op / oc truede Været oc Haffuet / Saa bleff det gantske stille. Men Menniskene forundrede dem / oc sagde: Huad er det for en Mand / at Været oc Haffuet ere hannem lydige?

Dette Euangelij Forklaring.

DEtte Euangelium sætter oss atter Christi Sind oc Hiertelag for Øyen / huilcket er at staa bi met sine Christne vdi deris Nød / effter saa som hans egne Ord liude vdi Psalmen: Jeg vil vere hos hannem i Nød / Jeg vil riffue hannem vd / oc giøre hannem til ære. Item / Paakald mig i din Nød / ieg vil bønhøre dig at du skalt tacke mig. Lige saa læris oss her aff Apostlernis Exempel / huad wi skulle giøre / naar wi ere i Nød oc Fare / som er / at wi met Apostlerne skulle opuecke Christum formedelst en stadig Tro / at hand effter vor Bøn oc Begiering vil hielpe oc redde oss. Summen paa dette Euangelium er / at vor HErre Christus bleff opuact aff Søffne / der hans Disciple vaare i stor Fare oc haffsnød / aff den store Storm som hastelige opuactis paa Haffuet / Oc strax truede Haffuet oc Været / saa at det bleff strax blick stille / at alle de det saae / forundrede sig saare. Wi ville her vdaff ansee oc forhandle tre Artickle / som ere:

Psalm. 9.

Psalm. 50.

Wi skulle opuecke Christum i vor Nød.

Summa paa denne Text.

Den Første.

Om de Gudfryctigis mangfoldige Fristelser her i Verden.

Den Anden.

Denne næruerendis Histories Forklaring met sine omstandige vilkaar.

Den Tredie.

Jt smuck Billede oc Malning / om den Christne Kirckis vilkaar her i Verden.

Om

Om den Første.

EFterdi at dette Euangelium thukommer Disciplernis Fristelse vdi Skibet / da vil ieg kaartelige tilkiende giffue nogle slags Fristelser / met huilcke Menniskeu anfectis oc fristis / Oc det for den Sag skyld/ at naar wi lære at kiende huad fare oss paa alle sider offuerhenger/ at wi da kunde vere Aaruogne / oc icke lade oss offueruinde aff Fristelsen/ miste Troen oc Christi bekiendelse/ oc endelige falde fra Guds Naade oc Venskaff. Thi lige som Christi Disciple vdi Haffuet fristedis met stor Liffs fare paa alle sider: Lige saa haffue alle Christne mesten huer Time oc Stund / sig at befrycte for deris Saligheds Skibbrud oc Haffs nød.

Mennisket fristis aff atskillige Ting.

De Fristelser som Menniskeu fristis met her i Verden ere mange slags: Thi enten kommer Fristelsen aff Gud / eller aff Dieffuelen/ eller aff Menniskeu/ eller aff dennem selff som fristis/ eller aff omstendige ting/ som wi omgaaes met.

I. Gud frister oss i trende maade.

GVd frister oss/paa det at wi skulle bliffue forstandigere oc mere forsøgte hos oss selff / Thi hand frister oss icke for den Sag skyld/ at hand som intet er skiult for / vilde der aff vide oc forfare huordanne wi ere / Men at hand der met vil lade oss see oc faa at vide/huor meget wi forfremmis vdi Gudfryctighed oc Troen. Oc frister Gud oss stundem vdi vort Leffnet oc Omgengelse/ stundem vdi Lærdommen/ oc stundem met sine vredis Tegn.

1. J Leffnet. Genes. 22.

Vdi Leffnet oc Omgengelse fristede Gud Abraham / den tid hand befoel hannem at slacte sin eniste Søn Isaac til it Offer: Men Abraham i det at hand atlyde Gud i saadan en haard oc vanskelig Ting/ da bleff hand ved sig selff diss mere forfaren oc forsøgt/ Oc formercker denne Troes rette Fruct / som er / Lydighed imod Gud mere at actis oc affholdis end alle andre Ting vdi Verden. Saaledis fristis oc forsøgis mange Gudfryctige Christne aff Gud paa denne dag/ i det at hand faaresetter dem sine Bud/ som ere alle Christelige Dyders oc gode Seders visseste Regel/ paa det at de ved en ret Lydighed mod samme hans Bud/ kunde bliffue diss vissere der paa / at de ere Guds lydige Tienere. Men tuert imod / de som met Vilie oc Vidskaff falde i Synden oc vndergaa vdi Fristelsen / de bliffue skyldige vnder Guds Vrede/ indtil saa lenge at de rette oc bedre sig.

2. J Lærdom.

Dernæst frister Gud oss ocsaa i Lærdommen/naar hand tilsteder at komme falske Propheter/ oc atskillig vildfarendis lærdom faaregiffuis iblant Folcket / om huilcken Fristelse Moises taler / i sin femte Bogs xiij. Cap. Huor hand saa siger: Om nogen Prophete eller Drømmere staar op iblant eder/ oc giffuer dig it Tegn eller noget vnderligt/ oc det tegn

eller

eller vnderlige Ting kommer / som hand sagde dig om / Oc hand siger: Lader oss efterfølge andre Guder oc tiene dennem / (Det er / om hand indsticker nogen ny viis oc maade til at tiene Gud met) Da skalt du icke lyde samme Prophetis eller Drømmeris Ord / Thi HErren eders Gud frister eder / at hand vil forsare om i elske hannem / aff gantske Hierte oc aff gantske Siæl. Denne Fristelse scriffuis Gud til / i det at hun er en prøffuelsis oc forsøgelsis Fristelse/icke i det at hun er en forførelsis Fristelse: Thi Gud forfører ingen. Lige saa giffuer Gud oss sit Ord paa denne dag/ Men der hos tilsteder hand at komme meget Kætteri oc Vildfarelse/ at hand der met vil friste oc forsøge oss/om wi met en liffactig/retsindig/oc stadig Tro elske hannem.

Gud frister ingen til hans værste.

Stundem frister Gud oss met Tegn / naar hand lader oss see sin gruelige Vredis Tegn i Himmelen / paa Jorden oc vdi Haffuet/huilcke Tegn saare meget beuege de Gudfryctige Hierter. Om dette slags Fristelse taler Moises i sin anden Bog i det xx. Capit. huor hand saa siger: Fryct er icke/ thi Gud er kommen at hand vil forsøge eder / oc at hans Fryct skal vere for eders Oyen/at i skulle icke synde.

3. Met Tegn.

II. Dieffuelsens Fristelse.

Dieffuelen frister oss met frafaldelse oc affuigelse fra den rene lærdom/met Affguds dyrckelse oc andet saadant mere/om huilcket der skal talis den anden Søndag i Faste.

III. Menniskens Fristelse.

MEnnisken/ baade vore Venner oc Vuenner friste oss i mange maade: Nu met falsk Lærdom: Nu met Hyckleri: Nu met onde Exempel: Nu met Raad oc Daad: Nu met løffte oc Forjettelse: Nu met Høden oc Trusel.

IIII. Vort eget Kiøds Fristelse.

MEnnisket finder ocsaa oc fornemmer meget vdi sig selff/som frister hannem/saa som er: Først/ den oprindelige Synd. Dernæst / mange onde Affecter oc attraa/som der vdaff oprinde/huilcke der hefftelige holde oss til at wi skulle giøre baade it oc andet imod Guds Bud. Mennisket fristes ocsaa stundem aff sine gaffuer / enten Aandelige eller Legemlige/ saa som er/deylig oc skøn Skabning/Styrcke/Viisdom oc Forstand / Konstighed etc. Huo som vil offueruindis aff dette slags Fristelse/ hand skal tencke/at alt det hand haffuer / det er hannem giffuet aff Gud/ at bruge til hans ære/sig selff oc andre til Nytte oc Gaffn.

VI. Disse Verdslige tings Fristelse.

DE ting som ere omkring oss her i Verden / friste ocsaa oc forstyrre mange fromme Gudfryctige Menniskers Hierter: Aff huilcke somme ere for oss/saa som de der ere næruerendis tilstede: 1. Somme ere bag oss / saa som de der ere fremfarne: 2.

3. Somme ere ved den høyre side / saa som de der ere oss kierkomne
4. oc lystige: Somme ere ved den venstre side / saa som de der ere oss bedrøffuelige oc sørgelige. For oss er Døden / som truer oss: Guds retfærdige Dom som piner oc plager oss: oc Helffuede som haffuer vijt oplat sin Mund. Bag oss ere vore fremfarne Synder / huilcke som nagge oc plage Menniskens Samuittighed. Ved den høyre side er Rigdom / Verdslig ære / Matt oc Velde / huilcke der hoffuetkulds styrte mange Menniske vdi euig Forderffuelse. Paa den venstre side / er Fattigdom / Bespaattelse / Foractelse / Vanrycte / stor vaade oc fare / baade til Land oc Vand / baade hiemme i Huset oc vden faare. Disse slags Fristelser ere gantske haarde oc suare / oc skulle offueruindis met en stadig Tro / met Bøn oc idelig Suck til Gud om Hielp oc Trøst / met it Christeligt Leffnet. Met faa Ord at sige: De kunde offueruindis ved en idelig oc aluerlig Penitentze. Dette vilde ieg her nu tale om Fristelser / paa det at wi kunde opueckis til Aaruogenhed oc Bøn / at wi icke skulde falde i Fristelse.

For oss. Bag oss. Ved den høyre side. Ved den venstre side. Huor ved Fristelsen offueruindis

Om den Anden.

VDi dette Miracklels bescriffuelse / haffue wi disse efterfølgendis omstendige vilkaar at acte.

I. Troens forsøgelse.

Først / Troens Fristelse. Disciplene haffue den HERRE Christum i Skibet met sig / derfaare seyle dedisß tryggeligere / men denne Tryghed bleff icke languarig: Thi den tid der kom Storm oc Wuær / bleff Skibet skiult met Haffsens Bylger oc Voffuer / huor aff det skede / at de som tilforn vaare formeget trygge / bliffue nu for denne Storm oc Haffsens Bylger skyld / mistrøstige oc tuilactig. Derfaar skal ingen formeget tro oc forlade sig paa Metgang / men ocsaa vdi Lycke oc Metgang frycte sig oc paakalde Gud.

II. Christi Søffn.

VDi denne suare Fristelse soffuer Christus / baade paa det at hand met Søffn kand vederquege sit Legeme / som vdaff stor Vandring / Møye oc Arbeyde vaar mødigt oc træt: Oc disligeste at hand kunde forsøge Disciplernis Tro. Icke fordi at hand som er en ret Hiertesøgere / jo selff viste det tilforn / Men at Disciplene skulde faa det at vide / oc der aff ret lære at kiende sig selff. Her foruden er det ocsaa troligt / at HERREN soff for den Sags skyld / at Troen skulde diß ydermere opueckis vdi Disciplene / oc de nu i denne store Nød oc Fare / diß hefftigere skulde paakalde hannem / oc at de skulde diß ydermere rose oc holde meget aff hans Redning oc Hielp / aff denne største Nøds oc Liffs fare. Thi der som Christus haffde veret vaagen / da haffde hand foruden Disciplernis Bøn oc Begering / strax veluillige hiulpet dem / som da vaare i stor fare. Endog hand aff sin Godhed oc Faderlig hiertelag til oss / er redbon oc veluillig at giffue oss huad oss er nyttigt til vort

Legems nødtørfft oc vor Siæls Salighed / dog pleyer hand icke at giffue oss det / vden wi bede hannem der om: Fordi Bønen er it ordentligt oc beskicket Redskaff / til at forhuerffue met aff Gud / alt det wi haffue behoff / Oc det for den Sags skyld / at wi skulle ære oc holde hannem for en ret sand Gud / som er vor Skabere / oc en Veldekilde / aff huilcken alt Gaat kommer / Oc bekiende oss alt for skrøbelige oc vanmectige Creature / som intet haffue eller kunde giøre vden Guds hielp.

Gud vil vere beden.

III. Troens Krafft.

TRoens forarbeyding oc krafft lader sig ocsaa her see / thi Troen er icke en ørckeløs Tancke eller Hustud / men hun er en sterck Kempe som offueruinder den gantske Verden / som Johannes siger **Eders Tro er den Seyeruinding som offueruinder Verden.** Troen vinder vel oc faar Seyeruinding / men det skeer ved den stercke Kempe oc Seyeruindere Christum / som hun begriber oc befatter. Denne Tro haffuer imod sig til Fiende oc Modstandere / den gantske Verden / det er Synden / Døden / Dieffuelen / atskillige Vaade oc fare / oc vort Kiød oc Blod. Paa Verdens oc hendis anhengeris side staar Guds Low / vor egen Samuittighed oc Fortuilelse: Men paa Troens side / staar Euangelium / Christi Offer oc en stadig Tillid til Gud.

1. Iohan. 5.

Troens Fiender oc Kamp.

Derfaare naar Lowen setter til dig met sin Ild / Røg / Damp / Liunet oc Torden. Naar Lowen siger: **Forbandet er huer den / som icke holder alt det der staar screffuet i Lowbogen.** Da sæt du Euangelium der imod / oc sig saaledis: **Huer den som troer paa Guds Søn / hand haffuer det euige Liff.**

1. Raad imod Lowens fristelse.

Deuter. 27.

Iohan. 3.

Naar Døden truer dig met sin Forfærdelse / saa sæt du imod hannem JEsum Christum / som haffuer offueruundet Døden / huilcken der breyder Døden det / at hand haffuer offueruundet hannem / oc siger: **O Død huor er nu din Braadt / O Helffuede huor er nu din Seyeruinding?** Hand siger ocsaa selff hos Johannem: **Huo som troer paa mig / hand skal icke smage Døden euindelige / Men hand skal trenge sig igiennem Døden / til Liffuet.** Derfaare er Døden it Gudfryctigt Menniske saare nyttelig / thi hand er en Vey til it bedre oc saligere Liff / Huorfaare det skal vere langt fra / at nogen Christen skulde lade sig forfærde for Døden.

2. Imod Døden.

1. Corinth. 15.

Iohan. 5.

Dødens nytte oc gaffn.

Dieffuelen klager ocsaa paa oss / opregner vore Synder / oc holder oss it langt forfærdeligt Register for: Men holt du hannem imod disse Christi ord / der saa liude om hannem: **Denne Verdens Første er allerede dømt.** Item / dette Pauli sprock:

3. Imod Dieffuelen.

Iohan. 16.

Gud er den som giør retfærdig / huo vil fordømme oss? Der som hand kaster oss vor Vretfærdighed i Næsen / da skulle wi suare hannem met S. Pouel / oc sige: Den som icke viste aff nogen Synd / den giorde Gud til Synd for vor skyld / at wi skulde bliffue den Retfærdighed vdi hannem som gielder faar Gud.

Roman. 8.

2. Corinth. 5.

4. Jmod Nød oc Fare.

Naar wi komme i Nød oc Fare / da paamindis wi ocsaa oc anklagis for Synden / Fordi at saadan Nød oc Bedrøffuelse er lige som en Predicken / om Guds retfærdige Dom oc Vrede imod Synden / Der imod skalt du suare oc sige saaledis: Dommen begyndis paa Guds Hus. Item / Huilcken Herren elsker / den tucter hand / oc hand hudstryger huer den Søn som hand anammer. Oc det giør hand altsammen oss til beste / at wi icke skulle bliffue forkaade / naar wi haffue ingen Gienuordighed oc Modgand / oc der ved forfaris met de vgudelige. Derfaare siger Paulus: Naar wi dømis / Det er / naar wi lide Kaarsset / da refssis wi aff HERREN / paa det wi skulle icke fordømis met Verden.

1. Pet. 4.

Hebr. 12.

1. Corint. 11.

5. Jmod Kiød oc Blod.

Vort Kiød oc Blod egger oss ocsaa idelige til Fortuilelse / men lad du Kiødet vere Aanden vnderdannigt / Oc sig at Kiøds oc Blods Dom gielder her intet. Saaledis falder oss her i Verden tusinde slags Fristelser faare / som ville forhindre vor Salighed:

Nero.

Guds børns Frihed.

Kunde derfaar der Tyran Nero saaledis breyde Synden / Lowen / Døden / oc Kødet at de vaare offueruundne? Ney ingelunde / fordisaa at Guds Børn de haffue allene denne Rettighed oc Frihed / de andre holdis fangne vnder Synden / for de ere Syndsens Tienere / saa som de der altid synde / oc altid haffue Lyst oc Vilie til at synde / oc staa Aanden imod / Ja Aanden er slet oc aldelis vdsluct vdi dennem. Derfaare huo som vil traadtze imod Synden / Guds Low / Døden / Dieffuelen / Kiød oc Blod etc. Hand skal see til om hand fornemmer vdi sig / en aluerlig oc sand Penitentze / hand skal ocsaa see om hand haffuer en stadig Tro oc en god Samuittighed. Endelige hand skal oc see til / om hand er saa skicket / at hand mere acter Lydighed mod Gud / end alle disse verdslige gode Ting / oc der hos haffuer it aluerligt Forset at ville offuergiffue Synden.

Iohan. 8.

Merck.

1. Timoth. 1.

IIII. Christus straffer Disciplene.

1. Christus straffer sine Discipler for tuende stycker: Først straffer hand deris redsel oc mistrøstighed / fordi dem burde icke at reds eller frycte sig / den stund hand vaar hos dem / effterdi de haffde seet saa mange aff hans Jertegn oc vnderlige Gierninger / huor aff de

kunde lætteligе lære oc begribe/at den kand icke forfaris oc omkomme/som haffuer Christum hos sig. Dernæst/ straffer hand dem/ for de ere saa lidet troendis/at de icke tro/ at hand jo er saa mectig oc kand giøre saa meget/naar hand soffuer/som naar hand voger/ Oc at den som haffuer skabt baade Jorden oc Haffuet/ skulde icke vere saa mectig paa Vandet som paa Landet.

V. Christus beuiser sig at vere Gud oc Menniske.

Fiemdelis lige som Christus met sin Søffn beuiser sig at vere it sant Menniske: Lige saa beuiser hand sig at vere en sand Gud/ i det at hand biuder Vær oc Vand at de ere hannem lydige. Begge disse stycker tiene saare vel til at stycke vor skrøbelige Tro met. Hans Mandom oc Menniskelige natur lærer oss hans gode vilie oc broderlige Hiertelag til oss/at hand vil hielpe oss. Hans Guddom lærer oss/at hand er Almectig oc kand hielpe oss/ huilcke begge stycker/ som er Effne oc Vilie/ der hører til alt det mand sætter sig for at bestille oc giøre.

VI. Huad Trøst wi haffue her aff.

AT ieg kand sige det met faa Ord/ Christus giffuer i denne Historie tilkiende/ at hand vil Menniskеn skal bliffue salig/ oc besynderlige de som paakalde hannem. Thi lige som hand vil at wi skulle paakalde hannem i Nød oc Fare: Lige saa vil hand oc saa lade see sit Faderlig Hiertelag mod oss/ i det at hand frier oc redder oss aff Fare.

Om den Tredie.

DEnne Historiеs Aandelige Vdtydning er saare lystig oc skøn/ thi her vdi affmalis oss oc sættis for Øyen/ den Christne Kirckis Billede oc Lycke her vdi Verden.

Aandelig vdtydning.

Haffuet betyder Verden: Skibet betyder den Christne Kircke: Stormen oc Været betyder Dieffuelen: Disciplerne betegne den Christne Forsamling/ aff alle dem som tro: Christus er Sandhed selff: Euangelium er Troen.

I. Huor Christus er der opueckis Storm.

Først/haffue wi her at mercke/ at før end Christus gick met sine Disciple i Skibet/da vaar Haffuet blick stille/ det er/ Verden soffuer oc snorcker gantske tryggelige hen i Synden. Men saa tilige som Christus kommer vdi Skibet/ blæs der en gantske stor Storm op/ saa at Skibet siunis aldelis at ville siuncke oc vndergaa. Men huad skeer her? Vor HERRE Christus som haffuer mact at raade oc biude offuer Vær oc Vand/hand er tilstede. Derfaare skulle wi først her aff lære/at vden for dette Skib/ det er/ vden for denne Christne Kircke er icke Salighed at foruente. Men her skulle wi nu vel tage oss vare/ at wi icke ansee it Orlogs Skib for dette rette Skib. It Orlogs skib er vel vden til herlige vdred/ beprydet oc smycket/ oc inden vdi viit oc romt/Men det rette Christelige Skib/haffuer sit smycke oc prydelse induaartis: Det haffuer en meget herligere oc ypperligere Styremand/som er/den hellig Aand: Det haffuer oc deyligt Skibsfolck oc Baadsmend/som

Vden Kircken er icke Salighed.

ere alle

ere alle Gudfryctige Christne: Det haffuer den rette Compas/ som er/ Guds Ord: Det haffuer de høyuærdige Sacramenter vdi sin rette brug: Det haffuer ocsaa Lydighed / mod det hellige Predicke embede: Met denne Beprydelse oc Smycke lader dette Skib sig nøye/ vdi all Storm oc Haffsens bruselse.

II. Christi Kircke haffuer altid Fristelse.

Dernæst / haffue wi ocsaa her at mercke / at dette Skib er icke vdi smult stille Vand/ men i det brusende Haff / huor det slaes oc stødis aff store Bylger oc Voffuer / som kaste oc velte det hid oc did/ frem oc tilbage/ Huilcket den gantske Verdens Historie beuiser at vere Sandhed. Den tid Gud hand haffde skabt Verden / da kom hand dette Skib til Segls oc vdredde det: Men Dieffuelen som er Guds Søns Fiende / offuerfalt det strax met suare Ilinger/ Værkuler oc Storm: Der effter bleff det støt frem oc tilbage i ynckelig maade indtil Noe tid: Siden bleff det ført fra Noe tid/ indtil Abraham: Siden der fra indtil Moisis tid: Der fra siden indtil Christum / huilcken der kom til Verden / at hand vilde Salig giøre dette Skib. Oc Vandbølgerne met Storm oc Wuær som bruse imod dette Skib ere icke endnu stille. Men huad Aarsage er der til / at Verden kand icke lide dette Skib? Sagen er denne: Den Christne Kircke straffer Verdens Gierninger / det er / hun skielder denne Verdsens Vise for Giecke oc Daarer / Hun anklager oc skylder de Retfærdige for Synd/ Hun fordømmer de Rige / oc siger dem at vere wlycksalige/ oc ælendige Menniske / vden de haffue en sand Gudfryctighed / som lærer dem/ huorledis de skulle bruge oc regere deris Rigdom: Oc det er det CHristus loffuede at skulle skee der hand sagde: Den HelligAand skal straffe Verden for Synd/ for Retfærdighed / oc for Dom/ Huad forbrød Abel sig imod Cain/ der hand gruelige oc skendelige tog hannem aff dage? Der suarer Johannes til oc siger / at Abels Gierninger vaare gode / oc hans Broders vaare onde. Huad syndede den fromme Noe? Huad giorde Jeremias? Esaias? Ja huad syndede vor HERRE Christus selff? Huor met haffue de hellige Martyrer fra første Verdens begyndelse forseet sig/ at de ere saa ynckelige forfulde oc plagede? Der vaar ingen anden Sag til/ end at de vilde vdleede Verden aff Mørcket / paa det at Mennisken skulde forsage denne Verdslige lyst oc onde Begieringer/ oc leffue gudelige/ ærlige oc retfærdelige vdi denne Verden. Saadan Tack pleyer altid Verden at beuise dem som hende giøre til gode: Hun vil offuerfalde de Gudfryctige / met Storm oc Bylger / oc slet nedsiuncke dem i Grund / Men det gaar icke for sig effter hendis Vilie/ Hun kand ingenlunde ødelegge dette Skib/ fordi der voxer altid ny Christne oc Martyrer aff de hellige Martyrers Blod.

Hui Verden icke kand lide Christi Kircke.

Iohan. 16.

Genes. 4.

1. Iohan. 3.

Titum. 2.

 Der-

Lærdomme her aff.

Derfaare skulle wi vel lære denne hellige Konst/imod den Forargelse som kommer aff Forfølgelse/ oc der aff/ at de ere saa faa/som ere i dette Skib/ det er/ i den Christne Kircke. Der som du forargis der aff/ at dette Skib saa kastis oc veltis hid oc did i Haffuet/da see hen til Christum/ som er tilstede i Skibet. Forargis du der aff at de ere saare faa som ere i dette Skib/da see hen til Noe Arck: Til dem i Sodoma: Oc til den gantske Verden. Det som er det allerbeste/det haffuer aldrig veret uden nogle faa behageligt i Verden. Den Christne Menighed vaar ringe oc liden i begyndelsen/ I den middelste tid vaar hun stor/ Mod enden skal hun atter bliffue saa liden oc ringe/ at hun skal siunis slet at siuncke oc skiulis aff Bylgerne/det er/ aff Dieffuelsens ondskaff/ falsk Dieffuels Lærdom/oc it ont skendeligt Leffnet.

1. Trøst imod Forargelse.

Wi skulle for den Sags skyld ocsaa vel lære/ at wi met vor Bøn i saadan Storm opuecke Christum/ huilcken der er aldrig borte fra sit Skib/men stedse regerer oc styrer det/ met sin Hellig Aand/ sit salige Ord/de høyuærdige Sacramenter / oc met Disciplin oc Affue. Den samme vor eniste HERRE/ Regentere/ oc Styremand JEsu Christo / met Faderen oc den Hellig Aand/ skee Loff/ Prijs oc Ære til euig Tid/ Amen.

2. At opuecke Christum.

Den Femte Søndag effter

Christi Obenbarelse/ Euangelium Matthei i det XIII. Capitel.

JEsus sagde dem en anden lignelse fore/oc sagde: Himmerigis Rige lignis ved it Menniske/som saade god Sæd i sin Ager. Oc der Folckene soffue/ kom hans Fiende/ oc saade Klinte iblant Hueden/ oc gick bort. Der Sæden voxte nu/ oc bar Fruct/ da siuntis ocsaa Klinten. Da ginge Tienerne til Husbonden/oc sagde: Herre/saade du icke god Sæd i din Ager? Huor aff haffuer hand da Klinte? Hand sagde til dennem: Det haffuer Fienden giort. Da sagde Tienerne: Vilt du da / at wi skulle gaa bort/oc luge dem aff? Hand sagde: Ney/ paa

paa det i skulle icke til lige rycke Hueden op met/ der som i luge Klinten aff. Lader dem baade voxe tilsammen/ indtil Høsten. Oc naar det er tid at høste/ vil ieg sige til Høstfolcket: Sancker først Klinten tilsammen/ oc binder dem i Knippe/ at mand kand opbrende dem/ Men samler mig Hueden vdi min Lade.

Forklaring paa dette Euangelium.

Arsagen til denne lignelse kom aff Christi Tilhørere/ aff huilcke en part vaare glisnere oc øyenskalcke/ oc lode sig icke lidet tycke der aff/ at de vaare i Tallet met/ iblant den hob som vaare Christi Disciple: En part vaare retsindige oc fromme/ Men efterdi de saae at de gode vaare blandede iblant de onde/ da bleffue de der aff saare forstørrede. Da paa det at Christus kunde baade paaminde hine om deris glisneri oc om den straff som dem skal offuergaa/ oc opegge disse som vaare fromme til bistandighed/ oc en fast Tillid til sig/ i det hand faaregiffuer den tilkommendis Skilsmisse oc Beløning/ da haffuer hand faaregiffuet dem denne Lignelse. Hues mening er/ at de onde skulle altid vere i den christne Kircke iblant de gode/ saa lenge som denne Verden staar/ Men i Verdens ende skulle de skillis at/ fra huer andre/ paa det at de fromme kunde faa euig Løn/ oc de wgudelige kand vederfaris deris fortiente Straff. Derfaare tien dette Euangelium der til/ at det kand forskrecke hine falske Hycklere oc Mundchristne/ holde dem deris Straff for/ oc egge dem til Penitentze. Der imod trøster det de Fromme/ oc beuebner dem til Taalmodighed/ i all Modgang oc Gienuordighed. Fire Artickler haffue wi i dette Euangelio.

Aarsagen: Atskillige Christi Tilhørere.

Meningen paa denne Lignelse.

Dette Euangelij Brug.

Den Første.

Huordant Christi Rige er i denne Verden.

Den Anden.
Om dette Rigis Fiender.
Den Tredie.
Christi Disciplers Bøn imod hans Fiender/ Oc huorfaare Gud lider sine Fiender i den Christne Forsamling.
Den Fierde.
Om Christi Fienders straff/ Oc de Gudfryctigis løn.

Om den Første.

Himmerigis Rigis atskillige merckelser.
Matth. 3.

HImmerigis Rige haffuer mange atskillige merckelser i den hellige scrifft: først/ i det Johannes siger: Giører Penitentze / thi Himmerigis rige er nær. Der bemercker Himmerigis Rige icke andet/ end it nyt Leffnet / ved huilcket Gud fornyer oss i Haabet til den euige wdødelighed: Thi hand giør oss / som hand haffuer taget aff Syndsens oc Dødsens tieniste / til sine egne / Paa det at wi/ den stund wi ere fremede her i Verden/ kunde i Troen haffue det Himmelske oc euige Liff. Derfor i det hand siger: Himmerigis rige er nær / giffuer hand tilkiende/ at det euige Liff oc rette lycksalighed settis oss faare i Christo Jesu / som haffuer oss det igienflyet oc forhuerffuet. For det andet/ mercker Himmerigis Rige/ Christi hellige Euangelium/ huor ved Indbyggerne forsamlis til Himmerigis Rige/ huilcket Christus lærer oss/ der hand siger: Guds Rige er iblant eder. For det tredie / bemercker det Euangelij Fruct i de Gudfryctigis Hierter / effter at det er predicket for dennem/ Oc da er det/ som Paulus kalder det til de Romere: Retfærdighed/ Aandsens Glæde oc Fred i vore Samuittigheder. For det fierde/ mercker det den tilkommendis Salighed oc Glæde/ i det tilkommendis Liff/ eller den yderste Dommedag / om huilcket Christus taler der hand siger: Mange skulle komme fra østen oc vesten / oc side til Bords met Abraham oc Isaac oc Jacob i Himmerigis Rige. For det femte/ mercker det den siunlige Christi Kircke oc Menighed her i Verden / i huilcken der ere onde oc gode tilsammen/ indtil Høsten/ det er/ indtil Verdens ende. I denne merckelse tagis Himmerigis Rige i dette Euangelio/ om huilcket Rige ieg nu aff denne Lignelse/ vil noget tale.

1. It nyt Leffnet.
2. Euangelium.
Luc. 17.
3. Ordens Fruct.
Roman. 14.
4. Den euige Glæde.
Matth. 8.
5. Den Christne Kircke.

Himmerigis Rige lignis ved it Menniske/ som saade god Sæd i sin Ager/ etc. Det Menniske som saaer er Christus / sand Gud oc sant Menniske: Ageren er Verden: Sæden er Rigens Børn. Huert aff disse try stycker giffue oss mange Lærdomme.

I. Sæmanden er Christus.

Først/ i det at Christus kaldis her en Sæmand / giffuis dette at betencke. 1. Huor ypperlig oc værdig den Christne Kircke er/ 1.
effterdi

efftерdi at Guds Søn selff haffuer stifftet oc funderet hende. 2. At denne Verdens Vise / icke saa eller plante denne Kircke / Thi det hører Christo allene til / huorfaare hun icke heller holdis ved mact formedelst Verdens Vijsoom. 3. At det er Christi Embede at saa / det er / at lære Retfærdighed / oc den euige Salighed. 4. At ingen kand bliffue god Sæd / det er / bliffue Retfærdig oc fornyes til det euige Liff / vden denne Sæmand Christo.

II. Ageren er Verden.

For det andet / i det at Verden kaldis en Ager / giffuis her oc meget at betencke / som er: 1. At icke noget eniste Land eller Rige i Verden / icke Italia / icke Græcia / icke Jødeland / eller noget andet Rige vnder Solen / kand eyne sig det allene til at det skal vere HERRENS Ager / For den gantske Verden er den Ager / i huilcken den Sæmand Christus kaster sin Sæd. Huorfaare / at lige som intet Land / Ja intet Menniske kand met rette klage sig at vere vdeluct fra Himmerige: Lige saa kand intet slags Folck tileyne sig allene denne ære / som tilforn er sagt. 2. Wi see ocsaa her / at Guds Barmhiertighed er vendelig / i det at hand tilbiuder alle Menniske i den gantske vijde Verden Christi Velgierninger / som ere: Vijsdom / Retfædighed / Hellighed oc Gienløsning.

Hui Verden kaldis Ager.

3. Her skulle wi oc vel mercke / huorfaare Verden kaldis en Ager: Thi met denne Lignelse giffuis tilkiende / at det giørs storlige forнøden behoff / at mand vel røcter oc dyrcker denne Ager. Thi lige som hand vil pløyes met Penitentzis Predicken: Lige saa skal hand vandis met CHristi Blod oc Aand / ellers quællis Sæden / oc forgaar.

III. Sæden er Ordet oc Ordens Fruct

Sæden mercker her baade det som saaes oc den Grøde som opuoxer. Huad saaes her? Christi Euangelium / huilcket baade tilbiuder Synders forladelse aff Naade / oc vdkreffuer en idelig Penitentze. Denne Sæd / det er / Christi Euangelium / tager Ageren vdi sig formedelst Troen / Men hand groer oc beuaris ved den HelligAand / paa det at hand icke skal visne oc forgaa / naar hand offuerfaldis aff Storm / som er / Kiød oc Blod / met Kaars oc Modgang. Der hos kaldis her oc Sæd / det som opgroer aff Sæden / som ere Kornet oc Arene / det er / Guds Børn. Thi Guds Ord eller Euangelium / er den vforgengelige Sæd / ved huilcken wi igienfødis til Guds Børn.

Lærdomme her aff.

Saa er da dette Himmerigis Rige / det er / den Christne Kirckis bescriffuelse. Huor aff wi først lære / at den Christne Kircke er icke noget andet Menniskis / end Guds Søns Gierning. Huorfaare at Paffuen er meget Daarlig / i det at hand berømmer sig at saa oc plante denne Kircke. Dernæst / see wi oc her / at den Christne Kircke icke opbyggis ved Menniskelig Lærdom men alleniste ved JEsu Christi Euangelium / huilcke som det lære reent oc ret / de ere den Sæmands CHristi Methielpere.

Om

Om den Anden.

Kircken haffuer altid Fiender.

DEnne Lignelse lærer at Christi Rige skal altid haffue sine Fiender oc Modstandere / saa som oc den første Forjættelse liuder / i Mose første Bogs første Capitel / at Hugormens Sæd skal bide Quindens Sæd i Hælen / huor vist dette er / lærer den gantske Christne Kirckis Historie / fra den tid denne Forjættelse bleff giffuen / indtil denne dag. J huor Abel er / der er oc visselige en Cain: J huor Jsaac er / der er ocsaa Jsmael: Huor der er en Jacob / der er ocsaa en Esau: Huor Dauid er / der er ocsaa Saul: Huor Christus er / der er ocsaa Judas: Huor Paulus er / der er ocsaa Nero / wi tørre icke heller vente oss andet / Thi Sathan staar altid effter Christi Kircke / huilcken hand legger vind paa / enten at slet ødelegge / eller oc at besmitte met falsk Lærdom oc it forargeligt Leffnet.

Naar Fienderne komme.

Men naar kommer Fienderne? **Der Folckene soffue / kom en Wuen oc saade Klinte iblant Hueden.** Met denne Søffn Christus her omtaler / straffis baade de som predicke / oc de som høre Ordet. Ordens Tienere soffue / naar de icke giøre deris Embede met flijd / at lære trolige det som tien til Salighed: At paaminde oc atuare de lade oc doffne: At straffe dem som icke vandre paa den rette Vey effter Euangelij Sandhed: At trøste oc husuale de bange Samuittigheder: Oc at affuerie oc til intet giøre falsk Lærdom / som strider met Grunduollen / det er / met vor Troes ArticKle. Tilhørerne soffue ocsaa / naar de enten løslige oc met Ladhed høre Ordet: Eller oc bliffue kaalde oc met tiden slet affalde fra Ordet / som wi see at mange giøre paa denne dag.

Huorledis Folckene soffue.

Naar Folcket nu saaledis soffuer / kommer Fienden oc Wuennen / Oc det for den Sag skyld / at hand er Christi Fiende / hues Rige oc Kircke hand stunder effter at ødelegge / oc der imod at vdsprede sit Rige / ved Løgn oc Mord.

Huad denne Wuen saaer. 1.

Huad giør denne Wuen? Hand saaer i HERRENS Ager. Huad saaer hand? Først / falsk oc kættersk Lærdom / som strider met vor Christelige Troes Articklc / oc det begynte hand i Paradis / oc haffuer der effter stedse oc altid brugt det. Thi huor den sande oc rette Euangelij Lærdom predickis / der er ocsaa denne Wuen tilstede / paa det at hand met sin Forgifft kand fordærffue vor Saliggiøreris nyttelige Kilder / saa at Menniskene icke skulle øse deris Salighed oc det euige Liff aff vor Saliggiøreris rene Kilder. Der hos saaer hand ocsaa i mange Folck Ordens foractelse / aff huilcken Sæd der voxer Klinte / Heyre oc andet wkrud / det er / Skalcke oc onde Menniske / som ere / Glisnere oc Øyenskalcke / Sophister / som vide at foruende Ordet oc bruge Kroglow / Tyranner / Guds Bespaattere / oc fortrædelige Syndere / huilcke allesammen tilhobe stride imod Kircken / det er / imod den lille Christi Hiord.

2.

Men

Fienden gick bort.

Men huad er det at Christus siger/ Den tid den Wuen haffde saaet Klinten i HERRENS Ager/ **Da gick hand bort:** Viger Dieffuelen da bort fra Pyenskalcke/ Sophister oc Tyranner? Ney ingenlunde: Men derfaare sigis hand at gaa bort/ for hand fører sig i en anden Ham oc skickelse: Hand vil icke siunis at vere Guds Fiende/ men Guds Aand oc Liffsens Engel/ saa som mand kand see vdi hine Giendøbere/ som rose sig vel vdaff Guds Aand oc hemelige obenbaringer/ alligeuel at de met idel Dieffuelsens Kaagleri skuffis oc bedragis.

Lærdomme/ her aff.

Saa lærer oss denne anden Artickel/ 1. Først at Kircken haffuer sine Wuenner oc Fiender/ end ocsaa mit vdi Ageren/ det er/ mit i den vduaartis Christne Menighed. 2. Dernæst paaminder hand oss/ at wi icke skulle samtycke met Fienderne. 3. Fremdelis at wi skulle lære/ at affskille Fienderne fra Kirckens rette Lemmer oc Indbyggere. 4. For det sidste paaminder hand/ at wi icke effter mange Menniskis Exempel/ skulle huercken falde slet fra den Christne Menighed/ icke heller lade oss forarge aff den modgang oc Genuordighed/ som Kircken maa lide aff disse mange Fiender/ som hun maa daglige vente sig stort Offueruold oc wret aff i denne Verden.

Om den Tredie.

DA ginge Tienerne til Husbonden oc sagde: Herre/ saade du icke god Sæd i din Ager? Huor aff haffuer hand da Klinten?

De Gudfryctigis Bøn for Kircken.

Ved denne Tienernis indgang til Husbonden/ bemerckis de Gudfryctigis Bøn for den christne Kircke/ imod secter oc forargelse i Kircken: thi lige som de Gudfryctige bede altid got for den Christne Menighed oc ynske hende det som got oc nyttigt er til Salighed: Lige saa affbede de det som ont oc skadeligt er/ huilcket mand alleuegne kand see i Dauids Psalm. Beder/ siger hand/ **det som tien til Jerusalems Fred.** Item/ **De skulle velsignis/ som elske dig.** (Psalm. 122.) Tuert imod siger hand: **Fienderne maa bliffue til skamme oc omkomme som ville mig ont.** (Psalm. 40.) Item/ i den siuende Psalme: **Hans wlycke skal komme paa hans hoffuet/ oc hans Ondskaff skal falde paa hans Isse.**

Giensigelse.

Men huorledis kand dette komme offuer ens met Christi Befalning/ som biuder oss at wi skulle bede for dem som oss bande/ oc giøre wret? Suar. Den Christne Kirckis Bøn haffuer altid dette vilkaar hos sig/ som er/ Om de icke giøre Penitentze oc omuende sig: Saa er derfor Meningen/ at de wgudelige skulle enten omuende sig ved en aluerlig Penitentze/ eller de skulle ødeleggis oc forfare/ paa det at de icke skulle alle dage vdspy deris Bespaattelse imod Gud/ oc vere Guds helgen oc Christne Menniske til fortred.

Huor wi skulle bede for Kirckens Fiender.

tred. Derfaare skulle wi saaledis bede for Kirckens oc vore Fiender/ at Gud vilde giffue dem Naade til at omuende sig / Men der som de bliffue fortrædelige oc icke ville omuende sig / da skal mand bede imod dem/ at de kunde bliffue til skamme / oc deris Anslag oc Raad/som de oplegge imod den Christne Kircke / til hendis skade oc fordærffuelse/kunde vndertrædis oc bliffue til intet.

Tienerne sige: **Vilt du da / at wi skulle gaa hen/ oc luge Klinten aff? Hand suarede: Ney / paa det at i skulle icke oprycke Hueden met/naar i luge Klinten aff.** Her haffue wi først at mercke / at Christus taler her huercken om Sognepresters/ icke heller om Øffrigheds Embede/ men hand vil alleniste fortage oss den Forargelse/som mange skrøbelige tage sig til / naar de see at der er saa mange onde oc wrecne Menniske i den Christne Menighed. Fordi Siælesørgere haffuer hand befalet det Aandelige Suerd / met huilcket de vdluge oc affskille de Vgudelige fra den Christne Menighed / naar de sætte dennem i Band / paa det at de met Tiden kunde skamme sig oc giøre Penitentze / Oc de fromme icke skulle besmittis aff deris Forgifft. Om Band scriffuer Augustinus denne Regel/ at huor der er icke fare/ at der skal komme Splid oc Wenighed/ da skal mand vdluge Klinten/at mand dog alleniste tager sig vel vare/ at mand icke ocsaa oprycker det gode Korn. Verdslig Øffrighed er ocsaa befalet it Suerd / som er det Verdslige Suerd / met huilcket de fordriffue oc straffe dem som forstyrre den vduaartis.

I. Christus taler icke her om Øffrigheds embede.

Siælesørgere huor de luge.

Regel om Band.

Øffrighed huor de luge

Endog at baade Siælesørgere oc Verdslig Øffrighed giøre deris Embede met allerstørste flid/ da kunde de aldrig saa slet rense den Christne Menighed/at der jo bliffuer nogen Værme aff falsk oc wreen Lærdom / oc aff it wskickeligt Leffnet bliffuendis igien/ huor aff wi icke skulle lade oss forarge/naar wi see det: Men lade oss paaminde aff denne Lignelse/ at luge Ageren saa meget som oss mueligt er / oc siden befale Gud det andet. Thi Christus vil icke met disse Ord forsuare Wdyder oc Laster/at mand skal lide oc fordrage dem i den Christne Kircke oc Menighed / men hand vil alleniste raade oc formane sine tro Christne/at de icke skulle mistrøste sig/naar de nødis til at lide de onde hos sig. Derfaare skulle wi her aff vel acte oc besinde: Først / Huor stor Guds Barmhiertighed er/som saa taalmodelige lider oc omdrager det Onde/i den Christne Menighed / paa det de skulde giøre Penitentze oc omuende sig. For det andet/at wi ocsaa her aff skulle trøste oss/ imod den Forargelse som kand komme der aff/at der ere saa faa/som ere Euangelio lydige. For det tredie / see wi ocsaa her / at Giendøbere driffuis igien oc skamfuttis/huilcke der sige/ at den Hob er icke den rette Christne Kircke/ iblant huilcken der ere mange Onde.

Lærdomme. 1. 2. 3.

Om

Om den Fierde.

OC naar det er tid at høste / da vil ieg sige til Høstfolcket: Samler mig først Klinten tilhaabe / oc binder dem i Knippe at brende / Men samler mig det gode Korn ind vdi min Lade.

Her taler Christus om de Gudfryctigis skilsmisse fra de Wgudelige / huilcken som skal skee i Verdens ende. Der hos forkynder hand / at de Wgudelige skulle pinis oc plagis / Men de Gudfryctige skulle tilhobe samlis i Guds Rige. Thi lige som mand samler Klinte / Tidzler oc andet Wkrud tilsammen / oc brender det / eller oc kaster det paa Mygdingen / Men det gode Korn binder mand tilhobe oc lader det komme i Laden: Lige saa skal det gaa til i Verdens ende / at de Wgudelige de skulle antuordis hen til euig Pine oc Plage / Men de Gudfryctige skulle befries oc begaffuis met det euige Liffs Arffue. Dette forklarer Christus videre / foruden lignelse hos Matth. i det xxv. Cap. Huor hand taler om den yderste Dommedag / at hand vil sige til de Wgudelige: **Gaar hen i Forbandede i den euige Ild.** Men til de Gudfryctige vil hand sige: **Kommer hid min Himmelske Faders velsignede Børn / oc besidde det Rige / som eder er bered / aff Begyndelsen.** In Summa / den Pine oc Plage som de Wgudelige er beredt nefffuis met tuende slags Naffn / som ere / Forbandelse oc euig Ild. For effterdi de haffue foractet Christi fortieniste oc Velgierninger / som dem aff Naade oc for intet tilbiudis da skulle de vndergiffuis alle Creaturs Forbandelse: Huad det er en gruelig oc iemmerlig Plage / kand ingen Tunge vdsige. Dernæst / skulle de plagis met tuende slaas Ild / som er / met en ond Samuittigheds Ild oc Brynde / hues iemmerlige oc vlidelige plage der aldrig skal faa ende: Oc met en vduaartis Ild som skal euindelige brende oc stege Legemet / oc dog aldrig fortære det: Fordi det Legeme som bliffuer fordømt til euig Straff / det skal fornemme euig wendelige Ild. Der som wi met aluere dette betencke / da skulle wi icke vere saa kaalde oc doffne / til det som hør til vor Siæls Salighed.

Vdi denne Dom som de Gudfryctige skal offuergaa faaregiffuis tuende slags belønning / som ere: Faderlig velsignelse / oc Guds Rigis arffue: Velsignelsen sættis imod de Wgudeligis Forbandelse / oc det euige Liffs arffue imod deris wendelige Pine / Derfaare skulle wi her vdaff haffue tuende Lærdomme: En vdaff de Wgudeligis Plage / En anden aff de Gudfryctigis Glæde: Begge disse Lærdomme ere der til faare nyttige (naar wi dem ret

Om den sidste skilsmisse paa Dommedag.

De Wgudeligis Pine.

De Gudfryctigis Belønning.

Lærdom.

betencke) at de opuecke oc forarbeyde vdi oss Guds frygt/oc en sand stedseuarendis Penitentze oc Bedring.

Meningen paa denne Lignelse.

Saa skiuder da denne gantske Lignelse hen til dette Maal/ oc haffuer denne mening / at den Vgudelige skal forlade sine syndige Veye / oc den Wretfærdige forlade sine onde Tancker / met huilcke hand fortuiler om Syndernis forladelse / Oc effter Prophetens Ord/ omuende sig til HERREN. Thi hos GUd er megen Barmhiertighed oc Forladelse.

Esai. 55.

J dette Ord/ MEGEN/ fattis intet / thi det befatter en almectig Barmhiertighed/ oc en barmhiertig Almectighed. Den samme almectige/ Barmhiertige Gud skee Loff oc Ære til euig Tid/ Amen.

Den Siette Søndag effter Christi Obenbarelsis dag.

EFterdi at der er sielden saa langt imellem Jul oc Fastelaffn/at der bliffuer sex Søndage imellem hellig tre Konger dag oc Septuagesimæ / oc der er intet Euangelium regnet til den siette Søndag/da kand mand paa den bruge det Euangelium/ om Christi forklaring paa Thabor Bierg / som findis her effter / paa den XXVII. Søndag effter hellig Trefoldighed.

Den Søndag Septuagesimæ / Euangelium Matthei i det XX. Capitel.

JEsus sagde til sine Disciple: Himmerigis Rige lignis ved en Husbonde/som vdgick om morgenen at leye Arbeydere i sin Vingaard. Oc der hand bleff forligt met Arbeyderne / om en Penning til Dagløn/ da sende hand dem i sin Vingaard. Oc hand gick vd ved den tredie stund/ och saa

ſaa andre ſtaa leddige paa Torffuet / oc ſagde til dem: Gaa i ocſaa hen i Vingaarden / Jeg vil giffue eder huad ret er / Oc de ginge hen. Hand gick atter vd / ved den ſiette oc niende ſtund / oc giorde lige ſaa. Men ved den elleffte ſtund gick hand vd / oc fant andre ſtaa leddige / oc ſagde til dem: Hui ſtaa i her den

gantſke Dag leddige? De ſagde til hannem: Der leyde ingen oſſ. Hand ſagde til dem: Gaa i ocſaa hen i Vingaarden / oc huad ret er ſkulle i faa. Der det bleff nu Afften / ſagde Herren for Vingaarden til ſin Foget: Kald Arbeyderne / oc giff dem løn / Oc begynt paa de ſidſte / indtil de førſte. Da komme de / ſom vaare leyde ved den elleffte ſtund / oc finge huer ſin Penning. Men der / de førſte komme / meente de at de ſkulde faaet meere / oc de finge huer ſin Penning. Men der de finge den / knurrede de imod Huſbonden / oc ſagde: Diſſe ſidſte haffue ickun arbeydet en ſtund / oc du haffuer giort dem lige met oſſ / wi ſom haffue baaret dagens Byrde oc Hede. Hand ſuarede / oc ſagde til en aff dem? Min Ven / ieg giør dig icke wret / Eſt du icke forligt met mig om en penning? Tag det dit er / oc gack hen. Jeg vil giffue denne ſidſte / lige ſom dig. Eller haffuer ieg icke

mact til at giøre met mit/ huad ieg vil? Seer du derfaare tuert/ at ieg er god? Saa skulle de sidste bliffue de første/ oc de første de sidste. Thi mange ere kaldede/ men faa ere vdualde.

Dette Euangelij Forklaring.

Den Christne Kirckis Billede.

DEnne Lignelse sætter oss den Christne Kirckis Billede for Øyen/ Thi her vdi giffuis tilkiende/ huorledis det gaar til vdi Guds Kircke/ som lignis ved en Vingaard. Thi lige som det haffuer sig met

1.

Arbeydere vdi en Vingaard/ lige saa haffuer det sig ocsaa met Mennisken vdi Christi Kircke: Arbeyderne vdi Vingaarden kaldis somme tilige oc somme silde: Somme arbeyde meget oc lenge/ oc somme arbeyde lidet oc stacket: Lige saa kaldis Mennisken/ somme tilige oc somme silde til Euangelij Predicken/ i den Christne Kircke: Somme arbeyde meget oc somme lidet.

2.

Der foruden/ lige som Husbonden giffuer somme deris Dagløn effter Tingning/ som hand er forligt met dem/ somme giffuer hand vdaff Naade lige saa meget: Lige saa er Gud vor Himmelske Fader lige rund oc mild/ mod alle som arbeyde i den Christne Kircke.

3.

Fremdelis/ lige som Husbonden befaler de Hoffmodige oc Stolte at gaa bort oc foruiser dem/ oc elsker oc forfremmer dem som lade sig nøye met hans Rundhed/ oc tage den til tacke: Lige saa forskiuder Gud Fader dem/ som ville lønis effter deris egne Gierninger/ i den sted der hand giffuer dem det euige Liff/ som henge hart aff Hiertet ved hans Faderlige Naade oc Barmhiertighed.

Meningen paa denne Lignelse.

Saa er da Meningen paa dette Euangelium/ at ingen skal enten bygge oc forlade sig paa sine gode Gierninger/ om de ere mange: Eller oc fortuile oc falde vdi Mishaab/ om de ere faa/ Men alleniste forlade sig hart paa Guds Godhed/ oc vandre vdi HERRENS Fryct. Oc kand her aff dette Euangelium forklaris tre Artickler.

Den Første.

At huer Christen er leydt oc fest til at arbeyde vdi HERRENS Vingaard.

Den Anden.

En almindelig Lærdom om gode Gierninger/ Oc om deris Belønning.

Den Tredie.

Om dette Christi Ord: Saa skulle de sidste bliffue de første/ oc de første de sidste. Thi mange ere kaldede/ men faa ere vdualde.

Om

Om den Første.

DEN Christne Kircke kaldis mange stæder i den hellige Scrifft en Vingaard: Oc det først/ for denne Sag skyld / At Gud haffuer vdualt hende / oc actet hende værdig til naadens oc den euige Saligheds pact/ beuijst hende wtallige velgierninger/haffuer plantet oc dyrcket hende. Den gantske Kircke er en Vingaard/ men Christne Menniske huert vdi besynderlighed ere Vintræ. Dernæst/ giffuis dette Vingaards naffn tilkiende / huor ypperlig oc dyrebar Gud acter sin Christne Kircke / thi der er intet Gods eller Eyendom som mand holder mere aff end en god Vingaard / effterdi der er ingen Eyendom som vdkreffuer mere arbeyde / wmage oc bekaastning end en Vingaard. Fremdelis/idet at HErren kalder sin Christne Kircke en Vingaard/ beuiser hand ocsaa sin Hiertens store omhyggelighed oc omhu for oss. Sameledis bemercker dette naffn/ at wi haffue idelig ryct/varetegt oc arbeyde behoff / oc at HErren maa selff legge haanden paa met/ om hand vil haffue gode oc fructsommelige Vinrancker aff oss. For det sidste / forstaaes ocsaa ved dette Vingaards naffn/ at de som ere anammede i den Christne Kircke/ de skulle bære god Fruct. Thi lige som gode Vinrancker icke bære sure vilde Druer/men gode Vindruer: Lige saa skulle de Christne icke giøre Kiødsens/men Aandens gierninger.

Huorfaare Kircken kaldis en Vingaard. I. 2. 3. 4. 5.

NV ville wi da see huorledis huer Christen skal arbeyde i Herrens Vingaard. Lige som der ere i en Vingaard atskillige Gierninger oc arbeyde: Somme skulle pode oc plante: Somme skulle vande: Den skal affskære onde oc gaalde grene: En anden skal binde Vinrancken paa Stocken: Den skal sætte Stocke oc Recker: En anden skal graffue: Somme skulle gøde Jorden etc. saa huer haffuer sin bestilling. Lige saa ere i Christi Kircke atskillige kald oc embede/ vdi huilcke huer skal arbeyde effter som hans kalds oc embedis vilkaar vdkreffuer. Vor HErre tilskicker huer sit arbeyde effter sin vilie oc behagelighed: Thi lige som en Husbonde antuorder sine Tienere i Vingaarden somme Segeler/somme Spader oc Hacker/some Kniffue oc Øxer/met huilcke de skulle arbeyde i Vingaarden/saa gaar det ocsaa til vdi Christi Kircke/der beskicker Gud somme til Predickere/somme til Øffrighed/somme til Husbonder oc Hustruer vdi Husregimente/somme til Skolemestere oc Lærere vdi Skoler/somme til Discipler/ somme til Embitzmend och saa fremdelis.

Huor mand skal arbeyde i Vingaarden.

Atskillige Kald oc bestilling vdi Kircken etc.

Her skal nu huer vdi sit arbeyde acte disse try ting / som ere: 1. Først/om hans Arbeyde er nyttigt vdi HERRENS Vingaard/ oc befalet aff Husbonden. 2. Dernæst huad hand skal fly oc sky vdi sit arbeyde. 3. For det sidste/huad oc huorledis hand skal arbeyde.

Try ting at ansee vdi huert Kald.

OM dit Arbeyde er nyttigt oc gaffnligt / oc om det er befalet aff Husbonden/det kant du vide aff tuende ting/ som er/ aff Guds Befal-

I. Om Arbeydet er gaffnligt oc befalet.

Befalning/oc dit eget Kald. Alt det Arbeyde/ gierning oc bestil-ling er befalet/som tien til at plante/vande/dyrcke oc beuare Vin-gaarden: det er/alt det Arbeyde som er nyttigt oc tien til Guds æris forfremmelse oc til den Christne Kirckis opbyggelse/ Oc Kir-ckens Herberge (som er Verdslig Regimente oc Husregimente) til forfremmelse/det er altsammen befalet aff Gud vdi den første Taffle/oc i det fierde Budord. Dernæst / er det icke nock / at Ar-beydet er befalet / vden saa er at mand ocsaa lofflige er kaldet til saadant Arbeyde: Thi huo som selff giffuer sig ind i Vingaarden til at arbeyde/oc er icke leydt eller beden der om vdaff Husbonden/ hand er daarlig oc vdretter ingen Fruct.

I. Guds Befalning.

2. Lofflige Kald.

II. Huad mand skal fly, den stund mand arbeyder.

Vdi dit Arbeyde skalt du tage dig vare oc fly disse stycker: først 1. at du icke hoffmoder dig om du siunis at kunde (maa skee) arbeyde mere oc nytteligere end andre: Dernæst/at du icke seer til din Løn/ 2. som du faar for dit Arbeyde / men mere til HERRENS befal-ning/som haffuer sæt oc skicket dig til vdi Vingaarden/til at arbey-de. Fremdelis at du icke foracter dem som arbeyde mindre end du. 3. Her foruden at du icke knurrer imod Husbonden / naar du seer 4. hans Rundhed oc Mildhed mod dem som dig siunis at haffue ar-beydet mindre end du.

III. Huorledis mand skal arbeyde.

1\.

Vd i vort Arbeyde skulle wi ansee oc stedse betencke disse fem ting/som ere: Først/at huer skal vel betencke sig icke at vere leyd oc kaldet i Vingaarden til Ladhed oc ørckeløshed / men til Arbeyde oc Bestilling: Thi vdi HERrens Vingaard maa mand for ingen deel legge sig til søffns/ eller ligge oc recke sig / Icke maa heller no-gen/vden Husbondens Vrede oc wgunst/skiude paa en anden/det som hannem er befalet at giøre. Derfaare skal huer som leyes oc kaldis vdi denne Vingaard / arbeyde flitelige oc trolige/ foruden Suig/thi det heder: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. det er/**Forbandet er den som giør HERRENS gier-ning met Suig.** Dernæst / skal mand acte vdi sit Arbeyde at mand staar vdi HERRENS Aasiun/ som icke alleniste seer vore vduaartis gierninger/ men ocsaa Hiertens hemelige Tancker/ oc regner Gierningen meere effter Hiertelaget end effter Arbeydet. For det tredie/skal denne HErrens Nærurelse oc Aasiun skynde Arbeyderne til at de flitelige met vindskibelighed arbeyde/ oc gier-ne met en god vilie lide dagens Byrde oc Brynde. For det fierde/ skal mand ocsaa see til Husbondens/som er Gud Faders godhed/ som haffuer befalet oss at arbeyde/den samme hans Godhed oc mildhed skal allene formane oss til at arbeyde met flid oc vindskibe-lighed./For det femte oc sidste/naar du haffuer giort alting/da sig at du est en wnyttig Tienere: Thi der som du enten hoffmoder dig der aff/at du est kommen før i HErrens Vingaard end andre/el-ler oc du foracter andre som siunis at haffue arbeydet mindre end du/eller oc du knurrer imod Husbonden/som er lige saa rund mod dem

Ierem. 48.

2\.

3\.

4\.

5\.

Luc. 17.

dem som mod dig/ da skalt du faa disse Ord at høre: **Min Ven/ ieg giør dig ingen Wret / Est du icke forligt met mig om en Penning? Tag det dit er/ oc gack hen. Eller maa ieg icke giøre aff mit huad ieg vil? Seer du derfaare surt vd at ieg er god?** Her straffis try stycke vdi dem som knurre: Først/ at de forlade sig paa deris arbeyds værd. Dernæst / at de icke ansee / rose oc prise Husbondens Mildhed oc Rundhed/ men mere laste den. For det Tredie / at de see surt vd/ oc misunde de andre / at Husbonden er Rund oc Mild mod dennem: Saadanne ere alle de som søge Retfærdighed/ aff deris egne Gierninger foruden Troen.

Try ting straffis i dem som knurre.

Om den Anden.

Den lærdom om gode Gierninger befattis i try ting.

Paa det at wi diss bedre kunde forstaa den Lærdom om gode Gierninger / da haffue wi der vdi try ting at acte oc besinde: Det første/ huad der hører til gode Gierninger. Det andet/ For huad Sager skyld mand skal giøre gode Gierninger. Det tredie / huorfaare Gud haffuer giffuet saa mange herlige Forjættelser / at ville løne gode Gierninger/ oc huorfaare hand værdis til at løne dennem.

1. 2. 3.

I. Huad der hører til en god Gierning.

Saa meget som det første stycke vedkommer/ vdkreffuis der fem stycker til en Gierning som Mennisken giør/ aff huilcke hun met rette maa kaldis en god Gierning/ som ere: 1. Guds Befalning. 2. Christi Aand. 3. Troen. 4. Den rette endelige mening i huilcken hun giøris. 5. Guds Naade / aff huilcken hand holder oss vor Breck oc Skrøbelighed til gode.

I. Guds befalning sees aff fire ting.

At Guds befalning hører til en Gierning / om hun skal kaldis at vere god/ det kand mand klarlige see aff disse fire ting / som ere/ Aff vore egne vilkaar oc leylighed / Aff Guds Bud / Aff hans Forbud/ Oc aff den rette Guds tienistis viis oc maade. Vor leylighed oc vilkaar er / at wi ere Guds Tienere / oc hand er vor HErre oc Gud: Huorfaare lige som det bør hannem at befale oss huad wi skulle giøre: Lige saa bør oss at efftersølge hans vilie / lige som en viss Regel vdi vort Kald. Det samme lærer oss ocsaa Guds Bud/ som saa liuder/ Ezechielis i det tiuende Cap. **Vandrer vdi mine Bud / oc holder min Ræt / oc giører der effter.** Esaiæ/ i det ote oc fyrretiuende Cap. **Jeg er HERREN din Gud / som lærer dig huad nytteligt er / oc leder dig paa den Vey som du gaar.** Item/ Jeremiæ i det tretten oc tiuende cap. **Jeg satte dig til en Vectere offuer Israels Hus / Du skalt høre Ordet aff min Mund/ oc forkynde dem.** Guds Forbud er klart/ Thi saa siger HERREN/

Vor Leylighed.

Guds Bud.

Guds Forbud.

i den femte Moisi Bogs tolffte Capit. **Huer skal icke giøre huad hannem ret oc gaat siunis.** Item hos Ezechielem i det tiuende Cap. **I skulle icke vandre effter eders Fædris skickelse oc Low.** Guds tienistis vijs oc maade vdkreffuer at Gierningen skal vere befalen/om hun skal behage Gud: Huorfaare Gud siger/at **de tiene hannem forgeffuis / i det at de lære Menniskens Lærdom oc Bud.** Hand siger ocsaa hos Esaiam/i det ni oc tiuende Capit. At det er en aff de synderligste Laster/ for huilcke Gud truer sit Folck met Straff/ **At de tiene hannem met Menniskens Bud.** Huorfaare Paulus ocsaa til de Collosser i det ij. Capitel / fordømer all falsk oc vrang Guds tieniste. Her aff er det da klart / at Guds Bud vdkreffuis til gode Gierninger: Derfaare skal Guds Ord vere vor Lycte/ som skal liuse oc skinne for oss i alle vore Gierninger.

Guds tienistis art oc maade.

Math. 15.

For det andet vdkreffuis Christi Aand til gode gierninger. **Fordi huilcken som Guds Aand driffuer / de ere Guds Børn.** Kiødsens Aand besmitter Gierningen / saa at de som ere Kiødelige kunde icke teckis Gud. Derfaare haffue wi Christi Aand behoff / som kand føde oss paa ny / til ny Menniske/ vden huilcken wi eller vore Gierninger icke kunde teckis Gud oc vere hannem behagelige.

2. Christi Aand.

Roman. 8.

For det tredie vdkreffuis Troen: Thi formedelst Troen forligis Mennisket met Gud / oc bliffuer retfærdigt: Derfaare ere ocsaa Gierningerne behagelige for Troens skyld. **Thi foruden Troen er det wmueligt at teckis Gud: Oc huad som icke skeer aff Troen det er Synd.**

3. Troen.

Hebr. 11.

Roman. 14.

For det fierde vdkreffuis ocsaa til alle gode Gierninger / den rette endelig Sag oc Mening i huilcken de giøris/saa som disse Augustini Ord beuise/som saa liude: Noueris non officiis, sed finibus à viciis discernandas esse virtutes. Det er / Mand skal giøre skilsmisse imellem Dyd oc Wdyd/ (det er/ imellem gode oc onde Gierninger) icke aff Gierningerne i sig selff / men aff den endelige Mening i huilcken de giøris. Derfaare naar it Menniske giør noget som siunis at vere vel giort/oc icke at vere Synd/ oc hand dog icke giør det i den rette Mening / eller for den rette endelig Sag / for huilcken hannem burde at giøre det / da beuisis hand at synde oc haffue giort wret. Den rette endelige Sag oc Mening til alle vore Gierninger skal vere Guds ære/ huilcken oc mange andre Sager tillegis.

4. I huad mening wi skulle giøre gode gierninger.

Augustini Regel om gode Gierninger.

Exempel haffue wi her om vdi den Phariseers almisse Lucæ i det 17. Cap. Læs der om i Liffsens vey/ paa det 181. Blad.

For det femte vdkreffuis oc til en god gierning/ Guds Naade/aff huilcke hand holder oss vor feyl oc breck til gode. Thi endog at den som er Retfærdig i Troen / hand icke fuldkommer Guds

5. Guds Naade.

Low/

Low/ ja fornemmer ocsaa megen breck oc feyl vdi sine Gierninger/ dog ere hans Gierninger visselige Gud behagelige/ Oc huad last oc brøst der er i dem/ det skiuler Guds Naade:

II. Sager hui mand skal giøre gode gierninger.

DIsse forbemelte fem stycker høre til en god gierning/ foruden huilcke Gierningen kand ingeledis vere Gud behagelig eller kaldis god for hannem. Nu vil ieg for det andet/ som ieg loffuede/ opregne Sagerne/ som skulle egge oc tilskynde oss til at giøre gode Gierninger/ oc ere tre almindelige/ som ere: Nødtørfftighed/ Værdighed/ oc Belønning.

1. Nødtørfftighed.

Den Første Sag/ huorfaare wi skulle giøre gode Gierninger er/ at det er Nødtørfftigt oc storlige fornøden at giøre gode Gierninger/ Oc det for fem ting/ som ere: 1. At Gud haffuer det befalet. 2. At wi ere plictige der til. 3. At wi kunde beholde Troen. 4. At wi kunde vndgaa Straff. 5. Oc wi kunde omuendis til Gud. Det første Nødtørfftighed er/ Guds Bud/ huilcket alle Forstandige Creatur skulle vere lydige/ Oc Paulus siger: Det er Guds vilie/ eders Helliggiørelse. Den anden Nødtørfftighed er/ At wi ere skyldige oc plictige der til. Paulus siger til de Romere/ i det viij. Capit. Wi ere icke Kiødet skyldige/ at wi skulle leffue effter Kiødet. Thi wi ere icke vore egne/ men wi høre den til/ som igienkiøbte oss met sit dyrebare Blod. Den tredie Nødtørfftighed er Troen/ som icke kand beholdis/ naar wi ligge i Synder imod Samuittigheden/ Huorfaare at Paulus siger: Der som nogen icke besørger sine/ oc besynderlige sine Husfolck/ hand haffuer nectet Troen oc er verre end en Hedning. Item/ Strid en god Strid/ beholt Troen oc en god Samuittighed. Den fierde Nødtørfftighed er/ At mand kand vndgaa Straff/ Dauid siger. For Syndernis skyld straffer du Mennisken. Den femte Nødtørfftighed er/ At wi kunde omuendis til Gud/ Gud siger: Saa sant som ieg leffuer/ da vil ieg icke en Synderis Død/ men at hand skal omuende sig oc leffue. Thi naar it Menniske omuender sig oc giør Penitentze/ da begynder det at faa til Liffs/ oc fødis paa ny/ til it nyt Menniske/ saa at det formedelst Aanden/ kand dempe oc dræbe Kiødsens Lyst/ som S. Pouel siger.

Guds Bud. 1. Theß. 4. Vor Skyld. Troen. 1. Tim. 5. 1. Tim. 1. Straff. Psalm. 39. Omuendelse. Ezech. 33. Roman. 8.

2. Gierningernis værdighed.

Den anden Sag/ huorfaare wi skulle giøre gode Gierninger er/ Gierningernis oc Personernis Værdighed: Thi de Retfærdige ere Guds Børn/ de ere Guds hellige Tempel/ de ere Konger oc Prester/ som ere salvede aff den hellig Aand oc i førde Christi Retfærdighed/ oc skulle met Hierte/ Mund/ Bekiendelse oc leffnet prise oc loffue Gud.

Den

3. Løn oc Betalning.

Den Tredie Sag / er Gierningernis løn oc Betalning / met huilcken Gud vil vederlegge oc forskylde de trofastis Taalmodighed oc Lydighed mod hannem: Thi Gud loffuer oss Vederlegninge oc Betalning / huilcken wi skulle foruente i Troen / oc icke forlade oss paa vore Gierninger / som wi haffue giort / Men paa Guds naadige Forjættelser. Saaledis læse wi i den Epistel til de Hebreer / i det ellefte Capitel / at Moses saa hen til Guds beløuning. Derfaare naar wi høre at Gud loffuer at ville løne vore gode Gierninger / da skulle wi giøre tuende ting: 1. Først / skulle wi bekiende vore Gierningers Wuærdighed oc Wfuldkommenhed. 2. Dernæst / skulle wi vist forlade oss til / at Gud som loffuer oss Beløning / er viss oc trofast i sine Forjættelser / forladendis oss paa hans wsigelige Godhed / oc icke paa vore Gierningers Værdighed.

III. Hui Gud vil løne gode Gierninger.

JEG sagde tilforn at mand for det tredie skal betencke oc offueruege / huorfaare Gud haffuer lagt sine Forjættelser til gode Gierninger / oc huorfaare hand værdis til at beløne dem: Her til ere besynderlige fem Sager.

1. Vidnesbyrd om Guds Forsiun.

Den første Sag er / at hans Forjættelser kunde vere Vidnesbyrd om hans forsiun: Thi Gud vil at mand skal vide / at de legemlige gode ting som wi bruge her i Verden / ere skabte aff hannem / oc falde oss icke til aff nogen hendelse eller slumpe Lycke / men giffuis den Christne Kircke oc holdis ved mact aff hannem / efter som disse Jomfru Mariæ ord liude: Luc. 1. **De Hungrige opfylder hand met gaat / oc lader de Rige tomme.**

2. Vidnesbyrd om Kirckens ophold.

Den anden Sag er / at hans Forjættelser skulle vere Vidnesbyrd / at Gud vil ocsaa i dette Liff beuare sin Christne Kircke. Derfaare siger Paulus / vdi sin første Epistel til Timotheum / vdi det fierde Capitel. **Gudfryctighed haffuer Forjættelse / baade paa dette oc det tilkommende Liff.**

3. Paamindelse om Troen oc Bøn.

Den Tredie Sag er / at Gud baade vil at den legemlige nødtørfftighed skal vere oss en paamindelse om Troen / Paakaldelse / Haabet oc Tacksigelse: Oc vil at mand skal begere dette gode oc foruente det vdi Taalmodighed.

4. Paamindelse om det euige gode.

Den fierde Sag er / at hans Forjættelser om disse legemlige Velgierninger / skulle paaminde oss om de Forjættelser / om hans Naade oc euige Godhed: Thi disse Guds legemlige Velgierninger / ere de trofaste en Beseylning oc Foruaring paa Guds Naade oc Miskundhed.

5. Taalmodighed oc Haab om Forløsning.

Den femte Sag er / at Gud vil at begge disse tu ting skulle gaa for sig / som ere / baade at den Christne Kircke skal vere Kaarsset vndergiffuen / Oc at hun vdi sin allerstørste nød oc fare skal dog beskermis oc beuaris / i dette Liff. Begge disse tu ting giffuis tilkiende hos Esaiam / i det sytten oc tiuende Capitel. Huor Kong Ezechias beder oc siger saaledis: **HERRE vor Gud / frels**

frels oss fra Senacheribs Haand / paa det at alle Kongerige paa Jorden kunde vide / at du est HErRen allene.

Om den Tredie.

DEN endelige Dom / met huilcken Christus besluter denne Lignelse / skal mand flitelige mercke: Huilcken saa liuder: Saa skulle de sidste bliffue de første / oc de første de sidste. Huorfaare? Thi mange ere kaldede / men faa ere vdualde. Denne Dom / som er en vnderlig ting for Menniskelig Fornufft / hand baade opretter oc trøster de forfærdede oc mistrøstige / som kiende deris Skrøbelighed oc Wselhed / Oc hand nedstøder oc kuldkaster de hoffmodige Hycklere / som ere opblæste aff deris egen Retfærdighed oc Hellighed / oc lige som met en Torden aff Himmelen slar dem slet ned i Grund.

MEn huilcke ere de første? De første ere de som stole oc bygge paa deris egen Retfærdighed / de meene at de met deris egen Gierninger kunde bliffue bestandige faar Gud / Disse bliffuer de sidste / det er / de actis at vere intet værde / Ja saadanne Menniske / som ere slet fordømde met Guds Dom. De sidste ere / som ved sig selff / oc i deris eget Sind acte sig at vere ringe / giør en sand aluerlig Penitentze / bekiende deris wselhed oc skrøbelighed / saa som de der slet intet gaat haffue fortient / De skulle bliffue de første for Gud / det er / de skulle vere Gud behagelige / met saa skel / at de met en stadig Tro forlade sig paa Christum / deris Talsmand oc Saliggiørere.

De første.

De sidste.

Aarsagen til denne Dom / som indeholdis vdi disse Ord: Mange ere kaldede / men faa ere vdualde. Den lærer oss tuende ting. Det ene / huor stor Guds Godhed oc Barmhiertighed er / som kalder alle til sin Søns kundskaff / ved sit hellige Euangelium. Det andet / huor stor Menniskens Wtacknemmelighed er / iblant huilcke der findis saare faa som ere vdualde / det er / Retsindige / Gudfryctige / oc aluerlige giøre Penitentze / Der ere saare faa som forsage oc necte sig selff / met deris Gierninger oc Fortieniste / oc forlade sig paa Gud allene / prisendis hannem met Hierte / Mund / Bekiendelse oc Leffnet. Derfaare paaminder oss denne Sententz: Først / at wi skulle bekiende Guds Velgierning / som lader oss kalde til sig ved sit Euangelium. Dernæst / at wi skulle fly Verdens Wtacknemmelighed / som icke anammer Guds Velgierninger som hand oss tilbiuder. For det tredie / at wi ved en sand Penitentze / Tro oc Bøn / holde oss til de faa / som retsindelige anamme Euangelium til Guds ære.

Huad wi her aff lære.
1.
2.

Paamindelse
1.
2.
3.

Vrang Forstand.

FOr det sidste/ ere nogle som aff denne Christi Sententz beslutte/ at Gud haffuer aff sit synderlige Raad oc Forset/ skabt oc skicket nogle Menniske til Fordømmelse. Dem som saa lære/ skulle wi holde den klare Text vdaff Guds Ord imod/ som saa liuder:

1. Tim. 2.

Gud vil at alle Menniske skulle komme til Sandheds bekiendelse/ oc bliffue salige. Dernæst/ skulle wi vel mercke oc besinde imod dem disse fire Puncter/ som ere:

Fire Puncter imod Caluinister om Guds Forsiun.

Først/ Guds almindelige Befalning/ ved huilcken wi alle forplictis til at høre Guds Ord.

Dernæst/ Guds almindelige Forjættelse/ som saa liuder:

Matth. 11.

Kommer hid til mig/ alle i som arbeyde oc ere besuarede/ Jeg vil vederquege eder.

For det tredie/ At Christus er kommen for Synderis skyld/ til Verden/ hues Død der er it nøyactigt oc fuldkommet Offer for den gantske Verdens Synder: **Hand er kommen at saliggiøre det som vaar fortabt.**

Matth. 18.

For det fierde/ den sidste Beseyling som skeer ved Daaben/ oc Christi vidnesbyrd. Den samme Christo vor eniste Meglere/ Talsmand oc Saliggiørere/ skee Loff/ Prijs oc Ære/ met Faderen oc den Hellig Aand/ i all Euighed/ Amen.

Den Søndag Sexagesimæ/

Euangelium/ Lucæ i det VIII. Capitel.

Matth. 13. Marc. 4.

Som der vaar nu meget Folck tilsammen/ oc hastede til JEsum aff Stæderne/ Da sagde hand ved en Lignelse. Der gick en Sæmand vd at saa sin Sæd/ Oc i det at hand saade/ falt noget hos Veyen/ oc bleff borttraadt/ oc Fule vnder Himmelen ode det op. Oc noget falt paa Steen/ oc der det voxte op/ visnede det/ fordi at det haffde icke Vædske. Oc noget falt mit iblant Torne/ oc Tornene voxte op met/ oc qualde det: Oc noget falt i god Jord/ oc det voxte op/ oc bar hundrede fold Fruct.

Fruct. Der hand det sagde/robte hand: Huo som haffuer Øern at høre met / hand høre. Da spurde hans Disciple hannem at/ oc sagde: Huad Lignelse skal dette vere? Da sagde hand: Eder er det giffuet at vide Guds Rigis hemelighed/Men de andre i Lignelser/at de skulle det icke see om de det end see/ oc icke forstaa om de det end høre. Men dette er Lignelsen: Sæden er Guds ord. Oc de som ere hos Veyen/ det ere de som det høre/ der effter kommer Dieffuelen oc tager Ordet aff deris Hierte/ paa det de skulle icke tro oc bliffue salige. Oc de paa Steen/ere de/naar som de det høre/ da anamme de Ordet met Glæde / oc de haffue icke Rod / de tro til en tid/oc naar Fristelse kommer da falde de fra. Oc det som falt iblant Torne/ ere de som det høre/ oc gaa hen iblant dette Liffs omhyggelse / Rigdom oc Vellyst / oc quælis / oc bære ingen Fruct. Oc det som falt i god Jord / ere de som høre oc beuare Ordet/i it smuct gaat Hierte / oc bære Fruct vdi Taalmodighed.

Forklaring paa denne Text.

Dette Euangelium indeholder oss atter en smuck Lignelse om den Christne Kircke / som stedse er vdi Kamp oc Strid her i Verden / oc fødis oc voxer aff den vforkrenckelige Sæd/som er Guds Ord/vdi

Den Christne Kirckis Billede.

 huilcken

hullcken ere mange slags Tilhørere/saa som Christus her affmaler met denne Lignelse om den naturlige Sæd. Thi hand beuiser at det gaar lige saa til met den Himmelske Sæd / som det hender sig met den naturlige Sæd der saaes i Jorden: Lige som det bær icke altsammen Fruct der Bonden saaer i Jorden/ men ickun den fierde part: Lige saa er det oc met Guds Ord/det haffuer mange slags Tilhørere/iblant huilcke den mindste part bære Fruct. Wi ville oss til diss bedre forstand her forhandle tre Artickler.

Den Første.

Denne Lignelsis Forklaring.

Den Anden.

Om atskillige slags Guds o rds Hørere.

Den Tredie.

Om dette Christi Ord: **Huo som haffuer Øern at høre met/ hand høre.**

Om den Første.

Huorfaare Christus predicker ved lignelser

DEr ere mange Aarsager til / huorfaare vor HERRE Christus haffuer talet ved Lignelser. Den (1.) første er Propheternis Spaadom/ Fordi Propheterne haffue spaaet tilforn / at naar Christus kom til Verden/da skulde hand lære ved Lignelser: Oc denne viis oc maade at lære met / som er ved Lignelser oc Tegn/ den er den allerældste. (2.) Den anden Sag er / fordi at dette slags Lærdom som skeer ved Lignelser/det vnderlige fylder Menniskens Øyen oc indtryckis i Hiertet. (3.) Den tredie Sag/at det som faaregiffuis met saadanne Figurer oc Tegn / det hielper Hukommelsen / saa at Lærdommen holdis ved saadanne Lignelser ved mact / oc kand føris til effterkommerne. (4.) Den fierde Sag er/at Lignelser ocsaa blødner oc formilder haard Trusel oc Straff/ oc lige som met it Forhenge skiule den/saa at mand icke saa meget der aff fortørnis: Oc naar saadan Trusel her effter kommer i Hiertet oc Sind/oc mand forstaar den/da giffuer hun god Vnderuisning/oc vdretter lige det samme/ som obenbare klar Lærdom kunde vdrette / saa at ingen alligeuel der ved bestemmis eller forhaanis.

Fire stycker i denne Lignelse.

De stycke som høre til denne Lignelse/ere disse: som ere/Sæmanden/Sæden/ Fructen oc Jorden.

I. Om Sæmanden.

Sæmanden er Gud / huilcken endog hand saaer sin Sæd i Jorden ved Mennisken/ dog er hand alligeuel selff tilstede met / oc forarbeyder / huorfaare at Ordens Tienere kaldis Guds Methielpere/Met huilcket naffn begge stycker betegnis/ som ere/baade at Gud effter sin vijs forarbeyder/ Oc at Menniskene Guds methielpere legge deris Arbeyde der til. Her aff haffue wi tuende stycker at lære: (Lærdomme her aff. 1.) Først/at denne Sæd er meget ædel oc dyrebar: Thi wi see at det gaar saa til i Verden/ Jo kaasteligere oc dyrebare

Sæden er/jo forstandigere oc forfarnere Folck tager mand til at saa den. Der som Verdslige Konger/ met deris Vise oc Forstandige Raadsherrer oc andre Verdslige vise Mend saade denne Sæd i Jorden/ Da skulde huer mand forundre sig der ved: Huer mand skulle da met synderlig vindskibelighed legge sig effter/ at kiende denne Sæd/ oc holde der meget aff: Men nu er her Gud selff tilstede/ oc er selff Sæmanden/ her ere ocsaa Guds Husholdere offuer hans hemelige ting: Derfaare kand det icke andet vere/ end at denne Sæd maa jo vere saare ædel oc dyrebar. Det andet som wi her aff skulle lære/ er dette: Det er en saare stor last/ oc værd at straffe met allerstørste Plage/ at mand icke vil anamme denne Sæmands Sæd vdi Jorden/ det er/ i Hiertet/ som tilforn er tilgiort ved Lowens Plog: Eller oc naar mand haffuer anammet det/ at mand da icke met allerstørst Arbeyde/ omhu oc flitighed dyrcker oc føder det/ saa at det kand voxe/ oc giffue Sæmanden god behagelig Fruct.

1. Corinth. 4.

2.

Sæden er Guds eget oc icke Menniskens Ord/ huilcken Sæd Guds enbaarne Søn førde oss aff sin Himmelske Faders Skød. Dette er en leffuendis Sæd/ huorfaare at der som hand vndertiden siunis at icke giffue Grøde oc Fruct vdaff sig/ da er det icke Sædens/ men Jordens skyld. Huo som enten forfalske denne Sæd/ saa som Kættere giøre: Eller oc quæle den/ saa som Glisnere oc Øyenskalcke giøre: Eller oc met Mact fortrycke den/ saa som Tyranner oc Voldsmend giøre: Eller oc sette anden wduelig Sæd i steden derfor/ saa som Papister giøre/ De skulle vdi sin tid fornemme Guds retfærdige Vrede/ huilcken lige som hand haffuer giffuet en reen oc wforfalsket Sæd/ saa vil hand ocsaa at den skal beuaris reen oc wforfalsket/ huilcken hand haffuer antuordet sin Kircke til troer Haand/ som foruaris oc giemmis i Propheternis oc Apostlernis liggende Fæ.

II. Om Sæden.

Den Fruct oc Grøde som denne Sæd giffuer aff sig/ efftersølger Sædens nature som tilbørligt er/ naar den opuoxer. Thi først naar Sæden saaes i Jorden/ fødis oc voxer der aff Penitentze/ det er/ det fremfarne syndige Leffnetz omskifftelse: For lige som god oc artig Sæd/ naar hand saaes i Jorden/ da queler hand oc ødelegger/ aff sin Dyd oc Krafft/ Nelder oc andet Wkrud/ som tilforn voxte oc grode i Jorden: Lige saa demper oc ødelegger denne Sæd/ det Wkrud oc onde Vrter/ som Dieffuelen haffuer saaet i Menniskens Hierte/ det er/ det queler Synden formedelst en retsindig anger oc ruelse/ paa det hun skal icke ydermere her effter/ som hun haffuer giort her til/ bære dødelig Fruct oc Fordømelse. Dernæst fremfører hand met Penitentzen ocsaa Troen/ hues Fruct er Gud gantske behagelig: Aff denne Tro kommer Sæd oc Fruct lige som aff it Ax/ det er/ der aff kommer oc bliffuer Guds Børn/ saa som det sprock liuder: Hand gaff dem Mact at bliffue Guds Børn/

III. Grøden oc Fructen.

1.

Lignelse.

2.

Iohan. 1.

Børn / saa mange som tro paa hannem. Disse (som Petrus siger) ere igienfødde / icke aff forgengelig / men aff vforgengelig Sæd / som er den leffuendis Guds Ord / som bliffuer euindelige. De Guds Børn / som saaledis fødis aff Guds vforgengelige Sæd / de bære deris Fruct / som er / gode Gierninger oc Taalmodighed / aff huilcke Herrens Ager blomstris oc er fructsommelig indtil Høsten.

1. Petr. 1.

IIII. Om Jorden.

Jorden bemercker Menniskens Hierter / fordi det haffuer sig met dem / lige som met Jord. Jorden er stundem mager oc vfructsommelig / stundem feed oc grødesom: Effter som hun røctis oc dyrckis til. Naar hun er mager oc vgrødesom / da bær hun enten slet intet / eller oc hun bær Neller / Tidsler oc anden vnyttelig Grøde / men naar hun rensis oc Tidslerne ryddis aff / oc hun røctis / gødis oc pløyes / at der saaes Korn i hende / da bær hun god Fruct / som er Menniskene nyttig oc gaffnlig. Saa ere Menniskens Hierter vfructsommelige / all den stund de icke røctis oc dyrckis / Men naar de bliffue røctede oc dyrckede / da bære de god Grøde oc Fruct. De pløyes met Lowsens Plow: De saaes met Euangelij Predicken: Siden bære de god Fruct / effter de bliffue vandede ved den hellig Aand. Derfaare skulle wi legge vind paa / at vore Hierter som ere magre oc vgrødesomme aff Naturen / kunde formedelst Guds naade bliffue feede oc fructsommelige / huilcket der skeer / naar wi retteligе bruge Lowens oc Euangelij Predicken / oc paakalde Guds Aand / som forarbeyder i alle / alt det som nyttigt er.

Menniskens Hierter huorledis de skulle røctis

Om den Anden.

Fire slags Folck som høre Guds Ord.

AF Sædens art oc nature som saaes i Jorden / kand mand see at der ere fire slags Guds Ords hørere: Thi den Sæd som saaes i Jorden / hand enten falder paa haard Jord / saa at hand icke kommer ned i Jorden: Eller oc kommer ned i Jorden oc giffuer Grøde aff sig / huilcken der siden visner oc quelis: Eller oc hand kommer i Jorden / oc bær Grøde oc Fruct / som varer indtil Høsten / Oc denne atskillighed kommer icke aff Sæden / men aff Jordens art oc nature: Thi der som Sæden falder paa Veyen / da faar hand icke Rod / men enten borttredis met Føder / eller opedis aff Fule. Falder hand iblant Steen / da forgaar hand oc visner strax hand opuoxer / fordi hand faar ingen Røder i Jorden: Falder hand iblant Torne / da quelis hand vnder Tornene / oc forgaar vden Fruct. Der som hand saaes i god Jord / da bær hand offuerflødig Fruct. Her aff besluter HERREN klarlige / at der ere fire slags Ordens hørere / om huilcke ieg vil tale effter huer andre.

1. 2. 3.

I. Den Sæd paa Veyen.

DEt første slags Tilhørere giffuis tilkiende i denne Lignelse / i saa maade: Noget falt paa Veyen / oc bleff borttraadt.

Det forklarer Christus saaledis: **Det som falt paa Veyen/ ere de som høre Ordet/der effter kommer Dieffuelen oc tager Ordet aff deris Hierter/paa det at de skulle icke tro oc bliffue Salige** I denne Lignelse giffuis oss mange ting at flitelige betencke.

Lærdomme.

Først/huad Aarsage der er til at Sæden giffuer ingen Grøde oc Fruct aff sig? som er/fordi at Jorden er tør oc haard/det er/ Tilhørernis Hierter ere haarde Stenhierter/saa at de icke vide ordet eller anamme det. Menniskens Hierter bliffue haarde aff disse stycker: som ere/ At mand kommer i vaane oc synde: Item/ At mand forhaaber sig at skulle leffue stedse hen foruden straff: Dislig este aff Epicureiske Tancker/ at der skal intet Liff vere effter dette Liff: Der til aff wtallige onde Exempel: Oc saa aff Dieffuelsens suig oc bedregeri. Men at Christus siger: at Ordet saaes i deris Hierter/er lige saa meget/som hand vilde sige: Det er Menniskens egen skyld oc vanart/at ordet riffuis der aff/derfaare giøre de Gud stor wret/som legge hannem deris fordømmelse til: Thi hand er Barmhiertig mod alle/hand saaer Sæden i Jorden/ det er/hand sender dem som skulle predicke Euangelium/Men det er Menniskens egen skyld/at det affgaar vden Fruct oc nedtredis.

1. Aarsage hui Sæden bær icke Fruct.

Hierterne huor aff de hærdis.

Dernæst skal mand flitelige acte det her sigis/at Dieffuelen kommer oc tager Ordet aff Menniskens hierter/huor aff wi see/at denne vor Salighedes affsagde Fiende/er strax tilstede oc beredt/saa tilige som Ordet predickis/ lige som hine sultne oc hungrige Fule i saae tid/oc legger all vind paa at riffue Ordet aff Hiertet/ før end det vædskis/ fester Rod/oc opuoxer: At dette er Satans idelige Idret/lærer oss alle Historier fra Verdens begyndelse/Oc Petrus bær Vidne der om/ i det hand siger at **hand gaar omkring som en brølende Løffwe/ oc atspør huem hand kand opsluge.** Fordi lige som hand lagde sig effter vore første Forældre/oc drog Guds Ord aff deris Hierter: Lige saa legger hand vind paa endnu paa denne Dag/ at Guds ord som predickis/ icke skal giøre Fruct hos dem som det høre.

2. Dieffuelen tager Ordet aff Hiertet.

1. Petr. 5.

For det tredie haffue wi her at mercke/ at Euangelium er en Predicken til Salighed. Thi i det hand siger/at Dieffuelen tager Ordet aff Tilhørernis Hierter/paa det at de skulle icke tro oc bliffue salige/ da giffuer hand der met klarlige nock tilkiende/ at Guds Ord er beskicket oss til Salighed.

3. Euangelium er Salighedes lærdom.

For det fierde er her at acte Troens store Loff oc ros/ effterdi at hun er met Christi egne klare Ord kaldis Aarsagen til vor Salighed/ **Paa det** (siger hand) **at de skulle icke tro oc bliffue salige.** Fordi lige som Salighed tilbiudis Menniskenved

4. Troens loff.

ved Euangelij Predicken: Lige saa anammis hun oc beholdis ved Troen/ huorfaare Apostelen siger: **Euangelium er Guds krafft til Salighed/ alle dem som tro.**

Roman. 1.

5. Ordens foracteris straff.

For det femte er her oc at besinde/ at lige som vor store vtacknemmelighed her straffis/ wi som forsmaa den Salighed som oss i Ordet tilbiudis: Lige saa bør deris vildfarelse at dømmis oc forbandis/ som legge vind paa at fortage det liudelige Ord sin krafft/ huilcke i sandhed ere Dieffuelsens redskaff/ til at forhindre Menniskens Salighed.

II. Den Sæd ved Steen.

DEt Andet slags Tilhørere betegnis met denne Lignelse: **Noget falt paa Stene/ oc der det opvoxte/ visnede det/ thi det haffde icke vædske.** Denne Lignelse vdlegger Christus selff met disse ord: **Det som falt paa Stene/ ere de/ naar de høre Ordet da anamme de det met Glæde/ de haffue icke Rod/ de tro til en tid/ oc naar Forfølgelse kommer falde de fra.** Den stund Kaars oc forfølgelse icke trenger dem/ da ere de icke de ringeste vdi Christi Kircke: Men naar der kommer Forfølgelse for Euangelij bekiendelse/ da falde de fra/ Troen døer vdi dem foruden Fruct: Saadanne Tilhørere ere nu (dissuer) saare mange. Den tid Euangelij Lærdom bleff først reen oc klar predicket i dette Konge Rige/ da vaar der mange som lode sig see/ at de aluerlige vilde anamme Euangelium: Men der de formerckte at deris Venner bleffue der aff fortørnede/ Oc at deris anseelse oc myndighed bleff hos Papisterne forringet/ oc Kaarsset begynte noget hart at trenge dem/ forglemde de Euangelij sødhed oc store nytte oc gaffn/ huilcket de tilforn anamede met Glæde/ saa fulde de arme ælendige Menniske der skendelige fra/ met stor haanhed oc deris Siælis gruelige forderffuelse/ huilcke det haffde veret meget bedre/ at de aldrig haffde faaet smag paa Euangelij oc Guds ords sødhed/ end at de met saa stor haanhed oc forsmædelse skulde faldet igien fra Guds Naade oc deris Salighed.

Huorledis Euangelium bleff anammet i Danmarck.

III. Iblant Torne.

DEt tredie slags Tilhørere affmalis met denne Lignelse: **Oc noget falt mit iblant Torne/ oc Tornene voxte op met oc qualde det.** Denne Lignelse forklarer Christus saa sigendis: **Men det som falt iblant Torne/ ere de som høre Ordet/ oc gaa hen iblant dette Liffs Omhyggelighed/ Rigdom oc Vellyst/ oc quælis oc bære ingen Fruct.** I denne Christi Vdleggelse/ ere mange stycker at ansee oc betracte.

Lærdomme.

1. Først at dette slags Tilhørere vaare bequemelige til at anamme

me Sæden oc lade hannem giffue grøde aff sig/det er/at de i en sand Penitentze haffde omuent sig til HErren / trode paa hannem/oc elskte hans Ord. Dernæst/at Sædens forderffuelse/det er/Guds ords/som saaes i hiertet/kommer en anden sted fra/som er aff Torne: Thi lige som Sæd der saaes i god Jord / for derffuis oc quelis tit oc offte aff tycke Torne/naar hand er opuoxen/ saa at hand slet aldelis visner oc forgaar/førend Høsten kommer: Lige saa ere der mange Gudelige oc frycte Gud i begyndelsen / som dog alligeuel quelis før de dø aff Torne/som er/Omhygelighed/Rigdom oc vellyst. For det tredie/skal mand her giffue act paa at HERREN her neffner try slags Torne/som quele den Himmelske Sæd effter 1. hand er opuoxen / som ere: Omhyggelighed for disse Verdslige 2. ting/som Mattheus siger: Rigdom/eller som Mattheus oc Mar- 3. cus siger/Rigdoms besuigelse: Oc dette Liffs vellyst.

2. Huor aff Sæden forderffuis.

3. Try slags Torne.

Math. 13. Marc. 4.

Effterdi da at disse ere de Torne/ met huilcke Guds ord quelis oc der er ingen iblant oss/som icke met en stor hob Torne/oc saa got som met en tyck Skow er omgiffuen/da skulle wi legge flitelige vind paa/at der som wi icke end kunde slet oprydde alle Tornene / at wi dog alligeuel affskære oc bryde de huasse Brodde aff dennem / paa det de skulle icke stinge oc forderffue den Guddommelige Sæd.

Wi skulle affbryde Tornene.

Saa meget nu som det første slags Torne vedkommer / dem kand mand saaledis dempe/ at mand forsager den gantske Verden met all sin Lyst oc begering / oc saaledis bruge denne Verden/lige som wi icke brugte hende/paa det at wi icke skulle misbruge hende/ saa som Paulus formaner.

Det første slags Torne at dempe. 1. Cor. 7.

Det andet slags Torne skal ingen skade giøre oss/ der som wi efterfølge Dauids raad som saa siger: **Falder dig Rigdom til/da sæt icke dit Hierte der til.** Item/Pauli raad som siger **Biud de Rige i denne Verden / at de icke hoffmode sig / at de icke haabe paa Rigdoms wuished / men paa den leffuendis Gud som giffuer oss alting rigelige til at bruge: Men at de giøre vel / oc legge vind paa at bliffue rige i gode Gierninger/oc giffue gierne ere behielpelige / samle dem selff liggende Fæ til en god Grunduol paa det tilkommende / at de kunde fatte det euige Liff.**

Det andet slags Torne. Psalm. 62.

1. Tim. 6.

Det tredie slags Torne / er dette timelige Liffs vellyst / som staar vdi Kræsenhed/Verdslig pral oc ære/kaastelig Mad oc Dricke/pralendis Klæder/Wkyskhed oc andet saadant/huilcke alle tilsammen oc huer besynderlige quele den Himmelske Sæd / som er Guds ord/at det icke kand bære Frucht til det euige Liff. For disse Torne skulle alle Menniske tage sig grandgibelige vare/saa mange som haffue deris Salighed kier.

Det Tredie slags Torne

IIII. Den Sæd i god Jord.

DEt fierde slags Tilhørere betegnis met denne Lignelse: Oc noget falt i god Jord/ oc det voxte op oc bar fruct/ somt tredive fold/somt trysindstive fold/oc somt hundret fold fruct. Denne Lignelse forklarer Christus met disse Ord: Det som falt i god Jord / ere de som høre oc beuare Ordet i it smuct gaat Hierte / oc bære Fruct i Taalmodighed. I denne Forklaring haffue wi fem stycker at acte/ huilcke der bescriffue oss den gode Jord/som Sæden saaes vdi.

Lærdomme.

1. Det første er / at anamme Sæden oc høre Guds Ord/ i it gaat oc gudeligt Hierte. 2. Det andet er/at beholde Sæden/det er/ at icke forglemme Ordet som mand haffuer hørt/ men det stedse oc altid betencke. 3. Det tredie er / at bære fruct vdi en sand Gudelighed / Hellighed/ Kierlighed / oc i sit rette Kald. 4. Det fierde er/ at mand skal bære saadan Fruct i Taalmodighed / saa at mand ved ingen ting lader sig afftrenge fra Troen oc at bære fruct. 5. Det femte/at de som ere den gode Jord bære icke alle lige megen fruct / Thi Christus siger: Somme bære trediuefold fruct / somme trysindstiuefold/somme hundretfold/det er/de som tro Euangelium/de bære fruct effter Troens maade/somme mere/oc somme mindre.

Lærdom oc Trøst aff denne Fructens atskilnighed.

Aff denne Fructens skilsmisse haffue wi Lærdom oc Trøst. 1. Lærdom haffue wi her aff/at Guds Ords Sæd skal icke bliffue vfructsommelig hos oss/ saa fremt som wi begiere den at bliffue oss nyttig til Salighed. 2. Trøst haffue wi her aff i saa maade: At de som haffue it gaat oc gudeligt Hierte / oc vilde gierne føre meget Fruct i Guds Lade/ fornemme dog alligeuel deris Skrøbelighed/ at de icke kunde bære trysindstiue eller hundret fold Fruct/ de skulle icke falde i Mishaab / thi Husfaderen værdis ocsaa til at rose oc prise dem som bære liden Fruct.

Derfaare huo som haffuer sin Salighed kier / hand legge vind paa at bære Fruct/huer effter sit Kald oc Vilkaar/oc der som hand befinder at hand bær liden Fruct / da skal hand begiere hielp aff Husbonden / oc forlade sig paa hans Godhed / som icke forskiuder den der bær allermindst Fruct.

Om den Tredie.

DEr hand dette sagde / siger Euangelisten/ raabte hand met høy Røst/ oc sagde: Huo som haffuer Øern at høre met hand høre. Efterdi at HErren raaber/da giffuis her met tilkiende / baade hans Hiertelag mod Mennisken / at hand gierne vil at de skulle bliffue salige: Oc Menniskens Døffhed til at høre det som deris Salighed

Christi Hiertelag.

hed vedkommer. Dernæst/ i det hand siger: **Huo som haffuer Oern at høre met hand høre.** Giffuer hand klarlige tilkiende at hand haffuer tu slags Tilhørere/ aff huilcke somme ere Døffue/ icke at de jo kunde høre met deris legemlige Ørn: Men at de icke legge paa Hiertet det som de høre/ Huor mange der ere til aff saadanne Tilhørere/ det see wi aff mange Menniskis vgudelige Leffnet/ oc skendige Omgengelse/ huilcke som ickun haffue Troen i Munden/ foruden nogen god Fruct/ enten i deris Leffnet eller omgengelse. Somme haffue Øern at høre met/ Oc det som de høre met Ørnene/ det foruare de grandgibelige i Hiertet/ oc bære Fruct der aff/ effter Troens maade.

Tu slags Tilhørere.
I. Døffue.
2. Hørendis.

Men her skal mand vide/ at ingen kand met sin egen vindskibelighed giøre eller skicke sig selff Øern/ til at høre Guds Ord met Fruct/ men HERREN maa selff obne Ørnene. Thi naar hans Ord liuder vduaartis vdi Ørnene/ da er den helligAand tilstede/ som er krafftig i Ordet/ huilcken der oplader Hiertens Øern/ til at høre oc anamme Ordet/ saa fremt som wi icke selff met vor Ondskaff imodstaa den helligAand/ som oplader vore Øern oc Hierter. Thi endog at Gud kand vel selff obne oc oplade vore Øern/ oc biuder sig til at veluillige hielpe alle/ Saa opladis alligeuel deris Øern allene/ som icke met deris Fortrædelighed staa HERREN imod. Derfaare ligger oss macht paa/ at wi met idelig Suck raabe til HERREN/ at hand vil obne vore Øern/ berede vore Hierter/ oc rense vore Affecter oc Begeringer/ saa at wi kunde høre Ordet oss selff til Salighed oc Gud til ære/ huilcken skee ære oc priis fra Euighed/ oc til Euighed/ Amen.

Gud obner vore Øern.

Vor HErris JEsu Christi

Døbelsis dag/ Euangelium Matthei i det III. Capitel.

Paa

Marc. 1.
Luce 3.

DA den tid kom Jesus aff Galilæa / til Jordan / til Johannem / at hand vilde lade sig døbe aff hannem. Men Johannes formente hannem det / oc sagde: Jeg haffuer vel behoff at døbis aff dig / oc du kommer til mig? JEsus suarede / oc sagde til hannem: Lad det nu saa vere / oss bør saa at fuldkomme all Retfærdighed. Saa tilstedde hand hannem. Oc der Jesus vaar døbt / gick hand strax op aff Vandet. Oc see / da obnedis Himmelen offuer hannem / oc Johannes saa Guds Aand fare ned / som en Due / oc komme offuer hannem. Oc see / en Røst ned aff Himmelen / sagde: Denne er min elskelige Søn / som er mig vel behagelig.

Dette Euangelij Vdleggelse.

Huf denne Høytid holdis i Danmarck.

DEnne Høytid er indskicket at holdis i vore Kircker / for Christi Daabs Historie skyld / at mand den ocsaa skal betencke / huilcke Historie som indeholder den besynderligste gierning / som nogen tid er skeet vdi Verden: Oc skeer der aldrig nogen ypperligere Gierning / før end at wi saa Christum at see kommendis i Skyen / met sine Engle oc stor Herlighed. Derfaare der som wi haffue lyst oc behagelighed / til merckelige oc store Herrers Historier oc Krønicke / da haffue wi her den allerypperste oc mectigste Herris Historie / huilcken icke alleniste met sin Lydighed glæder deris Hierte som den høre oc læse / Men hun ocsaa allene fører større Nytte oc gaffn met sig / end alle de Historier i den gantske Verden.

Den herligste Historie.

Tu Spørsmaal.

Men før end wi gaa til denne Histories forklaring / maa wi suare til tuende Spørsmaal: Det første er / huorfaare at denne Høytid er indset oc ordineret i vore Kirckers Ordinantz oc Kirckeskick / her i Danmarckis oc Norgis rige? Det andet / huorfaare samme Høytid holdis denne tid / oc icke en anden tid om Aaret?

1.

2.

Suar til det første.

Til det første Spørsmaal suarer ieg saaledis: Christi Historie sammensettis oc faaregiffuis oss / for vor Saligheds skyld / derfaare vilde den Christne Kirckis Ordinantz oc Kirckeskick / her i Danmarckis Rige / icke lade denne part aff Christi Historie bliffue forglemt:

glemt: Men paa en viss tid om Aaret fremsætte den for den Christne Menighed.

Til det andet suarer ieg saaledis: At det skicker sig allerbest paa denne tid at forhandle denne Historie / oc det for tuende Sagers skyld. Først for Historiens rette ordning oc skick. Thi her til haffue wi ordentlige oc skickelige hørt. Først / om Christi Fødsel. 2. Dernæst om hans Omskærelse. 3. Siden om hans Obenbarelse. 4. Fremdelis om hans Offring i Templet. 5. Der effter om hans Disputats met de Lærde i Jerusalem / der hand vaar tolff Aar gammel.. Huad hand siden giorde/fra den tid hand vaar xij. Aar gammel / oc indtil hand vaar xxix. Aar/ der om er intet screffuet/vden at hand vaar sine Forældre lydig oc vnderdannig. 6. Nu følger om hans Daab/huilcken smuct skiskelige oc bequemmelige paa denne Aars tid opregnis. 7. Siden effterfølger strax om hans Faste. 8. Der effter om hans Fristelse. 9. Saa om hans Lærdom oc Mirackel. 10. Om hans Pine. 11. Om hans Opstandelse. 12. Om hans Himmelfærd. 13. Om den helligAands vdsendelse/huor ved Christi Lærdom bleff stadfest. 14. Siden efterfølger den anden Part aff Aaret / mange atskillige Predickener vdi huilcke Christi velgierniger i den Christne Menighed forhandlis/ Gudfryctigheds Exempel faaregiffuis / oc Mennisken formanis til it Gudeligt oc helligt Leffnet. 15. Paa det sidste efterfølger/ om den yderste Dommedag/om de Gudfryctigis belønning/ oc om de vgudeligis Straff. Disse ere de besynderligste stycker vdi Christi Historie/huilcke saaledis met allerbeste Ordning oc skick/ lige som de ere skeede/huert Aar forhandlis i vore Kircker.

Suar til det andet.

I. Historiens ordning.

Her foruden er end en anden Sag/ huorfaare at den Christne Kircke paa denne Aars tid handler om Christi Daab/som er: At Folck skal læris oc vnderuisis / huordan Klædebon Christne Menniske bør at i føre sig/ imod den Dieffuels oc Hedenske galenskaff/oc skendige vane/ met den Fastelaffns klædning / som her til haffuer veret brugt mange steder i Christendommen / met Guds store Bespaattelse oc Fortørnelse. Oc dette maa vere nock sagt om denne næruerendis Høytid. Wi haffue i dette Euangelio tre Artickler at forhandle.

2.

Imod Fastelaffns Dieffle.

Den Første.

Christi Daabs Historie/met sine omstendige vilkaar.

Den Anden.

Om denne Histories nytte oc brug i den Christne Kircke.

Den Tredie.

Om Aarsagen til vor Daab/ oc huor wi den skulle bruge.

Om den Første.

VDi Christi Daab ere mange omstendige vilkaar at offuerueye / oc besynderlige disse fem/ som ere: Først / Huad Personer her ere tilsammen. Dernæst/

Fem omstendige vilkaar

Steden.

Steden. For det tredie/ Christi oc Johannis Samtale. For det fierde/ Christi Døbelse. Oc for det sidste/ huad der hende sig effter at Christus vaar døbt. Om disse fem stycker vil ieg ordentlige tale.

I. Huad Personer her forsamlis. 1.

OM det første omstendige vilkaar/ som er/ om Personerne/ taler Euangelisten saaledis :: **Da kom JEsus aff Galilæa/ til Johannem.** Her haffue wi tuende Personer/ som ere først Johannes/ huilcken der vaar vdsendt vdi Eliæ Aand / at berede HERRENS Vey: Huorfaare at hans Fader Zacharias spaade om hannem aff den Hellig Aand/ der hand endnu vaar it Barn saa sigendis: **Oc du Barn lilde skalt kaldis den høyestis Prophete/ Du skalt gaa frem for hannem oc berede hans Vey.** For denne Sag skyld siger ocsaa Christus om Johanne/ at hand er mere end en Prophete / Oc at der vaar aldrig nogen ypperligere født aff Quinde end Johannes. Dernæst haffue wi her den anden Person / som er / vor HERRE Christus selff/ Gud oc Mand. Saa ere her nu saadanne tuende Personer tilstede / at den gantske Verden haffuer intet som er ypperligere oc mere dyrebart. Johannes vaar Guds ypperste Prophete: Christus er den euige Guds Søn/ Efferdi at disse tuende Personers Værdighed oc Myndighed er saare stor oc ypperlig/ giffuis oss her at betencke/ baade huor værdig oc huor anseendis Daaben er/ huilcken der kommer aff Gud/ oc brugis aff saadanne Personer / som ere saa ypperlige at den gantske Verden haffuer intet at ligne ved dem.

Luca 1.

Matth. 11. Luca 7.

2.

II. Steden er Jordans Flod.

DEt andet omstendige vilkaar er / om Steden / huor Christus bleff døbt/ der om taler Euangelisten oc siger at **hand kom til Jordan.** Denne Jordans Flod neffner Euangelisten icke her foruden Sag: Thi hand vil at wi skulle see hen/ til de Mirackel oc vnderlige Gierninger / som haffuer begiffuet sig i Jordans Flod/ i gammel tid/ At wi her vdaff kunde lære oc bliffue visse paa den Aandelige Daabs Krafft oc vdretning.

Jertegn i Jordans Flod. *Iosua 3.*

1. Det første Mirackel er det som skede den tid Josua lede Jsraels Folck i det forjætte Land: Thi Jordans Flod begynte paa den ene side imod Vands nature/ at staa stille/ oc gaff sig op i Været oc bleff staaendis lige som en Mur / saa at Guds Folck ginge der igiennem met tørre Føder/ oc effterfulde HERRENS Arck/ som Presterne baare for Folcket. Met denne Figur giffuis tilkiende/ at wi allesammen formedelst Daaben gaa aff Dieffuelsens rige/ oc i Guds rige/ oc Christus gaar for/ som er den rette Naade stol/ oc forligelse faar Gud.

2. Reg. 2.

2. Elias Prophete skilde Jordans Flod at met sin Kaabe/ oc gick der igiennem met tørre Føder / oc bleff siden leffuendis opført til Him-

3. til Himmelen. Naaman/ Kongens Høffuitzmand aff Asirien/ som vaar Spedalsk/ toede sig i Jordans Flod effter Prophetens Elisææ befalning/ oc bleff reen vdaff all sin Spedalskhed. Aff disse tuende Miracket lære wi at lige som Eliæ Gierning/ betegner indgang vdi Himmerigs rige formedelst Daaben: Lige saa betyder Naamans den Asiriske Høffuitzmands renselse en Aandelig renselse formedelst Daaben vdaff alle vore Synder: Thi lige som Daaben betegner vduaartis/ det vdretter HERREN induaartis met sin Krafft. Derfaare effterdi at Jordans Flod neffnis her/ da skulle wi betencke huad Aandelig bemerckelse hun haffuer om vor Daab.

2. Reg. 5.

DEt tredie omstendige vilkaar er om Christi oc Johannis samtale/ som indeholdis i disse Ord: **Men Johannes forbød hannem det/ oc sagde: Jeg haffuer vel behoff at døbis aff dig/ oc du kommer til mig? JEsus suarede/ oc sagde til hannem: Lad det nu saa vere/ oss bør saa at fuldkomme all Retfærdighed.** J denne samtale haffue wi meget at besinde oc lære/ som er: Først/ om Johannis forbud/ at hand staar imod oc forbiuder Christum baade met Haand oc Mund. Johannes betencker her tu ting/ men det tredie hand skulde oc saa betenckt/ det forglemmer hand: Hand fornemmer sig icke at vere værdig til at opløse Christi Skotuenge/ meget mindre at hand skulde døbe eller toe hans bare Legeme: Dernæst offueruejer hand at Christus er wskyldig/ foruden all Synd/ oc derfaare meen hand/ at Christus haffuer icke Daaben behoff/ at hand formedelst hannem skulde afftoes til it Penitentzis Tegn. Men det tredie/ som ieg sagde/ det forglemmer hand/ som er/ hand skulde betenckt baade sit oc Christi Embede. Thi hand skulde seet til sit Embede/ oc icke døme effter sin Persons Wuærdighed. Jtem/ at Christus icke begynte eller tog sig noget for/ andet end det som hørde til en Meglers Embede oc bestilling/ oc derfaare maa hand høre disse Ord aff Christo: **Lad det nu saa vere/ oss bør saa at fuldkomme all Retfærdighed.** Som hand vilde saa sige: Du est vdsendt at du skalt døbe/ Men ieg er kommen at ieg skal giffue Salighed alle dem som døbis/ derfaare lad oss baade giøre huer det hannem bør.

III. Christi oc Johannis Samtale.

1.

2.

Her haffue wi aff Johanne tre Lærdomme: Først/ at wi skulle bekiende oss at vere alt for wuærdige til/ at oss skulde betroes nogen tieniste eller bestilling i den Christne Kircke. Dernæst/ at wi bekiende Christum at vere den som allene kand toe oss aff all vor Synds smitte oc wrenlighed. Her foruden skulle wi vere Christo lydige vdi vort Kald/ oc icke lade vor wuærdighed forhindre oss/ men mere lade Guds befalning driffue oc tuinge oss til at vdrette vort Embede.

Huad wi her aff skulle lære.

1.

2.

3.

IIII. Christi Døbelse.

DEt fierde omstendige vilkaar er / om Christi Døbelse / der om taler Euangelisten saaledis: **Saa tilstedde hand hannem det. Oc JEsus bleff døbt.** Her døbis Guds euige Søn / som er Hellig / Vbesmittet / Reen aff all Synd / oc høyere end alle Himle.

Huorfaare Christus lod sig døbe.

Men huorfaare døbis hand? Mand kand opregne mange Sager: Thi først vilde hand formedelst Daaben lade sig indvie til sit hellige Embede oc Guds tieniste / oc der met lige som met en Pact oc Forbund lade see paa / at hand vaar Guds Tienere. Dernæst / at hans vduaartis Daab / skulde vere en Figur oc foruidende om hans Død / Begraffuelse oc Opstandelse / huorfaare hand oc kalder sin Pine en Daab / den tid hand suarede Zebedei Sønner / hos Mattheum i det xx. Capit. Der hand siger: **Kunde i døbis met den Daab / ieg skal døbis met.** For det tredie / at hand vilde met sin Daab giøre Vandet helligt / faar alle dem som skulle døbis: Fordi den Christne Kirckis Sacramenter kunde icke bliffue hellige eller vies / formedelst Presternis mumlen / lige som met Troldom eller met den sorte Konst / som vdi Paffuedømmet er skeet / Men Sacramenterne consecreris oc helliggiøris ved Christi indskickelse / ved vor rette Brug / ved Christi Forjettelser / oc ved vor Lydighed mod hannem.

Huor ved Sacramenterne Consecreris.

For det fierde / vilde Christus lade sig døbe / paa det at hand vilde haffue Daaben tilfellis met oss / lige som it vist Vidnesbyrd oc Pant / paa den forening oc Staldbrøderskaff / som hand vilde værdis til at haffue met oss / der aff beuiser Paulus at wi ere Guds Børn / som haffue iført Christum i Daaben. (Galat. 3.) **Saa mange aff eder** / siger hand / **som ere døbte / i haffue iført eder CHristum.** For det sidste / vilde Christus selff giøre i det som hand haffde befalet andre at giøre / saa som Augustinus siger: Fordi den lærer oc regerer allerbest / som selff giffuer andre Exempel paa sin Lærdom / oc selff giør først det som hand befaler andre.

V. Try Mirackel skede effter Christi Daab.

DEt femte omstendige vilkaar er / om det som skede effter Christus bleff døbt / huilcket er synderlig værd at betencke: Thi det som skede den tid Christus giorde sin Bøn effter at hand vaar døbt / ere de allerstørste Mirackel oc vnderlige Gierninger / som nogen tid er skeet. 1. Først obnis Himmelen / Huor met der giffuis tilkiende / at Christus som wi iføre oss i Daaben / er allene veyen til Himmelen / oc at Himmelen bliffuer tilluct for alle dem som icke bekiende Christum at vere den eniste Vey til Himmelen. 2. Dernæst / saa Johannes Guds Aand fare ned som en Due / oc komme offuer hannem. Dette er it saare liffsaligt Billede oc Figur / om Christi Velgierning. Wi vaare allesammen nedsiunckne oc forderffuede vdi Syndens Vandflod / men Christus er kommen oc bleffuen vor Arck / som haffuer taget oss ind til sig / oc friet oss fra Syndfloden / oc til it Vidnesbyrd oc Vished om denne befrielse kommer en Due

offuer

offuer hannem. Denne Histories Figur oc forniddende vaar Noe Arck/oc den Due som hand vdsende/huilcken der kom igien oc haffde en Olie quist vdi Munden / til it Tegn / at Vandfloden vaar bort tørt aff Jorden: Lige saa er den hellig Aand som her obenbaris i en Due lignelse/it Vidnesbyrd/ at vore Synders Vandflod er bort tørt oc fortæret / Men all Hielp oc Salighed er alleniste i Arcken/det er i Christi Kircke oc Menighed huor den Hellig Aand boer. For det tredie/bleff der en røst hørt aff Hiñelen/ som sagde: **Denne er min elskelige Søn / i huilcken ieg haffuer behagelighed.** See / her høre wi vor Himmelske Fader selff vdraabe oc forkynde sit Euangelium. Huad kand vere nogen tid vnderligere end dette? Huad er til der mand mere maa forundre sig paa? O den jammerlige Menniskens Blindhed / O du forbandede Døffhed. Vor Himmelske Fader lader selff sit Euangelium liude aff Himmelen / Oc wi arme blinde Menniske/see icke til Himmelen / wi døffue Folck høre icke hans Røst som lærer oss. Men kiere huad lærer hand? Hand siger: **Denne er min hierte kiere Søn.** See/her er Faderens eget Vidnesbyrd om hans Søn / hannem skalt du tro / om du ellers vilt bliffue salig/ Hand er hans Søn aff Naturen / wi ere hans Børn aff Naade. Derfor kalder hand hannem sin hierte kiere Søn/ icke fordi at wi jo ocsaa ere hans hierte kiere Børn/ men det skeer for denne hans elskelige Søns skyld/i huilcken allene hand haffuer oss kier: Hand elsker hannem for sin egen skyld/ men oss elsker hand for hans skyld. Thi aff vor Nature/ ere wi Vredens Børn / som Paulus siger/ men formedelst Christum anammis wi til at vere Guds Børn/ Derfaare følger fremdelis i Gud Faders Predicken: **J huilcken ieg haffuer behagelighed.** Det er / ved huilcken ieg er stillet tilfreds / oc forligt met det Menniskelige Køn. Denne Gud Faders Predicken / lærer oss fire stycker om hans Søn: 1. At hand er en sand Gud. 2. At hand er it sant Menniske. 3. At hand er en Person. 4. At hand er den ved huilcken Gud Fader er stillet tilfreds. Men huad oss vedkommer/haffue wi try ting her grandgibelige at acte. 1. Først/at der som wi haffue icke Christum met oss/ da er Gud oss vred oc vgunstig/ Oc det for vor Synds skyld/met 2. huilcken wi haffue fortørnet hannem. Dernæst/ at Christus allene er vor Forsonere hos Gud Fader / som Johannes siger: **Hand er Forligelsen for vore Synder: Thi JEsu Christi Blod giør oss reene aff alle vore Synder.** 3. For det sidste/at mand skal anamme denne Faderlige venlighed oc forligelse met Troen / oc beseyle den met Daaben: Effter denne Tro bør at følge en ny Lydighed/ oc Tacknemmelighed mod Gud. See / saa haffuer du her Summen paa det gantske Euangelii

Genes. 8. — 3. — *Ephes.* 1. — *Ephes.* 2. — Lærdomme. — 1. *Iohan.* 2. — 1. *Iohan.* 1.

Summen paa det gantske Euangelium.

Predicken / til huilcken wi skulle see hen vor gantske Liffs tid / oc i vor Døds stund: Thi vor Samuittighed kand ingen anden sted faa viss bestandig Trøst. Dette er nu saa kaartelige sagt om den første Lærdom.

Om den Anden.

1. Huor ved Daaben velsignis oc helliggiøris

2. Den Christne Kirckis Billede.

EN dog at denne Historiens nytte oc brug kand lættelige actis aff det som nu sagt er / dog vil ieg kaartelige opregne her nogle stycker / i huilcke den rette brug oc gaffn staar. Saa skulle wi da først vide oc acte / at vor Daab velsignis her / oc Vandet som wi døbis met / bliffuer helligt ved Christum / som lod sig værdis til at døbis met Vand. Dernæst affmaler all denne Handel oss Christi Kircke / oc setter oss hende faar Øyen / lige som i en malen Taffle. Her staar først Johannes / som er en Lærere i den Christne Kircke / Thi huor Guds Ord icke er / huor mand icke hører deris Røst som lære / der kand mand icke finde den Christne Kircke. Der hos døbis Christus / fordi huor der er en ret Kircke / som er vel oc ret beskicket / der kand Sacramenternis brug icke vere borte. Fremdelis / der Christus er døbt / giør hand sin Bøn / huilcket Exempel hans Lemmer skulle efterfølge / oc i Troen beuise Gud en ret Dyrckelse oc Tieniste. Her foruden staar Guds Søn selff her tilstede: Gud Faders Røst høris aff Himmelen: Den HelligAand kommer offuer Christum som er døbt. Dette skeer endnu i sandhed daglige i vor Kircke oc Menighed: Thi Gud Fader / Søn oc HelligAand er visselige hos sin Kircke / oc lader ved Predickernis sine Tieneris Røst forkynde sin Faderlige vilie mod Christi Menighed. Ved Sønnens næruerelse beuiser hand / at hand haffuer anammet oc vdualt oss til sine Børn / Oc ved den HelligAand giffuer hand tilkiende / at hand selff regerer sin Christne Kircke: Huor aff wi skulle anamme denne Trøst oc denne faste Tillid / at Helffuedis porte skulle icke kunde faa Mact met hende.

Math. 16.

Om den Tredie.

Om vor Daab / Læs en grundelig oc merckelig Lærdom vdi Liffsens Vey.

MEsten delen alle de stycker som høre til vor Daab / ere forklarede i de tuende Artickler / som nu ere opregnede: Derfaare vil ieg ickun kaartelige faaregiffue nogle faa stycker / som ere storlige fornøden at vide / Oc vil ieg besynderlige tale om tu ting / som ere: Huad for it Tegn Daaben er / Oc huor mand skal den rettelige betencke.

1\. Huad for it Tegn er da Daaben? Først / er hand Testimonium gratiæ, det er / it Naadis tegn / eller it Vidnesbyrd om Guds Naade oc Barmhiertighed / som tilregnis / beuisis / oc metdelis den som døbis / saa at Gud er stillet tilfreds oc er hannem mild ved Jesum Christum / huilcket vidnesbyrd der sandelige vdkreffuer en stadig Tro.

2\. Dernæst / er Daaben Symbolum, it lære Tegn / som i

yogen

nogen maade lærer oss noget. Thi den vduaartis Daab er it Tegn til Christi Aandelige Krafft/at Christus met sin Død/Begraffuelse oc Opstandelse er vor befrielse oc redning fra Døden oc Graffuen/oc skencker oss det euige Liff. Disligeste er hand ocsaa it lære Tegn/som paaminder oss om it nyt Leffnet for Gud / saa som S. Pouel lærer til de Romere i det siette Capit. met disse Ord:

Daaben betegner Christi Død/Begraffuelse oc Opstandelse.

Alle wi saa mange som ere døbte i JEsum Christum/ wi ere døbte i hans Død / saa ere wi derfaare begraffne met hannem / formedelst Daaben i Døden/ paa det / at lige som Christus er opuact fra de Døde / saa skulle wi ocsaa vandre vdi it nyt Leffnet.

3. Her foruden er Daaben ocsaa Thessara profesionis, it Skilsmisse tegn/eller it vist Tegn om vor Tro oc Bekiendelse/ met huilcket wi affskillis fra vgudelige Mennniske/ oc beuise oss at vere rette Christi lemmer /oc icke Dieffuelsens Lemmer.

Vor Daabs Brug.

Daabens retsindige oc gudelige Brug staar i disse efterfølgende stycker.

1. Først/ skulle wi holde det for vist/ at vor Daab er en fast oc krafftig Beseyling / Foruaring oc Tryghed / at wi ere forligte met Gud/ dog at wi maa giøre Penitentze / oc omuende oss til Gud/ Thi naar S. Hans Baptista predickede Daaben til Penitentze oc Syndernis forladelse / da predickede hand at Daaben er it Guds Vidnesbyrd / Huor met der giffuis tilkiende / at hand tilgiffuer den sine Synder / som giør Penitentze / det er / den som troer paa Christum.

2. Dernæst / skal Daaben vere oss en euig Paamindelse / at denne Forligelse er skeet ved Christi Blod/ Død / Begraffuelse oc Opstandelse.

3. For det tredie/ skal hand paaminde oss om Kiødsens dræbning/ oc Aandsens liffactighed/ (det er / at wi skulle lade Aandens gierninger regere oc dempe Kiødens gierninger) at wi stedse giøre Penitentze men wi leffue her i Verden / oc ihukomme den tilkommendis Herlighed ved vor HErre JEsum Christum.

4. For det fierde oc sidste/ skal hand paaminde oss/ at vor Aandelige igienfødsel er den gantske hellige Trefoldigheds Gaffue oc Gierning/ i hues naffn wi døbis / paa det at wi skulle bliffue fast hos hannem/ oc vor gantske Liffs tid ære oc tiene hannem. Thi naar Guds ords Tienere siger: Jeg døber dig i Naffn Faders/ oc Søns / oc hellig Aands/ Da bemercker dette Ord/ Naffn/ Bekiendelse/oc alt det som Bekiendelsen vdkreffuer/saa at meningen er: Jeg døber dig for den sag skyld/ at du skalt bekiende / paakalde/ære/frycte/loffue oc prise den eniste Gud allene / som er Faderen/der haffuer giffuet sin Søn i Døden for dig: Oc Sønnen/ som er død for dig / oc haffuer formedelst sit Blod renset dig aff

alle dine Synder / iført dig sin Retfærdighed / giort dig til en Lem i sit Legeme: Oc den HelligAand / som føder dig paa ny / oc helliggiør dig til det euige Liff / paa det du kant forenis met Gud / leffue oc bliffue salig til euig Tid / Den samme eniste Gud Fader / Søn oc hellig Aand / skee ære oc Priis euindelige / Amen.

Den Forste Sondag i Faste / Euangelium Matthei i det IIII. Capitel.

DA bleff Jesus fort aff Aanden i Ørcken / at hand skulde fristis aff Dieffuelen. Oc der hand haffde fastet fyrretiue Dage oc fyrretiue Nætter / hungrede hannem. Oc Fristeren gick til hannem / oc sagde: Est du Guds Søn / da sig at disse Steene bliffue Brød. Oc hand suarede / oc sagde: Der staar screffuet / at Mennisket leffuer icke alleniste aff Brød / men aff huert Ord / som gaar igiennem Guds Mund. Da førde Dieffuelen hannem met sig / i den hellige Stad / oc satte hannem paa Tinningen aff Templet / oc sagde til hannem:

Marc. 1. Luc. 4.

Deuter. 8.

Est

Est du Guds Søn / da lad dig falde ned. Thi der staar screffuet: Hand skal giffue sine Engle befal-ning offuer dig / at de skulle bære dig paa Henderne / at du icke skalt støde din Fod paa nogen Steen. Da sagde JEsus til hannem: Der staar atter screff-uet: Du skalt icke friste Gud din HERRE. Da førde Dieffuelen hannem atter met sig / paa it saare høyt Bierg / oc viisde hannem alle Verdens Rige / oc deris Herlighed / oc sagde til hannem: Alt dette vil ieg giffue dig / om du falder ned / oc tilbeder mig. Da sagde JEsus til hannem: Vig bort fra mig Sathan / Thi der staar screffuet: Du skalt tilbede Gud din HERRE / oc tiene hannem allene. Da forlod Dieffuelen hannem / Oc see / Englene ginge saa frem til hannem / oc tiene hannem.

Psalm 91.

Deuter. 6.

Deuter. 6.

Forklaring paa dette Euangelium.

Lige som wi hørde den næst forgangne Søndag / vor HERris JEsu Christi Daabs Historie / i huilcken der indeholdis saare drabelige oc store Ting: Lige saa indeholder ocsaa dette Euangelium en part aff Christi Historie / som er / om hans Faste oc Fristelse / met huilcke Gud Fader vilde aff sit synderlige Viisdoms Raad ydmyge sin Søn / oc giffue tilkiende huor vist det er / der hand sagde i fordum tid i Paradis / som er / at **Hugormen skulde legge vind paa at bide Quindens Sæd i Hælen** / Det er / Satan skulde staa effter vor HERRE Christum oc hans Rige / (huilcket denne Historie beuiser klarlige at vere vist oc fast) lige saa skulde den samme **Quindens Sæd sønderknuse Hugormens Hoffuet** / paa huilcket wi haffue it smuct Exempel i denne Historie. Alt dette skal føris der hen / at wi lære huor lydig Christus vaar vnder Kaarsset / Oc at wi kunde vide huad for en Skiold wi skulle holde imod Dieffuelsens forgifftige Fristelse oc gloende Pile. Wi ville paa denne tid forhandle aff dette Euangelio tuende Artickler.

Genes. 3.

Huor wi dette skulle bruge.

Den Første.

Om Faste.

Den Anden.

Om Christi Fristelse.

Om den Første.

I Denne første Artickel haffue wi tuende ting at ansee: Det første / huad wi skulle acte om vor Faste i almindelighed. Det andet / huad wi skulle holde om Christi Faste i besynderlighed.

1.
2.

Huad Faste er.

At Faste er / at affholde sig til nogen tid aff Mad oc Dricke / met huilcket Affhold Legemet tuingis / oc saa gaat som bliffuer død: Oc ere der try slags Faste. Det første kaldis Jejunium indifferens, det er / saadan en Faste / som er en middel ting / som i sig selff huercken er gudelig eller wgudelig. Det andet slags kaldis Jejunium pium, en gudelig Faste Det tredie kaldis Jejunium impium, en wchristelig Faste.

Try slags Faste.

I. Første slags Faste.

DEt første slags Faste er / naar mand enten aff Fattigdom / eller Sugdom / eller aff nogen stor Hiertesorge affholder sig fra Mad oc Øll. Denne Faste er i sig selff huercken behagelig eller værstyggelig for Gud / Men effter som der er Tro oc Taalmodighed tilstede / hos den som faster / der effter er hun Gud behagelig / eller wbehagelig.

II. Gudelig Faste.

DEt andet slags / som er en Gudelig / Christelig oc Gud saare behagelig Faste er / at affholde sig / icke alleniste aff Mad oc Øll / met huilcket Affhold Legemet tuingis oc dødis / Men ocsaa aff alle andre Ting / som opuecke Kiødet til Vellyst / oc skeer for den Sag / at Aanden kand haffue sit fulde Regimente formedelst en sand Penitentze / en gudelig Bøn / oc at mand aluerlige forsager oc imodstaar alt ont oc wret / huor met mand kand giøre sin Næste skade. Thi Legemens tuingsel oc plage som skeer ved Faste / er it Tegn til Hiertens Sorge oc Bedrøffuelse for Synden / oc it Vidnesbyrd om en sand Penitentze. De endelige Sager huorfaare saadan Faste skeer (for huilcke hun oc er behagelig) ere tre / som ere Kiødsens dræbning / Aandens opueckelse / Oc at mand diss flitteligere kand øffue sig i all Gudelighed. Saadan en Faste vaar S. Pouels Faste der hand omtaler til de Corinth. i det andet Breffs siette Cap. Oc sandelige de Menniske som ville vere Gudfryctige Christne / de skulde met rette met saadan gudelig oc hellig Faste / tit oc offte opuecke Aanden i sig / paa det at de icke skulde offueruindis aff Kiødsens Begiering oc Lyst.

Brug.

Huorfaare en Christen Faste skeer.

Christen faste skeer i tuende maade.

Denne hellig oc christelige Faste skeer i tuende maade / I besynderlighed oc almindelighed. Vdi besynderlighed skeer hun / naar nogen Christen selff / aff sin egen fri vilie / legger sig den paa / Enten til at opuecke sig selff til Gudfryctighed (huordan Faste ieg vilde at huert Menniske skulde tit oc offte bruge / oc besynderlige naar mand vilde gaa til det høyuærdige Alterens Sacramente: Thi Kiød oc Blod haffuer saadan tuang oc reffselse behoff) Eller naar nogen skal anamme noget Embede oc Befalning / paa det at hand da her

1. I besynderlighed.

met

met kand diss bedre beskicke oc berede sig til at betencke sit Kald oc Embede/oc bede Gud/at hand vilde giffue hannem Velsignelse oc Lycke til sit Embede oc befalning/ som hand nu begynder. Saadan Faste fastede Moises paa Bierget/ oc Helias vdi Ørcken/oc Christus vdi Ørcken/som her omtalis.

2. I almindelighed.

I almindelighed skeer denne gudelige oc Christelige Faste/ naar Gudfryctig Øffrighed/eller den Christne Kirckis Forstandere biude oc tilsige/ at mand skal holde sig sparsommelige/ leffue i Affhold/Enten paa det at det onde som mand haffuer nærucrendis i Henderne/saa som Pestilentze/ Krig / Oprør / falske Lærere etc. kand ved en aluerlig Penitentze oc Guds naffns paakaldelse/borttagis oc formildis: Eller oc at det onde som siunis at ville komme for Syndens skyld kand affueries. Saadan slags Faste haffuer tit oc offte veret paalagt aff Gudfryctige Konger oc Propheter/ Huilcke slags Faster vaare Gud behagelige for Penitentze / Troen/Bøn/Kierlighed/aluerligt Forset om it Christeligt Leffnet/oc andet saadant som pleyer oc endelige bør at vere tilstede i en Christelige Faste. Om disse tuende slags Christelige Faster/som ere/ besynderlig oc almindelig/ skal mand holde denne Regel: At lige som den besynderlige Faste er fri for huer / oc staar i huer mands egen vilie/om hand vil sig den paalegge eller ey: Lige saa forplictis wi at holde oc fuldkomme den almindelige Faste aff Øffrigheds Befalning/aff Kierligheds Low / oc for det almindelige nytte oc gaffns skyld: Huorfaare det er en stor Synd at offuertrede hende haardnackelige oc fortrædelige.

Huorved Faste behager Gud.

Regel om Faste.

III. Papistisk Faste.

DEt tredie slag/som er en wgudelig/pharisaisk oc hycklersk Faste/ er at affholde sig aff noget synderligt slags Mad / huilcket mand meen at vere en Guds tieniste i sig selff/oc en ting som er Gud behagelig for Gierningens skyld / saa at mand derfaare kand der met noget fortiene/lige som Gud skulde skøtte noget om vduaartis Gierninger/huor Samuittigheden er besmittet oc wreen/Eller oc lige som Faste skulde regnis iblant de gode gierninger/som ere Gud vden middel i sig selff behaglige/saadanne som de ere der Gud faaregiffuer i sin Low/ det er/ i de ti Bud. Men Fasten er icke saadan en Gierning/hun er ickun en vduaartis legemlig øffuelse/ som tiender til at Mennisket kand bliffue diss skickeligere til Penitentze/ til Bønen/til at spege Kiødet / til at haffue Kierlighed til sin Næste/ oc til it aluerligt forset at leffue it Christeligt Leffnet. Derfor haffue de hellige Propheter met rette fordømt saadan hycklersk Faste: I huilcken der begribis mange gruelige Synder/som ere/at mand meen sig at giøre Gud en stor tieniste der met / Mand forlader sig paa denne gierning/Mand tencker at saadan Faste er nødtørfftig/ Mand tuinger folck der til/Mand vduell sig synderligt slags mad/ som mand acter at vere fornøden/Mand giør sig synderlig maade at faste met/met huilcken maade mand maatte vel giøre Suin fede. Oc dissimellem betencker mand / huor mand kand giøre sin Næste suig oc wret.

Huor storlige mand synder met hycklersk Faste.

Denne phariſaiſke oc hyckleriſke Faſte kand ocſaa delis at vere tuende ſlags. Det ene ſlags er en tilnødt oc tiltuungen Faſte/ Det andet er en friuillig Faſte. Den tiltuingde oc paalagde hyckleriſke Faſte er/ er mand paalegger oc kommer Folck til at affholde ſig aff noget ſynderlig ſlags Mad / paa nogen viſſ tid om Aaret/ ſaadan ſom de ſex vgers Faſte for Paaſke i Paffuedommet. Item/ Tamperdags Faſte / Apoſtlernis afftens Faſte / huor met mand vilde kiøbe ſig Apoſtlernis Forbøn oc Afflad / Oc andre ſaadanne flere/ i huilcke der vaar intet andet end idel falſk Hellighed oc vrang Tro/ met mangfoldige gruelige Laſter oc Vgudelighed. Den friuillige hyckleriſke Faſte er/ den ſom nogen aff ſin egen fri vilie oc gode tycke vdueller oc ſetter ſig for / at hand der met vil komme Gud i ſin Gield / ſaa at hand ſkal vere plictig til at beuiſe hannem huad hand vil haffue giort. Saadan vaar den Phariſeers Faſte/ huilcken der i ſin Bøn berømmede ſig / oc ſagde til HERREN: Jeg faſter to gange om Vgen/ huor hand berømmer oc roſer ſin Faſte/ ſaa ſom en hellig Gierning/ met huilcken hand kunde noget fortiene aff Gud / oc vil derfaare paaminde hannem / at hand icke ſkal forglemme hannem.

Tu ſlags hyckleriſke Faſte. 1. — 2. — Luce 18.

DEtte maa nu vere ſagt om Faſte i almindelighed/ Nu vil ieg kaartelige tale noget om Chriſti faſte/ Der om ſiger Euangeliſten ſaaledis: **Da bleff JEſus ført aff Aanden i Ørcken/ at hand ſkulde friſtis aff Dieffuelen/ oc der hand haffde faſtet fyrretiue dage oc fyrretiue nætter/ hungrede hannem.** Her giffuis førſt Tiden tilkiende/ naar hand faſtede/ ſom er/ ſtrax effter ſin Daab Der hos neffnis ocſaa Steden/ ſom er Ørcken. Fremdelis/ ſettis her ocſaa huorledis hand faſtede/ ſom er / at hand leffuede foruden all Mad i fyrretiue Dage oc Nætter. For det ſidſte/ giffuis her ocſaa faare it ſtort Mirackel oc vnderlig Ting/ at hand baade kunde leffue ſaa lenge foruden Mad / oc at hand i ſaa lang tid icke hungrede: Thi hand fornam ingen Hunger / før end de fyrretiue Dage / oc ſaa mange Nætter vaare forløbne.

Om Chriſti Faſte. — 1. 2. 3. 4.

Men huorfaare giorde Chriſtus det? Førſt / giorde hand det for den ſag/ at hand met dette Mirackel vilde lade ſee ſin Guddommelige Krafft oc Mact. Dernæſt/ giorde hand det/ at den Figur oc forudende ſom der om vaar i det gamle Teſtamente/ ſkulde fuldkommis: Thi Moiſes ſom vaar en Figur til Chriſtum/ hand faſtede paa Bierget i fyrretiue dage oc fyrretiue Nætter. For det tredie faſtede Chriſtus/ at hand vilde betale for vore førſte Forældris/ oc for vort Fraatzeri oc offuerflødighed. For det fierde/ faſtede hand for ſit Kald oc Beſtilling ſom hand nu ſkulde gaa til / thi Gud holder altid denne ſeduane/ naar hand vil ſette nogen i en ſtor beſtilling oc embede/ at hand tilforn ſpeger oc bereder hannem der til ved

Huorfaare Chriſtus faſtede. 1. 2. — Exod. 23. — 3. 4.

til ved Faste / oc det hellige Kaars / saa som wi see vdi Moise oc Helia. For det sidste / fastede hand / at hand vilde giffue oss Exempel / at wi stedse skulde leffue sparsommelige oc Edrue vdi HERRENS Fryct. 5.

Derfor skulle wi vel lære oc vide / huor wi skulle bruge denne Christi Faste / i atskillige maade. Først / skulle wi her aff lære at betencke / huor saare Guds Søn ydmygede sig for vor skyld. Der hos / at wi effter Guds Søns Exempel stedse legge vind paa en ædru oc Christelig Bøn til Gud. Oc for det sidste / at wi tacke hannem / som for vor skyld vilde tage sig saadan en Faste til.

Christi Fastis nytte oc Brug. 1. 2. 3.

Wi skulle ocsaa paa den anden side tage oss vel vare for vanbrug / at wi icke vanbruge denne Christi hellige Faste / huilcket der 1. skeer / naar wi enten giøre it almindeligt Bud aff denne CHristi 2. gierning: Eller wi tencke oss at bliffue delactige i Christi Faste / ved 3. vor optenckte Faste: Eller wi tencke at vor Faste kand fortiene syndernis forladelse / for gierningens eller Fastens skyld i sig selff / saa 4. som Thomas Aquinas skendelige oc forrædelige lærer: Eller wi met Ambrosio acte at denne fyrretiue dags faste / som er indset aff Romerske Paffuer / skal vere storlige fornøden / saa at ingen kunde vere en ret Christen / vden hand holder den. Alle disse Meninger stride ret tuert imod Troens Fundament oc Grundual / som er / at alle de som tro bliffue salige ved JEsu Christi eniste fortieniste.

Christi Fastis vanbrug

HEr til suare nu somme oc sige: Alle Christi gierninger ere skede oss til vnderuisning: Christus fastede i fyrretiue Dage / derfor skulle wi effterfølge Christum i denne Gierning / Det er vel sant de sige / at alle Christi gierninger ere skede oss til vnderuisning / Men det er icke sant at wi skulle effterfølge alle Christi Gierninger / oc giøre hannem dem effter / huilcket wi kunde obenbare see / naar wi giøre forskel paa hans Gierninger. Thi somme aff Christi Gierninger kaldis Morales, det er / de som regere vore Seder oc omgengelse: Somme kaldis Miraculose, det er / vnderlige Gierninger: Somme kaldis Peculiares, det er / synderlige Gierninger. Det første slags Christi Gierninger / de lære oc vnderuise oss huor wi skulle skicke vort Leffnet: Thi hand er it fuldkommet Exempel oc Speyel at effterfølge i all dyd oc Fromhed. Det andet slags gierninger / som er / Christi Mirackel / iblant huilcke ieg ocsaa regner denne hans Faste / de lære oc styrcke vore Hierter om Christi Predickens oc Lærdoms visshed. Det tredie slags / som er / Christi besynderlige Gierninger / ere de som høre til vor Gienløsning oc forligelse met Gud / de opuecke oc føde i oss en viss oc fast Tillid om Salighed oc det euige Liff. Saa see wi at alle Christi Gierninger ere skede oss til vnderuisning oc lærdom / men wi skulle eller kunde icke fordi effterfølge dem alle oc giøre dem effter / Men dem skulle wi alleniste effterfølge / som tiene til Høffuiskhed / gode Seder oc it Christeligt Leffnet / effter som de ti Guds Bud vdkreffue.

Giensigelse. Suar. Atskillige Christi gierninger. 1. 2. 3.

Spørsmaal om Faste.

Maa mand da icke holde denne fyrretiue dags Faste? Ja mand maa vel/dog met saa skel/ at mand holder hende i saa maade/som at en Christen oc Gudelig faste bør at holdis / som ieg tilforn haffuer sagt. Oc ieg bekiender i Sandhed obenbare / at det denne tid giordis synderlige behoff / at mand leffde Edruelige oc i Affhold/paa det at mand diss bedre kunde offuerueye oc betencke vor Gienløsning oc Forligelse met Gud / huilcken huer dag pleyer i denne tid/ at faaregiffuis vdi den Christne Meninghed / vdi vor HERris JEsu Christi Døds oc Pinis Histories forklaring. Dog skal mand ingelunde nøde oc tuinge Folck der til.

Om den Anden.

I. Dieffuelsens dristighed oc dierffhed.

OC Fristeren traadde til hannem/etc. J disse Christi Fristelser haffue wi at acte: Først/ huor dristig oc næsedierff Satan er / oc huorfaar hand legger vind paa at nedersla Christi Rige: Thi hand sparer icke end Guds egen Søn/men tør trede til hannem oc friste hannem. Oc lige som hand i Paradis sette sig imod Guds Rige / oc fick offuerhaand: Lige saa legger hand oc vind paa/at ville forstyrre oc ødelegge det ny Paradis / som er Christi Rige / oc setter til Kongen i dette Rige met mange slags Fristelser oc gloende Pile. Dernæst haffue wi her at acte/huor saare Guds Søn haffuer ydmyget sig at hand icke alleniste plagis met Faste / men hand oc saa maa forsøge Dieffuelsens Fristelse.

2. Christi fornedring.

Try ting her at acte.

Men paa det at wi kunde der aff faa nogen nyttig oc salig Lærdom/da vil ieg her tale: Først om Christi Fristelser. Dernæst huorfaare hand bleff fristet / Oc huad Lærdom oc Husualelse wi haffue aff Christi Fristelser.

I. Om Christi Fristelser.

VDi huer aff disse tre Christi Fristelser haffue wi fire ting at acte/som ere: 1. Aarsagen til Fristelsen. 2. Huorledis Christus fristis. 3. J huad mening Satan frister Christum 4. Oc huorledis Christus faar offuerhaand.

Den første Fristelse. 1. Aarsage.

Huad den første Fristelse vedkommer / giffuer Euangelisten hendis Aarsage tilkiende met disse Ord: **Der hand haffde fastet fyrretiue dage oc fyrretiue nætter/ hungrede hannem.** See her huilcken Aarsage Satan tager sig til at friste Christum. Christus faster / oc bereder sig til at trede vdi sit Embede/men Satan tencker it andet / oc aff Christi gode Gierning søger Aarsage oc Leylighed at forderffue hannem. Dette haffuer altid veret Satans Jdret / at hand vanbruger baade de Gudfryctigis gode Gierninger oc deris Synder/ dem til forderffuelse. Men Gud kiender sine/oc kand redde dem aff Fristelse.

2. Petr. 2.

2. Huor Christus fristis.

Nu efterfølger huorledis Christus bleff fristet: Saa siger Fristeren til hannem: **Est du Guds Søn/da sig at disse**

Stene

Stene bliffue Brød. Satans endelige mening met denne Fristelse vaar / at hand vilde komme Christum til at forsøge/om Gud vilde met it Miracel oc vnderlig Gierning beuise oc stadfeste Guddommen i Christo / oc der som hand det icke giorde / da skulde Christus haffue en mistancke om Gud/at hand skøtte intet om hannem. Derfor strider denne Fristelse met Guds forsiun / met huilcken Gud forseer sine Børn alt det som dem er nyttigt oc nødtørfftigt/baade til Salighed oc til dette timelige Liff.

3. I hvad mening Satan frister.

Huorledis Christus faar offuerhaand / følger efter i disse ord. **IEsus suarede hannem oc sagde: Der staar screffuet/Mennisket leffuer icke allene aff Brød/men ved huert Ord som gaar aff Guds Mund.** Her see wi at Seyeruinding imod Satan staar i Guds Ord. Satan vil komme Christum til at tro at hand skal dø oc forderffuis / vden saa er at hand kand giøre Brød aff Steen / Men Christus siger ney der til/ at Mennisket leffuer icke allene aff Brød eller legemlig Mad. Thi Mad oc Dricke kand ingen fynd eller krafft haffue til at føde Mennisket/ vden Gud giffuer der til sin Velsignelse / aff huilcken Brødet faar sin styrcke oc krafft: Thi der staar screffuet: **De skulle æde oc icke bliffue mætte.** Scrifftens Vidnesbyrd som vor HERRE Christus her bruger / finder du i den femte Moisi Bog / i det xij. Capitel. Met huilcke ord Moises trøster Folcket i Ørcken/huor der icke vaar Brød/men Gud gaff dem mad aff Himmelen / oc Vand aff en haard Stenklippe. Denne Forjættelse tager Christus sig til / oc giør sig oc alle Christne der vdi delactig/ Oc vil der met giffue tilkiende / at Gud haffuer omsorge for sine mit i Hungers Nød/oc vil giffue dem alt det dem er nyttigt oc giøris behoff. Exempel om denne Foriettelse haffue vi vdi Israeliterne/ Helia/ Elisæo/ Moise/ oc her vdi Christo. Hid høre disse Prophetens ord: **De skulle icke beskemmis i den onde tid / oc i Dyr tid skulle de haffue nock.** Denne Forjættelse/efterdi hun ocsaa hører til oss / da skulle wi tage oss hende til met en stadig Tro/oc sette hende imod Satan/paa det at hand icke skal kuldkaste oss met Hungers Fristelse. Oc dette maa vere kaartelige sagt om den første Christi fristelse oc hendis Brug. Nu efftersølger den anden.

4. Huor Christus faar offuerhaand.

Osea 4.

Skilling 1826.

Psalm. 37.

Aarsagen til den anden Fristelse bescriffuis met disse Ord: **Da førde Dieffuelen hannem i den hellige Stad/ oc sætte hannem paa Tinningen aff Templet.** Her see wi Aarsagen/her see wi Dieffuelsens kaanstighed / som aff alle ting søger Leylighed oc Aarsage til at forderffue oss.

Den anden Fristelse.

1. Aarsagen.

Huorledis Christus fristis/ setter Euangelisten til/ met disse Ord:

2. Huor Christus fristis.

Ord: Est du Guds Søn / da lad dig falde her ned / Thi der staar screffuet: Hand haffuer befalet sine Engle / at de skulle bære dig paa Hender / at du skalt icke støde din Fod paa nogen Steen. Satans endelige Mening met denne Fristelse vaar / at Christus skulde tage sig noget for imod sit Embede / oc saaledis opuecke Guds Vrede offuer sig / lige som vore første Forældre giorde. Thi effter at den forgifftige arrige Skalck saa / at Christus holder sig op met Scrifften / da legger hand vind paa / at forfalske Scrifften / met sin Løgn / oc vrange vdtydning. Denne Psalme som Satan opregner / taler om Guds Forsiun / at Gud vil beuare huer Gudfryctig Christen / paa sine Veye / det er / vdi sit rette Kald oc lofflige Bestilling / Hand befaler oss icke met disse ord / at wi daarlige skulle tage oss noget for imod vort Kald.

Psalm. 91.

3. Satans mening met denne Fristelse.

Men huorledis vdslucker Christus denne Dieffuelsens gloendis Pil? Det giør hand met Guds Ord. Thi saa siger hand: Der staar atter screffuet: Du skalt icke friste HERREN din Gud. Disse Ord haffue wi i den femte Moisi Bogs vj. Cap. At friste Gud / det mercker der at fordriste sig til at giøre noget aff Vantro imod Guds Bud / huad heller det skeer i Metgang eller Modgang. Saa fristis Gud besynderlige i fire maade: Først / i det at mand forsager Gud / som skeer naar Folck sette sig imod den obenbare klare Sanhed / som Israels Folck giorde / den tid de sagde: Er HERREN iblant oss eller icke? som der staar vdi den anden Moisi Bog / Huor de obenbare stode Guds klare Mirackel imod / lige som Gud der met haffde bedraget dem. Dernæst fristis Gud / naar mand vil mestre oc forbedre Guds ordning oc skick / saa som naar Folck ville aff fremmet Sorge oc Omhyggelighed / effter deris egen Viisdom foruandle Guds Ordning oc lofflige Middel / i alle Gierninger oc Bestilling / saa som om nogen tenckte sig at ville bliffue ved Liffuet vden Mad oc Dricke / Eller vilde fare paa Haffuet vden Skib oc Baad / Eller vilde stige ned aff it høyt Taarn foruden Trappe oc Stige / Huilcket altsammen i sandhed icke vaare andet / end at foracte Guds ordning oc lofflige middel. For det tredie frister mand Gud / formedelst Seckerhed oc Tryghed: Thi huo som leffuer secker oc tryg hen foruden Guds fryct / naar det gaar hannem vel / hand frister Gud imod det første Budord. For det fierde / fristis Gud formedelst fortuilelse / Thi huo som fortuiler oc falder vdi Mishaab / wlycke oc Modgang / oc troer icke at Gud haffuer omsorge for hannem / hand frister oc saa Gud / oc haffuer stor tuil om hans Forjettelse. Den Christne Kircke bemødis daglige met Kaarsset / oc fornemmer induaartis Fryct oc Forfærdelse / vduaartis Strid oc stor farlig-

4. Huor Christus faar offuerhaand.

Gud fristis i fire maade.

1.

Exod. 17.

2.

3.

4.

farlighed/Her skal mand jo for alt see sig vel for/ at mand icke frister Gud: Mand skal icke sige/ Der som wi ere hans Folck/ oc der som dette Euangelium wi predicke oc bekiende er vist/ hui hielper hand oss da icke nu i vor Modgangs tid? Hui tilsteder hand at det gaar vore Fiender saa lyckelige oc vel vdi alle ting? Her skulle wi dristelige sige met Christo: **Du skalt icke friste HERREN din Gud.** Nu efterfølger den tredie Fristelse.

Den tredie Fristelse.

Aarsagen til den tredie Fristelse giffuis tilkiende met disse ord: **Da tog Dieffuelen hannem atter oc førde hannem met sig paa it saare høyt Bierge/ oc vijsde hannem alle Verdens Rige oc deris Herlighed.** See her/ i den første Fristelse haffuer Dieffuelen brugt Christi Kaars oc fornedring/ til at friste hannem met/ Men nu i denne sidste Fristelse/ setter hand hannem alle Verdens Riger for Øyen/ paa det at hand formedelst deris Herlighed skulde lade sig beuege/ at giøre noget mod Gud/ oc der met synde.

1. Aarsagen.

2. Huor Christus fristis.

Fristelsen er denne: **Dette vil ieg giffue dig altsammen/ om du vilt falde ned oc tilbede mig.** Satans endelige mening vaar/ at Christus skulde bliffue en Affgudsdyrckere: Men Christus beholder ocsaa Seyeruinding imod denne Fristelse. Først/ i det at hand viser Dieffuelen fra sig/ som fordrister sig til at legge sig den ære til/ som Gud bør. Dernæst/ i det at hand igiennem stinger hannem met sit eget Suerd/ oc siger: **Der staar screffuet/ Du skalt tilbede HERREN din Gud/ oc tiene hannem allene.** Disse Ord staa i den femte Moisi Bog/ i det vj. Capit. I huilcke der indeholdis tuende ting/ som ere/ baade Guds Bud oc hans Forbud. Thi her biudis at wi skulle tilbede en eniste Gud/ oc tiene hannem met retsindig Gudstieniste/ effter som den første Taffle vdkreffuer: Oc her forbiudis at wi ingen Creatur/ huercken Dieffuelen/ Menniskene/ eller Engle ne skulle legge den ære til/ som Gud bør. Denne Regel skulle wi daglige haffue for øyen imod all Papisternis Løgn oc bedregeri.

3. Satans mening.

4. Christi Seyeruinding.

MEN huorfaare bleff Christus fristet? Hand bleff fristet/ Først paa det at naar wi fristis/ wi da skulde vide/ at wi haffue saadan en ypperste Prest/ som er fristet i alle ting. Dernæst/ at hans Exempel skal vnderuise oss/ giøre oss vise/ at wi icke skulle lade Dieffuelen met nogen ting kalde oss fra Guds sande Fryct. Derfaare naar hand vil telle oss i Troen at Gud skøtter intet om oss/ naar wi trengis met Kaarsset oc megen Modgang/ da skulle wi see til Guds Søn/ oc sla Fienden fra oss/ lige met det samme Suerd/ som hand haffuer slaget hannem fra sig. Naar hand tillegger oss/ at wi skulde fordriste oss til/ oc voffue at giøre noget

II. Huorfor Christus bleff fristet.

imod vort Kald/huor aff wi kunde komme i fare/ enten paa Legemens eller Siælens vegne/da skulle wi holde hannem dette Suerd i Næsen/som er Guds Ord. Der som hand met store Prebender/ Rigdom oc Herlighed vil føre oss til Affguderi/da skulle wi tage oss vel vare/at wi icke met disse madede Kroge lade oss drage til den euige fordømmelsis Ruser oc Kuber. Met faa ord at sige: Wi skulle i vort gantske Leffnet legge vind paa/ at wi kunde voxe i Guds Kundskaff/ oc beryste oss vel imod Dieffuelen/ ved Guds Søns næruerelse oc Bistand/ Huilcke vor eniste Kempe/ Seyeruindere oc HERRE JEsu Christo/ met Faderen oc den hellig Aand skee Ære oc Prijs til euig Tid/ Amen.

Den Anden Søndag i Faste / Euangelium Matthei i det XV. Capitel.

Marc. 7.

JEsus gick vd fra Genezareths Land/ oc drog bort i Tiri oc Sidons egn. Oc see/ en Cananeiske Quinde gick aff den samme egn/ oc raabte effter hannem/oc sagde: Ach HERRE/du Dauids Søn/ forbarme dig offuer mig: Min Daatter plagis ilde aff Dieffuelen. Oc hand suarede hende icke it ord. Da traadde hans Disciple til hannem/ bade hannem/ oc sagde: Skil dig dog aff met hende/ thi hun

thi hun raaber effter oss. Hand suarede / oc sagde: Jeg er icke vdsent/vden alleniste til de fortabte Faar aff Israels hus. Da kom hun/oc falt ned faar hannem/ oc sagde: HERRE hielp mig. Hand suarede/ oc sagde: Det er icke smuct / at mand tager Brødet fra Børnene / oc kaster det for Hunde. Hun sagde: Ja HERRE/ smaa Hundene æde dog aff de Smuler som falde aff deris Herris Bord. Da suarede JEsus / oc sagde til hende: O Quinde / din Tro er stor/ Dig skee som du vilt. Oc hendis Daatter bleff karsk i samme stund.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium hører besynderlige til oss Hedninge. Thi denne Hedenske Quindis Exempel lærer oss / at Hedninge tagis ocsaa til Naade aff Gud/For lige som Christus anammede denne Quinde som paakaldede hannem/oc hialp hende / Lige saa vil hand oc annamme oss: Thi hos Gud er icke Persons anseelse/ som Petrus siger: Nu formercker ieg i Sandhed / at Gud anseer icke Personer / men huo som hannem frycter oc giør ret/hand er hannem behagelig iblant allehaande Folck. Fordi det er Guds vomskifftelige vilie/at lige som hand forskiuder oc fordømer alle dem som icke giøre Penitentze: Lige saa tagis alle de til Naade som giøre Penitentze/ oc i Troen paakalde Gud/ved vor eniste Meglere Jesum Christum/oc de bliffue salige alleniste aff Guds Godhed oc Miskundhed/ paa huilcken Guds Vilie oc Forsæt/wi see it smuct Exempel vdi denne Quinde / som vnder Kaarsset paakalder Christum / hun Bønhøris oc bliffuer hiulpen formedelst Troen / effter disse Joelis Ord: Huer den som paakalder HERRENS Naffn/ skal bliffue hiulpen. Tre Artickle ville wi forhandle i dette Euangelij Forklaring.

Actor. 10.

Joël. 2.

Den Første.
Om en ret sand oc saliggiørendis Penitentze.

Den Anden.
Huorfaare Christus affuijsde denne Quinde.

Den Tredie.
Den Christne Kirckis leffuendis Billede oc rette Affmalning.

Om den Første.

Try ting her at forhandle.

DEt er saare fornøden at Mennisken ret vnderuisis om Penitentze: Thi huor en ret sand Penitentze icke er/der kand ingen bliffue salig/Derfor vil ieg klarlige oc beskedelige sige: Huad en sand Penitentze er: Huorledis hun skal skee: Oc huor mange stycke der høre til.

I. Huad Penitentz er.

EN Christen oc saliggiørendis Penitentze er / it Menniskis omuendelse til Gud/ formedelst Troen til JEsum Christum/at det effter Guds vilie kand bliffue it nyt Creatur/ saa meget som mueligt er / den stund det leffuer i denne skrøbelige Verden: Eller oc/ at ieg skal sige det klarligere: En salig Penitentze er/en ret Hiertesorge oc Banghed for Synden/met huilcken mand haffuer fortørnet Gud: Der hos en Hiertens begiering oc fast Haab om Naade oc Synds forladelse at bekomme/ for Guds Søns Offers oc betalnings skyld: Oc it aluerligt Forset oc Vilie/ at ville her effter fly alle Synder / oc met sit gantske Leffnet tiene den euige Gud. 1. 2. 3.

Beuisning aff Ezechielis Prophetie.

At dette er en sand Penitentzis rette bescriffuelse oc forklaring/kand beuisis aff dette Ezechielis Vidnesbyrd/i hans Propheties attende Capit. som saa liuder: **Omuender eder aff all eders Offuertrædelse/ at i skulle icke falde/ for eders Misgiernings skyld: Kaster fra eder all eders offuertrædelse/ oc giører eder it nyt Hierte oc en ny Aand.**

Forklaring. I.

J dette Prophetens Vidnesbyrd indeholdis try ting. Det første er/ at Gud biuder oc kalder oss til Penitentze. **Jngen kommer til mig**/siger Christus/**vden Faderen drager hannem.** (Johan, 6.)

2. Det andet er / Guds Forjættelse / som indeholdis vdi disse Ord: **J skulle icke falde / for eders Misgiernings skyld.**

3. Det tredie er/en Christelig Penitentzis oc omuendelsis bescriffuelse / huad hun er. **Omuender eder** / siger hand / **oc giører Penitentze.** Der vil hand at wi skulle haffue en ret Anger oc Hiertesorge for vore Synder/met huilcke wi haffue fortørnet Gud. Dernæst siger hand: **Kaster fra eder all eders offuertrædelse.** Det vdkreffuer hand at wi skulle hade oc fly Synden. Fremdelis i det hand siger: **Omuender eder til Gud**/vdkreffuer hand Troen / vden huilcken ingen kand omuende sig til Gud/ **Thi formedelst Troen haffue wi fri tilgang til Gud.** som S. Pouel siger. (Roman. 5. Ephes. 3.) For det sidste i det hand legger disse Ord til: **Giører eder it nyt Hierte oc en ny Aand** / vdkreffuer

hand

hand at wi her effter skulle bliffue ny Menniske oc ny Creatur / oc lessue effter Guds vilie. Her aff see wi klarlige / at en retsindig oc saliggiørendis Penitentze er / en ret Hiertens sorge for Synden/ Met it ret fast Haab oc Bøn om Naade oc Synds forladelse/Oc it aluerligt forsæt at ville her effter fly Synden / oc met sit gantske Leffnet skicke sig aldelis effter Guds vilie. Dette ville wi nu klarligere see vdi it herligt Exempel.

DAuid effter hand vaar gruelige falden vdi Hoer oc Mord/ da giorde hand Penitentze / effter den form oc maade / som staar klarlige vdtryct i hans Psalme. Først siger hand: GVd ver mig naadig effter din Miskundhed / oc afflæt alle mine Synder effter din store Barmhiertighed. Her lader Dauid sin Synd oc Wselhed gaa sig til Hierte/oc giør hannem ont at hand saa storlige haffuer fortørnet Gud / Oc der hos bekiender at Gud er hannem Naadig oc Barmhiertig / huor aff hand faar it stadigt Haab oc viss Trøst oc en fast Tro til Messiam. Huor stor hans Hiertesorge haffuer veret for Synden / oc huad for en stadig Tro hand haffuer hafft/met huilcken hand haffuer offueruundet sin Hiertesorge / giffuis i den samme Psalme tilkiende met mange Ord. At hand fremdelis i denne Psalme siger: Gud skab en ny viss Aand i mig/ Begerer hand/at hand kand bliffue it nyt Creatur.

Dauids Exempel.

Psalm. 51.

Saadanne Exempel finder mand mange flere / saa som Adams/Manassis / S. Peders / Røffuerens paa Kaarsset/Mariæ Magdalenæ etc. Huilcke wi stedse skulle betencke / at wi aff deris Exempel kunde bliffue ret vnderuisde om en sand Penitentze / oc met dennem aluerlige omuende oss til Gud.

Andre Exempel.

ENdog at mand vel i nogen maade kand forstaa aff det som sagt er/huorledis mand skal rettelige giøre Penitentze: Saa vil ieg dog alligeuel beskedeligere forklare det: Thi der er intet som it Menniske er mere fornøden / end at det kand ved en aluerlig Penitentze forligis met Gud oc bliffue saligt. Da paa det at wi kunde vide huor wi rettelige skulle giøre Penitentze/ skulle wi vel acte disse siu efterfølgendis stycker.

II. Huorledis mand skal giøre Penitentze/Oc huad der til vdkreffuis.

Det første er/at mand rettelige kiender Gud/som vdkreffuer Lydighed aff oss. Denne Lydighed tagis aff Guds ti Budord/ thi saa siger HERREN: Jeg er HErren din Gud som vdledde dig aff Egipti Land. Her vdkreffuer Gud at wi skulle kiende hannem. Dernæst effterfølger huordan Lydighed hand vdkreffuer/i disse ord: Du skalt icke haffue fremmede Guder for mig. Fremdelis/ beuiser hans Trusel som efterfølger at Gud fordømmer oc vil straffe Wlydighed / thi saa siger hand:

I. Guds kundskaff.

Exod. 20.

1. 2. 3.

Jeg er HERREN som besøger Fædernis Ondskaff paa Børnene indtil tredie oc fierde Led: For det sidste skal mand ocsaa dette vide om Gud/ at hand er Naadig oc Barmhiertig effter Euangelij liudelse/ thi saa siger hand: Mod dem som mig elske oc holde mine Bud/ giør ieg Barmhiertighed i tusinde Led: Derfaare før end wi komme til en ret Penitentze/ vdkreffuis at wi maa kiende Gud/ som vdkreffuer Lydighed aff oss/ oc aluerlige straffer Wlydighed/ oc tuert om igien forbarmer sig offuer Syndere/ oc tager dem til Naade/ for vor Meglers JEsu Christi skyld.

II. Vort fremfarne Leffnes betenckelse.

Effter denne Guds kundskaff skal mand randsage oc offuerueye sine fremfarne Gierninger/ oc see til om de komme offuer ens met Guds Low/ at mand betracter huert Budord i sig selff. Derfor skalt du i denne randsagelse oc forfaring see til/ Om du haffuer saadan en Gud der du allene forlader dig paa/ Om du fryeter hannem/ Om du elsker hannem/ om du aff gantske Hierte oc all Mact tien hannem/ om du helliggiør hans naffn/ om du forkynder hans loff oc ære/ om du paakalder oc priser hannem/ saa som de try budord i den første Taffle vdkreffue. Lige saa skalt du effter denne samme maade offueruey e oc randsage dit leffnet effter den anden Taffle/ om Kierlighed oc tieniste som du est din Næste plictig. Aff denne forfaring oc randsagelse lærer du at kiende din Slemhed/ oc retfærdige Fordømelse/ for din Synd oc Guds fortørnelse. Saadan en randsagelse oc forfaring vdkreffuis aff oss/ saa tit som den hellige Scrifft raader oc formaner oss til Penitentze.

Den første Taffle.

Den anden Taffle.

III. Forskreckelse i Samuittigheden.

Naar mand saa haffuer randsaget oc offuerhørt sig selff/ da kommer aff Syndens oc Guds retfærdige Doms kundskaff/ en saare hefftig forskreckelse i Samuittigheden/ huilcken Forskreckelse meget styrckis oc formeris aff Guds Doms omstendige ting/ som ere: det nærucrendis Jammer oc Wselhed der wi lide her i Verden/ Dieffuelens Tyranni/ Helffuedis Pine/ den euige Død oc Fordømmelse.

IIII. Guds Barmhiertigheds betenckelse.

Vdi saadan hefftig oc stor Forskreckelse/ skulde mange vtallige Mennisker forfaris/ der som Troen icke komme til hielp. Thi naar mand i saadan Forskreckelse anseer oc bekiender Guds barmhiertighed/ som er oss loffuet for Christi skyld/ da vndfangis oc voxer en fast Tillid om Syndernis forladelse/ Oc da er det met it Menniske/ lige som det togis op aff Helffuede/ oc det tager fat om Guds Søns Haand som rycker det op aff Helffuede. Her begynder Tancken oc Hiertet at betencke Guds forjættelser/ oc seer hen til Guds Søn som henger paa Kaarsset/ for dine oc mine Synder. Det hører Joels trøstelige Ord/ som saa liude: Omuender eder til Gud eders HERRE/ fordi hand er Naadig/ Barm-

Joël. 2.

Barmhiertig/ Taalmodig/ Langsom til Vrede / oc meget Miskundelig / oc lader sig saare fortryde at hand vil straffe. Saadanne Forjættelsers Exempel / huor Gud haffuer dem beuist/skulle wi vel betencke/oc der met styrcke oss.

V. Tro oc haab om Naade.

Naar en Syndere saaledis bekiender Guds Barmhiertighed/da faar hand Haab om Naade oc Synds forladelse / oc begynder obenbare at begræde oc fortryde sin Synd / bekiender sin Slemhed faar Gud / oc flyer ved en aluerlig Bøn / met it fyrigt Hierte til Guds Barmhiertighed.

VI. Retfærdiggiørelse ved Troen.

Huilcken som i saa maade er opstigen at disse Trapper oc Tren/i det at hand først lærer at kiende Gud oc hans Dom oc Barmhiertighed/som nu er sagt / hand bliffuer nu ved denne Tro oc Tillid aldelis quit/leddig oc løs aff alle sine Synder/ oc bliffuer retfærdig faar Gud/icke ved sin egen Retfærdighed/men ved Christi Retfærdighed som tilregnis alle dem der tro. Thi vor rette Retfærdiggiørelse er / at den Person som troer affløsis aff Synden/ hannem tilregnis Christi Retfærdighed/ oc hand anammis til det euige Liff aff Naade for Christi skyld.

Retfærdiggiørelse huad det er.

VII. Vor leffnetz bedring.

Naar it Menniske nu er saaledis giort retfærdigt ved Troen/ er vdualt oc kaaret til Guds Søn / oc igienfødt paa ny / da tacker det Gud / loffuer oc priser hannem / oc her effter bedrer sit gantske Leffnet.

Forklaring ved Exempel.

MEn at wi dette diss klarligere oc bedre kunde forstaa / da vil ieg faaregiffue it smuct Exempel om en saliggiørendis Penitentze / oc tage Manassem Juda Konge for / J hues retsindige Penitentze alt dette forneffnde klarlige sees / saa som hans Bøn det beuiser.

Kong Manassis Bøn. met sin forklaring.

Først siger hand: HErre vore Fædris Abrahams/ Jsaachs oc Jacobs / oc deris retfærdige Sæds almectigste Gud / Du som haffuer giort Himmel oc Jord/ oc alt det der er vdi / Oc du beseylede Haffuet met dit Bud/ oc du beseylede Dybene dit forfærdelige oc hellige Nafn til ære/at huer mand skal forfærdis for dig oc fryctе for din store Mact. Thi der kand ingen bære din Vrede som du truer Syndere met: Men den Barmhiertighed som du tilsiger / er wbegribelig oc wrandsagelig: Thi du est den allerhøyeste HERRE offuer det gantske Jorderige / som haffuer stor Taalmodighed oc est meget naadig/oc straffer Folck icke gierne / Oc du haffuer tilsagt effter din

godhed/

godhed/Penitentze oc Syndernis forladelse. Vdi disse
Manassis ord see wi først/ huorledis at Manasses rettelige kien-
der Gud. Dernæst/at hand vidner oc bestaar at alle Folck ere plic-
tige til at vere hannem lydige. Fremdelis bekiender hand Guds ret-
færdige Dom offuer Syndere. Oc for det sidste kiender hand oc
bekiender Guds Barmhiertighed / huilcken hand loffuer oc priser.

1. Manasses kender Gud.

1. 2. 3. 4.

Effter disse ord/følger det andet stycke i Penitentze/ som er/at Ma-
nasses randsager oc offueruejer sine fremfarne Gierninger effter
Guds Low/ Thi saa siger hand: **Men efftherdi at du est de
Retfærdigis Gud/da sætte du icke de retfærdige/ A-
braham/ Jsaach oc Jacob Penitentze faare/ huilcke
der icke syndede imod dig: Men ieg haffuer syndet/
oc mine Synder ere flere end Sandkorn i Haffuet.**

2. Hand randsager sit Leffnet.

For det Tredie/ giffuer hand tilkiende / huilcken en stor Redsel oc
Fryct hand haffde vdi sit Hierte for sin Synd / i det hand siger:
**Oc ieg er icke værd at vende mit Ansict op at/oc see til
Himmelen / for mine Synders mangfoldighed/ oc
ieg er bøyet kroget i suare Jernbaand/ oc haffuer in-
gen rolighed/fordi at ieg opuacte din vrede/ oc gior-
de meget ont for dig/der met at ieg kom saadan vær-
styggelighed oc megen forargelse aff sted.**

3. Hand frycter for Guds Vrede.

For det fierde
opreiser hand sig vdi denne sin store forskreckelse / oc styder sig ved
Guds Naade oc Barmhiertighed som hand ihukommer/oc siger.
**Derfaare bøyer ieg nu mit Hiertis Knæ/oc beder dig
Herre om Naade/ du som haffuer loffuet Naade oc
Synds forladelse / dem som haffue syndet faar dig.**

4. Hand skinder sig til Guds barmhiertighed.

For det femte efterfølger hans Bøn om Syndernis forladelse/som
saa liuder: **Derfaare beder ieg oc formaner dig/ for-
lad mig / O HERRE forlad mig det: Lad mig ic-
ke forderffuis i mine Synder / oc lad Straffen icke
bliffue euindelige paa mig/ fordi du est Gud / Ja de
angersomme Synderis Gud / som ville bedre sig/
Beuis din Godhed paa mig.**

5. Hand haabis om Syndernis forladelse.

For det Siette / der hand
dette haffde bedet / forlod hand sig til at vere visselige bønhørt / oc
giort Retferdig / Huorfaare at hand fremdelis siger: **Thi du
hielper mig wuærdige effter din store Barmhiertig-
hed.** Manasses som er bleffuen retfærdig ved Troen/er nu bleff-

6. Hand Bønhøris ved Troen.

uen it nyt Creatur. For det siuende / følger der it nyt Leffnet hans gantske Liffs tid effter Manassis retfærdiggiørelse / huorfaare hand fremdelis siger i sin Bøn: **Oc ieg vil loffue dig all min Liffs tid: Thi all Himmelens Hær loffuer dig / oc dig skal mand prise altid oc Euindelige / Amen.**

7. Hand loffuer retning oc bedring.

DEnne vis oc maade at giøre Penitentze met / haffue alle Hellige altid effterfuldt. Dauid kiender Gud: Hand kiender Guds Dom: Hand kiender Guds Barmhiertighed: Hand randsager oc offuerueyer sit fremfarne leffnet: Hand gruer oc forfærdis for Synden: Hand opretter sig ved en fast Tillid til Guds Barmhiertighed: Hand beder om Naade oc Synds forladelse: Synden forladis hannem / at hand bliffuer retfærdig ved Troen: Oc der Synden er tilgiffuen oc hand er bleffuen retfærdig / priser hand Gud. Dette kand mand altsammen see i den halfftrediesinds tiuende oc første Psalme.

III. Penitentsis Hoffuetstycker.

WJ haffue nu hørt huad Penitentze oc Omuendelse er / oc huorledis hun skal skee: Nu ville wi ocsaa see / huilcke de besynderligste Hoffuet stycker ere / som høre til Penitentze De samme ere try / som ere: Anger / Troen oc it nyt Leffnet.

1. Anger.

Til det første Hoffuetstycke / som er Anger oc Ruelse / høre de try første stycke / der ieg før opregnede / som ere: Guds Kundskaff / vort fremfarne Leffnetz offuerueyelse / Oc Samuittighedens forfærdelse for Synden.

2. Troen.

Til det andet Hoffuetstycke / som er Troen / høre de try effterfølgendis stycker / som ere: Guds Barmhiertigheds betenckelse / Bøn om Synds forladelse / Oc Retfærdiggiørelse.

3. Retning oc Bedring.

Til det tredie Hoffuetstycke / som er it nyt Leffnet / hører det sidste / som staar her vdi / at mand beskicker sit Leffnet met Hiertelag / Ord oc Omgengelse effter Guds Low.

Om den Anden.

Hui Christus forsiøde denne Quinde.

HEr scriffuis i dette Euangelio at Christus forskød denne Quinde oc visde hende fra sig. Huorfaare giorde hand det? Huorfaare siger hand sig ickun at vere vdsent til de fortabte Faar aff Jsraels Hus? Er hand icke den samme Herre som siger: **Kommer hid til mig / alle i som arbeyde oc ere besuarede etc.** Her suarer ieg saa til. Dette giorde den HErre Christus icke foruden drabelig Aarsager. Først giorde hand det / at denne Quindis tro skulde ved denne forhalning prøffuis oc formeris. Dernæst hun skulde vere it Gudfryctigheds exempel / imod de haarduackede Jøder som forsmaade

Matth. 11.

Suar.

1.

2.

smaade

3. smaade oc foractede Christum. Her foruden / at Christus vilde her met lade see/at hand vil offueruindis aff oss/ ved vore aluerlige oc idelige Bøner. 4. For det sidste / at hand met dette Exempel vilde lære sine Disciple/oc dem som der hos næruerendis tilstede vaare/, en ret Gudfrygtigheds Art oc Nature.

Gienſigelse. Ja/maat du sige: Christus setter het en anden Sag/ huorfaare hand foruisde denne Quinde: Thi saa siger hand: **Jeg er ickun vdsent til de fortabte Faar aff Jsraels Hus:**

Suar. Her suarer ieg saa til: Christus sagde icke det for den Sags skyld/ at hand vilde necte Hedninge tilgang til sin Naade / Fordi denne Quinde vaar en Hedning. Men der vaare andre Sager til: Thi 1. først vil Christus her met giffue Jødernis haardnackenhed oc Wtacknemmelighed at bemercke / som icke vilde kiende Christum/der 2. synderlige vaar sent til dennem. Dernæst/for Christus skulde selff predicke Guds Ord for Jøderne / for sin Død/oc effter sin Død skulde hand giffue Befalning at predicke for Hedninge: Thi Christus forbød sine Disciple at predicke for Hedninge / før end hand vaar død oc opstanden. Men siden / der hand vaar opstaaen aff døde / gaff hand Apostlerne denne Befalning / oc sagde: **Gaar** Marc. 16. **vd i den gantske Verden / oc predicker Euangelium faar alle Creatur/etc.** Denne Befalning giffuis klarlige tilkiende/at Christi Velgierninger høre baade til Jøder oc Hedninge/det er/ at alle Menniske/ huad heller de ere Jøder eller Hedninge/som anamme Christum/oc giør en aluerlig Penitentze/ere delactige vdi Christi Velgierninger/saa at alle deris Synder ere affslette ved hans Blod / oc de skulle endelige opstaa paa den yderste Dommedag til den salige Wdødelighed oc euige Liff. Men de som icke ville anamme Christum/oc leffue foruden Penitentze/ de skulle vden all Naade plagis met Dieffuelen til euig tid. Thi lige som HERREN er / haffuer veret / oc stedse bliffuer Barmhiertig oc Naadig/mod alle dem som giøre Penitentze/ foruden nogen Persons forskel eller anseelse: Lige saa er hand / haffuer veret/ oc stedse bliffuer en streng wmild Dommere/ for alle dem som icke giøre Penitentze: Hand skøtter icke om huad heller wi ere Konger eller Herremend/ Borgere eller Bønder.

Om den Tredie.

Kirckens Billede. DEnne Cananeiske Quinde beskriffuis oss herlige den Christne Kircke met sin rette Farffue oc malning. 1. Thi først lige som denne Cananeiske Quinde plagis met stor Bedrøffuelse oc Hierteſorge: Lige saa besøgis den gantske Christne Kircke/oc alle hendis Lemmer met Kaarſet. 2. Tim. 3. Derfaare siger Paulus: **Alle de som ville leffue gudelige**

lige i Christo JEsu / skulle lide forfølgelse. Det lærer Christus i det hand befaler oss at tage sit Aag: Thi Gud vil at wi skulle bliffue hans Søn lige i Bedrøffuelse oc Modgang / wi som i fremtiden skulle bliffue hannem lige vdi ære / som Paulus siger. Dernæst paakalder Kircken Gud i sin Bedrøffuelse om Hielp: Thi Kircken haffuer ingen anden Tilfluct vdi sin Nød / end en aluerlig Bøn til Gud / ved huilcken hun forhuerffuer hielp. For det tredie siunis ocsaa Christus at vende sig fra oss / oc icke ville høre oss / naar wi icke faa strax det wi bede om oc vilde haffue. For det fierde lader den Christne Kircke sig icke afftrenge / men bliffuer hart ved / som denne Cananeiske Quinde giorde / oc bliffuer varactig vdi sin Bøn / indtil hun faar det som hun beder om.

Matth. 11. — Roman. 8. — 2. — 3. — 4.

Fremdelis haffue ocsaa den Christne Kirckis Lemmer huer i besynderlighed noget her aff at lære.

Fem stycker her aff at lære.

1. Først / skal huer aff oss bekiende sig at vere en Cananiter / det er / it vgudeligt Menniske / oc vuærdig til Guds Naade.

2. Dernæst / skulle wi huer for sig met denne Quinde / raabe oc sige: HERRE forbarme dig / forbarme dig.

3. For det Tredie / om du fristis / da bliff hart ved / som denne Quinde giorde: Der som Gud icke bønhører dig i Dag eller i morgen / saa skulle dine Bøner dog icke skee til forgeffs / men visselige høris for Christi skyld / der som du effter denne Quindis Exempel / beder i en stadig Tro.

4. For det fierde / bekiend dig met denne Quinde at vere en Hund: Men dog saadan en / som mættis aff de Smuler som falde aff HERRENS Bord / Holt derfaare hart ved met Bønen.

5. For det femte / skal det visselige vederfaris dig / det som denne Quinde vederfors / hun som før bleff regnet for en Hund / kiendis strax oc anammis for en Daatter / Saa stor er HERRENS Naade oc Barmhiertighed. Huilcken skee Loff / Prijs oc Ære til Euig tid / Amen.

En Anden Forklaring paa dette samme Euangelium.

Concio habita in Templo arcis Hafniensis, coram Regia majestate, Anno 1575.

KOng Dauid siger vdi den niende Psalme: De forlade sig paa dig HERRE / som vide dit Naffn / Thi du forlader dem icke / som søge dig O HERRE. Her befatter Dauid met faa ord Summen paa det gantske Euangelium / som staar vdi try ting / som ere: At vide HERRENS Naffn / At forlade sig paa hannem / Oc at søge hannem vdi all sin Nød oc Trang. At

Summa paa dette Euangelium.

1. vide oc kiende HERRENS naffn / det er at vide aff Guds ord oc Gierninger / huor saare god oc naadig hand er for Christi skyld. 2. De som dette vide/de forlade sig paa hannem / effter hans tilsagn oc Forjættelse vdi JEsu Christo. 3. Derfaar søge de hannem ocsaa met en Hiertens Bøn vdi all nød oc modgang/thi de vide at hand icke forlader dem som søger hannem. Dette haffuer Dauid tit oc offte forfaret vdi sig selff / oc haffuer derfaare screffuet oss det til Lærdom oc Trøst / om wi ellers ville følge hans Exempel effter. Denne Cananeiske oc Hedenske Quinde viste oc kiende den HErris Jesu Christi naffn / thi hun haffde hørt at hand vaar god oc naadig mod alle bedrøffuede som komme til hannem / oc for hun dette viste/forlod hun sig paa hannem/oc foruentede hielp aff hannem/derfaare søgte hun hannem/oc forlod sig her til/ at hand icke skulde forlade hende/vdi sin store Bedrøffuelse oc Wselhed/huilcket hand icke heller giorde / endog hand prøffuede hendis Tro en føye tid/som denne Euangeliske Historie indeholder: Huilcken som lærer oss at Jesus vil icke forlade dem som kiende hannem/ forlade sig paa hannem / oc søger hannem vdi deris Nød oc Modgang / som Propheten Joel siger om hannem: **Huer den som paakalder HERRENS Naffn skal bliffue hiulpen.** Men paa det wi kunde giøre oss dette Euangelium diss nytteligere/da vil ieg trende Lærdomme forhandle effter huer andre/som ere:

Joel. 2.

Den Første.

Historien met sine omstendige vilkaar.

Den Anden.

En almindelig lærdom om en salig Penitentze oc Troen.

Den Tredie.

En bedrøffuet Samuittigheds fristelse/oc raad der imod.

Om den Første.

DEnne Historie indeholder mange Artickle/ som ere: 1. Denne Quindis vilkaar. 2. Aff huad Aarsage hun gaff sig til Christum. 3. Hendis begering oc Bøn. 4. At Christus suarede hende intet. 5. Huorlunde Christi Discipler giorde Bøn for hende. 6. Huad Christus suarer Disciplene. 7. Den arme Quindis Varactighed vdi sin begering. 8. Christi haarde Giensuar. 9. Quindens effterladelse. 10. Huor hun bliffuer bønhørt/saa at hendis Daatter/ helbredis ved Jesum Christum. Disse Artickler ville wi offuerueye den ene effter den anden/at wi der aff kunde lære huorlunde wi vdi vor nød skulle bestille vor Sag/ oc giøre en ret salig oc aluerlig Penitentze.

I. Denne Quindis haarde vilkaar.

Først haffue wi denne Quindis vilkaar at ansee / som vaare saare ynckelige/hun vaar en Hedensk Quinde/oc bar it saare hart Kaars/at hendis Daatter vaar besæt aff Dieffuelen / som hende jammerlige plagede oc foer ynckelige met hende. Her kand huer mand

mand tencke huad hendis Hierte haffuer veret bange: Her tencker hun paa sin Synds storhed oc grumhed / Hun tencker paa Guds retfærdige Vrede oc Straff / Hun tencker paa den euige fordømmelse: Min Daatter (tencker hun) plagis for min skyld / oc icke met it ringe Kaars / men met it forfærdeligt Kaars / saa at Dieffuelen haffuer besæt hende / Ja icke allereniste besæt hende / men jammerlige oc ynckelige plager hende / saa at alle som hende see / forskreckis der offuer / oc sky for hende: Huad kand her anden Aarsage vere til / end min store Synd / som Gud vdi sin Vrede saa haardelige straffer paa min Daatter: Huad kand det andet bemercke end den euige fordømmelse / som mig offuerhenger / oc Dieffuelens mact offuer mig euindelige. Saa haffuer denne Quindis Sorge veret meget bittrere oc haardere end Døden.

II. Aff huad Aarsag hun søger til Christum.

Huad gaff denne Quinde Aarsage at giffue sig til Christum? Hun haffde hørt vden all tuil Christi rycte / at hand vaar redebon til at hielpe oc trøste arme Menniske som komme til hannem / Hun haffde hørt at hand haffde hiulpet mange besætte Menniske / oc forhaabede at hand ocsaa skulde ansee hendis Elendighed / oc fri hendis Daatter fra Dieffuelen / som haffde besæt hende. Derfaare gaff hun sig der hen / som hun hørde at Christus vaar / oc gaff sig til hannem.

III. Hendis begering oc Nød.

Der hun kom til Christum raabte hun / oc sagde: **O HErre du Dauids Søn / forbarme dig offuer mig / min Daatter plagis ynckelige aff Dieffuelen.** Her haffue wi denne arme Quindis Raab / Tiltale / begiering oc Nød. Hendis raab kommer aff it bedrøffuet Hierte / oc forhaabning til at bekomme hielp aff den HErre Christo. **O HErre Dauids Søn /** siger hun. Endog Dauids affkomme vaar den tid i stor foract / oc ingen torde bekiende obenbarlige at Jesus vaar Dauids Søn / det er Messias / som skulle komme aff Dauids Slect / Dog gick denne Quinde frem / oc bekiende met høy Røst / at JEsus vaar Dauids Søn / oc den rette Herre som skulde regere offuer Dauids Hus euindelige. Saa vaar dette rycte om JEsu / icke alleniste vdi Jødeland / men ocsaa vdi de omliggende Land / at JEsus vaar Dauids Søn / det er den forloffuede Messias / som hans Leffnet / Gierninger oc Lærdom beuise. Hendis begering effterfølger: **Forbarm dig offuer mig.** Her bekiender denne Quinde sin wselhed / oc JEsu Christi Barmhiertighed. Sin Wselhed bekiender hun at vere sin Daatters jammerlige Plage / som vaar besæt aff Dieffuelen. Ja / saa gaar det til: Fromme Forældre acte det deris wselhed at vere / naar deris Børn lide ilde / oc acte sig at hielpis / naar deris Børn hielpis. Denne naturlige Affect er vdi alle fromme Forældris Hierter / icke alleniste vdi Christne / men ocsaa vdi Hedninge. Ja /

Quindens Wselhed.

de som icke haffue denne naturlige Affect / de ere meget ringere at atte end wskellige Creatur oc Best / vdi huilcke denne naturlige Affect lader sig tit oc offte see.

IIII. Christus suarer intet.

Huad giør Christus her til? Quinden raaber aff Hiertesorge/begerer Raad oc Hielp / aff den som biuder alle Raad oc hielp til. Men hand suarer hende icke it Ord / siger Euangelisten. O Herre Jesu Christe/du som est all Barmhiertigheds kilde/du som raaber oc siger: **Kommer alle til mig som ere bedrøffuede/Jeg vil husuale eder**/Hui tier du her? Den Herre Christus tier icke for den skyld at hand vilde jo hielpe/men for andre store sager skyld. Først vilde hand her met opuecke denne Quindis Tro. Der hos vilde hand lære oss/ at wi icke skulle mistrøste oc falde vdi Mishaab/om wi icke strax faa det som wi bede om/men skulle bliffue varactige i vor Bøn/oc icke lade aff/førend wi bønhøris/Saa haffuer Christus dette giort/ icke derfor / at hand ey vilde hielpe/ men at hand der met vilde lære oss/ at bliffue varactige vdi Troen oc Bønen.

Matth. 11. Hui Christus tier. 1. 2.

V. Disciplens Forbøn.

Huad giøre her Christi Disciple? De sige til JEsum: **Lad hende fare/Thi hun raaber effter oss.** Disse Disciple kedis ved hendis raab/derfaare sagde de: **Lad hende fare/** Giff hende sin affsked/Enten hielp hende eller sig hende ney/at hun skal icke saa raabe effter oss.

VI. Christi suar.

Christus suarer sine Disciple vdi Quindens paahøring: **Jeg er icke vdsent vden til de fortabte Faar aff Israelis Hus.** Huad siger her den HErre Christus? Taler hand icke her imod Guds forjættelse om Messia/som skulde vere all Verdens Frelsere? Siger icke Johannes: **See Guds Lam som bær all Verdens Synd?** Siger icke Paulus: **Christus kom til Verden at frelse Syndere?** Met faa Ord at sige: Den gantske hellige Scrifft/oc Christus selff tit siger at hand er kommen vdi Verden/ til at hielpe alle Syndere baade Hedninge oc Jøder/som vil anamme hannem/oc tro paa hannem effter Guds Faders befalning/som siger: **Denne er min elskelige Søn/ hører hannem.** Her skal mand suare til. Christus vaar sent til Jøderne til en viss tid / det er/ indtil hand haffde vdret sin bestilning/oc fuldkommet sit Offer paa Kaarssens Galie/oc vaar Opstaaen aff døde/der effter skulde hand forkyndis Hedningene/ effter som denne Christi befalning liuder: **Gaar hen oc predicker Euangelium faar alle Hedninge/Huo som troer oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig/ Huo som icke troer/hand skal fordømis.**

Giensigelse. Iohan. 1. 1. Timoth. 1. Matth. 17. Suar. Marc. 16.

Den Cananeiske quinde lader sig icke end saa affuise/men hun gaar frem oc falder hannem tilfode/sigendis: **Herre hielp mig** Faa Ord aff Hiertens grund / er den rette Bøn som Gud hører/ oc gaar igiennem Himmelen.

VII. Quindens varactighed

Den Herre Christus suarer Quinden/oc siger: **Det er icke smuct at tage Børnenis Brød / oc kaste for Hunde.** Her kalder Herren Jøderne Børn/oc Hedningene Hunde/icke for den skyld at Gud haffuer jo mange Børn iblant Hedningene/ oc mange Hunde iblant Jøderne/men paa det at hand vil endnu mere friste denne Quindis Tro/alle Efftерkommere til Lærdom.

VIII. Christi haarde suar.

See/huad giør den Hedenske Quinde her til? Det der Christus sagde/lige som hand der met vilde foruise hende/vende hun sig til gaffn/oc sagde: **Sandelige HERRE/de smaa Racker æde oc aff de Smuler som falde aff deris HERRIS Bord.** Som hun vilde saa sige: Jeg bekiender mig at vere en Hund/det er/at vere wuærdig til at bekomme hielp aff dig/dog forhaaber ieg mig / at ieg maa nyde Hunde ret / som samle op vnder Bordet de smaa Brødsmuler som falde aff deris Herris Bord.

IX. Quindens efftерladelse

Da suarede Jesus hende oc sagde: **O Quinde din Tro er stor / skee dig lige som du vilt. Oc hendis Daatter bleff helbrede paa samme tid.** Saa haffue wi nu hørt Historien / om denne Cananeiske Quinde / met sine omstendige Vilkaar / huilcken Historie som er it Exempel paa denne Regel: **Huer den som paakalder HERRENS Naffn/ skal bliffue hiulpen.**

X. Christus bønhører oc hielper hende.

Ioël 2.

Om den Anden.

Af denne Historie haffue wi en almindelig Lærdom at beslute om en ret Penitentze / oc om en liffactig Tro. Wi see vdi denne Quinde fire ting. 1. Først/bekiender hun sin Synd. 2. Dernæst / aff sit Kaars bekiender hun Guds Vrede/ oc finder den vdi sit Hierte. 3. For det tredie/ angrer hun sin Synd/oc fortryder at hun haffuer fortørnet Gud. 4. For det fierde/vaar hun kommen vdi Christi kundskaff/saa at hun viste/at hand kunde oc vilde hielpe alle dem som hannem paakalde. Der aff vndfangis oc fødis Troen vdi hendis Hierte. Saa see wi vdi denne Quindis Exempel/ at det er lige som fire Trappe tren til en ret liffactig oc salig Tro/ som ere: Først/Syndens bekiendelse. Dernæst/Guds Vredis fornemmelse. For det tredie / Anger for Synden. Oc for det fierde/Christi kundskaff. Om disse fire Trappe tren til en salig Tro / vil ieg nu kaartelige omtale / oc siden om Troens vndfangelse oc fødsel vdi Menniskens Hierte.

Huad wi haffue i denne Cananeiske Quinde at acte.

Fire Trappe tren til en ret Tro.

I. Syndens Bekiendelse

DEn første Trappe oc tren til Troen er/ syndens bekiendelse/ huilcken mand bekommer aff Guds Low/ Fordi Guds Low er en Regel/ huilcken som maler oss aff/ huad ret oc huad wret er/ huad Gud vil haffue giort aff oss/ oc huad hand vil haffue lat. Saa at alt det som er vdi oss/ eller skeer aff oss/ som icke kommer offuer ens met denne Regel/ som er Lowen/ det er Synd/ huilcken som gruelige fortørner Gud. Derfaare skal huert Menniske prøffue sit Leffnet oc sine Gierninger/ effter Lowens Regel/ oc der aff beslute om sine Gierninger/ om de ere Synd eller ey.

Tvende ting her at acte.

Oc paa det at ingen skal vrangelige bruge denne Regel/ da ere der tuende stycker at mercke.

1. Huad Lowen forbiuder.

Det første er/ Huadsomheldst der er enten imod Guds Kierlighed/ eller imod Menniskens Kierlighed/ det forbiudis vdi Lowen/ endog det icke er vdtryct met klare Ord. Fordi den gantske Low indeholdis vdi disse tuende Hoffuet stycker: Du skalt elske HERREN din Gud aff din gantske Siæl/ aff din gantske Forstand/ oc aff din gantske Mact/ Oc du skal elske din Næste lige som dig selff.

2. Ingen kand fuldkomme Lowen.

Det andet er/ at Lowen er Aandelig/ som vdkreffuer en pur/ fuldkommen/ euig oc Aandelig Lydactighed/ huor aff er at forstaa/ at intet Menniske kand fuldkomme Lowen/ Fordi Menniskens vilkaar ere tuert imod Lowen/ som den hellige Paulus siger:

Roman. 7.

Lowen er Aandelig/ men ieg er Dødelig/ saalt vnder Synden. Her aff er at forstaa/ at huert Menniske er syndigt imod alle Guds Bud/ oc icke kand begynde nogen Lydighed/ effter Lowens vilie/ før end mand bliffuer igienfødt/ ved Troen/ aff den hellig Aand.

II. Guds Vredis fornemmelse.

DEn anden Trappe er/ Guds Vredis fornemmelse/ eller følelse vdi Menniskens Hierte for Synden. Thi naar mand seer sin Synd/ da skal mand ocsaa see til Guds vrede/ oc til sin fortiente Straff oc Fordømelse.

Guds vrede fornemmis aff fire ting.

Denne Guds Vredis fornemmelse oc følelse vdi Hiertet/ at mand føler sin Synds Slemhed oc Værstyggelighed/ oc sin Retfærdige Straff/ kommer vdaff disse efterfølgendis tings betenckelse.

1. Guds Low.

Den første ting/ huor aff wi kunde kiende Guds vrede oc vor fortiente forbandelse/ er den Low som Gud sætte Adam for i Paradis/ som saa liuder:

Genes. 2.

Naar du æder aff det Træ/ da skalt du dø. Her truer Gud den gantske Adam/ det er/ icke alleniste Adams Person/ men ocsaa Adams natur/ som wi alle haffue/ der ere fødde aff Adam/ Derfaare gaar den samme fordømmelse som Adam falt vdi/ ocsaa offuer oss som ere fødde aff Adam. Det lærer oss Dauid i den 51. Psalme/ Oc Paulus til de Romere i det 6. Capitel.

Den anden ting / huor aff wi kunde kiende Guds Vrede / oc vor fortiente Straff / er den Sententz som Gud haffuer sæt hos sin Low / som er denne: **Forbandet vere huert Menniske / som icke gør alt det som er screffuet vdi Lowen / oc fuldkommer det.** Denne Forbandelse kommer aff Guds retfærdige Vrede / oc henger offuer Syndens store Værstyggelighed / oc fører hen til euig Pine oc Straff / alle dem som icke bliffue befriede der fra / for Jesu Christi Døds oc Pinis værdskyld.

2. Lowens forbandelse oc Dom. Deuter. 21.

Den tredie ting / huor aff wi kunde kiende Guds Vrede oc vor retfærdige Fordømmelse / er Guds handscrifft i vore Hierter / som er vor egen Samuittighed / som bær vidne om de to Sententzer som ere oss offuergangne / den ene vdi Paradis / den anden vdi Moisi Low. Derfaare / saa tit oc offte som wi føle Banghed vdi vor Samuittighed for Synden / da skulle wi tencke / at det er Guds straff oc atuarsel om den euige Død oc Fordømmelse for Syndens skyld / vden vi bliffue hiolpne der fra ved Christum.

3. Vor egen Samuittighed.

Den fierde ting / huor aff wi kunde kiende Guds Vrede oc vor fortiente Straff oc Guds vredis Tegn / som haffue sig vdi tuende maade.

4. Guds Vredis atskillige tegn.

Somme Tegn straffe / oc met Straffen giffue de Guds vrede tilkiende / som er / Pestilentze / Dyr tid / Hunger / Krig oc andre atskillige Plager / som Gud enten straffer hele Land oc Rige met / eller nogle Folck vdi Land oc Rige / dog de andre til atuarsel / om deris tilkommendis Straff som sparis / vden de rette oc bedre sig.

Straffe Tegn.

Somme Tegn ere true Tegn / naar Gud icke strax straffer men lader skee Tegn / som betegne den tilkommende Straff at vere forhaanden. Om saadanne true Tegn haffue wi mange Historier / baade verslige Bøger oc i den hellige Scrifft. Huad Tegn der gick for Jerusalems forstyring scriffuer Egisippus oc mange andre. Huad Vrede Tegn der skal gaa for den yderste Dag siger Christus hos Mattheum / i det 24 Capit: Oc legger hand denne paamindelse der hos: **Seer at ingen bedrager eder.** Huad som icke vaanlige oc almindelige pleser at skee (endog at det tit oc offte kand haffue sine naturlige Sager / saa som Cometer / store Vandløb / gruelig Storm / oc andet saadant) det betyder alt noget.

True tegn.

Her haffuer mand seet Blodrøt Vand i det Aar 1570. Her i Danmarck / huor om mand hører atskillige meninger / Somme sige at det skal vere Naturligt / Somme anderledis. Ja / vere sig naturligt eller ey / vdi store Vand eller smaa / vdi Becke eller Aa / vden tuil er det aff Guds viise Raad oc tilladelse / som vil atuare oss om større Straff / vden wi snarlige bedre oss. Fordi naar Gud lader saadanne Vrede Tegn skee / da vil hand at wi skulle tencke

Om det røde Vand der er seet Anno 70.

Huad wi skulle tencke naar wi see Tegn.

tuende ting. Det første er vor Synd oc vor fortiente Straff for Synden. Det andet er hans Retfærdighed oc hans Barmhiertighed. Retfærdighed / at hand vil straffe oss om wi icke bedre oss. Barmhiertighed / om wi met aluerlighed omuende oss til Gud / vdi en sand oc languarendis Penitentze. Gud hand truede Niniuiterne ved Jonam Prophete / at deris Stad skulde omkomme inden fyrretiue Dage / effter at Jonas begynte at vdraabe denne Guds atuarsel: Men huad skeede der? Der de aluerlige bekiende deris Synd oc fortiente Straff / oc der hos giorde Penitentze / da omuende Gud sin Vrede / oc retfærdige Heffn / til Naade oc Barmhiertighed. Saa giorde vel ocsaa Gud ved oss paa denne tid / om wi ellers vilde efterfølge Niniuiterne / vdi en sand oc aluerlig Penitentze / oc vilde afflegge vore mange blodige Synder / som ville straffis met Blod / vden wi rette oss.

1. 2. Ionæ 3. Blod vil straffis met Blod.

III. Anger for Synden.

Den tredie Trappe / som gaar for en ret Tro / er Anger for Synden / at wi saae gierne at wi aldrig haffde syndet / Ja / at wi faa Had oc værstyggelighed til Synden. Dette Had oc værstyggelighed til Synden kand her aff komme.

Fire ting giør oss Synden leed.

1. Dieffuelens Lyst.

Først / at du betencker / at det er Dieffuelens største Lyst / at hand seer Mennisket som er skabt effter Guds Billede / at ville heller følge sig effter end Gud / oc ville heller bære Dieffuelsens Tegn end Guds.

2. Guds fortørnelse.

Dernæst / at du tencker som tilforn sagt er / huor storlige synden fortørner Gud / oc vddriffuer den hellig Aand aff Hiertet / Ja giør Dieffuelens Bolig aff Guds Bolig.

3. Vor store skade.

For det tredie / at du tencker huad for skade du selff haffuer aff Synden / oc huad skade du giør andre / met dit onde Exempel.

4. Syndens slemhed.

For det fierde / at du ret betencker Syndens slemhed oc Værstyggelighed / som jager Guds hellige Engle fra dig. Disse fire ting maatte vel røre vore Hierter til Anger for Synden.

IIII. Christi kundskaff.

Den fierde Trappe / som gaar for en ret Tro / er Christi kundskaff saa at du kiender hannem ret. Dette kundskaff er at bekomme aff Euangelij predicken / som lærer oss huorfaare Christus er kommen til Verden / Huo hand er / Oc huorlunde hand er besindet mod Fattige Syndere / som komme til hannem.

1. Hui Christus kom til Verden. Iohan. 1. Lucæ 5.

Hand er vdsent til Verden / at hielpe fattige Syndere aff deris Synd. Saa siger Johannes: **See Guds Lam / som borttager Verdens Synder.** Oc hand siger selff: **Jeg er kommen at kalde Syndere til Omuendelse.**

2. Huad Christus er.

Hand er en sand Gud / saa at hand kand vdrette alt det hand vil / oc vil alt det hand haffuer loffuet. Hand er it sant Menniske / som haffuer anammet vor Natur paa sig / paa det at hand vil giøre vor natur delactig vdi Guddommelig ære oc herlighed. Hand er en Person Gud oc Mand / at du skalt vide / at hans gierninger ere

nock.

nocksom til at hielpe dig. Hand haffuer toldt Død oc pine for dine Synder. Hand haffuer fuldkommet Lowen for dig / dig til retfærdighed. Hand haffuer offret sig selff for dig/ oc giort Bøn for dig.

Hand er saa besindet mod dig/at hand vil hielpe dig / i huor stor en Syndere du est / om du vilt ickun komme til hannem oc tro paa hannem. Hand siger: **Kommer hid/ alle som ere besuærede/Jeg vil tage eders Byrde fra eder.** Dette sit Hierte haffuer hand ladet see i mange Menniske / i Maria Magdalena/vdi Røffueren paa Kaarsset oc mange andre. Ja lige som hand er kommen vdi Verden for alle Menniskis skyld/ saa vil hand i Sandhed/alle Menniskis Salighed/dog ved Troen til sig. Huo siger hand / **som seer Sønnen**/ det er / Huo som bekiender Sønnen som Verdens Frelsere / **Oc troer paa hannem/ hand skal haffue det euige Liff / oc ieg skal opuecke hannem/paa den sidste dag.**

3. Huor Christus er sindet de imod oss.
Matth. 11.

Johan. 6.

SAa haffue wi nu hørt huad der gaar for Troen/ før end hun kand vndfangis oc fødis vdi vore Hierter/Naar du vdi dit Hierte haffuer gaaet op at disse Trappe tren/ aff huilcke try første tren/du forstaar huad Fordømelse dig faarestaar/om du icke bliffuer hiulpen aff met Synden: Men aff det fierde forstaar du at denne hielp er at bekomme aff JEsu Christo / saa at den som troer paa hannem/skal faa Syndens forladelse / oc det euige Liff.

Aff disse Tancker optendis ved den hellig Aand/ en stor brendende begering til at bliffue delactige vdi Christi værskyld (dette er Troens vndfangelse) oc vdi det samme forlader Mennisket sig paa Christi Forjættelse / effter som hand loffuer alle dem som komme til hannem (Dette er Troens fødsel vdi Hiertet.) Saa er nu en ret / fast / liffactig oc Christelig Tro / en Hiertelig begering til Guds Barmhiertighed vdi Christo/ oc en viss Tillid oc Forladelse paa JEsum Christum / at hand vil aff Naade forlade Synden/ oc Saliggiøre den som troer paa sig/foruden all Menniskelig fortieniste vdi nogen maade.

Troens vndfangelse oc Fødsel.

Huad Troen er.

Den som saa troer/ hand haffuer Syndernis forladelse/formedelst Christi pinis skyld/hand er retfærdig giort/met Jesu Christi retfærdighed/ som hannem er tilregnet/Hand er Guds Barn/ Hand er forligt met Gud/hand er it nyt Menniske/Hand haffuer tilgang til Gud/Hand staar vdi Guds Naade oc yndist.

Gaffn aff Troen.

NAar denne Tro er saa vndfangen oc fød vdi Menniskens Hierte/effterdi at hun er meget spæ oc liden vdi begyndelsen/ skal hun voxe daglige/oc formeris all vor Liffs tid / aff Guds Paakaldelse oc Hiertens Bøn/aff Guds fryct / aff de høyuærdige Sacramenters brug. Ja / den som troer hand skal bede met David/ oc sige: **O HErre stadfest din Gierning vdi mig / som**

Troens fremvext.

du begynt haffuer / giff mig din hellig Aand / regere mig vdi din Sandhed. Vdi saadan Bøn fornemmer du Suar aff Gud / formedelst stor glæde oc husualelse vdi dit Hierte / huilcken glæde oc husualelse er den hellig Aands vidnesbyrd / at du est Guds Barn / oc haffuer allerede begynt det euige Liff.

Gud suarer oss til vor Bøn.

Troens fruct.

SAadan en leffuendis oc christelig Tro / hun er icke wfructsommelig / men lader sine deylige Fructer see / som staar besynderlige her vdi / at mand vil her effter vere Gud tacknemmelig / oc skicke sig effter hans Vilie / aff sin yderste Mact oc Formue / oc at mand vil icke her effter met vilie oc vidskaff forgribe sig imod Gud / men tacke oc prise hannem / met Sind / Hierte / Tunge oc gantske Leffnet / Lige som Abraham giorde / huis Børn de alle kaldis / som gaa vdi hans Fodspor / met Tro oc Lydactighed. Denne Troens fruct staar besynderlige vdi fire ting.

Troens fruct huor i hun staar.

1. Gudfryctighed.

Den første er Gudfryctighed / at du tencker dig at gaa oc staa / ligge oc side / vaage oc soffue / æde oc dricke / tale oc giøre vdi Guds Aasiun / som er din kiere Fader / til huilcken du altid skalt opløffte dit Hierte / hannem fryete / hannem bede / hannem dyrcke / hannem ære / baade i enrum oc met andre.

2. Wskyldighed.

Den anden er wskyldighed / at du holder dig saa / at ingen kand kaste dig nogen Last faare met Sandhed / at du est Høffuist / baade hos dig ene oc iblant andre / at du fører it ret Leffnet. In Summa / at du daglige staar effter at kunde døde den gamle Adam vdi dig / oc opuecke det ny Menniske / saa at Guds Billede kand kiende paa dig.

3. Kierlighed.

Den tredie er Kierlighed mod sin Næste / som besynderlige lader sig see vdi Barmhiertighed mod arme fattige Menniske.

Augustinus.

Meent du / siger Augustinus / den at vere en Christen / aff hues Brød den hungrige aldrig mættis? Met hues Dricke den fattigis Tørst aldrig slyckis? Hues Bord ingen Fattig kiender? Vnder hues Tag ingen fattig Fremmet huiler? Met hues Klæder ingen nøgen skiulis? Met hues hielp ingen Fattig vederquegis? Bort det / at den skulde kaldis en Christen oc Guds Barn / som saadan er.

4. Flitighed.

Den fierde er / Flitighed vdi Embede oc Kald / effter Pauli Raad / Huer / siger hand / vere flitig vdi sin Bestilling. Her tørst du icke acte / huor ringe eller stort dit Kald er / Men act ickun disse try ting / som ere: At dit Kald er aff Gud / At du est ret der til kommen / At du der vdi est flitig / paakaldendis Gud / at hand vnder dig Velsignelse vdi dit Kald.

Troens prøffuelse.

Denne Tro prøffuis met Kaarsset / Ja lige som Guld prøffuis vdi Ild / om det er purt oc klart / saa prøffuis Troen vnder Kaarsset / om hun er ret / fast oc liffactig.

Troens strid.

DEnne Tro strider imod Satan / Verden oc Synden / oc bekommer en glædelig Seyeruinding offuer alle sine Fiender.

Ja / siger

Ja/ siger du: Mine Fiender ere mig alt forstercke/ huo kand stride imod den lede grumme Dieffuel? Huo kand offueruinde Verdens Suigactighed? Huo kand saa vnderdempe Synden som hand gierne vilde? Min fromme Ven/ seer du til dig selff/da est du meget forringe at stride imod disse veldige oc grumme Kemper/ Men seer du til Jesum Christum/ da er den Seyeruinding lætteli-ge at bekomme.

Gienstigelse.

Suar.

Huorlunde kand min arme lilde Tro bekomme Seyeruinding? Troen bekommer Seyeruinding for tre Sagers skyld.

Troens Seyeruinding.

Den første er/Fordi Troen haffuer den met sig/ som haffuer offuervundet Satan / Verden oc Synden / som er JEsus Christus/ Hand siger selff: **Verer frimodige/Jeg haffuer offuervundet Verden.**

1.

Iohan. 16.

Den anden Sag er / Fordi Troen hun tager sine Vaaben oc Verie der hun strider met / icke aff Verdslige / men aff sin HErris JEsu Christi Rystkammer/ som ere sterckere oc fastere end alle Verdens Vaaben oc Verie.

2.

Den tredie Sag er / at naar mand trengis haardelige aff sine Fiender / da giffuer Troen sig ind vnder Christi Skiold/ met en hiertelig Bøn oc Paakaldelse. Ja/lige som Teucer den Gredske Krigsmand / hand vaar alt forringe til at stride imod Hectorem/ derfor tog hand sin Broders Ajacis bue oc Pile/oc skød til Hectorem met oc de andre Trojaner: Men naar at Fienderne trengde hannem/gaff hand sig ind vnder sin Broders Ajacis Skiold/ lige som it Barn vnder sin Moders kaabe. Saa ere wi ocsaa alt forringe til at staa vore Fiender imod/ oc vore egne Verie ere alt forsuage der til/ Derfor tage wi vor Broders Verie oc sætte imod Fienderne / Men naar de trenge oss / da giffue wi oss vnder vor Broders JEsu Christi Skiold / Lige som Børn vnder deris Moders kaabe. Saa faa icke wi arme ringe Mennisske Seyeruinding/ aff vor egen Styrcke oc Mact / men aff JEsu Christi vor Broders oc Saliggiøreris Krafft oc beskytning.

3.

Teucer oc Hector.

Vor egen mact er inted.

Naar Troen er saa berystet/treder hun frem imod sine Fiender/som ere: Dieffuelen/Verden/ Oc Synden som boer i oss.

TRoen sætter imod Dieffuelen met tuende besynderlige Verie/ som ere: Guds ord/Oc en Hiertelig Bøn til Gud.

Troens Verie imod Dieffuelen.

Met Guds ord støder Troen om/alle Epicureer/Kættere/Pyenskalcke/Tyrckere oc Misdedere: Thi Troen veed at all Verden skal forgaa/førend en Bogstaff skal forgaa aff Guds Ord. Fordi Gud er den euige Sandhed/som aldrig kand liue/ derfor traadzer Troen imod alle Epicureer / som forsmaa Ordet: Jmod alle Kættere /som det ville foruende: Jmod alle Pyenskalcke / som det hade: Jmod alle Tyrckere/som det met Blod fordempe ville: Jmod alle Misdedere/som met deris skendige leffnet ville forhindre Guds Ord. Ja/aff dette Guds Ord veed Troen / at Helffuedis Porte/

1.

Guds Ord.

det er/ Dieffuelen met alle sine Raad/ Mact oc Finantzer/ kunde intet imod dem som haffue Troen til JEsum Christum.

2. En aluerlig Bøn.

Dernæst/ strider Troen imod Dieffuelen met en inderlig Bøn til Gud/ i vor HErris JEsu Christi naffn/ oc her met forfærder hun Dieffuelen/ oc kommer hannem paa flugt. Mand scriffuer at naar en Hane slar sine Vinger oc galer/ da forfærdis oc forstreckis en Løwe som det hører/ i huor grum hun er: Saa gaar det oc her/ naar en Christen slar sine Vinger/ det er/ naar hand henger paa Guds Barmhiertighed/ oc paa Troen til JEsum Christum/ da forfærder hand Dieffuelen met sin Liud/ det er/ met sin Bøn til Gud.

Lignelse.

Kaart at sige/ huad heller Dieffuelen lurer effter Lærdommen at forkrencke/ eller effter Troen at forfalske/ eller effter Leffnedet at besmitte/ Da sætter Troen/ Guds ord oc en inderlig Bøn imod Dieffuelen.

Troens Verie imod Verden.

JMod Verden sætter Troen Guds Forjættelser om euig Glæde/ om euig Ære/ om euig Rigdom/ om euig Vellyst/ oc der met foracter Verden/ met all sin Forfengelighed/ Oc naar hun trengis hart aff Verden/ da giffuer hun sig aldelis vnder Christi Skiold/ met Bøn oc Taalmodighed.

Jmod Synden oc syndsens Begering.

JMod Synden onde Tancker sætter Troen idelig læsning oc betenckelse aff den hellige Scrifft. Jmod Syndens onde begeringer/ sætter Troen Aandens begering/ saa at hun icke samtycker oc giør Syndens vilie/ paa det at hun icke omkaster den gode Samuittighed/ som Troen altid vil haffue met sig.

Om den Tredie.

Samuittighedens tre Fristelser.

EN bedrøffuet Samuittighed anfectis oc fristis her vdi trende maade. Først i saa maade: 1. Vaare Christus mig saa nær som hand vaar denne Quinde/ oc suarede mig met sin egen Mund/ da vilde ieg vel saa tro som denne Cananeiske Quinde. 2. Dernæst: Vaare icke min wuærdighed større end denne Quindis/ da maatte ieg end forhaabis Naade. 3. Det tredie: Huad om ieg er icke vdi det Tal som ere vdualde til Himmerigis Rige at bekomme. Disse Anfectninger oc Fristelser ere meget store/ oc mange lade sig offueruinde aff dem/ saa at de falde vdi Mistrøst oc forkaste Troen.

Suar til den første Fristelse.

TJl den første Anfectning/ som er/ at Christus er icke saa nær at hand taler met oss/ suarer ieg saa til: Christus er dig saa nær/ som hand vaar denne Cananeiske Quinde. Hand siger selff:

Matth. 28.

Jeg vil vere hos eder/ indtil Verdens ende. Ja/ hand boer vdi dit Hierte saa fremt som du ellers troer. Tal derfaare til hannem/ met dit Hiertens Bøn/ aff en stadig Tro/ da skalt du vel høre Giensuar i dit Hierte/ oc Christi Aand vdi dig skal bære Vidnesbyrd at du est Guds Barn/ oc at Christus vil aldrig forsmaa

Christus er hos oss alle.

eller

eller forskiude dig/ saa fremt som du bliffuer hos hannem. Naar du beder din Bøn / oc der begyndis vdi dit Hierte/ Husualelse/ Glæde oc Frimodighed / da haffuer du JEsu Christi Giensuar/ saa vel som denne Cananeiske Quinde / som hørde Christi Mund tale. Alt det Christus haffuer loffuet dennem som tro/ det skalt du tro at vere dig sagt. Thi hand er ens besindet mod alle de som tro paa hannem oc paakalde hannem / Thi saa staar der screffuet: **Huer den som troer paa hannem / skal bliffue salig.** Lad disse Ord liude altid i dit Hierte / oc tro stadige dem at vere sagd til dig/ saa fremt som du ellers troer stadelige.

Iohan. 3.

DEn anden Anfectning er denne: Min wuærdighed er større end Gud vil tage mig til Naade. Saa sagde oc Cain / der hand haffde ihielslaget sin Broder Abel. **Min Synd** / sagde hand/ **er større end Naaden.** Hannem suarer Augustinus oc siger: **Du løgst Cain/ thi GVds Naade er større/ end alle Synderis wselhed.** Derfaare skal mand sætte imod saadan Fristelse/ tuende ting. Først en Regel som S. Paulus omtaler. Dernæst Synderis Exempel som Gud haffuer taget til Naade.

Den anden Fristelse om vor Wuærdighed.

Augustinus in 4. Caput Geneseos.

Tu ting i mod denne Fristelse.

Huad heder denne Regel som S. Pouel omtal? **Naaden er meget større end Synden**/ det er / Guds Naade vdi vor HERRE JEsu Christo er større end alle Verdens Synder/ som Dauid oc bekiender/ oc siger: **Guds Barmhiertighed oc Naade offuer gaar alle hans Gierninger.** Er nu Guds Naade større end alle Guds Gierninger / da er hun oc større end denne Gierning. Saa holt denne Regel fast imod den anden Anfectning oc Fristelse. **Guds Naade er offuerflødigere oc større end Synden.**

1. Pauli Regel Roman. 5.

Psalm. 63. 108.

Dernæst sæt imod denne Fristelse mange Exempel / vdi huilcke Guds Naade lader see sig at vere større end Synden. Adam syndede oc fick Naade / endog hans Synd vaar større end alle Mennisk ers Synder ere paa denne dag. Manasses den wgudelige Tyran/ som haffde gruelige forfult Guds Børn / oc opfylt Jerusalem met Propheters oc wskyldige Menniskers Blod / hand omuende sig / begerede Naade oc bekom Naade. Disligeste Røffueren paa Kaarsset giorde Penitentze/ oc kom strax i Paradis met vor kiere HERRE JEsu Christo. Den samme Gud oc samme Frelsere JEsum Christum haffuer du som Adam/ Manasses oc Røffueren haffde. Derfaare giør du lige som de giorde der ere vende til Guds Naadis Stoel / saa bekommer du Naade som de bekomme.

2. Exempel. Adam.

Manasses.

Røffueren paa Kaarsset.

DEn tredie Anfectning som en bedrøffuet Samuittighed fristis met er denne/ som ieg faaregaff: Huad om ieg er icke vdi deris

Den tredie Fristelse om vor vduelelse.

tal som Gud haffuer vdualt til Himmerigis Rige. Imod denne Fristelse skalt du sætte disse fire Mure / som ere: Guds befalning / Guds løffte / Guds Søns værdskyld / Oc Daaben som Gud haffuer giffuet dig.

Fire Mure her imod.

Guds befalning er / at alle Menniske skulle høre Guds Søn / oc tro paa hannem. Thi saa siger hand: Denne er min elskelige Søn / hører hannem. Guds løffte strecker sig til alle Menniske: Huo som troer hand bliffuer salig. Guds Søns Værdskyld er nocksom for alle Synder. Johannes siger: See Guds Lam som bar alle Verdens Synder. Daaben som Gud haffuer giffuet dig / er Guds Indsegle / huor met hand besegler dig sin Naade / om du ellers troer paa hannem. Derfaare tro stadelige oc wryggelige / at Gud vil icke nogen Synderis Død / men heller at hand skal omuende sig oc leffue / som den almectigste Gud selff siger. Huilcken euige gode Barmhiertige Gud / som er Fader / Søn oc den hellig Aand skee Loff / Prijs oc Ære euindelige / Amen.

Matth. 17.

Iohan. 1.

Ezech. 33.

Den Tredie Søndag vdi Faste / Euangelium Lucæ i det XI. Capitel.

Matth. 12. Marc. 3.

IEsus dreff en Dieffuel vd / hand vaar Dum. Oc det skede / der Dieffuelen foer vd / da talede den Dumme / Oc Folcket forundrede sig. Men nogle iblant dem sagde: Hand driffuer Dieffle vd / ved Beelzebub den øffuerste Dieffuel. Men de andre fristede hannem / oc begerede it Tegn aff hannem aff Himmelen. Da fornam hand deris Tancker / oc sagde til dem: Huert rige / som vorder wens met sig selff / bliffuer øde / Oc it Hus falder offuer det andet. Er da Satanas oc wens met sig selff / Huorledis skal hans Rige bliffue bestandigt? Efftersi i sige / Jeg vddriffuer Dieffle ved Beelzebub. Oc om ieg vddriff-

oddriffuer Dieffle ved Beelzebub/ved huem oddriff-
ue eders Børn dennem? Derfaare skulle de vere e-
ders Dommere. Men der som ieg oddriffuer Dieff-
le ved Guds Finger / da kommer jo Guds Rige til
eder. Naar som en sterck beuebnet beuarer sit Pal-
latz/da bliffuer det hand haffuer met fred. Men naar
der kommer en sterckere offuer hannem / oc offuer-
uinder hannem/Da tager hand hans Harnisk/som
hand forlod sig paa/oc byter Roffuet. Huo som icke
er met mig/hand er imod mig/Oc huo som icke san-
cker met mig / hand atspreder. Naar den wreene
Aand odfar aff Mennisket / da vandrer hand igien-
nem tørre steder / søger huile / oc finder hende icke.
Da siger hand: Jeg vil vende om igien til mit Hus.
som ieg gick od aff. Oc naar hand kommer / da fin-
der hand det feyet met Koste oc prydet. Saa gaar
hand bort/oc tager siu Aander til sig/som ere argere
end hand selff/ oc naar de komme ind/ bo de der/ oc
det bliffuer der effter verre met det samme Menniske
end tilforn. Oc det begaff sig / der hand saa talede/
opløffte en Quinde iblant Folcket Røsten / oc sagde
til hannem: Saligt er det Liff som bar dig/ oc de
Bryst som du dide. Men hand sagde: Ja/salige ere
de som høre Guds ord / oc beuare det.

Forklaring paa dette Euangelium.

I. Huorfaare Christus kom til Verden.

DEtte Euangelium/ mine Elskelige/ giffuer klarlige tilkiende/ huorfaare Christus kom til Verden/ oc anammede Menniskelig Natur/ som er/ at hand baade vilde begynde it nyt rige/ oc vilde forstyrre Dieffuelens rige. Det er det som Gud siger i Mose første Bog i det tredie Kap. Quindens Sæd skal sønderknuse Hugormens Hoffuet. Huilcket S. Hans forklarer i det hand siger: Christus er obenbaret/ at hand skal forstyrre Dieffuelens Gierninger. Det er/ Dieffuelens Rige/ som begyndis aff Synden/ opbyggis oc holdis ved mact met Synden/ oc fuldendis met den euige Fordømmelse. At Christus er den som skal ødelegge oc forstyrre dette Rige/ beuiser hand klarlige i dette Euangelio/ i det at hand frelser it Menniske/ som er besæt aff Dieffuelen. Thi i det at hand vddriffuer Dieffuelen/ beuiser hand først/ at hand er sterckere oc mectigere end Dieffuelen: 1. Dernæst lader hand see oc paakiende/ at hand er hans Fiende: 2. Fremdelis giffuer hand met dette Tegn tilkiende/ at hand er det 3. Menniskelige køns Saliggiørere oc Hielpere. For det andet giffuer dette Euangelium ocsaa tilkiende Verdens vtacknemmelighed/ imod sin Saliggiørere/ i det at de vgudelige Jøder tillegge Dieffuelen Guds gierninger. Paa det sidste raaber en Quinde vdi enden paa dette Euangelio/ huor met hun giffuer Christo Aarsage til at vise oss huor vdi den rette Salighed staar: Fordi der hun raaber/ oc siger: Saligt er det Liff som dig bar etc. Da suarer Christus: Ja/ salige ere de som høre Guds ord oc beuare det. Wi ville oss til diss bedre forstand/ aff dette Euangelio/ forhandle fire Artickler.

1. Iohan. 3.

II. Verdens vtacknemmelighed.

III. Huor vdi Salighed staar.

Den Første.

Skilsmisse imellem Christi rige oc Dieffuelens rige.

Den Anden.

Om den trætte imellem Christum oc Jøderne/ i huilcken Jøderne laste Christi gierning/ oc hand forsuarer hende.

Den Tredie.

Huad dem vil vederfaris/ som haffue anammet Christum/ oc forskiude hannem igien/ oc tiene Dieffuelen.

Den Fierde.

Huad den rette Salighed er.

Om den Første.

Tuende atskillige Rige i Verden.

OM den første taler Euangelisten oc siger saaledis: Jesus dreff en Dieffuel vd. Disse Ord beuise at her ere tuende Rige/ som ere imod huer andre:

Christi rige oc Dieffuelens rige/ oc at der er stor Skilsmisse imellem disse tuende atskillige Regimente / saa at der aldrig kand komme Enighed oc Samdrectighed imellem dem. Efferdi da at Christus oc Dieffuelen ere to mectige Konger/offuer tu atskillige Rige/ Da ville wi tale om dem begge/paa det at wi kunde forstaa/huor saare meget ont der er i Dieffuelens rige/ oc huor offuermaade meget gaat oc Lycksalighed der er i Christi Rige.

Fire stycker at acte om Dieffuelen oc hans Rige.

OM Dieffuelen oc hans Rige haffue wi fire stycker at besinde. 1. Huad hand er for en. 2. Huad hans Bestilling er. 3. Huorfaare hand giør oc bestiller saadant. 4. Oc huorfaare Gud tilsteder hannem det at giøre.

I. Huad Dieffuelen er for en.

Huad er da Dieffuelen for en? Saa meget som hans Nature vedkommer / er hand Guds Creatur / lige som de hellige gode Engle: Men saa meget som hans Idræt / Ondskaff oc Vanart/ som hand haffuer aff sig selff vedkommer / er hand en Løgnere / en Mordere/ oc en Tiuff/som stedse haffuer lyst til Mord oc Løgn/ oc seer intet heller/end det arme Menniskelige kiøns euige forderffuelse. At Dieffuelen er saadan en/beuiser hans Suig oc Bedregeri/ met huilcket hand bedrog vore første Forældre.

II. Huad Dieffuelen tager sig til idret.

Huad er Dieffuelens bestilning/ oc huad giør hand? Det see wi i dette Euangelio / at hand giør dette arme Menniske Blint oc dumt. Betenck nu her Dieffuelens grumme tyranni imod dette arme Menniske. Først tilstopper hand hans Øern. Huorfaare giør hand det? Det giør hand/paa det at hand icke skal høre Guds ord. Hui vil hand det? Fordi Dieffuelen veed vel/ at det første Trappetren til Himmerige er at høre Guds ord: Thi der bleff aldrig nogen salig foruden Guds ords hørelse. (Jeg taler her om dem som ere komne til Alder oc Forstand/icke om smaa Børn) **For Euangelium er Guds krafft til Salighed alle dem som tro/** som Paulus siger. Dernæst besætter hand Hiertet / paa det at Guds ord skal icke haffue rom der vdi. Hui giør hand det? For hand ved vel/at ingen kand bliffue retfærdig vden Troen/som kommer aff Guds Ords hørelse: Fordi Johannes Baptista siger: **Huo som icke troer / hand skal icke see Liffuet / Men Guds vrede bliffuer offuer hannem.** For det tredie/giør hand hannem dum. Huorfaare giør hand det? Paa det at hand icke skal bekiende Christum sin Saliggiørere: Hand ved vel/at ingen bliffuer salig / vden hand bekiender Gud met Munden: Thi saa siger Paulus til de Romere/i det tiende Cap: **Met Hiertet troer mand til retfærdighed/oc met Munden bekiender mand til Salighed.** For det fierde / giør hand denne arme Stackarl blind. Huorfaare det? At hand skal icke see Guds

1. Dieffuelen tilstopper Ørnene.

Roman. 1.

2. Satan besætter Hiertet.

Iohan. 3.

3. Satan giør Dum.

Roman. 10.

4. Satan giør Blind.

Gierninger/ som fortælle oss hans Herlighed / som Dauid vidner om HERRENS Gierninger/ i det hand siger: **Himlene opregne Guds ære / oc Befestningen hans Henders gierninger.** See / saaledis lycker Satan alle Saligheds veye igien/ for dette arme Menniske.

Psalm. 19.

III. Hui Satan tager sig saadant til.

Huorfaare giør den Bøsuicht det? Først/ for hand er selff fordømt / oc haffuer intet Haab om Salighed. 1. Dernæst/ bær hand saa stor Affuind paa vor Herre Christum/ oc er hañem saa hadsk/ at hand icke kand lide oc fordrage hans Rige. 2. Her foruden/ er hand optent vdi saa stor vmættelig affuing oc vrede imod det Menniskelige Køn/ saa at hand stunder effter/ at ville haffue alle Menniske euindelige fordømde met sig. 3. Derfaare siger Sanct. Peder: **Dieffuelen løber omkring som en brølende Løwe/ oc atspør huem hand kand forderffue.**

1. Petr. 5.

IIII. Hui Gud saadant tilsteder.

Men huorfaare tilsteder Gud hannem det/ at hand maa saa plage Mennisken? Hand tilsteder hannem det/ Først for wi haffue vel fortient denne straff met vor Synd: Oc alt det onde oss vederfaris/ det skulle wi legge oss selff til/ oc kiendis oss selff at haffue skyld der vdi oc vere Aarsage der til. 1. Dernæst tilsteder Gud hannem det/ paa det at wi skulle forstaa oc kiende huor store oc mectige Christi gierninger ere mod den Christne Kircke: For ingen forstaar oc ved huor gaat det er at vere ledig oc løs / vden den som nogen tid lang haffuer veret i Fengsel: Icke veed heller nogen huilcken en god ting Helbreden er/ vden den som haffuer veret siug oc skrøbelig. 2. Fremdelis tilsteder hand hannem det/ paa det at wi skulle paakalde Christum om redning oc hielp imod Dieffuelen / Thi hand allene kand offueruinde hannem. 3. Her foruden tilsteder Gud Dieffuelen saadant/ at wi met en stadig Tro skulle beuebne oss imod hannem/ effter S. Peders Formaning/ som saa liuder: **Staar hannem imod / oc verer stercke i Troen.** 4. Thi Troen er den rette Seyeruinding offuer Verden/ som Johannes siger met disse Ord: **Eders Tro er den Seyeruinding som offueruinder Verden.** For det sidste tilsteder hand hannem det / paa det at naar wi ved Christi næruerendis hielp oc bistand/ ere fride oc reddede fra Dieffuelens tyranni / wi da baade skulle kiende at Christus boer i oss / effter disse Dauids ords liudelse: **At alle Land skulle vide/ at der er en Gud i Israel.** 5. Det er/ i den Christne Kircke: Oc at wi skulle prise Gud som oss hielper oc redder.

Den som icke forsøger det onde/ veed icke huor det gode smager.

1. Petr. 5.

1. Iohan. 5.

1. Sam. 17.

Om Christo oc hans Rige ery ting at acte.

WI haffue nu hørt om Dieffuelen/ huad hand er for en/ Huad hans bestilling er/ Hui hand saa stunder effter den Christne Kirckis forderffuelse/ Oc huorfaare Gud tilsteder hannem

hannem det. Nu ville wi ocsaa høre om vor Konge Christo/ om huilcken ieg ocsaa vil sige / Huad hand er / Huad hand giør oc bestiller/ Oc huorfaare hand det giør.

I. Huad Christus er.

Huo er Christus? Hand er Gud oc Menniske/som er fød aff Faderen aff euighed/en euig Gud met sin euige Fader oc den hellig Aand/saa som wi bekiende i vor Troes Artickle: Hand foer neder aff Himmelen for vor Salighed/ oc anammede Menniskelig Natur/at hand met sin Død vilde fri oss fra den euige Død oc Pine.

II. Huad Christus giør.

Huad giør Christus? Det lærer oss dette Euangelium. Først oplader hand dette døffue Menniskis Øern. Dernæst vddriffuer hand Dieffuelen aff hannem. Fremdelis løser hand hans Tungis baand/at hand kand tale. Oc hand der offuer oplader hans Øyen at hand kand see. Dette samme giør hand endnu daglige i sin Kircke oc Menighed. Først oplader hand vore Øern/at wi kunde høre Guds ord/Thi huo som gierne haffuer lyst oc villie til at høre Guds Ord/ hand skal vide at Christus haffuer oplat hans Øern: Oc huo som icke gierne gider hørt Ordet/hand skal vide at hans Øern ere endnu tilstoppede aff Satan. Huorfaare at den som icke endnu haffuer Øern til at høre Guds ord met/hand skal fly til Christum/ som allene kand oplade dem. Dernæst frier hand ocsaa hiertet fra Dieffuelen/at wi kunde tro paa Gud: For Christus lærer hos Johannem i det siette cap. At Troen er Guds gierning/saa sigendis: **Det er Guds gierning / at i tro paa den som hand vdsende.** Derfaare der som du icke troer paa Christum/ da besider Dieffuelen endnu dit Hierte: Huorfaare mand skal søge til Christum / som allene kand offueruinde Dieffuelen. Her foruden løser hand ocsaa din Tunde/at du ocsaa met Munden kant bekiende/loffue/prise oc paakalde hannem.

1. Christus oplader Ørne.

2. Christus renser Hiertet.

Iohan. 6.

3. Christus løser Tungen.

III. Hui Christus saa hielper oss.

1\. Huorfaare giør Christus det? Først / fordi at hand haffuer Mennisken kier / hues Natur hand tog paa sig / den tid hand bleff 2. født aff Jomfru Maria. Dernæst/for hand er Dieffuelens Fien- 3. de. For det tredie/for det er hans Embede/ at hand skal indfalde i sin Fiendis Dieffuelens Rige/ røffue sin Fiende/ oc giffue alle dem som tro paa sig/ det euige Liff.

Skilsmisse imellem Christi oc Dieffuelens rige.

HER aff er nu klarlige tilsiune/ huor stor Skilsmisse der er imellem Christi oc Dieffuelens rige. I Dieffuelens rige er Synden oc Døden: I Christi rige er Retfærdighed oc Liffuet. I Dieffuelens rige er Fordømmelsen: I Christi rige er Salighed oc Befrielse fra Fordømmelsen. I Dieffuelens rige er Mørcket: I Christi rige er det euige Lius. I Dieffuelens rige er Pine oc Jammer: I Christi rige er Glæde. I Dieffuelens rige seer mand Dieffuelen oc alle fordømde: I Christi rige see de Hellige Guds Ansict/oc haffue wendelig Herlighed ved JEsum Christum. Her aff paamindis wi derfor / baade met huad Flittighed wi skulle fly

Lærdomme. 1.

 Dieff-

2. Dieffuelens rige / Oc huor storlige wi skulle legge vind paa at vere retsindige oc salige Induaanere i Christi rige.

Om den Anden.

Intet er trygt for Baguaskere oc Spaatte-muler.

Er Jøderne saae dette Christi Miracel oc vnderlige Gierning / sætte de sig saa som Dieffuelens Legater oc Sendingebud imod Christum / aff deris gantske Mact oc Formue / oc sagde at **hand vddreff Dieffle formedelst Beelzebub den øffuerste Dieffuel.**

Verdens Vanart.

See / huor stor er Verdens Ondskaff: Guds Gierning legger hun Dieffuelen til / paa det at hun jo kand bliffue oc dø i sin Synd. Huilcket dødeligt Menniske skulde nogen tid saa gantske daarlige sæt sig op imod Christum / der som det icke opeggedis der til aff Dieffuelens Aand? Men Christus vil ingelunde lide saadan Guds bespaattelse / men hand skamfuter oc igiendriffuer denne Dieffuels forhaanelse / met stercke oc wbeuegelige beuisninger.

Den første Beuisning: Jngen kand ved en Dieffuel vddriffue en anden: Derfaare sige i aldelis wret / i det i sige mig at vddriffue Dieffuelen i Beelzebubs naffn / Thi der som en Dieffuel giorde en anden offueruold oc vddreffue hannem / da kunde Dieffuelens Rige icke bliffue bestandigt / Men nu see wi at Satans Rige er gantske stadfest oc sterckt. **Huert Rige som er wens met sig selff / det bliffuer øde.** Thi huor der er wenighed / der maa mand visselige foruente sig ødeleggelse oc forstyrring.

En Raffn hugger icke den andens Øye vd.

Den anden Beuisning: Der som ieg vddriffuer Dieffle vdi Beelzebubs naffn / da vddriffue ocsaa eders Børn dem i det samme naffn / Men dette er icke sant / effter eders egen Dom oc Bekiendelse. Thi i bekiende at eders Børn vddriffue Dieffle ved Guds krafft: Derfaare giøre i Wret / i det at i sige / at ieg vddriffuer Dieffle vdi Beelzebubs naffn.

Menniskens vddriffue Dieffle ved Gudskrafft.

Den tredie Beuisning: Jeg vddriffuer Dieffle ved Guds finger / det er / ved min Guddoms Mact oc Krafft: Derfaare giør i icke ret / at i legge Dieffuelen den Gierning til som ieg giør.

Guds Finger gior Jertegn.

Den fierde Beuisning: Den som offueruinder en anden / er sterckere end den som offueruindis: Jeg offueruinder Dieffuelen / fordi ieg vddriffuer hannem oc tager hans harnisk oc verie: Derfor er ieg stercker end hand er. **Naar en sterck beuebnet beuarer sit Pallatz / da bliffuer det met fred huad hand haffuer.**

Christus er stercker end Dieffuelen.

Huo er denne stercke beuebnede? Det er den gamle Hugorm Dieffuelen / Hand beuarer sit Pallatz / naar hand boer vdi de Vantro Menniske / naar hand forblinder Menniskens Sind / at de icke skulle kiende Christum: Oc det er met fred huad hand haffuer / Naar Guds ord icke predickis / oc Menniskens paafund læris i deris sted / Men

Den stercke beuebnede.

Men naar Suerdet/ (det er Guds ord) vddragis/ da maa Dieffuelen strax vige: Fordi Christus/ som er Ordet/ er sterckere end Satan.

Den femte Beuisning: **Huo som icke er met mig/ hand er imod mig/ oc huo som icke samler met mig/ hand atspreder.** Det er/ Dieffuelen atspreder den Christne Kircke oc Menighed/ oc ieg forsamler hende/ Derfaare er ieg oc Dieffuelen icke ens met huer andre. At Dieffuelen atspreder Christi Kircke beuiser hand met en smuct Lignelse.

Dieffuelen er imod Christum.

Om den Tredie.

Naar den vrene Aand vdfar aff Mennisket/ det er/ naar Dieffuelen/ som selff er en vreen Aand/ oc pleyer i mange maade at besmitte Menniskens Hierter/ hand vdfar aff Mennisket/ som hand nu ved min krafft bleff vddreffuen aff dette arme Menniske som vaar besæt/ Huad giør hand da? **Da vandrer hand igiennem tørre steder/ søger huile oc finder hende icke/ da siger hand: Jeg vil komme tilbage igien i mit Hus/ som ieg foer vd aff.** Hand vandrer igiennem tørre steder/ det er/ igiennem de Hierter/ som icke ere vandede met den hellig Aands Vand. Huad er det/ at hand søger huile oc finder hende icke? Met dette Ord giffuis hans Idræt tilkiende: Thi hand lader sig icke der met nøye at hand haffuer giort en gang skade/ Men legger stedse io mere oc mere vind paa/ at giøre større skade. Saa saare vindskibelig er hand at forderffue Mennisken/ hand lader sig icke nøye der met/ at hand besider mange Menniskis Hierter/ vden hand ocsaa kand komme tilbage til dem der hand er før vddreffuen aff/ Huorfor hand siger: **Jeg vil komme tilbage til mit Hus/ som ieg foer vd aff.** Met disse Ord giffuis tilkiende/ at hand lader dem icke vere vfristede som ere bleffne reene formedelst Troen/ men legger vind paa at gaa ind igien i deris Hierter/ paa det at hand kand affuende dem fra Christi Rige/ Oc naar som det skeer/ **da bliffuer det verre met det samme Menniske/ end det vaar tilforn.** Fordi det Menniske bliffuer Christi Fiende paa ny/ oc vddriffuer den hellig Aand/ oc maa da foruente sig større Straff/ vden hand vddriffuer Dieffuelen igien ved en aluerlig Penitentze.

Tørre steder.

Satans Idræt.

Derfor skulle wi her grandgibelige acte/ huor farligt det er met dem/ som en gang haffue suoret Christo huldskaff oc troskaff/ oc siden giffue sig igien vnder Dieffuelens Aag/ Thi de synde groffuelige imod den Hellig Aand/ oc maa derfaare foruente sig allerstørst

Lærdom.

første Plage oc Straff. Huorfaare de som haffue nogen Omhyggelighed for deris Salighed/ de skulle omuende sig i tide / oc stride mandelige imod Dieffuelen / paa det at hand skal icke nedsiuncke dem igien i Synd oc Ondskaff.

Om den Fierde.

OC det begaff sig der hand dette talede/ opløffte en Quinde iblant Folcket sin Røst/ oc sagde til hannem: Saligt er det Liff som dig bar/ oc de Bryst som du dide. Men hand sagde/ Ja Salige ere de / som høre Guds Ord/ oc beuare det.

Atskillige Meninger om Guds Ord.

Her skulle wi først mercke at Menisken haffue atskillige Domme oc Meninger om Guds Ord: Somme forundre sig der paa/ haffue det kiert oc holde meget der aff/ saa som denne Quinde giorde: Somme tale ilde om Ordet / saa som de giorde der Christus haffuer i dette Euangelio at handle met. Fordi der haffuer altid veret saadanne Tilhørere fra Verdens begyndelse: Cain foractede ordet/ Abel haffde det kiert: Noe elskte ordet/ oc den gantske Verden forsmaade det: Vdi Jeremiæ tid vaare der saare faa som anammede oc hørde Propheternis Ord oc Predicken met Fruct/ den største Part haffde større lyst til at vende sig igien til deris gamle Affguderi/ Huorfaare at de sagde saaledis til Jeremiam Prophete: Den tid wi offrede til Himmelens Dronning (det er Solen) da haffde wi Brød nock oc det gick oss vel/ oc wi viste aff ingen Vlycke. Lige saa sige oc mange iblant oss paa denne Dag: Den tid wi hørde Messer / Der wi gaffue til Muncke oc Kloster / da vaar bedre kiøb paa alting end det er nu/ der vaar større Guds fryct oc større Kierlighed iblant Folck. Saadan Tack beuiser den onde Verden Gud for sine Velgierninger: Hand giffuer oss sit Ord til Salighed / men wi ville heller haffue Mennistens Drømme: Hand tilbiuder oss Naade til Salighed/ for intet vden vor fortieniste / oc wi ville fortiene det met Munckis squalder oc forfengelighed. Men wi ville lade det fare altsammin/ oc høre huad Christus siger / hand siger: Salige ere de/ som høre Guds Ord/ oc beuare det. Dette er faa Ord/ men de haffue dog en stor Forjættelse met sig.

Exempel.

Ierem. 44.

Himmelens Melechet.

Vtacknemmelighed.

Huad Guds Ord er.

Huilcket er dette Guds Ord? Det kand icke vere andet Ord/ end det som de hellige Propheter haffue lært/ Christus met sit Blod haffuer stadfest/ oc de hellige Apostler haffue predicket i all Verden. Huilcket er dette Ord? Summa paa dette Ord indeholder vor Børnelærdom/ som er Catechismus/ huilcken er de ti Guds Bud/ vor Christelige Troes Artickle/ HErrens Bøn/ de tuende Sacramenters

Om dette Guds Ord/ oc Ordens visshed/ læs en merckelig

menters Ord / oc de Ord som i huer Søndag høre i Euangelio: Dette Guds Ord er/ met faa ord at sige/ det samme som Propheterne/ Christus oc Apostlerne lærde. Dette ord vil Christus at wi skulle høre/ Derfor vil hand at der skulle vere Predickere oc Siælesørgere/ som kunde lære oc forkynde dette Ord: For efterdi hand giffuer oss sit Ord / oc tilbiuder oss Salighed / som anammis ved Troen aff Ordens hørelse / da er det fornøden behoff / at der maa vere de som kunde lære oc predicke Ordet.

oc grundelig Lærdom i Fortalen paa Liffsens Vey.

Men efterdi at det er icke nock at lære oc høre Ordet/ vden det beuaris vel / da legger HERREN disse Ord til / oc siger: Oc beuarer det. Huad er at beuare Guds Ord? Det er at lære Ordet som mand haffuer hørt / mercke oc beholde det / tro oc forlade sig der paa/ oc aff Troen beuise Gud Lydighed / efter som Ordet lærer. Saa giorde vor Fader Abraham/ hand hørde ordet/ beholt det/ vaar det lydig/ oc aff Troen beuiste Gud saadan Lydighed / at hand vilde heller efter Guds befalning sla sin eniste Søn ihiel / end hand vilde offuertræde Guds Bud. Men huo er iblant oss som beuiser Gud saadan Lydighed? Wi ville vel kaldis Abrahams Børn / men wi ville icke gaa i vor Faders Fodspor. Huad loffuer Christus dem som høre hans ord oc ere det lydig? hand siger/ Salige ere de/ som høre Ordet etc. Her siger hand/ at de ere salige/ det er/ de ere fri fra all Wselhed/ fra Synden oc den euige Fordømmelse / Oc ere begaffuede met det euige Liff oc Salighed / ved JEsum Christum vor HERRE. Huilcken met Faderen oc den hellig Aand leffuer oc regnerer en sand Gud fra Euighed til Euighed/ Amen.

Wi skulle giøre efter Ordet.

Genes. 22.

Paa Midfaste Søndag/

Euangelium / Johannis i det VI. Capitel.

Er effter foer JEsus bort offuer Haffuet/ hos den Stad Tiberias i Galilæa/ oc der drog meget Folck efter hannem fordi/ at de saae de Tegen / som hand giorde met de Siuge. Da gick JEsus hen op paa it Bierg / oc sætte sig der met sine Disciple. Oc det vaar nær Paaske Jødernis høytid. Da opløffte JEsus sine Øyen/ oc seer at der kommer meget Folck til hannem/ oc siger til Philippum:

Matth. 14. Marc. 6. Luc. 9.

Huor

Huor kiøbe wi Brød at disse skulle æde? Men hand sagde det at forsøge hannem / Thi hand viste vel huad hand vilde giøre. Philippus suarede hannem: Brød for tu hundrede Penninge er icke nock iblant dem/at huer tager noget lidet. Da siger en aff hans Disciple til hannem / Andreas / Simonis Petri Broder: Her er en Dreng/ hand haffuer fem Bygbrød oc tho Fiske / Men huad er det iblant saa mange? Jesus sagde: Skicker Folcket til Sæde. Oc der vaar meget Græss paa den sted. Da sætte sig ned ved fem tusinde Mend. Oc Jesus tog Brødene / tackede / oc fick Disciplene dem / Men Disciplene finge dem som haffde sæt sig ned. Disligest ocsaa aff Fiskene/saa meget som hand vilde. Oc der de vaare matte/da sagde hand til sine Disciple: Sancker tilsammen de offuerbleffne Leffninger/ at der intet spildis. Da samlede de/ oc fylte tolff Kurffue met Leffninger/ aff de fem Bygbrød som de leffnede der finge Mad. Der Menniskene nu saae det Tegn som Jesus giorde/ sagde de: Denne er visselige den Prophete / som skal komme til Verden. Der Jesus nu merckte / at de vilde komme oc tage fat paa hannem/at de kunde giøre hannem til Konge / Da vigte hand atter paa Bierget selff allene.

Forkla-

Forklaring paa dette Euangelium.

Summa paa dette Euangelium.

SVmma paa dette Euangelium er/ at Christus her met Gierningen oc liffactigt Exempel/ stadfester sin Lærdom/ som hand giffuer oss Matthei vdi det siette Capitel. Atspørger først Guds Rige/ oc hans (det er/ Guds) Retfærdighed/ saa skal alt det andet tilfalde eder: Paa det at wi baade aff Christi Ord oc Mirackel/ kunde vnderuisis oc læris/ at forlade oc bortkaste den wnyttige Bugsorge/ effterfølge Christum vdi Ørcken/ Oc sætte all vor Omhyggelighed til hannem/ effter hans Befalning/ som saa liuder: Kast all din Omhu paa HERREN/ hand skal forsørge dig. Derfaare vil dette gantske Euangelium lære oss/ at de som høre/ elske oc beuare Guds Ord skulle icke dø aff Hunger/ thi Christus haffuer Omhyggelighed for dennem. Tre Artickler ville wi faaregiffue oc forklare.

Psalm. 55.

Den Første.

At Gud haffuer Omhu for dem som effterfølge hannem.

Den Anden.

Dette Miracke ls omstendige vilkaar/ Oc huor til det er oss nytteligt.

Den Tredie.

Om dette Folckis forsæt/ som vilde giøre Christum til en Konge/ Oc huor Christus flyer fra dem.

Om den Første.

Sex stycker her at ac[te].

VDI denne første Lærdom kommer oss mange stycker for at betencke/ aff huilcke huert fører sin synderlige Lærdom oc Formaning met sig/ som ere: 1. Christi reyse. 2. Christi Gierning. 3. Denne Skaris aluerlighed oc begerlighed at høre Christum. 4. Huad dem haffuer beueget der til. 5. Huad Nytte oc Gaffn Folcket haffuer der aff. 6. Oc huad wi aff dette Folckis Exempel/ oc Christi Mirackel skulle lære.

I. Christi reyse

Christi reyse fortællis her met disse Ord: Der effter foer Jesus bort offuer Haffuet/ hos den Stad Tiberias i Galilea. Tiberias vaar en Stad som vaar opbygt/ hos Jordans Flod aff Kong Herode/ Keyser Tyberio til ære. Vdi denne Reyse skal mand see til den endelige Sag/ huorfor Christus reyste/ Oc til Christi Exempel. Den endelige Sag til hans Reyse vaar denne/ at hand formedelst sin Predicken oc Mirackel kunde vijt oc bret vdsprede sit Euangelium. Hans Exempel tien der til/ at wi skulle effterfølge Christum huer vdi sit Kald/ oc icke frede eller spare

(margin: 1. 2.)

ler spare oss/ men at wi beflite oss Dag oc Nat/ til Land oc Vand at vdrette oc fuldkomme vort Kald: Oc skulle icke alleniste ordens Tienere/ men ocsaa huer effter som hans Kald vdkreffuer/ trolige efterfølge dette Exempel.

II. Christi gierning.

Huad giør Christus paa denne sin reyse? Marcus siger vdi sit siette Cap. at Christus ynckedis offuer Folcket/ Thi de vaare som de Faar der haffue ingen Hiurde/ Oc hand begynte en lang Predicken. Mattheus legger dette til/ at hand haffde den gantske Dag igiennem/ at giøre met Siuge/ som hand helbredede. Her haffue wi fire ting at betencke/ som ere: 1. Christi Affect oc Hiertelag. 2. Aarsage til saadant Sind oc Hiertelag. 3. Huordanne wi ere foruden predicke Embedet/ oc den endelige Sag til predicke Embedet. 4. Oc huor saare nyttigt det er.

Math. 14.

Fire ting at acte.

1. Christi hiertelag mod oss.

I det at Christus ynckis offuer Folcket/ paamindis wi at betencke huor faderlige hand er til sinde mod oss/ som er/ at hand tager sig vor Nød oc Jammer til. Det er det der Apostelen siger til Hebreerne: **Wi haffue saadan en ypperste Prest/ som kand haffue metynck offuer vor skrøbelighed.**

Hebr. 5.

2. Aarsage til saadant Hiertelag. Marc. 6.

Huorfaare Christus ynckis offuer Folcket/ giffuer Marcus tilkiende: **Fordi**/ siger hand/ **de vaare som de Faar der haffue ingen Hiurde.** Huordanne ere Faar foruden Hiurde? De ere wsle Diur/ maa huer time oc stund tage sig vare for Tiuffue oc Vlffue. Den tid der Christus dette sagde/ da vaar Folcket forført oc bortledt formedelst falske Lærere/ fra den reene Guds tieniste/ vdi atskillige vrange Meninger oc Menniskelig paafund/ hues Fruct oc Ende vaar Siælens fordømmelse. Lige som wi vdi vore Forfædris tid haffue forfaret vdi Paffuedommet/ huor der bleff vdi den rette Guds tienistis sted/ indført vdi Guds Kircke grueligt Affguderi oc falsk Tro/ som er/ affdøde Helgens paakaldelse/ Sacramenternis misbrug/ Skærsild oc andet løst Fackleri/ Gud giffue at saadant icke haffde fest Rod/ oc sade indgroet vdi mange Menniskers Hierter/ endnu paa denne Dag.

Paffuens Affguderi.

3. Huordanne wi ere foruden predicke Embede.

Derfaare skulle wi her aff lære/ huor wsle Creatur Mennisken er foruden det hellige predicke Embede/ som er/ at de ere lige som de Faar der løbe omkring i Ørcken/ huor de haffue huert øyeblick/ at foruente stor fare aff Tiuffue oc Vlffue. Ja/ at ieg skal sige det met it ord: Huor som icke er Guds ord/ der er oc ingen Salighed. Her aff skulle wi ocsaa lære den endelige sag til det hellige predicke Embede/ Oc huor saare nyttigt det er.

4. Predicke Embedens nytte oc gaffn. Psalm. 23.

Folcket ere foruden Guds Ord/ lige som Faar vden Hiurde. Derfor er Guds Ord dem lige som en Hiurde Kiep/ met huilcken 1. Menniskens forsamlis aff Ørcken til deris rette Hiurde. Det er 2. ocsaa lige som en god Gresgang/ paa huilcken de vederquegis/ fødis oc næris. Det er ocsaa en Lægedom/ met huilcken vore Siæle 3. lægis

lægis oc helbredis. Kort at sige/ Det er den euige wdødelige Sæd/ formedelst huilcken wi igienfødis til det euige Liff/ naar wi tro Ordet som predickis for oss. Huor storlige Guds Ord er oss nu fornøden/ kand mand her aff lættelige forstaa.

III. Folckens begerlighed oc lyst til at høre Christum.

Folckens aluerlig lyst oc begering til at høre Christum/ giffuis her ocsaa tilkiende/ i det at Euangelisten siger. **Oc meget Folck fulde effter hannem:** Dette Folck fulde hannem hen vdi Ørcken langt fra Stæderne/ der som vaar huercken Mad eller Dricke. See/ met huilcken en stor aluerlighed dette Folck begerede at høre Christum/ saa at de haffue slet ingen omhu for deris Liff. Marcus scriffuer ocsaa at de bleffue lenge hos hannem/ saa at Dagen vaar nu først forløben.

IIII. Huor aff Folcket beuegis til at efterfølge Christum.

Huorfaare Folcket saa effterfulde Christum/ siger Euangelisten Johannes i dette vort dags Euangelio/ der hand saa siger: **Fordi at de saae de Tegen som hand giorde met de Siuge.** Disse Tegn vaare baade Vidnesbyrd om Christi Guddoms Mact/ oc beseylning paa hans Lærdom/ Disligeste beuisning om hans store Veluillighed oc Godhed mod Mennisken. Thi disse try stycke betenckte Folcket/ naar de saae Christi Jertegn/ som hand daglige giorde.

V. Huad gaffn de finge der aff.

Her aff/ at dette Folck saa effterfulde Christum/ finge de dette gaffn/ at de ere komne til deris Salighets kundskaff/ fordi at i det Christus stadfeste oc bekrefte sin Lærdom/ som hand Mundelige fremførde met vnderlige gierninger/ toge de Troning paa hans Ord/ formedelst huilcken Tro de ere alle bleffne salige/ som bleffue der vdi bestandige indtil Enden. Der hos haffue ocsaa mange aff dennem bekommet legemlige Velgierninger/ Thi hand helbredede dem som vaare met atskillige Siuger bestedde/ saa som de andre Euangelister omtale.

VI. Huad wi her aff skulle lære.

Huorledis skulle wi nu efterfølge dette Folckis Exempel? Dette Folck følge wi effter/ Først der som wi flitelige høre Guds Ord/ tro det/ oc lade oss lede oc føre formedelst Christi Miracket/ met huilcke hand stadfestede sin Lærdom. (1.) Dernæst/ skulle wi ocsaa efterfølge denne Almue her vdi/ at de atlyde den Regel/ som Christus giffuer Matthei i det siette Capitel/ saa liudendis: (2.) **Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa skal alt det andet tilfalde eder.**

Huorledis huer Christen skal skicke sig vdi sit Kald.

DEnne ordning skulle alle fromme Christne flitelige besinde. Vor første oc største sorg oc omhu skal vere effter Guds rige oc hans Retfærdighed. Dernæst skal ocsaa huer vdi sin sted/ effter saa som hans Kald vdkreffuer flitelige arbeyde. Thi saa siger Scrifften: **J dit Ansictis Sued skalt du æde dit Brød.** Oc Da- *Genes. 3.*

Psalm. 128. uid i Psalmen siger: **Du skalt nære dig aff dine Henders**
2. Thessal. 3. **Arbeyde.** Oc Paulus siger: **Den som icke vil arbeyde hand skal icke heller æde.** Saaledis leggis oss alle Arbeyde paa/ men dog huer effter som hans Kald vdkreffuer/ Thi en Sognepreſt haffuer it Arbeyde/ En Bonde it andet. En Konge haffuer it Arbeyde/ En Cantzeler it andet/ Oc en Raadsherre it andet/ etc.

Men huer skal tage sig vare/ at de icke omuende denne Ordning i deris Arbeyde/ saa som de giøre der først sørge for Bugen/ oc sidst for Siælen. Derfaare skal den som er i Øffrigheds Kald saa tencke: Min HERRE Christus siger: Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ oc søger siden det som er tienactigt til dette timelige Liffs nødtørfft. *Matth. 6.* Denne min HERris befalning vil ieg vere lydig/ oc vere viss paa at hand visselige holder mig/ det hand haffuer loffuet mig/ alligeuel at min Fornufft oc den gantske Verden knurrer der imod/ oc legger vind paa at ville omuende denne Ordning/ som Christus haffuer oss faarescreffuet. *Beuisning at Gud vil føde oss.* Gud føder oc nærer Fule/ hui skulde hand icke ocsaa føde mig/ naar ieg atlyder hannem? Hand giffuer mig Legeme/ hui skulde hand icke ocsaa giffue mig Klæder? Hand giffuer mig Liff oc Aand/ hui skulde hand icke ocsaa giffue mig Mad? Hand giffuer mig det euige/ hui skulde hand icke ocsaa giffue mig det timelige? Derfaare huo som er en from Christen/ hand skal efterfølge denne Regel: **Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa skal alt det andet tilfalde eder.**

Synder imod Christi Regel Matthei 6. Men der synde mange (diss ver) imod denne Regel. Thi først synde her imod/ de som icke alleniste icke selff høre Guds Ord/ men forhindre ocsaa andre/ at de icke kunde høre Ordet/ saa som hine vgudelige gerige Husbonder giøre/ der forhindrer deris Hustruer oc holde dem fra Ordet/ ickun at de kunde mætte oc opfylde deris Gerighed. Disse falde Gud i sit Embede met deris daarlige dristighed/ oc slemmelige bespaatte oc foracte Christi Befalning: Der aff kommer det/ at alt det de tage dem for Hender/ gaar ilde for sig. De ville først forsørge Legemet/ Dernæst om de kunde faa gode stunder oc Tid der til/ ville de ocsaa haffue en liden Omsorge for Siælen.

Gienſigelse. Ja/ maatte nogen sige: Jeg samler i forraad til min Hustru oc Børn. *Suar.* Suar: Der giør du ret vdi/ oc ieg loffuer dette dit Forsæt. Thi Naturen lærer oss det/ oc Fornufften giffuer det met sig/ at en Husbonde skal haffue omsorge for sin Hustru oc Børn. Oc *1. Timoth. 5.* Paulus siger: **Der som nogen icke besørger sine/ oc besynderlige sine Husfolck/ hand haffuer nectet Troen/ oc er verre end en Hedning.** Men der som du vilt samle/ da eff-

da efterfølg Christi Regel/ oc dette Folckis Exempel. Atspør først Guds Rige: Ver dernæst flitig vdi dit Kald. Der som du bær dig anderledis at/ da skulle dine Børn icke glæde sig aff dit Arbeyde/ Thi dit Arbeyde er forbandet/ oc forbandet er dit Arbeydis Fruct/ oc det skal icke komme dine Børn til gaffn. Thi dette Sprock er visselige sant:

Huor mand skal samle Gods i hob.

Deuter. 28.

Ex male quæsitis, non gaudet tertius hæres, Det er/
Det du met Suig oc Wret mon faa/
Til tredie din Arffuing skal det ey naa.

Daglig forfaring lærer/ at det Gods som Forældrene haffue atspurt oc samlet met Wræt/ fortære almindelige Børnene siden/ oc slemmelige omkomme det vdi Horehus met Horer oc Skøger/ slemmen oc demmen/ Kiff oc trætte etc. Derfaare saa fremt som wi ville lade Gudfryctighed gaa oss til Hierte/ da lader oss efterfølge Christi Regel oc dette Folckis Exempel/ Der som wi det giøre/ da skulle wi visselige befinde Guds runde oc milde Haand mod oss.

Det mand met Synden faar/ met Sorge forgaar.

Om den Anden.

NV ville wi tage dette Miracklels omstendige vilkaar for oss/ som ere mange. Først siger Christus til Philippum: Huor kiøbe wi Brød at disse kunde æde? Huorfaare at hand det giorde sætter Euangelisten til/ sigendis: Det giorde hand/ at hand vilde forsøge hannem. Det er/ at hand vilde forfare/ huad for en Tro hand haffde/ efterdi hand tilforn haffde seet hannem omuende Vand til Vin vdi Cana i Galilea.

Dette Miracklels omstendighed.

1. Christi Spørsmaal.

Iohan. 5.

Men huad suarer Philippus? Brød for tu hundrede Penninge er icke nock iblant dem/ at huer kunde faa it lidet stycke. Her forglemmer Philippus de Tegn som hand haffuer seet tilforn/ tager sin Fornufft vdi raad met sig/ som hand vilde saa sige: Her er en stor hob Folck/ der som de skulde alle mættis da vil der mange Penninge til/ oc wi haffue saa gaat som ingen. Derfaare er det forgeffs/ at spørge om Brød/ huor mand det skulde kiøbe. Anslag ere slet forgeffs/ naar det er wmueligt at de kunde gaa for sig.

2. Philippi Suar.

Fornufft vdretter intet gaat vdi Guds Sag.

Her kommer nu en anden Discipel frem/ som er Andreas/ oc giffuer tilkiende/ at her er en liden Dreng forhaanden/ hand haffuer met sig fem Bygbrød/ oc tho Fiske/ Men det forslar dog intet/ til saa stor en Almue. Denne Discipel falder ocsaa vdi Mishaab.

3. Andreæ Skrøbelighed.

Huad giør da Christus her til? Jesus sagde: Skicker Folcket til Sæde. Som hand vilde saa sige: Efterdi at det

4. Christi suar.

effter eders Mening er wmueligt/ at saadan en hob Folck kunde her vdi Ørcken opholdis at de skulde icke suelte ihiel/ Da vil ieg/ som haffuer sagt baade til dem oc eder: **Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa skal det andet tilfalde eder**/ nu her beuise met Gierningen/ at min Forjættelse er icke forgeffs/ Befale i ickun Folcket at sætte sig ned/ oc laue sig til at faa Mad. Her lyde Disciplene deris Mestere at/ Oc der sætte sig ned ved fem tusinde Mend/ som lauede sig til at faa Mad/ oc foruentede den vnderlige mættelse.

Matth. 6.

5. Christi velsignelse.

Der de nu sætte sig ned/ tog Jesus de fem Bygbrød oc to Fiske/ oc effter hand først haffde velsignet dem oc tacket Gud/ skiffede hand iblant dem som haffde sæt sig ned/ saa meget som hand vilde. Oc der de vaare bleffne mætte/ sagde hand til sine Disciple/ at de skulle sancke tilsammen det som vaar leffnet/ paa det der skulde intet spildis. Oc de lydde hannem at/ oc samlede tolff Kurffue fulde op aff stycker oc Leffninger: Her see wi Miracket/ met huilcket Christus beuiser oc stadfester sin Almectighed/ sine Forjættelsers visshed/ Oc sit Embede.

Christus beuiser sin Almectighed oc Godhed.

Fem stycker ere her aff at lære.

Hvad skulle wi her aff lære? Sandelige her aff kunde wi tage mange Lærdomme.

I. Christne skulle icke forfaris.

Først bekrefftis oc stadfestis det der wi hørde vdi den første Artickel/ som er/ at alle de som effterfølge Christum/ skulde icke dø aff Hunger/ som i nu haffue hørt.

2. Christus vil hielpe.

Dernæst beuisis ocsaa oc tilkiende giffuis vdi dette Miracke/ Christi Hiertelag mod dem som hannem effterfølge/ om huilcket wi haffue ocsaa hørt vdi den første Artickel.

3. Christus kand hielpe imod all Fornufft.

Her foruden stadfestis oc beuisis vdi dette Miracke/ at Christus kand hielpe imod all Fornufft oc Tancke/ naar hand vil. Thi lige som Christi Rige oc Verdens Rige ere atskillige: Saa kand der ocsaa vdi Christi Rige skee meget andre oc ypperligere ting end vdi Verdens Rige. Fordi at den som er Forstandere oc regerer Christi Rige hand er almectig/ cujus velle est fieri, Hues Vilie oc Gierning er it/ som Dauid siger: **Vor Gud er vdi Himmelen/ hand kand giøre alt det hand vil.** Derfaare naar Euangelium sætter oss Guds vnderlige Gierninger for/ Om de dødis Opstandelse/ Om det euige Liff/ Om de wgudeligis euige Straff/ oc om andet saadant/ Da skulle wi icke tage vor Fornufft vdi Raad met oss oc atspørge aff hende/ om det kand skee eller icke/ men wi skulle spørge Guds Ord til raads/ Oc naar Gud siger noget/ da skulle wi strax betencke oc ihukomme hans Almectighed oc Sandhed. Efftersdi hand er Almectig/ da er intet wmueligt for hannem/ Oc efftersdi hand er sandru oc trofast/ da maa det altsammen holdis stifft oc fast/ som hand loffuer oc tilsiger. Thi hand siger

Psalm. 115.

Fornufft skal icke spørgis til raads vdi Guds sag.

ger selff: **Himmel oc Jord skulle forgaa / men mine Ord forgaa icke.** *Luca* 11.

Wi lære ocsaa aff dette Mirackel oc Christi Gierning / at Gud vil met sin velsignelse forøge oc formere det lille de Gudfryctige haffue. Thi Menniskens mættelse oc ophold staar icke vdi meget Gods oc Offuerflødighed / men vdi HErrens velsignelse / som allene giør rig. Derfaare siger Christus hos Lucam i det xij. cap. **Ingen leffuer der aff at hand haffuer meget Gods /** Det er / Menniskens Penninge oc Gods er icke den maade / effter huilcken hand skal leffue / de opholde icke hans Liff oc Leffnet / Men Gud er den som baade giffuer Liffuet oc opholder det. Oc Dauid siger i den hundrede to oc tiuende Psalme: **Det skal gaa dem vel som dig elske.** Det hender sig tit oc offte / at en Fattig som frycter Gud triffuis meget bedre aff tørt Brød / Kaal oc andet saadant / end en vgudelig Rige aff kaastelige velsmagendis Rætter / oc den allerbeste Vin. Den fattige Lazarus fødde sig oc treffs meget bedre aff Smuler oc Brødiske / huilcke hand end neppelige kunde faa / end den rige Fraadzere aff sine kaastelige oc kræsne Retter. Dette skulle wi huer for sig flitelige betencke / oc foruente HERRENS Forjættelse / at hand vil velsigne vort Arbeyde / oc formere vort Brød. Thi hand er den som befaler oss at bede oc sige: **Giff oss i dag vort daglig Brød.**

4. Guds velsignelse giør rig. *Prouerb.* 10.

Merck dette vel.

Luca 16.

Matth. 6. *Luca* 11.

For det sidste lærer dette Christi Mirackel oss / at naar wi ville bruge oc nyde Guds gaffuer / da skulle wi først tacke Gud for sin Gaffue / Oc bede at hand vilde saadan sin Gaffue met sin Guddommelige velsignelse benaade oc helliggiøre: Thi at **Guds Creatur bliffuer helligt formedelst Guds ord oc bøn.** Saa som Paulus lærer i sin første Epistel til Timotheum i det fierde Capitel: **Formedelst Ordet helliggiøris Creaturet.** i det at wi lære at Gud haffuer skabt alting oss til gode / paa det at hand kand prisis der aff: **Formedelst Bønen helligis det /** i det at wi effter Christi Befalning bede oc begere aff Gud det daglige Brød / det er vor Næring / met huilcken wi kunde opholde dette Liff / saa lenge som Guds vilie er. Men det skeer offte / at mange / efterdi de icke bekiende Guds Velgierninger / meget mindre tacke hannem derfaare / da lide de stor Armod / offuer meget Gods oc Rigdom / oc det kand intet sla frem for dennem. Derfaare vil ieg haffue eder formanet / gode Christne / at i effterfølge dette Christi Exempel / saa tit oc offte som i ville bruge Guds Gaffuer. Oc det maa nu vere sagt om dette Christi Mirackel: Nu effterfølger den Tredie Artickel.

5. Wi skulle stedse tacke Gud.

Huor ved Creaturene helliggiøris

1. *Timoth.* 4.

1.

2.

Om den Tredie

DEr Menniskene nu saae dette Tegn som Jesus giorde / sagde de: Denne er visselige den Prophete som skal komme til Verden. Der Jesus nu merckte at de vilde komme oc tage fat paa hannem / at de kunde giøre hannem til Konge / da vigte hand atter paa Bierget / selff allene.

1. Folckens rette Mening om Christo. Esai. 35.

Her sættis oss tuende Exempel for / Det ene Folckens / det andet Christi. Vdi Folcket see wi tuende stycker / Først at de aff dette Miranckel kiende Messiam / huor vdi de giorde ret / Thi Propheten Esaias spaade oc sagde / at naar Messias kommer til Verden / da skulde hand giøre store Jertegn / paa huilcke mand skulde kende hannem: Derfor haffuer dette Folck her vdi giort ret. Det andet som wi haffue at acte vdi dette Folck er / at de vdi deris Sind oc tancker fare vild om Christo / thi der de formercke aff hans Mirackel / at Jesus vaar Messias / da vilde de krone hannem til Konge. Men Christi rige er icke noget verdsligt rige / som hand selff sagde til Pilatum: **Mit rige er icke aff denne Verden.** Dette Folck vilde vel beuise den Herre Christo tack / men de beuiste icke deris tacknemmelighed met ret forstand: Derfaare skulle wi nu lære aff dette Folck / at vere tacknemmelige mod Gud / oc efterdi at dette Folck foer vild vdi denne gierning / skulle wi lade Guds ord vere en Regel / effter huilcken wi skulle beuise vor Tacknemmelighed.

2. Folckens vrange Mening om Christo.

Iohan. 18.

Christi flucr paa Biergit.

Men der Christus formerckte dette enfoldige Folcks Nidkierhed / som vilde giøre hannem til en Konge / flyde hand op paa Bierget / oc vilde icke lade sig giøre til Konge. Huad skulle wi her aff lære. Først skulle wi lære det ieg nu sagde / at Christi rige er icke it verdsligt rige. 1. Dernæst / at wi icke stunde effter nogen ære / som er imod vort Kald / huer skal lade sig nøye met den Stat oc værdighed som hand er kaldet til / oc icke formedelst Ærgerighed lade sig beuege til at falde i en andens kald oc embede. 2. Men wi skulle huer vdi sit kald acte disse try stycke. Først / skulle wi flitelige der paa arbeyde huer vdi sin stat / at wi kunde leffue vdi en sand Guds fryct. For det andet / der som wi kunde giøre noget gaat / skulle wi icke stunde effter den menige mands roes oc gunst. For det tredie / skal dette vere vort visse forsæt / at tiene Gud oc hans Kircke vdi sand Guds fryct: De som anderledis giøre / de giøre icke retsindigt / men de fortørne Gud / lade deris Hoffmod see / oc saadanne lader Gud offte falde / paa det at deris daarlighed kand bliffue obenbare for huer mand / oc de saaledis kunde faa deris tilbørlige straff for deris æregerighed. Paa det at saadant skal icke ocsaa vederfaris oss / skulle wi paakalde Gud / at hand vilde regere oss met sin Aand / Den same eniste / euige oc naadige Gud ske loff / ære oc tack / fra Euighed til euighed / Amen.

Aff Christi flucr tuende Lærdomme.

Try stycker som huer vdi sit Kald skal acte. 1. 2. 3.

Kiære

Kiære Sondag / Euangelium / Johannis i det VIII. Capitel.

JEsus sagde til Jøderne: Huo aff eder kand beuise mig en Synd offuer? Men siger ieg eder Sandhed / huorfaare tro i mig icke? Huo som er aff Gud / hand hører Guds Ord: Derfaare høre i icke / Thi i ere icke aff Gud. Da suarede Jøderne / oc sagde til hannem: Sige wi icke ret / at du est en Samaritaner / oc haffuer Dieffuelen? JEsus suarede: Jeg haffuer ingen Dieffuel / Men ieg ærer min Fader / oc i vanære mig. Jeg søger icke min ære / men der er en som hende søger / oc dømmer. Sandelige / samdelige / ieg siger eder: Der som nogen holder mit Ord / hand skal icke see Døden euindelige. Da sagde Jøderne til hannem: Nu kiende wi at du haffuer Dieffuelen. Abraham er død oc Propheterne / Oc du siger: Der som nogen holder mit Ord / hand skal icke smage Døden euindelige. Est du da mere end vor Fader Abraham? Huilcken er død / oc Propheterne ere døde. Huad giør du aff dig selff? JEsus suarede: Der som ieg ærer mig selff / da er

min

min ære intet. Men der er min Fader som mig æ-
rer / huilcken i sige at hand er eders Gud / oc kiende
hannem icke / Men ieg kiender hannem. Oc der som
ieg sagde / Jeg kiender hannem icke / da bleffue ieg en
Løgnere / lige som i ere: Men ieg kiender hannem / oc
holder hans Ord. Abraham eders Fader bleff glad
at hand skulde see min dag / oc hand saa hannem oc
glædde sig. Da sagde Jøderne til hannem: Du est
icke endnu halfftrediesinds tiue Aar gammel / oc
haffuer du seet Abraham? JEsus sagde til dem:
Sandelige / sandelige / ieg siger eder: Før end Abra-
ham bleff / er ieg. Da løffte de Stene op / at de vilde
kaste paa hannem. Men JEsus skiulte sig / oc gick
vd aff Templet.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium indeholder en synder-
lig Lærdom om Christo / oc huorledis hans Fiender
anfecte oc imodstaa hans Predicken oc Lærdom. Thi
lige som Christus forsuarer sin Person / Embede oc
Lærdom / oc viser oss den rette Saligheds Kilde: Lige
saa sætte Jøderne (som ere Christi Fiender) sig imod hans Person /
Embede oc Lærdom / oc stride imod hannem met try slags Vaaben
oc Verie / huilcke Satan altid haffuer brugt fra Verdens første
begyndelse. De try Verie ere disse: Det første er Hyckleri oc vd-
uaartis Hellighed. Det andet er Kroglow oc vrang Vdtydning
paa Guds Ord. Det tredie er tyranni oc offueruold. Derfaare
beskriffuer oc affmaler dette Euangelium oss tuende Rige / som ere:
Christi oc Satans / Thi lige som Christus her forsuarer sit Rige:
Lige saa forsuarer ocsaa Dieffuelens Drabanter oc Tienere de-
ris Herris Rige. Men efftersi oss ligger meget mere mact paa /
huad Christus siger / end paa huad Satan blabrer der imod / Da
vil ieg aff Christi Ord i dette Euangelio faaregiffue tuende Lær-
domme / oc der hos vdrede oc forklare huad Christi Fiende haffue
giort oc suaret til huer aff dennem.

Satans Verie. 1. 2. 3.

Den Første.

Lige som Christus er den sande Messias: Saa ere alle de
icke aff Gud / som icke ville høre hannem.

Den Anden.

Huo som hører Guds Ord oc holder det / hand fries fra den
euige Død.

Vdi disse tuende Lærdomme / som ere de besynderligste i dette

Euangelio/vil ieg forklare den trætte imellem Christum oc Jøderne/i huilcke der indfalde mange andre Lærdomme oc formaninger.

Om den Første.

DEn første Lærdom indeholder vdi sig tuende stycker: Det ene/ at Christus er den sande Messias: Det andet/at huo som icke hører Christum/ hand er icke aff Gud.

Tu ting at acte i denne Artickel.

OM det første stycke liuder Texten saaledis: Huo aff eder kand skylde mig for nogen Synd? Efterdi ieg siger eder Sandhed / Hui tro i mig icke? Jøderne lastede Christi Lærdom/for Satan oc hans Tienere haffue altid hadet Sandhed. Christus stadfester oc beuiser sin Lærdom met sit Leffnetz wskyldighed/ met Propheternis Vidnesbyrd/ oc met atskillige Mirackel/ paa det at Jøderne skulde baade bekende hannem at vere den sande Messias / oc tro paa hannem/ dem selff til Salighed. Derfaare efterdi de aff all deris mact oc formue sætte sig imod Christum aff Satans indskiudelse/ aff deris store Had oc Affuind de haffde til Christum / oc aff den store Kierlighed de haffde til deris vrange Lærdom / som de haffde anammet aff deris Forfædre: Da forsuarer Christus imod dem sin Wskyldighed/hand som tørster effter alle Menniskis Salighed / oc forsuarer sin Lærdom oc Embede / Paa det at hand jo kand omuende nogle aff sine Fiender til Gud / oc kalde dem tilbage fra Fordømmelsens fald. Om sin Persons wskyldighed spør hand da først/ oc siger: Huo aff eder kand skylde mig for nogen Synd? Som hand vilde saa sige: Jeg haffuer leffuet obenbarlige iblant eder aff min Barndom saa wskyldelige/ saa at ingen aff eder kand skylde mig for nogen Synd: Oc effterdi at saadant wskyldigt leffnet hører rettelige Messiæ til/Hui bekiende i mig da icke at vere den rette Messias oc Frelsere som eder i fordum tid er loffuet oc tilsagt? Thi Messias allene/oc ingen anden/leffuer foruden Synd. Effterdi da at ingen aff eder kand beuise mig nogen Synd offuer/da giørei gantske daarlige oc ilde/i det at i icke aleniste icke ville bekende mig at vere Messias / Men ocsaa fordøme mig som en Syndere. Her legger hand oc dette til om sin Lærdom/oc siger: Effterdi at ieg siger eder Sandhed/hui tro i mig icke? Lige som hand vilde saa sige: Effterdi at ieg met mit hellige wskyldige Leffnet / met Propheternis Vidnesbyrd/ oc met mange Mirackel / beuiser min Lærdom at vere viss oc fast/saa at i maa bekiende/huad heller i ville eller icke/at det er en ret oc viss Lærdom/Hui tro i mig da icke? Den er jo it daarligt oc slet galet Menniske / som icke vil anamme det hand veed vist oc sant at vere/men forfølger oc forskiuder det / saa som falskt oc wret. Men saadan er Menniskens nature / den som aff sin

I. Christus er en ret Lærere oc den sande Messias.

Christi wskyldighed.

Christi lærdom er ret.

aff sin Barndom bliffuer ilde lært oc optuctet / hand skal neppelige kunde affuendis fra sin vildfarelse: Saadan en stor ting er det/ at venne sig til noget i Vngdommen.

Vane bider best.

Lærdom aff Christo.

Huad skulle wi her lære aff Christo oc aff Jøderne? Aff Christo skulle alle Guds Ords tienere lære / at de saaledis skicke deris Leffnet/ oc saaledis lære/ saa at ingen kand faa noget at tage om/ der hand kand laste / enten i deris Leffnet eller Lærdom / Endog at Christus er reen oc fri for all Synd/dog alligeuel skulle de som ville lære hans Euangelium met fruct / vere wbesmittede oc fri for obenbare groffue Laster/ saa som Poeten rettelige siger:

Predickere skulle haffue deris snibbe rum frit.

Cato lib. 1.

Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum, Det er/

En Lærere staar det ilde saa fast/
Som straffer oc andre paaminder/
Oc bruger dig selff groff Synd oc Last/
At Skylden hos hannem selff findis.

Sig mig huorledis en Prest / som selff er en Dranckere oc Fyldevom kand straffe andre Skyllehalse oc Dranckere? Huorledis tør en Horkarl straffe andre Horer oc Horkarle / Skøger oc Bolere? Huor kand it gerigt Menniske straffe Gerighed? Met huad skel vil en Aagerkarl straffe Aager? Huorledis skal it trætturet oc kiffactigt Menniske straffe Kiff/Klammer oc Trætte. Den som selff er it hoffmodigt Menniske / huor kand hand straffe Hoffmod i andre? Summa/ Den som vil straffe andre for nogen last/ hand maa selff vere wskyldig oc fri der for. Men huilcke Prester oc Predickere som sige: Giører som ieg lærer oc siger eder/oc giører icke som ieg giør/ de ere icke Christi/ men Dieffuelens Tienere. Thi mand skal ingen holde for en retsindig Lærere/ vden hand met sit Leffnet beuiser det som hand met Ordene lærer: Fordi saa lærer S. Pouel sin Discipel Timotheum: **Ver it Exempel for dem som tro.** Det er/Huad som du lærer met Ordene/det skalt du beuise met dit Leffnet / paa det at dine Tilhørere kunde see paa dig it ret leffuendis Exempel paa din Lærdom. Huorfaare S. Pouel siger om sig selff: **Følger mig effter / lige som ieg efterfølger Christum.**

Dieffuels Prester.

1. Timoth. 4.

1. Corinth. 11.

Lærdom aff Jøderne.

Der hos skulle ocsaa de som høre Guds Ord oc Euangelium lære noget aff disse Jøder: Icke at de met dem skulle sætte sig op imod Christum oc hans Ords lærere: Men at de lade sig vere paaminte aff Jødernis skade oc Fordømmelse / Oc der for giøre en aluerlig Penitentze/ saa at de kunde formedelst Christi Velgierninger oc fortieniste bliffue salige. Poeten siger:

Felix quem faciunt aliena pericula cautum, Det er/

Huo som bliffuer viis aff anden Mands skade/
Hand er lycksalig/ sig selff til Baade.

OM det andet stycke i denne første Lærdom/ siger vor HERRE Christus saaledis: Huo som er aff Gud hand høre Guds Ord / derfor høre i icke / for i ere icke aff Gud. Her giffuer vor HERRE Christus sagen tilkiende/ huorfaare Jøderne saa fortrædelige foracte hans Lærdom/som er/at de vaare icke aff Gud/ men aff Dieffuelen. Hand taler her icke om deris Menniskelige natur/ om deris Legeme oc Siæl/som visselige er aff Gud/ men hand taler om Menniskens ondskaff oc vanartighed/som er aff Dieffuelen: Thi denne Ondskaff giør det/at Folck ville icke gierne høre Guds Ord. Her skal nu huer randsage oc prøffue sig selff/ oc ved sig selff forfare/om hand er aff Gud eller aff Dieffuelen: Thi huo som gierne hører Guds Ord/hand haffuer her Vidnesbyrd aff Christo/ at hand er aff Gud: Tuert om igien/huo som forsmaar/foracter oc forfølger Guds Ord/hand er visselige aff Dieffuelen/Endog at de wgudelige Menniske i Verden ville icke gierne høre det. Men lige som Jøderne her forfulde oc bespaattede Christum / som gaff dem denne deris brøst tilkiende/lige saa forfølge de wgudelige endnu paa denne dag Euangelij Tienere/naar de aff Guds Ord sige dem at vere aff Dieffuelen.

II. Huo som icke hører Guds ord/ hand hør icke Gud til.

Guds ords foractere høre Dieffuelen til.

Huad sige da Jøderne her til? De suarede/ oc sagde til hannem: Sige wi icke ret/at du est en Samaritan/ oc haffuer Dieffuelen? Det er Dieffuelens rette Konst oc Mesterstycke/at naar hand kand icke komme til at necte Sandhed/ da begynder hand at forhaane oc beskemme: Lige saa gaar det endnu paa denne dag/naar de wgudelige icke kunde sige ney til/ at det er jo Guds Ord som deris wgudelighed straffis met/ saa giffue de sig strax hen til at forhaane oc beskemme Ordens Tienere/oc søge om de kunde faa noget met dem der de kunde laste oc bespaatte. Men huad giør Christus? Hand suarer: Jeg haffuer ingen Dieffuel/Jeg ærer min Fader/oc i vanære mig. Jeg søger icke min ære / men der er en som hende søger oc dømer. Met dette Suar siger først Christus ney til/at hand haffuer icke nogen Dieffuel eller Dieffuelskaff met at fare/ det beuiser hand oc stadfester der met / at hand søger Guds ære/ huilcket de icke giøre/som haffue giort forening oc forbundet sig met Dieffuelen. Dernæst vender hand skylden oc lasten paa Jøderne selff/i det hand siger: Oc i vanære mig / Jeg som ærer min Gud: Thi de som forhaane dem der ære Gud / de ledis oc driffuis visselige aff Dieffuelen. Fremdelis i det hand legger disse Ord til/ oc siger: Jeg søger icke min ære/men der er en som hende

Dieffuelens mesterstycke

Huorledis Christus forsuarer sig.

1.

2.

3.

de søger oc dømer. Legger hand sig det fra / at hand icke er æregerig oc stunder effter forfengelig ære / men hand befaler sin Fader sig oc sit Embede. Aff dette Christi Suar skulle Ordens tienere lære try ting. Først / at de skulle saa meget som mueligt er / forsuare sig for Forhaanelse oc beskemmelse som dem beuisis / paa det deris Embede oc Myndighed skal icke forringis oc fornædris / naar de komme i forhaanelse oc foract. For det andet / at de skulle sætte dem deris Synd faare / som dem bespaatte oc forhaane / oc sige dem at de icke allene synde der met mod Mennisken / men ocsaa imod Gud. For det tredie / at de icke skulde søge deris egen ære / men meget mere Guds ære / oc visselige forlade sig til / at Gud skal forsuare oc beskerme deris Wskyldighed.

Tre Lærdomme her aff. 1. 2. 3.

Om den Anden.

OM den anden Lærdom i dette Euangelio / lIude vor HErris Christi Ord saaledis: Sandelige / sandelige / Jeg siger eder: Huo som holder mit Ord / hand skal icke see Døden euindelige. Disse Ord skulle wi flitelige offuerueye / for de indeholde Christi allerstørste velgierninger mod Mennisken / som er / At huer den som holder Christi ord / hand skal aldrig dø / men leffue til euig tid. Men paa det at wi disse Ord diss bedre kunde forstaa / vil ieg ordentlige forklare huad de indeholde oc begribe. Først / haffue wi her at acte Christi Eed. Dernæst / huad wi ere for Folck vden Christo. For det tredie / huad wi bekomme ved Christum. For det sidste / huorledis wi kunde bliffue delactige i Christi velgierninger.

Fire ting her at acte.

1. Christi Eed

CHristi Eed tien der til / at hun kand styrcke oss i Guds Sandhed / Jmod all Menniskens oc Dieffuelens Lærdom / Jmod Kiødens fornufft / oc imod Dieffuelens gantske rige / huilcket hand stadfester met Kroglow / falsk Hellighed oc Tyranni. Thi det kand icke vere mueligt / at Guds Søn som met saa stor en Eed stadfester sin Lærdom / kand bedrage oss.

2. Vden Christo ere wi fordømde.

HVad ere wi for Folck vden Christo? Ved Christum skeer det / at wi icke skulle see Døden euindelige: Huorfaare at wi ere foruden Christo forplictede til den euige Død: Thi lige som der er fire slags Liff / lige saa er der oc fire slags Død.

Fire slags Liff oc Død.

1. Det naturlige Liff.

Det første slags Liff er det naturlige Liff / ved huilcket wi leffue naturlige i denne her Verden. Dette Liff er vel gaat i sig selff / for det er Guds gaffue / huilcket hand loffuer i det fierde Bud at ville holde ved mact: Det er dog icke ens for alle / men er atskilligt / effter som Menniskens vilkaar ere til. Abraham vaar det it gaat Liff / for hand brugte det til Guds ære / Men det vaar den Tyran Keyser Nero it ont liff / for hand brugte det baade til Guds bespaattelse /

som

som haffde giffuet hannem det / oc til sin egen forderffuelse. Jmod dette naturlige Liff sættis den naturlige Død / huilcken der er vel ond i sig selff / for hand er en straff for Synden / Men hand er atskillig for Mennisken / effter som deris vilkaar ere til : Thi lige som denne Død vaar Abraham en god Død / for hand vaar hannem en gang oc vey til it bedre Liff : Saa vaar hand Keyser Nero en ond Død / for hand vaar hannem en Dør til Helffuedis Ild oc Fordømmelse.

Den naturlige Død.

2. Det andet Liff er Syndens Liff / ved huilcket Synden leffuer vdi Mennisket / oc haffuer sit fulde Herredømme / formedelst kiødelig lyst oc begiering / som det skeer met alle wgudelige. Dette Liff er altid ont / for det fører oss til Fordømelse. Jmod dette Liff sættis Syndens død / ved huilcken Synden dødis oc dempis i oss / som skeer naar wi leffue i en sand Penitentze oc ret Guds fryct. Denne Syndens død er altid god / for hand er en ret gang oc vey til det euige liff.

Syndsens Liff.

Syndens Død.

3. Det tredie Liff er Naadens Liff ved huilcket Christus boer i oss met sin Naade. Dette Liff er altid gaat / for det er Guds gaffue / oc en vey til Ære oc Herlighed Jmod dette Liff sættis Naadens Død / det er / at mand mister Guds Naade / huilcket der skeer naar wi falde igien i Synden / oc bortkaste Troen. Denne Død er altid ond / for hand er en vey til Helffuede.

Naadens Liff.

Naadens Død.

4. Det fierde Liff er det euige Liff / met huilcket de Gudfryctige leffue met Gud oc hans hellige Engle i den euige Salighed. Dette Liff er offuermaade meget gaat. Jmod dette Liff sættis den euige Død / som er den euige Fordømmelse. Denne Død ere alle Menniske skyldige til vden Christo : Thi vden saa er at wi ved Christi velgieninger oc fortieniste fries oc frelsis fra denne Død / da bliffuer hand oss en euig straff oc betalning for Synden / saa som Paulus siger til de Rom. i det 6. cap: Saadanne Folck ere wi da vden Christo / wi ere arme fordømde Folck / oc skyldige til den euige Død. Men huordanne bliffue wi ved Chistum? Det lærer Christus oss met sin Eed / som er / at wi befries fra den euige Død / oc begaffuis met det euige Liff / i huilcket der skal vere Glæde foruden ende.

Det euige Liff.

Den euige Død.

Rom: 6.

3. Huordanne wi bliffue ved Christum.

HVorledis bliffue wi delactige vdi Christi velgierninger oc fortieniste? Der til suarer dette Euangelium saaledis: **Sandelige / sandelige / Jeg siger eder : Der som nogen holder mit Ord / hand skal icke see Døden euindelige.** Derfaare er vdi Christi Ord it stort liggende Fæ / huo som det holder oc foruarer / hand haffuer Cristum / som allene er Veyen til Liffuet. Huad er at beuare Christi Ord? Det er at høre det / at lære det / oc tro det / som Christus siger : **Huo som troer paa Sønnen / hand haffuer det euige Liff.** Huorfaare? Fordi den som troer hand bliffuer retfærdig ved sin Tro / det er / hand affløsis aff Synden / begaffuis met Christi Retfærdighed / oc annammis ved Christum / til det euige Liff. Huo som derfor begerer

4. Huor wi bliffue delactige i Christi velgierninger.

Huad det er at beuare Christi ord.

Iohan. 6.

 det

det euige Liff / hand mercke vel det som nu er sagt / hand lefue i en idelig Penitentze/høre Christi ord/tro det/ oc bliffue varactig indtil enden/ saa skal det vist skee at denne naturlige Død/ skal bliffue hannem en Vey oc Gang til det euige Liff.

MEn huad sige Jøderne til denne salige Christi lærdom? Christus siger: **Huo som holder mit Ord/ hand skal icke see Døden euindelige.** Der til suare Jøderne: **Nu kiende wi at du haffuer Dieffuelen: Abraham er død oc Propheterne/oc du siger: Der som nogen holder mit Ord / hand skal icke smage Døden euindelige: Est du da mere end vor Fader Abraham som er død? Oc Propheterne ere døde/Huad gjør du aff digselff?** Lige som de vilde sige: Der som dit Ord er saa krafftigt/at de som høre dig skulle icke dø euindelige/da est du i sandhed større end Propheterne oc vor Fader Abraham/ som ere døde: Men dette er falskt oc slar feil / thi du est icke større end Abraham: Derfaare er det icke heller sant du siger: Huo som holder mit ord/ hand skal icke dø euindelige: Saa est du derfor en Guds bespaattere oc haffuer Dieffuelen met at fare. Christus suarer oc siger: **Der som ieg ærer mig selff / da er min ære intet/** (effter eders mening oc tycke) **Men min Fader er den som mig ærer.** Meningen paa disse Ord er denne: Guds enbaarne Søn er større oc yppermere end Guds tienere oc hans vdkaarne Børn: Jeg er Guds enbaarne Søn/ saa som Faderen selff vidner om mig / baade met Ord oc Gierninger / men Propheterne oc Abraham ere Guds tienere/oc hans vdkaarne Sønner: Derfaare er ieg større oc yppermere end Abraham oc Propheterne: Saa er det for den skyld icke vnder / at mit Ord er krafftigere end deris Ord. Dernæst bruge de ocsaa Kroglow / oc foruende Christi ord: Thi det som Christus sagde om den euige Død / det vdlegge de ilde oc wtilbørlige om den legemlige Død. Derfaare far Christus frem oc bliffuer hart ved at straffe dem / saa sigendis: **Der som ieg sagde at ieg icke kiender hannem / da bleffue ieg en Løgnere/lige som i ere.** Thi i sige at i kiende min Fader/huilcken i kiende dog slet intet til. Huad er at kiende Gud? At kiende Gud er / Først at vide huo hand er / som er Faderen/ Sønnen oc den hellig Aand. Dernæst er det at tro paa hannem. For det sidste er det at skicke sit Leffnet effter hans vilie.

Jøderne foruende Christi ord.

At kiende Gud. 1. 2. 3.

Men effterdi at Jøderne rosde sig aff deris Fader Abraham/ da far Christus frem beder / oc viser dem huor forfengelig denne deris ros er/oc siger: **Abraham eders Fader vaar glad/ at hand skulde see min dag/oc hand saa den oc glædde sig/**

Met disse Ord lærer Christus oss try ting. Først at hand haffuer veret til/ før end hand anammede Menniskelig natur/ saa hand er/ oc haffuer veret en euig Gud aff euighed. Dernæst lærer hand/ at Abraham trode paa hannem: For at tro paa Christum/ er at see hannem Aandelige. Oc sees Christus i tre maade. 1. Hand sees legemlige allene/ saa som Jøderne saae hannem/ som her tale met hannem. 2. Hand sees Aandelige allene/ saa som Abraham saa hannem/ oc wi endnu see hannem paa denne dag/ saa mange som tro paa hannem. 3. Hand sees ocsaa baade Aandelige oc legemlige tilsammen/ saa som de hellige saae hannem der omgingis met hannem her paa Jorden/ saa som ocsaa wi som tro paa hannem/ skulle see hannem effter Legemens opstandelse. Den anden oc tredie siun er oss nyttig til Salighed/ Men den første siun haffue wi intet gaffn aff. For det tredie lærer Christus met disse ord/ at Jøderne gaa icke i deris Faders Abrahams Fodspor/ aff huilcken de saa meget berømme. Thi Abraham kiende Christum/ oc trode paa hannem/ oc glædde sig ved hannem: Men Jøderne huercken kiende Christum/ icke heller trode paa hannem/ eller glædde sig ved hannem/ Ja/ de fordømde hannem fast heller/ Derfaare er det forgeffs/ at de berømme sig aff Abraham.

Tre Lærdomme. 1. 2. 3.

Huorledis Christus sees. Læs her om vdi Euangelij forklaring den 13. Søndag effter Hellig Trefoldighed.

Men huad suare Jøderne her til? De sagde: **Du est icke endnu halfftrediesinds tiue Aar gammel/ oc haffuer du seet Abraham?** Lige som de vilde sige: Abraham døde for tu tusinde Aar siden oc mere/ derfaare kunde du icke see hannem/ effterdi du vaarst icke den tid til. Christus suarer: **Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder: Før end Abraham vaar/ da er ieg.** Disse ord lære oss klarlige try ting om Christo: 1. Først/ at hand er en sand Gud. 2. Dernæst at hand er it sant Menniske. 3. For det tredie/ at Christus Gud oc Menniske/ er icke atskild i to Personer/ men er ickun en eniste Guddommelig Person/ som anammede Menniskelig natur/ at hand vilde bliffue it offer for Verdens synder. Men huad giør Jøderne her til? **De toge Stene op/ at de vilde kaste paa hannem.** Her bescriffuis Satans yderste Tilflucht/ som er Vold oc Tyranni. Her til haffue Jøderne brugt dem imod Christum met Forhaanelse/ Hyckleri oc Kroglow: Nu begynde de at tage til Verie. **Men Christus skiulde sig/ oc gick vd aff Templet.** Met huilcket hand lærer oss tu ting. 1. Det ene at den Christne Kircke beuaris aff Gud imod Dieffuelens oc Verdens tyranni oc offueruold. 2. Det andet/ at hand icke vil lade sit ord bliffue/ eller selff vdi sit ord vere hos dem som hannem forfølge: Men alleniste hos dem som hannem anamme oc elske. Denne vor eniste Meglere skee met Faderen oc den hellig Aand ære/ loff oc priis til euig tid/ Amen.

Lærdomme her aff.

Jødernis Tyranni.

Lærdom. 1. 2.

Paa Palme Søndag/

Euangelium/ Matthei i det XXI. Capitel.

Marc. 11. Luce 9. Iohan. 12.

DEr Jesus oc hans Disciple komme nu nær til Jerusalem til Betphage hos Oliebierget/ Da sende JEsus to aff sine Disciple/ oc sagde til dem: Gaar bort i den By/ som ligger faar eder/ oc strax skulle i finde en Asenninde bunden oc it Føl hos hende/ Løser dem oc fører dem til mig. Oc der som nogen taler eder noget til/ da siger: HERREN haffuer dem behoff/ saa skal hand strax lade eder tage dem. Dette skeede altsammen/ at det skulde fuldkommis/ som er sagt ved Propheten/ som siger: Siger Zions Daatter/ See din Konge kommer til dig sactmodig/ oc rider paa it Asen/ oc paa den vndertuingde Asenindis Føl. Disciplene ginge hen/ oc giorde som Jesus befoel dem/ oc hente Aseninden oc Føllet/ Oc lagde deris Klæder der paa/ oc sætte hannem der paa. Oc mange aff Folcket bridde deris Klæder paa Veyen. De andre hugge grene

Zachar. 9.

aff

aff Træene / oc strødde dem paa Veyen. Men Folcket/ som gick faare oc fulde effter / raabte/ oc sagde: Hosianna Dauids Søn/ Loffuet vere den som kommer i HERRENS naffn/ Hosianna i det høye. *Psalm. 118.*

Oc der hand drog ind i Jerusalem/ da oprørdis den gantske Stad / oc sagde: Huo er den? Folcket sagde: Det er JEsus den Prophete aff Nazareth vdaff Galilea. Oc JEsus gick ind i Guds Tempel/ oc vddreff alle dem som saalde oc kiøbte i Templet/ Oc omstøtte Vedslernis Bord / oc Duekremmernis Stole / oc sagde til dem: Det staar screffuet/ Mit Hus kaldis it Bedehus / Men i haffue giort en Røffuere Kule deraff. Oc der ginge Blinde oc Halte til hannem i Templet / oc hand helbredede dem. Men der de ypperste Prester oc Scrifftkloge saae de vnderlige Gierninger / som hand giorde / oc at Børnene raabte i Templet / oc sagde: Hosianna Dauids Søn / da toge de det til mistycke / oc sagde til hannem: Hører du oc huad disse sige? JEsus sagde til dem: Ja / Haffue i aldrig læst: Aff de Vmyndigis oc diendis Mund haffuer du beredt loff? Oc hand forlod dem der / oc gick hen vdaff Staden til Bethanien/ oc bleff der. *Esai. 56.* *Psalm. 8.*

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium læsis i den Christne forsamling tu gange om Aaret / som er / paa den første Søndag i Aduent/ Oc nu paa Palme Søndag/ Oc det for atskillige Sager. Paa den første Aduents Søndag læsis det / for den Sag skyld/ at Zachariæ Prophetie taler der vdi om Christi tilkommetse til Verden/ som skulde bliffue deris Konge oc Frelsere som forlode sig paa hannem. Men i dag læsis det for Historiens skyld/ som der i indeholdis/ huilcken der skede paa denne dag/ som er den sette dag før end hand lidde Død oc Pine. Summa paa dette Euangelium er/ at Christus sider paa it Asen oc hendis Føl som Disciplene haffde ledt til hannem/ oc rider der paa til Jerusalem: Oc Folcket raabte imod hannem/ *Zachar. 9.* *Summa.*

nem oc sagde: Hosianna Dauids søn / oc strødde Palme grene/oc deris Klæder paa Veyen. Der effter gaar Christus ind i Templet/ oc vddreff dem som der vdi kiøbte oc solde etc. At wi det diss bedre kunde forstaa/da ville wi her aff ansee tre Artickle/som ere:

Den Første.

Vor Kongis Christi oc hans Rigis bescriffuelse.

Den Anden.

Om dette Rigis Indbyggere/ oc deris Embede.

Den Tredie.

Om det som skede i Templet effter at Christus kom der ind.

Om den Første.

Om Christi Rige.

Zachar. 9.

DEn første Artickel/ som dette Euangelij text indeholder/er vor Kongis Christi oc hans rigis bescriffuelse/ huilcken bescriffuelse stadfestis formedelst Zachariæ vidnesbyrd / som Euangelisten fører hid hen / paa det at wi skulle vide/denne Indridelse oc prang icke at vere skeedt wforuarendis aff slumpe lycke/men at vere langt tilforn forkyndet/aff den hellige Trefoldigheds hemelige Raad. Thi denne Prang lærer oss meget om vor Kongis Christi oc hans Rigis vilkaar.

Lærdomme aff denne Indridelse.

1 Skilsmisse imellem denne vor Konge oc verdslige Konger.

Thi først giør denne Indridelse vdi Jerusalem/ skilsmisse imellem den Konge Christo / oc Verdens Konger / oc deris atskillige Rige. Thi denne foraettede hob oc arme pract/ giffuer nocksom tilkiende at Christus icke er en Verdslig Konge / oc hans Kongelige Regimente icke er aff denne Verden. Thi lige som Verdslige Konger klæde oc smycke sig herlige / paa det at de kunde vere i stor Anseelse hos deris Vndersaatte oc actis høyt aff huer mand: Saa vdkreffuer oc saa Verdslige Rigers Regimente / stor beprydelse oc herlig Pract oc Pral.

2. Christus er sand Gud.

For det andet lærer denne Historie / at vnder denne ringe oc foractelige Pract/er skiult en Almectighed oc Guddom / Thi i det hand siger: **Løser dem oc fører dem til mig.** Item/ **HERREN haffuer dem behoff.** Item/ **Saa skal hand strax lade eder tage dem.** Giffuer Christus vor Konge tilkiende / at hand kand formedelst sin Guddoms krafft oc mact vdrette oc giøre alt det hand vil: Oc at hand haffuer alle Menniskis Hierte oc Vilie i sin Haand.

Derfaare/endog at Christi Rige siunis foracteligt her vdi Verden/ dog alligeuel / der som du anseer denne Kongis Mact oc Guddom/skalt du befinde at der er intet yppermere/ intet Veldigere/oc intet herligere vdi Verden end det er.

Zachariæ Prophetie met sine Lærdomme.

ZAchariæ Prophetie oc Spaadom indeholder trende stycker. 1. Først en formaning til Christi Kircke/ som nu er foractet oc aldelis forskrecket. **Glæd dig saare**/ siger hand/ **Du**

Daatter

Daatter Zion/oc du Jerusalems Daatter fryd dig. Her aff lære wi/ at Euangelium hør til dem som ere foractede/ nederslagne/ bedrøffuede/ oc forknusede i Aanden. Dernæst indeholder denne Prophetie/om Guds Bud oc Befalning/at wi skulle beuise denne Konge Tro oc Huldskaff/ saa som den anden Dauids Psalme ocsaa formaner oss/ i det at hand siger: Kysser Sønnen. For det tredie/ indeholder denne Prophetie Christi Persons beskriffuelse/ som er/ at hand er den rette Konning/ som er loffuet oc forjæt den Christne Kircke. See/ siger hand/ din Konge kommer. Som hand vilde saa sige: Denne er endelige den Konge som dig er loffuet oc tilsagt/ om huilcken der ere saa mange Scriffter oc Vidnesbyrd/hand skal igien oprette Guds rige/i huilcket Dieffuelen haffuer met Vold oc Mact indfaldet/ oc formedelst Synden forderffuet. Denne Konge/ siger hand/ er Sactmodig/ at wi icke skulle fly eller sky for hannem/ saa som for en grum Tyran/ men meget mere met Hiertens Tillid/ gaa frem til hannem/oc begere aff hannem Hielp oc Salighed/som hand oss haffuer loffuet oc tilsagt. Men at hand siger/ at hand er fattig/ det skal mand forstaa/ om den Fattigdom oc vilkaar som hand haffde her vdi Verden/i dette næruerendis Liff. Huilcken vilde derfor vere fattig/paa det at hand kunde giøre oss rige som ere Aandelige fattige/oc begaffue oss met euig Salighed.

Christus er en sactmodig Konge.

En fattig Konge.

Om den Anden.

DEnne Kongis Vndersaatte oc Indbyggere i haus Rige/beskriffuis oc affmalis/ vdi Christi Discipler oc denne Almue/ huilcke wi skulle effterfølge/ saa fremt som wi ville regnis iblant Christi rigis Indbyggere. Saa skulle wi da først lede Aseninden til Christum/det er/ wi som Guds Ord er betroet oc antuordet/ skulle giøre oc vdrette alt det som oss er bødet oc befalet/ til Christi ære/ oc hans Rigis forfremmelse. Dernæst skulle wi brede vore Klæder paa Aseninden: Huilcket skeer/ naar wi vende vort Gods oc Effne hen til Kirckeetienistens oc Predicke Embedens opholdelse. Wi skulle ocsaa huge Grene aff Træene/ oc strø dem vdi Veyen for den HERRE Christo/det er/ wi skulle predicke oc forkynde Christum/ oc kiende hannem for vor euige Konge/ oc ynske at hans Rige kand stedse grønis oc blomstris lige som Palmer/ at det icke aff nogen Fare eller Nød her vdi Verden bliffuer vndertryct. Wi skulle oc der til siunge Hosianna/ det er/ Wi skulle vdi Troen paakalde oc bekiende denne Konge/ oc aldelis vere visse paa/ at hans Rige er benedidet oc velsignet vdi det Høye.

Huad denne Kongis Vndersaatte skulle giøre.

1. Lede Aseninden til Christum.

2. Brede Klæderne paa Aseninden.

3. Hugge grene aff Træene.

4. Siunge Hosianna.

Om den Tredie

DEN tredie Artickel i dette Euangelio er/om det som skeede i Templet/effter at Christus kom der ind/ Denne Historie stifftis i fire Parter / som ere: Først/ huor Christus vddreff dem som der vdi solde oc kiøbte/ Oc Aarsagen huorfaare hand det giorde. Dernæst / at Christus helbrede Halte oc Blinde i Templet. Fremdelis / at hand forsuarede de Børn som raabte/Hosianna Dauids Søn. For det sidste de ypperste Presters oc Scrifftklogis storm oc bulder imod Christum.

1. 2. 3. 4.

I. Christus vddriffuer dem som kiøbe oc selge i Templet.

FØrst siger Euangelisten at effter Christus vaar kommen i Jerusalem / gick hand ind i Templet/ oc vddreff dem som der vdi kiøbte oc solde. Dernæst siger hand / at Christus lader dem vide for huad Sag hand det giorde / i det hand siger: **Mit Hus er it Bedehus/men i haffue giort en Røffuere kule der aff.** J denne Christi gierning haffue wi try ting at betencke/som ere: 1. Aarsagen til denne Gierning. 2. Gierningen i sig selff. 3. Oc huad Gierningen betyder.

Try ting her at ecte.

I. Aarsagen til denne Christi gierning.

Aarsagen til denne Gierning vaar Presternis vmættelige Gerighed/som haffde saa besticket denne Kiøbmandskaff i Templet for den sag skyld / at de som vilde giøre offer / skulde haffue fall ved haanden huad de begerede/oc haffde behoff. Effterdi at denne deris Gerighed er fordømelig/da skulle Euangelij tienere tage sig vel vare/at de icke søge ny fund oc middel til at vdsue Almuen/saa som det skede vdi Paffuedommet / huor de haffde Messer/ Afflad/oc andet sligt Gecker i fall/baade sig selff oc andre til fordømelse.

2. Christi gierning.

Jeronimus siger at dette vaar it aff Christi allerstørste Miracel.

Lærdom.

Denne Christi gierning skal mand ocsaa flittelige betencke oc offuerueye/ Thi met denne Gierning beuiser hand sig at vere vor Konge/ypperste Prest / øffuerste Forstandere oc Høffuitzmand for den rette Guds tieniste: Ellers haffde hand icke aff sin egen Myndighed lagt Haand paa dem/men alleniste met Ord giffuet sin store Bedrøffuelse oc Hiertesorge tilkiende. Denne Christi gierning skulle alle Gudfryctige Øffrigheds mend oc Forstandere for Guds tieniste efterfølge / saa at der skal icke findis noget i de Christnis Kircker/ huor met den rette Guds tieniste kand besmittis. De andre som icke haffue saadan autoritet oc Myndighed / de skulde met deris Hierteforge/ ord oc klagemaal/lade see oc paakiende / at det icke behager dem/men er dem storlige imod / at den rette Guds tieniste skal saaledis besmittis.

3. Huad denne vddriffuelse betyder.

Mand skal ocsaa her vel betratte / huad denne Christi gierning betyder: Thi lige som Jerusalems Tempel vaar besmittet/ lige saa vilde Christus giffue tilkiende at Templet skulde Aandelige rensis/ved hans hellige Død oc ærefulde Opstandelse.

For

FOr huad sag Christus giør dette / giffuer hand tilkiende met disse Ord: **Mit Hus er it Bedehus / Men i haffue giort en Røffuere kule der aff.** Aff disse Ord lære wi tu ting: Det ene/ at Templet eller Kircken er Guds tienistis rette sæde. Endog at alle steder er de Gudfryctigis Tempel oc Kircker / efterdi at wi maa allesteder paakalde oc tiene Gud: Dog er Kircken en almindelig sted / i huilcken wi skulle komme tilsammen / at giøre vor Bøn / høre Guds ord / oc øffue oss i anden Guds tieniste / som høre til vduaartis Disciplin oc Gudfryctighed. Det andet wi haffue her at lære / er at wi skulle holde Kirckerne i førm oc ære som ere skickede oc opbygde til Guds tieniste / oc holde dem rene fra Affguderi oc Affguds dyrckelse. Men den Papistiske vrange Mening henger (diss ver / Gud bedret saa sant) endnu saa hart hos mange / at de icke ville tilstede at der tagis en eniste Affgud oc Billede aff deris Kircker. Her om ville wi tale ydermere en anden tid.

Lærdomme. I.

2.

II. Christus helbreder de Siuge.

DEn anden part aff det som skeede i Templet efter at Christus kom der ind er / at hand helbredede Halte oc Blinde / som komme til hannem: Met huilcket hand beuiser / Først at hand er den sande Messias: For Esaias Prophete haffuer sagt tilforn / at naar Messias kom til Verden / da skulde hand giøre saadanne Mirackel. Dernæst betegner denne gierning Messiæ Embede / som er at forstyrre Dieffuelens gierninger: Thi i det at Christus borttager legemlige Siuger / da fortager hand oc saa Aarsagen til Siugerne: Aarsagen til all Siugdom er Synden. For det tredie giffuis her met / lige som met en Lignelse tilkiende / huad Templers oc Kirckers rette brug er / som er at de ere der til beskickede oc opbygde / at wi i dennem skulle rensis aff vor Aandelige Siugdom / huilcket der skeer / naar wi anamme oc tro Guds ord som der prædickis / oc wi formedelst saadan en Tro toes i JEsu Christi Blod aff alle vore Synder / saa som Johannes siger: **JEsu Christi Blod toer oss aff alle vore Synder.**

1. Lærdomme.
Esai. 61.
2.
3.
Kirckers Brug.
1. Iohan. 1.

III. Christus forsuarer dem som hannem prise.

DEn tid de smaa Børn raabte i Templet oc sagde: Hosianna Dauids Søn / oc bleffue derfaare straffede aff Phariseerne / da begynder Christus at forsuare dem / oc beuiser aff den hellige Scrifft at de giøre ret der vdi: Thi saa siger hand: **Haffue i icke læst? Aff de vmyndige oc diendis Børns Mund / haffuer du beredt dig loff.**

Psalm. 8.

Her haffue wi paa begge sider noget at lære / baade aff disse Børn oc aff Christo.

1. Aff disse Børn skulle først vore Børn lære / at kiende Christum bekiende oc prise hannem. Fordi i det Christus siger: At Himmerigs rige hør smaa Børn til / da vil hand i sandhed loffuis oc prisis met smaa Børns Mund oc Røst: Men (diss ver) der ere mange

Lærdomme aff disse Børn.
Matth. 19.
Marc. 10.

Børn fødis ilde op.

Børn til/som icke alleniste intet vide aff Christo at sige/men ere ocsaa saa gantske ilde oc vanartige opfødde / at de haffue intet andet lært end at suerge oc bande/ liuffue / tale skimmelige/ oc bruge sig i all Fortrædelighed oc Skalckhed / Huilcke der icke alleniste skulle selff i sin tid lide Straff for deris Skalckhed/ Men deris Forældre skulle ocsaa straffis aff Gud/som haffuer giffuet dem Børn / at de skulle optucte dem vdi Gudelighed oc Guds fryct / oc de haffue saa skendelige forsømt dem. Dernæst/skulle wi alle lære aff disse Børn/ 2. at bekiende Christum mit iblant hans Fiender. Her vaare Phariseerne oc de Scrifftlærde tilstede/som vaare de besynderligste Regentere i Staden/huilcke som forfulde Christum/oc vaare gantske meget vrede paa alle dem som beuiste Christo nogen ære: Dog lod disse Børn sig icke forfærdis eller forskreckis for deris grumhed oc trusel / men jo mere de forbød dem det / jo mere raabte de: Thi det er Troens art/ at ihuor hun er/ da kand hun icke skiulis/men bryder altid vd til Guds ære. Denne Tieniste vdkreffuis aff alle/effter dette S. Pouels Spraack/til de Romere i det niende Capitel.

Troens art.

Roman. 9.

Met Hiertet troer mand til Retfærdighed/ men met Munden bekiender mand til Salighed.

Lærdomme aff Christo.

Aff Christo haffue wi her at lære / Først at hand vil forsuare 1. oc beskerme dem som hannem tro oc bekiende. Dernæst / at wi eff- 2. ter Christi Exempel/effter som vort Kald vdkreffuer/ skulle forsuare andris wskyldighed / oc besynderlige skulle wi met vor Beskermelse komme de Gudfryctige til Hielp / oc staa bi met dem / saa at de icke fortryckis aff de Wgudelige.

IIII. Scrifftklogenis bulder imod Christum.

Det sidste som sig begaff effter at Christus kom i Templet/er de ypperste Presters oc Scrifftklogis storm oc bulder imod vor HERRE JEsum Christum / huilcket der vaar langt tilforn forkyndet ved Guds egne oc Propheternis ord: Thi den tid Gud sagde / som der staar i Mose første Bogs tredie Cap. At Hugormens Sæd skulde bide Quindens Sæd i Hælen/da gaff hand tilkiende at Satan oc hans Lemmer / onde oc wgudelige Menniske / skulde forfølge Christum oc hans Kircke. Oc Dauid i sin anden Psalme / haffuer icke alleniste langt tilforn vdi Aanden seet denne Jødernis brusen oc galenskaff imod Christum/i het hand siger: **Hui rase Hedningene saa / oc Folcket tale saa forfengelige?** Men aff Guds egen Forjættelse i Mose første Bogs tredie cap. loffuer hand oc tilsiger at det skal visselige skee/at Quindens Sæd/ det er/ Christus oc alle de som tro paa hannem/ skulle offueruinde Satan / met alle sine Lemmer oc Tilhengere. Oc huor vdi denne Seyeruinding staar/ giffuer Dauid ocsaa tilkiende i den samme Psalme / i det hand siger: **Salige ere alle de/som forlade sig paa hannem.** Det er/paa Christum.

Genes. 3.

Psalm. 2.

Derfaare

Derfaare skulle wi forsage Satan oc hans Lemmer/ oc met en fast Tillid forlade oss paa Christum/ som haffuer offueruundet Satan/ oc giffuer alle trofaste det euige Liff. Huilcken skee ære oc prijs til euig Tid/ Amen.

Paa vor HErris JEsu Christi Naderis dag/ som wi kalde Skærtorsdag/

Texten scriffuis i den første Epistel til de Corinther/ i det XI. Capitel.

JEg anammede det aff HERREN/ som ieg haffuer giffuet eder/ Thi at vor HERRE Jesus/ vdi den Nat der hand bleff forraadt/ tog hand Brødet/ tackede oc brød det/ oc sagde: Tager/ æder/ det er mit Legeme/ som brydis for eder/ Det giører i min Hukommelse. Disligeste ocsaa Kalcken effter Naderen/ oc sagde: Denne Kalck er det ny Testamente i mit Blod/ Det giører saa offte i det dricke/ i min Hukommelse. Thi saa offte som i æde aff dette Brød/ oc dricke aff denne Kalck/ da skulle i forkynde HERRENS Død/ indtil hand kommer. Huo som nu æder wuærdelige aff dette Brød/ eller dricker aff HERRENS Kalck/ hand er skyldig vdi HERRENS Legeme oc Blod. Men huert Menniske skal prøffue sig selff/ oc æde saa aff dette Brød/ oc dricke aff denne Kalck. Thi huo som æder oc dricker wuærdelige/ hand æder oc dricker sig selff Dommen/ der met at hand icke giør forskel om HERRENS Legeme.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsagen til denne Høytid.

DEnne Høytid er derfaare indskicket oc ordineret at holdis hellig/ paa det at mand paa denne dag vdi den Christne Menighed skal tractere oc forhandle Historien/ huor Christi Nadere bleff stifftet oc indsæt/

indsæt/paa det at mand kand lære at forstaa denne hellige Naderis rette brug. Thi den tid der Christus indsætte oc stifftede denne Nadere/ den næste dag før hand gick til sin Pine/ da gaff hand sine Disciple Befalning/ at de skulde holde denne Nadere til hans Hukommelse. Huorfaare der maa jo visselige vere store oc victige Sager til/ for huilcke mand skal holde meget aff denne hellige Nadere: Fordi vden saa er at wi grandbelige offueruehe huad sager der vaar til/ at denne Nadere bleff stifftet oc indsæt/ da kunde wi icke fuldkommelige nock kiende oc forundre oss paa vor Frelseris JEsu Christi Godhed/ som den tid vaar i allerstørst Sorge oc bedrøffuelse/for den haarde Pine oc forsmædelige Død hannem faarestod oc nu tilstundede/dog vilde hand indsætte denne høyuærdige Nadere/ oc den befale sin Christne Kircke/ til en viss Beuisning oc it stadigt Sacramente oc Foruaring paa vor Salighed/ som hand haffuer oss forhuerffuet/ i huilcket Sacramente mand skal stedse oc altid til Verdens ende/ ihukomme den Pact oc Forening/ imellem Gud oc Menniske/ som er stadfest oc opret ved Christi Blod. Men paa det at wi diss beskedeligere kunde lære om denne Nadere/vil ieg faaregiffue tre Artickler/huilcke ieg ved Guds naadis Hielp vil forklare.

Den Første.

Denne Naderis omstendige vilkaar/oc huad hand betyder/ huor aff wi kunde ret beskriffue hannem/huad hand er.

Den Anden.

Huorledis de skulle rettelige oc tilbørlige prøffre sig/ som tilgaffns ville bruge denne Nadere.

Den Tredie.

Huorledis wi skulle rettelige bruge oc loffilige betracte denne Nadere.

Om den Første.

Ni omstendige vilkaar

Denne Naderis indskickelsis Historie/ ere mange omstendige vilkaar/huilcke ieg vil ordentlige effter Texten faaregiffue oc forklare.

1. Tiden.

Det første er Tiden: Thi saaledis liude ordene i Texten: **Vor HERRE JEsus Christus/ i den Nat der hand bleff forraadt.** Her haffue wi Tiden/ som vaar om Torsdagen at afften silde/ før end hand om Fredagen gick til sin Pine/ oc bleff kaarsfest/ da indskickede vor HERRE JEsus Christus denne Nadere: Huor aff wi haffue tuende stycker at lære.

Lærdomme.

1. Det ene/huilcken en stor Kierlighed Christus maa haffue hafft til oss/huilcken der viste at hand skulde lide Pine/ oc dø om anden dagen/oc vilde dog indskicke denne euige Hukommelse om sine velgierninger mod oss. 2. Det andet wi haffue her aff Tiden at lære er/ at wi skulle bruge denne Nadere i en ret aluerlig Penitentze/ som her effter ydermere skal omtalis.

Det

[2. Gieſterne.] Det andet omſtendige vilkaar er/om Gieſterne ſom vaare tilſtede i denne Nadere: Chriſtus vaar der ſaa ſom en Vert oc Husbonde/oc faareſtod denne Nadere: Diſciplene vaare der ſom Gieſter/baade onde oc gode. De gode ſom der vaare tilſtede/ vaare meget ſkrøbelige. Den forrædre Judas vaar allene ond. Her aff lære wi/at Chriſtus vil altid vere tilſtede i denne Nadere/oc at denne Nadere hør Chriſti Diſciple til/ Oc endog at de wgudelige blande ſig iblant met/ ſaa bekommer dog denne Nadere dem ickun til Dom oc Fordømelſe/ſom her effter ſkal videre omtalis.

[Lærdom.]

[3. Tackſigelſe.] Det tredie er/ om Chriſti velſignelſe oc tackſigelſe: Thi effter at hand haffde taget Brødet/tackede hand. Efterdi at Guds Søn ſelff tackede Gud ſin Himmelſke Fader / før end hand brugte hans Gaffner/huor meget mere bør oſſ at tacke hannem.

[4. Elementerne.] Det fierde er / om Elementerne ſom Chriſtus bruger / hand bruger Brød oc Vin til at ſtiffte oc indſætte denne Nadere met: Thi lige ſom it Menniſke næris oc triffuis vduaartis ved Brød oc Vin (eller anden Drick) lige ſaa næris oc fødis det induaartis Menniſke Aandelige ved Chriſti Legeme oc Blod.

[5. Huad der er i Naderen.] Det femte er/om de ting ſom wſiunlige ere tilſtede i denne Nadere/ſom ere/ Vor HERRIS JEſu Chriſti ſande Legeme oc ſande Blod.

[6. Chriſti befalning.] Det ſiette er / Chriſti befalning: Thi hand befaler at den Chriſtne Kircke ſkal ſtedſe oc altid beholde denne vijs oc maade/ at bruge denne Nadere met. Dette giører/ ſiger hand.

[7. Pact oc forbund.] Det ſiuende omſtendige vilkaar er/om det ny forbund oc Pact: Dette er det ny Teſtamentis Kalck vdi mit Blod/ ſiger Chriſtus. Huorfaare denne Nadere kaldis it nyt Teſtamente/eller en ny Pact/vil ieg ſiden omtale.

[8. Chriſti Hukommelſe.] Det ottende er/den endelige Sag oc Chriſti Mening/huorfaare hand ſtifftede denne Nadere/ huilcken giffuis tilkiende met diſſe Ord: Det giører i min Hukommelſe/ det er/ ſaa tit oc offte ſom i bruge denne Nadere/ da betencker oc ihukommer mine velgierninger/ſom ere: min Død oc Pine/ oc min Opſtandelſe/ oc forkynder min Død indtil ieg kommer.

[9. Huo denne Nadere ſkal bruge.] Det niende oc ſidſte følger aff det ottende / ſom er / at denne Naderis brug hør alleniſte til dem ſom ere fremuoxte oc komne til ſtels Alder oc Forſtand / huilcke mand kand vnderuiſe oc lære om Chriſti Død oc Pine / oc kunde obenbare tacke HERREN for ſine Velgierninger. Diſſe ere de beſynderligſte omſtendige vilkaar i denne Nadere / huilcke mand ſkal grandgibelige offuerueye oc betencke.

[Huad denne Nadere betyder.] NV vil ieg giffue tilkiende / huad denne Nadere betyder: Thi lige ſom Paaſkelammet i det gamle Teſtamente haff-

Jødernis Paaskelam.

te haffde meget at bemercke/ lige saa gaar det oc met denne Christi Nadere/ som er skicket i steden for Paaske lammet. Lige som Paaske lammet/ 1. Først paaminte Israels Folck om Guds Velgierning/ som hand i fordum tid haffde beuist dem/ som er/ at hand fride dem aff den Egyptiske trældom oc tieniste. 2. Dernæst styrckede det deris Tro som det brugte. 3. Fremdelis vaar det en betegnelse oc foruidende om Christi Offer. 4. Her foruden vaar det oc it vist Tegn oc Vidnesbyrd om Guds euige Pact oc Forbund met Mennisken: Lige saa haffuer oc denne Nadere atskillige bemerckelser/ effter som Tiderne ere til/ imod huilcke mand anseer oc ligner hannem. Thi naar mand i denne Naderis brug anseer den fremfarne tid/ da haffuer hand en ting at bemercke: Naar mand anseer denne næruerendis tid/ da haffuer hand andet at betyde: Oc naar mand seer hen til den efftersølgendis tid/ da betegner hand atter noget andet/ Huilcke bemerckelser ieg vil nu forklare/ det allerklariste ieg kand: Gud vere baade hos mig som skal lære/ oc eder som skulle høre til/ saa at huad ieg nu siger/ maa komme Gud til ære/ oc oss til en salig Underuisning.

I. Den fremfarne tid.

HVad bemercker da denne Nadere/ naar wi ansee den fremfarne tid? Der som wi acte oc ansee den fremfarne tid/ huad der er skeet oc fremfaret/ da er denne Nadere en Hukommelse om CHristi Død oc Pine/ effter som CHristi Ord oc Befalning liuder: **Det giører i min Hukommelse.** Derfaare saa tit som wi enten gaa selff til denne Nadere/ eller oc wi ere ellers tilstede hos denne Naderis brug/ da skulle wi ihukomme vor HERris JEsu Christi Død/ Begraffuelse oc Opstandelse.

II. Den næruerendis tid.

HVad betegner denne Nadere/ naar mand anseer hannem mod denne næruerendis tid? 1. Først betyder hand/ at wi forenis/ oc incorporeris/ det er/ bliffue it met Christo oc ere hans Aandelige lemmer: Thi saa lærer S. Pouel i det hand siger (1. Cor. 10.): **Den Kalck det wi velsigne/ er det icke Christi Blods delactighed? Det Brød wi bryde/ er det icke Christi Legemis delactighed?** Det er/ Christi Legemis oc Blods metdelelse oc brug giør det/ at wi faa delactighed oc menighed met vor HERRE Jesu Christo/ saa at wi bliffue it met hannem.

2. Dernæst betegner ocsaa denne Nadere/ at wi som bruge den tilsammen/ forenis indbyrdis imellem oss selff ved Christi Aand/ oc bliffue it Legeme oc Lemmer tilsammen vdi vor HERris JEsu Christi Legeme/ huilcken forening Brødet betegner der brugis i Naderen som Paulus vidner/ i det at hand siger (1. Cor. 10.): **Lige som det er it Brød/ saa ere wi mange it Legeme/ efftherdi wi ere alle delactige i det samme ene Brød.** Thi lige som it

Brød det eltis tilsammen oc bagis aff mange Korn/lige saa tilhobe bindis de som bruge denne Nadere tilsammen / at de bliffue it Aandeligt Legeme/ hues Hoffuet Christus er / oc derfaare kalder S. Pouel denne Nadere Communionem, det er / en Menighed eller delactighed. Aff denne Aarsage siger en aff de hellige lære Fædre: HERrens Nadere kaldis en Menighed eller Delactighed/ 1. Først/for wi ved hannem bliffue delactige i Christo. 2. Dernæst/fordi hans Kiød oc Guddom metdelis oss. 3. For det sidste for wi ved hannem forenis indbyrdis oc haffue samfund met huer andre.

Hui Christi Nadere kaldis en Menighed.

Her foruden betyder denne Nadere / at wi fødis oc opholdis Aandelige ved Christi Legeme oc Blod. For lige som Brød oc vin føder/styrcker/opholder / oc glæder Menniskens Legeme/ lige saa føder / styrcker / opholder oc glæder Christi Legeme oc Blod vore Siæle til det euige Liff/met saa skel at wi haffue en stadig Tro.

3.

III. Den tilkommendis tid.

HVad bemercker denne Nadere / naar mand anseer den tilkommendis tid? Hand betyder at vore Legeme skulle opstaa paa den yderste dag ved Christi Legemis krafft / som opstod aff døde/ saa at de skulle bliffue ligedanne ved Christi ærefulde Legeme. Derfaare siger S. Pouel: **Effterdi at Christus er opstaaen/da skulle oc wi opstaa / at wi kunde nyde Christi Legemis næruerelse vdi all euighed.** Huorfaare at nogle aff de hellige Lærefædre kaldede denne Nadere it Viaticum, det er/en Tærepenning/ Veytæring eller Spise/ Veybreff eller andet sligt som mand tager met sig paa sin reyse / Huor met hand paaminte dem som brugte denne Nadere før end de dø / at Christus vaar dem en Vey aff denne Jammerdal til den euige Salighed.

Philip. 3.

IIII. Den euige tid.

HVad betyder denne Nadere naar mand anseer den euige Tid? Hand er it euigt Vidnesbyrd til Guds Venskaff mod Mennisken/som aldrig skal foruendis/men bliffue stadigt euindelige/ Oc derfaare kalder vor HERRE Christus selff denne Nadere it nyt Testamente / som aldrig skal ældis oc bliffue gammelt / men stedse bliffue nyt oc varigt.

Men at mand dette kand diss klarligere forstaa/da vil ieg kaartelige sige / Huad der bør at vere tilstede i alle Testamenter/ Oc huorledis alt det som bør at vere i it Testamente/ocsaa er her/ Der foruden vil ieg oc sige huad det ny Testamente er.

Fem ting bør at vere i it Testamente.

1. VDi alle Testamenter maa fornøden vere fem ting: Først / den 2. som giør sit Testamente. Dernæst/det gode/ som hand giffuer 3. oc skencker bort i Testamentet. For det tredie/ Arffuingene oc an-4. dre som ere indscreffne i Testamentet. For det fierde / hans Død 5. som giør Testamentet. For det femte/ de vilkaar som skulle holdis aff Arffuingene oc dem som indscriffuis i Testamentet.

Fem ting i Christi Testamente.

1. Disse fem ting ere ocsaa i dette ny Testamente. Først/ er her 2. Christus / som er Testator, oc giør sit Testamente. Dernæst / det

gode der hand giffuer oc skencker i Testamentet / som er det euige Liff oc Salighed. 3. Fremdelis / er her ocsaa Arffuingene / oc de som dette gode er beskicket / som er Guds Børn / det er / alle de som tro paa JEsum Christum. 4. Her til kommer ocsaa Christi Død / huor ved Testamentet stadfestis: Thi hand døde / bleff begraffuen / oc opstod aff døde paa tredie dag. 5. Det sidste ting / her bør at vere tilstede / som er vilkaarene / der Arffuingene som dette gode er beskicket skulle holde / de ere saadanne: At de skulde tro paa Christum / vere hannem lydige / oc øffue sig i it helligt wskyldigt leffnet indtil deris Endeligt / oc der som de falde i Synden / skulle de giøre en aluerlig Penitentze før end de dø.

Huad det ny Testamente er.

Her aff kunde wi nu beslute / oc sige huad det ny Testamente er / met disse Ord: Det ny Testamente er en euig Pact / som er opret oc stadfest ved Jesu Christi Død / om Guds Naade / Synders forladelse / oc det euige Liff / som er loffuet oc tilsagt alle Hedninge oc Folck / der tro paa den kaarsfeste JEsum Christum. Nu vil ieg ocsaa her sætte en fuldkommen bescriffuelse oc forklaring huad denne hellige Nadere er.

Huad HErrens Nadere er.

HERRENS Nadere / det er / JEsu Christi Legemis oc Blods Sacramente / hues vduaartis Tegn ere Brød oc Vin / er baade it Vidnesbyrd oc it vist Tegn. It Vidnesbyrd er hand / at vor HErris Christi Legeme er giffuet for oss / oc hans Blod er vdstyrt for oss til Syndernis forladelse. It Tegn er hand til det ny Testamente / som er stadfest met Christi Blod / saa at Gud er naadig oc forlader Synden / alle dem som tro paa hannem. Naar wi nu ere bleffne delactige i vor HERRE JEsu Christo / i hans Legemis oc Blods vddelelse oc brug / da forenis wi ocsaa ved hans Aand / saa som Lemmer i hans Legeme.

Om den Anden.

FRemdelis siger S. Pouel: Mennisket skal prøffue sig selff / oc æde saa aff dette Brød / oc dricke aff denne Kalck: Thi huo som æder oc dricker wuærdelige / hand æder oc dricker sig selff Dommen. Her vil S. Pouel at her skal gaa en Prøffuelse for / at mand randsager sig selff oc sit Leffnet / før end mand bruger denne Nadere. Men wi ville offuerueye Ordene / huilcke der lære oss fire ting.

Lærdomme aff disse S. Pouels ord.

1. Først / at denne Nadere maa oc bør at brugis i den Christne Menighed. 2. Det andet / at det er nødtørfftigt oc fornøden at huer prøffuer oc randsager sig selff / før end hand bruger denne Nadere. 3. Det tredie / at huo som wuærdelige bruger denne Nadere / hand synder storlige. 4. Det fierde / at denne Nadere skal alleniste giffuis dem som kunde prøffue sig selff. Om de try stycke / som ere det første / det tredie oc det fierde / vil ieg for tidens kaarthed / icke nu ydermere tale:

tale: Men ieg vil alleniste paa denne tid tale om det andet stycke/ som er/ huorledis huer skal prøffue sig selff/ som vil værdelige oc til gaffns bruge denne Nadere.

Huorledis skal da den prøffue sig som vil bruge denne Nadere? Det lærer Paul. til de Corinth. i det 2. Breffs 13. cap. met disse Ord: **Prøffuer eder selff om i ere i Troen / forsøger eder selff om i kunde fornemme at Christus er i eder.** Her aff kunde wi lættelige forstaa/ at denne prøffuelse oc forfaring staar her vdi / at mand fornemmer en stadig oc retsindig Tro/ oc Christi næruerelse vdi sig/ det er/ at ieg skal sige det met flere Ord/ Den er rettelige prøffuet / oc gaar værdelige til Christi Nadere/ som gaar der til met tilbørlig Reuerentz oc Ydmyghed/ vdi HERRENS Fryct/ i en sand Penitentze/ i en stadig Tro/ oc met it gudeligt forset. Oc tuert imod den som gaar der til vden Reuerentz oc Ydmyghed/ vden Guds Fryct / vden en aluerlig Penitentze/ vden en stadig Tro/ oc met it ont Forsæt at ville øffue sig vdi Synden/ hand gaar der wuærdelig til/ oc dømer icke ret om HERrens Legeme oc Blod / huorfaare hand æder oc dricker sig selff Dommen til / baade timelig oc euig: Huorfaare at alle de som gaa til denne Nadere/ oc haffue Hu oc vilie til at bliffue i deris Synder / de ere Guds Bespaatere oc anamme Sacramentet met Juda.

Huor mand skal prøffue sig.

Derfaare paa det at enfaaldige oc wforstandige Folck icke skulle daarlige for gribe sig til/ at gaa til denne Nadere/ da er den vduaartis Bekiendelse oc Affløsning saare nyttig/ som er indskicket i vore Kircker / For denne Disciplin oc Affue hielper meget til/ at huer kand ret prøffue sig selff.

Scriffte maals nytte oc gaffn.

MEn paa det at wi ret kunde døme om Bekiendelse oc Affløsning/ da er fornøden at vide/ At lige som der ere tuende slags Bekiendelser/ saa ere der oc tuende slags Affløsning.

Tu slags bekiendelse oc Affløsning.

En bekiendelse skeer allene for Gud/ som er/ naar it Menniske bekiender sine Synder/ oc giffuer sig derfaare skyldig for Gud/ kiender sig at vere en arm Syndere/ oc beder om naade for Christi skyld: Vden saadan bekiendelse kand ingen (som er kom̃en til skels Alder oc forstand) bliffue salig. Saa bekiende Dauid sig/ der hand sagde: **Gud ver mig Naadig/ afflet alle mine Synder/ Thi ieg haffuer syndet faar dig allene.** Oc en anden sted siger hand: **HERRE gack icke i rette met din Tienere/ for der bliffuer ingen aff dem som leffue retfærdig faar dig.** Saa bekiende ocsaa Daniel sig der hand sagde: **Wi haffue syndet met vore Forfædre/ wi haffue giort wræt/ haffue veret wgudelige/ oc ere affuigte.** Saa bekiende ocsaa den arme Toldere sig / der hand icke torde lætte sine

I. Bekiendelse faar Gud.

Psalm. 51.

Psalm. 143.

Daniel. 9.

Luca. 18.

Øyen op at til Himmelen / men slog sig for sit Bryst / oc sagde: Gud ver mig Syndere Naadig. Til denne Bekiendelse hør den affløsning som skeer aff Gud allene/oc den skeer naar Mennisket troer Guds naadige forjættelse. Thi huilcken som troer/ hand er retfærdig giort aff Synden: For efftherdi at Synden er it Affald oc affuigelse fra Lowen oc Guds vilie/huor ved Mennisket forplictis til den euige død oc fordømelse/ Da er i Sandhed affløsning icke andet end det Mennistkis som troer / befrielse fra den euige død oc fordømelse/som hand vaar forplictig til. Saa bleff Manasses affløst/lige saa Dauid/ Røffueren paa Kaarsset/Maria Magdalena ꝛc. Lige saa affløsis wi huer dag / naar wi sige aff it trofast Hierte: Jeg troer Syndernis forladelse/ Oc naar wi aff en stadig Tro bede: Forlad oss vor skyld. Dette maa vere sagt om det første slags bekiendelse/ oc om hendis Affløsning som der til hør.

Affløsning aff Gud.

2. Bekiendelse for Ordens Tienere.

Det andet slags Bekiendelse oc Scrifftemaal tien til vduaartis Disciplin oc affue i den Christne Menighed/ naar it Mennisker gaar til Guds ords Tienere/at søge gode Raad oc Trøst hos hannem/at det kand vnderuisis oc styrckis i sin Tro / oc der faar hannem bekiender sig at vere en arm Syndere/ begerer Trøst oc Hussualelse / begerer at læris oc vnderuisis aff Guds ord / paa det at hans Samuittighed kand stillis til freds. Her skal Guds ords 1. Tienere vnderuise oc lære den som saa bekiender sig : Oc der som 2. hand kiender hannem / da skal hand sige hannem huad Brøst oc Last hand finder vdi hannem: Hand skal vise hannem huor stor Guds vrede er imod Syndere som icke ville bedre sig : Oc tuert om 3. igien/der som hand fornemmer at den som bekiender sig/haffuer en ret Hierteſorge oc er bange for sin Synd/ oc loffuer retning oc bedring/da skal hand trøste hannem ved Euangelij forjættelser : Oc 4. der som hand siger / oc beklender at hand troer saadanne Guds løffte oc forjættelser / skal Ordens Tienere paa Christi vegne sige hannem/ at hand haffuer en naadig Gud / oc tilsige hannem sine Synders forladelse/i naffn Faders oc Søns oc helligAands/ Oc der hos aluerlige paaminde hannem / at hand her effter skal fly Synden/ at det sidste skal icke bliffue verre met hannem end det første. Oc dette er nu sagt om den anden bekiendelse som skeer faar Ordens Tienere/ oc den Affløsning som der hører til. Om obenbare Scrifftemaal oc Bekiendelse met den obenbare Affløsning som der til hører/skal talis en anden tid. Disligeste om den bekiendelse som skeer for vore Brødre som wi haffue fortørnet.

Affløsning ved Ordens Tienere.

Om den Tredie.

Christi Naderis betractelse staar i fem ting.

NV staar tilbage at wi skulle omtale/huorledis wi skulle rettelige bruge oc betracte denne Nadere. Effterdi da at denne Hellige Christi Nadere/ er it Sacramente oc Tegn til vor Gienløsning / som er skeet ved Christi

Christi Offer oc betalning/da skulle wi betencke oc aluerlige offuerueye disse stycker effter huer andre / naar wi ville anamme denne hellige Nadere.

Først skulle de som anamme Sacramentet ihukomme Aarsagen til Christi død oc pine / som er det gantske Menniskelige køns Synd: Thi saa siger S. Pouel til de Romere i det fierde Capitel. **Hand er død for vore Synder.** Oc Esaias i sit 50. Cap. **Hand er saargiort for vore Synders skyld.**

Synden er Aarsage til Christi død.

Roman. 4.

Esai. 50.

For det andet skal mand betencke for huad endelig sag Christus døde oc offrede sig paa Kaarsset/som er at hand vilde igienkiøbe oss fra Synden oc døden/thi saa siger S. Pouel til de Corinth. i den anden Epistels femte Cap. **Den som icke viste aff nogen Synd/giorde Gud til Synd**/(det er til en Syndebod oc betalning for Synden) **for oss / at wi skulde bliffue den Retfærdighed vdi hannem som gielder faar Gud.** Item Johannes siger vdi sin første Epistels første Capitel. **JEsu Christi Blod reenser oss vdaff alle vore Synder.** Oc S. Hans Baptista siger hos Johannem i det første Capitel. **See/det er Guds Lam som bær Verdens Synder.**

2. Huorfaare Christus døde.

For det tredie skal mand fremdelis aff dette Offers ypperlighed oc værdighed betencke / huor stor Guds vrede maa haffue veret imod Synden/ som icke kunde affslættis met noget andet Offer end met Guds eniste Søns Offer.

3. Guds vrede

For det fierde/ skal mand her betencke Guds wsigelige store Barmhiertighed/som vilde tage oss fattige Syndere til Naade for sin Søns fyldistgiørelse oc betalning.

4. Guds barmhiertighed.

For det femte/skal mand betencke Guds Søns store brendendis Kierlighed/som tog Menniskelig Natur paa sig / oc vilde bliffue it Offer for vor skyld/legge paa sig all Guds Vrede / oc met sin Pine paa Kaarsset/fuldkomme Guds Retfærdighed. Alt dette her vil Guds Søn at wi skulle betencke / i det hand befaler oss at bruge denne Nadere til sin Hukommelse.

5. Jesu Christi Kierlighed.

Naar wi saa dette her betencke/voxer aff Guds vredis beskuelse anger for Synden / Aff Guds Barmhiertigheds oc Christi Offers betenckelse voxer Troen/Aff huilcke der siden flyder Tacksigelse/Bekiendelse/Taalmodighed oc andre Dyder/om huilcke denne Nadere paaminder oss.

Gaffn oc Brug.

Kort at sige/lige som Guds Søn giør Pact oc Forbund met oss/at hand vil naadelige anamme oss: Lige saa giøre wi ocsaa pact met hannem igien / at wi ville tro paa hannem / oc met Tacknemmelighed anamme hans velgierninger. At wi dette rettelige kunde giøre/giffue oss denne Naderis stifftere JEsus Christus sin Naade til/ Huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee loff/ære/ oc priis til Euigtid/Amen.

Paa

Vor HErris JEsu Christi

Døds oc Pinis Historie/sammen screffuen aff de fire Euangelister/ Matth. XXVI. oc XXVII. Cap. Marc. XIIII. oc XV. Cap. Luc. XXII. oc XXIII. Cap. Joh. XVIII. oc XIX. Cap.

I. Den første part om Christi Pine i Vrtegaarden.

Der de haffde siunget Loffsangen/gick Jesus hen vd effter sin seduane/offuer den beck Cedron/til Oliebierget. Oc hans Disciple fulde hannem effter. Oc JEsus sagde til dem: J skulle i denne Nat forarge eder alle paa mig/ Thi det staar screffuet: Jeg skal sla Hiurden/oc Faarene skulle atspredis/Men effter at ieg opstaar/ da vil ieg gaa hen for eder i Galilea. Peder suarede/oc sagde til hannem: Der som de oc alle forargede dem paa dig/saa vil ieg dog aldrig forarge mig. JEsus sagde til hannem: Sandelige siger ieg dig/J dag / vdi denne Nat / før end Hanen gal to gange / skalt du necte mig tre gange. Men hand talede end ydermere: Ja der som ieg oc skulde dø met dig/ da vilde ieg icke necte dig. Lige det samme sagde oc alle Disciplene.

Christi Klagemaal.

Zachar. 13.

S. Peders formastelse.

Da kom Jesus met dem til en Haffue / som hed Gethsemane/der vaar en Vrtegaard/der gick Jesus ind oc hans Disciple. Men Judas som hannem forraadde viste oc den sted/thi Jesus forsamlede sig offte der met sine Disciple. Da sagde Jesus til dem: Sætter eder her/saa lenge ieg gaar der bort oc beder.

Vdi en Haffue bleffue wi fortabte/oc i en Haffue begyndis vor Gienløsning.

Oc hand tog Peder oc Jacob oc Hans til sig/de to Zebedei Sønner/oc begynte at bedrøffuis / skelffue oc beffue/oc sagde til dem: Min Siæl er bedrøffuet indtil Døden/bliffuer her oc voger met mig / beder/ paa det i skulde icke falde i fristelse.

Christi Banghed oc Hiertesorge

Oc

Oc hand fled ſig fra dem ved it Stenkaſt/ oc falt paa Knæ/ ned paa Jorden/ paa ſit Anſict/ Oc bad at den ſtund maatte gaa offuer/ om det vaare mueligt/ oc ſagde: Abba / min Fader / alting er dig mueligt. Tag denne Kalck bort fra mig/ Dog icke huad ieg vil men huad du vilt. Oc hand kom til ſine Diſciple oc fant dem ſoffuendis / oc hand ſagde til Peder: Simon/ ſoffuer du? Kunde du icke vaage en Time met mig? Vaager oc beder at i ſkulle icke falde i friſtelſe. Aanden er villig/ Men Legemet er ſkrøbeligt.

Enrum ten beſt til Bønen.

Chriſtus beder første gang.

Anden gang gick hand atter hen/ bad/ oc ſagde: Min Fader/ Er det icke mueligt/ at denne Kalck kand gaa fra mig/ vden ieg ſkal dricke hannem/ da ſker din vilie. Oc hand kom oc fant dem atter ſoffuendis/ thi deris Oyen vaare fulde aff ſøffn/ oc de viſte icke huad de ſuarede hannem. Oc hand lod dem bliffue/ oc gick atter hen / oc bad tredie gang / oc talede de ſamme Ord: Fader / vilt du / da tag denne Kalck fra mig/ Men dog ſkee icke min/ men din vilie.

Chriſtus beder anden gang.

Chriſtus beder tredie gang.

Da obenbaredis en Engel aff Himmelen faar hannem/ oc ſtyrckede hannem / Oc det kom at hand ſtridde met Døden/ oc bad inderlige. Da bleff hans Sued ſom Blodsdraaber/ de fulde paa Jorden.

Chriſtus bønhøris.

Chriſti indbyrdis pine.

Oc hand ſtod op aff Bønen/ oc kom til ſine Diſciple/ oc fant dem ſoffuendis aff bedrøffuelſe / oc ſagde til dem: Ah ville i nu ſoffue oc huile? Hui ſoffue i? Det er nock / See/ ſtunden er kommen/ at Menniſkens Søn ſkal antuordis hen i Synderis hender/ Staar op/ lader oſſ gaa. See/ den mig forraader/ er hart hos/ Beder at i icke falde i friſtelſe.

Oc ſtrax/ ſom hand endnu talede/ See / da kom Judas en aff de tolff frem/ der hand haffde nu taget Skaren til ſig / met de ypperſte Preſters oc Scrifftklogis/ Phariſeernis oc de Eldſte faar Folcket deris Tienere/ oc hand gick faare dem/ oc kommer der hen/ met

Judas vil altid vere der ſom Chriſtus er.

met Bluss/ Lamper / Suerd / oc met Stenger. Oc Forræderen haffde giffuet dem it Tegen oc sagde: Huilcken ieg kysser den er det/ Griber hannem/ oc fører hannem varlige.

Christus lod sig vel-willige fangè.

Der Jesus nu viste alt det hannem skulde offuerkomme/ gick hand vd oc sagde til dem: Huem lede i effter? De suarede hannem: Jesum aff Nazareth. Jesus siger til dem: Det er ieg.

Christi ords krafft oc macr.

Men Judas som hannem forraadde / stod oc hos dem. Der Jesus sagde nu til dem / det er ieg/ vigede de tilbage oc fulde til Jorden. Da spurde hand dem atter at: Huem lede i effter? De sagde: Jesum aff Nazareth. Jesus suarede: Jeg sagde eder at det er ieg/ Lede i effter mig/ da lader disse gaa: Paa det at det ord skulde fuldkommis/ huilcket der hand sagde: Jeg miste ingen aff dem som du haffuer giffuet mig.

Iohan. 17.

Christus forraadis.

Oc Judas holt sig til Jesum at kysse hannem/ oc strax traadde hand frem til hannem oc sagde: Hil vere dig Rabbi / oc kyste hannem. Jesus sagde til hannem: Min ven/ huorfaare est du kommen? Juda/ forraader du Menniskens Søn met en Kyss?

Christus fangis.

Da traadde de frem oc lagde Hender paa JEsum/ oc grebe hannem.

Oc der de saae / som vaare omkring hannem/ huad der vilde skee/ sagde de til hannem: HERRE/ skulle wi sla til met Suerd? Da haffde Simon Petrus it Suerd / oc drog det vd / oc slo effter den ypperste Prestis Suend/ oc hug det høyre Øre aff hannem/ Oc den Suend hed Malchus.

S. Peders daarlige dristighed.

Christus straffer S. Peder.

Da suarede JEsus oc sagde: Lader dem dog giøre saa langt. Oc hand sagde til Peder: Stick dit Suerd i Balgen/ Thi huo som tager Suerdet/ hand skal omkomme met Suerd. Eller ment du/ at ieg icke kunde bede min Fader/ at hand tilskickede mig mere end

re end tolff Skock Engle? Skal ieg icke da dricke den Kalck / som min Fader gaff mig? Men huorlunde skulde Scrifften fuldkommis? Det skal alt saa gaa til. Oc hand rørde ved hans Øre oc lægte hannem.

Christus giør sin Jldende gaat.

Paa den tid / sagde JEsus til de ypperste Prester oc Høffuitzmendene for Templet / oc de Eldste / som vaare komne til hannem: I ere vdgangne / lige som til en Røffuere met Suerd / oc met Stenger / at fange mig / haffuer ieg dog daglige sidet hos eder / oc haffuer lært i Templet / oc i lagde icke en Haand paa mig. Men dette er eders Time oc Mørckens mact / paa det Scrifften skal fuldkommis. Men det er altsammen skeet / at Propheternis Scrifft skulde fuldkommis. Da forlode alle Disciplene hannem / oc flyde.

Straff Predicken.

Christi Fiender kunde intet giøre hannem før end hans rette tid kom.

Disciplene fly.

Oc der vaar en vng Karl / som fulde hannem effter / hand vaar klædt met it Linklæde paa sit bare Legeme / oc de vnge Karle grebe hannem. Men hand slap Linklædet / oc flyde nøgen fra dem.

Men Skaren oc den øffuerste Høffuitzmand / oc Jødernis Tienere toge JEsum / oc bunde hannem / oc førde hannem først til Annas / hand vaar Caiphas Suoger / som vaar det Aar ypperste Prest. Men det vaar Caiphas som raadde Jøderne / Det vaar gaat / at it Menniske døde for Folcket.

II. Den anden part om Christi Pine vdi Caiphæ Hus.

Christus ledis til Annas.

Iohan. 11.

Oc de førde JEsum hen til Caipham den ypperste Prest / det er / til den øffuerste Bisp for Presterne / der som alle de ypperste Prester oc Eldste / oc Scrifftkloge vaare forsamlede. Men Simon Petrus fulde JEsum langt effter / oc en anden Discipel ind til den ypperste Prestis Sal / Den samme Discipel vaar bekient met den ypperste Prest / oc gick ind met JEsu i den ypperste Prestis Sal. Men Peder stod vden for Dørren. Da gick den anden Discepel som vaar bekient met den ypperste Prest hen vd / oc talede met Døruoctersten / oc flyde Peder ind.

Christus ledis til Caiphas.

Men Suennene oc Tienerne stode / oc haffde giort en Kulild der nedre mit i Salen / oc værmede sig thi det vaar kalt. Oc Peder stod hos dem / oc værmede sig / paa det at hand kunde see / huad ende det vilde faa. Men den ypperste Prestis Pige som tog vare paa dørren / saa Peder side ved liusit / der hand værmede sig / oc stirrede paa hannem / oc sagde til hannem: Oc du vaarst met Jesu aff Galilea? Est du icke oc en aff dette Menniskis Disciple? Da nectede hand det for dem alle / oc sagde: Quinde / Jeg er icke / ieg kiender hannem icke / Jeg veed oc icke huad du siger.

S. Peder værmer Legemet oc Siælen kolner.

S. Peders første nectelse.

Men den ypperste Prest spurde Jesum om hans Disciple / oc om hans Lærdom. Jesus suarede hannem: Jeg haffuer talet obenbarlige faar Verden / Jeg lærde altid i Scholen oc vdi Templet / der som alle Jøderne komme tilsammen / oc ieg haffuer intet talet i Løndom. Hui spør du mig der at: Spør dem der at / som haffue hørt huad ieg talede til dem / See / de vide huad ieg haffuer sagd. Som hand det talede / gaff en aff Tienerne som der stod hos / Jesu en Kindhest / oc sagde: Skalt du saa suare den ypperste Prest? Jesus suarede hannem: Haffuer ieg talet ilde / da beuis det at det er ont / Men haffuer ieg talet ret / hui slar du mig? Oc Annas sende hannem bunden til den ypperste Prest Caiphas:

Christi bekiendelse om sin lærdom.

Bispens tienere slar Jesum.

Men Simon Petrus stod i forgaarden oc værmede sig / Oc en liden stund effter den første nectelse / som hand gick vd i Forgaarden / goel Hanen. Oc en anden Pige saa hannem / oc begynte atter at sige til dem som der stode hos: Denne vaar ocsaa met Jesu aff Nazareth. Da sagde de til hannem: Est du icke en aff hans Disciple? Oc en anden sagde: Du est en aff dem. Oc hand nectede atter / oc soer der til / oc sagde: Menniske / ieg er icke / oc ieg kiender icke det Menniske.

S. Peder forsuer Christum anden gang.

Oc noget der effter ved en ſtund/ ſtadfeſte en anden met dem ſom omkring ſtode / oc ſagde: Sandelige/ du eſt en aff dem / Thi du eſt en Galileer/ oc dit Maal røber dig. En aff den ypperſte Preſtis ſuenne hues Frende Peder haffde hugget Øret aff / ſiger: Saa teg dig icke i Vrtegaarden hos hannem? Da begynte hand at forbande ſig oc ſuerre: Jeg kiender det Menniſke icke / der i tale om.

S. Peder forſuer Chriſtum tredie gang.

Oc strax der hand endnu talede / goel Hanen anden gang. Oc HERREN vende ſig/ oc ſaa paa Peder. Oc Peder tenckte paa HERRENS Ord/ ſom hand ſagde til hannem: Før end Hanen gal to gange/ ſkalt du forſuerre mig tre gange. Oc Peder gick hen vd/ oc græd bitterlige.

Chriſtus ſeer til Syndere.

S. Peders Penitenze.

Men de ypperſte Preſter / oc de Eldſte oc det gantſke Raad/ ſøgte falſke Vidnesbyrd imod Jeſum paa det de kunde komme hannem til døde/ oc de funde intet/ Oc alligeuel at der ginge mange falſke Vidne frem/ men deris Vidnesbyrd komme icke offuer it. Paa det ſidſte ſtode der op / oc traadde tu falſke Vidne frem/ oc ſagde falſke vidne imod hannem/ oc ſagde: Wi haffue hørt at hand ſagde/ Jeg kand oc vil nedbryde den Guds Tempel / ſom er giort met Hender/ oc inden tre dage bygge en anden/ ſom icke er giort met Hender. Oc deris Vidnesbyrd komme icke endnu offuer it.

Preſterne ſøge falſke vidne imod Jeſum.

De ugudelige forvende Guds Ord.

Oc den ypperſte Preſt ſtod op iblant dem/ oc ſpurde Jeſum at/ oc ſagde: Suarer du intet til det/ ſom diſſe vidne imod dig? Men JEſus tagde ſtille/ oc ſuarede intet.

Da ſpurde den ypperſte Preſt hannem atter at/ oc ſagde til hannem: Eſt du Chriſtus den velſignedis Søn? Jeg beſuer dig ved den leffuendis Gud/ at du ſiger oſ/ om du eſt Chriſtus Guds Søn. JEſus ſagde: Du ſiger det/ Jeg er: Dog ſiger teg eder/

Chriſti bekiendelſe om ſin Perſon.

Nu her effter skal det skee/ at i skulle see Menniskens Søn side hos Krafftens høyre Haand/ oc komme i Himmelens skyer. Da sønderreff den ypperste Prest sine Klæder/ oc sagde: Hand bespaattede Gud/ Huad haffue wi lenger Vidnesbyrd behoff? See/ nu haffue i hørt hans Guds bespaattelse/ huad tyckis eder? De fordømde hannem alle/ oc sagde: Hand er skyldig at dø.

Christus fordømis aff de Scrifftkloge.

Christus bespaattis offuerspyttis oc slaes aff Presternis suenne oc tienere.

Men de Mend/ som hulde Jesum/ bespaattede hannem/ oc spyttede vdi hans Ansict/ oc sloge hannem met knytte Neffue/ Men nogle andre skiulte hans Ansict/ oc sloge hannem i Ansictet/ besynderlige Tienerne/ oc sagde: Spaa oss Christe/ huo er den der dig slog? Oc mange andre Bespaattelser de sagde imod hannem.

Presternis anden forsamling vdi Caiphæ hus

Men om Morgenen forsamlede sig alle de ypperste Prester/ Scrifftkloge oc Folckens Eldste/ oc det gantske Raad/ oc hulde it raad offuer Jesum/ at de kunde sla hannem ihiel/ Oc de førde hannem hen op for deris Raad/ oc sagde: Est du Christus? Sig oss det. Hand sagde til dem: Siger ieg eder det/ da tro i mig icke/ Men atspør ieg eder/ da suare i icke/ oc lade mig dog icke løs. Derfaare/ nu her effter skal Menniskens Søn side hos Guds Kraffis høyre Haand. Da sagde de alle: Est du da Guds Søn? Hand sagde til dem: J sige det/ thi ieg er. Da sagde de: Huad haffue wi lenger Vidnesbyrd behoff? Wi haffue selff hørt det aff hans Mund.

Christi anden bekiendelse om sin Person.

III.
Den tredie part om Christi pine i Raadhusit oc i Herodis hus.

Christus antuordis Pilato.

OC den gantske Hob stod op oc bunde Jesum/ oc førde hannem bunden fra Caipha til Domhusit/ oc antuordede Landsherren Pontio Pilato hannem/ oc det vaar Aarle.

Judæ Pentenze oc vidnesbyrd om Christi vskyldighed.

Der Judas som hannem forraadde saa det/ at hand vaar fordømt til døde/ Da angrede hannem det/ oc hand bar de tredive Sølffpenninge til de ypperste

perſte Preſter oc Eldſte igien / oc ſagde: Jeg giorde ilde / at ieg forraadde det wſkyldigt Blod. De ſagde: Huad kommer det oſſ ved? See du der til. Oc hand kaſte Sølffpenningene i Tempelen / ſkyndede ſig der fra / gick bort oc hengde ſig ſelff / oc braſt mit i tu / Oc alt hans Induol vdueltis.

Judæ ſtraff.

Men de ypperſte Preſter toge Sølffpenningene oc ſagde: Det ſømer ſig icke at wi legge dem i Guds kiſte / Thi det er Blod Penninge.

Preſternis Øyenſkalckhed.

Saa hulde de it Raad / oc kiøbte for de Sølffpenninge oc wretfærdige Løn en Pottemagers Ager / til at jorde Pillegrime vdi. Oc det er kundgiort faar alle dem / ſom bo i Jeruſalem / ſaa at den ſamme Ager kaldis paa deris Maal Hakeldama / det er / en Blodager / indtil paa denne dag. Da er fuldkommet / det ſom ſagt er ved Propheten Zacharias / der ſom hand ſiger:

Zachar. 11.

De haffue taget trediue Sølffpenninge / der den ſolde bleff betalet met / huilcken de kiøbte aff Iſraels Børn / Oc haffue giffuet dem for en Pottemagers Ager / ſom HERREN befalede mig.

Men Jøderne ginge icke i Domhuſet / paa det de ſkulde icke bliffue wrene / men maatte æde Paaſke. Da gick Pilatus vd til dem / oc ſagde: Huad klagemaal føre i imod dette Menniſke? De ſuarede oc ſagde til hannem: Vaare denne icke en Miſdedere / da haffde wi icke antuordet dig hannem. Da ſagde Pilatus til dem: Saa tage i hannem hen / oc dømmer hannem effter eders Low. Da ſagde Jøderne til hannem: Wi tørre ingen dræbe / Paa det at Jeſu ord ſkulde fuldkommis ſom hand ſagde / der hand gaff tilkiende huilcken Død hand ſkulde dø.✢

Jødernis hyckleri oc gliſneri.

Matth. 20.
Lucæ 18.
Iohan. 12.

Oc de ypperſte Preſter oc de Eldſte begynte at klage hart paa hannem / oc ſagde: Denne finde wi / at

Jødernis falſke klagemaal.

at hand affuender Folcket/ oc forbiuder at giffue Key-
seren Skat/ oc siger: Hand er Christus en Konge.
Da gick Pilatus ind igien i Domhuset/ oc kaldede
Jesum/ oc sagde til hannem: Est du Jøde Konge?
Jesus suarede staaendis for hannem: Taler du det
aff dig selff/ Eller haffue andre sagd dig det om mig?
Pilatus suarede: Er ieg en Jøde? Dit Folck oc de
ypperste Prester antuordede dig mig: Huad haffuer
du giort? Jesus suarede: Mit Rige er icke aff denne
Verden/ Vaare mit Rige aff denne Verden/ mine
Tienere skulde stride derfaare/ at ieg skulde icke ant-
uordis Jøderne/ Men nu er mit Rige icke der aff.
Da sagde Pilatus til hannem: Saa est du alligeuel
en Konge? Jesus suarede: Du siger det/ Jeg er en
Konge. Jeg er der til født oc kommen i Verden/ at
ieg skal vidne Sandhed: Huo som er aff Sandhed
hand hører min Røst. Pilatus siger til hannem:
Huad er Sandhed.

Christi be-kiendelse om sit Rige.

Huad Chri-stus er for en Konge.

Oc der hand dette sagde/ gick hand vd til Jø-
derne igien/ oc siger til dem: Jeg finder ingen skyld
i dette Menniske. Oc der de ypperste Prester oc Eld-
ste klagede paa hannem/ da suarede hand intet. Da
spurde Pilatus hannem atter at/ oc sagde: Suarer
du intet: See huor hart de beklage dig? Hører du
icke? Oc hand suarede hannem icke til it Ord/ Saa
at Landsherren oc forundrede sig saare.

Pilati første vidnesbyrd om Christi vskyldighed

Mand skal tie til obenbarlige løgnactige kla-gemaal/ oc befale Gud sagen.

Men de hulde ved/ oc sagde: Hand haffuer op-
rørt Folcket/ der met at hand haffuer lært hid oc did
i alt det Jødiske Land/ oc begynte i Galilea/ hid ind-
til.

Men der Pilatus hørde Galileam/ spurde hand
om hand vaar aff Galilea? Oc der hand fornam at
hand vaar vnder Herodis Øffrighed/ da forsende
hand hannem til Herodes/ som vaar oc i Jerusalem
vdi samme dage.

Christus sendis til Herodem.

Der Herodes saa JEsum / bleff hand meget glad/thi hand haffde gierne lenge siden seet hannem/ Thi hand haffde hørt meget om hannem/oc haabedis at skulde see it Tegn aff hannem. Oc hand spurde hannem i mange maade/Men hand suarede hannem intet. Oc de ypperste Prester oc Scrifftkloge stode oc klagede hart paa hannem. Men Herodes met sine Hoffsinder foractede oc bespaattede hannem / hengde it huit Klade om hannem / oc sende hannem til Pilatum igien. Paa den dag bleffue Pilatus oc Herodes Venner met huer andre / Thi de vaare før huer andris Fiender.

Mand skal icke kaste Perler for Suin.

Herodes oc hans Hoffsinder bespaatte Christum.

Men Pilatus kaldede de ypperste Prester/oc de Offuerste oc Folcket tilsammen/oc sagde til dem: J haffue ført dette Menniske til mig / som den der omuender Folcket/Oc see/Jeg haffuer forhørt hannem for eder/oc finder ingen aff de sager hos dette Menniske/som i skylde hannem for/Herodes icke heller/thi ieg sende eder til hannem/ oc see/mand haffuer intet ført hannem paa/som hand bør at dø faar. Derfaare vil ieg straffe hannem/oc lade hannem løs.

Pilati andet vidnesbyrd om Christi wskyldighed

Herodis vidnesbyrd om Christi wskyldighed

Men paa Høytiden / skulde Landsherren effter Høytidens Seduane/ giffue Folcket en Fange løs/ huilcken de begerede/Oc hand haffde paa den tid en Fange/en besynderlig for andre/en Misdedere oc en Mordere som hed Barrabas / Huilcken som met de Oprørske vaar kast i Fengsel / som haffde giort it Mord vdi it Oprør i Staden/Oc Folcket gick op/oc bad/at hand vilde giøre som hand pleyde. Oc der de vaare forsamlede / sagde Pilatus til dem: J haffue en seduane/at ieg skal giffue eder en løs om Paasken/ huilcken ville i at ieg skal giffue eder løs/Barrabam eller Jesum Jøde Konge? Som kaldis Christus? Thi hand viste vel/ at de ypperste Prester haffde antuordet hannem hen aff Had

Pilatus setter Jesum paa Banen imod en obenbare Mordere.

Pilati Hustrues Vidnesbyrd om Christi vskyldighed.

Oc der (Pilatus) hand sad paa Domstolen/ skickede hans Hustru bud til hannem/ oc lod hannem sige: Befatte dig intet met denne Retfærdige/ Jeg haffuer lidt meget i Dag vdi Drømme faar hans skyld.

Men de ypperste Prester oc de Eldste toge Folcket met ord/ at de skulde bede om Barrabas/ oc afflifue Jesum. Da suarede nu Landsherren/ oc sagde til dem: Huilcken ville i at ieg skal giffue eder løs aff disse tho. da raabte den gantske hob/ oc sagde: Bort met denne/ oc giff oss Barrabam løs. Da raabte Pilatus atter til dem/ oc vilde lade JEsum løs oc sagde: Huad skal ieg da giøre met JEsu/ om huilcken der sigis hand er Christus? Men de raabte alle oc sagde: Kaarsfeste/ Kaarsfeste hannem. Da sagde hand tredie gang til dem: Huad Ont haffuer da denne giort? Jeg finder ingen dødelig sag met hannem/ Derfaare vil ieg straffe hannem oc lade hannem løs. Men de skrege end meget mere oc sagde: Kaarsfeste hannem met stort Skrig/ oc begerede at hand skulde kaarsfestis/ Oc deris oc de ypperste Presters skrig fick offuerhaand.

Pilati tredie Vidnesbyrd om Christi vskyldighed.

Da tog Pilatus JEsum oc lod hudstryge hannem Men Landsherrens Stridsmend toge Jesum til sig vdi Domhuset/ oc forsamlede til hannem den gantske Skare/ Oc de førde hannem aff/ oc hengde en purpur Kaabe om hannem/ oc flættede en Torne Krone/ oc sætte hende paa hans Hoffuet/ oc it Rør i hans høyre Haand/ Oc bøyde Knæene faar hannem/ oc spaattede hannem/ oc begynte at hilse hannem/ oc sagde: Hil vere du kiere Jøde Konge. Oc de gaffue hannem Kindheste/ oc de spytte paa hannem/ oc toge Røret oc sloge hans Hoffuet der met/ oc fulde paa Knæ/ oc tilbade hannem.

Christus hudstrygis.

Christus Kronis bespaattis oc offuerspyttis.

Da gick Pilatus vd igien/ oc sagde til dennem:

Seer

Seer/Jeg leder hannem hid vd til eder/at i skulle vide at ieg finder ingen skyld met hannem. Saa gick JEsus vd/oc bar en Torne Krone oc Purpur Klæde. Oc hand siger til dem: See hvilcket Menniske. Der de ypperste Prester oc Tienerne saae hannem/ robte de oc sagde: Kaarsfeste/Kaarsfeste hannem. Pilatus siger til dem: Tage i hannem hen/oc kaarsfeste hannem/ Thi ieg finder ingen skyld i hannem. Jøderne suarede hannem: Wi haffue en Low/ oc effter den Low skal hand dø/Thi hand haffuer giort sig selff til Guds Søn.

Pilati fierde Vidne om Christi vskyldighed.

Pilati femte Vidne om Christi vskyldighed.

Leuitic. 24. Om Guds bespaattere.

Der Pilatus hørde det Ord/ fryctede hand sig end mere/Oc hand gick ind igien i Domhuset/ oc siger til JEsum: Hueden est du? Men JEsus gaff hannem intet Suar. Da sagde Pilatus til hañem: Taler du icke met mig? Vedst du icke/at ieg haffuer mact at kaarsfeste dig/oc at ieg haffuer mact at giffue dig løs? Jesus suarede: Du haffuer ingen mact offuer mig/ der som hun icke vaare giffuen dig her offuen ned. Derfaare/den som antuordede mig dig/ hand haffuer større Synd. Der effter tenckte Pilatus paa/ huorledis hand kunde lade hannem løs. Men Jøderne raabte oc sagde: Lader du denne løs/ da est du icke Keyserens Ven/ Thi huo sig giør til Konge hand er imod Keyseren.

Øffrigheds mact er her offuen aff.

Der Pilatus hørde det Ord/ ledde hand JEsum vd/ oc sætte sig paa Domstolen/ paa den Sted som kaldis Stenlagdt/ Men paa Ebraiske Gabbatha. Oc det vaar Beredelsens dag i Paaske/ ved den siette Time/ Oc hand siger til Jøderne: Seer/ det er eders Konge. Men de raabte: Bort/ bort met hannem/ kaarsfest hannem. Pilatus siger til dem: Skal ieg kaarsfeste eders Konge? De ypperste Prester suarede: Wi haffue ingen Konge vden Keyseren.

Christus ledis for Domstolen.

Der

Christus dømis.

Pilati fiette Vidnesbyrd om Christi wskyldighed

Der Pilatus saa/at hand beskaffede intet/Men at der bleff it meget større Bulder / hand vilde dog giøre Folcket fyldist/Oc Pilatus dømde at deris begiering skulde skee/Da tog hand Vand oc toede Henderne for Folcket/ oc sagde: Jeg er wskyldig i denne retfærdigis Blod/Seer i til. Da suarede det gantske Folck/oc sagde: Hans Blod komme offuer oss oc offuer vore Børn.

Barrabas ladis løs/ oc Christus dømis.

Leuitic. 16. Om den ledige Buck.

Da gaff hand dem Barrabam løs/ som vaar kast i Fengsel for Oprør oc Mord skyld/om huilcken de bade. Men Jesum lod hand hudstryge oc bespaatte/oc fick hannem hen effter deris vilie oc beger at kaarsfestis.

IIII. Den fierde part om Christi pine paa Kaarsset.

Christus vdledis oc bær sit Kaars.

Da toge Stridsmendene Jesum / oc førde hannem aff Purpuret/oc førde hannem i sine egne Klæder/oc førde hannem bort / at de skulde kaarsfeste hannem/oc hand bar sit Kaars. Oc der de ginge vd/ paafunde de it Menniske der gick frem/ som hed Simon aff Cirene/ som kom aff Marcken/ huilcken der vaar Alexandri oc Ruffi Fader/ hannem tuingde de til/ at hand bar hannem Kaarsset/ oc de lagde Kaarsset paa hannem/at hand bar det effter Jesum.

Alle Christne skulle bære Kaarsset met Christo.

Christi Predicken til Quinderne.

Oc der fulde en stor hob Folck oc Quinder effter hannem/ som ynckelige klagede oc begræde hannem: Men Jesus vende sig om til dem/ oc sagde: I Døttre aff Jerusalem/ græder icke offuer mig/ Men græder offuer eder selff/oc offuer eders Børn. Thi see/ Den tid skal komme/i huilcken mand skal sige: Salige ere de Wfructsommelige / oc de Liff som icke fødde/oc de Bryst som icke gaffue di. Da skulde de begynde at sige til Biergene: Falder offuer oss/ Oc til Høyene: Skiuler oss: Thi at giør mand det met it grønt Træ/huad vil bliffue met det tørre.

Der bleffue oc tho andre Misdedere førde bort/ at de

at de skulde affliffuis met hannem. Oc de førde hannem til den Sted som kaldis paa Ebraiske Golgatha / det er vdlagt Hoffuetpande sted / oc de gaffue hannem Edicke / eller Myrrha at dricke i Vin/ blandet met Galde/ Oc der hand smagede det vilde hand icke dricke/ Oc de kaarsfeste hannem paa den sted som kaldis Golgatha / oc to Misdedere met hannem/ Den ene ved den høyre/ oc den anden ved den venstre side / Oc JEsum mit imellem. Da bleff Scrifften fuldkommen/ som siger: Hand er regnet iblant Misdedere. Oc det vaar paa den tredie time der de kaarsfeste hannem / oc Jesus sagde: Fader/ forlad dem/ Thi de vide icke huad de giøre.

Christus skenckis met Edicke oc Galde.

Christus kaarsfestis.

Esai. 53.

Christi første ord paa Kaarsset.

Da screff Pilatus en Offuerscrifft / offuen offuer hans Hoffuet / huad skyld mand gaff hannem / oc Aarsagen til hans Død/ oc sætte hende paa Kaarsset/ oc der vaar screffuet: Jesus aff Nazareth Jøde Konge. Denne Offuerscrifft læsde mange Jøder / Thi steden vaar nær hos Staden / som Jesus er kaarsfest. Oc det vaar screffuet paa Ebraiske / Gredske oc Latinske maal. Da sagde Jødernis ypperste Prester til Pilatum: Scriff icke Jøde Konge/ Men at hand sagde / Jeg er Jøde Konge. Pilatus suarede: Det som ieg screff/ det screff ieg.

Pilati siuende Vidnesbyrd om Christi wskyldighed.

Oc Stridsmendene / der de haffde kaarsfest Jesum/ toge de hans Klæder/ oc giorde fire parter/ huer Stridsmand en part/ der til ocsaa Kiortelen/ Men Kiortelen vaar knyt / tuindet fra øffuerst/ oc slet igiennem. Da sagde de til huer andre: Lader oss icke dele hannem/ men kaste Laad der om hues hand skal vere. Paa det at Scrifften skulde fuldkommis som siger: De skiffte mine Klæder iblant sig/ oc kaste Laad om min Kiortel. Oc de sade der/ oc toge vare paa hannem. Dette giorde Stridsmendene. Oc Folcket stod oc saae der paa.

Christi Klæder skifftis.

Psalm. 22.

Oc der

Oc der stod hos Jesu Kaars hans Moder/ Oc hans Moders Søster/ Maria Cleophas Hustru/ oc Maria Magdalene. Der nu JEsus saa sin Moder/ oc den Discipel staa der hos / som hand haffde kiær/ da siger hand til sin Moder: Quinde/ see/ det er din Søn. Der effter siger hand til Discipelen: See/ det er din Moder. Oc fra den time tog Discipelen hende til sig.

Christi andet ord paa Kaarsset.

Men de som der ginge frem bespaattede hannem/ oc røste deris Hoffuet/ oc sagde: Tui dig/ huor deylige nedbryder du Templen / oc opbygger den i tre dage / Hielp dig nu selff / Est du Guds Søn/ da stig hid ned aff Kaarsset. Lige saa spaattede ocsaa de ypperste Prester hannem iblant huer andre met de Scrifftkloge oc Eldste oc Folcket / oc sagde: Hand haffuer hiulpet andre/ oc kand icke hielpe sig selff/ Er hand Christus oc Israels Konge / den Guds vdualde/ da hielpe sig selff/ oc stige sig nu ned aff Kaarsset saa wi see der paa / saa ville wi tro hannem: Hand forlod sig paa Gud / hand frelse hannem nu om hand haffuer lyst til hannem: Thi hand sagde: Jeg er Guds Søn. Lige saa forhaanede ocsaa Røffuerne hannem/ som vaare kaarsfeste met hannem. Der bespaattede oc Stridsmendene hannem/ traadde til hannem oc bare hannem Edicke/ oc sagde: Est du Jøde Konge/ da hielp dig selff.

Christus bespaattis aff alle effter hand er kaarsfest.

Men en aff Misdederne som vaare hengde/ bespaattede hannem oc sagde: Est du Christus/ da hielp dig selff oc oss. Da suarede den anden/ straffede hannem oc sagde: Frytter du dig ocsaa icke faar Gud? Du som dog est i lige Fordømelse / Oc sandelige wi ere tilbørlige der vdt/ Thi wi faa det vore Gierninger forskyldede / Men denne handlede intet wskickeligt. Oc hand sagde til Jesum: HERRE/ tenck paa mig/ naar du kommer i dit Rige. Oc JEsus sagde til hannem:

Den ene Røffuere spaatter Christum.

Den anden Røffueris Penitentze oc bekiendelse/ oc Vidne om Christi wskyldighed.

Røffuerens Bøn.

hannem: Sandelige ieg siger dig/ J dag skalt du være met mig i Paradis.

Christi tredie ord paa Kaarsset.

Oc der det vaar ved den siette Time/ bleff it Mørck offuer det gantske Land/ indtil ved den niende Time/ Oc Solen miste sit skin/ Oc ved den niende Time raabte Jesus høyt/ oc sagde: Eli/ Eli/ Lama Asabthani? Det er vdlagt: Min Gud/ min Gud/ huorfaare haffuer du forlat mig? Oc nogle som stode der hos/ der de det hørde/ sagde de: See/ hand kalder paa Elias. Der effter som Jesus viste at alting vaar nu fuldkommen/ at Scrifften skulde fuldkommis/ siger hand: Mig tørster. Der stod it kar fuld aff Edicke/ Oc strax løb en aff dem hen/ tog en Suamp/ Oc fylte hannem met Edicke oc Jsop/ oc stack hannem paa it Rør/ oc holt hannem det der til Munden/ oc gaff hannem dricke/ oc sagde met de andre: Holt/ lader oss see om Elias kommer oc tager hannem ned. Der JEsus haffde nu taget Edicken/ sagde hand: Det er fuldkommet. Oc JEsus raabte atter høyt/ oc sagde: Fader/ Jeg befaler min Aand i dine Hender/ Oc som hand det sagde/ bøyde hand Hoffuedet oc vdgaff hand sin Aand.

Formørckelse imod Naturen vidne om Christi wskyldighed

Christi fierde ord.

Psalm. 22.

Christi Aandelige pine paa Kaarsse

Christi femte ord.

Christi siette ord.

Christi siuende ord. Paa Kaarsse

1. 2. OC see/ Forhenget i Templet reffnede i tu stycker fra det øffuerste til det nederste/ oc Jorden beffuede/ 3. 4. oc Stenene brøste sønder/ oc Graffuene lod sig 5. op/ oc der stode mange Helligens legeme op som soffue/ oc ginge aff Graffuene effter hans Opstandelse/ oc komme i den hellige Stad/ oc obenbaredis faar mange. Men Høffuitzmanden/ som stod der hos tuert offuer fra hannem/ oc de som vaare hos hannem/ oc beuarede Jesum/ der de saae at hand vdgaff Aanden met saadant raab/ oc saae det Jordskelff/ oc huad der skeede/ da forfærdedis de saare/ oc prisede Gud/ oc sagde: Sandelige/ denne vaar it retfærdigt Menniske/ oc Guds Søn. Oc alt det Folck som der

Tegn effter Christi død. som ere vidne om Christi wskyldighed.

Høffuitzmandens bekiendelse om Christi wskyldighed.

vaar hos oc saae til/ der de saae det som skede / sloge de sig for deris Bryst/ oc vende tilbage igien. Oc alle hans Tilhengere stode langt borte/ oc mange Quinder som efftersulde hannem aff Galilea oc saae alt dette/ Blant hvilcke vaar Maria Magdalena/ oc Maria den lilde Jacobs oc Joseps Moder/ oc Salome Zebedei Børns Moder / som oc haffde efftersult oc tient hannem der hand vaar i Galilea/ oc mange andre/ som vaare gangne op til Jerusalem met hannem.

Men Jøderne/ effterdi at det vaar Beredelsens dag/ at deris Legeme skulde icke bliffue paa Kaarsset Sabbathen offuer (Thi den samme Sabbaths dag vaar stor) da bade de Pilatum / at deris Been maatte brydis / oc tagis aff. Da komme Stridsmendene oc brøde Benene paa den første/ oc den anden/ som vaar kaarsfest met hannem. Men der de komme til JEsum/ oc de saae/ at hand vaar allerede død/ brøde de icke hans Been / Men en aff Stridsmendene obnede hans Side met it Spiud / oc strax gick der Blod oc Vand vd. Oc den som det haffuer seet/ hand vidnede det/ oc hans vidnesbyrd er sant/ Oc den samme veed at hand siger Sandhed/ paa det i oc skulle tro. Thi dette skeede at Scrifften skulde fuldkommis: J skulle icke sønderbryde noget Been paa hannem. Oc atter siger en anden Scrifft: De skulle see i hvilcken de stunge.

Benene sønderslaes paa Røffuerne.

Christi Side opstingis met it spiud.

Exod. 12.

Zachar. 12.

V.

Den femte part om Christi Begraffuelse.

De hemelige oc skrøbelige Christne ere tit de beste/ naar det gielder/ som wi her see paa Joseph oc Nicodemo.

MEn der effter om Afftenen / effterdi at det vaar Beredelsis dagen / hvilcken der er for Sabbathen/ da kom en rig Mand Joseph aff Jødernis stad Arimathia/ en god retfærdig ærlig Raadmand/ der icke haffde samtyct i deris raad oc Handel/ hvilcken som oc ventede Guds rige / som vaar en aff JEsu Disciple / dog lønlige / thi hand fryctede Jøderne/ hand dristede sig til / oc gick ind til Pilatum oc bad

hannem/ at hand maatte tage Jesu Legeme aff: Da forundrede Pilatus sig/ at hand vaar allerede død. Oc hand kaldede Høffuitzmanden/ oc spurde hannem at/ om hand haffde veret lenge død. Oc der hand formerckte det aff Hoffuitzmanden/ da gaff hand Joseph Jesu Legeme/ oc befoel at mand skulde antuorde hannem det. Oc Joseph kiøbte it Linklæde.

Der kom ocsaa Nicodemus/ som før vaar kommen til JEsum om Natten/ oc bar Mirrhe oc Aloes sammen blandede/ hen ved hundrede pund. Da toge de Jesu Legeme som vaar nedtaget/ oc suøbte det i it rent linklæde/ oc bunde det met linede klæder met dyrebar Salue/ som Jøderne pleyede at begraffue.

Nicodemus Iohan. 3.

Der vaar ocsaa hos paa den sted som hand bleff korsfest/ en Vrte gaard/ oc i Vrtegaarden en ny Graff/ som vaar Josephs/ huilcken hand haffde ladet hugge i en Sten/ i huilcken der vaar aldrig nogen lagd/ Der lagde de Jesum hen/ for Jødernis Beredelsis dag skyld/ oc Sabbathen gick paa/ efftersdi at Graffuen vaar nær/ Oc de velte en stor Sten faar Dørren paa Graffuen oc ginge bort. Men Maria Magdalena vaar der oc den anden Maria Joses/ de sætte sig tuert offuer fra Graffuen met de andre Quinder/ som vaare komne met hannem aff Galilea/ oc saae til/ huor hen oc huorledis hans Legeme bleff lagd. Oc de vende dem tilbage/ oc beredde dyrebare Vrter oc Salue/ oc Sabbathen offuer vaare de stille effter Lowen.

Adam falt oc bleff opreist i en Haffue. Christus fangis/ begraffuis oc opstaar i en Haffue:

Den anden dag/ som følger effter Beredelsens dagen/ komme de ypperste Prester oc Phariseer endrectelige til Pilatum/ oc sagde: Herre/ Wi komme ihu/ at denne Bedragere sagde/ der hand end leffde: Jeg vil effter tre dage opstaa. Befal derfaare/ at mand foruarer Graffuen/ indtil den tredie dag/ Paa det hans Discipler skulle icke komme oc stiele hannem/ oc

Phariseernis wmettelige Had imod Christum.

sige til Folcket/ Hand er opstaaen fra de døde/ Oc det sidste bedregeri skal bliffue verre end det første. Pilatus sagde til dem: Der haffue i Vectere/ gaar hen/ oc foruarer som i vide. De ginge hen/ oc foruarede Graffuen met Vectere/ oc beseglede Stenen.

Christi graff foruaris oc beseglis.

En kaart Forklaring paa denne Historie.

EFterdi at der er ingen gierning til vdi Verden/ som mand mere maa forundre sig paa/ end det der skede i vor Gienløsning/ som er vor kiere HErris oc Frelseris JESV CHRJsti Død oc Pine/ effter som Sancte Peders Ord liude/ vdi den første Epistels første Capittel. J ere icke igienløste met forfengeligt Sølff eller Guld/ men met Christi dyrebare Blod/ som met it wskyldigt oc wbesmittet Lams: Da bør oss kiere brødre oc Systre met all flid at legge vind paa/ at wi kunde vel lære denne vnderlige gierni̇ngs historie/ besynderlige effterdi at hun commenderis oc befalis oss i vor Christelige Trois Artickle/ huor wi bekiende at wi tro paa Jesum Christum Guds eniste Søn vor HErre/ som er pint vnder Pontio Pilato/ kaarsfest/ død oc begraffuen/ etc. Oc dette skulle wi lære for den endelige Sags skyld/ at Troen kand aff Historiens kundskaff opueckis i oss/ formedelst den hellig Aands Forarbeydelse: Huor det skal da vist efftersølge/ at denne vnderlige gierni̇ngs nytte oc gaffn skal ocsaa recke til oss. Men paa det at wi diss beskedeligere oc klarligere kunde tale om denne vnderlige gierning/ Da vil ieg skiffte den gantske Lærdom om Christi pine i tre Artickler/ som ere:

Christi død oc pine er det største vnder i Verden. etc.

1. Petr. 1.

Den Første.

Huor mange maade Christus bleff pint.

Den Anden.

Huor dyrebar oc værdig Christi Pine vaar faar Gud/ oc huad nytte oc gaffn wi haffue der aff.

Den Tredie.

Huorledis wi gudelige/ oss til Salighed/ skulle betracte vor HErris Christi Død oc Pine.

Om den Første.

EFterdi at wi haffue syndet baade met Legeme oc Siæl/ da burde der at skee betalning for begge/ baade for Legemens oc Siælens Synder/ Derfaare leed vor HErre Jesus Christus baade vduaartis paa Legemet/ oc induaartis paa Siælen: Huorfaare ieg vil tale om begge slags Christi pine/ som hand leed paa Legeme oc Siæl.

Christus bleff pint i tuende maade.

Huad

Hvad hand leed induaartis vdi sin Siæl/ giffuer hand selff tilkiende baade met Ord oc Facter. Met Ord giffuer hand det tilkiende i det hand siger i vrtegaarden: **Min Siæl er bedrøffuet indtil Døden.** Oc paa Kaarsset sagde hand: **Min Gud/ Min Gud/ Huorfaare haffuer du forlat mig?** hid hører ocsaa Kong Dauids prophetie om Christo/ som saa liuder: **Helffuedis baand omspente mig.** det er/ Jeg lider offuermaade stor pine oc plage. Men Facter oc Tegn giffuer hand sin Sorge tilkiende hos Lazari Graff/ som Johannes scriffuer i sit elleffte Cap. Oc disligeste i Haffuen. Hos Lazari Graff/ sørgede hand oc vaar bedrøffuet/ der hand betenckte Dieffuelens Tiranni imod Menniskens kiøn/ oc Menniskens kiøns wselhed oc Elendighed: Fordi all den induaartis Jammer oc hiertesorge som Christus leed i tretten oc tiue Aar/ indtil hand døde/ er altsammen en part aff den pine der hand/ som er Guds Søn/ leed for vor skyld.

I. Christi induaartis Pine.

I. Psalm. 22.

Psalm. 18.

2.

1. (margin)

2. Vdi Haffuen giffuer hand ocsaa met Facter oc tegn/ met rystelse oc beffren tilkiende/ at hand vaar meget sorgefuld oc bedrøffuet/ saa at hand aff stor banghed oc hiertesorge suetis blodige Taare. Det er vel naturligt at it Menniske græder/ oc end ocsaa stundem suedis aff Banghed oc Sorge: Men der vaar aldrig nogen til/ som aff banghed oc sorge suetis blodige Sued: Fordi intet Menniske kand lide oc taale saa stor Hiertesorge.

Der som i nu ville spørge at/ huad sager der vaar til saadan offuermaade stor Sorge/ da skulle i vide at der vaar icke en eniste Aarsage til/ men mange/ aff huilcke disse ere de besynderligste.

Aarsager til Christi banghed.

Den første Aarsage vaar/ at hand betenckte Dieffuelens Tiranni imod det gantske Menniskelige kiøn/ oc den store Jammer oc Elendighed/ som alle Menniske ere vndergiffne oc plagis met/ for deris Syndsskyld/ at de fulde fra Gud.

I. Dieffuelens Tiranni.

Den anden aarsage vaar/ at hand ihukom oc betenckte Guds vrede/ huilcken hand skulde taale oc bære/ for vore Synders skyld som hand haffde taget paa sig. Thi endog at hand vaar fri for all Synd/ saa tog hand dog skylden til sig for all den gantske Verdens Synder. Huorfaare at Sancte Johannes Baptista siger: **Guds Lam borttager**/ det er/ hand bær paa sit Legeme/ **alle Verdens Synder.** Derfaare fornam oc følde Guds Søn visselige sin Faders vrede: Huilcken følelse der opuacte saadan en stor hiertesorge i hans allerhelligste Siæl/ at hand suette Blod.

2. Guds vrede.

Iohan. I.

Den tredie Aarsage vaar/ at hand betenckte den suare pine som hand saa at hannem faarestod/ huilcken hand skulde lide paa sit allerhelligste Legeme/ strax om dagen der næst effter/ Oc der hos den suare Forhaanelse/ Forsmædelse oc Spaat hannem skulde offuergaa.

3. Den suare pine oc spaat hannem faarestod.

4. Menniskens store wtacknemmelighed.

Den fierde sag vaar/at hand betenckte den store wtacknemmelighed som den største part i Verden skulde beuise hannem. Thi hand saa vel/at mange Vise/mange mectige oc andre flere/ skulde aldelis foracte oc forsmaa denne hans Pine / som hand haffde taget paa sig til at igienløse dem met: Ja de skulde forfølge hannem oc alle hans. Hand saa ocsaa at den største part aff dem som bære Christnis naffn/ skulde icke vere ret Christne til gaffn / De skulde met deris synder oc groffue laster/berøffue sig selff det nytte oc gaffn de skulde haffue aff denne hans store velgierning/saa at de icke skulde bliffue der vdi deelactige. Disse fire Aarsager opuacte den store Banghed oc Sorge vdi Christi Hierte.

Lærdom her aff.

Denne vor Herris Christi Banghed oc Hiertesorge skulle wi ocsaa aluerlige betencke/paa det at wi kunde opueckis til Troen oc Gudelighed/saa at wi icke omkomme oc forderffuis met den wtacknemmelige Verden. Dette maa nu vere sagt om Christi induaartis pine paa siælen: Nu vil ieg ocsaa noget tale om hans vduaartis pine paa Legemet.

II. Christi vduaartis Pine.

ENdog at Christi legemlige pine begyntis strax i Krubben / der hand vaar nys fød til Verden / den tid hans Moder icke kunde faa rom i giestherbergerne/oc hand vdgaff strax sit Blod i omskærelsen/ ottende dagen effter sin fødzel/oc leed siden daglige dags stor legemlig Pine/Møde oc Arbeyde indtil den tid hand bleff it Offer paa Kaarssens Altere / oc døde for vor skyld: Saa kaldis dog alligeuel det besynderlige hans pine som hand leed sidst paa Langfredag/om huilcken ieg nu vil tale.Oc endog at huer kand vel lættelige forstaa aff historien som ieg nu oplæste/i huor saare mange maade Christus bleff pint oc plaget/paa sit allerhelligste Legeme/ Saa vil ieg dog kaartelige i en Sum sammenfatte det som i Historien er videlige bescreffuet/oc det skiffte effter de atskillige steder som Christus leed paa. Oc ere Stederne disse effterfølgendis. Haffuen/Caiphæ hus/Presternis mode oc forsamling/ Herodis gaard/ Domhuset/oc Golgatha/ det er den sted vden for Byen/der som Røffuere oc Mordere bleffue affliffuede.

Christus pintis sin ganeske Liffs tid.

Christus pinis Langfredag paa sex steder.

1. Haffuen.

Huad leed hand i Haffuen? Hand bleff forraadt met en Kyss/ Tienerne oc Krigsfolcket legge Hender paa hannem/ De fange oc binde hannem/ Hand ledis hen som en Tiuff oc Røffuere / Oc der forlade alle hans Disciple hannem.

2. Caiphe hus.

Huad leed hand i Caiphæ hus? Hand bespaattis / der bæris falske Vidnesbyrd imod hannem/ Hand forhaanis oc beskemmis/ Oc hannem giffuis it Mundslag aff Bispens tienere.

3. Paa Prestemodet.

Huad lider hand paa Prestemoden? Hand besuæris oc bemødis met falske Vidne/ Hand bespaatis/ der spyttis i hans Ansict/ Hand faar mange Mundslag oc Kindheste/ Der bindis for hans Øyen/ de sla hannem ved Øyet / oc bede hannem spaa huo der slog hannem.

Huad lider hand paa Herodis gaard? Der lider hand spaat oc forhaanelse aff den Tiran Herodes/ oc aff alle hans Hoffsindere oc Tienere/ oc til diss ydermere vidunder oc allerførst forsmædelse/ iføris Jesus it huit Klæde/ oc der met sender Herodes hannem hiem igien til Pilatum.

4. Paa Kong Herodis gaard.

Huad lider hand paa Domhuset? Der anklagis hand/ Der føris falske vidne imod hannem/ Der offuerskrigis hand oc begeris at hand skal kaarsfestis/ Hand hudstrygis/ Pilati tienere oc Krigsfolcket føre hannem i en Purpur Kaabe/ hannem til diss større forsmædelse/ der sættis en Torne Krone paa hans Hoffuet/ hannem giffuis it Rør vdi sin høyre Haand/ de bøye Knæ for hannem aff spaat/ oc sige haanlige til hannem: Hil vere du kiere Jøde Konge/ der spyttis i hans Ansict/ Hannem giffuis mange Mundslag/ De sla hannem paa sit hellige Hoffuet met Rør oc Kieppe/ oc paa det sidste dømmis hand effter Presternis oc det gantske Folckis begering/ til at kaarsfeste/ huilcket vaar den allerforsmædeligste oc foracteligste Død hos det Folck.

5. Paa Raadhuset.

Huad lider hand effter at hand er dømt? Kaarsset som hand skal henge paa/ det leggis paa hans skuldre/ hand kaarsfestis nøgen oc blodig imellem to Røffuere/ saa som den der skulde vere den allerslemmiste Misdedere oc alle Skalckis Mestere/ Der hand nu er kaarsfest skenckte de hannem Mirrhe oc Edicke/ blandet met galde/ Oc paa det sidste døer hand i denne suare pine/ oc giffuer sin Aand op. Her aff kunde wi see huilcken en suar oc haard pine Guds Søn vor HErre Jesus Christus haffuer lidt for vor skyld.

6. Paa Kaarsset.

MEN huad skal denne suare Christi Pine giffue oss at betencke?

Huad wi her aff skulle lære.

Sandelige hun skal paaminde oss om mange stycker/ oc besynderlige disse fire stycker.

Først see wi her/ huor stor Guds vrede er imod Synden/ Thi vor Synd haffuer saaledis opuact Guds Vrede/ at hun kunde icke stillis eller sonis/ vden ved Guds Søn/ som annammede Mennistelige Natur/ gick vdi vor sted/ oc fuldkom Guds Retfærdighed.

1. Guds vrede imod Synden.

For det andet see wi her huilcken en slem ting synden er: Thi effter som skylden oc brøden er til/ saa pleyer straffen ocsaa at vere. En Røffuere oc Mordere straffis met Steyle oc Hiul/ en Tiuff met Galie oc Reb/ En Mandrabere met Suerd/ Jt Barn som forseer sig straffis met Riis: Men Guds Søn maa lide saadan en død som baade vaar den aller forsmædeligste faar Mennisken/ Oc vaar forbandet aff Gud i Louen/ Huor met der giffuis tilkiende/ huilcken en værstyggelig ting Synden er faar Guds Ansict.

2. Syndens slemhed.

Deutr. 21. Galat. 4.

For det tredie haffue wi her at ansee/ huor saare Guds Søn haffuer ydmyget sig/ at hand fornædrede sig vnder alle Creatur: Met huilcken sin fornædring hand giffuer sin kierlighed tilkiende mod det Menniskelige Kiøn/ for hues Gienløsnings skyld hand leed saa saare meget.

3. Guds Søns fornædring.

Jødernis Had oc Affuind imod Christum.

For det fierde see wi her/ Jødernis gruelige oc twmættelige Had oc Affuind imod deris Frelsere som dem vaar sent. Endog at her skede intet vdē Guds vilie oc raad: Thi Christi pine er langt tilforn forkyndet ved Guds hellige Propheter/ baade met Figurer oc foruidende/ oc met klare Ord/ som S. Peder siger/ i sin 1. Epistels 1. Capit: Dog giorde Jøderne icke dette i den mening/ at de der met vilde fuldkomme Guds vilie/ men at de kunde mætte deris Affuind/ oc heffne deris Harm. Fordi saadan er Verdens natur/ at hun altid legger vind paa at omkomme oc tage dem aff Veyen/ som noget hart oc aluerlige straffe synden/ paa det at hun maa met diss større frihed/ oc diss tryggeligere leffue hen i Synden. Dette maa vere kaartelige sagt om den første Artickel.

Verden vil icke vere straffet.

Om den Anden.

VI haffue nu seet huordan Christi pine vaar/ oc huad hand leed: Nu vil ieg for det andet/ som ieg loffuede/ giffue tilkiende/ huor ypperlig oc dyrebar Christi Død oc Pine er faar Gud/ Oc huad nytte oc gaffn wi haffue der aff.

I. Christi pinis vurdning hos Gud.

HVorledis actis oc ansees Christi pine faar Gud?

Vor Herris Jesu Christi pine er it sone offer/ i huilcket Guds euige Søn/ som vaar bleffuen Menniske oc beskicket aff Gud til en euig Prest/ offrede sig sin Fader formedelst den euige Aand/ paa det at hand met dette Offer vilde stille Guds Vrede/ oc betale for det gantske menniskelige Kiøns skyld oc straff/ paa det at alle de som tro/ oc der effter skulle tro paa hannem/ skulle ved hannem helliggiøris til det euige Liff/ effter som hans egne ord liude hos Johannem i det 17. Cap. Huor hand saa siger: **Jeg helliggiør mig selff for dem paa det de skulle oc vere hellige.**

Iohan. 17.

Her vdaff er det obenbare huor ypperlig oc værdig Christi Død oc Pine er i Guds Aasiun/ Oc huad nytte oc gaffn wi haffue der aff/ met saa skel at wi holde oss hart til Christum met en stadig Tro. Christus er bleffuen en Meglere imellem Gud oc oss/ oc haffuer met sit Offer/ det er/ met sin Død oc Piue/ stillet Gud Faders vrede/ Hand er vor ypperste Prest/ som offrede sig selff HERREN/ oc det for den sag/ at hand vilde fri oss fra Syndens skyld oc den euige fordømelse. Der aff see wi at der ere fem stycker at acte i dette Offer. Først Presten/ som er den HERRE Christus selff. Dernæst Offeret eller den ting som offris/ som er Christus vor ypperste Prest selff. Fremdelis er her Gud som dette Offer offris. Her offuer er her Verden for huilcken dette Offer skeer. For det sidste/ er ocsaa i dette Offer en pact oc forening/ som er/ at Offeret skeer dem aleniste til Salighed som tro

Fem stycker at acte i Christi offer. 1. 2. 3. 4. 5.

Men huorledis kand det vere muligt at vor HErris Christi død oc pine kand ene vere en fuldkommen betalning for den gantske Verdens Synder? Der til suarer Johannes i det hand siger: **See det er Guds Lam/ som borttager Verdens synder.** Fordi aff den watskillige oc wsigelige Forening/ at Guds oc Menniskens Natur er forænt i en Person/ haffue alle Christi Gierninger oc Pine deris ypperlighed/ værd/ anseelse oc wendelige fortieniste/ Derfaare naar mand siger: Menniskens Søn igienløste oss ved sin pinis fortienste/ da neffnis oc forstaaes saadan en gierning som haffuer wendeligt værd oc vurdning/ fordi at Menniskens Søn som haffuer lidt Død oc Pine/ hand er ocsaa Gud. Item/ Menniskens Søns Død er en fuldkommen betalning/ Fordi at det er saadant it Menniskis Død/ som er ocsaa Gud. Menniskens Søns Lydighed er vor Retfærdighed/ Fordi at det er saadant it Menniskens Lydighed/ som ocsaa er Gud. Saaledis forlader Menniskens Søn Synden/ for hand er Gud. Christi Kiød er Liffsens spise/ fordi der er det Menniskis Kiød som er Gud. Oc endog anden guddommelige Natur i Christo icke leed/ men aleniste den meniskelige natur/ som Petrus siger: **CHRistus leed for oss i Kiødet/** Dog alligeuel leggis Christi pine den gantske person til/ saa at all den forsmædelse oc forhaanelse Christi Menniskelige Natur vederforis/ det skede altsammen CHRisti gantske Person til forsmædelse/ effter som disse Sanct Pouels Ord liude: **Der som de haffde kient hannem/ da haffde de icke kaarsfest Herlighedens Herre.** Huorfaare at den Christelige Kircke siunger oc bekiender/ at Guds Søn haffuer taaldt død oc pine/ for hand leed i sin Menniskelige Natur/ som hand annammede.

Christi ene Offer er nock for alle Synder.

1. Petr. 3.

1. Corinth. 2.

II.

Huad gaffn wi haffue aff Christi død.

Saa haffuer ieg nu sagt huor ypperlig Christi pine oc død er faar Gud/ oc huad gaffn wi haffue der aff vdi almindelighed/ men nu paa det at mand diss bedre kand acte det nytte oc gaffn wi haffue aff Christi Død oc Pine/ vil ieg skiffte den i nogle Parter: Saa haffue wi da der aff disse efterfølgende gaffn.

1. Gud beuiste lydighed.

Det første/ Gud er beuist en fuldkommen Lydighed/ som S. Pouel siger til de Philipper i det andet Capit. **Hand fornædrede sig selff/ oc bleff lydig indtil Døden paa kaarsset.**

2. Dieffuelen er offueruunden.

Det andet/ Dieffuelen er oueruunden. Johannes siger: **Der til er Christus obenbaret/ at hand skulde forstyrre Dieffuelens gierninger/** Lige som den første foriættelse ocsaa liuder: **Quindens Sad skal sønderknuse hugormens Hoffuet.**

1. Iohan. 3.

Genes. 3.

Det

3. Menniſken er fri for Synd. Iohan. 1. Roman. 4. 2. Corinth. 5.

Det tredie/ Menniſkene ere hiolpene oc giorde fri fra ſynden/ oc bleffne retfærdige. See / ſiger Johannes / **Det er Guds Lam ſom borttager Verdens ſynder.** Item/ Paul. ſiger til de Rom. **Hand er død for vore Synder.** Oc til de Corinther ſiger hand: **Den ſom ick viſte aff nogen Synd/ giorde Gud til Synd for oſſ/ at wi ſkulde bliffue den Retfærdighed i hannem/ ſom gielder faar G V D/** det er / Gud giorde Chriſtum / ſom icke viſte aff nogen Synd/ til Offer oc Betalning for Synden/ at wi ſkulde ved hans Retfærdighed bliffue retfærdige faar Gud.

4. Jøder oc Hedninge ere lige. Epheſ. 2.

Det fierde gaffn er/ at Jøderne oc Hedningene ere bleffne lige oc ens/ effter diſſe S. Pouels ord/ til de Epheſer i det andet Capit. **Hand er vor fred/ ſom haffuer giort it aff dem begge/ oc haffuer nederbrøt det Gierde ſom der vaar imellem/ i det at hand formedelſt ſit Kiød / borttog det Fiendſkaff/ ſom vaar Louen/ huilcken der vaar ſticket i Bud/ paa det at hand aff tuende vilde ſkabe it nyt Menniſke oc giøre fred/ oc at hand vilde forlige dem baade met Gud i it Legeme/ formedelſt Kaarſſet.** Met diſſe Ord giffuer Apoſtelen klarlige tilkiende/ at vor HERRE Jeſus Chriſtus haffuer giort Fred imellem Gud oc Menniſken/ oc haffuer forligt oſſ met Gud/ ſaa at begge diſſe ſlags Folck/ ſom ere Jøder oc Hedninge/ ere bleffne it Folck / det er/ en Kircke oc Menighed/ ſom er Guds vdualde Folck.

5. Døden er ødelagt. Hoſe. 13.

Det femte gaffn er/ at Døden er affſlæt/ ſaa ſom CHRiſtus lang tid tilforn haffde truet haunem hos Hoſeam/ vdi det 13. Cap. **O Død ieg ſkal vere din Død.** Kaart at ſige: Chriſti Offer er vor Gienløſning: Thi hand er en betalning/ ſom er vdlagt oc ſkeedt for oſſ/ ved huilcken Gud er ſtillet til freds/ Menniſket er igienløſt/ Dieffuelen er offueruunden/ Oc alle ting i Himmelen oc paa Jorden ere Chriſto vort eniſte Hoffuet vndergiffne/ ſom S. Pouel ſiger til de Epheſer/ i det førſte Capittel.

Om den Tredie.

Sex ſtycker i Chriſti pine at betencke.

VOR Herris Jeſu Chriſti pinis gudelige oc ſalige betenckelſe oc betractelſe kand befattis i ſex ſtycker/ huilcke alle Chriſtne ſkulle icke aleniſte paa denne dag oc tid betencke/ Men all deris gantſke Liffs tid / ſaa lenge ſom de leffue her i Verden. Thi denne Hiſtories gudelige betractelſe hun icke aleniſte ſkamfuter oc igiendriffuer dem / ſom i Paffuedommet mene/ at de haffue giort Gud alt nock oc fyldiſt/

der som de saa eller saa mange gange daglige opregne Pater noster oc Ave Maria, oc falde paa Knæ for Affguder oc Træguder / som ere opreyste til Affguderi oc falsk Guds tieniste: Men hun ocsaa offuermaade meget styrcker oc trøster de Gudfryctige. Derfaare vil ieg faaregiffue sex stycker / i huilcke denne betractelse staar.

Det første er / at wi skulle ihukomme oc betencke huor stor oc wlidelig Guds Vrede maa haffue veret for Menniskens Synd / huilcken icke kunde stillis ved noget Creaturs gierning / men Guds enbaarne Søn maatte selff dø / paa det at hand kunde met denne fuldkomne Betalning stille oc forsone Guds Vrede.

1. Guds vrede imod Synden.

Det andet wi skulle betencke oc besinde er / huor wmaadelig oc wrandsagelig Gud Faders Barmhiertighed haffuer veret / at hand heller vilde at hans enbaarne Søn skulde lide den allerbitterste oc haardiste Død / end at det Menniskelige Kiøn som hand haffde skabt / skulde forderffuis. Du kant / maa vel skee / saa tencke:

2. Guds barmhiertighed mod Mennisken.

Giensigelse.

Gud kunde vel haffue forløst Menniskens kiøn vdi andre maade. I huo du est / du som vilt lære Gud huad hand kunde haffue giort / betencke Guds Retfærdighed / oc Guds Barmhiertighed tilhobe / Thi lige som hans Barmhiertighed opuacte hannem til at saliggiøre Mennisken / saa beuegede oc aarsagede ocsaa hans Retfærdighed hannem til / at der skulde skee en retfærdig oc fuldkommen vederlegning for Synden. Mennisket haffde syndet / derfaare skulde Mennisket enten forfaris eller betale / Men nu kunde intet purt oc slet Menniske fuldkomme oc betale Guds vrede icke vaar der heller nogen anden plictig til end Mennisket. Derfaare paafant Guds Vijsdom her / vdaff sin Barmhiertighed / raad oc middel / som er dette / at Guds euige Søn skulde bliffue Menniske / paa det at hand baade skulde kunde betale oc fuldkomme Guds Retfærdighed / for hand er Gud / Oc vere forplictig der til / for hand er Menniske. Saa see wi klarlige vdi Christi Pine / Guds Retfærdighed beblandet met Barmhiertighed / oc ere begge tempererede met Vijsdom.

Huorfaare Christus / oc ingen anden maatte betale.

Læs her om en videre forklaring / vdi anden Pintzedags Euangelij vdleggelse / sidst i den første Artickel.

Det tredie wi skulle lade oss gaa til Hierte oc ihukomme er / Guds Søns allerstørste oc wsigelige grundløse Kierlighed til det Menniskelige kiøn / at hand vilde tage sin Faders vrede paa sig / oc veluillige lide saa saare forsmædelig en Død: Oc det end ocsaa For sine Fiender / Som Paulus vidner / til de Romere i det femte Capitel.

3. Guds Søns Kierlighed.

Det fierde / Du skalt her ocsaa betencke den rette maade huorledis du kant giøre dig delactig vdi vor Herris Jesu Christi døds oc pinis fruct oc nytte / oc legge dig den til gode til Salighed. Denne delactighed / skeer ved Ordet / Troen oc Sacramenterne. Ved Ordet tilbiudis oc reckis dig (lige som met en haand) Christi døds oc pinis velgierninger oc fortieniste / saa tit oc offte / oc paa huilcken

4. Huor wi der i bliffue delactige.

Guds haand er Ordet.

sted Jesu Christi Euangelium predickis/ oc Ordens Tienere vise alle dem som høre Euangelium/ Christi pinis nytte oc gaffn. Der hos naar HERRENS pinis velgierninger oc fortieniste/ saa tilbiudis dig vdi Ordet/ lige som met Guds Haand/ da skalt du met Troen/ lige som met it Menniskis Haand/ anamme det/ Huilcken Tro den hellig Aand vircker oc forarbeyder vdi Mennisket som hører Euangelium/ oc er det lydigt. Her foruden stadfestis oc beseylis det met begge Sacramenterne/ Daaben oc HErrens Nadere/ oc hans krafft oc nyttighed affmalis lige som i en Taffle/ saa som wi hørde i gaar. Naar du derfaare opregner din Troes Artickel om Christi pine/ da forlad dig stadelige der til oc tro visselige/ at Guds Søn er død for dig. Naar du det giør/ da est du delactige vdi Christi Død oc Pine/ saa at all Christi Lydighed er dine Synders forladelse oc din Retfærdighed. Oc haffue wi her tuende slags Lydighed i Christo at betencke/ som ere: Lydighed til Kaarsset/ Oc Lydighed effter Lowen/ som vaar hendis fuldkommelse. Lige som Christi Lydighed til Døden paa Kaarsset er Syndens afffslettelse: Saa tilregnis hans Lydighed effter Lowen oss til Retfærdighed/ som Paulus siger til de Romere/ i det 5. Capit.

Menniskens haand er Troen.

Beseylning oc foruaring

Tuende slags Christi Lydighed.

5. Tolmodighed vnder Kaarsset.

Det femte/ Naar wi saaledis ere bleffne delactige giorde/ formedelst Troen/ vdi Christi Død oc Pine/ da skulle wi betencke/ huordan de gudfryctige Christnis Lycke oc Held er vdi dette Liff. Thi lige som Christus er pint/ lige saa vil hand ocsaa/ at hans Christne skulle lide/ paa det de kunde bliffue Guds Søns Billede lige: Huorfaare Paulus ocsaa siger til de Romere/ vdi det 8. cap:

Rom: 8.

Wi ere Christi Metarffuinge/ om wi ellers lide met hannem/ paa det wi skulle ophøyes met hannem til Herlighed.

6. At wi ere Christo lydige.

Det siette oc sidste/ skulle wi ocsaa betencke huad CHristus vdkreffuer aff oss/ som hand haffuer igienløst met sit Blod. Thi at effterdi wi ere nu igenkiøbte oc forløste ved hannem/ skulle wi vere hannem lydige. Huad vil hand da? Først/ at wi aluerlige skulle forsage hans Fiende Dieffuelen. Dernæst/ at wi skulle fly oc sky Synden/ paa det at wi icke paa ny skulle vitterlige oc villige fortørne Gud met vore Synder. Siden at wi skulle beflitte oss oc legge vind paa/ at leffue it helligt/ gudeligt oc wstraffeligt Leffnet/ oc tiene hannem i en sand Guds Fryct all vor Liffs tid.

1. Forsage Dieffuelen.

2. Fly Synden

3. Leffue Gudfryctelige.

Der som wi det giøre/ da skulle wi faa oc bekomme Troens rette ende/ som er vore Sielis Salighed/ Det forlene oc giffue oss Gud Fader/ ved Jesum Christum vor HErre/ huilcken skee ære oc Loff i all Euighed/ Amen/ Amen.

Jesu CHRisti ærefulde Opstandelsis Historie / tilsammen screffuen aff de fire Euangelister / Matth. XXVIII. Marc. XVI. Luc. XXIIII. Johan. XX. oc XXI. Capittel.

DEr Sabbathen vaar fremgaaen / da kiøbte oc beredde Maria Magdalena / oc den anden Maria som kaldis Jacobi oc Salome / oc Johanna / oc de andre Quinder som vaare met dem / oc som komme met Jesu aff Galilea / dyrebar Smørelse at de skulle komme oc salue JEsum / fordi at de huilde offuer paa Sabbathen effter Louen.

Exod. 20.

Om Sabbathen at Afften / huilcken der begyntis den første hellige dag i sabbatherne / om Morgenen meget Aarle / der det vaar endnu Mørckt / komme de til Graffuen der Sol opgick / oc bare met dem dyrebar Salue som de haffde beredt: Oc see / der skede it stort Jordskel / Thi HERrens Engel kom ned aff Himelen / oc gick til oc velte Stenen fra Døren / oc sætte sig der paa / oc hans skickelse vaar lige som

Jøderne begynde dagen om Afftenen oc regne fra en Afften til en anden.

Jordskel. Engelen tien Christo at obenbare hans Opstandelse.

Z

Liunet /

Vecternis reſedel.

Liunet/ oc hans Klæder huide ſom Sne. Men Vecterne forfærdedis aff fryct/ oc bleffue lige ſom de haffde veret døde.

Quindernis ſamtale.

Oc Quinderne ſagde til huer andre: Huo ſkal velte oſſ Stenen fra dørren paa Graffuen? Fordi hand vaar meget ſtor/ oc de ſaae der hen/ oc bleffue var at Stenen vaar affuelt fra Graffuen. Oc de ginge ind i Graffuen/ oc funde icke den HERRIS Jeſu Legeme Da løber Maria Magdalena hen/ oc forkynder det. Oc der de Quinder vaare bedrøffuede derfaare/ at Jeſu Legeme vaar icke der/ See/ da ſtode to Mend hos dem met ſkinnende Klæder. Oc de forfærdedis oc ſloge deris Anſict ned til Jorden. Da ſagde de til dem: Hui lede i effter den Leffuendis hos de døde? Hand er icke her/ hand er opſtaen/ Tencker der paa/ huorledis hand talede til eder der hand vaar i Galilea oc ſagde: Menniſkens Søn ſkal antuordis hen i Synderis Hender/ oc kaarsfeſtis/ oc opſtaa tredie dag. Oc de tenckte paa hans ord/ oc ginge fra Graffuen igien/ oc kundgiorde alt dette faar de Elleffue oc alle de andre/ oc de ſagde dette faar Apoſtlene/ oc deris ord ſiuntis dem at vere lige ſom løs tale/ oc de trode dem icke.

To Engle obenbaris Quinderne.

Kiød oc Blod kand icke lætteligë tro Guds Ord.

Der nu Maria Magdalena ſaa løber (ſom ſagt er) oc kommer til Simon Petrum/ oc til den anden Diſcipel huilcken Jeſus elſkte/ oc ſiger til dem: De haffue borttaget HERren aff Graffuen/ oc wi vide ick huor de lagde hannem.

Peder oc Johannes gaa til Graffuen.

Da gick Peder oc den anden Diſcipel hen vd/ oc komme til Graffuen. Saa løbe de to met huer andre/ oc den anden Diſcipel løb faare faſtere end Peder/ oc kom førſt til Graffuen/ koger der ind/ oc ſeer Linklæderne lagde/ men hand gick icke der ind. Da kom Simon Petrus effter hannem/ oc gick ind vdi Graffuen oc ſeer Linklæderne lagde/ oc den Suededug

dag som vaar bunden om JEsu Hoffuet / icke lagd hos Linklæderne/ men særdelis sammen suøbte paa en besynderlig sted / Da gick oc den anden Discipel ind/ som kom først til Graffuen / och saae / oc trode det. Thi de viste end da icke Scrifften/ at hand skulde opstaa fra de Døde. Da ginge Disciplene tilsammen igien. Oc Peder vndrede paa huorledis det gick til.

Disciplene forsamlis igien.

Maria stod vden faare Graffuen oc græd. Som hun nu græd/ koger hun i Graffuen/ oc seer to Engle side i huide klæder/ den ene hos Hoffuedet oc den anden hos Føderne/ der som de haffde lagd Jesu Legeme/ Oc de sagde til hende: Quinde hui græder du? Hun siger til dem: De toge min HERRE bort/ oc ieg veed icke huor de lagde hannem. Oc som hun det sagde/ vende hun sig tilbage/ oc seer JEsum staa/ oc veed icke at det er Jesus. Jesus siger til hende: Quinde/ hui græder du? Huem leder du effter? Hun meente det haffde veret vrtegaardzmanden/ oc siger til hannem: Herre/ haffuer du baaret hannem bort? Da sig mig huor du lagde hannem? Saa vil ieg hente hannem. Jesus siger til hende: Maria. Da vende hun sig om/ oc siger til hannem: Rabbuni/ det kaldis Mestere. Jesus siger til hende: Rør icke ved mig/ Thi ieg er icke endnu opfaren til min Fader/ Men gack bort til mine Brødere/ oc sig dem/ Jeg far op til min Fader oc til eders Fader/ til min Gud oc til eders Gud. Oc dette er den Maria Magdalena/ aff huilcken Jesus haffde vddreffuet siu Dieffle/ huilcken at hand haffde obenbaret sig faare først/ effter hand vaar opstaaen Aarle den første dag paa Sabbatherne. Oc hun gick bort oc kundgiorde Disciplene det/ som haffde veret met hannem/ som sørgede oc græde/ at hun haffde seet HERREN/ oc saadant sagde hand til hende. Oc der de hørde/ at hand leffde/ oc

To Engle obenbaris for Maria.

JEsu første obenbarelse.

Maria bekiender Christum.

Jesu første trøstelige Predicken effter sin opstandelse.

En Engel obenbaris for de tre Marier.

vaar hende obenbaret/ da trode de det icke. Men Quinderne ginge ind i Graffuen/ och saae en Dreng side ved den høyre Haand/ Hand haffde it langt huit Klæde paa oc de forfærdedis / oc det vaar HErrens Engel. Oc sagde til dem: Forfærdis icke/ thi ieg veed at i lede effter JEsum aff Nazareth den kaarsfeste/ Hand er icke her/ hand er opstaaen som hand sagde: Kommer hid oc seer den sted som Herren laa/ oc gaar hastelige bort oc siger hans Disciple det oc Peder/ at hand er opstaaen fra de døde. Oc see/ hand skal gaa faar eder til Galileam/ Der skulle i see hannem som hand haffuer sagd eder/ Seer/ Jeg sagde eder det.

Oc de ginge hastelige vd aff Graffuen met fryct oc stor Glæde/ oc løbe/ at de kunde kundgiøre hans Disciple det/ Thi der vaar kommen beffuelse oc forfærdelse paa dem/ oc de sagde ingen intet/ thi de fryctede sig. Oc der de ginge at kundgiøre hans Disciple det/ See/ da møtte Jesus dem/ oc sagde: Hil vere eder. Oc de traadde til hannem. Da sagde Jesus til dem: Frycter eder icke/ gaar hen oc kundgiører mine Brødre det/ At de gaa til Galilæam/ der skulle de see mig.

Jesu anden obenbarelse. Jesu anden Predicken.

Vecternis Vidnesbyrd om Christi opstandelse.

Disse Penninge ere Vidnesbyrd imod Jøderne til Domsdag.

Oc der de ginge hen / See / da komme nogle aff Vecterne i Staden/ oc forkyndede de ypperste Prester alt det som vaar skeet. Oc de komme tilsammen met de Eldste / oc hulde it Raad / oc gaffue Stridzmendene Penninge nock / oc sagde: Siger / hans Disciple komme om Natten/ oc staale hannem den stund wi soffue. Oc der som Landzherren faar det at vide/ da ville wi stille hannem til freds / oc skaffe det saa at i skulle vere vden fare. Oc de toge Penninge/ oc giorde lige som de vaare vnderuisde. Dette bleff en almindelig tale hos Jøderne/ indtil paa denne dag.

En

En kaart Forklaring paa denne Historie.

DEnne Høytid er iblant alle Fester oc Høytider den allerstørste oc ypperste / Vdi huilcken oss faaregiffuis den Artickel om vor HErris Jesu Christi opstandelse aff døde paa tredie dag / effter Scrifftens liudelse / huilcken der lige som hand formedelst sin ærefulde Opstandelse haffuer faaet seyeruinding offuer døden / Synden oc Dieffuelen: Lige saa er hand oc bleffuen alle deris Gienløsere som tro paa hannem. Mand pleyer vdi denne Høytid / aff vor HErris Christi Opstandelsis Historie / at lære noget om den store Velgierning Christus oss haffuer beuist met sin Opstandelse / Oc huad nytte oc gaffn wi haffue her aff: Dissligeste huor wi den skulle bruge / huilcket altsammen kaartelige befattis i denne dags Euangelio / som Marcus beskriffuer i sit Euangelij sextende Cap.

Den ypperste Høytid om Aaret.

Marc. 16.

Engelen forkynder / oc siger at Christus er opstaaen / det er summen paa den gantske Historie. Hand befaler Quinderne / at de skulle icke frycte sig / Det er denne Velgiernings fruct oc gaffn. Oc Quinderne lede effter Christum som er opstaaen / ved hues Exempel CHRIsti Opstandelsis salige brug oss faaregiffuis oc prisis. Derfaare siger Paulus icke forgeffs til Timotheum: Betenck at Jesus Christus er opstaaen fra de døde. Fordi som den samme Apostel siger til de Romere i det tiende Capit: Der som du met din Mund bekiender Jesum / at hand er en HErre / oc du troer i dit Hierte / at Gud haffuer opuact hannem aff døde / da bliffuer du salig. Men at denne vor Troes Artickel kand bliffue oss diss vissere oc fastere / da vil ieg i denne Predicken forhandle tre Artickler / som ere:

Christi Opstandelse.

Fruct.

Brug.

1. Timoth. 2.

Rom. 10.

Den Første.

Huor mange slags Beuisninger der ere om Christi Opstandelse.

Den Anden.

Huorfaare hand opstod paa tredie dag.

Dend Tredie.

Huad nytte oc gaffn vi haffue aff Christi opstandelse.

Om den Første.

VOr HErris Christi opstandelse beuisis met trende slags Vidnesbyrd: Thi der ere nogle Vidnesbyrd som vaare fremfarne / før end Christus stod op / Nogle Vidnisbyrd følge met Christi Opstandelse / Oc nogle følge effter / om huilcke ieg vil ordentlige tale.

Try slags beuisning om Christi opstandelse.

I. Fremfarne Vidnesbyrd.

AT wi flitelige skulle offuerueye oc betencke de fremfarne Vidnesbyrd/ om Christi Opstandelse/ der om paaminder oss Christus selff hos Lucam/ i det fierde oc tiuende Cap. huor hand saa siger: Saa er det screffuet/ ochsaa skulde Christus lide oc opstaa paa tredie dag/ oc lade predicke i sit naffn Penitentz oc Synndernis forladelse iblant alle Folck. Men huor er dette screffuet? Der til suarer hand selff/ oc siger: Vdi Mose/ J Propheterne/ oc i Psalmerne/ er det screffuet om mig. Derfaare skulle wi lede effter de fremfarne Vidnesbyrd om Christi Opstandelse/ vdi Mose/ i Propheterne/ oc vdi Psalmerne.

Huor wi skulle søge Vidnesbyrd om Christo.

I. Vidnesbyrd aff Mose. Sprock. Genes. 3.

Vdi Mose ere tuende slags Vidnesbyrd om HErrens Opstandelse/ fordi at hun der baade forkyndis met klare ord/ oc betegnis met mange Figurer oc foruidende. Disse effterfølgendis sprock er klare Vidnesbyrd. Quindens sæd skal sønderknuse Hugormēs hoffuet/ det er Christus skal offueruinde Dieffuelen/ huilcket icke kunde skee i nogen anden maade/ end ved hans opstandelse aff døde/ Thi der som Christus haffde bleffuet i Graffuen/ da haffde hand icke faaet offuerhaand/ men Dieffuelen haffde offueruundet hannem. Fordi all den stund Christus laa i Graffuen/ da vaar der ingen Triumph/ Seyeruinding eller Offuerhaand/ Men der Graffuen obnedis/ Den HErre Christus opstaar oc gaar leffuendis der aff/ da beuiste hand/ at hand er Dieffuelens Offueruindere/ oc fick Seyeruinding offuer hannem. Hid hører oc dette Sprock/ som Gud sagde til Abraham: J din Sæd/ skulle alle Folck paa Jorden velsignis. Derfor lige som wi see Forbandelsen i Christi Død/ saa see wi ocsaa Velsignelsen i hans Liff oc Opstandelse. Christi Opstandelse betegnis ocsaa vdi Mose met Figurer. Adam i det hand soff/ oc der effter opuaagnede/ er hand en Figur til Christum/ at hand skulde dø/ oc opstaa igien. Thi saa siger Augustinus: J det første Menniske Adam/ er Christi Opstandelse betegnet/ Thi lige som Adam/ effter hand opuaagnede aff sin Søffn/ kiende Euam som vaar giort aff hans Side been: Lige saa Christus effter hand vaar opstaaen aff døde/ kiende hand sin Kircke som vaar bygt oc giort aff hans Saar/ som hand haffde vdi sin Side. Jsaach som bleff lagt paa it Baal/ oc skulde brendis til it Offer/ oc bleff reddet oc befriet formedelst Engelen/ er en Figur til Christum/ som bleff offret for oss paa Kaarsset/ oc der effter aff sin guddommelige Krafft vdtagen oc befriet. Joseph/ som kastis vdi Fengsel/ oc kommer der effter til stor ære/ betyder Christi Død oc Opstandelse.

Genes. 12.

Figurer aff Mose. Adam. Genes. 2. Augustinus.

1.

Jsaach. Genes. 22.

2.

Joseph. Genes. 29.

3.

Vdi Propheterne ere ocsaa Sprock oc Figurer om denne Opstandelse

standelse. Esaias siger i det halffiredicsinds tiue oc tredie Capittel. Naar hand haffuer giffuet sit Liff til it Skyld offer/ da skal hand faa Sæd/ oc leffue lenge/ oc HErrens forsæt skal gaa frem/ ved hans Haand. Daniel siger klarlige/ at Christus skal slaes ihiel/ oc dog alligeuel regere til euig tid. Hoseas siger ocsaa: Hand skal giøre oss Leffuendis effter to dage/ hand skal oprette oss den tredie dag/ at wi skulle leffue faar hannem. Figurer ere ocsaa iblant mange andre/ disse efterfølgendis. Samson bestaaldis oc indeluckis vdi den Stad Gasa/ met lucte oc tilstengde Porte: Christus beuaris i Graffuen/ met en beseylet Steen. Samson bryder Laasene sønder/ løffter Portene aff/ oc vdgaar ledig oc fri: Christus forstyrrede oc sønderbrød Helffuedis Porte oc Mact/ oc gick fri ledig der fra. Jonas er ocsaa en Figur til Christi Død oc Opstandelse. Lige som Skiffuet maa forgaa met Top oc Taffl/ vden Jonas kastis for Borde: Lige saa haffde den gantske Verden forgaaet oc bleffuet fortafft/ der som Christus icke haffde taald død oc Pine. Oc lige som Jonas vaar 3. dage i Hualfiskens Bug/ oc hand siden spyde hannem paa Landet: Lige saa vaar Christus tre dage vdi Jorden oc gick der effter leffuendis vdaff sin Graff.

2. Vidnesbyrd aff Propheterne. *Esa* 53. *Dan.* 9. *Hose.* 6. Figurer aff Propheterne. Samson. *Iudic.* 16. Jonas. *Jon.* 1. oc 2. *Matth.* 18.

Vdi Psalmerne ere ocsaa Vidnesbyrd oc Figurer om Christi Opstandelse. Den gantske anden Psalme handler om Christi Rige oc Herredøme. Den sextende Psalme siger: Du lader min Siæl icke bliffue vdi Helffuede/ oc ey heller tilsteder at din hellige raadner. Den anden oc tiuende Psalme taler ocsaa om Christi Pine oc Opstandelse. Item/ den hundret oc tiende Psalm. Hand skal dricke aff Becken paa Veyen/ Derfaare skal hand opløffte Hoffuedet. Dauid selff betyder Christi Død oc Opstandelse. Dauid i det at hand offte flyer/ oc kommer dog omsiger til sit Regimente igien/ er hand en Figur til Christi fornædring/ formedelst hans Død/ oc til hans Herlighed/ formedelst hans Opstandelse. Saadanne beuisninger om Christi Død oc Opstandelse/ ere mange vdi Propheterne oc i Psalmerne/ men ieg haffuer ickon opregnet disse faa/ for tidens kaartheds skyld. Hid hører ocsaa CHRJsti egen Prophetie/ at hand saa tit oc offte paaminte sine Disciple/ om sin død oc Opstandelse.

3. Vidnesbyrd oc Psalmerne. *Psalm.* 2. *Psal.* 16. *Psalm.* 22. *Psalm.* 110. Figurer aff Psalmerne.

DE Vidnesbyrd som fulde met oc vaare nærue rendis i Christi opstandelse/ ere ocsaa tuende slags/ som ere: Klare Ord oc Tegn. Englene sige her vdi Historien: Hand er opstaaen/ hand er icke her. Tegnene er disse/ Graffuen findis tom/

II. Metfølgendis Vidnesbyrd. Ord. Tegn.

findis tom/ Der bliffuer Jordskel/ CHristus obenbarer sig først for Maria Magdalena/ Der effter for mange Apostler/ siden for fem hundrede Brødre oc hand omgaaes met sine Disciple fyrretiue dage/ Oc endelige far hand siunlige op til Himmelen vdi mange Personers næruerelse/ huor fra hand paa den tiende dag effter sin Opfarelse til Himmels/ sende den hellig Aand her neder/ som hand tilforn haffde loffuet/ huilcken som krafftelige vidnede oc beuiste/ at Christus vaar visselige opstaaen aff Døde/ oc haffde offueruundet Døden oc Helffuede.

III. Efterfølgendis Vidnesbyrd.

DE Vidnesbyrd som fulde effter Opstandelsen/ ere ocsaa tuende slags/ som ere: Først Apostlernis Røst oc Lærdom/ som er stadfestet oc bekrefftet met mange Jertegn: Disligeste den Christne Kirckis endrectige Stemme oc bekiendelse/ som bekiender Christum for sin HERRE oc Meglere. Dernæst/ ere der ocsaa Tegn. Det induaartis Tegn er den hellig Aand vdi de gudfryctigis Hierter/ som giffuer dem Vydnesbyrd at CHRistus leffuer. De vduaartis Tegn ere/ Daaben oc Alterens Sacramente/ Thi vdi Daaben betegnis Christi Død/ Begraffuelse oc Opstandelse/ saa som Paulus lærer oss til de Romere/ i det siuende Cap. HERrens Nadere holder oss ocsaa Christi Død oc Opstandelse for. Huo som icke troer saadanne forgaaendis/ metfølgendis oc effterfølgendis Vidnesbyrd/ hand skal i fremtiden see Christum en streng Dommere komme vdi Skyen/ Huilcken hand icke vilde her kiende for sin Saliggiørere.

(Marginalia: 1. 2. Ord. Tegn. 1. 2. Rom. 7.)

Om den Anden.

HVorfor opstod Christus paa den tredie dag? Hui forhalede hand det icke til den yderste Dag/ at wi da kunde staa op allesammen til lige met hannem? Suar. Hand opstod paa den tredie dag: Først for Prophetierne/ Thi det vaar saa tilforn propheteret oc forkyndet aff Hosea Prophete/ oc betegnet vdi Jona/ at hand skulde opstaa paa den tredie Dag. Dernæst at hand vilde fuldkomme sit Løffte oc Tilsagn/ Thi hand haffde tilsagt sine Discipler/ at effter hand bleff antuordet i Hedningers Hender/ oc bleff aff dennem bespaattet oc ihielslagen/ da vilde hand opstaa paa tredie dag. Hand stod icke op før end den tredie dag/ paa det at det kunde bliffue alle Mand vitterligt/ at hand visselige vaar død/ Derfor haffuer hand i det at hand laa fyrretiue Timer vdi Graffuen/ ladet see oc befinde/ at hand visselige vaar død. Men huorfaare hand icke forhalede sin Opstandelse til den yderste Dommedag/ ere victige aarsager forhaanden.

(Marginalia: Huorfor Christus opstod paa tredie dag. 1. 2. Math. 20. Luc. 18. Iohan. 12. Hui hand stod icke før op. Hui hand tøffuede icke til Dommedag.)

Den første/ fordi der vaar screffuet: Du tilsteder icke at din hellige raadner. Saa er nu Christi Opstandelse it vist

(Marginalia: 1. Psalm. 16.)

Tegn/at hand vaar hellig oc retfærdig. Derfor siger Paulus: Hand opstod til vor Retferdighed. Derfaare maatte Christi Legeme icke raadne/eller forfulne vdi Graffuen. Først fordi at det vaar født aff en reen oc kyst Jomfruis Blod / formedelst den hellig Aands forarbeydelse. Dernæst/ fordi at all den stund hand vaar her i Verden/da holt hand oc beuarede sit Legeme reent oc vbesmittet : Derfor vaar det vræt oc vtilbørligt / at saadant it helligt Legeme skulde bleffuet til Ormis føde.

Rom. 4.
Huorfor Christi Legeme icke maatte raadne.
1.
2.

Den anden sag/ huorfaare hand det icke forhalede / er vort Haab / Thi saa siger Petrus: Loffuet vere GUD oc vor HERRIS Jesu Christi Fader/som haffuer igienfødt oss effter sin store Barmhiertighed/ til it leffuendis Haab/ formedelst Jesu Christi Opstandelse aff døde.

2.
For vort Haab skyld.
1. Petr. 1.

Den tredie Aarsage/at hand skulde vere den første iblant dem alle som opstaa aff døde. Thi lige som Adam vaar den første der bleff seet met it dødeligt Legeme/for Syndens skyld: Lige saa skulde Christus vere den første som skulde obenbaris met it vdødeligt Legeme/som giør retfærdig/oc helbreder vore Legeme fra den euige Død.

3.
Christus den første som opstod.

OC endog at wi skulle allesammen opstaa/oc der ere mange andre flere opstaane end Christus alene/ saa er der dog en stor skilsmisse imellem Christi oc andre Menniskis Opstandelse. Thi først opstod Christus vdaff sin egen krafft/ det kunde aldrig nogen giøre foruden hand alene. Dernæst de andre som ere opuacte/saa som den Enckis Søn vdi Nain/ Den Offuerstis Jairi Daatter/ Lazarus oc andre flere/ de ere saa opstaane at de skulde dø igien : Men CHRistus er opstaaen til Vdødelighed. Her foruden er der stor skilsmisse imellem CHRisti oc andris Opstandelse / aff den nyttighed oc Krafft/ som der metfølger : Thi Christus opuecker alle de andre formedelst sin egen Krafft/huilcket der bleff betegnet met den Haffue som CHRistus vaar begraffuen oc opstod vdi der Solen gick op. For det sidste/ giør ocsaa tiden skilsmisse imellem CHRisti oc vor Opstandelse : Fordi CHristus opstod paa den tredie Dag / som nu sagt er oc Tegnene beuise/ Men vor Opstandelse skal forhalis til den yderste Dommedag : Da skal det euige Liff oc Retfærdighed obenbaris / huilcket hand da vil giffue alle sine/ det er/ alle dem som tro paa hannem. Det maa vere sagt om den anden Artickel/ huorfaare Christus opstod aff Døde paa den tredie Dag/ Oc huad skilsmisse der er imellem hans oc vor Opstandelse/ paa det wi kunde formedelst CHRisti Opstandelse/befatte it leffuendis Haab/ til den euige oc vforgengelige Arff vdi Himmelen.

Skilsmisse imellẽ Christi oc vor Opstandelse.
1.
2.
3.
4.

Om

Om den Tredie.

NV staar den tredie Artickel tilbage / som er om Christi Opstandelsis fruct oc nytte / huilcken er rigere oc offuerflødigere / end nogen menniskelig tunge nock som kand forklare. Paulus siger at alting er flyet til rette i Himmelen oc paa Jorden ved Christum. Thi først / i det at Christus gaar leffuendis aff Graffuen / lader hand sig see at haffue faaet offuerhaand oc Seyeruinding offuer Døden / Helffuede / oc Dieffuelen / och saaledis fuldkommer den Foriættelse som lang tid tilforn vaar giort om hannem / som saa liuder: **Quindens sæd skal sønderknuse Hugormens hoffuet** / Huilcket Johannes vdlegger oc siger: **Christus obenbaredis / at hand skulforstyrre Dieffuelens gierninger.**

Genes. 3. *1. Iohan. 3.*

MEN saa meget som oss Menniske vedkommer / for hues Saligheds skyld hand nederfoer fra Himmelen / bleff Menniske / døde oc opstod / haffue wi fire slags Fruct at ansee / som wi haffue aff Christi Opstandelse. Fordi at CHRisti Opstandelse er først vor Retfærdighed. Dernæst er hun en krafft / ved huilcken Synden spegis vdi oss. For det tredie er hun oss it Exempel oc Aarsage til at vandre i it nyt Leffnet. For det fierde / er hun en Aarsage til vor Opstandelse / oc der paa it vist Pant. Om disse fire slags Fruct oc nytte vil ieg ordentlige tale.

Fire slags gaffn aff Christi Opstandelse. 1. 2. 3. 4.

Den første fruct oc gaffn wi haffue aff Christi Opstandelse / er vor Retfærdighed / om huilcken fruct Paulus siger til de Romere / i det fierde Cap. **Hand er død for vore synder / oc opstod til vor Retfærdighed.** Oc Daniel siger i det niende Cap. at **Misgierningen skal borttagis / oc den euige Retferdighed tilføris.** Bør oss nu met flid at betracte / Huor stor denne Fruct er / paa det at hun kand bliffue oss diss behageligere oc kierere. Wi fødis vdi Synden / oc ere skyldige vnder Guds Vrede. Paulus siger til de Epheser i det andet Capit. **Wi ere allesammen aff Naturen Vredens Børn.** Oc til de Romere / i det 6. Capit. **Døden er Syndens sold.** Fra denne Død befries wi oc reddis ved Christi Opstandelse. Thi ved Christum affløsis wi aff Syndskylden oc den euige Død. Hid hører det der Johannes omtaler vdi sin Obenbaring: **Salig oc hellig er den som haffuer deel i den første Opstandelse / offuer dem skal den anden Død ingen mact haffue / men de skulle vere Guds oc Christi Prester / oc regnere met hannem.** Thi lige som den første Død kom formedelst

I. Vor Retfærdighed. Rom. 4. *Daniel. 9.* *Ephes. 2.* *Rom. 6.* *Apocal. 20.*

medelst Adam / saa skede ocsaa den første Opstandelse formedest Christum. Hid hører ocsaa det: **Salige ere de som to deris Klæder vdi Lammens Blod / paa det deris mact kand vere vdi Lifssens Træ / oc indgaa at Portene vdi Staden.**

Apocal. 20.

II. Krafft at spege Synden.

Den anden fruct oc nytte wi haffue aff HErrens Opstandelse er/at hun er en Krafft som indgydis i de trofaste/ved huilcken det skeer at de kunde affstaa aff Synd oc Last/ oc efterfølge det gode. Denne Krafft skenckis oc metdelis oss i Daaben/ oc stadfestis vdi Herrens Nadere/saa fremt som wi icke lade det fattis paa oss selff: Oc følis denne Krafft aleniste i dennem som ere igienfødde/ icke aff forgengelig Sæd/men aff wforgengelig/som S. Peder siger:

1. Petr. 1.

III. Xarsage til it nyt Leffnet.

Den tredie fruct er Exempel: Fordi som Paulus siger: **CHRIstus er opstaaen aff døde/ paa det wi skulle vandre vdi it nyt Leffnet.** Huilcke derfor som bliffue fast vdi deris Laster oc Synd/leffue wgudelige oc wrenlige hen i Synd oc Wdyd/de bekiende met gierningen at de foracte Christum/hues Opstandelse oss faaresættis som en Speyel/effter huilcken wi skulle skicke vort Leffnet. Fordi de mene at Christus er derfaare hudstrøgen/ kronet met Torne/ oc haffuer vdgiffuet sit Blod paa Kaarsens Altere/at de maa nu friit bruge sig vdi all Affsindighed / Tiranni/Hoffmod oc Wtuct/Oc met denne viis/kaarsfeste de Guds Søn paa ny/saa meget som i deris mact er: Men wi som icke aleniste ville neffnis oc kaldis Christne/men ocsaa vere det wi kaldis/ skulle betencke huad sagen er vdi sig selff/som er/at Christus er død til at vdslætte deris Synder/som hannem met Troen annamme oc leffue vdi en sand Penitentze/ i det at de dræbe den gamle Adam oc ny Menniske.

Rom. 10.

Der ere fire onde stycker/met huilcke Menniskens besueris/som ere: Wforstandighed/Syndskyld/Metfødde/Laster oc onde begeringer/ Oc fryct for den euige Fordømelse.

1. Imod wforstandighed er Christus bleffuen oss Viisdom/i det at hand ved sit Euangelium lærer oss/om sin naadige Vilie mod oss/ thi der som wi icke bleffue underuisde aff Guds ord/ om hans vilie/ da skulle vore Hierter oc tancker indueffuis vdi euig Mørckhed/ huilcken Mørckhed der bortdriffuis formedelst Euangelij Lius.

2. Imod Syndskylden/ er Christus bleffuen oss Retfærdighed. Fordi hans Retfærdighed tilregnis oss som tro / at wi icke nu som Syndere/ men som retfærdige kiere Børn / komme faar GUds Aasiun.

3. Imod Kiødens metfødde Last oc onde begeringer/er Christus vor Helliggiørelse/i det at hand formedelst sin Opstandelsis krafft helliggiør oss formedelst den hellig Aand.

4\. Jmod Fryct oc Redzel for den euige Fordømelse/ er Christus vor Gienløsning. Disse fire Christi Velgierninger sætter Paulus tilsammen/ i sin første Epistel til de Corinther/ i det 1. Capit. saa sigendis: **Christus er bleffuen aff Gud/ Vijsdom/ retfærdighed/ Hellighed oc Gienløsning.** Huilcken derfor som begerer den sidste Velgierning / som er / Gienløsning / hand skal komme der til formedelst de andre tre første/ lige som ved trapper oc tren: Thi naar hand haffuer lært at kiende CHRistum/ da skal hand tro paa hannem: Naar hand troer skal hand formedelst hans Aand Helliggiøris/ det er/ hand skal effter Christi Exempel/ som er opstaaen/ føre it nyt Leffnet. Dette ny Leffnet følger endelige en fuldkommen Gienløsning paa den yderste dommedag / naar Gud vil betale oc giffue huer effter sine gierninger. Saa maa nu dette vere den tredie fruct oc gaffn wi haffue aff Jesu Død oc pine/ om huilcken ieg nu talede/ som er/ at wi skulle leffue i it nyt gudeligt leffnet/ effter hans Exempel. Her aff kommer det at Paulus siger: **Ere i opstaane met Christo da søger det som er offuen til / der som CHRistus er oc sider hos Guds høyre Haand.**

1. Corinth. 1.

Huor mand skal bekomme Gienløsning.

Coloss. 3.

IIII. Aarsage til vor Opstandelse.

Den fierde fruct wi haffue aff Christi Opstandelse er/ at hun er baade en Aarsage oc it pant paa vor Opstandelse / vdi huilcken de affdødis Legeme oc Siæle skulle komme tilhobe igien/ vdi den anden Christi tilkommelse/ naar hand skal komme at døme leffuendis oc døde. Derfaare disputerer Paulus met mange ord/ i sit første Breff til de Corinther i det femtende Capittel oc handler dette Argument oc Beuisning: **CHRISTVS er opstaaen aff Døde / derfaare skulle wi ocsaa opstaa.** Oc i det første Breff til de Thessalonicker/ vdi det fierde Cap. siger hand: **Der som wi tro at Jesus er død oc opstaaen/ saa skal oc Gud føre dem frem met hannem som soffue / ved Christum.** Oc hos Johannem / i det femte Capittel: siger Christus / at **den tid skal komme/ i huilcken alle de som ere i Graffuerne skulle høre hans Røst/ oc de skulle gaa frem/ de som haffue giort gaat/ til Liffsens Opstandelse/ men de som haffue giort ont / til Dommens Opstandelse.** Her talis om tuende slags Opstandelse/ som ere: En til Liffuet/ En anden til Dommen. Liffsens Opstandelse/ er den som loffuis alle dem/ som haffue giort gaat. Dommens opstandelse/ er den met huilcken de truis alle som haffue giort ont. Hid hører Pauli Sprock til de Romere/ i det tiende Capit.

1 Corinth. 15.

1. Thess. 4.

Iohan. 5.

Tuende slags Opstandelse. 1. 2.

Rom. 10.

De

Det er troens ord som wi predicke. Der som du met din Mund bekiender JEsum CHRistum at vere en HERRE / oc troer vdi dit Hierte / at Gud opuecte hannem fra de døde / da blifuer du salig / det er / Du skalt opstaa til Liffsens oc den euige Saligheds Opstandelse.

Oc dette maa vere kaartelige sagt / om vor HERRIS Christi 1. Opstandelse: Huor met wi først skulle styrcke vor Troes Artickel / 2. om Legemens Opstandelse. Dernæst skulle wi her met igiendriff- 3. ue Jødernis vildfarelse / som necte Christi Opstandelse. For det sidste skulle wi paamindis om Christi Opstandelsis fruct oc nytte / at wi ocsaa ved hende skulle opstaa her i Verden aff Synden / endelige paa den yderste Dommedag skulle opstaa til Liffsens Opstandelse ved vor HERRE Jesum Christum / huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee Loff / ære oc priis / fra euighed til euighed / Amen.

Huor wi skulle bruge Christi Opstandelse.

Anden Paaske dag / Euangelium Luc. XXIIII. Capit.

OC see / To aff dem ginge samme dag til en By / som vaar trysindstiue agre langt fra Jerusalem / oc kaldis Emaus / Oc de talede met huer andre om alt dette som vaar skeet. Oc det

Aa begaff

Naar mand taler om vor HErre / da er hand hos oss.

Christi fierde obenbarelse.

begaff sig / der de saa talede / oc bespurde sig met huer andre / kom Jesus til dem / oc vandrede met dem / Men deris Øyen huldis til / at de kiende hannem icke. Oc hand sagde til dem: Huad er det for Tale / som i handle imellem eder paa Veyen / oc ere bedrøffuede? Da suarede en aff dē som hed Cleophas / oc sagde til hannem: Est du alene iblant de fremmede vdi Jerusalem / som icke veed huad som i disse dage er skeet der vdi? Oc hand sagde til dem: Huad er det? De sagde til hannem: Det om JESV aff Nazareth / huilcken som vaar en Prophete / mectig vdi Gierninger oc Ord faar Gud oc alle Folck / huorledis vore ypperste Prester oc Øffuerster antuordede hannem hen til Dødsens fordømmelse / oc Kaarsfeste hannem. Oc wi haabedis at hand skulde forløst Israel. Oc offuer alt dette er i dag den tredie dag / at dette skede. Der haffue oc nogle forfærdet oss aff vore Quinder / de vaare Aarle hos Graffuen / oc funde icke hans Legeme / Komme oc sige at de saae en Engle siun / huilcke der sige hand leffuer. Oc nogle aff oss ginge bort til Graffuen / oc funde det saa som Quinderne sagde / Men hannem funde de icke. Oc hand sagde til dennem: O i Daarer oc senhiertede / til at tro alt det som Propheterne haffue sagd: Skulde CHRistus icke lide saadant / oc indgaa til sin Herlighed? Oc hand begynte fra Mose oc alle Propheter / oc lagde dem alle schriffter vd / som vaare sagde om hannem. Oc de komme nær til Byen / der de ginge til. Oc hand lod som hand vilde gaa lenger / oc de nødde hannem til / oc sagde: Bliff hos oss / thi det stunder til Afften / oc dagen er forløben / oc hand gick ind at bliffue hos dem. Oc det skede / som hand sad met dem til bords / tog hand Brødet / tackede / brød det / oc gaff dem det.

Da bleffue deris Øyen obnede / oc de kiende hannem / Oc hand bleff wsiunlig faar dem. Oc de sagde til huer andre: Brende icke vore Hierter i oss/ der hand talede met oss paa Veyen/ oc der hand oplod oss Scrifften. Oc de stode op i denne samme stund/ oc vende til Jerusalem igien/ oc funde de Elleffue forlamlede/oc dem som vaare hos dem/huilcke der sagde: Herren er visselige opstaaen / * oc obenbaret Simoni. Oc de opregnede for dem/huad som vaar skeet paa Veyen/oc huorledis hand bleff kient aff dem / i det hand brød Brødet.

* Her talis om Christi tredie obenbarelse/paa Paaske dag/ som vaar for S. Peder.

Forklaring paa dette Euangelium.

Summa paa dette Euangeliũ.

SVmma paa denne Historie er / at CHristus den samme dag hand opstod aff døde/ obenbarede sig for to aff sine Disciple som ginge til Emaus/ (huilcket Emaus vaar en liden By/ som laa hart ved to Mile fra Jerusalem) Oc talede met dennem paa Veyen om Messia / Oc effter hand haffde vnderuist dem/ oc ladet sig kiende aff dem / i det at hand brød Brødet/ bleff hand wsiunlig at de icke kunde see hannem. Men der de bleffue visse paa / at hand vaar opstaaen/ ginge de strax tilbage til Jerusalem / oc fortalede de andre elleffue Disciple alt det som vaar skeet. Men paa det wi diss bedre kunde forstaa denne Historie / vil ieg skiffte hende vdi fire Parter / som ere:

Den Første.

Huad disse to Disciple haffde forhender / før end CHRistus kom til dem paa Veyen.

Den Anden.

Christi oc Disciplernis samtale paa Veyen.

Den Tredie.

Huad der skede vdi Huset.

Den Fierde.

Huad disse Disciple giorde / effter de vaare vnderuisde aff HERREN.

Disse Parter haffue huer sine Lærdomme oc paamindelser/ huilcke wi ville i huer partis forklaring giffue tilkiende.

Om den Første.

TO aff Disciplerne ginge paa den samme dag der CHristus opstod til en liden By/ som laa trysindstiue Agre/ det er/ siu tusinde oc fire hundret Trin fra Jerusalem/ huilcket beløber sig hen ved to Mile. Denne reyse gaff dem Aarsage til deris samtale/ at de paa Veyen talede om CHRJsto. Her aff skulle wi lære tu ting. Først/ at mand icke skal forsømme aarsage/ til at øffue sig vdi gudfryctighed. Dernæst/ naar wi haffue faaet Aarsage/ at wi icke formedelst andre Sysler oc gierninger den forhindre.

Huad wi her aff skulle lære. *1.* *2.*

Vdi disse Discipler see wi trende ting. Først it ret Gudfryctigheds Tegn. Dernæst/ Troens skrøbelighed. For det sidste/ deris forundrelse paa det som skeet er.

Tre ting at acte i disse Discipler.

At de haffue gudelige talet tilsammen om Christo/ oc huor det vaar tilgaaet met hannem beuisis her met/ at de met deris samtale komme Christum til sig. Deris Troens skrøbelighed vaar/ at endog de haffde tilforn hørt Prophetierne om CHristo/ dog vaare de saa saare sene oc skrøbelige til at tro dette fuldkommelige. Saa haffuer den Christelige Tro sin vndfangelse oc sin spæhed/ huilcken ny fødde oc spæde Tro mand maa sactelige omgaaes met/ til saa lenge at hun formedelst gudelig samtale om CHristo opuaaxer oc styrckis. De forundre sig ocsaa paa det som skeet er/ Thi der er intet mere vert at vndre paa/ end at en som er død/ kand gaa leffuendis op aff sin Graff. Denne forundring vaar beblandet met Haab oc Fryct/ met Tro oc Tuilactighed: Thi lige som deris kiødelige Forstand/ oc Fornufftis Dom/ eggede dem til tuilactighed/ Lige saa stod den lilde Gnist aff Troen som vaar vdi dennem/ imod saadan Tuilactighed/ endog det vaar meget seent oc langsomt. Lige saa gaar det offte til met de Christne: Kiødet sætter til dem paa en side/ oc legger vind paa at drage Mennisket i Vantro: Aanden sætter sig paa den anden siden tuert imod Kiødet/ oc strider/ nu reddeligere/ nu dristeligere. Men paa det at Aanden icke skal vndergaa/ skal mand opuecke hende/ met gudelig samtale om CHristo/ det er/ met Guds ords hørelse oc betractelse/ oc andre gudfryctige øffuelser. Saa stadfestis derfor met dette Exempel Esaiæ Sprock i det andet oc fyrretiuende Cap. Huor hand saa siger om Christo:

1. Gudfryctighed. *2. Skrøbelighed.* *3. Forundrelse.* *Troens oc Fornufftens strid.* *Huor met Aanden skal opueckis.*

Hand skal icke sønderbryde det forkunsede Rør / oc ey heller vdslycke den rygendis Hørtaue. Hand skal lære at holde Rætten met Sandhed. Disse tuende Lignelser lære huorledis Christus pleyer at handle met sine/ i huilcke hand finder nogen Gudfryctigheds gnist.

Esa. 42. *Matth. 12.* *Huorledis Christus handler met de skrøbelige.*

Met den Lignelse om det knusede Rør/ giffuer hand tilkiende/ at hand icke vil slæt sønderbryde oc forstøde dem som ere halffbrødne

1. Det knusede Rør.

brødne oc knusede/ men heller løffte oc bære/ paa det hand kand beuare oc forøge det lilde gode som kand findis vdi dennem. Disse tuende Disciple vaare forknusede oc halffbrødne/ oc der fattedis icke meget vdi/ at de io slæt vaare faldne/ saa haffue oc deris kiødelige Tancker beueget dennem: Men Christus opholder dem met sin Naade/ at de icke slæt falde.

Dernæst denne Lignelse om den rygendis Hørtaue/ er tagen aff Liusetaander/ som ere vdblæste/ dog naar mand ickon vil noget hielpe dem/ vdslyckis de icke slæt/ for den gnist som er i dem: Lige saa huor der er nogen Gudfryctigheds gnist/ da er Christus tilstede/ opholder oc opblæser den/ at hun kand bliffue stor oc brende klart/ saa som her sees paa disse tuende Disciple. Her aff skulle wi tage en saare stor Trøst oc Husualelse. Endog wi arme skrøbelige Menniske offte suingle oc halte/ lige som wi allerede vaare forslagne forknusede/ dog alligeuel bortkaster Gud oss icke strax saa som vnyttige Lemmer / Men effter sin Langmodighed lider oc omdrager met oss/ indtil saa lenge hand faar giort oss sterckere oc stadigere/ der som wi ickon efterfølge disse Disciplers Exempel.

2: Den rygendis Taue.

Trøst.

Om den Anden.

OC det skeede/ der de saa talede / oc bespurde sig met huer andre/ kom Jesus til dennem/ oc vandrede met dem. Denne Christi Gierning stadfester/ Først hans Foriættelse/ som saa liuder: Huor to eller tre ere forsamlede i mit Naffn / der er ieg mit iblant dem. Endog det skeer icke altid legemlige/ saa skeer det dog vdi Sandhed Aandelige/ huilcket Christus met denne sin legemlige næruerelse vil giffue tilkiende. Her aff skulle wi nu lære/ om huilcket ieg i den første part aff denne Historie paaminte/ at alle de som gudelige lede effter Christum/ de oplade Dørren for hannem/ at hand kand komme til dem oc hielpe dennem/ oc met deris gudelige øffuelser kalde de hannem til sig/ som er den rette Lærere: Lige som tuert imod/ de vgudelige Menniske met deris vgudelige snack oc skendige tale/ lycke Dørren for hannem/ at hand icke kand komme til dennem. Dette stadfestis oc bekrefftis / icke aleniste met dette Exempel/ men ocsaa met Esaiæ Prophetis Ord/ der saa siger i det trysindstiue oc siætte Capit. Til huilcken skal ieg see? Vden til den Fattige/ oc til den som haffuer en sønderknuset Aand/ oc fryct er sig for mit Ord.

Matth. 18.

Lærdom.

Huorledis Dørren opladis oc lyckis for Christo.

Esa. 66.

Men huad er det der Euangelisten siger? Deris Øyen vaare tilholdne/ at de icke kiende hannem? Her met paamindis

Menniske lig Skrøbelighed.

paamindis wi om vor egen skrøbelighed : Thi der kunde huercken vore Øyen eller Øern giøre deris Embede / vden Gud aff sin guddommelige Mildhed / vil giffue dem den krafft oc effne : Der som det nu saa haffuer sig met de legemlige Øyen / Huor meget mere gaar det saa til met vore hierters Øyen? Her aff skulle wi lære try stycker. Først / at vor Sind oc Fornufft haffuer ingen Formue eller styrcke / vden Gud giffuer krafft oc effne. Det andet / at wi icke skulle misbruge vore Sind oc Fornufft / til vor Skaberis forsmædelse / der som wi det giøre / da maa wi frycte for hans Straff at hand tager all Sind oc Fornufft fra oss. Det tredie / at wi skulle begere aff hannem vor Sinds opliuselse / til hans ære.

Trende lærdomme. 1. 2. 3.

Oc hand sagde til dem : Huad er det for tale i haffue iblant huer andre oc ere saa bedrøffuede? Disse ord giffue nocksom tilkiende / som tilforn sagt er / at Disciplene ginge imellem Haab oc frycht / oc kunde icke offueruinde den store frycht. Men HERREN styrcker deris Skrøbelighed / som Paulus siger: **Gud er trofast / som lader eder icke fristis offuer eders effne / men giør det / at Fristelsen faar saadan ende / at i den kunde taale.** Her haffde disse tuende Discipler slæt vndergaaet / oc deris Tro haffde bleffuet vdsluct vdi Fristelsen / huilcket deris bedrøffuelse giffuer tilkiende / der som HERREN icke haffde strax kommet / oc ophiolpet dem aff deris fald. Met dette Disciplenis Exempel oc Christi Gierning / skulle wi trøste oc oprette oss.

1. Corint. 10.

Da suarede en aff dem / som hed Cleophas / oc sagde til hannem : Est du den eniste fremmede vdi Jerusalem / som icke veedst / huad der er skeet i disse dage? Cleophas forundrede sig / at hand er den eniste som icke veed / det som huer mand i den gantske Stad viste / oc alle de fremmede som did vaare kommen til Paaske høytid. **Oc hand sagde til dem: Huad er det? De suarede hannem : Det om JEsu aff Nazareth / etc.** Dette Cleophæ suar indeholder fire stycker.

Fire stycker vdi Cleophæ Suar.

Det første er en bekiendelse om Christo / oc it Vidnesbyrd om hans wskyldighed. **Huilcken der vaar / siger hand / mectig i Gierning oc Ord / faar Gud oc alle Folck.** Denne beskriffuelse lærer oss try stycker om Christo. Først / at Christus er en Prophete / det er / en Lærer / som er vdsend aff Gud / at obenbare hans guddommelige vilie. Dernæst / at hand icke vaar en ringe oc almindelig Prophete / men mectig vdi Gierninger oc Ord / det er / hand vaar drabelig vdi sit Leffnetz Hellighed / oc mectig vdi sin Predicken oc Lærdom. For det tredie / legger hand til /

1. Bekiendelse. Lærdom. 1. 2. 3.

Faar

Faar Gud oc alle Menniske / Huor met hand giffuer tilkiende/ at Christus haffuer saa vdræt sit Prophetiske Embede/ at hand haffuer holdet sig hellig oc wstraffelig faar Guds Ansict: Denne bekiendelse vaar vel stor oc drabelig/ men hun vaar dog icke fuldkommen. Phariseerne/ de ypperste Prester/ Pilatus oc Herodes/ haffue fordømt oc ihielslaget Christum/ saa som en Guds bespaattere: Men disse Disciple bekiende/ at hand er vdsent aff Gud. Huor aff wi skulle tage denne Lærdom/ at wi vdi Religionens oc Troens sag icke skulle efterfølge høye Potentaters oc mectige Herrers Dom oc Mening/ men aleniste Guds Ords Regel. Phariseerne/ Pilatus oc Herodes forargede sig paa Christi vduaartis ringe skickelse: Men Apostlerne efterfulde Guds Sandhed / och saa meget som dennem mueligt vaar/ sætte de sig imod de Christi Bespaattere.

Guds Ord er vor rette Liffs Regel.

Det andet/ som wi haffue at acte vdi Cleophæ suar/ er en fortellelse huorledis det gick til vdi Christi pine/ vdi huilcken hand opregner aff huad Folck hand bleff fordømt / oc huad Død hand fick. **Vore ypperste Prester oc Offuerste / antuordede hannem hen / til Dødens Fordømelse.** Hand siger først obenbarlige/ huem CHRisti Fiender ere/ som ere de ypperste Prester oc Øuerste iblant Folcket/ Huor ved wi ocsaa paamindis at obenbarlige anklage oc skylde dem som forfølge Euangelium/ saa som Paffuen giør oc andre flere Tiranner vdi Verden. Der efter giffuer hand ocsaa tilkiende/ huad død hand fick/ i det hand siger: **Oc de kaarsfeste hannem.** Dette vaar det allerforsmædeligste slags Død/ som vaar til vdi Verden/ dog lader Cleophas sig icke derfaare forfærde/ at hand io holder hannem for en hellig Mand.

2. Cleophas forteller huor det gick met Christo.

1. Lærdom.

2.

Det tredie/ som wi see at vere vdi Cleophæ Suar/ er Troens bekiendelse til Christum. **Oc wi / siger hand/ haabedis/ at hand skulde forløst Israel.** Cleophas bekiender obenbarlige/ at hand troer paa CHRIstum/ huilcken de ypperste Prester ihielsloge. Oc dette er en sand Troes Art oc Nature / Fordi huo som troer met Hiertet til Retfærdighed/ hand bekiender met Munden til Salighed.

3. Troens bekiendelse.

Rom. 10.

Det fierde/ som er vdi Cleophæ Suar/ er den skrøbelige Troes bestyrckelse aff Christi Foriættelse/ Quindernis vidnesbyrd/ Engle siun/ oc nogle Disciplers vidnesbyrd. Thi at Cleophas neffner den tredie Dag/ det giør hand for den Sag skyld/ at HErren haffde loffuet sig at ville staa op paa tredie Dag. Denne Foriættelse troer hand at vere fuldkommen / endog hand gaar imellem Haab oc Redzel/ Men imod sin fryct oc Redzel bruger hand troens føde oc Lægedom/ paa det hun skal icke slæt vdslyckis. At hand

4. Troens styrckelse.

siger at Quinderne icke haffue fundet hans Legeme/ Item/ at de haffue seet Engle siun/ oc at det som Quinderne haffde sagt om den tomme Graff/ det er ocsaa stadfestet met Mends Røst oc Vidnesbyrd/ det hører altsammen der hen/ at hand visselige vil tælle sig i Troen/ at Christus er opstaaen. Saa skal it Gudfrytigt Menniske giøre/ som staar tuilraadig imellem Troen oc Fryct/ tilføre Troens Raad oc Lægedom/ oc aff sin gantske Mact stride imod Fryct oc Redzel.

Guds Ord oc Tegn er troens føde oc lægedom.

Men huad siger HErren her til? **O i Daarer**/ siger hand/ **oc seenhiertede/ til at tro alt det som Propheterne haffue sagd.** Her haffuer vor Tro først noget at lære aff Christo. Vor HErre Christus straffer vel vdi Disciplene deris seenhed/ oc vflitighed til at lære oc tro/ dog forkaster hand dem icke for deris skrøbelighed/ men hand effter sin almindelige vaane/ straffer dem faderlige/ oc hielper de skrøbelige/ paa det de icke skulde forfærdis/ oc den lilde Troens Gnist i dem icke skulde slæt vdslyckis. Thi hand er derfor kommen/ at hand vilde vere de skrøbeligis Læge/ icke at hand vilde met forskreckelse sla dem ihiel. Her aff skulde wi lære/ at Christus vil ingen forskiude/ som haffuer en ringe oc skrøbelige Tro/ met saa skel at hand formedelst Guds Ord lader hende styrckis oc formeris. Men huad straffer Christus vdi disse tuende Disciple? Tuende ting. 1. Deris Vforstandighed eller Groffhed til at lære. 2. Deris Seenhed oc Doffuenskaff til at tro Propheterne. Oc deris Groffhed oc Vforstandighed forhindrede Forstanden/ oc deris Ladhed forhindrede Troen. Oc endog de haffde nogen føye Tro/ dog vaar hun icke fuldkommen/ Dem haffde burt at lære io meer oc meere oc forbedret sig/ effterdi de icke aleniste aff deris Barndom op/ haffde hørt Propheternis Spaadom om CHRIsto/ men haffde ocsaa hørt CHRIstum selff predicke oc forkynde/ huad Død hand skulde faa/ oc at hand skulde paa den tredie Dag gaa leffuendis aff Graffuen igien. Her straffis ocsaa vor Ladhed/ wi som haffue i saa mange Aar hørt Euangelium/ iblant huilcke mand skal dog finde mange/ som icke endnu haffue lært deris Troes Artickle/ huilcke ieg fryctter storlige for/ huorledis det vil gaa dem vden de i tide rette oc bedre sig.

Christus straffer Disciplernis Vantro.

2. Lærdom her aff.

Christus straffer tu ting.

Vor ladhed.

Effter at Christus haffuer straffet dem/ begynder hand ocsaa at lære dem/ som en god Skolemestere pleyer at giøre/ oc siger: **Skulde Christus icke lide saadant/ oc indgaa vdi sin Herlighed?** Dette er det Christus faaregiffuer vdi sin Lærdom/ oc er det meningen der paa: CHRIstus skulde effter Propheternis Spaadom lide Død paa Kaarsset/ Oc der effter/ naar hand vaar opstaaen aff Døde/ indgaa vdi sin Herlighed. Lide skulde hand oc taale for vore Synders skyld/ oc opstaa for vor

Christus lærer sine Disciple.

Retfærdighed/ som Paulus siger til de Romere/ i det fierde Capit. *Rom. 4.* Efftcrdi da at i bekiende/ at ieg er Christus/ da skulle i ocsaa lære aff Propheternis Scrifft/ at ieg skulle dø oc opstaa igien aff døde. Dette beuiser hand ocsaa aff Mose oc Propheterne: Men met huad steder aff den hellige Scrifft hand det giorde/ giffuer Euangelisten icke tilkiende. Der er dog ingen tuil paa/ at hand io haffuer forklaret den første Forjættelse/ som vaar Adam saaregiffuet om Christo/ som saa liuder: **Quindens sæd skal sønderkunse Hugormens Hoffuet.** *Genes. 3.* Oc andre saadanne flere/ som wi hørde i gaar opregne. Moses opreiste effter Guds Befalning en kaaber Orm vdi Ørcken/ oc huilcke der saae til den/ de bleffue helbrede aff deris Plage. *Num. 21.* Huilcken Figur CHristus forklarer hos Johannem vdi det tredie Capittel/ oc siger: **Lige som Moises ophøyede Hugormen vdi Ørcken/ saa skal Mennitskens Søn ophøyes/ at alle de som tro paa hannem/ icke skulle fortabis/ men haffue det euige Liff.** *Iohan. 3.* Men i det at hand opregner disse oc andre saadanne Sententzer aff Mose oc Propheterne/ komme de til Byen/ som de vilde til/ Oc hand lod som hand vilde gaa lenger hen/ men de bade oc nødde hannem til/ at hand vilde bliffue hos dem. Her aff skulle wi lære/ huor storlige wi skulde holde aff dem/ som straffe oss/ naar wi fare vild/ oc føre oss paa den salige Lærdoms Vey igien: *Mand skal holde Predickere i ære.* De offuerskende icke CHRJstum igien/ oc bede hannem selff vere en Daare oc Gieck/ men de kiende deris daarlighed oc vildfarelse/ lade sig vnderuise oc lære aff hannem/ paa det de kunde befries aff deris vildfarelse oc daarlighed. Saa giøre oc alle Gudfryctige: Men tuert imod/ De wgudelige storme oc fnyse/ oc bliffue slæt galn imod dem/ som vise dem deris vildfarelse/ oc vilde føre dem paa den rette Vey/ saa som wi nu nylige haffue hørt/ at Jøderne giorde imod CHRistum.

Om den Tredie.

NV efftcrfølger huad der skeede vdi huset. Oc det skeede/ siger Euangelisten/ **der hand sad til Bords met dennem/ tog hand Brødet/ tackede/ brød det oc fick dem det/ da bleffue deris Øyen oplade/ at de kiende hannem.** Her siger Euangelisten/ at Disciplene kiende HERREN/ i det hand brød Brødet. *Huorledis Disciplene kiende Christum.* Thi saa tit som Christus fick Mad/ haffde hand en synderlig maade at bede met/ oc synderlig vijs at bryde Brødet met oc recke det fra sig/ oc

efftcrdi

efftherdi de haffde tit oc offte actet det paa hannem / kiende de hannem der paa nu hand er opstaaen aff døde / vdi det at hand bruger nu den samme vijs som hand giorde tilforn. Lige som Disciplene kiende CHRIstum aff disse Facter / saa skulle wi ocsaa aff hans Exempel lære / saa tit som wi ville faa Mad / at wi offre hannem vor tacksigelsis Offer / som oss haffuer skafft oc giffuet Liffuet / met huilcket Tegn wi affskillis fra andre verdslige Menniske.

Lærdom.

Men der de nu kiende CHRistum / bliffuer hand borte for deris Øyen / saa at de icke kunde see hannem. Da begynte de nu at tale bedre om hannem end tilforn. **Brende icke / sige de / vore Hierter i oss / der hand talede met oss paa Veyen / oc oplod oss Scrifften?** Her maa wi mercke huad Frucht Guds Ord giør vdi Menniskten: Endog at Christus icke nu siunlige oc legemlige obenbaris oc taler met oss / saa taler hand dog met oss / formedelst Ordens Tienere / som hand selff siger: **Huo som hører eder / hand hører mig.** Huad er det da for en fructe? Huo som met sine Øern oc sit hierte hører Guds ord / vdi hannem optendis en Ild / saa at hand hierte begynder at brende vdi kierlighed til Gud oc hans ord / men huo som icke føler oc fornemmer vdi sit Hierte saadan brynde / naar hanr hører Guds ord / hand haffuer vel Øern / men icke til at høre met / Oc Hierte / men icke til at forstaa eller begribe met / oc aff sin egen brøst / fordi hand staar den hellig Aand imod. Lige saa huilcken som føler oc fornemmer denne brynde i sit Hierte / hand haffuer it Vidnesbyrd / at Christi Aand er oc taler vdi hannem / oc at hand haffuer en sand oc liffactig tro. Huorfaare wi paamindis / at wi vdi Guds Frycht / met allerstørst Reuerentz oc Hiertens attraa / skulle høre oc beuare Ordet.

Luc. 10.

Guds Ords Fruct.

Om den Fierde.

Huo som kiender Christum hand forkynder hans naffn.

OC de stode op i den samme time / vende om til Jerusalem / oc funde de Elleffue forsamlede / oc sagde: Herren er visselig opstaaen / etc. Disse Ord lære oss at den Brynde som optendis vdi oss / naar wi høre Guds Ord predickis / icke er ørckeløs vdi oss / men strax lader sig see oc giffue tilkiende: Thi den som rettelige kiender Christum / hand vilde gierne / at andre Folck ocsaa skulde kiende hannem / paa det der kunde vere mange som hannem bekiende oc ære. At saadan brynde ocsaa maatte optendis vdi oss / det forlene oss vor Frelsere Jesus Christus / Huilcken met Faderen oc den hellig Aand / skee loff oc ære til ewig tid / Amen.

Tredie

Tredie Paaske dag / Euangelium Lucæ i det XXIIII. Capittel.

DEr Disciplene taledе om hannem / da traadde Jesus selff mit iblant dem / oc sagde til dem: Fred vere met eder. Da forfærdedis de oc frycted sig / oc meente at de saae en Aand. Oc hand sagde til dem: Hui ere i saa forfærdede? Oc hui komme saadanne tancker i eders Hierter? Seer mine Hender oc Fødder / det er ieg selff / Finder paa mig oc seer / thi en Aand haffuer icke kiød oc been / som i see at ieg haffuer. Oc som hand det sagde / viisde hand dem Hender oc Føder. Oc der de endnu icke trode faar glæde oc forundrede sig / da sagde hand til dem: Haffue i her noget at æde? Oc de lagde it stycke aff en stegt Fisk faar hannem oc Honnigkage / oc hand tog det oc aad faar dem. Oc hand sagde til dem: Det er den Tale / som ieg sagde til eder / der ieg endnu vaar hos eder: Thi det skal altsammen fuldkommis / som er screffuet om mig i Mose Low / vdi Propheter oc vdi Psalmer.

Iohan. 20.

Psalmer. Da oplod hand deris Forstand/ at de forstode Scrifften/ oc sagde til dem: Saa er det screffuet/ oc Christus skulde saa lide/ oc opstaa fra de døde tredie Dag/ oc lade predicke i sit Naffn Penitentze oc Syndernis forladelse/ iblant alle Folck/ oc begynde i Jerusalem. Oc i ere Vidne til alt dette.

Forklaring paa dette Euangelium.

Christi femte obenbarelse.

DEtte er HERRENS femte obenbarelse / som skeede paa Paaske dag/ i huilcken hand obenbarede sig faar sine Discipler / som talede om hannem: Thi først (1.) obenbarede hand sig faar Maria Magdalena/ aff huilcken hand haffde vddreffuet siu Dieffle. Dernæst (2.) obenbarede hand sig faar Quinderne/ som ginge tilbage fra Graffuen. Siden (3.) faar Peder. Der effter (4.) faar Cleophas oc hans Stallbroder. Oc endelige (5.) faar de elleffue Disciple / der de talede om hannem / saa som denne Text formelder. Tuende Artickle ville wi her faare giffue.

Den Første.

Christi Hilsen/ oc vidnesbyrd som beuise at hand er opstaaen.

Den Anden.

Huor storlige det vaar fornøden at Christus skulde dø oc opstaa/ oc huad gaffn wi haffue der aff/ som er/ at vdi hans Naffn skal predickis Penitentze oc Syndernis forladelse faar alle Folck.

Om den Første.

Christus er hos dem som tale om hannem.

JEsus traadde mit ind iblant dem/ oc sagde til dennem: Fred vere met eder. De sorgefulde oc bedrøffuede Discipler tale om Christo/ som strax er tilstede hos dennem/ effter sin foriættelse/ som saa lyder: Huor to eller tre ere forsamlede vdi mit Naffn/ der er ieg mit iblant dem. (Matth. 18.) Endog at dette skeer icke altid Legemlige/ saa skeer det dog visselige: Thi Gud giør aldrig imod sin Foriættelse. Huad hand nu fører met sig/ naar hand kommer til oss/ det giffuer hans Hilsen tilkiende/ met huilcken hand her trøster oc opretter sine bedrøffuede Disciple: Thi at efftersom Christus er giffuen de bedrøffuede oc sorgfulde til Trøst/ da biuder hand dem her sin Fred til/ saa sigendis: Fred vere met eder.

Christus fører Fred.

Huad Christi Fred er.

Denne Fred der Christus her ynsker sine Discipler/ er icke en almindelig Fred/ men Guddommelig/ icke Verdslig oc timelig / men Himmelsk

Himmelsk oc euig imellem Gud oc Mennisken. Men paa det at wi kunde forstaa huor saare god oc nyttig denne Fred er/ huilcken Christus ynsker sine Discipler/ vil ieg videlige forklare huad der sig begiffuer at ansee vdi denne Freds betractelse/ huor aff wi ville tage en fuldkommen bescriffuelse/ Huad denne Fred er.

I. Christus giør Fred imellem Gud oc oss.

Efterdi da at Fred oprettis altid imellem dem som ere wens/ maa wi først see huo de vaare/ som ere Wuenner. Det er disse tuende: Gud oc Mennisket. Gud er salig oc hellig foruden Menniskelig hielp: Mennisket er aldelis ælendigt oc fordømt/ foruden Guds hielp. Derfor haffde Gud icke behoff at søge Fred met Mennisket/ men Mennisket er aldelis ælendigt oc wselig vden det haffuer Fred met Gud/ oc haffuer ingen ting saa storlige fornøden behoff/ som Fred met Gud.

II. Aarsage til Wfred imellem Gud oc oss.

Dernæst/ naar tuende Parti ere wens/ met huer andre/ da maa io den ene tilforn haffue fortørnet den anden. Denne Fortørnelse haffuer icke sin begyndelse aff Gud/ men aff Mennisket. Huad er det da for en Fortørnelse? Det er Synden. Denne Synd vaar it Forrædeligt fald fra Gud til Dieffuelen/ huilcken Mennisket haffde giort sig vnderdannig. Huor suar denne Fortørnelse mon vere/ er lætteligt at acte aff hendis storhed/ 1. mangfaaldighed/ slemhed/ oc straff. Hendis Storhed er/ at Creaturet haffuer fortørnet oc foractet Skaberen/ som vaar det 2. allerypperste gode der Mennisket kunde haffue. Hendis mang- 3. faaldighed kiendis aff hendis fructer/ som hende følge. Hendis Slemhed oc Fulhed kand mand see/ aff den gruelige oc forskreckelige Besmittelse/ der det gantske Menniskelige Kiøn bleff besmittet met/ som hende efterfulde. 4. Hendis Straff er Forbandelse oc Fordømelse/ at ieg skal intet tale om det wsigelige Jammer oc ælendighed/ met huilcket det Menniskelige Kiøn vndertryckis her vdi dette Liff.

Syndens værstyggelighed.

III. Huo vor Meglere er.

Naar mand nu haffuer lært at kiende Fortørnelsen/ som haffuer giort oss til Guds Fiender/ skal mand for det tredie ocsaa lære at kiende Megleren/ huilcken i Sandhed maatte vere saaadan/ som baade kunde stille Gud tilfreds som vaar fortørnet/ oc burde at giøre nøyactig betalning for den wræt som vaar skeet. Gud som vaar fortørnet kunde intet Creatur stille tilfreds: Oc den wræt som vaar skeedt/ vaar Gud icke plictig til at betale for: Derfaare vaar det fornøden at oplede saadan en Meglere som baade met sin krafft oc mact kunde saadant giøre/ oc paa sin Naturis Vegne skulde vere plictig der til. Efterdi at der ingensteds kunde findis nogen saadan/ da haffuer Guds euige Søn/ den anden Person vdi Guddommen/ giffuet sig her neder til Verden/ oc anammet Menniskelig Natur/ oc er bleffuen it Menniske/ som er JESVS CHRISTVS. Denne JEsus Christus er Faderen tilneyet paa sin Guddoms vegne/ oc Mennisket paa sin Mandoms

vegne. Derfaare kunde hand det giøre / saa som en Gud: oc vaar plictig der til / saa som it Menniske / huilcken der tog vor Sag paa sig.

IIII. Christus vor Meglere betaler vor skyld.

Denne Meglere betalede for den Wræt som vaar skeedt: Thi hand tog vor skyld paa sig / for huilcken hand leed pine paa Kaarsens Altere / och saaledis giorde Guds Retfærdighed fyldist. Men efftherdi at wi endnu stedse ere besmittede met Synden / da haffuer vor kiere HERRE Christus all sin gantske Liffs tid her i Verden / altid veret Guds Low hørig oc lydig / oc beuijst en euig / reen oc fuldkommen Lydighed / oc fuldkommet all Retfærdighed / huorfaare Guds Low ocsaa siger hannem at vere retfærdig / huilcken Retfærdighed hand tilregner alle dem som tro paa hannem / at de skulle vere retfærdig faar Guds Ansict. Och saaledis forsoner hand Guds Vrede met sit Offer / oc klæder oss met sin Lydighed / paa det at wi kunde obenbaris retfærdige faar Guds Ansict.

IIII. Forligelse oprettis imellem Gud oc Mennisken.

Effter at denne Befalning vaar skeedt / er der opret en forligelse oc fordrag imellem Gud oc Mennisken: Thi Faderen er stillet tilfreds / formedelst Sønnens Lydighed.

Pact vdi Forligelsen.

Men efftherdi at der vdi all Forligelse oc Fordrag / er fornøden at skulle giøris nogen Pact oc Forbund imellem dem som forligis / da seer mand ocsaa dette vdi denne Fred / som er giort imellem Gud oc Mennisken: Thi lige som der er paa Guds side / hans milde oc Faderlige Foriættelse om hans barmhiertighed / saa som det sprock liuder: **Jeg vil vere din Gud / oc din Sæds effter dig.** Item / **Denne er min elskelige Søn / vdi huilcken ieg haffuer behagelighed.** Item / **Saa sant som ieg leffuer / da vil icke Synderens død / men at hand omuender sig oc leffuer.** Lige saa er Troen paa Menniskens side / met huilcken Tro den Faderlige Foriættelse anammis / ved huilcken wi ocsaa tilregnis at vere Guds Børn / ved hans enbaarne Søn Jesum Christum.

Genes. 17. *Math. 3.* *Ezech. 33.*

V. Fredens oc Forligelsens Beseyling.

Oc efftherdi at Pact oc Forbund pleyer at stadfestis oc bekrefftis met Segel oc Foruaring / er det icke heller forglemt vdi denne største oc ypperste Pact. Oc ere der trende slags Beseylning. Det første slag / er Christi Eed / som saa liuder: **Sandelige sandelige / Jeg siger eder / Huo som troer paa mig / hand haffuer det euige Liff.** Det andet slags beseylning skeer formedelst de hellige Sacramenter / Daaben oc Christi Nadere / huilcke som ere stercke oc faste Indsegle paa den Pact imellem Gud oc Mennisken / huilcke aldrig skulle forringis eller bliffue wkrafftige / vden saa er at Mennisket met sin egen synd oc Ondskafft forkaster Troen. Det tredie Indsegel er / den hellig Aands Pant / som giffuer vor Aand Vidnesbyrd / at wi ere GVDS Børn.

1. *Iohan. 6.* 2. 3. *Galat. 3.*

Hid

Hid hører det der Paulus siger til de Corinther i det andet Breffs første Capit. **Hand haffuer besegelt oss / oc giffuet oss Aandens Pant vdi vore Hierter.** Disse ere de Insegle oc Foruaring / met huilcken den Pact oc Forening / som er giort imellem Gud oc Menni sken beseglis oc stadfestis / at den skal vere fast oc tryg.

2. Corinth. 1.

Her offuer / at nogen icke skal tencke at denne Fred hører ickon til nogle faa / maa mand giffue act paa denne Freds vdraabelse / som er almindelig / at Freden tilbiudis alle Menniske. Thi der Christus vilde opfare til Himmelen / da gaff hand sine Disciple befalning at de skulde vdraabe denne Fred i den gantske Verden / Thi saa siger hand: **Gaar hen i den gantske Verden / oc predicker Euangelium faar alle Creatur.** Derfor hører denne Fred til alle som anamme Euangelij glædelige røst / tro paa Christum / oc bliffue varactige indtil enden. Thi saa siger Christus **Salig er den / som bliffuer varactig indtil enden.** Fordi det er icke nock at haffue begynt vel / vden at mand daglige vaaxer oc forfremmis vdi Troen.

VI.
Denne forlijgelse oc fred vdraabis for alle.

Marc. 16.

Huem denne fred hør til.

Math. 24.

Der som du vilt spørge / huor til denne Fred er oss nyttelig oc gaffnlig / da skalt du finde meget gaffn / baade vdi dette Liff oc effter Opstandelsen paa den yderste Dag. I dette Liff haffuer du formedelst denne fred / en fri tilgang til Gud / saa som til din milde Fader / ved IESUM CHRIstum. Thi saa siger Paulus: **Nu wi ere bleffne retfærdige formedelst Troen / Da haffue wi Fred met Gud / ved vor HERRE IEsum Christum / ved huilcken wi ocsaa haffue Tilgang / til den Naade / som wi staa vdi.** Det andet nytte oc gaffn wi haffue aff denne Fred / er en god Samuittighed: Tilforn vexerer oc frister den syndige Samuittighed oss / Men effter at wi finde denne Fred vdi vore hierter / bliffuer vor Samuittighed rolig oc stillis tilfreds / saa som Røffuerens paa Kaarsset / der hand hørde Christi glædelige Røst: **I dag skalt du vere met mig vdi Paradiss.** I lige maade / naar wi høre vdi Euangelio at Syndernis forladelse forkyndis dem som tro / bliffuer de trofastis Samuittighed rolig oc til freds. Hos saadan en god Samuittighed er oc boer det tredie nytte oc gaffn / som er Aandens glæde / ved huilcken det skeer / at wi mit vdi bedrøffuelse kunde Glæde oc berømme oss / som Panlus siger til de Romere i det femte Cap. Men denne Ross oc denne Aandens glæde / formeris formedelst Guds Ords aluerlige betractelse / formedelst Bønen / Sacramenternis brug / oc andre gudelige øffuelser oc idræt. Effter denne Fruct

VII.
Denne freds nytte oc gaffn.

1.
Fri tilgang.

Rom. 5.

2.
En god Samuittighed.

Luc. 23.

3.
Aandens glæde.

Rom. 5.
Aandens glædis forøgelse.

4. Brøderlige Kierlighed.

oc nytte/ følger strax den fierde/ som er brøderlig Kierlighed / Thi naar wi forstaa/ oc i Troen føle oc fornemme/ at Gud er allis vor Fader i almindelighed/ som er stillet til freds oc forsonet ved den almindelige Meglere/ da begynde wi at elske huer andre indbyrdis/ saa som de der ere lige metarffuinge/ oc haffue ens ret til dette Klenode oc Liggendefæ. Effter denne fierde fruct / følger den femte/ som er en glædelig Affgang aff dette Liff/ saa som Simeon sagde/ der hand saa den som haffde forskaffet denne Fred. HErre lad nu din Tienere fare i fred/ Thi mine Oyen haffue seet din Frelsere.

5. En glædelig affgang aff Verden. Luc. 2.

6. Euig glæde oc fryd.

Effter Opstandelsen skal denne freds Frutt oc nyttighed vere euig Lyst/ Fryd oc Glæde/ at wi skulle euingelige skue Guds Ansict oc alle Helgens / som haffue lefuet fra Verdens begyndelse. Dette nytte oc gaffn kand intet Menniske i deñe Verden fuldkommelige betencke.

Huad denne fred er.

EFterdi ieg nu videlige haffuer faaregiffuet huad wi haffue at ansee oc betracte vdi denne fred/ vil ieg nu kaartelige/ oc vdi en Sum beskriffue huad denne fred er. Saa er da Fred imellem Gud oc Mennisken/ en indbyrdis forening imellem Gud oc Mennisken / i det at Gud tager Mennisken til Naade for Christi skyld/ oc Mennisken formedelst Troen anammer den naade som oss tilbiudis/ oc met it aluerligt forsæt loffuer oc tilsiger Lydighed mod Guds Bud.

Dette maa nu vere sagt/ om den fred som CHRistus her tilbiuder oc ynsker/ icke aleniste de elleffue Disciple/ som den tid vaare tilstede/ men oc saa oss oc alle dem som denne Fred begere oc ville anamme/ naar hand oss ved Euangelij Predicken tilbiudis.

Effter denne fredsommelige Hilsen følger fremdelis vdi Texten/ huorledis CHRistus beuiste at hand visselige vaar opstaaen aff Døde/ oc giffuer tilkiende/ at det vaar tilforn spaad oc forkyndt vdi Mose/ Propheterne oc Psalmerne. Men efftersdi at der om vaar talet paa Paaske dag oc i gaar / vil ieg nu tale om/ huad det vaar storlige fornøden at CHRistus skulde dø oc opstaa/ oc huad gaffn wi haffue der aff.

Om den Anden.

SAa er det screffuet och saa skulde Christus lide/ oc opstaa aff Døde paa tredie dag/ oc lade predicke i sit naffn penitentze oc Syndernis forladelse/ iblant alle Folck/ oc begynde i Jerusalem.

Først/ i det hand her siger: **Saa er det screffuet**/ vil hand at naar wi tale oc handle om Guds Rige/ da skal Guds Ord gielde hos oss oc icke vor Fornufft. Huor dette er screffuet/ giffuer hand strax tilkiende/ i det hand siger: **Det skal fuldkommis alt det som er screffuet om mig vdi Moisi Low/ i Propheter/ oc vdi Psalmer.** Derfaare naar man spør om sin salighed/ da skal mand søge raad vdi Mose/ læse Propheterne/ betratte Psalmerne/ der hos ocsaa Euangelisternis oc Apostlernis Scrifft. Oc huad som strider imod disse Scriffter / det skal mand fly/ saa som Dieffuelens Lærdom.

Vdi vor Salighedz sag skulle wi spørge raad aff Guds Ord.

Huad er der da screffuet? At Christus skulde saaledis lide/ oc opstaa aff døde paa tredie dag. I det hand siger: **Saa skulde** Der met giffuer hand tilkiende at hans Død oc Opstandelse vaar storlige fornøden.

HVi skulde da Christus saa lide? Først/ paa det at Scrifften/ som icke kand liue/ skulde fuldkommis. Thi lige som Gud bliffuer euindelige/ saa bliffuer ocsaa hans Ord euindelige/ saa som Christus siger: **Hiñel oc Jord forgaa/ men mine Ord forgaa icke.** Dernæst maatte dette skee/ Fordi Gud haffde det saa besluttet: Thi det kand ingelunde skee/ at det som Gud haffuer beskicket/ skal ey gaa for sig. For det tredie maatte Christus saa lide for Menniskens gienløsnings skyld aff euig pine/ som de met deris Synder haffde fortient. Thi der som Christus icke haffde lidt/ da haffde wi bleffuet vnder Synden/ vdi Guds vrede. For det fierde maatte Christus lide/ for den ære oc herlighed/ som hand siden skulde kronis oc begaffuis met. For det femte maatte Christus lide/ oss til vnderuisning oc Trøst/ Thi hand som er Hoffuedet/ maatte gaa for oss/ saa vel vdi Kaarsset oc Bedrøffuelse/ som vdi Herlighed oc Ære. For det siette maatte Christus lide/ paa det at hans gierning kunde vdi Sandhed kommer offuer ens met Figurerne: Thi der vaare mange figurer oc foruidende i det gamle Testamente/ som betegnede vor HErris Jesu Christi Død oc Opstandelse/ om huilcke der vaar talet paa Paaske dag. Kaartelige/ at ieg met it ord skal befatte det altsammen: CHRIstus er pint/ død oc opstaaen/ at Gud som vaar fortørnet kunde stillis til freds: Det Menniskelige Kiøn frelsis: Oc Dieffuelsens rige ødeleggis.

Sex Aarsager hui Christus skulde lide.
1. Luc. 12.
2.
3.
4.
5.
6.
Summa.

Saa haffue wi her nu hørt huor storlige det vaar fornøden/ at Christus maatte dø oc opstaa aff døde: Nu ville wi høre huad gaffn wi haffue der aff/ oc huorledis wi skulle bruge denne ypperlige oc vnderlige Christi Gierning. Det giffuer Christus selff tilkiende/ met disse Ord. **Oc lade predicke i sit naffn**

Huad gaffn wi haffue aff Christi Død oc Opstandelse.

Penitentze oc ſyndernis forladelſe iblant alle Folck.
Her aff haffue wi først at beſlute/ huad Euangelium er / Oc huad det indeholder. Euangelium er en Predicken om penitentze oc ſyndernis forladelſe/ for Chriſti ſkyld. Summen paa Euangelium er/ at befrielſen aff Synden oc vor Salighed/ er fortient ved Jeſum Chriſtum aleniſte. Men paa det at wi diſſ bedre kunde atte huilcke ſtore oc mectige velgierninger oſſ tilbiudis vdi Euangelio/ huilcke alle ere befattede vdi diſſe Chriſti Ord/ vil ieg fremſætte en videre beſcriffuelſe aff Scrifften.

Huad Euangelium er. Summa paa Euangelij Predicken.

EVangelium er en predicken for alle Folck/ i huilcken der forkyndis befrielſe aff Louens forbandelſe oc Guds vrede/ oc vdraabis for alle dem ſom tro paa Guds Søn/ Syndernis forladelſe / Salighed oc det euige Liff/ for hans Offers oc betalnings ſkyld/ effter de Foriættelſers liudelſe ſom ſkede til vore Forfædre/ paa det at Guds Godhed kand æris oc priſis til euig tid / oc at Menniſken ſom ere befride ved Chriſtum / kunde ſiden fremdelis lade ſee hos ſig ſaadanne fructer ſom Euangelium vdkreffuer/ oc endelige nyde det euige Liff.

En anden vidre beſcriffuelſe huad Euangelium er.

Vdi denne beſcriffuelſe giffuis førſt tilkiende/ aff huad ont wi befries ved Euangelium / ſom er aff Louens forbandelſe / effter det Sancte Pouels Sprock / til de Galater i det tredie Capittel: **CHRIſtus forløſte oſſ aff Louens forbandelſe / der hand bleff en Forbandelſe for oſſ** / det er / den Forbandelſe ſom wi haffde fortient met vore Synder/ den tog hand paa ſig/ paa det at wi kunde bliffue Arffuinge til hans Retfærdighed oc velſignelſe. Det ſamme vidner ocſaa Paulus i ſin anden Epiſtel til de Corinther i det femte Capittel: Huor hand ſaa ſiger: **Gud giorde den til Synd for oſſ/ ſom icke viſte aff nogen Synd / paa det wi ſkulle bliffue den Retfærdighed i hannem / ſom gielder faar Gud**/ det er/ Chriſtus ſom vaar fri fra all Synd / er bleffuen Syndſkyldig for oſſ: Der faare er det ret ſagd/ at oſſ forkyndis i Euangelio / befrielſe fra Louens forbandelſe. Dernæſt effterdi at met Louens forbandelſe følger ocſaa Guds vrede/ befries wi ocſaa aff Guds vrede/ naar wi tro Euangelio. **Huo ſom icke troer Sønnen** (ſiger den euige Sandhed ſelff) **Hand ſkal icke ſee Liffuet/ men Guds vrede bliffuer offuer hannem.** Der faare er den ſom troer / icke lenger vnder Guds vrede / men vnder Naaden. Huor ſom nu Naaden regerer/ der haffuer Dieffuelens tyranni huercken mact eller krafft/ der haffuer den euige Død ingen Brodt/ der er ingen fryct for Helffuede: Fra ſaadant ont predicker Euangelium oſſ forløſning oc befrielſe.

Denne beſcriffuelſis forklaring. Galat. 3.

2. Corinth. 5.

Iohan. 3.

Men huad er det for velgierninger oc gode der Euangelium forkynder oss? Det forkynder oss Syndernis forladelse/Salighed oc det euige Liff. Wi ere aff Naturen skyldige i synden/oc forbandede oc fordømde til euig død: Men nu forkynder Christus oss i sit Euangelio/Syndernis forladelse/Salighed oc det euige Liff/ huilcket gode hand haffuer forhuerffuet oss met sin Død oc ærefulde Opstandelse.

Huad gaat Euangelium tilbiuder.

Wi haffue nu hørt aff huad ont wi befries ved Euangelium/ oc huad gaat oss ved det samme tilbiudis: Nu efterfølger huilcke Folck der bliffue delactige i det gode/som er/de som tro paa Guds Søn: Det beuisis met mange vidnesbyrd i den hellige Scrifft/ Christus siger: **Huo som troer hand haffuer det euige Liff.** Lige som Syndernis forladelse gaar for det euige Liff: Lige saa følger met dette Liff/ den euige Salighed: Oc Sancte Peder siger/ at **Vor Troes ende er vore Siælis Salighed.** Det samme giffuis ocsaa her tilkiende/ i det her sigis/ at Christus skulde lade predicke Penitentze/ved huilcken wi bliffue sorgefulde oc bedrøffuede for vore synder som wi haffue bedreffuet/ begræde dem oc indfly til CHRIstum/ som siger: **Jeg er kommen at kalde Syndere til Bedring/ oc icke de Retfærdige.**

Huo der bliffuer delactig i Christi velgierninger.

Iohan. 6.

1. Petr. 2.

Marc. 12.

Her efterfølger/ved hues hielp oc for hues skyld wi bekomme saadanne ypperlige gode ting/ som er/ for CHristi Offer oc Betalning/ det er/ ved Christi Død oc ærefulde Opstandelse. Huor faar Paulus siger til de Romere i det fierde Capit. **Hand er død for vore Synder/ oc opuact til vor Salighed.**

For hues skyld wi bekome Synds forladelse.

Rom. 4.

Oc paa det at ingen skal tencke/ at Euangelium er en ny Lærdom/ da haffuer ieg lagt dette til vdi Euangelij beskriffuelse oc forklaring/ som er: Effter de Foriættelser som vaare skede til vore Forfædre. Thi Foriættelsen er ocsaa skeet til Adam strax effter hans Fald/ som der staar i Mose første Bogs tredie Capittel: oc siden er hun stedse oc altid fornyet oc skeet de hellige Forfædre vdi fire tusinde Aars tid/ indtil Christus kom i Kiødet.

Euangelium er den aller ældste Lærdom.

Genes. 3.

Vdi Enden sættis ocsaa til/ den endelige sag huorfor Euangelium predickis/ Oc huad gaffn wi haffue der aff/ som er/ 1. Først befrielse fra Louens Forbandelse ved Christum. 2. Dernæst/ at effter wi ere forløsde/ skulle wi giøre retsindig Euangelij fruct. 3. Fremdelis/ at wi skulle forkynde oc prise den store Velgierning. 4. For det sidste/ at wi endelige skulle bekomme en fuldkommen Forløsning i det euige Liff/ ved vor HERRE JEsum Christum/ huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee Loff/ Ære/ oc Prijs i Euighed/ Amen.

De endelige sager hui Euangelium predickis.

Den Forste Sondag effter Paaske / Euangelium Johannis i det XX. Capittel.

Luc. 24.

Christi femte obenbarelse.

DEN samme Sabbath at Afften / der Disciplene vaare forsamlede / oc Dørrene vaare tillucte / aff fryct for Jøderne / Da kom Jesus oc traadde mit ind / oc siger til dem: Fred vere met eder Oc som hand det sagde / visde hand dem Henderne / oc sin Side. Da bleffue Disciplene glade / de saae HERREN. Da sagde Jesus atter til dem: Fred vere met eder. Lige som Faderen vdsende mig / saa sender ieg eder. Oc der hand det sagde / blæsde hand paa dem / oc siger til dem: Anammer den hellig Aand / Huilcke i forlade Synderne / dem er de forladne / Oc huilcke i beholde dem / dem ere de beholdne. Oc Thomas en aff de Tolff / som kaldis Tuilling / vaar icke hos dem der Jesus kom. Da sagde de andre Disciple til hannem: Wi saae HERREN. Da sagde hand til dem: Wden saa er / at ieg

at ieg seer Nafflegaffuene i hans Hender/ oc stinger min Haand i hans Side/ da vil ieg icke tro. Oc otte dage der effter/ vaare atter hans Disciple der inde/ oc Thomas met dem. Jesus kommer der Dørrene vaare tillucte/ oc staar mit iblant dem/ oc siger: Fred vere met eder. Der effter siger hand til Thoma: Reck din Finger hid/ oc see mine Hender/ oc reck din Haand hid/ oc stick hende i min Side/ oc vere icke vantro/ men tro. Thomas suarede/ oc sagde til hannem: Min HErre oc min Gud. Jesus siger til hannem: Effterdi du haffuer seet mig Thoma/ da trode du/ Salige ere de som icke see/ oc dog tro. JEsus giorde oc mange andre Tegn faar sine Disciple/ som icke ere screffne i denne Bog. Men disse ere screffne/ at i skulle tro/ JEsus er CHRIstus/ Guds Søn/ oc at i skulle haffue Liffuit formedelst Troen i hans Naffn.

Christi sette obenbarelse.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium indeholder en part aff den Historie som Johannes screff om Christi Opstandelse/ i huilcken part vor HErre Jesus Christus met sin siunlige oc legemlige næruerelse/ met Ord/ Gierning oc Tegen beuiser sig at vere opstaaen aff Døde: Der hos antuorder hand sine Discipler det hellige Predicke Embede/ oc siger at alle de skulle bliffue salige som tro paa hannem. Vdi enden paa dette Euangelium/ leger Euangelisten den endelige Aarsage til/ huorfaare at den gantske hellige Scrifft oc Euangelium om JEsu Christo er screffuet: Thi saa siger hand: Dette er screffuet at i skulle tro/ at JEsus er Christus/ Guds Søn/ oc at i ved Troen skulle haffue Liffuet i hans Naffn. Men effterdi at i den forgangne Vge er nocksom talet om Christi Opstandelse/ da vil ieg paa denne tid icke ydermere tale der om/ men ieg vil tale om tre andre Artickle/ som indeholdis i dette Euangelio/ som ere:

Summa paa dette Euangelium.

Aarsagen til den hellige Scrifft.

Den Første.

Om det hellige Predicke Embede/ oc om den Christne Kirckis mact oc myndighed.

Den Anden.
Om S. Thomæ Bekiendelse.
Den Tredie.
Om den endelige Aarsage huorfor den hellige Scrifft er screffuen.

Om den Første.

EVangelistens ord om det hellige predicke Embede oc om Kirckens mact ere disse: Fred vere met eder lige som min Fader haffuer vdsent mig/ saa sender ieg eder. Oc der hand haffde det sagd/ blæsde hand paa dem/ oc sagde til dem: Anammer den hellig Aand/ huem i forlade Synden/ dem ere de forladne/ oc huem i beholde dem/ dem ere de beholdne. Her haffue wi faa Ord/ men de ere dog saare krafftige/ oc indeholde en offuerflødig Lærdom/ som alle Christne bør at vide. Huorfaare ieg beder oc formaner eder at i ville høre flitelige til/ oc mercke huad her sigis/ paa det at i kunde vel begribe denne Lærdom. Oc paa det at dette kand diss bedre skee/ da vil ieg skiffte disse Ord/ met huilcke Predicke Embedet indstifftis/ i fire parter: Den første er disse ord: Fred vere met eder. Den anden part er: Lige som min Fader haffuer vdsent mig/ saa sender ieg eder. Den tredie part: Hand blæsde paa dem oc sagde: Anammer den hellig Aand. Den fierde part: Huem i forlade Synderne/ dem ere de forladne/ oc huem i beholde dem/ dem ere de beholdne. Om disse fire Parter vil ieg ordentlige tale.

Fire stycker i Predicke embedens indstifftelse at acte.

1. 2. 3. 4.

I. Christi Hilsen.

DEn første part/ som er Christi Hilsen: Fred vere met eder/ trøster icke aleniste Christi Discipler som da vaare tilstede/ men giffuer oc saa alle dem Mod oc dristighed/ saa mange som ere oc skulle bliffue Guds ords Tienere vdi den Christne Menighed. Huo som tager ved det hellige Predicke Embede/ hand haffuer strax Dieffuelen til en Fiende/ som stedse staar hans Lærdom oc Leffnet imod. Der som hand icke kand forfalske Lærdommen/ da legger hand vind paa at besmitte Leffnedet/ paa det at en Predicker skal met sit Leffnet necte det som hand met Ordene Predicker oc lærer. Der som Dieffuelen icke kand besmitte Leffnedet/ da staar hand effter Lærdommen/ paa det at Mennisken skulle

Dieffuelens Had imod Predickere.

forføris

forføris aff falsk Lærdom oc bliffue fordømde. Hos mange Predickere legger hand vind paa at besmitte baade Lærdommen oc leffnedet. Der hos haffuer ocsaa en Predickere Verden imod sig/som nu met Tiranni/ nu met Øyenskalckhed oc glisneri/nu met kraaglow oc vrang Guds Ords vdtydning/ sætter til hannem/ paa det at hand skal icke met flid ret giøre sit Embede fyldist.

Huad skal en Guds Ords Tienere giøre i saadan fare? Hand skal trøste sig met disse Christi Ord: **Fred vere met eder.** Oc der hos bede oc paakalde Gud/ at hand vilde beholde hannem i denne sin Fred oc beskermelse/ paa det at hand huercken met sin Lærdom eller met sit Leffnet skal forhindre Euangelij fremgang: Hand skal meer acte denne Christi Fred/end all Verdens fred/glæde eller yndist. Saa skal nu derfaare dette vere Euangelij tieneris trøst/som stedse haffue at stride imod Dieffuelens bedregeri / Verdens tiranni/ Øyenskalckhed oc Kraaglow.

Sattige predickeris trøst.

DEN anden part er: **Lige som Faderen vdsende mig/ saa sender ieg eder.** Hvorledis haffuer Gud Fader vdsent sin Søn? Faderen haffuer vdsent Sønnen/at hand skal forstørre oc ødelegge Dieffuelens Rige/ effter som hans egne Ord liude: **Quindens sæd skal sønderknuse hugormens hoffuet.** Item/ Johannes siger: **Christus er obenbaret at hand skal forstørre Dieffuelens Gierninger.** Saa vdsender oc Christus sine tienere oc predickere til det samme. Maatte nogen sige: Er det icke alene Christi Embede at sønderknuse Hugormens hoffuet? Hør det icke Christo alene til/at giøre Dieffuelens gierninger til intet? Suar. Det hører i sandhed visselige Christo alene til: Men til saadan en stor bestilling giørs tuende slags Rystning oc Verie behoff/som er Christi Offer/oc hans Lærdom. Christus er vdsent / at hand alene met sit Offer skulde stille Faderen tilfreds/ som vaar fortørnet/ oc offueruinde Dieffuelen/der hos effterdi at denne velgierning tilbiudis Mennisket ved Euangelij Predicken oc Lærdom/haffuer Christus ocsaa met sin Lærdom forstørret Dieffuelens gierninger. Derfaare vaar Christus vdsent til tuende ting/ som ere: Til at stille Gud tilfreds met sit Offer./ Oc at prddicke oc lære. Til det første/ som er Offer/vaar ingen anden bequem oc duelig til at vdrette vden Christus allene. Til det andet som er at predicke oc lære / bleffue de hellige Propheter vdsende i fordom tid/ oc effter dem de hellige Apostler/ oc siden alle de andre Mennisker oc Lærere/som loulige ere kaldede til Predicke Embedet. Derfaare saa meget som Lærdommen vedkommer/ vdsender Christus sine Disciple/lige som hand vaar vdsent aff Faderen.

II. Apostlernis vdsendelse.

Genes. 3.

1 Iohan. 3.

Giensigelse.

Suar.

Tu slags Rystning i mod Dieffuelen.

Huor til Christus er vdsent.

Her aff haffue wi tuende ting at acte: Det ene er forskel imellem verdslig regimente oc Kircke regimente/eller imellem verdslig Øffrighed oc Kirckens regentere. Thi Guds ords tienere vdsendis icke

To Lærdomme her aff.

I. Huor til Christi Tienere vdskickis i verden.

at de skulle haffue Herredøme oc stort velde paa Jorden/ fordi
Christus haffuer selff intet velde oc Herredøme villet tage sig til/ de
vdskickis icke heller til verdslig pract oc herlighed/ huilcket Christus
selff haffuer forsmaad oc foractet: Men de vdsendis til at lære Eu-
angelium/ at forfremme Guds Rige/ oc at forkynde Mennisken
Salighed oc det euige Liff.

2. Ordens mact oc myndighed.

Det andet wi haffue her aff at lære
er/ det Ords mact oc myndighed som forkyndis oc læris/ aff dem/
der er kaldede til det hellige Predicke Embede. Christus siger her:
Lige som min Fader vdsende mig/ saa sender ieg eder.
At i skulle tale/ icke i eders eget naffn/ oc paa eders egne vegn/ men
i mit Naffn/ oc paa mine vegne. Hid hører det der HERREN siger

Math. 10.

til sine Disciple/ hos Matth. i det tiende Capit. **Huo som hø-**

Predickeris Trøst.

**rer eder/ hand hører mig/ Oc huo som foracter
eder/ hand foracter mig.** Heraff haffue de som predicke oc læ-
re Guds Ord/ en merckelig Trøst/ oc de som høre Ordet/ en aluer-
lig paamindelse. Thi der som de der gudelige oc trolige predi-
cke Guds Ord i deris rette Kald/ skulde lide noget der offuer/ aff
den vtacknemmelige Verden/ da haffue de her at trøste oc husuale
sig met at de staa i Christi sted/ oc Christus lider vret i dennem oc

Paamindelse.

met dennem/ huilcken visselig i sin tid skal heffne sig offuer sine Fien-

1. Guds Ords myndighed.

der oc Forfølgere: Men de som høre Ordet paamindis her/ først
om Guds Ords mact oc myndighed/ Thi de skulle icke anderledis

2.

høre Guds Ord/ end lige som de hørde oc saae Christum selff nær-
uerendis at tale til dem. Dernæst paamindis de/ at de skulle hol-

3.

de fromme Gudfryctige Guds Ords Tienere i anseelse oc ære/ saa
som Christi Legater oc Sendingebud. For det sidste/ paamindis
de om den straff/ som de aff Guds retfærdige dom falde vdi/ huilcke
der forsmaa oc foracte enten Ordet som predickis for dem/ eller tie-
nerne som det forkynde oc lære. Her skulle ocsaa Guds Ords tie-
nere flitelige betencke/ til huilcken en ypperlig Stat oc Værdighed
Gud haffuer ophøyet dem/ at de derfor legge vind paa/ at de huer-
cken forderffue den rene Lærdom/ eller oc met it forargeligt oc slemt
leffnet affuende Tilhørerne fra sig/ at de icke kunde lide dem.

III. Den hellig-Aands gaffue.

Orden kraft.

DEn tredie Part: **Oc der hand haffde dette sagt/ blæsde
hand paa dem/ oc sagde: Anammer den hellig Aand.**
Disse Ord indeholde en synderlig Lærdom/ Thi Christus giffuer
met dem tilkiende/ huor aff Ordet som predickis/ haffuer sin krafft
oc vdretning/ huilcken i Sandhed icke staar i Tienernis røst oc vel-
talenhed/ kommer icke heller aff Menniskens værdighed oc hellig-
hed/ Men all Ordens krafft oc vdretning kommer aff CHRISti
Aands krafft: For i det at Christus her blæs paa sine Disciple/ oc
befaler dem at anamme den hellig Aand/ giffuer hand tilkiende at
den hellig Aand skal altid vere tilstede vdi det hellige Predicke Em-
bede

bede oc Ordens tieniste/Lige som hand vilde saa sige: See I skulle vere det ny Testamentis Tienere/som skulle opbygge mig en Christen Kircke i Verden/ved Euangelij Predicken/oc ieg veed vel huor saare suage oc skrøbelige i ere til saadan en bestilling at vdrette/besynderlige effterdi at Verden oc all Mennniskelig Fornufft skal sætte sig imod eder/Derfaare vil ieg at den hellig Aand skal vere hos eder oc staa bi met eder/ i dette eders embede oc tieniste/ ved huilcken eders arbeyde skal bliffue krafftigt oc giøre Frucht: Thi hand skal met sin krafft vdrette/ at mit ord som i predicke skal icke komme tomt vden fruct tilbage igien. Her aff kunde wi tage en nyttig Lærdom oc Trøst: Lærdom som wi her aff skulle tage er/ at den hellig Aand er bunden til Ordet/ oc vil der ved vere krafftig i oss. Den Trøst som her aff skulle haffue er/ at baade de som lære oc de som høre ordet/skulle glæde sig ved den hellig Aands nærue relse/oc der met trøste sig imod deris Saligheds Fiender.

Den hellig Aand er stedse hos Predicke embedet.

Esa. 55.

Lærdom.

Trøst.

Her maatte nu nogen sige: Huad hører ieg? Haffue alle Euangelij tienere den hellig Aand? Ere icke mange aff dem æregerige? Leffue icke en stor part aff dem saare ilde? Her skulle wi giøre skilsmisse imellem Embedet oc Tienerne. Vdi Ordens tieniste oc predicke embedet er altid den hellig Aand tilstede: Fordi lige som i det Brød wi æde er krafft/at wi der aff kunde triffuis oc fødis/lige saa er den hellig Aand i Ordet/oc er ordens krafft oc fynd/ved huilcken wi Aandelige fødis oc leffue. Thi saa haffuer Gud vor Himmelske Fader ordineret oc skicket det/oc vil at det skal saa gaa til / at den hellig Aand skal altid vere krafftig tilstede i ordet oc met ordet. Huo som nu sætter sig imod Guds ord/vere sig ihuad hand er for en som det predicker/ heller hand er værdig eller wuærdig / hand sætter sig imod den hellig Aand selff: Thi denne store oc victige handel staar icke i Tienernis værdighed eller wuærdighed.

Giensigelse.

Den Hellig Aand vaar saa vel krafftig i Judæ Predicken som i S. Peders.

DEn fierde part er: **Huem i forlade synderne / dē ere de forladne/oc huē i beholde dem/dem ere de beholdne.** Met disse Ord stiffter oc bekreffter vor HERRE JEsus den Christne Kirckis Aandelige mact oc myndighed/ huilcken wi kalde potestatem clauium, det er/Nøglenis mact oc embede / Oc visis oss her Nøglene met huilcke Himmerigis rige opladis oc tillyckis.

IIII. Nøglenis mact indsættis.

MEn paa det at denne nyttige Lærdom kand klarlige forstaaes oc begribis aff alle/ da vil ieg dele hannem i nogle visse puncter oc stycker/som ere disse: 1. Huor aff den Christne Kircke haffuer sin mact oc myndighed. 2. Huad Kirckens myndighed er. 3. Hos huem denne myndighed staar. 4. Oc huor vdi hun staar. Naar mand ret forstaar disse fire stycker / da skal huer mand kunde grundelige oc ret forstaa huad oc huordan den Christne Kirckis myndighed er.

Fire stycke er at acte om nøglene.

I. Kirckens myndighed er aff Gud.

Hueden haffuer da den Christne Kircke sin mact oc myndighed? Hun haffuer den aff Gud ved Jesum Christum. Thi der som du anseer Mennisken/ da er det ickon en blot ringe tieniste oc gierning. Men der som du seer til Gud/ da er det en stor ypperlig mact oc myndighed/ saa at ingen paa Jorden kand vere større / nytteligere eller yppermere: Thi Christus som sider hos sin Faders høyre Haand/ i sin Maiestatis sæde/ regerer oc opholder denne myndighed. Der faare huo som foracter denne mact oc myndighed/ hand skal baade miste all den fruct oc gaffn hun fører met sig/ Oc hand bespaatter Guds Søn.

II. Huad Kirckens myndighed.

Huad er da den Christne Kirckis myndighed? Det er en mact oc myndighed til at forlade Synden/ oc at igienholde den/ det er/ at predicke Euangelium/ huo som det troer/ hannem opladis Himmerigs Rige/ men den som icke troer/ hannem er Himmerigs Rige tilluct.

III. Hos huem staar denne myndighed.

Hos huem staar denne myndighed? Hos den Christne Kircke/ Den tid Christus antuordede S. Peder oc de andre Apostler Himmerigs Nøgle/ da betrode hand sin Kircke til dem/ oc lagde dem hos hende/ aff huilcken Kircke Ordens Tienere haffue oc anamme dem/ lige som en tieniste Pige haffuer sin Høstruis Nøgle.

IIII. Huor vdi Kirckens Myndighed staar.

Huor vdi staar Kirckens myndighed? Den staar i den hellig Aands krafft oc forarbeydelse/ som i Ordet oc ved Ordet er krafftig oc forarbeyder Troen i dem som høre oi det: Saa er Guds ord lige som den ene Nøgel/ huilcken Ordens tienere bær frem/ oc troen er den anden Nøgel/ huilcken den hellig Aand fører til: Naar disse to Nøgle fremføris/ da opladis Himmerigis Rige.

Christi ords Forklaring om Nøglenis mact.

Efter at dette er nu saaledis forklaret / ville wi grandgibeligere offueruehe ordene i denne Text. Først siger Christus/ Huē i forlade etc. Holt nu her stille / oc betenck flittelige dette ord Huem. Først beuiser det obenbare at Guds foriættelse om hans naade oc barmhiertighed er almindelig/ oc hør til alle/ Denne almindelige foriættelse skalt du sætte imod den fristelse de particularitate, det er/ om val oc affskiudelse (lige som Gud skulde vduelle nogle oc forskiude nogle/ at alle Menniske skulde icke vere delactige i hans Naade) Indluck derfor oc beslut dig i denne almindelige foriættelse. Dernæst sæt dette ord Huem imod dine synders mangfaaldighed. Naar du derfor fristis met fortuilelse oc mishaab for dine synders mangfaaldighed / da skalt du betencke oc ihukomme denne Christi Foriættelse: Huem i forlade Synderne/ dem ere de forladne. Hand siger icke/ huo som haffuer giort ringe oc liden synd/ eller om nogen haffuer syndet meget: Hand siger icke heller: om hand er en Jøde/ eller en Greker/ om hand er en Herremand eller en fattig karl / om hand er rig eller fattig: Men

Trøst imod Syndens mangfoldighed.

hand siger/ **Huem hand er** der i tilsige Syndernis forladelse/ da skal hun vere hannem forladen. Her foruden paaminde disse ord oss/ at affløsning kand skee baade i almindelighed oc i besynderlighed/ S. Peder affløsde try tusinde Mennische i almindelighed/ som der staar i Apostlernis gierningers 2. Cap. Der effter affløsde hand Cornelium i besynderlighed / lige som Nathan affløsde Kong Dauid. Den almindelige affløsning bruge Ordens tienere saa tit som de predicke Euangelium. Den besynderlige Affløsning bruge de naar Aarsage oc leilighed det vdkreffuer / saa som naar nogen begerer at haffue hemelig Samtale met Ordens Tienere/ paa det at hand styrckis i sin Tro.

Tuende slags affløsning.

Actor. 2.

Actor. 10.

2. Sam. 12.

Der næst staar her i Texten/ **Synder** foruden noget forskel eller tal/ huorfaare her skal forstaaes alle slags Synder i almindelighed/ som ere fire slags: 1. Det første er Naturens brøst oc breck. 2. Det andet er de onde grene/ som opuaaxe aff denne onde Rod. 3. Det tredie er de Synder/ som skee vforuarendis oc vuitterlige. 4. Det fierde er de Synder/ som skee met vilie oc raadende raad. Aff disse slags Synder er det slæt ingen som Gud vil io forlade/ der som mand begerer Naade oc Synds forladelse for Christi skyld.

Fire slags Synder.

For det tredie skulle wi oc vel mercke dette Ord/ **Forlade.** For huilcket Matthæus sætter **Løse.** HERREN befaler at hans Disciple skulle forlade oc løse Synden. De skulle forlade oc tilgiffue hende saa som en gield: Men de skulle løse hende saa som en tung oc suar Byrde. Fordi Synden er lige som en stor Gield / For lige som gield forplicter den som er skyldig til at hand maa betale/ Lige saa forplicte synderne oss til at fyldistgiøre Gudslow/ eller oc straffis der for/ vden saa er at de bliffue oss tilgiffne oc forladne. Synden er ocsaa en tung Byrde/ Fordi lige som en tung Byrde trenger den som hende bær/ at hand maa falde omsiger vnder hende/ Lige saa trenger ocsaa Synden oss met Forbandelsens tyngsel oc Louens dom/ indtil saa lenge Christus kommer/ oc tager Byrden paa sig. Men huad hører ieg her? kand it Mennische løse Synden oc forlade? Gud siger io hos Esa. i det fyrretiuende oc tredie Cap. **Jeg er den / Jeg selff er den / som afflætter all din Offuertrædelse/ for min skyld/ oc vil aldrig komme dine Synder ihu.** Dette Vidnesbyrd beuiser io at Gud alene forlader Synden/ oc HERren siger her: **Huem i forlade Synderne/ dem ere de forladne.** Huor skulle disse Ord komme offuer ens? Det suarer ieg saa til. Disse Christi ord giffue klarlige tilkiende/ at der er tuende slags Synds forladelse / En paa Jorden/ som skeer ved Ordens Tienere/ En anden i Himmelen/ som skeer aff Gud alene. Om denne sidste taler HERREN

Matth. 18.

Synden er en stor gield.

Synden er en tung Byrde.

Gienstgelse.

Esa. 43.

Suar.

Tuende slags forladelse.

hos Esaiam. Kaart at sige: Gud forlader Synden som en HERRE: Men Ordens Tienere forlade den som Suenne oc sendinge bud / som forkynde deris HERRIS vilie / oc deris forladelse skeer i det at de forkynde Menniſken Guds naadige vilie / om Synds forladelse. Dette beuisis vdi Mose fierde Bogs siette Capit. huor HERREN saa siger: **Presterne skulle legge mit naffn paa Jsraels Børn men ieg vil selff velsigne dem.** Saa er derfaare Prestens affløsning/en tilsagn oc forkyndelse at Synden er forlat aff Gud.

Num. 6.

Huorledis Synden igien holdis.

MEn huorledis holde de synderne igien? De holde dem igien met Guds Ord/ oc effter Guds Ords lindelse/det er/huilcke Synder de met Guds Ord giffue tilkiende at vere igienholdne i Himmelen. Her om er ydermere talet paa Christi Naderis dag/Derfaare vil ieg nu skynde mig til den anden Artickel / om huilcken ieg vil kaartelige tale.

Om den Anden.

Thomæ Vantro.

VM S. Thoma haffue wi tu ting i denne Historie/ som ere/ hans Vantro/ oc hans bekiendelse/Sin vantro giffuer hand tilkiende met disse Ord: **Vden saa er at ieg seer Nafflegaffuene i hans hender/oc stinger min Finger i nafflegaffuene/ oc stinger min haand i hans side / da vil ieg icke tro.** Hand hørde at de andre Disciple sagde faar hannem at de haffde seet Herren/men hand haffuer nu forglemt Propheternis oc Christi Spaadom/ oc vil icke tro Disciplene: Saa gantske oc aldelis sætter Menniskelig Fornufft sig imod Gud oc hans Ord/ i de ting som vor Salighed vedkommer. Dette er om Sancte Thomæ store Vantro.

Thomæ tro oc bekiendelse.

Om hans Tro oc Bekiendelse følger effter i Texten: **Ote dage der effter vaare Disciplene atter der inde/ oc Thomas met dem / Jesus kommer der Dørrene vaare tillucte/oc staar mit iblant dem/oc siger: Fred vere met eder. Der effter siger hand til Thomam: Reck din Finger hid oc see mine Hender/ oc reck din haand hid oc stick hende i min side / oc ver icke vantro men tro.** Der Thomas nu hører Christi Røst/ oc er met obenbare Tegn offuerunnden / vndfangis Troen i hannem/aff huicken hand siden haffuer denne bekiendelse: **Min HERRE oc min Gud.** Derfaare skulle wi lære tuende ting aff Sanct Thoma/

Thoma/ som ere: Hueden Troen kommer/ oc huordan Troens rette Bekiendelse er. Troen kommer aff Guds Ord oc Tegn/ wi haffue Christi sande Ord/ som er det hellige Euangelium/ der til ocsaa tu ypperlige oc herlige Tegn/ som ere/ Daaben oc HERRENS Naadere. Denne Tro som saaledis er vndfangen aff Ordet/ oc styrcket ved Tegn/ giffuer en sand Bekiendelse fra sig/ saadan som denne S. Thomæ bekiendelse er/ som her raaber oc siger: **Min HERRE oc min Gud.** Der som denne S. Thomæ bekiendelse ret offuerueyes/ da finde wi fire ting som der vdi begribis. 1. Thi først bekiender S. Thomas/ at Christus er lige det samme Menniske som ti dage tilforn vaar ihielslagen oc kaarsfest aff Jøderne. 2. Dernæst i det hand kalder hannem en Gud/ bekiender hand hans Guddoms Nature. 3. Fremdelis i det hand icke neffner to HERRER eller to GUDER/ giffuer hand tilkiende at 4. hand er en Person. For det sidste i det hand siger: **Min HERRE oc min Gud**/ bekiender hand hans Embede/ at hand er hans oc den gantske Verdens Gienløsere/ paa huilcken hand huiler oc forlader sig met en liffactig Tro.

To Lærdomme her aff.

1. Hueden Troen kommer.

2. Troens Bekiendelse.

Fire ting i Thomæ bekiendelse.

Om den Tredie.

JEsus sagde: Effterdi du haffuer seet mig Thoma/ da trode du/ salige ere de/ som icke see/ oc dog tro. Denne almindelige Lærdom/ om dem som tro paa CHRJstum/ skal mand grandgibelige mercke: Thi Christus forkynder her obenbare dem at vere salige som tro/ alligeuel at de met deris legemlige Øyen icke haffue seet Christum.

Huor i vor Salighed staar.

Her maatte nogen sige: Der er io ingen til vdi Verden som lider mere Giemordighed oc wlycke/ end de Gudfryctige som tro paa Christum/ huor kand det da sigis met rette: **Salige ere de som tro**? Der suarer ieg saa til/ Mand skal see til Enden oc Vdgangen/ for huilcken de sigis rette at vere salige: Fordi de Gudfryctige er beredt oc faaresæt det euige Liff/ i huilcket de skulle vere fuldkommelige salige/ Der skulle de haffue alt det som hør til Salighed/ 1. først at de skulle vere fri for all Besuering/ sorge oc gienuordighed/ 2. Dernæst at de icke skulle befrycte sig for noget ont eller tilkommendis wlycke. 3. For det tredie/ skulle de haffue alt gaat offuerflødige. 4. Oc for det fierde/ skulle de vere visse paa at de skulle nyde oc beholde det offuerflødige gode til euig tid vden all ende: Disse fire stycke høre til en ret fuldkommen Saligded. Hid hen hører alt det som er screffuet i den H. Scrifft/ saa som Euangelisten siger/ **Dette er screffuet/ paa det at i skulle tro/ at Jesus er**

Giensigelse.

Suar.

De Gudfryctigis salighed.

CHRistus Guds Søn/ oc at i skulle haffue Liffuet formedelst Troen i hans Naffn. Den endelige Sag huorfaare den hellige Scrifft er screffuen/ er at wi skulle tro. Den endelige Sag huorfaare wi skulle tro er/ at wi kunde faa det euige Liff/ det giffue oss JEsus CHRistus som selff er Liffuet oc Liffsens begyndelse/ huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ skee Loff/ Ære oc Prijs til euig tid/ Amen.

Hui den hellige Scrifft er screffuen.

Den Anden Sondag effter Paaske/ Euangelium Johannis i det X. Capittel.

JEsus sagde til Joderne/ Jeg er en god Hiurde. En god Hiurde lader sit Liff for Faarene. Men en Leyesuend/ som icke er Hiurde/ huilcken Faarene icke høre til/ seer Vlffuen komme/ oc forlader Faarene oc flyer/ oc Vlffuen griber oc atspreder Faarene/ Men Leyesuenden flyer/ Thi hand er en Leyesuend/ Oc acter Faarene intet. Jeg er en god Hiurde/ oc kiender mine/ oc ieg kiendis aff mine. Lige som min Fader kiender mig/ oc ieg kiender Fa-

der Faderen/ oc ieg lader mit Liff for Faarene. Oc ieg haffuer end andre Faar/ de ere icke aff denne Sti/ oc de samme skal ieg føre hid/ oc de skulle høre min Røst/ Oc der skal bliffue en Hiord oc en Hiurde.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsagen huorfaare dette Euangelium paa denne tid faaregiffuis i den Christne Menighed/ er denne. Wi haffue i denne næst fremfarne Paaske høytid hørt/ huorfaare Christus skulde lide oc opstaa aff Døde/ som er/ at der skulde i hans Naffn predickis Penitentze oc Synders Forladelse iblant alle Folck/ ved huilcken Predicken Dieffuelens Rige skulde forstørris oc Christi Rige opbygis. Oc efftersi at dette kand icke anderledis skee end ved tro retsindige Ordens Tienere huilcke den hellige Scrifft kalder Hiurder/ da haffuer den Christne Kircke anseet det for gaat oc nyttigt/ at dette Euangelium om den ypperste Hiurde Jesu Christo/ oc om hans omhu for Faarene/ skal paa denne Dag faaregiffuis oc predickis: Oc det for den Sag skyld/ at alle trofaste Guds Ords Tienere skulle efterfølge denne Hiurdis Exempel/ i Lærdom/ Leffnet/ oc Omhu for Faarene. Dette er Aarsagen huorfaare dette Euangelium paa denne dag Predickis in den Christne Menighed. Summa paa dette Euangelium er/ at lige som Christus bekiender sig at være en god Hiurde/ oc haffue Sorge oc Omhu for sine Faar: Lige saa vidner hand tuert om igien/ at alle de ere Vlffue/ som stunde effter at giøre hans Faaresti skade oc affbreck/ oc naar Leyesuenene see dem komme/ fly de fra Faarene/ oc lade Vlffuene tage fat paa dem/ oc riffue oc slide dem: Jmod huilcken wtrøstaff Herren loffuer oc tilsiger at hand vil haffue omhu for sine Faar oc beskerme dem/ oc giffuer tilkiende at hand haffuer endnu andre Faar/ huilcke hand vil oc føre her til/ paa det der kand bliffue en Hiord oc en Hiurde. At wi nu diss bedre kunde forstaa dette Euangelium/ ville wi her aff ansee tre Artickler/ som ere:

Hui dette Euangelium paa denne dag faaregiffuis

Summa paa denne Text.

Den Første.

Om den ypperste Hiurde CHRISTO/ oc andre retsindige Hiurder.

Den Anden.

Om Vlffuen oc Leyesuenden/ oc huorledis Leyesuenden flyer.

Den Tredie.

Om Christi Faar/ om deris Tegn/ oc om den eniste Christi Faaresti.

Om den Første.

VDi den første Artickel om vor Hiurde Christo/haffue wi tuende ting at acte: Det ene/huordan hans art oc Natur er. Det andet/huad velgierninger hand haffuer beuist den Christne Kircke.

I. Christi art oc Natnre. Iohan 20.

HVad denne vor Hiurde Christo vedkommer/skulle wi altid ihukomme S. Thomæ Bekiendelse/ huilcken wi hørde i dage otte dage. For i det hand siger: Min HErre oc min Gud. bekiender hand først at den som hand taler til/ er det samme Menniske/ som vaar kaarsfest oc døde/ huilcken hand nu bekiender / at vere visselige opstaen aff døde. Dernæst/ bekiender hand at dette samme Menniske er ocsaa en sand Gud: For hand siger: Min Gud / For det tredie/ bekiender hand at dette Menniske / som er Gud oc Mand er en Person: For hand siger icke: Mine HErrer oc mine Guder/ men Min HERRE oc min Gud. For det fierde/ bekiender hand at denne Gud oc Mand vdi en Person/ er hans Saliggiørere: For hand siger: Min HERRE/ du som haffuer omsorge for mig/ oc min Gud/ som haffuer taget mig i din beskermelse oc Naade. Derfaare bekiender hand at Christus er den sande Messias oc Verdens Saliggiørere / oc den rette tro Hiurde som Gud vdi fordom tid haffde loffuet oss/om huilcken Propheten Jeremias taler saa sigendis: Jeg vil sætte en Hiurde offuer dem/ som skal føde dem / Jeg vil opuecke Dauid en retfærdig Quist. Denne Hiurde kalder S. Peder vor Hiurde oc Siæls Biscop. Dette vil ieg saa kaartelige talt aff S. Thomæ bekiendelse om vor Hiurde Christo/paa det at wi her aff kunde lære at forstaa denne vor Hiurdis rette art oc Natur: Nu ville wi høre vor HErris Christi egne ord/ saa siger hand: Jeg er en god hiurde. Mē huad er en god hiurde? En god Hiurde lader sit Liff for sine Faar / det er / den er en god Hiurde som haffuer sine Faar saa saare kier/at hand heller vil lade sig selff sla ihiel oc dø/ end hand vil lade Faarene røffuis oc borttagis aff Tiuffue/Eller riffuis oc slidis aff Vlffue. Dette Løffte beuisde hand ocsaa met Gierningen/i det hand leed den allerforsmædeligste Død for sine Faar.

(Margin: 1. 2. 3. 4. — Ierem. 23. — 1. Pet. 2.)

II. Christi Velgierninger imod hans Fåret. En god Hiurdis embede.

WJ haffue nu hørt huor stor Kierlighed Christus haffuer til sine Faar: Nu paa det at wi kunde see/ hans velgierninger som hand aff blot Naade oc Barmhiertighed beuiser dem/ville wi ligne CHRistum met en god Hiurde/ oc see huorledis hand der met kommer offuer ens. Huad giør da en god Faare Hiurde?

Først saffner

saffner hand sig Faar tilsammen. For det andet/ gaar hand faare dem. For det tredie/ leder hand dem vd paa god Bed oc Græssgang. For det fierde/ føder hand dem. For det femte/ vaacter hand dem. For det siette/ driffuer hand oc regerer dem. For det siuende/ frier hand oc beskermer dem fra Vlffue/ Reffue oc andet saadant. For det otende/ læger hand oc helbreder dem som ere saare oc skrøbelige. For det niende/ driffuer hand dem som fare vild/ hen paa den rette Vey/ met sin Hiurde kiep. For det tiende/ driffuer hand dem hiem igien aff Fæleden/ til Faarestien. Alle disse velgierninger beuiser Christus sin Kircke Aandelige.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

I. Christus samler sine Faar / ved sit Ord.

Først/ samler denne Hiurde Christus sine Faar tilsammen. Men huorledis samler hand dem? Ved Euangelij Predicken. Dette begynte hand strax effter vore første Forældris fald: Thi hand vaar hos de hellige Propheter i Aanden/ oc forsamlede sig mange Faar/ huilcket S. Peder bær Vidnesbyrd om/ i det hand siger/ At **Christus predickede i Aanden faar Menniskene vdi Noe tid/ hues Aander**/ det er/ hues Siæle/ **der vaare i Fengsel**: Thi Christus haffuer altid veret tilstede i Kircken/ i det hellige Predicke Embede. Paa det sidste haffuer hand anammet Menniskelige Natur/ oc er kommen til Verden vdi Kiødet/ paa det at hand vilde oplede det fortaffte Faar: Hand giffuer ocsaa paa denne Dag Predickere oc Læresædre/ i huilcke hand er krafftig ved den hellig Aand/ at de paa hans vegne forsamle hannem Faar.

1. Petr. 3.

Luc. 15.

II. Christus gaar for Faarene i Kaarsset oc Æren.

For det andet/ gaar hand faare sine Faar. Huorledis gaar hand faare dem? Suar. Vdi Kaarsset oc i Æren: Vdi Kaarsset gaar hand faare dem/ i det at hand haffuer lidt megen gienuordighed oc Modgang her i Verden/ huilcket alle hellige oc Gudfryctige Menniske ocsaa maa forsøge: Vdi Ære oc Herlighed gaar hand faare dem/ i det at hand ved sin ærefulde Opstandelse aff Døde/ er indgaaen i Himmerigs glæde oc herlighed / huor alle de skulle i sin tid efterfølge hannem/ saa mange som her vdi Verden haffue veret hans rette Faar.

III. Christus vdleder Faarene.

For det tredie / leder Christus sine Faar vd paa god Græssgang oc paa den skøniste Eng/ som Dauid siger/ i den tredie oc tiuende Psalme: **HERREN er min Hiurde / mig skal intet fattis/ Hand føder mig paa en grøn Eng / oc leder mig til ferskt Vand.**

Psalm. 23.

IIII. Christus føder Faarene met sin Aand oc Ord.

For det fierde/ naar hand haffuer ledt dem vd paa græssgang/ da føder hand dem/ met sin Aand oc sit Ord: Met Aanden føder hand dem/ naar hand induaartis styrcker Menniskens Hierte oc Sind: Met Ordet føder hand naar Euangelium predickis/ huor aff Troen til denne Hiurde vndfangis.

V. Christus vaacter faarene.

For det femte vaatter hand sine Faar / oc sider lige som en Hiurde paa en Høu / oc seer til dem alle vegne omkring / at ingen skal giøre dem skade / enten hemelige eller obenbare. Oc dette giør hand ved sine hellige Engle / ved trofaste Ordens Tienere / Gudfryctig Øffrighed : Kaart at sige / ved gode Forstandere oc Regentere i Verdslig Regimente / Kircke regiment oc Hußholdning.

VI. Christus styrer oc driffuer Faarene. Psalm. 23.

For det siette / styrer hand oc regerer dem / met sin Aand / met sit Ord oc met reffselse oc aue / huorfaare Dauid siger / som tilforn sagt er : **HErren er min Hiurde (Hand regerer mig) Saa mig skal intet fattis / Hand vederquæger min Siæl / oc fører mig paa den rette vey for sit Naffns skyld.**

VII. Christus vaacter faarene. Rom. 8. Psalm. 33.

For det siuende / foruarer oc beskermer dem / huorfaare S. Pouel siger : **Er Gud met oss / Huo kand vere imod oss?** Oc Dauid siger : **Der som ieg end vandrer i mørcke Dalle / saa frycter ieg dog intet ont / Thi du HErre est hos mig : Din Kiep oc Staff trøster mig.**

VIII. Christus læger de saare

For det otende / læger hand oc helbreder dem som ere saare oc siuge : Thi lige som de faar der stinge sig paa Torne / oc forderffuis aff skadelig forgifft / de lægis oc helbredis aff deris Hiurde : Lige saa læger Christus vor Hiurde sine Faar / som tit oc offte stinge sig paa Torne (det er / it ont Leffnet oc forargelig Omgengelse) oc forgiffuis met Eder (det er / vrang vildfarendis Lærdom) Huorfaare Dauid siger i den hundret fyrretiuende oc siette Psalm: **Hand læger de forknusede hierter / oc forbinder deris Pine.** (Psalm. 146.) Oc HErren siger hos Ezechielem Prophete / i det 34. Capittel: **Jeg vil selff føde mine Faar / oc ieg vil skicke dem til Leyre / Det som er fortafft vil ieg oplede igien / oc det vildfarendis vil ieg føre til rette / oc forbinde det saare oc tage vaare paa det skrøbelige / oc ieg vil foruare det som er fet oc sterckt / oc ieg vil haffue Omhu for dem som det sig bør.** (Ezech. 34.)

IX. Christus fører sine faar til rette ved Kaarsset.

For det niende / driffuer hand til rette igien met sin Hiurde Kiep / de Faar som fare vild / det er / hand legger dem Kaarss oc Modgang paa / huor met hand holder dem tilbage lige som met it Bidsel oc Tøme. Der som den gode Hiurde Christus icke det giorde / da skulde mange Faar met Verdslig vellyst / timelig velfart oc gode Dage / lade sig affuende fra den rette Hiord / oc skulde giffue sig selff i Vlffuens Mund : Derfaare siger Dauid ret : **Det er mig** (Psal. 119.)

mig kiert HERRE at du haffuer ydmyget mig/ at ieg kunde lære din Ræt.

For det tiende/ driffuer Christus sine Faar hiem igien/ naar de haffue ædet oc ere fødde. I denne Verden samler Christus sine Faar/ føder/ beskermer oc vaacter dem/ lige som i en vildene Ørck oc i it fremmet Land: Men paa den yderste dag vil hand føre sine Faar i den rette Faaresti/ det er/ til deris Fæderne Land/ i huilcket de Gudfryctige oc fromme skulle leffue met Christo i euig Glæde oc Salighed.

X. Christus driffuer faarene hiem.

Ieg haffuer nu talet om den gode Hiurde Christo/ om hans art oc nature/ om hans omsorge oc velgierninger mod Faarene/ det er/ mod alle dem som tro paa hannem: Nu vil ieg noget tale om de andre Hiurder som ere vnder hannem/ oc ere giffuen befalning at de skulle haffue omhu for Herrens Hiord. Oc det vaare vært at ynske/ at alle saadanne Hiurder skickede sig met Lærdom/ Leffnet oc Omhu for deris Faar/ effter den ypperste Hiurdis Christi Exempel: Men efftersdi at det icke skeer/ da skulle wi acte at der ere fire slags atskillige Hiurder.

Fire slags Hiurder.

Det første slag ere de/ som lære vel oc leffue vel/ efterfølgendis den ypperste Hiurdis Christi Exempel. Saadan vaar Esaias/ Hieremias/ Ezechiel oc andre Propheter: Saadan vaar S. Pouel/ S. Peder oc de hellige Christi Apostler: Saadanne ere paa denne dag/ alle gudfryctige Sognepræster oc Bisper/ som gaa for deris Tilhørere vdi Lærdom/ Leffnet oc Bekiendelse. Disse ligner den hellig Aand i Dauids Psalmebog/ oc i Danielis Prophetie/ ved de klare Stierner paa Himmelen/ som opliusis oc tendis aff Christi Soels euige Lius oc Skin: Disse ere som S. Pouel siger/ dobbelt ære værde/ for de opbygge Guds Stadt met baade Hender.

I. Gode Hiurder.

Psalm. 84. *Daniel.* 12. *1. Timoth.* 5.

Det andet slag ere de/ som leffne ilde oc lære ilde. De ere de alleruærste/ som met baade Hender nedbryde Guds Tempel: Saadanne skulle der komme saare mange i disse sidste dage/ saa som Sancte Peder oc S. Judas Apostel haffue tilforn i deris Scrifft forkyndet.

2. Vlffuens methielpere.

2. *Petr.* 2.

Det tredie slag er de/ som lære vel ret/ men de leffue ilde. Huad disse opbygge vdi den Christne Menighed met den høyre Haand/ det nedbryde de igien met den venstre/ oc de ere i alle maade lige som de Tømmermend der bygde Noæ Arck: Thi de bygde oc beredde Arcken til andre/ som bleffue der vdi beuarede fra Syndfloden/ Men di bleff selff i Syndfloden/ oc finge intet gaffn aff Arcken/ som de haffde bygd. Saadan en vaar Judas Christi Forrædere/ oc der findis paa denne dag mange saadanne. De sige: Giører som wi lære oc sige eder for/ oc giører icke som wi giøre. Om saadanne talde CHRIstus/ der hand sagde:

3. Leyesuenne.

Genes. 7.

Matth. 23.

Paa Mose Stol side Scrifftklaage oc Phariseer/ alt det som de sige eder at i skulle holde/ det holder oc giører/ men effter deris gierninger skulle i icke giøre. Deris Fordømmelse er retfærdig/ for de vide oc lære huad mand bør at giøre oc de giøre det icke selff/ alligeuel de vide at det staar den ilde som lærer andre/ at hand selff skal findis skyldig i det hand straffer andre for. Derfor siger Bernhardus ret: Hiurder/ siger hand/ skulle fast heller føde oc fede deris Hiord met deris egne Exempel/ end met andre Folckis.

Rom. 3.

Bernhardus.

Det fierde slag ere de som lære ilde/ men de leffue vel/ saa at de icke ere besmittede met obenbare groffue Synder. Disse ere Glisnere oc Øyenskalcke/ oc giøre allerstørst skade i den Christne Menighed: Fordi naar Folck see oc forundre sig paa deris oduaartis Skin oc Hellighed/ da lade de sig lættelige hendrage oc forføre/ at de anamme deris falske oc vrange Lærdom: Saadanne ere Muncke i Paffuedommet/ huilcke der icke aleniste acte sig selff at vere hellige oc ret leffuendis Helgen/ Men de selge ocsaa andre deris Hellighed oc gode Gierninger/ for Penninge/ Sølff oc Guld/ oc saaledis tracte de baade effter Menniskens Siæle/ oc effter deris Gods oc Penninge. Saa haffuer ieg nu talet om fire slags Hiurder oc Lærere i den Christne Menighed/ iblant huilcke det første slags er aleniste loulígt/ oc opbyger Christi rige mange til Salighed/ oc det effter den ypperste Hiurdis Jesu Christi Lærdom oc befalning.

4. Zycklere.

Munckis Lærdom.

Om den Anden.

NV efftersølger den anden Articlel/ om Vlffuen oc Leyesuenden/ Vlffuen riffuer/ slider/ oc atspreder Christi Faar/ Leyesuenden lader dem staa i fare/ oc løbe i Vlffuens mund: Thi saa siger Christus i dette Euangelio: En Leyesuend som icke er Hiurde/ huilcken Faarene icke høre til/ seer Vlffuen komme oc forlader Faarene/ oc flyer/ oc Vlffuen griber oc atspreder Faarene. Her bør oss at vide/ huo denne Vlff er som HErren taler om/ oc i huad maade hand tager fat paa Faarene/ Disligeste naar oc huorledis Leyesuenden flyer.

I. Hvem Vlffuen er.

HVem er den Vlff som HErren her omtaler? Det er Dieffuelen. Thi lige som hand greb fat paa de første Menniske i Paradis/ oc selde dem ned til Jorden: Lige saa løber hand endnu om paa denne dag/ som en hungrig oc sulten Løue eller Vlff/ oc søger huem hand kand opsluge/ oc denne sin vanart vil hand icke afflade/ saa lenge som denne Verden staar.

1. Petr. 5.

Huor

Huorledis tager hand fat paa Faarene? Hand tager icke fat paa dem i en maade aleniste/ men hand falder ind paa dem i fire maade: Thi hand pleyer at offuerfalde oc angribe dem/ent en met Kraaglow oc Bedregeri/ Eller met Tyranni oc Vaald/Eller met groffue Laster oc it slemt Leffnet/ Eller oc met Glisneri oc Pyenskalckhed.

II. Vlffuen griber Faarene i fire maade.

Met Sophisteri oc Kraaglow tager hand fat paa Faarene/ naar hand enten smycker Synd oc Last met Dyds oc Fromheds Titel/ eller oc i steden for Guds Sandhed indfører Løgn oc vildfarelse/ paa det hand kand ødelegge oc forderffue CHRisti arme Faar. At paakalde Helgen/at ville fortiene det euige Liff met sine egne Gierninger/ere to allergroffuiste oc grueligste laster: Men de " forsuarer Sathan/ saa som gode Gierninger. Saa giør hand oc met mange andre.

1. Met kraaglow.

Exempel.

Met Tiranni oc offueruaald griber hand fat paa Faarene/ naar hand enten kommer affsted Hunger oc dyr tid / at dem fattis dette timelige Liffs føde oc næring/ Eller oc offuerfalder dem met obenbare Krig oc Orloff/ paa det at hand kand enten forstørre Euangelij rene Lærdom/ Eller oc den aldelis afflætte.

2. Met vaald oc Tiranni.

Met groffue Laster oc Forargelse tager hand fat paa Christi Faar/naar hand drager mange Menniske hen til obenbare væmmelige Laster oc it slemt forargeligt Leffnet/ huor ved den hellig Aand vddriffuis/ oc Mennisken komme igien vnder Satans Aag oc Trældom/Fordi Synden er Ødens spise oc føde. Huor mange Folck dernederslais oc feldis paa dēne dag/ formedelst dette hans angriff oc anslag/ kand huer mand see: Her regnerer nu Had oc Affuind/ Fortalelse oc Beskemmelse/Druckenskaff oc Fraadseri/ Horeri/ skørleffnet oc Boleri/ oc andre saadanne gruelige Laster. Naar wi see dette/da haffue wi it vist Tegn oc Vidnesbyrd at Sathan falder i Christi Faaresti.

3. Met it forargeligt leffnet.

Met Glisneri oc Pyenskalckhed falder hand i Christi Faaresti/ saa tit som hand met it vduaartis hellighheds skin skiuler gruelige Synder oc Laster/saa som det i fordom tid skede met Muncke i dette Kongerige/ Oc paa denne dag skeer met dem som icke endnu haffue afflagt oc offuergiffuet det Papistiske Hyckleri.

4. Met hyckleri.

WI haffue nu hørt i hues maade Vlffuen / som er Dieffuelen/ indfalder i Christi Faaresti: Nu ville wi ocsaa tale noget om Leyesuenden/ huorledis hand flyer. Leyesuenden er den som Faarene icke høre til/ som Christus selff siger / oc derfaare flyer hand naar hand seer Vlffuen komme.

III. Huorledis Leyesuenden flyer.

Her maatte nu nogen sige: Flyde icke Christus stundem selff? Befoel hand icke selff sine Disciple at fly/der hand sagde til dem: **Naar de forfølge eder i en Stad/ saa flyer hen til en anden?** Flyde icke S. Pouel selff/der hand bleff vunden ned i en

Giensigelse.

Matth. 10.

Actor. 9.

Suar.

Kurffue igiennem Damascho stads Mure? Her suarer ieg saa til: Efftersdi wi ere der visse paa at Christus vaar ingen Leyesuend/S. Pouel icke heller/de hellige Apostler icke heller/da er det fornøden at disse ord som HErren her taler om fluct/icke skulle forstaaes om alle slags fluct. Men wi skulle vide at der er tuende slags fluct/som er legemlig/oc Aandelig fluct. Den legemlige fluct er stundem loulig/men icke den Aandelige. Men huad er den Aandelige fluct? Det skeer naar nogen flyer oc vnduiger fra sit rette Embede oc Kald/oc icke vdretter det: oc saadan Aandelig fluct skeer i fire maade/efftersom Vlffuen i fire maade indfalder i Christi Faaresti: Thi huilcken Predickere oc Siælsørgere som for nogen Sag skyld icke sætter sig imod Dieffuelens Kraaglow/Tiranni/Laster oc Glisneri/hand er en Leyesuend/oc icke en ret Hiurde. Fordi en god hiurde sætter sig imod Satans Sophisteri oc Kraaglow/i det at hand forsuarer den rette Lærdom/oc straffer/skamfuter oc igiendriffuer falske Lærere: Men en Leyesuend befrycter sig for dette Vlffuens indfal oc anstød/hand tør icke forsuare den rette Lærdom/paa det at hand skal icke miste noget aff disse verdslige gode ting. Huorfaare hand enten seer igiennem Fingre met den falske Lærdom/eller oc hand straffer hannem icke met saadan aluerlighed som hannem burde met rette: Naar dette skeer/da sigis hand at fly/icke met Legemet/men met sin Hu oc Hierte/thi hand forlader sit Embede. For det andet/sætter en god Hiurde sig imod Tiranner: Oc efftersdi der ere tuende slags Hiurder/Verdslige oc Aandelige/da skulle de Aandelige sætte sig imod Vlffuenis tiranni/met deris gudelige Bøner/lige som de verdslige skulle staa dem imod met Vaaben oc verie. Huo det icke giør hand er en Leyesuend oc icke Hiurde. For det tredie/sætter en god Hiurde sig imod Laster oc groffue Synder/i det at hand aff ret Nidkierhed straffer oc bandsætter dem som met deris onde Leffnet forarge den Christne Menighed/lige som Johannes straffede Kong Herodem/som Christus straffede Phariseerne/oc alle Propheterne sætte sig imod groffue Laster oc Wdyder som bedreffs i deris tid. Dieffuelen bedrager mange oc fører dem i Horeri/Skørleffnet/Boleri/Gerighed/Aager/Løsactighed/Druckenskaff oc andre saadanne Laster: Her skal en god Hiurde icke fryckte for Mennisken/men for Gud/oc skal straffe Menniskens Laster/saa som hans Embede vdkreffuer. Men en Leyesuend som tracter effter Rolighed oc gode Dage/hand tør icke lade Munden op/Der som hand skal straffe synden/da straffer hand ickon i almindelighed/hand tør icke sige dem som ere skylde deris skyld oc brøst for deris Øyen/saa som de hellige Propheter oc andre retsindige Hiurder haffue giort. Her kunde nu nogen saadan Leyesuend suare oc sige: Jeg er io her tilstede hos mine Faar oc Menighed/Jeg haffuer io icke rømdt eller flydt fra dem. Der til suarer Augustinus saa sigendis: Quia tacuisti, fugisti: Tacuisti, quia timuisti:

Mand flyer i tuende maade. Aandelige fluct.

1. En god hiurde staar imod Sophisteri oc Kraaglow.

2. Gode Hiurder staa Tiranner imod

3. Imod groffue Synder oc Laster.

Leyesuennis giensigelse oc vndskylding.

Suar.

Det er/ Efftterdi du tagde stille/(oc icke straffede) da flyde du: Du tagde stille fordi du befryctede dig. For det fierde sætter en god Hiurde sig imod Glisneri oc Øyenskalckhed/ i det at hand affstryger Hyckleris oc Øyenskalckis vduaartis Ham/oc viser dem huilcken en slem oc gruelig ting Synden er: Men en Leyesuend flyer saadanne Vlffue/ hand tør ingen fortørne/ paa det at hand icke skal falde i Menniskens had oc wgunst.

4. Jmod hyckleri.

NV staar her endnu it Spørsmaal til bage som skal forklaris/ som er: Om legemlig flugt er altid loulig oc sømmelig? Der til suarer ieg saaledis: En Sognepreſt oc Siæleſørgere/ſom flyer fra en sted til en anden/enten paa det at hand kand forøge sit Gods oc Rigdom/ eller oc for hand kedis ved at bo paa den sted/ eller oc for sine Sogne folckis wtacknemmeligheds skyld/ hand er vissclige en Leyesuend oc icke Hiurde. Men der som Tiranner oc vaaldsmend forfølge hannem oc stunde effter hans Liff/ da maa en gudfryctig Siælſørgere vel fly oc vnduige fra Tyrannens Haand/paa det at hand kand siden (om mueligt er) komme tilbage igien oc mere gaffne sine Faar/ vdi sit leffuende Liff/ end hand kund giøre/ om hand haffde bleffuet tagen aff dage. Men her skal Gudfryctighed vere den rette Regel oc Mestere.

Om legemlig flugt er altid loulig.

Om den Tredie.

DEn tredie Artickel er om Christi faar/ om deris Kiendemercke oc Tegn / oc at der skal bliffue en Hiord oc en Hiurde. Faarene ere alle de der høre Christum oc som Faar effterfølge hannem vdi ret enfaaldighed/wskyldighed/Sactmodighed oc Lydighed. Oc der ere ingen andre Tegn/huor paa mand kand kiende Christi Faar/end Gudfryctighed mod Gud/Kierlighed mod Menniſken/ wskyldighed i leffnet oc omgengelse/oc en gudelig omhu oc flitighed i deris Kald. At hand siger sig at haffue endnu andre Faar/huilcke hand ocsaa skal føre til denne Sti/der met giffuer hand tilkiende/ at der skal bliffue aff Jøder oc Hedninge en hellig Christelig Kircke/ Oc der hos siger hand oc saa/ met huad maade hand vil føre Faarene til stien/i det hand siger: De skulle høre min Røst. Huorfaare at Euangelij Predicken/ oc Troen der wi sætte til Euangelium som Predickis for oss/giør det at wi komme til Christi Faaresti.

Christi faar.

Tegn huor paa de kiendis.

Huor ved wi komme vdi Christi Faaresti.

Men de som aff disse Christi Ord ville beslute/at der skal vere for den yderste Dommedag saadan endrectighed oc samtycke i den Christelige Religion/at der skal intet Kætteri/wenighed eller vildfarelse vere/ de fare storlige vild: For alle Propheternis Spaadom sige der tuert imod / Oc CHRIstus selff / i det hand siger:

Vrang forstand paa disse ord.

Luc. 18. Tro i at naar Menniskens Søn kommer/ hand skal da finde Tro paa Jorden/ giffuer tilkiende at det skal skee for stor forfølgelse skyld/ at mange skulle falde fra troen/ oc io nærmere HERRENS Dag er/ io mere stormer Dieffuelen/ at hand met sin Kraaglow/ Tyranni/ groffue Laster/ oc Glisneri kand forstørre CHRisti lille Hiord: Derfaare skulle wi bede oc paakalde Christum vore Siælis Hiurde/ at hand vil i saadan stor fare beskerme oss/ til sit hellige Naffns ære/ Huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ skee Loff/ Ære oc Prijs til euig tid/ Amen.

Den Tredie Søndag effter Paaske/ Euangelium Johannis i det XVI. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Om en liden stund da skulle i icke see mig/ oc atter om en liden stund saa skulle i see mig/ thi ieg gaar til Faderen. Da sagde nogle aff hans Disciple til huer andre: Huad er det/ at hand siger til oss: Om en liden stund da skulle i icke see mig/ Oc atter om en liden stund/ da skulle i see mig/ oc at ieg

at ieg gaar til Faderen? Da ſagde de: Huad er det/ at hand ſiger: Om en liden ſtund? Wi vide icke huad hand taler. Da merckte JEſus at de vilde ſpørie hannem at/ Oc hand ſagde til dem: Der om ſpørie i iblant huer andre/ at ieg ſagde: Om en liden ſtund da ſkulle i icke ſee mig/ Oc atter om en liden ſtund/ da ſkulle i ſee mig. Sandelige/ ſandelige/ Jeg ſiger eder: J ſkulle græde oc hyle/ Men Verden ſkal glæde ſig/ oc i ſkulle vere bedrøffuede/ dog ſkal eders Bedrøffuelſe omuendis til Glæde. En Quinde naar hun føder/ da haffuer hun Bedrøffuelſe/ Thi hendis time er kommen: Men naar hun haffuer født Barnet/ da tencker hun icke mere paa den nød/ for den Glæde ſkyld/ at Menniſket er født til Verden. Oc i haffue nu ocſaa Bedrøffuelſe/ Men ieg vil ſee eder igien/ oc eders Hierte ſkal glæde ſig/ oc der ſkal ingen tage eders Glæde fra eder.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium er en part aff Chriſti Predicken/ ſom hand haffde for ſine Diſciple i Naderen/ om Afftenen tilforn før end hand gick til ſin Pine. J huilcken Predicken hand lærer meget: Thi der taler hand om ſit Embede/ om ſin Død/ Kaarſſ/ Opſtandelſe/ Forklaring/ oc Herlighed. Dernæſt taler hand ocſaa om den Chriſtne Kircke/ huem den er/ oc huad lycke hun maa foruente ſig her i Verden: At hun ſkal haffue mange Fiender ſom ſkulle ſtaa hende imod: At hun dog paa det ſidſte ſkal offueruinde all ſin Nød oc Modgang/ til huilcket ſtycke ocſaa dette Euangelium hører hen. Thi Chriſtus trøſter her vdi ſine Diſcipler/ huilcke hand formerckte at vere bedrøffuede der aff/ at hand ſagde dem om ſit Kaarſſ oc Pine/ oc ſiger dem at naar hand er opſtaaen aff Døde/ vil hand ſee dennem igien: Oc legger der en ſmuck Lignelſe til/ om en Barſelquinde/ at det ſkal gaa den Chriſtne Kircke lige ſom det gaar hende: Thi lige ſom en bedrøffuet Barſelquinde faar ſtor Trøſt oc Huſualelſe/ aff ſit Barn ſom hun føder til Verden: Lige ſaa naar den Chriſtne Kircke bliffuer reddet oc frigiort aff denne Verdens Elendighed oc Jammer/ ſkal hun paa det ſidſte haffue en euig oc fuldkommen

[Margin: 1. Summa paa Chriſti lange Predicken effter Naderen. — 2. Summa paa dette Euangelium.]

Glæde met Christo/met saa skel at hun bliffuer fast vdi en stadig Tro til hannem varactig indtil enden. Aff dette Euangelio ville wi forhandle tre Artickler.

Den Første.

Christi forkyndelse om sin Død oc Opstandelse.

Den Anden.

Apostlernis oc alle Menniskis skrøbelighed.

Den Tredie.

Den Christne Kirckis Kaarss i denne Verden / oc hendis herlige oc glædelige befrielse.

Om den Første.

Om CHRJsti Død oc Opstandelse vil ieg ickon tale kaartelige / Fordi wi hørde nylige der om offuerflødige. Christus siger: Om en føye tid skulle i icke see mig/ oc atter om en føye tid skulle i see mig / Thi ieg gaar til Faderen. Her taler Christus noget mørckt om sin Død oc Opstandelse. Meningen paa disse ord er denne: Om en føye tid skulle i icke see mig/ Det er/ Jeg skal ligge i Graffuen paa tredie Dag/ effter at ieg er død/ at i skulle icke faa mig at see: Oc atter om en føye tid skulle i see mig / Det er/ Naar ieg er opstaaen igien aff Døde paa tredie Dag/ skulle i faa mig at see i fyrretiue dage/før end ieg far siunlige op til Himmelen/oc tagis met en Sky op fra eders Aasiun. Oc det er det hand siger/Thi ieg gaar til Faderen/ Det er/ ved min Død vil ieg berede en vey fra Kaarsset oc Gienuordighed/ til Himmerigs Ære oc Herlighed.

Huorledis Christus er hos sin Kircke.

Huorledis skal ieg dette forstaa? Er icke Christus hos sin Kircke/ effter at hand opfoer til Himmels? Ja/ hand er visselige hos hende effter sin Foriættelse/ indtil Verdens ende/icke met sin legemlige nærurelse/ men Aandelige. Thi Guds Ord oc den hellig Aand er en Speyel/ i huilcken Christus vil lade sig see oc kiendis/ oc denne Siun er oss nock/ der met skulle wi lade oss nøye/ indtil hand kommer selff til Doms: Siden skulle wi see oc skue hannem til euig tid.

Huorfaare Christus taler om sin Død oc Opstandelse.

Men huorfaare paaminte Christus sine Discipler om sin Opstandelse? Der ere sandelige mange Sager til/aff huilcke denne er den besynderligste som hand selff tilforn i denne predicken faaregiffuer met disse Ord: Jeg sagde eder dette nu / før end det skeer/paa det at naar som det skeer/i da skulle tro. Thi Menniskens Hierte styrckis saare/ naar de see at det gaar for sig met Gierningen/ det som tilforn er spaadt oc sagt om: Oc der

Iohan. 14.

vaar intet der mere oprette Apostlerne/end dette at de saae at alt det Christus sagde tilforn om sin Pine oc Opstandelse etc. det gick for sig altsammen/ huor aff de kunde kiende oc formercke at hand 2. vaar en Gud/ oc kunde begribe huad hans Embede vaar. Dernæst/ vilde Christus met disse idelige paamindelser om sin Død oc Pine/ komme sine skrøbelige Discipler til hielp/ oc det hører en trofast Læremestere til/ at hand skal giffue act paa deris forstand oc nemme der hand tager sig offuer at lære/ Oc skal derfaare tit paaminde oc sige dem en ting/ paa det hand kand komme deris skrøbelige forstand til hielp / at de kunde hans Lærdom diss bedre forstaa 3. oc begribe. Her foruden haffuer hand ocsaa tilforn sagt dem om sin Død oc Opstandelse/ paa det at Disciplene skulde videt at hand viste tilforn / huad hand skulde lide / oc skulde opstaa igien paa tredie Dag / oc at hand met en god vilie vaar sin Fader lydig indtil Døden paa Kaarsset / paa det at hand kunde fri oss fra Døden. Denne CHRJsti Predicken skulle wi ocsaa tage oss til : Thi det gaar oc lige saa til met oss som met Disciplene. Christus siunis at vere en føye tid fra oss/at wi icke see hannem/naar hand nogen stund lader oss bliffue vnder Kaarsset vden Trøst oc Husualelse. Der effter lader hand oss faa sig at see igien/ naar hand trøster oss ved Euangelium/oc lader oss føle oc fornemme sin Aands næruerelse i vore Bøner.

Læremestеris embede.

Christus lider vitterlige oc veluillige.

Christus skiuler sig stundem for oss.

Om den Anden.

CHRJsti Disciplers Grofhed oc Wforstandighed / i de ting som deris Salighed vedkom/ beschriffuis her met disse Ord: Da sagde nogle aff Disciplene til huer andre : Huad er det at hand siger til oss : Om en liden stund da skulle i icke see mig / Oc atter om en liden stund / da skulle i see mig / oc at ieg gaar til Faderen? Huad er det / at hand siger / Om en liden stund ? Wi vide icke huad hand siger. Det er it saare stort Vnder / at de vaare saa tit paaminte/ icke aleniste met Figurer / Foruidende oc Lignelser/ men ocsaa met klare forstandelige Ord om CHRJsti Død oc Opstandelse / oc kunde dog icke forstaa eller begribe det. Huad Aarsage vaar der til denne deris Wforstandighed ? Der vaare tuende Aarsager til : Den ene vaar denne : Den tancke oc Mening der mand en gang faar i sinde/ kand icke lættelige opryckis/ besynderlige om hun haffuer dybt fest Rod. Jøderne oc CHRisti

Disciplens grofthed.

Aarsager til Disciplens grofthed.

Den Første.

 Discipler

Discipler haffde denne Mening oc tancke om Christi Rige/ at det skulde vere it Verdsligt Regimente oc Herredøme/ at CHRIstus skulde vere den øffuerste Keysere oc Konge paa Jorden / oc skulde haffue all den gantske Verden vnder sig/ huilcken hand alene skulde regere/ saa skulde Disciplene vere hans næste Raad oc ypperste Befalnings Mend/ oc haffue stor befalning oc Forleninger/ huilcket Zebedei Sønners Moder giffuer met sin begering klarlige tilkiende/ i det hun begerede/ at den ene hendis Søn maatte side ved hans høyre side/ oc den anden ved den venstre i hans Rige.

Matth. 20.

Den anden.

Den anden Sag til denne Disciplernis groffhed / vaar den naturlige Mørckhed oc Vforstandighed som er i det gantske Menniskelige Kiøn/ huor aff det kommer/ at ingen kand begribe det som Gud hører til/ vden hand haffuer den Hellig Aand til Læremestere.

1.Corint. 2.

Lærdomme aff Disciplernis groffhed

Her aff skulle wi lære/ Først at begræde saadan vor blindhed oc Vforstandighed. Dernæst/ at wi ideligere oc met diss større flitighed høre Guds Ord/ paa det at wi kunde fries fra denne Blindhed oc Vforstandighed. For det tredie/ at wi stedse oc aluerlige paakalde Gud/ at hand vil selff lære oc vnderuise oss/ saa som Dauid beder i den femte oc tiuende Psalme: **Led mig i din Sandhed oc lær mig/ Thi du est Gud som mig hielper. Item / HERREN er god oc from/ Derfaare vnderuiser hand Syndere paa Veyen.**

Psalm. 25.

Men wi skulle tage oss vel vare/ at wi icke lycke vore Hierters Øern til/ naar HERREN vnderuiser oc lærer oss/ saa som alle de giøre / der høre Guds Ord vden Fruct. De som saaledis lycke Ørnene til for Guds Ord/ fortiene paa det sidste at de bliffue euindelige i deris Blinhed oc Vforstandighed. Gud beuare oss/ at wi icke bliffue hannem saa wtacknemmelige/ at denne Straff skulde gaa oss offuer/ met huilcken wi see at mange ere gruelige straffede. Thi du skalt finde mange/ at der som du spør dem at/ effter de haffue nys hørt Predicken / huad de merckte oc lærde der aff / da vide de aldrig it Ord at suare : Men der som de bliffue atspurde huad Snack der falder i Giestebud / i Gilde eller anden samquem / da vide de at fortælle det altsammen / saa at der skal icke it Ord sla feil for dennem.

Mange Menniskis groffhed.

Huad Aarsage er der til? Vdi somme er det den naturlige Groffhed oc metfødde Vforstandighed / i de ting som Salighed paagielder : Men i somme er det Guds straff for deris wtacknemmelighed/ at de skulle høre oc icke begribe / oc fornemme oc icke forstaa.

Aarsage. 1.

2.

Luc. 8.

Derfaare mine fromme Christne lader oss giøre Penitentze oc omuende oss i tide/ oc bede Gud om Naade oc Hielp / Oc naar wi fornemme i oss kedsommelighed til at høre oc lære Guds Ord/ da skulle wi strax betencke at Dieffuelē ligger effter at ville bedrage oss/

Raad imod kedsommelighed til Guds Ord.

oss/ huorfaare wi skulle strax fly hen/ til en aluerlig Bøn/ oc begere aff Gud/ at hand vil lære oss/ oc ved sin Aand berede sit Ord sted oc rom vdi oss.

Om den Tredie.

Sandelige/ Sandelige siger ieg eder: J skulle græde oc hyle/ men Verden skal glæde sig. Oc i skulle vere sorgefulde/ men eders Sorge skal omuendis til Glæde. Her tager Christus nu det samme igien/ der hand tilforn sagde om sin Død oc Opstandelse. Fordi met try slags Tegn som hand sætter dem for/ giffuer hand tilkiende huad dem skal vederfaris/ men det giør hand dog met noget mørcke Ord. Met Disciplernis graad forstaaes Christi Død oc Begraffuelse. Met Verdens glæde forstaaes Jødernis Triumph oc Lyst i det at de finge taget Christum aff dage: Thi der de haffde slaget hannem ihiel/ meente de at de met deris gantske Regimente skulde bliffue i Fred oc Rolighed. Men i det at hand legger disse Ord til: **Eders Sorge skal omuendis til Glæde**/ Giffuer hand tilkiende/ at hand skal opstaa igien aff Døde/ huor aff Disciplene skulde faa en saare stor Glæde. Oc dette forklarer hand met en Lignelse om en Barselquinde/ huilcken der fornemmer stor Sorge oc Pine/ naar hun føder sit Foster til Verden: Men effter at hun seer sit Barn at vere født til Verden/ da faar hun saa stor Glæde/ at hun slæt forglemmer all den Pine der hun leed tilforn. Lige saa gaar det oc til met Christi Disciple: dē tid Christus vaar død oc begraffuen/ da haffde de stor Bedrøffuelse oc Hiertesorge: Men strax hand vaar opstaaen igien aff døde/ da forglemde de aff Glæde all den Sorge de haffde tilforn. Oc det er det Christus her siger: **Oc ieg vil see eder igien/ oc eders Hierter skal glæde sig** for den sag skyld/ at i skulle see mig at vere opstaaen igien aff døde/ **Oc ingen skal tage eders Glæde fra eder.** Det er/ Jeg skal der effter icke mere dø/ at i skulle haffue sorge for min Død/ men ieg vil leffue til euig tid/ oc vil saaledis ved min Aand vnderuise eder i Guds kundskaff/ at i dereffter icke skulle haffue behoff at spørge mig om noget. Saa haffue wi der enfaaldelige Meningen paa disse Christi Ord.

1. Disciplers graad.
2. Verdens glæde.
3. Sorgen omuendis.

Nu ville wi føre disse Ords vdtydning hen til den Christne Kircke/ som altid haffuer veret oc skal bliffue vnder Kaarsset her i Verden/ i den sted at de vgudelige skulle glæde oc fryde sig: Men dog paa det sidste/ naar Christus obenbaris faar dem/ skulle de

Den Christne Kirckis lycke i Verden.

faa

faa en sand oc fuldkommen Glæde som skal vare til euig tid. Thi de tre dage/ paa huilcke Christus leed sin Pine/ vaar i Graffuen/ oc opstod aff Døde/ de ere en Lignelse oc Billede om den Christne Kirckis Kaarss oc Gienuordighed/ om Verdens glæde/ det er/ alle vgudeligis som forfølge Christum/ oc sla hannem i sine Lemmer i hiel/ Oc om den Christne Kirckis ærefulde befrielse/ som skal da bliffue viss oc fuldkommen/ naar HErren skal komme i Skyerne met stor Mact oc Herrlighed oc tage sine til sig vdi euig Glæde/ oc skal antuorde de vgudelige i Dieffuelens vaald/ at straffe oc plage met euig Helffuedis Ild oc Pine.

1. 2. 3.

Almindelig Lærdom om Kaarsset.

EFterdi da at disse ord giffue oss Aarsage til at tale om den Christne Kirckis Kaarss/ oc om hendis ærefulde redning oc befrielse/ da vil ieg nu faaregiffue en almindelig Lærdom om Kaarsset/ oc vil tale: Først/ huad Kaarsset er/ oc huor mangfoldigt det er. Dernæst/ huad sager der ere til Kaarsset. Fremdelis/ Skilsmisse imellem de Gudfryctigis Kaarss/ oc de vgudeligis Straff. Oc for det sidste/ Huad en Christen skal betencke vnder Kaarsset/ oc huor met hand skal trøste sig.

1. 2. 3. 4.

I. Huad Kaarsset er. Kaarsset er fire falt.

HVad er Kaarss? Kaarss er all den gienuordighed oc modgang/ som Christi Kirckis Lemmer her i Verden ere vndergiffne. Oc det er fire faaldt.

I. Legemlig plage.

Thi it Gudfryctigt Menniskis Kaarss er enten stor Hiertens sorge oc legemens plage/ som kommer aff atskillige aarsager/ stundem aff stor skade/ at mand mister sit gods oc huad mand haffuer/ Stundem aff gode Venners sørgelige Død oc Affgang/ eller vanlycke dem kand tilslaes/ Stundem aff Fattigdom/ Hunger/ Tørst/ Nøgenhed/ Stundem aff Fengsel/ Stundem aff Pine oc plage etc. Saa haffde den hellige Patriarcha Jacob stor bedrøffuelse oc hiertesørge/ for hand haffde mist sin Søn Joseph. Saa maatte Joseph lide stor pine oc legemlig plage i Fengsel vdi Egipten. Lazarus leed Hunger oc Tørst vden for den rige Mands dør/ oc fornam mange Bulder oc Saar paa sit Legeme. Saa fornemme mange Gudfryctige Christne paa denne Dag atskillig Plage oc Bedrøffuelse/ baade induaartis i Hiertet oc vduaartis paa Legemet.

Genes. 17. Genes. 39. Luc. 16.

2. Kiødens oc Aandens strid. *2. Sam. 11.*

Eller oc Kaarss er en hefftig Strid imellem Aanden oc Kiødet: Thi Kiødet begerer altid imod Aanden/ stundem faar det offuerhaand/ oc siunis lige som det skulde slet nedersla oc dempe Aanden/ saa som wi see paa Kong Dauid/ huilcken der bleff offueruunden aff kiødens begering/ oc falt vdi groffue Synder oc Laster/ oc bedreff Hoer oc Mord/ oc der som hand haffde icke bleffuet kaldet tilbage igien til Penitentze oc Omuendelse/ oc Kiødet haffde icke bleffuet vndergiffuet Aandens Herredøme/ da haffde hand bleffuet fortafft til euig tid. Derfaare raaber S. Pouel oc siger:

Rom. 7.

Jeg

Jeg ælendige Menniske / Huo skal fri mig fra dette Dødens Legeme? Jeg tacker Gud / ved vor HERRE Jesum Christum.

Eller oc Kaarsset er møde / besuering oc vmage vdi huert Menniskis Kald oc Embede / i Husholdning / i verdslig Regimente / oc i Kircke Regimente. Huad Kaarss oc Besuering gudfryctige Husbonder oc Hustruer maa lide met deris Børn at opføde / met Næring oc biering at søge / det vide de best som det haffue forsøgt. De som ere i verdslig Øffrigheds bestilling / saa som Konger / Førster / Herremend / Borgemestere / Fogeder oc Dommere / de ere icke vden Kaarss / met saa skel at de ere gudfryctige. Lige saa fornemme oc Gudfryctige Bisper / Sognepréster oc andre Kircketienere tit oc offte stort Kaarss / møde oc besuering i deris Kald.

3. Møde oc besuering i huert Kald oc bestilling

Eller oc Kaarsset er en fortient Straff for nogen viss Synd oc Last som mand haffuer bedreffuet / saa som der ere mange sager til / huorfaare den Christne Kircke plagis met allehaande Kaarss oc Modgang / om huilcke sager ieg vil nu tale.

4. Straff for Synden / saa som huer groff last haffuer sin plage.

HVad Aarsager ere der da til at den Christne Kircke plagis met Kaarsset? Der er nogle sager til Kaarsset i oss selff / oc nogle vden oss. Vdi oss ere tre sager til Kaarsset / Iblant huilcke den første er er Synden / som boer i oss / det er / den oprindelige Synd: Der som denne synd icke bleffue speget oc forhindret met Kaarsset / da skulde hun giffue skadelig oc forderffuelig Fruct aff sig. Den anden Aarsage som er vdi oss / er den onde Lyst oc begering som der aff opblusser / lige som Lue aff Ild / huilcken lue der som hand icke bleffue vdsluct met kaarssens oc Gienuordigheds vand / vilde hand optendis til en fordømelig Helffuedis Ild. Den tredie Sag som er i oss / er vore daglige fald oc forseelse / huilcke den oprindelige Synd føder aff sig ved sine onde begeringer. Salomon siger: **Den retfærdige falder siu gange om Dagen / oc staar op igien.** Saadanne daglige fald oc synder dempis oc forhindris aff kaarsset / som oss paaleggis aff Gud / paa det at wi skulle icke met denne onde Verden fordømis i vore Synder.

II. Aarsager til Kaarsset.

Tre Sager hos oss selff.

1. Den oprindelige synd.

2. Ond begering.

3. Daglige fald. Prouerb. 24.

Dernæst / ere der ocsaa nogle Aarsager vden oss / huorfaare Gud legger oss Kaarsset paa / oc de ere atskillige. Thi Gud hiemsøger oss met Riset aff sin Faderlige Godhed: Fordi huilcken hand anammer den tucter hand / icke aff andet Hierte eller i anden Mening / end som en god Fader tutter sit kiere Barn. Der hos legger ocsaa Dieffuelen sig effter den christne Kircke oc hendis Lemmer / at ville forderffue oc ødelegge dem / saa som wi see vdi Jobs Historie: Men Gud sætter hannem Termin oc Maal faare / huilcket hand kand icke offuergaa. Her foruden ere ocsaa Dieffuelens Lemmer / det er Tiranner / Vaaldsmend oc andre onde Mennisker i

Tre Sager vden oss.

1. Gud.

2. Dieffuelen.

3. Onde Mennisker.

Verden

Verden/ som giøre den Christne Kircke bedrøffuelse / stort fortred oc Gienuordighed/ her i dette Leffnet. Der ere oc andre flere Aarsager til Kaarsset/ huilcke ieg nu vil gaa forbi/ oc vil tale om huad Skilsmisse der er imellem de Gudfryctigis kaarss oc de vgudeligis Straff.

III. Skilsmisse.

HVad Skilsmisse er der da imellem de gudfryctigis Kaarss/ oc de vgudeligis Straff/ efftersdi at wi offte oc daglige see/ at baade de Gudfryctige oc de vgudelige plagis met gruelig Straff? Der er i Sandhed stor Skilsmisse imellem.

1. Aff huem Kaarss oc Straff kommer.

Den første Skilsmisse tagis à causis efficientibus, Det er/ aff den som legger oss Kaarsset eller Straffen paa. Thi lige som de Gudfryctigis Kaarss kommer aff Guds vor Himmelske Faders store Faderlige Kierlighed til sine Børn: Lige saa kommer de vgudeligis Straff aff Guds den Retfærdige Dommeris Vrede oc Heffn/ huilcken der straffer de onde saa som sine Fiender oc Modstandere.

2. Hui Kaarss eller Straff paaleggis.

Den anden Skilsmisse tagis à causis finalibus, Det er/ aff den endelige Sag oc Mening huorfaare Kaarsset paaleggis: Thi de Gudfryctige forsøgis met Kaarsset til deris beste: Men de vgudelige straffis oc plagis til deris verste oc forderffuelse/ vden de omuende sig.

3. Huad Kaarss oc straff vdretter.

Den tredie Skilsmisse tagis ab effectibus, Det er/ aff det som Kaarsset vdretter. Thi de Gudfryctige loffue oc tacke HERREN/ oc paakalde hannem vnder Kaarsset/ saa som Job giorde: Men de vgudelige knurre oc lade ilde imod Gud/ oc bliffue vtaalmodige. De Gudfryctige vnderuisis oc læris ved Kaarsset: Men de vgudelige bliffue der ved til skamme. De Gudfryctige forsøgis: Men de vgudelige forstørris oc forskiudis. De Gudfryctige haabe vnder Kaarsset/ oc forlade sig til HErren: Men de vgudelige falde i mishaab oc fortuile.

4. Tiden.

Den fierde Skilsmisse tagis aff tiden. De Gudfryctige refssis oc ydmygis en føye tid/ paa det at de siden kunde met deris Hoffuet oc HERRE Christo ophøyes til Herlighed: Men de vgudelige induøffuis i euig Wlycke oc Plage/ oc denne næruerendis Pine oc Straff som de lide/ er it foruidende oc forløbere for den euig Pine Plage/ som de skulle lide i Helffuede.

5. Steden.

Den femte Skilsmisse tagis aff Steden. De Gudfryctige tuctis oc læris met Kaarsset ickon her i Verden aleniste: Men de vgudeligis Ild skal aldrig vdslyckis: Thi her plagis de met en ond Samuittighed/ Hisset i den anden Verden falde de vdi Guds retfærdige Vrede / oc vdi euig Straff/ som aldrig kommer ende paa. Saa haffue wi her skilsmisse imellem de gudfryctigis Kaarss oc de vgudeligis Straff oc Plage: Nu vil ieg leggge noget til/ Huad en Christen skal betencke vnder Kaarsset/ oc huor met hand skal trøste sig.

Huor

IIII. Trøst vnder Kaarsset.

HVor met skal da en Christen trøste sig vnder Kaarsset? For det første skal en Christen som trengis met Kaarsset/ acte oc besinde tu ting i sin Bedrøffuelse/ som er/ Guds Dom oc hans Barmhiertighed.

1. Guds Dom oc Barmhiertighed.

Guds Dom oc strenge Ræt skal hand betencke/ at hand straffis for sine synder. Derfaare sagde Christus til det Menniske som haffde ligget i atten oc tiue Aar paa sin Seng i Jerusalem/ oc vaar nu bleffuen hellbrede: **Synde icke meere/ paa det dig skal icke vederfaris verre.** (Iohan. 5.) Guds Barmhiertighed skal hand ocsaa ihukomme/ at Gud derfaare reffser hannem/ at hand skal omuende sig oc giøre Penitentze/ efter som disse S. Pouels Ord liude/ i den første Epistel til de Corinther/ i det ellefte Capit. (1. Corint. 11.) **Naar wi dømis/ da reffsis wi aff HERREN/ paa det at wi skulle icke fordømis met denne Verden.** Derfaare skal en gudfryctig Christen som sætter sin Tro til Gud/ trøste sig met Guds faderlige Barmhiertighed.

2. Exempel.

For det andet/ skal en Gudfryctig Christen trøste sig vnder Kaarsset met Exempel/ saadanne som der opregnis mange i den Epistel til de Hebreer i det 11. Cap. (Hebr. 11.) oc S. Pouel sætter oss tit oc offte Christi Exempel for/ huilcken wi skulle vere lige vdi Kaarss oc bedrøffuelse/ paa det at wi i fremtiden kunde ophøyes met hannem til ære oc Herlighed. Fordi en Christen lider met Christo/ saa som hans Lem: Thi lige som Christus leed/ først paa det at hand vilde vere sin Fader lydig oc vnderdannig/ Dernæst/ paa det at hand vilde offueruinde oc fordøme vor Synd: Lige saa skulle oc wi vere Gud lydige vnder Kaarsset/ oc der met offueruinde oc fordøme vor Synd: Icke i saa maade at wi kunde vdslætte synden som Christus giorde/ men at wi dempe oc dræbe hende.

3. Sag til Kaarsset.

For det tredie/ skal en Gudfryctig Christen trøste sig met den endelige sag oc mening/ huorfaare Kaarsset leggis hannem paa: Thi en Christen reffsis icke i den mening/ at hand skal fortabis vnder Kaarsset/ men at hand skal spegis/ oc lige som met it bidsel holdis tilbage/ at hand icke falder fra Gud.

4. Guds næruerelse.

For det fierde/ skal en Christen trøste sig ved Guds næruerelse: Thi saa siger Gud: **Jeg er hos hannem i Nød/ Jeg vil riffue hannem der vdaff/ oc giøre hannem til ære.** (Psalm. 19.) Fordi der som Gud icke met sin næruerelse beskermede oc trøstede oss/ da skulde wi aldelis falde i Mishaab/ oc forsage Christum.

5. Foriættelse om hielp.

For det femte/ skal en Christen trøste sig ved Guds Foriættelse/ at hand vil redde oc fri oss/ formilde Straffen/ oc hielpe oss. Dauid siger i Psalmen: **Vore Fædre raabte til dig/ oc du bønhørde dem.**

6. Den tilkommende Herlighed.

For det siette/ skal en gudfryctig Christen vnder Kaarsset ligne denne nærucrendis bedrøffuelse oc den tilkomendis Herlighed imod

huer andre/oc der ved trøste sig. Denne næruerendis Sorge oc Jammer er timelig oc forgengelig/men den tilkommendis Herlighed er euig oc stadig. Dette maa nu vere sagt om de gudfryctigis Kaarss: Gud giffue oss sin Naade/ at wi vnder Kaarsset kunde vdi en sand Taalmodighed loffue oc prise hannem/ved Jesum Christum vor HErre/huilcken skee loff/ære oc Herlighed i all euighed.

Den Fierde Søndag effter Paaske/ Euangelium Johannis i det XVI. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Nu gaar ieg hen til den som mig vdsende/oc ingen aff eder spør mig at: huort gaar du hen? Men fordi at ieg talede dette til eder/da er eders Hierte sorgefult. Men ieg siger eder sandhed/ Det er eder gaat at ieg gaar bort. Thi at gaar ieg icke bort/ da kommer Trøsteren icke til eder. Men gaar ieg bort/da vil ieg sende hannem til eder. Oc naar hand kommer/da skal hand straffe Verden for Synd/for Retfærdighed/ oc for Dom. For synden/at de tro icke paa mig: Oc for retfærdighed/ at ieg gaar til Faderen oc i see mig icke lenger:

For

For Dommen/at denne Verdens Første er dømt. Jeg haffuer endnu meget at sige eder/men i kunde icke bære det nu. Men naar den sandheds Aand kommer/ den skal lede eder i all Sandhed. Thi hand skal icke tale aff sig selff/ men huad hand hører det skal hand tale/ oc huad tilkommendis er skal hand forkynde eder. Den samme skal forklare mig/ Thi hand skal tage det aff mit oc forkynde eder. Alt huad Faderen haffuer det er mit/derfaare sagde ieg/ Hand skal tage det aff mit oc forkynde eder.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium er ocsaa en Part aff Christi Predicken som hand haffde effter Naderen/ den næste dag før end hand lide sin Død oc Pine/ i huilcken predicken hand paaminder sine Disciple (som i hørde i dag otte dage) om sin Pine/ Død/ oc Opstandelse/oc taler om den Christne Kirckis forfølgelse/oc huor met hun skal trøste sig/ Disligeste om sit Rige oc sit rigis vildkaar/ huordant det skal bliffue indtil Verdens ende: Oc det giør hand for den endelige sag skyld/at Disciplene skulde styrckis i Troen/oc icke forsage Christum for Kaarsset oc atskillige forargelse/som der aff kommer iblant mange. Dette vaar ocsaa Aarsagen til/huorfaare Christus talede disse Ord/ som ieg nu oplæste/paa huilcke Summen oc meningen er/at Christus loffuer sin Christne Kircke den hellig Aand som skal vere hendis Talsmand/Lærere oc Regentere/huor aff der giffuis tilkiende huad Skilsmisse der er imellem verdslig Regimente oc Christi rige. Thi verdslige riger haffue vduaartis hielp oc styrcke behoff saa som Lower oc Statuter/Offrighed/Ordning oc skick/obenbare Straff etc. Men Christi Rige regeris met Guds ord/met den hellig Aand/ met faderlig Reffselse/ oc met Sacramenterne. At wi dette Euangelium kunde diss bedre forstaa/ville wi her aff forhandle tre Artickler.

Summa paa dette Euangelium.

Den Første.

Huor nyttigt oc nødtørfftigt det vaar at Christus gick hen til sin Fader/ huor vdi Christi Rige ocsaa beskriffuis.

Den Anden.

Huad den hellig Aand skal vdrette i Verden.

Den Tredie.

Om dette Christi Ord: Jeg haffuer meget at sige eder/ men i kunde icke bære det nu.

Om den Første.

NV gaar ieg hen til den som mig vdsende/ oc ingen aff eder spør mig at: Huort gaar du hen? Det er/ min død stunder nu til/ oc Seyeruinding offuer Døden/ oc naar ieg haffuer den faaet/ vil ieg opfare til min Fader. At CHRistus taler her saaledis noget mørckt/ det giør hand for den sag skyld/ at hand vil opegge Disciplene oc giffue dem Aarsage/ at de diss fliteligere skulle spørge oc forfare om hans Død oc Opstandelse: Men de tenckte intet mindre end det/ at hand som de hulde for Messiam oc Jødernis Frelsere/ skulde antuordis til saa slem en Død/ Saa saare blind er menniskelig Fornufft vdi de ting som Gud hør til/ hun kryber her nedre paa Jorden/ oc kand icke retteligе tencke om de Himmelske ting/ eller om Christi Rige.

Hui Christus bruger mørck tale.

Fremdelis siger Christus: **Efftersdi ieg sagde dette til eder/ da er eders Hierte sorgefult**/ det er/ efftersdi at i høre mig tale der om/ at ieg skal dø oc kaarsfestis/ da ere i sorgefulde oc bedrøffuede/ For i forstaa icke huad gaat oc nyttighed min Død oc Opstandelse skal føre met sig. **Men ieg siger eder Sandhed: Det er eder gaffnligt/ at ieg gaar til Faderen.** Som hand vilde saa sige: J skulle icke tencke om min død/ saa som om it andet Menniskis død/ men vider det/ at min Død/ min Opstandelse/ oc min bortgang til Faderen tilfører eder synderlige store Gaffn oc gode. Det Nytte oc Gaffn/ som CHristus tilfører oss met sin Død oc bortgang til Faderen/ er (met faa ord at sige) dette: Lige som hand er født/ omskaaren oc offret i Templen for vor skyld/ oc er bleffuen vor Lærere: Lige saa er hand pint/ død oc opstaaen aff Døde til vor Salighed/ met saa skel at wi met en stadig Tro oc Tillid bliffue fast hos hannem: Huorfaare S. Pouel siger til de Romere/ i det 10. Capit. **Der som du troer i dit Hierte/ at Gud opuacte Jesum aff Døde/ da bliffuer du salig.** Dette store gaffn oc nyttighed som kommer aff CHRisti bortgang/ forstode Disciplene icke: Men de drømde ickon om it verdslig Rige/ Huilcket Christus skulde faarestaa oc regere som en øffuerste Monarcha oc enevaalds Herre.

Huad Christi bortgang gaffner oss.

Rom. 10.

Der som ieg icke gaar bort/ siger hand/ **da kommer Trøsteren icke til eder.** Som hand vilde saa sige: For eders skyld lider ieg/ for eders skyld vil ieg staa op/ for eders skyld vil ieg gaa til Faderen/ at ieg kand der fra sende eder en Trøstere/ Husualere oc Talsmand. Met disse ord giffuer Christus oss tuende ting tilkiende: Det ene/ at den Christne Kircke skal haffue mange Fiender

Tu ting at acte.
1.

Fiender vdi Verden/oc at hun skal øffuis oc forsøgis met Kaarsset. Det andet/at hun i sit Kaarss oc Forfølgelse skal haffue en Trøstere/Talsmand oc Forsuar/som er den helligAand huilcken hand vil giffue hende. Thi saa siger hand: **Der som ieg gaar bort/da vil ieg sende hannem til eder.** Dette altsammen hører der hen/at naar Disciplene see at Christus forraadis aff Juda/føris hen til Pine oc Plage/ fordømis til den allerforsmædeligste Død/ da skulle de trøste sig ved Christi forjættelser. Her aff skulle wi ocsaa trøste oss/ saa tit som wi plagis oc forfølgis her i Verden / oc skulle betencke at der er skilsmisse imellem Christi Rige oc verdslige Rige. Vdi Christi rige er den helligAand vor Talsmand/Forsuar oc Trøstere/ huilcken Faderen vil giffue alle dem som der om bede hannem/effter Christi Forjættelse som saa liuder: **Min Himmelske Fader skal giffue den helligAand / dem som hannem der om bede.** Vdi verdslige Rige er intet andet end Sorge oc Bedrøffuelse oc alle Vselhed.

Skilsmisse imellem Christi oc Verdslige Rige.

Luc 11.

Om den Anden.

VDi den anden part aff denne Text/ lærer Christus oc siger/ huad den helligAand giør oc vdretter i Verden. **Oc naar hand kommer / siger hand/ da skal hand straffe Verden/ for Synd / for Retfærdighed/oc for Dom. For Synden at de tro icke paa mig: For Retfærdighed/ at ieg gaar til Faderen/oc i see mig icke lenger: For Dommen at denne Verdens Første er dømt.** Disse Christi ord skulle wi føre hen til tuende tider/som ere / til den tid der fulde strax effter Christi Opfarelse til Himmels: Oc til all den anden tid som siden varer til Verdens ende. Derfaare vil forklare huorledis de skulle forstaaes imod huer tid.

Den helligAands bestilling i verden.

Atskillig forstand om disse ord.

FØrst vil ieg sige huorledis disse Ord skulle forstaaes/naar mand anseer den tid som strax fulde effter Christi Opfarelse til Himmels/der den helligAand bleff Apostlene giffuen siunlige paa Pintze dag. Christus siger: **Naar den helligAand kommer/** for den sag skyld / at hand skal vidne om mig/ **da skal hand straffe Verden for Synd.** Det er/ hand skal obenbarlige oc kraffteligе beuise imod Verden / at det er Synd/som hun dømer icke at vere synd/ men atter at vere en god Gierning oc retsindig Guds tieniste/ och saaledis beuise hende at vere skyldig der i/at hun skal intet kunde haffue at vndskylde sig met. Den helligAand siger/at det er Synd at icke anamme Christum/

Huorledis den helligAand straffede Verden strax effter Christi Opfarelse.

1. For synd.

Forklaring.

 sium/

stum/Verden siger/at det er en god gierning at forfølge Christum. Men Verden som er Christi fiende/som hannem haffuer forsmaat oc foractet/oc kommen til Døden paa Kaarsset/skal met den helligAands klare vidnesbyrd oc met sin egen Samuittighed beuisis offuer/saa hun skal bekiende at hun haffuer faret vild oc gruelige syndet/ i det at hun haffuer icke anammet Christum oc troet paa hannem. Huor vist oc sant dette er/ giffue de tilkiende der S. Peder straffede oc skyldede for Mord oc Mandslæt paa Pintze Dag/ som der staar i Apostlernis Gierningers 2. Capit. Thi der de bleffue offueruundne/ oc deris Synd bleff dem offuer beuist/ sagde de: **J Mend kiere Brødre/ huad skulle wi giøre?** Saaledis bleffue de twingde oc nødde til at bekiende deris Mandrab/oc der met at haffue gruelige syndet/i det at de sloge den thiel som dem burde at tro paa.

Actor. 2.

2. For Retfærdighed.

Dernæst skal ocsaa den helligAand straffe Verden/ **for Retfærdighed.** For huad Retfærdighed? For sin egen? Ney ingelunde/Thi Verden haffuer ingen Retfærdighed. For huad Retfærdighed skal hand da straffe? Hand skal straffe Verden for hun dømer icke ret om Christi Retfærdighed. Den helligAand siger at Christi Retfærdighed er vor Retfærdighed/Men Verden siger at hendis gierninger ere Retfærdighed/derfaare skal den helligAand klarlige beuise imod Verden at CHRistus er sandelige retfærdig/ huilcket de hoffmodige Phariseer oc den onde Verden icke vilde tro eller samtycke. Oc beuiser Christus sig at vere retfærdig/ baade met sine ord oc gierninger. At dette er meningen paa disse ord/kunde wi klarlige see aff den Aarsage som Christus legger her til/ saa sigendis: **Fordi ieg gaar til Faderen/ oc i see mig icke lenger/** det er/ Naar Verden faar den helligAand obenbare at see i den Christne Kircke/huilcken ieg haffuer vdgydet offuer eder/ da skal hun nødis til at bekiende/ at ieg vaar visselige retfærdig/oc icke noget wgudeligt Menniske eller Guds bespaattere/i det at ieg sagde mig at vere Guds Søn: Thi den helligAand skal bære Vidnesbyrd om min Wskyldighed oc Retfærdighed.

3. For Dom.

Her foruden skal den helligAand straffe Verden/ **for Dom/** det er/den helligAand skal klarlige beuise/at Dommen er allerede skeedt/oc gaaen for sig/huilcket verden icke acter eller troer: thi hand skal vidne oc beuise/ **at denne Verdens Første er dømt.** Huad er det? det er/ Verden som kalder mig Christum aff spaat/ oc beder mig at ieg skal stige ned aff Kaarsset/hun skal offueruindis ved den helligAand/ huilcken ieg vil paa Pintze dag vdgyde offuer eder/at hun haffuer dømt wret om mig: Thi den helligAand skal det saa skaffe/at Verden skal i sandhed forstaa oc kiende/at ieg skal offueruinde Dieffuelen ved min Opstandelse/oc skal haffue Macht oc Herredømme i Verden/ saa at ingen skal kunde staa eder imod.

Dette er Meningen paa disse ord/naar wi føre dem hen til det som den helligAand vdrette paa Pintze Dag: Dog skulle de icke saa henføris til det som paa den tid skeede/at de io ocsaa skulle oc kunde vdtydis om den gantske tid/ indtil Verdens ende/ saa som ieg nu vil forklare.

Naar mand anseer den anden tid som siden efterfølger indtil Verdens ende/da skal mand disse Ord saaledis forstaa. Først skal den helligAand straffe Verden for Synd/ det er/hand skal beuise hende offuer/at hun haffuer syndet. Huad Synd skal hand beuise hende offuer? At de trode icke paa mig/ siger hand. Ere der da icke andre Synder/der den helligAand skal straffe end Vantro/ eller at mand icke vil tro paa Christum? Der ere i sandhed wtallige mange gruelige Synder/baade imod den første oc anden Taffle. Hui neffner Christus da her ickon denne ene Synd? Fordi all den stund denne Synd er tilstede/da beholdis ocsaa alle de andre/Oc naar denne Synd viger bort/ saa forladis alle de andre. Derfaare/lige som alle andre Synder ere tilstede huor Vantro er i Hiertet: Lige saa ere alle Synder forladne/ huor Troen er til Jesum Christum/ Fordi den som troer/hannem loffuis oc tilsigis det euige Liff/ huilcket der kunde ingelunde skee/vden Synderne vaare tilgiffne oc forladne. Her aff kunde wi nu der for klarlige see/huor saare det er nødtørfftigt oc storlige fornøden at tro paa Christum. Men huad er at tro paa Christum Det er at tro fuldkommelige oc vist/at hand er vor ypperste Prest oc Konge/som met sin Død haffuer vdslæt alle vore Synder / oc met sin ærefulde Opstandelse haffuer tilført oss Retfærdihhed/ Oc at hand som er Gud oc Mand haffuer met sit Blod forsamlet sig en Christen Kircke oc Menighed/som S. Pouel siger i Apostlernis Gierningers 20. Capit. Saadan en Tro er icke Menniskens men Guds Gierning: Hun fødis icke aff Menniskelig Fornufft oc Forstand/ men aff Guds Ord.

Huorledis den helligAand straffer Verden dagligt.

I. For Synd.

Vantro er alle synders Moder.

Huad det er at tro paa Christum.

Actor. 20.

Huor aff troen fødis.

Dette Guds Ord som Troen fødis aff / er tuende slags : som ere/ Louen oc Euangelium. Louen fortager oss den Fortrøstning oc Tillid som wi kunde haffue til oss selff: Euangelium forarbeyder Tro oc Tillid til Christum. Fordi Louen faaregiffuer oss Guds retfærdige Vilie / som er / at wi skulde holde Louen / eller oc vere fordømde aff Guds retfærdige Vilie. Euangelium faaregiffuer oss Guds Naadige Vilie/ som er / at Gud Fader vil forlade oss Synden / oc tage oss til Naade for sin Søns JEsu Christi skyld. Derfaare lige som wi aff Louen lære at kiende vor skrøbelighed oc breck/oc lære siden her aff at kiende Guds retfærdige Vilie oc Dom/huor aff der endelige kommer mishaab oc fortuilelse: Lige saa lære wi aff Euangelio at kiende Guds Barmhiertighed/huilcken oss vederfaris for Christi skyld/som er oss giffuen/

Louens oc Euangelij brug.

at hand skulde bliffue it Offer for oss/ oc borttage alle deris Synder/ som tro paa hannem. Aff denne Guds Barmhiertigheds kundskaff vndfangis troen/ formedelst den hellig Aands forarbeydelse/ ved huilcken Tro synden forladis oss/ oc wi bliffue delactige i Christi Retfærdighed/ huorfaare wi nu icke her effter ydermere fordømis saa som Syndere/ men wi ere retfærdige vdi Guds Aasiun oc Guds kiere børn/ huilcke det euige Liffs Arffue er loffuet oc tilsagt/ effter som disse ord liude: **Huo som troer paa Sønnen hand haffuer det euige Liff: Men huo som icke troer paa Sønnen/ hand skal icke see Liffuet/ Men Guds Vrede bliffuer offuer hannem.** Hui saa? Fordi at hand bliffuer i sin Synd/ for hues skyld hand er forplictig til euig Pine oc Plage/ som wi hørde i disse ord nu bleff opregnede/ at Guds vrede bliffuer offuer den som icke troer. Ved dette ord (Vrede) forstaaes Forbandelse oc Straff/ met den euige Død oc Fordømelse. Her aff kunde wi klarlige see/ huor saare nødtørfftig Troen er/ oc huad hun vdretter.

Huorledis Troen vndfangis.

Iohan. 3.

Hui Guds vrede er offuer de vantro.

Der effter følger i Texten: Oc hand skal straffe Verden/ **for Retfærdighed/ Fordi ieg gaar til Faderen/ oc i skulle icke see mig lenger.** Det er/ den hellig Aand skal straffe Verden oc giffue hende skyld/ at hun icke staar effter den rette retfærdighed/ met huilcken wi kunde bliffue bestandige faar Gud/ Denne Retfærdighed er Christi alene/ i det at hand gaar til Faderen/ oc er en ypperste Prest oc Talsmand for alle dem som Tro: Fordi at Christi Pine oc Forbøn for oss til Faderen/ er de trofastis Retfærdighed. Men fordi at den vantro Verden icke anseer hannem derfaare/ oc icke vil tro det/ da straffis hun aff den hellig Aand: Thi hand beuiser krafftelige/ at Menniskten kand icke nogen anden sted bekomme Salighed/ end ved Christi Retfærdigheds tilregnelse/ huilcket dem vederfaris som tro paa hannem. Dette ere ny oc vnderlige ting/ for alle dem som icke forstaa Troens retfærdighed/ men drøme sig at vere retfærdige/ euten ved den vduaartis Lydighed effter Louen/ eller ved Menniskelig skick oc paaleggelse/ saa som Phariseerne giorde i fordom tid/ oc Papisterne giøre paa denne dag. Saadane Folck forstaa icke/ at alle Verdens gierninger ere alt forringe oc vanmectige der til/ at de skulle offueruinde Dieffuelens mact oc Døden.

2. For Retfærdighed.

De Christnis retfærdighed.

Men huorledis beuisis det/ at Christi Lydighed er vor Retfærdighed? Det beuisis met krafftige Vidnesbyrd aff den hellige Scrifft. Sancte Pouel siger til de Romere i det femte Capittel: **Lige som Fordømelse er kommen offuer alle Menniske ved it Menniskis (det er/ Adams) Synd: Lige saa er**

Rom. 5.

oc Liff-

oc Liffsens Retfærdighed kommen offuer alle Menniske for den enis (det er/ Christi) retfærdighed/ thi lige som der ere bleffne mange syndere / for it Mennniskis Wlydighed/ saa bliffue oc mange retfærdige for den enis Lydighed. Denne CHRisti Retfærdighed regnis oss til/ oc wi bliffue der vdi delactige / naar wi tro paa hannem/ saa som Paulus siger til de Romere: Der som mand troer aff Hiertet da bliffuer mand salig: Item / Abraham trode Gud/ oc det bleff regnet hannem til retfærdighed. Oc i den samme Epistels tredie Capittel siger Paulus: Wi holde det saa for / at Menniisket bliffuer retfærdigt/ aleniste ved troen/ foruden Louens gierninger. Det samme meen CHRIstus ocsaa her / i det hand siger: Den helligAand skal straffe Verden for Retfærdighed thi ieg gaar til Faderen. Det er/ Den helligAand skal icke aleniste beuise at ieg vaar retfærdig: Men hand skal ocsaa obenbare vidne/ at ieg er alle deris retfærdighed som tro paa mig.

Rom. 10.
Rom. 4.
Rom. 3.

Fremdelis følger i Texten: Oc den helligAaand skal straffe Verden / for Dom/ Fordi at denne Verdens Første er dømt. Det er / Den HelligAand skal beuise imod den gantske Verdens vilie / at ieg er den Quindens Sæd / som Gud loffuede at skulle komme til Verden/ at sønderknuse Hugormens Hoffuet/ det er / at døme denne Verdens Første / met huilcken ocsaa alle hans Lemmer ere fordømde: Thi naar som Hoffuedet er fordømt oc forknuset/ huad kunde da Lemmerne vdrette? Derfaare maa Dieffuelen storme oc bruse imod de Gudfryctige saa meget/ som hand vil/ hand kand dog intet vdrette. Hand ligger vel paa lur effter oss/ men hand kand icke sla oss omkuld/ saa lenge som wi bliffue fast oc stadelige vdi Troen. Thi saa siger S. Johannes: Eders tro er den Seyer som offueruinder Verden. Ved Verden forstaaes Sathan met alle sine Hoffsindere oc Anhengere/ som er Tyranner/ Vaaldsmend/ Sophister/ Glisnere/ Oyenskalcke/ oc de som fortrædelige øffue sig i groffue Synder oc Laster. Thi CHRistus ved sin Aand skamfuter oc igiendriffuer Sathans Dom/ som ved sine Drabanter oc Tienere fordømer Euangelium / Men Sathan skal dog icke kunde forhindre Euangelij fremgang / endog at hand haffuer offte met Blodstyrtning lagt vind der paa / fra første Verdens begyndelse / oc mest effter Christi [illegible] Opstandelse.

3. For Dom.
Genes. 3.
Dieffuelen maa vel grine at oss/ men hand kand dog icke bide oss.
1 Iohan. 5.

Den helligAands bestilling i Kircken.

WI haffue nu hørt huorledis den helligAand skal straffe Verden: Nu ville wi ocsaa kaartelige see/ huad hand skal vdrette i den Christne Kircke oc menighed.

1. Den helligAand er krafftig i ordet.

Først er hand tilstede oc er krafftig i ordet oc de hellige Sacramenter. Thi huorsomheldst Guds ord predickis oc læris rent oc ret / oc Sacramenterne vddelis effter Christi Ordning oc indskickelse/ der er den helligAand tilstede/ oc vil vere krafftig i dem som høre ordet/ oc bruge Sacramenterne. Men huilcke som enten løslige høre Ordet/ vden Gudelighed oc Actsomhed/ eller oc bruge Sacramenterne vden reuerentz oc ydmyghed / de staa den helligAand imod/ oc forsmaa Guds Ords oc de hellige Sacramenters tieniste/ sig selff til euig skade oc fordømelse.

2. Den helligAand trøster oc lærer

Dernæst/ som texten her siger/ er den hellig Aand tilstede hos den Christne Kircke/ saa som en Trøstere/ Talsmand oc Sandheds lærere. For wi tuingis her vdi Verden oc plagis met megen Gienuordighed/ oc Wlycke/ imod huilcket wi haffue vel en Trøstere behoff/ paa det at wi icke ved saadan wlycke skulle kedis ved Euangelium/ oc forsage Ordet. Vor Fiende oc Modstandere Dieffuelen klager daglige paa oss/ lige som hand beklagede Job: Her kunde wi ingelunde bliffue bestandige/ vden wi haffue en Talsmand oc Forsuar/ som forsuarer oss oc bær Vidnesbyrd met oss/ at wi haffue en Naadig Gud/ som icke vil forkaste oss for vore Synders skyld/ met saa skel at wi giøre Penitentze. Der foruden ere wi nedersiunckne i en stor oc dyb blindhed oc Wforstandighed/ saa at wi icke kunde forstaa det som Gud oc hans Rige hører til: Derfaare haffue wi en Lærere behoff/ som er den helligAand/ som kand lede oss i all sandhed / effter Christi Foriættelse i dette Euangelio / som saa liuder: **Naar Sandheds Aand kommer/ da skal hand lede eder i all Sandhed.**

Huorledis den helligAand kommer til oss.

Den helligAand kommer i tuende maade/ siunlige oc wsiunlige. Siunlige kom hand paa Apostlerne paa Pintze dag/ saa som wi snart her effter ville faa at høre. Wsiunlige kommer hand i Menniskens hierte/ naar Euangelium predickis/ oc hand besegler Euangelij Visshed i deris hierte som høre Ordet. Om begge disse slags den helligAands tilkommelse taler Christus her: Thi det som først skeede siunlige met Apostlene/ det følger siden effter wsiunlige/ ihuor Euangelium predickis rent oc ret.

Den helligAands Lærdom.

Men huort hen hører den H. Aands Lærdom? Christus siger: **Hand skal icke tale aff sig selff / men huad hand hører det skal hand tale.** Det er / Den helligAand skal lære eder den samme Lærdom som ieg lærde. **Oc huad som tilkommendis er/ skal hand førkynde eder.** Det er / hand skal sige oc obenbare eder huordant mit Rige skal vere / baade her vdi Verden/ oc effter at alle Menniske ere opstaane aff Døde.

Den

Den samme skal forklare mig: Thi hand skal tage det aff mit oc forkynde eder. Det er/ den hellig Aand skal met sit vidnesbyrd oc krafft/ stadfeste den ære som min Fader haffuer giffuet mig/ saa at Helffuedis porte skulle intet kunde vdrette imod mit Rige/ Thi de skulle aldrig kunde formørcke eller slæt forhindre min ære.

Om den Tredie.

NV staar tilbage at wi skulle tale om dette Christi Ord: Jeg haffuer endnu meget at sige eder/ men i kunde icke bære det nu. Disse Ord vanbruge Papisterne/ lige som de hellige Apostler haffde icke antuordet den Christne Kircke en fulkommen Lærdom/ oc det giøre de i den mening/ at de kunde der met stadfeste deris Messer/ Helgens paakaldelse/ Rosenkrantze/ Afflads kram/ viedt Vand/ oc andet Paffuens bedregeri oc falske Lærdom. Men Christus taler her effter Disciplernis forstand/ oc lemper sig effter deris vilkaar oc skrøbelighed/ som de haffde før hand gick til sin Død oc pine/ oc giffuer her hos tilkiende/ huad gaffuer de skulle faa oc begaffuis met/ effter hans Opstandelse paa Pintze dag. Lige som hand vilde sige: Jeg vilde vel gierne sige eder meget om mit rige oc andre hemelige ting/ men i ere icke endnu fuldkomne oc vdlærde aff den hellig Aand/ huilcken ieg vil giffue eder vdi sin tid/ Hand skal lede eder i all Sandhed/ det er/ Hand skal giffue eder en fuldkommen kundskaff oc forstand om mit Rige. Denne fuldkomne sandheds kundskaff oc forstand finge de hellige Apostler paa Pintze dag/ huilcken de siden haffue lært oc bescreffuet. Wi skulle bede Gud om den samme Sandheds forstand/ oc met den alene lade oss nøye/ der som wi ville vere den hellig Aands Disciple/ Huilcken met Gud Fader oc hans euige Søn/ skee loff/ priis oc ære/ fra euighed til euighed/ Amen.

Papisternis vrange mening.

Den Femte Søndag effter

Paaske/ Euangelium Johannis i det XVI. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder: Der som i bede Faderen om noget i mit Naffn/ da skal hand giffue eder det. Her til haffue

haffue i intet bedet i mit Naffn. Beder / saa skulle i faa / at eders Glæde skal vere fuldkommen. Saadant haffuer ieg talet til eder ved Ordsprock.

Men den tid skal komme / at ieg skal icke tale meere met eder ved Ordsprock / men obenbare forkynde eder om min Fader. Paa den samme dag skulle i bede i mit Naffn. Oc ieg siger eder icke at ieg vil bede Faderen for eder / thi Faderen elsker eder selff / derfaare at i elske mig / oc tro at ieg er vdgaaen aff Gud. Jeg vdgick fra Faderen / oc kom til Verden / Jeg forlader Verden igien oc gaar til Faderen.

Forklaring paa dette Euangelium.

Hui dette Euangelium predickis paa denne dag.

DEtte Euangelium faaregiffuis viisslige oc met rette paa denne dag i den Christne Menighed: Thi det indeholder i sig en deylig Lærdom om bønen / som er de Christnis besynderligste gierning / oc er deris egen oc ingen andens gierning: Fordi de Christne alene / oc ingen anden kunde rettelige beuise Gud denne tieniste / at bede oc paakalde hannem. Effterdi her vaar talet nu i Søndags næst forgangen / om en retsindig Tro / huad hun er / huad retfærdighed er / huad Dommen er / Ja huad Christi rige er / oc huor vdi det staar: Da predickis her paa denne dag viisslige oc i rette tid om den besynderligste Dyrckelse oc Gudstieniste / som Christi rigis Jndbyggere kunde beuise hannem her i Verden / som er en retsindig

Bøn oc Paakaldelse. Oc fordi der er ingen Christelig øffuelse som er mere nødtørfftig end en Christen bøn/ oc intet Arbeyde er suarer oc vanskeligere end at bede ret/ da vil ieg i denne Predicken aleniste tale om bønen: Oc paa det at wi diss bedre kunde forstaa oc begribe denne lærdom/ da vil ieg tale tuende stycker om Bønen/ som ere:

Det suareste Arbeyde.

Det Første.

Huad en Christen Bøn er/ Oc huor mangfaald hun er.

Det Anden.

Huad vilkaar der bør at vere tilstede vdi alle Christnis Bøner.

Naar disse tuende Artickler ere forhandlede/ da haabis ieg/ at der skal ingen vere (met saa skel/ at hand vil giffue act paa huad her sigis) som io skal klarlige forstaa huad en Christen bøn er/ Oc huor nødtørfftelige denne Gudstieniste som skeer ved Bønen/ vdkreffuis aff oss.

Om det Første stycke.

HVad er en Christen Bøn? En Christen Bøn er Hiertens ydmyge opløfftelse til Gud/ som enten begerer noget aff Gud/ eller tacker hannem for sine Velgierninger/ som hand beuist haffuer. At Bønen er Hiertens ydmyge opløfftelse til Gud/ beuisis først aff Kong Dauids Vidnesbyrd/ som sagde den tid hand skulde giøre sin Bøn: Ad te Domine leuaui animam meam. Til dig HErre opløffter ieg min Siæl/ Eller/ Effter dig lengis mig. Dernæst/ beuisis det ocsaa aff den maade oc form som Christus haffuer faarescreffuet oss at bede met/ som saa liuder Fader vor du som est i Himmelen/ etc. Her foruden beuisis det ocsaa aff deris facter som bede/ huilcke der pleye at opløffte deris Øyen oc Hender mod Himmelen/ naar de giøre deris Bøn til Gud. Dette maa mand alt vide/ at Bønen er icke aleniste it mundklammer/ oc staar icke aleniste i Ordene: Men det er hiertens ydmyge opløfftelse til Gud/ met huilcken Hiertens ydmyge opløfftelse/ Ordene komme ocsaa aff Munden.

Huad Bøn er.

Beuisning. 1. Psalm. 25.

2. Matth. 6. Luc. 11.

3.

Huor mangefaald er da en Christen Bøn? Eller i huor mange maade skeer hun? Hun er firefaald/ som ere: 1. Affbedelse. 2. Tilbedelse. 3. Forbedelse. 4. oc Tacksigelse. Disse fire slags bøner vil ieg kaartelige forklare.

Bønen er firefaald. Om disse fire slags Bøner taler Paulus 1. Timoth. 2.

Affbedelse er Menniskens Hiertis ydmyge opløfftelse til Gud/ huor met wi begere at fries oc forløsis aff det som oss er imod: Saa som naar wi bede/ at Gud vilde forløse oss aff Tiranni/ Offueruaald/ Siugdom/ Dyr tid/ Krig oc Aarlog/ oc andet saadant/ som oss bedrøffuer oc er imod.

1. Affbedelse.

Tilbedelse er Menniskens Hiertis ydmyge opløfftelse til Gud/ huor met mand begerer noget gaat aff hannem: Saa som naar wi bede om Troens styrckelse oc forøgelse/ om Kierlighed/ Taalmodighed/

2. Tilbedelse.

modighed/Kyskhed/ etc. Oc naar wi bede om Klæde oc Føde/fred oc Rolighed/ Sundhed oc Karskhed/ oc andet huad wi haffue behoff til dette timelige Liffs ophold.

3. Forbøn.

Forbøn er Menniskens Hiertis ydmyge opløfftelse til Gud/ huor met den ene beder for den anden/ eller oc wi alle i almindelighed bede indbyrdis for huer andre: Saa som naar wi bede for dem som ere siuge oc skrøbelige/eller for andre som haffue vor Bøn behoff.

4. Tacksigelse.

Tacksigelse er Menniskens hiertis ydmyge opløfftelse til Gud/ huor met wi tacke Gud enten for sine Velgierninger hand haffuer beuist oss eller andre/ Eller oc for det onde hand haffuer taget fra oss eller andre. Nu forstaa wi huad en Christen Bøn er/ oc huor mangefaald hun er: Nu staar tilbage at wi skulle tale om huad vilkaar der altid skal vere i en Christen Bøn.

Om den Anden.

Fem ting skulle altid actis i Bønen.

Woi en Christen Bøn skulle altid disse fem vilkaar vere tilstede/huilcke mand idelige skal acte oc besinde / som ere: Først / met huad Affect oc Hiertelage mand skal bede. Dernæst/at mand betencker huad Sager som skulle tilskynde oss at bede. For det tredie/huem mand skal paakalde. For det fierde/ for hues skyld wi bliffue bønhørde. Oc for det femte/huad wi skulle bede oc begere aff den gode Gud. Thi disse vilkaar giøre oss forskel imellē Hedningers forfengelige mundklammer/oc de Gudfryctigis krafftige Bøn. Huorfaare ieg beder eder/fromme Christne/at i vindskibelige ville baade lære oc offueruøye disse vilkaar/som stedse oc idelige skulle vere hos Bønen.

I. Met huordant hiertelag wi skulle bede.

Det første vilkaar mand skal acte vdi en Christen Bøn/ er/ Hiertens affect oc beuegelse / saa at Hiertet er smuct beredt oc skickeligt til bønen: Thi der som vduaartis høffuiskhed oc Tuct vdkreffuer/ at mand lemper oc lauer Legemet / oc met vduaartis Facter skicker sig ydmygelige oc høffuiskelige / naar mand skal tale met store oc ypperlige Herrer i Verden : Meget mere er det tilbørligt/ at wi skickelige oc vel lempe oc berede vort hierte/naar wi ville gaa frem faar den almectigste Gud/vdi hans hellige Englis Aasiun oc næruerelse.

Huordant skal da hans Hiertelag vere / som vil bede til gaffns? 1. Først/ skal hand bortsætte all tancke oc mening om sig selff/ om sin egen ære/ herlighed/ værdighed oc fortieniste. 2. Dernæst/ skal hand ocsaa rtteelige føle sin nød oc trang/oc lade sig den gaa til Hierte / oc hand skal tencke sig visselige at vere berøffuet all Hielp oc Trøst/oc vere gantske ælendig oc hielpeløs/ vden Gud vil 3. aff sin Naade oc Barmhiertighed hielpe hannem. Fremdelis/ skal

skal ydmygelige nederfalde faar Gud/ i en sand Penitentze oc omuendelse til hannem. For det sidste/ skal hand ved en stadig Tro oc Tillid til Guds Foriættelser oc Løffte/ opeggis til at bede. Fordi den som enten ophe ffuer sig oc stoler paa sin egen værdighed/ Fortieniste oc Herlighed: Eller icke lader sig sin Nød oc trang gaa til Hierte: Eller icke ydmyger sig faar Gud i en sand penitentze: Eller haffuer ingen Tro oc Tillid til Guds Foriættelser oc Løffte/ Hand beder saa som den hoffmodige Phariseer bad/ oc icke som Tolderen/ det er/ hand beder forgefs oc icke til gaffns.

4.

Luc. 18.

DEt andet vilkaar mand skal acte i Bønen/ er/ de sager som skulle beuege oc opegge oss til at bede. Der ere mange sager til/ aff huilcke ieg vil nogle opregne/ paa det at der kand opueckis i oss diss st[illegible]re lyst at bede.

II. For huad sager wi skulle bede.

Den første sag er Guds Bud oc befalning/ huilcken alle Creatur bør at vere lydige. Hand siger: **Paakald mig i din nød oc bedrøffuelse.** Oc Christi Apostler oc Discipler raade oc formane oss mange steder/ aff HErrens befalning til at bede/ huilcket der skal opuecke i oss en Hiertens lyst oc begering til Bønen.

1. Guds Bud. Psalm. 50.

Den anden Sag er Guds Foriættelse: Thi Gud haffuer loffuet oc tilsagt/ at hand vil høre vore Bøner/ saa som hand oc tilsiger oss i dette Euangelio met disse Ord: **Sandelige/ sandelige siger ieg eder: Huad i bede Faderen om i mit naffn/ det skal hand giffue eder.** Item/ hand siger vdi Psalmen: **Paakald mig i din Nød/ Jeg vil bønhøre dig/ saa at du skalt tacke mig.** At bønhøre er intet andet end at giffue det mand bede om.

2. Guds Foriættelse.

Psalm. 50.

Den tredie Sag er Kaarsset som oss trenger/ det er/ baade vor egen oc andre menniskis nød oc trang. Her skulle wi see oss vel omkring/ huad nød der er paa færde hieme i Huset/ huad der er vden faare: Wi skulle betencke baade vor egen oc andre menniskis almindelige nød oc trang: Wi skulle ihukomme den Christne Kirckis sorge oc bedrøffuelse/ som altid maa ligge i Kamp oc Strid her i Verden/ imod Dieffuelen oc hans Lemmer. Met faa ord at sige: Mand skal betencke all den nød oc trang/ som oss nagger oc plager i dette Liff/ oc der aff skulle wi lade oss opegge oc beuege til at bede.

3. Vor nød oc trang.

Den fierde Sag er/ at wi kunde faa Seyeruinding oc Offuerhaand i Fristelse: Derfaare siger S. Jacob i sit første Capit. at wi skulle bede oc paakalde Gud saa tit som wi fristis/ eller komme i Sorge. Oc Christus siger selff: **Beder at i icke falder vdi Fristelse.** Thi den som idelige oc aluerlige beder/ hand skal icke lættelige kunde offueruindis/ huercken aff Dieffuelens bedrageri/ eller aff Verdens Ondskaff/ eller aff sit forderffuede Kiøds oc

4. Seyeruinding i Fristelse. Iacob. 1. Matth. 26.

 Blods

Prouerb. 18. Blods tileggelse. Derfaare siger Salomon: **HERRENs Naffn er it fast Slot**/ det er/ Herrens naffns paakaldelse er det fasteste oc sterckiste Vern/ imod alt ont.

5. Dieffuelens list oc swig. *Ephes. 6.*

Den femte Sag er Dieffuelens atskillige List oc Bedregeri/ som ligger paa lur faar oss/ baade i Lærdom oc Leffnet/ oc legger vind paa at ville omkomme oss. Imod hannem befaler S. Pouel oss at tage Aandens Suerd som er Guds ord/ oc bede stedse met Bøn oc Formaning.

6. Vor eget gaffn.

Den siette Sag er/ det store nytte oc gaffn som kommer aff en idelig Bøn: Thi naar wi venne oss til at idelige bede/ da holdis wi vdi Guds Frygt oc Gudelighed. Fordi den staar icke lættelige til at falde/ som idelige oc aluerlige paakalder Gud/ oc aff Hiertet øffuer sig i Gudelighed. Tuert om igien/ De som forsømme at giøre deris Bøn til Gud/ de staa snart til at falde i atskillige Fristelser oc Nød. Mand finder mange aff dem som dømis til døde for deris Misgierning/ at de icke kunde læse Fader vor/ Oc om de end kunde den læse/ da bekiende de dog at de haffue sielden eller intet bedet.

7. De helligis Exempel.

Den siuende Sag er/ de helligis Exempel/ hues besynderligste omsorge haffuer veret her i verden/ at de kunde rettelige oc aluerlige paakalde Gud. Det Jødske Folck pleyede at paakalde Gud tre gange om dagen/ om Morgenen/ om Middagen/ oc om Afftenen. Saa giorde ocsaa Daniel Prophete/ oc mange andre flere/ hues Gudelighed der saare loffuis oc prisis. Men mand finder mange iblant oss/ som icke aleniste om Morgenen/ Middagen oc Afftenen/ øffue sig i Synd oc Last/ i den sted de skulle giøre deris bøn/ men det er deris idræt baade Nat oc dag/ fra Morgen oc til Afften oc der met giøre Dieffuelen en bløt Pude/ paa det at hand diss blødere kand ligge oc huile sig i deris Hierter. Disse victige Aarsager bør oss aluerlige at betencke/ paa det at wi kunde opueckis oc øgris aff vor Søffnactighed/ oc eggis til at aluerlige paakalde Gud.

Gensigelse.

Men der ere somme/ som lade disse Sager gaa forbi/ sla dem løst hen i Været/ oc sige: Gud veed huad wi haffue behoff/ oc hand vil oss vel oc vnder oss gierne alt gaat/ Thi hand er vor Fader/ Derfaare giørs det icke behoff at bemøde oss met mange Bøner.

Suar.

Der suarer ieg saa til: Det er vel sant at Gud veed huad wi haffue behoff/ oc at hand visselige er vor Fader/ met saa skel at wi ere hans Børn ved Troen. Men wi bede icke for den skyld/ at wi skulle lære Gud noget/ som hand icke veed/ hand vil icke at wi skulle forstørre oc omuende hans ordning som hand haffuer skicket oc sæt: Thi lige som hand haffuer ordineret oc skicket/ at hand vil føde oc nære oss met Mad oc Dricke/ huilcket hand dog vel foruden de middel kunde giøre: Lige saa vil hand oc/ at wi skulle met aluerlige bøner oc paakaldelse som komme aff Troen/ forhuerffue alt det gode wi haffue behoff til vor Salighed oc til dette timelige Liffs opheld.

S. Ja-

S. Jacob siger i sin Epistels fierde Cap. **J haffue intet / for i bede icke : J faa intet / for i bede ilde.** Oc Christus siger selff hos Lucam : **Min Himmelske Fader skal giffue den hellig Aand / dem som hannem bede.** Hand siger icke at hand vil giffue dem som ere lade oc ørckeløse / eller dem som leffue tryggelige hen i Synden / men dem **som hannem bede.** Derfaare skulle wi bede oc begere / der som wi ellers ville haffue noget gaat. Wi skulle begge stycker bekiende / baade Guds godhed / som er beredt at giffue dem der hannem bede // oc vor Nød oc Wselhed / saa at wi icke end i det mindste kunde drage vor Aande / vden Gud opholder oss.

Iacob. 4. *Luc. 11.*

DEt tredie vilkaar mand skal acte vdi Bønen / er / huem wi skulle paakalde : Om dette vilkaar vaar icke behoff at tale noget / der som der icke endnu fundis de Menniske som paakaldede (Jeg veed icke huad slags) Helgen. Derfaare vil ieg kaarteligе tale om dette offuermaade nødtørfftige vilkaar : Oc ieg siger klarlige oc obenbare at mand skal paakalde Gud allene. Denne eniste Gud er Fader / Søn oc hellig Aand. Sønnen hand skal paakaldis / Først som en Gud met Faderen oc den hellig Aand. Dernæst skal hand paakaldis / som en Meglere imellem Gud oc Mennisken. At mand skal paakalde Gud alene / kand vdi fire maade beuisis.

III. Huem wi skulle paakalde.

Beuisninger at Gud skal alene paakaldis.

Den første Beuisning at Gud skal alene paakaldis / er / hans Bud oc Befalning. Thi wi haffue hans Bud oc Befalning der paa / at wi skulle paakalde hannem alene. Effterdi da at intet kand vere Gud behageligt vden Troen / oc Troen kand icke vere vden Guds Ord : Da følger der aff / at wi skulle ingen paakalde / vden den som Guds Ord befaler oss at tilbede.

1. Guds Bud. Deuter. 6. oc 10.

Den anden Beuisning er / Guds Foriættelse : Der er ingen Bøn som haffuer Foriættelse oc Tilsagn / at bliffue bønhørt vden den som skeer til Gud / derfaare giøre wi daarlige / om wi paakalde noget som icke er Gud.

2. Guds Foriættelse.

Den tredie Beuisning er / Exempel: Wi haffue ingen Helgens Exempel / at de haffue paakaldet oc tilbedet nogen Helgen / derfaare skulle wi gaa i deris fodspaar / oc ingen beuise denne dyrckelse oc Gudstieniste / vden den som hende bør met rette / det er / Gud alene.

3. Exempel.

Den fierde beuisning er Guds obenbare Forbud : **Du skalt ingen fremmede Guder haffue for mig** / siger Herren. Item / **Du skalt tilbede HERREN din Gud / oc tiene hannem alene.** Derfaare skulle wi tro dette foruist / at Dieffuelen haffuer indført den viis vdi Verden / at mand skal paakalde Creaturene / det er / affdøde Helgen : Oc det haffuer hand giort for

4. Guds Forbud. Exod. 20. Deuter. 5. Deuter. 6.

Helgens paakaldelse hui hun er indført vdi Verden.

tre endelige sager skyld. Først/ at hand der met vilde berøffue Christo sin tilbørlige Ære. Dernæst/ at hand i saa maade vilde bespaatte oc forhaane de affdøde Helgen. For det tredie/ at de Affgudsdyrckere som paakalde Helgen/ kunde bliffue met hannem euige fortaffte. Derfaare formaner ieg eder/ som endnu ere vdi denne vildfarelse/ at i omuende eder i tide/ paa det at i icke før end i vide aff/ skulle falde i den leffuendis Guds hender. Det vil slæt intet hielpe/ at somme vndskylde sig oc sige at de giøre det i en god mening: For alle menniskelig mening oc gode tycke/ vdi de ting som vor salighed vedkommer/ er ond oc duer intet/ vden hun regeris aff Guds ord oc den hellig Aand. Thi saa siger Gud selff: Menniskens hiertis tancke er ond aff begyndelsen. Oc Sancte Pouel siger: Det naturlige Menniske/ det er/ det Menniske som icke haffuer Guds Aand/ forstaar intet aff det som Gud hør til.

Genes. 8.
1. Corint. 2.

IIII. For hues skyld wi bede oc bønhøris.

Det fierde vilkaar wi skulle acte i Bønen/ er/ for hues skyld wi skulle paakalde. Der staar screffuet/ at Gud bønhører icke Syndere/ Derfaare er oss giffuen en Meglere/ som er den Herre Jesus Christus/ i hues Naffn wi skulle bede oc paakalde Gud/ saa som hand selff lærer oss i dag i dette Euangelio/ saa sigendis: Huad i bede Faderen om i mit naffn det skal hand giffue eder. Paa hannem skulle wi forlade oss/ oc icke paa vor egen værdighed eller hellighed. Oc i saadan fast Tro oc Tillid til hannem skulle wi paakalde Faderen/ oc vere visse paa at Gud vil bønhøre oss for hans skyld. Men effterdi at disse Christi ord ere synderlige oc ypperlige ord/ fulde aff trøst oc Husualelse/ da vil ieg dennem beskedelige forklare/ Fordi de indeholder mange nyttelige formaninger. Disse ord/ I mit naffn/ det er/ for min skyld/ i mit Naffns kundskaff/ i en fast Tillid til mig/ de begribe meget vdi sig/ Thi de lære/ paaminde/ oc husuale.

Iohan. 8.

Lærdom aff disse Christi ord/ I mit Naffn.

Huad lære disse Ord? Først/ lære de at vdelycke all vor egen Værdighed: For wi skulle paakalde Gud/ icke paa vor egen fortieniste oc værdighed/ men for Christi skyld/ oc forlade oss paa hans forsuar oc beskermelse. Dernæst/ læris oss her at wi skulle bortsætte alt Hyckleri aff vor gudelige Bøn. Den hoffmodige Phariseer/ som Lucas om taler/ hand rosede sig i sin Bøn meget aff sin hellighed/ hand sagde: Jeg er icke som andre Menniske/ Jeg giffuer tiende aff alt det ieg haffuer/ Jeg faster to gange om Vgen etc. Denne Ordgydere paakaldede icke vdi Christi Naffn/ men hand forlod sig paa sin egen hellighed/ oc vdøste mange forfengelige ord/ mere end hand bad/ hans Tale vaar mere it Mundklammer/ end en Bøn. For det tredie/ lære wi aff disse ord/ at hensætte all Hedenskt berømmelse oc Roes: Hedninge de meente at de skulle bliffue bønhørde/ naar de haffde tilforn fortient det aff deris Guder/ saa som Agamemnon

Luc. 18.

1.
2.
3.

memnon meente sig at skulle bliffue bønhørt for sit store offer hand haffde giort/ huilcke Offer Hedningene kaldede Hecatombas, det vaar saadanne Offer/ i huilcke paa en tid offrede hundrede Diur aff it slag/ Oxen/ Bucke/ Kalffue eller andre/ huad Queg eller diur de vilde offre/ For saadanne sine Offer meente hand sig at skulle bliffue bønhørt. For det fierde/ lære disse Ord oss/ at giøre skilsmisse imellem de Christnis oc andre Menniskis Bøn. Fordi Troen alene til Christum giør forskel imellem de Christnis oc andre menniskis Bøn. Tyrcker/ Jøder/ Hedninge oc andre saadanne deris lige/ mene vel at de paakalde Gud/ men de paakalde icke rettelige/ for de haffue icke Troen til den Meglere Jesum Christum/ de kiende icke den Gud/ som er Fader/ Søn oc hellig Aand.

Huad paaminde oss disse Ord/ **J mit Naffn**? De paaminde oss om vor Blindhed: Thi i det at Christus befaler oss at bede i sit Naffn/ er der icke tuil paa/ at det maa io vere store oc ypperlige ting der wi skulle bede om. Derfaare skulle wi aff disse ord vere paaminte/ oplade Øyene/ oc see til huad wi haffue behoff at bede om/ for oss selff i besynderlighed oc for andre i almindelighed/ huad wi behøffue induaartis oc vduaartis/ Aandelige oc legemlige: Disligeste ocsaa/ huad ont oss tuert imod er fornøden at affbede.

Disse ord oss paaminde vor Blindhed.

Huorledis trøste oss disse Ord/ **J mit Naffn**? De trøste oss imod tuende ting som oss saare meget forhindre i vor Bøn/ som ere/ vor Wuærdighed oc Vantro. Jmod vor Wuærdighed vil hand at wi skulle sætte hans værdighed/ i det hand siger: Beder i mit Naffn. Jmod Vantro vil hand at wi skulle sætte hans Forjættelse. Men der ere mange som icke faa det de bede om/ for de bede ilde/ de haffue icke Tro oc Tillid til Christum/ deris Bøn er mere it forfengeligt Mundpladder/ end en retsindig Guds paakaldelse/ Deris ord gaa mere hen i Været/ end de trenge sig igiennem Skyerne op til Gud: Saadanne Folck kunde icke met rette beklage sig/ at de bede tit oc offte/ oc faa intet. Derfaare/ paa det at wi icke skulle findis i deris tal/ da lader oss bede aff en stadig Tro.

Trøst aff disse ord.

Det femte vilkaar wi haffue i Bønen at acte er/ om de ting der wi skulle begere/ Oc huad wi skulle affbede. De ting som wi haffue behoff at bede om/ ere trende slags: Thi enten gielder det Guds Ære paa/ Eller der handlis om vor Salighed/ Eller oc om det gode som hør til dette timelige Liffs ophold oc fremgang.

V. Huad wi skulle bede om. Tre ting at begere.

At Guds ære kand forfremmis skulle wi for alle ting bede oc begere/ effter som den første Bøn liuder i Fader vor: **Helligt vorde dit naffn.** Men her skulle wi icke sætte Gud vijs oc maade for/ thi hand veed selff best i hues maade hans ære kand forfremis:

1. Guds æris fremgang.

 Men

Men wi skulle bede om hans Naffns helliggiørelse i en stadig Tro oc Tillid/ oc visselige forlade oss til at hand vil bønhøre oss.

2. Vor Salighed.

Vor Salighed skulle wi ocsaa begere oc bede om/ oc det vden noget vilkaar eller vndertegt/ for wi haffue Guds almindelige forjættelse om vor Salighed. **Thi huer den som paakalder HERRENS Naffn skal bliffue salig.**

Ioel. 2. *Actor. 2.*

3. Timelige ting.

Det gode som wi haffue behoff til dette timelige Liff skulle wi bede om oc begere/ met tuende slags vilkaar oc besked/ som ere/ Om Guds ære icke skal forhindris der aff/ om wi faa det wi bede om/ Eller oc det icke skulde vere oss skadeligt til vor Salighed.

Huor wi skulle affbede det onde.

J lige maade skulle wi ocsaa affbede det onde som er tuert imod disse gode ting. Det første oc andet slags onde/ som ere Guds æris forhindrelse/ oc vor Saligheds Modstand/ skal mand affbede foruden vilkaar: Men det onde som oss trenger i denne Verden/ skal mand affbede met saadant vilkaar/ om det icke skeer til Guds æris oc vor Saligheds forhindring/ Thi Guds ære skal mand sætte for alle ting/ oc den mest ansee. Dette maa vere sagt om Bønen: Gud giffue oss sin Naade/ at det maa feste rod i vore Hierter ved Jesum Christum/ Huilcken met Gud Fader oc den hellig Aand skee Ære/ Loff oc Tacksigelse til euig tid/ Amen/ Amen.

Vor HERris JEsu Christi

Himmelfarts dag/ Euangelium Marci i det XVI. Capittel.

PAa det sidste/ der de Elleffue sade til Bords/ obenbarede Jesus sig/ oc straffede deris Vantro/ oc deris Hiertis haardhed/ at de haffue icke troet dem/ som haffde seet hannem opstaaen. Oc hand sagde til dem: Gaar bort i all Verden/ oc predicker Euangelium faar alle Creature. Huo som troer oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig/ Men huo som icke troer/ hand skal bliffue fordømt. Oc de Tegn som skulle følge dem der tro/ ere disse: J mit Naffn skulle de vddriffue Dieffle. Tale met ny tunger. Fordriffue Hugorme. Oc der som de dricke no-

Matth. 28.

gen

gen Forgifft / da skal det icke skade dem. Paa de siuge skulle de legge deris Hender / saa skal det bliffue bedre met dem. Oc HERREN effter at hand haffde talet met dem / bleff hand optagen til Himmelen / Oc sider hos Guds høyre Haand.

Actor. 1.

Oc de ginge vd oc predickede alle stede / Oc HErren arbeydede met dennem / oc stadfeste Ordet / ved metfølgende Tegn.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Høytid er indskicket i den Christne Menighed for vor Troes Artickels skyld / i huilcken wi bekiende oss at tro paa Jesum Christum / som er opfaren til Himmels / effter at hand haffde omgaaet her i Verden met sine Disciple / i fyrretiue dage effter sin ærefulde Opstandelse / oc sider nu hos Gud Faders almectigstis høyre Haand.

Aarsagen til denne Høytid.

Vdi denne Høytid / lige som i alle andre / skulle wi offnerueye tre ting: Først Historien met sine omstendige villkaar. Dernæst Velgierningen som oss er beuist. For det tredie / huorledis wi rettelige skulle bruge oc betencke denne Historie. Disse try stycker findis alle i dette Euangelij Forklaring / paa huilcket Summen oc meningen er denne / at Christus obenbaredis for sine Disciple / den fyrretiuende dag effter sin Opstandelse / huilcke hand først breyder deris Vantro oc Hiertis haardhed / oc siden befaler at predicke Euangelium offuer den gantske Verden / Giffuer der hos ocsaa tilkiende / huad nytte oc gaffn der aff skal komme / til dem som høre deris predicken / met saa skel at de ved en stadig Tro anamme Euangelium.

1. 2. 3.

Sum̃a paa dette Euangelium.

Der

Der foruden / paa det at mand diss bedre skal tro deris predicken/ loffuer hand at ville stadfeste deris lærdom met Jertegn. Der hand haffde denne befalning vdgiffuet/ foer hand siunlige op til Himmelen/ oc sider hos Gud Faders høyre Haand. Oc Disciplene vaare hans befalning lydige/ oc ginge vd at predicke Euangelium/ huilcket HErren stadfeste met metfølgende Tegn. Det er Summen paa dette Euangelium. At wi det diss bedre kunde begribe / vil ieg der aff forhandle tre Artickler / som ere:

Den Første.
Huorledis Christus straffer sine Disciple.
Den Anden.
Huorledis hand stiffter det hellige Predicke embede.
Den Tredie.
Om Christi Opfarelse til Himmels.

Om den Første.

DEn fyrretiuende dag effter at CHRistus vaar opstaaen / obenbaredis hand for sine Disciple oc breydede dem deris Vantro oc Hiertis haardhed / at de haffde icke troet dem som haffde seet hannem opstaaen.

To ting straffis i Disciplene.

Christus straffer her tuende ting i sine Disciple: Det ene er deris hiertis haardhed/ Det andet er vantro. Hand straffer baade Roden/ oc hendis grøde: Roden er Hiertens haardhed / huilcken der groer oc styrckis/ baade aff sin onde oprindelse/ oc aff sin egen onde art oc forderffuede Nature: Thi det Menniske som icke er oplyust met den hellig Aand/ kand intet forstaa aff det som Guds Aand hører til. Denne onde Rod giffuer megen skadelig oc forderffuelig grøde aff sig. Først kommer der aff den grøde som her straffis/ som er Vantro: Aff hende vdspringe siden saa mange onde Grene/ saa som Wlydighed imod Gud/ met alle slags Synder oc groffue Laster/ som bedriffuis i dette syndige Leffnet / aff huilcke mand baade kand kiende Rodens krafft som icke er fordreffuen/ Oc mand kand see huor stor vext oc fremgang Vantroen haffuer faaet. Thi dette er it vist oc fast Tegn/ at huor Synden regerer oc haffuer sin fulde fremgang/ der besider Vantro Menniskens Hierte / saa som en Herre oc Regentere.

Roden til Synd er Menniskens Hierte.

Vantroens Tegn.

De skrøbelige skulle forsmile.

Her foruden haffue wi heraff at lære: Først/ at wi som ere skrøbelige i troen/ skulle effter Apostlernis exempel icke falde i mishaab/ alligeuel at wi icke strax kunde begribe den Himmelske hemelighed. Thi den Christne Kircke haffuer altid sin skrøbelighed oc Saar / i huilcke vor Herre Jesus Christus lader sin Olie oc Vin. Der tør oc icke nogen tencke at hand skal kunde bliffue quit ved all skrøbelighed oc

hed oc breck/ saa at hand skal bliffue fuldkommen/ saa lenge som hand haffuer dette dødelige Legeme: Men lige som Guds Folck i det gamle Testamente/ haffde deris Naboer Philisterne imod sig/ der de vaare komne ind i det Forjætte Land/ imod huilcke de maatte altid føre krig oc Feyde: Lige saa haffue oc de som ere indførde vdi Christi Kircke/ deris induaartis oc vduaartis/ siunlige oc wsiunlige Fiender/ imod huilcke wi skulle daglige føre Krig oc feyde/ paa det at wi icke skulle bliffue lade oc forsømelige/ men smucke duelige oc forsøgte Christne.

En ret from Christen haffuer daglige Feyde. Kiød/ Satan/ Død/ Verden giffuer ingen tid leyde.

2. Dernæst/ i det at Christus icke slæt forskiuder sine groffue oc skrøbelige Disciple/ da haffue wi her at lære oc betencke/ huilcken en mild oc naadig ypperste Prest oc Biscop wi haffue/ som icke forskiuder oss for vor skrøbeligheds skyld/ met saa skel at der er nogen gnist aff Troen vdi oss. 3. Her hos haffue wi oc saa at lære/ at wi effter Christi Exempel/ skulle omgaas mildelige oc sactmodelige met de skrøbelige Christne.

Om den Anden.

DEn tid Christus vilde fare op til Himmelen/ gaff hand sine Disciple befalning oc sagde: Gaar vd i den gantske Verden/ oc predicker Euangelium for alle Creatur: Huo som troer oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig/ men huo som icke troer/ hand skal fordømis. Her sætter vor HERRE Christus en ret viis oc maade/ huorledis hans Rige skal opbyggis/ oc giffuer tilkiende/ huad nytte oc gaffn wi maa foruente oss vdi dette Rige.

Predicke Embedes stifftis.

Christi rige opbyggis oc stifftis ved tuende ting/ som er/ Guds ord/ oc de høyuærdige Sacramenter. Gaffnet som det fører met sig/ er Indbyggernis oc Vndersattenis Salighed. Tuert imod/ alle de som icke ere Indbyggere i dette Rige/ de ere forplictige vnder Forbandelse oc euig fordømelse. Her see wi at der er stort forskel oc skilsmisse imellem Christi rigis oc verdslige Rigers regimente/ oc det er icke vnder/ For Christi rige er aandeligt: Men verdslige riger ere kiødelige. Christi rige oprettis oc holdis ved mact met Guds ord: Men verdslige Riger regeris ved Mennistens Lower oc skick.

Huor ved Christi rige opbyggis/ oc huad gaffn det giør.

MEn effterdi at disse Christi ord indeholde nogle synderlige Lærdomme/ da vil ieg dem noget videligere oc beskedeligere forklare/ paa det at wi diss bedre kunde begribe Christi Hiertelag mod oss/ oc huilcke store velgierninger Euangelium fører met sig.

Først siger Christus: Gaar vd i den gantske Verden. Her seer du Christi befalning/ hand sender sine Disciple icke nogen sted hen til it Land eller Stad: Men til alle Mennniske/ offuer

den gantske vide verdē. Her aff skulle wi acte huor rig oc stor Guds Barmgiertighed er / oc huor dyrebart Christi Offer oc betalning er. Guds Barmhiertighed er saa rig oc stor / at alle mennisske som vaare fordømde for Syndens skyld / de skulle høre Guds Søns røst / om det euige Liff oc Salighed at bekomme for Christi offers oc betalnings skyld : Thi wi skulle icke tencke / at Gud vilde lade Mennisskens Søns røst liude offuer den gantske Verden / i den mening at den største part i Verden icke skulde faa gaffn der aff : Men hand lod den meget mere for den Sag skyld predicke / at de som det hørde skulde leffue oc bliffue salige ved Christum / met saa skel at de met en stadig Tro anamme Apostlernis Predicken.

Gods barmhiertigheds Rigdom.

Dette forstaas end klarligere aff dette ord: **Predicker** / eller vdraaber. Faar huem skal det predickis? **Faar alle Creatur** / det er / alle Mennisske / foruden alle vilkaar eller forskel / enten paa Personer / Folck / eller Slect. Thi Gud haffuer Mennisskene kiær / oc vil at de skulle bliffue salige / effter disse S. Pouels ords liudelse :

1. Timot. 2.

Gud vil at alle Mennisske skulle bliffue salige oc komme til Sandheds bekiendelse. Men huad skulle Apostlerne predicke oc vdraabe? **Euangelium** / det er / it glædeligt Bud eller en god tidende / at alle Mennisskens Fiender / som ere Synden / Døden / Dieffuelen oc Helffuede ere offueruundne : At her er nu giort Fred imellem Gud oc Mennissken : Oc at alle de som tro paa Christum skulle bekomme oc arffue det euige Liff oc salighed. Dette er Sum̄a paa Euangelium : Men paa det at wi det diss grundeligere oc bedre kunde forstaa / vil ieg faaregiffue en videligere bescriffuelse oc forklaring huad Euangelium er / huilcken ieg kaartelige met den hellige Scrifft vil stadfeste.

Huad Euangelium er.

EVangelium er en Lærdom / som er obenbaret aff Gud / vdi huilcken oss forkyndis forløsning aff Synden / aff Louens forbandelse / oc aff Guds Vrede / Oc vdraabis oc tilbiudis / alle dem som tro paa Guds Søn / Synders Forladelse / Salighed oc det euige Liff / for den samme Guds Søns offers oc betalnings skyld / Paa det at Guds Godhed oc barmhiertighed kand prisis / oc at wi som ere forløste ved Guds Søn kunde aff Troen til hannem fremføre oc lade see saadan retsindig Fruct / som kommer offuerens met Euangelio. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Denne Bescriffuelsis beuisning.

Denne bescriffuelse indeholder mange ting / huilcke wi ville stickelige effter huer andre opregne oc beuise.

Først sagde ieg at Euangelium er en Lærdom som er obenbaret aff Gud/ huilcket der stadfestis oc beuisis aff S. Pouels Ord/ til de Romere i det sextende Cap. Huor Apostelen kalder Euangelium en hemelig ting/ som haffuer veret skiult aff Verdens begyndelse oc nu er obenbaret aff Gud / Met huilcke ord hand klarlige giffuer tilkiende/ at Euangelium icke er kommet aff Menniskens fornufft: Thi der som Menniskelig fornufft kunde aff sin egen forstand oc skarpsindighed forstaa oc begribe denne Lærdom/ da haffde icke S. Pouel burt at sige/ at denne Lærdom haffde veret skiult aff Verdens begyndelse.

1. Euangelium er obenbaret aff Gud. *Rom. 16.*

For det andet er sagt i denne Forklaring / at vdi Euangelio forkyndis forløsning aff Synden/ aff Loffuens forbandelse/ oc aff Guds vrede. Fordi Daniel Prophete siger/ at Christus skulde borttage Synden/ Oc S. Pouel lærer oss at Loffuens forbandelse er vdslæt/ formedelst Christi tilkommelse til Verden: Der til siger ocsaa Gud Fader selff aff Himmelen/ at alting er hannem behageligt i hans Søn, At dette er vist forfare ocsaa alle Gudfryctige Menniske/ som haffue den hellig Aands vidnesbyrd hos sig/ huilcket de i Sandhed icke giorde/ vden de stadelige forlode sig til at Synden vaare affslæt/ Louens forbandelse vaare borttagen/ oc Guds vrede vaare stillet.

2. Huad Euangelium forkynder. *Dan. 9. Gal. 3. Matt. 3. oc 17. Rom. 8.*

For det tredie sagde ieg/ at vdi Euangelio vdraabis oc tilbiudis Synders forladelse/ Salighed oc det euige Liff: Thi saa siger CHRJstus selff hos Lucam / vdi det fierde oc tiuende Capittel. **Saa er det screffuet / och saa burde Christus at lide/ oc lade predicke i sit Naffn/ Penitentze oc Synders forladelse iblant alle Folck.** Oc i dette Euangelio siger hand: **Huo som troer hād skal bliffue salig.** Oc Christus siger selff hos Johannem: **Huo som troer paa Sønnen/ hand haffuer det euige Liff.** Huad haffue wi mange ord behoff? Den gantske hellige Scrifft loffuer oc tilsiger Synders forladelse/ Salighed/ oc det euige Liff/ alle dem som anamme Euangelium.

3. Huad oss tilbiudis i Euangelio. *Luc. 24. Iohan. 3.*

Men efftherdi at disse velgierninger vederfaris icke alle Folck: Fordi Cain/ Judas/ Kong Saul/ oc mange andre flere omkomme oc bleffue euige fortabte/ Oc den største part aff Verden falder paa denne dag (diss ver) vdi euig Fordømelse / da sættis dette til for det fierde i denne forklaring/ at disse velgierninger vederfaris dem som tro. For Christus siger klarlige: **Huo som troer paa mig/ hand skal icke forfaris / men haffue det Euige Liff.** Men paa det ingen skal tencke / at dette kōmer ved hans egne gierninger oc fortieniste/ da siger S. Pouel/ at **Mennisket bliffuer**

4. Huo der bliffue delactige i Christi Velgierninger. *Iohan. 5. Roman. 3.*

retfærdigt alene ved Troen/ foruden Louens Gierninger/ Oc hand siger ocsaa/ at **Det Euige Liff er Guds gaffue ved Jesum Christum.** Det er/ Det euige Liff giffuis alle dem som tro paa Jesum Christum/ icke for deris fortieniste/ men for Christi værdskyld oc velgierning.

Rom. 5.

5. For hues skyld wi bliffue deri deleactige.

For det femte sagde ieg fremdelis/ at dette gode vederfaris oss/ for Guds Søns offers oc betalnings skyld. Fordi S. Pouel siger at wi bliffue retfærdige formedelst den Gienløsning som skeer ved Christum Jesum. Thi det Gredske ord ἀπολύτρωσις som S. Pouel her bruger/ huilcket wi paa Danske kalde Gienløsning/ det mercker saadan en Gienløsning som skeer/ naar mand giør fyldist bod/ oc betaler for den som haffuer forbrøt sit Liff/ oc burde at straffis met Liffs straff. Saadan en betalning haffuer Christus forstract for oss/ den tid hand bleff giort til Synd/ det er/ til en Syndebod/ paa det at wi skulde bliffue i hannem den Retfærdighed som gielder faar Gud/ som S. Pouel siger.

Rom. 3.

2. Corinth. 5.

6. Huorfaare Christus haffuer igienløst oss.

For det siette sætter ieg disse ord til/ som ere: Paa det at Guds Godhed oc Barmhiertighed kand prisis. Disse ord stadfestis aff den Himmelske Engle skaris Exempel/ som siunge der CHRistus vaar født/ saadan en Loffsang: **Ære vere Gud i det høye/ oc Fred paa Jorden/ Mennisken Velbehagelighed.** Dette skulle wi acte at vere giort for den Sag skyld/ at alle de som kiende denne Christum/ skulle lære aff de kyske rene Englis Exempel/ at forkynde oc prise Guds godhed oc Barmhiertighed/ besynderlige effterdi at den naturlige Low vdkreffuer/ at mand skal beuise dem Tacknemmelighed som oss giøre til gode.

Luc. 2.

7. Troens Fruct.

For det sidste leggis disse ord til i Euangelij beskriffuelse/ som ere/ At naar wi ere forløste ved Euangelium/ wi da skulle beuise saadanne fructer oc gode Gierninger/ som komme offuer ens met Euangelio. Dette stadfester S. Pouel til de Epheser/ i det andet Cap. huor hand saa siger: **Wi ere skabte i JEsu CHristo til gode Gierninger/ at wi skulle vandre der vdi.** Oc hand siger en anden sted i den samme Epistel: **At Efterdi wi ere it Lius vdi HERREN/ da skulle wi vandre som Liusens Børn.** Thi kiere huor vilde det laue sig/ at wi som ere forløste oc befriede aff Syndens tieniste/ skulde alligeuel tiene Synden/ oc giffue oss vnder hendis suare Aag oc Byrde? Sancte Pouel siger: **Guds salige Naade er obenbaret for alle Menniske/ oc tucter oss/ at wi skulle forsage det wgudelige Væsen/ oc den verdslige lyst/ oc leffue tuctelige/ retfærdelige oc gudelige i denne Verden.**

Ephes. 2.

Ephes. 5. Læs her om ydermere paa anden Pintzedag/ sidst i den fierde Articel.

Tit. 2.

Efftersdi

Efterdi da at wi nu haffue met viss grund oc vidnesbyrd aff den hellige Scrifft/beuist at synden/Loffuens forbandelse/oc Guds vrede borttagis ved Euangelium/oc følger igien i deris sted retfærdighed/salighed oc det euige Liff/for Christi skyld/der som wi tro paa hannem/oc at Gud vil at wi for saadan velgierning skulle prise hans godhed oc barmhiertighed/oc beuise hannem Tacknemmelighed all vor Liffs tid: Da er det klart oc vist/at Euangelium er(som ieg sagde) en Lærdom som er obenbaret aff Gud / i huilcken oss forkyndis forløsning aff synden/aff Louens forbandelse/ oc aff Guds vrede/ oc vdraabis oc tilbiudis alle dem som tro paa Christum/retfærdighed/salighed oc det euige Liff/for den samme Christi offers oc betalnings skyld / Paa det at Guds Godhed oc Barmhiertighed kand prisis / oc at wi som ere forløste ved Christum / kunde fremføre saadan retsindig Fruct/ som kommer offuer ens met Euangelio.

Repetitio definitionis.

Dette maa saa vere sagt om Euangelio. Men det som Christus legger fremdelis til om Daaben/met huilcken Euangelij Velgierninger oss tilføyes oc beseglis/der om vil ieg tale en anden tid: Oc der om hørde wi ocsaa paa Christi Døbelsis dag/som wi kalde Fastelaffns Søndag.

Om den Tredie.

NV efftерfølger den tredie Artickel/som er den rette Artickel der hører til denne Høytid/i huilcken Euangelisten siger at Christus opfoer til Himmelen. Derfaare vil ieg kaartelige oc klarlige tale noget om Christi opfarelse til Himmels/huilcket er en Artickel i vor Christelige Tro.

Vdi denne Artickel om Christi Opfarelse til Himmels/haffue wi besynderlige try stycker at mercke/ som ere: 1. Først/ hans Nederfærd til Jorden. Thi hand foer neder til Jorden / før end hand foer op til Himmelen. 2. Dernæst/ hans Opfærd til Himmelen. 3. For det tredie/ Christi Himmelfarts nytte oc gaffn.

Try stycker at acte om Christi Opfarelse.

I.

Christi Nederfærdt til Jorden.

VDI Christi nederfarelse til Jorden haffue wi tu ting at acte/ som ere: Paa Christi gaffue/Oc hans Exempel. En Gaffue er det/at Christus foer neder aff Himmelen/oc anammede menniskelig Natur/at hand vilde met sit Offer afflætte alle vore synder: Thi formedelst CHRisti Offer er Gud Fader stillet tilfreds/oc for vor Meglers Christi skyld som saaledis ydmygede sig/tagis alle de til Naade/som tro/saa at de ere Guds Børn oc Arffuinge. For den sag skyld foer Christus neder fra Himmelen/ oc derfaare ydmygede hand oc fornædrede sig/at wi skulle opfare fra Jorden til Himmelen/oc at wi skulle ophøyes til det euige Liff oc ære. Christi Exempel skulle wi ocsaa her ansee/saa at wi ocsaa stige ned oc ydmyge oss/ som S: Peder lærer/ i sin 1. Epistels 2. Cap. huor hand saa siger: **Christus leed for oss / oc efftерlod oss it Exempel / at wi skulle efftерfølge hans Fodspaar.**

Huorfor CHRIstus foer neder fra Himmelen.

1. Petr. 2.

II. Christi Opfaerdt til Himmels.

HVordan Christi Opfarelse til Himmels vaar/ giffuer den hellige Scrifft tilkiende. Hand opfoer siunlig met legemlig oc naturlig rørelse/ oc en Sky anammede hannem op i Himmelen. Derfaare siger Sancte Pouel til de Epheser/ vdi det fierde Capittel.

Ephes. 4.

Hand opfoer offuer alle Himle. Hand haffuer dog icke ved sin Himmelfart omskifft sin Menniskelige Natur til Guddommelig Natur/ eller saaledis vdbredt hende/ at hun skulde vere lig den Guddommelige Natur/ alligeuel at begge Naturer/ Guddom oc Mandom/ ere i en Person watskillige.

Tre Trapper paa Christi Nederfart oc opfardt.

Den hellige Lærere Bernhardus giør tre Trapper paa Christi Nederfarelse oc Fornædring/ Oc disligeste paa hans opfarelse. Den første Trappe paa hans Nederfart/ er aff den øffuerste Himmel vdi Kiødet: Den anden indtil Kaarsset: Den tredie indtil Døden. Jmod disse tre Trapper paa hans Nederfart oc Fornædring/ sætter hand tre Trapper paa hans Opfaring oc forklaring. Den første er/ hans ærefulde Opstandelsis Herlighed: Den anden er/ hans Matt at døme Leffuendis oc Døde: Den tredie er/ at hand sider hos Gud Faders høyre Haand.

III. Nytte oc Gaffn aff Christi Opfarelse.

DEt Nytte oc Gaffn wi haffue aff Christi Opfarelse til Himels er mangefaald/ som wi lættelige kunde forfare aff mange sprock i den hellige Scrifft.

1. Hand haffuer offueruundet sine Fiender.

Den første Fruct er/ at Christus haffuer faaet Seyeruinding offuer sine Fiender/ som ere/ Synden/ Døden/ Dieffuelen oc Helffuede. Thi disse Fiender haffuer hand offueruundet/ oc holdet Triumph oc Seyer offuer dem/ ved sin ærefulde Opfarelse. Hand vdslætte Synden den tid hand bleff it Offer oc betalning for Synden. Der Synden vaar affslæt/ bleff Døden verieløs oc vanmectig/ Thi Synden er Dødens braadt. Der Døden bleff forstørret oc vanmectig/ miste Dieffuelen sin styrcke oc Verie. For det sidste/ efftherdi at Helffuede opsluger ickon dem alene/ som ere vnder Dødens oc Dieffuelens matt/ da beuisis der aff at Christus som haffuer offueruundet Synden/ Døden oc Dieffuelen/ hand haffuer oc saa offueruundet Helffuede.

2. Hand bereder oss veyen til Himmels.

Iohan. 14.

For det andet opfoer hand at hand vilde vere vort Hoffuet/ som først skulde opfare faar oss til Himmelen/ paa det hand vilde berede oss Veyen/ huorfor hand siger hos Johannem i det *14.* Capit. **Jeg gaar bort at berede eder Veyen/ oc ieg vil tage eder til mig.**

3. Hand vdgyder sin Kraffts skin offuer oss.

Ephes. 4.

For det tredie foer hand op til Himmels/ at hand vilde vdsprede sin Krafftis oc herligheds skin aff Himmelen/ offuer den gantske Verden/ Derfaare siger S. Pouel til de Epheser i det fierde Cap. **Hand opfoer offuer alle Himle/ paa det hand vilde opfylde allting.** Saa foer hand derfor icke op/ paa det

hand

hand vilde vere borte fra oss: Men paa det at hand met sin krafft som stedse er allevegne nærverendis tilstede / vilde styre oc regere Himmel oc Jord / oc altid vere hos sin Christne Kircke / indtil Verdens ende.

Matth. 28.

For det fierde opfoer hand / paa det hand vilde giffue menniskenn gaffuer som Paulus siger / til de Epheser i det 4. Cap. met disse ord: **Hand sætte nogle til Apostler / oc nogle til Propheter nogle til Euangelister oc nogle til hiurder oc lærere.** Det er / Hand opfoer at hand vilde vere krafftig i det hellige Predicke Embede / oc stadfeste det met vnderlige oc krafftige Tegn / oc besegle det vdi Menniskens Hierter.

4. Hand giffuer Mennisken gaffuer.

For det femte opfoer hand / paa det wi skulle haffue en Talsmand i Himmelen / som Johannes siger / i sin første Epistels første Cap. met disse Ord: **Der som nogen Synder / da haffue wi en Talsmand hos Faderen / som er Jesus Christus den retfærdige / oc hand er en Forligelse for alle vore Synder.**

5. Hand er vor Talsmand i Himmelen.

1. Iohan 2.

For det siette opfoer hand / at hand vilde drage vore Hierter til sig. Hand siger selff hos Mattheum / vdi det 6. Capit. **Huor dit Liggendefæ er / der er ocsaa dit Hierte.** Oc S. Pouel siger til de Colosser / i det 3. Cap. **Ere i opstaane met Christo / da søger det som er offuen til / der som Christus er / sidendis hos Guds høyre Haand.** Derfaare skal vor omgengelse vere i Himmelen / der som vor Frelsermand sider vdi Ære oc Herlighed / Huilcken met Faderen oc den hellig Aand / skee ære / loff oc prijs fra euighed til euighed / Amen / Amen.

6. Hand drager vore hierter til sig.

Matth. 6.
Coloss. 3.
Philip. 3.

Den Siette Sondag effter Paaske / Euangelium Johannis i det XV. oc XVI. Capittel.

IEsus sagde til sine Discipler: Naar Trøsteren kommer / huilcken ieg skal sende eder fra Faderen / Sandheds Aand / som vdgaar fra Faderen / hand skal vidne om mig. Oc i skulle ocsaa vidne / thi at i haffue veret hos mig aff begyndelse.

Dette haffuer ieg talet til eder / at i skulle icke forargis. De skulle sætte eder i Band. Oc den tid skal komme / at huo som ihielslar eder / skal mene / hand giør Gud en tieniste der met. Oc saadant skulle de

derfaare giøre eder / at de huercken kiende min Fader oc ey mig. Men ieg haffuer talet dette til eder / paa det / at naar den tid kommer / i skulle tencke der paa / at ieg sagde eder det. Oc ieg sagde eder icke saadant aff begyndelsen / Thi ieg vaar hos eder.

Forklaring paa dette Euangelium.

Sūma paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium er ocsaa en Part aff Christi Predicken / som hand haffde for sine Disciple / den Afften næst før hand leed sin Pine oc Død / paa huilcken Predicken wi nylige hørde Summa huad hun indeholder. Men denne Text indeholder it løffte oc Foriættelse / om en Talsmand som er den hellig Aand / som skal vere tilstede hos den Christne Kircke / naar hun skal lide forfølgelse aff den wgudelige Verden. Thi Christus forkynder her / at mange wgudelige Mennisker skulle met saadan Galenskaff oc hastighed / sætte sig op imod Christi Kircke / Oc besynderlige Jøderne / at de aff nidkiærhed for deris Religion oc Gudstieniste / skulle met gantske mact sætte sig imod de Christne oc Gudfryctige : Oc de skulle tælle Folck i Troen / at de giøre Gud en stor tieniste der met / at de sla de Gudfryctige ihiel oc vddriffue dem aff deris Menighed oc Forsamling. Aarsagen til denne Galenskaff oc Tiranni / siger Christus at vere deris Vankundighed oc Blindhed / som er / at de huer-

cken

cken kiende Guds Vrede imod Synden/ icke heller forstaa Christi Velgierninger. At wi nu kunde disse Christi ord diss bedre forstaa/ ville wi heraff ansee tre artickler/ som ere:

Den Første.

Den helligAands oc alle Ordens Tieneris Embede/ i den Christne Kircke.

Den Anden.

Christi paamindelse/ at de Gudfrycktige icke skulle lade sig forføre aff Forargelse/ saa at de forsage Christum/ oc bortkaste troen.

Den Tredie.

Om de Christnis Kaarss/ Oc om deris herlige Forløsning.

Om den Første.

Naar Trøsteren kommer/ huilcken ieg skal sende eder fra Faderen/ Sandheds Aand/ som vdgaar fra Faderen/ hand skal vidne om mig. Disse ord indeholde den første lærdom i dette Euangelio/ som er/ at den helligAand oc Apostlerne oc alle deris efferkommere skulde vidne om Christo.

Om den helligAand kunde wi aff denne Text see disse efterfølgende stycker/ Først/ at hand er en Gud met Faderen oc Sønnen. Dernæst/ at hand er en atskild Person fra Faderen oc Sønnen. For det tredie/ at hand vdgaar fra Faderen oc Sønnen. For det fierde/ at hand giffuis den Christne Kircke aff Christo. Oc huorfaare hand giffuis den Christne Kircke/ giffuis tilkiende i Texten/ som er/ At hand skal vere vor Talsmand/ hand skal vere sandheds Lærere/ oc hand skal vidne om Christo/ om huilcke den helligAands embede oc bestillinger ieg vil ickon her tale kaartelige/ fordi at dette skal repeteris oc igien tagis paa Pintze dag.

Huad wi her haffue at lære om den hellig-Aand.

Huorfaare kaldis hand en Trøstere eller Talsmand? Christus kalder hannem derfaare en Trøstere oc Talsmand/ at hand met dette Naffn vilde giffue tilkiende/ at den Christne Kircke oc Menighed skal lide forfølgelse/ anklagis oc fordømis aff den onde Verden: Oc giffuer der hos lige saa klarlige tilkiende/ at hun skal icke bliffue forlat aff Christo vdi sin Forfølgelse oc Modgangs tid/ men Christus sender hende en Talsmand/ som er den helligAand.

Huorfaare den hellig-Aand kaldis en Trøstere.

1. En retsindig Talsmands vilkaar ere fire. Det første er/ at hand skal trolige staa bi met den som beklagis/ eller lider Vaald oc Wræt. 2. For det andet/ skal hand tage Sagen til sig/ oc forsuare den lige som sin egen. 3. For det tredie/ skal hand lære/ paaminde oc vnderuise den som beklagis/ at hand icke viger oc afftreder fra sin rette Sag/ eller oc fortaler sig. 4. For det fierde/ skal hand trøste hannem oc giffue hannem frit Mod oc Dristighed/ om hand for-

En Forsprækeris oc Talsmands bestilling.

mercker hannem at bliffue redt/sorgefuld eller bedrøffuet. Derfaare/i det at den hellig Aand kaldis en Talsmand giffuis tilkiende/at hand først staar bi met dem som beklagis oc lide Vaald oc wræt aff den wgudelige Verden: At hand ocsaa dernæst tager Menniskens/ oc den gantske Christne Kirckis Sag til sig/oc forsuarer den lige som sin egen: At hand oc fremdelis lærer oc vnderuiser hende: Oc endelige trøster hende vdi all sin bedrøffuelse/Modgang oc Gienuordighed.

Den hellig Aand er Sandheds Lærere.

Dernæst siger Texten/ at **den HelligAand skal vere en Sandheds Lærere** / met huilcken Titel oc Naffn der 1. først giffuis tilkiende/ at Menniskene kunde icke aff deris egen forstand oc skarpsindighed komme til den rette oc salige Sandheds 2 kundskaff oc kiendelse. Dernæst at den Sandheds Lærdom som Christus her omtaler / er icke Louens / men Euangelij Lærdom: Fordi Menniskelig Fornufft kand i nogen maade begribe Louens 3. Lærdom aff sin egen Forstand. Fremdelis giffuis ocsaa met denne Titel tilkiende/at den helligAand er krafftig vdi dem som predicke oc lære Sandheds Lærdom/ oc dissligeste i dem som den høre oc anamme: Fordi hand giør det/at de som predicke oc lære kunde selff forstaa Sandhed/ oc de som tilhøre kunde det anamme oc begribe. 4. Her foruden paamindis wi ocsaa her/at wi skulle paakalde denne Sandheds Lærere/ at hand vil giffue oss Vijsdoms nøgel/ wi skulle ocsaa tage oss grandgibelige vare/at wi icke met vor wrenlighed driffue denne rene oc kyske Aand fra oss: For effterdi hand er hellig det er/ reen/ kysk/ oc helliggiørendis/ da vil hand icke bo vdi it wreent Hierte/det er/ i det hierte/som vøffuer oc vender sig i sin synd oc wrenlighed/lige som en So velter sig i Søle.

Den hellig Aand vidner om Christo.

Fremdelis siger Christus: **Denne Sandheds Aand skal vidne om mig.** J dette den helligAands embede skulle ocsaa Guds ords Tienere vere delactige/oc met hannem bære vidnesbyrd om Christo.

Men huad vidner den helligAand om Christo? Oc huad skulle Ordens Tienere vidne om hannem? Først vidner den helligaand oc Ordens tienere om Christo/at hand er en sand Gud effter scrifftens liudelse/oc er en guddommelig verelse met Faderen oc den helligAand/lige som wi bekiende i vor Christelige troes Artickle. Dernæst vidner den helligAand oc alle Ordens tienere/ at Christus er it sant Menniske/effter vor Christelige Troes Artickel/som saa liuder: Jeg troer paa Jesum Christum/ etc. **Som er vndfangen aff den HelligAand / født aff Jomfru Maria.** For det tredie/vidner den helligAand oc Ordens Tienere/at endog Christus er Gud oc Mand/dog er hand en HERRE/en Christus/ en Person/saa som vor Troes bekiendelse vidner/ oc Christus selff vidner om sig/i det hand siger: **Jngen far op til Himmelen**

1. At hand er Gud.

2. At hand er Menniske.

3. At hand er en Person. *Iohan 3.*

len vden den som foer neder fra Himmelen/ Menniskens Søn som er i Himmelen. For det fierde vidner den hellig Aand oc Ordens tienere om Christi Embede/ at hand er en Prest oc en Konge. En Prest er hand/ fordi hand haffuer met sit Offer stillet sin Fader til freds/ oc met sin Forbøn leder oss til Gud. En Konge er hand/ for hand haffuer offueruundet vore Fiender Synden/ Døden/ Dieffuelen/ Helffuede/ Oc skal kome til Doms/ at døme leffuendis oc døde: Disse fire stycker vidner den helligaand om Christo: Disse fire stycker faaregiffuis oss om Christo i vor Troes bekiendelse: Oc disse fire stycker skulle alle retsindige Guds Tienere vidne om Christo/ indtil saa lenge hand skal komme til Doms/ at døme leffuendis oc døde.

4. At hand er vor Saliggiørere.

Om den Anden.

DEtte haffuer ieg talet til eder/ at i skulle icke forargis. Her giffuer Christus tilkiende huorfaare hand haffuer talet saa meget om den Christne Kircke/ om den hellig Aand/ om sin Død oc Opstandelse: som er/ at de aff disse hans Ord skulde styrcke sig/ oc icke met andre Folck i Verden lade sig forarge. Denne Christi formaning er saare nødtørfftig alle tider/ Fordi Verden er fuld aff Forargelse. Christus siger: Ve Verden for Forargelse/ der met giffuer hand tilkiende at de som aff Forargelse falde fra Euangelio/ maa vente sig stor straff. Men paa det at huer mand kand ret lære at døme om Forargelse/ oc ret forstaa huad det er/ da vil ieg faaregiffue en fuldkommen oc grundelig Lærdom om Forargelse.

Huorfaare Christus taler om Forargelse.

Matth. 18. Marc. 9.

FOrargelse er/ i almindelighed at tale/ alt det som opholder oc forhindrer Menniskene fra Euangelij rette Bekiendelse: det er/ alle ord/ gierninger oc vduaartis facter/ som kunde giffue noget menniske aarsage oc leilighed til stød oc forargelse/ at det enten forhindris paa sin rette Saligheds vey/ eller oc viger der aff.

Huad Forargelse er.

Denne Forargelse er atskillig: Thi der er it slags Forargelse 1. som mand kalder scandalum datum, det er/ Forargelse som nogen giffuer andre/ enten met ord eller gierninger. It andet slags For- 2. argelse er det/ som kaldis scandalum acceptum, det er/ Forargelse som nogen tager sig til aff en andens ord oc gierninger. Huordanne disse tuende atskillige slags Forargelse ere/ vil ieg formedelst deris bescriffuelse oc met Exempel forklare.

To slags Forargelse.

DEn Forargelse som nogen giffuer fra sig/ er den som kommer enten aff nogen gierning eller ord/ som er ond i sig selff? Eller aff nogen gierning eller ord som i sig selff er huercken ond eller god/ men skeer dog i vtide. Begge disse Forargelser ere

I. Forargelse som giffuis.

Matth. 18.

haardelige aff Gud selff forbødne. Oc Christus siger selff / at det vaare it Menniske fast bedre / at der hengde en Møllesten om hans Hals / oc hand vaare kast mit vdi Haffuet der som det er dybest / end hand skulde giffue noget Menniske Forargelse. Her paa haffue wi disse Exempel. Artius nectede Christi guddomelige natur / oc sagde at hand vaar ickon it slæt Menniske / der met forargde hand mange / oc vaar dermet baade sig selff oc mange andre Aarsage til den euige fordømelse. Kong Dauid gaff met sit Horeri oc Mandslæt / alle sine vndersaatte oc sit Rigis indbyggere stor forargelse / oc der som hand icke haffde omuent sig / da haffde hand bleffuet euindelige fortafft. Imod saadan Forargelse beder Dauid / der hand siger: **Beuare mig fra den Snare som de haffde lagt for mig / oc fra misdederis Forargelse.** Paa dette slags Forargelse støder sig den største part i Verden / oc ligger vnder euig fordømelse: Oc der falde mange endnu daglige hoffuetkulds oc støde sig paa deñe forargelse / baade i almindelighed oc i besynderlighed.

Arius gaff Forargelse met sine onde Ord.

Dauid gaff Forargelse met sin onde gierning.

Psalm. 141.

Forargelse giffuis i tuende maade.

1. I besynderlighed.

I besynderlighed forargis Børn / Tiund oc Ettefolck. Børn see oc høre at Forældrene holde sig fra Gudstieniste / saa holde de sig ocsaa der fra: De høre Forældrene suerge / saa suerge de ocsaa effter deris Exempel: De høre dem tale ilde oc slemelige / saa følge de strax effter deris Exempel: Fordi det onde henger snarist ved: De see dem øffue sig i Fraadseri oc Druckenskaff / liue oc bedrage andre Folck / handle ilde oc vchristelige met deris Næste / saa lære Børnene de samme konster aff dem / lige som Disciple lære aff deris Skolemestere: Men ve dem ved huilcke saadan forargelse kommer. Fordi saadanne Folck de forderue oc nedertræde den Christne Kirckis Ager oc Sæd / met deris store Forargelsis storm oc vuær.

Huad mand i Barndom mon tage for hende. Det varer til yderste Alderdoms ende.

DenneForargelse som saaledis skeer i husholdning / er en Sæd oc begyndelse til alt ont vdi Verden. Thi det som børnene lære aff Forældrene / beholde de i Alderdomen / oc lære deris Børn ocsaa lige det samme. Derfaare skulle de Forældre som frytte Gud / tage sig vare met allerstørste flid / at de icke ere deris Børn til forargelse: At de derfaare tale oc snacke det som gudeligt er / handle retsindelige oc Christelige i alle ting / tiene den euige Gud / oc holde deris Børn til lige saadan Idret oc Leffnet / oc opføde dem i Tuct oc formaning til Herren / som S. Pouel raader dem: De skulle ocsaa stedse ihukome disse Christi ord / som staa hos Marcum / i det 9. Cap. **Huo som forarger en aff de smaa som tro paa mig / det vaare hannem bedre at der hengde en Møllesten om hans hals / oc bleffue kast i Haffuet som det er allerdybest.**

Ephes. 6.

Marc. 9.

2. Obenbare i almindelighed. Øffrighed.

Der foruden giffuis denne Forargelse ocsaa obenbare i almindelighed / baade aff Øffrighed oc aff Vndersaatte. Saa som den tid Jeroboam opreiste en Guldkalff at tilbede i Samaria / Item / den tid / hand grummelige forfulde Guds Propheter. Denne obenbare Forar-

forargelse giør allermest skade/naar hun giffuis aff Kirckens tienere/naar de enten met vrang Lærdom/ eller met it vgudeligt Leffnet/ giffue mange Aarsage til at tale ilde om Euangelio/ oc giffue mange skrøbelige stor Aarsage til at falde fra Ordet: Saa som de der ere gerige/ hoffmodige/Skørleffnere/Dranckere/Manddrabere oc andre saadanne/som met deris Leffnet forarge den Christne Menighed/huilcke retsindige Bisper burde met rette at sætte aff deris Embede/paa det at de icke met deris fald skulle komme andre i fald met sig. Her skulle Vndersattene icke heller vndskyldis: Thi wi see alle huordan Verden nu er/ alle ere wi forderffuede. Huo er den som icke giffuer Forargelse fra sig met Druckenskaff oc fraadseri? Huo er den som icke forarger andre/ met den slemme vaane mand haffuer at suerge oc bande? Huor mange finder mand nu vdi Verden/ som icke legge nogen snare vdi Veyen til Forargelse? De ere enten saare faa/ eller oc slæt ingen.

Predickers.

Vndersaatte.

Men effterdi at denne Forargelse som giffuis andre/ den skeer icke aleniste i en maade/ Thi stundem giffuis hun aff de ord eller gierninger som ere onde i sig selff/ stundem aff de gierninger eller ord/ som icke ere onde i sig selff/ men de skee i wtide: Da skal mand vide/ at det første slags Forargelse som skeer ved onde gierninger eller ord/ skulle alle Gudfryctige Christne fly/ som haffue deris Salighed kier. Men huad det andet slags Forargelse vedkom̃er/ som giffuis met gierning eller ord/ som i sig selff huercken ere onde eller gode/der om skal mand vide/at mand icke altid skal fly den/ Men der met skal mand giøre oc lade effter som Folckene ere til.

Obenbare Forargelse giffuis i to maade.
1.
2.

Om Forargelse som giffuis met de ting som icke ere onde.

1. Somme Folck ere stercke/ saa som de der haffue ret forstand paa 2. den Christelige Frihed: Somme ere skrøbelige/som haffue begynt at tro/oc anammet den Christelige Lærdom/men de ere icke endnu 3. ret fuldelige vnderuist om den Christelige Frihed: Somme ere haardnackede oc gienstridige/ oc ville icke lade sig lære. Det første slags Folck som ere stercke oc ret vnderuiste/ de lade sig icke forarge der aff/ at mand bruger de ting som huercken i sig selff ere onde eller gode/men de glæde sig heller ved den Christelig Frihed. Det tredie slags Folck/det er/de som ere haardnackede/ de forarge sig vel/ men du skalt intet skøtte om dem: For de ere Christi Fiender. Du skalt icke heller for deris skyld holde dig aff at bruge de ting som ere middel ting/der huercken ere onde eller gode vdi sig selff/meget mindre skalt du for deris skyld holde dig aff Christelige Dyder oc gode gierninger/ som ere: Guds rette tieniste oc dyrckelse/ aluerlig bøn oc paakaldelse/retsindig Troens bekiendelse/ oc andre saadanne. Du skalt icke heller for deris skyld holde dig fra den rette Lærdom/ Men lær oc bekiend det sande Euangelium effter Christi Exempel/ der som end alle Dieffle oc Helffuedis porte vilde staa der imod. Saa giorde Christus selff: Saa giorde de hellige Propheter oc Apostler: Saa haffue alle gudfryctige Christne altid giort. Mand pleyer almindelige at sige/at huo som er ret viss paa en ting/oc lærer ret

Huor mand met disse try slags Folck skal handle.

Met det første.

Met det tredie.

rer ret/oc giør ret/hand skal icke for Forargelsis skyld holde sig aff at giøre oc tale det som ret er. Dette er saa vist vdi Sandhed/oc stadfestis baade met Christi oc Apostlernis Exempel. Men om det mellemste slags Folck/det er/de som ere skrøbelige/oc haffue icke endnu faaet ret grundelig vnderuisning oc Forstand paa den Christelige Frihed/ om dem skal mand mercke denne S. Pouels Regel: **Der som Maden forarger min Broder/da vilde ieg heller aldrig æde Kiød/paa det at ieg skulde icke forarge min Broder.** I lige saa maade skal mand oc døme om alle middel ting/det er/de ting som Gud huercken haffuer bødet eller forbødet: Thi wi skulle vdi alle vore gierninger/giffue act paa indbyrdis Kierlighed/oc Kirckens opbyggelse/saa som det ganske 14. Capittel i S. Pouels Epistel til de Romere lærer oss.

Met det mellemste.

1 Corinth. 8. Læs dette Capittel huor mand skal handle met de skrøbelige.

Rom. 14. Læs dette Capittel grandgibelige.

Men denne Forargelse som giffuis andre (om huilcken nu er talet) haffuer endnu en anden skilsmisse/ effter de Personers leilighed oc vilkaar som hende giffue fra sig. Thi somme personer ere vdi høy stat/værdighed oc anseelse: Somme ere i ingen anseelse oc leffue foruden nogen myndighed oc stor befalning. Den forargelse som giffuis aff de personer der ere i nogen stor anseelse oc myndighed/ er meget større oc skadeligere/ end den som giffuis aff en ringe Person som icke er i nogen høy stat eller værdighed/Oc derfaare er hun oc meget større straff værd/ baade for Personens egen skyld/ som saa besmitter sin stat oc Sæde som Gud haffuer ophøyet hannem vdi: Ocsaa for de andre Menniskis skyld/huilcke hand met sit onde exempel gaff krafftig aarsage til fald oc forseelse. Thi lige som en stor Sten den falder ned aff en høy Klippe/io større hand er/io flere stycker bliffue der aff: Lige saa gaar det her met/Jo yppermere en Person er/oc io høyre stat oc værdighed hand er ophøyet til/ io flere drager hand paa fald met sig/naar hand falder. Naar en Guds Ords tienere synder met Druckenskaff/Horeri oc Skørleffnet/Mandslæt eller andre laster/da giør hand meget større forargelse der met/ end en Landsknect/ en Hoffmand/ en Bodsmand/ eller en Bonde: Oc derfaare bør hannem at straffis met større straff/ For hand drager flere paa fald met sig. Lige saa skal mand døme om alle andre ypperlige Personer i Verden. Kong Dauid vaar icke den eniste Horkarl oc Manddrabere der vaar i Jødeland/ dog vaar hans Synd meget større oc grueligere baade for Gud oc Mennisken end hans vndersaatis Synder/ for den store Forargelse der aff kom: Derfaare bleff hand oc straffet met meget større Plage/besynderlige met legemlig straff. En Husbonde vdi Husregimente som dricker sig drucken/ hand synder meget mere end hans Suend oc tienere/om hand dricker: Fordi Husbonden er Exempel oc Speyel for alle sine Folck vdi sin Gaard/ men Suenden som er ickon ringe oc føye anseet/ hand actis icke aff nogen i saa maade/at mand skulde efterfølge hannem/vden det skeer aff wgudelige tiund.

Skilsmisse paa Forargelse effter Personernis vilkaar.

En smuck lignelse.

Presters Synder ere større end wlærde Folcks.

Kongers oc Herrers Synder ere større end Vndersaattis.

Foreldris Synd er større end Børnis oc Tiunadis.

Oc

Oc dette maa nu saa vere sagt om den Forargelse som giffuis andre/som mand kalder scandalum datum.

Den Forargelse som mand tager sig til/ eller oc Phariseisk Forargelse/er den som nogen tager sig til aff andris gode oc retsindige gierninger eller ord/eller aff andre ting. Oc denne Forargelse er tuendefaald/Menniskelig oc Dieffuelsk. Den menniskelige Forargelse skeer stundem aff de vgudelige / stundem aff de fromme. Aff de vgudelige skeer hun/ naar de vgudelige for- 1. arge sig: Enten aff de Gudfryctigis retsindige gierninger: Eller oc 2. at mand effter den Christne Frihed/friligebruger de ting som huer- 3. cken ere bødne eller forbødne aff Gud: Eller oc aff den Christne Kirckis vduaartis ringe anseelse. Thi naar de vgudelige see at de Gudfryctige plagis oc trengis met kaarsset/maa vere huer mands skostrug/ skumpelskud oc foractelse i Verden/da tage de sig der aff aarsagge til diss større fald oc Forargelse/saa som Jøderne giørde huilcke der forargede sig aff Christi fornædring / oc den Christne Kirckis bedrøffuelse: Lige som mange oc saa paa denne dag forarge sig/ aff den Christne Menigheds skrøbelighed oc breck. Tuert imod tage de Gudfryctige sig Forargelse/ naar de see at de vgudelige blomstris oc det gaar dem lyckelige oc vel / naar den Christne Kircke trengis aff Tiranner oc Vaaldsmend/ naar mange vskyldige føris hen til Galie/Steile/Suerd oc anden Vdød / naar de see at den Christne Kircke anfectis oc forstørris aff Kætteri oc falsk Lærdom. Men denne Forargelse offueruinde de igien/En part ved den hellig Aands hielp oc styrcke/ en part aff Christi Kirckis Exempel/En part ved gudelige oc aluerlige Bøner til Gud. Oc der er intet bedre oc krafftigere raad eller Lægedom imod dette slags Forargelse/ end at mand sætter der imod Guds euige oc idelige vane/ som hand altid pleyer at bruge her i Verden: Hand pleyer altid at lade sin Christne Kircke her vdi Verden vere vnder Kaarsset oc atskillig Gienuordighed / paa det at hun i fremtiden skal æris met hans elskelige Søn vor HERRE Jesu Christo.

II. Forargelse som mand tager sig til.

Menniskelig forargelse.

1.

2

Raad imod de Christins Forargelse.

Dieffuelsk Forargelse er / naar Menniskene vrettelige tage sig noget for/som siunis at giffue dem frit loff til at synde/ saa som Cham der vden tuil for denne Aarsage skyld saa fortrædelige oc haanlige bespaattede sin Fader Noæ/at hand kunde der ved berede sig en vey til at synde der effter vden Straff/ saa tit som hannem lystede. Saadanne Folck haffue wi endnu mange paa denne dag/ som met større flitighed oc vindskibelighed end tilbørligt er/sammen sancke de hellige Forfædris Synder oc Laster/ saa som Lots Blodskam/ Noæ Druskenskaff/ Abrahæ Boleri met sin Pige/Dauids Horeri oc Mandrab/ S. Peders Meneed/ Josephs haarde Aag oc Plage som hand lagde paa Egypterne/ Zachei Aager oc bedrageri: Disse laster sætte de sig for/at de der met kunde forsuare deris Synd/oc øffue sig vden blusel oc haanhed i alle laster oc skalckhed:

Dieffuelsk Forargelse.

Genes. 9.

Genes. 19. Genes. 9. Genes. 16. 2. Sam. 11. Matth. 26. Genes. 42. Luc. 19.

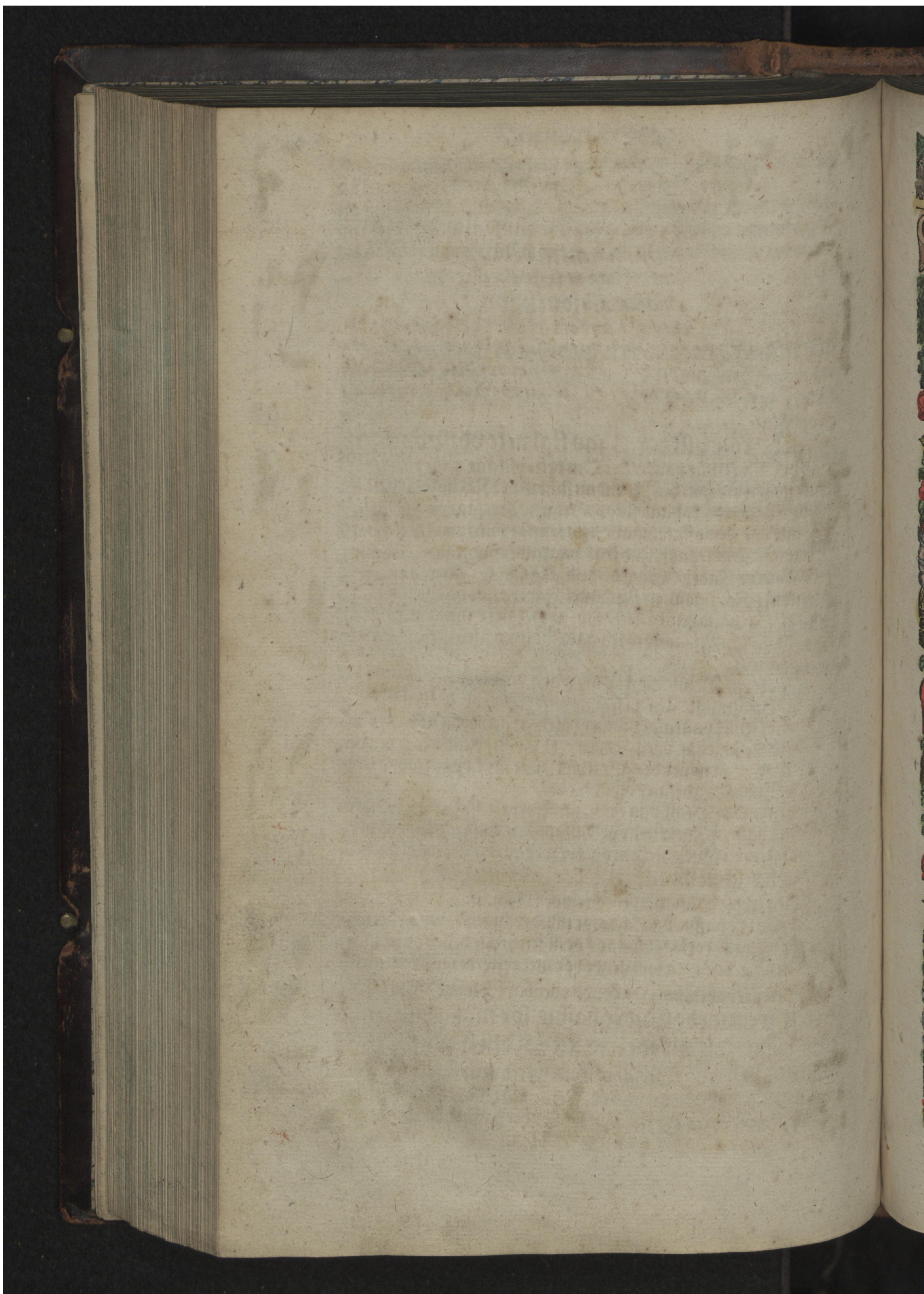
Ja de søge aff andre Mennistis Laster oc Synder/ huorledis de der aff kunde faa Aarsage til at forsuare deris Skalckhed/ oc forhærde sig selff Gud til Foractelse. Huorfaare dette slags forargelse icke met vrræt kaldis en Dieffuelsk Forargelse/ saa som den der ophol- dis oc staar paa idel bespaattelse/ Gud til forsmædelse oc vanære.

Om den Tredie.

Den tredie Artickel er om den Christne Kir- ckis Kaarss oc Forfølgelse/ om huilcket Christus her taler met disse Ord: **De skulle sætte eder i Band. Oc den tid skal komme/ at huo som ihielslar eder/ hand skal mene hand giør Gud en stor tieniste der met etc.** Her taler CHRistus om sine Disciplers oc den gantske Christne Kirckis Forfølgelse oc Kaarss/ Oc der hos huor met de skulle trøste sig: Hand sætter ocsaa Aarsa- gen huorfaare de vgudelige saaledis forfølge oc plage den Christ- ne Kircke oc Menighed/ **Dette/** siger hand/ **skulle de giøre e- der/ fordi de kiende huercken min Fader eller mig.** Men efſterdi at der er nu nylige talet/ den tredie Søndag effter Paaske/ om Kaarsset oc Trøst i Kaarss oc Bedrøffuelse/ da vil ieg det icke nu her igientage/ paa det at ieg icke skal giøre det forlangt: Derfaare kand mand der see oc læse det som der om er faa- regiffuet. Den euige Gud Fader/ met sin kiere Søn oc den hellig Aand skee loff/ prijs/ heder oc ære til euig tid/ Amen/ Amen.

Ende paa den første Part aff denne Postilla.

POSTILLA
Eller
Forklaring paa Euangelia/ som almindelige om Søndage oc Hellige dage/ pleye at faa regiffuis oc predickis i Christi Kircke oc Menighed.

Screffuen paa Latine
Aff
Niels Hemmingssøn D.

Vdsæt paa Danske aff
Rasmus Hanssøn. R.

Denne anden Part aff denne Postilla/ indeholder alle Euangelia fra Pintzedag til Aduent/ Oc saa disligeste Hellige dagis Euangelia.

ANNO
1600.

CHRISTOFFER VALCKENDORP
Til Glorup.

1. Timoth. 4.
Gudfryctighed er nyttig til
alting.

Paa Pintze dag/ Euangelium Johannis i det XIIII. Capit.

JEsus sagde til sine Disciple: Huo mig elsker / hand holder mine Ord/ Oc min Fader skal elske hannem / oc wi skulle komme til hannem/ oc giøre Bolig hos hannem. Men huo mig icke elsker/ hand holder icke mine Ord. Oc det Ord som i høre/ er icke mit/ men Faderens som mig vdsende. Saadant haffuer ieg talet til eder/den stund ieg haffuer veret hos eder. Men Trøsteren den hellig Aand/ huilcken min Fader skal sende i mit naffn/ den samme skal lære eder det altsammen / oc minde eder paa alt det / som ieg sagde eder. Jeg lader eder Fred/min Fred giffuer ieg eder. Jeg giffuer eder icke som Verden giffuer. Eders Hierte forfærdis icke/ oc fryčte sig icke. J hørde/ at ieg sagde eder / Jeg gaar bort/oc kommer til eder igien. Haffde i mig

kier/da glædde i eder/at ieg sagde/Jeg gaar til Faderen/ Thi Faderen er større end ieg. Oc ieg sagde eder det nu/ før end det skeer / paa det/ naar som det nu skeer/ at i skulle tro. Jeg skal her effter icke tale meget mere met eder: Thi denne Verdens Første kommer/ oc haffuer intet met mig. Men at Verden skal kiende/ at ieg elske Faderen / oc ieg giør saa som Faderen bød mig.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsage til denne Høytid.

DEnne Høytid / som wi kalde PENTECOSTEN, det er/Pintzedag/ eller den halfftrediesinds tiuende dag/ er indskicket oc stifftet til en hukommelse om Guds Velgierning / at hand stadfeste det hellige Euangelium/ paa den halff trediesinds tiuende dag effter Christi opstandelse. Thi paa den dag sende vor HErre Christus sin hellig Aand neder aff Himmelen/ som siunlige sætte sig offuer Apostlerne/lige som gloendis lue/ huilcken der icke aleniste ledde Apostlerne vdi all Sandhed/ effter Christi Foriættelse: Men ocsaa krafftelige beuiste for den gantske Verden/at Jesus Christus er i Himmelen/oc nu her offuen aff met dette Mirackel oc vnderlige gierning beuiser oc stadfester sin Lærdom at vere aff Gud. Thi lige som Louen bleff vdgiffuen/ paa den halfftrediesinds tiuende dag effter den første Jødernis Paaske der de hulde i Eigpten /oc da bleff ocsaa Louens Lærdom stadfest met forfærdelige Mirackel oc Tegn/ som der staar i den anden Moisi Bog/ i det nittende Capit. Lige saa vilde Gud paa den halfftrediesinds tiuende dag effter den rette Paaske/ paa huilcken Guds wskyldige Lam JEsus Christus bleff slactet oc offret/ stadfeste sin Søns Euangelium met dette vnderlige Mirackel/som er/met den hellig Aands siunlige vdsendelse / saa som wi vdi denne dags Epistel/ vdi Afftensangs Predicken faa videre at høre.

Paa Jødernis Pintze dag giffuis Louen.

Exod. 19.

Paa vor Pintze dag/ stadfestis Euangelium.

Nu ville wi gaa til dette herlige oc trøstelige Euangelium/ huilcket ocsaa er en part aff den lange Predicken som Christus haffde for sine Disciple/Skertorsdag at afften/før end hand gick til sin Død oc Pine. Summen paa denne Text som i nu hørde / er denne/ Christus lærer oss det rette Tegn/ huor paa wi skulle kiende en retsindig Tro oc Kierlighed til Gud/oc disligeste huad gaffn Disciplene haffue der aff at de tro paa Gud oc elske hannem / som er/ at de skulle haffue en rolig samuittighed ved den hellig Aand / huilcken CHRistus loffuer at Faderen skal sende dem i hans Naffn. Christus paaminder ocsaa sine Disciple / om sin Seyeruinding

Summa paa dette Euangelium.

offuer Dieffuelen/ at Verden kand aff denne Seyeruinding lære at kiende huor saare kier Faderen haffuer hende. At dette her hører hen til at styrcke Disciplene/ at de icke skulle forarge sig paa Kaarsset oc falde fra Euangelij bekiendelse. Men paa det at wi diss bedre kunde forstaa dette trøstelige Euangelium/da ville wi her aff forhandle fire Arteckler/ som ere:

Den Første.

It ret vist Tegn/ huor paa mand skal kiende Troen oc Kierlighed til Gud.

Den Anden.

Huad Nytte oc Gaffn mand haffuer der aff/ at mand holder Guds Ord.

Den Tredie.

Christi Foriættelse om vor Trøstere den helligAand.

Den Fierde.

Om den Fred som Christus loffuer/oc giffuer sine Disciple.

Om den Første.

IEsus sagde til sine Disciple: Huo mig elsker hand holder mit Ord. Disse Ord skulle wi grandgibelige mercke: Thi de vise oss it ret Tegn/ huor paa mand skal kiende/om mand troer stadelige paa Gud/oc elsker hannem aff Hiertet. Huo som elsker Christum/ hand hører hannem gierne: Hand mercker gierne oc beholder det som hand hører: Hand giør gierne effter det som hand mercker oc beholder. Thi disse stycker ere sammenknytte aff Naturen. Wi see almindelige iblant Menisken at vere saadan viis oc vane/at mand icke gierne/ vden stor kedsommelighed/ gider hørt dem tale/ som mand icke haffuer kier eller maa vel lide. Tuert om igien/at mand haffuer ingen større lyst end mand kand høre dem snack oc tale/der mand haffuer kier oc maa vel lide/ oc dem hører mand ocsaa met stor actsomhed oc flytighed/ besynderlige naar mand veed at de met stor Viisdom oc Forstand tale det som nytteligt oc gaffnligt er.

En lignelse.

Men huad er Christi Ord? Hans Ord er/ at giøre Penitentze/ det er/ at kiende sin Synd oc Guds Vrede for Synden/oc met en stadig Tro omuende sig til Gud. Thi saaledis haffuer baade hans forløbere S. Hans Baptista/oc Christus selff begynt deris Predicken: Her aff see wi Christi affect oc hiertelag til oss/ Fordi vden Penitentze/det er/omuendelse til Gud/er det wmugeligt at wi kunde bliffue salige. Huorfaare Christus siger selff: Vden saa er at i omuende eder/da skulle i allesammen omkomme. Oc der kand ingen omuende sig til Gud ved en aluerlig Penitentze/ vden den som troer Euangelium/det er/ forlader sig oc slar vist sin lid til/ at Christus er visselige saa til finde mod hannem/ som

Christi Ord er.

1. At giøre penitentze.

Luc. 13.

2. At tro Euangelium.

1. Petr. 1.
hand forkyndis oss ved Euangelium/det er/at hand er vor Salig-
giørere/ Retfærdiggiørere oc Gienløsere. Denne Troes en-
de er vore Siælis Salighed/ som S. Peder siger i sin før-
ste Epistels første Cap. Oc hos Johannem i det tredie Capit. siger
Iohan. 3.
S. Hans Baptista: Huo som troer paa Guds Søn/
hand haffuer det euige Liff. Denne Penitentzis oc omuen-
Penitentzis Fructer.
delsis besynderligste Fructer ere disse: Først/ Gudfryctighed mod
1. Gud/ oc en retsindig Guds dyrckelse oc tieniste. Dernæst/ it Chri-
2. steligt wskyldigt Leffnet/ met vduaartis oc induaartis helliggiø-
relse. Den tredie er/ Kierlighed til vor Næste/ som kommer aff en
3. Huor aff Kierlighed kommer.
ret stadig Tro/ aff it retsindigt rent Hierte/ oc aff en god Samuit-
tighed. Den fierde er/ at giøre sit Embede oc kald fyldist i Guds
4. fryct/Gud til ære oc vor Næste til gaffn. Alle disse Dyder smyckis
5. oc prydis aff en sand Taalmodighed/ som er en ret Lydighed mod
Gud vnder Kaarsset. Huo som vil vere min Discipel/
Math. 16. Luc. 9.
siger Christus/ hand skal forsage sig selff/ oc tage sit
Kaarss paa sig/ oc efftersølge mig daglige.

Giensigelse.
Huad hører ieg her? maatte nogen sige/Hui vdkreffuer du saa
Suar.
meget? Bliffue wi icke retferdige oc salige ved troen alene? Det
er sanden/ wi bliffue retfærdige aleniste ved Troen: Men wi skulle
giøre skilsmisse imellem Aarsagerne til vor Salighed/oc den Lydig-
hed som Gud vdkreffuer aff sine. Wi skulle ocsaa giøre skilsmisse i-
mellem vor Megleris egne velgierninger/som hand oss beuist haff-
uer/oc imellem vor tilbørlige tieniste/som wi ere hannem skyldige.
Wi bliffue retfærdige ved Troen alene/ fordi ved Troen alene be-
fatte wi Christum/ ved hues Lydighed wi ere bleffne retfærdige/som
Rom. 5.
S. Pouel siger/ til de Romere i det 5. Cap. Naar wi nu saaledis
ere bleffne retfærdige/da ere wi ny Mennisker/oc ere Guds Børn/
som skulle nu her effter leffue it nyt gudeligt leffnet/ oc effterfølge
vor Himmelske Faders Exempel.

Kiendemercke paa Guds Børn.
Men her skal mand ocsaa mercke/at lige som der er tu Tegn/
huor paa mand kand kiende Guds Børn. Saa ere der ocsaa tu
tegn/paa huilcke Dieffuelens Børn kunde kiendis. Guds Børns
1. Induaartis
Tegn oc Kiendemercke er it induaartis/oc it andet vduaartis. Det
induaartis Tegn er/ omuendelse til Gud/Troen/Gudfryctighed/
2. Vduaartis.
oc en god Samuittighed. Vduaartis tegn er/Guds ords hørelse/
oc en Christelig høffuisk omgengelse iblant Menniskēn. Thi lige
som Christus siger her/ at huo som haffuer Kierlighed til Guds
ord oc gierne vil høre det/ det er it visst tegn at hand er Christi Dis-
cipel: Lige saa vdkreffuer S. Peder en høffuisk omgengelse iblant
Dieffuelens børns tegn. 1. Induaartis
Folck/ huor aff Gud kand æris/oc den Christne Kircke kand opbyg-
gis. Men Dieffuelens Børns induaartis Tegn er/ at leffue hen
foruden Penitentze/foruden Tro til Gud/foruden Gudfryctighed/

at haff-

at haffue en ond Samuittighed/ at lade onde affecter oc begeringer regere oc haffue Herredømme vdi sig. Vduaartis Dieffuelens børns tegn er Guds ords foractelse/ oc it wchristeligt Leffnet. Disse tegn skulle i grandgibelige mercke/ oc huer randsage oc offuerhøre sig selff/ huad heller hand bør at regnis i tallet iblant Guds Børn/ eller iblant Dieffuelens Børn. Der som hand finder sig at vere iblant Dieffuelens børn/ da er det tid at hand vender om igien met det første/ paa det hand skal icke falde Hoffuetkulds oc styrte vnder Guds dom/ før end hand ved selff aff. Der som hand fornemmer sig at vere iblant Guds Børn / da skal hand tacke Gud / bede om Troens / Kierligheds / oc andre Christelige Dyders forøgelse: Hand skal bede Gud/ at hand vil styrcke hañem ved sin hellig Aand paa det hand icke skal formedelst Dieffuelens mangfaaldige list/ forføris fra en Christelig omgengelse.

2. Vduaartis. En nyttige Lærdom.

Om den Anden.

OC min Fader skal elske hannem / Oc wi ville komme til hannem / oc giøre vor Bolig hos hannem. Her opregnis offuermaade herligt oc ypperligt nytte oc gaffn / som mand faar der aff at mand holder Christi Ord.

Tre slags gaffn aff Guds Ord.

Det første gaffn oc nytte er/ at Gud Fader elsker dem som holde Christi Ord. Thi hand elsker dem/ oc haffuer dem kier vdi sin elskelige Søn Jesu Christo/ som S. Pouel siger til de Epheser i det 1. Cap. Huad dette er it stort oc drabeligt gaffn / kand mand der aff forstaa/ at den som icke troer paa Christum / hand bliffuer vnder Guds Vrede oc Vgunst / saa som dette Sprock liuder: Huo som icke troer paa Sønnen/ offuer hannem bliffuer Guds Vrede. Huor som Guds Vrede er/ der er Synden/ der er Døden/ der er euig Fordømelse/ der er Helffuede/ der er Dieffuelens tiranni/ met faa ord at sige: Der er alt ont. Tuert om igien/ Huor Guds Venskaff oc Kierlighed er/ der ere alle vore fiender offueruundne/ der er Salighed/ der er Glæde/ der er det euige Liff oc alt gaat. Lader oss derfaare betencke dette store gaffn wi haffue aff Guds Ords hørelse oc beuarelse/ paa det at wi der aff kunde ydermere opueckis oc tileggis at elske Ordet oc haffue det kiert.

I. Guds Faders Kierlighed oc Venskaff.

Iohan. 3.

Guds vrede

Guds Venskaff.

Det andet Gaffn oc Nytte sætter Christus met disse Ord: Wi ville komme til hannem. Huad kand oss nogen tid vederfaris nogen større ære/ end denne/ at Gud Fader / Søn oc hellig Aand vil kome til oss? Der som Gud Fader/ Søn oc hellig Aand kommer til den som hører oc holder Christi Ord/ da er det i

II. Den hellige Trefaaldigheds nærue-relse.

Sandhed vist oc fast/ at de icke ere komne til hannem tilforn/ der hand icke hørde Ordet/ men hand haffuer her til veret vnder Dieffuelens mact/ i Mørckens rige/ der som Døden oc Fordømelse haffue deris Regimente. Mand holder det for it stor Venskaff oc gunst/ om en Konge vil komme til nogen aff sine vndersaatte/ oc drage ind til hannem. En fattig oc ringe Person holder det for en stor ære/ at den som ypperlig oc mectig er/ vil besøge hannem: Men denne ære kand ingen lignis ved/ at Gud Fader/ Gud Søn/ oc Gud den hellig Aand vil komme til det Menniske/ som elsker Christum oc holder hans Ord.

En lignelse.

III. Det tredie gaffn oc nytte er/ at den hellige Trefaaldighed vil icke aleniste komme til det Menniske som holder Christi Ord/ men vil ocsaa sla sin Bopæl hos hannem/ oc bliffue vdi hannem. Met denne offuermaade trøstelige Foriættelse giffuer Christus tilkiende/ at de som høre CHristi Ord oc beuare det/ de ere den hellige Trefaaldigheds Bolige/ vdi huilcke Gud Fader/ Gud Søn/ oc Gud den hellig Aand boer: Endog at den gantske Christelige Kircke oc Menighed kaldis Guds eniste Tempel oc Bolig/ Dog alligeuel er huer Christen i besynderlighed en synderlig Tempel oc bolig/ som den hellig Aand boer vdi. See her huor ypperlig oc herlig er denne Foriættelse: Der som en loffuer en fattig Stackarl en stor Sum Gods oc Liggendefæ/ da skulde hand i Sandhed met rette glædelig oc vere lystig/ at hand som før vaar fattig oc ælendig/ vaar nu bleffuen rig oc mectig. Men her tilsigis oss it offuermaade stort Liggendefæ/ som er at den hellige Trefaaldighed vil bo vdi oss/ huilcket gaar vsigelige langt offuer alle Klenodie oc Liggendefæ/ som i Verden kunde vere.

Den Hellige Trefaaldigheds Bolig.

Huer Christen er Guds Bolig.

MEN huad giør Gud Fader som boer vdi oss? Huad giør Guds Søn? Huad giør den hellig Aand? Det Menniske som Gud Fader boer vdi/ dem beskermer hand oc beskytter met sit Regimente oc Allmectighed/ imod Dieffuelens tiranni/ i den sted at Satan haffuer sit fulde Regimente oc Herredøme/ vdi alle dem som icke tro. Guds Søn lærer oc opliuser dem met sin visdom oc Lius/ imod all Mørckens oc vildfarelsens Taage. Den hellig Aand giøre dem hellige met sin Hellighed/ vier oc saluer dem til Propheter/ Konger/ Prester oc Herrens Helgen. Til Propheter vier hand dem/ fordi at wi see det met vor troes Øyen: Wi høre det met vor troes Øern/ som ingen kand met sine legemlige øern begribe. Om denne Prophetiske gaffue predicker Joel/ huilcket ocsaa S. Peder omtaler i sin Predicken paa Pintze dag/ som Lucas bescriffuer i Apostlernis gierningers andet Capit. Hand kroner oc saluer dem til Konger/ baade at wi ere bleffne Guds Børn ved Christi Seyeruinding/ desligeste ocsaa for wi ved Christi Krafft haffue Herredøme offuer Døden oc Heluede/ som CHRIstus selff siger til sine Disciple/ hos Lucam/ i det andet oc tiuende Cap.

Huad den hellige Trefaaldighed vdretter vdi Mennisken.

Ephes. 2.

Christne ere Propheter.

Actor. 2.

Christne ere Konger.

Jeg

Jeg vil beskicke eder it Rige/ lige som min Fader haffuer beskicket mig. Til Prester vier hand dem/ Fordi naar wi tro paa Christum/ da haffue wi mact oc ræt til at offre Gud Loffoffer oc tackoffer: Wi haffue frihed at wi maa paakalde Gud/ ved Christum vor eniste Meglere/Talsmand oc ypperste Prest: Wi haffue mact oc myndighed at predicke oc lære Guds Ord/ dog huer effter som hans kald oc Embede vdkreffuer. Til Guds Helgen vier hand oss/ fordi ved troen til Christum regnis oc actis wi hellige oc rene/ lige som wi alle maade haffde fuldgiort Louen til punct oc til pricke.

Luc. 22.

Christne ere Prester.

See her huor mangfaaldigt gaffn oc nytte det fører met sig/ at wi haffue Christi Ord kiert oc holde det. Der kand ingen større Værdighed vere til/ ingen større ære/ eller nogen ypperligere heder oc herlighed/ end denne er. Men huad skulle wi her aff lære? Wi skulle lære at leffue retsindelige/ som denne stor stat oc ære vdkreffuer/ paa det at wi icke met vor vrenlighed vddriffue Gud aff vore Hierter: Men fast heller stedse loffue oc prise hannem/ vdi sand Gudelighed oc Hellighed. At denne stor Stat oc Herlighed skal dette paaminde oss/ giffuer S. Peder tilkiende/ i sin første Epistels andet Cap. huor hand saa siger: I ere den vdualde slect/ det kongelige Prestedøme/ det hellige Folck/ det Folck som Gud haffuer vdualdt sig til en Eyendom/ at i skulle forkynde hans Dyder/ som haffuer kaldet eder aff Mørcket/ til sit vnderlige Liws. I som i fordom tid icke vaare it Folck/ Oc ere nu Guds Folck: Oc i fordom tid icke vaare i Naade/ men ere nu i Naade. Der aff indfører Apostelen fremdelis denne Formaning/ oc siger: Holder eder derfaare fra kiødelige begeringer/ som stride imod Siælen/ oc haffuer en god omgengelse iblant Hedningene. Derfaare saa mange Velgierninger som wi høre at Gud beuise oss/ saa mange Prege oc Gadde skulle wi tage oss til/ huilcke der skulle gadde oc tilegge oss til it helligt oc gudeligt Leffnet. Efftterdi da at Christus loffuer oc tilsiger oss her saadanne store ting/ oc den hellige Trefaaldighed boer i dem som tro/ da lader oss legge vind paa/ at wi kunde vere rene oc prydede/ saa som Guds Tempel oc Bolige bør at vere: Lader oss vere Aandelige Konger/ at wi kunde haffue Herredom offuer Synden/ oc icke nu lenger tiene hende met vor onde Lyst oc Begering: Lader oss vere Prester/ oc offre Herren leffuendis offer/ oc i en stadig tro til Christum paakalde hannem: Lader oss vere Guds Helgen oc affskilde fra den vguđelige hob i Verden/ paa det at wi skulle icke falde paa ny igien/ vdi vore gamle Synder oc vrenlighed.

Den største ære oc herlighed.

Lærdom.

1. Pet. 2.

Prege oc Gadde som skulle egge oss til Guds frycktighed.

Om den Tredie.

MEn Trøsteren den helligAand/ som Faren skal sende eder i mit Naffn/ Hand skal lære eder det altsammen/ oc minde eder paa alt det som ieg sagde eder. Dette er CHRisti Foriættelse/ met huilcken hand loffuer oc tilsiger sine Disciple den helligAand. Wi haffue nu hørt/ huor ypperlige oc værdige Folck de Christne ere: Nu ville wi ocsaa høre/ huad der følger met saadan ypperlighed oc værdighed. Oc fordi at wi icke kunde forhandle oc forklare saadanne ypperlige ting/ saa som det sig burde oc som deris ypperlighed oc værdighed vdkreffuer/ da ville wi som smaa Børn noget staffue oc stamme om huert stycke i besynderlighed/ som indeholdis i denne offuermaade herlige oc ypperlige Foriættelse. Saa indeholde nu disse faa ord siu stycker om den helligAand/ huilcke ieg vil kaartelige opregne/ oc vende oss til nytte oc gaffn. Thi disse stycker begribe i sig Aarsagerne/ huorfaare den hellegAand er oss sent oc giffuen.

Christus ypperlighed

Siu Sager huorfor den HelligAand bleff vdsent.

Først kaldis den helligAand Paracletus, det er/ en Trøstere oc Forsuar: Endog at der vaar talet i dag otte dage noget om dette Naffn/ dog er det icke vnyttigt at ocsaa røre noget der om paa denne dag. Saa kaldis hand da en Trøstere oc Forsuar/ for hand skal staa bi met dem som ere sorgefulde oc bedrøffuede/ lære dem/ trøste dem/ tage sig deris Sag til/ oc den som sin egen forsuare/ oc endelige driffue oss til/ at wi raabe oc aff Hierte sige: Abba hierte kiere Fader/ forbarm dig offuer oss for din Søns skyld/ huilcken du gaff oss til en Saliggiørere. Oc det er den første Sag/ huorfaare den helligAand er oss tilgiffuen.

1. At hand skal vere vor Trøstere.

Den anden Sag er/ at hand skulde giøre oss leffuendis/ oc derfaare kaldis hand Spiritus, en Aand. Der ere tuende slags Liff til/ Det ene er it naturligt Liff/ ved huilcket alle liffartige Creatur leffue/ dette Liff varer en føye tid/ fordi at det opslugis oc forkaartis paa det sidste formedelst Døden. Det andet er Guds Liffs/ fra huilcket S. Pouel siger dem at vere affskilde som icke kiende Christum. Dette Liff giffuis oc begyndis aff denne Christi Aand/ huilcken hand loffuer oc tilsiger sine Disciple. Oc det er icke forgengeligt/ men euigt/ saa som det der er Guds eget oc hører hannem selff til. Ved dette Liff leffue alle de som tro paa Christum/ som S. Pouel siger til de Galater i det andet Cap.

2. At hand skal giøre oss leffuendis.

Tu slægs Liff. 1. 2.

Ephes. 4.

Galat. 2.

Den tredie sag/ huorfaare den helligAand er oss sent oc giffuen/ er/ at hand skal helliggiøre oss/ huorfaare hand kaldis Sanctus, Hellig. Oc giør hand oss hellige/ naar hand forarbeyder troen vdi oss/ naar hand føder oss paa ny/ naar hand reformerer oc omskiffter vor hu/ hiertelag oc vilie: Met faa ord at sige/ naar hand forarbeyder i oss/ at wi bliffue til ny Creatur/ som leffue effter Guds vilie.

3. At hand skal giøre oss hellige.

Den fierde Sag/ huorfaare den helligAand sendis oc giffuis oss/ er/ at hand skal opuecke oc styrcke en hellig kierlighed iblant oss/ Derfaare sigis hand at vdsendis fra Faderen til Børnene. Thi lige som en Fader elsker sine Børn/ oc haffuer en ret Hiertens inderlig kierlighed til dem: Lige saa er hans største vilie oc begering/ at Børnene skulle efterfølge hans Exempel/ oc elske huer andre indbyrdis. Dette bør alle dem at giøre som holde Gud for deris Fader. Men huilcke som det icke ville giøre/ de haffue enten aldrig veret Guds Børn/ eller oc de falde slemmelige fra deris Faders art/ oc vanslecte paa en anden ont art.

4. At hand skal optende Christelig Kierlighed i oss.

Den femte Sag/ huorfaare den helligAand er oss skenckt oc giffuen/ er/ at wi aff hannem skulle lære/ huorledis Gud vor Himmelcke Fader er tilsinde mod oss. Derfaare siger CHRIstus: **Hand skal lære eder alting.** Huad hører ieg her? Skal den helligAand lære andet end det som Propheterne oc Moses lærde? Eller skal hand lære oss andet end det som oss faaregiffuis i den hellige Scrifft? Ney ingelunde/ Thi hand skal lære lige det samme. Haffue wi da icke nock i den hellige Scrifft? Huad haffue wi da den helligAands Lærdom behoff? Wi haffue vel nock i den hellige Scrifft/ saa meget som Lærdommen vedkommer: Men saa meget som vor Forstand er anrørendis/ da haffue wi icke nock der vdi/ Thi der som wi end hørde Ordet tusinde gange/ da er det alt forgeffs/ vden den helligAand lærer oss induaartis. Fordi at **Salven lærer oss allehaande**/ som Apostelen siger.

5. At hand skal obenbare oss Gud Faders vilie

Merck.

1. Iohan. 2.

Den siette Sag/ huorfaare den helligAand er oss skenckt oc giffuen/ befattis i dette ord/ **I mit Naffn**/ Huor met de bemerckis den allersidste oc endeligste Sag/ huorfaare den helligAand giffuis oss/ som er/ at alle de som tro paa Christum/ skulle bliffue salige. Thi efterdi at Christus er vor Salighed/ oc den helligAand sendis oss vdi hans Naffn/ da er der icke tuil paa/ at hand io sendis for vor Saligheds skyld.

6. At hand skal forøge Troen til Salighed i oss.

Den siuende Sag er/ at hand skal styrcke oc stadfeste Christi Ord vdi oss. **Hand skal lære eder alting**/ siger Christus/ **oc minde eder paa alt det ieg haffuer sagt eder.** Alt dette her giffuis kaartelige tilkiende om den helligAand/ i dette Euangelio som paa denne Høytid predickis i den Christne Menighed: Vdi vor Christelige Troes Artickle læris der mere om hannem/ oc end kaarteligere oc met færre ord: Der læris at hand er en sand Gud/ At hand er den tredie Person i Guddommen/ At hand giør oss leffuendis oc hellige/ Oc at wi en stadig Tro skulle forlade oss paa hannem/ Lige som paa Faderen oc Sønnen. Men her om skal ydermere talis en anden tid/ oc wi haffue nylige/ i dag otte dage/ oc i dag tre Vger/ hørt noget der om forhandle.

7. At hand skal stadfeste Christi ord vdi oss.

Om den Fierde.

JEg lader eder min Fred/ min fred giffuer ieg eder/ Jeg giffuer eder icke som Verdē giffuer. Denne Christi foriættelse er ocsaa offuermaade ypperlig oc trøstelig/ oc i Sandhed meget større end Verden kand begribe eller forstaa. Her maatte nogē sige: siger icke Christus som wi nylige hørde: J skulle lide forfølgelse oc trengsel i Verden/ De skulle sætte eder i Band? Ja det er vist/ Christus siger disse ord. Oc derfaare giøre hand skilsmisse imellem tuende slags Fred/ som ere/ Verdens Fred oc sin Fred. Huordan Verdens Fred er/ kand huer mand see oc forstaa: Men huordan Christi Fred er/ forstaar ingen vden Guds Børn alene. Thi det er den Fred der Euangelium omtaler/ om huilcken Fred ieg talede videlige paa tredie Paaske dag/ oc bleff ocsaa noget der om rørt den første Søndag effter Paaske. Men ieg vil ickon nu kaartelige tage det igien/ oc sige huad Christi Fred er. Christi Fred er/ at wi ere forligte met Gud saa hand tager oss til Naade/ forlader oss Synden/ giffuer oss den hellig Aand oc det euige Liff/ effter som den Christne Kirckis Bøn liuder: O euige Gud/ du som ved den hellig Aands oplinselse/ lærde de trofaste Christnis Hierter/ Giff oss den Fred som Verden icke kand giffue/ paa det at vore hierter kunde vere stille oc rolige. Denne Fred giffue oss JEsus Christus Guds Søn/ Huilcken met Gud Fader oc den værdige hellig Aand skee ære/ loff oc priis til euig tid/ Amen/ Amen.

Skilsmisse imellem Verdens Fred oc Guds Fred.

Læs paa tredie Paaske dag/ den første Artickel/ om Christi Fred.

Huad Christi Fred er.

Paa anden Pintzedag/ Euangelium Johannis i det III. Capit.

JEsus sagde til Nicodemo: Saa elskte Gud Verden/ at hand gaff sin enbaarne Søn/ paa det at alle de som tro paa hannem/ icke skulle fortabis/ Men haffue det euige Liff. Thi Gud sende icke sin Søn til Verden/ at hand skulde døme Verden/ men at Verden skulde bliffue salig ved hannem. Huo som troer paa hannem/ hand skal icke dømis/ Men huo som icke troer/ hand er allrede dømt:

dømt: Thi hand trode icke paa Guds enbaarne Søns Naffn. Det er Dommen / at Liuset er kommet i Verden / oc Mennisken elskte mere Mørcket end Liuset / Thi deris Gierninger vaare onde.

Huo som giør ilde hand hader liuset/oc kommer icke til Liuset / at hans Gierninger skulle icke straffis. Men huo som giør Sandhed hand kommer til Liuset/ at hans gierninger skulle bliffue obenbare / Thi de ere giorde i Gud.

Forklaring paa dette Euangelium.

IGaar hørde wi at vor HErris Jesu Christi Euangelium bleff stadfest ved it vnderligt Mirackel oc Jertegn / som vaar/ at Christus sende den helligAand ned aff Him̃elen i en siunlig skickelse/ huilcken icke Apostlerne alene fornomme / men ocsaa alle de som den dag vaare i Jerusalem saae hannem/saa som Lucas formelder i Apostlernis gierningers andet Cap. J dag faaregiffuer den Christne Kircke it deyligt Euangelium/ i huilcket Christus lærer summa paa den gantske Lærdom/huilcken den helligAand vaar paa Pintzedag giffuen til at stadfeste. Her taler Christus met Nicodemo/som vaar en aff Phariseerne/ oc en Øffuerste for Jøderne / som wi faa videre at høre paa hellig Trefaaldigheds Søndag. Hannem faaresætter Christus/i den text som ieg nu oplæste/aarsagen baade til salighed oc Fordømmelse/oc giffuer tilkiende baade huoraff Salighed haffuer sin oprindelse/oc hueden Fordømelse kommer. Hand siger at

Actor. 2.

Hui dette Euangelium i dag forhandlis.

Christus er derfaare giffuen/ at de som tro paa hannem skulle ved hannem bliffue salige: De andre siger hand at henge i deris Fordømelse/ saa som wi klarlige ville see i Textens forklaring. Oc ville wi her ansee oc forhandle fire Artickler:

Den Første.

Om Guds store Kierlighed oc Barmhiertighed mod Mennisken.

Den Anden.

Om det Redskaff/ ved huilcket Mennisken bliffue delactige vdi Christi velgierninger.

Den Tredie.

En merckelig trøst for alle Gudfryctige/ imod Syndens oc Fordømelsens fristelse.

Den Fierde.

Skilsmisse imellem de tro oc de vantro.

Om den Første.

SAa elskte Gud Verden/ at hand gaff sin enište Søn. Met disse faa ord rosis oc prisis Guds kierlighed oc Barmhiertighed mod Mennisken/ huilcken der icke faaregiffuis met blotte ord/ men ocsaa beuisis met en offuermaade oc ypperlig gierning. Thi det er icke en ret kierlighed/ som enten aleniste skiulis vdi Hiertet/ at en vil en anden gaat oc tencker gaat om hannem: Eller oc sider paa Tungen/ at en taler en anden vel til: Men det er en ret Kierlighed som kommer aff hiertens grund/ oc lader sig see baade met ord oc gierning. Huorledis siger da Christus her at Gud elskte oss? Hand elskte oss saa storlige/ oc haffde oss saare kier/ at hand gaff sin eniste Søn til it Værd/ at igienløse Verden met/ at hand skulde met sin Død igienløse oc fri dem som vaare forplictige til euig Død oc Fordømelse. Om denne Guds kierlighed taler S. Pouel i sin Epistel til de Rom. i det 5. cap. Gud priser sin Kierlighed mod oss/ i det at CHRIstus døde for oss/ der wi end da vaare Syndere. Oc vdi den samme Epistel siger hand/ i det otende Capittel: Er Gud met oss/ huo kand vere imod oss? Huilcken der icke end sparde sin egen Søn/ men gaff hannem hen for oss alle.

En ret Kierlighed.

Huor kier Gud haffuer oss.

Rom. 5.

Rom. 8.

Wi see oc forfare daglige i vort gantske Leffnet oc i alle tings regering oc ordning/ atskillige krafftige Beuisninger oc Tegn/ at Gud elsker Menrnisken oc haffuer oss kier. Men den Kierlighed som lader see oc beuisis aff disse legemlige ting/ som wi kunde see her i Verden/ er neppelige it lidet Skygge aff den offuermaade store Kierlighed/ aff huilcken Gud elsker oss i sin Søn/ huilcken hand

Himmel oc Jord oc alle Creatur/ Skou/ marck Ager/ oc eng Haffuer oc alt det til er/ lærer oc beuiser Guds Kierlighed.

gaff til dem allerbitterste oc forsmædeligste Død for vor skyld. Denne Guds Kierlighed haffuer en wsigelig barmhiertighed met sig/ om huilcken Moses/ Propheterne oc Psalmerne mange steder omtale/ aff huilcke ieg vil tage nogle faa Vidnesbyrd/ til at styrcke oc stadfeste oss met om Guds naadige vilie mod oss. Moses siger vdi sin 2. Bogs 34. Cap. HERRE/ HERRE/ barmhiertig Gud oc naadig/ oc taalmodig oc meget miskundelig/ oc trofast/ Du som beuiser Naade til tusinde Led/ oc forlader Ondskaben/ Offuertrædelsen oc Synden. Oc i den femte Moisi Bog/ i det femte Capittel/ siger Gud selff: Jeg er Herren din Gud/ som beuiser barmhiertighed vdi mange tusinde Led/ mod dem som mig elske/ oc holde mine Bud. Esaias Prophete siger i sit sextende Cap. Der skal beredis en Stol aff Naade. Jonas Prophete siger i sin Propheties 4. Capit. Jeg veed at du HERRE est naadig/ barmhiertig/ langmodig oc aff stor miskundhed/ oc lader dig angre det onde. Dauid vdi sine Psalmer taler mange steder om denne Guds store Barmhiertighed. Vdi den tretten oc tiuende Psalme siger hand: Jorden er fuld aff HERRENS Miskundhed. Oc i den 103. Psalme siger hand: HERREN er barmhiertig oc naadig/ taalmodig oc meget miskundelig. Hand skal icke altid trætte/ ey heller vere vred euindelige. Hand handler icke met oss effter vore Synder/ oc betaler oss icke effter vore misgierninger: Thi at saa høyt som Himmelen er offuer Jorden/ lader hand Naade bliffue mectig offuer dem som hannem frycte. Lige som en Fader forbarmer sig offuer sine Børn/ saa forbarmer HERREN sig offuer dem der hannem frycte. Item/ vdi den samme Psalme: HERRENS Naade varer fra euighed til euighed/ offuer dem som hannem frycte.

Barmhiertighed oc Kierlighed staa sammen.

Exod. 34.

Deut. 5.

Esa. 16.

Ion. 4.

Psalm. 33.

Psalm. 103.

Saadanne Sententzer findis mange i den hellige Scrifft/ huilcke oss commendere oc rose Guds kierlighed oc wsigelige Barmhiertighed/ Oc vise oss huor viit denne kierlighed oc Barmhiertighed vdstrecker sig/ Huad hun vdretter/ Oc huorledis wi skulle der i bliffue delactige. Huor viit Guds Barmhiertighed vdstrecker sig kand mand her aff see/ at hun naaer til mange tusinde Led/ at hun

I. Huor vijt Guds barmhiertighed vdstrecker sig.

 opfylder

opfylder den gantske Verden/ at hun offuergaar Himmel oc Jord/ at hun er lige som en Faders Kierlighed oc forbarmning offuer sine Børn. *2. Huad hun vdretter.* Huad denne kierlighed oc Barmhiertighed vdretter/ kand mand her aff see/ at Herren borttager Synden/ at hand giør syndere retfærdige/ at hand affløser dem oc siger dem quit fra den fortiente straff oc Pine. Denne Barmhiertighed er funderet oc grundfest paa Christo Guds Søn/ for hand giorde Guds retfærdighed fyldist met sit offer/ Oc flyde oss retfærdighed met sin Lydighed mod Guds Low. Huorledis wi vdi denne Guds barmhiertighed bliffue delactige *3. Huem der i bliffue delactige.* læris met disse ord/ at Scrifften siger: De som hannem elske/ De som hannem frycte oc holde hans Bud/ det ere de som tro paa Christum/ oc aff Troen beuise Gud ny lydighed. Men her om skal mere talis vdi den anden Artickel.

NV ville wi grandgibelige offuerueye ordene vdi denne Text. Christus siger: **Saa elskte Gud Verden.** *Gud elsker alle Menniske.* Huo elsker? Gud. Huem elsker hand? Verden. Holt her stille/ oc betenck vel disse ord. Gud elsker Verden/ derfaare hører io denne salige Kierlighed icke til Jøderne alene/ Thi de ere icke vden en part aff Verden. Hand elsker Verden/ Derfaare elsker hand icke alenniste nogle faa Menniske vdi Verden/ saa som de helligste oc frommiste i Verden. *1. Timoth. 1.* Ja Jesus Christus er derfaare kommen til Verden/ at hand skulde giøre Syndere salige. Huad meen da Christus ved dette ord Verden? Der met meen hand alle de Menniske som haffue veret/ nu ere/ oc skulle komme i Verden. *Iohan. 1.* Johan. Baptista siger: **See det Guds Lam/ som borttager alle Verdens Synder.** *1. Timoth. 2.* Item/ S. Pouel siger: **Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige.** Derfaare saa tit som wi høre at Gud elsker verden/ da skulle wi huer vdi sin sted betencke/ at wi ere en part aff den Verden/ som Gud elsker oc haffuer kier.

Huad Gud elsker / Oc huad hand hader i oss. Maatte nogen sige: Huorledis gaar det til at Gud kand haffue oss kier/ efftersi at wi ere Syndere? Suar. Gud finder tuende ting i oss: It/ som hand selff haffuer giort: It andet/ som er kommet aff oss selff. At wi ere Menniske/ som haffue Legeme oc Siæl/ det er aff hannem: Dette sit Creatur elsker Gud/ oc haffuer det kiert. Men at wi ere Syndere/ det haffue wi icke aff hannem/ men det er kommet aff oss selff: Thi wi haffue aff vor egen fri vilie bedreffuet Synden/ oc det hader Gud: Oc paa det at det onde som Gud hader kunde vdslættis oc borttagis/ gaff hand sin Søn i døden/ oc vil at de som ville vere delactige vdi hans barmhiertighed/ skulle formedelst en daglig Penitentze oc Omuendelse/ døde oc dempe vdi sig dette onde/ som er Synden.

Huor kier Gud haffuer oss. Huorledis elsker da Gud Verden? **At hand gaff sin eniste Søn for hende**/ for den Sag skyld at hand skulde tage

all

all Verdens Synd paa sig/ oc dø for hende paa Kaarsset: Dette er io en stor Kierlighed/ saa at der kand aldrig vere nogen større Kierlighed til.

Frue ratio vil altid mestre Gud i sine gierninger.

MEn her støder Menniskelig Fornufft sig/ som icke kand begribe oc forstaa Guds vnderlige raad/ oc siger her imod saaledis: Er icke Gud almectig? Jo hand er almectig. Kand hand icke da giøre alt det hand vil? Jo hand kand det visselige giøre. Haffde det icke da veret bedre/ at hand i en anden maade haffde beuist sin Kierlighed mod oss/ end saaledis giffue sin eniste Søn vdi Døden? Her til suarer Augustinus oc siger: Der som hand end haffde giort det i en anden maade/ da haffde det icke heller bleffuet oss til tacke/ eller veret oss til maade. S. Pouel siger: **Det vaar Gud behageligt at giøre dem salige formedelst den daarlige predicken/ som tro der paa.** Derfaare skulle wi sætte vor kiødelige Fornufftis Dom tilbage/ oc sige met Dauid: Lucerna pedibus meis Verbum tuum Domine. det er/ **O HErre/ dit ord er en Lycte for mine Føder/ oc it Liws paa mine Veye.**

Augustini Suar.

Gud kand icke giøre oss til naade.

1. Corinth 1.

Psalm. 119.

Der hos skal mand oc dette vide/ at Gud er icke aleniste allermectigst/ men hand er ocsaa allerretfærdigst/ allerbarmhiertigst/ oc alleruisist. Det Menniskelig Kiøn vaar faldet i Synden: Huad vdkreffde her Guds Retfærdighed? Hun vdkreffde i sandhed/ at det Menniskelige Kiøn skulde straffis/ effter som Synden vaar stor til. Lige som Synden vaar wendelig/ (fordi at det wendelige gode vaar fortørnet ved hende) Lige saa vdkreffde Guds retfærdighed/ at Menniskens Kiøn skulde enten plagis met euig Pine oc Straff Eller oc der skulde skee nøyactigt vederlag oc betalning for straffen. Dette vederlag kunde ingen komme affsted vden Gud: Men effterdi at Gud icke vaar plictig til Straff oc Pine/ anammede Guds Søn Menniskelig Natur/ oc vdi hende giorde fyldist for den gantske Verdens Synder. Och saaledis beuiste Gud icke aleniste at vere allermectigst/ men ocsaa allerretfærdigst/ allerbarmhiertigst/ oc alleruisist: Thi hand alene fant paa raad oc middel/ huilcke Menniskelig Fornufft icke kunde paafinde. Hand gaff sin Søn i Døden/ huilcken met Guddoms krafft offueruant Synden Døden/ Dieffuelen oc Helffuede: Aff sin barmhiertighed tog oss til Naade: Met sin Retfærdighed fuldkom Guds Retfærdighed: Oc aff sin Viisdom paafant raad til at giøre oss salige.

Herom er oc noget talet tilforn/ paa langfredag. Læs der i den siste Artickel.

Dette forklaris ocsaa gantske herlige vdi den skøne Psalm. Adams store Wlydighed. etc. som findis i Psalmebogen.

Om den Anden.

AT alle de som tro paa hannem/ icke skulle fortabis/ men haffue det Euige Liff. Her faare giffuis oss det rette middel oc redskaff/ ved huilcket

wi bliffue deelactige vdi vor Megleris Christi velgierninger. Men efftersi at disse ord ere Guds Søns ord/ oc it synderligt Blomster/ eller gyldene Klenodt oc liggendefæ aff den gantske hellige Scrifft/ vil ieg offuerueye oc ansee dem/ det ene effter det andet/ oc giffue tilkiende huad Lærdom wi aff huert ord skulle anamme oc mercke.

Jt ædelt gyldene Klenodt.

I. Alle. Tyende suare fristelser.

Først siger hand: Alle. Dette ord Alle er en krafftig Lægedom imod tuende suare Fristelser/ aff huilcke den første er de particularitate, det er/ at Gud skulde vduelle nogle Menniske til Salighed oc icke alle. Den anden er om vor Wuærdighed for Syndernis mangfaaldighed. Der ere mange Menniske til i Verden/ huilcke som vel bekiende at Gud er naadig/ oc beuiser mange sin Barmhiertighed/men de tuile om saadan ypperlig oc store velgierning ocsaa hører dem til. Dette er en suar Fristelse/huilcken Guds Søn læger met dette ord/ Alle. Thi der som Christi velgierning icke haffde strackt sig til alle Meñiske/da haffde hand ingelunde sagt Alle/ men hand haffde sagt mange/ eller nogle. Lader oss derfaare giffue Christo den ære/ at hand er viss oc sandru/oc huer beslute stadelige ved sig/ at Christi Velgierninger ocsaa høre hannem til.

I. Den første/ om vor vduelelse.

2. Den anden Fristelse/om vor Wuærdighed.

Fremdelis/ kommer der en anden Fristelse/ naar wi betencke vore Synders mangfaaldighed oc storhed/ huilcke Fristelse saare styrckis oc forøgis aff det megle onde wi lide her i Verden. Denne Fristelse læger Christus ocsaa met dette ord Alle. Thi hand siger icke: Huer den som er retfærdig/eller oc den som haffuer bedreffuet liden Synd/ men Alle/ saa mange som findis vdi den gantske vide Verden. Dette stadfester ocsaa det Værd der er vdgiffuet til vor Gienløsning/ som er Christi Blod/ huilcket der renser oc toer oss icke aff nogle faa Synder/men aff alle: thi saa siger Johannes

1. Iohan. 5.

Jesu Christi Blod renser oss aff all Wretfærdighed/ det er/ aff alt det som wi haffue wretfærdelige handlet oc bedreffuet imod Guds Low. Derfaare skal ingen fortuile for sin Siugis storhed/ Christus vor Læge er viis oc forfaren/ oc haffuer krafftig Lægedom imod alle Siuger oc Fristelser/som er hans Død oc Pine.

II. Som tro.

For det andet følger i Texten: Som tro/ met huilcke Ord det gantske menniskelig Kiøn atskillis i tu slags Menniske/aff huilcke en part tro/ oc en part icke tro. De som visselige forlade sig til/ at Gud er dem naadig oc barmhiertig/ effter sin Foriættelse/ de tro: De som fordøme Euangelium/oc icke ville forlade sig til Christum/ de tro icke/ Oc det er deris egen skyld/ at de icke tro: Thi Christi Velgierninger vdstrecke sig vel til alle Menniske/oc tilbiudis alle effter Christi befalning/ Men de anammis ickon aleniste aff dem som tro/saa som Christi Befalning oc Foriættelse liuder:

Gaar

Gaar vd i den gantske Verden / oc predicker Euangelium for alle Creatur / Huo som troer hand skal bliffue salig. Her see wi at velgierningen tilbiudis alle / men de alene anamme den oc faa gaffn der aff / som tro / De andre forfare oc fordømis for deris egen skyld oc forsømelse. Thi endog at Gud aff sin Barmhiertighed vil at alle Menniske skulle bliffue salige: Dog vil hand aff sin retfærdige Dom at de Vantro skulle fordømis / huilcke hand gierne vilde haffue salige / der som de haffde villet anamme Salighed met Troen / oc icke saa slemmelige haffde den forskut.

1. Timoth. 2.

For det tredie følger i Texten: Paa hannem. Thi den bliffuer salig som troer paa hannem / det er / paa Guds Søn Jesum Christum / som er it sant Menniske oc Verdens Saliggiøre. Huad er at tro paa hannem? Det er / at fortuile paa sig selff oc all sin egen krafft oc gierninger / oc vente sig alt gaat aff hannem.

III. Paa hannem.

For det fierde følger: Skal icke fortabis. Met disse ord giffuis oss tu ting tilkiende: Det ene / at alle de som icke tro paa Christum / ere vnder den euige Fordømelse. Det andet / at Menniskene affløsis oc fries aff denne Fordømelse / aleniste ved Troen til Christi eniste Offer oc Fortieniste. Derfor er dette den allerstørste Euangelij Velgierning / at mand bliffuer fri fra den fortiente Straff oc euige Fordømelse.

IIII. Skal icke fortabis.

For det femte følger: Men haffue det euige Liff. Dette er ocsaa den allerstørste velgierning som Euangelium tilbiuder oss: Den euige død haffde wi fortient oc den burde oss at lide / men det euige Liff faa wi ved Christi fortieniste / met saa skel at wi i en stadig tro forlade oss fast paa hannem / oc bliffue der vdi varactige indtil enden. Her aff kunde wi nu tage en viss skilsmisse imellem Louen oc Euangelium / imellem vore gierninger oc Troen. Louen tilsiger oc loffuer det euige Liff: Dog met den besked / at mand fuldkommer Louen. Men efftersdi at ingen kand fuldkomme Louen / da er det der aff klart / at ingen kand faa det euige Liff ved Louen. Euangelium loffuer oc tilsiger det euige Liff for intet / aff naade oc barmhiertighed alle dem som tro paa Christum / thi Christus haffuer fuldkommet Guds retfærdighed for dem alle. Derfaare anammer Troen Guds velgierninger som hand oss beuiser aff naade / huilcke velgierninger Louen tilbiuder / met dette vilkaar at mand fuldkomer hende til punct oc pricke. Men naar wi haffue ved Troen anamet saadanne Guds velgierninger oc ere der vdi bleffne delactige / da skulle wi giøre gode gierninger / Icke vdi den mening / at wi der met ville fortiene det euige Liff / Men at wi som Guds fromme Børn kunde beuise vor Tro oc Lydighed mod hannem / met gode gierninger / i all Gudelighed oc Ærlighed.

V. Men haffue det euige Liff.

Skilsmisse imellem Louen oc Euangelium.

J huad mening wi skulle giøre gode gierninger.

Om den Tredie.

Thi Gud sende icke sin Søn til Verden/ at hand skulde døme Verden: Men at Verden skulde bliffue salig ved hannem. Huo som troer paa hannem/ hand skal icke fordømis: Men huo som icke troer/ hand er allerede dømt/ For hand troer icke paa Guds enbaarne Søns Naffn. Disse ord indeholder den tredie Artickel/ i huilcken wi baade haffue Trøst oc Forskreckelse. Thi disse ord trøste alle dem som tro oc bekiende deris Synder/ Oc forskrecke alle haardnackede/ som icke ville tro paa Christum. Efftherdi at Christus lættelige saa huor stor Menniskens Skrøbelighed er/ oc mest deris/ som rettelige betencke Louens Sententz oc Dom/ Thi naar de høre/ at alle de ere Døden oc Fordømelse vndergiffne/ som icke beuise fuldkommen Lydighed effter Louen/ da kunde de icke andet end forskrecke for Louens trusel: Derfaare trøster CHRistus dennem oc siger: Gud sende icke sin Søn til Verden/ at hand skulde døme Verden/ men at Verden skulde bliffue salig ved hannem. Her taler hand om sin første Tilkommelse til Verden/ som skeede for den sag skyld/ at hand vilde giøre alle Syndere salige/ som giøre Penitentz oc tro paa hannem: Derfaare haffuer hand brugt disse liffsalige ord/ oc der met kaldet syndere til sig/ saa sigendis: Kommer hid til mig/ alle i som arbeyde oc ere besuarede/ Jeg vil vederquege eder. Item/ en anden sted siger hand: Jeg er icke kommen at kalde de Retfærdige/ Men Syndere til Penitentze. Derfaare/ saa mange som ere Christi ord lydige oc giøre Penitentze/ de ere fri fra den euige Fordømelsis sententz oc Dom: Thi saa siger Sandhed selff: Huo som troer paa hannem/ det er/ paa Guds Søn/ hand skal icke dømis/ met den euige Fordømelsis Dom. Denne Foriættelse trøster oss imod louens oc vor samuittigheds dom/ for den som skal komme at døme leffuendis oc døde/ hand siger her met klare Ord/ at huo som troer paa hannem/ hand skal icke dømis. Denne Foriættelsen skulle wi stadelige tro/ oc forlade oss der til at det skal bliffue vist oc fast/ huad oss her loffuis oc tilsigis/ Oc denne Tro oc Tillid vil vere oss storlige nødtørfftig oc giøris behoff/ imod Louens trusel/ imod Dødens forskreckelse/ imod Helffuedis Ild/ imod Dieffuelens

Trøst for alle som tro paa Christum.

1. Timoth. 1.

Matth. 11.

Matth. 9.

Trøst imod Louens forbandelse.

lens tiranni/ oc i vor Døds stund: Thi det kand ingelunde skee at den euige Sandhed kand liue.

Her til er nu talet om de Gudfryctigis trøst: Nu effterfølger en haard forskreckelse/ for alle dem som icke ville tro Euangelio. Saa siger Christus: Huo som icke troer/ hand er allerede dømt/ for hand troer icke paa Guds enbaarne Søns Naffn. Her maatte nu nogen sige: Skal der icke da holdis nogen anden dom? Jo der skal vist holdis dom/ Menniskens Søn skal komme i sin tid at døme lige som hand haffuer loffuet. Huad er det da hand siger: Hand er allerede dømt/ eller hand er fordømt? Met disse ord giffuer Christus tilkiende/ huordanne alle Adams Børn ere foruden Troen/ det er/ foruden Christo vor Meglere/ hand siger/ at de ere dømde/ det er/ de ere fordømde/ saa meget som Aarsagen til Dommen vedkommer: Fordi at Aarsagen til Dommen er vdi dem selff/ som er/ Guds Lous offuertrædelse/ oc en forhærdelig Gienstridighed imod Gud/ der til ocsaa Louens Sententz oc Dom/ som i Paradis bleff faaregiffuen/ den tid Gud haffde skafft Menniskẽ/ oc siden bleff repeteret oc igientagen paa Sinai Bierge/ liudendis at alle de ere forbandede/ som icke ere lydige effter hans Bud oc befalning. Til denne forbandelse ere alle de forplictige/ som icke tro paa Guds Søn/ som alene haffuer taget deris Forbandelse paa sig/ saa mange som tro paa hannem. At dette er saa i Sandhed/ beuisis aff disse effterfølgendis Ord: Det er Dommen/ at Liuset er kommet i Verden/ oc Menniskẽ elskte mere Mørcket end Liuset. Det er/ Derfaare bliffue Menniskene fordømde/ fordi at de icke vilde anamme Guds Søns Lius met Troen/ men de vilde heller bliffue vdi deris Mørckhed oc Wforstandighed/ oc det for den Sag skyld/ at deris Gierninger vaare onde.

En haard forskreckelse for alle vantro Menniske.

Aarsagen til Fordømelse.

Om den Fierde.

Huo som giør ilde hand hader Liuset/ oc kommer icke til Liuset/ at hans gierninger skulle ick straffis. Naar Tiuffue ville stiele/ da elske de Mørcket: Lige saa oc de Menniske som icke endnu ved Troen til Jesum Christum ere igienfødde til gode gierninger/ de føris oc driffuis hen met gantske mact til at giøre ilde/ derfaare hadede Euangelij Lius: J den sted at tuert imod/ den som giør gaat/ haffuer en god Samuittighed/ hand kommer til Liuset/ oc giør sine gierninger obenbare/ saa at hand skøter icke at Folck seer der paa: Det er/ den som kommer til Christi Lius/ oc haffuer aff hans Aand lært at giøre vel/ hand bliffuer icke lenger vdi Wforstandighed oc Mørckhed/ men legger vind paa at vandre saa som Liusens Barn.

Tiuffue elske mørcket.

De vgudelige hade Euangelium.

Her

Skilsmisse paa de tro oc de vātro. Matth. 7.

Her aff skulle wi derfor lære / først at giøre Forskel imellem de 1. tro oc de vantro: Thi mand skal altid aff Gierningerne giøre skilsmisse der imellem / saa som CHRIstus siger en anden sted: **It gaat Træ bær god Fruct / men it ont Træ bær ond Fruct.** Dernæst skulle wi ocsaa lære / at Euangelij 2. Lius icke kand lide eller fordrage / at wi induøffue oss igien vdi det gamle Mørcke oc vildfarelse. Hid hen høre Christi oc Apostlernis mangfaaldige formaninger oc paamindelser. Christus siger selff hos Mattheum: **Lader saaledis eders Lius skinne faar Menniskē / at de kunde see eders gode Gierninger / oc prise eders Himmelske Fader.** Oc S. Pouel siger: **J vaare i fordom tid Mørcket / men nu ere i it Lius vdi HERREN / vandrer derfaare saa som Liusens Børn.** Lige saa siger oc Sancte Peder: **Saa afflegger nu all Ondskaff / oc all Besuigelse / oc Hyckleri / oc affuend oc all bagtalelse / J ere komne til HERREN / som til den leffuende Sten / der er bortkast aff Menniskē / men hand er vduald oc kaastelig hos Gud. Oc bygge i ocsaa eder som de leffuende Stene til it aandeligt Hus / oc til it helligt Prestedom / til at offre Aandelige Offer / som ere Gud behagelige formedelst JEsum CHRIstum.** Derfaare skal ingen mene sig at haffue Frihed formedelst Euangelium / saa at hand maa frit synde oc bruge sig vdi all Ondskaff som hand selff vil. Euangelium giør oss fri oc ledige fra Synden / derfaare vil det icke / at de som ere fri skulle ydermere giffue sig vnder Syndens Aag: CHRistus siger selff: **Effterdi at Sønnen haffuer friet eder / da ere i to visselige fri / Huo som giør Synd hand er Syndens tienere.** Derfaare at wi ere fri ved Jesum Christum / da lader oss saaledis bruge vor Frihed / at wi icke bliffue Syndens / men Guds Tienere / ved Jesum Christum vor Herre / Huilcken skee euig Loff / Heder / Ære oc Tacksigelse / fra euighed til euighed / Amen.

Euangelij Lius kand icke lide synden. Matth. 6. Ephes. 5. 1. Petr. 2. Psalm. 118. Euangelij Frihed. Iohan. 8.

Paa

Paa tredie Pintzedag / Euangelium Johannis i det X. Capit.

JEsus sagde til Phariseerne: Sandelige / sandelige / ieg siger eder: Huo som icke gaar ind at Dørren i Faarestien / men stiger andenstedz der ind / hand er en Tiuff oc en Mordere. Men den som gaar ind at dørren / hand er Faarenis hiurde. Den samme lader Døruaacteren op faare / oc Faarene høre hans Røst. Oc hand kalder sine Faar ved naffn / oc fører dennem vd. Oc naar som hand haffuer vdladet sine Faar / da gaar hand bort faare dem / oc Faarene følge effter hannem / Thi de kiende hans Røst. Oc en fremmet følge de icke effter / men fly fra hannem / thi de kiende icke den fremedis røst. Dette Sprock sagde Jesus til dem / Men de forstode icke hand det vaar / som haud sagde til dem. Da sagde JEsus til dem igien: Sandelige / sandelige ieg siger eder: Jeg er Dørren til Faarene. Alle de som ere komne faar mig / de haffue veret

Tiuffue

Tiuffue oc Mordere/oc Faarene lydde dennem icke. Jeg er Dørren/den som gaar ind ved mig/hand skal bliffue salig/oc skal gaa ind oc vd/oc finde Føde. En Tiuff kommer icke vden at stiele/myrde oc ødelegge. Jeg er kommen/at de skulle haffue Liffuet oc offuerflødige nock.

Forklaring paa dette Euangelium.

Y Gaar hørde wi om det euige Liff/huilcket wi faa oc bekomme ved Troen til JEsum Christum: J dag visis oss den rette Dør oc Døruacteren/paa det at ingen skal gaa vild at den rette Dør til det euige Liff/oc søge nogen anden Vey eller Dør/ved huilcken hand Ingelunde kand komme til Liffuet. Men paa det at wi diss bedre kunde forstaa dette Euangelij text/skulle wi grandgibelige giffue act paa aarsagen der til/oc atte Grunden oc Meningen der paa/huor aff wi siden kunde ansee Summen paa disse Christi ord. Aarsagen til disse ord vaar denne: Christus helbredede it Mennniske som vaar blind født/Huor met hand beuiste sin Guddom/oc gaff tilkiende/at hand vaar Messias/som Gud i fordom tid haffde loffuet oc tilsagt Jøderne. Men Phariseerne oc de Scriffklloge/som den tid attedis for Guds Folcks rette Hiurder/bleffue der ved fortørnede/saa som de der misunte Christo den ære/at hand skulde vere Messias oc den rette Hiurde som dem vaar loffuet/Jmod huilckis had oc vanart Christus forsuarer sig/oc beuiser sig at vere den rette Hiurde. Saa er derfaare Meningen oc grunden paa disse Christi ord/at Christus vil der met bescriffue den rette Faaresti/det er/den rette Kircke/hues rette Hiurde hand er alene. Det vaar aarsagen til denne Text oc meningen der paa. Summa paa dette Euangelium er/at Christus skamfuter oc igiendriffuer de Scrifftklaage/som gaffue sig vd for de rette Hiurder/oc bestaar sig at vere den rette Hiurde/vdi hues Faaresti de ere alle/saa mange som høre hans Røst/effterfølge hannem/oc vige fra de fremmede/det er/falske Hiurder. At wi nu det diss bedre kunde begribe/vil ieg her aff forhandle tuende Artickler.

Aarsagen til denne Text. Iohan. 9.

Meningen.

Summa.

Den Første.

Om de falske Hiurder.

Den Anden.

Om den rette Hiurde/oc rette Faaresti.

Om den Første.

SAndelige/sandelige ieg siger eder: Huo som icke gaar ind at Dørren i Faarestien/men

stiger

stiger andensteds ind / hand er en Tiuff oc en Mordere. Dette er en falsk Prophetis rette bescriffuelse / oc i det at Christus faaregiffuer en falsk Prophetis Exempel / da forstaar hand oc meen dem alle. Det er en falsk Prophete oc Lærere som icke gaar ind at Dørren. Huad er at icke gaa ind at Dørren? Det er at faaregiffue nogen anden Vey til Salighed / end JEsum CHRIstum alene. Derfaare huilcken som viger fra Christo / hand gaar vild at Dørren / oc er en falsk Hiurde. Arius den store Kættere sagde ney at Christus er icke en Gud / derfaare gick hand vild at Dørren: Fordi Christus er en sand Gud. Fontinus sagde ney / at Christus er icke it ret naturligt Menniske / derfaare gick hand vild at Dørren: Fordi Christus er it ret sant naturligt Menniske. Sabellius sagde at der vaar i Christo tuende Personer / lige som der ere tuende Naturer / Guddom oc Mandom / derfaare gick hand vild at Dørren: Fordi at Jesus Gud oc Mand er en Person / en HERRE / oc en Christus. Papisterne sige at wi icke bliffue salige ved Christi fortieniste alene / Men wi skulle selff fortiene noget met vore gierninger / derfaare gaa de vild at Dørren: Fordi CHRIstus er alene Verdens Saliggiørere. Phariseer oc Papister nøde oc trenge oss Menniskens paafund oc drøme paa / i steden for Euangelij Lærdom / derfaare gaa de vild at Dørren / oc gaa ind i Faarestien / det er / i den Christne Kircke / ved en anden Lærdom / end den som Moses / Propheterne / Dauid i Psalmerne / oc Apostlerne haffue lært: Thi det er at stige en anden sted ind.

Huad en falsk Prophete oc Lærere er.

Huad det er at icke gaa ind at Døren.

Arius.

Fontinus.

Sabellius.

Papister.

Derfaare skulle wi her aff grandgibelige mercke it vist Tegn / huor paa mand skal kiende falske Propheter / huilcket Tegn er / at mand gaar ind i Faarestien / oc tager sig myndighed til at predicke oc lære / ved en anden Vey end ved det hellige Euangelium / oc ved Christum / Saadanne Lærere ere Tiuffue oc Mordere. Mordere 1. oc Røffuere ere de i tuende maade: Først fordi at de mene deris lærdom at vere nock til Salighed / oc den som alene kand føde oc nære vore Siæle / alligeuel at ingen kand forstaa Guds ord / vden saa er at Christus vil obenbare oss det / oc oplade Dørren for oss. Der2. næst ere de ocsaa Mordere / fordi at de indføre oc vefsue der iblant ny paafund oc paaleggelser / huilcke de mene at vere nyttige til salighed: Lige som det er obenbare at Papisterne haffue ocsaa giort / som lærde at denne Gierning / denne Messe / denne Rosenkrantz / denne Helgens paakaldelse / dette Orden / dette Brøderskaff / etc. fortiener Salighed. Der foruden / ere de ocsaa Tiuffue / fordi at 1. de først / met deris List oc suigactighed stiele den rette Lærdom. Lige som Hugormen bedrog Eua met sit Sckalckhed / som S. Pouel sti2. ger til Corinther / i den anden Epistels ellefte Capittel. Dernæst / ere de ocsaa Tiuffue for denne Sag skyld / at effter de haffue bortstaalet

Falske Propheters Tegn.

Huorledis de ere Røffuere.

Huorledis de ere Tiuffue.

2. Corint. 11.

staalet den rette Lærdom/ da nøde de oc trenge Folck en vgudelig Lærdom paa/ huor met de styrcke oc bekreffte de vgudeligis hender oc bedrøffuede den retfærdigis Hierte/ som Propheten Ezechiel si- ger/ i sit trettende Capit.

Ezech. 13.

Men huad er det som følger effter i Texten: **Alle de som ere komne for mig/ haffue veret Tiuffue oc mordere?** Haffuer icke Moses/ Elias/ Esaias/ Helisæus/ Hieremias/ Da- niel/ oc mange andre Propheter i det gamle Testamente veret/ før end Christus kom til Verden? Haffue de ocsaa veret Tiuffue oc Røffuere/ som Christus her siger/ effterdi at de ere komne faare Christo? Her suarer ieg saa til: De sigis at kome for Christum/ saa mange som komme foruden hannem/ foruden hans Lærdom oc Aand Men de hellige Propheter komme met Christi Lærdom oc Aand/ Derfor komme de icke faare Christum/ oc vaare huer- cken Tiuffue eller Mordere/ men retsindige Hiurder i Christi Faa- resti. Derfaare siger Augustinus ret i det at hand siger: De kom- me met Christo som komme met Guds ord. Hand siger selff: **Jeg er Veyen/ oc Sandhed/ oc Liffuet/** Er nu Christus sand- hed/ da ere alle de komne met hannem som haffue veret sandrue/ huorfaare at alle de som ere kommen vden Christo/ haffue veret Tiuffue oc Mordere/ det er/ de ere komne selffbødne/ til at stiele oc myrde. De ere Tiuffue/ fordi at det som en anden hører til/ sige de at vere deris. De ere Røffuere oc Mordere/ fordi at det som de haffue staalet myrde de oc sla ihiel. Seer nu herfaare til/ huad fare det er at haffue falske Lærere: De tage sig Christi Faar til som Tiuffue/ siden myrde de dem som Røffuere. Derfaare er det icke vnder at Christus vdi Euangelio formaner alle Menniske/ at de skulle tage sig vel vare for falske Propheter/ som icke haffue den ret Guds Sandhed met at fare.

Giensigelse.

At komme for Christum huad det er.

Iohan 14.

Math. 7.

Om den Anden.

MEn den som gaar ind at Dørren/ hand er Faarenis Hiurde. Her handler Christus om en god Hiurde/ oc siger at den er en god Hiurde som gaar ind at Dørren. Her skulle wi acte at der ere fi- re slags gode Hiurder. Det første er Gud selff/ thi hand sigis i den hellige Scrifft at vere sine Faars Hiurde/ saa som disse Jeremiæ ord liude/ i hans tredie oc tiuende Cap. See/ siger HERREN/ **Jeg vil samle dem tilhobe/ som ere offuerbleffne aff min Hiord/ aff alle Land/ som ieg haffuer bort- støt dem/ oc ieg vil føre dem til deris Faaresti igien/**

Fire slags gode Hiur- der.

I. Gud selff.

Ierem. 23.

at de skulle vaaxe oc bliffue mange. Item Dauid siger i den tredie oc tiuende Psalme: HERREN er min Hiurde/ mig skal intet fattis / Hand føder mig paa en grøn Eng. Dernæst er ocsaa Christus Gud oc Mand en ret god hiurde/saa som hand her i dette Euangelio beuiser/som wi ocsaa hørde nu nylige/den anden Søndag effter Paaske/Thi saa siger hand: Jeg er en god Hiurde/ oc det beuiser hand der met/ at hand haffuer met sit Liff oc Blods vdgydelse igenløst sine Faar. Det tredie slags gode Hiurder/ ere alle fromme Gudfryctige Lærere i den Christne Kircke oc Menighed/ om huilcke HERREN taler hos Jeremiam: Jeg vil oprette Hiurder iblant dem som skulle føde mit Folck. Oc Christus giør S. Peder til en hiurde/ i det hand siger: Fød mine Faar. Det fierde slags gode Hiurder er/verdslig Øffrighed/huorfaare at Kong Dauid kaldis Folckens Hiurde. Men om det første oc sidste slags Hiurder som er om Gud selff/ oc om verdslig Øffrighed/taler icke CHRistus her i dette Euangelio: Men ickon om det andet oc tredie slag/det er/om sig selff oc alle retsindig oc gudfryctige Lærere i den Christne Menighed / om huilcke ieg nu vil noget tale/ dog ickon kaartelige met faa ord/ effterdi at der er nu nylige for fem Vger siden / talet om denne samme Materie.

Psalm. 23. — II. Christus. — III. Fromme predickere. — *Ierem. 23.* — *Iohan. 21.* — IIII. Verdslig Øffrighed.

En god Hiurde i almindelighed at tale/ er den som først gaar ind at Dørren/ det er/ den som kommer met Christo / oc fører met sig det sande Euangelium som de hellige Propheter oc Apostler giorde i fordom tid/ oc endnu paa denne dag alle de giøre / saa mange som retsindelige lære Euangelium. Dernæst føder hand Christi Faar/icke met forgengelig eller skadelig føde/men met den som nyttig oc gaffnlig er/som er met Guds liffactige oc salige ord. For det tredie lader Døruaacteren op for hannem / det er / Christus giør det saa/at Ordet som hand predicker/er krafftigt oc bekommer Faarene til Salighed. Thi vden saa er at Christus lader op for hannem/da er hans arbeyde forgeffuis/oc Faarene bliffue icke vel fødde til gaffns. For det fierde kalder hand sine Faar ved Naffn / det er/ hand kiender sine Faar/ hand elsker dem/ oc haffuer synderlig omhu oc omsorge for dem. For det femte gaar hand faare dem. Huorledis gaar hand for dem? Met sin Lærdom / met sit Leffnet/ oc met Taalmodighed vnder Kaarsset: Fordi at en god Hiurde skal vere it Exempel oc effterslun for sin Hiord/vdi en reen Lærdom / i sit retsindigt Christeligt Leffnet/ oc i en god Taalmodighed vnder Kaarsset. For det siette følge Faarene hannem effter/vdi den samme rene Lærdom/vdi it helligt Leffnet/oc vdi Taalmodighed vnder Kaarsset/som Herren dem paalegger. Men huorfaare følge Faarene

En god hiurdis beskriffuelse. — 1. Hand gaar ind at Dørren. — 2. Hand føder Faarene. — 3. Døruaacteren lader op for hannem. — 4. Hand kalder Faarene ved naffn. — 5. Hand gaar faare dem. — 6. Faarene følge hannem.

rene hannem effter? Først/ for de kiende hans Røst. Dernæst/ for de fly fra en fremmet/ thi de kiende icke hans Røst. Saa haffue wi nu her bescreffuet icke aleniste huad en god Hiurde er / men ocsaa huilcke de rette Faar ere/ som høre til den øffuerste Hiurdis Guds Faaresti. Huad er Faarestien? Det er den Christne Kircke. Huilcke ere Faarene? Alle de som høre den Hiurdis Christi Røst/ følge hannem effter/ oc fly for andre fremmede falske hiurder/ som icke retelige ere hiurder/ men Tiuffue oc røffuere. Her aff skulle wi nu lære at giøre forskel imellem den rette Christne Kircke oc den falske Kircke.

Faarestien oc Faarene.

Den Christne Kirckis Tegn.

Huilcke ere de Tegn / huor paa mand kand kiende den rette Christne Kircke? De Tegn huor paa hun kiendis ere disse / oc huo som icke haffuer dem / hand skal vide at hand icke er vdi CHRisti Faaresti. Det første/ Guds ords rene wforfalskede Lærdom/ (1.) som Christus siger: **Mine Faar høre min Røst.** Det (2.) andet Tegn er/ den hellige Daabs rette brug. Det tredie Tegn (3.) er/ HERRENS Naderis rette brug effter Christi indskickelse. Det fierde er/ den Christne Kirckis nøglis brug/ effter Christi befalning. (4.) Det femte Tegn er/ det hellige Kaarss. (5.) Det siette er/ Christi Faars indbyrdis Kierlighed. (6.) Det siuende er / aluerlig Bøn oc Paakaldelse / at den ene beder for den anden. (7.) Det otende (8.) er/ Guds Ords oc det hellige Predicke Embedis opholdelse oc beuarelse. Disse ere de rette Tegn oc mercke/ huor paa Christi Kircke kand kiendis/ huilcke wi ville met færre oc ringere ord sammen sætte/ paa det at wi dem diss bedre kunde begribe. Saa er det første (1.) Tegn paa CHRisti Kircke oc Faar / Euangelij rene wforfalskede (2.) Lærdom. Det andet/ Sacramenternis rette brug. Det tredie/ (3.) Lydighed mod Guds ord: Vdi disse try Tegn indeholdis de andre ote som ieg nu opregnede.

Disse Tegn kaartere forfattet.

SAa haffue wi nu hørt huad en god Hiurde er i almindelighed/ oc huilcke de rette Faar ere: Nu ville wi føre det hen til exempler/ Først til vor ypperste Hiurde Christum oc hans Faar. Dernæst til andre Guds Ords tro Tienere/ som vnder den øffuerste Hiurde Christo/ ocsaa kaldis Hiurder.

At Christus er en god Hiurde/ beuiser hand der met/ at hand lader sit Liff for sine Faar: Thi hand kom neder aff Himmelen/ at (1.) hand vilde oplede det som vaar fortafft/ at hand vilde helbrelde det som vaar skrøbeligt/ oc at hand vilde forbinde de saar som Faarene vaare bidne aff Vlffue. Hand gick faare sine Faar met en reen (2.) Lærdom/ met it helligt oc wstraffligt Leffnet/ oc met kaarsset: Hand (3.) føder Faarene met Guds saliggiørendis gressgang/ det er/ met det hellige Euangelij ord oc predicken: Hand forsamler de faar som fare (4.) vild: Hand foriager oc bortdriffuer Vlffuen met sin hiurdekiep: (5.) Met faa ord at sige: Hand haffuer intet kierere/ oc seer intet heller end det/ at hans Faar kunde bliffue salige: Hans Faar ere: Abel/ Abraham / Isaach / Jacob / Joseph / Dauid / Anna / Maria/ Simeon

Beuisning at Christus er en god Hiurde.

Christi Faar

Simeon oc mange andre flere/ som forlade falsk vildfarendis Lærdom/ gierne høre Christi røst/ oc effterfølge hannem vdi Lærdom/ Leffnet oc Taalmodighed vnder Kaarsset/ huilcken de ocsaa met tiden skulle effterfølge vdi æren. Thi der som wi lide met hannem/ da skulle wi oc regnere oc forklaris met hannem. Hans Faar ere ocsaa paa denne dag saa mange som tro Euangelio/ oc prise vor HERRE Christum met en stadig bekiendelse oc sand Gudelighed.

Roman. 8.

Huad Nytte oc Gaffn CHristi Faar skulle haffue aff deris Hiurde/ som ocsaa selff er Døren til Faarestien oc Døruaactere/ giffuer Christus tilkiende i det hand siger: **Der som nogen gaar ind ved mig/ da skal hand bliffue salig/ oc hand skal gaa ind oc vd/ oc finde føde.** Det er/ der som nogen offuergiffuer oc forlader Mørcket/ oc effterfølger mig som er det rette Lius/ da skal hand gaa ind i Faarestien formedelst en stadig Tro. Oc hand skal gaa vd ved en frimodig Bekiendelse/ it Christeligt Leffnet oc kierlighed til sin Næste: Hand skal ocsaa finde Føde/ som er det salige Liffsens ord her i Verden/ oc den euige Salighed oc Glæde i det tilkommendis Liff.

Gaffn aff vor Hiurde Christo.

Indgang er Troen.

Vdgang er bekiendelse oc it Christelige leffnet.

Dernæst ere ocsaa alle de gudfryctige Ordens Tienere gode Hiurder/ som effterfølge Christi Exempel at føde Faarene. Saadan en vaar Helias/ saadan vaar Hieremias/ saadan vaar Esaias/ saadanne vaare de hellige Apostler/ saadanne ere paa denne dag alle de som retsindelige predicke Christum/ oc gaa faare deris Faar vdi Lærdom/ Leffnet oc Kaarsset/ som icke fly for Vlffuene/ men driffue dem aff Christi Faaresti/ met Aandens Suerd oc Hiertens idelige Bøner. Disse haffue ocsaa deris egne Faar/ som ere de der høre deris Røst oc Predicken/ oc effterfølge dem vdi Lærdom/ Gudelighed oc Taalmodighed. Maatte nogen sige: Huad hører ieg? Høre icke Faarene Christo alene til? Jo de høre hannem til. Hui siger du da at det er deris Faar som predicke faar dem/ oc met Ordet føde dem? Der som du anseer den varetegt oc omhyggelighed som Ordens Tienere haffue for tilhørerne/ da kaldis de deris Faar: Men der som du anseer det rette Herredøme oc Eyendommen/ da ere de Christi Faar alene. Thi hand haffuer met sit dyrebare Blod atspurt sig sine Faar. Men effterdi at wi nylige hørde en Predicken om Hiurden oc Faarene/ vil ieg nu paa denne tid icke tale videre der om/ men ieg befaler eder alle den ypperste Hiurde/ vor HERRE Jesu Christo/ Huilcken met Faderen/ oc den hellig Aand/ skee Loff/ ære oc priis/ fra euighed til euighed/ Amen.

Alle tro predickere ere gode Hiurder.

Giensigelse.

Suar.

Paa hellig Trefaaldigheds Søndag / Euangelium Johannis i det III. Capittel.

DEr vaar it Menniske iblant Phariseerne / som hed Nicodemus / en Offuerste iblant Jøderne. Hand kom til Jesum om Natten / oc sagde til hannem: Mestere / wi vide at du est en Lærere kommen aff Gud / Thi ingen kan giøre de Tegn som du giør / vden Gud er met hannem. Jesus suarede / oc sagde til hannem: Sandelige / sandelige ieg siger dig: Vden saa er / at nogen bliffuer født paa ny / da kand hand icke see Guds Rige. Nicodemus siger til hannem: Huorledis kand it Menniske fødis / naar hand er gammel? Kand hand oc gaa i sin Moders Liff igien / oc fødis? Jesus suarede: Sandelige / sandelige siger ieg dig / Vden saa er / at nogen bliffuer født aff Vand oc Aanden / da kand hand icke komme i Guds Rige / Huad som fødis aff Kiød / det er Kiød / Oc huad som fødis aff Aanden / det

Her see wi Nicodemi grofthed.

det er Aand. Lad dig icke forundre/ at ieg sagde til dig: J skulle fødis aff ny. Været blæs huort det vil/ oc du hører det vel bruse/ Men du veedst icke hueden det kommer/ oc huort det far hen. Saa er oc huer den som er født aff Aanden. Nicodemus suarede/ oc sagde til hannem: Huorledis kand saadant skee? JEsus suarede/ oc sagde til hannem: Est du en Mestere i Jsrael/ oc veedst icke det? Sandelige/ sandelige ieg siger dig: Wi tale det wi vide/ oc vidne det wi haffue seet/ oc i anamme icke vort Vidnesbyrd. Tro i icke/ naar ieg siger eder aff Jordelige ting/ huorledis skulle i tro/ naar ieg siger eder om Himmelske ting? Oc ingen far til Himmelen/ vden den som er kommen hid ned aff Himmelen/ det er/ Menniskens Søn som er vdi Himmelen. Oc lige som Moses ophøyede en Hugorm i Orcken/ saa skal Menniskens Søn ophøyis/ Paa det at alle de som tro paa hannem/ icke skulle fortabis/ men haffue det Euige Liff.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Høytid maa vel kaldis vor Christelige Troes Høytid oc Fest: Thi hun er indskicket/ at der paa denne tid skal læris i den Christne Menighed om Gud/ som er ene oc sand vdi sin verelse/ oc trefaald vdi Personer/ om hans Velgierninger mod den Christne Kircke. Fordi effter at wi vdi de fremfarne Søndage haffue hørt tale om vor HERRE Jesu Christo/ om hans velgierninger mod oss/ om Gud Faders Kierligded som sende oss sin Søn til Verden/ om den hellig Aands vdsendelse til at stadfeste Christi Euangelium: Haffuer den Christne Kircke anseet det gaat vere/ at alle disse Artickler kunde sammen sættis/ oc paa denne dag faaregiffuis oc forklaris/ paa det at mand kaartelige kunde paamindis om det som tilforn er videlige forklaret. Oc tager den Christne Kircke viijslige for sig paa denne dag denne Euangeliste Text/ som i nu hørde oplæsis: Fordi vdi hende faaregiffuis Guds velgierninger mod den Christne Menighed. Thi lige som Gud Fader sende sin Søn til Verden/ at hand skal bliffue it Offer for Synden/ lige saa giffuis den hellig-

Aarsagen til denne Høytid oc hendis rette Naffn.

Hui dette Euangelium paa denne dag forhandlis.

Aand/ som igienføder dem som tro/ til det euige Liff. Saa er derfaare Summa paa dette Euangelium/ at de som ere igienfødde formedelst Troen til Christum/ de ere Arffuinge til det euige Liff/ formedelst Christi velgierninger oc fortieniste/ huilcken Faderen sende til Verden. Men paa det at wi kunde holde en viss Ordning/ vil ieg i denne Predicken tale om try stycker.

Summa paa denne Text.

Den Første.

Huorledis mand rettelige skal kiende Gud.

Den Anden.

Om den Aandelige Igienfødsel.

Den Tredie.

Om dette allertrøsteligste Christi Ord: **Lige som Moses ophengde Hugormen i Ørcken/ saa skal Menniskens Søn ophøyes/ etc.**

Om den Første.

Efterdi at det er det euige Liff at kiende Gud/ da er det storlige fornøden/ at Menniskene legger sig effter at kunde faa en ret forstand om Gud/ oc rettelige lære at kiende hannem: Saa er da Guds kiendelse oc kundskaff tuendefaald. Den ene er en Hedensk/ Naturlig/ oc Philosophisk kundskaff/ oc den er wfuldkommen: Fordi at denne Verdens Vise/ som icke vaare oplærde vdi Guds ord/ endog de haffde nogen føye vidskaff om Gud/ saa fore de dog vild om hannem i fire stycker: Først/ om hans Guddommelige Verelse. Dernæst/ vdi Personernis atskillighed. For det tredie/ om hans Forsiun. Oc for det fierde/ om hans Vilie. Der vaar it slags Philosophi oc Verdslige Vise/ som hede Epicureer/ huilcke der sagde slæt aldelis ney til at der vaar ingen Gud/ de forskiudis oc forkastis slæt aff alle. 1. De verdslige Vise som bekiende at der er en Gud til/ de fore vild (som ieg sagde) om hans Guddommelige verelse: For de actede icke eller tenckte at den er den sande Gud/ som er Fader/ Søn/ oc hellig Aand. 2. De Dømde icke heller ret om Personerne. 3. Guds Forsiun haffue somme aff dem slæt forskut oc foractet/ Somme sagde slæt ney til Guds almindelige Forsiun/ for de tenckte at Gud ansaa aleniste store oc ypperlige ting/ oc haffde omsorge for dem/ men disse verdslige ting meente de at hand skøtte intet om. 4. Guds naadige vilie om hans store miskundhed oc barmhiertighed/ at hand vilde forlade synden/ viste de slæt intet aff at sige: Men at hand vil straffe de fortrædelige oc haardnackede Syndere/ beuisde oc paaminte dem deris egen samuittigheds vidnesbyrd.

Iohan. 17.

Gud kiendis i tuende maade.

I. Naturlig kundskaff.

Epicurus.

Men huor aff haffde Hedningene dette kundskaff/ at de saaledis i

dis i nogen maade kiende Gud? Kong Dauid oc S. Pouel siger at de haffde denne Guds kundskaff aff Creaturene. Saa siger S. Pouel i sin Epistel til de Romere/ vdi det første Cap. At mand veed at Gud er til/ det er dem (Hedningene oc alle menniske) obenbaret: Thi Gud obenbarede dem det der met/ at Guds wsitunlige væsen/ det er/ hans euige Krafft oc Guddom/ kand sees (naar mand acter det) paa Gierningerne/ som er paa Verdens skabelse/ saa at de kunde intet vndskylde sig. Kong Dauid siger: Himlene opregne Guds Ære/ oc Befestning forkynder hans Henders Gierning. Det er/ Himmelen som wi see offuer Hoffuedet paa oss/ beuiser at der er en Gud til som haffuer skafft alting. Saa er da dette Summen paa all denne Philosophiske verdslige oc naturlige Forstand om Gud/ Først/ at it Menniske som anseer oc beskuer Guds Creatur som hand haffuer skafft/ det kommer saa langt/ at det maa bekiende/ at der er nogen til som haffuer skafft disse ting/ oc aff hues krafft oc mact alting opholdis oc regeris: Saa kand det da icke andet vere mueligt/ end mand maa io her aff lære at kiende Guds euige Almectighed oc Guddom.

Hedningene kiende Gud aff Creaturne.
Rom. 1.
Psalm. 19.
Summa paa den naturlige Guds kundskaff.

1. *Gud er til.*

2. Efterdi at den som haffuer skafft alle ting/ maa io vere ældre end alt det til er/ oc haffue veret før end nogen ting bleff skafft/ oc maa derfaare ocsaa vere euig: Oc at denne hans wtrolige Krafft oc

Som er euig.

3. mact/ som er nocksom oc krafftig til at regere oc opholde saadan en Tynge oc Byrde/ som Himmel oc Jord er/ maa io ocsaa vere yppermere end all anden ypperlig krafft oc mact som til kand vere.

Almectig oc krafftig offuer alting.

4. Den som saa haffuer skafft opholder oc regerer alle ting/ hand er den som wi kalde Gud. Huilcken der som hand icke vaar en eniste Gud/ da kunde hand icke heller vere den som haffue skafft alle ting/ icke heller den som ved mact holder oc regerer alle ting/ oc kunde derfor huercken vere euig eller almectig/ ia hand kunde da ingelunde vere Gud. Dette er Summa paa den kundskaff oc forstand/ som verdslige Vise haffde om Gud/ huilcken der fører try gaffn met sig.

Try slags gaffn aff denne naturlige kundskaff.

1. Det første at Menniskene kunde kiende Gud aff sine Creatur.
2. Det andet/ at mand skal ære oc tiene den Gud/ som mand haffuer lært at kiende.
3. Det tredie/ at de som icke tiene oc ære den Gud som de haffue lært at kiende/ de skulle intet haffue at vndskylde sig met. Det første oc andet gaffn oc brug er den rette endelige sag/ huorfaare Gud vil at wi skulde kiende hannem. Det tredie kommer der til for Menniskens egen skyld oc forseelse.

II.

Guds kundskaff aff Scrifften.

Den anden Guds kundskaff kommer aff den hellige Scrifft eller aff Guds ord/ huilcken kundskaff kaartelige met saa ord indeholdis i vor Christelige Troes Artickle/ met denne mening: At wi skulle tro at der er en Gud til: At wi skulle tro at der

ere tre Personer i en Guddom: At mand skal kiende oc ansee Guds uilie oc hans velgierninger mod den Christne Kircke: Oc at wi kunde forstaa middel oc maade/ ved huilcken wi kunde bliffue delactige i den hellige Trefaaldigheds velhierninger.

Fire stycker an acte om Guds kundskaff.

Men paa det at denne salige Guds kundskaff/ kand diss bedre oc fuldkommeligere begribis oc forstaaes/ da vil ieg der om faaregiffue oc forklare fire stycker/ som ere: Først/ beuisning oc stadfestning aff den hellige Scrifft/ at der er ickon en eniste Gud til. Det andet/ beuisning at der ere tre Personer i den ene Guddom. Det tredie/ huad wi skulle acte oc besinde vdi huer Person. Det fierde/ huorledis wi rettelige oss til gaffns skulle bruge Guds kundskaff.

I. Vidnesbyrd at der er en Gud.

DEt første/ som er beuisning oc stadfestning at der er en Gud til/ det skal tagis aff den hellige Scrifft. Saadanne Vidnesbyrd/ som oss beuise at der er en eniste Gud til/ vil ieg tage aff Mose/ Propheterne/ Psalmerne/ oc Apostlernis Scrifft. Vdi Mose anden Bogs tiuende Cap. oc i hans femte Bogs 5. Cap. siger Gud selff.

Aff Mose. Exod. 20. Deut. 5.

Jeg er Herren din Gud/ som vdledde dig aff Egipti land/ du skalt icke haffue fremmede Guder faar mig. Vdi den samme femte Bogs siette Capittel siger Moses saaledis:

Deuter. 6.

Hør Israel/ HERREN vor Gud er en eniste Gud.

Aff Propheterne. Esa. 43.

Vdi Esaiæ Prophetie/ i det 43. Capittel siger Gud selff: **Der er ingen Gud skafft faare mig/ oc der skal ingen bliffue effter mig: Jeg er Gud/ Jeg selff er Gud/ oc der er ingen Saliggiørere vden mig.** Fremdelis siger Gud selff/ vdi den samme Esaiæ Prophetie/ i det 44. Capit.

Esa. 44.

Jeg er den største oc den sidste/ oc vden mig er ingen Gud.

Aff Psalmerne. Psalm. 18.

Kong Dauid siger vdi sin attende Psalme: **Huo er Gud vden HERREN/ oc huo er sterck vden vor Gud?**

Aff Apostlerne. 1. Corinth. 8.

S. Pouel siger vdi sin første Epistel til de Corinther/ i det 8. Cap. **Wi vide at der er ingen anden Gud til end den ene.**

1. Timoth. 2.

Item/ til Timotheum/ i den første Epistels andet Capittel: **der er en Gud.** Disse vidnesbyrd oc mange andre flere beuise krafftelige at der er en eniste Gud til/ huilcket oc saa den Christne Kircke bekiender/ i det hun siger: **Jeg troer paa en Gud.** Oc som wi siunge i den Christne forsamling oc sige: **Wi tro allesammen paa en Gud.**

Kirckens vidnesbyrd.

II. I Guddommen ere tre personer.

DET andet stycke ieg loffuede at ville vorhandle er/ om Personerne. At der ere tre Personer i denne ene guddommelige Natur/ som icke er multipliciret eller mangfaaldig/ men er oc bliffuer ickon en eniste Guddom/ det kand menniskelig Fornufft icke begribe eller forstaa. Derfaare skulle wi meget mere hedre oc ære denne Hemmelighed/

lighed/end legge oss effter at ville det vdgrandske oc forfare: For den sag skyld siger Bernhardus: Scrutari hoc temeritas est, nosce verò vita æterna. Det er/at ville randsage oc forfare dette/det er giekeri/met at vide oc tro det/det er det euige Liff. Oc Salom. siger: **Huo som rådsager effter suare ting/det bliffuer hannem for suart.** Derfaare ville wi her giffue vor Fornufft fangen vnder Guds ord / oc den hellige Scrifftis vidnesbyrd om saadan en stor hemelighed. Men huorfaare at den Christne Kircke troer oc bekiender/at der ere tre Personer i en Guddommelig Natur/er deñe aarsage: Der er er ickon en eniste Gud til/som nu met mange vidnesbyrd er beuist: Faderen er Gud/Sønnen er Gud/den helligAand er Gud: Derfaare ere disse tre Personer/Fader/Søn oc helligAand ickon en Gud. At Faderen er Gud/disligeste Søñen oc den helligAand/beuisis i fire maade/som ere: 1. Met klare vidnesbyrd aff den hellige Scrifft. 2. Met Guds gierninger. 3. Met den ære oc tieniste som Faderen/Sønnen oc den helligAand bør. 4. Oc met den Christne Kirckis euige endrettige samtycke.

Bernhard.

Prouerb. 25.

Beuisning at Faderen/ Sønnen/ oc den hellig-Aand er Gud.

Klare ord oc vidnesbyrd aff Scrifften finde wi hos Mattheum Euangelist/ i det 3. Capit. Huor Faderen lader sig høre aff Himmelen/Sønnen staar vdi Jordans flod: Den helligAand kommer ned i Due lignelse offuer Christum. Johannes Euangelista siger i sin første Epistels 5. Capit. **Der ere tre som bare vidnesbyrd vdi Himmelen/ Faderen/ Sønnen/ oc den helligAand/ oc disse tre ere it.**

1. Aff Guds ord.

Matth. 3.

1. Iohan. 5.

Dernæst beuisis ocsaa dette samme aff Gierningerne. Faderen skaber/Sønnen skaber/den helligAand skaber: Faderen giør retfærdig/Sønnen giør retfærdig/den helligAand giør retfærdig: Faderen regerer alting / Sønnen regerer alting/ den helligAand regerer alting. Disse gierninger skabelse/ retfærdiggiørelse oc Regiment høre Gud alene til/ oc ere hans egne gierninger: Derfaare/effterdi at disse gierninger tilleggis Faderen / Sønnen oc den helligAand/ da er det fornøden at wi maa bekiende at alle disse tre Personer ere Gud.

2. Aff gierninger.

Det samme stadfester oc den ære oc Gudstieniste som dem bør oc beuisis aff alle Christne. Faderen paakaldis/Sønnen paakaldis/den helligAand paakaldis: Wi tro paa Faderen/ wi tro paa Søñen/wi tro paa den helligAand: Nu vide wi at mand bør ingen anden at paakalde/ vden Gud alene/ oc paa den eniste Gud skulle wi tro/derfaare er Faderen/Sønnen oc den helligAand en Gud.

3. Aff deris dyrckelse oc tieniste.

Hid hører den Christne Kirckis endrectige vidnesbyrd oc samtycke/som saa liuder: Det er den rette Christelige tro/at wi ære en eniste Gud vdi tre Personer/oc tre Personer i en Guddom/Oc icke sammen blande Personerne/icke heller atskille den guddommelige Verelse: Thi en anden Person er Faderens/ en anden Sønnens/ en anden den helligAands.

4. Aff Kirckens endrectige stemme.

Ex Symbolo Athanasij.

DEt

III. Mand skal acte fem ting vdi huer Person.

DEt tredie som ieg loffuede her at forhandle er/ huad mand skal acte oc besinde vdi huer Person. Vdi huer Person skal mand giffue act paa fem stycker/ som ere: Først/ den Guddommelige Verelse. Dernæst/ Personen i sig selff. Fremdelis/ huorledis Personerne skillis at. Siden/ Personens gierning. Oc for det sidste/ disse personers vilie oc hiertelag mod Mennisken.

1. Guds værelse.

Verelsen eller Naturen er/ baade Faderens/ Sønnens oc den helligAands. Fordi Faderen er icke andet end Sønnen/ oc den helligAand: Sønnen icke andet end Faderen oc den helligAand: Den helligAand icke andet end Faderen oc Sønnen: Fordi der er ickon en Guddommelig Verelse oc Nature/ som er enfaaldig/ oc derfaare sigis Faderen at vere vdi Sønnen oc den helligAand: Sønnen i Faderen oc den helligAand: Den helligAand i Faderen oc Sønnen.

2. Personerne i sig selff.

Dernæst haffue wi at acte vdi den hellig Trefaaldighed/ Personerne vdi sig selff. Saa at Faderen er en Person / Sønnen en anden/ den helligAand en anden. Vdi denne Personernis Trefaaldighed er ingen den første/ ingen den sidste: Ingen den største/ ingen den mindste. Oc der er ingen forskel imellem dem effter tiden at regne/ fordi at alle tre Personer ere lige euige: Icke heller paa Naturens vegne/ For de ere alle en Natur tilsammen: Icke heller paa ypperligheds oc værdigheds vegne/ for de ere alle tre lige ens vdi ypperlighed/ værdighed oc herlighed: Icke heller paa Forstanden/ fordi de forstaaes alle tre til lige.

3. Personernis skilsmisse.

Tu ting her at acte.

For det tredie haffue wi vdi den hellige Trefaaldighed at ansee Personernis skilsmisse/ huorledis de ere atskillige fra huer andre. Her skulle wi først ansee oc mercke / huorledis Gud affskillis fra Creaturene: Dernæst/ huorledis alle tre Personer vdi Guddommen atskillis fra huer andre imellem sig selff. De ting som giøre Skilsmisse imellem Gud oc Creaturene ere fem / som ere: 1. At vdi en watskillig oc icke mangfaaldig giort Natur / ere tre Personer. 2. At Gud er en euig Aand. 3. At Gud haffuer skafft alting. 4. At Gud er i Verden / oc offuer Verden. 5. Oc at Gud er alle steder oc ingen sted. Disse fem vilkaar høre Gud alene til/ oc intet Creatur. Personerne haffue forskel imellem sig selff/ met tuendeslags egenlige vilkaar / som ere: Induaartis oc vduaartis.

Skilsmisse imellem Gud oc Creaturene. — 1.

Skilsmisse imellem Personerne. — 2.

Psalm. 2.

Iohan 16.

De induaartis egne Vilkaar ere / at føde / at fødis / at vdgaa. Faderen alene føder Sønnen: Sønnen alene fødis aff Faderen: Den HelligAand alene vdgaar fra Faderen oc Sønnen. De vduaartis egne Vilkaar ere / at sende oc at vdsendis: Faderen alene vdsender: Sønnen oc den HelligAand vdsendis/ men i atskillige maade. Sønnen bleff vdsent/ oc anammede Menniskelig natur/ vdi huilcken hand bleff it Offer for vor skyld: Den helligAand vdsendis i Menniskens Hierter/ at hand vdi dennem skal optende it nyt Lius.

For

For det fierde ſkulle wi vdi Perſonerne anſee den hellige Trefaaldigheds gierning. Her ſkulle wi vel mercke Auguſtini Regel: Opera Trinitatis ad extra ſunt indiviſa: Sed ſeruata cuiuſque perſonæ proprietate, Det er/den hellige Trefaaldigheds gierninger (ſaa meget de vduaartis gierninger vedkommer) ere watſkilde: Dog ſaaledis/at mand acter huer Perſons egne Vilkaar. Faderen ſkaber/ Sønnen ſkaber/den hellig Aand ſkaber. Faderen igienføder/Sønnen igienføder/den H. Aand igienføder. Men Faderen ſkaber ved Sønnen/oc den hellig Aand beuarer oc ved mact holder det ſom er ſkafft. Faderen igienføder oſſ vdi Sønnen/ formedelſt den hellig Aand.

4. Den hellige Trefaaldigheds Gierning. Auguſtini Regel. Regelens forklaring

For det femte ſagde ieg/ at mand vdi Perſonerne ſkal acte Guds vilie oc hiertelag mod Menniſken. Huordan den er/ lære oſſ førſt hans gierninger/ baade de ſom fremfarne oc nu næruerendis ere forhaande. Dernæſt lære wi ocſaa hans vilie aff hans Bud. For det tredie aff Louens truſel oc Foriættelſe. For det fierde/ aff Euangelij Foriættelſer. For det femte aff Exempel. Oc for det ſiette/at hand icke anſeer Perſoner. Alt dette her tilſammen lærer oſſ/ at Gud er vred paa Syndere oc vil ſtraffe dem/ oc at hand vil forlade Synden/ alle dem ſom fly til den Meglere oc Talſmand JEſum Chriſtum/oc giffue dem det euige Liff/foruden alt forſkel enten paa Land eller Folck/vere ſig ihuo de ere.

5. Guds vilie oc hiertelag mod oſſ.

NV ſtaar tilbage det fierde/ ſom ieg i denne førſte Artickels forklaring loffuede at ville forhandle/ſom er/huor wi denne lærdom ſkulle rettelige bruge/ oſſ til gaffns. 1. Førſt ſkal denne Lærdom om den hellige Trefaaldighed oc om Guds kundſkaff/lære oc vnderuiſe oſſ at wi ret kunde tencke/tro oc tale om Gud. Thi ſaadan ſkulle wi tro Gud at vere/ ſom hand haffuer obenbaret ſig i ſit Ord oc met Vidneſbyrd/ effter ſom dette Vers liuder:

IIII. Huor wi denne Lærdom ſkulle bruge.

Eſſe Deum credas quod de ſe prædicat ipſe., Det er:
At Gud er ſaadan/ tro fuldkommelig/
Som hand forkynder oc obenbarer ſig.

2. Dernæſt/ ſkal denne Lærdom vnderuiſe oc lære oſſ/ at haffue en ret dom oc mening om ſkabelſen/ſom er den gantſke Trefaaldigheds gierning. 3. For det tredie/ſkal hand lære oſſ at tro oc tencke ret om Menniſkens kiøns Gienløſning/ſom ocſaa er den gantſke Trefaaldigheds gierning/ſom tilforn ſagt er. 4. For det fierde/ſkal denne Lærdom ſtyrcke oſſ vor Chriſtelige Troes Artickle/ om Gud oc den hellige Trefaaldighed. 5. For det femte/ ſkal hand ocſaa lære oſſ ret at giøre vor Bøn: Thi vor Bøn oc paakaldelſe ſkal ſkee til denne eniſte Gud/ſom er: Fader/ Søn/ oc hellig Aand. 6. For det ſiette/ ſkal denne Lærdom vere oſſ en paamindelſe/ at wi ſkulle leffue omhyggelige oc Chriſtelige/ ſaa ſom vdi den Almectige Guds Aaſiun der er aluegne tilſtede. Dette maa nu ſaa vere ſagt om Gud oc den hellige Trefaaldighed/ huilcket altſammen kaartelige befattis vdi vor Chriſtelige Troes Artickle.

Om den Anden.

VDen saa er at nogen bliffuer født aff vand oc Aand/da kand hād icke indgaa i Guds rige. Dette er den anden Lærdom som ieg faaregaff/vdi huilcken wi haffue tuende ting at besinde/paa det at hand diss bedre kand forstaaes/som ere: Først met huem Christus taler. Det andet/ huad Aarsage Christus haffde til disse ord. Huad hand vaar for en/ som Christus her taler met forklarer Texten/ hand vaar en from ædel Mand/hand vaar en øffuerste for Jøderne/ hand vaar en Phariseer/ som leffuede wstraffelige effter Mosi Low. Aarsagen til disse ord vaar denne: Nicodemus kom til Christum om Natten/huilcken der som en Phariseer mente sig at vere retfærdig aff Louens gierninger/ Offer/oc Sabbaths eller helligdags hold: Huorfaare hand forundrede sig/at Johañes faaregaff en ny Lærdom / om Retfærdighed oc Daaben / huilcken Lærdom hand som vaar en Doctor oc Lærere vdi Louen viste intet aff. Denne Nicodemi Dom oc Mening faarekommer CHRistus/ oc gienskiuder hannem met disse Ord: Vden saa er at nogen fødis paa ny/da kand hand icke indgaa i Guds rige. Aff disse Ord forskreckis Nicodemus oc forundrer sig oc siger: Huorledis kand it Menniske fødis paa ny/ naar det er gammelt? Der suarer Christus hañem saaledis til oc siger: Sandelige/ sandelige ieg siger dig: Vden saa er at nogen fødis aff Vand oc Aand / da kand hand icke komme i Guds Rige. Her siger CHristus/at hand icke taler om den legemlige oc kiødelige Fødsel/huilcken hand der aff beuiser at vere nødtørfftigt/ at vor første Fødsel er syndig oc wreen. Det som er født aff Kiød (siger hand) det er Kiød/ Det er / alt det som fødis i denne forkrenckte Natur / er wreent oc skyldigt/ oc kand derfaare icke anamme Guds rige. Her legger hand nu til/ Maaden huorledis wi igienfødis: Været blæs huor det vil (siger hand) oc du hører det vel bruse/ men du veedst icke hueden det kommer / eller huort det far hen: saa er oc huer den som er født aff Aanden/ Det er/lige som mand da først fornemmer været naar det blæs/ endog at ingen veed hueden det kommer/ eller huort det far hen: Lige saa skeer den Aandelige igienfødsel paa en hemelig vijs oc maade/ formedelst den hellig Aands krafft/ huilcken der følis oc fornemmis vdi det ny Menniske/naar hun er skeet / formedelst en ny beuegelse oc til bøyelighed/ til det gode.

Huad Nicodemus vaar for en.

Aarsage til denne Christi predicken

Nicodemi groffhed.

Vor naturlige fødsels wrenlighed.

Den Aandelige Fødsel huor hun skeer.

MEn at wi dette diß bedre kunde forstaa/skulle wi acte oc besinde huad Instrument oc Redskaff der hører til denne Aandelige fødsel. Det første Redskaff til denne fødsel er Sæden/ som er det hellige Euangelij ord oc predicken/huilcket oß forkyndis ved Predickernis røst. Det andet Redskaff er den hellig Aand/ som er krafftig vdi Euangelij predicken/oc forarbeyder Troen vdi oß/ved huilcken wi baade samtycke Guds ord oc giffue det matt/ oc der hos forlade oß til at Gud er oß naadig for sin Søns skyld/Der til fornyer hand ocsaa vor nature til en ny Lydighed. For det tredie/naar disse velgierninger anammis formedelst Troen i Menniskens hierter/saa som i en Ager/ da formercker strax det Menniske som er igienfødt/ den hellig Aands rørelse oc beuegelse vdi sig. Vandet brugis vduaartis her til/saa som it Jndsegle oc beseylning paa den induaartis igienfødsel/oc it vidnesbyrd om Christi Naade som hand oß beuist haffuer. Denne Aandelige ny fødsels krafft oc vdretning sees vdi Menniskens sind/ vdi Hiertelag oc attraa/vdi vilie oc tilbøielighed/ oc vdi vduaartis gierninger. Fordi Menniskens sind oplius is aff Guds Lius oc skin. Affecterne oc attraa rensis/Vilien bliffuer villig oc redebon til det gode/ oc der begyndis en ny Lydighed/aff Menniskens gantske krafft oc formue. Met faa ord at sige: Huo som troer/hand er igienfødt.

Fire slags Redskaff til den Aandelig igienfødsel.
1. Guds ord.
2. Den hellig Aand.
3. Troen.
4 Vand.
Huor paa denne Aandelige Fødsel kiendis.

Om det Tredie.

LIge som Moses ophøyede Hugormen i Ørcken/ saa skal Menniskens Søn ophøyes/ paa det at alle som tro paa hannem/ icke skulle forfaris/ men haffue det Euige Liff.

Historien om denne Hugorm/ som Moses ophengde vdi Orcken/ staar i den fierde Mosi Bog/i det første oc tiuende Cap. Huilcket Christus fører hid hen til en Figur oc foruidende om sin Person/oc om sin Død oc Pine/saa sigendis: Lige som Moses ophøyede Hugormen/ etc. Disse Christi ord begribe oc indeholde meget vdi sig.

Num. 21.
Huad wi aff disse ord lære.

Først beuise de obenbare/ at Louen borttager icke Synden/ thi der som Louen borttoge synden/ da haffde det icke giorts behoff at der skulde skee nogen affslættelse oc forligelse ved Christi Offer. Dernæst lære wi her aff/ huorfaare Messias bleff oß giffuen/ oc huorfaare Guds Søn anammede Menniskelig Natur: Thi hand bleff oß giffuen paa det at hand skulde ophøyes paa Kaarsset/ oc i saa maade skulde den gantske Verden bliffue salig formedelst hannem. Her foruden giffue disse ord tilkiende/at Christi rige er it Aandeligt oc euigt Rige. Fremdelis lære de/ huordan den retfærdighed er/ved huilcken wi bliffue bestandige faar Gud/eller huorledis wi bliffue delactige vdi Christi velgierninger/som er/ naar wi

1. Louen giør oß icke salige.
2. Huorfaare Gud bleff Menniske.
3. Christi rigis vilkaar.
4. Vor retfærdiggiørelse.

 tro

tro paa Christum som er ophøyet/ det er/ som er død paa Kaarssens Altere. For det sidste faaregiffuis oss her en merckelig Trøst/ at denne Guds store Naade/ som er en fri indgang i Himmelen/ tilbiudis oc giffuis alle: Huilcket der giffuis tilkiende met dette almindelige ord Alle. Derfaare skulle wi haffue it gaat Haab om vor Salighed/ som tilbiudis alle ved JEsum CHRistum/ Huilcken met Faderen oc den HelligAand/ som er en sand euig Gud oc Hellig Trefaaldighed/ skee Ære/ Tacksigelse/ Loff oc Prijs euindelige/ Amen/ Amen.

5. Trøst imod fortuilelse. Læs her om ydermere paa anden Pintzedag/ i den anden Artickel.

Den første Sondag effter hellig Trefaaldigheds dag/ Euangelium Luce i det XVI. Capittel.

JEsus sagde til Phariseerne: Der vaar en rig Mand/ hand klæde sig met Purpur oc kaastelige Linklæder/ oc leffuede huer dag herlige oc i glæde. Men der vaar en fattig/ som hed Lazarus/ hand laa faar hans Dør fuld aff Saar/ oc begerede at mættis aff de Smuler/ som fulde aff den Rigis Bord. Dog komme Hundene oc slickede hans Saar. Oc det begaff sig/ at den Fattige døde/ oc En-

oc Englene bare hannem i Abrahams skød. Oc den
Rige døde ocsaa / oc bleff begraffuen. Som hand
vaar nu i Helffuede oc i Pinen / da opløffte hand
sine Oyen / och saa Abraham langt borte / oc Laza-
rum i hans Skød / hand raabte / oc sagde: Fader A-
braham / forbarm dig offuer mig oc sent Lazarum /
at hand dypper det yderste aff sin Finger i Vand / oc
lesker min Tunge / Thi ieg lider Pine i denne Lue.
Da sagde Abraham: Betenck Søn / at du haffuer
anammit dit gode vdi din Liffs tid / oc Lazarus der
imod haffuer anammet ont / Men nu skal hand trø-
stis / oc du skalt pinis. Oc offuer alt dette / er imellem
oss oc eder it stort suellende dyb befest / at de som ville
fare her fra ned til eder / kunde icke / oc icke heller fa-
re der fra hid offuer til oss. Da sagde hand: Saa be-
der ieg dig Fader / at du sender hannem til min Fa-
ders Hus / Thi ieg haffuer endnu fem Brødre / at
hand kand vidne faar dem / Paa det de skulle oc icke
komme i denne pinis sted. Abraham sagde til han-
nem: De haffue Mosen oc Propheterne / lad dem
høre dem. Da sagde hand: Ney / Fader Abraham /
men der som en aff de Døde ginge til dem / da giorde
de Penitentze. Hand sagde til hannem: Høre de icke
Mosen oc Propheterne / da tro de icke heller / om no-
gen opstode fra de Døde.

Forklaring paa dette Euangelium.

FRa den første Søndag i Aduent oc indtil
denne dag / haffue wi hørt tale oc lære i den Christne me-
nighed / om alle vore Christelige Troes Artickle: Men
nu paa disse efterfølgendis Søndage fra denne dag ind-
til den første Søndag i Aduent predickis oc læris om Christi Mi-
rackel oc vnderlige gierninger / om Troens Natur / om hendis ret-
te Fruct: Oc det skeer for den Sag skyld / at Euangelij vished kand
stadfestis formedelst den Lærdom om Christi Mirackel / oc at den
Lærdom om Troen oc hendis rette Fructer kand opuecke oss til go-
de Gierninger.

Om Christi Historiers ordning / læs for i Bogen paa Faste-laffns Søn-dag folio 154.

Christus lærer om gode gierninger oc formaner der til vdi fem maade. Stundem lærer hand oc paaminder der om/ickon slæt oc ræt/oc bliffuer ickon hos dē bare oc enfaaldige lærdom/oc icke legger enten exempel/forjættelser/eller trusel der til/saa som naar hand siger: Verer barmhiertige: Giører penitentze: Giører ret penitentzis fruct/etc. Stundem fremsætter hand sit eget exempel/huilcket hand vil at alle som ville vere hans Disciple skulle efterfølge/saa som der hand siger: Lærer aff mig/thi ieg er sactmodig oc ydmyg aff hiertet. Stundem faaregiffuer hand Parabel oc Lignelser/saa som om den wtro Husholdere som vaar forsumlig/der hand haffde befalning oc haffde noget at raade offuer/at hand kunde giøre sig Venner/som hannem siden kunde hielpe: Item om de ti Jomfruer/aff huilcke fem vaare vise/oc fem daarlige: Om den sæd som saadis vdi Jorden/oc andre flere saadanne/som findis mange oc atskillige vdi Euangeliske Historier. Stundem bruger hand Trusel/saa som der hand siger: Vden eders retfærdighed bliffuer bedre end Phariseernis oc de Scrifftklogis/da kome i icke vdi Himerigis rige. Item/der hand straffer Phariseerne for deris Glisneri oc vduaartis hellighed/at de vilde vere frome/oc vilde dog ingen gode gierninger giøre/huorfaare hand siger: Vee eder Scrifftkloge/Phariseer oc Øyenskalcke/etc. Stundem sætter hand oss faar Øyen herlige Exempel/vdi huilcke hand affmaler deris løn som beuise deris næste barmhiertighed/oc deris straff som ere wbarmhiertige/oc ville ingen gode gierninger giøre/saa som hand i dag giør i dette Euangelio. Met faa ord at sige: Christus giør alt det hand skal oc kand giøre/paa det at hand kand komme sine Christne til at leffue gudelige oc ærlige her i Verden.

Christus formaner til gode gierninger/i fem maade. — 1. — 2. — *Matth. 11.* — 3. — *Luc. 16.* — *Matth. 25.* — *Matth. 13.* — 4. — *Matth. 5.* — *Matth. 23. Læs det gantske Capitel.* — 5.

Nu ville wi gaa til vor dag leitze/oc forhandle denne dags Euangelium/paa huilcket Sumen oc meningen er denne: Vor Herre Christus faaregiffuer tuende Exempel/met huilcke hand affraader alle Menniske fra wmildhed oc wbarmhiertighed imod de Fattige/Oc formaner alle Christne til Gudfryctighed/oc til stadighed oc taalmodighed/at lide oc fordrage denne Verdens modgang/fattigdom oc gienuordighed. Thi lige som hand met den rige Fraadseris Exempel lærer/huad Straff de wgudelige oc haardhiertige maa foruente sig: Lige saa formaner hand oss met Lazari Exempel til Gudelighed oc it Christeligt leffnet/i Guds fryct. Saa skulle wi derfaare saaledis bruge dette Euangelium/At de Rige/som ere wmilde/grumme/oc wbarmhiertige imod deris fattige Næste/skulle her see lige som i en malen Taffle/huad straff de i fremtiden foruente sig/vden de giøre Penitentze i tide. Dernæst/at de Fattige/som ere Gudfryctige oc lide megen modgang her i Verden/kunde aff

Summa paa dette Euangelium. — *Dette Euangelij brug.*

de aff denne fattige Lazari exempel trøste oc opholde sig/ oc met taalmodighed/ foruente redning/ oc salig Ro oc Huile/ der som de bliffue varactige i Troen til deris Døds stund. At wi nu dette diss bedre kunde forstaa/ ville wi paa denne tid ansee tre Artickler:

Den Første.

Denne rige Fraadseris bescriffuelse/ oc huad wi der aff skulle lære.

Den Anden.

Den fattige Lazari bescriffuelse/ oc huad Trøst wi der aff skulle haffue.

Den Tredie.

Om disse Christi Ord: De haffue Mosen oc Propheterne/ lad dem høre dennem.

Om den Første.

DEr vaar en rig Mand/ som klædde sig met Purpur oc kaastelige Linklæder. Vdi denne første Artickel haffue wi fire stycker at giffue act paa/ som ere: Først en almindelig straff/ offuer alle dem som ere wmilde oc grumme imod de fattige. Dernæst/ Sagen huorfaare at denne rige mand bleff fordømt. For det tredie/ huorledis mand rettelige skal bruge Rigdom. For det fierde/ huorledis det haffuer sig met de wgudeligis Siæle/ effter denne legemlige Død.

Fire stycker her at vide.

FOR det første/ i det Christus her siger/ at den rige Fraadsere bleff fordømt/ der met straffis de alle i almindelighed/ som ere haarde/ grumme oc wmilde imod de Fattige/ Oc de som haffue meget aff denne Verdens gods oc Rigdom/ oc lade sig dog de Fattigis nød oc trang icke gaa til hierte/ eller røris aff Barmhiertighed mod dem/ Saadanne rige/ karrige oc wbarmhiertige Menniske ere nu mange til i Verden. Denne straff hører oc saa hen til dem/ som huercken met raad eller daad/ huercken met gierning eller ord hielpe til at forfremme det hellige Predicke Embede her i Verden/ eller hielpe den Christne Kirckis fattige Lemmer: Derfaare skal huer tencke sig om ved sig selff/ oc lade sig paaminde aff denne rige Fraadseris skade oc fordømelse/ oc lære at bliffue viis.

I. Deris straff som ere wbarmhiertige imod de Fattige.

Det er bedre at bliffue viis aff en andens skade/ end aff sin egen.

DErnæst haffue wi her at ansee Sagen/ huorfaare denne Rige Fraadsere bleff fordømt. Sagen til hans fordømelse/ vaar icke hans Rigdom/ kaastelige Klæder/ kræsne Rætter oc Drick/ der som hand haffde brugt det tilbørlige met maade oc beskeed/ som wi her kunde klarlige see i dette Euangelio: Fordi at den fattige Lazarus bleff io opført vdi Abrahams skød/ som haffde veret saare rig her i Verden. Der som Rigdom haffde veret nocksom oc fuldkommen Sag til fordømelse/ da haffde ocsaa Abraham bleffuet fordømt: Da haffde Dauid bleffuet fordømt/ Dissligeste Ezechias

II. Huorfaare den Rige bleff fordømt.

Rigdom fordømer ingen.

chias oc andre Konger/ oc mange andre Gudfryctige som haffue veret rige. Men rigdom/ Herlighed oc anden slig verdslig pract/ kand dog vel vere Aarsage til noglis Fordømelse/ i saa maade/ naar Menniskene vanbruge det Gud til bespaattelse oc vanære/ deris Næste til Foractelse/ oc sig selff til offuerflødighed. Huad Aarsage vaar der da til/ at denne Rige Fraadsere bleff fordømt? Der vaare tre gruelige oc forfærdelige laster aarsage til/som klarlige opneffnis vdi dette Euangelio/ Jblant huilcke den første er/ kiødelig Seckerhed oc Tryhed/ huilcken der førde dette onde met sig/ At hand icke giorde Penitentze/ At hand intet kunde føle eller fornemme Guds dom oc vrede imod Synden/ At hand ingen omsorge eller tancke haffde/ at giøre det som hans Stat oc Kald vdkreffuede: Fordi at kiødelig Tryghed haffuer altid disse Wdyder oc Laster met sig. Den anden gruelige Synd oc Last/ huorfaare denne rige Fraadsere bleff fordømt/ vaar Offuerflødighed/ Fraadseri oc Druckenskab/ huor met baade Legeme oc Siel besuæris/ Saa at Mennisken kunde intet tencke eller tale/ om de ting som høre deris Salighed til. Den tredie forfærdelige Last/ som vaar aarsage til denne rige fraadseris fordømmelse/ vaar at hand vaar wbarmhiertig/ oc forglemde den fattige Lazarum/ huilcket der vaar it vist tegn til/ at hand haffde ingen Tro til Gud. Thi huor som en retsindig Tro er/ der kand icke vere wmildhed imod de ælendige oc fattige. For disse tre Sagers skyld bleff den rige Fraadsere fordømt/ effter hues Exempel mange paa denne dag haste oc løbe til deris visse Fordømelse/ huilcke vdi deris rigdom leffue vdi kiødelige tryghed/ Fraadseri/ Offuerflødighed oc Hoffmod/ oc foracte fattige Christi Lemmer. Derfaare/ der som wi ellers tencke at bliffue salige/ da skulle wi omuende oss i tide/ oc tage oss vel vare/ at wi icke misbruge Guds gaffuer/ oss selff til forderffuelse oc Fordømelse.

Huorledis Rigdom er skadelig.

Tre Sager til den rigis Fordømelse.

1. Hand hørde icke Mosen oc Propheterne.

2. Hand vaar en wmættelige So.

3. Hand vaar en Karrig Hund.

FOR det tredie skulle wi tuert imod aff dette Exempel lære/ huorledis wi skulle rettelige bruge vor Rigdom: Denne rette oc nyttelige Rigdoms brug staar i fire stycker.

III. Rigdoms rette brug staar i fire stycker.

1. Først skulle wi vende noget aff vor Rigdom hen til Guds ord? oc det hellige Predicke Embedis ophold oc fremgang/ huilcken brug der stadfestis/ først aff den endelige Aarsage huorfaare Mennisken bleff skafft: Thi Mennisket er skafft for den Sag skyld/ at det skal kiende oc prise Gud: Huorfaare mand oc saa skal vende det gode som oss giffuet er aff GUD/ hen til denne brug. 2. Dernæst stadfestis denne brug aff Guds mangfaaldige Bud oc Befalninger: Thi Gud biuder oc befaler at wi skulle hielpe den Christne Kircke/ met vort Gods oc Penninge. 3. Her foruden stadfestis denne Brug/ met Gudfryctige Kongers oc andre hellige rige Mends Exempel/ huilcke der intet heller saae oc begerede end dette/ at de met deris Rigdom oc Gods kunde beprydе oc forfremme det

I. Til Guds ords fremgang.

Der ere nu saa faare saa til aff det slag i Verden.

det hellige Predicke embede. Jmod denne retsindige oc gudelige rigdoms brug synde mange: Jblant huilcke ere først de som vende deris rigdom hen til at fortrycke oc fordriffue det hellige predicke embede / saa som mange Tiranner haffue giort i fordom tid oc endnu giøre paa denne dag. Dernæst / de som tage fra Kircker det som er der til giffuet oc lagt / oc føre det vnder deris egen mact oc brug. Fremdelis ocsaa de som intet aff deris Gods vende hen til det hellige Predicke embedis ophold oc fremgang. Her foruden ocsaa de / som enten ved Supplicatz oc Bøn / eller ved andre Kaanster oc behendighed / vnder en høffuisk Titel oc skin drage Kirckens Gods oc rente til sig / lige som de vaare Kirckens tienere / endog at de ere icke andet end stumme Hunde / som aldrig tiene Kircken eller Menigheden / Jcke kunde de heller nogen tid tiene hende / de lade Buge oc vnyttige Best / huilcke dog ville kaldis Prelater / Cannicker / Vicarier oc Abbeder etc.

Misbrug. 1. 2. 3. 4.

Den anden rette oc loulige rigdoms brug er / at wi der aff skulle vende en part / til at holde de Land / Rige oc Steder eller Byer ved mact / vdi huilcke wi bo oc haffue vor omgengelse. Fordi at de ere den Christne Kirckis herberge / huilcke wi derfaare ocsaa ere Tacknemmelighed plictige / der som wi end intet andet gaffn eller fordeel haffde der aff. Jmod denne brug synde mange / saa som de der icke ville vdgiffue deris rette Skat / Sise / Taald / Landgield eller andet saadant: Jtem / de som vdkreffue oc paalegge wloulig Skat / Sise / Taald oc anden saadan Tynge: Jtem / de som icke vende deris Skat / Sise / Taald oc Jndkomst til Lands / Rigers eller Steders ophold oc forbedring / men til Offuerflødighed / Hoffmod / Pral / Fraadseri oc Druckenskaff.

2. Til Land oc Rigers forbedring. Misbrug. 1. 2. 3.

Den tredie loulige oc rette Rigdoms brug er / at huer skal der met / met ære oc lempe holde sin Stat oc Kald høffuiskelige / vden sudleri oc wreenlighed. Her imod synde / først de som met Druckenskaff / met Fraadseri oc offuerflødige Rætter / met offuerflødige klæder / som deris Stat icke bequemme er / wnyttelige omkome oc fortære deris Gods / saa som mange giøre paa denne dag. Dernæst hine gerige oc karrige hunde / som haffue lyst til sluturenhed oc slutleri / oc icke holde sig høffuickelige met klædedract oc andet / effter som deris Stat oc vilkaar vdkreffuer / Men klæde sig ilde / æde oc dricke armelige / alligeuel at de haffue nock at holde sig met / oc Penningene ligge i Kisten / oc fortæris aff Møl oc Rust.

3. Til sit eget gaffn. Misbrug. 1. 2.

Den fierde Rigdoms rette oc loulige brug er / at wi skulle vende en part hen til de Fattige / at komme dem til hielp met i deris nød oc trang / oc mest de Fattige som ere Gudfryctige. Thi det er den synderligste sag / huorfaare at Gud tilsteder Fattige at vere iblant oss / at hand der met vil forsøge om wi ville effterfølge hans Barmhiertighed / effter Christi befalning som saa liuder: Verer barmhiertig / saa som eders himelske Fader er barmhiertig.

4. Til de Fattigis nødtorfft. Hui Gud lader fattige Folck vere iblant oss. Luc. 6.

Jmod

Misbrug. Imod denne brug synde ocsaa mange met denne rige Fraadsere/ huilcke der oc skulle vdi fremtiden vere hans Stalbrødre/ vdi euig Pine oc Plage/ oc vdi Helffuedis Ild oc Lue brendis oc stegis met hannem/ saa mange som haffue her i Verden efterfult hannem/ saa som deris Mestere/ vdi vmildhed/ grumhed oc vbarmhiertighed imod de Fattige.

IIII. De vgudeligis Siælis vilkaar effter Døden.

NV efterfølger det fierde der ieg sagde at wi haffue i denne rige Fraadseris beskriffuelse at ansee/ som er huorledis det haffuer sig met deris Siæle/ som gaa aff denne Verden foruden Troen. Thi i det Christus siger/ at den rige Fraadsere opløffte sine Øyen vdi Helffuede/ och saa Abraham langt borte/ oc begerede at Lazarus maatte dyppe det yderste aff sin Finger i Vand/ oc der met leske hans Tunge/ da affmaler Christus oss en Taffle/ i huilcken wi klarlige kunde see/ huorledis det haffuer sig met de vgudeligis Siæle effter denne legemlige død: Vdi huilcken wi haffuer disse stycker at ansee.

Den Rige kommer nu for Lazari Dør igien.

1. Først at de haffue en vsigelig Pine oc Plage/ oc en euig Samuittigheds Orm/ som dem nagger oc bider vden affladelse. 2. Dernæst/ at de komme ihu oc betencke all den Vbarmhiertighed/ Vmildhed/ Grumhed oc Tiranni/ som de tilforn haffue beuist de Elendige oc Fattige. 3. For det tredie/ at de ynske daglige oc bede/ at de kunde bliffue forleskede/ formedelst deris tieniste/ som de tilforn haffue veret grumme oc vmilde her i Verden. 4. For det fierde/ at der aldrig til euig tid skal komme ende paa deris vsigelige Pine oc Plage/ oc at det er slæt forgeffs at begere nogen leskelse eller Trøst vdi deris Pine. Det som CHRistus her siger/ at den rige Fraadsere oc Abraham talede tilsammen/ det giør hand for vor skyld/ at wi skulde det begribe oc forstaa/ Men den rige Fraadsere fornam alt dette her/ i sin egen Samuittighed/ huilcken ingelunde er skiult faar HErren/ som alting seer oc veed. Derfaare skal denne vgudeligheds oc grumheds straff egge oc tilskynde oss til en aluerlig Penitentze/ paa det at wi icke imod vor villie skulle komme til saadan straff oc euig Fordømelse.

Om den Anden.

Lazarus merker paa danske Gud hielpe.

VAR der vaar en fattig Mand/ ved naffn Lazarus/ som laa for hans Dør/ fuld aff Bulder/ oc begerede at mættis aff de smuler/ som fulde aff den Rigis Bord/ oc ingen gaff ham dennem. Vdi dette Lazari Exempel haffue wi mange ting at acte/ huoraff wi kunde tage baade Lærdom oc Trøst.

Først stadfestis her Sancte Peders Predicken/ som siger:

Dommen begyndis paa Guds hus: Thi Gud reffser oc tuctter sine her i Verden/ at hand der met lige som met skarpt bidsel vil holde dem vnder affue/at huer bliffuer i sit Kald oc bestilling/ Fordi der som det ginge dem altid effter deris vilie oc begering / da skulde de snart bliffue for kaade/oc opheffue sig aff saadan metgang/ affuige fra all Gudelighed til vgudelighed/huorfaare Moses siger om det Jødske Folck: Folcket sætte sig ned at æde oc dricke/ oc stod op at lege. Det er/de fulde vdi Affguderi oc andre synder. Derfaare skulle wi betencke oc ihukomme S. Pouels Ord/ som hand siger til de Corinther / i den første Epistels ellefte Cap. Naar wi dømis / det er/naar wi reffsis oc straffis/ da tuctis wi aff HErren/paa det at wi skulle icke dømis met denne Verden. Derfaare skulle wi see hen til Guds faderlige Hierte/saa tit som wi lide nogen modgang oc Gienuordighed i denne Verden/ Oc formedelst Kaarsset lade oss paaminde/at wi frycte Gud/ oc leffue gudelige/ tuctelige oc retfærdelige.

I. Gud reffser de fromme. 1. Petr. 2.

Exod. 32.

1. Corint. 11.

Dernæst lære wi aff dette Lazari Exempel/at de ere icke alle fattige faar Gud/som ere fattige oc ælendige her i Verden: Tuert om igien/ere de icke alle Gud behagelige/ som her i Verden ere rige/ oc siunis at vere salige. Lazarus vaar fattig her i Verden: Men Gud haffde hannem dog kier/saa at hand vaar rig faar hannem. Den rige Fraadsere vaar rig oc lyckfalig her i Verden: Men hand vaar Gud vbehagelig/ oc vaar en arm Stackarl faar hannem. Huad Sag vaar der til? Lazarus fryctede Gud aff en stadig Tro: Men Fraadseren fryctede icke Gud / for hand haffde slæt ingen Tro.

II. Gud forskiuder icke de fattige.

For det tredie/see wi her vdi Lazaro it smuct Exempel om Guds forsiun. Hand ligger her forsmaad oc foractet: Men der hand nu ligger foruden all Trøst oc Husualelse/komme der Hunde oc slicke hans Saar: Huor met der giffuis tilkiende/ at Gud icke lader de gudfryctige saa hart plagis met Kaarsset/at hand io tilskicker dem nogen Trøst oc Husualelse vdi deris bedrøffuelse. Thi der er icke tuil paa/ at det er io skeet aff Guds forsiun/ at Hundene komme oc slickede Lazari Bulder oc Saar/den rige Fraadsere oc hans Folck til diss større fordømelse: Thi lige som Herren vaar/ saa haffue ocsaa Tienerne veret/de haffue smuct efterfuldt deris Herris haardhiertighed oc Vgudelighed/ Thi Texten siger klarlige/ Der vaar ingen som gaff hannem noget.

III. Gud forlader ingen Christen trøstløs.

Vgudelige Herrer haffue gierne de gudiske skalcke til Tienere.

For det fierde/haffue wi her at acte den almindelige Lycke/baade de Gudfryctigis oc de Vgudeligis. Den rige Fraadsere døer/ Lazarus døer ocsaa. Døden er dem vel baade tilfellis/ saa at de maa baade følge hañem: Men det gick dem icke baade ens/effter at de vaare døde. Fordi den rige Fraadsere kom formedelst sin død til euig Jammer oc Ælendighed: Men Lazarus kom ved sin Død til euig Glæde oc Salighed.

IIII. Wi maa alle dø/ saavel de gode som de onde.

For

V. Englene vaacte paa de Gudfryctigis Siæle.

For det femte / haffue wi her vdi Lazaro at acte / de hellige Englis tienist. Den rige Fraadsere forsmaadede den fattige Lazarum i sit leffuende Liff: Men der hand vaar død / da bære Englene hans Siæl i Abrahams Skød: Den som i sit leffuende Liff vaar forsmaad oc foractet / hand beuaris / tienis oc æris vdi sin død / aff Guds hellige Engle. Oc dette vederfaris icke denne arme Lazaro alene: Men det som wi her læse om hannem / er almindeligt oc vederfaris alle Gudfryctige. Thi lige som Gud haffuer omhu for alle Gudfryctige Christnis Siæle: Lige saa bæris de oc føris aff Guds hellige Engle / til det euige Liffs oc Salligheds Haffn.

VI. Huor det haffuer sig met de Gudfryctigis Siæle. Abrahams Skød.

For det siette / see wi her vdi Lazari Exempel / huorledis det haffuer sig met de Gudfryctigis Siæle / effter dette Liff. Lazarus bæris vdi Abrahams Skød. Huad er Abrahams Skød? Lige som Abraham derfaare kaldis Pater fidelium, de trofastis Fader / fordi at det Euige Liffs Pact oc forbund vaar giort met hannem / oc vaar hannem antuordet til troer Haand / huilcket hand trolige foruarede / oc siden antuordede først sine Børn / oc siden alle Folck / saa som aff Haand oc i Haand: Lige saa kaldis de hans Børn alle de som ere Arffuinge til denne Foriættelse / oc effter Døden sigis de at bæris vdi Abrahams Skød / fordi at de faa den samme Troens fruct oc nytte / som hand fick.

Enlignelse.

Thi lige som Børn / naar de forsamlis om Afftenen hiemme i Huset / effter at de om dagen haffue veret i deris gierning oc bestilling / oc da fødis oc vaarquegis der / lige som i deris Faders skød: Lige saa effter at de Gudfryctige haffue hafft stor møde oc Arbeyde her i Verden / forsamlis de om Afftenen / det er / effter denne legemlige Død til euig Ro oc Huile / huor dem skal lide offuermaade vel / indtil at vore Legeme skulle opstaa aff Døde.

Lærdomme her aff.

Her aff haffue wi nu meget at lære oc betencke. Først / i det at Lazarus sigis at vere i Abrahams Skød / giffuis tilkiende baade / met Tegn oc Facter / at Lazarus vaar Abrahams Søn / i det at hand effterfulde hannem i Troen: Fordi Forældrene pleye gierne at sætte deris Børn i deris Skød. For det andet / giffuis her tilkiende / at Lazarus leffuer oc lider vel. For det tredie / at hand er i den samme Glæde oc Salighed som Abraham er. For det fierde / at de Gudfryctigis Siæle ere sammenbudne met huer andre / vdi en indbyrdis Kierlighed / lige som Brødre oc Systre / hos deris kiere Fader.

1. 2. 3. 4.

Abrahams Skød kaldis Paradis. Luc. 23.

Dette Abrahams Skød som her omtalis / kaldis ocsaa Paradis / som wi kunde formercke aff CHRISTI Ord til Røffueren: **I dag skalt du vere met mig i Paradis.** Huor der er (effter som Dauid siger i Psalmen) offuerflødig Glæde / der aff at de Gudfryctige altid haffue Herrens ansict for Øyen oc i sinne / oc euig fryd ved hans høyre Haand. Met faa ord at sige:

Psalm. 16.

Salige

Salige ere de som dø vdi HERREN. Fordi de skulle euindelige vere hos HERREN/ oc nyde euig glæde.

Apocal. 14.

Men huad Abrahams oc den rige Fraadseris Samtale vedkommer/ skal mand vide/ at det skede Aandelige/ som tilforn sagt er/ Thi saadant tenckte den vgudelige Fraadsere i sin Pine/ oc saadanne Suar fick hand i sin Samuittighed.

For det siuende haffue wi her vdi Lazaro at acte/ den Christne Kirckis billede her i verden. Thi hun er ælendig/ oc er forsmaadt aff de Mectige/ Veldige oc Rige her i Verden.

VII. Den Christne Kirckis Billede.

Om den Tredie.

DE haffue Mosen oc Propheterne/ lad dem høre dem. Dette er en saare aluerlig formaning/ oc offuermaade meget nyttig. Thi met dette Sprock fordømis mange Menniske/ Oc alle Christne haffue her aff en merckelig Lærdom.

Disse ord dømme try slags Folck.

Først fordømis her / alle de som icke anamme Mosen oc Propheterne. Fordi de ere oss giffne aff Gud / at de skulle føre oss til Gud/ oc vise oss vor Saligheds vey. Derfaare huo som icke anammer dem/ hand bliffuer i sin Fordømelse.

1. Gud Ords foractere.

Dernæst fordømis her/ de som haffue Ordet/ oc holde dog mere aff Menniskens skick oc paaleggelser/ oc ville heller leffue effter Menniskens Bud/ end effter Guds Bud/ alligeuel at der er tuert imod Guds obenbare forbud. Fordi saa siger hand selff hos Ezechielem/ i det tiuende Capit. I skulle vandre effter mine Bud/ oc icke effter eders Forfædris Bud.

2. Phariseer oc Papister/ som lære Menniskens dict. *Ezech. 20.*

For det sidste fordømis her Gregorius Paffue/ Giendøbere oc Enthusiaster/ som søge ny obenbarelser aff Himmelen/ oc mere tro deris galne/ fantastiske oc melancholiske Hoffuet oc Hierne / end Guds eget ord/ Ja de forlade Ordet oc forkaste det slæt.

3. Giendøbere som vente Tegn aff Himmelen.

Wi skulle ocsaa lære aff disse Ord/ at wi holde meget aff Mosis/ Propheternis oc Apostlernis Lærdom/ som skal vere oss en Lycte oc Lius til den euige Salighed/ met saa skel at wi følge den effter: Thi Verden haffuer intet ypperligere Klenodt oc Liggendefæ / end Guds ord. Det holt Kong Dauid mere aff/ end aff det allerfineste Guld: Ved det vaar Lazarus rig faar Gud/ endog hand vaar fattig faar Verden: Ved det stydede oc opholt Job sig mit vdi sin største gienuordighed oc modgang. Derfaare skulle ocsaa wi/ mine elskelige Christne/ haffue Guds ord saare kiert/ oc vide at det er it Redskaff/ ved huilcket oss tilbiudis det allerypperste Liggende Fæ/ som er Jesus Christus/ oc ved hannem det euige Liff. Huilcket giffue oss Gud vor kiere Fader/ ved den samme JEsum CHristum vor HERRE / huilcken skee ære oc pris/ fra euighed til euighed/ Amen.

Guds Ords ypperlighed.

Den anden Søndag effter hellig Trefaaldigheds dag/ Euangelium Luce i det XIV. Capittel.

JEsus sagde til en aff Phariseerne: Der vaar it Menniske som giorde en stor Nadere/ oc bad mange der til. Oc hand vdsende sin Suend/ paa Naderens time/ at sige til dem som budne vaare: Kommer/ thi det er altsammen beredt. Oc de begynte alle effter huer andre at aarsage sig. Den første sagde til hannem: Jeg kiøbte en Ager/ oc skal gaa vd oc besee hannem/ Jeg beder dig/ aarsage mig. Oc den anden sagde: Jeg kiøbte fem par Oxen/ oc ieg gaar nu hen at besee dem/ Jeg beder dig/ aarsage mig. Oc den tredie sagde: Jeg tog en Høstru/ Derfaare kand ieg icke komme. Oc Suenden kom/ oc sagde sin Herre det igien. Da bleff Husbonden vred/ oc sagde til sin Suend: Gack strax vd paa Stadsens Stræder oc Gader/ oc før hid ind de fattige oc krøblinge/ oc halte oc blinde.

Oc Suenden sagde: HERRE/ det er giort som du befalede/ Oc der er endnu rom. Oc Herren sagde til Suenden: Gack vd paa alfare veye/ oc hos gierder/ oc nød dem til at komme her ind/ paa det mit Hus kand bliffue fult. Men ieg siger eder/ at ingen aff de Mend som vaare budne skal smage min nadere.

Forklaring paa dette Euangelium.

Lige som wi hørde i Søndags næst forleden/ at den rige Fraadseris forhindrelse fra hans salighed vaar/ at hand forsmaade oc foractede sin næste: Lige saa paamindis wi i dette Euangelio/ at tage oss vare for en anden forhindring/ som er/ at wi icke acte vort Gods oc eyendom/ vor Handel oc bestilling/ oc omhyggelighed for disse Verdslige ting/ mere end Christi Euangelium/ At wi icke heller lade oss forhindre aff denne Verdens gods oc legemlige vellyst/ saa at wi der offuer forsøme at komme til den store Nadere/ som wi kaldis til ved Euangelij Predicken.

Tuende slags forhindring fra salighed.

Aarsagen til denne Lignelse vaar en Phariseers snack oc tale/ vdi it Giestebud/ som Christus vaar buden til. Fordi at den tid Christus befoel oc bød/ at mand skal vere mild oc barmhiertig mod de Fattige/ oc sagde der hos at huad gaat mand beuiser dem/ det skal oss vel betalis vdi de Retfærdigis Opstandelse/ Da vaar der en Phariseer/ som syntis at ville samtycke disse Christi ord/ oc sagde: Salig er den som æder Brød i Guds Rige. Men efftersom at Christus saa oc viste denne Phariseers/ oc meste parten alle Jødernis foruende Seder oc onde Vesen: Da fremsætter hand denne Lignelse/ vdi huilcken hand klarlige affmaler baade Jødernis retfærdige forskiudelse/ oc Hedningenis anammelse til Guds Rige/ aff hans Naade oc Barmhiertighed. Den rette endelige Mening/ som denne Lignelse seer hen til/ er/ at wi icke skulle lade disse forgengelige ting forhindre oss/ saa at wi io komme til den himmelske Nadere/ som wi ere bødne oc kaldede til ved Euangelium. At wi kunde vende oss denne Lignelse diss bedre til gaffn/ da ville wi her ansee fire Artickle/ som ere:

Aarsage til dette Euangelio.

Merck.

Meningen paa denne Lignelse.

Den Første.

Om Guds store wsigelige Barmhiertighed/ som affmalis oss i denne Nadere.

Den Anden.

Om Verdens wtacknemmelighed/ som giffuis tilkiende i dem som vaare bødne/ oc icke vilde komme.

Den Tredie.

Om denne nødsel/ huorledis oc ved huem hand nøder.

Den Fierde.

Huorledis de truis met Straff/ som icke anamme Euangelium.

Om den Første.

HVor wsigelige stor Guds barmgiertighed er mod Menniskens kiøn/ giffuis tilkiende met mange atskillige Tegn. Thi den beuiser icke aleniste Guds Ord/ men ocsaa Guds offuermaade store Velgierninger/ mod den Christne Kircke/ oc besynderlige de Velgierninger som Christus oss beuist haffuer. Dauid siger: Jorden er fuld aff HERRENS Barmhiertighed. Den største oc ypperste beuisning paa denne Guds Barmhiertighed er/ at hand haffuer giffuet oss sin SØN/ at hand skulde igienløse Verden/ som vaar nedsiuncken i allerstørst Wselhed oc Elendighed/ oc det formedelst sin Død oc Pine/ paa det at naar Menisken vaare forløst aff denne Jammer/ skulde begaffuis met det Euige Liff/ huilcket her kaldis en stor Nadere/ oc hos Mattheum kaldis det en Kongis Søns Brøllup/ Til huilcken Nadere oc Brøllup Menniskene kaldis aff Guds blotte Naade oc Barmhiertighed/ at de der vdi skulle mættis met Aandelige Fryd oc Glæde til euig tid.

Psalm. 33.

Iohan 3.

Matth. 22.

Men paa det at wi kunde haffue diss større begering oc attraa til denne ypperlige Nadere/ vil ieg faaregiffue de omstendige Vilkaar huert i-sær/ som neffnis i denne Text/ oc sige huad Lærdom oc Husualelse wi skulle haffue aff huert.

See omstendige vilkaar i denne Nadere at acte.

I. Huem denne Nadere bereder.

Det første omstendige Vilkaar er om den som bereder denne Nadere/ oc lader oss biude der til: Thi der aff see wi huor ypperlig oc værdig hand er. Huo bereder da denne Nadere? Er det nogen Verdslig Konge? Ney det er icke nogen Verdslig Konge eller Første. Der som der vaare nogen Konge/ som vilde berede it herligt oc Kongeligt Giestebud/ for arme fattige/ skrøbelige oc ælendige Stackarle/ da vaare det vel vært at loffue oc prise hans Rundhed oc Mildhed. Huo er det da som denne Nadere bereder? Det er Gud vor Himmelske Fader/ som er en HERRE offuer alle Herrer/ oc en Konge offuer alle Konger/ som er alene offuerflødelige rig/ mectig oc herlig. Dette omstendige vilkaar er it herligt vidnesbyrd/ om Guds Godhed oc Barmhiertighed.

II. Hand biuder til en Nadere.

Det andet omstendige Vilkaar er/ at denne Husbonde oc ypperlige Herre/ som er Gud aff Himmelen/ biuder til en NADere. Huad forstaaes her met dette ord Nadere? Der met forstaaes det hellige Euangelium/ oc alt det som Euangelium fører met sig: som er Salighed oc det euige Liff: See her huilcken en stor Barmhiertighed

hiertighed oss her obenbaris. Men huad Aarsage er der til dette Naffn? Huorfaare kaldis saadanne Guds ypperlige gaffuer oc store ting en Nadere? Dette skeer i sandhed icke foruden store oc drabelige sager/ aff huilcke disse tre ere de besynderligste: Den første er/ fordi at Euangelium tilsiger oss en euig glæde oc meget gaat som aldrig skal komme ende paa. Thi lige som mand bereder Naderen sidst om Dagen/ om Afftenen naar Dagen haffuer ende: lige saa skulle de ypperlige oc gode ting/ som Euangelium oss tilbiuder/ aff Guds Barmhiertighed skenckis oc giffuis dem som tro/ effter at wi haffue hafft vort store oc mødige arbeyde i dette Liff. Den anden sag er/ lige som Afftenen/ paa huilcken mand lauer Nadere til/ er ende paa Dagen: Lige saa er det den sidste Alder/ i huilcken alle Mennisken biudis til denne kaastelige HErrens Nadere/ ved Euangelij predicken. Den tredie Sag er/ lige som Naderen er den sidste Mad mand æder om Dagen: Lige saa er Euangelium det sidste Guds ord/ som hand vil lade høre i Verden/ effter huilcket wi tørre intet andet foruente. Thi der skal aldrig høris nogen anden Guds Røst aff Himmelen: Men denne samme Euangelij røst skal høris indtil den yderste Dommedag.

Euangelium kaldis en Nadere for tre Sagers skyld.
1.
2.
3.

Det tredie omstendige vilkaar indeholdis i dette ord/ **Stor.** CHRIstus siger det vaar **en stor Nadere**/ huor met Guds barmhiertigheds rigdom oss rosis oc prisis: Thi Gud biuder icke en eller til Konger oc ypperlige vise Mend til denne nadere/ men hand biuder **den gantske Verden.** Hand forglemmer icke de fattige/ Hand gaar icke de Rige forbi/ Hand vdelycker icke de Adle oc Fribaarne/ Hand vddriffuer icke Borgere eller Bønder aff sit giestebud/ Hand foracter icke de smaa/ Hand forskiuder icke de store: Men hand biuder alle Mennske tilsammen/ offuer den gantske Verden til denne store Nadere: Fordi Texten siger baade at det er en **stor Nadere**/ oc at hand biuder **mange** der til.

III. Det er en Stor Nadere.

Det fierde omstendige Vilkaar er/ Maade oc vijs/ huorledis oc ved huem hand lod biude til denne Nadere. Det giffuer Christus tilkiende met disse ord: **Oc hand sende sine Tienere vd i Naderens time/ at de skulde sige til dem som bødne vaare/ etc.** Met disse Tienere forstaaes her de hellige Propheter/ Apostler oc alle tro Predickere oc Lærere/ huilcke Gud haffuer altid vdsent fra Verdens begyndelse/ at biude til denne Nadere. Til denne Nadere bød Gud selff den Patriarcha Noæ/ oc der hand vaar bøden/ bød hand siden paa Guds vegne den gantske Verden. Der effter/ den tid Verden vaar forgaaen formedelst Syndfloden/ for sin vtacknemmelighed/ bleff Abraham ved Guds egen røst bøden til denne Nadere. Fremdelis/ den tid Verdens ondskaff vaaxte oc bleff stor paa Jorden/ vduaalde Gud sig it besynderligt oc

IIII. Ved huem hand lod biude til denne Nadere.

Huem Tienerne ere.

Genes. 6.

Genes. 12.

ligt oc eget Folck/ iblant huilcket hand tit oc offte opuacte mange Propheter/at de skulde biude til denne Nadere: Oc det holt denne Husbonde oc store Herre ved mact/indtil saa lenge at hand sende sin egen Søn Jesum Christum til Verden/huilcken de som bødne vaare ophengde paa Kaarsset. Effter at hand vaar opstaaen aff Døde/sende hand sine Apostler vd i den gantske Verden/ at de skulde biude alle slags Folck til denne kaastellge oc dyrebare Nadere.

Matth. 27.

Marc. 16.

V. Naderens time.

Det femte omstendige vilkaar er/om naderens time. Huilcken er den time? Det er naadens tid oc ærens tid. Naadens tid er den/ i huilcken Mennisken forkyndis oc tilbiudis denne Husbondis mildhed oc barmhiertighed/huilcken tid som skifftis vdi tre parter: vdi foriættelsens tid/vdi fuldkommelsens tid/oc den tid som fulde effter fuldkomelsens tid. Foriættelsés tid vaar fra Adam indtil Christum hen ved fire tusinde Aar. Fuldkomelsens tid/ (det er den/i huilcken Guds Foriættelser bleff fuldkomne)vaar den tid/vor Herre Christus selff vandrede oc omgickis her paa Jorden/vdi sin mẽniskelige natur/der hand predickede/giorde Jertegn/ oc offrede sig selff til en Gienløsning oc betalning for dem som vaare bødne til denne nadere. Den tid som fulde effter fuldkomelsens tid/ er fra den tid Christus vdsende sine Apostler i den gantske Verden/ indtil den yderste Dommedag/ J huilcken tid wi ocsaa nu ere/oc huer dag biudis til denne Nadere/formedelst Guds ords Tieneris røst. Ærens tid er den euige tid/ i huilcken wi skulle side til Bords/ icke aleniste met Abraham/ Jsaac oc Jacob/men met Gud Fader/Søn oc Hellig Aand/oc nyde euig Glæde oc Fryd/vdi Jesu Christo vor HERRE.

1. Naadens tid.

1. 2. 3.

2. Ærens tid.

VI. Huorledis tienerne bøde til Naderen.

Det siette omstendige vilkaar er Formen/huorledis tienerne bøde/der om taler Christus/at de sagde: **Kom̃er / thi alting er beredt.** Det er/saa som wi see paa S. Hans Baptistæ oc Christi egne ord/Giører penitentze oc troer Euangelio: Thi Him̃erigis rige er nær. Deñe indbiudelse vdkreffuer/at wi skulle omuende vort fremfarne Leffnet/at wi skulle staa aff det onde oc giøre gaat. Hun vdkreffuer ocsaa troen/det er at wi skulle visselige tro oc forlade oss der til/at denne Nadere er anræt oc beredt for vor skyld oc oss til beste/icke for vor fortieniste/ men aff Guds blotte oc bare Naade oc barmhiertighed/for hans Søns skyld/som oss er giffuen aff Gud/ til viisdom/ retfærdighed/ hellighed oc gienløsning. Met disse gaffuer/oc lige som met Guds Søns klæder/indgaa wi smuct prydede til det euige Liffs Nadere: Fordi Christus fornyer vore Sind met sin viisdom/ pryder oc smycker oss met Retfærdighed/ naar wi tro paa hannem/renser oss met sin helliggiørelse/oc endelige tager oss vdi sin Sal/huor der skal vere en euig Forløsning/herlighed oc salighed. Oc dette maa nu vere sagt om den første Artickel/vdi huilcken oss prisis oc rosis Guds barmhiertighed/som varer Slect fra Slect/vden affladelse stedse oc altid/hos dem som hannem frycte/ saa som Jomfru Maria/Christi Moder/siunger i sin Loffsang.

Esa. 1.

1. Corint. 1. Læs her om en smuck forklaring vdi Liffsens vey fol. 65. oc til 71.

Luc. 1.

Om

Om den Anden.

OC de begynte alle effter huer andre at vndskylde sig. De vndsla sig oc vegre sig ved/ at komme til denne Himmelske Nadere. Thi lige som en So hun holder mere aff sin Søle som hun ligger oc velter sig vdi/ end aff Guld eller ædele Stene: Lige saa giøre oc de Menniske/ som side indueffuede i deris Synder oc Wrenlighed/ De holde mere der aff/ at sky derfaare saadan en herlig oc ypperlig Nadere. Huor vdi wi haffue try ting at offuerueye oc besinde/ som ere: Det menniskelig kiøns wselhed oc ælendighed/ Deris store wtacknemmelighed/ oc deris blinde baguende Dom. Menniskens wselhed oc ælendighed er/ at Menniskene ere vndertuingde/ vnder Synden oc Louens forbandelse/ oc icke aleniste ere forsømelige at søge raad oc middel/ huorledis de kunde vndgaa alt dette onde: Men de haffue end lyst oc behagelighed til/ at ligge oc søle sig i deris Synder oc Wrenlighed / Saa langt er det fra/ at de skulde søge raad oc middel/ at vndgaa det onde. Oc det er det der Christus siger: **Ingen kommer til mig/ vden Fadren drager hannem.** Mennickẽs wtacknemmelighed er/ at de vndskylde sig/ oc icke ville kom̃e til denne store Nadere/ som Gud haffuer aff sin Naade beredt dem/ i huilcken Nadere Gud naadelige tilbiuder dem befrielse aff Synden/ aff Guds vrede/ aff Louens forbandelse/ aff Helffuedis Ild oc Pine/ fra Dieffuelen oc alt ont/ Disligeste loffuer at ville tage dem til Naade/ til Retfærdighed/ til Himmelen/ til sig selff/ at de skulle der leffue met hannem tileuig tid. Meñiskens blinde oc gieckelige Dom er/ at de holde mere aff dette forgengelige gode/ end aff det euige: De acte mere det lille end det megle: De ansee mere det wstadige end det stadige oc visse: Mere det Jordelige end det Himmelske/ Ja de holde mere aff det som kand gaffne dette Liff en føye tid/ end aff det som kand beuare Legeme oc Siæl til det euige Liff. Holder mand den icke for en Gieck/ som acter mere Skarn end Gud? Ja mand holder hannem for den største Nar oc Gieck/ oc for den som haffuer slæt ingen forstand. Meget daarligere er den/ Ja en Gieck offuer alle Narre oc Giecke/ som acter mere Døden end Liffuet: Holder mere aff Synden end Retfæcdighed: Anseer mere Helffuede end Him̃erige: Forlader sig mere paa Dieffuelen end paa Gud. Met faa ord at sige: Holder mere aff det wendelige onde/ end aff det wendelige gode. Denne vor blinde/ begauende oc gieckelige Dom skulle wi bekiende / oc begere aff Gud/ at hand vil met sit ny Lius forny vore Hierte oc sinde/ at wi kunde ret forstaa huilcket det rette gode er/ At wi ordentlige oc loulige kunde begere/ det som wi saaledis aff Guds opliuselse ret forstaa/ oc at wi indtil enden kunde bliffue varactige/ i de ting som wi ordentlige oc loulige begere.

En Lignelse.

Try ting her at acte.

1. Menniskens wselhed.

Iohan. 6.

2. Menniskens wtacknemmelighed.

3. Menniskens daarlige Dom.

O huor mangē saadannē Giecke ere der til i verden/ oc villē dog icke haffue ord der for.

Om dem som sig vndskylde.

EFTer at dette er nu saaledis sagt om det Menniskelig Kiøns twselhed om den store Wtacknemmelighed/om den daarlige Dom/ da ville wi nu ansee Texten/som indeholder atskillige maader/met huilcke de som vaare indbødne vndskyldede sig. Først siger Christus **Oc de begynte alle effter huer andre at vndskylde sig.** Det er/ den største part i Verden er wtacknemmelig/ oc foracter den store Velgierning som dem saa naadelige tilbiudis. **Den første sagde: Jeg kiøffte mig en Ager/ Jeg maa gaa hen vd oc besee hannem/ Jeg beder dig/ giør min vndskyldning.** Her beskriffuis oss det første slags Folck som vndskylde sig/ vnder huilcket alle de begribis som forlade sig paa deris mact oc velde/ oc derfor icke ville komme til denne herlige Nadere. Dog er deris mact oc velde icke en nøyactig Sag/ at de derfor kunvndskilde sig: Men den er ickon en Aarsage vdi dem/ som icke kiende at deris mact oc velde er aff Gud/ oc styde sig paa deris mact oc velde/ lige som paa it rør straa. Thi naar Synden/Døden/helffuede oc Dieffuelen sætter til dem/ da kand Menniskelig mact intet hielpe: Her hielper ingen anden mact end Guds mact/som er Christi Euangelium/huilcket S. Pouel siger at vere Guds krafft/til salighed alle dem som tro.

I. Det først slags Folck som sig vndskylde/ er de Mectige.

Rom. 1.

Alle mectige forsømme icke denne Nadere.

At denne verdslige mact/ Ager oc Eng/Guld oc grøne Skoue icke er nocksom Sag/at de derfaare skulle strax foracte denne Nadere/alle som det haffue/det lærer oss Exemple: Kong Dauid vaar mectig/oc haffde mange Agre oc Jordegods/ Keyser Nero den Tiran vaar ocsaa mectig/oc haffde meget Jordegods: Men Dauid kom til denne Nadere/der hand bleff bøden/den anden Tiran vndskyldede sig/oc vilde icke komme. Huor aff kom det? Dauid brugte sin mact oc velde til Guds ære/Men Nero brugte sit velde Gud til foractelse/ sig selff til forderffuelse: Thi hans mact oc verdslige Velde bedrog hannem/ saa at hand icke vilde komme til Naderen. Her aff paamindis wi/ at wi rettelige skulle bruge vore Agre oc Jordegods/Guld oc grøne Skoue/saa at det icke bliffuer oss til forhindring/ at wi io komme til denne Himmelske Nadere. Exempel der om vil ieg nu lade bestaa sig.

Exempel.

Lærdom.

Den anden sagde: Jeg kiøffte mig fem par Øxen/ Oc ieg gaar nu hen oc skue dem/ Jeg beder dig/ giør min vndskyldning. Her beskriffuis det andet slags Folck som vndskylde sig/at de ingelunde kunde komme til denne Nadere/ vnder dette slags Folck begribis de Rige vdi Verden. Huor skal ieg dette forstaa? Er da Rigdom en nøyactig Sag til denne vndskyldning? Ney/ ingelunde. Abraham vaar en rig Mand/ Den rige Fraadsere/ som wi hørde om i dag otte dage/ vaar oc en rig Mand: Men Abraham lod sig icke forhindre aff sin Rigdom/

II. Det andet slags Folck som sig vndskylde/ ere de Rige.

Thi hand holt mere aff denne Nadere/ end aff denne Jordiske rigdom: Men den rige Fraadsere tuert imod/ vaar slæt nedsuncken oc drucknet i sin Rigdom/ oc haffde der slaget alt sit Hierte til/ saa at hand icke vilde komme til denne Nadere. Fordi Rigdom naar de Vgudelige haffue den/ da er hand lige som en Mading paa en Fiskekraag/ eller som Korn der strøes ved Fulegarn/ huor ved de henlockis/ fangis oc ihielslaes. Derfaare kalder Christus Rigdom Torne/ oc siger at det er vanskeligt at en rig Mand kand indgaa i Himmerigis rige. Den vise Hedning Plato siger/ at Rigdom er blind/ naar der icke er Forstand hos/ Oc hand seer saare skarpt/ naar hand regeris met Forstand. Lige saa kunde wi oc saa sige/ at Rigdom er Torne/ naar der icke er Gudfryctighed hos/ Oc hand er Rosen/ naar hand regeris met Gudfryctighed: Fordi de rige Folck som ere gudfryctige/ de beprydе den Christne Kircke/ verdslig Regimente oc deris eget Hus/ met deris Rigdom/ lige som met herlige oc deylige Rosen. Derfaare huo som haffuer denne Verdens Rigdom/ hand skal legge vind paa/ at Gudfryctighed oc Kierlighed kand vere hans Rigdoms Regentere/ saa som wi see vdi hellige Patriarcher oc Konger/ oc mange andre gudfryctige oc hellige Menniske.

Rigdom er som it Fulegarn.

Luc. 8. Math. 19.

Plato.

Rigdoms rette Regentere.

Oc den tredie sagde: Jeg taag mig en Høstru/ derfaare kand jeg icke komme. Her beskriffuis det tredie slags Folck som vegre oc vrie sig ved/ at komme til denne Nadere/ vnder huilcket slags Folck alle de begribis/ som haffue begiffuet sig til denne Verdens vellyst/ oc skøtte derfor intet om Christi Euangelio. At tage sig en Høstru/ er i sig selff huercken ont/ eller nogen viss Sag til Menniskens fordømelse: Men det er ickon en Aarsage til Fald oc Fordømelse vdi nogle/ som icke ret bruge Guds Gaffue. Abraham haffde en Høstru. Der haffue oc mange andre gudfryctige Menniske hafft Høstruer/ huilcke dog icke for den Sag skyld forsømde det hellige Euangelium/ eller sagde ney at de icke vilde vere det lydige. Derfor skulle alle Ectefolck legge vel vind paa/ at de kunde altid haffue Christum hos sig/ oc tage sig vel vare/ at de icke aff det gode/ tage sig Aarsage til at giøre det som ont er. Her til haffue wi nu hørt om try slags Folck som vndskylde sig/ at de icke kunde komme til denne Himmelske Nadere/ som de vaare bødne til: Huor aff wi kunde begribe oc forstaa/ alt det som forhindrer Menniskene/ at de icke anamme Euangelium/ oc ere det lydige.

III. Det tredie slags Folck som forsage Naderen/ ere de som leffue i vellyst.

Om den Tredie.

Wi E Suenden kom hiem/ oc sagde sin Herre det igien. Da bleff Husbonden vred/ oc sagde til sin Tienere: Gack strax vd paa

Stadsens Gader oc Stræde / oc føer her ind fattige oc krøblinge/ halte oc blinde. Oc Suenden sagde: Det er giort som du befalede/ oc her er endnu mere rom. Da sagde Herren til Tieneren: Gack vd paa veye oc vd met Gierder / oc nød dem til at komme her ind / paa det at mit Hus kand bliffue fult. Vdi denne Nødsel oc Tuingsel faaregiffuis oss offuermaade stor Trøst oc Husualelse: Thi Gud giør oss icke aleniste sine naadige Løffte oc Tilsagn/ at ville vere oss naadig oc barmhiertig/ Hand icke aleniste kalder oc biuder mange til sin herlige Nadere/ Hand icke aleniste befaler oc biuder alle at komme der til: Men hand ocsaa nøder oc tuinger Folck til at komme til dette herlige Maaltid oc ypperlige Nadere. Huorledis nøder hand oc tuinger der til? Hand nøder Folck der til i atskillige maade. Først nøder hand oc tuinger der til ved Forældre/ Fordi at Forældre i deris husholding skulle nøde deris Børn oc Tiund her til/ oc met vnderuisning oc affue venne dem til at høre Christum/ oc leffue gudelige oc hellige. Derfaare siger S. Pouel: I Forældre opføder eders Børn/ i Tuct oc Formaning til HERREN. Dernæst tuinger hand ved Øffrighed: Fordi at verdslig Øffrighed skal nøde Vndersattene til denne Nadere/ formedelst deris Mandat oc Befalning/ formedelst god ordning oc skick/ formedelst gode Exempel/ oc Affguderies forstørring/ saa som Ezechias giorde/ oc Keiser Theodosius dislige ste/ * huilcke der borttoge Billeder oc andet redskaff / som gaff Aarsage til Affguderi oc vrang Guds tieniste. For alting hører det Guds ords tienere til/ at nøde/ met Trusel oc haarde ord/ saa som Christus/ Propheterne oc Apostlerne giorde.

*Margin: Trøst for alle Syndere. — Gud nøder Folck til sin nadere i tre Maade. — 1. Ved Forældre. — Ephes. 6. — 2. Ved Øffrighed. — 2. Reg. 18. — * Saa giorde oc Kong Christian her i Danmarck. — 3. Ved Prædicker.*

Om den Fierde.

Iohan 3.

Jeg siger eder/ at ingen aff de Mend som bødne vaare/ skal smage min Nadere. Det er/ Alle Euangelij foractere skulle vdelyckis fra det euige Liff. Thi Guds vrede bliffuer offuer alle dem/ som icke tro paa Guds Søn. Det er Summa paa denne fierde Artickel.

Men det nytte oc gaffn som wi haffue aff dette gantske Euangelio/ er trendefolt. Det første gaffn oc brug er / at wi her aff skulle ansee oc betracte Guds store Barmhiertighed/ oc tacke hannem derfaare/ ved vor HERRE Jesum Christum. Det andet gaffn oc brug er/ at wi skulle tage oss vel vare/ at wi icke vnder noget vduaartis skin eller vndskylding vrie oss ved/ at vere det hellige Euangelio hørige oc lydige. Det tredie er/ at wi icke effter deris Exempel som ere

Margin: Dette Euangelij nytte oc gaffn. 1. 2. 3.

ere rige/ mectige/ oc haffue giffuet sig til verdslig vellyst/ lade oss forføre/ at wi kaste oss selff vdi euig forderffuelse: Men heller aff gantske mact legge vind paa/ at wi kunde anammis oc beholdis i denne Himmelske Nadere ved vor HERRE JEsum CHRistum/ Huilcken met Faderen oc den HelligAand/ skee Loff/ Ære/ oc Prijs/ fra euighed til euighed/ Amen.

Den tredie Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Lucæ i det XV. Capittel.

DEr komme allehaande Toldere oc Syndere til Jesum/ at de vilde høre hannem. Oc Phariseer oc Scrifftkloge knurrede oc sagde: Denne anammer Syndere/ oc æder met dem. Da talede hand denne Lignelse til dem/ oc sagde: Huilcket Menniske er iblant eder/ som haffuer hundrede faar/ oc der som hand mister it aff dem/ at hand ey lader de ni oc halffemtesindstiue i Orcken/ oc gaar bort effter det som bleff borte/ indtil hand det finder? Oc naar hand haffuer det fundet/ legger hand det paa sine skuldrer met glæde. Oc naar hand

kom-

kommer hiem / kalder hand sine Venner oc Naboer / oc siger til dem: Glæder eder met mig / thi ieg haffuer fundet mit Faar / som vaar fortafft. Jeg siger eder: Saa skal oc vere glæde i Himmelen / offuer en Syndere som giør Penitentze / mere end offuer ni oc halffemtesindstiue retfærdige / som icke haffue Penitentze behoff. Eller huilcken Quinde er / som haffuer ti Penninge / oc mister en aff dem / som icke tender it Liws oc feyer Huset / oc søger met flid / indtil hun finder hannem? Oc naar hun haffuer fundet hannem / kalder hun sine Venner oc Naboerster / oc siger: Glæder eder met mig / thi ieg haffuer fundet min Penning / som ieg taffte. Lige saa siger ieg eder oc / skal vere Glæde faar Guds Engle / offuer en Syndere / som giør Penitentze.

Forklaring paa dette Euangelium.

Christus forskiuder ingen.

Arsagen til dette Euangelium er denne: Efftherdi at vor HERRE Christus vaar saa offuermaade god / naadig miskundelig / at hand ingen foractede / ihuor sorgefuld eller ihuor stor en Syndere hand vaar / men heller kaldede oc bød alle Syndere til sig / saa som hans egne Ord liude / hos Mattheum i det 11. cap.

Matth. 11.

Kommer hid til mig / alle i som arbeyde oc ere besuarede / Jeg vil vederquege eder. Da er det endelige der aff saa langt kommet / at Toldere oc obenbare Syndere / der de finge smag oc kundskaff paa denne hans store Barmhiertighed / komme til hannem / paa det at de kunde ocsaa bliffue delactige i denne hans offuerflødige Naade / som hand saa rundelige tilbød alle. Oc derfaare vilde Christus icke aleniste trøste dem met ord / men ocsaa met sin gierning oc omgengelse: For den Sag skyld gick hand ocsaa ind met dem / der hand bleff bøden / Aad oc drack met dem / Oc det for den Aarsage skyld / at hand kunde gaffne sin himmelske Fader dennem / det er / at hand kunde omuende dem aff deris onde veye / til en sand oc salig Penitentze / paa det at naar de vaare forløste fra Louens forbandelse / de da kunde bliffue Arffuinge til det euige Liff / ved Jesum Christum. Dette actede Phariseerne som vaare hoffmodige / oc opheffuede sig aff deris Pharisaiske oc falske Retfærdighed / oc knurrede derfor imod Christum / oc gaffue hannem he-

nem hemelige skyld/at hand offuertraadde Guds Low. Men huad giør Christus her til? Hand legger begge Parti / baade Tolderne oc Phariseerne. Tolderne oc de andre obenbare Syndere lærer hand/at hand er kommen til Verden / at giøre Syndere salige. Phariseerne lærer hand/for huad sag skyld hand omgaas met saadanne Syndere/Huor aff wi kunde klarlige beslutte/at Christi rige strider met Phariseernis mening oc Satans rige. Thi lige som Christi rige er barmhiertighed oc Synders forladelse/ saa at Englene i Himmelen glæde sig offuer huer Syndere i besynderlighed/ som giør Penitentze: Lige saa er Satans rige it grumt Tiranni oc Vmildhed/oc Syndens offuerflødighed. Wi ville oss til diss bedre forstand aff dette Euangelio ansee tuende Artickler.

1. Timoth. 1.

Læs offuer dette Euangelium en smuck Forklaring i den Danske Bog som kaldts det gyldene Klenodt/om det fortaffte Faar.

Den Første.

Om Phariseernis knur/Oc huorfaare Christus omgicks met Syndere.

Den Anden.

Huorfaare Christus er kommen til Verden / huilcket oss her læris met tuende Lignelser: Oc der hos huad wi skulle giøre/om wi ville bliffue salige.

Om den Første.

DEr komme allehaande Toldere oc Syndere til Jesum/ at de vilde høre hannem / Oc Phariseer oc Scrifftkloge knurrede oc sagde: Denne anammer Syndere/ oc æder met dem. Her faaregiffuis oss tu slags Folck/oc deris atskillige Idret. Det ene er Tolderne oc de obenbare Syndere/som gaffue sig til Christum/at de vilde høre hannem/paa det at de kunde komme vdi hans Faaresti/oc bliffue salige. Thi effter at de haffde hørt/at Christus forstød ingen Syndere/men tilbød alle sin Naade/met saa skel at de vilde giøre Penitentze oc omuende sig / da fordristede de sig til oc vaare icke forfærdede at gaa til hannem / i den store forhaabning oc trøstelige Tillid/at de skulde hos hannem faa Hielp oc Raad til Salighed. Det andet slags Folck her neffnis er Phariseerne oc de Scrifftlærde / de behage icke vel denne Christi gierning oc barmhiertighed mod fattige Syndere/ oc derfaare knurre de / oc sige: Denne anammer Syndere / oc æder met dem. Men der ere mange Sager til dette Phariseernis knur oc mur/aff huilcke ieg vil opregne nogle/at wi kunde see aff huad Aand de haffue talet oc tage oss vel vare at wi icke faa den samme Siuge / at ville forhindre andre Menniske deris Salighed.

Syndere gaa til Christum.

De hellige foracte Christum.

Sager huorfaare Phariseerne knurrede.

DEN første Sag til dette Knur oc Mur/ vaar den slemme Dieffuels Had oc Affuend/som hører Dieffuelen oc hans Lemmer til.

1. Had oc Affuend.

til. Den vaar saa dybt indgroedt oc rodfest i deris Hierter/ saa at de kunde icke lide eller see at vor HErre Christus oc Tolderne omgingis tilsammen. For de haffde saa stor en affuend til Tolderne/ at de ingeledis kunde fordrage at frome Folck omgingis oc handlede met dem/ saa at de formedelst deris omgengelse kunde omuende sig oc forbedris. Dette slags Phariseer finder mand mange paa denne dag/ oc mange flere end de som haffue Phariseers naffn.

2. Hoffmod.

Den anden Sag til Phariseernis knur oc mur/ vaar det wlidelige Hoffmod som vdi dem vaar/ aff huilcket store hoffmod de forsmaade oc foractede Tolderne som Hunde/ saa at de icke vilde faa Mad met dem/ æde aff Fad eller dricke aff Pot met dem/ eller oc komme vdi det Hus som de vaare vdi.

3. Phariseernis falske mening om deris hellighed.

Den tredie Sag til Phariseernis knur oc mur/ vaar den vrange mening de haffde om sig selff/ at de vaare retfærdige oc hellige. Fordi de actde sig at vere retfærdige der aff/ at de holde deris Fæderne skick oc Low/ oc aff deris Offer oc vduaartis Gudstieniste/ huorfaare de oc forsmaade andre som det icke hulde/ som wi kunde see aff den hoffmodige Phariseers ord der saa sagde: Jeg er icke som andre Syndere/ eller som denne Toldere/ Jeg faster to gange om Vgen etc. Lige saa actede de dem som icke haffde saadan vduaartis Helligheds skin/ at vere bandsætte oc fordømde Menniske/ oc som en forbandet oc værstyggelig ting.

Luc. 18.

4. Phariseernis attraa at beskemme Christum.

Den fierde Sag til dette knur/ vaar deris attraa oc begering/ at beskemme oc forhaane Christum: Thi lagde de vind paa/ at ville tælle Almuen i den Tro/ at CHRistus vaar lige saadan som de vaare der hand omgicks met.

5. Nidkierhed for Guds Low. Exod. 23.

Den femte Sag vaar den Nidkierhed som de haffde for Guds Low/ huilcken Nidkierhed dog vaar falsk oc wret. Thi de forsuarede oc smyckede deris knur met Guds bud/ som staar i Louen/ i den anden Mosi bog i det tredie oc tiuende Cap. huor Gud befaler sit Folck/ at de icke skulle giøre pact/ eller haffue nogen omgengelse met dem som bode i Canaans Land/ før end de komme der ind. Oc i den samme Bogs fiorten oc tiuende Cap. befaler Gud/ at Israels folck skulde tage sig vel vare/ at de icke giøre noget forbund met Canaans Lands Indbyggere/ paa det at de icke bliffue dem selff til Forargelse oc Fald/ det er/ at de icke aff deris onde vane oc omgengelse/ skulde bliffue til Affguds dyrckere/ oc til wgudelige Menniske/ som skulde foracte Guds Low. **Thi it lidet stycke Surdey syrer en hel Dey.** som S. Pouel siger. Oc det gaar som det almindelige Vers liuder:

Exod. 34.

1. Corint. 5.

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.

Det er/

It slemt/ forderffuet oc skabbede Faar
Forderffuer met sig en gantske hel Hiord.

Oc lige som aff en raaden oc forderffuet Vindrue/ kunde mange an-

ge andre Vindruer forderffuis oc raadne/ saa mange som røre ved dennde: Lige saa forderffuis mangt it fromt Menniske aff onde selskaff/ oc bliffuer ont met dem/ saa som oc saa Medea beklager sig/ der hun siger: Malarum fœminarum ingressus me malam reddidit, det er/ Den omgengelse ieg haffuer hafft met onde Quinder/ den haffuer giort mig ond. Hid hører det der Syrach siger: **Huo som rører ved Beg/ hand smitter sig/ oc huo som omgaas met it hoffmodigt Menniske/ hand lærer Hoffmod.** Oc fremdelis siger hand: **Huert Diur holder sig til sin lige/ saa holder oc huert Menniske sig til sin lige.** Disse oc mange andre flere saadanne vidnesbyrd aff den hellige Scrifft/ haffue Phariseerne vden tuil samlet i hob/ at de der met kunde bestemme Christum.

Skade aff onde Selskaff.

Syrac. 13.

Ibidem.

MEN huad skulle wi suare til disse Sprock aff Scrifften? Oc giffue io mesten delen alle tilkiende/ for huad Sag skyld det er forbødet/ at mand icke skal haffue omgengelse met syndere oc onde Selskaff: Oc at ieg skal sige det met faa ord/ Disse forneffnde Sprock oc Vidnesbyrd aff Scrifften forbiude/ at de skrøbelige som kunde forargis oc bliffue verre aff onde Selskaff/ de skulle ingen omgengelse haffue met dem/ som icke ville omuende sig/ men heller aff all deris gantske effne oc formue legge vind paa/ at giøre andre til Skalcke met sig/ oc locke dem til Wdyd oc Skalckhed. Her suaris saa til: Det førsteslags Sprock/ som forbiude/ at de skrøbelige icke skulle omgaas met de onde/ paa det de icke skulle forargis/ det kand ingelunde bequemme vor HERRE Christo: For hand vaar icke saa skrøbelig/ at hand kunde forargis oc bliffue verre der aff/ at hand omgicks met Syndere/ Derfor hører Guds forbud i Louen icke til hannem. Thi Louen (aff huilcken de andre Sprock i Scrifften haffue deris oprindelse) siger klarlige: Du skalt icke giøre Pact met dem/ etc. **Paa det at de skulle icke forføre dig/ saa at du synder imod mig/ Thi der som du tien deris Guder/ da bliffuer det dig visselige til Forargelse.** Det andet slags Sprock/ som giffuer tilkiende at de wgudelige oc onde legge vind paa/ at bedrage oc forføre andre met sig/ det bequē mer icke Phariseerne/ met huilcke Christus her haffuer sin omgengelse. Thi de gaffue sig icke til Christum i den mening/ at de vilde giøre hannem delactig met sig/ vdi deris Skalckhed oc wdyd: Men de ginge til hannem/ at de vilde høre hannem/ paa det at de formedelst Ordet som de hørde aff hannem/ kunde bekomme en stadig tro/ ved huilcken de kunde bliffue salige. Derfaare/ effterdi at Christus rørdis oc beuegedis aff Barmhiertighed/ oc omgicks met disse Toldere oc Syndere/ paa det at hand kunde føre dem til sin Faaresti/ aff huilckē de vaare framilte oc fore vild: Oc Tolderne som

Gienſigelse.

Suar.

1. Christus kand icke forargis.

Exod. 23.

2. Tolderne ville icke forarge Christum.

Huorfaare Tolderne vilde høre Christum.

haffde en Hiertens tørst oc attraa til deris Salighed/stundede efter oc begerede at forloſſis aff deris Synds byrde/ huilcken de fornomme at vere ſuar oc tung da giøre Phariſeerne wret/ i det at de knurre oc murre imod Chriſtum. For den Sag ſkyld legger nu Chriſtus vind paa at vnderuiſe Phariſeerne/ oc komme dem i den rette mening/met diſſe tuende Lignelſer ſom hand her faaregiffuer: den ene om hundrede Faar/ Den anden om ti penninge/ huilcke wi her effter ville omtale.

Spørſmaal om mand icke ingen omgengelſe ſkal haffue met de onde.

Nu falder her it Spørſmaal ind/ aff det ſom nu ſagt er oc ſuarer til Phariſeernis beſpaattelſe. Fordi effter at der er ſuaret/ at de vidneſbyrd aff den hellige Scrifft ſom forbiude at haffue omgengelſe met onde Selſkaff/ de høre aleniſte til de ſkrøbelige/ da maatte nogen ſpørie: Efftersdi at wi alle ere ſkrøbelige Menniſke/ huad wi da ſkulle giøre/ om wi ſtedſe oc idelige ſkulle fly de onde oc ingen omgengelſe haffue met dem? Der til ſuarer ieg

Suar.

ſaaledis: Mand ſkal baade fly dem/ oc icke fly dem: De ſkrøbelige ſom vide oc forneme deris ſkrøbelighed/ oc haffue lært oc formerckt aff deris egen forfaring/ at de ere tilbøyelige oc ſnart til at falde oc lade ſig forføre/ de ſkulle fly de onde/ oc ingen omgengelſe haffue met dem/ ſom de befrycte ſig for/ at de ſkulle bliffue aff dem beſmittede oc beſengde. Fordi (ſom Juſtinus Martyr ſiger) Menniſkens hierte bliffuer ſkabbet oc ſpedalſkt formedelſt onde Folckis omgengelſe/ oc opfyldis met mange onde Vadſker.

Juſtini martyrs Sprock om onde ſelſkaff.

Saa er derfaare alle Huſbonders/ Øffrigheds/ oc Guds ords Tieneris embede/ at de aff all Mact affuerie oc ſee vel til/ at de icke lide ſaadanne vnder deris Regimente/ ſom met deris onde omgengelſe forarge de enfaaldige. En Huſbonde ſkal icke lide nogen ſuend i ſit Hus eller Gaard/ ſom giffuer hans Børn forargelſe. Verdſlig Øffrighed ſkal met Suerdet ſtraffe oc fordriffue alle Guds beſpaattere. Guds ords Tienere ſkulle ſtraffe dem/ ſom ilde leffue oc ſkicke ſig wtilbørlige/ først met Truſel oc Louens Predicken/ Oc der ſom de intet der met vdrette/ da ſkulle de ſætte ſaadanne fortrædelige Syndere i Band/ oc vddriffue dem aff den Chriſtne Menighed/ paa det at de Gudfryctige oc Enfaaldige kunde vide at tage ſig vare for deris Selſkaff. At mand ſkal fly oc ſky ſaadanne Folck/ lærer oſſ S. Pouels ord til de Theſſalonicker / i den anden Epiſt. 3. cap.

2. Theſſal. 3.

Wi biude eder ocſaa kiere Brødre/ i vor Herris Jeſu Chriſti naffn/ at i holde eder fra huer Broder ſom vandrer wſkickelige/ oc icke effter den Skick oc Lærdom ſom i anammede aff oſſ. Det er nu ſagt om de ſkrøbelige/ ſom for alle ting ſkulle tage ſig vel vare/ at de icke giffue ſig i handel oc omgengelſe met onde oc wgudelige Selſkaff.

Predickere ſkulle holde ſig til de onde/ lige ſom en Læge til it ſiugt Menniſke.

Men huad dem vedkommer/ ſom ere vel vnderuiſte oc lærde/ oc ere i noget obenbare oc almindeligt Kald oc Embede/ huilcket der

vdkreffuer

vdkreffuer at føre de vildfarendis Faar til Christum/ De maa vel oc skulle paa deris Embedis vegne/ stundem haffue omgengelse met de onde oc wgudelige/ lige som en Læge omgaaes met it siugt Menniske/ icke at hand vil bliffue siug oc besengt aff hannem/ men at hand met sin Kaanst oc Lægedom/ røct oc varetegt/ vil hielpe hannem til sin Helbrede. J saa maade er det icke aleniste louligt/ men ocsaa storlige nødtørfftigt/ oc Guds Ords Tieneris Kald vdkreffuer/ saa fremt som de ellers ville findis tro/ at de skulle obenbare de wgudeligis Skalckhed oc Ondskaff/ oc læge deris Synder oc Breck/ saa meget som dem mueligt er: Men der som Siugen er wlægelig/ da skulle de giøre som Lægerne giøre/ oc intet ydermere beuare sig met det der de icke kunde læge oc helbrede/ Men befale Gud all Sagen met stor Hiertesorg oc Bedrøffuelse.

Om den Anden.

HVilcket Menniske er iblant eder/ som haffuer hundrede Faar etc. Met denne Lignelse lærer Christus oss tu ting: Det ene/ Huorfaare hand er kommen til Verden: Det andet (følger aff det første) Huorfaare hand omgaaes met Syndere/ huoraff der følger beuisning/ at Phariseerne giøre wret/ i det at de knurre imod CHRJstum. Huorfaare Christus kom til Verden/ lærer hand met den Hiurdis lignelse: Thi lige som en Hiurde gaar i Ørcken/ oc leder effter sit Faar/ som hand haffuer mist: Lige saa kom Christus til Verden/ paa det at hand vilde oplede Menniskene/ som formedelst Synden vaare foruilte vdi Ørcken. Dernæst/ effterdi at Christi embede er at oplede Syndere/ at de kunde kaldis tilbage igien paa Saligheds vey/ huilcket ingelunde kunde skee/ vden hand haffde omgengelse met dem: Da følger der aff/ at Phariseerne giorde wret/ i det at de knurrede imod CHRJstum/ som vilde forskrecke hannem aff sit Embede oc Befalning/ paa det at de skrøbelige icke skulde helbredis. Derfaare siger CHRistus met rette en anden sted: **Jeg er icke kommen at kalde de Retfærdige/ men Syndere til Penitentze.** Dette er Summen paa den Lignelse om de hundrede Faar: Det samme faaregiffuer ocsaa den lignelse om den Quinde/ som leder effter sin Penning der hun haffuer tafft. Nu ville wi ansee den Lignelse om Faarene stycke fra stycke/ paa det at hun kand bliffue oss diss behageligere/ naar wi see vor kiere HErris oc Hiurdis Christi store omhyggelighed for oss.

Huorfaare Christus kom til Verden.

Matth. 9.

Denne første Lignelsis forklaring.

DEt Menniske som haffuer de hundrede Faar/ er Christus Jesus vor rette ypperste Hiurde/ huilcken der lod sit Liff for sine Faar/ som hand selff siger hos Johannem/ i det 10. Capittel.

1. Jesus Christus er Hiurden. Iohan. 10

2\. Det fortaffte Faar er alle angersomme Syndere.

Ved det ene Faar som vaar foruilt fra Hiorden/forstaas alle de Mennisker/ som føle oc fornemme at de gaa vild/ det er/ de som kiende deris Synd/bekiende sig arme Syndere at vere/oc begere at tagis til Naade/ som disse Toldere oc obenbare Syndere giorde. Oc fornemme deris Synd/bekiende sig at vere Syndere/de hørde det gode rycte om den rette hiurde Jesu Christo/oc derfaare begere de at hand vil tage dem til naade/efftersdi de haffue hørt hannẽ sige:

Matth. 11.

Kommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere besuarede/Jeg vil vederquege eder. Oc saaledis see wi vdi denne Text it smuct Exempel oc forklaring/ huad det fortaffte Faar er/ paa disse Toldere huilcke der høre Christum/ komme til hannem/ oc bekiende deris vildfarelse.

3\. De nitten oc firesindstiue Faar/er alle wangersomme Syndere

Ved de nitten oc firesinds tiue Faar/forstaas alle de Mennisker i Verden/huilcke som henge i Synden oc fordømelse/oc ere nedsiunckne der vdi til begge Ørn/ville dog icke atte eller bekiende det/ men meene sig at vere retfærdige oc hellige/huorfaare de icke heller ville høre Christum: Fordi de haffue denne mening/at de ere langt retfærdigere oc helligere/ end at de haffue den retfærdige Christum oc hans hielp behoff: De mene sig at vere langt sundere oc karskere/end at de skulle haffue denne Læge vor Herre Christo oc hans Kaanst behoff. At saadanne Syndere forstaas ved de nitten oc firesindstiue Faar/beuiser Texten klarlige: Thi disse Faar lignis ved Phariseerne oc Scrifftlærde/ det er/alle Hycklere/ Glisnere oc Øyenskalcke/som mene sig at vere alt retfærdige oc hellige.

Fem nødtørfftige stycker at acte om det forvilte Faar.

SAA haffue wi nu hørt huem Hiurden er/ huo det fortuilte Faar er/oc huo de nitten oc firesindstiue Faar ere/som icke ere foruilte. Nu ville wi see oc besinde/ Først naar Faaret begynte at gaa vild. 1. Dernæst/naar oc huorledis Hiurden kom at lede effter det foruilte Faar. 2. Fremdelis/ huorledis hand leder der effter/Oc huorledis 3. hand bær det til Hiorden oc Faarestien igien/ naar hand det haffuer fundet. Siden/huorledis hand føder oc læger det/effter at det er 4. hiembaaret. For det sidste/huad der siden skeede effter at hand haffde fundet sit Faar. 5.

1\. Naar Faaret begynte at gaa vild.

Naar begynte da Faaret at løbe vild? Først den tid det bleff 1. forført aff Vlffuen hen vd i Skouen oc Ørcken/Det er/den tid der Sathan bedrog vore første Forældre Adam oc Eua/ oc forførde dem fra Gud. Dernæst gaar Faaret vild/ saa tit som Mennisken 2. (effter de ere kaldede tilbage fra deris onde veye)forføris paa ny igien/oc foruildis fra Hiorden/ formedelst Dieffuelens suig oc bedregeri. Lige saa lignis wi paa denne dag ved it foruilt Faar/ saa tit som wi affuige aff den rette Saligheds vey/ enten vdi Lærdom/ eller vdi Leffnet oc omgengelse.

2\. Naar Hiurden kom at lede.

Huorledis oc naar er denne trofaste oc gode Hiurde kommen at lede effter faaret? Først kom hand i Aanden/oc det formedelst de 1. hellige Propheter/Patriarcher/saa tit som hand opuacte dem/ at

de

de skulde vise Menniskene Saligheds vey. Saaledis kom hand den tid hand vdsende Mosen / disligeste der hand vdsende Heliam / Item / der hand vdsende Helisæum / Esaiam oc mange andre flere 2. Der effter er hand kommen i kiødet / den tid hand anammede menniskelig Nature / oc døde paa Kaarsset for vor skyld.

3. Huorledis hand leder oc bær Faaret hiem.

Huorledis leder hand effter Faaret? Oc huorledis bær hand det hiem til Stien / naar hand haffuer det fundet? 1. Hand leder effter det fortuilte Faar formedelst Euangelij predicken / i det hand biuder at predicke Euangelium for alle Menniske i Verden. 2. Hand bær det hiem til Hiordē / naar hand forsamler dem som tro / ind i sin Christne Kircke oc Menighed: Thi hand er vdgaaen i Skouen oc ørcken / oc haffuer leet effter Faaret / oc der hand fant det / lagde hand det paa sin skuldrer / det er / hand førde dem ind i den Christne Kircke / saa mange som tro paa hanem / oc det for sin Døds oc Pinis fortieniste / huilcken hand leed for vor skyld paa Kaarsset / som hand bar paa sine Skuldrer.

4. Huorledis hand læger oc føder Faaret.

Huorledis læger hand Faaret oc føder det / effter at det er hiembaaret? Hand læger alle Faarenis Saar met sit Blod / i det at hand affløser alle dem som tro / aff Synd oc Skyld / oc giffuer dem sin Retfærdighed. Hand føder Faarene / i det at hand begaffuer dem met Euangelij lærdom oc predicken / Oc i det at hand trøster oc vederqueger dem met sin Aand. De velgierninger som den Hiurde Christus beuiser sine faar / ere saare store oc mectige velgierninger.

5. Huad hand giør naar hand haffuer fundet Faaret.

Huad skeer der effter at Faaret er fundet? **Hand kalder sine Venner oc Naboer tilsammen / oc siger til dem: Glæder eder met mig / thi ieg haffuer fundet mit faar som vaar tapt.** Huad dette er for en Glæde / forklarer vor Herre Christus selff / i det hand siger: **Jeg siger eder / saa skal der oc vere Glæde i Himmelen offuer en Syndere som giør penitentze / mere end offuer ni oc halffemtesindstiue Retfærdige / som icke haffue Penitentze behoff.**

Sager til Englenis glæde.

Kiere see her / huad der skeer naar en Syndere giør Penitentze. De hellige Engle selff vdi Himmerigis rige glæde sig der ved met vor Hiurde Christo. Denne Englenis glæde skeer for tre Sager skyld.

1. For Menni- sken er skafft til Guds ære.

2. For Guds rige formeris.

3. For Satans rige formindskis.

Først / fordi at Mennisken er skaffte til at loffue oc prise Gud met dem / huilcket icke kand skee aff dem som icke giøre Penitentze: Thi de forhindre all Guds loff oc ære / saa meget som i deris mact er. For det andet glæde de sig naar Mennisken giør Penitentze / fordi at de see at Guds rige forøgis oc formeris / i det at der daglige dags komme io flere oc flere Borgere oc Induaanere der til. For det tredie glæde de sig ved at de see Satans rige der ved at formindskis oc ødeleggis / naar Mennisken giøre Penitentze oc omuende sig / huilcket er dem saa saare kiert / at intet kand vere dem kierere.

De nitten oc firesindstiue retfærdige. Psalm. 14. Try slags Syndere. 1. Hyclere.

MEn huilcke ere de nitten oc firesindstiue retfærdige/ som icke haffue Penitentze behoff? Er der da noget Menniske til/ som icke haffuer syndet? Sandelige der er ingen til som er foruden Synd: For de ere alle affuigte oc bleffne wduelige oc vnyttige. Men wi skulle acte at der ere try slags Syndere til: Nogle Syndere mene sig at vere retfærdige oc hellige/ oc derfaare sigis de at icke haffue Penitentze behoff/ huilcket mand skal icke anderledis forstaa/ end om deris eget tycke oc mening som de haffue om sig selff: Thi der som mand anseer Sagen rettelige/ da er der ingen til som icke haffuer Penitentze behoff. Dernæst ere der andre Syndere/ som vide oc fornemme sig at haffue syndet/ oc fare dog stedse frem vdi synden/ oc skøtte intet om at Guds Low klager offuer deris Synd. For det tredie ere der ocsaa nogle Syndere som kiender deris synd/ oc hade hende/ lade hende vere sig slem oc leed/ oc giøre derfaare en aluerlig Penitentze oc fly til Christum. Det første oc andet slags Syndere forstaar Christus her ved/ de nitten oc firesindstiue Retfærdige: Det tredie slags forstaas ved de foruilte Faar. Ved de nitten oc firesindstiue/ som icke acte sig at haffue Penitentze behoff/ forstaas Phariseerne oc Scrifftkloge: Men ved det ene vildfarendis Faar forstaas disse Toldere oc obenbenbare Syndere.

2. Forhærdelige Syndere.

3. Angerfolle Syndere.

Huad haffue wi heraff at lære? Heraff lære wi/ at der ere saare mange som bliffue fortaffte/ oc der ere faa som bliffue salige/ saa at der neppelige bliffuer en salig iblant hundrede. Her aff kommer det at Christus klager oc siger: **Mange ere kaldede/ men faa ere vdualde**/ det er/ retsindige/ som ere Christo oc hans Euangelio lydige/ naar de bliffue kaldede. Dette kunde wi ocsaa smuct see vdi Exempel/ For Syndfloden fulde den største part aff Verden Cains ondskaff oc skalckhed saa saare fast effter/ saa at der icke bleffue funden vden otte retfærdige Menniske/ huilcke der bleffne beuarede vdi Noæ Arck. Der effter vdi mange samfelde Aar/ vaar Melchisedech oc Abraham alene de to som vaare Gudfryctige oc fromme i Verden. Der foruden vdi de store Steder Sodoma/ Gomorra oc andre flere/ vndgick den fromme Loth alene met sine Døttre/ aff den Plage som de Steder offuergick/ De andre bleffue allesammen for deris Synder ødelagde met Suogel oc Ild. Lige saa gaar det endnu paa denne dag/ den største part i Verden/ foratter Euangelium/ men den mindste part anammer det. Derfaare skulle wi vere paaminte aff denne fare oc plage som dem er offuergaaen/ oc giøre en sand aluerlig Penitentze/ paa det at wi icke met den største part aff denne wtacknemmelige Verden skulle forfaris. HERREN vor Gud er mild oc barmhiertig/ oc vil gierne tage oss til Naade: De hellige Engle foruente daglige aff oss en sand Penitentze: Det gielder om vor egen Salighed/ huilcken Christus loffuer oc tilbiuder alle dem som giøre Penitentze. Den samme vor HERRE Christo/ met Faderen oc den hellig Aand/ skee loff oc pris euindelige/ Amen.

Lærdom her aff. Matth. 20. & 22.

Genes. 8.

Genes. 13.

Genes. 19.

Den

Den fierde Søndag efter hellig Trefaaldighed / Euangelium Lucæ i det VI. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Verer barmhiertige/ lige som eders Fader oc er barmhiertig. Dømer icke/ saa skulle i oc icke dømmis. Fordømmer icke/ saa skulle i icke fordømmis. Forlader/ saa skal eder forladis. Giffuer/ saa skal eder giffuis. En fuld / knuget / skuddet oc offuerflødig maade / skal mand giffue i eders skød. Thi lige met den Maade som i maale met / skal mand maale eder igien. Oc hand sagde dem en Lignelse: Kand oc en Blind vise en Blind veyen? Falde de icke baade sammen i Graffuen? Discipelen er icke offuer sin Mestere/ Naar Discipelen er som hans Mestere/ da er hand fuldkommen. Huad seer du en Skæff i din Broders øye/ oc Beleken vdi dit eget øye bliffuer du icke var? Eller huorledis kant du sige til din Broder: Holt stille Broder / ieg vil drage Skæffuen aff

dit

dit Oye/ oc du seer icke selff Bielcken i dit eget Oye? Du øyenskalck/ drag først bielcken aff dit Oye/ oc see saa til/ at du drager skæffuen aff din Broders Oye.

Forklaring paa dette Euangelium.

Udi peniten ze ere try stycker.

DEnne Christi Predicken hører til den tredie part udi penitentze: Thi i vide at der ere try stycker udi penitentze/ som er: Først/ Anger oc Fortrydelse. Dernæst/ en stadig Tro. Oc for det tredie/ en ny Lydighed. Anger oc ruelse bekiender Synden/ fortryder oc hader hende/ oc aff gantske Hierte flyer hende. Troen flyer hen til Christum/ som frier oc forløser oss aff Synden/ oc giør dem retfærdige som tro. Den ny Lydighed staar i fire stycker/ som ere: 1. Gudelighed mod Gud. 2. At huert Menniske i besynderlighed leffuer it helligt oc Christeligt leffnet for sig selff. 3. At huer elsker sin Næste/ oc haffuer en ret kierlighed til hannem. 4. Oc at huer er flitig i det Kald som Gud haffuer kaldet hannem til. Efftherdi at disse stycker høre til it nyt leffnet/ faaregiffuer Christus i dette Euangelio en formaning til Kierlighed mod vor Næste/ huilcken hand her beskriffuer met sine parter/ huad der hører til. Oc fordi at Barmhiertighed til vor Næste er saa gaat som den første Fruct aff den ny Lydighed/ raader Christus oc formaner til Barmhiertighed/ ved huilcke hand forstaar alt det som wi ere huer andre indbyrdis plictige her i verden. Thi naar noge haffuer betalet en anden sin gield som hand vaar hannem skyldig/ da er hand hannem der effter icke mere plictig/ andet end det ene/ som er/ at hand skal elske hannem/ oc haffue hannem kier. Denne Gield som er Kierlighed/ kunde wi aldrig saa betale vor Næste her i Verden/ at wi io ere hannem den mere plictig. Derfaare siger S. Pouel i sin Epistel til de Romere/ i det 13. Cap. **Verer ingen noget skyldige/ uden dette at i skulle elske huer andre.** Men paa det at wi diss klarligere kunde forstaa dette Euangelium/ da vil ieg tale om tu ting.

Fire ting høre til en ny Lydighed.

Rom. 13.

Det Første.

Huilcke de Barmhiertigheds oc Kierligheds gierninger ere/ som oss her befalis.

Det Andet.

Huad Aarsage Christus haffuer der til/ at hand saa her raader oss til/ at beuise vor Næste Barmhiertigheds oc Kierligheds Gierninger.

Om det Første.

VEret barmhiertige/ som eders Himmelske Fader er barmhiertig. Dømer icke/ saa skulle i

le i icke dømis. Fordømer icke saa skulle i icke fordømmis. Forlader/saa skal eder forladis. Giffuer/saa skal eder giffuis. J det at Guds Søn formaner sine Disciple til barmhiertighed/giffuer hand tilkiende/baade huad hiertelag wi skulle haffue til huer andre indbyrdis / oc at den ene haffuer stedse den andens hielp oc trøst behoff/i denne Verden/ for megen skrøbeligheds skyld som oss her tilfalder. Der som de der ville hede oc kaldis Christne/vilde paa denne dag anamme dette bud/da skulde der vere mindre kiff oc gienuordighed i Verden end der er. Wi ville vel alle kaldis Christi Disciepler: Men ingen vil giøre det hand befaler oss. En Tienere er sin Husbonde lydig oc giør huad hand befaler/ en tieniste Pige vaaccter flitelige paa sin Hustru. Ja der er ingen til Verden/som icke mere er sin Øffrighed hørig oc lydig / end største parten aff dem som ville hede oc kaldis Christne/ere Christo deris Gud oc Saliggiørere lydige / huilcken der hengde for deris skyld paa Kaarsset/oc fortiente oss Himmerige. Men huad Aarsage er der til? Fordi de ere Christne til naffn oc icke til gaffn. De haffue vel Christum oc hans Euangelium paa Tungen/men det kommer icke i deris Hierte/at de ville giøre der effter. Thi huo som er en retsindig Christē/hand seer oc begerer intet heller end dette/at hand kand atlyde sin Herre Christo/aff huilcken hand haffuer naffn oc Saligheds gaffn. Huorfaare ieg formaner eder/ at i afflegge all kiødelig tryghed/oc ere eders HERRE oc Saliggiørere Christo hørige oc lydige / oc mercke grandgiffuelige aff dette Euangelio / huad Kierligheds beuisning hand vdkreffuer aff oss/ at wi skulle beuise vor Næste. Hand vdkreffuer Kierlighed aff huer mand i almindelighed / som hand siger til sine Disciple: Elsker huer andre indbyrdis/lige som ieg elskte eder: Der paa skal mād kiende at i ere mine Disciple / om i elske huer andre indbyrdis. Her vdkreffuer hand icke heller andet/i det hand siger Verer barmhiertige. Thi huo som elsker sin næste hand er barmhiertig / Oc huo som er barmhiertig hand elsker sin Næste: Saaledis viser brønden oss vandet/oc vandet viser oss brøndē. Oc bruger Christus her dette ord Barmhiertig for den skyld / at hand der met vil vise oss en ret Kierligheds art oc nature.

Den ene Christen skal vere barmhiertig mod den anden.

Christne til naffn.

Christne til gaffn.

Iohan 13.

Tegn huor paa en Christen kiendis.

DEnne Barmhiertighed som kommer oc vdflyder aff Kierlighed/huilcken Christus i dette Euangelio befaler sine Disciple/ hun staar vdi fire stycker / aff huilcke det første staar vdi hiertet/som er en ret fromhed oc beleffuenhed/huor aff wi beuegis til at haffue en ret god Mening oc Dom om vor Næste/oc altid tencke om hannem det som ærligt oc gaat er / oc forsee oss alt gaat til hannem. Denne Hiertens fromhed sætter Christus her/ i det at hand forskiuder en Last som er der tuert imod/ saa sigendis:

Barmhiertighed staar i fire stycker.

I. At tencke gaat om alle.

1.Corint.3.

Dømer icke. Derfaare siger S. Pouel/ i sin første Epistel til Corintherne/ i det trettende Capit. **Kierlighed tencker intet ont** / hun haffuer icke mistancke til nogen. Oc det er meningen paa den første Part aff denne barmhiertighed/ som CHRistus oss her befaler.

Huad disse ord icke forbiude.

Derfaare skal icke nogen tencke at vor HERRE Christus vil met disse ord (**Dømer icke**) afflegge oc forbiude at døme oc giøre forskel imellem ont oc gaat/ imellem Dyd oc Last vdi Menni- sken : Eller oc at her met skulde forbiudis den Dom som Husbonder/ Læremestere/ Verdslig Øffrighed oc Guds Ords Tienere tilhør : Icke heller den brøderlige paamindelse oc vnderuisning / som den ene er den anden plictig/ at den ene Christen vnderuiser oc straffer den anden/ effter Christi befalning/ naar hand seer hannem fare vild/ oc der met kalder hannem tilbage igien paa den rette vey.

Math.18.

Men her forbiudis ickon aleniste den tilbøyelighed oc vilie som er i Hiertet/ at Mennisket haffuer lyst til/ oc vnderstaar sig at haffue en ond mening oc tancke om andre/ oc døme ilde om dem/ imod kierligheds Regel.

Thi saa meget som den Dom vedkommer / at mand maa døme oc giøre Forskel imellem ont oc gaat imellem Dyd oc Last / der om haffue wi Guds Low til en fast oc stadig Regel : Thi huad som Guds Low siger at vere enten ærligt eller wærligt / det skulle wi oc lige saa mene oc døme. Huad vaare det for en Føleløshed oc Wforstandighed / at icke giøre forskel imellem det onde oc gode? Derfaare bør oss at giøre skilsmisse imellem * Neronis Tiranni oc * Fabricij Fromhed oc Mildhed / och saa frem at vdi andre ting. Husbonder oc Husfædre vdi Husregimente haffue Guds Befalning at optucte deris Børn vdi Tuct oc Formaning til HERREN. Item/ Salomon biuder at Forældre skulle refsse deris Børn. Oc den Prest i det gamle Testamente som hed Heli/ hand bleff plaget aff HErren/ for hand vilde icke straffe sine Sønner Ophni oc Phinees/ som en Fader burde at giøre/ der hand saa oc viste at de bare sig icke ret at/ men skickede sig wtilbørlige/ baade met Offer oc Gudstieniste (Thi de staale det beste aff Offeret / oc brugte til deris fordel) Dissligeste ocsaa vdi deris Leffnet (Thi de besmitte sig met løsactighed oc wtuct) Her aff er det klart/ at disse Christi ord (**Dømer icke**) de forbiude ingelunde Husbonders oc Forældris embede/ huilcket de icke kunde vdrette vden Dom / at de skelne oc giøre skilsmisse imellem dem som skicke sig vel/ oc dem der øffue sig i wdyd oc skalckhed. Huad kunde Skolemestere oc andre Læremestere vdi deris Embede vdrette vden Dom? Thi somme Disciple oc Læredrenge maa mand nøde oc tuinge met hug oc slag til Lærdom / oc at giøre det dem bør/ Men somme lade sig lære met ord oc paamindelse/ Dem skal mand prise oc rose / for deris flitighed/

* Nero vaar en Keysere i Rom/ en wgudelig Tiran/ hand lod halshugge S Pouel/ oc kaarsfeste S. Peder

* Fabricius vaar en Borgere vdi Rom/ saare from oc mild høffuisk oc godwillig mod alle.

Forældris Dom.

Lærmesteris dom.

hed/ de andre wflitige skal mand straffe for deris ladhed oc forsø-
melighed. Der som en Skolemestere eller Læremestere icke skulde
her haffue nogen Dom / at skelne imellem de ene oc de andre/ huor
vilde det da gaa til? Det samme skal mand oc acte om Øffrighed/
de skulle straffe de onde/oc beskerme de gode/huilcket ingelunde kun-
de skee/der som de icke skulde døme: Oc naar Gud stadfester Øffrig-
heds kald i den hellige Scrifft/ da samtycker hand ocsaa / oc vil at
de skulle døme oc straffe / efftersdi at vden Dom er Øffrigheds kald
ickon en forgengelig Titel oc Naffn. Guds ords Tieneris Embede
er/at anamme somme i den Christne menighed/oc somme skulle de
vdelycke oc bandsætte/ Tilstedis dem icke da mact at døme? Som̄e
skulle de trøste oc husuale / oc somme skulle de straffe/ Det vdkreff-
uer i sandhed stor Forstand oc Dom. Huad Broderlig Paamin-
delse vedkommer/der om haffue wi Christi obenbare befalning hos
Mattheum i det 18. Cap. **Der som din Broder synder/ oc
det er dig viterligt / da gack hen oc straffe hannem i-
mellē dig oc hannem ene.** Befalis icke her huer Christen at
døme? der kand ingen andet sige / end det io er saa i sandhed. Der-
faare i det Christus siger: **Dømer icke**/ da afflegger hand icke
Øffrigheds embede her i Verden / icke forringer hand heller den
Christne Kirckis Disciplin oc tuct/men hand forbiuder alene men-
niskens vanartighed oc wskickelighed/ som enten effter deris vran-
ge mening/døme ilde om deris Næste/eller oc imod Troens oc kier-
ligheds Regel/tage sig mact oc myndighed til at døme om andre/
huilcken Last oc wdyd de tit oc offte laste vdi andre / oc sætte deris e-
gen brøst bag dørren. Der som ickon huer vil see til sig selff/da skal
der neppelige findis nogen/som her vdi skal kunde vndskylde sig.

Øffrigheds Dom.

Guds ords tieneris Dom.

Brøderlig paamindelse

Matth. 18.

Huad disse ord forbiuder.

DET andet stycke huor vdi denne Barmhiertighed staar/ som
Christus her vdkreffuer/at huer skal beuise sin Næste / giffuis til-
kiende met disse ord: **Fordømer icke**/ met huilcke ord hand vd-
kreffuer/ at huer skal tale kierlige oc vel om sin Næste/oc offuergiff-
ue den skendelige last oc tilbøyelighed som findis i oss/at tale ilde om
andre/ oc fordøme dem vden skyld oc brøde. Met faa ord at sige:
Christus vil at wi skulle met all vor snack oc tale legge vind paa/at
giffue vor Næste it gaat rycte oc naffn / oc søge hans forfremmelse
oc forbedring. Disse Christi ord høre ocsaa hen til den fordømelse/
som de Menniske der icke ere skicket i Øffrigheds kald eller nogen
Myndighed/fordriste sig til aff ondskaff oc vanart at lade høre om
andre/De høre icke hen til Øffrigheds embede / eller til det hellige
Predicke embede/ huilcke der tit oc offte forkynde oc fremsige Guds
dom offuer de onde / effter deris Embede som dem er befalet. Saa-
ledis fordømde S. Peder Ananiam oc Saphiram/ som der staar
vdi Apostlernis Gierninger. Saa fordømde S. Pouel Alexan-
drum oc Hymeneum. Lige saa fordømde oc CHRIstus selff

II.

At tale gaat om alle.

Øffrighed oc Predicke-re skulle for-døme.

Actor. 5.

1. *Tmoth.* 1.

Matth. 23.

Phariseerne oc de Scrifftkloge i Jerusalem / der hand sagde: **Vee eder Scrifftkloge / Phariseer oc Oyenskalcke.**

Antichristus, det er / den som er imod Christum. Saa kaldis Paffuen met rette en Antichrist.

Saa fordøme wi oc paa denne dag den Antichrist / Paffuen aff Rom / i det at wi forkynde Guds Dom offuer hannem. Men her skal huer tage sig vel vare / at hand icke mere aff Vanart oc Had / foruden / eller imod Guds ord fordømer sin Næste / end hand giør det met ret Forstand oc Dom.

III.
At gierne forlade.

DET tredie stycke aff denne Barmhiertighed er / at forlade oc tilgiffue den sin forseelse oc brøst / som oss haffuer fortørnet. Dette vdkreffuer Christus met dette ord hand siger: **Forlader.** Thi efterdi at der daglige begiffuer sig megen forseelse oc fortørnelse iblant oss her i Verden / da vaare det aldrig mueligt / at her kunde vere Fred oc Rolighed iblant Menniskēn / der som den ene vilde icke giffue til oc forlade den anden sin forseelse / Ja den Christelige Endrectigheds baand vilde da bliffue slæt sønderslit iblant menniskēn. Huor nødtørfftig denne forladelse er alle Gudfryctige Christne / er læt at acte aff denne Bøn som Christus haffuer lært oss at bede met: Thi der befalis oss saa at bede: **Forlad oss vor skyld / som wi forlade vore Skyldener.** Disse Ord Christus legger her til / **som wi forlade vore Skyldener** / ligger oss storlige macht paa at acte oc besinde / huilcket Christus lærer oss met den Lignelse / om den Tienere som vaar sin Herre skyldig ti tusinde Pund / som Mattheus bescriffuer vdi sit attende Capittel / Der siger Christus / at Himmerigis Rige lignis ved en Konge / som vilde giøre Regenskaff met sine Suenne / etc. Lige som denne Konge forlader den Suend som ydmygede sig for hannem / all sin Gield / aff sin store Mildhed oc Rundhed / foruden hans forskyldning eller fortieniste: Lige saa tilgiffuer Gud Fader oc forlader / alle dem som indfly til Christum / all deris Gield / det er / deris Synder / aff sin blotte Naade oc Barmhiertighed / foruden all vor verdskyld oc fortieniste. Men lige som Kongen kalder den wtacknemmelige Suend til Regenskaff igien / som vaar haard oc wmild imod sin Mettienere / Oc det som hand tilforn gaff hannem til / der hand ydmygede sig / det kreffuer hand nu igien / der hand er wmild imod sin Mettienere / oc kaster hannem derfaare i Fengsel oc Plage / til hand faar betalet: Lige saa vil Gud Fader kreffue regenskaff aff oss / om wi ere wmilde oc wbarmhiertige imod vor Næste / Oc vil at efterdi hand haffuer taget oss til Naade / at wi da skulle efterfølge hans Exempel / met Mildhed oc Fromhed / at beuise vor Næste / at wi oc saa effter vor Himmelske Faders Exempel / forlade dem som forsee sig imod oss.

Matth. 6.

Matth. 18.

Christne skulle forlade.

Spørsmal om mand maa klage dem som giøre oss wret.

Her falder nu it Spørsmaal ind. Der som wi skulle forlade alle som oss fortørne / da siunis det / at mand icke maa klage

paa nogen som giør oss wret. Til dette Spørsmaal suarer ieg saaledis: Mand skal giøre forskel imellem Klagemaalet i sig selff/ oc det som onde Menniske legge til klagemaalet. At mand klager paa den som giør wskel/ det er i sig selff icke wlouligt: Fordi at S. Pouel vdi sin første Epistel til de Corinther / i det siette Cap. tilsteder de Christne at haffue Dommere oc Dom. Dernæst afflegger icke Euangelium verdslig Politi oc Regiment. Her foruden skicke de Gud selff Dommere iblant sit Folck/ som skulde døme oc skelne imellem den ene Broder oc den anden/ huilcket i Sandhed icke haffde veret nødtørfftigt / der som at mand icke maatte beklage sig for Øffrighed/ naar mand skeer wret. Saa er det derfaare vist/ at klagemaalet i sig selff er Christne Menniske icke forbødet/ naar mand skeer wret: Men det som mange Menniske legge til Klagemaalet/ som er mange onde Affecter oc begeringer/ wmaadelighed/ Heffngerighed/ Fiendskaff/ Had/ Fortrædelighed/ oc Haardnackenhed/ oc andre saadanne flere Laster/ de ere forbødne/ oc dem skalt du slæt afflegge/ om du ellers vilt vere en Christen. Dernæst skalt du giøre forskel imellem den som haffuer giort dig skade / eller forholder dig dit for / beder om forladelse / oc skicker dig igien det som hand haffde faaet fra dig met wret: Oc imellem den som bliffuer varactig i sit forsæt at giøre dig skade / oc beholder det som hand haffuer faaet fra dig met wret. Den som beder om forladelse oc bedrer sig/ den skalt du giffue til/ oc forlade sin Brøde/ som Christi Befalning vdkreffuer/ oc kierlighed raader dig: Men denne som bliffuer varactig i sit onde forsæt/ oc for holder dig dit for/ den maat du vel klage for Øffrighed/ oc icke met dit Klagemaal søge Heffngerighed/ men ickon beskermelse formedelst Øffrighed. Det tilsteder Christus / oc mange Helgens Exempel stadfester. Her foruden skalt du giøre skilsmisse imellem den som fortørner dig alene/ oc den som fortørner Gud oc forarger den Christne Kircke: Om hin som dig ene haffuer fortørnet/ skal denne Christi befalning forstaaes oc icke om denne/ som haffuer fortørnet Gud oc den Christne Menighed. Fordi at den kierlighed wi haffue til Gud oc vor næste/ vdkreffuer at wi skulle borttage oc affstyre (saa meget som oss mueligt er) alt det som forhindrer Guds dyrckelse / oc er den Christne Kircke til forargelse. Met faa ord at sige: En retsindig Tro oc Kierlighed skulle vel nock lære dig/ naar Klagemaal er lasteligt/ oc naar det er louligt.

1. Corint. 6.

Læs her om ydermere paa den xxij. Søndag effter hellig Trefaaldighed i den tredie articke|

Forskel paa dem oss fortørne.

Forskel imellem den som fortørner Gud/ oc den som giør Menniksen skade.

IIII.

At giøre hielpe met raad oc daad.

DET fierde stycke huor vdi denne Barmhiertighed staar/ giffuis tilkiende met disse Ord: Giffuer / saa skal eder giffuis. Met dette Bud vdkreffuis at wi skulle komme vor Næste til hielp/ baade met Raad oc Daad/ naar hand haffuer oss behoff. Met Raad skulle wi komme hannem til hielp/ saa tit som wi see oc formercke hannem at fare vild oc vige fra det som ret er: Met Daad oc gierning skulle wi hielpe hannem/ stundem met Almisse/ at giffue rundelige aff vor Effne/ stundem met Laan oc Borg aff en god vi-

Om laan oc Borg.

* Saa som naar en Kiøbmand laaner en Embitzmãd eller en Bonde Penninge at hand siden vil haffne hans Korn eller Vare for halfft værd.

lie/ alligeuel at du icke kant forvente dig saadan Velgierning aff hañem igien: * Thi at laane oc borge den noget/ aff huilcken mand venter sig lige saadan tieniste oc velgierning en anden tid igien/ det er ingen Almisse/ men er en almindelig tieniste/ end ocsaa iblant Hedninge oc obenbare Syndere/ som icke endnu ere kaldede ved Euangelium til Christi Kircke oc Menighed. Dette er nu saa sagt om barmhiertigheds gierninger/som wi aff Christelig kierlighed oc effter Christi befalning/ skulle beuise vor Næste/ Oc om de fire stycker huor vdi Barmhiertighed staar/ som ere: 1. At tencke oc mene gaat om sin Næste: 2. At tale vel om hannem: 3. At forlade oc giffue hannem til naar hand forseer sig: 4. Oc at hielpe hannem i sin nød oc trang/ baade met raad oc daad: Nu ville wi ocsaa kaartelige tale noget om den anden Artickel.

Om den Anden.

Fem Sager til barmhiertighed.

CHRistus bruger i denne Formaning fem aarsager/ huorfaare wi skulle vere barmhiertige mod vor Næste/ oc beuise hannem gaat/ huilcke ieg vil nu her/ effter huerandre opregne.

I. Guds barmhiertighed mod oss.

Den første sættis met disse Ord: **Lige som eders Fader er barmhiertig.** Det er: At i diss bedre kunde opueckis til at beuise Barmhiertighed mod eders Næste/ da seer til eders Himmelske Fader/ oc verer eders Næste barmhiertige/ for hand er eder barmhiertig: Thi Forældrenis gierninger oc omgengelse/ skulle vere Børnenis Regel der de skulle leffue effter. Derfaare efterdi at wi see at vor himmelske Fader er oss saa saare barmhiertig/ da er det tilbørligt/ at wi efterfølge hans Exempel. Vdi dette stycke haffue wi mange omstendige vilkaar at acte/ som ere:

Ser vilkaar her at acte.

1. Først/ at vor Himmelske Fader er almectig/ oc haffuer ingen mands hielp behoff/ oc alligeuel beuiser hand oss vsle Menniske saa stor barmhiertighed. 2. Dernæst/ at wi ere arme elendige fortaffte Syndere. 3. Fremdelis/ at denne vor Himmelske Fader aff sin blotte Miskundhed oc barmhiertighed haffuer taget oss til naade igien. 4. Der hos/ at wi aff vor natur vaare Guds vredis Børn/ som S. Pouel siger/ til de Epheser i det andet Capit. 5. Her foruden/ at dette er hans vilie/ at efterdi hand aff sin Naade oc Barmhiertighed haffuer giort oss til sine Børn/ da skulle wi efterfløge hans vor Faders Exempel. 6. Oc for det sidste/ at lige som hand haffuer giort oss gaat for intet/ vden all vor fortieniste: Lige saa skulle wi oc giøre andre til gode for intet/ alligeuel at de icke kunde forskylde eller fortiene det/ Oc der som wi det icke giøre/ da synde wi gruelige. 1. Wi foracte Guds Bud oc Befalning. 2. Wi vanslecte aff hans art/ oc ty paa en anden ond art. 3. Wi besmitte oss met groffue Laster/ som ere Dieffuelens Børns gierninger. 4. Wi miste Troen. 5. Oc vor Næste

Ephes. 2.

Vbarmhiertigheds Synds slemhed.

blifuer

bliffuer liggendis i sin Wselhed for vor Barmhiertigheds skyld/ hues ælendighed dog burde at gaa oss til Hierte. Dette skulle alle de grandgibelige offuerueye/ som ville vere Christne.

Den anden Sag huorfaare wi skulle vere barmhiertige / er det gaffn wi selff haffue der aff. Christus siger: **Dømer icke/ saa skulle i icke dømis: Fordømer icke/saa skulle i icke fordømis: Forlader/saa skal eder forladis Giffuer/ saa skal eder giffuis.** Her stadfester Christus met sine Forjættelser oc Barmhiertigheds Gierninger som hand vdkreffuer. Gierningen som hand befaler oss/ er denne: **Dømer icke.** Den løn oc betalning som hand derfaare loffuer oss/huor met hand stadfester den gierning som hand vdkreffuer/er denne: **Saa skulle i icke dømis.** Och saa frem at met de andre Barmhiertigheds gierninger. Saa er denne Christi mening: Huo som tencker gaat oc haffuer en god mening om andre/ hand skal fornemme at andre skulle ocsaa beuise hannem det samme igien / at de skulle oc haffue en god Mening om hannem. Huo som taler vel om andre/ hand skal oc foruente sig det samme om andre igien: Huo som gierne vil giffue til oc forlade/ naar nogen fortørner hannem / hand skal oc finde det samme igien/om hand forseer sig oc fortørner nogen. Huo som met raad oc Daad kommer dem til hielp som haffue hannem behoff / hand skal formedelst min hielp oc tilskyndelse finde hielp oc trøst aff andre igien/ om hand kommer i nød oc trang. Men tuert imod: Huo som tencker oc dømer ont om andre/ hand skal fornemme det samme igien: Huo som taler ilde om andre/ hand skal høre ont om sig selff: Huo som vil heffne sig selff naar hand bliffuer fortørnet/hand skal fornemme heffn/oc maa lide wret: Huo som icke vil hielpe sin Næste vdi sin trang/met Raad oc Daad / hand skal ocsaa/ naar hand kommer i Nød oc Trang / lede effter hielp hos andre/ oc skal den icke finde.

II. Det gaffn wi haffue der aff.

Huad Christus meen met disse ord.

1. 2. 3. 4.

Løn som skyld.

Den tredie Sag huorfaare wi skulle beuise vor Næste barmhiertighed/indeholdis i disse ord: **Kand en Blind vise den anden Veyen? Falde de icke baade to i Graffuen?** Som hand vilde saa sige: Lige som det gaar til/naar it blint Menniske skal lede it andet/ lige saa gaar det oc til/ naar den lærer ilde oc leffuer ilde/som enten met sin lærdom eller met sit leffnet skal gaa for andre oc lede dem: Men naar en Blind skal lede en anden / da falde de baade i graffuen: Derfaare er den som enten leffuer ilde eller lærer ilde/ baade andre oc sig selff Aarsage til it stort fald. Paa det da at mand kand vndgaa saadan skade/ da skal mand skicke sig ret/ baade i Lærdom oc Leffnet.

III. Skade oc fare aff wbarmhiertighed.

Er din Næste blind oc wbarmhiertig / da lad dig icke lede aff hannem til wbarmhiertighed.

IIII. Vor Mesteris Christi Exempel.

Den fierde Sag/ huorfaare wi skulle øffue oss i barmhiertigheds gierninger/ faaregiffuis met disse ord: Discipelen er icke offuer sin Mestere / Naar hand bliffuer som hans Mestere / saa er hand fuldkommen. Gode Disciple oc Læredrenge dem bør at efterfølge deris Mesteris Exempel: Derfaare/ efterdi at alle Christne ere Christi Disciple oc Lærdrenge/ da er det tilbørligt/ at de met deris leffnet oc omgengelse/ saa meget som mueligt er/ lade see oc paakiende/ at de ere hans Discipler.

V. Vor egen Brøst oc Breck.

Den femte Sag / huorfaare wi skulle vere barmhiertige / er vor egen breck oc vildfarelse. Huad seer du/ siger Christus/ en Skæff i din Broders Oye/ Oc Bielcken i dit eget Oye bliffuer du icke var? Eller huorledis kant du sige til din Broder: Stat stille Broder / men ieg tager Skæffuen aff dit Oye / oc du seer icke Bielcken i dit eget Oye? Du Oyenskalck / Drag først Bielcken aff dit eget Oye/ oc see saa til/ at du kant tage Skæffuen aff din Broders Oye. Den Skæff som er i din Broders Oye/ er hans ringe fald oc forseelse mod dig: Men Bielcken i dit eget Oye er din store Synd oc Last imod Gud oc Mennisken.

Skæff oc bielcke huad det er.

Derfaare skal huert Menniske fast heller acte sin egen Last oc synd end andris/ oc giøre først reent for sin egen Dør/ som mand pleyer at sige/ oc see til huad wrenlighed hand finder der liggendis: Naar hand haffuer feyet det bort/ da skal hand see til at hand kand kome andre til hielp/ at de ocsaa feye oc giøre reent for deris Dørre. At wi dette kunde rettelige giøre/ giffue oss Jesus Christus sin Naade til/ huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ skee loff/ Pris/ Ære oc matt/ fra euighed til euighed / Amen.

Huer skal feye for sin Dør.

Den femte Søndag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Lucæ i det V. Capittel.

Et begaff sig / der Folcket trengde sig til Jesum/ at høre Guds ord / oc hand stod hos den Sø Genezareth / och saa tu Skib staa hos Søen/ oc Fiskerne vaare vdgangne / oc tode deris Garn:

Garn: Da traadde hand i it aff Skibene/som hørde Simon til/oc bad hannem/at hand skulde legge det lidet fra Landet. Oc hand satte sig/oc lærde Folcket aff Skibet. Oc der hand lod affat tale/ sagde hand til Simon: Far vd paa dybet/ oc kaster eders Garn vd/at i drage en Drœt. Oc Simon suarede/oc sagde til hannem: Mestere/wi haffue arbeidet den gantske Nat/oc finge intet/Men paa dit Ord vil ieg vdkaste

Garnet. Oc der de giorde det/da finge de en stor hob Fisk/oc deris Garn reffuis sønder. Oc de nickede at deris Stalbrødre/som vaare vdi det andet Skib/at de skulde komme/oc hielpe dem at drage. Oc de komme/oc fylde baade Skibene fulde/saa at de stuncke. Der Simon Petrus det saa/falt hand paa knæ faar Jesu/oc sagde: HERRE/ gack vd fra mig/ ieg er it syndigt Menniske. Thi hannem vaar kommen en redsel paa / oc alle dem som vaare met hannem/ for denne Fiskedræt / som de haffde giort met huer andre/ Dissligest ocsaa Jacobum oc Johannem/ Zebedei Sønner/ Simonis Stalbrødre. Oc Jesus sagde til Simon: Fryct e dig icke / Thi at nu her effter skalt du tage Menniske. Oc de førde Skibene til Landet/ oc forlode alting/ oc fulde hannem effter.

Matth. 4. Marc. 1.

Forklaring paa dette Euangelium.

Narsagen til dette Euangelium vaar denne: Almuen oc den menige Mand vaar saare begerendis at høre Guds ord/ huorfaare de oc fulde Christum allcuegne effter/ i huor hand gick / paa det at de kunde høre hannem: Der nu Folcket saa saare trengde ind paa hannem/ aff den store begering oc attraa de haffde at høre oc see hannem/ da nøddis hand til at gaa ind i S. Peders Skib/ oc side der vdi oc predicke faar Folcket. Men paa det at hand kunde beuise sin Lærdom at vere viss oc fast/ befol hand S. Peder oc hans Stalbrødre/ at de skulde giffue deris garn vdi Søen / huilcke der beklagede sig/ at de haffde tilforn arbeidet oc fisket forgeffs den gantske Nat igiennem. Der de nu giøre effter hans befalning/ faa de en saare store hob Fisk/ saa at de tu Skib kunde dem neppelige føre/ Aff dette Miracke bleffue Folckene som der hos vaare styrckede i Troen/ at de anammede hans Lærdom/ oc bekiende hans almectige Guddom. Oc der S. Peder aff dette miracke bliffuer forskrecket oc redt/ trøster Christus hannem/ oc giffuer hannem en saare trøstelig forjættelse/ at hand skal der effter bliffue en Mennniske Fiskere.

Summa paa dette Euangelium.

Dette er Summa paa dette Euangelium/ som hører der hen / at wi icke aleniste lære aff denne Almue/ at atspørge først Guds Rige oc hans Retfærdighed: Men at wi ocsaa styrckis oc stadfestis i Troen/ om Christi magt oc krafft. Thi Christus lader her paakiende at hand haffuer omhu for sine/ oc beuiser obenbare/ at ingen kand vdrette noget gaat i sit Kald/ vden saa er at hand er hos hannem/ oc hielper hannem i sit arbeyde/ oc selff saa gaat som tager Haanden i met/ som hand selff siger: **Vden mig kunde i intet giøre.** Oc Dauid siger vdi Psalmen: **Vden HERREN bygger Huset / da arbeyde de forgeffs som bygge der paa. Vden Herren vaacter Staden/ da vaage Vecterne forgeffs.** At wi nu diss bedre kunde forstaa oc begribe dette herlige miracke/ da ville wi aff dette Euangelio ansee fire artickle

Huad wi her skulle lære.

Matth. 6.

Iohan. 15.
Psalm. 127.

Den Første.

Huor saare nødtørfftigt det er at høre Guds ord / beuisis oss i denne Almues Exempel/ som met saa stor begering oc attraa hørde Christum.

Den Anden.

Den Christne Kirckis oc Ordens læreris oc tilhøreris billede.

Den Tredie.

Dette næruerendis Miracke/ oc huor wi det skulle bruge.

Den Fierde.

Om S. Peders Exempel/ baade vdi denne Fiskedræt / oc vdi Christi kundskaff.

Om det Første.

DEt begaff sig der Folcket trengde sig til Jesum/ at høre Guds ord. Denne Allmue lærer oss met sit Exempel/ at wi met stor begering oc attraa skulle høre Guds Ord. Thi denne Almue haffde icke saa flitelige effterfult Christum/ der som de icke haffde vist oc forstaaet/ at hans lærdom vaar dem saare nødtørfftig. Saa følger nu denne Almue vor Herre Jesum Christum effter/ icke i den mening/ at de ville lure effter hannem: Icke at de ville gribe hannem i sine ord: Icke at de ville bespaatte oc forfølge hannem/ saa som Phariseerne oc de Scrifftkloge giorde: Men at de vilde høre Guds ord/ oc mættis met den euige salighheds brød. Thi Guds ord er det rette himmelske brød/ som er meget sødere end Honning oc Honings kage/ som Dauid siger i Psalmen. Derfaare løber denne Almue til Christum/ lige som en hob fattige hungerige Stackarle løbe hen til en rig Mands dør/ der vil giffue en stor Almisse vd/ oc det giøre de met rette. Thi lige som Legemet mættis met legemligt brød/ fordi det 1. er legēligt: Lige saa mættis siælen met aandeligt brød som er Guds 2. ord/ fordi hun er Aandelig. Dernæst/ lige som Hunger oc begering til Mad oc Dricke/ er it tegn til Sundhed oc Karskhed/ oc Vemmelse til Mad oc Dricke/ er it tegn til it siugt oc skrøbeligt Legeme: Lige saa er begerlighed oc attraa til Guds ord/ it tegn til en sund oc karsk Siæl/ som er vel til pas: Oc tuert om igien/ Kedsommelighed til Guds ord/ er tegn til en siug oc skrøbelig Siæl. Derfaare om wi fornemme vdi oss kedsommelighed til Guds ord/ da skulle wi effterfølge deris Exempel som ere siuge/ oc giøre lige som de giøre. Lige som de søge Læger oc spørge dem til raads/ at de kunde faa Lægedom oc bliffue til pas/ oc faa lyst til Mad: Lige saa skulle oc wi søge til den Læge Christum met vor bøn/ naar vor Siæl kedis ved Guds ord oc vemmis der ved/ oc bede hannem/ at hand vil giøre vore siæle begerlige til at stunde effter/ oc haffue attraa til det Himmelske Brød/ som er hans ord/ paa det at wi icke skulle aff GVds Ords hunger dø oc suelte ihiel. Thi Guds ord er den Mad som er kommen aff himmelen/ det er/ Guds ord er Liffsens Brød/ oc saadanen drick/ at huo der aff dricker hand skal aldrig tørste til euig tid/ som Christus siger hos Johannem i det fiortende Cap.

Wi skulle gierne høre Guds Ord.

Guds ord er Siælens Brød.

Psalm. 19.

Tegn om Siælen er siug eller karsk.

Iohan 14.

MEn paa det at wi met denne Almue kunde hungre effter Liffsens brød/ oc tørste effter den Himmelske drick/ da ligger oss macit paa/ at wi betencke huor saare nødtørfftig denne Mad er oss/ Naar wi haffue det grandgibelige anseet/ da skal der ingen vere/ som icke skal met stor lengelse oc hiertens attraa begere denne Mad/ vden hand er slæt Guds forgaen/ oc forblindet aff Dieffuelen/ saa at hand haffuer slæt ingen omhu for sin salighed.

Guds Ords nødtørfftighed staar i fire stycker.

Den

I. Ordet er Troens mad.

Den første Nødtørfftighed er denne: Alle Siæle som miste denne Mad oc Spise indtil deris sidste Stund / de maa visselig dø oc suelte ihiel / det kand icke andet vere. Thi først bekomme wi Liffuet / naar Troen vndfangis i oss ved Guds ords hørelse. Dernæst er Ordet Troens Mad / huor ved hun fødis oc opfostris. Denne Nødtørfftighed stadfestis met CHRISTI Ord / som saa liude: *Marc. 16.* **Huo som icke troer / hand skal fordømis / oc dø.** Fordi Troen kommer aff intet andet / end aff Guds Ords hørelse / *Roman. 10.* som S. Pouel siger til de Romere / i det tiende Cap.

II. Ved ordens hørelse vndgaa wi Guds vrede *Iohan. 3.*

Den anden nødtørfftighed er denne: Foruden denne Siælens Mad / som er Guds Ord / bliffuer Mennisket vnder Guds Vrede / saa som Johannes Baptista siger: **Huo som icke troer paa Sønnen / offuer hannem bliffuer Guds vrede.**

III. Ordet er saligheds føde. *Roman. 1.*

For det tredie / er Guds ord den Mad som styrcker Menniskene til det euige Liff. Derfaare siger Apostelen S. Pouel i sin Epistel til de Romere i det første Capit. **Euangelium er Guds krafft / til Salighed alle dem som tro.**

IIII. Ved ordet fødis wi paa ny. *1. Petr. 1.*

For det sidste / at ieg skal sige det met faa ord / er Guds ord den vforgengelige Sæd / som S. Peder Apostel oss lærer / ved huilcket wi fødis paa ny / formedelst Guds Søns Naade / wi som tilforn / for vore første Foræeldris oc vor egen Synds skyld / vaare fødde Guds vredis Børn. Derfaare / lige som wi aff vor Nature fødis Vredens / det er / fordømelsens Børn / til den euige Død: Lige saa fødis wi aff Naade / ved Guds ords Sæd / til Naadens / det er / velsignelsens Børn / til det euige Liff. Fordi alle de som tro de ere Abrahams Børn / oc Arffuinge til Guds Foriættelse. Derfaare / saa fremt som wi haffue nogen omhu for vore Siælis Salighed: Om wi ville vndgaa Guds Vrede / den euige Død oc fordømelse: Om wi noget ville lade oss gaa til Hierte den store Værdighed / at wi ere Guds vdualde Børn / da lader oss haffue en Hiertens begering oc attraa til Guds ord / lader oss høre oc beuare det: Icke alenniste effter denne store Almues Exempel / men effter den gantske Christne Kirckis oc Menigheds / som intet andet begerer end at mættis met Guds Ord.

Om den Anden.

DA traadde hand i it Skib / som hørde Simon Peder til / oc bad hannem / at hand skulde legge det lidet fra Landet. Oc hand sætte sig / oc lærde Folcket aff Skibet. Met disse ord affmalis oss gantske herlige den Christne Kircke / som stedse maa vere i strid / oc fare for Vind oc Voffue i Verden: vdi huilcken

rken Malning her ere try ting at acte oc befinde/ som ere: Skibet i
sig selff. 2. Christus som sider i Skibet. 3. Oc Almuen som staar
paa Landet. Skibet betyder den Christne Kircke: Christus som si-
der i Skibet/ betegner alle trofaste retsindige Predickere oc Læresæ-
dere. Folcket som staar paa Landet/ betegner dem som høre Guds
ord. Lige som nu it Skib kastis oc veltis i Haffuet / naar der kom-
mer en stor Storm: Lige saa slas/ veltis oc stødis der intet saa saa-
re i Verden/ som den Christne Kircke/ huilcket den gantske Verdens
historie lærer oc giffuer tilkiende. Huor ynckelige bleff dette Skiff
stødt oc medfaret/ den tid der Cain slog sin Broder Abel ihiel. Oc si-
den der effter den tid den hellige Loth bode i Sodoma/ Dissligeste
den tid Abraham maatte vere saa fremmet oc ælendig / oc maatte
flytte fra it Land til it andet. Huor mange stød maatte den christ-
ne Kircke lide / først i Egypten/ oc siden vdi Orcken fyrretiue sam
felde Aar? At ieg intet skal tale om den store forfølgelse hun haffuer
maat altid lide/ vdi Dommernis tid/ i Kongernis tid/ i det Baby-
loniske Fengsel. Oc at ieg skal lade det andet staa tilbage/ vil ieg
tale om vor tid/ huor gruelige stødis oc plagis den Christne Kircke
paa denne dag/ oc mest aff dem som ville hede oc kaldis Kirckens
Indbyggere oc Lemmer: Somme støde oc storme mod hende met
deris Kætteri/ lige som met en forfærdelig Storm/ som vdsendis aff
Dieffuelen. Huad giøre nu Sacrament skendere paa denne dag/
at de kunde omkaste oc nedsiuncke dette S. Peders Skib? Huad
giøre andre Secter oc Suermere/ Giendøbere/ Libertiner oc andre
saadanne flere? Paffuen oc hans selskaff fordømer Kircken oc hen-
dis Lemmer for Kættere: Jøderne bespaatte hende: Tyrcken forac-
ter hende: Verdslig Øffrighed mange steder/ skylder hende for Op-
rør/ som wi læse vdi den wgudelige Achabs historie/ huilcken der ka-
ste den hellige Prophete Eliæ disse ord i Næsen: **Est du icke den
som forstører Israel?** Huad vil ieg sige om de mange ny
Practicker oc Paafund/ at forfølge den Chistne Kircke met / som
ere optenckte aff dem som ville vere oc kaldis Euangeliske? De ven-
de Kirckens gods som wgudelige Røffuere oc Kircketiuffue/ til verd-
slig oc forfengelig brug/ huilcket der hører til at opholde det hellige
Predicke embede oc Guds tieniste ved mact met/ Saa giør nu Sa-
tan all flid til/ at hand kand omstyrte oc kuldseyle dette Skib/ det er/
den Christne Kircke / som far for Vind oc Voffue her i Verden:
Men Christus er sterckere end hand er/ hand forsuarer sin Christ-
ne Menighed/ saa at Helffuedis porte kunde intet imod hende.

S. Peders Skibs lycke i Verden.

Læs her om den skøne danske Bog D. Pet. Palladius screff om S. Peders Skib.

Genes. 4.

Genes. 18.

Exod. 16.

Kirckens forfølgere i vor tid.

1. Reg. 18.

Saa haffuer ieg talet om den Christne Kirckis forfølgelse/ huor
aff det er læt at forstaa huad store fare Ordens tienere haffue altid
at foruente sig i Verden: Thi lige som Christus sider i Skibet/ som
staar i fare for storm oc Vand / lige saa staa de oc saa daglige i al-
lerstørst fare/ oc mange aff dem tagis hen ynckelige oc gruelige aff
dage/ met stor marter oc pine. Men Almuen staar paa Landet/ de
haffue

Naar det er smuct Vær ville de staa for to Mend Men naar Storm kommer da krybe de i Roie.

haffue deris paa det tørre/ saa ere den største part aff Tilhørerne vden fare. Thi naar der kommer Storm/ da krybe de enten i skiul eller de falde slæt fra Ordens oc Euangelij bekiendelse. Dette maa saa kaartelige vere sagt/ om den Christne Kirckis stød i Verden.

Om den Tredie.

OC der hand lod aff at tale/ sagde hand til Simon: Far vd paa Dybet/ oc kaster eders Garn vd/ at i drage en Dræt. Simon suarede/ oc sagde til hannem: Mestere/ wi haffue arbeidet den gantske Nat/ oc finge intet/ Men paa dit Ord vil ieg vdkaste Garnet. Oc der de giorde det/ da finge de en stor hob Fisk/ oc deris Garn reffuis sønder. Oc de nickede at deris Stalbrødre/ som vaare i det andet Skib/ at de skulde komme/ oc hielpe dem at drage. Oc de komme/ oc fylde baade Skibene fulde/ saa at de siuncke. Dette er Mirackelens oc denne vnderlige gierings bescriffuelse. Der Peder nu er falden i mishaab/ oc haffuer ingen tancke paa at skulde faa fisk denne gang/ men vaar dragen i Land/ tode sin Garn/ oc vilde henge dem op/ da befaler Christus hannem at giffue dem vd i Søen/ huilcket hand oc giør/ oc faar en offuermaade stor hob Fisk/ saa at tu Skib neppelige kunde føre dem. Endog at dette Jertegn er skeet/ baade til at stadfeste Christi Lærdom oc Euangelium/ oc disligeste til at styrcke Troen i dem som hørde hans Predicken/ dog hører det alligeuel i nogen maade til oss. Thi alt det som tilforn er screffuet/ det er screffuet oss til Lærdom/ paa det at wi skulde haffue Haabet/ formedelst Taalmodighed oc Scrifftens Trøst. Derfaare vil ieg sige huorledis dette Mirackel oc Jertegn kand tiene oss.

Roman. 15.

Dette Mirackels brug

I. Christi Lærdoms beseylning.

Først skal dette Mirackel stadfeste vor Tro om Euangelij vißhed: For det er lige som it fast Jndsegel/ huor met Gud Fader beşegler sin Søns Lærdom. Thi alle de Mirackel som enten Christus eller de hellige Propheter oc Apostler haffue nogen tid giort/ de høre alle der hen/ til at stadfeste Guds Ord oc Lærdom. Saa læse wi vdi S. Marci Euangelio/ oc i den Epistel til de Hebreer/ at Gud haffuer stadfest sit Ord met atskillige Mirackel oc Jertegn. Marc. scriffuer vdi sit Euangelij 16. Cap. HErren arbeidede met Apostlerne/ oc stadfeste ordet ved metfølgende tegn.

Marc. 16.

Vdi

Vdi den Epistel til de Hebreer siger Apostelen: **Gud gaff Lærdommen vidnesbyrd/ met Tegn/ vnderlige gierninger oc mangfaaldig krafft/ oc met den Hellig Aands vddelelse/ effter sin vilie.** *Hebr. 2.*

II. Christus raader til Land oc Vand.

For det andet beuiser dette Jertegn/ at Christus er icke alenist en Herre offuer Menniskene oc paa Jorden/ men oc saa i Haffuet/ oc raader saa vel paa Vandet som paa Landet: Huor aff vor Tro faar saadan en Tillid/ at wi forlade oss til/ at ingen ting vdi Haffuet kand staa denne mectige Herre imod/ at hand io veldelige kand fri oc redde sine aff Haffsnød oc Fare/ lige som hand met sin Guddoms krafft reddede Jonam Prophete aff Hualfiskens mund. *Ion. 2.* Derfaare haffue wi icke behoff at frycte/ huercken for Dieffuelens/ Menniskens/ eller Haffsens grumhed/ naar wi ickon holde oss fast til Christum/ met en liffactig oc stadig Tro. Derfaare siger Johannes i sin Epistel: **Vor Tro er den Seyer/ som haffuer offueruundet Verden.** *1. Ioban. 5.*

III. Herrens velsignelse giør rige.

For det sidste lærer oss dette Mirackel/ huor aff det kommer at wi faa velsignelse oc Lycke i vort arbeide/ oc at vor Næring oc bieríng forøgis. S. Peder arbeidede den gantske Nat/ men hand fick intet. Huorfaare fick hand intet? For hand søgte velsignelse ved sin egen flitighed oc arbeide/ icke ved Christum som er den rette brønd oc Kielde/ aff huilcken Velsignelse opuelder oc vdflyder. Men der hand gaff Garnene vd paa Christi Ord/ oc i hans Naffn/ da fick hand en offuerflødig stor hob Fisk: Huor aff wi lære at all Velsignelse staar i Christi ord alene. Her imod synde fire slags Folck. *Fire slags Folck synde her imod.*

I. Vantro Mennisker.

Først alle vantro Menniske/ som icke forlade sig paa Gud i deris Arbeyde/ men tencke at all Velsignelse oc Lycke i deris Kald/ kommer aff deris eget arbeide/ flitighed oc forsiun/ Jmod huilckis Daarlighed Kong Dauid siunger i Psalmen oc siger: **Vden HERREN opbygger Huset/ da arbeyde de forgeffs som bygge der paa. Vden HERREN beuarer Staden/ da vaage Vecterne forgeffs.** *Psalm. 127.*

2. Gerige Folck oc Aagerkarle.

Dernæst synde her imod alle wgudelige Menniske/ som mene at Gods oc Biering kommer aff Aager/ Gerighed/ Falskhed oc Bedregeri/ det er/ formedelst Dieffuelens kaanst oc velsignelse: Oc der er mange til i Sandhed/ som siunis at bliffue rige formedelst saadan behendighed oc finantzeri. Men Salomon siger der tuert imod met saadanne ord: **HERRENS Velsignelse giør rig.** *Prouerb. 10.* Fordi en er icke strax rig for hand haffuer meget Gods oc Penninge: Thi Brødet er en ting for sig: Oc Brødens krafft oc fynd er en anden ting. Der ere mange til som haffue Brød nock oc andet gaat huad de begere i verden/ Men en stor part aff dem haffue dog icke Brødens krafft/ oc kunde icke bruge det ret. Somme bruge *Rigdoms Misbrug.*

deris Gods til Offuerflødighed oc Hoffmod: Som̃e til Fraadserj oc fylde sig der aff fulde huer dag: Somme foraarsagis aff deris Gods oc Rigdom/ at øffue sig i Løsactighed/ Boleri/ Skørleffnet/ Tiranni/ Offueruaald oc andre Synder. Kiere sig mig huad dette er for en velsignelse? Tuert imod lader en Gudfryctig Christen sig nøye met det middelmaade oc føye Gods hand haffuer/ oc bruger det til Guds Ære/ sin Næste til hielp oc trøst/ oc met en god samuittighed tacker Gud som haffuer giffuet hannem det.

3. Lade Menniske oc dagdriffuere.

Det tredie slags Folck som synde her imod/ er hine lade Menniske/ huilcke naar de høre at Gods oc Biering formeris ved HErrens velsignelse/ da begynde de at bliffue doffne oc lade/ forsømme deris Arbeyde/ tage sig intet til/ gaa vd oc ind/ oc driffue dagen hen/ op at en gade ned at en anden/ Jmod dem taler Dauid vdi sin Psal. oc siger: Salig er den Mand som frycter HErren/ oc vandrer paa hans veye. Du skalt nære dig aff dine Henders arbeyde/ Salig est du/ det skal gaa dig vel. Her beskriffuer Dauid oss en ret ordning oc skick/ som wi skulde holde oc gaa effter i vort Arbeide. Først sætter hand her Guds Fryct. 1. Dernæst begering oc attraa at vandre vdi HErrens Low oc Bud. 2. Fredelis befaler hand at mand skal arbeide oc vere flitig/ huer i sit 3. Kald oc Embede. For det sidste legger hand Foriættelse til oc siger: 4. Salig est du/ det skal gaa dig vel. Gud giffuet at der vaare mange paa denne dag/ som vilde effterfølge denne regel/ da skulde de visselige fornemme HErrens velsignelse.

Psalm. 127.

Ordning i Arbeyde.

4. Wtacknemmelige Menniske.

Det fierde slags Folck som her imod synder/ ere de som huercken paakalde Gud oc bede hannem om Naade/ naar de bruge hans Gaffuer oc Velsignelse: Jcke heller bede hannem om hielp vdi deris Arbeyde: Eller oc tacke hannem for sin velsignelse/ som hand dem giffuer oc metdeler.

* Saadanne ere Fiskere nu paa denne tid/ faa de noget/ da huercken tacke i e Gud/ Jcke vide de heller naar de faa nock for deris Vare.

Derfaare skulle wi lære aff dette næruerendis Mirackel/ at wi baade skulle arbeyde/ oc at all fremgang lycke oc velsignelse vdi vort Arbeyde oc Bestilling kommer aff Gud alene/ i huad Stat oc Embede mand er vdi her i Verden. Huo som er Forstandere oc regentere for andre/ som en Øffrighed/ Foget/ Husbonde/ etc. hand skal saaledis tencke: Jeg vil arbeyde trolige/ oc vere flitig vdi mit Kald i HErrens fryct: Jeg vil tiene Gud/ paakalde hannem/ at hand vil vere hos mig i mit Arbeyde oc Bestilling/ oc giffue mig lycke oc velsignelse. En Bonde naar hand pløyer sin Ager/ naar hand saaer/ naar hand høster/ oc ager sit Korn ind i Laden/ da skal hand altid haffue Gud faa Øyen/ hand skal vide at all Velsignelse oc Ørelse er aff Gud/ hand skal paakalde hannem/ oc bede hannem om Naade oc hielp/ at hand vil vere hos hannem i hans Arbeyde/ oc giffue hannem velsignelse oc lycke. Lige saa skal oc en Predickere giøre/ hand skal lære/ paaminde/ formane/ oc det effter Christi befalning/ i Guds fryct.

Huer skal arbeyde trolige/ oc forlade sig paa Gud.

Men her maatte nu nogen (maa skee) sige imod: Jeg tager vare paa mit Embede oc Kald/ oc giør det mig bør at giøre/ Jeg Bonde pløyer oc saaer min Ager: Jeg predickere forkynder oc predicker Euangelium: Jeg Husbonde optucter mine Børn/ men det er altsammen forgeffs/ Min umage oc arbeyde haffuer ingen fremgang. Der suarer ieg saa til: Du skalt lære her aff S. Peder huad dig fattis/ oc huad Sag der er til/ dit Arbeyde faar icke fremgang. S. Peder arbeidede forgeffs/ indtil saa lenge hand fick vor HErre Christum ind i Skibet til sig. Derfaare skalt du efterfølge S. Peders Exempel/ tro paa Christum/ paakald hannem om lycke oc raad/ ver icke lad oc forsømmelig/ men arbeyd troligе i Christi naffn/ Saa skalt du see oc fornemme HErrens velsignelse.

Gienfigelse.

Suar.

Ja/ maatte du atter sige: Jeg seer mange steder/ at de vanartigste oc aller argiste Skalcke/ haffue den beste lycke/ oc tuert imod de fromme oc gudfryctige lide stor armod oc ælendighed. Her suarer ieg saa til: See mig ickon hen til Enden/ huor det vil gaa paa det sidste/ oc merck vel Kong Dauids ord/ som staar i den 37. Psal. **Jeg saa en ugudelig hand vaar staalt/ oc bredde sig vd oc grønedis/ som it Lauerbær træ. Oc der ieg gick frem/ See/ da vaar hand borte: Jeg spurde efter hannem/ da bleff hand ingen sted funden.** Saa er alle de ugudeligis Herlighed oc Pral/ lige som en Røg/ som hastelig far bort oc forsuinder. Tuert imod/ den som frycter Herren/ hand skal staa fast oc icke falde til euig tid. Exempel haffue wi mange. Huor ere nu de pralendis store Kemper/ som vaare i den første Alder i Verden? De bleffue drucknede i Syndfloden. Huor er den rige Fraadsere/ som wi nu nylige hørde omtale? Hand ligger vdi Helffuedis pine oc plage. Tuert imod/ huor er Abraham? Huor er Dauid? Huor er den fattige Lazarus? De ere i Himmelen/ der som de haffue euig Glæde oc Salighed. Derfaare skulle wi efterfølge deris Exempel/ giøre som de giorde/ saa faa wi Salighed som de finge.

Jo argere skalck io bedre Lycke.

Psalm. 37.

De ugudeligis Herlighed oc mact.

Om den Fierde.

DER Simon Petrus det saa/ falt hand paa Knæ for Jesu oc sagde: HERRE/ gack vd fra mig/ Thi ieg er it syndigt Menniske. See her huad S. Peder oc hans Stalbrødre veder fors i denne Fiskedræt. Peder bliffuer offuermaade gruelige forskrecket/ oc beder Christum gaa vd fra sig. Huad siger hand? Haffde det icke veret bedre/ at hand haffde sagt: Bliff hos mig HErre/ at mit Fiskeri kand bliffue lyckeligt oc gaa vel for sig? Lige som Petrus kiender sig at vere en arm Syndere: Lige saa kiender hand oc seer aff dette Miracke/

Synden vaagnet i Petro.

at Christus er retfærdig/oc en almectig Gud. Derfaare falder hand paa Knæ for hannem/oc beder hannem gaa vd fra sig. Saa gaar det endnu til paa denne dag/Menniskene begere vel oc vilde at Gud skulde vere hos dem/ men strax saa tilige som de fornemme hans neruærelse/ begynder Samuittigheden at vaagne oc klage paa deris Synd/ saa at de fly oc bliffue redde/ indtil saa lenge at de oprettis igien/ oc formercke trøst oc husualelse imod den bange samuittighed de haffue for synden/saa som Christus her trøster oc opretter den arme Peder/som vaar falden oc forfærdet/ oc siger: **Fryct dig icke/ Thi her effter skalt du tage Menniske.** Her trøster hand icke aleniste den bedrøffuede/ men hand ocsaa vduel hannem til en Apostel/oc siger hañem/at hand ocsaa vdi sin tid skal met Euangelij predicken fange Menniske. Thi lige som Fiske fangis met garn/lige saa fangis Menniskene met Guds ords predicken/oc tagis aff syndernis Haff/oc sættis i den Christne Kircke/ paa det at de skulle icke dø/ mē leffue salige til euig tid/ved Christum Jesum vor HErre/huilcken met Gud Fader oc den hellig Aand/skee loff/prijs/heder/ære oc tacksigelse/fra euighed til euighed/Amen.

Ved Guds nærværelse vaagner Samuittigheden.

Euangelium er Himmerigis Garn.

Den siette Søndag effter

hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matth. i det V. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Uden eders Retfærdighed bliffuer bedre end Scrifftklogis oc Phariseers/ da komme i icke i Himmerigis Rige. I haffue hørt/ at der er sagd til de

Gamle: Du skalt icke ihielsla / Huo som ihielslar / hand skal vere skyldig for Dommen. Men ieg siger eder: Huo som er vred paa sin Broder / hand er skyldig for Dommen. Men huo som siger til sin Broder: Racha / hand er skyldig for Raadet. Oc huo som siger: Du Daare / hand er skyldig til Helffuedis Ild. Derfor / naar du offrer din Gaffue paa Alteret / oc du kommer der ihu / at din Broder haffuer noget imod dig / Saa lad bliffue din Gaffue der faar Alteret / oc gack tilforn hen / oc forlig dig met din Broder / oc kom siden oc offre din Gaffue. Forlig dig snart met din Modstandere / den stund du est nu hos hannem paa veyen / Paa det / at din Modstandere skal icke en gang antuorde Dommeren dig / oc Dommeren skal antuorde Tieneren dig / oc du skalt kastis i Fengsel. Sandelige siger ieg dig: Du skalt icke komme der vd / før end du oc betaler det sidste Skerff.

Exod. 20. Leuit. 24.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Text er en Part aff den lange Predicken / som Christus haffde paa bierget for sine Disciple / som hand haffde nu nylige vdualt / J huilcken predicken (at ieg skal sige det met faa ord) hand lærer dem / at hand icke vaar kommen at opløse Louen / men at fuldkomme hende. Oc fordi at Phariseerne / som da skulde vdlegge oc forklare Louen / de forklarede hende vrangt oc wret / da retter Christus deris vildfarelse / oc forklarer Louen for sine Disciple. Thi Phariseerne mente / at Louens Lærdom hørde aleniste til vore vduaartis gierninger: Men Christus beuiser tuert imod / at hun hører ocsaa til Hiertens inderste Affecter oc tancker. Dernæst beskriffuer ocsaa Christus i den samme predicken / en ret form oc maade / huorledis mand skal giffue Almisse / huorledis mand skal faste / oc huor mand skal giøre sin Bøn. Huilcket altsammen hører der hen / at Menniskene skulle vide oc forstaa / huor langt det er fra / at de kunde fuldkomme Guds Low / oc huor nødtørfftigt det vaar / at Christus skulde komme til Verden / paa det at alle de som tro paa hannem kunde bliffue fri fra Louens Dom oc Forbandelse. Oc te

Summa paa den Predicken som Christus haffde paa Bierget.

Summa paa dette Evangelium.

maa vere sagt om Summen paa den predicken som Christus haffde paa Bierget. Men i den part aff samme Predicken som paa denne dag faaregiffuis i den ChristneMenighed/straffer Christus den Pharisaiske Retfærdighed/som i hørde/oc formedelst det femte Budords forklaring giffuer tilkiende/huor saare Phariseerne fore vild vdi Louens vdleggelse. Thi lige som de mente at det vaar nock/ naar mand icke slog sin Næste ihiel met Haanden: Lige saa siger Christus icke aleniste dem at vere skyldige imod dette Budord/som bedriffue vduaartis Mandrab/men ocsaa alle dem som tencke noget ont imod deris Næste/ som wi ville strax faa at høre. Wi ville nu aff dette Euangelio forhandle tuende Artickler.

Den Første.

Om try slags Retfærdighed/som er: Pharisaist/Louens oc Christelig Retfærdighed.

Den Anden.

Det femte Budords Vdleggelse oc Forklaring.

Om den Første.

IEsus sagde til sine Discipler: Vden eders Retfærdighed bliffuer større end de Scrifftklogis oc Phariseers/ da kommme i icke i Himmerigis rige. At wi kunde rettelige forstaa disse ord/ da er fornøden at wi tale om try slags Retfærdighed/ som ere: Om Phariseernis retfædighed/huilcken Christus her straffer: 1. Om Louens retfærdighed/ huilcken Gud met sin egen Mund haffuer befalet oc antuordet oss: 2. Oc om den Christelige Retfærdighed/ 3. ved huilcken alene wi bliffue bestandige faar Gud.

Try slags Retfærdighed.

I. Phariseernis Retfærdighed huordan hun er. *Matth. 15.*

PHariseernis Retfærdighed bescriffuis hos Mattheum Euangelist/ i det 15. Capit. huilcken der staar besynderlige i disse stycker. Først klage de paa Christum/for hand oc hans Discipler icke altid holde de ældstis skick oc paaleggelse: Saa langt er der fra/ at de skulde kiende hannem for deris Gienløsere. Dernæst giøre de all deris Gierning/at de kunde haffue anseelse aff Menniskē: De ere Glisnere oc Hycklere/ som glisne oc skinne vduaartis at vere Gudfryctige oc hellige/ alligeuel at de ere Guds oc alle Gudfryctige Menniskis fiender/ huilcke de forfølge lige som galne glubendis Hunde. Fremdelis giøre de Guds Bud til intet/ formedelst Menniskens skick oc paaleggelse. Fordi i steden for Guds Bud sætte de Menniskens bud oc befalning/at Gud skal der met lade sig tiene/ huad heller hand vil eller ey. Dette er it offuermaade stort Hoffmod oc gienstridighed imod Gud: Thi der met foractis icke aleniste Gud/ oc Menniskens daarlighed actis mere end Guds Viisdom: Men ved saadanne Menniskens paaleggelser oc skick/ forhindris oc vdslættis all Gudfryctighedz øffuelse oc idræt/ oc Kierlighedz giernin-

1. Christi forfølgere.

2. Hycklere.

3. Guds Buds forueutere.

4. Mundchristne.

gierninger affleggis. Der til tiene de Gud met Læberne/Men hiertet er langt fra hannem. Her foruden siger Christus i Euangelio/ at de æde Enckers Hus/ i det at de vnder it helligt skin som gerige Menniske riffue dem til sig. Her til kommer oc dette/ at de vduelle at side øffuerst til bords/huor met deris store Hoffmod giffuis tilkiende. For det sidste/lycke de Himmerige til for andre Folck/ i det at de vrangt oc wret forklare Guds Low/ oc der met affuende Folcket at det icke skal tro paa Christum. Met faa ord at sige: De ere lige som kalckede Graffuer/ som Christus siger/ Fordi vduaartis synis de at vere helligt oc fromme/men induaartis ere de fulde aff Synd oc Last/ oc alle onde begeringer. Exempel der paa haffue wi i den hoffmodige Phariseer/som gick op til Templet at bede/ met Tolderen/ huilcken der icke aleniste rosde sig aff sine gode Gierninger/Faste oc Tiende: Men hand forhaanede ocsaa oc foractede sin næste. Saaledis offuertraadde hand obenbare den gantske Guds Low/baade den første oc den anden Taffle/oc alligeuel mente hand sig at vere retfærdig/oc met sine gierninger at haffue fortient himmerige.

5. Gerige.
6. Hoffmodige.
7. Kættere.
Math. 23.
Luc. 18.

Phariſaiſke Retfærdigheds beſcriffuelse.

Aff dette som nu sagt er/ kand den Pharisaiske retfærdighed bescriffuis/ huad hun er/i saa maade: Den Pharisaiske retfærdighed er en vduaartis hellighed/som staar i vduaartis seder oc facter/ i huilcken er slæt ingen Guds fryct eller tro til Gud/oc lige som hun for sine gierningers skyld foruenter sig Himelen aff Gud: Lige saa staar hun met sit falske herligheds skin/ effter en stor berømelse oc ros hos Menniskten. Derfaare er det icke vnder at Christus siger:

Vden eders Retfærdighed bliffuer større en Scrifftklogis oc Phariseers/da kome i icke i himerigis rige.

Dette maa vere sagt om Phariseernis Retfærdighed: Nu ville wi ocsaa tale noget om Louens Retfærdighed.

Om Louens Retfærdighed fire stycker at note.

OM Louens Retfærdighed vil icg tale fire stycker. Først/ huordan hun er. Dernæst/ om nogen kand bliffue salig formedelst Louen. For det tredie/ huor til Louen er nyttig oc brugelig. Oc for det fierde/ huorledis Louen er affskaffet for alle dem som tro paa Christum.

1. Huad Louens Retfærdighed er.
Deuter. 6.
Math. 22.

Louens Retfærdighed er en fuldkommen/ reen oc euig Lydighed mod Guds Low: Eller oc/ en euig oc fuldkommen Kierlighed til Gud oc vor Næste. Thi saa siger Guds Low: **Du skalt elske HERREN din Gud/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ oc all mact/ Oc din Næste lige som dig selff.** Fordi at Guds Low/som er en Regel effter huilcken Louens Retfærdighed bør at stickis/hun vdkreffuer icke aleniste Meñiskens vduaartis Lydighed/ Men hun vdkreffuer aff alle Menniske en fuldkommen/reen/oc euig lydighed mod Gud/oc loffuer der hos det euige Liff oc salighed/alle dem som ere hende lydige/Oc truer dem met

Huad Louen vdkreffuer.

den euige Død oc Fordømelse / som icke beuise denne Lydighed. Hun lader sig icke nøye met vduaartis skin / men hun vdkreffuer it reent Hierte / oc saadanne Affecter oc begeringer som komme offuer ens met Guds Low / oc disligeste en redebøn vilie til at vere Gud lydig. Dernæst vdkreffuer hun oc vil / at alle Menniskens kraffter oc mact vduaartis oc induaartis / skulle stedse oc altid fuldkommelige stemme offuer ens met Guds vilie. At saadan en Lydighed vdkreffuis aff Louen / er klart oc beuisis aff Christi forklaring / oc aff disse S. Pouels ord: **Louen er Aandelig / men ieg er Kiødelig.** Derfaare vdkreffuer Louen en Aandelig Lydighed / lige som hun selff er Aandelig.

Roman. 7.

SAa haffue wi nu hørt huordan Louens Retfærdighed er: Nu spørgis for det andet / Om nogen iblant det gantske Menniskelige Kiøn / kand bliffue retfærdig oc salig ved Louens Retfærdighed? Til dette Spørsmaal suarer ieg enfaaldelige / at effter Adams fald da haffuer der aldrig veret noget Menniske til / som er bleffuet retfærdigt faar Gud / formedelst Louens Retfærdighed / vden JEsus CHRistus alene: Huilcket ieg vil stadfeste met fire beuisninger.

II. Om nogen kand bliffue salig ved Louen.

Fire Beuisninger at ingen kand fuldkomme Louen.

I. Læs her om ydermere i Lifssens vey

Den første Beuisning er denne: Menniskens Nature er wreen / oc besmittet met den oprindelige Synds Smitte oc Wrenlighed / saa kand hun derfor icke anderledis beuise Gud nogen reen fuldkommen lydighed effter hans Low / end en ful wreen oc raaden Brønd kand giffue gaat / reent oc klart Vand aff sig: Eller som it raadet forfulnet Træ kand giffue god velsmagende Frucet. Derfaare siger Esaias i sit trysindstiuende oc fierde Capittel: **All vor Retfærdighed er som it wreent Klæde / der er værstyggelige besmittet.**

Esa. 64.

2.

Den anden Beuisning at ingen kand fuldkomme Guds Low / er denne: Alle Menniske forfare oc fornemme / at den Lydighed de beuise mod Louen / hun haffuer vdi sig fire vilkaar / som ere ret tuert imod Guds Low. 1. Thi først varer Menniskens Lydighed ickon en føye tid / oc lader saa aff igien: Men Louen vdkreffuer en euig stedse varendis Lydighed. 2. Dernæst er vor Lydighed besmittet / fordi Menniskens hierte huor aff hun kommer / er besmittet: Men Louen vil haffue en Lydighed / som er pur oc reen / foruden all smitte. 3. For det tredie / er vor Lydighed wfuldkommen / thi hun beuisis icke effter Louens Regel til punct oc til Pricke: Men Louen vdkreffuer en fuldkommen Lydighed. 4. For det sidste / er vor Lydighed farffuet / oc smycket met mange onde tancker oc meninger.

Fire onde vilkaar i vor Lydighed.

3.

Den tredie Beuisning er denne: Den hellige Scrifft siger obenbare at der er ingen retfærdig ved Louen / icke end en eniste: Oc Dauid siger i sin Psalme: **HERRE der som du vilt regne Synden huo kand da bliffue bestandig?** Item / vdi

Psalm. 130.

en anden

en anden Psalme: Der bliffuer ingen aff dem som leffue/ retfærdig faar dig/ formedelst Louens gierninger. *Psalm. 143.*

Den fierde Beuisning er: Der som Menniskene kunde bliffue retfærdig ved Louens gierninger/ Da haffde wi icke hafft Christi Retfærdighed behoff/ Derfaare siger S. Pouel til de Galater i det 2. Cap. Der som Retfærdighed kommer aff Louen/ da er Christus død forgeffs. Thi som hand en anden sted siger: Christus er død for vore Synder/ oc opstaaen til vor Retfærdighed. Her aff er det nu obenbare klart/ at ingen haffuer eller kand affsted komme den Retfærdighed som Louen vdkreffuer. *4.* *Galat. 2.* *Rom. 4.*

NV efftersølger det tredie Spørsmaal/ som er om Louens brug/ huor til hun er oss da nyttig/ men ingen kand ved hende bliffue salig? Louens brug oc gaffn er trendefold/ som er Vduaartis/ Induaartis oc Aandelig. 1. Louens vduaartis brug hør til det vduaartis Menniske her i Verden/ saa at hun skal regere vort Leffnet oc omgengelse/ at wi kunde leffue høffuiskelige oc ærlige i dette Liff: Oc denne brug haffuer hun tilfellis met verdslige Statuter oc Louer. 2. Louens induaartis brug hør hen til det gamle Menniske. Thi Louen obenbarer oss Guds vrede/ i det at hun viser oss vor Synd. 3. Louens Aandelig brug hører til det ny Menniske/ at wi aff Troen begynde at vere Gud lydige effter Louen/ saa meget som oss mueligt kand vere i denne forkrenckede natur/ huilcken lydighed som er Gud behagelig formedelst Troen til Christum. *3. Louens nytte oc brug er trendefold.*

DEt fierde Spørsmaal efftersølger/ Naar it gudfryctigt Hierte hører at Louen vdraaber Forbandelse offuer alle dem som icke fuldkomme alt det som staar screffuet vdi Louen/ oc beuise der effter en fuldkommen Lydighed/ da begynder det at befryrte sig oc bliffue redt for Louens Sententz oc Dom. Derfaare er det her nødtørffstigt at vide/ at Guds Low er slæt affskaffet oc afflagt for alle Gudfryctige/ saa meget som hendis Forbandelse oc Fordømelse vedkommer: Thi Christus haffuer taget Louens forbandelse paa sig/ paa vore vegne/ met saa skel at wi tro paa hannem/ huorfaare S. Pouel siger: CHRistus bleff en forbandet ting for oss. Oc vdi Johannis Euangelio/ i det tredie Capit. staar saaledis: Huo som icke troer paa Sønnen/ offuer hannem bliffuer Guds vrede. Oc i S. Hansis Epistel: Jesu Christi Blod giør oss rene aff all Vretfærdighed/ det er/ aff Louens forbandelse/ som oss burde at lide oc skulde met rette komme offuer oss/ for vor Synd oc Vretfærdighed. *4. Huorledis Louen er affskaffet.* *Deuter. 27.* *Gal. 3.* *Iohan. 3.* *1. Iohan. 1.*

Saa haffue wi nu kaartelige sagt huad Louens Retfærdighed er: At ingen bliffuer retfærdig oc salig ved Louens gierninger: Huor til Louen er oss nyttig oc gaffulig: Oc huorledis hun er aff-

skaffet

skaffet oc afflagt. Nu ville wi tale noget om den Christelige Retfærdighed/ at wi kunde forstaa/ i hues maade hun er bedre oc yppermere end Phariseernis Retfærdighed.

III. Om den Christelige Retfærdighed.

Christelig Retfærdighed er Christi Lydighed/ huilcken dem tilregnis som tro oc forlade sig paa hannem. Thi effter Euangelij vis at tale/ er den retfærdig/ som Gud forlader oc tilgiffuer sine Synder/ oc tilregner sin Søns Lydighed/ oc anammer aff Naade til det euige Liff. Thi huer den som troer paa Christum/ sigis at giøris retfærdig/ i det at hand aff en skyldig bliffuer wskyldig/ oc aff it wretfærdigt Menniske bliffuer retfærdig/ formedelst Christi Retfædighed som hannem tilregnis. At Christi Retfærdighed tilregnis den som troer/ beuisis met mange Vidnesbyrd aff Scrifften. S. Pouel siger: Huo som troer paa den som giør den wgudelige retfærdig/ hans Tro regnis hannem til Retfærdighed. Oc til de Romere i det femte Capit. siger hand: Lige som der ere bleffne mange Syndere ved it Menniskis Wlydighed / lige saa ere der oc bleffne mange retfærdige ved den enis (det er/ Jesu Christi) Lydighed. Item/ i den anden Epistel til de Corinther i det 5. cap. siger hand: Den som icke viste aff nogen Synd giorde Gud til Synd (det er/ til Syndebod) for oss/ paa det at wi skulde bliffue i hannem den Retfærdighed som gielder faar Gud. At Louens gierninger icke vdkreffuis til denne Retfærdighed/ beuise mange Vidnesbyrd aff Scrifften. S. Pouel siger i sin Epistel til de Romere i det tredie Capit. Wi holde det saa/ at Mennisket bliffuer saligt ved Troen / foruden Gierninger. Oc til de Galater / i det andet Capit. siger hand: Wi vide at Mennisket bliffuer icke retfærdigt ved Louens gierninger/ men ved Troen til JEsum CHRistum / Saa tro wi ocsaa paa Jesum Christum / paa det at wi kunde bliffue retfærdige ved Troen/ oc icke aff Louens gierninger.

Rom. 4.

Roman. 5.

2. Corint. 5.

Gierninger giøre ingen salig.

Rom. 3.

Galat. 2.

Her aff beslutis nu/ at en Christelig Retfærdighed er / at den person som troer paa Christum/ affløsis aff Synden/ hannem tilregnis Christi Retfærdighed/ oc hand anammis til det euige Liff/ aff Naade/ for Christi skyld. Aff naade siger ieg/ at ieg vil vdelycke Menniskelig fortieniste. For Christi skyld siger ieg/ at ieg vil indelycke aleniste Christi fortieniste.

Huad en Christen Retfærdighed er.

Dette

DEtte maa saa kaartelige vere sagt om de try slags Retfærdighed: Nu vil ieg legge noget til om deris skilsmisse/ huorledis der er skilsmisse imellem det ene slags retfærdighed oc det andet: Oc først vil ieg sige/ huad skilsmisse der er imellem en Christen Retfærdighed oc Louens Retfærdighed. Siden huad forskel der er imellem en Christen Retfærdighed/ oc Phariseernis Retfærdighed.

Skilsmisse imellem en Christen retfærdighed/ oc Louens Retfærdighed.

1. Den første Skilsmisse imellem Louens Retfærdighed oc en Christen Retfærdighed er/ at Louens Retfærdighed kommer aff Louens gierninger/ Men Euangelij Retfærdighed kommer aff Naade. 2. Den anden Skilsmisse er/ at Louens retfærdighed hør den til som omgaas met gierninger/ men Euangelij Retfærdighed hør den til som troer. 3. Den tredie Skilsmisse er/ at Louens retfærdighed regnis Menniskenicke til for intet oc aff Naade/ men aff sin egen Lydigheds fortieniste: Men Euangelij Retfærdighed tilregnis oss vden all vor Lydigheds fortieniste. 4. Den fierde Skilsmisse er/ at Louens Retfærdighed er formalis, det er/ Mennisket skal giøre sig den selff met sine egne retfærdige Gierninger: Men Euangelij Retfærdighed er imputatiua, det er/ Hun tilregnis/ i det at Christi retfærdige Gierninger tilregnis dem som troer. Derfaare sigis den at bliffue retfærdig effter Louens vijs/ som aff it wretfærdigt Menniske bliffuer retfærdigt/ ved sin egen Retfærdighed/ oc Louens fyldistgiørelse/ effter som disse ord giffue tilkiende:

En smuck Lærdom for alle gierningshelgē.

Retfærdig at giøris.

I skulle holde min Skick oc Ræt: Thi huilcket Menniske som det giør/ hand skal leffue der ved. Men den sigis at bliffue retfærdig effter Euangelij vijs/ som aff it syndigt oc skyldigt Menniske bliffuer wskyldig/ for Christi Retfærdigheds skyld/ huilcken mand anammer ved Troen.

Leuit. 18. Rom. 10. Gal. 3.

Retfærdighed.

Louens Retfærdighed er Menniskens fuldkomne Lydighed effter Guds Low: Men Euangelij eller en Christen Retfærdighed/ er Jesu Christi Lydighed/ som tilregnis den som troer.

Retfærdig.

Den er retfærdig effter Louen/ som giør ret effter Louens befalning oc Sententz: Men den er retfærdig ved Euangelium/ som Gud forlader Synden/ tilregner Christi Retfærdighed/ oc anammes til det euige Liff/ aff Naade for CHristi skyld.

Retfærdiggiørelse.

Louens retfærdiggiørelse er/ at Mennisket approberis oc kiendis retfærdig oc from faar Gud/ for sin egen retsindige oc fuldkomne Lydighed effter Louen: Men Euangelij eller en Christen retfærdiggiørelse er/ at Mennisket kiendis from oc retfærdig faar Gud/ for Christi retsindige oc fuldkomne Lydighed/ som hand beuiste Gud Fader.

Christelig Retfærdighed offuergaar den Pharisaiske i fire stycker.

Det er sagt om Skilsmisse imellem en Christen Retfærdighed oc Louens Retfærdighed: Nu ville wi see huorledis den Christelige Retfærdighed offuergaar den Pharisaiske Retfærdighed.. Den Christne retfærdighed offuergaar den Pharisaiske Retfærdighed i

disse fire stycker. Causa, qualitate, effectu & fine., Det er/ vdi Aarsagen/ vdi Skick oc Danlighed/ vdi Vdretningen/ oc vdi Enden.

1\. Aarsagen til den Christne Retfærdighed er Gud/ Christi fortieniste oc Troen som anammer den velgiernig oss tilbiudis: Men aarsagen til den Pharisaiske Retfærdighed er/ Menniskens hyckleri/ Vforstandighed om Guds Retfærdighed/ oc at mand vduaartis holder Menniskens skick oc paaleggelse.

2\. Den Christne Retfærdigheds skick oc Danlighed er/ Lydighed oc Louensfyldistgiørelse i Christo: Men den Pharisaiske Retfærdigheds Danlighed oc skick er ickon it vduaartis skin om en dictet oc falsk Herlighed.

3\. Den Christne Retfærdigheds vdretning er Aandens fornyelse/ Guds Fryct/ en sand Gudelighed/ en aluerlig Bøn/ en retsindig ydmyghed/ Taalmodighed/ oc en begynt Lydighed at ville skicke sig effter Guds Low/ Saa at det Menniske som er bleffuet retfærdigt ved Troen/ begerer intet heller end at det kand vere Gud Lydig: Met faa ord at sige/ Det haffuer sin allerstørste lyst oc behagelighed/ at vandre i Herrens Low/ effterdi det veed at Louens forbandelse oc Fordømmelse er borttagen ved Christi Fortieniste: Men den Pharisaiske Retferdigheds vdretning er Hoffmod/ Ros oc berømmelse faar Gud/ falsk hellighed oc vrang Tro/ andre Menniskis foractelse/ Met faa ord at sige: Fructen er lige saadan som Træet er. Thi it ont Træ kand icke bære god Fruct. (Matth. 7.)

4\. Enden paa den Christne Retfærdighed/ eller oc det gaffn hun fører met sig/ er at haffue fred met Gud/ at haffue en fri tilgang til Gud/ at giffue Gud ære/ oc endelige at bekomme det euige Liff aff Naade for Christi skyld: Men Enden paa den Pharisaiske retfærdighed er/ at legge sig selff ære oc prijs til/ at tage æren fra Gud/ at berømme sig hos Menniskē/ huor effterder vil omsiger følge en forfærdelig oc gruelig straff/ vden saa er at mand omuender sig til Herren. Dette maa nu saa vere sagt om de try slags Retfærdighed/ Oc huad skilsmisse der er imellem/ huilcket er saare nødtørfftigt oc nyttigt at vide oc mercke.

Om den Anden.

CHristus forklarer oss her det femte Budord/ som saa liuder: Du skalt icke sla ihiel/ paa det at hand skal obenbare Phariseernis vrange Forklaring/ oc giøre den til intet. De mente at Gud forbiuder ickon vduaartis Drab i dette Budord: Men Christus seer dybere oc lenger ind i Louen/ oc sætter endnu try andre slags Manddrab foruden det vduaartis som skeer met Haanden. (Try slags Manddrab.) **I haffue hørt/ (siger hand) at der er sagt til de Gamle: Du skalt icke ihielsla/ Thi huo som slar ihiel/ hand er skyldig for Dommen.** Det er/ Huo som slar it

Menniske

Menniske ihiel/ hand er skyldig/ oc maa staa til rette for verdslig Dom oc ret: Thi Christus taler her om vduaartis Manddrab/ oc den Straff der hører til/ huilcken som skeer ved Menniskens Dom effter Louen. Hos de Romere kaldede mand den Dom/ vdi huilcken Triumuiri det er/ tre ypperlige Raads Herrer sade/ oc haffde mact at affsige Dom/ naar Sagen vaar reed oc ret/ saa at hun vaar læt at døme paa/ saa som om beuislig Manddrab oc andet saadant: Thi huo som haffde bedreffuet Mord oc Manddrab met sin Haand/ hand vaar skyldig at dø effter Louen/ Den Sententz oc dom vaar læt at affsige/ derfaare kunde saa Mend døme i den Sag. Saa taler derfaare Christus her aleniste om Menniskens Dom effter verslig Low. Thi Guds Aandelige dom viste huer mand fuldkommelige/ som vaar euig Forbandelse oc Fordømmelse. Nu efterfølger Christi Forklaring.

Triumuiri apud Romanos, sicut undecim uiri apud Athenienses.

Deut. 27.

I.

Vrede.

Men ieg siger eder: Huo som bliffuer vred paa sin Broder/ hand er skyldig faar Dommen. Her siger Christus at vrede er it slags Manddrab/ huilcken Phariseerne icke befindede at forbiudis i det femte Budord/ derfaare siger hand: **Jeg siger eder.** Som hand vilde saa sige Phariseerne lære at den aleniste offuertræder det femte Budord/ som met sin Haand slar it Menniske ihiel: Men ieg siger eder/ at denne Low vdkreffuer alt meget mere: Thi hun forbiuder ocsaa Vrede/ som icke kommer aff en god Sag/ oc icke seer hen til en god ende.

II.

Foractelige Tegn.

Dernæst/ sætter hand end en anden Synd imod det femte Budord: **Huo som siger til sin Broder: Racha**/ Det er/ huo som met noget Tegn oc Facter/ enten met Mund/ Øyen/ eller Haand giffuer til kiende/ at hand foracter oc forhaaner sin Næste/ **hand er skyldig for Raadet**/ Huilcket som skal døme om tunge Tuilsager. Hos de Romere plyede tre oc tiue Mend at døme vdi saadanne tunge Sager.

III.

Haadings ord oc skends ord.

Her foruden siger hand: **Huo som siger til sin Broder: Du Daare/ hand er skyldig til Helffuedis Ild.** Det er/ huo som met haadings Ord/ forhaanelse/ beskemmelse/ oc bespaattelse/ offuerfalder sin Næste/ hand er skyldig vdi HERrens Low/ oc derfaare forplictig til Helffuedis pine. Met saa Ord at si-

Huad det 5. Budord forbiuder.

1. ge: J det femte Budord forbiudis først alle onde Tancker oc Meninger/ som wi haffue om vor Næste. Dernæst/ alle haanlige tegn
2. (see above)
3. som giffue tilkiende at nogen foracter sin Næste. Herforuden alle vredactige/ haarde oc forsmædelige ord imod vor Næste/ som er forhaanelse/ Bander/ Øgenaffn/ Drog/ Gieck/ Stemper oc andet
4. saadant. For det sidste vduaartis Mord oc Manddrab. Tuert om igien biuder det oc befaler alle gode Gierninger som stride imod disse Laster oc wdyder/ som ere: At haffue en god mening om sin Næste.

Huad her befalis.

Met tegn oc facter lade paakiende at mand elsker sin Næste: Tale vel om sin Næste: Oc beskytte oc forsuare hannem for offuerlast oc wret/ aff all sin effne oc formue.

Men at Christus kand vise oss / huor saare nødtørfftigt det er/ at huer skal elske sin Næste/ oc huor saare skadelig den wret er som mand beuiser sin Næste her i Verden/ da giffuer hand oss tuende raad / huilcke der indeholde oc begribe to nøyactige oc wryggelige Beuisninger: Det ene tager hand aff den skade den falder vdi faar Guds Dom / som giør sin Næste wret: Det andet aff den Skade hand falder vdi faar Menniskens Dom.

Skade aff Menighed oc Riff.

I. Guds straff.

Det første Christi raad liuder saaledis: Derfaare / naar du offrer din Gaffue paa Alteret / oc du kommer der ihu at din Broder haffuer noget imod dig / saa lad bliffue din Gaffue der faar Alteret / oc gack tilforn hen oc forlig dig met din Broder/ oc kom siden oc offre din Gaffue. Christus faaregiffuer her it Exempel / som den tid oc det Folck vaar bequemmeligt / den stund Mosi Low oc Politi vaar ved mact. Oc er dette meningen paa disse Ord: Gud acter icke Offer eller Gaffue at vere sig behagelig oc teckelig/ der som du hader din Broder oc Næste/ det er/ Jngen Guds tieniste er Gud behagelig/ som skeer aff den der icke haffuer Kierlighed til sin Næste. Men huad Aarsage er der til denne Regel? Gud lader sig intet vere behageligt aff det som kommer fra hans Fiende oc Wuen/ fordi wuenners Gaffuer ere Vangaffuer / oc icke rette Gaffuer / som den hedenske Aiax sagde. Oc Johannes siger vdi sin Epistel: Der som nogen siger: Jeg elsker Gud/ oc hand hader sin Næste/ hand er en Løgnere. Thi Kierlighed til vor Næste er en euig oc naturlig Fruct/ som kommer aff denne Kierlighed wi haffue til Gud. Christus siger selff: Huo som mig elsker/ hand holder mine Bud. Derfaare huor denne Fruct icke er/ der er visselige Træet oc saa borte. Saa er det for den Sag skyld forgeffs at giøre sit Offer til Gud eller at ville tiene hannem/ der som mand icke elsker sin Næste.

Meningen paa disse ord.

En Regel om Guds tieniste.

1. Johan. 2.

Johan 14.

Vor Bøn kaldis it Offer i den hellige Scrifft: Men der som du hader din Næste/ da er all din Bøn oc Paakaldelse forgeffuis. Tacksigelse er vore Læbers Kalffue oc Offer / som wi skulle offre Gud/ der som du vilt at den skal vere Gud behagelig/ da forlig dig først met din Næste / oc offre siden dit Offer vdi en stadig Tro. Kaarsset er ocsaa it Offer som Gud er behageligt / met saa skel der er Tro oc Kierlighed hos: Fordi vden Troen er det en retfærdig straff for Synden. Helligdags hold er en dyrckelse oc tieniste som Gud er saare behagelig: Men hun besmittis oc bliffuer wren naar mand hader sin Næste. Almisse kaldis i den H. Scrifft it tacknem-

Forklaring ved vor Guds tieniste i det ny Testamente.

1. 2. 3. 4. 5.

meligt Offer/ som giffuer en sød Lucht aff sig: Men S. Pouel siger Der som ieg gaffue de Fattige alt mit Gods/ oc ieg haffde icke kierlighed/da vaare det mig intet nytteligt. Oc saaledis skal mand døme om alle de Gierninger som Gud vdkreffuer aff oss: Her skal nu huer offuerhøre oc randsage sig selff/oc see til at hand icke vdi denne offuerhøring bruger en falsk Vect/men met ret Vect offueruveyer sit Leffnet.

Philip. 4.

1. Corint. 13.

DEt andet raad liuder saaledis: Forlig dig snart met din Modstandere / den stund du est endnu hos hannem paa veyen / paa det at din Modstandere skal icke en gang antuorde Dommeren dig / Oc Dommeren skal antuorde tieneren dig / oc du skalt kastis i Fengsel. Sandelige ieg siger dig: Du skalt icke komme der vd / før end du oc betaler det sidste Skerff. Det er/ Huo som forbryder sig imod sin Næste oc giør hannem skade/hand falder vdi Øffrigheds hender/oc kastis i Fengel/ huor aff hand icke vndkommer før end hand faar giort hannem fyldist oc bod for sin skade. Derfaare paa det at dette skal icke skee/skalt du i tide forlige dig met din Næste/Oc efferdi at du baade tien Gud forgeffs/naar du haffuer icke Kierlighed/ oc du dissligeste falder vnder Øffrigheds Dom/ da er det dig raadeligt at du holder venskaff met din Næste. Hid hen hører Guds Sententz oc Dom/som saa liuder: Iudicium absque Misericordia sentiet, qui non fecit Misericordiam. Det er/ Den som icke haffuer beuist Barmhiertighed mod andre/ hand skal fornemme Dommen offuer sig/ vden all Barmhiertighed. Hid hen hører ocsaa den Lignelse om den Skyldener/ som vaar sin Herre skyldig ti tusinde Pund/ huilcket Herren forlod oc gaff hannem til altsammen.

II.

Øffrigheds straff.

Iacob. 2.

Matth. 18.

MEn Papisterne ville aff disse CHristi ord beuise oc stadfeste deris Lærdom om Skærsild/ huor om de paa denne dag predicke i deris Kircker: Dennem vil ieg saaledis suare.

Om Skærsild.

Først/ at Christus i disse ord taler intet om Skærsild: Men om Fengsel oc Taarn som den kastis vdi/som haffuer giort sin Næste skade.

For det andet/ I det at de fly hen til Aandelig vdtydning som de giøre sig paa disse Ord/ da skulle de vide/ at de bygge paa en løs Grunduaal. Thi først skal mand ingen Aandelig vdtydning anamme paa nogle ord aff Skrifften / vden den som kand stadfestis met klare Ord oc Vidnesbyrd. Dernæst skal mand ingen vdtydning samtycke oc giffue magt/som strider imod vor Christelige Tro. For det tredie/skal mand ingen vdtydning tilstede oc anamme/ vdi huilcken der enten er noget vhørligt / eller oc der aff kand giffuis

Tre Regle om Aandelig vdtydning paa Skrifften

1.

2.

3.

Aarsage til noget som vhørligt oc vtilbørligt er. Derfaare efterdi at ingen kand fuldkomme dette Guds Bud/eller giøre det fyldist/ da skulle wi giøre Penitentze/ fly hen til Christum ved en stadig Tro/ Oc der effter skulle wi legge vind paa at vere Gud lydige effter dette Bud / saa meget som mueligt kand vere / formedelst Christi Hielp oc Naade/ Huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee Loff / Prijs oc Ære euindelige/ Amen.

Den siuende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Marci i det VIII. Capittel.

Matth. 15.

Wa den tid / som der vaar meget Folck/ oc haffde intet at æde / da kaldede JESus sine Disciple til sig/ oc sagde til dem: Mig ynckis offuer Folcket/ thi de haffue nu tøffuet hos mig i tre dage / oc haffue intet at æde / Oc der som ieg lode dem gaa fastende hiem fra mig / da forsmectede de paa veyen : Thi nogle vaare komne langt fra. Hans Disciple suarede hannem: Huor skulle wi tage Brød her i Ørcken / at mætte dennem met? Oc hand spurde dem at: Huor mange Brød haffue i?

De

De sagde: Siu. Oc hand bød Folcket at de skulde sætte sig ned paa Jorden. Oc hand tog de siu Brød/ oc tackede/ oc brød dem/ oc fick sine Discipler dem at de skulde legge faar dennem. Oc de lagde faar Folcket. Oc de haffde faa smaa Fiske/ Oc hand tackede/ oc bad dem at bære dem frem. Oc de oede oc bleffue mætte/ Oc toge de leffnede stycke op siu Kurffue. Oc de vaare ved fire tusinde/ som haffde ædet. Oc hand forlod dem fra sig.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium pleyer mand paa denne Aars tid at predicke oc forhandle/ fordi at det er nu imod Høsten: Oc det for den Sags skyld/ at wi her aff skulle paaminndis/ at Jordens fruct kommer aff Herrens velsignelse: Huor aff wi ocsaa haffue Aarsage at beuise vor Tacknemmelighed mod Gud/ for saadan sin Gaffue oc velgierning. Derfaare skulle wi vist oc stadelige forlade oss der til/ at Gud giffuer oss Jordens Fruct oc Grøde til dette timelige Liffs ophold/ huilcken wi met Reuerentz oc Ydmyghed/ saa som Guds gaffuer/ der hand oss recker oc giffuer met sin milde Haand/ skulle bruge Gud til ære/ vor Næste til gaffn oc forbedring/ oss selff til ophold oc trøst. Summa paa dette Euangelium er/ at foruden dette at Christus met dette Miracкel beuiser sig at vere den sande Messias/ oc haffuer Guddoms krafft oc matt/ Lader hand ocsaa paakiende/ at hand haffuer omsorg for dem som hannem efterfølge/ effter som hans Foriættelse liuder: Atspørger først Guds rige oc hans Retfærdighed/ saa skal alt det andet tilfalde eder. Wi ville oss til diss bedre Forstand/ aff dette Euangelio forhandle tre Artickler.

Huorfaare dette Euangelium paa denne Aars tid forhandlis.

Matth. 6.

Den Første.

Deris Lycke som efterfølge Christum her i Verden.

Den Anden.

Christi hiertelag mod dem som hannem efterfølge.

Den Tredie.

En ret maade huorledis mand skal bruge Guds gaffuer.

Om den Første.

SOm der vaar nu meget Folck forsamlet/ oc de haffde intet at æde/ etc. Vdi denne Almue vises oss/ lige som vdi en malen Taffle/ huad Lycke de maa

vente sig/ som efterfølge den HErre Christum i denne Verden. Fordi wi skulle indgaa i Himmerigs rige ved megen Bedrøffuelse. Denne Almue kommer met vor Herre Christo / hen vdi Ørcken/ der som icke er Brød: Men Hunger/ Fare/ oc Døden. Den samme Lycke maa alle de foruente sig som ville efterfølge Christum. Derfaare siger icke Christus forgeffs: **Huo som vil vere min Discipel/ hand skal forsage sig selff/ oc tage sit Kaarss paa sig/ oc efterfølge mig daglige.** Oc den hellige Apostel S: Pouel siger: **Alle de som ville gudelige leffue vdi Christo Jesu/ de skulle lide forfølgelse.** Men Gud skee euig ære/ vor lycke er dog meget bedre/ end deris som siunis at vere lycksalige i Verdē: Thi enden oc vdgangen paa vor Bedrøffuelse skal bliffue glædelig. Derfaare siger Christus: **Salige ere de bedrøffuede/ Thi de skulle husualis.** Saa skulle wi for den Sag skyld icke som vmælende Best / henge aleniste ved de ting som wi see her faar Øyen/ Men som S: Pouel raader oss/ opløffte vore Hierter oc Tancker i Himmelen / haffue der vor omgengelse/ oc ansee den Herlighed oc Salighed som oss er loffuer oc tilsagt.

Actor. 14.

Luc. 9.

2. Timoth. 3.

Matth. 5.

Philip. 3.

MEn huad Sag er der til/ at Christi Discipleplagis oc trengis her i Verden / Det er icke vnder at de lide Gienuordighed oc modgang/ Det som er gaaet for i Hoffuedet/ det maa alt følge efter i Lemmerne / saa lenge som Verden staar: Oc det for den Sag skyld/ at de ere vdi Ørcken/ det er/ iblant Dieffuelens Lemmer/ som icke maa lide Christum oc hans Lemmer/ huilcket Gud Fader selff spaade oc forkyndede i Verdens første begyndelse/ der hand sagde/ at Hugormens Sæd skal bide Quindens Sæd i Hælen. Det er/ Satan oc hans Anhengere skulle forfølge Christum oc hans Lemmer. Thi naar Satan seer/ at Christi Rige vaaxer oc formeris/ oc hans eget Rige formindskis / stormer hand oc bliffuer vred/ oc sætter sig imod Christi Faar/ oc forfølger dem som en vred Løffue der er saargiort / paa det hand kand opsluge dem. Det er det S: Peder siger: **Eders Modstandere Dieffuelen gaar omkring/ som en brølende Løffue oc atspør huem hand kand opsluge.** En Løffue haffuer denne Natur / at naar hun haffuer mist sine Vnger/ oc er der til met hungrig oc sulten / da søger hun alleuegne omkring / ihielriffuer/ opsluger oc forderffuer alt det der hende faarekommer.

Hui de christne lide gienuordighed her i Verden.

Genes. 3.

1. Petr. 5.

En Løffuis Natur.

Det samme er oc Satans idræt / naar hand seer at hans Vnger tagis hannem fra/ det er naar de som tilforn haffue veret i hans tieneste/ oc vnder hans matt/ at de omuende sig til Christum/ da vdryster oc beuębner hand sine Drabanter oc Tienere/ oc hidser dem vd imod den christne Kircke / at de skulle sætte ind til hende/ oc

stride imod hende/ Somme met Glisneri oc Pyenskalckhed/ Somme met Sophisteri oc Krogelow/ Somme met Tiranni oc Offueruaald/ Somme met Forargelse/ oc Wenighed/ lige som hand haffuer altid giort fra Verdens begyndelse/ oc lader icke aff endnu paa denne dag: Oc der som hand io icke kand giøre hende anden skade eller affbreck/ da legger hand vind paa at omkomme hende i Ørcken met Hunger.

Men tuert imod forsuarer CHRIstus mandelige sit Rige/ huilcket hand haffuer forhuerffuet met sit Blod/ Hand giffuer den hellig Aand/ hand giffuer Klæde oc Føde/ hand opuecker gudfrygtige lærere/ som skulle føde oc bespise hans christne Kircke met himmelske Føde oc Næring/ oc naar Trangen er allerhaardist/ oc der er allermest Fare forhaanden/ da hielper hand oc redder/ som hand i dette næruerendis Mirackel beuiser: Saa at ihuor saare den fyrige oc stormendis Satan/ oc Kirckens blodgerige Fiender storme oc bruse imod den christne Menighed/ dafaa de alligeuel ingen mact met hende. Thi hand holder Vact offuer hende/ oc som en veldig oc strēger Herre beskermer hende. Icke tør heller nogen tencke/ at Christus er anderledis til sinde mod sin Christne Kircke paa denne dag/ end hand vaar mod denne Almue: Thi endog at hand icke altid beskermer oc redder hende met siunlige Mirackel/ Dog alligeuel bruger hand icke ringere Aandelige oc wsiunlige Mirackel paa denne dag/ til at regere sin christne Kircke met/ end hand brugte i fordom tid: Fordi der er ingen Persons anseelse hos hannem/ men hand seer ickon hen til Troen oc en retferdig Sag. Vaar det icke it stort Mirackel oc Jertegn/ at Gud saaledis beuarede den ene Mand salige Doctor Morthen Luther/ at Satan oc den gantske Verden/ som haffde beuebnet sig imod hannem/ kunde icke røre it eniste Haar paa hans Hoffuet? Er det icke it stort Mirackel paa denne dag/ at Paffuen met all den skøniste oc største part aff Verden/ icke kand ødelegge Christi Kircke? Paffuen legger vel vind paa/ oc giør sin flid til/ at ville ved Matirers blod forhindre Euangelij fremgang/ oc at druckne den Christelige Menighed i sit eget Blod: Men io flere Christne hand slaar ihiel/ io flere fødis der igen/ lige som aff de affdødis Blod/ som wi kunde see paa denne dag vdi Hispanien oc i Franckerige.

Christus er altid hos sin Kircke.

Doctor Lutherus.

Kircken er renset ved Blod/ Hun begyntis ved Blod/ Hun vaarer ved Blod/ Oc hun vil endis ved Blod.

DErfaaare skulle wi vel beuebne oss imod Satans Storm oc Tiranni/ oc besynderlige imod Forargelse/ som kommer aff den Christne Menigheds fattigdom oc ringe anseelse/ Oc ingelunde falde fra Christo for nogen Satans trusel eller forfærdelse/ wi skulle icke forsage Christum/ endog at wi maa lide Hunger oc Tørst i denne Ørcken/ wi skulle icke heller lade oss beuege aff deris Exempel/ som for Hunger oc Forfølgelse falde fra Christo/ saa som det Jødske Folck giorde/ den tid de trengdis oc plagedis aff deris Fiender som bode omkring dem. Thi saaledis stode de Jeremiæ Proph. for-

Ierem. 44.

trædelige imod/ oc sagde/ som mand kand læse vdi Jeremiæ Prophetie/ i det fyrretiuende oc fierde Cap. Wi ville icke lyde dig effter de ord som du taler til oss vdi HErrens Naffn/ men wi ville giøre effter alle de ord som gaa aff vore Munde/ oc wi ville giøre Røgelse faar Himmelens Dronning (det er faar Solen) oc offre hende Drickoffer/ som wi oc vore Forfædre/ oc vore Konger oc Førster giorde i Juda stæder/ oc paa Jerusalems gader/ Da haffde wi oc Brød nock/ oc det gick oss vel/ oc wi saae ingen wlycke. Men siden den tid at wi lode aff at giøre Himmelens Dronning Røgelse/ oc offre hende Drickoffer/ da haffue wi hafft nød paa alting/ oc ere omkomne ved Suerd oc Hunger. Men huad suarer den hellige Prophete Jeremias dennem? Det er icke saa (siger hand) Men for eders værstyggelighed/ oc mangfaaldige ondskaff/ at i syndede faar HERREN/ oc icke lydde Herrens røst/ oc vilde icke vandre i hans Low/ Ræt oc vidnesbyrd/ derfaar er eder saadan wlycke vederfaren/ som det staar paa denne dag. Lige saa finder mand endnu mange paa denne dag/ som ere redebodne oc villige til at falde fra Christo oc det hellige Euangelio/ for den store Hunger/ Dyr tid oc andet ont/ her nu vancker oc er almindeligt: Det lade de paakiende met deris ord/ at de sige: Den tid wi hørde Messe/ wi haffde Alterprester oc Muncke/ der wi tiente Helgē/ oc ginge til hellige Stæder/ Da haffde huer mand nock/ Da haffde wi alting offuerflødelige/ huad wi begerede: Men siden denne ny Lærdom oc dette ny Vangellum kom (sige de) haffue wi hafft alt ont/ siden gick det aldrig vel til: Der er icke nu saa stor Guds fryct/ som der vaar den tid. Der er nu mindre Kierlighed iblant Folck: Der er nu mere oc større Klammer/ Kiff oc Trætte: Mere Tiranni oc Offueruaald: Her er nu stor Dyr tid oc ont Kiøb paa alt det mand skal paaholde. Saaledis ville mange Menniske vndskylde sig/ at de icke skulle siunis at giøre wræt/ om de icke effterfølge Christum. Men vilt du vide den rette Sag/ huorfaare her er nu saa meget ont/ da vil ieg sige dig det: Den Suend/ som veed sin Herris vilie oc giør den icke/ skal slaes met mange Rijs/ siger Christus selff. Wi vide bedre/ oc giøre verre/ Wi vide vel huad ret er/ oc høre det daglige/ men wi ville icke giøre der effter/ Derfaare straffer Gud oss met mange Plager.

Solen giøres til en Affgud oc kaldis Himmelens Dronning.

Papister kalde Euangelium en ny Lærdom.

Aarsage til Dyr tid oc Wlycke.

Luc. 12.

Der foruden er der oc andre Sager til dette onde oc wlycke/ som er Dieffuelens tiranni/ huilcken der altid mere oc hefftteligere stormer oc bruser imod den Christne Kircke/ end imod andre Folck i Verden/ oc det skeer aff Guds tilladelse/ paa det at de vdualde kunde prøffuis oc forsøgis/ Det er/ at mand kand see oc forfare/ huilcke der rettelige vdi Troen henge fast ved Christum/ oc tiene hannem aff Hiertet/ oc icke met Munden alene. Saa formaner ieg eder derfaare/ for Christi skyld/ oc eders egen Salighedts skyld/ at i icke lade eder bedrage eller forføre aff saadanne onde Menniskis bespaattelige Ord/ saa at i falde fra Christo oc hans Ord/ for den Sag skyld/ at mand skal følge hannem i Ørcken/ huor der er Kaars/ huor der er Hunger oc Kummer/ huor der er grumme Vlffue/ oc tusinde slags Fare oc Gienuordighed: Men lader oss fast heller opløffte vore Hierter oc Sind op til Himmelen/ der som Christus sider hos sin Faders høyre Haand/ vdi euig Himmelsk Ære oc Herlighed. Thi wi kunde icke komme til Himmerige ved andet middel eller anden Vey/ end hand som er vort Hoffuet/ er kommen/ hues Lemmer wi ere: Hand haffuer lidt her i Verden Hunger oc Tørst/ Frost oc Kuld/ oc allehaande anden Gienuordighed/ Saadant skulle wi ocsaa lide met Taalmodighed/ Oc der som wi dette giøre/ da skulle wi ocsaa i sin tid ophøyes met hannem til Herlighed.

Om den Anden.

JEsus kaldede sine Discipl til sig/ oc sagde til dennem: Mig ynckis offuer Folcket: Thi de haffue nu tøffuet hos mig i tre dage/ oc haffue intet at æde. Oc der som ieg lode dem gaa fastende hiem fra mig/ da forsmectedis de paa veyen. Met disse ord bescriffuis oss Christi affect oc hiertelag mod dem som hannem effterfølge. Hand lader sig den legemlige Hunger gaa til Hierte/ oc det giør hannem ont at de den lide: Meget meere skulle wi tro at hand lader sig Siælens aandelige Hunger gaa til Hierte. Thi lige som Siælen er meget ædlere oc ypperligere end Legemet: Saa er Siælens Hunger meget verre oc skadeligere end Legemens. Huad giør da her den barmhiertige Herre? Hand føder oc mætter Legemet met legemlig Mad/ oc Siælen met Aandelig Mad. Legemet forsørger hand met Brød som er vaart aff Jorden. Siælen giffuer hand Brød som er kommet aff Himmelen/ det er/ Guds ord.

Christi hiertelag mod oss.

HEr begynder nu vor Fornufft at spørge sig for/ effter som hun altid vil vere viis vdi de ting som Gud oc vor Salighed vedkommer/ endog at hun er daarlig oc vanuittig/ hun spør oc siger: Huad

Vor fornufft er blind oc vanuittig.

hører ieg? Er icke Christus en almectig Gud? Hui mættede hand dem icke da strax met it vnderligt Miracel oc Jertegn / eller oc opholt dem foruden Brød / at de icke hungrede? Her suarer ieg saa til: Hand vilde icke foruende Naturens Orden oc løb / vden drabelig Aarsage. Naturens orden oc løb som Gud haffuer stickct / er / at lige som Legemet fødis met Brød / saa skal Siælen fødis oc opholdis ved GVDS Ord. Oc det er det som Moses siger: **Menniskét leffuer icke aleniste ved Brød / men ved huert Ord som gaar aff Guds Mund.** Derfaare vil hand icke at wi skulle foruente noget Miracel eller andet imod dette sit naturlige orden oc løb: Men at wi skulle forlade oss tryggelige oc fast paa hans guddommelige Barmhiertighed / oc foruente hielp oc trøst aff hañem i timelig tid: Denne Guds ordning oc stick foruende mange Menniske.

Deuter. 8. Matth. 4.

Historie om to Eremiter.

Der scriffuis om to Eremiter / at de vaare komne iblant Røffuere / oc de haffde intet at æde / men lede stor hunger / offuer huilcke Røffuerne paa det sidste forbarmede sig / oc gaffue dem Brød at æde. Men den ene Eremite sagde: Jeg vil icke æde / vden saa er at ieg faar Brød her offuen ned aff Himmelen: Men den anden tog Brødet met Tacksigelse / som Røffuerne gaffue hannem / oc oed det. Nogen stund der effter døde den aff Hunger som foruentede Brød aff Himmelen: Men den anden som icke foruentede noget Miracel / men tog Brødet der Røffuerne gaffue hannem / lige som aff Guds Haand / hand bleff ved liffuet / oc siden vndgick wskadt aff Røffuernis hender. Giendøbere foruende ocsaa denne Ordning paa denne dag: Christus haffuer befalet at predicke Euangelium / at Menniskens Siæl skal der ved spisis oc fødis / lige som ved aandeligt Brød: Men Giendøbere foracte Ordet / gabe i været / oc foruente ny synderlige obenbarelser aff Himmelen / foruden Ordet. Huor aff det skeer at de falde i Dieffuelens snarer / huilcken der omuender oc skaber sig for dem til Liusens Engel / paa det hand kand kuldkaste oc styrte dem vdi Fordømelse.

Giendøbers vildfarelse.

Derfaare paa det at Christus icke vilde omuende den naturlige ordning oc stick som Gud haffuer ordineret / vil hand icke her vdi giøre noget Miracel at denne Almue skulde opholdis / saa at de icke skulde hungre / eller oc mættis foruden Brød. Men dog alligeuel offueruinder det faderlige Hierte som hand haffuer til sine.

HVor faderligt Christi Affect oc Hiertelag er til dem der hannem efterfølge / giffuer icke aleniste Euangelisten tilkiende i dette Euangelio / i det Christus siger: **Mig ynckis offuer Folcket:** Men Gud beuiser det selff hos den hellige Prophete Esaiam vdi det ni oc fyrretiuende Capittel met en herlig Lignelse i det hand siger til sin Christne Kircke. **Kand oc en Mo-**

Esa. 49. O huad er dette en Hiertens trøst.

der forglemme sit spede Barn/ at hun icke forbarme sig offuer sin Søn som hun haffuer født aff sit Liff? Oc der som hun end forglemmer det/ saa vil ieg dog aldrig forglemme dig: See ieg haffuer tegnet dig i Henderne.

Dette Christi faderlige hiertelag oc store kierlighed til sine Christne/ affmalis oss ocsaa i den Lignelse om den forlorne Søn. Huad vil ieg meget sige om Lignelser oc Exemple? Christi Kaars oc den bitre Pine hand leed for vor skyld/ giffuer fulkommelige nock tilkiende huad Hiertelag hand haffde til sine. Thi saa saare elskte hand oss/ den tid wi endnu vaare hans Fiender/ at hand gaff sig vnder den aller forsmædeligste Død for vor skyld/ paa det hand vilde igienløse oss. Men huort hører dette hen? Eller huor til er det oss nyttigt? Først/ skal dette som nu sagt er om Christi kierlige Hiertelag til oss/ opuecke oss/ at wi haffue it sønligt Hiertelag til Gud Fader oc vor Herre Jesum Christum. Dernæst/ naar wi kiende hans store Kierlighed til oss/ da skal ingen ting i dette Liff vere oss kierere/ intet sødere/ intet ypperligere eller mere dyrebart/ end at wi kunde vere hans Ord hørige oc lydige: Huor vdi den Christelige Fuldkommenhed staar i denne Verden. Saa læse wi at vor Fader Abraham giorde: Thi effter hand haffde hørt disse Ord aff Gud: **Vandre faar mig/ oc vær fuldkommen/** fick hand ocsaa befalning/ at hand skulle ihielsla sin eniste Søn Jsaac. huilcken hans Høstru Sara haffde født hannem paa sin Alderdom. Men huad giorde hand? Hand vaar strax HERrens vilie oc befalning lydig/ hand bygde it Altere/ lagde Ved der paa/ laade saa sin Søn der offuen paa/ oc vilde offre hannem: Men HERrens Engel robte til hannem oc holt hannem tilbage. Der dette vaar giort kalede Gud at Abraham/ oc sagde: Nu veed ieg at du fryckter mig. Her see wi i vor Fader Abraham/ huor saare hand haffuer beflitet sig oc lagt vind paa at ville vere Gud lydig/ saa at hand icke end vilde spare sin eniste Søn/ men vilde dræbe oc sla hannem ihiel effter HERRens befalning/ hannem til vilie. Men (dissver) mand skal finde mange Folck/ som icke ville dræbe oc dempe en eniste affect oc begering/ Gud vor allerkieriste Fader til vilie/ effter som hand befaler oss/ Saa langt er det fra/ at de skulde ville efftersølge vor Fader Abrahams Exempel. Her foruden skal ocsaa dette Christi Faderlige Hiertelag til oss/ paaminde oss/ at wi oc lige saa beuise vore Brødre oc Jeffnchristne lige saadan veluillighed oc Kierlighed. Christus siger: **Jeg gaff eder en Efftersiun/ at i skulle elske huer andre/ lige som ieg elskte eder.**

Luc. 15.

Huor wi dette skulle bruge.

1.

2.

Abrahams hans lydighed.

Genes. 17.

Genes. 22.

3.

Iohan. 13.

Om

Om den Tredie.

DEtte nærurerendis Mirackel / vdi huilcket Christus mætter fire tusinde Menniske/met siu Brød oc nogle faa smaa Fiske/ tien der til / at det stadfester Christi Euangelium at vere vist oc fast/ oc forøger Troen vdi denne nærurerendis Almue / huor om ieg icke nu vil tale mere paa denne tid: Men ieg vil tale noget om/ huorledis wi rettelige skulle bruge Guds gaffuer/ paa det at wi kunde opueckis til Tacknemmelighed mod Gud/ oc lære ret at bruge Herrens velsignelse.

Huorledis wi ret skulle bruge Guds gaffuer

I.

All velsignelse kommer aff Gud.

FØrst skulle wi her vel acte / at Brødet vorte i Henderne paa Christo/ den tid hand paakaldede oc tackede sin himelske Fader: Huor aff wi lære/ at all velsignelse kommer aff HERren/ som S. Pouel lærer i sin første Epistel til Timotheum/ i det fierde Capit: i det hand siger: **Alle Guds Creatur ere gode.** Holt her nu lidet stille/ oc betenck at Mad oc Dricke/ oc andet huad du haffuer/ er Guds Creatur/ oc icke dit. Derfaare est du en Tiuff/ om du tager noget fra Gud imod hans vilie/ Huilcket du giør saa tit som du bruger Guds Creatur/ foruden Tacksigelse oc Paakaldelse: Fordi alt det du haffuer oc holder for at vere dit/ det er icke dit/ oc du haffuer det wloulige/ vden saa er at du begerer det aff Gud. Derfaare haffuer CHRISTVS lært oss at bede/ **Giff oss i dag vort daglige Brød.** See her / Brødet kaldis baade Guds oc vort Brød. Det er vort Brød / naar det er louli- ge atspurt met vort retfærdige Arbeyde. Det er Guds Brød/ for det er hans Creatur / huilcket du maat ingelunde bruge / vden du haffuer bedet hannem der om tilforn. For der Sag skyld legger oc saa S: Pouel disse Ord til/ i den samme Epistel som før bleff opneffnt. **Creaturet** (siger hand) **bliffuer helligt ved Guds Ord oc Bønen.** Det bliffuer helligt/ det er/ det bliffuer rent/ oc tilstedt oss at bruge/ saa at wi maa bruge det met en god Samuittighed. Men huorledis bliffuer det helligt? Ved Ordet/ siger Paulus/ oc Bønen. Ved Ordet skalt du forstaa Troen/ som Ordet vdkreffuer: Thi formedelst Ordet som anammis met Troen/ bekiende wi oss at tro tuende ting. Det ene/ at alle ting ere skaffte for Menniskens skyld aff Gud/ effter hans wsigelige oc wendelige Visdom. Det andet/ at wi ere iblant deris Tal/ som vdi Adam miste den Retfærdighed oc mact / at haffue Herredøme offuer alle Creatur/ Men formedelst Guds naade haffue wi faaet den igien i Christo/ paa det at wi kunde nære oc opholde dette Liff/ til at fremme oc forkynde Guds ære. Effter denne Troens bekiendelse følger Bønen/ at Herren vil giffue oss sin Naade/ at wi met en god

1. Timoth. 4

Guds Tiuffue

Math. 6

Vort Brød er Guds Brød.

1. Timoth. 4

Huorledis vor mad bliffuer hellig.

1. Ved Ordet.

Her aff stadfeste Papisterne deris vildfarelse met Mad at vie om Paasken.

2. Ved Bøn.

Sam

Samuittighed/vdi all gudfryctighed oc ydmyghed kunde bruge den Mad oc Føde som wi haffue faaet oc anamet aff Herrens Haand. For det sidste/skulle wi met Tacksigelse beslutte vort Maaltid/oc da atter paa ny giøre vor Bøn: Saa bliffuer vor Mad oc Dricke hellig. Men de Folck som icke i saa maade hellig giøre deris Mad/de synde i tuende maade. Først berøffue de Gud sin ære/huilcken de icke paakalde/oc kiende hannem at vere den som giffuer alt gaat. Dernæst bruge de Creaturene imod deris vilie: Huorfaare S. Pouel siger/at **Creaturene ere Forfengelighed vndergiffne.** Aff huilcken Forfengelighed Gud loffuer oc til siger hos Propheten Hoseam/ i det andet Cap. at hand vil fri Creaturet.

Deris Synd som icke læse til Bords oc fra.

Rom. 8.

Hosea. 2.

Endog at det som nu er sagt/kunde vel nock beuege oss/at vi effter Christi Exempel rettelige bruge Guds Creatur met Bøn oc Tacksigelse: Dog alligeuel paa det at vor Douenhed oc Ladhed kand diss mere offueruindis/vil ieg opregne nogle Sager som skulle oss der til beuege.

Sager som skulle beuege oss til at læse *Benedicite* oc *Gratias*.

I. Christi Exempel.

Den første Sag er/at vor HERre Christus selff/som alting haffuer skafft / hand paakaldede Gud oc tackede hannem/ saa tit som hand brugte Guds gaffuer : Meget mere bør oss det at giøre/ wi som ere slæt Tryglere oc Tiggere vdi Guds Asiun.

II. Raffnis Exempel.

Den anden Sag : Raffne vnge paakalde Gud/effter deris maade / oc HERRen føder dem. Derfaare siger Dauid/ at **Herren besørger Raffne vnge som raabe til hañem.** Thi Raffnen vil icke kiende sine Vnger for sine at vere/ all den stund de ere beldede oc icke haffue Fiere/derfaare fluer hand fra dem oc forlader dem : Men paa det at de icke skulle forfaris / da føder HERren dem met Myg oc smaa Fluer / indtil saa lenge de faa Fiere oc bliffue sorte/ saa kommer da Moderen igien / oc kiender dem for sine vnger. Kunde nu Raffne vnge paakalde Gud/ huor meget mere bør oss Menniske som Gud haffuer giffuet forstand/ at paakalde hannem.

Psal 147.

Raffnis natur.

III. Tyrckers Exempel.

Den tredie Sag: Tyrckerne forsamlis to gange om Dagen/ baade for Middags maaltid oc for Naderen/oc begere velsignelse aff Gud: Oc wi Christne forglemme det saa skendelige.

IIII. Hednings Exempel.

Den fierde Sag : Hedninge som intet viste aff Gud at sige/ de begynte altid deris Maaltid met Offer oc Bøn til deris Guder Endog de viste icke huor de skulde rettelige bede / eller huem de skulde paakalde.

V Den christne Kirckis Exempel.

Den femte Sag: Den christne Kircke aff Verdens første begyndelse/ naar hun skulde bruge Guds Creatur / da haffuer hun altid begynt met Bøn oc Paakaldelse : Thi der haffuer intet veret mere i hendis almindelige brug end Bønen/Fordi ved vore Bøner biude wi vor HERre oc Gud til vort Maaltid / oc til Giest met oss/ Huilcken skee loff / pris/ heder / ære oc tacksigelse til euig tid/ AMEN.

Den ottende Sondag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matth. i det VII. Capittel.

JEsus sagde til sine Discipler: Vaacter eder for falske Propheter/ som komme til eder i Faareklæder/ men induaartis ere de glubende Vlffue. Paa deris Fruct skulle i kiende dennem. Kand mand oc plocke Vindruer aff Torne: Eller Figen aff Tidzel? Saa bær oc huert gaat Træ/ god Fruct/ Men it raadet Træ bær ond Fruct. It gaat Træ kand icke bære ond Fruct. Oc it raadet Træ kand icke bære god Fruct. Huert Træ som icke bær god Fruct/ skal affhuggis/ oc kastis vdi Ilden. Derfaare skulle i kiende dem paa deris Fruct. De skulle icke alle som sige til mig/ HERRe/ HERre/ komme i Himmerigs Rige/ Men de der giøre min Faders vilie i Himmelen.

Forkla.

Forklaring paa dette Euangelium.

TIl dette Euangelium vaare tuende Aarsager/ Den ene vaar Christi Lærdom oc Predicken/ som hand haffde hafft for den store Almue/ som Mattheus bescriuer i sit femte/ siette oc siuende Cap: Den anden vaar de falske læreris forfengelighed som/ vaare iblant Jøderne/ huilcke der en part foruende oc forfalskede Mosi oc Propheternis Lærdom/ en part formørckede de oc slæt affslætte. Derfaare befaler HERREN alle Mennisike/ at de baade skulle lære huad ret er/ oc tage sig vare for det som wret er/ som er for de falske Propheters kætteri oc vildfarelse. Saa handler derfaare vor HErre Christus vor trofaste Siæls Læge/ lige som gode Læger der hielpe paa Menniskens Legeme. Thi lige som de/ først sige den Siuge huad raad oc Lægedom hand skal bruge/ oc siden huad saa skadeligt er/ der hand skal tage sig vare for. Lige saa giør ocsaa Guds Søn/ vor Saligiørere oc Læge/ Først faarescriffuer hand oss den rette Siælens Lægedom. Der effter siger hand oss/ huad wi skulle tage oss vare for. Summa paa dette Euangelium er/ at lige som wi skulle fly de falske Propheter/ huilcke mand kand kiende paa deris Fruct: Lige saa staar en ret Gudfryctighed icke vdi Euangelij oc den Christelige Religions vduaartis Bekiendelse/ Men vdi en ret sand Penitentze oc omuendelse til Gud: At wi dette Euangelium diss bedre kunde forstaa/ da ville wi her aff forhandle tre Artickler.

Math. 5. 6. & 7.

Christus vor Siæls Læge.

Summa paa dette Euangelium.

Den Første.

Christi befalning at fly falske Propheter.

Den Anden

Falske Propheters bescriuelse/ huordanne de ere.

Den Tredie.

Om denne Christi paamindelse: **De skulle icke alle som sige til mig/ Herre Herre/ indgaa i Himmerigs Rige/ Men de som giøre min Faders vilie/ som er i Himmelen.**

Om det Første.

TAger eder vare/ siger Jesus Christus/ for falske Propheter. Denne Christi befalning/ er en almindelig Befalning/ som hører til alle Mennisike: Derfaare skal mand den grandgibelige offuerueye oc besinde. Vdi denne Befalning haffue wi try ting at besinde/ som ere: 1. Huor saare det er fornøden at vere hende lydig: 2. Huor hart wi ere der til forplictige: 3. Oc huor til det er oss nyttigt.

Try ting i denne Befalning at acte.

I.

Nødtørfftighed.

DEt er i Sandhed mere nødtørfftigt/ oc ligger meget større mact paa/ at vere denne Christi befalning lydig/ en den Menige

mand acter. Thi Dieffuelen / som er Christi Fiende oc det gantske menniskelige Kiøns største Wuen / hand legger all sin flid paa / oc driffuer alle de Vegge der gaa ville / at hand enten kand slæt ødelegge Christi Rige / eller at hand kand besmitte det met forargelse oc it skendigt Leffnet. Her til bruger hand atskillige list oc anslag / som hand altid pleyer at giøre: Thi enten legger hand vind paa at slæt borttage den rette Lærdom fra oss / saa som hand haffuer giort i Tyrckiet: Eller hand arbeyder paa at forkrencke oc foruende hannem / saa som hand giorde i Paradis / oc haffuer siden altid giort: Eller hand stunder effter at forkaarte oc forringe Sacramenterne som hand haffuer giort i Paffuedomet / oc mange andre flere steder: Eller hand forgiffuer Menniskens leffnet oc vduaartis omgengelse / met sin Eder oc skendige Forgifft.

Dieffuelens list oc beherdighed. *1. 2. 3. 4.*

Huorfaare Satan strider imod Guds ord.

Den rette sande Lærdom oc den hellige Scrifft legger Satan sig for den Sag skyld effter / paa det at hand i det mindste kand bekomme it aff disse fire stycker / som ere: 1. At hand enten kand tælle oss i Troen / at Gud skøter intet om oss. 2. Eller at wi skulle fordriste oss til at giøre noget imod vort Kald oc Embede. 3. Eller at wi skulle vduelle oss nogen Gudstieniste imod Guds Befalning. 4. Eller at wi skulle øffue oss oc induendis i alt Skalckhed / Løsactighed / Slemhed oc Wretfærdighed. J huilcket aff disse fire Satan denne vor Fiende vdretter oc faar sin fremgang met / da haffuer hand vundet Spil / oc holder Menrisken fangne i sine Snarer oc Garn. Thi huo som necter Guds forsiun / oc siger at Gud skøter intet om Menrisken / hand er en fordømt * Epicureer: Huo som wtroligen handler vdi sit Kald / oc giør noget som hans Embede oc Kald icke vdkreffuer / hand er verre end en Hedning: Huo som anretter oc stiffter nogen synderlige ny Guds tieniste imod Guds forbud / hand foracter Gud / oc er mere Dieffuelens Tienere end Guds: Huo som leffuer i it skendigt wtaudeligt Leffnet / hand er Synsens Tienere oc Træl / Dødens oc Dieffuelens Soldener / saa at hand skal aff dem tage sin Besoldning oc Løn.

** Epicureer kaldis alle de som leffue ilde her i Verden / de haffue naffn aff en som hed Epicurus / i Athene Stad / hand lærde oc sagde / at der vaar ingen Gud oc intet Liff effter dette Liff / oc leffde derfor dagligen i fraadseri oc wtuct.*

1. 2. 3. 4.

Raad oc Lærdom imod satans list.

Men huad Raad oc Lærdom er der imod alt dette onde? Der er ingen anden raad til / end at mand bliffuer hart ved den rene Lærdom / oc tage sig vare for falske Propheter oc Lærere: Fordi den rette rene Lærdom siger oss / at Gud haffuer omhu for oss / oc seer saa nøye til oss / at hand haffuer taldt alle Haarene paa vort Hoffuet: Den samme rene Lærdom holder oss ocsaa huer for sig vdi sit Kald oc Bestillning: Hand faaregiffuer oss ocsaa ret form oc maade / huor wi rettelige skulle tiene Gud: Her foruden indeholdis oc begribis der i samme rene Lærdom / disse Regle som wi skulle effterfølge / oc leffue it helligt oc wstraffeligt Leffnet.

II. Forplictelse.

DEt andet ieg sagde / at wi vdi denne Christi befalning haffue at acte / er Forplictelsen / huor saare hart wi ere der til bundne oc forplictige. Her kunde vel nu nogen spørge / Om alle Menniske ere

forplicti-

forplictige til at tage sig vare for falske Propheter/eller oc om denne forplictelse/ hør alene Presterne til/oc dem som ere den Christne Kirckis Forstandere oc Regentere? Thi mange Menniske mene/ at de kunde vndskylde sig/ naar de ickon atlyde dem som ere ordentlige oc loulige kaldede til at predicke oc lære i den Christne Menighed/ at de giøre som de sige dem for/ huad heller det er ret eller wret. Dem suarer Propheten Ezechiel i sit tredie Cap: oc siger:

Spørsmal om wi ere alle forplictige der til.

Suar.

HERRENS Ord skede til mig oc sagde: Du Menniskens Søn/ Jeg haffuer sæt dig til en vectere (eller tilsiuns Mand) offuer Jsraels Hus. Du skalt høre Ordet aff min Mund / oc paaminde dem paa mine vegne. Naar ieg siger til den Wgudelige: Du skalt visselige dø/ oc du atuarer hannem icke/ oc siger hannem det icke/ paa det at hand kand foruare sig/ oc omuende sig fra sit wgudelige væsen/ at hand maa leffue/ Da skal den wgudelige dø for sine synders skyld/ Men ieg vil kreffue hans Blod aff din Haand. Men paaminder du den wgudelige/ oc hand omuender sig icke aff sit wgudelige Væsen oc veye/ da skal hand dø for sine synders skyld/ men du haffuer friet din Siæl.

Ezech. 3. oc 33.

Disse Prophetens ord giffue klarlige tilkiende / at de fare storlige vild/ som mene at det er nock/ at de ere deris Sognepræster lydige/ oc giøre effter deris Lærdom/ huad heller de lære ret eller wret/ ilde eller vel. Der som det saa vaare/ da kunde ocsaa Tyrcker oc Hedninge bliffue salige/ Thi mange aff dem haffue giort effter som deris Lærere haffue sagt dem for.

Derfaare skal mand vide/ at alle Menniske ere forplictige til at tage sig vare for falske Propheter oc Lærere/ oc fly dem lige som Pestilentze/ oc deris Saligheds forgifft: Thi det er klart/ at denne Christi befalning skeer obenbare oc almindelige til alle Menniske/ for hand taler til den gantske Almue/ oc icke til sine Discipler alene. Oc Johannes siger i sin første Epistels fierde Cap. Troer icke huer Aand / men prøffuer Aanderne / om de ere aff Gud/ Thi der ere mange falske Propheter vdgaane i Verden. Oc vor HERRE Jesus Christus siger selff: Mine Faar høre min røst. Men huad giør her den Tiran Paffuen? Hand siger/ at det hører hannem alene oc hans Rageplette til/ at døme om Lærdommen. Huad kand nogen tid sigis eller tenckis wblueligere? Er icke det/ at ville raade oc biude offuer Christi Brud/ oc tage sig Herredøme oc Raad til vdi Herrens arffuedel/ imod S.

Alle Menniske ere forplictige til Christi befalning.

1 Iohan. 4.

Peders forbud/hues Successor oc efterkommere hand roser sig at vere? S. Hans Baptista siger sig at vere Brudgommens Tienere/ Men Paffuen vil haffue Herredømme offuer Bruden. Christus vil at hans Brud skal beholdis kyst oc reen / Men Paffuen besmitter hende met it skendigt Horeri/hand faaresætter hende falske Dieffuels lærdom/huor aff hun lærer at falde fra sin rette Brudgom/oc bedriffue Hoer. S. Pouel siger: **Jeg haffuer troloffuet eder en mand/at jeg kand føre Christo en kyst Jomfru til.** Denne troloffuelse skeer ved troen til Guds aller reniste oc kyskiste ord: Men Paffuen som berømmer sig at vere S. Peders Successor at vere kommen i sædet efter hannem / hand besmitter denne Jomfru/ som er den Christne Kircke / met tusinde slags Horeri/i det at hand tager hende aff sin Brudgoms Christi arme/oc forfører hende til atskillige slags Affguderi oc Helgens paakaldelse.

Iohan. 3.

2. Corinth. 11

III. Huad gaffn wi haffue her aff.

DET tredie stycke ieg sagde at wi skulde acte vdi denne første Artickel / er / huad gaffn wi haffue aff denne CHRisti Befalning: **Tager eder vare for falske Propheter**/ oc huor wi den ret skulle bruge. Dette gaffn oc brug er mangfaaldigt.

1. Der vil altid vere falske Lærere i den Christne menighed. *Matth. 13.*

Først paaminder oss denne Christi befalning/at der ville komme falske Lærere i den Christne Kircke: Huilcket CHRistus oc saa giffuer tilkiende i den Lignelse om det Menniske som saade god Sæd i sin Ager/ oc der Folcket soff/kom hans Wuen oc saade Klinte der iblant. Fordi Satan stormer oc bruser saa saare imod den Christne Menighed / at hand aldrig lader aff / men daglige legger vind paa at forkrencke Guds ord: Huilcket hand strax begynte i Paradis/det første at vore Forældre vaare skaffte i Paradis / Oc hand løber endnu om (diss ver) vdi den gantske Verden. Effterdi at wi dette vide/da ligger der macht paa at wi ere saa meget diss flitigere/ oc tage oss diss bedre vare.

2. Wi skulle flitelige læse oc høre Guds Ord. *Philip. 1.* *Iohan. 5. 8.*

Dernæst skal denne Befalning/ **Tager eder vare for falske Propheter**/ opuecke oss / at wi diss flitigere øffue oss vdi Guds ord oc den reene Lærdom: Huorfaare at Paulus ynsker sine Philipper/ **At de kunde vaare i all Lærdom oc Forstand.** Oc Christus siger selff: **Randsager Scrifften/ oc lærer aff mig. Der som i bliffue vdi mine Ord/da ere i visselige mine Discipler/oc i skulle kiende Sandhed/ oc Sandhed skal fri eder.**

3. Den Christne menighed maa affsætte vrange Lærere.

For det tredie beuiser denne Christi Befalning/at den Christne Kircke haffuer Macht oc Myndighed/at hun maa affsætte falske Lærere/oc i deris sted indsætte retsindige Lærere. Thi ellers vaare det forgeffs at Christus befaler oss at fly de falske Lærere/ vden det vaare tilbørligt at affsætte aff deris Embede oc Kald / oc indsætte igien

igien i deris sted retsindige tro Lærere. Derfor ere de Gudfryctige Konger oc Førster stor loff oc priis værde/ som haffue omhyggelighed/ at Kirckerne kunde reformeris oc føris til rette/ at det sande Guds Ord kand predickis rent oc ret.

For det fierde lærer oss denne Befalning/ huorledis wi skulle anamme Ordet oc tage det aff dem som predicke oc lære. Der som de lære ret oc forkynde det sande Guds ord/ da skal mand høre dem/ icke met mindre flitighed/ actsomhed oc attraa/ end som mand hørde Gud selff. Thi saa siger Christus: **Huo eder hører/ hand hører mig/ Oc huo eder foracter/ hand foracter mig.** Der som de lære Løgn/ da skal mand fly dem/ lige som for Dieffuelen selff. For lige som Satan bedrog Eua met sin falske Tale: Lige saa giøre oc de som lære Løgn oc vildfarelse/ de vdskiude Menisken fra Guds Naade oc Himmerigis rige/ saa som huer mand veed at det er skeet vdi Paffuedommet. Forbandet vere derfaare huer den/ som fordrister sig til i nogen maade at forkrencke oc foruende Christi Ord oc Euangelium.

Huorledis wi skulle anamme Ordet som predickis.

Luc. 10.

Om den Anden.

SOm komme til eder i Faarekläder/ men indwaartis ere de glubende Vlffue. Vdi disse ords forklaring ville wi ansee disse efterfølgendis fem stycker/ som ere: 1. Hueden de falske Propheter komme/ Oc huort hen de komme. 2. Dernæst/ huad naffn de haffue i den hellige Scrifft Huor aff wi kunde forstaa huor stor Fare der er paa færde met dem oc huor stor skade de giøre. 3. Fremdelis/ huordan deris vduaartis skick oc anseelse er. 4. Her foruden/ huad deris forsæt oc idræt er. 5. Oc for det sidste/ huad Tegn de haffue/ huor paa mand kand kiende oc affskille dem fra de rette Lærere.

Fem stycker her at acte

1. 2. 3. 4. 5.

DEr som du nu spør at/ Hueden de falske Lærere komme/ oc huort de ville hen? Vil ieg met faa ord suare: De komme fra Dieffuelen/ oc ville ind i HErrens vingaard/ det er/ i den Christne Kircke oc Menighed. Exempel der om haffue wi saare mange. Vdi den lille Kircke oc Menighed som vaar i Adams/ Euæ oc Abels tid/ kom den falske Lærere Cain/ huilcken der bleff vdsent oc berystet aff Dieffuelen/ oc paa det sidste slog sin egen Broder ihiel/ for den rette Lærdoms oc Gudstienistis skyld. Der effter ere siden komne mange falske Propheter oc Lærere indtil Syndfloden/ met huilcken baade de falske Lærere selff/ oc deris Disciple oc Tilhørere bleffue straffede oc ødelagde. Strax effter Syndfloden vdsende Satan atter falske Lærere oc Propheter i den Christne Kircke/ huilcke der saa saare nederbrøde oc forderffuede HERRENs Vingaard/ at den rette Sandheds Lærdom bleff ickon hos nogle faa Folck aff

I. Hueden oc huort hen falske Lærere komme. Exempel.

1. 2. 3.

Sems slect oc affkomme. Lige saa haffue der ocsaa siden altid ind-⁴ til Christum kommet falske Propheter oc Lærere/ oc haffue giffuet sig ind i den Christne Kircke/ oc mesten delen altid haffue de hafft mact oc myndighed at raade/ baade i Verdslig Politi oc Kircke Regimente. Effter Christi Opstandelse komme der mange falske ⁵ Propheter/oc der haffue alle tider veret saare mange aff dem. Paa ⁶ det sidste haffuer Paffuen/som er den rette Antichrist/ vdsent vtallige Kættere oc falske Lærere/ besynderlige Muncke/ huilcke der ynckelige haffue saar giort den Christne Menighed met deris falske Lærdom. Oc der ere endnu paa denne dag alleuegne mange falske Lærere. Met faa ord at sige: J huor som Christus saaer sin gode Sæd i Ageren/ der vil altid Satan strax saa sine Klinter iblant/ Oc huor Christus haffuer sin Kircke/ der vil altid Satan haffue sin Capel hos. Derfaare formaner Christus icke forgeffs/ at wi skulle tage oss vare for falcke Propheter.

II. Falske Lærers Naffn.

NV vide wi hueden falske Propheter oc Lærere komme/ oc huort de ville hen: Paa det at wi nu ocsaa kunde offuerueye huor saare farligt det er at høre dem/ da vil ieg det opregne aff deris Naffn/ som de neffnis met i den hellige Scrifft. Først kaldis de met dette al mindelige Naffn/ **Falske Propheter**/ det er/ saadanne som siunis at vere rette Lærere/ ere loulige oc ordentlige kaldede/ oc haffue Mact oc Myndighed/ oc ere alligeuel Løgnactige/ saa som de der i steden for den sande Lærdom/ indføre Dieffuelens løgn oc Menniskens drøme/ huordanne der haffue veret mange vdi Paffuedommet. Dernæst kaldis de aff S. Hans Apostel/ **Onde Aander**/ baade for de ere vdsende aff Dieffuelen som er lond: disligeste for de ere andre aarsage til ont oc fordømelse. For det tredie kaldis de aff S. Juda Apostel vdi hans Epistel/ **Skyer foruden Vand**/ som ere lige Cain/ Balaam oc Kore. **Vee dem** (siger hand) **thi de gaa i Cains vey/ oc falde i Balaams vildfarelse/ for nytte skyld/ oc ødeleggis i * Kore Oprør.** For det fierde kaldis de aff Paulo/ **Hunde**/ baade for de saar giøre oc foruende Guds Ord/ disligeste for de forjage Faarene fra Christi Faaresti. For det femte/ kaldis de **onde Arbeydere**/ for de arbeyde ilde/ Oc enden paa deris Arbeyde er baade deris egen forderffuelse/ oc deris fordømelse som dem høre oc atlyde. For det siette kaldis de aff S. Hans Apostel/ Antichristi, det er/ de som ere tuert imod Christum/ icke at de necte eller forsage Christum/ men at de foruende Christi Lærdom/ oc met deris Leffnet staa Christum imod. For det siuende kaldis de aff Paulo/ **CHRisti Kaarssis Fiender**/ fordi at de icke legge all vor Salighed CHristi fortieniste alene til/ baade vor Saligheds begyndelse/ middel/ oc ende.

1. Falske Propheter.

2. Onde Aander. 1 Iohan 4.

3. Skyer foruden Vand.

* Numer. 16.

4. Hunde. Philip. 3.

5. Onde Arbeydere. Philip. 3.

6. Antichristi. 1 Iohan. 2.

7. Christi Kaarssis Fiender. Philip. 3.

For

For det ottende/ kalder Christus dem her i dette Euangelio/ **glubendis Vlffue**/huilcke der dog haffue Faare ham paa/det er/ de lade som de ere spagfærdige oc sactmodige Menniske/Men dog snige de sig ind i Christi Faaresti met deris Falskhed oc suig/ oc siden sønderiffue oc ihielsla de Christi Faar lige som Vlffue/ met deris falske Lærdom / oc vduaartis Hellighed.

8. Vlffue.

III.

Falske Læreris vduaartis skick oc anseelse.

MEN huordan er disse falske Læreris vduaartis skick oc anseelse?

Christus siger: **De komme til eder i Faareklæder** Her taler Christus icke i almindelighed om alle falske lærere/Men ickon om it slags alene. Thi der ere somme der lære vel oc leffue ilde: Somme lære ilde oc leffue ilde: Somme lære ilde / men de siunis faar Verden at leffue vel. Om dette tredie slags onde Lærere taler Christus her/fordi de ere de allerfarligste / oc giøre mest skade.

1. 2. 3.

Try slags falske Lærere.

IIII.

Falske Læreris Forsæt oc idræt.

HVad er deris Forsæt oc idræt? Det lærer Christus her met en smuck Lignelse/ i det hand kalder dem Vlffue. Lige som en Vlff legger vind paa / at hand først kand foruilde Faarene fra Stien oc Hiorden. Dernæst at hand kand faa dreffuet dem hen vdi Skouen. For det tredie at hand kand opsluge oc ødelegge dem: Lige saa legge falske Propheter vind paa/ at de kunde met List oc suig fradrage oc foruilde Faarene/det er/enfaaldige gudfryctige Menniske fra den rette Christne Kircke. oc faa dreffuet dem hen vdi skouen/der som icke er Guds Ords salige Føde / at de der kunde haffue deris Herredøme met dem/Oc paa det sidste sla dem ihiel / icke alenist paa Legemet/men meget mere paa Siælen. Huor vist oc sant dette er/lærer oss Tyrckiet/ som er bedraget aff sin falske Prophete Machomet: Det lærer oss det gantske Paffuedom / som aff den Romske Antichrist er styrt hoffuetkulds i gruelig vildfarelse: Det lærer oss ocsaa mange Land oc Rige som ere forførde aff Libertiner oc Giendøbere/ vdi for skreckelige Daarlighed oc Galenskaff.

1. 2. 3.

Machomet.

Paffuen.

Libertiner.

Giendøbere.

Nu maatte du sige: Huorledis kand ieg som er vlært/ oc haffuer icke studeret i den hellige Scrifft/tage mig vare/eller iblant saa mange atskillige Meniger oc Secter/døme huilcke de sande lærere ere/oc huilcke de falske ere? Paa det at wi nu kunde ret døme imellem en Hiurde oc Vlffuen/da siger Christus oss Vlffuens rette kiende oc Tegn/oc affmaler hannem met sin rette farffue. **De komme til eder** / (siger hand) **i Faareklæder.** Der som du anseer den vduaartis Ham oc Skick/da siunis de saare hellige/ia som Guds hellige Engle: Men der som du tager Hammen aff dem/da skalt du see oc kiende at de ere Vlffue. Først fordi at de icke lade høre oc liude Guds Ord / men de forføre Christi Faar met en fremmet Røst / fra deris rette Faaresti hen vd i Ørcken / paa det at de kunde forstørre Menniskens Samuittighed/oc ihielsla deris Siæle Oc dette er it Tegn huor paa mand skal kiende dem. Her foruden legger Christus end it Tegn til i det hand siger: **Paa deris Fructer skulle i kiende dem.** Her skal mand tage sig

V

Tegn huor paa mand skal kiende falske Propheter.

I.

Paa deris Lærdom.

grand-

2 Paa deris Fruct.

grandgibelige vare / at mand icke anseer Blad for Fruct. It ont Træ haffuer stündem deylige oc skøne Blad / men det giffuer ingen god Fruct: Oc tuert om igien / it gaat Træ giffuer stündem offuerflødig Fruct / oc haffuer dog icke saa mange smucke Blad. Huad er da alle Lærerıs rette Fruct? Deris Fruct er trendefold / som er: Gudstieniste / Deris Lærdom / Oc deris Leffnet / som kommer offuer ens met Lærdomen. En ret sand Prophete oc Lærere hand skicker sin Gudstieniste / sin Lærdom / oc sit Leffnet effter som Guds Ordfaareſcriffuer oc lærer hannem. Men en falsk Prophete haffuer sin Gudstieniste som er optenckt aff Menniſken / hans Lærdom er Menniſkens skick oc paaleggelse / oc hans Leffnet stunis vel vduaartis helligt oc høuiskt / men dog lucter det ilde oc stincker aff idel Gliſneri oc Øyenſkalckhed.

Lærerıs Fruct.

Om den Tredie.

De skulle icke alle som sige til mig Herre / Herre / indgaa i Himmerigs rige: Men de som giøre min Faders vilie som er i Himmelen. Disse Christi ord begribe vdi sig tuende Lærdomme: Den ene om dem som skulle fordømis / Den anden om dem som skulle bliffue salige. Oc taler Christus her om dem som ere vdi den Christne Menighheds vduaartis forsamling: Thi om de andre som ere vden for den Christelige Kircke / er ingen tuil at de io bliffue fordømde.

To Lærdomme.

Men huilcke ere de som skulle fordømis? Det er de som rose sig meget aff Christo / oc haffue hannem vel idelige paa Tungen / men de giøre icke Gud Faders vilie som er i Himmelen. Huilcke ere de? Det ere de som berømme sig meget aff Troen / huilcken de haffue slæt intet aff / det er / de bekiende sig at tro paa Gud / oc de giøre ingen Penitentze / de omuende sig icke til Gud / de øffue sig icke heller vdi it høffuiskt oc Gudeligt Læffnet: Disse siger Christus at skulle fordømis / oc det er icke vnder / fordi at saadanne Menniske synde saare gruelige. Først synde de met Løgn / fordi de liue paa vor Herre. Dernæst synde de met Guds beſpaatelse / fordi at de misbruge Christi Blod / som er vdgydet for oss / icke for den Sag skyld at wi skulle bedriffue allehaande Gallenſkaff / Vtuct / Løſactighed oc Tiranni / men for den Sag at vor Synd skulde affslættis / oc wi skulde bliffue HErrens hellige. For det tredie synde de met Tiuffueri / fordi at de røffue oc stiele Gud sin ære fra. For det fierde synde de met Mord / oc Manddrab / Thi sla de dem selff ihiel met deris falske Dom oc Mening / der effter dræbe de ocsaa deris Næste met deris onde Exempel. For det femte beſmitte de oc vanhellige den hellig Aands Tempel.

I. Mundchristne dømis.

Mund Christnis Synder.

1. 2. 3. 4. 5.

Huilcke bliffue da salige? De som giøre Guds vor Himmelske Faders vilie. Men her støde sig mange / oc fare storligen vild /

første de der sige at Hedninge som leffue vel i denne Verden/ bliffue saligе/dem driffue disse ord gien/som staa i Johannis Euangelio: Huo som icke troer/ offuer hannnem bliffuer Guds vrede. Dernæst de som sige at deris ordens Regel er Guds vilie/ imod huilcke Christus siger: De tiene mig forgeffs/ i det at de lære saadan Lærdom/som er icke vden Menniskens Bud. For det tredie/ fare de her vild/ som sige at Louen er Guds vilie/ huilcket er vel sanden: Men der som der skulde icke andre bliffue salige/end de som giøre denne Guds vilie/som hand vdkreffuer i Louen/da bleffue aldrig noget Menniske saligt. Huilcken er da Guds vilie/ som wi skulle giøre/at wi kunde bliffue salige? Christus suarer hos Johannem i det siette Capit: oc siger: Det er Faderens vilie/ at de skulle tro paa den som hand haffuer vdsent. Oc en andẽ stæd siger HERRen. Huo som troer paa Sønnen/ hand haffuer det euige Liff. Denne Tro haffuer met sig Gudfryctighed oc Kierlighed/ som ere hendis rette naturlige Fruc	ter/ huilcke alle retsindige Christne idelige bruge oc øffue sig i ved Jesum Christum/ huilcken met Faderen oc den hellig Aand ske loff oc ære til euig tid/ AMEN.

2 Retsindige Christne bliffue salige.

Iohan 3.

Matth. 15. Marc. 7

Guds vilie.

Iohan. 6.

Iohan. 3.

Den niende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Lucæ i det XVI. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Der vaar en rig Mand/ som haffde en Husfoget/ hand bleff beført for hannem/ at hand skulde forkommet hannem hans Gods. Oc hand kaldede hannem/ oc sagde til hannem: Hui hører ieg det om dig Giør regenskaff aff din Husholdning/ thi du kant icke lenger vere Husfoget. Husfogeden sagde ved sig selff: Huad skal ieg giøre? Min Herre tager Embedet fra mig/ Jeg gider icke graffuet/ oc ieg skammer mig at trygle. Jeg veed vel huad ieg vil giøre/ at de skulle tage mig i deris Hus/ naar som ieg bliffuer nu sæt

aff Em-

aff Embedet. Oc hand kaldede til sig alle sin HErris Skyldener/ oc sagde til den første: Huor meget est du min Herre skyldig? Hand sagde: Hundrede tynder Olye. Oc hand sagde til hannem: Tag dit Breff/ sæt dig/ oc scriff strax Halfftrediesins tiue.

Der effter sagde hand til den anden: end du/ Huor meget est du skyldig? Hand sagde: Hundrede maader Huede. Oc hand sagde til hannem: Tag dit Breff/ oc scriff firesins tiue. Oc Herren loffuede den wretfærdige Husfoget/ at hand giorde snildelige/ Thi denne Verdens Børn/ ere klogere/ end Liusens Børn i deris Slect. Oc ieg siger eder ocsaa: Giører eder Venner met den wretfærdige Mammon/ Paa det/ naar i nu haffue behoff/ de skulle anamme eder i de euig Bolige:

Forklaring paa dette Euangelium.

Summa paa dette Euangelium.

CHRistus formaner sine Disciple i dette Euangelio til Veluillighed oc mildhed mod deris Næste/ oc det giør hand met en Lignelse/ paa huilcken Summen er denne: En rig Mands Husfoget vaar omhyggelig/ huor det skulde gaa met hannem/ naar hand vaar sæt aff sit Embede: Meget mere skulle Christne Mennisker/ som ere Guds Husholdere offuer hans atskillige Gaffuer/ vere omhyggelige oc betencke huor det skal gaa dem/ naar de skulle

øre

giøre Regenskaff / det er / naar de kaldis aff denne Verden. Men lige som Husfogeden met den wretfærdige Mammon / giør sig Venner / som kunde tage hannem hiem til sig i deris Hus / naar hand er sæt aff sin befalning: Lige saa skulle alle Christne met deris Gods giøre sig de Fattige tilbøyelige / at de met deris vidnesbyrd kunde tage dem ind i de euige Bolige / Dette er Summen paa dette Euangelium: Men paa det at wi kunde det diss bedre forstaa / oc vende oss til Lærdom oc Trøst / da vil ieg der aff forhandle fire Artickler / som ere:

Den Første.

Huorledis Christus straffer Guds gaffuers vanbrug.

Den Anden

Sager huorfaare wi skulle giøre de Fattige til gode.

Den Tredie.

Christi Klagemaal / at denne Verdens Børn ere snildere end Liusens Børn.

Den Fierde.

Huorledis mand skal ret bruge Rigdom / oc huad wi fortiene met gode Gierninger.

Om den Første

Det at denne Text faaregiffuer oss en Husfoget som wnyttelige omkom sin Herris Gods / da straffis her i almindelighed Guds gaffuers vanbrug. Thi huo er den som icke misbruger mestendelen alle de gaffuer som Gud hannem forlent oc giffuet haffuer? Huorledis det gaar til / vil ieg nu met nogle Exemple forklare. Gud giffuer mange Menniske Viisdom oc Forstand / paa det at de skulle vnderuise de groffue oc vankundige / oc hielpe dem met deris gode raad: Men nu bruger mand sin Viisdom til Suig oc Bedregeri. Rigdom oc Gods giffuis aff Gud / at mand der met skal hielpe oc forfremme den Christne Kirckis Lemmer oc Tienere: Men nu brugis den til Hoffmod / Pral / Offuerflødighed oc wnyttig Bekaastning. Tungen er Mennisket giffuen / at mand der met skal tale oc lære / det som ærligt / høffuiskt oc gudeligt er / oc at bestaa Sandheds Vidnesbyrd: Men huor gaar det nu til? Mange Menniske bruge deris Tunge ickon til Eder oc Bander / til Forhaanelse oc Forsmædelse / Bagtalelse oc Bespaattelse. Myndighed / Styrcke oc mact er giffuen Mennisken til at fordre oc beskytte Retfærdighed oc det som ærligt oc Christeligt er: Men nu er hun Tiranners beskytning / skalckeskiul oc tecke / huilcken de bruge at fortrycke Sandhed oc foruende all god ordning oc skick / Thi de mene at efftersi de haffue mact oc Myndighed / da maa de giøre huad de ville. Lige saa ere oc alle andre Guds gaffuer i stor Vanbrug / huilcken Vanbrug der kommer aff intet andet / end aff disse efterfølgendis Kilder oc Brønde.

Alle Guds gaffuer vanbrugis.

Viisdom.

Rigdom.

Tungen.

Styrcke oc Mact.

Vanbrug huoraff hand kommer.

1. Aff Synden.

Først aff Synden som boer vdi oss/ Thi hun giffuer saadanne Grene aff sig/ oc jo mindre hun tuingis oc dempis formedelst Aandens Regiment oc Herredøme/ io flere oc verre Grene giffuer hun aff sig. Thi hun er en saar dyb wrenligheds sted/ fuld aff alt ont oc slemhed/ som aldrig kand rensis oc vdtyddis i denne Verden.

2. Aff Dieffuelens tilskyndelse.

Dernæst kommer denne vanbrug aff Dieffuelens indskindelse Thi hand som er vor Fiende oc tørster effter vor Fordømelse/ legger sig effter Menniskene/ oc søger tusinde veye oc suencker at forderffue oss met/ paa det at hand kand affslætte CHRisti Rige her i Verden/ eller oc saare forringe oc formindske det/ oc siden formere sit Rige.

3. Aff onde Exempel. 1. Corinth. 15 Galat. 5.

Fremdelis kommer den aff Verdens onde Exempel/ huilcke wi beuegis til at efterfølge. Thi en ond vane er Skalckheds føde som Scribenten siger. Oc S. Pouel siger: **It lidet stycke Surdey/ giør en hel Dey sur.**

4. Aff Øffrigheds forsømelse.

Her foruden styrckis dette onde saare meget aff Øffrigheds oc Regenteris forsømelse/ huilcke der icke haffue aluerlig Tilsiun til Folcket/ oc icke nøde dem til met haard straff at giøre huer i sin Sted oc Kald/ det hannem bør at giøre.

Fire ting skal opuecke oss til at bruge Guds gaffuer ret.

Men wi som ville kaldis Christne/ skulde met rette aff disse tings betenckelse opueckis til at giøre huer sit Kald fyldist/ oc retsindelige bruge Guds gaffuer. 1. Først burde oss altid at haffue Guds Befalning stadelige i sinde/ huilcken der skulde paaminde oss at giøre huad wi ere plictige at giøre. 2. Dernæst skulde høffuiskhed oc ærlighed/ disligeste Dyd oc Fromhed tilskynde oss/ at wi icke saa skendelige vanbrugte Guds gaffuer. 3. For det tredie/ skulde wi lade oss her aff beuege der til/ at det er en ypperlig ting/ oc staar saare vel: Thi huad kand vere Guds Børn en større ære/ end at de skicke sig lige effter deris allerkieriste Faders Exempel? 4. For det fierde/ skulde vort Kald oc Embede/ ocsaa met rette beuege oss der til: Thi wi ere kaldede til Hellighed/ at wi ocsaa skulle vere hellig/ Oc de tings brug som HERREN haffuer giffuet oss/ skal ocsaa vere hellig/ Dette skulle wi altid aluerlig betencke.

Om den Anden.

Efterdi at dette gantske Euangelium saare giffuis oss for den Sag skyld/ at wi der aff kunde opueckis til Mildhed oc Velgierningers Beuisning mod vor Næste: da vil ieg tale om velgierningers beuisning disse try stycker. Først vil ieg opregne Sagerne/ som skulle oss der til beuege. Dernæst/ huad fruct oc gaffn Velgierningers beuisning fører met sig. For det sidste/ en ret maade huor wi skulle beuise Velgierninger/ effter visse Regle aff den Hellige Scrifft.

Gud vor Herre sætter vdi sin Low icke en ringe sag/der hand siger: Du skalt elske din næste som dig selff. Som hand vilde saa sige: Dette er en Sag huorfaare i skulle elske huer andre indbyrdis imellem eder selff/ fordi det ene Menniske er det andet Menniskis Næste. Paa huilcken Kierlighed wi haffue it smuckt Exempel vdi den Samaritan/som saa flitelige oc omhygelige hialp oc rettede det Menniske der vaar faldet iblant Røffuere. Derfaare skal det ene Menniske beuise det andet Velgierninger/ fordi det ene er det andet Menniskis Næste: Oc det vdi mange atskillige maader: Først for vor skabelsis skyld: For en Gud haffuer skabt oss alle Menniske: Nu see wi huilcken en naturlig Tilbøylighed oc Kierlighed der er iblant mange Diur oc vilde Best/ som ere aff it slag/ huor de giøre hinanden til gode/ henge sammen/ om andre Best vil skade it aff dem/ Oc ocsaa føde huer andre/som wi kunde see, paa Staarcke. Huor meget burde oss Menniske/ da for denne Sags skyld/ at giøre huer andre til gode? Dernæst er det ene Menniske det andet Menniskis Næste/for wi ere hinanden lige: Thi alle Menniske ere skabte effter Guds Billede/ oc de haffue alle enehaande Menniskelig Nature. For det tredie/ er det ene Menniske det andets Næste/ for wi haffue it Liff oc Leffnet tilsammen/ oc haffue Menniskelig Samquem oc Stallbrøderskaff tilsammen. Oc disse tre Sager/ huorfaare wi ere hinandens Næste/ ere oss til fellismet alle Menniske/ icke aleniste met alle Christne/ men ocsaa met alle Menniske/ offuer den gantske Verden/ Jøder oc Hedninge. Men en Christen er den andens Næste vdi andre maade: Først fordi at wi ere allesammen it Aandeligt Legeme i Christo: Thi alle wi som tro paa Jesum Christum/ wi haffue iført oss hannem/ oc ere hans Lemmer/ oc hand er vort Hoffuet/ Oc wi leffue alle ved den samme ene Christi Aand. Denne Sag skulde io met rette opuecke oc tilskynde oss at beuise huer andre Velgierninger oc allt gaat/ Der som wi aluerlige dette betenckte/ at wi allesammen ere it Legeme vdi vor HERRE Jesu Christo/ oc alle hin andens Lemmer/ da skulde wi i sandhed visselige skicke oss/ oc saaledis giøre mod huer andre som Menniskens Lemmer. Lige som Haanden tiene andre Lemmer/ disligeste Foden oc alle de andre Lemmer tiene gierne den ene den anden: Lige saa skulde wi ocsaa for denne vor tilhaabeføyelse vdi it Aandeligt Legeme/ gierne giøre huer andre til gode oc beuise huer andre allt gaat. Dernæst er en Christen den andens næste for vor aandelige igienfødsels skyld/ ved huilcken wi fødis paa ny til Guds vor kiere Faders Børn. Effterdi da at Legemlige oc kiødelige Sysken beuise huer andre gaat/ oc tiene huer andre her i Verden/ Meget mere bør oss Christne/ at vere huer andre til Hielp oc Trøst/ met allehaande Velgierninger/ wi som ere Guds Børn/ oc alle haffue den allmectigste Gud til Fader/ saa at wi sige: Vor Fader du som est i Himmelen. For det tredie er en Christen den andens

I. Sager til Velgiernings beuisning. *Deuter. 6. Matth. 10.*

Luc. 10.

Alle Menniske ere hin andens Næste.

1.

2.

3.

Alle Christne ere hin andens Næste.

 Næste/

Ephes. 4.

Næste/ paa vort Kalds vegne: Thi wi ere allesammen kaldede til endrectighed i Aanden/ formedelst Fredsens baand/ som S. Pouel siger til de Epheser i det fierde Capit. For det fierde er en Christen den andens Næste for den tilkommendis Herligheds skyld: Thi wi foruente alle vdi Troen enchaande wdødeligheds ære oc herlighed/ huor wi skulle vere hinandens Stalbrødre vdi all euighed/ oc der tilsammen stedse loffue oc prise den euige Gud.

II. Nytte oc gaffn aff velgierningers beuisning.

DEtte maa nu saa vere sagt om Sagerne/ huorfaare wi skulle beuise huer andre velgierninger her i Verden: Nu ville wi ocsaa ansee huad nytte oc Fruct der aff endelige kommer. Fire slags fructer oc gaffn følger der aff: Den første fruct er Guds ære: Denne fruct skulde io met rette beuege alle Guds Børn til at beuise deris Næste velgierninger. Den anden fruct oc gaffn som der aff endelige kommer/ er at vor fattige vedtørffuendis Næste som er vort Kiød oc Blod/ hand bliffuer der met hiolpen/ oc faar stor trøst oc Husualelse. Den tredie fruct oc gaffn er vort loffllige Exempel/ met huilcket andre Mennicke baade opbyggis oc tilskyndis/ at de lige saa effter vort Exempel/ beuise deris vedtørffuendis Næste deris Hielp oc Velgierninger. Den fierde Fruct oc gaffn er velgierningernis Beløning. Fordi Christus siger: **Huo som giffuer en aff disse mindste/ mine Disciple/ en drick kalt Vand i mit Naffn/ hand skal icke miste sin Løn.** (Math. 10.)

III. Maade oc vijs huor wi skulle beuise Velgierninger. Prouerb. 5. Salomons Regel om Velgierninger.

MEN efftérdi at mand ocsaa her kunde spørge/ huorledis mand skal bære sig at/ oc skicke sig met sin Almisse oc Velgierningers Beuisning/ da vil ieg der om noget tale. Salomon siger vdi sin Ordsprocks Bog/ i det femte Cap. **Drick Vand aff dine Graffuer/ oc flydende Vand aff dine Kilder: Lad dine Kilder oc Vandbecke vdflyde paa Gaderne: Men haff du dem alene/ oc ingen Fremmet met dig.** Her sætter Salomon try stycker tilsammen. Det første at du skalt selff bruge dit Gods/ haffue gaat oc gaffn der aff. Det andet/ at du ocsaa skalt dele det met andre Menniske. Det tredie/ at du skalt selff vere Herre oc Husbonde der offuer/ oc icke paa en dag oc tid vdøse det altsammen. Met faa ord at sige: Guds Ord/ Troen oc Kierlighed/ huor de try ting ere/ da ere de oss de alleruissiste Regle/ effter huilcke wi skulle beuise velgierninger mod vor Næste. Men her om skal ydermere talis/ naar wi handle om Rigdoms rette brug.

Om den Tredie.

DEnne Verdens Børn ere snildere i deris Slect/ end Liusens Børn. Dette er it suart oc hart klagemaal/ at denne Verdens Børn ere snildere oc klogere end Liusens Børn i deris Slect. Det er/ Verdens

dens Menniske haffue mere omhu oc wmage at atspørge disse time-
lige ting / som ickon alene høre til dette nærwerendis Liff / end de
Christne ere omhyggelige for det Himmelske Gode / som varer til e-
uige tid. Denne blindhed maa wi aff hiertet begræde / mand haff-
uer omhyggelighed for Legemet / oc forglemmer Siælen. Huem
er den der icke kand see / at det gaar nu saa til i Verden? Viis mig
en Bonde / som icke er mere omhyggelig for Gods oc Biering / for
Hus oc Hiem at forsørge / end nogen Christen er for det himmelske
liggende Fæ at bekomme. En Kiøbmand seyler saa mange høy Sø /
giffuer sig i mange Vaade oc fare / voger baade Liff oc Gods / li-
der offte stor skade / lider Kuld oc Frost / Hede oc Brynde / oc det icke
aleniste en time / en dag eller it Aar / men sin gantske Liffs tid / Saa
tilige som en farlig Reyse er offuerstaaen / saa giffuer hand sig til
en anden / Oc alt dette lider hand ickon aleniste for den sag skyld / at
hand kand skrabe verdsligt Gods oc Rigdom tilsammen: Men en
Christen kand neppelige giffue sig stunder en time om Vgen at hø-
re Guds ord / oc vere tilstede den stund de høyuerdige Sacramenter
brugis. Mand kand tit giffue sig stunder oc tage sig lang tid til / at
fordriffue mange timer met wnyttig Snack / Fabel oc Euentyr:
Men wi kunde neppelige vere ledige en time / Ja neppelige it halff
quarter en time om dagen at paakalde Gud oc tale met vor Herre
Jesu Christo i vore Bøner. Men huad Sager ere der til saadan
Blindhed? Der ere to besynderlige Sager til. Den ene (som oc-
saa er Aarsager til alle Synder oc ont) er / den Menniskelige Na-
turis forkrenckelse / aff huilcken det kommer / at Mennisket er mere
tilbøyelig til det onde end til det gode. Den anden Sag til denne
Blindhed er / at wi kunde see / føle oc fornemme disse Jordiske ting /
Derfaare beuege de Minniskens Sind oc Hierte mere end Him-
melske ting / Fordi der er intet saa gaat / at det kand beuege Menni-
sken / vden mand kiender det / oc veed der aff at sige: Hvorfaare
Augustinus siger: Inuisa diligere possumus, incognita nequaquam.
Det er / De ting som wi icke haffue seet / kunde wi vel faa lyst til / oc
haffue kier / men wi kunde ingelunde elske det som wi icke kiende eller
vide aff at sige. De ting som wi kunde see / oc tage oc føle paa / dem
kiende wi meget bedre / oc vide meget mere aff dem at sige / end aff de
Aandelige / fordi at de ere oss bleffne bekynte ved forfaring / Men de
Aandelige ting kiende wi ickon ved Troen alene. Huad skulle wi
derfor giøre? Wi skulle legge vind paa / at wi daglige kunde for-
fremmis i de Himmelske tings kundskaff / paa det at wi ocsaa kun-
de bliffue rige vdi saadanne tings Forstand oc forfaring. Derfaa-
re ynsker S. Pouel at de Philippenser kunde bliffue io mere oc me-
re rige / i allehaande Kundskaff oc Forfaring / paa det at de kunde
vere retsindige / foruden forargelse indtil Jesu Christi dag.

Mand acter Legemet mere end Siælen.
Exempel.
It andet.
To Sager til saadan Blindhed.
1.
2.
Augustinus.
Philip. 1.

Om den Fierde.

OC ieg siger eder: Giører eder Venner aff den wretfærdige Mammon/ paa det at naar i nu haffue behoff / de kunde da tage eder ind i de euige Bolige. Christus kalder det her en wretfærdig Mam̃on/ Enten fordi at Rigdom er tit oc offte en tilleggelse til det onde: Eller oc fordi at Rigdom er en falsk bedregelig ting / oc en løs grund at bygge paa. Rigdom kand ick kaldis en wretfærdig Mammon/ for hand er atspurt met wræt: Fordi den Almisse mand giør aff det Gods som mand er ilde atkommen/ den er icke Gud behagelig. Aff disse Christi ord haffue wi tu ting at forhandle. Det ene er Lærdom om Rigdom. Det andet / huad det er CHRistus her siger: Paa det at naar i nu haffue behoff / de da skulle tage eder ind i de euige Bolige.

Hui Rigdom kaldis en wretfærdig Mammon. 1. 2.

I. Om rigdom.

EN dog ieg talede noget om Rigdom for otte vger siden / den tid ieg forklarede det Euangelium om den Rige Fraadsere oc Lazaro/ dog vil ieg nu her tage det samme igien / oc faaregiffue en fuldkommen Lærdom om Rigdom/ fordi en god Vise er icke for tit siungen/ oc vil ieg om Rigdom tale try stycker.

Først/ huorledis mand rettelige met Gud oc Ære skal atspørge sig Rigdom.

Dernæst/ huad hiertelag Gud vil at wi skulle haffue til rigdom.

For det tredie/ huorledis wi rettelige oc loulige skulle bruge rigdom.

I. Huorledis mand skal atspørge Rigdom. Math. 6.

SAa meget nu som det første stycke vedkommer/ som er/ huorledis mand skal atspørge oc forhuerffue Rigdom / skal mand for alting først begynde effter Christi Regel som hand giffuer oss hos Matth. i det 6. Cap. huor hand saa siger: Atspørger først Guds rige oc hans Retfærdighed. Derfaare skal den første oc besynderligste omhu vere for Siælen/ at hun kand bliffue rig i Gud. 1. Dernest/ effterdi at dette timelige liff haffuer altid hielp behoff/ maa 2. mand effter Guds ordning oc skick atspørge sig gods/ oc mand maa vel met Gud oc met ære legge vind paa at forhuerffue sig huad mand haffuer behoff til dette timelige liffs næring oc ophold/ huilcke som icke aleniste stadfestis met mange hellige Menniskis Exempel/ men ocsaa met Guds bud oc befalning. Thi Gud befaler at arbeyde/ oc loffuer dem sin velsignelse som arbeyde fliteligen i Guds fryct. For det tredie/ den vinding oc baade/ som vdi vor handel oc arbeyde kommer aff Herrens velsignelse/ skulle wi anamme/ lige som wi 3. kunde tage den aff Guds egen Haand/ oc ingelunde bruge wloulige konster til at drage andris gods til oss met: Huad fordel oc vinding som der diss imellem kom̃er aff vor arbeide/ maa wi nyde oc bruge/

Genes. 3. Psal. 128

lige

lige som en loulig oc tilbørlig Løn for vor wmage. Vdi Kiøb oc sal skal mand icke bruge nogen falskhed suig eller bedregeri/ men handle oprictige / trolige/ ærlige oc enfaaldelige vdi alting/ lige som wi vilde at andre skulde handle met oss. Vort arbeyde oc bestilling skal verk louligt oc redeligt vdi vort rette kald/ paa det at wi met en god Samuittighed kunde berømme oss/ at wi icke haffue handlet noget met Falskhed/ nogen Mand til skade eller affbreck. Det er nu sagt om den maade oc vijs huorledis wi skulle atspørge gods oc rigdom.

Handel oc Kiøbmandskaff skal være oprictig.

NV vil ieg for det andet kaartelig forklare huad Sind oc Hiertelag mand skal haffue til sit Gods oc rigdom/ som mand haffuer loulige atspurt met Retfærdighed: Thi der hører en besynderlig konst til/ paa det at den Rigdom wi haffue loulige bekommet/ skal icke bliffue oss til Torne oc rende Snarer. At det icke skal skee/ da skulle wi efterfølge Kong Dauids oc S. Pouels raad. Kong Dauid siger vdi den 62. Psalme: **Falder eder Rigdom til / da sætter icke eders Hierte der til** S. Pouel siger til sin Discipel Timotheum i den 1. Epistels 6. cap: **Biud de Rige aff denne Verden/ at de icke hoffmode dem/ ey heller sætte haab til dē wuisse rigdom men til den leffuende Gud.** Derfaare er dette det synderligste oc beste raad / at wi icke lade oss henføre aff begerlighed til dette timelige Gods/ saa at wi forlade oss paa/ oc sætte vort Hierte oc Lid der til: Men at wi ere daglige beredde oc villige til at miste oc ombære det/ naar oc saa tit som det er Guds vilie: Huad heller wi haffue det eller wi miste det / da skulle wi acte det som forfengelige ting: Wi skulle oc acte Guds velsignelse mere end alle ting vdi Verden: Det forfengelige Haab til denne wuisse Rigdom skulle wi lade vere langt fra oss: Wi skulle icke hoffmode oss aff vor Rigdom/ eller foracte de Fattige: Wi skulle haabe oc forlade oss paa den som giffuer all Rigdom oc Velsignelse/ oc altid haffue it ydmygt oc gudeligt sind oc hiertelag. Der met haffue wi nu hørt huorledis wi skulle ret vere til sinds mod vor Rigdom.

2. Huad Hiertelag mand skal haffue til rigdom.

Psalm. 62.

1. Timoth. 6.

FOr det tredie/ vil ieg ocsaa nu legge noget til/ huorledis wi skulle rettelige bruge vort Gods oc Rigdom. Den tid ieg forklarede det Euangelium om den rige Fraadsere/ da sagde ieg at Rigdoms retsindige oc loulige brug er firefaald: Iblant huilcke det første slags brug er/ at rigdom skal tiene til Guds ære/ at forfremme den Christelige Religion / oc at holde det Hellige Predicke Embede ved macht: Thi effterdi at wi ere fødde for den Sag skyld til Verden/ at wi skulle ære oc prise Gud / da er det i sandhed tilbørligt / at alt det wi haffue her i Verden/ ocsaa vendis til hans ære oc tieniste. Den anden brug er/ at wi met vort Gods hielpe til at styrcke oc beprydde det Land/ Rige oc Stad som wi bo vdi. Derfaare skulle wi villige oc gierne aff vor effne vdgiffue Skat/ Sise/ told oc andet som Øffrighed kreffuer. Den tredie brug er/ at wi høffuiskelige oc ærlige

3. Huorledis mand skal bruge Rigdom.

1.

Læs her om ydermere den første Søndag effter hellig Trefaaldighed.

2.

3.

klæde oc føde oss selff/efter som vor Stat oc Leylighed vdkreffuer/ at wi oc der met føde oc nære vore Børn oc Tiund/paa det at vort Hus kand der met effter voreffne oc formue/holdis ved mact/foruden slem gerighed oc daarlig forødsel. Den fierde oc sidste brug er/ at vore Kilder skulle effter Kong Salomons Raad/flyde vd paa Gaderne / til vor Næste: Det er / Wi skulle vere runde oc milde mod de Fattige/ oc vere rige vdi gode gierninger/paa det at mange kunde glæde sig aff vort Gods oc rigdom/ oc met oss tacke Gud vor HErris Jesu Christi Fader/ for hand haffuer offuerflødelige giffuet oss alting.

Proverb. 5.

Jmod disse fire slags Brug synde mange Mennisker / som wi hørde vdi dette Euangelio / om den Rige Fraadsere/oc den fattige Lazaro.

II. Huor mand skal forstaa disse CHRisti Ord: Paa det at naar i haffue behoff/ etc.

Jeg haffuer nu talet om Rigdom : Nu staar tilbage/ at forklare huad Christus vil met disse ord / der hand siger : **Paa det at naar i nu haffue behoff/ de kunde tage eder ind i de euige Bolige.** Tager icke Christus alene de gudfryctige tro Christne ind i de Himmelske Bolige? Huorledis siger hand da her/at de Fattige/som wi giøre oss til Venner met den wretfærdige Mammon/ skulle tage oss i de euige Bolige?

Her skulle wi først acte / at Christus her taler til dem/som tro/ huilcket her met klarlige beuisis/at Euangelisten siger i denne textis begyndelse: **Jesus sagde til sine Discipler.** Det er / til dem som vaare retfærdige/ oc haffde det Euige Liff vdi Jesu Christo.

Roman. 6. Huorledis de Fattige tage oss ind i Himmerige.

Dernæst er det oc obenbare/ at det euige Liff er Guds gaffue/ ved Jesum Christum: Der aff følger det / at de Fattige tage dem ind i Himmerige/som dem haffue giort til gode/ langt paa en anden vijs oc maade/ end Christus tager oss ind. Huorledis tage de Fattige oss da i de euige Bolige? De tage oss ind saa som Vidne oc bekiendere at wi haffue hafft en stadig Tro til Gud. Thi aff fructen døme de om Troen/ ved huilcken alene Menniskene bliffue salige. Denne samme Sententze faaregiffuis mange steder i den Hellige Scrifft/met andre ord. S. Pouel siger: **Gud vil giffue huer effter sine Gierninger.** Det siger hand icke i den mening/ at vore Gierninger fortiene Himmelen : Men fordi at de ere Tegn til en stadig Tro oc Guds Fryct/ Lige som onde Gierninger / tuert imod/komme aff Vantro. Lader oss derfaare vel mercke oc ihukomme disse Christi ord/oc der aff opueckis til gode gierninger oc mildhed mod vor Næste/ effter vor HErris oc Saliggiørers Jesu Christi Exempel/ huilcken met Faderen oc den HelligAand/ skee Loff oc ære til euig tid/ for alle sine Velgierninger/ AMEN.

Rom. 2.

Den

Den tiende Søndag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Lucæ i det XIX. Capittel.

DEr Jesus kom nu nær hen til Jerusalem / saa hand paa Staden / oc græd offuer hannem / oc sagde: Der som du det vidste / da skulle du oc betencke i denne din tid / huad som tien til din fred. Men nu er det skiult faar dine Øyen. Thi den tid skal komme offuer dig / at dine Fiender skulle sla en Vognborge omkring dig oc dine Børn met dig / belegge oc trenge dig alleuegne / Oc de skulle legge dig øde / oc icke lade en Steen bliffue paa den anden / fordi at du kiende icke den tid som du est hiemsøgt vdi. Oc hand gick i Templē / oc begynte at vddriffue dem som der vdi saalde oc kiøbte / oc sagde til deñem: Der staar screffuet: Mit Hus er it bede hus / men i haffue giort en Røffuere kule der aff. Oc hand lærde daglige i Templen. Men de ypperste Prester oc Scrifftkloge / oc de øffuerste iblant Folcket / stode effter at omkomme hannem / oc de funde icke huad de skulde giøre hannem / thi alt Folcket hengde ved hannem / oc hørde hannem.

Forkla-

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium begriber vdi sig tuende stycker: Det ene/ huad Christus giorde vden for Jerusalems Stad. Det andet/ huad hand giorde i Templen/ effter at hand vaar kommen ind i Staden. Vden for Staden begræder hand Stadens tilkommendis vanlycke oc ælendighed/ oc der hos spaaer om det gantske Jødelands oc alt Folckens iammerlige oc ynckelige ødeleggelse: Huor met hand baade lader see sit Hiertelag mod Menniskens kiøn/ oc giffuer klarlige tilkiende/ huor stor Guds vrede er/ imod de Syndere som icke giøre Penitentze. Der effter gaar hand i Templen/ oc straffer Templens vanbrug: Vddriffuer dem som saalde oc kiøbte i Templen: Beuiser at Templet er it Bedehus/ det er/ it Hus som aleniste hører Gud oc den rette Gudstieniste til/ oc dette Hus maa mand icke besmitte met Verdslig Handel oc Bestilling.

Mand maa icke giøre Raadhus eller Tinghus aff Kircken.

Saa skifftis (som ieg sagde) dette Euangelium i tuende parter: Den ene/ om Christi Graad oc Spaadom/ om Jerusalems oc det Jødske Folckis ødeleggelse. Den anden/ om det som Christus giorde i Templen. Men disse tuende parter indeholde oc begribe vdi sig flere Artickler oc Lærdomme/ derfaare vil ieg tale om huer part synderlige for sig.

DEN første Part aff dette Euangelio.

J denne første Part haffue wi tuende Artickler at acte/ som ere:

Den Første.

Christi Spaadom imod Jerusalems Stad/ met sine omstendige vilkaar.

Den Anden

Huorledis wi dette skulle bruge i vore Kircker.

Om den Første.

VDi denne første Artickel haffue wi mange omstendige vilkaar at acte/ som ere: 1. Christi Hiertelag mod Menniskens kiøn. 2. Christi Spaadom i sig selff. 3. Besøgelsens tid. 4. Huor aff Jøderne kunde haffue kient Besøgelsens tid. 5. Huorfaare de icke kiende den tid/ som de bleffue hiemsøgte vdi. 6. Huad straff dem offuergick/ fordi at de forsømde deris naadelige Besøgelse. 7. Huorfaare Gud forhalede Straffen.

Sin omstendige vilkaar hør at acte.

I. Christi graad oc Hiertelag mod oss.

Først siger Euangelisten: Der Jesus kom nær til Staden/ oc saa paa hannem/ græd hand offuer hannem.

Denne

Denne Christi graad er it herligt Vidnesbyrd om Guds Barmhiertighed mod Menniskens kiøn. Thi Christus begræder her sit Folckis forderffuelse/ oc nuckis der offuer/ lige som en from Fader begræder sine Børns wlycke/ huilcke hand haffuer lige saa kier som sig selff. Denne ynckelige forderffuelse kommer aff ingen anden Aarsage/ end aff wtacknemmelighed imod Euangelium. Thi huorledis kunde det vere mueligt/ at Guds Søn som for den Sag skyld bleff it sant naturligt Menniske/ at hand vilde met sit Offer fri det gantske Menniskens kiøn fra den euige Fordømmelse/ at hand icke skulde sørge oc græde offuer saadan en stor Wtacknemmelighed/ som Mennisken hannem beuise/ huilcke hand i Begyndelsen skaffte til Salighed/ oc siden sende sine Propheter oc Apostler/ at kalde dem til Penitentze oc Omuendelse.

II. Christi spaadom om Jerusalems ødeleggelse.

Dernæst siger Christus: **Thi den tid skal komme offuer dig/ at dine Fiender skulle sla en Vognborge omkring dig/ oc dine Børn met dig/ belegge dig/ oc trenge dig alleuegne/ Oc de skulle legge dig øde/ at der skal icke bliffue en Steen paa den anden.** Her spaaer Christus om den Alendighed oc Jammer som Jerusalem skal offuergaa/ huilcket dem ocsaa vederfors/ fyrretiue Aar der effter. Dēne ynckelige forstørrings oc ødeleggelsis Historie/ vil ieg skiffte i tre Parter. 1. Det første skal vere om det som skede/ før end Staden bleff bestaaldet oc ødelagt. 2. Den anden/ om den Jammer oc Wlycke/ som Indbyggerne offuergick vdi Bestaaldningen. 3. Den tredie/ om den store Alendighed/ som fulde effter/ at Staden vaar vunden oc ødelagt.

Historien om Jerusalems forstøring.

I. Huad der skede før end Jerusalem bleff bestaaldet.

Huad skede der før end Staden bleff belagt? Der skede i sandhed mange ting/ met huilcke Gud vilde kalde det Folck til Penitentze at de skulde omuent oc bedret sig: Saa som Spaadom/ Tegn/ vnderlige Siuner vdi Himmelen/ oc foruidende til wlycke.

Spaadom.

1. Spaadom gick derfaare/ saa som wi høre i vort Euangelio/ at Christus forkynder dem deris Wlycke/ om huilcket Zacharias Prophete ocsaa taler/ i sit tolffte Capit. met disse ord: **Det skal gielde Juda til/ naar Jerusalem beleggis/ Oc paa den tid vil ieg giøre Jerusalem til en tung Steen for alle Folck/ Alle de som ville bort løffte hannem/ skulle sønderskære dem paa hannem/ Thi alle Hedninge paa Jorden skulle forsamle sig imod hannem.**

Zachar. 12.

Tegn.

2. Tegn gick der ocsaa for denne Bestaaldning. Den store Kaaberdør/ som vaar paa Templen/ lod sig selff op om Natten: Der hørdis en røst i Templen/ som sagde: Lader oss drage bort/ Lader oss drage bort.

Vnderlige Siuner. Vnderlige Siuner oc Himmeltegn skede der ocsaa. 3. It helt Aar igiennem stod en Comete offuer Staden/ som vaar lige som it gloende Suerd. Mand saa Rystuogne/ oc Rytere oc Reysener drage tilsammen paa Himmelen/ oc stride met huer andre.

Foruidende. 4. Der skede ocsaa foruidende til Jammer oc Wlycke. Der vaar en Almues Mand som hed Jesus Anani Søn/ Hand raabte obenbare paa Gaderne: En røst aff Østen/ En røst aff Vesten/ En røst aff fire Vær: Oc io mere hand bleff straffet derfaare aff Øffrighed/ io mere raabte hand. Met saadan Spaadom / Tegn / vnderlige Siuner i Himmelen/ oc foruidende/ vilde Gud paaminde det Jødske Folck/ at de skulde giøre Penitentze oc omuende sig/ men det vaar alt forgeffs: Derfor kom der en stor oc haard Straff effter/ om huilcken wi ville nu noget tale.

2. Huad Jammer oc wlycke dem offuergick i Bestaaldningen. Huad wlycke gick dem offuer i Staden/ den tid hand vaar bestaaldet? Den første søde Brøds dag/ det er Paaske dag/ da bleff Staden bestaaldet/ oc samme bestaaldning varede indtil den ottende dag Septembris. 1. Strax begyntis der it stort Oprør oc Myteri i Staden imellem de Indbyggerne/ saa at de beste Venner oc Slettinge sloge huer andre ihiel indbyrdis imellem sig selff.

Oprør. Pestilentze. 2. Aff den suare Stanck oc onde Lufft/ som kom aff disse mange Lig oc døde Kroppe/ kom en gruelig oc suar Pestilentze/ saa at der døde saa mange/ at mand icke kunde begraffue dem.

Hunger oc dyr tid. 3. Her til kom ocsaa Hunger oc en dyr Tid/ som vaar saa stor at Moderen slactede sit eget Barn oc aad det for Hunger: Oc at ieg skal intet tale om andre gruelige oc værstyggelige ting som der skeede/ bleff iblant Borgerne it vduaartis Oprør / vdi huilcket der fulde tu tusinde Menniske/

Templen brendis. Ødeleggelse. 4. Templet bleff ocsaa opbrent oc slæt ødelagt. 5. Der effter bleff den første part aff Staden indtagen aff Fienderne. Siden vunde de ocsaa den anden part / at de finge den gantske Stad vnder deris mact.

3. Huad der skede effter at Staden bleff vundet. 1. Effter Bestaaldningen bleff det offueruundne Folck saa foractelig/ at der bleffue siu tusinde aff den Jødske Adel oc de ypperste der i Landet/ beskickede til euig Trældom oc Arbeyde/ 2. Oc mange bleffue foruarede til at bruge til obenbare Spectackel oc Spil / at lade vilde Diur riffue ihiel/ oc andet saadant: 3. Der bleffue ihielslagne aff Fienderne siu oc halffemtesinds tiue Tusinde / foruden de som døde i Staden aff Pestilentze: 4. Saa mange som vaar vnder sexten Aar/ bleffue saalde aff Krigsfolcket: 5. Alle ærlige Quinder oc Jomfruer bleffue skende.

Lige som Jøderne saalde oc kiøbte Christum for tredive Sølff Penninge / Saa bleffue der siden tredive Jøder saalde for en Penning. 6. Der effter kom siden en ny forfølgelse/ vnder den Keysere Domitiano/ fordi at Domitianus lagde vind paa/ at ødelegge alle dem som vaare aff Dauids Slect/ oc saa mange som bekiende Christum. Dette er nu sagt om den legemlige Straff/ som Jøderne offuergick/ for de foractede Guds Søn/ met huilcken der fulde en Aandelig straff i deris Samuittighed/ oc paa det sidste en euig Pine oc Plage i Helffuede.

For det tredie siger Christus: **Fordi at du icke kiende den tid som du est hiemsøgt vdi.** Hiemsøgelsens tid er den/ i huilcken Gud besøger Menniſken/ stundem at straffe Syndere/ Stundem at giøre de Gudfryctige til gode/ oc det vdi mange maade. Men den besynderligſte/ Hiemsøgelſis tid/ i huilcken Gud besøgte Jøderne met ſin naade oc barmhiertighed/ vaar den tid der Christus predickede oc lærde/ paa huilcken tid hand ocſaa kaldede baade dem oc den gantſke Verden til Penitentze/ oc tilbød alle dem ſin Naade oc det euige Liff/ ſom vilde omuende ſig. Om denne besøgelſis tid taler Christus her.

III. Besøgelsens tid.

For det fierde/ Huor paa kunde Jøderne haffue kient deris Hiemsøgelſis tid? De haffde mange herlige Tegn oc viſſe beuiſninger der paa/ ſaa at de vel haffde kundet kient hende. 1. Først vaare Christi Miracke obenbare vidnesbyrd om hans Guddoms mact/ Huorfaare hand ſelff ſiger: **Der ſom i icke ville tro mig/ da troer mine Gierninger.** Item/ **De Gierninger/ ſom ieg giør i min Faders Naffn/ de vidne om mig.** 2. Dernæſt haffde de ocſaa Danielis Prophetie/ ſom hand propeterede om denne tid i det Babilonſke Fengſel. 3. For det tredie/ vaar nu ocſaa den Kongelige Spir tagen fra Juda/ effter ſom Jacob Patriarcha haffde tilforn propheteret/ ſom der ſtaar i Moſe første Bog/ i det 49. Cap. **Den Kongelige Spir ſiger hand/ ſkal icke tagis fra Juda/ før end den ſtercke kempe kommer.** Det er/ før end Quindens Sæd kommer/ ſom er den HERRE 4. Christus. For det fierde/ paa det at de icke ſkulde forarge ſig paa Christi fattigdom/ da vaare de der om paaminte tilforn aff Zacharia Prophete/ huilcken der ſiger i ſin Propheties niende Capittel: 5. **See din Konge kommer til dig fattig etc.** For det femte/ 6. haffde de S. Hanſis vidnesbyrd om Christo. For det ſiette/ haffde de Gud Faders egen Røſt/ ſom hand lod høre offuer Christum i hans Daab/ oc paa Thabor Bierg/ der hand ſagde: **Denne er min hierte kiere Søn/ ſom mig er behagelig/ hannem ſkulle i høre.** Diſſe oc mange andre ſaadanne Vidnesbyrd/ kunde vel giøre Jøderne viſſe om Christi næruerelſe/ oc deris Besøgelſis dag.

IIII. Tegn/ Huor paa Jøderne kunde kient deris Besøgelſis tid. Iohan. 10. Dan. 9. Genes. 49. Zachar. 9. Matth. 3. Matth. 17.

For det femte/ Huorfaare kiende Jøderne icke deris Hiemsøgelſis tid/ effterdi at de met ſaa mange tegn vaare paaminte? Der vaare tuende Tecke oc ſkiul for deris Øyen: It kiødeligt oc it aandeligt. Det kiødelige Tecke vaar/ at de vaare induckſiuede oc bebundne met verdſlig Vellyſt/ Kræſenhed oc omhyggelighed/ ſaa at de kunde icke acte huad ſom hørde til deris Siæls Salighed: Men de tenckte ſom der ſtaar i Salomons Viiſdoms Bogs andet Cap.

V. Hui Jøderne icke kiende deris Hiemsøgelſis tid. Kiødelige Tecke. Sapient. 2.

Vor Liffs tid er stacket oc kedsommelig / Oc naar it Menniske er borte / da er det slæt vde met hannem / Saa veed mand slæt ingen der er kommen igien aff Helffuede etc. Kommer nu derfaare / oc lader oss leffue vel / den stund det er paa færde / oc bruge vort Liff i Vngdommen / Lader oss fylde oss met den beste vin / Lader ingen aff oss forsømme sig at braske / At mand kand alleuegne spørie huorledis wi haffue veret glade / Wi haffue dog icke mere der aff end det samme.

Luc. 16. Saaledis vaar den rige Fraadsere indueffuet oc bebunden / huilcke nogle Lærere scriffue at haffue veret en Borgere i Jerusalem. Lige saa vaar oc den rige Mand / der sagde den tid hand saa sin Marck oc Lader (fulde aff Korn) Æd nu oc drick min Siæl oc ver lystig / her er nu nock i forraad. Men huor gick det hannem? Der hand vaar allerlystigst / oc vilde heldst leffue / bleff hans Siæl tagen fra hannem / til pine oc plage. Det aandelige Tecke vaar det der Christus her om taler. Om huilcket S. Pouel ocsaa taler / i sin Epistel til de Romere / i det første Cap. Gud gaff dem hen i deris vanartige Sind / siger hand. Oc til de Thessalonicker siger hand / i den anden Epistels andet Cap. Gud sende dem krafftig vildfarelse / at de skulle tro Løgn / paa det at de skulle alle bliffue fordømde / som icke tro Sandhed. Oc denne Guds Dom er saaledis retfærdig.

Luc. 12.

2 Aandelige Tecke. Roman. 1.

2. Thessal. 2.

VI. Jødernis straff / for de forsømmede Hiemsøgelsis tid.

For det siette / haffue wi her at acte / huad Straff dem offuergick / for de forsømde deris hiemsøgelsis tid / huilcken der vaar tuende slags: Det ene slags vaar legemlig oc timelig Straff / Det andet vaar Aandelig oc euig. Til den timelige oc kiødelige Straff hører denne gruelige Jerusalems Forstørring oc ødeleggelse / som nu er omtalet: Item all den Jammer oc vlycke som Menniskens kiøn paahenger / huilcken der met rette skulde paaminde oss at giøre Penitentze.

VII. Hui Gud forhalede Straffen met Jøderne. Roman. 2.

For det siuende skulle wi her acte Sagen / huorfaare Gud forhalede Jødernis Straff. Denne Sag forklarer S. Pouel til de Romere / i det andet Capit. i det hand siger: Veedst du icke at Guds rige Godhed oc Langmodighed biuder dig til Penitentze? Thi Gud er altid langsom oc seen til Vrede / det er / til Heffn oc Straff / oc det for den skyld / at wi dog omsiger skulde bekiende vore Synder aff Hiertet / derfaare sucke oc dem fortryde / oc fly hen til Christum met en stadig Tro oc fast Tillid.

Om den Anden.

EFterdi S. Pouel siger: Alt det som er tilforn screffuet/ det er screffuet oss til Lærdom. Da ville wi see huor til denne Lærdom er oss nyttig oc gaffnlig.

Romān. 15.

Først skulle wi som tro paa Christum/ oc ere Guds hellige Jerusalem/ høre oc atlyde Christi røst/ som begræder vore Synder oc her aff lære huad Sind oc Hiertelag hand haffuer til oss. Dernæst skulle wi bekiende den tid som Gud saa naadelige haffuer besøgt oss vdi: Thi hand haffuer saare rigelige oc vnderlige besøgt oss her i 1. disse tu Riger. Først met sit Ord/ som i sandhed predickis reent oc ret/ i alle Kircker vdi Danmarckis oc Norgis Rige. Men effterdi 2. at wi saare lidet haffue actet Euangelium/ da haffuer Gud besøgt oss met Krig/ Hunger oc dyr Tid/ Pestilentze/ oc straffet huer i be- 3. synderlighed i atskillige maade. Oc der som wi icke giøre penitentze i tide/ da vil hand visselige besøge oss igien met Krig/ Pestilentze/ Hunger oc Dyr tid/ oc endelige slæt ødelegge oss/ som hand giorde ved Jøderne. Derfaare lader oss giøre Penitentze: Lader oss rette oc bedre vort Leffnet: Lader oss anamme Christi Euangelium: Met faa ord at sige/ lader oss leffue it helligt oc gudeligt Leffnet/ paa det at wi kunde vndgaa Straffen paa vredens dag.

1.

2.

Huorledis Gud haffuer besøgt Danmarckis Rige.

Formaning til Penitenze.

DEN anden part aff dette Euangelio.

OC hand gick i Templen / oc begynte at vddriffue dem/ som der vdi saalde oc kiøbte / oc sagde til dennem: Der staar screffuet: Mit Hus er it Bede Hus/ Men i haffue giort en Røffuerekule der aff. Vdi denne anden Part aff dette Euangelio/ haffue wi besynderlige fire omstendige vilkaar at acte.

Esa. 56.

Det første er / de Scrifftklogis oc ypperste Presters wgudelighed. Salomons Tempel vaar icke derfaare bygt/ at mand der vdi skulde bruge Kiøbmandskaff oc Vedsel/ Men at Guds Ord skulde der predickis oc læris/ oc Guds Folck skulde der komme tilsammen oc giøre deris Bøn/ saa som Salomon selff sagde i sin bøn/ den tid Templen vaar færdig/ oc Presterne sætte Herrens pactis Arck der vdi. Du vilde høre denne Bøn som din Tienere giør paa denne Sted/ (det er/ i denne Tempel) oc du vilde høre din Tieneris oc dit Folckis Jsraels inderlige bøn/ som de skulle her giøre i denne Sted / aff din Bolig i Himmelen / Oc naar du det hører/ du da vilt vere naadig.

I. De Jødske Presters wgudelighed.

1. Reg. 8.

Der foruden vaar oc beskicket i Guds Low / at mand skulde slacte Queg til Offer hos Templen / effter Louen. Jmod alt dette handlede Phariseerne oc de ypperste Prester: Thi de foractede Guds ord / brugte skendig handel oc Kiøbmandskaff vdi Templen / Ja de giorde en Røffuere kule aff Guds Tempel / som Christus selff siger. Røffuere myrde oc sla Folck ihiel / paa det at de kunde tage fra dem huad de haffue / oc vende sig til det gode: Men de ypperste Prester oc Bisper i Jerusalem ihielsloge mange tusinde Menniske / met deris falske Lærdom oc vrange vdtydning paa den H. Scrifft / huor met de som rette Kircke Røffuere oc Tiuffue staale dem deris Siælis Salighed fra. Her aff kunde wi klarlige see / huor wgudelige de ypperste Prester haffue veret / oc huor saare de haffue syndet imod Gud / huilcke der icke aleniste foractede Guds ord / men vaare ocsaa en Aarsage til Ordens foractelse / Guds bespaattelse / oc paa det sidste til euig forderffuelse.

(II. Christus vddriffuer dem som bruge Kiøbmandskaff i Templen.)

Det andet er om deris vddriffuelse aff Templen / som der vdi kiøbte oc saalde. Thi CHRistus vddriffuer dem met vduaartis 1. macht / huor met hand først giffuer tilkiende / at hand ingelunde samtycker Phariseernis oc de ypperste Presters wgudelige væsen. Der- 2. næst beuiser hand sig at vere Jødernis Konge oc ypperste Prest. Deris Konge beuiser hand sig at vere / i det at hand legger Haand paa / til at borttage oc affskaffe Jødernis Affguderi oc wgudelige Handel / lige som Kong * Ezechias giorde / den tid hand borttog den kaaber Orm / for Folckens Affguderi. En ypperste Prest lader hand sig see at vere / i det at hand forsuarer den sande Lærdom / oc straffer Phariseernis vildfarelse. Fremdelis vaar denne vddriff- 3. uelse en faderlig paamindelse / om Templens ødeleggelse / vden de vilde rette oc bedre sig. Her foruden paaminder hand dem met denne 4. Gierning / om den Straff som alle wgudelige skal offuergaa / som foracte Guds Tempel / at de ocsaa i sin tid skulle vddriffuis formedelst Christum aff Templen.

(2 Reg. 18. * Som ocsaa Konge Christian den tredie giorde / der hand borttog alle Affguders Billeder aff Kirckerne i Danmarckis oc Norgis Rige.)

(Lærdom her aff.)

Her aff skulle baade Verdslig Øffrighed oc den Christne Kirckis Forstandere haffue deris Lærdom: Verdslig Øffrighed skulle her aff lære / at de legge haand paa / oc met vduaartis macht borttage oc ødelegge / det som er Redskaff oc Aarsage til Affguderi oc Guds bespaattelse: Kirckens Forstandere oc Lærere skulle her aff tage Exempel / at de met Aandens Suerd / det er / met Guds Ord / affhugge oc fordriffue all vrang Tro oc Affguderi / saa meget som dem mueligt er. Saa giorde den hellige Keysere Theodosius / som borttog alle Affguder oc Billeder aff Kirckerne / som vaare Aarsage til Affguderi. Saa giorde den gudfrychtige Første / Hertug Hans Friderich / Churførste vdi Saxen. Deris Exempel effterfulde vor naadigste Herre / met lofflig oc salig ihukommelse / Kong Christian den tredie / Danmarckis oc Norgis etc. Konge / aff hues mildhed oc velgierninger Scholer oc Kircker i dette Kongerige endnu glæde sig paa

(Keyser Theodosius.)

(Hertug Hans aff Saxen.)

(Herr Christian Konge i Danmarck.)

paa denne dag/ vnder stormectigste høybaarne Førstis/ Kong Fre-
derichs den andens/ vor allernaadigste Herris/ alle lærde Mends/
Scholers oc Kirckers stadige oc trofaste Patrons/ lofflige oc chri-
stelige Regimente.

Herr Frederich Konge i Danmarck.

III. *Om Guds Kircke.*

Det tredie er om Guds Tempel oc Kircke/ som er tuende slags:
Det ene slags Kircke/ er den siunlige Kircke som er giort met Hen-
der/ Det andet slags er den Aandelige Tempel oc Kircke/ som icke
er giort met Hender. Begge disse Kircker ere Bede hus. Christus
siger: **Mit Hus er it Bede hus.** Den siunlige Tempels oc
1. Kirckis brug staar besynderlige i disse stycker: Først/ at den skal vere
en almindelig beskicket sted/ vdi huilcken mand skal predicke oc høre
2. Guds Ord. Dernæst at de hellige oc høyuærdige Sacramente/
3. Daaben oc Herrens Nadere skulle der vdi brugis. Fremdelis at de
gudfryctige skulle der forsamlis at giøre deris bøn/ vdi allehaande
4. Nød oc Trang. For det sidste/ at den skal vere en viss sted/ paa huil-
cken mand skal obenbare bekiende den Christelige Religion.

Vduaartis Tempels brug.

Men huad skeer der i Paffuedomet? J steden for det rene Guds
Ord/ tuinge de oc nøde Folck Menniskens paaleggelse oc stickelser
1. paa. J den sted at de skulde vddele oc skiffte Guds hemmelige ting/
2. da brugis der skendigt Roff oc Tiuffueri: De biude Himmerige
3. fal for Guld oc Penninge: De rose oc berømme deris Messer for
4. Leffuendis oc Døde: De røffue Kircken de høyuærdige Sacra-
5. menter fra: De besmitte Sacramenterne/ met deris gruelige oc
6. bespaattelige tilsættelse: Aff den sted som mand skal forsamlis oc i
almindelighed obenbare bekiende Euangelium/ giøre de it Raad-
hus eller Forsamlings hus/ i huilcket der mødis oc forsamlis ickon
idel glisnere oc øyenskalcke/ som alle met it sind sætte sig imod Chri-
sti Euangelium. Dette er om den vduaartis siunlige Tempel
som er giort met hender.

Kirckens Misbrug i Paffuedommet.

Den Aandelige Tempel oc Kircke som icke er giort met Hen-
der/ er baade den Christne Kircke i almindelighed/ oc alle hendis
Lemmer i besynderlighed. Thi saa siger S. Pouel i sin Epistel til
de Corinth: **Vide i icke/ at i ere Guds hellige Tempel.**
Ja CHRistus som selff er denne Tempels Byggemestere/ siger:
**Huo som hører oc holder mit Ord/ den ville wi kom-
me til/ oc giøre vor Bolig hos hannem.** Derfaare
kaldis oc er baade den gantske Christelige Kircke/ oc alle hendis
Lemmer/ huer for sig/ Herrens Tempel. Grunduaallen til denne
Tempel er Guds Søn: Thi der kand ingen legge nogen anden
Grunduaal/ end den der er lagd/ som er Jesus Christus vor HER-
RE. Denne Tempel opreisis formedelst Guds Søn/ opbyggis oc
forfremmis ved de hellige Propheter oc Apostiler/ ved andre Predi-
ckere oc Guds Ords Tienere/ ved gudfryctig Øffrighed/ ved from-
me Christelige Husbonder oc Hustruer vdi husregiment/ effter som

Den Aandelige Tempel. *1 Corinth. 3* *2. Corinth. 6.* *Iohan. 14.* *Den Aandelige Tempels Bygning.*

HERREN giffuer huer sin Naade til at bygge. Denne Tempel rensis/ beuaris oc holdis ved heffd oc matt/ formedelst CHRisti Blod. Denne Tempels Døruaactere er den HelligAand/ huilcken der oplader for alle Christne/ naar mand bancker paa formedelst en aluerlig Bøn oc en stadig Tro. Denne Tempel staar icke heller ørckeløs eller øde: Fordi vdi hannem er idelige oc stedse Guds loff oc pris/ der skeer idelige Bøn oc Paakaldelse/ der giøris hellige Offer/ Ja/ at ieg skal sige det met it Ord/ der skeer twaffladelige Guds tieniste/ vden all Kedsommelighed: Thi den hellige Guds Tempel er skicket til saadan hellig oc Christelig Brug. Men de Menniske som ickon ligge hen vdi deris Verdslige Vellyst/ vdi deris Tiranni/ vdi deris Aager/ Suig oc Bedregeri/ de icke aleniste besmitte denne Guds Tempel/ effter at de haffue foriaget Døruaacteren/ som er den HelligAand/ oc vddreffuet Byggemesteren/ som er vor HERRE JEsus Christus: Men de ocsaa bliffue Dieffuelens Tempel oc Bolig/ i huilcke Christi Blod forhaanis oc foractis: Guds Ord bespaattis: Vdi steden for Gudelige Bøner indskickis Helgens Paakaldelse/ Forbandelse/ Guds Bespaattelse/ Foractelse/ Oc met faa ord at sige/ der skeer all Dieffuelens Loff/ ære oc lyst.

Huad oss skal beuege til at vere Guds Tempel.

Men huad skal beuege oss til/ at wi skulle begere oc stunde effter/ at vere Guds Tempel? Der til skal oss beuege først denne Tempels Ypperlighed oc Værdighed: Thi huad kand vere en større ære/ end at vere den hellige Trefaaldigheds Bolig? For det andet/ skal oss der til beuege det Nytte oc Gaffn wi haffue der aff: Thi der ved komme wi aff Satans Kappel (der som idel Død oc Fordømmelse regnerer) til Guds Hus oc euig Salighed. For det tredie/ skal oss der til beuege/ den endelige Sag/ huorfaare wi ere skaffte: Thi wi ere der til skaffte/ at wi skulle vere Guds Tempel oc Bolig. Tuert imod skulle wi betencke/ huor twærdigt/ oc huilcket it stort Roff oc Tiuffueri det er/ at besmitte denne Tempel met nogen Synd oc groff Last. Derfaare skulle wi legge vind paa aff gantske matt/ at wi beuise Gud en sand Dyrckelse oc Tieniste i sit Tempel/ oc at wi offre vore Læbers Offer/ det er/ Bøn oc Tacksigelse/ oc vore Hierters Røgelse/ det er/ en stadig Tro/ oc it Christeligt Leffnet.

1. 2. 3.

IIII. Verden oc Guds Ord døme icke it om Guds Tempel.

Det fierde omstendige Vilkaar wi haffue her at acte/ er at verden dømer langt anderledis om dem som ere Guds Tempel/ end Guds Ord dømer om dem. Verden dømer/ at de som ere fribaarne/ mettige/ vise oc rige/ de aleniste anammis i denne Guds Tempel oc Kircke: Men Guds Ord siger der tuert imod/ oc det beuise Exempel. Endog at ingen forskiudis for sin Velbyrdigheds skyld oc ædele Stamme/ eller for sin Matt oc Velde/ Vijsdom eller Rigdom: Dog alligeuel skeer det/ at saadanne forhindris aff denne Verdens bestilling/ saa at de tencke en føye ting paa denne Aandelige

lige Tempel. Exempel haffue wi vdi Cain oc Abel. Vdi Esau oc Jacob. Saaledis haffuer Gud stedse oc altid vdualt/ det som haffuer veret skrøbeligt faar Verden/ paa det at hand kunde giøre det tilskamme som sterckt/ oc i stor anseelse er. Men wi skulle icke lade oss derfaare forfærde: Thi Christus siger: Fryct dig icke du lille Hiord/ Thi det vaar Faderen behageligt at beskicke eder it Rige. Den samme Gud Fader met sin Søn oc den Hellig Aand skee Loff oc Prijs foruden ende/ Amen.

1 Corinth. 1

Luc. 12.

Den elleffte Sondag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Lucæ i det XVIII. Capittel.

JEsus sagde til nogle som dristede paa sig selff/ at de vaare fromme/ oc foractede andre/ saadan en Lignelse: Der ginge tu Menniske op til Templen at bede: Den ene en Phariseer/ den anden en Toldere. Phariseeren stod oc bad saa ved sig selff: Jeg tacker dig Gud/ at ieg er icke som andre Folck/ Røffuere/ wretfærdige/ Horkarle/ eller oc som denne Toldere/ Jeg faster to gange om V-

gen/ oc giffuer Tiende aff alt det ieg haffuer. Oc Tolderen stod langt borte/ vilde icke opløffte sine Øyen til Himmelen/ Men hand slog sig paa sit Bryst/ oc sagde: Gud ver mig Syndere naadig. Jeg siger eder: Denne gick Retfærdig ned i sit Hus/ oc icke den anden. Thi huo sig selff ophøyer/ hand skal nedtryckis/ Oc huo sig selff nedtrycker/ hand skal ophøyis.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsage til dette lignelse.

AArsagen til dette Euangelium vaar denne: Effter at Christus haffde lært om en retsindig Bøns krafft oc vdretning/ oc om den rette Form oc Maade at bede met/ vilde hand ocsaa faaregiffue nogle herlige Exemple/ i huilcke hand vilde affmale/ baade en retsindig krafftig Bøns/ oc it hycklerske Mundklammers oc hoffmodigheds Nature. For efftersdi at ingen kand rettelige bede/ vden hand tilforn er retfærdig ved Christi Aand/ da mene mange at de ere retfærdige/ fordi de tencke at de kunde rettelige bede: Derfaare vaar det fornøden at giøre forskel imellem dem som vdi Sandhed ere retfærdige/ oc dem som lade sig tycke at vere retfærdige. Fordi de som ville siunis at vere retfærdige/ oc ere dog icke/ de kunde ingelunde paakalde eller bede ret: Men de som bekiende deris Synder/ oc giøre en aluerlig Penitentze/ de alene kunde rettelige bede til gaffns/ effter at de ere bleffne retfærdige formedelst Troen.

Huo der ret kand bede.

For den Sag skyld sætter vor Herre Christus oss her tuende Lignelser faar Øyen: Den ene om hycklersk oc Øyenskalckis Bøn: Den anden om en sand oc gudelig Bøn. Phariseeren/ som mente sig at vere retfærdig oc vaar dog icke/ hand giffuer oss at forstaa huad en hycklersk Bøn er: Tuert imod lærer Tolderen oss met sit Exempel/ huordan en ret saliggiørendis Bøn er/ i det at hand falder ned oc ydmyger sig faar Gud/ bekiender sin Synd oc vrenlighed/ oc flyer dog til Guds Naade oc Barmhiertighed. At wi dette Euangelium kunde diss bedre forstaa/ ville wi her aff forhandle tre Artickler/ som ere:

Den Første.

Om Louens Retfærdighed/ oc Pharisaiske forfengelighed.

Den Anden

Om en Christen Retfærdighed/ oc en sand Penitentze.

Den Tredie.

Christi Dom/ om Phariseeren oc Tolderen.

Om den Første

Jesus sagde til nogle/ som fordristede paa sig selff/ at de vaare fromme oc foractede andre/ saadan en Lignelse: Der ginge tu Menniske op til Templen at bede/ den ene en Phariseer/ den anden en Toldere. Phariseeren stod oc bad saa ved sig selff: Jeg tacker dig Gud/ at ieg er icke som andre Folck/ Røffuere/ wretfærdige/ Horkarle/ eller oc som denne Toldere/ etc. Her haffue wi fornøden behoff at tale om Louens Retfærdighed: Huad hun er: Huor til hun er nyttig: Huad hendis endelige villie oc Rættighed er. Thi der aff kunde wi forstaa huor langt Phariseerne vaare fra den sande retfærdighed.

I. Huad Louens Retfærdighed er.

Huad er da Louens Retfærdighed? Louens Retfærdighed er en reen fuldkommen Lydighed mod Guds Low/ som wi skulle beuise met alle vore Lemmer/ induaartis oc vduaartis/ met Hierte/ Begering/ Vilie/ Mund/ oc met all vor gantske Krafft oc Mact/ Aandelig oc Legemlig: Huilcken Lydighed icke maa vere nogen føye tid oc siden lade aff igien/ Men hun skal vare euig oc stedse varendis: Hun skal icke vere forfengelig/ men fuldkommen: Hun skal icke heller vere besmittet/ men reen oc kysk: Saadan som Adam kunde beuise før end hand falt/ och saadan som hun beuisis aff Guds hellige Engle i Himmelen. At Louens Retfærdighed bør saadan at vere/ lærer baade Moses oc Christus/ met disse Ord: Du skalt elske HErren din Gud/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ aff gantske Sind/ oc all Mact/ Oc din Næste lige som dig selff. Dernæst/ effterdi at Gud er selff reen/ hellig oc kysk/ da kand der intet vere hannem behageligt/ vden det som er reent/ helligt oc kyskt. Oc de som denne Lydighed beuise/ de alene/ oc ingen anden/ haffue Louens Foriættelser: Thi saa siger Moses: Huilcket Menniske som giør der effter/ hand skal leffue der ved. Denne fuldkomne oc enige Lydighed som Louen vdkreffuer/ haffuer aldrig noget Menniske beuist/ vden Christus alene/ huorfaare at alle de som formedelst denne retfærdighed mene sig at vere hellige oc retfærdige/ de icke aleniste ere blinde oc hoffmodige Mennisker/ men de ocsaa bespaatte Guds Low/ huilcken de offuerueye oc betencke effter deris Sind oc Fornufft/ oc icke effter Guds Ord.

Deuter. 6. Matth. 22.

Leuit. 18. Roman. 10.

II. Ingen kand fuldkomme Guds Low.

At ingen kand fuldkomme oc fyldistgiøre Guds Low/ det beuiste ieg nylige/ oc vil det nu kaartelige igientage/ paa det at i det dis bedre kunde komme ihu oc mercke. Først/ ere alle vore Lemmer

mer vdnartis oc induaartis/ met huilcke wi skulde beuise Gud Lydighed effter Lowen/ slæt forderffuede/ oc formedelst gruelige gienstridighed saa forkrenckte/ at de intet retsindigt eller gaat kunde vdrette. Dernæst/ indtager oc besider Syndens Low vore Lemmer/ saa som en saare sterck Kempe/ end ocsaa naar wi ere igienfødde/ at wi icke kunde vdrette det wi ville: Derfaare raaber S. Pouel oc siger: **Jeg wlyckſalige Menniſke / huo ſkal fri mig fra dette Legeme ſom er ſkyldigt at dø?** Oc fremdelis siger hand i det samme Capittel: **Vilien haffuer ieg vel / men at fuldkomme det gode ſom ieg vil / det fornemmer ieg icke.** Item: **Det gode ſom ieg gierne vilde giøre/ det giør ieg icke/ Men det onde ſom ieg icke vilde giøre/ det giør ieg.** Saa haffue de vel som ere igienfødde / en redebon tilbøyelig vilie / at leffue effter Guds Low / men dem fattis mact oc krafft at vdrette det som de vilde giøre/ saa gantske wsticke lig oc hadsk er vor hiemfødde Fiende mod oss / at hand slæt drager oss fra det gode. Huad ville wi da sige om dem/ hues vilie icke endnu er reformeret oc omskicket paa ny? Huordanne alle de ere/ som icke endnu ere igienfødde. Her til kommer oc det tredie/ som er/ at Guds Low er Aandelig/ Men wi ere kiødelige. Thi saa siger S. Pouel/ som nu vaar en retsindig Christen/ oc trode stadelige paa Christum: **Louen er Aandelig / men ieg er kiødelig/ ſaalt vnder Synden.** Her aff kunde wi lættelige see/ at ingen aff oss kand beuise den fuldkomne Lydighed/ som Louen vdkreffuer. Thi huorledis kand det vere mueligt/ at Kiødet kand beuise nogen Aandelig Lydighed? Disse oc mange andre flere Aarsager haffuer ieg nylige faaregiffuet oc opregnet/ huor met ieg haffuer beuist oc giffuet tilkiende / at ingen kand beuise Guds Low en fuldkommen Lydighed.

Rom. 7.

2.

Roman. 7.

Læs her om paa den 6. Søndag effter hellig Trefaaldighed/ i den første Artickels forklaring.

3.

III. Huor til Louen er oss nyttig.

Leuiter. 27.

Huad vil der da bliffue aff? Her skalt du først høre Louens Sententz oc Dom. Huad siger hun? Hun siger: **Forbandet er huer den ſom icke fuldkommer alle Ordene i denne Loubog/ oc giør der effter.** Her hører du Louens Sententz oc Dom: Denne Dom skal ydmyge dig faar Gud/ oc sla dig slæt ned/ at du skalt kiende baade din Synds slemhed / oc din retfærdige Fordømelse. Huad skulle wi her giøre? Kunde wi icke vndsla oss for denne Louens Forbandelse? Aff din egen krafft oc mact kant du det ingelunde giøre: Huorfaare der er ingen andre Kaar/ end du enten skalt forderffuis oc forfare til euig tid / eller du maat søge raad oc hielp imod denne Louens Forbandelse: Der imod er i sandhed intet andet Raad eller hielp end JEsus Christus alene/

Raad imod Louens forbandelse.

huilcken for den Sag skyld er kommen til Verden/ at hand vildr tage Louens forbandelse paa sig oc forløse alle dem som tro paa hannem/ fra Louens Dom oc Ræt/ det er/ fra den Forbandelse oc Fordømelse/ met huilcken Louen truer alle dem som hende offuertrade: Derfaare strecker denne forbandelse sig hen til alle Mennisker/ som icke høre Christum/ eller iføris oc klædis met hans Retfærdighed/ at de der met kunde smyckis oc siunis hellige vdi Guds Aasiun. **Thi Christus er Louens Ende/ alle dem til Salighed som Tro** / som S. Pouel siger til de Romere i det tiende Capittel. Dette haffuer ieg nu derfaare talet om Louens Retfærdighed at ieg kand der met giffue tilkende/ huor daarlige oc forfengelige Phariseerne haffue veret/ i det at de meente sig at vere Retfærdige oc foractede andre / saa som wrene oc wretfærdige Mennisker.

Roman. 10.

Huad sag vaar der da til / at denne Phariseer met sit Selskaff actede sig at vere retfærdig? Hans oc de andre hans Stalbrødris blindhed vaar der en aarsage til. Thi hand vaar saa saare blind/ at hand icke saa Louens mening oc vilie / hand saa ickon Tecket oc Forhenget for Louen/ men hand saa icke ret ind vdi Louen/ saa som dette Euangelium giffuer klarlige nock tilkiende: Thi saa siger hand: **Jeg tacker dig Gud/ at ieg er icke som andre Mennisker/ Røffuere/ wretfærdige / Horkarle / eller oc som denne Toldere. Jeg faster to gange om vgen/ oc giffuer Tiende aff alt det ieg haffuer.** Hand seer vel vdi Louens Bogstaffue/ men hand seer icke Aanden/ Det er/ hand hengde ickon vdi Louens vduaartis gierninger / men hand actede icke eller betenckte den Aandelige mening oc forstand/ som Louen vdkreffuer.

IIII. Hui denne Phariseer actede sig at vere from.

1. MEn paa det at wi dette end bedre kunde forstaa/ ville wi først ansee/ huordanne denne Phariseers Gierninger vaare/ som hand 2. her opregner. Dernæst ville wi ligne dem mod Guds Low / oc see 3. om de komme offuer ens met Louen eller icke. Siden ville wi her 4. aff ansee/ huad hannem fattis. Oc for det sidste giffue tilkiende/ met huor mange Synder hand vaar beladt oc besmittet/ alligeuel at hand gaff sig vd for at vere retfærdig faar Mennisken.

Fire stycker at acte i denne Phariseere.

Denne Phariseers Gierninger vaare foruden troen/ oc haffde deris oprindelse aff Vantro oc idel Æregerighed. Nu efftersi Scrifften siger obenbare/ at **det er wmueligt at vere Gud behagelig foruden Troen:** Huo er da saa galen / at hand vil kalde dette vduaartis skin en sand Retfærdighed?

I. Phariseerens gierninger. Hebr. 11.

De Gierninger som hand her opregner/ oc roser sig aff / ville wi nu ligne mod Guds Low/ oc see til/ om de komme ner offuer ens met Louen/ eller icke. Guds Low vdkreffuer en reen Lydighed/ som

skal

2. Huorledis hans Gierninger komme offuer ens met Louen.

Gienstgelse.

skal vere foruden all smitte: Men denne Phariseer vdspyer aff it wrent Hierte slemme bespaattelige Ord/baade imod Gud oc sin Næste. Guds Low biuder oc befaler/at mand skal elske sin Næste/ faar Guds Domstol. Huad ville wi meget sige? Hand giorde slæt intet effter Guds Low. Er det icke meget/maat du sige / at icke vere en Røffuere? icke vere it wretfærdigt Menniske? icke vere en Horkarl? at faste to gange om Vgen? at giffue Tiende? Disse ere jo saadanne gode oc loffligeGierninger som icke ere værde at foracte.

Suar.

Der suarer ieg saa til: Alt det gode denne Phariseer giorde/det besmittede hand ilde oc slemmelige met Hoffmod/ oc wtilbørlig Kierlighed/ som hand haffde til sig selff.

3. Huad hannem fattis.

Huad fattedis hannem da? Hand haffuer icke den rette Kilde oc Brønd som alle gode Gierninger kommer vdaff / som er Troen til Jesum Christum/ huilcken der er krafftig ved Kierlighed. Huor denne Tro icke er/ der kand ingen Gierning vere Gud behagelig/ i-huor ypperlig oc skøn hun siunis faar Menisken: Men det er mere en værstyggelig ting faar Gud/besynderlig fordi at mand meen sig der met at bliffue retfærdig oc salig/ som wi kunde see paa denne Phariseer.

4. Huor saare hand synder.

Wi haffue nu hørt huor aff denne Phariseers gierninger haffde deris oprindelse/ huor langt de vaare fra Guds Low / oc huad hannem fattedis: Nu ville wi see huor groffuelige hand syndede/oc huor aldelis wretfærdig hand vaar. Først/ er hand saa dristig oc dierff/ at hand tør gaa til Gud oc tale til hannem / foruden Guds Fryct/ foruden Troen/foruden Penitentze oc Anger for Synden/ foruden vor Meglere Christo/ ved huilcken alene wi haffue en fri tilgang til Faderen. Er det saa stor Synd? Ja i Sandhed er det en stor Synd/ thi hand offuertræder her den gantske første Taffle vdi Guds Low / oc træder hende slæt ned/ lige som met sine Fødder. For det andet er denne Madicke seck / som er ickon idel støff oc aske/ saa næseuis/ at hand tør rose oc berømme sig faar Gud / lige som hand vaare aldelis reen oc retfærdig/alligeuel at der staar screffuet i Guds ord. **Der er ingen wskyldig faar dig.** Huad er dette for it stort Hoffmod? Endog at hand foracter baade Gud oc Menisken saa lader hand sig dog tycke at vere retfærdig. For det tredie vanbruger hand Guds Tempel/som vaar sticket til/at mand der vdi skulde bede Gud om Synders Forladelse/baade i alminde-lighed/ oc huer for sig. Men huad giør denne Phariseer aff Templet? Hand giør it Raadhus oc Ting der aff/ i huilcket hand klager paa andre. For det fierde tager hand fat paa den anden Taffle vdi HERRENS Low/oc offuertræder den imod Kierligheds Nature/ huilcken der pleyer enten at forbedre eller skiule vor næstis breck oc synder. Huad giør hand? Hand siger: **Jeg er icke som andre Menniske/ Røffuere/ wretfærdige/ Horkarle.**

1. Dristighed mod Gud.

2. Hoffmod.

Exod. 34. Psal. 143

3. Templens vanbrug.

4. Den anden Tafflis offuertrædelse.

Dette siuntis hannem end saare lidet at vere/huorfaare hand seer sig tilbage ned i Templet/efftersdi at hand stod øffuerst ved høye Altere/der seer hand den fattige Toldere staa oc bede/ huilcken hand begynder strax at beklage faar Guds Dom/ saa tilige som hand seer hannem/ sigendis: **Jeg er icke heller som denne Toldere.** Der som denne Phariseer haffde veret en ret from gudfryctig Christen/ da haffde hand glædt sig met denne Toldere/ lige som Guds hellige Engle giøre/ huilcke der glæde sig i Himmelen/ naar en Syndere omuender oc bedrer sig. Men i det at hand klager paa den som giør Penitentze oc omuender sig/ da giffuer hand fuldkommelige tilkiende aff huad Aand hand taler. Hand skulde met rette haffue betenckt disse Jesu Syrachs Ord: **Breyd den icke sine Synder som sig bedrer/ Men betenck at wi haffue alle skyld paa oss.** Det er/ wi ere alle tilbøyelige oc snare til at falde. Derfaare siger Apostelen: **Huo der staar / see sig vel for/ at hand icke falder.**

Luc. 15.
Syrac. 8.
1.Corinth. 10

Om denne Glisneris oc Pyenskalcks Faste oc Tiende / vil ieg tale met faa Ord. Faste/huor met mand demper oc speger Kiødsens Lyst oc Kaadhed/er icke en ond ting: Men der som du vilt faste i den mening/ at du vilt der met fortiene noget aff Gud/ da bliffuer din Faste en værstyggelighed faar Gud / fordi Gud vil icke at wi skulle tiene hannem effter vort gode tycke / eller effter Menniskens paaleggelse/men effter sin Lows Regel. Om Tiende vil ieg det sige at Gud haffde saa skicket iblant sin Menighed / at mand skulde giffue Presterne som vaare aff Leui slett/ den tiende part aff all deris grøde/ paa det at de kunde haffue det som de kunde føde oc nære sig met. Oc Christus siger selff vdi Euangelio: **En Arbeydere er sin Løn værd.** Gud siger oc saa vdi Louen/ oc S. Pouel disligeste: **Du skal icke binde Munden til paa den Oxe som tersker** / det er/ som træder Kornet vd aff Arene.

Denne Phariseers Faste oc Tiende.
Om Tiende.
Leuit. 27.
Luc. 10.
Deuter. 25.
1 Corinth. 9

Om den Anden.

Lige som wi haffue seet i Phariseeren / huordan den Pharisaiske retfærdighed er/oc der hos er hendis forfengelighed giffuet tilkiende / i det at wi haffue lignet hende mod Guds Low: Saa efterfølger nu den anden Lærdom om en Christen Retfærdighed/ huilcken der affmalis oss i denne Toldere/ lige som i it liffactigt Billede. Men effterdi at den hellige Scrifft lærer i tuende maade om Christelige Dyder/som er/ met Regle oc exemple: Da vil ieg først see huad Scrifften taler om en Christen Retfærdighed. Dernæst vil ieg vise oss det samme vdi Tolderens exempel/paa det at Regelen kand saaledis stadfestis ved Exempel.

Scrifften lærer i tuende maade.

1. Regle oc vidnesbyrd om en Christen Retfærdighed.

At tale om en Christen Retfærdigheds Regle/ haffue wi disse klare Ord oc Sprock. S. Pouel siger/ i sin Epistel til de Romere/ i det tredie Capit. *Roman. 3.* De haffue alle syndet / oc fattis den Ros de skulde haffue faar Gud/ Men de bleffue retfærdige foruden fortieniste/ aff hans Naade/ved den Gienløsning som skede i Christo Jesu/ huilcken Gud haffuer beskicket til en Naadestol formedelst Troen i hans Blod. Oc strax der effter siger hand i det samme Capit. Wi holde det saa for / at Mennisket bliffuer retfærdigt ved Troen/ foruden Louens gierninger. Vdi den anden Epistel til de Corinther / i det 5. Capit. siger hand: *2. Corinth. 5.* Gud giorde dem til Synd/ som icke viste aff nogen synd/ paa det at wi skulle i hannem bliffue den Retfærdighed/som gielder faar Gud. Til de Romere i det femte Cap. *Roman. 5.* siger hand: Lige som der ere bleffne mange Syndere ved it Meñiskis wlydighed: Lige saa ere der mange bleffne retfærdige / ved den enis Lydighed. Oc om Abraham siger hand: *Rom. 4.* Abraham trode Gud / oc det bleff hannem regnet til Retfærdighed. Oc Kong Dauid siger i Psalmen: *Psal. 32* Salig er den hues Offuertrædelse er tilgiffuen/ oc hues Synder ere skiulde. Saadanne Sententzer oc Sprock om den Christne Retfærdighed/ ere wtallige mange i den hellige Scrifft. Men ieg haffuer her ickon faaregiffuet disse faa/ at ieg der aff kand giffue en almindelig Lærdom om en Christen Retfærdighed.

Reglenis forklaring.

Først kunde wi see aff disse Vidnesbyrd oc Regle/som opregnede ere/at en Christen Retfærdighed kommer icke aff vore egne gierninger/ alligeuel at den som er bleffuen retfærdig / begynder nu at giøre gode gierninger. Derfaare skulle wi først dette vel mercke/ at gode Gierninger vdelyckis aff vor Retfærdiggiørelse i saa maade/ at de icke ere Aarsage til at wi for dem bliffue retfærdige/men de ere vor Retfærdiggiørelsis vdretning oc Frutt/ som ieg her effter vil sige. *2.* Dernæst/kunde wi aff disse Sprock see/at en Christen retfærdighed icke staar i de Christne/ eller i deris Lydighed/men i Christo alene. *3.* For det tredie/ at denne Christi Lydighed skenckis oc giffuis Mennisken/ at de der ved oc icke aff deris egen Lydighed skulle bliffue retfærdige. *4.* For det fierde/ at huo som tro / de bliffue delactige vdi denne CHRIsti Retfærdighed saa at hun tilregnis dem lige som deris egen. Thi CHRISTVS er Louens Ende alle dem til Salighed som tro. *5.* For det femte/ at effterdi wi ere Syndere/ da for-

da forligis wi oc forenis met Gud Fader ved JEsum CHRistum/ huilcken Faderen haffuer sticket oss til en Naadestol / det er / til en Meglere oc Talsmand. For det siette / at Christi Blod er vdgydet for deris Synder som tro/saa at den Retfærdighed som Gud oc Louen vdkreffuer/bliffuer fyldistgiort oc fuldkommen. For det siuende kunde wi see aff alt det som nu sagt er/at denne Christne Retfærdighed staar her vdi / at wi afflφsis aff Synden / Christi Retfærdighed oss tilregnis / oc wi anammis til det euige Liff/ aff Naade/ for Christi skyld. Dette er Summa paa Christi Kirckis Lærdom/ om en Christen Retfærdighed: Huor aff dette beslutis/at en Christen retfærdighed er afflφsning aff Synden/ Christi retfærdigheds tilregnelse/ oc anammelse til det euige Liff /aff Naade/ for Christi skyld. Her skulle wi oc det vel mercke/at denne Tro ved huilcken wi bliffue retfærdige/hun er krafftig oc fremfφrer sin Fruct som er gode gierninger/huilcke der ere Gud behagelig ved Jesum Christum. Men huor denne Fruct icke sees ved Barmhiertigheds oc Kierligheds Gierninger/ der skal Troen neppelige findis: Thi naar wi tro paa Christum/ da fφdis wi paa ny til ny Menniske/ at wi kunde beuise Gud en ny Lydighed.

6. 7.

Huad en Christen retfærdighed er.

De som ingen gode Gierninger giφre/de tro icke paa Gud.

NV ville wi ansee denne Lærdom om en Christen Retfærdighed/ 1. vdi Tolderens Exempel. Fφrst siger Texten/ **Hand stod langt borte.** Thi hand vaar saa saare forskrecket oc forferdet for sin Vuærdighed/ at hand icke torde met Phariseeren gaa frem vdi Guds Maiestatis Aasiun. Saa giorde oc S. Peder/der hand falt ned faar Jesu Fφdder/ oc sagde: **Gack vd fra mig HERRE/ thi ieg er it syndigt Menniske.** Lige saa giorde oc den Hφffuitzmand vdi Capernaum / huilcken der sagde: **HERRE ieg er icke værd / at du skalt gaa ind vnder mit Tag.** Denne Forskrelse vdi Menniskens Samuittighed / kommer aff Louens kundskaff: Naar Menisket randsager oc offuerueyer sine fremfarne Synder/ effter Louens Regel/da nφdis hand til at raabe oc sige: Jeg er it syndigt Menniske. Dernæst siger Texten om 2. denne Toldere: **Hand torde icke lætte sine Oyen op til Himmelen.** Her see wi huor hand haffuer skammet sig for sin 3. Synd oc slemme Gierning. Fremdelis/ **slo hand sig for sit Bryst.** Huor met der giffuis tilkiende huor saare hand haffuer stridet imod Vantro oc fortuilelse. For det fierde/ i det hand siger: 4. **Gud/ etc.** Giffuis her tilkiende/ at wi skulle indfly til Gud alene/ om wi skulle bliffue quit oc fri for vore Synder. Her til haffuer hand stridet oc fictet met Synden/ met Louens forbandelse oc fordφmelse/oc met vantro/met huilcken strid hans rette Anger oc ruelse for Synden giffuis tilkiende: Nu efterfφlger huorledis hand haffuer trengt sig igiennem det altsammen / oc er vdkommen der

II. Tolderens Exempel fφris ind til Reglene.

Luc. 5.

Matth. 8.

aff/ lige som aff Helffuede. Fordi i det hand siger: **Gud vere mig Syndere naadig**/ opretter hand sig ved Troen imod fortuilelse/ Thi hand betencker her de herlige skøne Forjættelser om Christo/ at Gud for hans skyld vil vere Syndere naadig/ huilcken der giøre penitentze oc fly hen til Christum met en fast tillid. For hand er en forligelse oc betalning for alle vore Synder. Der hand nu saaledis opretter sig/ legger hand sig synden til/ oc legger Gud Naade oc Barmhiertighed til: Hand bekiender sig at vere siug/ oc bekiender Gud at vere en Læge/ oc sætter Guds Barmhiertighed imod sin Synd: Oc der met bliffuer hand retfærdig/ ved Troen alene/ i det hand slar sin Lid til at Gud er hannem naadig oc barmhiertig. Lige saa giorde oc Daniel sit Scrifftemaal/ der hand sagde: **Du HERRE est retfærdig/ Men wi maa skamme oss.**

Dan. 9.

Tre Lærdomme aff Tolderen.

I saa maade kunde wi nu lære aff denne Toldere/ først huorledis wi ret skulle giøre Penitentze/ oc bliffue retfærdige ved en Christen Retfærdighed. Thi lige som en sand Penitentze er en ret Hiertesorge for Synden: Lige saa er en Christen Retfærdighed at affløsis aff synden/ naar wi søge til Gud ved en stadig tro/ som tilforn er sagt. For det andet kunde wi lære aff hannem/ huad en ret bøn er. Thi en Christen Bøn skal komme aff Hiertens grund i Guds Fryct/ oc styde sig paa den Gienløsning som er vdi CHRisto JEsu. For det tredie skulle wi lære aff hannem/ at ydmyge oss baade faar Gud oc Menniskens.

1. At giøre sand Penitentze.

2. At bede ret.

3. En ret ydmyghed.

Spørsmaal.

Skulle wi da leffue som Toldere oc obenbare Syndere? Ja i Sandhed skulle wi det giøre/ i det at de giøre Penitentze oc omuende sig/ som denne Toldere giorde. Thi lige som den hoffmodige Phariseer bleff icke fordømt oc forkast for sine vduaartis gode gierninger/ som hand giorde/ Men for hand forlod sig paa dem: Lige saa bør mand icke at loffue denne Toldere for sine Synder oc onde Leffnet hand brugte/ Men for sin Penitentze oc omuendelse er hand loff værd. Ja wi haffue her nyttelige Lærdomme at lære aff dem beage: Wi skulle gierne gaa til Kircken/ som de giorde baade to: 1. Wi skulle tacke Gud for sine Velgierninger som de giorde: 2. Wi skulle giøre vor Bøn til Gud som de giorde baade. 3. Aff Phariseeren skulle wi lære at øffue oss vduaartis i høffuiske oc gode Gierninger: Aff Tolderen skulle wi lære at øffue oss vdi en sand Gudfryctighed/ oc haffue en stadig Tro til Gud.

Lærdomme aff dem baade.

Lærdomme aff huer for sig.

Om den Tredie.

Jeg siger eder: **Denne gick retfærdig hiem i sit Hus/ oc icke hin anden**/ Her haffue wi CHristi Dom om Phariseeren oc Tolderen. Tolderen (siger hand)

Christi dom.

hand)gick retfærdig hiem aff Kircken/hiem til sit Hus: Men Phariseeren gick icke retfærdig hiem / men fast mere wretfærdig oc fordømt. Dette stadfester Christus met en almindelig Sententz / oc siger: Fordi huo sig ophøyer/ hand skal nedtryckis/ Oc huo sig ydmyger/ hand skal ophøyis. Phariseeren ophøyede oc hoffmodede sig/ oc mente at hand vaar retfærdig aff Louens Gierninger/ huilcke hand dog haffde intet aff/ Derfaare bleff hand nedtryckt formedelst den euige Fordømelsis Dom. Men Tolderen ydmyngede sig/ formedelst sin Synds bekiendelse / en ydmyg hiertens Bøn til Gud/ en stadig Tro oc fast Tillid til Guds Barmhiertighed ved Jesum Christum/ derfaare bleff hand ophøyet formedelst Guds Naade/at hand fick affløsning aff alle sine synder/ oc bekom den euige ære oc Salighed. At wi ocsaa effter hans Exempel kunde retelige ydmyge oss faar Gud oc Mennisken / der giffue oss vor kiere HERRE Christus sin Naade til / Huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ skee loff/ pris oc ære til euig tid/Amen.

At ophøye sig.

At ydmyge sig.

Den tolffte Sondag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Marci i det VII. Capittel.

DEr Jesus gick vd igien aff Tyri oc Sidons egn/da kom hand til det Galileiske Haff/ mit iblant de ti Steders egn. Oc de førde en Døff til hannem/

 som

som vaar Dum/ oc de bade hannem/ at hand vilde legge Haanden paa hannem. Oc hand tog hannem besynderlige fra Folcket/ oc lagde hannem Fingrene i Ørnene/ oc spytte/ oc rørde ved hans Tunge/ och saa op til Himmelen/ oc suckede/ oc sagde til hannem: Hephetah/ det er/ Lad dig op. Oc strax obnedis hans Ørn/ oc hans Tungis Baand løsnede/ oc hand talede ret. Oc Jesus forbød dem/ at de ingen skulde sige det. Men io mere hand forbød/ io mere kundgiorde de det/ oc de forundrede sig offuermaade/ oc sagde: Hand giorde det vel altsammen/ De Døffue giorde hand hørende/ oc de Maalløse talendis.

Forklaring paa dette Euangelium.

Ette Euangelium indeholder it aff Christi Miracktel/ met huilcket hand lod see sin Allmectighed/ sit Hiertelag mod oss/ oc sit Embede. Hans Allmectighed sees/ i det at hand raader oc biuder offuer alle Creaturene/ Stundem offuer Haffuet/ Stundem offuer Været/ Stundem offuer Dieffuelen/ Stundem offuer Legemens siugdom/ som hand giør her i dette Euangelio. Hans Hiertelag mod oss giffuis tilkiende/ i det at hand er saa villig oc redebon til at hielpe alle dem som hannem paakalde. Sit Embede lader hand see/ i det at hand hielper/ saa som hans Naffn liuder/ thi hand kaldis Jesus/ det er en Hielpere oc Frelsere. Disse try stycke actis noget nær i alle Christi miracklе/ huilcke stycker wi oc skulle lære at bruge ret. Vor HErris Christi mact skulle wi bruge imod Verdens Tiranni/ Kraaglow oc Hyckleri/ oc imod alt Dieffuelens gantske Rige. Hans Vilie oc Hiertelag skulle wi sætte imod vort Kiøds oc Blods foruende vilie oc Dom. Met hans Embede skulle wi beuebne oc ryste oss imod alle Antichrister/ som ville røffue Christo sit Embede fra.

Christi mact

Christi hiertelag.

Christi Embede.

Huor wi skulle bruge Christi mact hiertelag oc Embede.

1. 2. 3.

Disse forneffnde try stycker kunde wi see i dette Euangelio/ lige som i en Speyel: Dette døffue oc dumme Menniske holdis fanget aff Dieffuelen/ Men huad giør Christus her til? Hand beuiser sin mact oc obner hans Ørn/ oc hand løser hans Tunge imod Dieffuelens vilie. Dernæst/ i det at hand hielper dette arme/ bedrøffuede oc ælendige Menniske/ da lader hand paakiende/ at hand lader sig hans nød oc trang gaa til Hierte/ oc der met lader hand see sit Hiertelag mod hannem. For det sidste/ beuiser hand ocsaa sit Embede/

1. 2. 3.

bede/i det at hand lader sig finde villig oc redebon til at hielpe: Thi met denne Gierning giffuer hand tilkiende/ at hand er sent til Verden/ paa det at hand skal hielpe dem som ere sorgefulde oc bedrøffuede. Saa haffue wi her hørt huad Christus lader see oc giffuer tilkiende met sine Mirackel: Nu ville wi see Summa paa dette Euangelium. Christus helbreder it døfft oc dumt Menniske som bleff ført til hannem: Huor met der giffuis tilkiende at Jesus Christus er kommen til Verden/ at hielpe alle dem som komme til hannem/ effter disse Prophetens Ord: **Huer den som paakalder HERRENS Naffn/ hand skal bliffue hiolpen.**

Summa paa dette Euangelium

Ioël 2.

At wi nu dette Euangelium diss bedre kunde forstaa/ da ville wi her aff ansee oc forklare tre Artickler/ som ere:

Den Første.

Deris Exempel som førde dette døffue oc dumme Menniske til Christum.

Den Anden

Christi Mirackel oc vnderlige Gierning.

Den Tredie.

Huad fruct oc gaffn dette Mirackel vdrette hos dem som der hos tilstede vaare.

Om den Første

OC der JEsus gick vd igien aff Tyri oc Sidons Egn/ da kom hand til det Galileiske Haff/ mit iblant de ti Steder. Før end wi gaa til den første Lærdom aff dette Euangelio/ da skulle wi vel acte Aarsagen til dette Mirackel/ som vaar Christi vandring/ oc den sted hand vandrede paa. Hans vandring oc reyse giffuer tilkiende/ huor vindskibelig hand vaar i sit Embede/ oc huor saare hand lengdis oc tørstede effter vor Salighed. Steden giffuer tilkiende/ at hand vilde at hedninge skulde oc saa bliffue delactige vdi hans velgierninger: thi hand er kommen at oplede det som er fortafft

Christi vandring iblant Hedningene

Matth. 18.

Nu ville wi ansee den første Lærdom. **Oc de førde en døff til hannem som vaar dum/ oc de bade hannem/ at hand vilde legge Haanden paa hannem.** Her haffue wi tu ting at acte: Først huad disse Folck giøre. Dernæst/ huad de begere. Huad giøre de? De føre it Menniske til Christum som er baade døfft oc dumt. Met disse faa ord beskriffuis oss det gantske Christelige Leffnet: Huilcken beskriffuelse oss ligger meget paa at forstaa ret/ paa det at wi retteligekunde efterfølge Folckis Exempel. Thi først bekiende de Christum at vere Messiam/ det er den som Gud haffde loffuet at skulde forløse oc fri dem oc alle Menniske/ Dernæst tro de paa hannem: Begge disse tu stycker giffue

Tu stycker her at acte.

I.
Huad disse Folck giøre.

It Christeligt Leffnet.

Troens art. de tilkiende met denne Gierning. Thi der gaar ingen til Christum/ kiender hannem for sin Saliggiørere oc paakalder hannem/ vden den som troer paa hannem. Thi lige som ingen troer vden den som hører Guds Ord: Lige saa paakalder ingen Gud / vden den som troer/ som S. Pouel siger/ til de Romere i det tiende Capit. Den Tro som saaledis vndfangis aff Lifssens Ord / hun er den Christ-nis Salighed oc Retfærdighed.

Roman. 10.

Er da denne Tro aarckeløs? Ney ingelunde / Thi wi see her i dette Folck try slags Troens fruct. Den første er Bekiendelse: Thi her bekiende de Christum/ baade met deris Gierning oc Ord. For lige som wi tro aff Hiertet til Retfærdighed: Lige saa bekiende wi met Munden til Salighed. Den anden fruct er Christi paa-kaldelse: Thi Troen oc Bønen ere saa hart sammen bundne / at mand skal snarere kunde stille Verme fra Ild/end mand skal kunde stille dem fra huer andre. Den tredie fruct er en broderlig Kierlig-hed/huilcken dette Folck bewise met deris Hierte/Gierning/oc ord/ i det at de føre dette vsle oc ælendige Menniske til Christum.

Troens Fruct. 1. Bekiendelse Rom. 10. 2. Bøn. 3. Kierlighed.

Kant du icke nu her see huad for Folck det haffuer veret/ som førde dette døffue oc dumme Menniske til Christum? Kant du icke her see det gantske Christelige Leffnet affmalet i denne deris Gier-ning/lige som i en Tafflé? Men huorfaare er det skeet oc beskreff-uet? Det er skeet/paa det at du oc ieg skulde haffue Exempel at øff-ue oss i Gudfryctighed mod Gud / oc Kierlighed mod vor Næste: Dette er it ret Christeligt Leffnets form oc maade. Derfaare skul-1. le wi met dette Folck tro paa Christum: Wi skulle met dem bekien-2. de Christum: Den samme skulle wi oc saa met dennem paakalde/3. huilcket Troen vdkreffuer: Der foruden skulle wi ocsaa effter de-4. ris Exempel / met Hierte/ Mund oc Gierning elske oc hielpe vor Næste. Huad kand vere en større Kierligheds gierning/end at føre it Menniske til Christum/ som er fanget vnder Dieffuelens mact/ som er vselt oc ælendigt/oc er forskut oc foractet faar Mennisken/ Oc at/ for saadant it ælendigt Menniske/ tage sig saa stor en mø-de oc wmage til?

Lærdom her aff.

Her skulle wi lære/ baade rige oc fattige/Ædle oc Wædle/Bor-gere oc Bønder/huad oss bør at giøre / met saa skel at wi icke ville forgeffuis føre en Christen Titel oc Naffn. Huer skal legge vind paa aff sine effne at føre mange til CHRistum / paakalde oc bede hannem for dem/ oc tage sig en gudelig omhu til for andre Folckis Salighed.

Spørsmal om en fremmet Tro.

Her falder nu it Spørsmaal ind: Dette døffue Menniske haff-de icke Troen til Gud / thi hand kunde icke høre Guds Ord / huor aff Troen vndfangis: Dog alligeuel faar hand sin Helbrede aff Christo for andre Folckis tro: Der aff siunis det at it Menniske kand bliffue salig formedelst andre Menniskis Tro. Der suarer ieg saa til: CHRIstus oplader den Dumme sin Tunge/ at hand

kand paakalde oc bede hannem/ oc der hand paakalder hannem/ giffuer hand hannem Troen/ oc effter at hand den haffde faaet/ bliffuer hand salig formedelst sin egen oc icke ved andre Menniskis Tro.

2\. Dernæst skulle wi giøre skilsmisse imellem legemlige velgierninger oc den euige Salighed. Legemlige velgierninger kunde de gudfryctige forhuerffue de wgudelige aff Gud: Men det Euige Liff oc Salighed kunde de icke forhuerffue dem/ oc det kunde de ingelunde bekomme/ vden de selff tilforn haffue aff Guds ord faaet Troen til Christum. Thi der som de Gudfryctige icke kunde forhuerffue de wgudelige legemlige velgierninger/da kunde denne onde Verden ingelunde bliffue saa lenge staaendis i disse suare Synder oc gruelige groffue Laster.

Skilsmisse imellem Aandelige oc Legemlige velgierninger.

DEt er nu sagt om disse Folckis Gierning/ som førde dette Menniske til CHRistum/ oc huorledis wi rettelige skulle følge dem effter: Nu ville wi ocsaa see huad de begerede aff CHRIsto.

II. Huad de begerede aff Christo.

De bade hannem/ siger Euangelisten/ **at hand vilde legge sin Haand paa hannem:** Dette begerede de/ for de haffde formerckt aff Christo at hand tilforn haffde hiolpet mange/ formedelst sine Henders paaleggelse.

AT wi nu diss bedre kunde acte huad denne brug met henders paaleggelse haffuer paa sig/ da ville wi ansee disse efterfølgende stycker/ som ere:

Om henders paaleggelse.

Først/ huor gammel denne Seduan haffuer veret/ at legge Haanden paa andre.

Dernæst/ huem det hørde til at legge Henderne paa andre.

For det tredie/ for huad Sag skyld/ oc i huad Mening mand lagde Henderne paa andre.

For det sidste/ huad Aandelig vdtydning Hendernis paaleggelse haffde met sig.

AT tale om tiden/ huor gammel denne vijs oc vaane haffuer veret met Henders paaleggelse/ der om giffuer den hellige Scrifft tilkiende/ at denne Seduan er kommen fra de hellige Patriarcker oc Forfædre i det gamle Testamente. Thi wi læse vdi Mose første Bog/ i det ote oc fyrretiuende Cap. At den hellige Patriarcke Jacob lagde sin Haand paa sine Sønner Joseph/ Manasse oc Ephraim. Huilcken seduane der siden vaar befalet Jøderne vdi HErrens Low/ oc er siden bleffuen ved mact indtil Christi tid/ som ocsaa selff haffuer brugt denne vaane oc vijs/ oc der effter antuordet sine Discipler oc Apostler densamme/ at de den ocsaa skulde bruge. Oc at mand ocsaa pleyede at bede oc paakalde Gud/ naar mand lagde Hender paa nogen/ det kand mand see aff det nittende Capit. i S. Matthei Euangelio/ huor der scriffuis/ at der førdis smaa Børn til Christum/ at hand skulde legge sine Hender paa dem oc bede.

I. Huor gammel denne Seduan er.

Genes. 48.

Math. 19.

Der

II.
Huem det hør til at legge Hender paa andre.

Der høre wi at denne Henders paaleggelse haffuer veret en saare gammel vijs oc vane i Verden: Nu ville wi ocsaa see huem det hørde til at legge Hender paa andre / huilcket wi kunde see aff Jacob Patriarckis / oc andre fleris Historie. Det haffuer altid veret seduan / at de som ypperlige haffue veret / de haffue lagt Henderne paa dem som ringere vaare / Forældre lagde Hender paa Børnene / Prester haffue lagt Hender paa Almuen: Thi det haffuer altid veret holdet for en synderlig oc herlig Ceremonie / oc denne seduan haffuer stedse staaet hos dem / som haffue hafft nogen synderlig Myndighed for andre Folck.

III.
For huad Sag det skede.

For huad Sag skyld oc i huad Mening er denne Seduan opkommen? Wi kunde aff den hellige Scrifft sammensancke fem Sager / huorfaare Henders paaleggelse er skeet. (1.) Først er det skeet for den skyld at mand der hos skulde velsigne dem som mand lagde Hender paa / oc bede for dem / som mand kand see aff S. Matthei nittende Cap. Oc S. Marci siuende Cap. (Matth. 19. Marc. 7) (2.) Dernæst brugtis ocsaa Henders paaleggelse vdi Offer / i det gamle Testamente: Thi der finder mand screffuet / at Presterne lagde deris Hender paa Hoffuederne aff det Queg som skulde offris. (3.) For det tredie / brugtis Henders paaleggelse naar nogen skulde helbredis aff nogen Siugdom / saa som ocsaa Christus lagde tit oc offte sine Hender paa dem som bleffue førde til hannem / at hand skulde helbrede dem / derfaare bede ocsaa disse Folck / at hand vil legge sin Haand paa dette døffue oc dumme Menniske / at det der ved kand komme til sin Helbrede. (4.) For det fierde skede ocsaa Henders paaleggelse / at mand der ved oc ved en aluerlig bøn kunde metdele andre den helligAand som wi læse vdi Apostlernis Gierninger / at Apostlerne lagde Hender paa dem vdi Samaria / oc de finge den HelligAand. (Actor. 8.) (5.) For det femte brugtis Henders paaleggelse vdi Presteuielse / at mand da lagde Hender paa deris Hoffuet / som skulde ordineris oc induies til det hellige Predicke Embede.

IIII.
Huad Henders paaleggelse betyder.

Vdi Scrifftemaal betegner ocsaa Henders paaleggelse / at den som Haanden leggis paa / hand er vnder Guds yndist oc naade oc Gud vdstrecker sin Haand offuer hannem / oc helbreder hannem aff Synden.

Nu ville wi ocsaa legge noget til / huad denne Henders paaleggelse betyder. De som velsignede andre / de vaare i Guds sted: Haanden betegnede Guds hielp oc yndist: Met Haandens paaleggelse gaffs tilkiende / at den som Haanden bleff lagt paa / hand vaar vnder Guds yndest oc beskermelse / oc bleff velsignet aff Gud. (1.) Naar mand velsignede nogen met Henders paaleggelse / da ynskede mand hannem der met Guds Venskaff oc Hielp: (2.) Naar mand lagde Hender paa Queg / som skulde offris / da vilde mand der met vie oc helliggiøre HERREN det: (3.) Naar mand lagde Hender paa dem som skulde helbredis / da gaff mand der met tilkiende / at Guds Haand vdstratte sig / i det at hand ved sin Guddoms krafft gaff de Siuge deris helbrede: (4.) Lige saa vdi den HelligAands gaffue oc metdelelse / betegnede Haandens paaleggelse Guds nærueerelse: (5.) Vdi Presteuielse betegnede Henders paaleggelse / at de som bleffue ordi-

nerede

nerede oc viede/de bleffue Gud offrede oc giffne lige som it Offer/oc bleffue nu tilskickede til Guds gierning oc tieniste. Dette maa nu saa vere sagt om den første Artickel/ som er om disse Folck/ som føre dette døffue oc dumme Menniske til Christum/oc om Henders paaleggelse. Nu skulle wi kaartelige acte oc besinde huad denne Artickel stadfester/ huad hand beskemmer/ oc huad hand paaminder. Denne Artickel stadfester/at de som ere Guds Børn/de driffuis oc føris aff Guds Aand/ oc øffue sig i Gudelighed oc Kierlighed. Hand beskemmer oc igiendriffuer dem/ som berømme sig meget aff Troen/ foruden Gudfrygtighed mod Gud/ oc Kierlighed til deris Næste. Hand paaminder oss/ at wi skulle øffue oss i Troens gierninger/ induaartis oc vduaartis/ met saa skel at wi ville regnis iblant Guds Børn.

Lærdomme her aff. 1. Roman. 8. 2. 3.

Om den Anden.

DEn anden Lærdom som ieg faaregaff/ er om Christi Gierning oc Mirackel. Paa det at wi diss bedre kunde forstaa denne Christi Gierning/ da skulle wi her acte nogle stycker om Mirackel oc vnderlige Gierninger. De hellige Propheter giorde Mirackel/ Christus oc Apostlerne giorde Mirackel/ at de der met vilde stadfeste den Lærdom som de predickede/ at vere aff Gud/ oc at Menniskene som met saadanne Mirackel vaare offueruundne/saa de maatte tro at de haffde sandhed met at fare/de skulde tro deris Predicken/ oc ved Troen bliffue salige. At dette vaar den synderligste Sag/ huorfaare Miracke oc vnderlige Gierninger skede/ beuiser Sanctte Johannes Euangelista/ i sit Euangelij andet Capittel: Huor hand saa siger: **Dette er det første Tegn som Jesus giorde/ oc skeede vdi Cana i Galileæ Land/oc hand obenbarede der met sin herlighed/oc hans Disciple trode paa hannē.** Her giffuis tuende sager tilkiende huorfaare Christus gierde Miracke/som er/Christi ære/oc at Disciplene kunde tro paa hannem. Christi herlighed indeholder oc begriber i sig hans Guddoms mact oc krafft/hans hiertelag mod Menniskens kiøn/hans Embede/ oc hans Lærdoms visshed. Men her skulle wi giøre forskel imellem Propheterne/Apostlerne oc Christum. Propheterne oc Apostlerne de giorde icke deris miracke aff deris egen krafft/men aff Christi guddommelige krafft oc mact/hues Aand der talede igiennem deris Mund. Men Christus giorde sine Miracke aff sin egen krafft oc mact. Derfaare lige som Propheterne oc Apostlerne beuiste met deris Miracke/at de vaare Christi Tienere: Lige saa beuiste Christus met sine Miracke at hand er deris Gud oc HERRE.

Iohan. 2.

Skilsmisse imellem Christi oc andre Christnis Miracke.

Men der som du spør at/ huorfaare Miracke icke skee paa den-

Læs her om paa den tredie Søndag efter Christi Obenbarelse.

ne dag/formedelst Guds ords tienere/ Da skalt du vide/ at effter at Miracfel oc vnderlige Gierninger haffde stadfest Christi Herlighed oc Guds Ords Sandhed/ da haffde de giort oc vdret det dem burde/ saa at de icke siden giordis behoff. Derfaare skulle wi icke nu ydermere foruente Miracfel: Men wi skulle vere tilfreds met Propheternis oc Apostlernis Lærdom/ huilcken Gud i fordom tid haffuer stadfest formedelst Miracfel.

Dette maa nu saa vere sagt om Miracfel i almindelighed: Nu ville wi gaa til det Miracfel som off vdi dette Euangelio faaregiffuis/ i huilcket wi haffue mange omstendige vilkaar at acte/ aff huilcke huert haffuer sin synderlige Lærdom oc paamindelse.

Sin omstendige vilkaar her at acte.

I. Hand tog hannem til side.

Først siger Euangelisten: **Hand tog hannem til side vd fra Folcket.** Huorfaare giorde hand det? Det giorde hand for to Sagers skyld/ som er/ for Tidens skyld/ oc for det som der met bleff bemerckt oc betegnet. For Tidens skyld skede det/ for hand vilde icke at hans Rige skulde end da obenbaris oc vdspredis offuer den gantske Verden: Thi hand haffde icke end da fuldkommet sit Offer/ hand haffde icke end da sønderbrut det Gierde som vaar imellem Jøder oc Hedninge/ huilcket der effter skede/ den tid der hand berystede sine Disciple/ oc vdstickede dem met denne befalning: **Gaar vd i den gantske Verden/ oc predicker Euangelium faar alle Folck.** For Bemerckelsens skyld skede dette/ at Christus tog dette Menniske til side fra Folcket/ fordi her met betegnis/ at huo som begerer denne Læge Christum/ hand skal vige til side fra den onde hob: Thi Christus oc Belial haffue ingen Samquem met huer andre.

1. Ephes. 2. Marci 16. 2. 2. Corinth. 6.

II. Hand lagde Fingerne i hans Øern.

Dernæst siger Euangelisten: **Hand lagde sine Fingre i hans Øern.** Dette er i Sandhed icke skeet til forgeffs: Thi met dette Tegn beuiste hand baade huor værdigt oc dyrebart hans Kiød er/ huilcket hand anammede/ paa det at alle Menniske kunde ved samme kiøds Offer oc Betalning komme igien til deris Sundhed oc Helbrede/ som de haffde i den første oprindelse/ oc haffue siden mist formedelst Synden: Oc disligeste vilde hand der met giffue tilkiende/ at mand huercken kand høre eller forstaa hans Ord/ vden saa er at Ørnene opladis ved Christi Finger/ det er/ vden saa er at den Hellig Aand oplader vor Hierters Øern.

1. 2.

III. Hand spytter oc rører ved Tungen.

For det tredie/ **Spytte hand oc rørde ved hans Tunge.** Der met vilde hand giffue tilkiende/ baade at det er aff hannem altsammen/ at wi kunde tale oc bruge vor Tunge/ Oc at hand ved middel vil vere krafftig i den Christne Kircke.

1. 2.

IIII. Hand seer op til Himmelen.

For det fierde/ **Saa hand op til Himmelen.** Met disse facter giffuer hand tilkiende at hans Hierte oc Sind vaar opløfft

løfft til hans Himmelske Fader/huilcken hand tilbad oc paakaldede icke aleniste for dette arme Menniske/men for alle dem som ere skrøbelige oc bedrøffuede. Thi Bønen er icke Mundens rørelse oc liud/ men mere ydmyge hiertens opløfftelse til Gud: Huilcken hiertes opløfftelse som betegnis der met/ at mange Christne see op til Himmelen/naar de giøre deris Bøn. Huorfaare Dauid siger: **Jeg opløffter mine Oyen til dig/du som boer i Himmelen.** Huilcket wi ocsaa paamindis i det wi sige: Fader vor du som est i Himmelen.

Huad Bøn er.

Psalm. 143.

For det femte/ **suckede hand**/ Det maa i Sandhed haffue hafft meget paa sig/effterdi at saadan en mectig HErre oc tapper Held sucker der ved. Derfaare saa hand icke aleniste til dette Menniske/huilcket hand vel kunde haffue hiolpet met it eniste Oyeblick: 1. Men hand seer hen til disse fem stycker/som ere: Først/Synden/ huilcken der er en Aarsage til alt ont iblant det Menniskelige Kiøn. 2. Dernæst/ betencker hand ocsaa Dieffuelens Tiranni/huilcken der saaledis haffuer vndertuingt oc faaet mact met Menniskens kiøn: Jmod huilcket Tiranni hand viste at hand skulde fecte oc stride. 3. Fremdelis/ seer hand ocsaa hen til Louens Forbandelse/ huilcken hand haffde taget paa sig/paa det at wi kunde bliffue ledige oc quit fra Syndens Skyld oc Straff. 4. Her offuer seer hand ocsaa hen til sin beske Død oc Pine/ som hand skulde lide for det gantske Menniskelige Kiøn. 5. Endelige seer hand ocsaa til den store Vtacknemmelighed/som den størsste Part i Verden skal beuise hannem/ thi hand saa tilforn/ at mange skulde slæt foracte hans velgierninger/mange skulde aff Ladhed forsøme dem/saa at den mindste part aff Verden skulde anamme hans Velgierninger/ oc bruge dem sig til Salighed.

V. Hand suckede for fem sager skyld.

For det siette taler hand til den dumme oc siger: **Ephata/ det er/ lad dig op.** Marcus Euangelista sæter her icke forgeffs det Ebraiske ord Ephata: 1. Thi her met lader først CHristus see sin Guddoms krafft oc mact/ som baade befaler met Ord/ oc vdretter det som hand vil/ Huor aff vor Tro icke aleniste styrckis om Christi Guddom/ men hun ocsaa her aff lærer oc forstaar/ at de bo tryggelige oc ere vel foruarede/som ere vnder hans mact oc Herredøme/oc haffue giffuet sig vdi hans beskytning oc beskermelse. 2. Dernæst giffuer hand met dette Ord tilkiende/huor krafftigt hans ord er/ besynderlige naar mand anammer det met en stadig Tro. 3. For det tredie lærer hand met dette ord/ at ingen kand bliffue salig vden hans Ord/ved huilcket hand biuder oc befaler oss alt det som hand vil at wi skulle giøre. 4. For det fierde/giffuer hand met denne sin befalning tilkiende/i det hand siger: **Lad dig op**/ at Menniskens vilie vdkreffuis til de ting som vor salighed er anrørendis/

VI. Hand taler oc siger Ephata/ for fem Sager skyld.

Icke i saa maade / at Menniskens vilie som icke er fornyet oc omskifft ved Guds Haand / kand giøre noget eller haffuer vilie til det som Gud hører til: Men i saa maade vdkreffuis Menniskens vilie / at naar hand beuegis oc omskifftis aff den hellig Aand / at hand icke da skal staa Aanden imod. For det sidste / giffuer Christus met dette 5. Ord tilkiende / at vor Saligheds Gierninger er altsammen Christi egen oc icke Menniskens Gierning / saa som dette Ebraiske Ord Ephata beuiser.

VII. Christi Mirackel.

For det siuende / siger Euangelisten: **Oc strax oplodis hans Øern / oc hans Tungis Baand løsnede / oc hand talede ret.** Dette er Mirackelet i sig selff / oc Christi velgierning mod dette arme Menniske / met huilcket Mirackel der giffuis tilkiende / at wi ved Christi Befalning oc hans ords Predicken løsis aff Dieffuelens lencker / at wi icke skulle lenger holdis fangne oc bundne aff dem. Dette Mirackel (at ieg i en Summa met faa ord skal sige det) stadfester at Christus baade kand oc vil hielpe alle bedrøffuede oc ælendige Menniske / som føris til hannem / oc begere hans hielp. Det ocsaa nedslar oc fordriffuer deris vildfarelse / som fly for Christum / saa som for en grum oc wmild Dommere / oc paakalde Helgen / saa som de skulde vere mildere end hand. Der foruden paaminder det oss / at naar wi komme i nød oc fare / da skulle wi fly til Christum alene / ved en stadig Tro oc aluerlig Bøn.

Huad wi aff dette Mirackel lære. 1. 2. 3.

Om det Tredie.

Och hand forbød dem at de skulde ingen sige det: Men io mere hand forbød det / io mere forkyndede det / oc forundrede sig saare. Christus forbiuder dem at de skulde ingen lade faa dette at vide / Denne Befalning haffde dem burd at vere lydige: Derfaare skulle wi icke scriffue deris wlydighed det gode til som der effter fulde / men det skulle wi scriffue Christi godhed til. Thi Christus vilde at denne Gierning skulde haffue veret hemelig oc skiult / indtil at hand vaar opstaaen aff døde.

Men huad gaffn kom der aff dette Christi Mirackel? Først finge de Troen til Christum som saae dette Mirackel: Dernæst / forkyndede de denne Christi velgierning oc prisede Gud: Huilcken Guds ære oc pris der er den sidste endelige sag til alle Christi gierninger. Men huad er at prise Gud? At mand ærer oc priser Gud det kommer aff hans kundskaff / som staar her vdi: At du dømer ret om den guddommelig Substantz oc Verelse / oc om de tre Personer i Guddommen: At du holder hannem for at vere den rette Brønd oc Kilde / aff huilcken alt gaat kommer: At du flyer til hannem ved vor

Fruct oc gaffn aff dette Mirackel. 1. 2.

At prise Gud huad det er.

ved vor HERRE Jesum Christum/ vdi all din nød trang: At du obenbare met disse Folck/ som saae dette Jertegn/ bekiender oc bestaar din Tro: At du met dit Exempel gaar for andre/ saa at mange kunde beuegis aff dit Exempel at fly hen til vor HERRE Jesum Christum/ huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ ske Loff/ pris/ Heder oc Tacksigelse til Euig tid/ Amen.

Den trettende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Lucæ i det X. Capittel.

JEsus vende sig til sine Disciple/ oc sagde i besynderlighed: Salige ere de Øyen/ som see det i see. Thi ieg siger eder/ mange Propheter oc Konger vilde seet det i see/ oc haffue det icke seet/ oc høre det i høre/ oc haffue der icke hørt. Oc see/ da stod en Scrifftklog op/ fristede hannem/ oc sagde: Mestere/ huad skal ieg giøre/ at ieg kand arffue det euige Liff? Da sagde hand til hannem: Huorledis staar screffuet vdi Louen: Huorledis læs du? Hand suarede/ oc sagde: Du skalt elske Gud din HERRE/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ aff

Deuter. 6.

all Mact/ oc aff gantske Sind/ Oc din Næste/ lige som dig selff. Da sagde hand til hannem: Du suarede ret/ Giør det/ saa skalt du leffue. Men hand vilde giøre sig selff retfærdig/ oc sagde til Jesum: Huo er da min Næste? Da suarede JEsus/ oc sagde: Der vaar it Menniske/ som gick fra Jerusalem ned til Jericho/ oc falt iblant Røffuere/ de førde hannem aff/ oc sloge hannem/ oc ginge bort/ oc lode hannem ligge halff død. Da begaff det sig wforuarendis/ at en Prest drog den samme Vey ned/ oc der hand saa hannem/ gick hand omkring. Disligeste ocsaa en Leuite/ der hand kom til steden/ oc saa hannem/ gick hand omkring. Men en Samaritan reysde oc kom der hen/ oc der hand saa hannem/ ynckedis hand offuer hannem/ hand gick til hannem/ oc forbant hannem hans Saar/ oc lod Olie oc Vin der vdi/ oc løffte hannem paa sit Diur/ oc førde hannem til Herberre/ oc røctede hannem. Den anden dag reysde hand oc tog to Penninge vd/ oc gaff Hosbonden dem/ oc sagde til hannem: Røcte hannem/ oc der som du legger noget mere der til/ da vil ieg betale dig det/ naar ieg kommer igien. Huilcken tyckis dig/ der vaar aff disse tre hans Næste/ der vaar falden iblant Røffuere? Hand sagde: Den som giorde Barmhiertighed met hannem. Da sagde Jesus til hannem: Saa gack du bort oc giør lige saa.

Forklaring paa dette Euangelium.

Tr[illegible] synder-[illegible] stycker i dette Euan-gel[illegible] at acte

DEtte Euangelium skifftis i tuende Parter: Vdi den første handler Christus met sine Disciple/ om den rette Salighed/ oc lærer huor vdi hun staar/ som er der vdi/ at mand kiender hannem oc i en stadig Tro forlader sig paa hannem. Vdi den anden Part handlis oc disputeris om den rette Vey til det Euige Liff/ om Guds Low oc Kierlighed til Gud oc vor Næste: Oc faaregiffuer Christus der it Exempel/ huor met hand lærer oss huem wi skulle holde for at

1.

2.

vere vor Næste. At wi kunde det diss bedre forstaa/ da ville wi her forhandle fire Artickler.

Den Første.

Huad den rette Salighed er.

Den Anden

Denne Loukiøns Spørsmaal/ om det euige Liff at bekomme/ oc huad Christus suarer der til.

Den Tredie.

Om de besynderligste Hoffuetstycker i Guds Low.

Den Fierde.

Om den Lignelse Christus her indfører / met huilcken der læris/ huo der er vor Næste.

Om den Første

JEsus vende sig til sine Disciple / oc sagde til dem i besynderlighed : Salige ere de Øyen/ som see det i see. Thi ieg siger eder/ mange Propheter oc Konger vilde seet det i see/ oc haffue det icke seet/ oc vilde høre det i høre/ oc haffue det icke hørt. Her lærer Christus oss huilcken den rette Salighed er / oc huilcken Menniskens rette oc fuldkomne Glæde er her i Verden/ som er/ at see Guds Søn. Efterdi da at de aleniste ere salige som see Guds Søn / da følger der aff/ at ingen kand bliffue salig ved sine egne Gierninger oc fortieniste/ huorfaare wi alle met rette skulle stunde effter oc begere/ at wi kunde faa Christum at see.

Den største oc beste glæde.

MEn wi skulle vide at Christus sees i tuende maade/ som ere : Her i dette Liff/ Oc i det tilkommendis. J dette Liff sees hand i tre maade : Først sees hand met Legemlige Øyen aleniste. Dernæst/ met Legemlige oc Aandelige Øyen tilsammen. Oc for det tredie met Aandelige Øyen aleniste.

Huorledis Christus sees.

I. J dette Liff.

Met Legemlige Øyen aleniste saa den største part aff Jøderne hannem/ huilcke dog bleffue fordømde : Derfor er denne Siun/ at mand seer Christum met legemlige Øyen/ intet vdi sig selff nyttig til Salighed: Ja hun kommer en stor part meget mere til diss større fordømelse. Herodes saa Christum/ Pilatus disligeste/ saa giorde oc Judas/ Annas oc Caiphas/ oc mange andre wgudelige Mennisker/ hues fordømelse der klarlige lærer/ at den vduaartis oc legemlige Siun mand seer Christum met/ den hielper intet til Salighed/ huor der icke er en sand Tro til Christum.

1. Legemlige.

Met Legemlige oc Aandelige Øyen tilsammen bleff Christus seet aff de Vise aff Østerlandene / aff Jomfru Maria/ aff Joseph/ Simeon/ Zacheo/ Apostlerne/ oc mange andre flere/ huilcken siun dem vaar gaffnlig til Salighed/ for de saae Christum icke aleniste

2. Legemlige oc Aandelige.

met vduaartis Øyen/ men ocsaa met deris Hiertis øyen: Huilcket mand klarlige kand see vdi den Quinde som tode Christi Føder/ oc tiurde dem igien met sit Haar/ huilcken der hørde aff CHRisto/ at hendis Synder vaare hende forladne/ for den stercke Tro som hun haffde til hannē: Om denne siun taler Herren her/ i det hand siger: **Mange Propheter oc Konger vilde seet det i see/ oc finge det icke at seet.**

Luc. 7.

3. Aandelige. Met Aandelige Øyen alene see alle de Christum/ som tro oc forlade sig paa hannem: Thi saa forklarer Christus det selff/ i det hand siger: **Lige som Moses ophøyede en Hugorm i Orcken/ saa skal Menniskens Søn ophøyes/ at huer den som troer paa hannem/ icke skal fortabis/ men haffue det euige Liff.** Saaledis saa Abel Christum vdi sit Offer: Saaledis saa Abraham hannem/ om huilcken CHristus taler/ saa sigendis: **Abraham saa min dag/ oc hand glæde sig.** Saaledis see wi Christum paa denne dag/ saa mange som tro paa hannem. At de ere salige som i saa maade see CHRistum/ beuise disse Christi Ord der hand sagde til Thomam: **Salige ere de som icke see oc dog tro.** Fordi vdi Euangelio see wi hannem/ huor hand obenbaris for oss/ Ansict fra Ansict/ paa det at wi skulle omskifftis oc forklaris at bliffue hans Billede lige.

Iohan. 3.
Numer. 21.
Genes. 4.
Iohan. 20.

II. J det andet Liff. HER til haffue wi talet om det første slags Siun som mand seer Christum met her i Verden/ oc i huor mange maade det skeer: Nu effterfølger det andet slags Siun/ som skeer i den tilkommendis ære oc herlighed/ huor wi skulle see hannem fuldkommelige/ oc haffue euige glæde der aff/ at wi stedse oc altid skulle see hans allerhelligste Ansict.

Men huad Aarsage ere der til at Christus siger dem salige at vere/ som see hannem? Først siger hand dem at vere salige/ for hand er Liffsens ord/ vden huilcket der er icke Salighed at foruente: Thi dette Liffsens Ord frier alle dem som tro fra den euige Død. Fordi lige som den der icke seer Christum/ oc besynderlige met Troens Øyen/ hand er vdi fengsel oc vnder Dieffuelens mact: Lige saa haffuer den som seer Christum/ Seyeruinding offuer Verden oc alt ont/ effter disse Apostelens ord: **Eders Tro er den Seyer/ som offueruinder Verden. Huo offueruinder Verden/ vden den som troer at JEsus er Guds Søn?**

1 Iohan. 5.

Gienstigelse. Ja maatte nogen sige/ See wi icke huer dag at mange Gudfryctige lide ilde i denne Verden/ oc maa offte tagis wskyldelige aff dage oc lide grueligt Marter oc Pine? Huorledis kunde de da vere lyckſalige? Der suarer ieg saa til: Endog at de siunis wlyckſalige faar Verden/ saa ere de dog salige for det som endelige vil effterfølge/ thi

Suar.

der vil

der vil kom̃e efter en fuldkom̃en befrielse fra alt ont/som de gudfryctige plagis met her i Verden. Derfaare siger Christus hos Matth. **Salige ere de bedrøffuede / Thi de skulle husualis.**

Math. 5.

Om den Anden.

OC see / der opstod en Loukiøn / fristede hannem/ocsagde: Mestere/ huad skal ieg giøre/ at ieg kand arffue det euige Liff? Jesus suarede oc sagde til hannem: Huorledis staar der i Louen: Huorledis læs du? Hand suarede / oc sagde: Du skalt elske Gud din HERRE aff gantske Hierte/aff gantske Siæl/ aff all Mact/oc aff gantske Sind/Oc din Næste lige som dig selff. Da sagde Jesus til hannem: Du suarede ret/Giør det/ saa skalt du leffue.

Deuter. 6.

Oc hos Mattheum / den tid der kom en til hannem oc spurde hannem at huad hand skulde giøre at hand kun̄de faa Himmerige? Da suarede hand hannem: **Der som du vilt indgaa til Liffuet/ da holt Buddene.** At wi rettelige kunde forstaa dette Christi Suar/da skulle wi acte/at der ere tuende slags Folck som Christus haffuer at handle met: En part ere Hycklere oc Øyenskalcke: En part giøre en ret aluerlig penitentze. Hycklere oc Glisnere som hoffmode sig oc opheffuis aff deris Gierninger/ oc mene at de ere retfærdige aff sig selff/de mene at de haffue icke Christo oc hans velgierninger behoff / oc derfaare staa de hannem imod: Nu met Fristelse at øffue oc vexere hannem: Nu met Bespaattelse at forhaane hannem oc hans Lærdom: Nu met obenbare forfølgelse oc alt fortred. Naar dette slags Folck spørge hannem om Saligheds Vey/ da viser hand dem til Louen/oc siger: **Vilt du indgaa til Liffuet/ da holt Buddene.** Item / **Giør det saa skalt du leffue.** Men de som giøre en aluerlig Penitentze/oc spørge Christo til raads om Saligheds vey/dem sender hand icke hen til Moisen oc Louen/men hand tager dem til sig/oc befaler dem at tro paa sig. Oc naar de det giøre/ da skencker hand dem sin Retfærdighed/ saa at de icke ere lenger forplictige eller skyldige vnder Louens forbandelse. Dette ville wi met Exempel forklare.

Math. 19.

Christus handler met tu slags Folck.

1. Hycklere.

2. Angersomme Syndere.

Forklaring ved Exempel.

Luc. 18.

Den Phariseer som wi hørde om i dag fiorten dage/ hand lod sig tycke at vere alt retfærdig/ men Christus dømer hannem at vere wretfærdig/ for hand haffde intet aff Louens retfærdighed/ som hand berømmede oc rosde sig aff/men Tolderen som bar sine Synder til Kircken met sig/huilcke hand der begræd/oc indflyde til Guds Naade oc Barmhiertighed/ hand gick retfærdig hiem i sit Hus: **Gick hand retfærdig hiem/ da vaar hand ocsaa Arffuing til**

Jt andet Exempel. Math. 19.

det Euige Liff. Hos Mattheum spør en Lowkiøn vor Herre Christum oc siger: **Huad skal ieg giøre/ at ieg kand beside det Euige Liff?** Hannem suarer Christus/ som tilforn sagt er: **Vilt du indgaa i Liffuet/ da holt Buddene.** Men tuert imod/ den fattige Røffuere paa Kaarsset/ der hand giorde Penitentze/ oc paakaldede Christum i en stadig Tro/ da suarede Christus hannem: **J dag skalt du vere met mig vdi Paradis/** det er/ vdi det Euige Liff. J dette Euangelio høre wi/ at en Lowkiøn vil friste HERREN/ oc siger: **Huad skal ieg giøre/ at ieg kand arffue det euige Liff?** Hannem suarer CHRJstus: **Du skalt elske Herren din Gud/ aff gantske hierte etc. Oc din Næste lige som dig selff/ Giør det saa skalt du leffue.** Det er lige det samme som hand sagde til den anden: **Vilt du indgaa i Liffuet/ da holt Buddene.** Men den fattige Synderinde der kom til hannem/ som Lucas omtaler/ i sit siuende cap. siger Christus til: **Din Tro haffuer hiolpet dig.** Saaledis haffuer Christus tu slags Folck at handle met/ oc effter som deris Lydighed er til/ saa viser hand dem Vey til/ til Himmerige.

Luc. 23.

End it Exempel.

Luc. 7.

Huorfaare viser hand Folck Vey formedelst Louen/ effterdi at ingen kand ved den Vey komme til Himmelen? Hand viser dem den Vey/ fordi den er den rettiste Vey oc giensti til Himmerige/ der som der vaare nogen der kunde gaa at den Vey/ effter som dette Sprock liuder: **Huilcket Mennniske som giør effter Buddene/ hand skal leffue ved dem.** Derfaare viser hand sine foractere den Vey. Thi huo som foracter Christum/ hand bliffuer enten fortafft eller hand maa fuldkommen Louen/ huilcket hannem er wmueligt. Derfaare er der en anden Vey til Himmerige/ huilcken aleniste staar oben for dem der tro paa Christum/ som alene er den rette Vey til Himmerige.

Ezech. 20.

Iohan. 14.

Om den Tredie.

Summa paa de ti Budord.

DU skalt elske HERREN din Gud/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ oc aff all mact/ oc gantske Sind/ oc din næste lige som dig selff. Dette er en kaart Sum paa Guds hellige Low oc de ti Bud: Oc er i begge disse tuende hoffuet Bud fire ting at betencke. Det første 1. er huordant Affect oc Hiertelag her vdkreffuis aff Mennisket mod Gud oc sin Næste. Det andet er obiecta, det er/ de ting som Gud 2. vil at Mennisket skal elske. Det tredie er Aarsagen til denne Ly- 3. dighed

Fire ting her at acte.

4. dighed oc Kierlighed mod Gud oc vor Næste. Det fierde er Maade oc Vijs/ huorledis wi skulle elske Gud oc vor Næste.

Det Affect oc Hiertelag som Louen vdkreffuer/ er Kierlighed/ huilcken ingelunde kand vere Gud behagelig/ vden saa er at hun er retsindig/ oc reen foruden all Hyckleri oc Øyenskalckhed: Thi der kand intet vere Gud behageligt/ som er smycket oc farffuet/ saa at det siunis vduaartis bedre at vere/ end det er i sig selff/ Fordi hand er selff hellig/ reen oc retsindig/ foruden alt Smycke oc falsk Hellighed.

1. Mennistens Hiertelag.

Obiecta, det er/ de ting som wi skulle elske/ eller met huilcke vor Kierlighed skal omgaaes/ er Gud selff oc vor Næste.

2. Huad wi skulle elske.

Aarsagerne huorfaare wi skulle elske Gud oc vor Næste/ sættis ocsaa vdi disse tuende hoffuet Bud. Wi skulle elske Gud/ Fordi hand er vor HERRE oc Gud. Vor Næste skulle wi derfaare elske/ for hand er vor Næste.

3. Huorfaare wi skulle elske.

Maade oc Vijs/ huorledis wi skulle elske/ giffuis her ocsaa klarlige tilkiende. Thi her staar at wi skulle elske Gud/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ oc aff gantske Sind. Men vor Næste skulle wi elske/ lige som oss selff. Dette som wi her saa kaartelige haffue opregnet/ ville wi nu videre forklare.

4. Huorledis wi skulle elske.

KIerlighed i almindelighed at tale er en induaartes hiertens tilbøyelighed/ til at anamme nogen ting gunstelige oc kierlige/ saa at Hiertet oc Sindet haffuer stor begering oc attraa der til/ oc vnder den alt gaat. Denne Kierlighed er tuende 1. slags. Det ene er Guds Kierlighed til Creaturene. Det andet er 2. Creaturenis Kierlighed til Gud oc andre ting.

Huad Kierlighed er.

Tu slags Kierlighed.

Guds Kierlighed til Creaturene er ocsaa tuende slags/ Det 1. ene er almindelig Kierlighed/ aff huilcke hand elsker alle sine Creature/ opholder/ styrcker oc beuarer dem/ at huer Creatur bliffuer i sin stat/ ordning oc skick: Denne Guds almindelige kierlighed kal 2. dis ocsaa en almindelig Barmhiertighed. Det andet slags Guds Kierlighed er en besynderlig Kierlighed/ aff huilcken Gud aff Hiertens inderste Affect/ elsker sin Christne Kircke oc Menighed/ vdi sin Søn vor HERRE Jesu Christo: Aff denne Kierlighed bleff hand beueget/ at hand sende oss sin Søn hid til Verden/ saa som disse Christi ord liude: Saa elskte Gud Verden/ at hand gaff sin eniste Søn/ etc. Aff denne Kierlighed beuegis hand til at giffue oss sin hellig Aand: Aff denne Kierlighed beuegis hand til at beuare sin Christne Kircke: Met faa ord at sige/ Denne Kierlighed beueger hannem til at hand giffuer sin Christne Kircke sig selff slet oc aldelis. Dēne Guds besynderlige kierlighed skulle wi idelige

1. Guds Kierlighed.

betencke/

betencke oc der met trøste oss imod Louens Sententz oc Dom/imod Kaarssens bitterhed oc beskhed/oc imod Fristelser som komme i vor Døds stund. Denne Guds Kierlighed kommer hannem ocsaa til oc beueger hannem/ at hand tucter oc reffser sine Børn/ oc trøster oc hielper dem igien/ naar de ere reffsede.

2. Creaturenis Kierlighed.

Jeg haffuer her noget talet om Guds Kierlighed / til Creaturene: Nu effterfølger om Creaturens Kierlighed til Gud oc Menisken oc andre ting. Denne Kierlighed er en inderlig Affect oc tilbøyelighed/ huor met Menisket skal hiertelige elske Gud / oc sin Næste næst effter Gud / lige som mand elsker sig selff. Oc denne Creaturenis Kierlighed er ocsaa tuende slags: Det ene er den kierlighed som oss bør at haffue til Gud. Det andet er den Kierlighed som wi haffue til Creaturene. Den Kierlighed som oss bør at haffue til Creaturene/ hun haffuer mange Trapper oc Tren: Iblant huilcke det første Tren er den kierlighed som wi haffue til vore Aandelige Brødre oc Systre som ere oss tilegnede vdi Christi Aand. Det andet Tren er den Kierlighed wi haffue til vore kiødelige Sysken oc Slectninge / som høre oss til paa Kiøds oc Blods vegne. Det tredie Tren er den Kierlighed wi haffue til vore Venner oc Kyndinge. Det fierde Tren er den Kierlighed oss bør at haffue til vore Fiender / aff huilcken wi skulle legge vind paa at giøre dem til gode. Det femte Tren er den Kierlighed wi haffue til andre Creatur / huert effter sin Stat oc Vilkaar.

Gradus Caritatis. 1. 2. 3. 4. 5.

Sager huorfaare wi skulle elske Gud.

Huad Sager ere der til at wi skulle elske Gud / oc huorfaare skulle wi elske hannem? Endog at dette kand nocksom forstaaes aff Guds Bud/dog vil ieg det noget videligere igien tage oc giøre forskel der paa. Den Kierlighed som Menisket haffuer til Gud/ hun optendis først der aff/ at mand betencker oc ihukommer de velgierninger som Gud oss beuist haffuer / oc at mand offueruejer hans wsigelige Kierlighed mod oss. Dernæst/skal den Kierlighed som wi haffue til Gud / der aff forøgis/ at wi føle oc fornemme Guds yndist oc naade mod oss/ huilcket hand oss daglige beuiser. Endelige skal denne Kierlighed offuer alt optendis i oss/aff det haab oc visse Tillid wi haffue til Guds Forjættelser / om det gode hand oss loffuet oc tilsagt haffuer. Disse Sager indeholdis i disse Ord: **Du skalt elske HERREN din Gud.** Hand er en HERRE/ det er/ en beskermere oc Skytzherre. Hand er en **Gud**/ det er/ en Regentere/ Frelsere oc Saliggiørere. Hand er **Din**/ saa at du maat forsee oc foruente dig alt gaat aff hannem.

1. 2. 3.

Huorledis wi skulle elske Gud.

Saa haffue wi nu i nogen maade hørt huordan den Kierlighed er som Menisket skal haffue til Gud. Der hos haffue wi ocsaa hørt Sagerne huorfaare wi skulle elske hannem. Nu ville wi ocsaa ansee viis oc maade huorledis wi skulle elske hannem: Dette staar klarlige vdtryct i Texten met disse Ord: **Aff dit**

gantske Hierte/ aff din gantske Siæl/ aff din gantske Mact / oc gantske Sind. Dette ord **Gantske** bemercke try ting/som skulle vere vdi den Kierlighed der Mennisket skal haffue til Gud. 1. Det første er/ at Menniskens Kierlighed til Gud skal vere fuldkommen: 2. Dernæst/ at hun skal vere pur oc reen: 3. For det tredie/at hun skal vere euig oc stedseuarendis. Derfaare sigis de at elske Gud aff gantske Hierte/ huilcke som fuldkommelige/met rene Hierter/ stedse oc altid haffue en ret brendendis Hiertens Kierlighed til Gud/ saa at de frycte hannem alene/de forlade sig oc haffue deris tro oc tillid til hannem alene/ oc sætte all deris Haab til hannem alene. Aff gantske Siæl sigis Menniskene at elske Gud/naar deris vilie kommer fuldkommelig/renlige oc altid i alle ting offuer ens met hans guddommelige vilie/ huilcket wi bede oc begere at kunde skee/ i det at wi sige: Skee din vilie paa Jorden som hand er i Himmelen. Aff gantske mact elske wi Gud/naar alle vore Lemmer oc Ledemod/ induaartis oc vduaartis/ fuldkommelige/ reenlige oc idelige beuise hannem Lydighed. Aff gantske Sind elskis Gud/ naar wi ingen stund eller øyeblick fornemme at gaa forbi/i huilcken mand io fuldkommelige/ reenlige oc idelige elsker Gud. Dette er viis oc maade huorledis mand rettelige skal elske Gud/huilcket der aldrig skede aff noget dødeligt Menniske/ effter at Adam falt/vden aff Christo alene endog at der er vel en liden begyndelse aff saadan Kierlighed/ i de Christne som ere Aandelige igienfødde/ huilcket mand kand kiende aff disse fire efterfølgendis Tegn.

Try ting her at acte.

At elske Gud aff gantske Hierte.

Aff gantske Siæl.

Aff all mact.

Aff gantske Sind.

Tegn til at mand elsker.

1\. Det første Tegn er/ at mand mere acter Lydighed mod Gud/ end alle andre ting vdi Verden effter disse Christi ord: **Huo som elsker mig/ hand holder mit Ord/ oc min Fader skal elske hannem.** *Iohan. 14.*

2\. Det andet/at mand tuctelige/ met stor Reuerentz/ vdi Guds Fryct/handler oc omgaaes met Guds hemelige ting/ som er hans hellige Ord oc høyuærdige Sacramenter/ etc.

3\. Det tredie/ at mand met sit loffligе oc Christelige Exempel/ locker oc tilskynder andre at elske Gud.

4\. Det fierde/ at mand elsker sin Næste for Guds skyld. Huor disse fire Tegn findis hos huer andre/der haffuer du herlige oc visse Tegn til en begynt Kierlighed til Gud: Huilcken der daglige io mere oc mere forøgis oc formeris/ vdi dem som ere Aandelige igienfødde.

JEG haffuer nu talet om det første Hoffuet bud i Louen / som er/ om den Kierlighed wi skulle haffue til Gud: Nu vil ieg ocsaa tale om det andet/ som er/ om den Kierlighed wi skulle haffue til vor Næste/ om huilcken wi skulle acte disse try ting/ som ere: Sagerne huorfaare wi skulle elske vor Næste. Dernæst maade huorledis wi skulle

Om den Kierlighed wi skulle haffue til vor Næste.

Try ting her at acte.

1. Sager. skulle elske. Oc for det tredie / met huad ordning wi skulle elske. Sagerne ere to besynderlige: Den ene er Guds Bud: Den anden 1. er Naturen. Guds Bud er / at den ene skal elske den anden. Christus siger: **Jeg giffuer eder it nyt Bud / at i skulle elske huer andre.** At icke vere dette bud lydig oc hørig er en saare stor oc gruelig Synd. Den anden Sag / huorfaare wi skulle elske vor 2. Næste / sagde ieg at vere Naturen / fordi at den ene Menniske er det andet Menniskis Næste / oc det vdi mange maade / som ere: For en Herre haffuer skafft oss alle: For wi ere alle hin anden lige: For wi ere alle igienfødde ved Christum: For wi haffue alle it Liff tilsammen: Oc for wi forvente alle en tilkommendis Glæde / om huilcket der vaar nu nylige talet / den niende Søndag effter hellig Trefaaldighed.

Iohan. 13.

2 Huorledis wi skulle elske vor Næste. Mange elske en Hund mere end deris Næste.

Huorledis skulle wi elske vor Næste? Der til suarer Gud vdi Louen oc siger: **Du skalt elske din Næste lige som dig selff.** Huor kier huert Menniske haffuer sig selff / det kand vel huer hos sig befinde.

3. Huad ordning wi skulle holde i Kierlighed til vor Næste.

Huad ordning oc skick wi skulle holde / vdi den Kierlighed wi skulle haffue til vor Næste / er tilforn giffuet tilkiende / som er / at wi 1. mest oc for alt skulle elske dem / som ere vore Aandelige Brødre oc Slectinge / oc høre oss til vdi Christi Aand / det er / alle retsindige trofaste Christne. Dernæst / skulle wi elske dem som høre oss til paa 2. Legemens oc Kiødens vegne. For det tredie / skulle wi ocsaa elske 3. vore Fiender oc Wuenner / som Christus lærer oss hos Mattheum i det femte Capittel / oc her i dette Euangelio met denne deylige lignelse forklarer. Dette maa nu vere sagt om de tuende Hoffuetbud i Louen / huilcke ingen kand fuldkommelige fyldistgiøre / som huert Menniske kand klarlige see oc fornemme / oc ieg nu nylige / den 6. Søndag effter hellig Trefaaldighed / met fire Aarsager oc Beuisninger / beuist haffuer.

Math. 5.

Huor til Louen er oss giffuen.

Wi skulle dog icke tencke / at denne Low er oss giffuen forgeffs. Fordi at wi lære aff Louen. Først / huor fuldkommet Mennisket 1. haffuer veret før end det falt / saa at det da kunde fuldkommelige fyldistgiøre Guds Low. Dernæst / kunde wi her aff forstaa huor 2. saare Menniskens Natur er forkrencket / i det at wi see / huor langt det er fra / at wi kunde beuise Louen sin fuldkommen Lydighed. Frem- 3. delis / paamindis wi / at naar wi aff Louen haffue kient vor skrøbelighed oc wrenlighed / da skulle wi fly hen til Christum / som er Louens fuldkommelige ende / alle dem til Salighed som tro. Her for- 4. uden / vnderuisis wi aff Louen / huad hendis endelige Mening oc Vilie er / oc huilcke de besynderligste stycker ere / som høre til it Christeligt Leffnet / i huilcket wi skulle øffue oss. For det sidste / paamin- 5. dis wi her aff at betencke / huordan Lydighed de H. Engele / oc alle Christne Menniske skulle beuise Gud vdi det tilkommende euige Liff.

Roman. 10.

Om den Fierde.

MEN hand vilde giøre sig selff retfærdig/ oc sagde til JEsum: Huo er da min Næste? Effterdi at denne hoffmodige Loukøn som vaar opblæst aff sin egen Retfærdighed/ fick it andet Suar end hand haffde vent sig/ da paa det at hand icke skal siunis at vere skamfutet oc offueruunden/ spør hand vor HERRE at/ Huem der er hans Næste: Men Christus giffuer hannem endnu langt it andet Suar end hand haffde troet: Oc paa det at hand kunde vdlaacke denne Scrifftklogis egen bekiendelse/ oc komme hannem selff til at bestaa huem hans Næste er/ da faaregiffuer hand her it langt Parabel oc Lignelse/ oc siger: **Der vaar it Menniske/ som vandrede fra Jerusalem ned til Jericho/ etc.** Her maatte nu nogen sige: Effterdi at alle Menniske ere hinandens Næste/ hui suarer icke da Christus enfoldelige/ slæt oc ret/ oc siger: Alle Menniske ere hinandens Næste? Dette Suar haffde io veret lættere oc kaartere?

Giensigelse.

Suar. Christus giorde det/ paa det at hand vilde rette Phariseerne oc Scrifftkloge i deris falske Mening oc vrange Vdtydning. Fordi at de vdtyde oc forklarede Louen saaledis: Du skalt elske din Ven/ oc hade din Wuen. Effter denne deris Dom oc Mening actede de som vaare gode Venner/ at de vaare hinandens Næste/ oc icke de som vaare Wuenner/ Huilcken vildfarelse Christus straffer oc retter dem vdi/ hos Mattheum i det femte Capittel: Oc lærer at mand ocsaa skal elske sine Fiender oc Wuenner. Men effterdi at baade Christus oc denne Loukiøn haffde baade en Mening om Venner/ saa at de baade bekiende det/ at mand skulde elske sine Venner/ vil Christus her beuise/ oc legger vind paa at komme denne Loukiøn der til/ at hand selff skal bekiende/ at mand ocsaa skal holde sine Fiende for sin Næste/ oc elske hannem. Thi alle Menniske ere enten vore Venner eller vore Wuenner: At mand skal holde sine Venner for sine Næste/ det bekiender Phariseeren: Men effterdi at Spørsmaalet er om Wuenner/ da faaregiffuer CHristus en Lignelse om en Jøde oc en Samaritan/ det er/ om to som vaare hin andens obenbare affsagde fiender: Fordi at Jøden hadede Samaritanen/ oc actede hannem lige som en Hund/ Dette viste ocsaa Samaritanen saare vel. Men huad skeer her? Jøden falder iblant Røffuere/ de røffue hannem/ sla hannem blodig oc saar/ gaa fra hannem oc lade hannem ligge halff død. Her kommer en Samaritan (effter de tuende Jøder/ som vaare gaaen hannem forbi/ oc icke haffde ynckets offuer hans Elendighed) hand giør dette arme Menniske hielp/ oc beuiser kierligheds gierninger mod hannem/ legger hannem paa sit Asen eller Hest/ huad hand red paa/ fører hannem til Herberge/ røcter hannem/ giør forening met

Huorfaare Christus suarede met denne Lignelse.

Husbonden at hand vil handle vel met hannem/ oc tage vare paa hannem/ oc loffuer at hand vil betale/ naar hand kommer tilbage igien/ der som hand kaaster noget mere paa hannem end det som hand antuorder hañem: **Huilcken aff disse tre/ siger Christus siunis dig at haffue veret hans Næste: Enten Leuiten som gick omkring/ eller Presten/ eller denne Samaritan? Phariseeren suarer: Den som giorde barmhiertighed. Da sagde Jesus til hañem: Saa gack du hen oc giør lige saa.** Phariseeren bekiender at denne Samaritan beuiste det slagne oc berøffuede Menniske Kierligheds Gierning/ oc kaldis derfaare hans Næste met rette: Her aff følger nu dette Suar/ at huert Menniske er hin andens Næste. Men paa det at Christus kand nedstøde denne hoffmodige Phariseer/ da befaler hand hannem at gaa hen oc giøre lige som Samaritanen giorde/ huor met hand giffuer tilkiende/ at det er saarelangt fra/ at Phariseeren skulde haffue fuldkommet Louen/ som hand meente. Lader oss derfaare efterfølge denne Samaritan/ saa meget som oss mueligt er/ ved Christi Aand oc Naade/ Huilcken met Faderen oc den Hellig Aand skee Loff/ Heder oc Ære til Euig tid/ Amen.

Alle Menniske ere hin andens Næste.

Den fiortende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Lucæ i det XVIII. Capittel.

Et begaff sig/ der Jesus reysde til Jerusalem/ drog hand mit igiennem Samarien oc Galileen. Oc som hand kom i en By/ møtte hannem ti spedalske Mend/ de stode langt borte/ oc opløffte deris Røst oc sagde: Jesu/ kiere Mestere/ forbarm dig offuer oss. Oc der hand saa dem/ sagde hand til dem: Gaar bort/ oc beteer eder faar Presterne. Oc det skede/ der de ginge bort/ bleffue de reene. Oc en iblant dem/ der hand saa/ at hand vaar bleffuen karsk/ vende hand tilbage/ oc prisede Gud met

met høy Røst/ oc falt paa sit Ansict til hans Føder/ oc tackede hannem/ oc det vaar en Samaritan.

Da suarede Jesus/ oc sagde: Ere i icke ti som bleffue reene? Huor ere de ni? Bleff der ellers ingen funden/ som vende tilbage igien/ oc gaff Gud ære/ vden denne Fremmede? Oc hand sagde til hañem: Stat op/ gack bort din Tro haffuer hiolpet dig.

Forklaring paa dette Euangelium.

Summa paa dette Euangelium.

SVmmen paa dette Euangelium er/ at Christus er den rette Messias/ Gud oc Mand/ som alene met sin Almectige vilie/ kand hielpe alle dem som hand vil/ oc vil hielpe alle dem som i Troen tilfly hannem/ saa som disse ti Spedalske Mends Exempel giffuer tilkiende. Thi hand forsmaar oc foracter dem icke/ som mange andre giøre/ men hand lader see sit Faderlig Hiertelag mod dem/ i det at hand effter deris Bøn oc Begering helbreder dem/ oc giør dem rene aff deris Siuge/ som vaar offuermaade baade værstyggelig oc forgifftig. Hand er icke heller anderledis til Sinds mod noget Menniske/ end hand vaar mod disse ælendige Stackarle/ met saa skel at de effter hans Exempel søge oc begere hans Hielp. Derfaare skulle wi lære aff disse Spedalskis reenselse/ huad for en ypperste Prest oc Biscop wi haffue/ som er/ icke aleniste saadan en/ der kand lade sig vor nød oc iammer gaa til hierte/ oc ynckis der offuer: Men ocsaa saadan en/ som kand met sin almectige vilie/ hielpe alle dem/ som hand fornemmer at søge oc begere hans hielp/ oc kand fri dem fra all Nød oc Wræt. Thi lige som hand renser disse Spedalske i

Christus haffuer ens Hiertelag til alle Menniske.

Merck det vel.

det de gaa bort fra hannem/ ia der de vaare langt borte fra hannem: Lige saa kand hand endnu hielpe oss paa denne dag/ alligeuel at hand er icke oss saa legemlige nærurendis / at wi kunde see hannem. Lader oss derfaare gaa til hannem met en stadig Tro / i all vor Nød oc Trang/ oc forlade oss der vist paa at wi skulle faa hielp vdi rette tid. Det er saa kaartelige sagt om Summen paa detteEuangelium. Men at wi det diss bedre kunde forstaa/da ville wi her aff ansee oc forklare tre Artickler.

Den Første.

Om disse ti Spedalske.

Den Anden

Huorfaare Christus befaler dem at gaa hen til Presterne.

Den Tredie.

Om denne Samaritans Tacknemmelighed / Oc de andre ni Spedalsks Wtacknemmelighed.

Om den Første

Fire ting her at acte.

VDi den første Lærdom aff dette Euangelio/ som ieg saaregaff om disse Spedalske/ vil ieg tale disse stycker effter huer andre: 1. Huor foractelige Spedalske Mennisker vaare iblant Israels Folck. 2. Huad disse ti spedalske Mend giorde/ Oc huad wi skulle lære aff deris Exempel: 3. Huorledis at mange Menniske ere befengde met Aandelige Spedalskhed/ oc haffue den Læge Christo behoff: 4. Oc huad wi aff dette Miracke endelige skulle beslutte om Christi hiertelag mod oss.

I. Huor foractelige Spedalske Folck vaare hos Iøderne.

SPedalske Folck vaare saare foractede hos Iøderne / oc actedis for wrene Menniske oc wuærdige at skulle omgaaes iblant Folck/ oc det for deris suare Siuge/ som vaar baade værstyggelig oc forgifftig/ saa at hun lættelige kunde fenge ved oc forderffue andre: De haffde oc saa met sig nogle foractelige Sørge tegn/som de skulde bære paa sig effter Guds Befalning / aff huilcke de paamintis om deris wgudelighed oc groffue Synder/for huilcke de vaare faldne vdi saadan ælendighed. Vdi den tredie Mosi Bog opregnis fem Mercke oc Tegn / ved huilcke mand kunde kiende dem fra andre Folck/paa det at ingen skulde bliffue befengde oc besmittede aff dem

Leuit. 13.

Spedalske Folcks tegn.

1. Det første Tegn vaar/ at de skulde haffue reffne oc paltede Klæder: 2. Det andet/ de skulde vere Barhoffuede. Det tredie/de skulde haffue it Klæde for Munden. 3. Det fierde/ de skulde bo for dem selff vde 4. fra andre Folck. Det femte/ de skulde obenbare vdraabis oc for 5. kyndis for den menige Mand/ at de vaare wrene oc icke værde at de skulde haffue omgengelse iblant Folck. Her kant du nu lættelige betencke/ huor stor deris Sorge oc Bedrøffuelse haffuer veret / oc huor ælendige deris vilkaar haffuer veret: Dog fly de vdi denne deris store Nød oc Bedrøffuelse hen til Christum. Her aff skulle wi tage

1. tage Lægedom imod tre Fristelser. Den første Fristelse kommer aff vor Elendigheds oc mangfaaldige slemme Synders betenckelse. 2. Den anden kommer aff vor vskickelighed/at wi ere icke nock skickelige oc bequemme at tale met saadan en ypperlig HERRE / som er vor Frelsere Jesus Christus. 3. Den tredie Fristelse kommer naar wi betencke vor Fortieniste/ saa at wi fornemme oc befinde / at wi intet gaat haffue forskylt aff Gud. Vdi saadanne Fristelser skulle wi (effter disse Spedalskis Exempel) ingelunde lade oss forfærde oc affskrecke/at wi io fly hen til vor eniste Læge oc Saliggiørere Jesum Christum.

Lægedom imod tre Fristelser.

NV ville wi see huad disse ti spedalske Mend giorde. Saa siger Euangelisten: **Som Jesus kom i en By/møtte hanem ti spedalske Mend / de stode langt borte / oc opløffte deris Røst / oc sagde : Jesu kiere Mestere / forbarm dig offuer oss.** Her haffue wi vdi disse Spedalske/ Exempel om en sand Ydmyghed/en stadig Tro/en aluerlig Bøn / oc om en retsindig Bekiendelse.

II. Huad disse ti Spedalske giorde.

Fire ting her aff at lære.

At de stode langt borte/ vaar it ret Ydmygheds Tegn: Fordi for deris Siugdoms skyld/ oc for Aarsagen til deris Siugdom/ som er Synden/ydmyge de sig aff hiertet oc nederfalde faar Gud/ kiende deris wselhed/ deris Synds slemhed/ oc Louens retfærdige Sententz oc Dom imod sig for Syndens skyld/oc derfaare ydmyge de sig faar Gud/ huilcken ydmyghed er det første Trappe tren til Herlighed oc ære/ lige som Hoffmod er det første Tren til forsmædelse oc vanære / Huilcket CHRistus selff beuiser i det hand siger: **Huo sig ophøyer/ hand skal nedtryckis / Oc huo sig ydmyger/ hand skal ophøyes.** Lader oss derfaare efterfølge disse spedalske Mends Exempel/ at wi vdi en sand Penitentze ydmyge oss oc nederfalde faar Gud/ Der som wi det giøre/ da skal det gaa oss som Christus siger: **Huo sig ydmyger/hand skal ophøyes.**

1. En sand ydmyghed.

Det første trappe tren til ære oc vanære.

Luc. 18.

At de giffue sig hen til CHristum / er it Tegn til Troen/huilcken de haffde aff det gode Rycte de haffde hørt om hannem. Thi de haffde vden tuil hørt disse Christi liffsalige ord/met huilcke hand aff itgantske faderligt Hierte kalder alle til sig / oc tilbiuder alle sin Naade/ saa sigendis: **Kommer hid til mig/alle i som arbeyde oc ere belessede/ Jeg vil vederquege eder / oc i skulle finde huile for eders Siæle.** Disse ord: **Kommer alle som ere belessede/** haffde de hørt/oc haffde der aff faaet it fast Haab/ at hand icke skulde vdelycke dem / effterdi at hand saa veluillige bød sig til at hielpe alle. Huorfaare de haffue taget Mod oc Mands Hierte til sig/ opret sig vdi en stadig Tro/ oc giffuet sig

2. En stadig Tro.

Matth. 11.

Deris stadige Tro kand mand ocsaa der aff see/ at der Christus bad dem gaa hen oc lade Presterne skue sig / da gaa de strax hen/ oc giøre sig ingen ydermere tancke/ alligeuel de icke end da vaare bleffue helbrede.

ret sig hen til Christum. Aff dette deris Exempel/ huor met Christi Faderlige Foriættelse stadfestis/ skulle wi lade oss opuecke til egge at fatte it gaat Haab om Christo/ oc fast Tillid til hannem vdi all vor Nød oc Trang.

3. En aluerlig Bøn.

Effter denne Tro følger oc Fructen / som er en aluerlig Bøn oc Paakaldelse. Thi saaledis bede de oc sige: **JESV kiere Mestere / forbarm dig offuer oss.** Vdi denne deris inderlige oc aluerlige Bøn bekiende de først/ at de haffue ingen gode 1. Gierninger/ huor met de kunde haffue fortient noget aff GVD/ men heller mange Synder oc Laster. Thi huo som siger: Forbarm dig offuer mig/ hand roser sig aff ingen fortieniste/ hand fornemmer ingen værdighed/ men hand fast mere bekiender sin wuærdighed/ oc kiendis sig wuærdig til at hannem skulde beuisis nogen 2. Velgierning. Dernæst / bekiende de i denne deris Bøn / at Christus er den sande Messias/ som offuervnder døden oc all Wlycke: De bekiende hannem at vere mild oc miskundelig / som icke legger Saar paa Bulde/ oc giør dem mere Sorge/ som ere forgefulde oc bedrøffuede/ men heller trøster oc hielper dem. Dette Exempel skulde wi ocsaa efterfølge i vor Bøn/ oc visselige forlade oss til at Christus er saadan / som de her vdi deris Bøn bekiende hannem/ oc derfaare paakalde hannem.

4. En retsindig Bekiendelse.

Iohan. 9.

Wi haffue ocsaa i disse Spedalske it smurt Exempel om en retsindig bekiendelse/ som aldrig kand vere borte fra Bønen/ Oc denne Christi bekiendelse vaar i sandhed icke paa den tid vden stor fare. Fordi at de mectigste oc veldigste forfulde CHristum/ oc forbøde at bekiende hannem/ saa om wi læse hos Johannem/ i det niende Capit. Huor Phariseerne skelde oc straffe det blinde Menniske for hand bekiende CHristum/ som haffde giffuet hannem sin Siun igien. Men wi skulle efterfølge disse Spedalskis Exempel/ Thi at den Forfølgelse oc Modgang/ som wi skulle lide for Christi bekiendelse/ siunis stor oc haard paa at gaa: Dog alligeuel er den Salighed oc den euige Glæde/ for hues skyld bekiendelsen skeer/ meget større oc vissere/ saa at wi icke for nogen Trusel eller forskreckelse skulle lade oss der fra driffue oc forfærde.

III. Om den Aandelige Spedalskhed.

Hvad Aandelige Spedalskhed er.

Tegn.

SAa haffuer ieg nu talet om den legemlige Spedalskhed / oc om disse ti Spedalske Mends lofflig Gierning: Nu vil ieg kaartelige bescriffue den Aandelige Spedalskhed/ oc sige huad hun er / oc der hos giffue tilkiende/ huad Raad oc Lægedom der er imod. Den Aandelige Spedalskhed er / at Menniskens Sind / Hierte / Attraa/ Begering oc villie er forgiffuen oc forderffuet / saa at der er slæt intet paa Menniskets / som er reent oc wbesmittet. Denne Aandelige Spedalskhed haffuer ocsaa sine Tegn oc Mercke/ huor paa mand kand kiende hende/ iblant huilcke det første er/ at de som 1. met denne Spedalskhed ere besmittede ere affskilde fra Guds Folck/

fra

2. fra de hellige Englis oc alle Christne Menniskis skare. Det andet Tegn er/ at de ere Barhoffuede/ det er/ de ere nøgne oc afførde aff alle den hellig Aands gaffuer/ oc ere fulde aff Haanhed oc forsmædelse: Huor om HERREN taler hos Ezechielem/ der hand
3. siger: **Du vaarst nøgen oc beskemmet.** Det tredie tegn er/ at Munden er forgifftig oc skal vere skiult. Fordi der kommer en ond Aande oc Pestilentziske forderffuelige Lufft aff hannem/ som er skendig vtilbørlig snack oc tale/ som kommer aff it vrent Hier-
4. te. Det fierde Tegn er/ at de skulle haffue deris Bolige for sig selff/ langt vde fra andre Folck/ saa som den rige Fraadsere nu haffuer sin Bolig oc Verelse i Helffuedis affgrund/ langt fra de Gud-
5. fryctigis Hus oc Bolig. Det femte Tegn er/ at de obenbarlige vdraabis/ det er/ Louens forbandelse vdraabis offuer dem/ som obenbare forkyndis offuer alle Aandelige spedalske/ det er/ de som icke giøre Penitentze.

Ezech. 16.

Men huad Raad er der imod denne Aandelige Spedalskhed? Intet Menniskis Konst kand læge hende. Det er ickon en Doctor oc Læge som kand føre Raad mod hende/ som er JEsus CHRIstus: Der som denne Spedalske kommer til hannem/ oc ydmyger sig faar hannem/ paakalder hannem oc beder om helbrede/ da er alleruisiste oc forstandigste Læge strax redebon at hielpe/ hand afftoer først all den Aandelige Spedalskhed oc Vrenlighed met sit Blod: Dernæstværqueger hand oc styrcker de skrøbelige Lemmer/ met sin Aandelige Olie/ som er den HelligAand/ indtil saa lenge at de bliffue stercke oc fuldkommelige til pass. Derfaare skulle wi gaa til hannem met vor Troes Fødder: Hans Lægedom som oss ved Euangelij Predicken tilbiudis/ skulle wi anamme oc tage til oss met Hiertens Mund/ det er/ met en stadig Tro: Oc aff hannem skulle wi begere den krafftige Olie/ ved huilcken wi kunde komme til vor styrcke igien som wi haffde mist: Wi skulle ocsaa siden tage oss vel vare/ at wi icke miste igien denne salige oc krafftige Lægedom/ som er Guds Ord/ oc denne dyrebare Olie/ som er den HelligAand/ paa det at wi icke skulle falde vdi denne spedalske Siuge paa ny igien/ Der som wi det giøre/ da vil det siden bliffue diss verre at giøre oss helbrede. Thi naar nogen Siuge haffuer faaet forstor offuerhaand/ oc er fordybt rodfest/ da vil hun vere meget vanskelig at fordriffue.

Raad oc Lægedom imod den Aandelige Spedalskhed.

EFter at her nu er talet om disse Spedalsks villkaar oc skrøbelighed/ disligeste huorledis de søge hen til CHRIstum i deris Nød oc ydmygelige i en stadig Tro paakalde oc bekiende hannem/ oc er disligeste talet om den Aandelige Spedalskhed/ som er Synden/ oc huad Lægedom wi der imod skulle bruge: Saa vil ieg nu for det sidste/ som ieg loffuede/ ocsaa tale noget om/ huorledis Christus

IIII. Christi hiertelag mod alle bedrøffuede.

anammer oc hielper dem / huor aff wi kunde see huad Hiertelag hand haffuer til oss.

Euangelisten siger: **Der hand saa dem / sagde hand til dem: Gaar hen oc beteer eder faar Presterne / oc der de saa ginge bleffue de rene.** Aff dette Christi Suar oc denne hans Gierning / kunde wi lætteligе døme om hans Hiertelag mod oss. Christus forsmaar icke oc foracter dem / som ere forsmaade aff alle: Hand suarer dem icke tuert / som de Rige pleye almindelige at suare de Fattige: Hand vender sig icke fra dem / eller vemmis ved dem / som kresne oc leckere Menniske pleye at giøre / naar de see nogen som er ynckelig plaget: Hand breyder dem icke deris Sorge oc Ælendighed / som de der lide vel / pleye tit at giøre ved dem der lide ilde: Hand taler dem icke haardelige til / oc siger: Huad haffuer ieg met eder at skaffe? I som aff Guds heffn oc straff ere bleffne Spedalske / oc ere derfaare vdeluctе fra Folck / saa at i icke maa haffue omgengelse met dem / hui giøre i eder saa dristige oc næseuise / at i saa løbe vd? Oc gaa saaledis oc raabe effter mig? Saadanne ord giffuer Christus dem icke / men hand hører dem ydmygelige oc veluillige / oc giør strax met en god vilie det som de begere oc bede hannem om / oc siger til dem: **Gaar hen oc lader Presterne skue eder.** Oc diss imellem men de saa giøre effter hans Befalning / da hielper hand dem ved sin Guddoms krafft oc mact / saa at de bliffue rene / oc faa deris helbrede.

Lærdomme her aff. Matth. 11.

1. Her met stadfester Christus sit rige oc glædelige Foriættelse / som saa liuder: **Kommer hid til mig / alle i som arbeyde oc ere besuarede / Jeg vil vederquege eder.** Disse Spedalske ere besuarede oc forlessede met en haard oc tung Byrde / som er baade Aandelig oc Legemlig Spedalskhed / de komme til Christum / hand hielper oc forlosser dem. 2. Her met stadfester ocsaa Christus sit Embede / at hand er en almindelig Læge / som kand oc vil læge oc helbrede alle. 3. Her aff lære wi ocsaa huad Sind oc Hiertelag hand haffuer til oss / hand vil oss alle vel / hand hielper alle foruden all fortieniste / slæt for intet / hand forskiuder ingen / for sin vanlycke oc ælendighed. Men lige som hand vaar villig at hielpe disse Spedalske / saa er hand oc villig at hielpe oss alle. 4. Her aff paamindis wi ocsaa / huad wi skulle giøre vdi vor Gienuordighed / som er / at wi skulle fly hen til denne almindelige Læge Jesum Christum. Derfaare ihuad Gienuordighed oc Modgang wi lide her i Verden / enten Aandelige eller legemlige / da lader oss løbe hen til denne Læge / icke met Føderne / men met vort Hiertelag oc Attraa / oc biude hannem icke Guld eller Penninge / men en stadig Tro / saa skulle wi visselige fornemme hans Mildhed oc Barmhiertighed mod oss. Thi det er icke mueligt / at hand skal lade oss gaa hielpeløse bort / saa at

hand

hand io skal forbarme sig offuer oss/ effterdi at hand er Barmhiertigheds Brønd oc Veldekilde/ som aldrig staar til at tømme.

Om den Anden.

Vaar hen oc beteer eder faar Presterne. Disse Spedalske/ som Christus ickon met it ord helbreder/ i det de gaa hen fra hannem/ dem sender hand til Presterne: Huilcke endog de vaare wgudelige oc gerige/ saa vaar dog deris Embede aff Gud/ oc aff hannem befalet. Men huorfaare sender hand dem til Presterne? Der vaare mange oc drabelige Sager til.

Der Sager hui Christus sender dem til Presterne.

Den første Sag vaar/ at hand i saa maade vilde forsøge deris Tro/ om de vilde tro hans Ord oc Foriættelser. Thi Gud pleyer i mange maade at forsøge sine Christne/ om de ville bliffue fast oc stadig i Troen eller icke/ oc det giør hand icke for deris verste/ eller paa deris skade/ men at Troen kand der met prøffuis oc forsøgis/ oc formedelst Fristelse/ lige som met en Ild/ rensis oc affbrendis/ och saaledis findis pur oc reen. Saaledis bleff Abrahams Tro forsøgt/ der hand fick befalning aff Gud/ at hand skulde gaa hen oc sla sin eniste Søn ihiel. Saaledis forsøgte Christus den Cananeiske Qvindis Tro. Saadanne Exempel haffue wi oc mange flere/ saa som Jobs/ Josephs/ Dauids/ oc mange andre Christnis.

I. At forsøge deris Tro.

Genes. 27.

Matth. 15. Marc. 7

Den anden Sag vaar/ at hand met denne sin Gierning vilde stadfeste det hellige Predicke Embede oc Kircke tieniste/ som vaar indskicket oc befalet aff Gud. Thi Presterne haffde Befalning vdi Guds Low/ at de skulde kiende oc døme om Spedalskhed: Oc de som vaare rene oc vel ved deris Helbrede/ dem skulde de anamme i den Christne Menighed/ Men de som vaare spedalske oc wrene/ dem skulde de vdelycke. Thi der som Christus haffde icke skicket dem hen til Presterne/ at de skulde lade dem skue oc besee sig/ da haffde hand siuntis at ville offuertræde Mosi Low/ huilcken hand icke vaar kommen at opløse oc offuertræde/ met at beuise Lydighed oc fuldkomme.

II. At stadfeste Predicke embedet oc Kircketienisten.

Matth. 5.

Den tredie Sag vaar/ fordi at Louen oc Prestedømet i det gamle Testamente/ vaar vidnesbyrd om Christo/ som hand selff siger: **Randsager vdi Scrifften**/ det er/ vdi Louen oc Propheterne/ **Thi den vidner om mig.** Fordi at Presterne vaar befalet i Louen/ at de skulde døme om Spedalske sot/ oc tage Offer aff dem som vaare bleffne rene oc helbrede/ Det vaar en Figur oc Lignelse om Christi krafft/ som icke aleniste kand døme om Spedalskhed/ men kand ocsaa helbrede dem/ som der met ere befengde: Oc det formedelst sit eget Legemis Offer oc sit dyrebare Blod.

III. For Louens vidnesbyrd om Christo. Iohan. 5.

IIII.
Beuisning at Messias er kommen.

Den fierde Sag vaar/ at Presterne skulde aff dette Mirackel lære/ at Messias vaar da visselige kommen. Thi saaledis haffde Esaias forkynt oc sagt lang tid tilforn/ at Christus skulde met vnderlige Miracke! beuise sig at vere forhaande/ iblant huilcke dette ocsaa neffnis at hand skulde oplade de blindis Øyen/ oc rense de Spedalske. Derfaare/ den tid Presterne saae dette Miracke! oc Guddoms gierning/ da skulde de aff Esaiæ Prophetie haffue betenckt/ at Jesus Mariæ Søn vaar visselige den sande Messias/ som i fordom tid vaar loffuet oc tilsagt de hellige Forfædre/ besynderlige efftetdi at alle Prophetierne om Christi tilkommelse skøde alle hen til denne næruerendis tid.

Esa. 42.

V.
At Presterne skulde vise Folck til Christum.

Den femte Sag vaar/ at naar Presterne vaare aff dette Miracke! offuervundne/ saa at de maatte beslutte oc bekiende/ huad heller de vilde eller ey/ at Christus vaar kommen/ de da skulde vise deris Tilhørere oc det gantske Folck til Christum/ som er den allerlærdiste oc forstandigste Læge/ baade til Legemens oc Aandens Sugdom oc Breck: Huilcket de dog icke giorde/ paa det at de icke skulde miste noget aff deris Rente. De haffue endnu paa denne dag mange som efftetfølge dem i dette stycke/ besynderlige i Paffuedommet.

VI.
At de Spedalske skulde beuise Tacknemmelighed.

Den siette Sag vaar/ at naar disse ti Spedalske vaare formedelst Presternis Vidnesbyrd kiende rene oc helbrede/ oc vaare anammede igien i den Christne Menighed/ at de da skulde met Offer oc Tacksigelse beuise deris Tacknemmelighed/ mod Gud oc det hellige Predicke Embede.

Papisternis vildfarelse om Scrifftemaal.

MEn foruden disse rette Sager/ for huilcke Christus sende disse Spedalske til Presterne/ haffue Papisterne optenckt en anden/ som er/ at de skulde bekiende deris Synd faar Presterne/ huor aff de stadfeste deris Lærdom om deris huiske scrifftemaal/ oc ville at it Mennicke vdi sit Scrifftemaal skal opregne alle sine Synder/ met alle sine omstendige vilkaar/ lige som det er tilgaaet oc vederfaret/ huilcket vdi Sandhed er aldelis vmueligt. Derfaare vrie Papisterne denne Text wrettelige hen i en vrang mening/ oc met deris allegoria, oc Aandelige vdtydning/ giøre de Snarer/ huor met fattige bedrøffuede Samuittigheder ynckelige indsnæris oc fangis: Och saaledis giøre de aff dette trøstelige Euangelio/ it Fengsel oc Bøddeli/ til at martre oc plage arme Samuittigheder met. Huad hører ieg her? Maatte nogen sige/ maa mand icke da bruge det hemelige Scrifftemaal? Jo mand maa vel beholde oc bruge det/ men icke for denne Papisternis vdtydning skyld/ icke heller paa Papistiske vijs/ huilcki der lige som Domnere vdkreffue Regenstaff for alle Synder/ oc vil at mand skal opregne dem alldsammen/ Oc sige ney til/ at mand ingelunde kand faa forladelse paa nogen Synd/ vden saa er at mand fuldkommelige oc

Gienfigelse.

Snar.

ge oc

lige oc til pricke opregner alle de Synder mand haffuer giort oc bedreffuet/ huilcke intet Menniske selff kunde vide eller kiende/ som Dauid bekiender. Efterdi at ingen er til som selff veed oc kiender sine Synder/ huorledis skulde hand da kunde opregne dem faar en anden?

Psalm. 17.

MEn der ere andre merckelige oc drabelige Sager/ huorfaare wi bruge det hemelige Scrifftemaal i vore Kircker/ For det nytte oc gaffn som der kommer aff/ som er meget oc mangfaaldigt.

Sager hui mand bruger det hemelige scrifftemaal.

Den første Sag er/ at de vlærde oc vforstandige kunde diss bedre i denne hemelige Samtale vnderuisis oc læris/ om den Christelige Religion/ oc i deris Catechismi Lærdom. Fordi mange høre vel predicken Aar fra Aar/ men dog mercke de enten lidet eller intet der aff/ oc kunde de derfaare mere forbedris vdi en samtale met en Gudfryctig oc lært Prest/ end aff mange Predickener/ Thi der kand mand vdspørge huad mand tuiler paa/ oc lære det mand icke veed.

1. At vnderuisse de vforstandige.

Den anden Sag er/ at Presten i denne Samtale kand forfare huad Vngdommen forbedrer sig: Thi en god Siælesørgere bør icke aleniste obenbare at predicke oc lære Saligheds Lærdom i Almindelighed/ Men hans Embede vdkreffuer ocsaa/ at hand skal effter Sancte Pouels Exempel forfare Hus fra Hus/ huad hans Tilhørere forfremme sig vdi gudfryctighed. Fordi vdi denne hemelige Samtale skal Presten opegge oc øgre de Lade oc Søffnefulde/ hand skal rose oc loffue deris flitighed som meget forbedre sig/ oc raade dem hart til at bliffue varactige til enden vdi saadan øffuelse.

2. At forfare huad Vngdommen forbedrer sig.

Den tredie Sag er/ at mand i denne hemelige Samtale kand vdkreffue Regenskaff aff huer for sin Tro/ oc faa at vide huad mening de haffue som mand haffuer nogen tuil paa/ at skulde vere forførde met falske Kætters Lærdom/ oc der som mand formercker dem at vere faldne fra den rette Tro/ de da kunde foruisis fra det Høyuærdige Sacramente.

3. At forfare om nogen er forført.

Den fierde Sag er/ at de som haffue en bange Samuittighed for deris Synds skyld/ kunde vdi denne Samtale hielpis/ met lærdom/ Raad oc Husualelse/ besynderlige om nogen haffuer noget hart stød vdi sin Samuittighed/ saa at hand idelige oc haardelige plagis der met. Thi de Folck bære sig ret at/ som i deris banghed giffue sig til deris Siælesørgere oc Sogneprest/ at de aff hannem kunde oprettis oc faa Husualelse.

4. At trøste bange Samuittigheder.

Den femte Sag er/ at endog den som troer oc forlader sig paa Christum/ er visselige affløst aff Synden/ Thi efterdi at Synden er it affald aff Guds Low oc vilie/ huor met der følger forplictelse til den euige Fordømelse/ da ere visselige alle de affløste/ som tro oc forlade sig paa Guds naadige Foriættelse/ effter disse ords lindelse:

5. At mand kand faa til sagn paa Synds forladelse.

Huo som troer paa Sønnen/ hand haffuer det Euige Liff. Huor aff der følger/ at en ret Affløsning er/ at det Menniske som troer/ bliffuer fri fra den euige Død oc Fordømmelse: Dog alligeuel er det alle Menniske saare nyttigt oc gaffnligt/ at de i besynderlighed høre Euangelium/ ved huilcket Syndernis forladelse/ oc Himmerigis Rige tilsigis formedelst Presten/ dem som tro. Thi da opladis Himmerigis Rige/ naar Euangelium/ som predickis faar Menninsken/ anammis met Troen.

Iohan. 3.

Huad affløsning er.

Om det Tredie.

EN aff dem/ der hand saa/ at hand vaar bleffuen reen/ vende hand sig tilbage/ oc prisede Gud met høy Røst/ oc falt ned paa sit Ansict faar JEsu Fødder/ oc tackede hannem/ oc den vaar en Samaritan. J denne Samaritan see wi it smuct Tacknemmeligheds oc Tacksigelsis Exempel. Men paa det at wi aff hans Exempel kunde opueckis til Tacknemmelighed/ da vil ieg tale noget om den rette Tacksigelse/ i saa maade: Først/ vil ieg sige huad Tacksigelse er/ Oc huad Sager der ere til. Dernæst/ huad der hør til en ret Tacksigelse. Oc for det sidste/ huorfaare wi skulle tacke.

Om Tacksigelse try ting at acte. 1. 2. 3.

I. Huad Tacksigelse er.

OM det første/ Huad er Tacksigelse? En ret Tacksigelse er/ at mand kiender oc anseer de Velgierninger som Gud hannem beuist haffuer/ bekiender dem/ oc aff it tacknemmeligt Hierte priser oc berømmer Guds godhed derfaare. Dette se wi klarlige i denne vor Samaritan: Hand seer oc kiender sig at vere reen giort aff sin Spedalske Siuge: Hand bekiender det obenbare: Oc hand kommer tilbage igien til Christum met it tacknemmeligt hierte/ tacker hannem for sine Velgierninger/ oc priser hans Godhed.

Sager til Tacksigelse. 1. 2. 3. 4. 5.

Til saadan retsindig Tacksigelse ere disse efterfølgende Sager/ som ere: at mand først rettelige kiender Gud/ som giør oss til gode. Dernæst at mand rettelige kiender sig selff/ som anammer saadanne Velgierninger. For det tredie/ at mand ocsaa anseer oc kiender de velgierninger som sig er beuist. For det fierde/ at mand haffuer it tacknemmeligt Hiertelag/ som i en retsindig tro er fyrigt oc brendendis/ til at rose oc berømme Guds godhed/ huilcket wi altsammen see vdi denne Samaritan. Hid hører ocsaa andre tacknemmelige Menniskis Exempel/ som skulle opuecke oss til Tacknemmelighed.

II. Huad der høre til tacksigelse.

WJ haffue nu hørt huad Tacksigelse er/ oc huad Sager der ere til: Nu ville wi ocsaa see huad der til vdkreffuis. Til en Tacksigelse

gelse vdkreffuis tu ting/som ere: Først huad Dyder der altid skulle vere tilstede/ oc aldrig kunde skillis fra en ret Tacksigelse. Dernæst maade oc viis huorledis mand skal tacke.

I. Huad Dyder der skal vere i tacksigelse.

De Dyder som skulle vere tilstede vdi Tacksigelse ere besynderlige to/ som ere: Sandhed oc Retfærdighed. 1. Denne Dyd Sandhed hun retsindelige oc obenbare bekiender Gud/ som giorde vel mod oss/ lige som denne Samaritan giorde/ Oc hun vdelycker Hyckleri oc Løgn. Hyckleri vdelyckis/ saa at mand icke tacker met Munden aleniste/ som den hoffmodige Phariseer giorde/ der Lucas omtaler/Men at mand tacker baade met Hierte oc Mund. Løgn vdelyckis ocsaa/ saa at mand icke tillegger oc tacker Gud/ for den fremgang mand faar vdi slem oc vtilbørlig handel: Saa som en Røffuere vilde tacke Gud for it stort Roff oc Byte som hand haffde bekommet: Eller en Hore vilde tacke Gud for en deylig oc skøn Bolere/ ✕ Der som nogen vil tacke Gud for saadan handel/ da er hand en Løgnere oc slemmelige liuer Gud paa/ thi hand er icke den som vil forfremme vret oc vtilbørlige Ting. 2. Den anden Dyd Retfærdighed hun vdelycker Hoffmod oc Vanbrug/ at mand icke vrettelige oc vloulige bruger de Velgierninger som mand aff Gud bekommer: Oc tuert imod paaminder denne Dyd Retfærdighed/ at mand skal beuise sin Tacknemmelighed/ ydmyge sig faar Gud oc paakalde hannem.

Sandhed.

Luc. 18.

✕ Item om en Tiran oc Trætactige Mennisker/ vilde tacke Gud for lyckelig fremgang i en vretfærdig Sag.

Retfærdighed.

2. Huorledis mand skal tacke.

Maade oc viis huorledis mand skal tacke Gud/ giffuis klarlige tilkiende/ baade aff denne Samaritans Exempel/ oc aff disse S. Pouels ord: **Jeg tacker Gud ved Jesum Christum.** Fordi i det at Apostelen siger/ **ved Jesum Christum**/ da giffuer hand tilkiende. 1. Først/ at vdi all Tacksigelse skal Troen for alle ting vere tilstede/ oc haffue forspringet. 2. Dernæst/ at wi skulle bekiende/ at huad Velgierning oss er beuist/ det haffue wi faaet ved Jesum Christum. 3. Der foruden/ at wi skulle vende alting hen til Guds ære. 4. For det sidste/ at wi skulle vide/ baade at vor Tacknemmelighed er Gud behagelig ved JEsum Christum/ oc at wi ved den samme JEsum Christum haffue en fri tilgang til Gud Fader/ saa at wi dristelige maa tacke hannem for sine velgierninger.

III. Huorfaare wi skulle tacke.

NV følger det tredie Spørsmaal/ som er/ Huorfaare mand skal tacke Gud? Job tackede Gud for den Plage oc Straff som hand haffde hannem paalagt: Denne Samaritan tacker Gud/ for hand haffde skild hannem ved sin Siugdom oc Plage. Der aff følger/ at mand skal tacke Gud baade for Modgang oc Metgang/ dog i atskillige maade.

1. For Modgang.

Naar du vilt tacke Gud for Modgang oc for det onde som du lider/ saa som før Kaarsset oc anden Gienuordighed/ da skalt du

Fire ting at acte.

giøre fire ting. Først/ skalt du lade Kaarsset oc Byrden som dig trenger/ vere dig en paamindelse om din Synd/ oc om en aluerlig Penitentze oc Omuendelse til Gud: Fordi Kaarsset er it Vidnesbyrd/ om Guds Dom oc Vrede for Syndens skyld. Dernæst/ skalt du tage Kaarsset oc Modgang/ lige som din allerkieriste Faders Rijs/ huor met hand tucter oc reffser dig/ paa det at du icke skalt forfaris oc forderffuis met de vgudelige. Siden skalt du aluerlige aff Hiertet tacke Gud for denne sin faderlige reffselse. For det sidste skalt du ydmygelige bede Gud/ at hand enten vil fri oc redde dig fra den Byrde oc Kaarss som dig trenger/ eller oc det naadelige formilde/ met saa skel/ at Guds ære oc din egen Salighed icke skal der ved forhindris.

2. For Metgang.

For Metgang oc det gode skalt du tacke Gud/ oc loffue hannem at du vilt findis tacknemmelig all din Liffs tid. Oc denne tacknemmelighed staar her vdi/ at du først kiender oc veedst/ at alt det gode som dig er vederfaret/ er Guds naadige Skenck oc Gaffue. Dernæst/ at naar du bruger samme Guds gaffuer/ du da bekiender Guds Velgierninger/ oc priser den som haffuer giffuet dig dem. For det tredie/ at du vender dem hen til Guds ære/ oc din Næste til gaffn oc beste.

Vtacknemmelighed.

Dette er nu saa sagt om en ret Tacksigelse/ Men wi see/ disse ver/ at her kommer ickon en aff ti tilbage oc tacker Gud/ de andre ni gaa hen som vtacknemmelige Best/ der Gud haffde giort vel mod dem/ derfaare siger CHristus: **Vaare de icke ti som bleffue rene? Huor ere de ni? Bleff der ellers ingen funden/ som vende tilbage oc gaff Gud ære/ vden denne Fremmede?** Her see wi it forstreckeligt Exempel om deris Vtacknemmelighed/ som allerede haffde forglemt CHristi Velgierning/ der hand nu nys haffde beuist dem. Saadanne vtacknemmelige Menniske ere der mange til i Verden. Men huad vederfors disse ni? De miste Troen/ oc bleffue i deris Fordømelse/ i den sted at denne Samaritan hører disse Christi Ord: **Stat op/ gack bort/ din Tro haffuer hiolpet dig.** Denne Samaritan skulde wi efterfølge/ til vor eniste Saliggiørere oc Frelsermand/ som er/ den HERRE Jesus Christus/ huilcken met sin Fader oc den Hellig Aand skee Ære/ Loff oc Priis euindelige/ Amen/ Amen.

Den

Den femtende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Marci i det XVII. Capittel.

JEsus sagde til sine Disciple: Jngen kand tiene to Herrer / Thi hand skal enten hade den ene / oc elske den anden/ Eller hand skal holde sig til den ene/ oc foracte den anden. J kunde icke tiene Gud oc Mammon. Derfaare siger ieg eder: Sørger icke for eders Liff/ huad i skulle æde oc dricke/ Jcke heller for eders Legeme/ huad i skulle iføre eder. Er icke Liffuet mere end Maden? Oc Legemet mere end Klæderne? Seer til Fulene vnder Himmelen/ de saa icke/ de høste icke/ de sancke icke i Laden/ oc eders Himmelske Fader føder dem alligeuel. Ere i icke meget mere end de? Huo er iblant eder/ som kand giøre sig en Aln lenger / alligeuel at hand sørger derfaare. Oc hui sørge i for Klæderne? Skuer de Lilier paa Marcken/ huorledis de vaare/

Luc 16

Luc. 12.

De arbeyde icke/ despinde oc icke. Jeg siger eder/ at icke end Salomon i all sin herlighed vaar saa klædt/ som en aff dem. Klæder da Gud det Græss paa Marcken/ som dog idag staar/ oc i morgen kastis vdi Onen/ skulde hand icke meget mere giøre eder det? O i lidet troendis. Derfaare skulle i icke sørge oc sige? Huad skulle wi æde? Huad skulle wi dricke? Huor met skulle wi klæde oss? Effter alt saadant søge Hedninge/ Thi eders Himmelske Fader veed/ at i haffue alt dette behoff. Atspørger først Guds Rige/ oc hans Retfærdighed/ saa skal alt saadant tilfalde eder. Sørger derfaare icke for den anden Morgen/ thi den Dag i Morgen skal sørge for sig selff. Det er nock at huer Dag haffuer sin egen Plage.

Forklaring paa dette Euangelium.

Summa paa dette Euangelium

DEtte Euangelium er en part aff den lange Predicken/ som CHRistus haffde for sine Disciple paa Bierget/ huilcken Mattheus i sit femte/ siette oc siuende Cap. bescriffuer. Oc først straffer Christus i denne Part aff samme Predicken/ Gerighed oc Van-

1. tro/ saa som de Wdyder oc Laster/ der ingelunde kunde bliffue bestandige met den rette Guds tieniste. Fordi CHristus siger selff: **Jngen kand tiene to Herrer.** Dernæst/ faaregiffuer hand

2. oc fremsætter mange Beuisninger om Guds Forsiun/ Huor met hand fraraader Mennisken fra den skendige oc Hedenske Omhyggelighed oc Sorge for disse verdslige Ting: Huilcken Omhyggelighed der haffuer sin oprindelse/ en part der aff/ at mand icke veed oc kiender Guds Forsiun/ en part aff den metfødde Vantro som oss

3. alle følger aff Naturen. For det sidste/ faarescriffuer hand alle sine Tro Christne en fast oc visse Regel/ som saa liuder: **Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa ska alt det andet tilfalde eder.** Men paa det at ingen skal tencke/ at Christus vil her met forsuare Ladhed oc forsømelse/ da legger hand disse ord til: **Det er nock at huer dag haffuer sin Plage.** Dette er Summa paa dette Euangelium/ Nu ville wi skiffte det vdi nogle Artickler/ oc dem forklare.

Den

Den Første.

Om disse Christi ord/ Ingen kand tiene to Herrer.

Den Anden

Huor stor Forsiun oc Omhu Gud haffuer for oss.

Den Tredie.

Om denne Christi Befalning oc Foriættelse: Atspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa skal alt det andet falde eder til.

Om den Første

JEsus sagde til sine Disciple: Jngen kand tiene to Herrer / Thi hand skal enten hade den ene/ oc elske den anden/ Eller hand skal holde sig til den ene / oc foracte den anden.

Ved de to Herrer som Christus her siger/ at ingen kand tiene/ skulle wi forstaa tu ting som ere hinanden saa aldelis tuert imod/ saa at de icke kunde bliffue bestandige met huer andre: Men huor it aff dem er/ da maa det andet for nøden vige. Saa som Laster oc Dyder: Himmelske ting oc Verdslige: Aanden oc Kiødet: Den rette Gudstieniste oc Affguderi/ vnder huilcket gerighed ocsaa begribis: Gud oc Dieffuelen/ om huilcket S. Pouel siger: Huad Samquem haffue CHRistus oc Belial? Disse oc andre saadanne ting / som ere saa tuert imod huer andre / forstaaes ved de to Herrer. At ingen kand tiene saadanne Herrer/ er klar beuisning/ Fordi at de vdkreffue oc begere aff deris Tienere / de ting som ere tuert imod huer andre: Derfaare naar du atlyder den ene/ saa giør du strax den anden imod. Jsraels Folck vilde tiene baade Gud oc Baal paa en tid / som der staar i Kongernis første Bog/ oc i det attende Capittel: Hues vildfarelse Elias Prophete retter oc siger: Huor lenge ville i halte paa baade beē? Er HERREN Gud / da effterfølger hannem: Men er Baal Gud/ da følger hannem effter. Som hand vilde saa sige: J ville tiene to Herrer/ som biude oc befale eder at giøre de ting som ere imod huer andre / huilcket ingelunde kand skee/ vden at en aff disse Herrer skal foractis. Thi der som i tiene oc ære Baal/ da fortørne i Gud met it skendigt Horeri oc Affguderi.

Huad de to Herrer er.

1. Corinth. 6.

Huorfaare mand icke kand tiene to Herrer.

Exempel.

1. Reg. 18.

Denne Last straffer ocsaa Hoseas Prophete i dette samē Folck. Men Mennisken mene at de saaledis ville finde paa it gaat raad/ at de kunde tiene baade disse Herrer: Hedningene tiente baade Gud oc Dieffuelen. De malede Gud huid oc smuck / oc Dieffuelen sort oc grum/ der de bleffue atspurde hui de det giorde/ da suarede de:

Wi tiene Gud for hand skal giøre oss til gode: Men wi tiene Dieffuelen for hand skal icke giøre oss ont. Lige saa ere der mange Mange til paa denne dag/ som ville beholde en stor part aff det Papistiske Affguderi oc vrange Tro/ oc alligeuel ville de lade sig høre at de elske Guds ord oc den sande Religion. Wi ville ocsaa nu paa denne dag tiene Gerighed oc vor Bug/ oc rose oss dog alligeuel/ at wi rettelige tiene Gud. Men det kand ingelunde skee: Thi huo som tiener Dieffuelen/ hand haffuer forsaget Gud: Huo som elsker det Papistiske Affguderi/ hand forstører Guds Ords rene Kilde: Huo som tien Gerighed/ hand kand ingelunde tiene Gud/ huilcket Christus vil besynderlige vise oss i dette Euangelio. Huad aarsage er der til? Aarsagen scriffuer S. Pouel til Timotheum/ met disse Ord/

1. Timoth. 6.

De som ville vere rige/ falde i Fristelser oc i Dieffuelens snarer/ oc i mange daarlige oc skadelige begeringer/ huilcke som nedsiuncke Mennisken i forderffuelse oc fordømelse. Thi Gerighed er en Rod til alt ont/ til huilcken nogle haffde lyst/ oc fare vild fra Troen/ oc giøre sig selff megen Pine.

Gerigheds rette Conterfey.

Her affmaler S. Pouel retsindelig Gerigheds art oc nature/ huilcken der strider retlige tuert imod Gudfryctighed oc den rette Guds tieniste. Fordi de haffue atskillig forarbeidelse oc vdretning/ som ere ret lige tuert imod huer andre. Huo som tien gerighed hand falder i Dieffuelens snarer: Huo som tien Gud/ hand sønderslider Dieffuelens snarer. Gerighed nedsiuncker Mennisken i Forderffuelse oc Fordømelse: Gudstieniste frier Mennisken fra Forderffuelse oc fordømelse. Gerighed foruilder Mennisken fra Troen: Guds tieniste holder Mennisken fast i Troen. Gerighed inducffuer Mennisken i megen pine/ oc stor bedrøffuelse: Gudstieniste fører Mennisken til euig glæde. Gerighed er en rod til alt ont: Gudstieniste er en Kilde/ aff huilcken alt gaat kommer. Derfaare er det icke vnder/ at Christus siger:

Gerighed oc Gudstieniste lignis mod huer andre.

Jngen kand tiene to Herrer: J kunde icke tiene Gud oc Mammon: Fordi de stride imod huer andre/ oc haffue atskillige Jdræt oc forsæt. Gud biuder oc befaler dig/ at du skalt søge din Broders oc fattige Næstis nytte oc gaffn/ aff det som hand dig her i Verden giffuet haffuer: Men gerighed raader dig/ at du icke skalt søge din egen fordeel oc nytte/ oc giøre dig selff til gode/ som wi kunde see paa den rige Fraadsere. Gud biuder/ at du skalt hielpe oc giffue den Fattige aff dit Gods: Gerighed oc Mammon biuder/ at du met Ræt oc Wræt skal rage oc slide andris Gods til dig. Gud vil at du skalt leffue ædruelige oc sparsommelige: Mammon biuder at du skalt øffue dig i Druckenskaff/ offuerflødighed/ pral oc Vellyst.

Gud oc Mammon ere imod huer andre.

Men her skulle wi vel mercke/ at Christus siger icke ney til/ at mand io kand haffue Rigdom oc alligeuel tiene Gud: Thi Abraham vaar rig oc haffde meget Gods/ dislігeste Kong Dauid/ Joseph i Egypten/ Kong Ezechias/ Kong Josias/ Keyser Theodosius/ den Høffuitzmand Cornelius/ som nessmis i Apostlernis gerninger/ vaar ocsaa rig/ oc mange andre saadanne flere/ huilcke dog alligeuel tiente Gud: Huorledis kom det til: Fordi de tiente icke deris Rigdom/ men Rigdommen tiente dem. Derfaare siger Christus klarlige: **J kunde icke tiene baade Gud oc Mammon.** Huad er at tiene Mammon oc Rigdom? At tiene Rigdom er/ at sætte sit Hierte der til/ som Dauid siger: At skrabe oc slide Rigdom tilsammen met ret oc met wret: At tage sin Næstis gods til sig oc beholde det met wret/ oc icke effter Guds Befalning vederlegge hannem det: At falde fra Troen oc Guds Frycht for rigdoms skyld/ at mand den kand sammen sancke: Oc at optencke atskillige rencke oc ny fund at saffne Rigdom i hob met/ Alt dette her heder at tiene Rigdom. Men effterdi at gerighed er den synderligste Aarsage til den wnyttige oc Hedenske bugsorge/ da legger Christus vind paa at ville den affskaffe: Her vdi efterfølger hand forstandige Lægers Exempel/ huilcke naar de ville føre Raad til nogen Siuge/ da legge de først vind paa/ effter at de haffue giffuet tilkiende huor farlig siugen er/ at de met det første kunde fordriffue Roden oc Aarsagen til Siugen.

Mand kand vel haffue Rigdom oc dog tiene Gud.

Actor. 10.

Huad det er at tiene Mammon.

Psalm. 62.

Om den Anden.

I Skulle icke sørge for eders Liff/ huad i skulle æde/ Icke heller for eders Legeme/ huad i skulle iføre eder. Met disse ord forbiuder Christus icke den gudelige oc hellige Omhu oc Sorge/ men den Hedenske oc verdslige Omhyggelighed oc Bugsorge. Men paa det at ingen skal tencke/ at Christus met disse ord styrcker oc stadfester Ladhed oc Forsømelighed/ da vil ieg tale noget om loulig oc wloulig Omsorge/ før end ieg gaar til de Sager oc beuisninger/ met huilcke Christus legger vind paa at raade oss fra den wloulige hedenske omhu: Thi det giørs her fornøden behoff at see sig vel for/ oc vindskibelige skille den ene omhu fra den anden/ For lige som den rette oc sande Gudstieniste/ haffuer ingen større forgifft oc Pestilentze/ end den wloulige verdslige Omhyggelighed oc hedenske bugsorge: Lige saa er der intet mere vert at ynske oc begere/ end at huer vandrer omhyggelige vdi sit Kald faar Gud. Derfaare skal mand vide/ at der ere try slags Omhyggelighed: Den første er verdslig oc Hedensk/ Den anden er nødtørfftig oc hellig/ Den tredie er sammenblandet aff dem begge. Den wellimste omsorge er icke aleniste loulig oc

Huad Omhu her forbiudis.

Gerighed er Guds tienistis Pestilentze.

Try slags Omhu.

tilbørlig/ men ocsaa hellig oc saare nødtørfftig/ saa at huo som den icke haffuer/ hand kand icke regnis iblant Guds Børn.

I. Verdslig oc Hedensk omhu.

DEn vgudelige/ Hedenske oc verdslige Omhyggelighed oc Sorge/ er den som haffuer sin oprindelse aff Vantro oc aff Vankundighed/ at mand icke kiender oc forstaar sig paa Guds Forsiun oc forættelser. Denne Hedenske Omsorge fordømis i dette Euangelio aff Guds Søn selff/ oc forbiudis alle Guds Børn/ met mange oc krafftige Sager oc Beuisninger/ saa som wi her effter ville see. Denne verdslige oc vloulige Omhyggelighed/ kaldis stundem kiødelig omhu/ baade for hun kommer aff Kiød oc Blods vrette baguende Dom/ foruden Troen/ Disligest ocsaa for hun haffuer it kiødeligt forsæt oc seer ickon hen til kiødelige ting/ som er dette næruerendis Liffs rolighed oc tryghed.

Kiødelig omhu.

II. Gudelig oc nødtørfftig Omhu. I. Guds Ord. Roman. 12.

Det andet slags Omhyggelighed/ oc Omhu/ som ieg sagde at vere nødtørfftig/ gudelig oc hellig/ vden huilcken ingen kand regnis iblant Guds Børn/ den befalis oss i Guds ord/ oc met mange hellige Menniskis Exempel. Til de Romere i det tolffte Cap. siger S. Pouel saaledis: **Regerer nogen/ da skal hand vere omhyggelig.** Oc til Timotheum siger hand/ vdi det første Breffs femte Cap. **Der som nogen icke haffuer Omhyggelighed for sine/ oc mest for sine Husfolck/ da haffuer hand nectet Troen/ oc er verre end en Hedning.** Abraham/ Isaac/ oc Jacob haffde en Christelig Omsorge for deris Hus oc Folck. Joseph i Egipten haffde effter Kong Pharaos Befalning en gudelig Omsorge/ for de siu dyre Aars føde oc vnderholdning/ den tid hand haffde sagt Kong Pharao/ at der skulde komme siu fede Aar/ oc der effter siu magre oc dyre Aar. Daniel haffde en gudelig Omsorge vdi Babylon. De Gudfryctige Konger oc Propheter iblant Guds Folck/ haffde ingelunde kundet vdret saa stor ting som de giorde/ der som de icke haffde hafft Christelig Omhyggelighed. S. Pouel i den anden Epistel til de Corinther/ i det elleffte Cap. Til de Colosser i det andet Cap. Oc i den første Epistel til de Thessalonicker/ giffuer tilkiende/ huor stor omhyggelighed hand haffuer for den Christne Menighed. Saaledis bør oc maa gudfryctige Konger haffue omhu for deris Rige oc vndersaatte: Husbonder oc Hustruer for deris Hus oc Tiund: Guds ords Tienere for deris Sognefolck oc Tilhørere: Skolemestere for deris Discipler: Embetzmend for deris Suenne oc Læredrenge. Kaart at sige/ huert Menniske vdi sit Kald/ maa haffue saadan Christelig oc hellig Omhyggelighed: Ja de skulle den haffue/ der som de ellers rettelige ville staa deris Kald oc Embede faare.

1. Timoth. 5.

2 Exempel. Genes. 41.

Dan. 2.

2. Corinth. 11. Coloss. 2. 1. Thessal. 2.

Fem stycker høre til en Christelig Omsorge.

Men paa det at denne hellige oc Christelige omsorge icke skal besmittis met nogen groff Last/ da skal mand vel acte fem stycker/ som

som der til vdkreffuis: Jblant huilcke det første er Guds Bud/ fordi it gudfryctigt Hierte skal intet tage sig for Hender/ vden Guds Bud oc Befalning. Derfaare skal den som vil haffue nogen Christelig oc hellig omsorge i sit Kald/ see til at hans Kald er ærligt oc louligt/ oc befalet aff Gud/ der som det icke er/ da kand hans omsorge icke vere loulig. Dernæst skal denne Christelige oc hellige omsorge komme oc skee aff Troen: Fordi vden Troen kand intet vere Gud behageligt. For det tredi/ effterdi at det er som Dauid siger **Vden HERREN vaacter Staden/ da vaage de forgeffs som beuare hannem/** da skal mand idelige paakalde Gud oc tacke hannem: Bøn oc Paakaldelse skal skee/ at mand der met kand begere hielp oc bistand aff Gud: Tacksigelse skal mand giøre at wi tillegge Gud all lycke oc fremgang vdi vor loulige omsorge/ oc icke vor Forstand oc Værdighed. Thi den beste Lægedom som mand kand faa imod Hedensk oc verdslig Omsorge/ er at indfly til Gud met en aluerlig Bøn/ Huilcket S. Pouel lærer i sin Epistel til de Philipper i det 4. Capit. met disse Ord: **Verer icke omhyggelige for nogen ting/ men i alting/ Lader eders begering obenbaris i eders Bøn oc Formanelse/ met Tacksigelse faar Gud.** For det fierde/ skal vor Omsorge besynderlige for alle ting skee til Guds ære.: Thi endog at mand skal haffue Omhu for sit Hus oc Hiem/ at det kand gaa der vel til/ Dog alligeuel skal den største oc besynderligste Omhyggelighed vere for Guds ære. For det femte/ om det saa skeer at det icke gaar effter vor vilie met vor Omsorge oc Omhyggelighed/ saa at det faar lyckelig fremgang/ da skulle wi giffue oss vnder Guds faderlige vilie/ vdi en ret Guds Fryct oc Ydmyghed/ effter S. Peders Raad som siger: **Ydmyger eder vnder Guds veldige Haand/ at hand skal ophøye eder i sin tid. Kaster all eders Omhu paa hannem/ Thi hand haffuer Omhu for eder.** Oc Dauid siger/ i den femte Psalme til halfftrediesinds tiue: **Kast din Omhu paa HERREN/ oc hand skal nære dig: Oc hand skal icke lade den retferdige euindelige bliffue vdi Wro.**

1. Guds Bud
2. Troen.
3. Bøn oc tacksigelse.
Psal. 117.
Philip. 4.
4. Guds ære.
5. Guds fryct oc ydmyghed.
1. Petr. 5.
Psalm. 55.

Det tredie slags Omsorge sagde ieg at vere sammen blandet baade aff den loulige oc aff den wloulige/ hun er saadan/ at hun i nogen maade siunis at vere gudelig/ oc i nogen maade Hedensk oc wchristelig: Saa som naar wi vel tage vare paa oc haffue Omhyggelighed for det som vort Embede oc Kald vdkreffuer/ huilcket Gud aluerlige vdkreffuer aff oss: Men for den metfødde Tuilactighed som aff Naturen er vdi oss alle/ om Guds Forsiun/ gaa wi offuer

III. Blandet omsorge.

wi offuer Sereffuet oc Maalet/ oc falde slemmelige ind vdi Guds Embede. Saa som naar en Husbonde optucter sine Børn ret oc gudelige/ haffuer omhu for sin Tiund oc Folck/ som tilbørligt er/ Men hans offuermaade oc store omhyggelighed driffuer hannem til Vtaalmodighed/naar hans Arbeyde oc omhyggelighed vil icke gaa for sig/ oc lempe sig saa som hand vil. Derfaare skal it gudfryctigt Mennistke kaste den omsorge paa HERREN/ oc giøre sit Embede aluerlige met flid/ oc icke lade sin gudelige omsorge besmittis met Hedenskt Vantro oc Bugsorge/ pga det at naar wi haffue bortkast oc ere quit ved saadan Hedenskt Vantro oc Angist/ wi da kunde haffue induaartis Fred i vor Samuittighed / oc kunde vere diss venligere oc mere beleffuen mod Menntsken/met huilcke wi skulle tiene en HERRE oc Gud/oc slæt skille oss aff met Mammons tieniste/ oc den Hedenske Omsorge.

Dette haffuer ieg saa nu sagt om de try slags Omhyggelighed/ at wi kunde vide huorledis wi maa vere omhyggelige/oc dislige ste huad Omhyggelighed Christus forbiuder oss i dette Euangelio. Hand raader oss icke fra den Christelige oc hellige Omhyggelighed/ huilcken hand selff haffde allermest/ men ickon fra den Hedenske oc verdslige Omhu oc bugsorge. Nu ville wi see aff Texten/ huad Sager oc Beuisninger hand haffuer der til. Hand fremsætter her sex Sager effter huer andre/ huor met hand beuiser oc stadfester Guds Forsiun oc Omhyggelighed for oss/ saa at wi der aff klarlige kunde see/ at oss bør at offuergiffue den Hedenske Omhyggelighed/ som kommer aff Vantro oc Vankundighed/at mand icke kiender Guds Forsiun for oss.

Sex Sager hui wi skulle offuergiffue verdslig omhyggelighed

I. Gud giffuet det meste hui skulde hand icke giffue det mindste.

DEn første Sag huorfaare wi skulle offuergiffue oc forlade den Hedenske oc Verdslige Omhyggelighed / sætter Christus met disse Ord: **Er icke Liffuet mere end Maden? Oc Legemet mere end Klæderne?** Det er/haffuer Gud giffuet eder det meste oc beste/ foruden all eders Sorge oc Omhu/ hui skulde hand icke da ocsaa giffue eder det som ringere er? Efterdi da at hand foruden all eders Omhyggelighed oc Omhu haffuer giffuet eder Liff oc Legeme/ som ere store oc ypperlige ting/ hui skulde hand icke ocsaa giffue eder Føde oc Klæde / til at opholde oc nære dem met? paa det de kunde bliffue ved mact oc icke forfaris? Besynderlige efterdi at hand selff haffuer skabt oc skicket alt dette/ oss til gaffn oc beste.

II. Gud føder Fule/ hui skulde hand icke føde oss.

Den anden Sag: **Seer til Fulene vnder Himmelen/ De saa icke / de høste icke / de samle icke i Laden/ oc eders himmelske Fader føder dem alligeuel: Ere i icke meget mere end de?** Det er / efterdi at Gud eders himmelske Fader føder oc forsørger Fulene vnder Himmelen / som ere meget

meget ringere end i ere/ der som i ansee eders ypperligheds oc værdigheds Stat/ hui skulde hand da icke føde eder som hand haffuer skabt effter sit Ansict oc Billede? Met denne beuisning om Guds Forsiun trøster Dauid sig der hand siger: **Den som giffuer Queg deris Foder/ oc de vnge Raffue som raabe til hannem.**

Psal. 147. Sørger Gud for en skadelig oc wnyttig Raffue Vngge / hui skulde hand icke forsørge it Christet Menniske.

Den tredie Sag: **Huo er iblant eder/ som kand giøre sig en Aln lengre/ alligeuel at hand sørger derfaare.** Som hand vilde saa sige: Eders Omsorge der i tage eder til for Klæder oc Føde/ hun er forfengelig oc wnyttig. Gud giffuer huert Menniske sit Maal huor høy eller lau / huor tyck eller smal huer skal vere/ oc det giør hand vden all eders Omsorge oc Omhu: Hui skulde hand icke giffue eder Klæderne vden eders Hedenske omhyggelighed oc Vantro/ om Gud oc hans Forsiun / lige som hand haffde nogen tid sagt ney til/ at hand icke vilde vere tilstede hos eder i eders Arbeyde oc bestilling / oc giffue der vdi Lycke oc velsignelse.

III. Gud beskicker huer sin Høylighed / saa beskicker hand ocsaa Liffs næring

Den fierde Sag: **Skuer de Lilier paa Marcken/ huorledis de vaaxe/ de arbeyde icke/ de spinde oc icke. Jeg siger eder/ at icke end Salomon i all sin Herlighed vaar saa klædt/ som en aff dem. Klæder da Gud det Græss saa paa Marcken/ som dog i dag staar/ oc i Morgen kastis vdi Onen/ skulde hand icke da meget mere giøre eder det? O i lidet Troendis.** Vrterne paa Marcken drage Sap oc Vædske op aff Jorden / saa som HErren haffuer det tilforn beskicket: Oc der ved klædis de saa herlige/ saa at Kong Salomon naar hand vaar i sin allerstørste Herlighed oc skøniste klæder oc Smycke/ vaar icke end da saa smuck oc saa vel prydet/ som en aff de. Efterdi at Gud giør saadant mod Vrterne paa Marcken / som den ene dag staa / oc den anden dag ere foruisnede / borttraadde / opædne aff Queg / eller brende oc bliffue til intet: Hui skulde hand icke klæde eder / som hand haffuer skabt til euig Herlighed oc Glæde?

IIII. Gud klæder Vrter paa Marcken / hui skulde hand klæde oss gan nøgne.

Den femte Sag: **Derfaare skulle i icke sørge oc sige? Huad skulle wi æde? Huad skulle wi dricke? Huormet skulle wi klæde oss? Effter alt saadant søge Hedningene.** Som Christus vilde saa sige: J haffue tilforn veret vanuittige som Hedningene/ oc viste intet aff Guds Forsiun/ oc haffde icke Tro til Gud: Men effterdi at i nu ere anderledis vnderuiste/ at i vide at Gud haffuer Omsorge for Eder/ Huorfaare ville i da met saadan Hedensk Vantro atspørge/ huad i haffue behoff til dette Liff?

V. Bugsorge hør Hedninge oc icke Christne til.

Den

VI.
Gud veed huad wi haffue behoff/ derfor skulle wi lade hannem sørge.

Den siette Sag: **Eders Himmelske Fader veed at i haffue alt dette behoff.** Merck dette vel: CHRistus siger icke/ Den stercke/ mectige/ veldige/ forfærdelige/ nidkiere Gud/ som haffuer skafft Himmel oc Jord/ som besøger Forældrenis ondskaff paa Børnene/ hand veed huad i haffue behoff: Men hand neffner **Fader.** Hues Fader? **Eders Fader.** Huad for en Fader? **Eders Himmelske Fader.** Denne Fader/ efterdi hand er en Himmelske Fader/ da er hand den allerbeste/ den allermectigste oc den alleruisiste Fader. Er hand den allerbeste/ da vil hand gierne giffue eder sine Børn/ det som gaat er: Er hand den aller mectigste/ da kand hand hielpe eder/ oc giffue eder huad hand vil: Er hand den alleruisiste/ da veed hand huorledis oc huad hand skal giffue eder/ oc naar det er tid at giffue.

Merck dette vel.

Om den Tredie.

ATspørger først Guds Rige oc hans Retfærdighed/ saa skal alt det andet falde eder til. Udi disse faa Ord haffue wi tu ting at acte/ som ere: Christi Befalning oc hans Foriættelse. Befalningen liuder saaledis: **Atspørger først Guds rige oc hans Retfærdighed.** Foriættelsen følger effter met disse Ord: **Saa skal alt det andet falde eder til.** Derfaare ville wi først ansee Befalningen/ oc siden foriættelsen.

Tu ting her at acte.

I.
Christi Befalning.

BEfalningen liuder/ at wi skulle for alle ting atspørge Guds rige oc hans Retfærdighed. Her spørgis nu at først huad for it Rige Guds Rige er. Dernæst/ huordan hans Retfærdighed er. For det tredie/ Maade oc Vijs/ huorledis wi skulle atspørge Guds Rige.

I.
Guds Rige.

Guds Rige er trendefaald i den hellige Scrifft/ som ere: Hans Mectigheds Rige/ hans Naadis Rige/ oc hans Æris Rige. Hans Mectigheds Rige befaler icke Christus her at wi skulle atspørge/ men hans Naadis Rige/ ved huilcket wi faa en fri tilgang til hans Herligheds oc Æris Rige. Huad er hans Naadis rige? Det er det Rige der wi aff idel Naade oc Barmhiertighed anammis udi/ i det at wi tro Christi Ord oc Euangelio: Fordi Euangelium er lige som en Herolds Røst/ ved huilcken wi kaldis oc biudis til dette Rige. Om dette Rige taler Christus en anden sted/ oc siger: **Guds Rige er induaartis i eder.** Saa er derfaare dette Rige Guds Naade/ som Christi Euangelium tilbinder alle dem der tro: Dørren oc Indgangen til dette Rige/ er

1. 2. 3.

Luc. 17.

Guds

Guds Forjættelser: Vor Førere oc Ledsagere til dette Rige/er den HelligAand/ som helliggiør oc igienføder oss met Vandbaddet i Guds Ord. Met saa ord at sige: Dette Naadis Rige er Guds Barmhiertighed/ Synders forladelse/ Samuittighedens Fred/ befrielse aff Satans Rige.

Ephes. 5.

Huad er det for en Retfærdighed/ som CHristus her befaler oss at atspørge? Denne Retfærdighed er foruden alt tuil it nyt Leffnet oc Lydighed/ huilcken Gud vdkreffuer oc vil haffue aff sine: Oc kaldis hun Guds Retfærdighed/ for hun er Gud behagelig formedelst Troen/ ved huilcken wi ere forligte met Gud/ i CHristi Blod.

2. Guds Retfærdighed.

Maade oc Vijs/ huorledis wi skulle atspørge Guds Rige oc hans retfærdighed/giffuer CHristus selff tilkiende hos Mattheum der som hand saa siger: **Kommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere besuarede/ Jeg vil vederquege eder.** Huorfaare den rette oc eniste maade at atspørge Guds Rige er/at komme til CHristum. Men huad er det at komme til CHristum? Huorledis kunde wi komme til hannem? At komme til Christum er at høre hans hellige Euangelium/ at tro hans Ord oc Euangelium/ at holde sig til Christum ved en stadig Tro oc tryg Tillid/ oc aff Troen beuise hannem lydighed effter hans ord oc Euangelium/ effter som disse Christi Ord liude/ hos Johannem i det 14. Capit. **Huo som elsker mig/ hand holder mit Ord.** Men effterdi at ingen atspør dette Rige/ vden de som forstaa oc fornemme huor vsle oc ælendige alle de ere som ere vden for dette Rige/ da siger Christus for den Sag skyld: **J som arbeyde oc ere besuarede.** Derfaare skal Arbeydet oc Byrden som wi ere belessede met/ det er/ vor Synds oc vor retfærdige fordømmelsis følelse oc fornemmelse driffue oss til/at wi skulle atlyde Christo/som saa venlige oc mildelige kalder oss til sit Rige. Hans Forjættelse som efterfølger: **Jeg vil værquege eder**/ skal giffue oss Mod oc Mands hierte/at wi icke skulle forfærdis for hannem for Syndens skyld/ Men io dristelige atspørge hans Rige oc Retfærdighed. Derfaare skulde io disse Christi venlige ord oc løffte met rette opuecke alle Mennistis Hierte/ at komme til Christum oc i saa maade atspørge hans Rige oc Retfærdighed.

3. Huorledis wi skulle atspørge Guds Rige. *Matth. 11.*

At komme til Christum

Iohan. 14

Forjættelsen liuder saaledis: **Saa skal alt det andet falde eder til**/ det er/alt det i haffue behoff/oc eder kand tiene til dette Liffs ophold/ det skal eder rundelige giffuis. Men her maatte nu nogen sige imod: S. Pouel hand atspurde io flitelige Guds Rige/ huilcken ingen tuiler paa/ dog beklager hand sig/ i den anden Epistel til Corintherne i det elleffte Capit. At hand lider Hunger oc Tørst. Disligeste den hellige Patriarcha Jacob/ hand lider

II. Christi Forjættelse.

Naar nogen haffuer stor Lycke oc fremgang i Verden / da siger mand at Rigdom oc Gods falder hannem til. Saa siger ocsaa Christus her at det skal falde de gudfryctige til / huad de haffue behoff.

Nød for Korn oc andet huad hand haffuer behoff til dette timelige Liffs næring oc føde / saa at hand nødis til at drage vdi Egypten met Hustru / Børn oc gantske Hus / paa det at hand icke skulde met sit Folck suelte ihiel: Siunis da icke derfor denne Christi foriættelse at vere forgeffs? Her suarer ieg saa til: Christi foriættelse slar icke feil: Thi hand som er den rette Sandhed selff / kand icke liue. Fordi Christus som er vor Medicus oc Læge / hand veed allerbest / naar hand skal giffue oss Lægedom / oc naar hand skal forholde oss den. Saa efterfølger hand mere sin visdom / end vor daarlighed: Huorfaare wi skulle visselige forlade oss der til / at hand skal icke forlade sine. Men at hand stundem lader oss fattis huad wi haffue behoff til dette timelige Liff / der ere mange Sager til. 1. Den første er / at wi formedelst saadan Nød oc Trang / skulle diss ydermere øffue oss vdi Taalmodighed. 2. Den anden sag / at hand stundem kand straffe oc reffse oss met saadan Plage / for vore Synders skyld / met huilcke wi haffue fortørnet hannem. 3. Den tredie / efterdi at wi tit oc offte begere disse timelige Gaffuer til offuerflødighed / oc wi kunde dog vel behielpe oss met mindre / der som wi vilde lade oss nøye / da giør Gud ret der vdi / at hand ocsaa lader oss stundem miste det wi haffue behoff oc skulde hielpe oss met. 4. Den fierde Sag er / den store Misbrug / at naar wi haffue noget / da misbruge wi det / mere til Guds vanære end til hans ære. 5. Den femte Sag er / vor Wtacknemmelighed / at naar hand giffuer oss noget / da tacke wi hannem icke derfor. 6. Den siette Sag er / vor Vantro / at wi icke altid met en stadig Tro oc Tillid forlade oss paa hannem / vdi vor Modgang. 7. Den siuende Sag er / at wi tit oc offte mere legge vort Arbeyde oc Forstandighed til / huad Gud giffuer oc forlener oss her i Verden / end wi legge det den euige Gud til som giffuer oss det.

Siu Sager hui Chrisins stundem lader de fromme lide nød.

Derfaare om wi ville haffue oc nyde Guds velsignelse / da skulle wi bekiende oc giøre som Kong Dauid giorde / i det hand saa sagde:

1. Paralip. 30

HERRE det hør dig til altsammen / oc det som wi haffue faaet aff din Haand / det giffue wi dig igien.

Disse ord sagde Dauid der hand sammenlagde Guld oc Sølff oc huad behoff giordis / til at bygge Jerusalems Tempel met

Lige som den hellige Prophete Kong Dauid bekiender her / at alting oc alt det hand haffuer / hør Herren til / oc er hans: Lige saa vil hand vende det altsammen hen til Guds ære. At wi oc lige saa kunde giøre / der giffue oss Gud Fader sin Naade til / ved JEsum CHRIstum sin eniste Søn vor HERRE / huilcken skee Ære oc Priis euindelige / Amen / AMEN.

Den

Den sextende Søndag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Lucæ i det XVII. Capittel.

DEt begaff sig der effter / at Jesus gick i en Stad som hed Nain / oc der ginge mange aff hans Disciple met hannem / oc meget Folck. Oc der hand kom nær til Stads Porten / See / da bar mand en Død / som vaar sin Moders eniste Søn / oc hun vaar en Encke: Oc meget Folck aff Staden gick met hende. Oc der HERREN saa hende / da ynckedis hand der offuer / oc sagde til hende: Græd icke. Oc hand traadde til / oc rørde ved Baaren / Oc de som bare stode. Oc hand sagde: Du vnge Dreng / Jeg siger dig / stat op. Oc den Døde reysde sig op / oc begynte at tale / oc hand gaff hans Moder hannem. Oc der kom en redsel paa dem alle / Oc de prisede Gud / oc sagde: Der er en stor Prophete opstaaen iblant oss / oc Gud haffuer besøgt sit Folck. Oc denne tale om hannem ryctedis

tedis

tedis i det gantske Jødeske Land / oc i alle omliggende Land.

Forklaring paa dette Euangelium.

Roman. 15.

DEn hellige Apostel Sancte Pouel scriffuer vdi sine Epistel til de Romere / oc siger saaledis: Alt det som er tilforn screffuet / det er screffuet oss til Lærdom / paa det wi skulle haffue Haab / formedelst taalmodighed oc Scrifftens trøst. Derfaare / naar wi læse dette trøstelige oc lifssalige Euangelium / som nu paa denne dag predickis oc forhandlis / da skulle wi vide / at det icke aleniste høre til den Encke aff Nain / eller oc er screffuet for hendis skyld alene / men det hører til alle Menniske. Fordi at Christus lader i dette Euangelio see sin Guddoms krafft oc mact / hand giffuer tilkiende sit Hiertelag mod alle sorgefulde oc bedrøffuede / oc lærer ocsaa her / om sit Embede / huorfaare hand er kommen til Verden. Først lader Christus her see at hand er almectig / i det at hand raader oc biuder offuer Døden / som er Syndens Brødt oc saald. Dernæst giffuer hand ocsaa tilkiende / huad hiertelag hand haffuer til oss / i det at hand lader sig denne Enckis sorge oc nød gaa til Hierte / oc ynckis offuer hende. Sit Embede beuiser hand ocsaa / som er at hand skal giøre Dieffuelens gierninger til intet: Thi for den sag skyld er hand kommen til Verden / som Moses / Propheterne / Christus selff / oc Apostlerne vidne oc bestaa. Dette skal i almindelighed actis i dette Euangelio / men paa det at wi kunde der aff faa diss større nytte oc gaffn / da vil ieg der aff faaregiffue tre Artickle / huilcke ieg i denne Predicken vil forhandle.

Christus lærer her try ting.

1. Sin Almectighed.

2. Sit Hiertelag.

3. Sit Embede

1 Iohan. 3.

Den Første.

Huordant Christi Hiertelag er mod oss.

Den Anden

Dette nærnerendis Mirackels forklaring / met sine omstendige vilkaar.

Den Tredie.

Det gantske Menniskelige Kiøns Figur oc Billede.

Om den Første

EVangelisten forteller her en Historie om en død vng Dreng / hues Lig der bleff vdbaaret at det skulde begraffuis / oc der Herren saa det / da ynckedis hand der offuer / Thi hand vaar sin Moders eniste Søn / oc hun vaar en Encke. Der Christus seer denne bedrøffuede Encke / da tencker hand sig vijt om / hand betencker oc ihukommer det Menniskeli-

Christi tancker oc hiertelag.

niskelige Kiøns fald/ Dieffuelens Tiranni/ det store iammer oc ælendighed / som Menniskens Kiøn er vndergiffuet for Syndens skyld: Hand betencker ocsaa der hos sit Embede / som er / at hand skal giøre denne Dieffuelens matt til intet/ fordi hand seer i denne Encke it Exempel paa Menniskens wselhed oc ælendighed/ huilcket der paaminte hannem om Menniskens fald oc om sit Embede.

Derfaare haffue wi aff denne første Artickel/ tu ting at besinde: Det ene huordanne wi ere: Det andet huordan CHristus er mod oss: Wi ere i Sandhed arme/ bedrøffuede oc fordømde Folck/ oc kunde ingelunde aff vor egen Mact oc Formue komme aff saadan stor nød oc ælendighed. Christus er en sant Gud oc sant Menniske/ som for den skyld er kommen til Verden/ at hand skal saliggiøre det som er fortafft / Huilcken der i dette Mirackel lader see sit Hiertelag mog Menniskens kiøn: Thi hand er icke anderledis til sinds mod oss/ end hand vaar mod denne Encke: Hand lader sig hendis nød oc trang gaa til hierte/ saa lader hand sig ocsaa røre oc beuege aff vor Nød oc trang: Hand hielper hende/ saa vil hand oc lige saa hielpe oss. Det er det som Apostelen scriffuer til de Hebreer/ met disse ord: **Wi haffue saadan en ypperste Prest som kand haffue Metynck met vor Skrøbelighed.** Ja hand haffuer større Kierlighed til oss / end denne Encke kunde haffue til sin Eniste Søn / huilcken hun her met grædende taare følger til sin Graff oc Leyersted: Thi saa siger Propheten: **Kand oc en Moder forglemme sit spæde Barn/ at hun skal icke forbarme sig offuer sit Liffs Søn? Oc der som hun end forglemmer det / da vil ieg dog icke forglemme dig.**

Tu ting her at acte.
1. Huordanne wi ere.
2. Huordan Christus er mod oss.
Matth. 18.
Hebr. 5.
Esa. 49.

HVad sager ere der da til denne Christi wsigelige Kierlighed mod oss? Wi som ere met saa mange Synder oc Slemhed besmittede? J Sandhed wi haffue her ingen fortieniste/ wi haffue der til ingen værdighed: Men der ere fire andre Sager/ aff huilcke Christus beuegis/ at hand saa saare elsker oss/ oc beuiser oss saa stor veluillighed oc beleffuenhed.

Sager huorfaare Christus elsker oss.

Den første Sag er/ Christi faderlige Hiertelag mod oss: Thi wi ere skaffte aff hannem/ Derfaare ere wi hans egne/ for Skabningens skyld. Oc endog at hand veed/ at wi ere fulde aff wrenlighed oc Synder / dog alligeuel finder hand endnu noget aff sit i oss/ som er/ at wi ere hans Creatur. For den Sag skyld siger den vise Mand: **Du forbarmer dig HErre offuer alting/ thi du haffuer Mact / oc du bær offuer met Menniskens Synder/ paa det de skulle bedre sig/ Thi du elsker alt det som er til/ oc du hader intet aff det som du haffuer skafft?**

1. Christi faderlige hierte.
Sapient. 11.

2. Vor Skabelsis ypperlighed. Genes. 1.

Den anden Sag er/ vor Skabelsis ypperlighed oc værdighed: For wi ere skaffte effter Guds Billede/ effter som Guds egne Ord liude: **Lader oss skabe Mennisket/ effter vort Billede oc Lignelse.** Oc efftersi at dette Billede er mesten delen affslæt oc formørckt formedelst Synden/ da er Christus kommen til Verden/ at hand vilde fly det til rette igien/ Huilcket der skeer/ naar wi vdi en stadig Tro see til hannem/ oc der ved omskiffris til Guds Billede.

3. Wi ere Guds Tempel.

Den tredie Sag er/den endelige sag huorfaare Gud skaffte oss: Thi wi ere skaffte at wi skulle vere Guds Tempel/ i huilcken Gud skal altid æris oc prisis. Endog at dette Tempel er formedelst synden besmittet oc vanhelligt giort/ dog vaar Materien endnu tilstede/ aff huilcken Christus haffuer giort oc bygt it nyt Tempel.

4. Dieffuelens Rigis Forstøring. 1 Iohan 3.

Den fierde Sag er/ Dieffuelens rigis forstøring/ til huilcket Christus er kommen i Verden at forderffue oc ødelegge/ huilcken Forstøring oc Ødeleggelse/hand lader noget see oc giffue tilkiende i dette Mirackel. Christus haffuer offte giffuet sig i kamp met Dieffuelen/ hand haffuer tit dreffuet hannem paa flugt/ Oc paa det sidste offueruant hand hannem/ i det at hand stod op aff døde. Denne Christi Seyeruinding skulle wi fuldkommelige see paa den yderste Dommedag/naar vor yderste oc sidste Fiende/ som er Døden/ skal ødeleggis oc giøris til intet. Disse fire Sager haffue rørt oc beueget vor HERRE Jesum Christum/at hand anammede Mandom oc bleff it Menniske: Oc leed Pine vdi Kiødet/ det er/ paa sin Menniskelige Nature/paa Legeme oc Siæl/for det gantske Menniskens Kiøn.

Try ting ville telle oss i Troen/ at Christus haffuer icke oss kier. Philip. 2.

ENdog at dette Christi faderlige Hiertelag prisis oc rosis mange steder i den H. Scrifft/ oc beuisis met mange Mirackel/oc for alt met Guds Søns Lydighed/ at hand vaar sin Fader lydig indtil den forsmædelige Død paa Kaarsset: Dog alligeuel ere der try ting som legge vind paa at komme oss i en anden mening/de try ting ere Guds Low/vor egen Samuittighed/oc det megle onde oc gienuordighed som wi maa lide her i Verden. Thi disse try ting raabe stedse oc sige/ at wi ere forkaste aff Gud.

1. Guds Low. Deuter. 27.

Louen siger: **Forbandet er huer den som icke holder alt det som staar screffuet i denne Loubog oc giør der effter.** Oc der er ingen til/ som icke seer oc formercker sig at haffne offuertraadt Louen i mange maade. Lader oss see hen til Eua/ som laa nedslagen vnder Guds Low/ ickon for it eniste Buds offuertrædelse. Huad vil der bliffue aff met oss/wi som saa saare tit oc offte haffue fortørnet Gud.

2. Vor egen Samuittighed.

Denne Louens Sententz oc Dom stadfester Menniskens egen bange Samuittighed som er Menisket verre end tusinde Vidnesbyrd/

byrd/ effter det almindelige Ordsprock/ Conscientia mille testes, Samuittigheden er saa god som tusinde vidnesbyrd. Hid hører det der Poeten siger:

Ouid. lib. 3. Fastor.

Conscia mens, vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, pro meritis, spemque metumque suis.

Det er:

Lige som it Menniske veed met sig/
At det haffuer sticket sig idelig.
Saa er hans Hiertelag lige ocsaa/
At hand slig Løn som skyld skal faa.

Oc S. Bernhardus siger: Vor egen onde Samuittighed bær selff vidnesbyrd offuer vore onde Gierninger/ hun er selff Dommere/ hun er selff Bøddel/ hun er selff Fengsel/ hun klager/ hun dømer/ hun piner/ hun fordømer. Huad kand vere verre i Verden/ end at haffue baade nat oc dag saadant it ont Vidnesbyrd at dragis met? Aff dette Samuittighedens vidnesbyrd ere mange offueruundne/ oc haffue derfaare taget sig selff aff dage/ fordi at de icke kunde lide oc fordrage denne onde Samuittighed/ som saa klager paa dem/ oc bar vidnesbyrd imod dem. Denne Samuittighedens redsel oc banghed vdi fattige Syndere/ er it vidnesbyrd om den yderste Dommedag/ huilcket vidnesbyrd Gud for den Sag skyld haffuer indtryct vdi Menniskens Hierter/ at hand der met vil paaminde dem/ at de enten skulle giøre Penitentze/ eller de maa vente sig en forskreckelig Sententz oc Dom/ for huilcken Dom der is bange oc onde Samuittighed er lige som en Forløbere eller Sendingebud/ som Dommen sender for sig. Exempel haffue wi vdi Cain/ Juda/ Saul oc mange andre.

Samuittigheden er baade Dommere oc Sagsøgere.

Beuisning om Dommedag.

Her til kommer oc det megle Onde oc Gienuordighed/ som wi ere vndergiffne her i Verden/ huilcket der styrcker oc stadfester Louens oc Samuittighedens Dom. Thi naar it fattigt Menniske lider stor Modgang oc megen Gienuordighed/ da tencker strax Kiød oc Blod aff Dieffuelens huskud oc indskiudelse/ at Gud haffuer forskut oc forlat hannem/ effterdi hand skal lide saa meget ont.

3. Kaarss oc Modgang.

IMod disse tre suare Fristelser/ skulle wi vdi en aluerlig penitentze sætte vor HERRE Jesum Christum/ hand er kommen til Verden/ at hand vilde borttage Louens Forbandelse/ affslætte synden/ oc vende alle deris Modgang som tro paa hannem/ til Ære oc glæde/ Dog saaledis at alting gaar skickelig oc ret til. Wi ere her i Verden i en stor oc vildene Ørcken/ igiennem huilcken wi gaa til vort Himelske Fæderne Land. Jsraels Folck der de vaare vddragne aff Egipten/ da komme de icke strax ind i det forjætte Canaans Land/ men de maatte i mange Aar vere vdi Ørcken/ oc lide stor Møde oc Modgang. Joseph der hand kom ind i Egipten/ da bleff hand icke strax ophøyet til saa stor ære/ men hand maatte tilforn lide stor Modgang oc it hart Fengsel. Christus maatte icke selff vden ved

Lægedom oc raad imod disse try forneffnde ting.

Trøst vdi Modgang.

[Actor. 14.] Kaarsset/Døden oc Begraffuelse indgaa i sin Faders Herlighed. Derfaare bør oss ocsaa ved Kaarsset oc megen Gienuordighed/ at [2. Timoth. 2.] indgaa i Himmerigis rige oc Herlighed. Thi saa siger S. Pouel: **Det er io visselige sant/ dø wi met hannem/ da skulle wi ocsaa leffue met hannem/ Lide wi met hannem/ da skulle wi regnere met hannem.** Den som icke vil stride/ men rømmer aff Marcken/ hand faar icke Krone eller Byte. [2. Timoth. 2.] **Der som nogen strider**/siger Apostelen/**da bliffuer hand dog icke kronet/ vden hand strider rettelige.** Oc en an- [Roman. 8.] den sted siger hand: **Wi ere vel salige / dog vdi Haabet.** Derfaare skulle wi imod Louens forbandelse sætte Christum/ som [Galat. 2.] bleff en forbandet ting for oss. Imod vor onde Samuittighed/ som klager paa oss/ skulle wi sætte Christum/ som affløser oss aff alle vo- [Iohan. 8.] re Synder. Christus siger selff: **Der som Sønnen giør eder fri/ da ere i rettelige fri.** Imod denne Verdens modgang [Roman. 8.] oc Guds raad/ som vil at wi skulle vere hans Søns Billede lige/ i det at wi her lide met hannem/ Oc siden ophøyes met hannem til Herlighed. Met faa ord at sige: Wi skulle vdi en aluerlig Penitentze oc met en stadig Tro fly til den rette Naadestol vor HERRE Jesum Christum/ vdi hannem alene finde wi hielpe i rette tid. Thi [Luc. 12.] hand siger til alle trofaste Christne: **Fryct dig icke du lille Hiord/ Thi det vaar Faderen behageligt at giffue eder it Rige.** Oc skulle wi ingen ting/ huercken i Himmelen/ paa Jorden eller i Helffuede/ lade komme oss i den mening/ at Christus skulde vere anderledis til sinds mod oss/ end hand vaar mod denne Encke. Derfaare skulle wi her vel besinde/ at Guds dom er langt anderledis end Verdens dom er: Vor Gud oc Meglere JEsus Christus/ hand forskiuder icke eller forkaster arme/ ælendige oc bedrøffuede Mennisker / som Verden giør / Men hand anammer oc tager alle til sig/ som komme til hannem / effter som hans For- [Matth. 11.] iættelse linder: **Kommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere besuarede/ Jeg vil vederquege eder. Oc i skulle finde huile for eders Hierter.** Her foruden skulle alle [1.] [Trøst for Encker.] gudfryctige Encker her aff lære huordan en Patron/ Forsuar oc Trøstere de haffue vdi vor Herre Jesu Christo: Den Christne Kir- [2.] ckis lærere oc Forstandere skulle ocsaa her lære/ at de icke skulle forsmaa oc foracte de fattige bedrøffuede Encker eller andre ælendige Mennisker: Verdslig Øffrighed skal ocsaa her lære/ at de effter Christi [3.] exempel lade sig fattige Enckers oc andre sorgefulde Mennniskis nød oc trang gaa til hierte/ icke forsmaa oc forskiude eller fordømme dem/ men fast heller anamme dem venlige/ suare dem blidelige/ trøste oc

huſuale

husuale dem/ oc vide at de haffue en Fader oc Forsuar i Himmelen/ som vil oc kand straffe der offuer/ om mand giør saadanne fattige Folck wret/ oc kand lige saa løne den wmage mand tager sig til met dem/ oc vederlege den Hielp der dem beuisis. **Hand er de faderløse Børns Fader/ oc Enckers Dommere/** som Dauid siger. Endelige skulle wi allesammen lære her aff/ at wi skulle lade oss huer andris nød oc trang gaa til Hierte/ oc beuise huer andre hielp oc Kierligheds Gierninger. Dette maa vere sagt om den første Artickel i dette Euangelio: Nu efterfølger den anden.

Psalm. 68.

4.

Om den Anden.

Vdi dette nærucrendis Mirackels forklaring haffue wi mange stycker oc omstendige vilkaar at acte/ aff huilcke huert haffuer sine synderlige Lærdomme/ derfaare vil ieg opregne dem ordentlige effter huer andre/ met deris Lærdomme oc Formaninger.

Ser omstendige vilkaar at acte i dette miracel.

Først siger Euangelisten: **Der hand kom nær til Stads Porten/ See/ da bar mand en Død vd/ som vaar sin Moders eniste Søn/ oc meget Folck aff Staden gick met hende.** Vdi dette første stycke haffue wi tu ting at acte oc befinde. Det ene er om dette Ligs hederlige oc ærlige Begraffuelse. De følge dette døde Menniskis Legeme hederlige til sin Leyersted/ saa giorde de hellige Forfædre. Abraham lod sin Hustru Sara saare hederlige oc ærlige begraffue. Joseph lod sin Faders Jacobs Lig bære vd aff Egypti Land/ met en stor Skare oc Bekaastning. Jacob oc Esau lode deris Fader Isaac saare herlige komme til Jorde. Met faa ord at sige: Alle gudfryctige Menniske haffue altid holdet Jordefær oc Begraffuelse vdi stor anseelse oc ære/ oc det for det Haab skyld de haffde om Legemens opstandelse/ oc for den tilkommendis wdødelighed oc herlighed. Dette de hellige Forfædris Exempel efterfølge den Christne Kircke endnu paa denne dag: Endog at mand finder vel mange som haanlige omgaaes oc handle met de døde Menniskis Lig/ slebe dem vd oc kaste dem hen/ lige som døde Suin oc andre Aatzel. Met vore Lig her vdi Danmarck holde wi saadanne Ceremonier oc Skick. Der gaa mange gudfryctge menniske som skickelige følge effter Liget: Der siungis Psalmer: Der ringis: Oc der predickis ocsaa aff Guds Ord.

I. Denne vnge Persons Begraffuelse.

Tu ting her at acte.

1. Hederlig begraffuelse.

Genes. 23.

Genes. 35.

Genes. 50.

Mange slemme menniske besmitte Kirckegaardene met wrenlighed/ men de skulle tage sig vare at de aldrig komme i Kirckegaarden ligge.

Ceremonier met Lig i Danmarck.

1. De som følge Liget effter til sin Leyersted/ de giffue først deris Kierlighed tilkiende/ baade mod dem som er hen død/ oc mod hans Venner oc Slect som igienleffue. Dernæst lade de her met see Exempel om deris Tro/ at de visselige tro Legemens Opstandelse aff Døde. For det sidste paamindis de her met/ at de skulle ocsaa i

sin tid

sin tid følge effter / naar Gud vil saa haffue det / oc skulle formedelst Døden / sige denne Verdens forfengelighed oc ælendighed gode nat.

2. Dernæst siunger mand deylige Psalmer / paa det / at de som igien leffue kunde der met trøste oc husuale sig/ oc der aff ocsaa opueckis til at tacke Gud for den som er hen død/ der som hand døde hen vdi en stadig oc retsindig Tro.

3. Der ringis ocsaa/ icke aleniste at Folcket skal der ved forsamlis at følge Liget til Graffue: Men ocsaa at de som igien leffue/ skulle paamindis om Guds Basune/ met huilcken alle Døde skulle opueckis paa den yderste Dommedag.

4. For det sidste predickis der aff Guds ord/ at de som haffue fuldt Liget til Graffue/ kunde faa nogen Lærdom oc Husualelse mod døden at bære hiem met sig.

2. Nains Indbyggeris Ydmyghed.

Det andet wi haffue i dette vilkaar at acte/ er/ denne Stads Nains Indbyggeris Ydmyghed oc Fromhed mod denne fattige Encke/ Euangelisten siger/ at **meget Folck aff Staden gick met hende**/ De forsmaade icke eller foractede hende/ for hun vaar en fattig Encke/ oc saa gaat som slæt forlat aff alle Menniske/ saa som mange giøre i Verden/ effter som det gamle almindelige Vers liuder:

Dum moritur diues, concurrunt vndique ciues. &c.

Naar der døer en rig Mand/ da løber huer mand til/ den ville alle giøre ære oc følge til Graffue: Men naar fattige Folck dø/ da kand mand neppelige faa saa mange der kunde bære dem til Graffue. Saa haffue icke Nains Indbyggere giort/ Men Euangelisten roser dem at der gick icke to eller tre alene/ men meget Folck met hende.

Lærdom.

1. Her aff skulle wi lære / at wi ocsaa/ effter deris Exempel / lade oss fattige Enckers oc andris Nød gaa til Hierte/ som tilforn sagt er.
2. Der hos ocsaa at wi gierne lade oss findis tilstede at følge Lig til Graffue / icke aleniste de Rigis/ men ocsaa de fattige Folckis Lig: Thi der met beuise wi icke aleniste vor Trois fruct/ som er Kierlighed oc Barmhiertighed/ huilcken Gud vil løne/ lige som hand lønte Tobias sin Velgierning at hand begroff de Døde: Men wi ocsaa der aff paamindis om vore vilkaar/ at wi alle maa der til/ oc giøre Ræt met denne Skaal.

Tob. 1.

Salomonis Predicke 7.

Det kunde den vise Salomon vel besinde/ huorfaare hand sagde: **Det er bedre at gaa til Grædehuset/ end til Gildis Hus: Thi vdi Grædehuset seer mand alle Menniskis endeligt/ Oc den som leffuer igien/ hand tager det til Hierte.** Det er i Sandhed saa/ at ingen ting kand saa saare raade Menniskens fra Synden/ som dette/ at mand betencker sin sidste tid oc dødelig vilkaar/ oc at ingen veed huor nær hans Time oc stund er hannem. Der-

faare

faare siger Syrach ret: **Vdi alle dine gierninger betenck din sidste tid/saa skalt du icke synde.** Dette oc andet saadant mere/ haffuer denne Almue aff Nain betenckt/ oc derfaare fulde de denne Enckis Søn hederlige til sin Leyersted. Dette maa vere sagt om det første omstendige vilkaar/om Ligs Begraffuelse/ oc om dette Folcks ydmyghed oc fromhed. *Syrac. 7.*

II. *Huorledis mand skal begræde de Døde.*

DErnæst siger Euangelisten: **Oc der HERREN saa hende/ da ynckedis hand offuer hende/ oc sagde til hende: Græd icke.** Her falder nu it Spørsmaal/ om mand maa begræde de døde? De hellige Forfædris exempel/oc den hellige Scrifft tilsteder/ at mand maa græde for de døde. Der staar i den femte Mosi Bog/ i det sidste Cap. at den gantske Israels Menighed begræd Mosis Lig i Ørcken. Abraham græd for sin Hustru Sara/ den tid hun vaar død. Den hellige Mand Joseph græd mange dage for sin Fader Jacob/ der hand vaar død vdi Egypten. Kong Dauid græd for sin Søn Ammon. Den gantske Israels Menighed begræd Samuel Prophete. Martha græd for sin Broder Lazarus i Bethania/ Ja vor HERRE Christus selff begræd hannem. Syrach siger vdi sin Bogs atten oc tiuende Capittel. **Mit Barn naar nogen døer/ da begræd hannem oc beklage hannem/ lige som dig vaar skeet stor sorg/ oc klæd hans Legeme met tilbørlig Skick/ oc bestyr hannem en hederlig Jordefær.** Men her imod maatte nogen sige: Siger icke Jeremias Prophete/ vdi sit 22. Capittel? **I skulle icke begræde de Døde.** Oc Christus siger her til denne Encke: **Græd icke.** Huorledis kommer da disse ord offuer ens met de Exempel oc Ord som tilforn ere opregnede? Suar. Sancte Pouel forliger smuct disse ord/ som siunis at vere imod huer andre/ i det hand siger: **Wi ville icke dølie faar eder/kiære brødre/om dem som soffue/ paa det at i skulle icke sørge/som de andre Hedninge/der haffue intet Haab.** Derfaare forbiudis her/ at wi icke skulle græde som Hedninge/der haffde ingen trøst eller Haab om Legemens opstandelse: Oc her beuilgis oc tilstedis maadelig graad/saadan som de haffde der vide at trøste sig aff Guds Ord.

Deuter. 34. Genes. 23. Genes. 49. 2. Sam 2. Sam Iohan. 11. Syrac. 38. Geinsigelse: Ierem. 22. Suar. 1. Thessal. 4.

Trøst for dem som miste deris Venner.

MEn effterdi at wi ere kommen i tale om Husualelse/ da vil ieg kaartelige sige/ huor aff Christne Menniske kunde trøste sig/ naar deris gude Venner dø fra dem. Først skulle de tencke Guds vilie/ huilcken mand skal atlyde/ hand haffuer sæt huer sit maal for/ huilcket ingen kand offuertræde: Der kand ingen dø før end hand

vil/ oc

vil/ oc der kand ingen leffue lenger end hans Vilie tilsiger. Der-
næst/ skulle de betencke alle Mennistis almindelige vilkaar/ som er/
at alle Menniske skulle en gang dø. Der som det saa vaare at no-
gle kunde vndgaa Døden/ at de aldrig skulle dø/ da maatt de diss
ydermere sørge oc græde som Gud tog deris gode venner fra: Men
nu maa wi alle der til/ derfaare skal deris sorge vere saa meget diss
mindre. For det tredie/ skulle de betencke Guds Retfærdighed. Thi
huad er mere retfærdigt/ end at den samme HErre Gud som haff-
uer giffuet Liffuet/ hand tager det igien oc foruarer det/ naar hans
vilie er. Dette viste den hellige Job/ derfaare sagde hand den tid
hans Børn bleffue kaldede hannem fra: **HErren gaff/ HEr-
ren tog/ HERRENS Naffn vere loffuet.** For det
fierde/ skulle de betencke Guds viisdom som alene veed/ huad heller
det er oss bedre at wi leffue eller at wi dø. Hand tager mange hen
aff denne Verden/ paa det at de icke skulle bliffue verre/ disligeste at
de icke skulle see oc forfare mere Ont/ eller oc lide mere Sorge oc
Gienuordighed i dette dødelige Liff. For det femte/ skulle de beten-
cke/ at den døde er fri fra all denne Verdens Modgang oc gienuor-
dighed/ saa at der som de icke effter denne dag see hannem ranck ri-
de/ da see de hannem icke heller vsel skride/ som mand pleyer at sige.
For det sidste skulle de betencke/ at det er forgeffs at græde meget/
for dem som icke kunde kaldis tilbage igien met Graad. Saaledis
trøstede Dauid sig/ som der staar i Samuelis anden Bog/ i det
tolffte Capittel/ Der hans Barn vaar siugt/ da sørgede hand/
fastede/ laa paa Jorden/ oc vilde icke lade sig husuale: Men der
hand fornam aff sin Tieneris huisken at Barnet vaar dødt/ stod
hand op aff Jorden/ toede sig/ lagde sine sørge Klæder aff/ oc tog
andre Klæder paa/ gick ind i Templen/ oc tackede Gud. Der eff-
ter lod hand bære Mad for sig oc gaff sig til freds. Der offuer for-
undrede hans Tienere sig/ at hand sørgede saa saare der Barnet
laa siugt/ oc tog sig saa gaat Taal til der det vaar dødt. Da sua-
rede hand: Jeg fastede oc græd for Barnet der det leffuede/ Thi ieg
tenckte: Huo veed om HERREN tør bliffue mig naadig at det maa
leffue. Men nu det er dødt/ huad skal ieg nu lenger sørge? **Jeg
kand icke hente det igien. Jeg far hen til det/ Men
det kommer icke til mig igien.** For det siuende/ skulle de be-
tencke/ at de som offuermaade sørge/ giøre sig selff stor skade/ oc
forderffue deris eget Legeme/ oc i saa maade synde de imod Gud/
oc fortørne hannem diss mere. For det otende/ skulle de ocsaa be-
tencke/ at de icke skulle misunde den Affdøde sin Lyckfalighed oc vdø-
delighed. Den hellige Scrifft siger: **Salige ere de Døde/
som dø vdi HERREN.** Item/ Salomon siger:
**De Retfærdigis Siæle ere i den almectigste Guds
Haand/**

2. Wi skulle alle dø.

3. Guds Retfærdighed.

Iob.

4. Guds viisdom.

5. Den døde er fri fra alt ont.

6. Det er forgeffs at græde.

2. Sam. 12.

7. De som meget sørge giøre sig selff skade.

8. Mand skal icke misunde den Døde sin Lycke.

Apocal. 14.

Sapient. 3.

Haand / oc der skal ingen Pine røre ved dem. Denne Herlighed oc ære skal mand icke misunde de Døde/ huilcket mand siunis at giøre / naar mand vmaadelige græder oc sørger/ men mand skal mere tacke Gud for deris lycksalighed oc Glæde som de ere vdi. For det niende/ skulle de betencke/ at lige som CHRistus opstod aff Døde/ saa skulle oc alle Menniske opstaa paa den yderste Dommedag/ da skulle de komme til deris Venner igien/ som de nu haffue mist/ oc der effter skulle de vere watskillige tilsammen/ i Himmerigis Glæde met huer andre til euig tid. Denne tancke om Legemens Opstandelse/ skal vere en almindelig Trøst oc Lægedom/ icke aleniste imod den Sorge der wi kunde haffue for vore affdøde Venner: Men oc saa imod all Bedrøffuelse oc Gienuordighed som wi kunde lide her i Verden/ enten Aandelige eller Legemlige. Saaledis trøstede Job sig vdi all sin Bedrøffuelse/ der hand sagde Jeg veed at min Frelsere leffuer/ oc hand skal opuecke mig aff Jorden. Oc ieg skal der effter omgiffuis met denne min Hud/ oc ieg skal see Gud i mit Kiød. Den samme skal ieg see faar mig/ oc mine Øyen skulle skue hannem / oc ingen fremmet.

9. Christi oc vor Opstandelse. 2. Corinth. 15.

Trøst vdi all modgang

Iob. 19

Men her maatte nu nogen suare imod oc sige: Jeg er alligeuel diss imellem berøffuet den Trøst oc Husualelse / som ieg skulde haffue her i Verden/ aff min gode Ven som ieg haffuer mist. Suar. Derfor græder du icke for den Døde/ som du haffuer mist/ men mere for den skade oc affbreck du kant haffue der aff. Ja/ maat du atter sige: Det er io naturligt at græde/ naar mand mister sine Venner. Det bekiender ieg: Men Guds Naade skal offueruinde Naturen. Dette maa nu saa kaartelige vere tillagt i det andet omstendige vilkaar/ om Trøst oc Husualelse/ naar vore Venner falde oss fra/ formedelst Døden.

Giensigelse.

Suar.

End en Gensigelse.

Suar.

FRemdelis siger Texten: Hand gick til oc rørde ved Ligbøren/ oc de som bare/ stode. Met denne rørelse giffuer hand tilkiende/ at hans Legeme er det rette redskaff/ ved huilcket salighed oc det euige Liff oss forhuerffuis.

III. Christus rører ved Ligbøren.

FOr det fierde taler hand til den døde oc siger: Du vnge dreng Jeg siger dig/ stat op. Lige met det samme Ord opuacte hand Jairi Daatter/ som Marcus scriffuer / oc sagde til hende: Pige/ Jeg siger dig/ stat op. Lige saa opuacte hand Lazarum aff sin Graff/ som haffde veret død paa fierde Dag / som Johannes scriffuer/ oc sagde til hannem: Lazare kom hid vd. Her lære wi baade/ at CHRJstus er sterckere end Døden/ Oc at hans Ord er Liffsens oc Saligheds ord.

IIII. Christus opuecker den Døde.

Marc. 5

Iohan. 11.

V.
Christi ords Krafft.

FOr det femte siger Euangelisten: Oc den Døde stod op/ oc begynte at tale/ oc Herren gaff hans Moder hannem. Her see wi miracklet i sig selff/ at den Døde stod strax op/ der Christus taler til hannem/ lige som Jairi Daatter oc Lazarus giorde/ som nu bleff omtalet. Der aff see wi Christi Ords krafft.

VI.
Dette Miraclels nytte oc brug.

FOr det siette siger Texten: Oc der kom en redsel paa dem alle/ oc de prisede Gud/ oc sagde: Der er en stor Prophete opstaaen iblant oss/ oc Gud haffuer besøgt sit Folck. Oc denne Tale om hannem ryctedis i det gantske Jødiske Land/ oc i alle omliggende Land. Her beskriffuer Euangelisten tu slags Nytte oc Gaffn/ som komme aff dette miracel. Det ene til dem som da næruerendis tilstede vaare/ oc saae der paa: Det andet til de andre/ som hørde Ryctet oc tidenden om denne vnderlige Gierning. De som næruerendis tilstede vaare/ oc saae dette Mirackel/ de faa Troen her aff/ aff huilcken Tro de frycte Gud/ de ære oc prise hannem met en retsindig tieniste/ de see oc kiende der paa at Messias er kommen/ huilcken de ocsaa bekiende. Der effter kom ocsaa Rycte oc tidende til andre/ som vaare i Jødeland oc andre omliggende Land/ huilcke der ocsaa finge en stadig Tro til Messiam. Oc dette Rycte kommer ocsaa til oss i dag huor aff wi skulle kiende/ at Jesus Christus er den sande Messias/ oc Verdens Frelsere: Oc at hand er stercker end Døden: Wi skulle ocsaa her aff fatte en stadig Tro oc vist Haab til hannem: Oc prise Gud met vort Hierte/ Mund/ Bekiendelse oc Leffnet/ saa skal det visselige skee/ at wi vdi sin tid skulle ved hannem opueckis saare glade/ til det euige Liff oc Salighed.

1.

2.

Om den Tredie.

Ambrosius.

DEn hellige Ambrosius siger/ at vdi dette Euangelio saaregiffuis oss den Christne Kirckis Affmalning oc Billede: Huilcken er saare værd at acte oc forklare/ effterdi at hun smuct affmaler oss vore Vilkaar. Denne Encke/ siger hand/ betyder den Christne Kircke oc Menighed. Den vnge Dreng som er død/ betyder huer Syndere/ som leffuer hen vdi Synden/ foruden Penitentze oc bedring. Ligbøren oc Kisten betyder det syndige Legeme. Encken begræder sin døde Søn/ det er/ den christne Kircke græder oc er sorgefuld/ for dem som leffue hen i synden/ oc icke ville rette oc bedre sig/ hun beder Christum at hand vil røre ved dem oc opuecke dem/ oc drage dem til sig/ ved sit Ord oc sin hellig Aand. Derfaare befaler Christus at de som bære Liget skulle staa stille. Thi huer Syndere bæris til Helffuede aff fire Dragere/ som ere: Den første er Forhaabning om it langt Liff oc

De som ligge hen i synden ere døde alligeuel at de leffue.

Fire Dragere som bære Syndere til Helffuede.

2. Leffnet her i Verden. Den anden er andre Folckis Synders betractelse/ at mand seer hen til andris Synder / oc vil der met forsuare sin Synd. 3. Den tredie er Formastelse/ at mand formaster oc fordrister sig paa Guds Naade oc Barmhiertighed / oc synder der paa frit hen. 4. Den fierde er Hyckleri/ at mand smigrer oc hyckler met onde Selskaff. Der som du nu vilt staa op aff Døde / det er/ aff Synden/ da er fornøden behoff at du hører Christum/ som befaler at disse Dragere oc Ligbærere skulle staa stille. Saa skalt du derfaare først afflegge dit Haab oc fortrøstning paa it langt Liff oc Leffnet her i Verden/ fordi dette Liff er aldelis wuist / saa at intet er wuissere end vor Døds time oc stund/ som mange Meniskis forfaring giffuer tilkiende: Disligeste er her huer dag vaade oc fare forhaanden/ som wi kunde see i den Rige Fraadseris Exempel. Dernæst skalt du icke sætte dig andre Folckis Synder oc Leffnet for at efterfølge/: Men du skalt effter Abrahams Exempel giffue dig vnder Gud/ tro oc forlade dig paa hannem/ rette oc bedre dit Leffnet/ oc vid visselige det / at ingen skal kunde der met vndskylde sig paa den yderste Dommedag/ at der haffue veret mange som haffue lige saa syndet oc forseet sig/ Den vndskyldning vil da intet hielpe. Det hialp Adam slæt intet/ at hand skød skylden hen paa Eua/ oc sagde: **Quinden som du gaffst mig/ hun gaff mig aff Træt.** For det tredie skalt du offuergiffue din formastelse/ oc fordristelse paa Guds Barmhiertighed / at du ingelunde synder der paa frit hen: Thi denne fordristelse/ er en stor Guds bespaattelse oc foractelse/ som S. Pouel siger til de Romere i det 2. Cap. For det fierde skalt du ocsaa driffue Hycklere oc Smigere fra dig/ som ville skynde dig til ont/ giff dem offuer/ oc samtyck ingelunde met dem i deris syndige omgengelse. Naar du haffuer det giort/ saa bliff hart hos Christum i en stadig Tro/ saa skal hand giøre dig leffuendis/ oc opuecke dig til it euigt Liff. Det vnde oc giffue oss allesammen vor Herre Jesus Christus/ huilcken skee ære oc pris til euig tid/ Amen.

Huorledis mand skal staa op aff Synden.
1.
Luc. 16.
2
Genes 3.
3.
Roman. 2.
4.

Den syttende Søndag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Lucæ i det XIV. Capittel.

Det begaff sig at Jesus kom i en aff de Øffuerste Phariseers Hus paa en Sabbath/ at faa sig Mad/ Oc de toge vare paa hannem / Oc see/ der

vaar it Menniske for hannem/ som vaar vatersotigt. Oc JEsus suarede/ oc talede til de Scrifftkloge oc Phariseer/ oc sagde: Er det oc ret at helbrede om Sabbathen? Oc de tagde stille. Oc hand tog paa hannem/ oc helbrede hannem/ oc lod hannem gaa.

Oc suarede oc sagde til dem: Huo er iblant eder hues Oxe eller Asen falder i Brønden/ oc hand icke strax drager det op om Sabbaths dagen? Oc de kunde icke giffue hannem suar der paa igien. Oc hand sagde en Lignelse til Giesterne/ der hand merckte huorledis de vdualde at side øffuerst/ oc sagde til dem: Naar nogen biuder dig til Brøl lup/ da sæt dig icke øffuerst/ at der skal icke nogen tid/ en hederligere end du vere buden aff hannem/ Och saa kommer da den der inbød dig oc hannem/ oc siger til dig: Giff denne rom/ Oc du maat met blusel side nederst. Men naar du biudis/ da gack bort/ oc sæt dig nederst/ paa det at naar hand da kommer som dig indbød/ skal sige til dig: Ven/ sæt dig hen op/ Saa haffuer du ære faar dem/ som side met dig til Bords. Thi huo sig selff ophøyer/ hand skal nedtryckis/ Oc huo sig selff nedtrycker hand skal ophøyis.

Matth. 23.

Forkla-

Forklaring paa dette Euangelium.

Arsagen til dette Euangelium vaar den=ne: Christus bleff bøden til Giest om Sabbaths dag aff en Phariseer/ der toge de vare paa hannem/ som sade til Bords met hannem/ oc det for den sag skyld/ at de kunde faa noget met hannem der de kunde klage paa/ enten vdi hans Ord eller Gierninger. Thi saadan er altid Verdens ondskaff oc vanartighed/ at lige som hun besmycker sin Synd oc Last met Dyds oc Fromheds Kaabe: Lige saa skammer hun sig icke ved/ at bestemme oc vanrycte ærlige Gierninger oc ret=sindig Dyd oc Fromhed/ Saa saare stor er Menniskens ondskaff oc vanart. Men Christus lader sig ingelunde affskrecke for deris vanartighed/ men hand bliffuer ved sin gamle vane/ oc giør det som hans Embede vdkreffuer/ mit iblant sine Fiender/ Huor met hand giffuer oss Exempel/ at wi ingelunde skulle lade oss affskrecke/ at wi io fare frem/ i det som wi vide at vere ret oc louligt/ der som wi end kunde see at den gantske Verden vaare oss imod. Saa hielper der=1. for Christus dette fattige vatersotige Menniske oc giffuer der met tilkiende sin Guddoms krafft oc mact/ Sin villighed oc redebonhed at hielpe fattige Stackarle/ oc sit Embede huorfaare hand er kom=2. men til Verden. Dernæst/ forklarer hand huad det rette Hellig=dags hold er/ oc met sin Gierning lærer oss/ huorledis wi rettelige 3. skulle holde vor Sabbath. Oc der foruden straffer hand Pharise=erne/ for deris Hoffmod oc vankundighed i Scrifften/ Oc raader dem til ret ydmyghed. Dette maa vere sagt om Summen paa dette Euangelium: Men at wi det ret kunde forstaa/ da vil ieg der aff forklare tre Artickler/ som ere:

Verdens vanartighed oc ondskaff.

Wi skulle giøre det ret er/ oc intet passe paa Menniskene.

Den Første.

Om Sabbathen oc hans rette Gierninger.

Den Anden

Om dette Miracklel/ huor met Sabbathens rette brug stad=festis.

Den Tredie.

Om en ret Ydmyghed.

Om den Første

Fferdi at Christus bleff paa en Sabbaths dag bøden til Giest aff en Phariseer/ oc der vaar it arme vatersotigt Menniske tilstede/ da spør hand dem at/ som lode sig tycke at de vaare visere end andre Folck/ om det er tilbørligt at helbrede om Sabbathen. Oc sætter Christus dette Spørsmaal frem for den sag skyld/ at lige som Phariseerne haffde formørcket oc forkrencket andre Steder i den hellige Scrifft/ met de=ris falske oc vrange vdtydning/ lige saa haffde de oc giort ved en

Huorfaare Christus fremsætter dette Spørsmaal.

Om Sabbathen fire stycker at acte.

Lærdom om Sabbathen oc Helligdags hold. Men effterdi at her talis nu om Sabbathen/ da ville wi her faaregiffue en hel oc fuldkommen Lærdom om Sabbathen/ oc ville wi tale om fire stycker: 1. Først/ huorfaare Gud skickede Sabbathen. 2. Dernæst/ huad Sabbathens rette brug er. 3. Fremdelis/ huordanne vore Fester oc Høytider skulle vere. 4. Oc for det sidste/ om den Christne Kirckis Ceremonier/ oc deris nytte oc brug.

I. Huorfaare Sabbathen er skicket.

1. Vidnesbyrd om Guds huile. *Genes. 2.*

HVorfaare skickede Gud Sabbathen: Der til findis besynderlige fem Sager/ iblant huilcke den første er/ at hand skulde vere it tegn oc vidnesbyrd om Guds huile/ effter at hand haffde skafft Himmel oc Jord oc alle Creatur. Denne Sag sætter Moses i sin første Bog i det andet Cap. huor hand saa siger: **Gud velsignede den siuende dag/ oc giorde hannem hellig/ fordi hand huilde samme Dag aff alle sine Gierninger/ som hand skaffte oc giorde.** Det samme giffuer Moses oc saa tilkiende/ i sin anden Bogs tiuende Capittel: huor hand saa siger: **Sex dage skalt du arbeyde oc beskicke din ting/ Men den siuende dag er HERRENS din Guds Sabbath. Thi vdi sex dage giorde HERREN Himmelen/ oc Jorden/ oc Haffuet/ oc alt det som der vdi er/ oc hand huilde den siuende dag.**

Exod. 20.

2. Figur oc foruidende om Christi huile i Graffuen.

Den anden sag huorfaare Gud skickede Sabbathen/ vaar/ at hand skulde vere en Figur oc foruidende om Christi huile. Thi Sabbathen vaar en betegnelse/ at Christus som er vort rette Paaskelam/ oc dē ny Himmels oc ny Jords skabere/ skulde huile vdi Graffuen om Sabbathen/ oc holde den rette Sabbath. Huorfaare hand strengelige bød oc befoel/ at det Jødske Folck skulde holde Sabbathen/ oc aff sit Viisdoms wrandsagelige raad skickede hand det saa/ at Christus som er det rette Paaskelam/ skulde slactis oc ihielslaes lige paa Jødernis Paaske dag/ oc om Sabbathen der effter huile vdi Graffuen.

3. Tegn om Guds forjættelse. *Esa. 14*

Den tredie Sag/ huorfaare Sabbathen bleff skicket/ vaar/ at hand skulde vere it Tegn oc bemerckelse om Guds Forjættelse. Thi Gud loffuede sit Folck i det gamle Testamente en Sabbath/ det er/ huile oc rolighed. Thi saa siger hand hos Esa. i det 14. Cap. **Oc paa den tid skal HERREN giffue dig Rolighed aff din Jammer oc Bedrøffuelse/ oc aff den haarde Tieniste som du haffuer veret vdi.**

Try slags huile.

Guds Folck haffuer try slags huile oc rolighed at foruente. 1. Den første er aff den næruerendis timelige Nød oc Elendighed/ der wi haffue at lide i denne Verden. 2. Den anden huile er/ at mand skal vente sig Rolighed for de mange Fristelser/ som vor egen onde Begering/ oc

Dieffue-

Dieffuelen sætter til oss met. Den tredie huile oc rolighed wi skulle foruente oss/ er aff Dieffuelens tieniste. Disse try slags huile oc rolighed er den Sabbath som Gud loffuede sit Folck i det gamle Testamente. Den fierde Sag/ huorfaare Sabbaths dagen bleff skicket/ vaar/ at der skulde vere en viss tid/ paa huilcken mand skulde høre oc lære Guds Ord/ oc at der ocsaa skulde vere en viss tid/ paa huilcken mand obenbare skulde bekiende sin Christelige Tro/ oc beuise sin rette Guds tieniste/ vdi huilcken de Gudfryctige kunde faa Trøst oc Husualelse/ oc de groffue oc wlærde kunde vnderuisis oc læris i Gudelighed. Saa siger HERREN hos Esaiam Prophete/

4. Viss tid at høre Guds Ord.

Esai. 58.

Der som du vender din Fod fra Sabbathen/ oc icke giør huad dig behager paa mine hellige Dage/ Da skal det kaldis en lystig Sabbath/ at hellige oc prise HERREN/ da skalt du haffue lyst vdi HERREN/

Som ocsaa Job siger/ vdi sin Bogs andet oc tiuende Capittel.

Iob. 22.

Da skalt du haffue lyst til den almectigste/ oc opløffte dit Ansict til Gud. Thi Sabbathen er icke skicket til at lege oc dricke/ men til at paakalde Gud oc prise hannem. Huorfaare at Augustinus siger ret/ at det er mindre Synd at pløye och saa om en Søndag/ end at daable oc dricke. Den femte Sag/ huorfaare Sabbathen bleff skicket/ vaar en verdslig Sag/ som er at Tiunde/ Drenge/ oc Piger/ desligeste Queget kunde haffue en dag om Vgen at huile sig paa. Denne Sag befalis Guds Folck/ i den femte Mosi Bog/ i det femte Capittel: met disse Ord:

5. At Folck oc Fæ kand huile sig.

Deuter. 5.

Du skalt holde Sabbaths Dagen/ at du helliger hannem/ som HERREN din Gud haffuer budet dig. Sex dage skalt du arbeyde oc giøre all din Gierning/ men den siuende dag er det HERREN din Guds Sabbath/ da skalt du intet Arbeyde giøre/ ey heller din Søn/ ey heller din Daatter/ ey heller din tieniste Suend/ ey heller din tieniste Pige/ ey heller din Oxe/ ey heller dit Asen/ eller noget aff dit Queg/ ey heller den fremmede som er inden dine Porte/ paa det at din Suend oc din Pige maa huile dem/ lige som du.

II. Huor til Sabbathen er nyttigt.

SAa haffue wi nu hørt baade de rette sager/ huorfaare Sabbathen er skicket/ oc huad Sabbathens rette brug vaar hos Jøderne. Men endog at Jødernis Sabbath oc andre Ceremonier som vaare befalede vdi Mosi Low/ ere nu affskaffede/ saa meget som den siuende dag om Vgen vedkommer/ som er Løffuerdagen/ saa

at wi icke ere forplictige til aff Mosi Low / at holde hannem mere hellig end en anden dag: Dog alligeuel saa meget som Sabbathens nytte oc brug vedkommer/skal hand stedse vare ved oc bliffue i den christne Menighed/ saa som det der er befalet baade aff Guds Low/ oc aff naturlig Low. Thi lige som Gud vil at Menniskén skulle tiene hannem/ oc lade hans ord idelige liude oc klinge i den Christne Kircke: Lige saa siger oc lærer Naturen oss/ at det er for alle ting storlige nødtørfftigt / at der skal vere nogen tid / som maa beskickis til Guds tieniste. Derfaare er det saare nødtørfftigt/ at der beskickis visse dage/ i huilcke mand paa disse Timer kommer almindelige tilsammen/ at høre oc lære Guds Ord/paa det at alting kand gaa loulige oc skickelige til i den Christne Kircke / saa som S. Pouel lærer til de Corinther.

Sabbathen befalis aff naturlig Low.

1.Corinth.14

Her skulle wi oc vel atte/at der ere tuende slags Fester oc Høytider/ det ene slags er Legemens Høytid/det andet er Siælens. Legemens Høytid er/ den som beskickis oc holdis for kiødelig Vellyst skyld/saadanne som Hedningernis Høytider vaare/ Oc hos oss Fastelaffns Høytid / Kiermysse oc andre saadanne/ paa huilcke mand mere tien Dieffuelen end Gud/Huilcket mange ocsaa giøre vdi de rette Christelige Høytider / besynderlige om Julen / Pintzehøytid/oc andre flere / naar mand mere pynser paa drick/ leg oc legemlig vellyst/ end paa Guds ære oc loff. Siælens høytid er den som stickis til Siælens vellyst / at hun kand glade oc forlyste sig vdi HErren/ Saadanne ere alle gudfryctige Christnis Høytider.

Tu slags Fester oc Høytider.

I. Legemens Høytid.

2. Siælens Høytid.

NV følger fremdelis huordanne vore Fester oc Høytider skulle vere. Vdi vore høytider skulle wi acte tu ting: Det ene/ huad wi skulle fly. Det andet/ huad wi skulle giøre.

III. Vdi vore Høytider skal actis tu ting.

Wi skulle fly try ting/ iblant huilcke det første er/ Dieffuelens gierning / som er Synden / huilcken der giør vor Samuittighed ond oc bange/ oc kommer oss vdi en haard oc gruelig tieniste: **Thi huo som giør Synd/ hand er syndens tienere.** Huad kand vere slemmere eller whørligere/ end at bruge Høytider oc hellige dage wret/ som ere beskickede til vor Helliggiørelse/ oc at wi paa dem skulde diss ydermere oc inderligere tiene Gud? At mand dem bruger til den allersørgeligste oc ælendigste Syndens tieniste/ ved huilcken Dieffuelen faar mact offuer oss? Det andet wi skulle fly/ er forargelse/ at wi icke om Søndagen oc hellige dage holde oss hiemme fra Kircke oc Guds tieniste/ oc der met forarge andre enfaaldige. Der met syndis nu meget paa denne Dag: En part mene at de ere visere oc lærdere end Presten/ oc vide det selff bedre end hand/ derfaare ville de icke gaa i Kircken: En part mene at de ere for gode til at staa iblant nogle Borgere eller Bønder at høre predicken/derfor skal Presten predicke for dem hiemme i deris Hus/ eller de lade læse for sig aff en Postilla / oc lade der met vere gaat. De tëcke icke at de met saadan deris frauerelse baade foracte det

I. Huad wi skulle fly. Synden. Iohan. 8.

Forargelse.

det hellige Predicke embede oc Kirckettieniste/ oc der met forarge andre/ at de tage Exempel aff dem oc giøre lige saa. Det tredie mand skal fly/ er/ vduaartis Arbeyde/ paa det at Hiertet oc Sindet kand vere slæt oc aldelis leddigt fra anden bestilling/ oc ickon aleniste giffue sig hen til Guds dyrckelse oc tieniste/ som er/ at høre Guds ord/ at lære det/ at betencke det/ at giøre sin Bøn til Gud/ at loffue/ prise oc tacke Gud/ oc siunge hans Loff met deylige Psalmer oc Loffsange. Derfaare bør verdslig Øffrighed at haffue Tilsiun/ saa at Gudstieniste oc Predicken/ icke bliffuer forhindret paa den tid formedelst Trældoms arbeyde oc bestilling.

Men her skal mand vide at der ere fire exceptiones oc vndertegte/ som kunde vndskylde dem som arbeyde paa den tid. Den første er * Nød oc Trang. Thi CHristus selff forsuarer sine Disciple/ som ginge vd oc plockede Ax om Sabbaths dagen/ som Mattheus beskriffuer vdi sit 12. Capit. Den anden vndertegt er/ den Christne Kirckis oc Menigheds nytte oc gaffn/ saa som Presterne i det gamle Testamente maatte giøre oc berede alt det som til Kirckentieniste siuntis at vere nødtørfftigt oc giøris behoff/ oc lode sig icke der aff forhindre/ at Sabbathen vaar hellig oc høytidelig. Den tredie vndertegt er/ vor Næstis forbedring oc Salighed/ Derfaare helbreder ocsaa CHristus dette vatersotige Menniske om en Sabbaths dag. Den fierde vndertegt er/ Øffrigheds befalning oc myndighed/ den skal vndersatterne vere lydige. Men her skulle alle Øffrigheds Mend tage sig vel vare/ at de icke fortørne den som er ypperligere oc mectigere end de ere/ i det at de formeget besuere oc plage deris arme vndersaatte.

Vndskyldning.

* Som naar en Bonde ager sit Korn ind om Søndagen.

Matth. 12.

De gamle befattede alle Helligdags Gierninger vdi disse try ord/ Pietas, Necessitas, Paucitas, det er/ Gudelighed/ Nød oc Trang/ oc at det icke; for tit skeer/ at mand lader Nød oc Trang bryde Louen.

Saa er nu sagt huad wi skulle fly vdi vore Fester oc Høytider/ desligeste huad der kand vndskylde dem som stundem giøre stort Arbeyde om Sondagen oc hellige dage/ om det icke skeer for tit: Nu ville wi ocsaa see/ huad wi skulle giøre om Sabbaths dagen. Først efftherdi at Jøderne omgingisom Sabbaths Dagene met slacteri/ oc offring/ at slacte det Fæ som skulde offris/ oc siden at offre det/ effter som Guds Low vdkraffde: Da skulle wi ocsaa slacte vore egne Legemis Kalffue/ oc offre vore Læbers offer: Det er/ wi skulle giøre en aluerlig Penitentze/ dræbe oc dempe den gamle Adam/ Wi skulle ære oc prise Gud met vor hierte/ mund/ bekiendelse oc Leffnet: Wi skulle offre vort hiertis dyrebare Røgoffer/ det er/ en stadig tro oc it fast Haab: Wi skulle offre kierligheds oc velgierningers offer/ ved huilcket Offer Gud glæder sig/ som Apostelen siger til de Hebreer/ met disse ord: **Forglemmer icke at giøre vel oc at met dele/ Thi saadanne Offer behage Gud vel.** Wi skulle vere vacker oc villige til at giffue almisse: Wi skulle klæde oc føde fattige skrøbelige Kirckens Lemmer: Wi skulle ocsaa læge dem/ saa meget som mueligt er/ effter Christi oc andre Helgens exempel/ som haffue øffuet sig vdi rette Sabbaths dags gierninger.

2. Huad wi skulle giøre.

Hebr. 13.

IIII. Om Kirckens Ceremonier.

NV staar for det sidste tilbage at wi oc saa skulle noget tale om Ceremonier oc Kircke skick. Ceremorier er den skick oc ordning/som er indskicket til at regere den Christne Kircke/oc der met at holde hendis tieniste ved mact. Disse Ceremonier/naar de ere loulige oc tilbørlige (Jeg taler intet om de wgudelige Ceremonier) da haffue de enten Guds obenbare oc klare Ord for sig/ saa som Daaben oc HErrens Nadere: Eller oc de ere indskickede oc paalagde aff den Christne Kirckis Forstandere/eller aff Gudfrygtig Øffrighed/ til at holde den Christne Kirckis Lærdom oc god Ordning oc skick vedlige: Thi de ere beskickede for disse tuende Sager/som ere/for Høffuiskhed at det skal lade vel/ Oc for der skal vere Endrectighed vdi Ordning oc skick. At det gaar smuct høffuiskelige til oc staar vel vdi den Christne Kircke/der aff opueckis Folck til diss større Actsomhed oc Gudelighed/ Oc der ved tager mand oc saa Aarsage at beuise sin Ydmyghed/ adstadighed oc aluerlighed. Til at holde god Ordning oc endrectig Skick hører try ting. Det første/at Kirckens Forstandere skulle haffue en viss Regel at skicke sig effter/som kommer offuer ens met Guds Ord. Det andet/at Tilhørerne oc Sognefolcket venne sig til/ at vere hørige oc lydige. Det tredie/at naar den Christne Kircke staar vel met god Lærdom oc loulige Ceremonier/ at mand da legger vind paa Fred oc Rolighed. Dette maa vere saa kaartelige sagt om Christelige Ceremonier/om deris endelige Sager/ oc huad der hører til.

Huor til Kirckens Ceremonier ere skickede.

Huad der hører til en god Kircke skick.

1. 2. 3.

Om den Anden.

DEn anden Lærdom som oss faaregiffuis vdi dette Euangelio/er/ om dette Miracke/ at dette vatersotige Menniske bleff helbredt. J dette Miracke haffue wi fire ting at acte/som ere: 1. Christi Spørsmaal. 2. At dette siug Menniske helbredis. 3. At CHRistus forsuarer sin Gierning. 4. Oc dette Miracke nytte oc brug.

Fire ting her at acte.

I. CHRisti Spørsmaal.

CHRistus selff sætter her it Spørsmaal frem/ oc siger: Er det tilbørligt at helbrede om Sabbaten eller ey? Der suare Phariseerne intet til: Thi der som de haffde sagt Ney/ da haffde de siuntis at vere wmilde/oc grumme imod dette vatersotige Menniske: Der som de haffde sagt Ja/da befryctede de sig/at de skulde offuertræde Guds Low. Derfaare tie de stille/at de kunde forfare huad Christus vil giøre: Der som hand icke giør dette Menniske helbrede/ da ville de sige at hand enten icke kand/eller icke vil komme denne arme ælendige Stackarl til hielp: Der som hand helbrede hannem/ da mene de at de haffue ret oc red sag met hannem at klage paa hannem/ saa som den der bryder Sabbathen oc Helligdags hold/ oc der met offuertræder oc foratter Guds Low. Saa er her fare paa begge sider.

Men

II. Den Siuge helbredis.

Men CHRistus acter intet deris Sophisteri oc Kraaglow/ hand tager fat paa dette Vatersotige Menniske / hand helbreder hannem faar deris Øyen/ oc lader hannem gaa sund oc karsk fra sig. Huor met hand beuiser/som ieg sagde tilforn/sin Almectighed/ sin Vilie oc Hiertelag/ oc sit Embede.

III. Christus forsuarer sin Gierning.

Nu efterfølger for det tredie/ huorledis at Christus forsuarer denne sin Gierning. Saa siger hand: **Huo er iblant eder/ hues Oxe eller Asen der falder i Brønden / oc hand icke strax drager det op om Sabbaths Dagen?** Som hand vilde saa sige: Enten er det tilbørligt oc louligt at helbrede it Menniske/eller det er wlouligt oc wtilbørligt. Er det louligt oc tilbørligt/Hui side i da saa oc tage vare paa mig/ lige som ieg skulde offuertræde Sabbathen/ om ieg hielper dette Menniske? Men der som det er wlouligt oc wtilbørligt/Hui hielpe i da eders Øxen oc Nød om Sabbathen? Huad suarer de her til? Euangelisten siger: **De kunde intet suare hannem der til.**

IIII. Dette Mirackels nytte oc brug.

Huor til er dette Mirackel oss nyttigt? Dette Mirackel haffuer tuende slags Brug / Den ene er almindelig / om huilcken ieg før talede/ som er/ at CHRistus met dette Mirackel / lader see sin Allmectighed/ sin Vilie oc Hiertelag / sit Embede / sin Lærdoms Vißhed/ oc Troen der ved stadfestis oc styrckis i dem som saae der paa. Er her ocsaa en almindelig Aandelig Brug / som er/ CHRISTVS helbreder it Vatersotigt Legeme/ det er it Tegn oc Figur at hand ocsaa helbreder vore vatersotige Siæle: Siælens Vatersot er / at Hiertet er fult oc offuerflødigt aff onde Tancker / Affecter oc Begeringer / der som de icke voddriffuis oc Hiertet rensis ved vor HERRE CHRistum/ da døer Siælen. Den anden Brug er besynderlig: Thi dette vatersotige Menniske vaar vden tuil/ formedelst sin egen wskickelighed oc offuerflødighed / faldet i denne Siuge: Huorfaare wi haffue her aff at lære/ at HERREN icke forskiuder oc forsmaar dem / som met deris egen wskickelighed haffue selff veret Aarsage til Siuge oc forderffuelse/met saa skel at de giøre / som dette vatersotige Menniske giorde/ at de lade CHRistum tage fat paa dem/ oc helbrede dem/ som dette Menniske giorde/ det er/ at de met deris Hiertens Affect oc Begering gaa til CHRJstum / tro hans Ord/ giøre en sand Penitentze/bekiende Guds retfærdige Vrede offuer sig for Syndens skyld / bede om Naade oc Synds forladelse for Christi værdskyld oc fortienistr/ / oc begere aff hannem at hand enten vil tage deris Siugdom oc Plage fra dem/ eller oc den naadelige formilde.

1. Almindelig.

Siælens vatersot.

2. Besynderlig.

Om den Tredie.

WJ hand sagde en Lignelse til Giesterne/ der hand merckte/ huorledis de vduald: de sidde øffuerst/ oc sagde til dem: Naar no-gen binder dig til Brøllup/ da sætte dig icke øffuerst etc. Lige som Christus i denne Lignelse fordømer Hoffmod: Lige saa lærer hand her om en ret Ydmyghed/ huilcket er en ypperlig Dyd/ oc dog saare sielden at finde i Verden. Om denne Dyd vil ieg tale disse stycker effter huer andre. Først huad Ydmyghed er. Dernæst/ huor mange slags Ydmyghed der er til. Fremdelis/ Huad Sager der ere til Ydmyghed/ baade at for-fremme oc at forhindre hende. Oc for det sidste/ huad Nytte oc Gaffn Ydmyghed fører met sig/ Oc huad Løn de ydmyge maa ven-te sig.

Fire stycker om ydmyg-hed.

I. Huad yd-myghed er.

FOr det første/ at wi kunde vide huad Ydmyghed er/ da maa wi see til/ huad for Folck der kaldis ydmyge i den hellige Scrifft. Sancte Pouel kalder dem ydmyge som CHristus kalder Aandelige fattige/ saadanne som de ere/ som kiende sig slæt ingen Fromhed/ Hellighed/ Vijsdom eller Retfærdighed at haff-ue/ huor paa de kunde stole oc bygge/ at de der met kunde vere be-standige/ men aleniste forlade sig paa Gud/ oc legge hannem all Naade oc Barmhiertighed oc alt gaat til. Derfaare er Ydmyg-hed saadan en Dyd/ at wi rettelige kiende oss selff/ oc acte oss gant-ske lidet oc ringe/ saa at wi ingen Hellighed/ Fromhed/ Vijsdom el-ler Retfærdighed tencke oss at kunde haffue at forlade oss paa/ men sla oss ydmygelige neder for den allmectigste Gud/ oc foruente oss alt gaat hos hannem alene/ ved Jesum Christum vor Herre. Her om haffue wi smucke Exempel/ vdi den obenbare Synderinde Ma-ria Magdalena/ dissligeste vdi Røffueren som bleff kaarsfest met vor HERRE. Item vdi den arme Toldere som stod i Templen/ oc torde icke lætte sine Øyen op til Himmelen/ men slog sig for sit Bryst/ oc sagde: **Gud ver mig Syndere naadig.** Oc saa vdi Kong Dauid oc andre Helgen flere. Dette er den rette Yd-myghed/ om huilcken mand skal forstaa CHRJsti Forjættelse: **Saltige ere de Aandelige fattige/ fordi Himmerigis Rige er deris.**

Ephes. 4. Philip. 2. Math. 5.

Ydmygheds Exempel.

Luc. 7. Luc. 23. Luc. 18.

2. Sam. 12. Psalm. 51.

Math. 5.

II. Huor man-ge slags yd-myghed der er til.

WJ haffue nu hørt huad ydmyghed er. Nu ville wi oc saa see huor mange slags ydmyghed der er til/ oc i huor mange maade en Christen ydmyger sig. En ret ydmyghed skeer i tuende maade: J en maade ydmyge wi oss faar Gud: J en anden maade ydmyge wi oss faar Mennisken. Men wi skulle tage oss vel vare/ at wi icke lade

Hoffmod

Hoffmod føre sig vdi ydmygheds kaabe / at wi icke mere vdaff it hoffmodigt Hierte end aff en ret ydmyghed / holde oss simpel oc enfaaldige / Der som it Menniske dette giør / oc icke betencker sig oc offuergiffuer saadan hycklerst ydmyghed oc enfaaldighed / da vil Gud visselige i sin tid beskemme hannem. Men wi ville lade den hycklerske ydmygheds Ham fare / oc tale om en retsindig ydmyghed som skeer faar Gud oc Mennisken. Ydmyghed som skeer faar Gud er en retsindig oc sand Guds fryct / som kommer oc fødis der aff / at wi ret kiende vor egen skrøbelighed oc Guds wsigelige godhed oc Barmhiertighed mod oss: Saadan vaar Kong Manassis Ydmyghed vdi sit haarde Fengsel i Babylon / huilcken der bøyede sit Hiertis Knæ faar den almectigste Gud / efferdi at hand saa vaar bunden oc plaget i fengselet / at hand icke kunde bøye sine Knæ. Lige saa ydmygede oc saa Abraham sig / den tid hand bekiende sig at hand vaar intet andet end Jord oc Aske. En ret ydmydhed faar Mennisken er en retsindig Kierlighed / aff huilcke wi icke hoffmode oss oc lade oss mere tycke / eller mene oss at vere bedre end andre Menniske / men lempe oc føye oss retsindelige oc vel effter alle Menniske. Paa denne ydmyghed haffue wi det allerskøniste oc beste Exempel vdi Guds Søn / huilcket Exempel S. Pouel formaner oss i sin Epistel til de Philipper i det andet Cap. at wi skulle efterfølge. Saadan ydmyghed beuiste den hellige Jomfru Maria / Item / Anna Prophetinde / oc mange andre.

Mange ere enfaaldige oc holde sig slæt mere aff hoffmod end aff ydmyghed.

I. Ydmyghed faar Gud.

Læs her om i Manasse Bøn.

Genes. 18.

Ydmyghed faar Mennisken.

Philip. 2.

Luc. 2.

NV vil ieg for det tredie som ieg loffuede / tale om de rette Sager som skulle beuege oss til ydmyghed / huilcke ere mange. Den første er Guds Bud: Fordi at det første Budord i Louen det vdkreffuer aff oss / at wi skulle ydmyge oss faar Gud: Den gantske anden taffle vdkreffuer / at wi skulle ydmyge oss faar Menniskenn. Den anden Sag er / Christi Exempel / derfaare siger S. Pouel til de Philipper i det andet Cap. **Huer vere ved det sind / som JEsus Christus vaar / huilcken alligeuel at hand vaar vdi Guddommelige skickelse / da holt hand det icke for it Roff at vere Gud lig / men hand fornedrede sig selff oc tog en Tieneris skickelse paa / oc bleff som it andet Menniske.** Den tredie Sag som skal beuege oss til ydmyghed / er / at wi skulle see til oss selff oc acte huordanne oc huad wi vaare / før end wi bleffue fødde / huad oc huordanne wi ere fra vor Fødsels stund til vor Døde dag / oc huad wi skulle bliffue effter dette Liff: Vdi Moders Liff vaare wi icke andet end Menniskelig Sæd oc Blod: Nu ere wi her i denne Verden iblant megen Sorge oc ælendighed / lige som i en vildene Ørcken: Oc wi skulle effter dette Liff bliffue til Orme mad / huo dette vil rettelige betencke / hand skal vel der aff haffue Aarsage at ydmyge sig / oc icke bruge den arme Jord-

III. Ser Sager til ydmyghed.

I. Guds Bud.

2 Christi Exempel. Philip. 2.

3. At huer seer til sig selff.

4. Huad wi haffue er icke vort eget.

krop til Pral oc Hoffmod. Den fierde Sag er/ at der som du haffuer noget gaat/ da er det icke dit/ men det er Guds/ hand haffuer forlent dig det/ at du skalt bruget din Næste til hielp oc Trøst. Derfaare om du hoffmoder dig der aff/ eller bruger det ilde/ da maat du visselige vente dig Straff aff Gud/ vden du omuender oc bedrer dig.

5. Gud kand tage sit igien.

Den femte Sag/ som skal beuege oss til ydmyghed/ er/ at du skalt betencke/ at Gud kand tage fra dig igien/ de gaffuer som hand tilforn haffuer giffuet oc forlent dig/ der som du vanbruger dem til Hoffmod oc andris foractelse/ oc icke giffuer hannem alene æren.

6. Andre Folck kunde ocsaa tiene Gud.

Den siette Sag er/ at du skalt betencke/ at mange som siunis at haffue mindre oc ringere Gaffuer end du/ de kunde tit oc offte giøre mere Gaffn/ oc vdrette meget mere gaat/ baade i den Christne menighed oc i verdslig Regiment/ end du. Thi lige som Brødet der wi fødis met/ haffuer icke sin styrcke oc krafft aff sig selff/ men Gud er Brødens Styrcke oc Fynd: Lige saa er hand oc i all Bestilling den rette Krafft/ at der noget vdrettis som hannem kand vere behageligt/ Huorfaare wi oc altid skulle bede hannem om Naade oc Styrcke vdi vor Bestilling/ saa at det kand gaa stickelig oc vel til.

To Sager oc wdyder som forhindre ydmyghed.

Disse sex Sager/ huor de ere tilsammen hos huer andre/ da vdrette de oc foraarsage en ret Ydmyghed: Men der ere to slemme wdyder som forhindre denne ydmyghed: Den ene er Kiff oc trætte: Den anden er forfengelig ære. Derfaare siger S. Pouel til de

Philip. 2.

Philipper i det 2. Cap. **Giører intet aff Trætte eller forfengelig ære/ men acter eder ved Ydmyghed iblant huer andre/ den ene den anden yppermere end sig selff** Thi de som altid ville ligge i Klam̃er oc trætte/ de baade stille sig aff met Kierlighed/ oc bliffue quit ved all ydmyghed. Forfengelig ære hun strider ocsaa tuert imod ydmyghed/ saa at den som ere æregerig/ hand kand aldrig vere ydmyg.

Saa er nu sagt huad ydmyghed er/ ihuad maade hun skeer/ Oc huad Sager der ere til: Nu vil ieg ocsaa tale/ som ieg for det fierde loffuede/ om hendis nytte oc gaffn/ oc huad Løn de ydmyge maa vente sig.

IIII. Nytte oc gaffn aff ydmyghed.

Den som er ret ydmyg hand haffuer try store nytte oc gaffn der aff. Det første er faar Gud: Det andet faar Mennisken: Det tredie haffuer hand hos sig selff.

1. Faar Gud.

Faar Gud haffuer hand dette Nytte oc gaffn/ at hand haffuer Gud til herbergs vdi sig/ at hand boer i hannem. Derfaare siger Gud hos Esaiam i det siu oc halfftrediesindstiuende Cap.

Esai. 57. Guds bolig.

Jeg boer i Høyheden oc i Helligdommen/ oc i den som haffuer en sønderknuset oc ydmyg Aand. Oc hos den samme Prophete siger hand i det trysindstiuende oc siette Cap.

Esa. 66.

Jeg seer til den som haffuer en sønder-

sønderknuset Aand/ oc som frycter sig for mit Ord. Jomfru Maria siger vdi sin Loffsang/hos Lucam i det andet Cap. HERREN støder de mectige aff Sædet/ oc ophøyer de ydmyge. Sancte Peder siger i sin første Epistels femte Capit. Gud staar de hoffmodige imod/men de ydmyge giff-uer hand sin Naade. Faar Mennisken haffue de ydmyge/ dette gaffn aff deris Ydmyghed/at lige som it hoffmodigt Menni-ske foractis oc bespaattis aff alle: Lige saa æris oc loffuis den som er ydmyg/ aff alle Menniske/Oc haffuer gaat Held oc Yndist hos alle/hand faar ocsaa der aff it ærligt naffn oc rycte. Hos sig selff faar den ydmyge dette efterfølgendis store nytte oc gaffn. Først er Ydmyghed en Moder oc Rod til Høffuiskhed/ Tuctighed oc Taal-modighed. Dernæst/ er ydmyghed ocsaa en ret Vey oc Gienstí til Vijsdom. Salomon siger vdi sin Ordsprocks Bog/ i det 11. Cap. Huor Ydmyghed er / der er ocsaa Vijsdom. Fremde-lis holder hun ocsaa it Menniske i Troen oc Guds fryct. Her for-uden hielper hun ocsaa Menniskens Bøn/ och saa gaat som for-huerffuer hos Gud/at mand bliffuer bønhørt: Thi saa siger Kong Dauid / i den hundret oc anden Psalme: Gud vender sig til de Ydmygis Bøn / oc forsmaar icke deris Raab. For det sidste følger der oc endelige ære oc Herlighed effter ydmyg-hed. Christus siger selff hos Matthæum i det 5. Cap. Salige e-re de Aandelige fattige/thi Himerigis rige er deris. Item hos Matth. i det fierde oc tiuende cap. Oc i dette vor Søn-dags Euangelio siger hand: Huo sig ydmyger / hand skal ophøyes. S. Peder siger i sin første Epistels femte Capittel/ Ydmyger eder vnder Guds veldige Haand/at hand kand ophøye eder i sin tid. Salomon siger i sin ordsprocks Bog i det ni oc tiuende Cap. Den ydmyge kommer til ære. Dette skulle wi icke saa forstaa/ at mand kand fortiene saadant aff Gud met sin ydmyghed: Men disse velgierninger beuisis oc ve-derfaris de ydmyge / for Christi ydmygheds skyld / oc Gud giffuer dem saadant/ icke aff fortieniste/ men aff Naade ved Troen til JEsum CHRistum/ huilcken skee ære oc pris euindelige/met Fade-ren oc den Hellig Aand/ AMEN.

Luc. 2.
1. Petr. 5.
2. Faar Men-nisken.
3. Hos sig selff
Prouerb. 11.
Psal. 102.
Matth. 5.
Matth. 24.
1. Pet. 5.
Prouerb. 29

Den Attende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matth. i det XII. Capittel.

DER Phariseerne hørde/ at JEsus haffde stoppet Munden paa Saduceerne/ da forsamlede de dem. Oc en aff dem som vaar en Scrifftklog/ fristede hannem oc sagde: Mestere huilcket er det ypperste Bud i Louen? JEsus sagde til hannem: Du skalt elske Gud din HERRE/ aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl/ aff gantske Sind/ Dette er det ypperste oc største Bud. Det andet er lige som dette: Du skalt elske din Næste/ lige som dig selff. Vdi disse tu Bud henger all Louen oc Propheterñe. Der Phariseerne vaare nu tilsammen/ spurde JEsus dem at/ oc sagde: Huad tyckis eder om Christo? Hues Søn er hand? De sagde: Dauids. Hand sagde til dem: Huorledis kalder da Dauid hannem i Aanden en HERRE? Der som hand siger: HERREN sagde til min HERRE/ Sæt dig hos min høyre

Deuter. 6.

Læs offuer dette Euangelium en herlig forklaring den skøne Danske Bog som kaldes Liffsens vey.

Psal. 110.

høyre Haand/ Indtil ieg legger dine Fiender til en Skammel vnder dine Føder. Effterdi Dauid nu kalder hannem en HErre/ huorledis er hand da hans Søn? Oc ingen kunde suare hannem it ord/ Der torde oc ingen ydermere spørge hannem at noget effter denne dag.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium indeholder oc begriber vdi sig en kaart Sum paa den gantske Christelige Lærdom/ som er Louen oc Euangelium. Phariseeren faaregiffuer it spørsmaal om Louen/ CHRistus spør hannem igien om Euangelio: Men de haffue icke baade en mening. Thi Phariseeren sætter sit spørsmaal frem/ at hand vil friste Christum/ oc faa Aarsage til at bespotte oc forhaane hannem: Men CHristus sætter it Spørsmaal frem om Euangelio/ i den act oc mening/ at hand vil lede Jøderne oc Phariseerne aff deris vildfarelse/ at de skulde lære ret at forstaa Louen oc Euangelium. For effterdi at de mente at Menniskene bleffue retfærdige ved Louens Gierninger/ da foractede de Euangelium/ oc mente at der giordis ingen anden Lærdom behoff til Salighed end Louen/ huilcke Christus her driffuer igien/ oc retter dem i deris vildfarelse. Her see wi huor god oc barmhiertig Christus er: Endog at Phariseerne sætte deris Spørsmaal frem/ aff vanartighed oc ondskaff: Saa suarer dog Christus dem ret/ effter som hans Embede vdkreffuer/ oc giffuer dem en fuldkommen Lærdom/ baade om Louen oc Euangelio. Saa er derfaare Summa paa dette Euangelium/ at Christus fatter den gantske Low oc Propheterne i disse tu hoffuetstycke/ som ere/ at elske Gud/ oc at elske sin Næste. Der effter spør hand om Messia/ det er/ om sig selff/ at hand kand giffue tilkiende huordan hand er/ som er/ at hand er Gud oc Menniske/ huilcken som vaar de hellige Forfædre loffuet/ paa det at hand skulde forstørre Dieffuelés rige/ oc at i hannem skulde velsignis alle Slecter paa Jorden/ som oc saa skulde bliffue vor ypperste Prest oc stille Guds Vrede/ i det at hand giorde fyldist værd oc betalning for oss. Wi ville oss til diss bedre forstand aff dette Euangelio/ forhandle oc forklare tre artickler.

Atskillige hiertelag i Christo oc Phariseerne.

Christi godhed.

Summa paa dette Euangelium.

Genes. 3. 1 Iohan. 3. Genes. 12.

Den Første.

Om Saduceerne der Christus stoppede Munden paa.

Den Andet.

Spørsmaal om det ypperste hoffuetbud i Louen / Oc der hos en Regel om den rette Gudstieniste.

Den Tredie.

Christi Spørsmaal om Messia.

Om den Første

DEr Phariseerne hørde/ at Jesus haffde stoppet Munden til paa Saduceerne/ da forsamlede de sig. Endog at Phariseerne oc Saduceerne de vaare atskillige oc imod huer andre vdi Religionen/ oc haffde huer sin mening som de stode paa oc vilde forsuare: Dog alligeuel komme de offuer ens i dette stycke/ at baade Parti sætte sig imod Christum. Herodes oc Pilatus vaare hinandens Fiender oc Wuenner: Men de komme alligeuel baade offuer ens i dette stycke/ at de baade samtyckte at tage CHristum aff dage. Saaledis staa de wgudelige altid tilsammen/ oc sætte sig op imod CHRIstum oc hans Euangelium.

De wgudelige haffue alle it Sind at staa Christo imod.

Saa giør oc Paffuen oc Tyrcken paa denne dag.

At Euangelisten siger/ at CHristus stoppede Munden til paa Saduceerne/ det gick saaledis til: Saduceerne sagde ney til at menniskens Siæle leffde icke/ effter at Legemet vaar død/ oc nectede dissligeste Legemens opstandelse/ derfaare stode de CHristum imod/ oc mente at de vilde komme det saa langt hen / at hand enten skulde sige det samme de sagde / eller hand skulde bliffue beskemmet oc bespaattet aff den menige Mand oc enfaaldige Almue. Oc gaffue de sig til Christum met saadanne Ord: Der som de Døde skulle staa op/ da vil der komme megen wlempe aff sted/ megen Kiff oc Trætte/ oc meget som whørligt oc slemt er at sige. Det mene de sig at ville i saa maade beuise: Her vaar/ sige de/ en Quinde hos oss som haffde siu Mend/ den ene effter den anden. Skulle nu alle de døde apstaa/ da skal oc denne Quinde staa op/ da skulle ocsaa de siu Mend staa op som hun haffuer hafft. Der som nu en aff dem skal haffue hende/ da bliffuer der klammer oc trætte imellem hannem oc de andre sex: Skal hun oc haffue dem alle siu tilsammen/ da vil det baade bliffue meget suart for hende/ oc saare vanskeligt for Mendene. Effterdi da at der følger saadan wlempe oc whørlig slemhed aff de Pødis Opstandelse/ da er det icke ret at mand predicker oc lærer om de dødis Opstandelse. Dette vaar deris mening oc tancke/ huor met de mente sig at ville beuise at den Lærdom om Legemens opstandelse vaar intet: Alligeuel at deris Embede vaar/ at de skulde rettelige vnderuise Folck om det Euige Liff/ fra huilcket de skendelige lede oc kalde Mennisken/ oc ville dog siunis at vere retfærdige. Men CHRIstus suarer dem saaledis: I fare vild oc vide icke Scrifften/ oc ey heller Guds krafft. I Opstandelsen skulle de huercken tage til Ecte/ oc ey lade sig tage til Ecte/ men de ere lige som Guds Engle i Himmelen. Haffue i icke læst om de Pødis Opstandelse? Det er

Huorledis Christus stoppede munden paa Saduceerne.

Math. 21.

eder sagt aff Gud der hand siger: Jeg er Abrahams Gud/ oc Jsaachs Gud/ oc Jacobs Gud. Saa er Gud icke de Dødis/ men de Leffuendis Gud. Met dettte Suar stopper Christus Munden til paa dem/ oc kommer dem saaledis til at tie/ at de icke vide it ord som de kunde sige imod/ effter at de saa ere aff Christi ord offuernundne. Met dette Suar straffer Christus Saduceerne/ hand skamfuter dem oc driffuer dem igien/ oc hand lærer dem. Hand straffer dem derfor/ at de icke vide Scrifften/ oc ey heller Guds krafft/ oc alligeuel ville de lade sig tycke at vere store Doctores oc Lærere/ som rettelige oc vel kunde lære oc forklare den hellige Scrifft. Hand driffuer dem ocsaa obenbare igien oc skamfuter dem/ met det Exempel som hand faaregiffuer: Gud er den leffuendis Gud: Gud er Abrahams/ Jsaachs oc Jacobs Gud: Derfaare leffuer Abraham/ Jsaach oc Jacob. Er nu Abraham/ Jsaach oc Jacob leffuendis/ da leffue de enten met Legemet/ eller met Siælen: Met Legemet leffue de icke/ for i vide naar de døde/ oc huor deris Graffuer ere/ Derfaare leffue de met Siælen/ huilcken i wrettelige sige at dø naar Legemet døer. Men Siælen leffue/ at hun skal vdi sin tid komme i Legemet igien/ paa det at de som haffue giort gaat her i Verden/ de skulle faa deris Løn/ oc de som haffue giort ont skulle faa retfærdig Straff. Det er Summen paa de ord/ met huilcke Christus driffuer dem igien. Huad lærer Christus dem? Hand lærer dennem tu ting: Det ene at de Døde skulle staa op. Det andet huordan Menniskens Stat oc Omgengelse skal vere effter Opstandelsen.

Exod. 3.

Christus straffer Saducerne.

Hand driffuer dem igien.

Hand lærer dem tu ting.

Hand siger at de døde skulle staa op ved Guds mact oc krafft/ faar huilcken ingen ting er wmueligt. Hand kunde skabe alting aff intet/ Hui skulde hand icke kunde komme Siælen til Legemet igien/ oc giøre det leffuendis? Besynderlige effterdi at hand haffuer sæt sig for oc aluerlige beslutet det oc det gielder hans retfærdighed [illegible]erlighed paa. S. Pouel siger til de Philipper/ i det tredie Capittel: Vor omgengelse er i Himmelen/ hueden wi ocsaa foruente Frelseren JEsum CHristum vor HERRE/ huilcken som skal forklare vort ringe Legeme/ at det skal bliffue lige ved hans forklarede Legeme/ Effter den krafft som hand oc kand giøre sig alle ting vnderdannige.

1. De Døde skulle visselige staa op.

Philip. 3.

Derfaare naar vor Fornufft begynder at disputere om de Dødis Opstandelse/ da skulle wi altid sætte hende disse fire ting imod/ som ere: Guds aluerlige Forsæt oc vilie: Guds Almectighed oc Krafft: Guds Retfærdighed: oc Guds Ære oc herlighed.

Fire wryggelige bewisninger at sætte imod vor fornufft om Opstandelsen

1. Guds forsæt oc vilie.

Guds forsæt oc vilie skulle wi sætte imod Saduceernis vildfarelse oc vor egen Fornufft/ For hand haffuer beskicket det oc sæt sig for at ville opreyse de Døde. Dette Guds Decret oc forsæt kand aldrig foruendis eller foruandlis: Thi Gud er womskifftelig saa at hand icke skiffter sit Sind oc omuender det/ som Menniskene giøre. Om dette Guds aluerlige forsæt oc vilie haffue wi oc nogle exemple i den H. Scrifft. Vor Herre Jesus Christus stod selff op aff døde/ oc der stode mange Helgens Legeme op met hannem. Enoch bleff tagen leffuendis op til Himmelen. Helias bleff først leffuendis op til Himmelen/ i en gloende Vogn.

Matth. 27. & 28. Genes. 5. 2. Reg. 2.

2 Guds almectighed.

Guds Almectighed oc krafft skulle wi ocsaa sætte imod vor fornufft/ huilcken der tencker at det er wmueligt/ at de Døde skulle staa op. Thi der som Gud icke kunde giøre alt det hand vilde/ oc haffde sæt sig for/ da vaare hand icke almectig. Vaare hand icke almectig/ da kunde hand icke heller kaldis Gud.

3. Guds Retfærdighed.

Guds retfærdighed skulle wi ocsaa sætte her imod. Det er retfærdigt de som haffue forskylt gaat/ de skulle haffue god løn/ oc de wgudelige som haffue giort ont/ de skulle straffis. Men nu see wi at i dette Liff gaar det anderledis til/ de Gudfryctige lide almindelige ilde/ oc de wgudelige lide vel. Effterdi da at Guds Retfærdighed vdkreffuer/ at det skal gaa de gode vel oc de onde ilde/ oc det icke skeer oc gaar for sig her i Verden/ da er det fornøden at der maa vere it andet Liff/ i huilcket Gud vil fuldkomme sin Retfærdighed/ oc giffue de gudfryctige det euige liff/ oc de wgudelige Helffuedis plage oc pine.

4. Guds ære.

Guds ære skulle wi ocsaa sætte imod Saduceernis mening/ oc imod vor Fornufft. Gud skaffte Menniskene sig til Loff oc ære/ at de skulde til euig tid loffue oc prise hannem: Huilcket ingelunde kunde skee/ der som de Døde skulde icke staa op.

II. Om Menniskens Stæle oc omgengelse effter dette Liff.

DErnæst lærer CHRistus ocsaa Saduceerne/ om Menniskens Stat oc omgengelse/ huordan den skal vere effter at Gud haffuer opreyst alle Menniske aff Døde. Der skal icke vere Ecteskaff/ Der skal icke fødis Børn/ Men de retfærdige skulle leffue kyske stedse oc altid euindelige/ lige som Guds hellige Engle. Derfaare skal mand icke befrycte sig for nogen Kiff oc Trætte/ imellem de Mend som haffue effter huer andre hafft en Hustru her i Verden. Dette maa nu saa vere sagt om Saduceerne/ huorledis de ere dreffne igien/ oc huor met wi skulle styrcke vor Tro om Legemens Opstandelse/ som er met Guds omskifftelige Forsæt: Met hans Mact oc Krafft/ ved huilcken hand kand giøre sig alting vnderdannige: Met hans Retfærdighed/ ved huilcken hand vil giffue huer effter sine Gierninger: Oc met Guds ære oc loff/ som hannem giffuis aff alle Hellige til euig tid.

Om

Om den Anden.

VJ E en aff Phariseerne som vaar en Loukiøn giorde it Spørsmaal til haunem/ at friste hannem met/ oc sagde: Mestere/ huilcket er det ypperste Bud i Louen? Jesus sagde til hannem: Du skalt elske HERREN din Gud/ aff dit gantske Hierte/ aff din gantske Siæl/ aff gantske Sind/ Dette er det største oc ypperste Bud. Det andet er lige ved dette: Du skalt elske din Næste/ lige som dig selff. Vdi disse tu Bud henger all Louen oc Propeterne. Det er saa meget sagt: Alt det der Moses oc Propheterne haffue screffuet oc lært om den rette oc sande Gudstieniste/ det indeholdis oc befattis altsammen i disse tu Hoffuet bud/ som ere: Du skalt elske Gud. oc du skalt elske din næste.

Summa aff Louen oc Propheterne om den rette Gudstieniste.

Efftterdi at ieg nu nylige den trettende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ disligeste den 6. Søndag/ oc andre steder flere/ haffuer talet om Guds Low: Huad hun er: Huor til hun er oss nyttig: At ingen kand hende fuldkome: Oc huorledis hun er affskaffet oc afflagt for alle Gudfryctige/ da vil ieg icke nu her repetere oc tage det igien/ Men ieg vil her tale om tu ting: Det ene/ huorfaare Christus siger/ at det andet Bud/ om den Kierlighed wi skulle haffue til vor Næste/ det er det første ligt/ som liuder om den Kierlighed wi skulle haffue til Gud. Dernæst/ effterdi at CHristus her siger/ at den gantske Low oc Propheterne henge i disse tu Bud/ oc det for den skyld at alt det som Moses oc Propheterne haffue screffuet om den rette Gudstieniste/ det indeholdis i dem: Da vil ieg oc tale noget om en retsindig Gudstieniste/ at wi kunde vide til grunds huad hun er/ oc huad der hører til.

Tu ting her at acte.

I.

Hui Christus siger det andet Bud at vere det første ligt.

TJl det første skulle wi vide/ at det andet Bud/ om den Kierlighed wi skulle haffue til vor Næste/ det kand icke sigis at vere det 1. første ligt/ huercken naar wi ansee Orden oc skick som de ere screffne oc vdgiffne/ icke heller naar wi ansee Obiecta/ det er/ de ting 2. som wi skulle elske/ Oc ey heller naar wi ansee de Trapper oc Tren 3. som hør til Kierlighed/ det er/ naar wi acte huad oss bør at elske først/ oc huad wi skulle elske sidst. Thi der som wi ansee orden oc skick/ huorledis disse tu Bud ere screffne oc vdgiffne/ da staa de icke lige hos huer andre/ Men det første staar for/ oc siden det andet. Obiecta/ det er de ting som wi skulle elske/ er Gud oc vor Næste/ Saa vil det første Bud/ at wi skulle elske Gud/ det andet vdkreffuer/ at wi skulle elske vor Næste. De Trapper oc Tren som wi

Huorledis det andet er det første vligt.

Læs her om den 3. Artickel/ den 13. Søndag effter hellig Trefaaldighed.

wi skulle acte vdi vor Kierlighed/ vdkreffue/ at wi skulle mest oc for alle ting elske det største oc ypperste gode: Siden skulle wi der effter elske de andre ting/ huert effter sin Ordning/ Stat oc Vilkaar. Saa er derfaare det andet Bud icke ligt ved det første/ huercken naar wi acte Ordningen/ icke heller naar wi see til de ting wi skulle elske/ oc ey heller naar wi acte huad wi skulle elske først oc sidst.

Det andet Bud er det første ligt i tre maade.

Huorledis er det da det første l gt? Først er det det første ligt/ naar wi acte met huad Affect oc Hiertelag wi skulle elske/ fordi at baade disse tu Bud vdkreffue en reen oc retsindig Kierlighed. Dernæst er det oc ligt ved det første/ naar wi ansee vor Forplictelse/ Thi begge Buddene forplicte oss/ enten til Lydighed eller til Straff. For det sidste/ er det andet Bud det første ligt/ naar wi see til det som følger effter den Lydighed som wi disse Bud beuise. Fordi Johannes siger: **Huo som siger sig at elske Gud/ oc hand hader sin Næste/ hand er en Løgenere.** Dette maa nu saa kaartelige vere sagt/ huorledis det andet Bud er det første ligt: Nu vil ieg tale noget om en retsindig Gudstieniste/ efftерdi at de tu Bud som liude om den Kierlighed wi skulle haffue til Gud oc vor Næste/ indeholde oc begribe vdi sig den Lærdom om en sand Gudstieniste.

1. Johan. 4.

Fire ting her at acte.

Paa det da at wi diss bedre kunde forstaa den Lærdom om en retsindig Gudstieniste/ da vil ieg tale om fire ting som tiene til denne Lærdoms Forklaring. Først vil ieg sætte en almindelige Regel/ til huilcken alle Guds dyrckelse oc tieniste skal henføris. Dernæst vil ieg vise den rette Grunduaal til alle Gudstieniste. For det tredie vil ieg ocsaa giffue tilkiende/ huilcke Gierninger som rettelige kunde kaldis Gudstieniste. Oc for det fierde vil ieg sige/ huilcke Menniske der kunde beuise Gud en retsindig tieniste. Naar wi ret vide oc forstaa disse fire stycker/ da skal der icke vere tuil paa/ at wi io skulle vide huad der hører til en retsindig Gudstieniste.

I. En almindelig Regel om Gudstieniste.

Om Reglen at tale/ skulle wi acte dette at vere en almindelig oc fast Regel om Gudstieniste/ at **Ingen tieniste er Gud behagelig/ vden den som hand haffuer selff indskicket.** Denne Regel ville icke alle Menniske anamme/ derfaare maa wi styrcke oc befeste hannem met en viss oc sterck Grunduaal. Først/ stadfester Gud selff denne Regel hos Esaiam Prophete/ /oc Christus disligeste i Euangelio/ met disse ord: **De tiene mig forgeffuis/ den stund de lære saadan Lærdom/ som er ickon Menniskens Bud.** Oc den hellig Aand igiennem S. Pouels Mund/ til de Colosser i det 2. cap. fordømer all den Gudstieniste/ som Mennisken optencke. Oc Gud siger selff hos Ezechielem:

Regelens befestning.

Esa. 29. Matth. 15.

Coloss. 2.

chielem: J skulle vandre i mine Bud. Dernæst/er det v-mueligt at vere Gudbehagelig vden ved Troen. Nu beuiser mand sin Gudstieniste/ vdi den mening at hun skal vere Gud behagelig: Derfaare er det fornøden at hun maa skee aff Troen til Gud: Men hun kand ingelunde skee aff troen til Gud/ vden saa er at hun er befalet/ oc haffuer Guds obenbare oc klare ord for sig/ Fordi at Troen kommer aff Guds ord. Met disse visse oc faste beuisninger stadfestis Regelen om Guds tieniste/ oc bliffuer saa tryg at huo der vil sige imod / hand er meget gieckeligere end den som vil sige naar dagen er allerklarist/ at Solen er icke end da opgaaen. Lader oss derfaare bliffue fast ved denne Regel / oc ingelunde lade hannem ved nogen Kraaglow riffuis fra oss.

Ezech 20.
Hebr. 11.
Roman. 10.

Denne Regel haffuer mange slags brug. Først/ stadfestis met denne Regel/ hans Myndighed som haffuer vdgiffuet Louen. Thi huor huermand haffuer Mact oc Myndighed/ vdi Verdslig Regimente/ at giffue Louer oc Statuter effter sit Sind / der forringis Offrighedens myndighed oc mact. Derfaare tager Gud sig alene denne Myndighed til/ at hand alene haffuer mact at giffue oss Louer oc Regle at leffue effter/ i det at hand siger i det første Budord: Jeg er HERREN din Gud/ etc. Dernæst haffuer denne regel dette gaffn oc brug / at hand frier oss fra vildfarelse oc forseelse/ at wi icke gaa vild at den rette Gudstieniste. For det tredie forhindrer hand Menniskens vrange Tro oc løse mening / saa at de icke lættelige gaa strax til effter deris eget Sind/ oc vduelle sig nogen ny maade at tiene Gud met.

Regelens brug.
Exod. 20.

Her til er nu talet om Gudstienistis Regel / som er/ at ingen tieniste er Gud behagelig/ vden den som hand selff haffuer stifftet/ oc om denne Regels befestning oc brug: Nu vil ieg for det andet som ieg loffuede / tale noget om Gudstienistis rette Fundament oc Grunduaal.

II.
Guds tienistis rette Grunduaal.

Gudstienistis Grunduaal staar der vdi/ at wi rettelige kiende Gud/ oc at wi kiende oss selff. Guds Kundskaff bekomme wi aff Guds ord/ oc aff hans vidnesbyrd som hand haffuer lagt til ordet. Begge disse tu lære oss. 1. At Gud er en ret brønd oc kilde til all Viisdom/ Retfærdighed oc Sandhed. 2. At mand skal giffue hannem alene all ære oc priis. 3. At hand er saare villig oc redebon til at hielpe alle. 4. Oc at hand vil/ at alle skulle fly til hannem/ ihuad modgang de haffue. Vor egen kundskaff faa wi aff tu ting/ som ere/ at wi ansee Guds Billede/ effter huilcket Mennisket er skafft/ oc at wi offuerueye vor mact oc formue/ som den nu er. Naar wi acte oc besinde Guds Billede/ da ledis wi der hen/ at wi betencke for huad endelige sag wi ere skaffte til vittige oc forstandige Menniske / Oc wi lære der aff/ huad wi altid oc idelige skulle tage oss til/ oc huad wi mest skulle tencke paa oc legge oss effter at giøre/ som er/ at wi kunde findis at vere Guds Billede lige/ vdi all Hellighed oc Renlighed.

At kiende Gud.
At kiende oss selff.

Naar wi offuerueye vor egen mact oc formue/da nødis wi til at bekiende/ at wi ingelunde kunde komme affsted/ at giøre det oss burde at giøre. Hvorfaare at disse tu slags kundskaff/som ere/at wi kiende Gud oc kiende oss selff / høre der hen / at wi skulle giffue Gud all ære: Oc legge oss selff fra/ alt det der wi kunde rose oss aff: Der til viser denne kundskaff oss vor wrenlighed oc skrøbelighed. Dette er nu om Gudstienistis grunduaal: Nu vil ieg gaa til det tredie som ieg loffuede at tale om/ oc vil nu klarlige beskriffue huad Gudstieniste er / oc huilcke Gierninger der kunde kaldis Gudstieniste.

III. Huad Guds tieniste er/ huilcke gierninger der maa kaldis Guds tieniste.

Gudstieniste er den Gierning som er befalet aff Gud / oc skeer aff Troen/ besynderlige der met at ære oc prise Gud. Her giffuis først tilkiende huilcke gierninger der kunde kaldis Gudstieniste/som ere de alene/som Gud haffuer befalet vdi sin Low/ huilcket klarlige kand sees aff den Regel som tilforn er giffuen. Dernæst leggis oc Troen her til/ som skal gaa faare gierningen: Thi hun er den / aff huilcken alle gode gierninger komme / oc det for den Sag skyld/ at ingen gierning kand vere Gud behagelig/ vden saa er at Personen er hannem først behagelig: Oc Personen kand icke behage hannem ved andet/ end ved Troen alene/ Det vil ieg nu met nogle Exemple beuise.

Exempel at inter behager Gud vden ved Troen.

1. Genes. 4.

Cain giorde sit Offer: Abel giorde ocsaa sit Offer. De haffde baade Guds befalning: Men Cains Offer vaar icke en Gudstieniste saa som Abels vaar. Hui saa? For Cain haffde icke Troen til Gud som Abel haffde.

2. Actor. 10. Luc. 18.

Den Høffuitzmand Cornelius som omtalis i Apostlernis gierninger/ hand gaff Almisse: Oc den Phariseer der Lucas i sit Euangelio omtaler/ som wi hørde nu siu vger siden/ hand gaff Almisse. De haffde baade Guds Bud oc befalning/Oc mangen Stackarl fick hielp/saa vel aff den enis almisse som aff den andens. Men Cornelij Almisse vaar en god gierning/ oc Gud en behagelig tieniste/ for hun kom aff troen til Gud. Men Phariseerens Almisse vaar en værstyggelig ting/fordi at personen vaar icke Gud behagelig/for hand haffde icke en ret Tro til Gud.

3.

To Bønder pløye ochsaa huer paa sin Ager / Den enis pløyning oc Sæd/oc andet hans bonde Arbeyde kand vere Gud en behagelig tieniste/i det hand giør sit Arbeyde i Guds fryct/ oc foruenter sig Lycke oc velsignelse aff Gud. Den andens arbeyde kand vere en værstyggelig ting faar Gud/fordi hand haffuer icke Troen oc Guds fryct. De haffue dog baade befalning aff Gud at de skulle arbeyde. Thi saa siger HERREN: **I dit Ansicts Suæd/ skalt du æde dit Brød.**

Genes. 3.

4. Ephes. 6. 1. Petr. 2.

To Piger tiene en Quinde/de kunde maa skee vere hende baade ens lydige / de toe Klæder / feye Gulff/ stryge Sko/rede mad oc andet saadant: De haffue oc baade Guds befalning der paa/ at de skulle vere deris Hustru lydige/ Men den enis Husgierning ihuor ringe hun er/ da er hun en behagelig tieniste faar Gud/ fordi at hun giør det aff Troen til Gud / hun paakalder oc forlader sig paa hannem: Men den anden som icke haff-

uer

ner Troen til Gud / hun giør vel det som hende bør at giøre / oc maa skee end bedre end hendis mettienerinde / men hendis gierning kand icke kaldis Gudstieniste / for det skeer icke aff Troen. Der foruden sagde ieg / at den gierning som er befalet aff Gud / oc skeer aff Troen / hun skal ocsaa besynderlige skee Gud til loff oc ære. Dette beuisis met Esaiæ vidnesbyrd: Thi saa siger HErren: **Alle de som kalde paa mit Naffn / dem haffuer ieg skafft til min ære oc prijs / ieg haffuer beredt dem oc giort dem.** Men huad er det at ære Gud? Det er / met faa ord at sige / at giffue hannem all ære oc loff / oc at prise hannem met Hierte / Mund Bekiendelse oc Leffnet.

Esa. 43

Nu efterfølger det fierde ieg loffuede at tale om / som er / huilcke Menniske der kunde beuise Gud ret sand tieniste. Endog at dette kand forstaaes aff det som tilforn sagt er / dog vil ieg det her ocsaa kaartelige sige: De alene kunde tiene Gud / som haffue en fri tilgang til hannem: Guds Børn alene haffue wi fri tilgang til hannem / oc ingen anden: Derfaare kunde Guds Børn alene beuise hannem retsindig tieniste. De ere alle Guds børn / saa mange som tro paa hans Naffn / som Johannes siger i sit Euangelij 1. Capit. oc de haffue ved Troen en fri tilgang til Gud Fader / som S. Pouel siger til de Romere i det femte Cap. Oc for den Sag skyld / den tid CHRIstus lærde sine Disciple at bede / da bad hand dem sige: **Fader vor du som est i Himmelen** / Huor met hand gaff tilkiende / at der kand ingen paakalde Gud / vden de som ere hans Børn. Dette maa nu vere sagt om en ret Gudstieniste / huilcken som kaartelige begribis i den Kierlighed wi haffu til Gud oc til vor Næste: Nu vil ieg ocsaa tale om den tredie Lærdom

IIII. Huo der kand beuise ret sand Gudstieniste.

Guds Børn.

Iohan. 1.

Roman. 5.

Matth. 9. Luc. 11.

Om den Tredie.

DEr Phariseerne vaare nu tilsammen / spurde Jesus dem at oc sagde: Huad tyckis eder om Christo / hues Søn er hand? De sagde Dauids. Phariseerne mente at de vaare retfærdige ved Louen / Der som det haffde veret Sandhed / da haffde CHRistus kommet forgeffs til Verden: Thi saa siger S. Pouel til de Galater / i det andet Cap. **Der som Retfærdighed er aff Louen / da er Christus død forgeffs.** Derfaare sætter Christus her it Spørsmaal frem om Messia / det er / om Christo / at de der aff skulde opueckis til at kiende oc offuerueye Louens ende / oc betencke huorfaare Messias vaar loffuet oc foriæt. Der som de det haffde rettelige giort / da haffde de visselige saaledis besluttet: Messias er loffuet oc foriæt at hand skal borttage Synden / som Esaias Prophete

Galat. 2.

Esa. 53.

vidner/ der hand siger: Sandelige hand bar vor breck/ oc tog vor Pine paa sig. Oc Gud siger til Abraham: J din Sæd skulle alle Folck paa Jorden velsignis. Derfaare er det fornøden at hand icke aleniste maa vere Dauids Søn oc it Menniske/ Men ocsaa Dauids Gud oc HERRE/ som hand selff vidner om hannem/ vdi sin Psalme/ der hand siger: HERREN sagde til min HERRE/ Sæt dig hos min høyre Haand/ Indtil ieg legger dine Fiender til en Skammel vnder dine Føder. Haffde de saaledis betenckt sig/ da kunde de dømt ret/ baade om Louen oc om Christo/ at hand er baade en sand Gud oc it sant Menniske i en Person/ oc kunde ocsaa bekient hannem at vere den sande Messias oc verdens Frelsere/ Huilcken met Faderen oc den hellig Aand/ skee loff prijs oc ære til euig tid/ Amen.

Genes. 12. 22.

Christus er Gud oc Menniske.

Psalm. 110.

Læs grandgiuelige i Liffsens vey paa det 50. Blad.

Den nittende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matth. i det IX. Capittel.

Mare. 2 Luc. 5.

DA traadde Jesus i Skibet/ oc foer offuer igien/ oc kom til sin Stad. Oc see/ da førde de en Verckbrøden til hannem/ hand laa paa en Seng. Der JEsus nu saa deris Tro/

sagde hand til den Verckbrødne: Ver frimodig min Søn/ dine Synder ere dig forladne. Oc see/ nogle iblant de Scrifftkloge sagde ved dem selffue: Denne bespaatter Gud. Der Jesus saa deris tancker/ sagde hand: Hui tencke i saa ont i eders Hierter? Huilcket er lættere at sige dine Synder ere dig forladne? Eller at sige: Stat op oc vandre? Men at i skulle vide/ at Menniskens Søn haffuer mact paa Jorden/ at forlade Synderne/ sagde hand til den Verckbrødne: Stat op/ tag din Seng op/ oc gack hiem/ oc hand stod op oc gick hiem. Der Folcket det saa/ forundrede de dem/ oc prisede Gud/ som haffde giffuet Menniskene saadan mact.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium indeholder it aff Christi Miracke oc Jertegn/ met huilcket hand beuiser sin Almectighed/ sit Hiertelag/ oc sit Embede. Fordi i denne Historie fortellis/ huorledis Christus helbreder it Verckbrødet Menniske/ huilcket de som der hos vaare oc saae der paa/ icke alle vdtyde i en mening: Thi Phariseeren bespaatte hannem: Men Almuen der de saa dette miracke/ da paamindis de om Guds nærverelse/ De styrckis oc stadfestis vdi Christi Lærdom/ huor aff de icke aleniste bekomme Guds Fryct oc troen til Jesum Christum/ men de ocsaa beuise deris Tro met retsindig Fruct/ oc forkynde Guds godhed. Derfaare er dette Euangelium lige som en malning/ i huilcken Guds rige i denne Verden affmalis: I dette Rige ere nogle som bære de Siuge oc skrøbelige til CHRistum: Der ere ocsaa altid de som knurre oc murre imod Christum/ som Phariseerne giorde: Der ere ocsaa de som rettelige fryete Gud/ oc prise hannem for sine velgierninger. Iblant disse atskillige slags Folck oc Tilhørere staar Christus/ Hand anammer til sig alle de som komme til hannem/ Hand forskiuder ingen for sin Vselhed oc Elendighed/ Hand helbreder deris Saar/ forlader Synden/ oc met sin hellig Aand/ lige som met it dyrebar Balsam/ formilder oc læger vor Siugdom oc breck. Det er Summen oc Meningen paa dette Euangelium/ huilcket ieg vil oss til diss ydermere Lærdom oc Forstand/ skiffte vdi tre Artickler.

Christi rigis Billede.

Den Første.

Om de som bare dette Verckbrødne Menniske paa sin Seng til Christum/ at hand vil helbrede hannem.

Den Anden
Om Phariseernis knur oc mur imod Christum/som skylde oc klage paa hannem/ Oc huorledis hand forsuarer sig.
Den Tredie.
Om Christi Mirackels endelige Sag oc deris brug.

Om den Første

DA traadde Jesus i Skibet/ oc foer offuer igien/ oc kom til sin Stad. Her haffue wi først at acte Aarsagen til dette Mirackel som CHRistus her giør. Euangelisten siger/ at Christus foer offuer til sin Stad/det er/til Capernaum/Thi der vaar hand mest oc ideligst. Huad aarsage vaar der til denne Reyse? Christus haffde veret i de Gergeseners Land/ huor hand helbrede tu besætte Menniske/ oc vddreff de onde Aander aff dennem/ huilcke der begerede aff hannem/at hand vilde giffue dem loff at fare i en Suine hiord som gick paa Marcken/det tilstedde hand: Saa løb den gantske Hiord hen oc styrte sig hastelige i Haffuet oc drucknede. Der Indbyggerne saae det/ komme de til Jesum oc bade hannem/at hand vilde drage fra dennem: Thi de actede mere deris Suin end vor Herre Christum/oc hans Euangelium/De haffue i sandhed mange Stalbrødre paa denne dag/huilcke mand met rette vel maa kalde Gergesener/de acte mere disse verdslige forfengelige ting end det euige Liff.

Aarsage til Christi Reyse.

Der ere mange Gergesener til paa denne dag.

Saa skulle wi her aff acte tu ting: Det ene skulle wi alle fly: Det andet skulle wi efterfølge. Wi skulle fly oc tage oss vel vare for disse Gergeseners wtacknemmelighed/ som holde mere aff en Suinesteg oc it bøste Flesk/end aff det Euige Liff oc Salighed/huilcke den første part er lig/aff dem som rose sig aff at vere Christne. Wi skulle efterfølge Christi flitighed/ som stedse oc altid/ saa tit som sit Rigis grentzer. Thi lige som hand met sin Reyse oc vandring gaff tilkiende/huor saare hand stundede effter Menniskens salighed: Lige saa lærer hand oss met sit Exempel/at wi skulle vere flitige vdi vort kald oc Embede.

Lærdommr. 1. 2.

NV kommer den første Part aff dette Euangelio. Oc see/da førde de en Verckbrøden til hannem/ hand laa paa en Seng. Der JEsus nu saa deris Tro/ sagde hand til den Verckbrødne: Ver trøstig min Søn/ dine Synder ere dig forladne. Vdi denne første part aff denne Historie/haffue wi fire ting at atte. Det første er disse Folckis Exempel/som baare dette Verckbrødne Menniske til vor Herre Christum. Det andet er den verckbrødne Mand. Det tredie er/at Christus saa til deris tro. Det fierde/huorledis Christus anammer denne Verckbrødne.

Fire ting vdi denne første part at acte.

1. 2. 3. 4.

DE

I.
Om dem som baare denne Verckbrødne til Christum.

DE som baare dette Verbrødne Menniske til vor HERRE Christum/ de giffue her deris Tro tilkiende met mange tegn/ Huor saadan en Tro er/ der brender hun saa saare / at hendis Lue kand met ingen Aske dempis eller vdsluckis. Denne Tro haffde de bekommet/ enten der aff at de tilforn haffde hørt Christi Predicken / oc seet at hand haffde hiolpet andre/ Eller oc aff det almindelige gode Rycte som hørdis oc spurdis om Jesu velgierninger. In Summa/ de haffde endelige denne mening om hannem/ oc forlode sig der til/ at hand vilde anamme alle sorgefulde oc hielpe dennem. Denne deris liffactige Tro/ giffuer aff sig fem slags Fruct. Den første Fruct er/ at de bekiende Christum/ huilcket paa den tid vaar iblant saa mange Christi Fiender/ baade saare farligt oc sielden skede. Den anden fruct er bøn oc paakaldelse/ som icke mere kand vere borte fra troen/ end Verme kand vere fra Ild. Thi alle de trofastis suck oc begering/ som aldrig afflade men stedse oc idelige skee / de ere Bøner til Gud. Den tredie Fruct er deris styrcke oc frimodighed/ at de gaffue sig i stor Liffs fare for Christi naffns bekiendelse: Thi Phariseerne oc de Scrifftkloge/ oc de besynderligste iblant det Folck / forfulde alle dem som giorde Christo nogen ære. Den fierde Fruct er Kierlighed til deris Næste/ aff huilcken de inderlige oc rettelige elskte dette fattige Menniske/ som paakiender. Den femte Fruct vaar det store Arbeyde/ møde oc wmage som de toge sig til for deris Næstis helbrede skyld. Thi de icke aleniste baare dette Menniske til Christum/ huor met de lode see deris store Kierlighed / Men (som Marcus scriffuer) der de icke kunde komme ret ind at dørren til hannem for Folck/ da gaa de op paa huset som Jesus vaar vdi/ vinde den Verckbrødne der op/ bryde Taget aff / oc lade hannem siden ned met sengen igiennem Taget oc Lofftet ned for Jesu Fødder : Huilcket icke kunde skee vden stor fare.

Troens art oc hueden hun kommer

Troens fruct er.

1. 2. 3. 4. 5.

Marc 2.

Lærdom.

1. Huad skulle wi heraff lære? Wi skulle met disse fire Mend som baare denne Verckbrødne bekiende Christum/ der som end den gantske Verden vilde staa oss imod: 2. Wi skulle paakalde hannem/ baade for oss selff oc for andre: 3. Wi skulle icke kiedis ved at giffue oss vdi fare for Euangelij bekiendelse/ om det saa vil begiffue sig/ at det giørs behoff: 4. Wi skulle inderlige aff Hiertet elske vor Næste / icke aleniste met Hiertelag/ at wi ville hannem gaat/ oc tencke gaat om hannem/ Men ocsaa met gierningen/ at wi ingen wmage spare / met saa skel at wi kunde hielpe hannem.

II.
Om den Verckbrødne.

DEt andet som ieg sagde at skulle actis vdi denne første Part / er dette Verckbrødne Menniske selff. Vdi huilcket wi haffue try ting at acte/ som ere hans siuge/ Aarsagen til siugen/ oc at hand lod sig 1. bære til Christum. Hans Siuge vaar Paralysis, Verckbrød/ det er/ saadan en Siuge/ naar en aff siderne/ enten den høyre eller venstre eller nogen aff Lemerne haffue mist deris følelse oc rørelse / at de ere slæt føleløse oc intet kunde røre dem/ huilcket er i Sandhed en saare stor

Somme kalde den siuge at en er halff tagen bort/ Somme Hemiplexian, det er / halff Popelsie.

stor siuge oc haard plage/ huor ved det arme Mennisker ligger slæt oc kand intet hielpe sig eller vdrette. Aarsage til hans siuge haffue veret tuende: En almindelig/ som er den oprindelige Synd vdi alle Mennisker/ huilcken er Aarsage til alt det onde wi lide her i Verden: Der haffuer oc veret en besynderlig Aarsage til denne hans Siugdom/ huor aff hun haffuer hafft sin oprindelse/ som er enten aff Offuerflødighed/ eller oc aff stor fortørnelse oc hastighed. At hand lader sig bære til Christum/ der met giffuis tilkiende/ at hand haffuer hafft Troen til Christum/ lige som de der bare hannem frem.

Lærdom.

Denne verckbrødne Mands exempel skulle wi ocsaa effter følge: Wi skulle lære at kiende vor Siugdom/ induaartis oc vduaartis: Wi skulle bekiende oc bestaa vor synd oc skrøbelighed/ oc met denne Verckbrødne lade oss bære til Christum/ vor eniste Siæls Læge.

III. Jesus saa deris Tro.

DEt tredie som ieg sagde/ at wi haffue i denne første part at acte oc besinde/ er/ at **Jesus saa deris Tro**/ det er/ baade deris som baare den Verckbrødne frem/ oc den Verckbrødnis egen Tro. Her aff skulle wi lære: Først/ huad Hiertelag Christus haffuer til oss/ thi hand haffuer icke andet hiertelag til oss/ end hand haffde til dette Verckbrødne Mennisker/ for Herren anseer icke Personer. Dernæst lære wi her/ at Christus seer mere til vor Tro/ end til vore Synders mangfaaldighed/ troen hun forhuerffuer oss aff Christo huad wi haffue behoff/ baade til Liff oc Siæl.

Lærdom.

Actor. 10.

Om en fremmet Tro. Læs yder⸗mere der om den anden Søndag effter Christi Obenbarelse sidste i den anden Artickel.

Endog ieg visselige troer at dette verckbrødne Mennisker haffuer hafft nogen Gnist aff Troen: Dog vil ieg icke sige dem imod/ som sige at de som bare den Verckbrødne frem/ haffde Troen/ oc icke den Verckbrødne. Thi det skeer tit oc offte/ at legemlige velgierninger/ ia end ocsaa Aandelige/ kunde forhuerffuis formedelst en fremmet Tro. Thi lige som en kand met sin Vijsdom saa meget vdrette/ at en andē oc kand bliffue vijs: Lige saa kand den som troer ocsaa met sin Tro forhuerffue andre Troen. Men lige som ingen er vijs aff en andens vijsdom/ men aff sin egen: Lige saa kand ingen bliffue salig ved en andens tro/ men ved sin egen. Derfaare skulle wi her lære/ baade at bede for andre/ at Guds naade kand forøgis i dennem/ oc at begere aff andre/ at de ville i deris gudelige bøner komē oss ihu/ oc bede for oss: Thi den Retfærdigis Bøn formaar saare meget.

Lærdom.

Iacobi 5.

IIII. Huorledis Christus anammer denne Verckbrødne. Tu ting at acte.

DEt fierde stycke som ieg sagde/ at wi haffue i den første Artickel at acte/ er maaden/ huorledis Christus anammede denne Verckbrødne: Det giffuis tilkiende met disse Ord: **Ver trøstig min Søn/ dine Synder ere dig forladne.** Her haffue wi tu ting at offuerueye: Det ene/ hui Christus i saa maade anammer dette Mennisker: Det andet/ Ordene met huilcke Christus anammer hannem.

I. Hui CHRistus saaledis anammer Verckbrød⸗

Denne Verckbrødne kommer til Christum/ at hand kand redis oc fries aff sin legemlige Siuge: Hui suarer da Christus hannem

nem saaledis oc siger: **Dine Synder ere dig forladne?**

Fire Sager der til.

1. Der ere i Sandhed store oc drabelige Sager til. Den første Sag er/ at Christus vil der met lære oss/ at Siugdom er syndsens saald/ som S. Pouel siger: **Døden er Syndsens Saald.** Ved Døden forstaaes her ocsaa siugdom/ som er Dødens forridere oc sendingebud. Oc Christus siger hos Johannem/ til en som hand haffde helbredet/ huilcken der haffde ligget paa sin Seng i atten oc tiue Aar: **See/ du est nu bleffuen til pass/ see til at du synder icke mere/ paa det dig skal icke vederfaris ver-** re. S. Pouel siger ocsaa til de Corinth. i den 1. Epistels 11. cap. At der vaare mange døde/ oc mange siuge/ fordi at de icke brugte Herrens Nadere met saadan Reuerentz/ ydmyghed oc høffuiskhed som dem burde.

Roman. 6.

Iohan. 5.

1. Corinth. 11

Huor mand skal skicke sig naar mand bliffuer siug.

2. Den anden sag vaar/ at hand vilde lære huor wi skulle begynde/ naar mand vil føre Raad oc Lægedom til legemlig siugdom/ som er/ wi skulle først begynde paa Siælen/ hues smitte oc siugdom wi først skulle føre raad til/ før end wi bruge legemlig Lægedom. Derfaare skulle wi holde denne skick/ naar wi bliffue Siuge. Først skulle wi kiende vor Siugdom oc Aarsagen der til. Dernæst skulle wi giøre en aluerlig penitentze/ omuende oss til Gud/ oc begere Naade oc Synds forladelse for Jesu Christi skyld. Siden skulle wi bruge loulige middel oc Lægedom vdi Guds Fryct met Tacksigelse: Oc wi skulle bekiende/ at Lægen er Guds Tienere/ som paa Guds vegne/ oc i hans sted skal legge haand paa/ oc hielpe oss/ saa vijt som Gud vil giffue hannem Lycke oc Naade til.

3. Den tredie Sag vaar/ at hand met disse ord vilde straffe Phariseerne/ som icke dømde ret/ huercken om hans person eller om hans embede. Thi der ere altid de til som vdi Guds Gierninger søge det der de kunde bespaatte: Huilcket der skal paaminde oss/ at wi icke giøre vort Embede met wflitighed oc douenskaff.

4. Den fierde sag vaar/ at hand her aff kunde faa Aarsage/ at lære diss beskedeligere oc fuldkommeligere om sin Person/ Om sit Hiertelag mod Menniskén/ Oc om sit Embede/ til huilcket hand vaar sent til Verden aff sin Fader.

Met huad ord Christus anammer den Verckbrødne.

Nu ville wi ansee Christi ord/ met huilcke hand anammer den verckbrødne. Saa siger hand: **Ver trøstig min Søn/ dine Synder ere dig forladne.** Disse ord ere Guds egne ord/ derfor ville wi grandgibelige offuerueye dem. Dette ord **min Søn**/ skulle wi sætte imod mishaab oc Fortuilelse som denne næruerendis siugdom/ gienuordighed oc modgang vil komme oss vdi. Det ord **ver trøstig**/ skulle wi sætte imod Louens forbandelse/ huilcken vor onde Samuittighed siger at wi ere forplictige til. At hand siger: **dine synder**/ der paa see wi at Naaden gaar offuer synden/ **ere dig forladne** siger hand/ dette ord skulle wi sætte imod papisternis

Drøm / om deris fyldistgiørelse oc betalning for Synden / om vor egen fortieniste / oc om Louens retfærdighed: Thi der som wi kunde selff giøre fyldist oc betale for Synden / eller oc selff fortiene Guds venskaff / eller oc bliffue retfærdige aff Louensgierninger / da haffde icke Christus hafft behoff at sige at synden vaar hannem forladen / Men i det hand siger: **Dine Synder ere dig forladne /** giør hand dette arme Menniske delactige ved sit ord / vdi sine Velgierninger / aff idel naade oc barmhiertighed. Derfaare haffue wi her en deylig Lærdom om Salighed / synders forladelse / retfærdiggiørelse / oc vdkaarelse til Guds Børn: Thi disse velgierninger henge saa altid oc idelige tilsammen / at de aldrig kunde skillis fra huer andre. Troen vdkreffuer Gud: Den som troer / affløser hand oc forlader Synden: Den som er affløst aff Synden / den vdueller hand oc kaarer til sin Søn / oc tager hannem til sig / lige som den der er retfærdig: Den som hand haffuer saa giort retfærdig / den skal hand ocsaa ære / oc giffue hannem det Euige Liff oc Salighed. Oc der er ingen anden vey eller maade at bekomme det euige Liff oc salighed / end den som oss her i dette Exempel faaregiffuis. Den Verckbrødne giør try ting: Hand kiender sin synd: Hand kiender oc veed at hand straffis retfærdelige for sin synd: Hand troer paa Christum Guds Søn. Christus giør der imod ocsaa try stycker: Hand forlader hannem Synden: Hand kaarer oc vdueller hannem til sin Søn: Oc hand anammer hannem til det Euige Liff. Følg du denne Verckbrødnis Exempel effter / bekiend din Synd: Bekiend Guds retfærdige Dom offuer dig for Synden: Oc forlad dig hart paa Guds Søn / da skalt du visselige fornemme / at Christus skal dele sine velgierninger met dig. Dette maasaa vere sagt om den første Lærdom i dette Euangelio: Nu effterfølger den anden.

Lærdom.

Om den Anden.

OC see / nogle iblant de Scrifftkloge sagde ved dem selffue: Denne bespaatter Gud. Der Jesus saa nu deris tancker / sagde hand: Hui tencke i saa ont i eders Hierter? Huilcket er lættere at sige dine Synder ere dig forladne? Eller at sige: Stat op oc vandre? Dette Phariseernis knur / oc Christi giensuar lære oss / huorledis Christi Rige oc Satans rige stangis oc støde stedse paa huer andre. Her haffue wi tu ting at acte: Det ene er de Scrifftlærdis oc Phariseernis klagemaal imod Christum: Det andet er Christi retfærdige beskytning oc Forsuar.

Tu ting at acte.

I. De Scriffte klogis klagemaal.

DE Scrifftklogis klagemaal vaar dette: **Denne bespaatter Gud.** Huorfaare? For hand siger sig at ville forlade Synden / huilcken hør Gud alene til. Thi det er (effter Scrifftens viis oc brug

oc brug at tale) Guds bespaattelse / at tillegge Creaturet det som hør Gud alene til : At forlade Synden hør Gud alene til / som wi kunde see aff Esaiæ Prophetie / huor HERren formedelst Prophetens Mund siger saaledis : **Jeg / Jeg afflætter dine Synder for min skyld / oc jeg vil icke ydermere ihukomme dine Synder.** Her aff mene de nu at de ville met it fast oc wryggeligt argument oc beuisning / bestaa oc beuise at Christus er en Guds bespaattere / Oc giøre de deris beuisning i saa maade. Den som legger sig det til som Gud alene tilhørere / hand bespaatter Gud : Denne Jesus legger sig det til som hører Gud alene til / i det hand siger sig at kunde forlade Synden: Derfaare er denne Jesus en Guds bespaattere. Oc denne deris beuisning haffde de i sandhed veret viss oc fast / der som CHRIstus haffde veret saadan som de Scrifftkloge vaare / det er / der som hand icke haffde veret vden it Menniske / oc icke Gud. See nu her huor meget vore Papister oc Muncke ere verre oc slemmere end disse Phariseer oc Scrifftkloge. De Scrifftkloge hos Jøderne effter som de vaare oplærde i Guds Ord / forsuarede disse ord : Ingen kand forlade Synden vden Gud alene. Men Papisterne legge Helgens fortieniste / Messer oc Afflad Synders forladelse til / oc saadan deris Messer oc Afflad ville de icke metdele nogen for intet eller for Guds skyld / men de selge dem for store Penninge. Det er i sandhed en vnderlig Kiøbmandskaff: De selge det de icke haffue : De selge Ord oc vær / Oc tage Guld oc Sølff igien : De loffue dem Himmerige som kiøbe met dem / Men de giffue dem Helffuede.

Esa. 43

Papister oc Muncke ere slemmere end Phariseerne.

Vnderlig Kiøbmandskaff.

Huad skulle wi da sige om Guds ords tienere? Forlade de icke Synderne? Suar. De forlade icke Synderne / men de forkynde Syndernis Forladelse paa Christi vegne / alle dem som de finde at giøre lige som denne Verckbrødne giorde. De giffue icke aff deris eget / men de tilbiude oc frembære en andens / effter CHRisti befaling. De forkynde oc tilbiude Synders forladelse / formedelst Euangelij predicken : Alle de som denne Predicken anamme i en stadig Tro / de faa visselige Syndernis forladelse. Thi CHristus siger : **Huo eder hører / hand hører mig.**

Giensigelse.

Huorledis Guds ords Tienere forlade synden.

Luc. 10.

MEn huad giør Christus her til / der de saa klage paa hannem? **Der hand saa deris Tancker / sagde hand : Hui tencke i saa ont i eders hierter? Huilcket er lættere at sige : Dine Synder ere dig forladne? Eller at sige : Stat op oc vandre?** Her giør Christus try ting. Hand seer deris tancker / huilcket ingen kand giøre vden Gud alene. Der aff skulde de Scrifftkloge haffue tenckt / at hand vaar mere end it Menniske : Thi intet Menniske kand vide en andens Tancker / Wi kunde icke see hinanden lenger end til Tenderne / som mand pleyer at sige / Men

II. Huorledis Christus forsuarer sig.

1. Christus seer hiertet.

Men Guds Aand alene kand see ind i Hiertet oc randsager Hiertens Dybhed. Dernæst straffer hand de Scrifftkloge/ oc siger: **Hui tencke i saa ont i eders Hierter?** som hand vilde saa sige: J synde storlige der met/ at i tencke ont om mig. Her aff skulle wi lære/at onde Tancker ere Synd. For det tredie beuiser hand sin hemelige skiulde Guddoms mact met it siunligt tegn/ oc der met lærer/ at hand haffuer mact at forlade Synden/som hand vilde saa sige: J sige/ Huo som legger sig det til som Gud alene hører til/ hand er en Guds bespaattere/ for hand laster oc forhaaner Guds rytte oc naffn. Dette bekiender ieg i sandhed saa at vere: Men at i icke tro oc bekiende at ieg er en sand Gud/der vdi fare i storlige vild/ derfor ere i Guds Bespaattere oc icke ieg. Oc paa det at ieg dette kand beuise/ oc lade paakiende at ieg er en sand Gud/da vil ieg met it eniste ord helbrede dette Verckbrødne Menniske/huilcket i Sandhed er en viss beuisning at ieg er en almectig Gud. Efftersdi da at ieg aff min Guddoms mact kand det giøre/Hui skulde ieg icke da ocsaa kunde forlade Synden? Huo kand slæt borttage nogen siugdom/ vden saa er at hand ocsaa fortager Aarsagen til Siugen? Nu see i met eders Øyen/ at ieg tager siugen bort fra dette Menniske: Hui ville i icke da tro/ at ieg ocsaa kand borttage synden/som er Aarsage til hans Siugdom? Saaledis skiuder Christus sig altid til sine gierninger/huilcke der bære vidnesbyrd om hannem: Thi saa siger hand hos Johan. **Der som i icke ville tro mig/ saa troer dog mine Gierninger. Thi de bære vidnesbyrd om mig.** Saa skulle wi derfaare aff denne anden artickel lære try ting. Først at der er en euig strid oc kamp imellem Christi oc Satans rige: Thi Dieffuelen knurrer altid oc murrer imod Christum/oc optencker atskillige Finantz oc Suig/at hand kand giøre CHristi rige skade oc affbreck/effter som Guds egne ord liude/der hand sagde til hannem i Paradis: **Du skalt bide hannem i Hælen.** Dernæst lære wi/ at Christus kand met sin viisdom oc mact offueruinde Satans Mact oc raad/effter som disse Salomons Ord liude: **Der hielper ingen Viisdom/ingen raad eller anslag imod HERREN.** For det sidste/skulle wi ocsaa her aff lære/at wi skulle giffue oss vnder hannem/ kiende hannem at vere en sand Gud oc bekiende hannem met alle dem/ som vdi en aluerlig Penitentze fly til hannem.

[Margin: 2. Hand straffer Phariseerne. — 3. Hand beuiser at hand haffuer mact at forlade synden. — Iohan. 10. & 5. — Lærdomme her aff. 1. — Genes. 3. 2 — Prouerb. 21. — 3.]

Om den Tredie.

DEr Folcket det saa/forundrede de sig/ oc prisede Gud. Her høre wi huad CHRistus vdrette met dette Jertegn oc huad gaffn der aff kom til dem som det saae oc hørde/ huilcket gaffn oc nytte Euangelisten met

sin Hi-

sin Historie ocsaa fører hid til oss. Der er tit oc offte talet om Christi Mirackel/ derfaare vil ieg her ickon tale lidet der om. Christus beuiser met dette Mirackel sin Guddoms krafft oc mact: Sit faderlige Hiertelag til Mennisken: Oc sit Embede/ som er/ at hielpe oc helbrede/ til huilcket hand vaar sent til Verden/ oc der met stadfeste oc beseglede sin Lærdom/ lige som met it Kongeligt oc fast Indsegle. Dernæst er Troen ved dette Mirackel vndfangen i dem som der hos vaare/ aff denne Tro kom Guds Fryct/ oc aff samme Tro prisede de Gud met deris Hierte/ met deris Mund/ met deris bekiendelse/ oc met deris Leffnet. Her aff skulle wi ocsaa lære disse try ting om Christo: Wi skulle met dette Folck vndfange oc befatte Troen til Gud: Wi skulle frycte hannem/ Oc wi skulle prise hannem/ Huilcken skee ære oc priis euindelige/ Amen/ Amen.

1.

2.

Den tiuende Sondag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matth. i det XXII. Capittel.

IEsus suarede Joderne/ oc talede atter ved Lignelser til dem oc sagde: Himmerigis rige lignis ved en Konge/ som giorde sin Søns Brøllup/ oc vdsende sine Tienere/ at de skulde kalde dem/ som budne vaare til Brøllup/ oc de vilde icke komme. Hand vdsende atter andre Tienere/ oc sagde:

Luc. 14.

sagde: Siger dem som budne ere: See / ieg haffuer beredt mit Maaltid / Mine Oxen oc mit fæde Queg er slactit / oc alting er rede / kommer til Brøllup. Men de foractede det / oc ginge hen / den ene paa sin Ager / den anden til sin Kiøbmandskaff: Men nogle grebe hans Tienere / bespaattede oc ihielsloge dennem. Der Kongen det hørde / bleff hand vred / oc stickede sin Hær vd / oc ødelagde disse Manddrabere / oc sætte Ild paa deris Stad. Da sagde hand til sine Tienere: Brølluppet er io beredt / Men de som vaaare budne / vaare det icke værde. Gaar derfaare hen paa Veyene / oc biuder til Brøllup / huem i finde. Oc Suennene ginge vd paa Veyene / oc saffnede tilsammen huem de funde / onde oc gode: Oc Bordene bleffue alle fulde. Da gick Kongen ind / at besee Giesterne / Oc hand saa der it Menniske / som haffde icke Brøllups Klader paa / Oc hand sagde til hannem: Ven / huorledis est du kommen hid ind / oc haffuer dog icke Brøllups Klæder paa? Oc hand tagde stille. Da sagde Kongen til sine Tienere: Binder Hender oc Fødder paa hannem oc kaster hannem hen vd vdi Mørcket / Der skal vere graad oc Tendgnidsel. Thi mange ere kaldede / men faa ere vdualde.

Forklaring paa dette Euangelium.

Christus bruger atskillige midel at locke oss til sig.

DEt som Christus altid pleyer at giøre / det samme giør hand ocsaa i dette Euangelio. Thi lige som en from Fader raader sine Børn til Høffuiskhed oc Gudelighed / vdi atskillige maade: Lige saa giør oc Christus vor kiere Fader oc Herre / offuer det tilkommende Liff. Hand lader sig icke nøye met en maade oc vey / men bruger mange oc atskillige / paa det at hand kand holde sine Børn til at giøre det dem bør. Stundem bruger hand søde oc gode Ord / saa som hos Mattheum / der hand siger: Kommer hid til mig alle i som ere belessede / Jeg vil vederquege eder

1. Søde Ord.

Matth. 11.

Stundem

Stundem bruger hand sine Faderlige Foriættelser / saa som hand giør hos Johannem: **Huo som tørster / hand kommer til mig oc dricke / Oc huo som troer paa mig / aff hans Liff skulle flyde Strømme / met Leffuendis Vand.** Stundem bruger hand Skenck oc Gaffue / saa som naar hand beuiser oc giffuer legemlig Hielp oc velgierninger. Stundem bruger hand Trusel oc haarde ord / saa som hand giør hos Marcum i det tolffte Cap. der hand siger: **Hand skal komme oc ødelegge de vingaards Mend / oc giffue andre sin Vingaard.** Lige saa bær hand sig oc at i dette Euangelio / J en maade bruger hand Trusel oc haarde ord / met den Lignelse hand faaregiffuer / J huilcken hand truer dem met allerstørste Plage oc Straff / som icke ville tage Brøllups Klæder paa / oc komme til Brølluppet. J en anden maade bruger hand ocsaa gode Ord oc Foriættelser / i det hand siger / at de som komme til Brølluppet oc haffue Brøllups Klæder paa / dem vil hand anamme met all ærlighed oc stat / oc tractere dem offuermaade vel. Derfaare er Summa paa dette Euangelium / at Christus vdkreffuer aff sine / saadant it Leffnet som kommer offuer ens / oc skicker sig vel met deris hellige Kald: Oc hand truer dem met gruelig Straff / som leffue vdi den Christne Kircke / foruden penitentze oc Hellighed / huilcket er den Brøllups Klædning som denne Brudgom vil at alle hans Giester skulle haffue paa. Wi ville skiffte dette Euangelium vdi tre Artickler / oc dennem forklare.

2. Foriættelser. Iohan. 7.

3. Gaffue.

4. Trusel. Marci 12.

Den Første.

Denne Lignelsis forklaring.

Den Andet.

Hans Straff som sad i Brølluppet / oc icke haffde Brøllups Klæder.

Den Tredie.

Om dette Christi Klagemaal: **Mange ere kaldede / men faa ere vdualde.**

Om den Første.

HImmerigis Rige lignis ved en Konge / som giorde sin Søns Brøllup / etc. Paa det at dette nærucrendis Euangelium kand bliffue oss diss kierere oc behageligere / da ville wi ansee huert stycke for sig selff i deñe Lignelse / som ere mange.

Try stycker her at acte.

FOr det første mercker Himmerigis Rige / her i denne sted / den Christne Kircke / som er forsamlet oc tilhobe kaldet ved Euangelij Predicken / huilcken den hellige Apostel S. Peder kalder it helligt

I. Himmerige huad det er.

1. Petr. 2.

Folck/it Kongeligt Prestedom/ oc en vduald Slect. Oc kaldis den Christne Kircke Himmerigis Rige for disse Sager skyld: Først/ fordi at hendis Hoffuet/ oc Herre Jesus Christus er i Himmelen. Dernæst for hun vnderuisis/ styris oc regeris met en Himmelsk Lærdom. Fremdelis for hun er en gang fra disse Jordiske ting/ til Himmerigis Rige. Her foruden kaldis hun ocsaa Himmerigis rige/ for hun er affskild fra disse verdslige rige. For det sidste/ at wi her aff skulle paamindis/ huort hen wi skulle haffue vore Hierter oc Sind/ som er til Himmerigis rige.

Den Christne Kircke kaldis Himmerigis rige for fem Sagers skyld.

II. Kongen er Gud Fader. 2. Timoth. 6.

FOr det andet/ denne Konge bemercker Gud vor Himmelske Fader/ huilcken S. Pouel kalder en Konge offuer alle Konger/ oc en HERRE offuer alle HERRER.

III. Kongens Søn er Jesus Christus Matth. 3.17.

FOr det tredie/ denne Kongis Søn er vor HERRE Jesus Christus/ om huilcken Gud Fader siger selff saaledis: **Denne er min hiertekiære Søn/ vdi huilcken ieg haffuer behaglighed/ hannem skulle i høre.** Hannem kalder Esaias en Brudgom som er prydet met helligt Preste smycke.

Esa. 61.

IIII. Brølluppet.

FOR det fierde/ haffue wi her Brølluppet at acte. Gud Fader giorde denne sin Søns Brøllup/ den tid hand lod hannem fødis til Verden/ for vor skyld/ aff den hellige Jomfru Maria/ huilcken der vdgick lige som en Brudgom aff sit Brudkammer/ som Dauid siger. Denne Brudgom haffuer taget den Christne Kircke lige som en Brud til sig/ oc haffuer troloffuet sig met hende/ effter som disse Hoseæ Prophetis ord liude: **Jeg vil troloffue mig met dig vdi Euighed/ Jeg vil troloffue mig met dig vdi Retfærdighed oc Dom/ vdi Naade oc Barmhiertighed/ Oc ieg vil troloffue mig met dig i Troen/ oc du skalt kiende HERREN.** Dette Brøllup bleff begynt formedelst Troloffuelsen saa meget som Menniskens Kiøn vedkommer/ strax effter at Adam oc Eua vaare skaffte/ Fordi den tid Gud skaffte Mennisken der til/ at de skulde kiende oc elske hannem/ Oc der hand beprydede vore første Forældre met oprindelig retfærdighed/ i det at hand indtrycte sit Billede i dennem/ da giorde hand dette Brøllup. Men dette Brøllup bleff strax spilt oc offuertraadt/ formedelst Dieffuelens Konst oc behendighed/ huilcken der dreff Mennisken til it skendigt Horeri/ saa at de fulde fra deris rette Brudgom/ til den slemme Horkarl Dieffuelen: Huilcken wræt oc forsmædelse Brudgommen/ som vaar forsmaad oc foractet/ smuet heffnde/ i det at hand lod den Hore som hannem saa foractede staa slæt nøgen/ tog det Kongelige Billede fra hende/ oc skilde hende ved alt sit Brøllups smycke. Men O denne Brudgoms wsigelige Godhed oc Barmhiertighed/ Hans Brud som vaar tagen fra hannem/ och saa slemmelige vaar besmittet/ tog hand sig for at ville

Psalm. 19.

Hosea. 2.

Satan spilte det første Brøllup.

at ville igienløse oc tage til naade igien: Oc strax giorde Brudgommens Fader Haab oc mod i Bruden/ at hun skulde komme til naade igien / i det at hand gaff hende Foriættelse / at Quindens Sæd skulde i sin tid forløse hende. Oc paa det sidste der tiden vaar fuldkommen/ sende hand sin Søn til Verden/ som bleff født aff Jomfru Maria / oc bleff Louen vnderdannig / at hand skulde igienløse Bruden/ som vaar vnder Louens Forbandelse: Huilcket der skede/ i det at hand gaff sig selff til en Randson oc betalning/ ved huilcken Bruden bleff igienkiøfft / oc tagen aff den Horkarls Dieffuelens Hender.

Genes. 3. Galat. 4.

Men saa meget som huert Menniske i besynderlighed vedkommer/ da begyndis dette Brøllup ved Troen oc Daaben / saa som Brudgommen selff siger/ som tilforn sagt er: **Jeg vil troloffue mig met dig vdi Euighed / oc ieg vil troloffue mig met dig vdi Retfærdighed oc Dom / oc i Naade oc Barmhiertighed/ Oc ieg vil troloffue mig met dig i Troen/ oc du skalt kiende HERREN.**

Hosea. 2.

1\. VDi denne Troloffuelse haffue wi tu ting for alt at besinde: Det
2\. ene er Brudgommens pact oc hans løffte oc tilsagn: Det andet er Brudens pact / met huilcken hun er forplictet oc forbunden til sin Brudgom. Paa Brudgommens side/ er vdi denne troloffuelse
1\. oc pact try ting at acte/ som ere: Første hans veluillighed oc naadelige kierlighed/ aff huilcken hand anammer oc omfagner sin Brud/
2\. vden all hendis verdskyld eller fortieniste. Dernæst er her at acte/ huor lenge denne Troloffuelse oc Ecteskaff/ imellem CHRistum oc den Christne Kircke skal vare / Det giffuer Brudgommen selff tilkiende/ i det hand siger: **Jeg vil troloffue mig met dig vdi Euighed.** Derfaare bliffuer hand den Christne Kirckis Brud-
3\. gom euindelige. For det sidste opregnis her huad Festinde gaffue Brudgommen Christus giffuer sin Brud/ oc sættis her fire herlige oc ypperlige Gaffuer/ som ere: **Retfærdighed/ Dom/ Naa-**
1\. **de oc Barmhiertighed.** Met sin egen **Retfærdighed** pryder hand oc smycker sin Brud / i det at hand forlader hende/ Synden/ tilregner hende sin Lydighed oc Retfærdighed/ ved huilcken hun bliffuer smuck/ oc siunis deylig oc vel beprydet for Brud-
2\. gommens Faders Aasiun. Met sin **Dom oc Ræt**/ forsuarer hand hende fra all Wræt/ oc fører hende til rette igien/ om hun far
3\. vild. Met sin **Naade** oc Mildhed/ det er/ met ret Ecteskaffs kierlighed anammer hand hende til sig. Thi Naade mercker her en ret Hiertens kierlighed/ som kommer aff hiertens inderste grund. Sin
4\. **Barmhiertighed** beuiser hand hende ocsaa / i det at hand for-

Tu ting i denne Troloffuelse at acte.

I. Brudgommens pact løffte.

Læs her om det 16. Cap. Ezech.

Christi vor Brudgoms Festinde gaffue.

lader hende sine Synder oc Fald/som hun daglige fortørner hannem met oc forseer sig imod hannem/ oc at hand lader sig hendis Sorge oc Nød gaa til Hierte. Disse fire herlige gaffuer haffue wi paa Brudgommens side vdi denne Troloffuelse. Men paa Brudens side ere tu ting/som ere. At Bruden skal kiende de velgierninger som Brudgommen haffuer hende beuist/ oc derfaare loffue oc prise Gud: Dissligeste skal hun haffue Troen til sin Brudgom/ved huilcken hun huiler sig paa Brudgommens Bryst/ oc foruden all Vantro oc Mishaab/ foruenter sig aff hannem alt det gode/ som hand haffuer loffuet oc tilsagt hende/ elsker hannem alene/ oc flyer fra den Horkarl Dieffuelen.

2. Brudens part.

Af denne Forening oc Part som Brudgommen oc Bruden haffue saa giort indbyrdis imellem sig selff/ kunde wi faa Lærdom/ Husualelse oc en fast Tillid/saa at wi icke lade oss beuege eller forfærde aff nogen wlycke eller Gienuordighed/ saa at wi skulde falde fra denne Brudgom/ huilcken der aldrig vil forlade sin Brud/ vden saa er/ at hun først slemmeligt oc wredelige offuertræder sit Ecteskaffs Tro oc loffue. Der hos lære wi her ocsaa/ at huo som icke haffuer troen til Christum/den hører hannem icke til/eller er hans Brud/ Men hand er skendelige besmittet met it slemt Horeri/ Derfaare skulle wi see vel til/ at wi icke aleniste ere Christne til Naffn/ men ocsaa til gaffn/saa at wi aff hiertet tro oc forlade oss paa Christum. Thi at haffue naffn aff Christo/ oc giøre Dieffuelens gierninger/det rimer sig icke vel tilsammen: At haffue Christum i munden oc Dieffuelen i Hiertet/ det duer intet. Saa maa wi for den Sag skyld see vel til/ at wi ved en stadig Tro bliffue fast hos vor Brudgom/ oc komme til Brølluppet. Her aff see wi/ huad det er ret det Johannes siger i sin Obenbar. **Salige ere de som ere kaldede til Lammens Nadere.**

Lærdomme her aff.

Apocal. 19.

V. Brøllups Bederne.

FOr det femte haffue wi i denne Lignelse at acte/huo de ere som bede til Brøllups. Den første Brøllups bedere som bøde til dette Brøllup/vaar den euige Gud selff/som er Brudgommens Fader/ hand bød vore første Forældre met sin egen Røst/ til dette Brøllup. Der effter vaare der mange hellige Fædre for Syndfloden/som bøde til Brølluppet. Effter Syndfloden bød Noe/Melchizedech/ Joseph oc Moses i Egipten: De hellige Propheter oc Konger/ i Canaans Land: Daniel vdi Caldea. Effter dem alle kom Brudgommens egen Tienere/Johan. Baptista/oc met sin Finger pegte paa Brudgommen oc visde oss hannem/ huilcken Brudgom ocsaa selff raabte met Apostlerne/bød til dette Brøllup oc sagde: **Kommer thi det er altsammen beredt.**

Genes. 3.

Iohan. 1.

VI. Huad Retter der giffuis i dette Brøllup.

FOr det siette/ skulle wi oc vel her besinde/ huad Rætter der beredis oc frembæris i dette Brøllup. Thi lige som mand pleyer/ naar mand giør Brøllup her i Verden/at slacte Øxen/Faar/Lam

Diur

Diur etc. Lige saa slactis her ocsaa oc beredis offuermaade herlige til dette Brøllup. Først bæris her paa Bordet/ icke legemligt oc forgengeligt Brød/ men leffuendis Brød aff Himmelen/ Huo som der aff æder/ hand skal aldrig hungre til ewig tid. Dernæst frembæris her ocsaa en dyrebar kaastelig Drick/ som er Liffsens Vand/ om huilcket Brudgommen selff siger: **Huo som dricker aff det Vand / som ieg giffuer / hand skal aldrig tørste.** Fremdelis sættis her ocsaa frem Brudgommens Christi Legeme oc Blod/ met huilcket hand vederqueger oss fattige besuarede oc mødige Mennniske her i Verden. Her foruden fører Brudgommen oss i sine Klæder / oc der met pryder oc smycker oss/ i det at wi iføre oss hannem vdi Daaben. Thi saa siger den Hellig Aand igiennem S. Pouels Mund: **Saa mange som ere døbte / de haffue iført sig Christum.** For det sidste / giffuer hand dem ocsaa Bellaria, det er/det som mand pleyer i Giestebud at bære paa Bordet effter Maaltid / saa som Confect / Pomerantz / Krumkager/ Nødder/Eble/Pærer/Castanie oc andet sligt. Saadanne Bellaria giffuis her ocsaa/ som er den herlige skøne Fruct aff Liffsens Træ/ huor aff Bruden haffuer sin Styrcke/saa at hun aldrig døer til ewig tid.

1. Brød. 2. Liffsens Vand. Iohan. 4. 3. Christi Legeme oc Blod. 4. Klæder. Galat. 3 5. Bellaria. Her giffuis ocsaa Sennip/Peber/ oc andre bersske Vrter/ huor aff Rætterne faa diss bedre smag. det er Kaarss oc modgang.

FOr det siuende/ haffue wi ocsaa her vdi denne Lignelse at acte deris wtacknemmelighed/ som forsmaade dette kongelige Brøllup. Texten siger: **Men de vilde icke komme.** Huad er dette for en stor wtacknemmelighed? De bedis til Brølluppet/ oc ville icke komme. Huad forhindrede dem? Først bleffue de forhindrede aff deris hiemmefødde Giest/ som er Kiød oc Blod / oc den oprindelige Synd der boer vdi Hiertet/saa at de icke kunde komme til Brølluppet/ der de bleffue bødne. Der hos bleffue de ocsaa forhindrede aff Brudgommens Fiende/ som er Dieffuelen / huilcken der besætter alle Veye/ oc lycker Gangen alleuegne til i atskillige maade/ saa at mand icke skal komme til Brølluppet. For det tredie vaare her ocsaa mange verdslige bestillinger som dem forhindre/ Thi den gick hen til sin Affldsaaard/ den til sine Øxen/ Den til sin Hustru/ Den til en anden bestilling. Saa bleffue de da forhindrede/ aff disse try ting: Kiødet raader dem til Vellyst / at de sige met Epicureerne: Ede, Bibe, Lude, post mortem nulla voluptas: det er/ Ad/ Drick/ ver lystig/ der er ingen fryd effter Døden: Dieffuelen raader dem til tryghed/saa at de intet skøtte om/ huercken huad gaat Gud loffuer oc tilsiger / eller huad ont hand truer met for Synden/ saa som hand giorde ved Adam: Verden raader dem til forfengelighed / at de mere skulle acte disse verdslige oc timelige ting end de euige. Men Gud raader oss til Glæde oc Lycksalighed/ hannem skulle wi lyde oc effterfølge.

VII. De som forsmaa dette Brøllup. Forhindring 1. Kiød oc Blod. 2. Dieffuelen. 3. Verden.

Fremdelis siger Texten: **Nogle grebe hans Tienere/ forhaanede dem oc sloge dem ihiel.** At dette er vlst/ beuiser oss den gantske Verdens Historie. Abel bød giester til dette brøllup/ men Dieffuelen sende sine Drabantere Cain vd/ oc slog hannem ihiel. Noe bød til dette Brøllup i hundret oc tiue Aar/ men hand bleff foractet oc bespaattet aff dem/ som hand indbød. Til dette Brøllup bød ocsaa Joseph i Egypten/ men hand bleff beklaget aff en slem wblu Hore/ oc bleff derfaare kast i Fengsel. Til dette Brøllup bød Moses/ men hand maatte lide meget ont aff dem som hand indbød. Til dette Brøllup bøde de hellige Propheter/ Patriarcker oc Gudfrycktige Konger/ Men deris Ord bleffue foractede oc holdne for spaat. Om siger kom da Brudgommens egen Suend/ Johannes Baptista/ oc bød til dette brøllup/ men hand bleff Halshuggen aff Kong Herode. Saa bød da ocsaa Brudgommen selff/ Jesus Christus Guds Søn til dette Brøllup/ Men hand bleff ophengt paa Kaarssens Galie. Til dette Brøllup bøde siden de hellige Apostle/ oc effter dem alle retsindige Guds ords Tienere/ huilcke Dieffuelen haffuer altid sæt sig imod/ nu met Sophisteri oc kraaglow/ Nu met glisneri oc Øyenskalckhed/ Nu met Tiranni oc offueruaald/ oc haffuer lagt vind paa at ødelegge oc ihielsla dem. Saa see wi at den største part aff Verden findis wtacknemmelig/ oc forsager at komme til dette Brøllup.

Genes. 4. Genes. 6. Genes. 39. Exod. 17. Luc. 3. Marc 6.

VIII. Kongen forørnis.

FOr det otende skulle wi acte huad Kongen giør her: **Der Kongen det hørde/ bleff hand vred/** huilcket i Sandhed icke vaar at forundre/ thi hand saa at baade hand selff oc hans Brøllup vaar foractet aff dem/ som nødis til oc maa bekiende/ huad heller de ville eller icke ville/ at alt det de haffue her i Verden/ det haffue de aff hannem/ Hand straffer ocsaa først legemlige/ Thi Christus siger: **Hand sende sin Hær vd/ oc ødelagde disse manddrabere/ oc sætte Ild paa deris Stad.** Saadan Guds legemlige Straff haffuer den wtacknemmelig Verden fornommet/ huilcken HERREN ødelagde met Syndfloden. Det beuiser ocsaa Sodoma oc Gomorra/ som bleff opbrent aff Suogel oc Ild: Dette beuiser ocsaa Jerusalems iammerlige oc ynckelige Forstøring. Siden straffer hand ocsaa Aandelige: Vdi dette Liff straffer hand met blindhed oc vankundighed/ oc effter døden met euig pine oc plage. Til Exempel om saadan straff haffue wi Greckenland/ Tyrckiet. Italien/ som er den største oc skøniste part aff den gantske Verden. Dette betenckte den rige Fraadsere aluerlige (dog forgeffs/ oc alt for silde) vdi Helffuede/ huor hand nu plagis met euig Pine.

Legemlig Straff. Genes. 17. Genes. 19. Aandelig Straff. Luc. 16.

IX. Kongen lader biude andre Giester.

FOr det niende haffue wi at acte/ at Kongen lader icke Brølluppet staa tilbage for Menniskens wtacknemmelighes skyld/ men hand siger til sine Tienere: **Brølluppet er io beredt/ Men**

de som

de som vaare budne/ vaare det icke værde. Endog at dette kand forstaas om den gantske Verdens wtacknemmelighed: Dog alligeuel meen CHristus her met besynderlige Jødernis Wtacknemmelighed/ huilcke hand her truer/ at de skulle vdelyckis aff Kongens Søns Brøllup.

Om Hedningens Kald.

Fremdelis siger Kongen: Gaar derfaare hen vd paa Veyene/ oc biuder til Brøllup/ huem i finde. Her see wi denne Kongis rundhed oc mildhed/ hand befaler at biude alle til sin Søns Brøllup/ foruden noget forskel/ enten paa Personen eller Folck. Her taler CHristus om Hedningenis kald til Euangelium/ Oc disse ord skulle wi flitelige oc vel mercke / at hand siger: Biuder til Brøllup/ huem i finde. Naar bleffue disse ord sagde til Tienerne? Den tid der CHRistus sagde till sine Disciple: Gaar vd i den gantske Verden / oc predicker Euangelium faar alle Creatur/ Huo som troer oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig/ Men huo som icke troer hand skal fordømis.

Marci 16.

X.

Tienerne forsamle alle onde oc gode.

FOr det tiende siger Christus: Oc Sueñene ginge vd paa Veyene/ oc saffnede tilsam̃en huem de funde / onde oc gode: Oc Bordene bleffue alle fulde. Dette skede effter Pintze dag/ effter at Christi Apostle bleffue beuebnede oc styrckede met den hellig Aand. Oc det haffuer altid siden skeet/ oc skeer endnu paa denne dag/ ved Euangelij Tienere/ oc skal skee her effter saa lenge som Verden staar. Oc endog at Satan stormer oc bruser imod den Christne Kircke / saa kand hand dog icke (ihuor grum hand er) forhindre deris Røst oc Stemme som biuder til dette Brøllup. Hand slar vel mange ihiel aff Brøllups bederne/ men aff deris Blod voxe stedse oc altid io flere oc fler/ som biude oc kalde til dette Brøllup. Thi den Christne Kircke er igienløst ved Blod/ hun voxer ved Blod/ oc vil endis ved Blod.

Tyranners Forfølgelse giøre Kircken ingen skade.

Om den Anden.

DA gick Kongē ind at besee giesterne/ oc hand saa der it Menniske/ som haffde icke Brøllups Klæder paa/ Oc hand sagde til hannem: Ven/ huorledis est du kommen hid ind / oc haffuer dog icke Brøllups klæder paa? Disse Ord lære oss først/ at vdi den Christne Menighed oc i den vduaartis siunlige Kirckis forsamling/ skulle de onde altid vere iblant de gode / indtil

De onde ere altid iblant de gode.

den yderste Dommedag: Huilcket ocsaa den Lignelse om Klinten oc det gode Korn lærer oss. Wi tørre icke tencke/at her vil bliffue saadan en Kircke i denne Verden/som Giendøbere optencke/De mene oc sige/at den Christne Kircke kand icke vere huor som Synder oc Laster ere/huilcken mening er vrang oc wret. Thi den christne Kircke er lige som en Ager / i huilcken Klinten opuaaxer met det gode Korn. Fordi lige som Huede bliffuer Huede/ alligeuel at der staar megen klinte oc wkrut iblant: Lige saa bliffuer den Christne Kircke hellig oc reen/alligeuel at hun haffuer mange raadne oc fule Lemmer. De ere vel allesammen Lemmer i den Christne menighed/saa mange som bekiende Christi Lærdom: Men nogle aff dem ere leffuendis Lemmer/oc nogle ere døde. De leffuendis Lem̃er ere de som haffue en fast oc liffactig Tro til Christum: De døde Lemmer ere de som bekiende Christum met Munden/ foruden en fast/ retsindig oc liffactig tro til hannem. Men de som ere vden for den siunlige Kircke oc forsamling / de ere den Christelige Lærdoms Fiender/ oc ere huercken leffuendis eller døde Lemmer vdi Kircken.

Math.13.

Giendøbere

Tu slags Lemmer i Kircken.

Nu efterfølger/ at **Kongen gick ind oc saa det Menniske som haffde icke Brøllups Klæder.** Huad er det for en Brøllups klædning? Det er saare nødtørfftigt at vide/ paa det at wi altid kunde nyde oc bruge dette herlige oc liffsalige CHRisti Brøllup. Disse Brøllups klæder ere icke aleniste Christi retfærdighed som oss ved Troen tilregnis / men Brøllups klæder er ocsaa en begynt ny Lydighed/oc it nyt Leffnet/ effter at mand er bleffuen retfærdigt giort/ huilcket Leffnet icke er Aarsagen til det euige Liff/met det er it Tegn oc kiende Mercke paa Guds børn. At vere vduualdt oc at haffue Brøllups klæder paa/ er en ting. At vere vduualdt sættis tuert imod at vere fortrøden eller fortrædelig/som Dauid omtaler i den 18. Psalme: Derfaare / efterdi at den er fortrædelig/ som haffuer en ond gienstridig oc fortrøden vilie imod Gud oc hans befalning/ da er den vdualt/ som gierne oc veluillige lauer oc lemper sig effter Guds Bud/ formedelst en ny Lydighed / Saa er for den Sag skyld Brøllups klæder en ret Hiertens veluillighed at vere Gud lydig/ oc leffue effter hans vilie/ huilcket mand pleyer at kalde it nyt Leffnet.

Huad Brøllups Klæder er.

At vere vduualdt/ oc at haffue brøllups klæder/ er it.

Brøllups Klæder.

Paa den yderste dag skulle der staa tu slags Folck faar denne her Konge/iblant huilcke nogle haffue nectet oc forsaget at komme til Brølluppet/saa som Tørcker/de wgudelige Jøder/oc mange wgudelige Folck paa denne dag. [1.] At ingen aff disse haffuer Brøllups Klæder / er obenbare klart/ endog at mange aff dennem leffde vduaartis høffuiskelige oc retfærdelige faar Verden. Derfaare er denne vduaartis Retfærdighed/som Aristides/Fabricius/Fabius Maximus oc Cato haffde/ingelunde de Brøllups Klæder/som her vdkreffuis. [2.] Nogle komme til Brølluppet/ det er / til Euangelij predicken/ oc haffue giffuet sig vdi den vduaartis siunlige Kircke oc

Tu slags Folck.

Disse vaare alle fine fromme Hedninge / som skickede sig vduaartis vel.

Menig-

Menighed. Men disse ere icke alle ens/ fordi at somme aff dem forlade sig paa deris gierninger/ oc mene at de ville skiule deris slemhed met deris gierningers Kaabe? Er det Brøllups Klæder? Ney ingelunde/ fordi at saadanne vdskiudis aff Brølluppet/ Men der bliffuer ingen vdskut aff dem som haffue Brøllups Klæder paa. Somme haffue slæt ingen gierninger vden de som onde oc sleme ere/ men de rose sig dog meget aff Troen/ oc mene sig at vere retsindige tro Christne/ oc tencke at de kunde alligeuel tro paa vor Herre/ at de giøre intet gaat oc øffue sig i ingen gode Gierninger/ Denne deris forfengelige Ros mene de at vere rette brøllups klæder/ men de fare ocsaa vild/ for Christus siger selff til saadanne Glisnere oc Øyenskalcke: **De skulle icke alle som sige til mig HERRE/ HERRE/ indgaa i Himmerigis Rige/ Men de som giøre min Faders vilie som er i Himmelen.** Men nogle tro retsindelige oc stadelige paa Gud/ det er/ De dræbe Kiødet met sine Gierninger oc begering/ De leffue i Aanden/ De giøre en aluerlig Penitentze/ De legge vind paa at leffue it helligt oc Christeligt Leffnet oc øffue sig daglige i gode gierninger/ Disse haffue alene Brøllups klæder paa. Derfaare/ huad heller du siger at disse Brøllups Klæder ere Troen/ eller oc it nyt Leffnet/ da far du icke vild. Thi lige som til dette Brøllup vdkreffuis Troen/ lige saa vdkreffuis der ocsaa Helliggiørelse oc it nyt Leffnet.

Gierningens Helgen.

Mundchristne.

Matth. 7.

Retsindige Christne.

At dette er de rette Brøllups Klæder/ kunde wi lættelige see vdi Abel/ Abraham/ Maria Magdalena/ oc mange andre saadanne Helgen. Oc det er icke vnder/ at saadan en liffactig Tro kaldis Brøllups klæder/ Fordi den som troer/ hans Synd er hannem forladen/ oc Guds Vrede er borttagen fra hannem/ oc hand er Guds Søn. Thi der staar saa screffuet: **Hand gaff dem Mact at bliffue Guds Børn/ saa mange som trode paa hans Naffn.** Item: **Huo som troer paa hannem/ hand haffuer det Euige Liff.** Dernæst tilregnis Christi Retfærdighed den som troer/ ved huilcken Mennisket bliffuer smycket oc vel beprydet/ saa at det siunis retfærdigt oc helligt i Guds Aasiun. Men her skalt du tage dig vel vare at du icke tager nogen anden Ham paa/ for den rette Brøllups Klædning/ Det er/ at du icke berømmer dig aff nogen forfengelig Tillid/ for den rette oc liffactige tro. Der som du vilt vide huor paa mand rettelige skal kiende hinde/ da vid/ at disse ere hendis rette Kiende oc Tegn. Huor en retsindig Tro er tilstede/ der er ocsaa it aluerligt oc ret Had til Synden/ der er en ret forskreckelse oc redsel for Guds Vrede/ Der er en ret Hiertesorge oc bedrøffuelse for Synden/ Der er Trøst oc Husualelse vdi Hiertet/ som optendis ved den Hellig Aand/ Der er it aluerligt forsæt/ vilie oc idræt at forfremme Guds

Iohan. 1.

Iohan. 3.

En ret Troes tegn.

ære

ære iblant Menniſken / Der øffuer mand ſig vdi Kierligheds gierninger. Eller oc / at ieg ſkal ſige der met it Ord / Der er en ret Helliggiørelſe ſom er intet andet / end at mand affſtil ſig fra Verdens forfengelighed / i det at mand dræber oc demper Kiødet / oc at mand giffuer ſig hart ind til Gud / formedelſt Aandens fornyelſe oc Liffactighed. Denne Helliggiørelſe ihuor hun er / da er hun daglige vdi Strid / fordi at Kiødet ſtaar altid imod Aanden / oc Aanden imod Kiødet. Denne Helliggiørelſe kand icke fuldkommis i it Øyeblick eller paa en tid / Men hun vaaxer all vor Liffs tid / huilcket de hellige Mennickis Hiſtorie / ſom tilforn haffue leffuet i Verden lættelige vduiſer oc giffuer tilkiende. Dette maa nu ſaa vere ſagt om Brøllups Klæder.

Iob. 7
Galat. 5

Men huad vil der da bliffue aff dem / ſom icke haffue diſſe Klæder? Det lærer oſſ Texten met diſſe ord: **Binder hans Hender oc Fødder / oc kaſter hannem vd i det vduaartis Mørck / Der ſkal vere Graad oc Tendgnidſel.** Det vduaartis Mørck bemercker den Plage oc Bedrøffuelſe ſom er vden for Guds Rige / vdi Helffuede. Vdi dette Mørck er den rige Fraadſere kaſt hen / Oc alle de ſom icke findis at haffue Brøllups Klæder paa / de ſkulle kaſtis der hen.

Huer lade ſig gaa dette til hierte.

Om den Tredie.

MAnge ere kaldede / Men faa ere vdualde. Dette Chriſti Ord indeholder tu ting / ſom ere: Først Guds godhed oc Barmhiertighed / ſom biuder oc kalder alle Menniſke til ſin Søns Brøllup / Oc wi ſkulle icke tencke / at hand biuder nogen der til / ſom hand icke vil at der ſkal vere vdi Brølluppet. Dernæſt er her ocſaa i diſſe ord / it klagemaal om den gantſke Verdens ſtore Wtacknemmelighed. Om Guds Barmhiertighed ſiger hand ſaaledis: **Mange ere kaldede.** Thi Brudgomen haffuer ſelff befalet / at hans Apoſtler ſkulde gaa vd offuer den gantſke Verden / oc biude alle Menniſke til dette Brøllup. Oc Brudgommens Fader / Kongen ſelff / befaler i dette Euangelio / at Brøllups Bederne ſkulle indbede oc kalde til Brølluppet alle dem de kunde finde. **Men faa ere vduaalde.** ſiger Chriſtus / det er / der ere faa ſom haffue rette Brøllups Klæder paa. Her taler hand om Verdens Wtacknemmelighed. De kaldis vduaalde / ſom ere fraſkilde fra den onde hob i Verden / oc ere ſynderlige ocdrabelige for andre. Derfaare ſiger S. Peder Apoſtel / at de Chriſtne ere vdualde formedelſt Aandens Helliggiørelſe / det er / at de ſkulle vere hellige vdi Aanden. Gud vil vel at alle Menniſke ſkulle bliffue ſalige / ſom S. Pouel lærer / oc her i denne

1. Guds barmhiertighed. Marci 16.

2. Verdens wtacknemmelighed.

Vdualde / huo de ere. 1. Pet. 1.

1. Timoth. 2.

denne Lignelse giffuis tilkiende/ huilcket ocsaa CHristi ord beuiser hos Mattheum i det ellefte Cap. Der hand kalder alle Mennisker oc vdelycker ingen: Kommer hid/ siger hand/ alle i som arbeyde oc ere besuarede/ Jeg vil vederquege eder. Disse Christi Ord skulle wi sætte imod alle Guds Naadis Fiender. Dersom du derfaare seer til Gud/ da befinder du at mange ere vdualde/ Fordi Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige/ oc komme til Sandheds Kundskaff/ som Paulus siger. Hand binder ocsaa alle til sin Søns Brøllup/ foruden noget forskel eller skilsmisse. Men der som du seer til Mennisken/ da ere faa vdualde/ det er/ der ere saare faa som høre oc anamme Euangelium met en stadig Tro/ oc saare faa som bliffue hellige vdi Aanden oc ny Menniske/ at de føre it nyt Christeligt Leffnet. Derfaare er Gud icke Aarsage til at noget Menniske bliffuer fordømt/ men Aarsagen staar hos oss selff. CHRistus siger selff hos Mattheum til Jerusalem: Huor offte vilde ieg forsamle dine Børn/ lige som en Høne forsamler sine Kyllinge vnder sine Finge/ oc i vilde icke? See her/ i disse ord haffuer du tu ting at acte: Christus vilde: Men Jerusalem vilde icke. Derfaare paamindis wi aff disse ord/ at det er icke nock at høre Euangelium: Men mand bør ocsaa at vere Euangelij predicken hørig oc lydig/ at mand giør der effter. Thi derfaare predickis Euangelium/ at wi skulle dræbis oc dø effter Kiødet/ oc leffue effter Aanden som Petrus siger.

1. Timoth. 2.

Aarsage til Fordømelse.

Matth. 23.

Iohan. 1.

1. Petr. 4.

Dette maa nu saa vere sagt om dette Euangelio: Huor aff wi skulle lære/ at Gud haffuer icke skafft oss til Fordømelse/ men til Salighed/ oc haffuer aff sin blote Naade/ foruden all vor fortieniste/ beredt oc beskicket oss alt det som hør til det Euige Liff oc rette Salighed. Dernæst lære wi her/ at de som bliffue fordømde/ de fordømis for deris egen skyld/ for de vilde icke høre oc atlyde Euangelio. Derfaare/ om wi haffue vor Salighed kier/ da lader oss føre oss i Brøllups Klæder/ oc legge vind paa at leffue it helligt oc Christeligt Leffnet/ ved Jesum Christum vor HERRE/ Huilcken met Faderen oc den hellig Aand skee loff oc priis euindelige/ Amen.

Lærdom her aff.

1.

2.

Den

Den førſte oc tiuende Sondag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Johannis i det IIII. Capittel.

DEr vaar en Kongelig Mand / hans Søn laa ſiug i Capernaum. Denne hørde / at JEſus kom aff Judea i Galileam / oc hand gick bort til hannem oc bad hannem / at hand vilde komme ned oc hielpe hans Søn / thi hand vaar dødſiug. Oc Jeſus ſagde til hannem: Naar ſom i icke ſee Tegn oc vnderlige Gierninger / da tro i icke. Da ſagde den kongelige Mand til hannem: Herre / kom ned før mit Barn døer. JEſus ſiger til hannem: Gack bort / din Søn leffuer. Menniſket trode det Ord ſom Jeſus ſagde til hannem / oc gick bort. Oc i det ſom hand gick ned / møtte hans Suenne hannem / forkyndede hannem / oc ſagde: Dit Barn leffuer. Da vdſpurde hand den Time aff dem / i huilcken det vaar bleffuet bedre met hannem. Oc de ſagde til hannem: J gaar ved den ſiuende Time forlod Koldeſiugen hannem. Da merckte Faderen / at det vaar

Det er ved it ſlæt om effter Middagen hos oſſ.

vaar ved den time / i huilcken JEsus haffde sagd til hannem: Din Søn leffuer. Oc hand trode met all sit Hus.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEtte Euangelium lærer oss / huort hen wi skulle fly vdi all vor Sorge oc Gienuordighed / der wi her lide i dette Liff / som er hen til Jesum Christum / den rette Brønd oc Veldekielde / aff huilcken all Lycke oc Salighed opuelder oc vdflyder: Huilcket ocsaa Esaias Prophete paaminder oss / i det hand siger: J skulle øse Vand aff Saligheds Kilde / met Glæde. Til denne Kilde skulle wi gaa / icke met vore Fødder / men met vort Hiertelag: Icke met vor Fornufft / men met Troen. Der foruden lærer dette Euangelium / huor villig oc redebon CHRJstus er til at hielpe / huilcken der aldrig lader nogen gaa trøsteløs fra sig / som i sin nød giffuer sig til hannem. Thi hand er icke anderleds tilsinde mod noget Menniske / end hand er mod denne ypperlige Mand / som vaar en aff Herodis Hofftienere / huilcken hand icke aleniste trøstede met ord Men hand ocsaa hialp hannem met it vnderligt Miracel oc Jertegn. Derfaare begribis Summen paa dette Euangelium / i disse Joelis ord: Huo som paakalder HErrens naffn / hand skal bliffue hiolpen. At wi diss bedre kunde forstaa dette Euangelium / da ville wi her aff faaregiffue tre Artickler.

Huem wi skulle fly til vdi vor Modgang. *Esa. 12* *Huor villig Christus er at hielpe.* *Summa.* *Joël 2. Actor. 2.*

Den Første.

Om Menniskens bedrøffuelse oc Gienuordighed / huad Sag der er til / oc Raad der imod.

Den Anden.

Om Christi Straff / at hand straffer denne Herremand.

Den Tredie.

En ret Troes art oc Natur.

Om den Første.

DEr vaar en Kongelig Mand / hans Søn laa siug i Capernaum / etc. Denne sorgefulde Fader / oc hans siuge Søn / affmale oss Verdens atskillige Jammer oc ælendighed / huilcken der er baade en Straff for Synden / Oc disligeste lige som en Predicken oc Paamindelse om Guds Dom / saa at wi ved saadan gienuordighed kaldis til penitentze / lige som denne Hofftienere som er bedrøffuet for sin Søns Siugdom / hand nu fornemmer oc føler sin Synd / oc den begræder. Hid hører det Esaiæ Sprock: Angustia erit illis in Disciplinam,

Riset giør gaat Barn. Esa. 26.

Bedrøffuelse oc Angist skal vere deris Tuctmestere.

Gud kalder oss til Pemtentze i sex maade.

Men paa det at wi diss bedre kunde ansee oc betracte Guds godhed imod oss/ da vil ieg sige ihuad maade Gud pleyer mest oc heldst at kalde oss til Penitentze: Oc bruger hand besynderlige der til sex stycker.

I. Ved Louen.

Først sætter hand oss sin Low faare/ i huilcken hand affmaler vore Synder/ lige som i en Taffle: Hand viser oss vor Hiertis oc Sinds blindhed oc wforstandighed: Vor Tuilactighed om Guds Forsiun/ om Guds Foriættelser oc Trusel: Hand lader oss see vore Affecters oc begeringers Wrenlighed: Hand viser oss vore hierters slemhed/ huor saare vor vilie er frauent fra Gud/ oc huor wskickelige alle vore Kreffter ere.

Summa paa den første Taffle.

Den anden Taffle.

Dernæst viser hand oss i den anden Taffle vor wretfærdighed mod Mennisken/ oc vore affecters oc begeringers Wrenligheg/ saa at der som der er noget ret oc gaat vdi vort gantske Liff oc Leffnet/ før end wi bliffue omuende til Christum/ da er det intet anderleds end som it klæde/ det er besmittet oc offuerstæckt met det allerslemmiste Røde oc Blod/ huilcket Esaias beklager met disse ord: **All vor Retfærdighed er som it Klæde/ der er slemelige oc værstyggelige besmittet.** Denne vor wrenlighed oc besmittelse sætter Louen oss for den Sag skyld faar Øyen/ at wi aff hendis slemhed/ onde stanck oc værstyggelighed skulle paamindis at giøre Penitentze oc staa aff vore onde veye.

Esai. 64.

II. Induaartis Sorge.

For det andet sætter hand oss atskillige induaartis Hiertesorge oc Bedrøffuelse for/ huilcken intet Menniske kand nocksom beskriffue eller begræde. Oc aldrig vaar noget Menniskis Sorge oc Aelendighed saa stor/ at wi io maa betencke at wi ocsaa kunde falde der vdi/ oc faa en snert aff Suøben met/ som den hellige Ambrosius saare gudelige paaminder/ i det hand siger: Aut sumus, aut fuimus, aut possumus esse, quod hic est. Det er/ Enten ere wi saadanne/ eller wi haffue veret saadanne/ eller wi kunde bliffue saadanne/ som denne er. Dette skulle wi altid betencke/ naar wi enten høre eller see nogen at vere bestædt met stor Sorge oc bedrøffuelse/ vduaartis eller induaartis.

Ambrosij Sprock.

Lige saa det gaa en anden/ saa kand det ocsaa gaa oss.

Huad Hiertesorge oc bedrøffuelse haffde Adam/ huilcken der icke aleniste saa den ene sin Søn sla den anden ihiel/ Men hand ocsaa vdi ni hundre Aar/ saa at mange aff hans Børne børn oc efterkommere/ fulde gruelige oc ynckelige vdi mange Synder oc groffue Laster? Huad Sorge oc bedrøffuelse vaar i Dauids Hierte/ der hand saa at hans Døttre bleffue krenckte/ oc hans Sønner sloge huer andre ihiel? Huad vil ieg tage nogle faa for Hender at tale om? Alle Menniske finde vel at Hugormen bider dem vdi Hælen/ huilcket Bid icke hører hen til noget andet/ end at wi der aff lære oc kiende Guds retfærdige Dom/ oc fly hen til Guds Naade/ ved en aluerlig Penitentze. Kong Manasses sætte sig meget tiranskelige op imod Guds Kircke/ vdi fem oc tiue Aar/

Genes. 4.

2. Sam. 13.

2. Reg. 21.

oc be-

oc besmittede sig vdi ynckelige maade/ oc haffde aldrig i sine Liffs dage tenckt til at giøre Penitentze oc omuende sig/ haffde hand icke kommet vdi det Babyloniske Fengsel at side/ der giorde det haarde Fengsel hannem viis/ oc gaff hannem forstand. Thi der bleff hand vnderuist oc lært aff sin Mestere/ som vaar modgang oc Gienuordighed/ saa at hand bøyde sit Hiertis Knæ/ oc ydmygelige begerede sin Synders forladelse/ huilcken hand oc fick.

III. Andris fald oc exempel.

For det tredie sætter Gud oss ocsaa andris Exempel/ deris gruelige Fald oc forfærdelige Straff for Øyen/ paa det at wi aff dem skulde paamindis oc giøre penitentze. Thi alle Menniskis fald som saaregiffuis baade i Historier oc i den hellige Skrifft/ de høre alle der hen/ at de skulle giøre oss vise. Cain falt gruelige i Synden/ oc slog sin egen Broder wskyldelige ihiel/ Hand bleff plaget derfaare/ met euig pine oc plage. Kong Saul falt fra Gud/ oc icke omuende sig ved en aluerlig penitentze/ men bleff euindelige vnder Guds vrede. Der ere mange til paa denne dag som falde fra Euangelio/ oc falde i Dieffuelens Snarer/ huor de aldrig kunde rede sig vdaff. Derfaare skulle wi lade oss vere atuarede oc paaminte aff deris gruelige Fald oc ynckelige Straff/ oc giøre Penitentze vdi tide/ paa det at Gud skal icke optendis i sin Vrede/ oc forkaste oss fra sit Ansict. Lader oss altid betencke dette Poetens Ord:

Genes. 4.

1. Sam. 15.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Det er:

Den som bliffuer viis aff anden Mands skade/
Hand er lycksalig/ sig selff til baade.

IIII. Vnderlige Jertegn.

For det fierde predicker ocsaa Gud stundom ved Storm oc Wuær/ ved Jordskelff/ ved vnderlige Tegn oc siuner vdi Himmelen/ saadanne som der vaare seet offuer Jerusalems By/ før end hand bleff forstørret oc ødelagt: Der saa mand Cometer lige som Suerd huordanne wi haffue seet mange i vor tid/ Der som wi icke lade oss aff dem paaminde/ oc giøre en aluerlig Penitentze/ da falde wi endelige vnder saare gruelig Plage oc Straff. J det Aar 1561. saa mand en Mand paa Himmelen/ som vaar Kaarssfest oc haffde en torne Krone paa sit Hoffuet/ huilcket ieg haffuer mange Vidnesbyrd paa/ iblant huilcke ocsaa ere nogle aff Adelen/ oc ellers andre fromme Gudfryctige oc louactige Mend. Her haffuer ocsaa regnet Blod ned aff Himmelen: Mand haffuer paa ote eller ti Aars tid fire eller fem gange seet fire Sole paa Himmelen paa en tid/ oc andre flere Himmeltegn. Mand haffuer i det Aar 1570. seet her i Sieland/ icke langt fra Kiøbenhaffn/ blodigt Vand/ at mand kunde farue der vdi/ Fedre/ Læret/ Papir/ oc andet/ at det bleff røt lige som Brisel farffue. Saa tit som saadanne Tegn lade sig til siune/ da skulle wi vide/ at Gud kalder oss til Penitentze met disse sin Vredis tegn. J det at HErren siger: J skulle icke frycte eder for Himmeltegn/ der met vil hand/ at wi skulle giøre Penitentze/

paa det at det onde som Tegnene true oss met / skal icke offuerfalde oss. Fordi at alting skeer dem til beste / som giøre Penitentze.

V. Christi forsmædeligt Død.

For det femte / sætter hand oss Christi Død oc Pine faar Øyen / i huilcken Gud lader oss see sin store Vrede imod Synden / oc der hos kalder oss til Penitentze. Thi hand haffuer vdstract sine blodige Arme paa Kaarsset / oc kaldede den gantske Verden til Penitentze oc bedring / oc tilbiuder sin Naade / alle dem som giøre Penitentze. Derfaare / huo som forhaler sin penitentze / hand foracter Guds Søn / oc skal vdi sin tid straffis derfaare / met gruelig Straff oc Plage.

VI. Vor visse Død oc wuisse Døds stund.

For det siette / kalder hand oss til Penitentze / formedelst vor wuisse Døds stund. Thi vort Liff oc Leffnet her i Verden / er lige som en Boble paa Vandet / oc som it Blomster paa marcken / som i dag staar oc i Morgen kastis i en Ild. Denne vor wuisse Døds stund sætter oc den hellige Apostel S. Jacob oss faare / vdi sin Epistel. Wi haffue seet mange met vore Øyen / som haffue leffuet foruden penitentze / oc ere borttagen aff Verden formedelst en hastig oc brat Død / saa at de icke haffue faaet tid oc rom at rette oc bedre sig. Johannes Baptista siger: **Øxen er lagt ved Roden aff Træet / huilcket Træ som icke bær god Fruct / skal affhuggis oc brendis.** Oc Salomon siger: **Der som Træet falder i Sønder eller Vester / til huilcken side det falder / skal det bliffue ligendis.** Det er / lige saadan som Gud finder dig i din Døds stund / saadan vil hand døme dig / naar hand kommer som en retfærdig Dommere / at døme leffuendis oc døde.

Matth. 3.

Eccles. 11.

See her / huor mange maader Gud bruger til at kalde oss til Penitentze: Hand siger selff: **Jeg vil icke nogen Synderis Død / Men at hand skal omuende sig oc leffue.** Denne sin faderlige gode vilie beuiser hand / i det at hand saa faderlige i saa mange maader kalder oss til Penitentze / huilcket Kald til Penitentze / der i Sandhed hører til alle Menniske.

Ezech 33.

Giensigelse.

Men her maatte nu nogen sige: Sancte Pouel siger io / at **Gud haffuer icke vdualt mange Vise effter Kiødet / icke mange Mectige / icke mange aff Edel oc høy Stamme.** Suar. Den samme Apostel siger ocsaa en anden sted: **Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige.** Huor skal ieg da dette forstaa / maat du atter sige / Hand siger baade / at Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige / oc at Gud haffuer icke vdualt mange aff de Verdslige Visse / Mectige oc Velbyrdige? Suar. Gud sigis at de icke haffue vdualt dem / Icke fordi at hand io gierne vil / at de skulle bliffue salige / Men for det som endelige

1. Corinth. 1.

1. Timoth. 2.

lige følger efter/ oc almindelige kommer aff verdslig viisdom/ mectighed/ oc høy Stamme/ som er/ at huor denne Verdens viisdom er/ huor der er Mact oc Velde/ huor der er høy Stamme/ ædel oc velbyrdig Æt/ da lade sig mange der aff forblinde oc bedrage/ saa at de vige fra Euangelio oc icke ville vere det hørige oc lydige. Kong Dauid vaar rig oc mectig/ Keyser Nero vaar ocsaa rig oc mectig/ Men Dauid lod sig icke besuige aff sin Rigdom oc Mact/ saa at hand der ved skulde faa Aarsage at falde fra Euangelio/ Men Nero actede meer denne næruerendis Lycke oc metgang/ end den tilkommendis Glæde oc Herlighed/ saa at hans Rigdom oc Mact vaar hannem en Aarsage til hans Fordømelse. Jsaac vaar aff høy Stam̃e/ aff Ædel oc velbyrdig Æt: Jsmael vaar oc aff høy Stamme/ oc aff den sam̃e Æt/ men de haffde icke ens idræt oc forsæt. Fordi at Jsmael mente at det vaar hannem nock/ at hand vaar Ædel oc velbyrdig oc mente hand haffde Guds foriættelser intet behoff/ derfaare foractede hand dem: Men Jsaac trode oc forlod sig paa Guds Foriættelser/ oc bleff ved denne Tro salig. ☞ Aff disse Exempel kunde wi klarlige see/ at HERREN forkaster ingen/ for de Gaffuers skyld/ som hand haffuer giffuet hannem. Fordi at Mact oc Velde/ Rigdom/ Viisdom/ høy Stamme oc Velbyrdig Æt/ ere Guds gode Gaffuer/ huo dem rettelige bruger/ hand er salig: Men den som dem vanbruger/ det er hans egen skyld/ at hand bliffuer fordømt. Fordi hand giør Guds gode Gaffuer til redskaff/ at føre sig selff met til den Euige Fordømelse. Derfaare/ saa fremt som wi haffue vor Salighed kier/ da lader oss anamme S. Pouels Raad/ huilcken der saa siger: **De som bruge denne Verden/ de skulle vere lige som de brugte hende icke/ Thi dette verdslige Væsen forgaar.** Met disse ord vil at hand it Christet Menniskis Hierte oc Sind skal icke saaledis omgaaes met disse verdslige ting/ at de skulle drage oss fra den rette Liffsens vey/ hand vil at wi skulle saa leffue/ lige som wi skulde huer dag drage her fra. Dauid siger ocsaa/ oc Paulus til Timotheum/ at wi icke skulle sætte vor Hierte oc Haab til denne Verdens Rigdom/ men til den leffuende Gud. Derfaare skulle wi vdi alting/ som wi omgaaes met vdi denne Verden/ haffue vore Hierter op i Himmelen/ oc tencke paa det euige Himmelske Liff. Hid hører dette Sancte Pouels ord: **Søger efter det som er offuen til/ der som CHRistus er/ sidendis hos Guds høyre Haand/ Tracter efter det som er offuen til/ icke efter det som er paa Jorden.**

Exempel.

Gud giffuet at det icke ginge saaledis til end nu paa denne dag.

☞ Mose/ Joseph/ Daniel/ vaare viise: Aristoteles/ Plato/ Cicero/ oc deris lige/ vaare ocsaa viise. Men hine brugte deris viisdom efter Guds bud: Disse efter deris Fornufft/ oc foractede Guds ord.

1. Corinth. 7

Psalm. 62.
1. Timoth. 6.

Coloss. 3.

Om den Anden.

Christus straffer en ypperlig Mand oc stor Hans.

JEsus sagde til hannem: **Vden i see Tegn oc Vnderlige gierninger/ da tro i icke.** Her straffer CHRistus en Herremand oc Hofftienere/ oc saadan en Mand som vaar i stor act oc anseelse/ oc haffde synderlig Autoritet oc myndighed hos Kong Herodes/ huilcket Christus dog sielden pleyede at giøre/ besynderlige naar fattige bedrøffuede oc sorgefulde Menniske komme til hannem oc begerede hielp aff hannem. Her aff skulle wi lære/ at wi icke ere Hycklere/ som smigre oc hyckle met Hoffolck/ Herremend/ Fogeder/ Hoffmend/ eller andre som haffue Mact oc Myndighed/ oc sige det de ville haffue sagt/ Men wi skulle effter Christi Exempel røre ved Bulden/ saa at de kunde finde huor de haffue ont/ oc huor det onde sider/ paa det at de der effter diss bedre kunde føre Raad der til.

Predickere skulle icke vere Hycklere.

Men saa meget som denne Christi straff vedkommer/ skulle wi dette vel acte/ at Gud straffer stundem som en Dommere/ oc stundem som en Fader/ at der skal vere forskel imellem Dommere straff oc Faderlig straff.

Tu slags Straff.

1. Dommere Straff.

Som en Dommere straffer hand dem som icke giøre Penitentze/ saa som de Scrifftkloge/ Phariseer oc Hycklere/ iblant Jøderne. Saadan er den Straff der staar hos Mattheum **Ve vorde eder Scrifftkloge/ Phariseer oc Øyenskalcke.** Dette er en forskreckelig Trusel/ met huilcken Christus truer met den euige Fortørnelse: Vnder den Trusel ere alle de Menniske i Verden/ som forsmaa oc foracte Euangelium/ effter som disse CHRISTI ord liude: **Huo som icke troer/ hand er allerede dømt.**

Matth. 23.

2. Faderlig Straff.

Den Faderlig straff er den/ met huilcken hand tucter oc reffser alle dem som hand anammer til sine Børn/ oc tien denne Straff der til/ at wi icke skulle forgribe oss selff/ at wi miste den Arff som HERREN haffuer loffuet oss. Om denne straff taler Apostelen til de Hebreer saaledis: **Min Søn/ foract icke HERRENS Straff/ Oc mistrøst dig icke/ naar du straffis aff hannem: Thi at huilcken HERREN elsker/ den tucter hand/ Oc hand hudstryger huer den Søn/ som hand anammer. Der som i lide straff/ da tilbiuder Gud sig eder som Børn: Thi huor er en Søn/ som Faderen icke tucter? Oc der som i ere vden Reffselse/ da ere i wecte/ oc icke Børn.** Om denne Straff taler oc saa Herren selff/ i S. Hansis Obenbaring/ oc siger: **Huilcke ieg elsker/ dem straffer ieg oc tucter.** Exempel om saadan faderlig straff haffue wi vdi alle Helgen fra Verdens begyndelse: Thi der haffuer

Hebr. 12.

Apocal. 3.

aldrigveret nogen Helgen til/ som icke haffuer stundem maat smage dette faderlig Rijs/ huilcket ocsaa Dauid bekiender i sin Psalme der hand siger: **Det er mig kiert HERRE/ at du haffuer ydmyget mig/ at ieg kunde lære din Ræt.** Disse tuende slags Straff/ skulle met rette beuege oss/ at wi fly oc sky Synden/ paa det at wi icke skulde falde i den leffuendis Guds Hender/ oc aff vor egen skyld forskiudis fra Gud oc forfare til euig tid.

Psalm 119

Lader oss her lade Øynent op/ oc see vel til huorledis Verden leffuer. Der ere mange til/ som icke ville siunis oc haffue ord for at vere wgudelige Mennisske/ Men effterdi at de mene at de skulle leffue lenge/ da forhale de deris Penitentze tid fra tid/ saa at det er til fare/ at mange aff dem icke der offuer forderffuis.

Fire slags Folck forhale Penitentze.

1. Trygge Mennisske.

Der ere oc mange til som lade sig aff Stoiske tancker bedrage/ oc sige: Der som ieg er vdualt oc beskicket/ til det euige Liff/ da giørs det icke behoff/ at ieg meget bekumrer mig eller giør mig stor wmage der for: Huad heller ieg leffuer ilde eller vel/ da omuender Gud icke sit forsæt for min synds skyld. Dette er en gruelig Guds bespaattelse/ Først fordi at met dette gruelige ord skeer Gud en stor wret/ huilcken der icke vil at nogen skal fordømis/ men vil at alle Mennisske skulle bliffue salige/ ved Jesum Christum vor Saliggiøre oc frelsermand/ huilcken oss bør at anamme met Troen. Gud haffuer icke befalet at predicke Euangelium for den eller den/ for en eller to/ Men saar alle Mēnisske i almindelighed/ oc haffuer lagt saadant it vilkaar hos: **Huo som troer/ hand skal bliffue salig/ Men huo som icke troer/ hand skal fordømis.** Dette Guds aluerlige Forsæt skal ingen Skeffne eller Lycke foruende. Derfaare skulle wi saa tencke oc sige/ At lige som Hector sagde hos Homerum: Hoc Augurium optimum est, pugnare pro Patria., det er/ Denne er den allerbæste Spaadom end kand faa/ At hand strider mandelige for sit Fæderne Land. Hans mening vaar/ Den som strider mandelige oc vel/ hand faar Ære oc it gaat Rycte/ Men den som icke strider/ hand faar Haanhed oc vanære/ Den Spaadom er viss/ Lige saa skulle wi Christne vide/ at det er den alleruissiste oc bæste Spaadom/ naar wi ville vide vor Lycke oc Skeffne/ som mand kalder det/ At wi tro Guds Ord oc Euangelio/ oc skicke oss der effter/ saa bliffue wi salige.

2. Den ny Stoici.

1. Timoth. 2

Marci 16.

Dette skulle de vel acte som ville lade sig spaa/ oc ville vide deris Lycke eller wlycke.

Der ere oc atter andre til/ huilcke naar de høre at Guds barmhiertighed er stor/ at hand tager Syndere til naade/ naar/ och saa tit som de omuende sig til hannem/ da mene de at de ville synde fritt hen/ Oc naar det siunis dem gaat at vere/ oc deris Leylighed siger til/ saa ville de giøre Penitentze oc omuende sig. Denne Tancke haffuer kuldkast mange tusinde Mennisske vdi Verden/ oc kuldkaster endnu mange paa denne dag. Sancte Pouel siger:

3. Naade Syndere.

Galat. 6.

Lader eder icke bedrage/ Gud lader sig icke bespaatte: Thi huad som it Menniske saaer/ det skal hand høste.

4. De som leffne effter Verdens skick.

En part støde sig der paa/ at der ere mange til som synde/ oc mene at de maa oc saa frit giøre lige saa. De sige: Den oc den giør saa som ieg giør/ oc de vilde saa gierne bliffue salige som ieg. Gud lader icke saadan en stor hob Folck forderffuis. Men du som saadant tencker/ see huor det gick til i Syndfloden/ Christus predickede vdi Aanden/ igiennem Noe Mund/ faar Aanderne/ det er/ for dem hues Siæle som nu er i Fengsel oc Pine. Det hialp her slæt intet/ at der vaare mange som syndede. De fem Steder iblant huilcke Sodoma oc Gomorrha vaare de besynderligste/ foractede Loths Predicken/ oc giorde alle it: Men huad hialp det dem/ at de vaare mange om at synde? Bleffue de icke ødelagde huer en/ vden Loth alene oc hans Døttre? Derfaare skulle wi tage oss vel vare/ at wi icke lade oss der aff locke oc drage til Synden/ at der ere mange til som synde: Wi skulle fly oc sky de vgudeligis ord/ som locke oss til at synde: Lader oss ihukomme oc betencke Christi ord som icke kand liue/ Hand siger: **Vden i giøre Penitentze/ da skulle i allesammen omkomme.**

1. Petr. 3.

Genes. 19.

Luc. 13.

Om den Tredie.

OC Mennisket trode det Ord som JEsus sagde til hannem/ oc gick bort. Her haffue wi først at acte/ at Christus icke forskød denne ypperlige Mand for den Sag skyld/ at hans Tro vaar skrøbelig. Hand straffer vel en skrøbelig Tro/ Men hand forskinder hende dog icke slæt: **Thi HERREN vil icke sønderbryde det forknusede Rør/ icke heller vdslycke den rygendis Hør taffue/** som Propheten siger/ Men hand vil heller bøde oc læge det. Christus straffer vel stundem sine Discipler for deris skrøbelige oc huegendis Tro/ Men hand driffuer dem dog icke slæt fra sig/ saa som de der ere wuærde at omgaaes met hannem. Thi hand veed huor stor vor skrøbelighed er: Hand veed huor mange oc store stød vor skrøbelige Tro hun faar: Hand veed at der er en gruelig Tuilactighed i alle Menniske.

Esai. 42.

Giensigelse.

Actor. 8

Ja maat du sige: Philippus siger io vdi Apostlernis Gierninger til Dronningens Kammersuend aff Morland/ der hand begerede at døbis aff hannem: **Der som du troer fuldkommelige aff dit gantske Hierte/ da maa det vel saa vere.** Derfaare/ efterdi at Daaben icke maa delis met nogen vden hand haffuer

haffuer en fuldkommen oc stadig Tro/ da kand hand meget mindre foruente sig andre velgierninger. Suar. Her ere tu Spørsmaal tilsammen: Det ene om tuilactighed: Det andet om Troens fuldkommelighed. Til det første som er om tuilactighed/ suarer ieg saaledis: Troen er baade sterck oc hun er skrøbelig / secundum diuersa principia, det er/ efter tuende atskillige ting/ aff huilcke hun haffuer sin begyndelse/ de tu ting er Kiødet oc Aanden. Thi der som du seer til Kiødet/ da komme der idelige oc altid tuilactige tancker. Den tid Sara fick foriættelsen at hun skulde føde en Søn paa sin alderdom da begynte hun at lee der at/ oc efter Kiøds oc Blods dom falt i stor tuil/ hun meente at det kunde icke skee/ at den som baade vaar saa gammel / at hun vaar gaaen aff Barnebyrd/ oc haffde aldrig faat Børn tilforn/ at hun skulde kunde føde børn. Lige saa gick det met Abraham oc mange andre Helgen / Saa tit som de rørdis aff Kiød oc Blod/ da begynte de strax at tuile/ fordi Kiødet strider altid imod Aanden. Icke tør heller noget Menniske foruente sig saadan en sterck Tro/ at hand io skal tit oc offte fornemme Kiødsens strid oc fristelse/ som saare hart skal sætte sig der imod. Men der som du seer til Aanden/ da er Troen sterck/ oc tuiler intet. S. Pouel siger: **Abraham tuilede icke paa Guds Løffte formedelst Vantro / for hand vaar gammel / oc hans Hustru vaar wfructsommelig / Men hand bleff sterck i Troen oc gaff Gud ære / oc viste paa det alleruissiste / at huad som GUD loffuer / det kand hand oc giøre.** Dette Abrahams Exempel skulle wi oc saa efterfølge/ icke see til vort Kiøds oc Blods dom/ men see til Guds Ord oc løffte/ tro hannem at vere sandru oc almectig / hand vil holde sine Ord / oc kand giøre det hand loffuer oc vil giøre.

Suar.
Tu Spørsmaal.
I.
Om tuilactighed.
Genes. 18
Galat 5.
Roman. 4

Huorledis kand Troen vere fuldkommen? maat du atter sige. Skal hun icke daglige dags voxe oc forfremmis? Det som huer dag voxer oc bliffuer io større oc større/ det er icke io fuldvoxt/ oc fuldkommet. Suar. Troen hun er fuldkommen / oc haffuer dog behoff/ at hun kand daglige voxe oc forøgis. Den Mand som Marcus scriffuer om/ huilcken der sagde til vor HErre Christum: **Jeg troer kiere HErre/ men styrck min skrøbelige tro.** Hand haffde en fuldkommen Tro/ huilcken hand dog begerer at maatte forøgis. Dette kunde wi smuct see aff denne skøne Lignelse: It spæt nyfødt Barn er it fuldkommet Menniske / En fuldvaaxen Mand som er kommen til sin laue Alder oc Vext / er oc saa it fuldkommet Menniske. Lige saa gaar det oc til met Troen/ Det er en fuldkommen Tro/ som anammer oc befattet den fuldkomne Christum/ Men hun haffuer daglig vext oc forøgelse behoff / paa det at hun oc saa kand bliffue slæt færdig paa alle sine stycker / som hende bør at

II.
Om Troens fuldkommelighed.
Troen er baade fuldkommen oc wfuldkommen.
Marc 9.
En smuck Lignelse om troens vext.

bør at haffue. Lige som it Barn / endog at det er it fuldkommet Menniske/dog haffuer det Mad oc dricke behoff/huor met det kand fødis oc komme til sin rette vext: Saa gaar det oc til met den som troer/ hand haffuer behoff/at hand idelige hører/læser oc betencker Guds ord/hand haffuer behoff at fødis met det Himmelske Brød/ oc Aandelig drick/paa det at hand daglige kand voxe oc forbedris/ huilcket wi ocsaa kunde see vdi Apostlerne. S. Peder haffde en fuldkommen Tro/den tid der hand sagde til Jesum Christum: **Huort skulle wi gaa? Du haffuer det euige Liffs ord.** Men denne S. Peders tro haffde større styrcke oc krafft/oc vaar lige som fulduoxen paa Pintze dag / der hand haffde faaet CHRisti Aand fiulige/oc gick frem paa platzen/oc vdi en Predicken omuende try tusinde Menniske til Christum. Lige saa skal oc Troen voxe i andre Menniske: Der som du anseer hendis Substantiam, oc verelse/ da er hun strax fuldkommen / saa tilige som hun er vndfangen i Menniskens hierte: Men der som du anseer Quantitatem, det er/hendis vext oc storlighed/da haffuer hun daglige behoff at voxe oc forøgis.

Exempel om Troens vext i Apostlerne.
Iohan. 6.
Actor. 2
Læs ydermere om Troen/ paa den anden Søndag i Faste / i den anden Predicken.

MEn saa meget som troens gierninger oc vdretning vedkommer/ dem kunde wi smuct see vdi denne kongelige Mand. Thi først tuinger Troen hannem / at hand i sin Nød skal giffue sig hen til Christum/saa som til en trofast oc forfaren Læge/der veed raad oc kand hielpe imod alle siuger oc ælendighed. Dernæst driffuer hun hañem til/at hand skal paakalde Christum oc begere hielp aff hannem. Der foruden kommer hun hannem ocsaa til/at hand icke forlader CHristum / oc løber fra hannem/ der hand icke strax for den første Bøn faar huad hand vil haffue: Men bliffuer hart ved / beder ydermere/ oc icke lader sig forfærde for en Snibbe eller it hart Suar/at hand derfaare skulde giffue sig fra den/som hand veed oc kiender at vere Verdens eniste Frelsere. Oc der hand saa bær sig at / da faar hand oc forhuerffuer sig aff Christo det hand begerer oc vil haffue / vor aff Troen voxer endnu mere / saa at hand bleff mere fyrig oc villig til at bede/ oc beuiser sin Troes Fruct/ i det hand bekiender CHRistum / Forkynder hans Velgierninger faar andre/ Oc priser hannem / som her staar i dette Euangelio: **Hand trode met all sit Hus.**

Troens gierninger oc vdretning.
1.
2.
3.

HEr aff kunde wi nu klarlige see/at Troen haffuer sex slags Art oc Natur/huilcke altid oc idelige følge met hende.

Troens Art oc Natur.

Den første troens art oc egenlige vilkaar er/at hun driffuer oss til Christum/at wi aff hannem skulle begere hielp oc trøst i vor sorge oc modgang. Hun kiender ingen Helgen der hun vil tilbede/men hun paakalder Christum alene/ huilcken hun oc bekiender alene at vere en Meglere oc Talsmand imellem Gud oc Mennisken.

I. Troen driffuer oss til Christum.

Den andens Troens art er/ at naar hun haffuer kommet oss saa langt/ at wi ere komne til Christum/da giør hun oss dristige at

II. Giør oss dristige at wi paakalde.

wi

wi paakalde Christum / icke ved hendis værdighed eller egen fortie=niste / men hun forlader sig aleniste paa Christi Mildhed oc barm=hiertighed.

For det tredie / der som Troen icke strax bekommer det hun be=der om / da er hun icke Vrckeløs / hun lader icke Modet strax falde / eller mistrøster sig / Men hun bliffuer varactig oc henger hart ved at bede.

III. Hun falder icke i Mis=haab.

For det fierde / naar hun saa bliffuer hart ved / da faar hun paa det sidste det hun vil haffue. Oc hun vil intet andet haffue / end det som kand skee Gud til ære.

IIII. Hun faar det hun be=gerer.

For det femte / effter at hun haffuer faaet det hun begerer / da voxer hun io mere oc meer / oc bliffuer io større oc større / indtil saa lenge / at hun kommer til sin rette storlighed oc vext.

V. Hun voxer oc bliffuer stercere.

For det siette / lader hun see sin fruct der hun giffuer aff sig / som er / at hun bekiender Gud / priser oc loffuer hannem. Oc skulle wi vel mercke disse ord / at Euangelisten siger: **Hand trode met alt sit Hus.** Lige saadanne ord / siger Lucas i Apostilernis gier=ninger / om den Høffuitzmand som hed Cornelius / at hand frycte=de Gud met allt sit Hus. Her aff skulle wi lære / at wi venne vore Tiund oc Husfolck til Gudelighed / wi skulle vere it exempel oc speyel for dem i Leffnet oc Lærdom / wi skulle vnderuise oc lære de groffue oc wforstandige / wi skulle straffe dem som forsee sig / wi skulle altid eg=ge oc gadde paa dem som ere lade oc forsømelige / at wi kunde skyn=de dem til Guds fryct. Met faa ord at sige: Wi skulle alting ven=de der hen / at der kunde bliffue saa mange Christelige Kircker som der ere Husholdninger. Men de som ingen omsorge haffue for de=ris Tiund oc Husfolck / at de kunde oplæris i Guds fryct / de kunde vel rose sig aff Troen / Men de haffue ickon en Røg oc Skugge aff Troen / oc icke den rette Tro / huilcken der altid lader see sin Fruct / som hun giffuer aff sig / ved Jesum Christum vor Herre / Huilcken met Faderen oc den Hellig Aand skee loff oc prijs euindelige / Amen.

VI. Hun lader see sin fruct

Actor. 10

Lærdom.

Den anden oc tiuende Son=dag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Matth. i det XVIII. Capittel.

Esus sagde til sine Disciple: Himmerigis rige lignis ved en Konge / som vilde holde re=genskaff met sine Suenne. Oc der hand begynte at regne / kom en for hannē som vaar hañem ti tusinde

Pund

Pund skyldig. Der hand haffde nu icke at betale met/ da bød Herren at selle hañem oc hans Høstru/ oc hans Børn / oc alt det hand haffde / oc betale. Da falt den Suend ned oc tilbad hannem/ oc sagde: Herre / haff Taalmodighed met mig / * ieg vil betale dig det altsammen. Da ynckedis Herren offuer den samme Suend / oc hand gaff hannem løs/ oc forlod hannem ocsaa Gielden. Da gick den samme Tienere hen vd / oc fant en aff sine Mettienere/ hand vaar hannem hundrede Penninge skyldig.

* Wi loffue det i vor Nød/ Som wi icke kunde holde ved vor Død.

Oc hand græb fat paa hannem/ oc vilde quæle hannem/ oc sagde: Betal mig det du est mig skyldig. Da falt hans Mettienere ned oc bad hannem/ oc sagde: Haff Taalmodighed met mig/ Jeg vil betale dig det altsam̃en. Oc hand vilde icke/ men gick hen oc kaste hannem i Fengsel/ indtil hand betalede det hand vaar skyldig. Men der hans Mettienere saae det/ bleffue de saare bedrøffuede/ Oc de komme oc førde faar deris Herre alt det som skeet vaar. Da kaldede hans Herre hannem faar sig/ oc sagde til hannem: Du skalckactige Suend / all den Gield forlod ieg dig/ fordi du badst mig. Skulde du icke ocsaa forbarme dig offuer din Mettienere / lige som ieg haffuer forbar-

forbarmet mig offuer dig? Oc hans Herre bleff vred oc antuordede hannem dem / som pine / indtil hand betalede altsammen det hand vaar hannem skyldig. Saa skal oc min Himmelske Fader giøre imod eder / om i icke forlade aff eders Hierter / huer sin Broder hans Brøst.

Forklaring paa dette Euangelium.

Marsagen til dette Euangelium vaar S. Peders Spørsmaal / huilcken der spør Christum at / huor tit hand skal forlade sin Broder eller næste / som synder imod hannem / om det er nock at forlade hannem siu gange? Christus suarer hannem oc siger / at det er icke nock at forlade hannem siu gange aleniste / men halffierdesinds tiue gange siu gange * skal mand giffue hannem sin brøde til. Halffierdesinds tiue gange siu gange / er fire hundret oc halffemtesinds tiue / Met huilcke Tal Christus vil giffue tilkiende / at wi skulle forlade vor Næste sin brøst / saa tit som hand fortørner oss: Thi Christus sætter her it vist Tal for it wuist / It endeligt for it wendeligt. Men fordi at det siuntis S. Peder hart paa at gaa / fremsætter Christus denne Lignelse / paa huilcken meningen er saaledis: Gud vor Himmelske Fader forlader oss saa saare tit oc offte vore Synder / wi som alt stedse synde imod hannem: Derfaare skulle wi ocsaa forlade vore Brødre som oss fortørne / naar de ville bedre sig mod oss. Saa hører derfaare dette Euangelium til den tredie Part i Penitentze / som er it nyt Leffnet som skal skee aff Troen: Aff samme ny Leffnet er dette en Part / at wi forlade huer andre indbyrdis / den ene den anden sin Brøst. Men paa det at wi diss bedre kunde forstaa denne Lignelse / oc begribe hendis mening / da vil ieg ligne nogle ting imod huer andre / i saa maade:

* Effter vort maal kand mand sige siusinds tiue gange siu gange.

Meningen paa denne Lignelse.

Tre Lignelse at forklare denne lignelse met.

1. Lige som en from Rig Mand / som forlegger en anden fattig Mand met Penninge oc andet / hand sticker sig mod den fattige / naar hand ydmyger sig / oc falder ned for sin forleggere / som hannem haffuer forlagt oc forstract / oc begerer naade aff hannem: Lige saa sticker oc Gud sig mod alle Syndere / som i en aluerlig Penitentze ydmyge sig oc indfalde til hannem / oc begere Syndernis forladelse for JEsu CHRisti skyld. Den fromme rige Mand oc forleggere / hand giffuer den fattige Mand som ydmyger sig for hannem / all Gielden til / oc vil icke strenge met hannem / efftersdi at hand seer / at hand haffuer intet at betale met: Lige saa forlader oc Gud aff sin blotte Miskundhed oc Barmhiertighed dem alle deris Synder / som giøre Penitentze oc omuende sig.

2. Item lige som

Gud sticker sig mod oss arme Syndere / som tit oc offte forsee oss i-
mod hannem: Lige saa skulle oc Christne Menniske sticke sig mod
deris Brødre oc Jeffnchristne / som forsee sig imod dem. Derfaa-
re / lige som Gud forlader oss vor Brøde / aff idel Naade / foruden
all fortieniste: Lige saa skulle oc wi forlade oc tilgiffue den brøst oc
breck / met huilcken wi fortørnis aff vor Næste. Oc tuert om igien /
3. Lige som en rig Mand oc forleggere sticker sig imod den Gieldener /
huilcken hand tilforn haffde tilgiffuet oc forlat sin Synd / oc for-
mercker der effter at hand er streng oc wmild imod sin fattige næste:
Lige saa sticker oc Gud sig imod dem / som hand først haffde taget
til Naade / oc formercker der effter / at de ere grumme oc wmilde i-
mod deris Næste. Den rige Mand oc Forleggere kalder dette w-
tacknemmelige Menniske for sig / oc kreffuer Regenskaff aff han-
nem: Derfaare vil oc Gud lige saa straffe dem met en streng dom /
som haffue veret haarde oc wmilde / imod deris Næste. For den
Sag skyld skulle wi gierne giffue til oc forlade vor næste / saa tit som
hand synder oc forseer sig imod oss. Wi ville skiffte dette Euangeli-
um i tre Artickler / oc dem met Guds hielp forklare.

Den Første.

Huorledis mand skal rettelige giøre Penitentze / oc omuende
sig til Gud.

Den Anden

Om Guds offuermaade store Barmhiertighed mod fattige
Syndere.

Den Tredie.

At Christne Menniske ere skyldige oc forplictige / at forlade
huer andre deris brøst.

Om den Første

DEnne Lignelse om den Konge oc den fatti-
ge Gieldener lærer oss en smuck vijs oc maade / huor-
ledis wi skulle bære oss at / naar wi ville giøre Peniten-
tze oc forlige oss met Gud / saa at der icke findis nogen
herligere maade i det gantske Ny Testamente / Der-
faare ville wi offuerueye alle omstendige vilkaar oc stycker i denne
Lignelse / som ere disse efterfølgendis. 1. Huo denne Konge er / som
vdkreffuer Regenskaff. 2. Naar hand kreffuer Regenskaff. 3.
Huorfaare wi ere vdi hans Gield / oc ere hannem Regenskaff plic-
tige. 4. Huor meget wi ere hannem skyldige. 5. Huad wi skulle
giøre naar hand kalder oss til Regenskaff. 6. Oc huorledis Guds
Retfærdighed kand skee fyldist / som vdkreffuer aff oss / at wi skulle
betale det wi ere skyldige.

Her stycker at acte.

I. *Huem denne Konge oc Forleggere ere.*

HVem er denne Konge oc Forleggere? Det er Gud den Himmel-
ske Konge. Hand haffuer beprydet oss met mange herlige Gaff-
uer / oc meget gaat: Hand haffuer skafft oss effter sit Billede / hand
sætte

sætte sit Lius oc skin vdi vor Sind oc Fornufft/ hand sætte retsindig villie oc tilbøyelighed vdi Hiertet/ oc gaff oss alle Kræffter induaartis oc vduaartis/ saa at wi ved dem haffde kundet beuise hannem en fuldkommen Lydighed/ om wi haffde villet.

Forkaste icke vore Forældre dette her altsammen i Paradis met deris Synd? maat du sige. Efterdi at de forkaste det/ hui kreffuer da Gud Regenskaff aff oss derfaare? Suar. Det er vel sanden/ de forkaste det: Men de Gaffuer som Gud gaff Adam/ de hørde til alle hans Efterkommere. Derfaare efterdi at denne vor Fader forkaste oc miste disse Gaffuer/ da haffuer hand forkast baade sig selff oc oss i Døden: Saa haffuer Gud for den Sag skyld ret til/ at kreffue aff oss/ det som vor Fader forkaste: Ja wi haffue ocsaa i mange maade forøgt denne Gield oc Skyld/ oc ladet flux opscriffue/ saa at Summen er bleffuen saa stor/ at ingen kand den betale/ der som hand end vilde selle sig selff oc alt det hand haffuer.

Gienssigelse.

Gienmaal.

Huo som gaar i Arff/ hand skal gaa i gield. Wi arffue Adam/ derfor ere wi plictige til at betale Gield met hannem.

II.

Naar hand kreffuer Regenskaff.

NAar kreffuer denne Konge Regenskaff? Endog hand huer dag/ altid oc idelige minder oss paa denne Gield: Dog alligeuel kreffuer hand oss besynderlige/ 1. Først/ saa tit som vor Samuittighed klager paa oss for vor Synd/ och saa gaat som steffner oss faar Guds Domstol. 2. Dernæst/ naar den hellig Aand kommer formedelst Louen oc straffer vor Synd/ oc truer oss met Straff/ vden der skeer nøyactig betalning. 3. Her foruden kalder hand oss til Regenskaff/ naar hand lader oss see sin vredis tegn/ enten i Himmelen eller paa Jorden. 4. For det sidste/ kreffuer hand oss ocsaa oc minder oss paa denne Gield/ naar wi refsis met Kaarss eller Siugdom/ huilcket der er lige som Guds Tienere/ der tuinge oc dele oss til at betale vor Gield/ som wi ere hannem skyldige. Huorfaare kaldis vore synder en Gield oc skyld? De kaldis Gield eller Skyld/ Fordi lige som verdslig Gield forplicter oss til/ at wi enten skulle betale eller lide Straff: Lige saa tuinge vore Synder oss til/ at wi maa straffis met euig Plage/ vden der skeer nøyactig betalning.

Ved Samuittigheden.

Ved Louen.

Ved Tegn.

Ved Kaarsset.

Hui Synden kaldis Gield.

III.

Huorfaare wi ere Gud skyldige.

HVorfaare ere wi Gud skyldige? Oc huorledis ere wi kommen vdi denne Gield? Det er nu sagt tilforn. Wi ere Gud saa meget skyldige/ som hand haffde antuordet vor Fader Adam/ huilcket wi haffue mist altsammen/ oc haffue der offuer paa ny besueret oss met større Gield/ i det at wi daglige haffue offuertraadt Guds hellige Low/ huor met wi haffue opuact hans vrede offuer oss.

IIII.

Huor meget wi ere skyldige.

HVor stor er Summen/ eller huor meget ere wi skyldige? Her til suarer Kongen/ at wi ere hannem ti tusinde Pund skyldige/ oc wi haffue icke en Blaffert at betale met/ saa langt er det fra/ at wi skulde nogen tid komme aff sted/ at betale saadan en stor Gield. De ti Guds Budord indeholde den Gield som wi ere skyldige/ stycke fra stycke/ oc de sige oss huor stor Summen er. Der vdkreffuis aff oss Guds Fryct/ Kierlighed/ Taalmodighed vdi det første Budord:

Talentum Atticum, it Pund/ er saa gaat/ som 600. Kroner/ det er/ ni hundret Daler/ Daler/ det

Saa beløber sig de ti tusinde Pund/ effter vor Myut at regne/ ni tusind gange tusind er/ halffemtestindstiue tiue Tønder Guld.

Efftherdi wi icke haffue beuist Gud denne Lydighed oc betalet huor Gield/ da ere wi skyldige at straffis. Saaledis skulle wi randsage oc offuerueye det andet oc tredie Bud/ oc alle Budordene/ baade i den første oc anden Taffle/ Naar wi dette giøre/ da skulle wi faa at see huilcken en stor Sum wi ere skyldige.

Huad siger Kongen her til? Her er en stor Gield opscreffuen/ oc her er intet at betale met. Christus siger/ at **Herren befoel at selle hannem oc hans Høstru/ oc hans Børn/ oc alt det hand haffde/ oc betale.** Her maatte nu nogen sige: At ville tuinge en til det som hannem er vmueligt at giøre/ det er/ Tiranni/ Derfaare giør denne Konge icke ret/ at hand vil tuinge denne sin Tienere til at sellis met alt det hand haffuer/ oc betale.

Giensigelse.

Her suarer ieg saa til: Den som tuinger en til det hañem er vmueligt/ Hand haffuer enten Ræt der til/ eller hand haffuer icke Ræt. Denne Konge haffuer Ræt til at kreffue saadan Gield aff oss/ eller at straffe oss/ vden der vil nogen betale hannem paa vore vegne: Derfaare bruger hand Retfærdighed oc icke Tiranni.

Suar.

V. Huad wi skulle giøre naar Regenskaff skal høris.

HVad skulle wi da giøre/ naar Kongen vil høre Regenskaff? Wi skulle giøre som denne Gieldere oc Skyldener giorde/ Hand falt neder faar Kongen sin Forleggere/ som hannem haffde forlagt oc borget/ Hand ydmyger sig/ begerer Naade/ huilcken hand oc fick. Det er/ wi skulle kiende oc ansee vore synders mangfaaldighed/ dem skulle wi ocsaa bestaa oc bekiende: Wi skulle angre oc fortryde aff vort gantske Hierte/ at wi icke haffue betalet det wi ere skyldige/ oc wi skulle i en stadig Tro til Christum/ indfly til Gud vor himmelske Fader/ bede om Naade oc Synds forlade/ for samme Jesu Christi skyld: Naar wi dette giøre/ da haffue wi hans Foriættelse/ at hand vil forlade oss Gielden altsam̃en/ oc tage oss til Naade. Dette giffuis smuct klarlige i denne Lignelse tilkiende/ om huilcket ieg vil ocsaa faaregiffue nogle Exempel/ at wi diss bedre aff dem kunde opueckis.

Exempel om Maria Magdalena Luc. 7.

Den obenbare Synderinde/ om huilcken Lucas Euangelista taler vdi sit siuende Capit. Hun bekiende sin Synd/ Hun flyer til Naade Oc met en stadig oc liffactig Tro/ forlader sig hart paa Christum/ huilcken vor HERRE Christus strax forkynder at haffue faaet sine Synders Forladelse/ thi saa siger Christus: **Hende ere mange Synder forladne.** Men Christus legger strax (maat du sige) disse ord til: **For hun elskte meget.** Der aff siunis det/ at hun met sin Kierlighed oc Elskelighed haffde fortient syndernis forladelse. Ney icke saa: Christus siger icke at hun haffuer betalet sin Skyld oc Gield met Kierlighed: Men effter at Synden oc Gielden vaar hende forlat oc tilgiffuen/ da elskte hun meget/ huilcket Christus obenbare giffuer tilkiende/ i en Lignelse som hand der fremsætter.

Giensigelse.

Suar.

Den Phariseer som haffde indbødet CHristum til giest/ hand forargede sig der ved/ at CHRistus icke forstød denne Quinde fra sig/ som en obenbare Synderinde/ oc icke sagde ney til at hand icke vilde haffue hendis tieniste/men foractede den saa som en vren tieniste/ Da retter Christus hannem i sin vrange Dom oc Mening/ oc siger saaledis: **Der vaar en Forleggere som haffde to Skyldener/ den ene vaar hannem skyldig fem hundrede Penninge / den anden halfftrediesinds tiue. Oc der de nu haffde intet at betale met/ da gaff hand dem det baade til. Sig mig nu/ huilcken aff dem der elsker hannem mest? Phariseeren suarede: Jeg acter at den som hand gaff mest til. Da sagde hand til hannem: Du dømde ret. Oc hand vende sig om til Quinden / oc sagde til Phariseeren: Seer du denne Quinde? Jeg kom ind i dit Hus / oc du gafft mig icke Vand til mine Fødder/men hun haffuer væt mine Fødder met sin Graad/ oc tiurt dem igien met sit Hoffuet haar. Du gafft mig ingen Kyss / men hun haffuer icke ladet aff at kysse mine Fødder / * siden hun kom hid ind. Du saluede icke mit Hoffuet met Olie/ Men hun saluede mine Fødder met Salue/ For den Sag skyld siger teg dig: Hende ere mange Synder forladne/thi hun elskte meget/men huilcken lidet forladis/hand elsker lidet. Oc hand sagde til Quinden: Dine Synder ere dig forladne.** Her see wi klarlige/at effter hun haffde faaet sine Synders forladelse/da elskte hun Christum/ oc haffde hannem kier derfaare. Fordi der skal altid følge en ny Lydighed/effter Syndernis forladelse/huilcken lydighed her forstaaes met dette ord Kierlighed/saa at wi skulle elske Gud oc vor Næste.

* Her aff er det kommet at Paffuen/ som er Christi Abe / lader kysse sine Fødder / oc skammer sig icke ved at lade Konger oc Førster kysse dem.

Wi ville ocsaa nu ansee Kong Dauids Exempel / i huilcke wi ocsaa befinde disse tu stycker/som wi nu saae at vere i denne obenbare Synderinde/som ere: Først en stor redsel oc forskreckelse. Der effter Trøst oc Husualelse. Thi der hans Prest Nathan straffede hannem/for hand haffde taget en anden Mands Hustru fra hannem oc haffde ladet Manden sla ihiel/da kom der en gruelig forskreckelse oc redsel i Dauids Hierte/for sin Synds mangfaaldighed oc storhed/huilcken forskreckelse hand mange steder bescriffuer: Hand siger: **Der er icke fred i mine Been/for mine Synder.**

It andet Exempel om Kong Dauid.

2. Sam. 2.

Psalm. 30

Hand kiender oc seer Guds vrede imod sin Synd: Hand angrer oc fortryder det/ at hand haffuer fortørnet Gud/ oc er sorgefuld oc bedrøffuet derfor: Hand befryeter sig/ at Gud skal forskiude oc forkaste hannem/ lige som hand saa at Saul bleff forkast for sin Wlydighed/ huorfaare hand oc siger: **O HERRE forkast mig icke fra dit Ansict.** Der offuer reds hand oc befryeter sig for straff/ baade timelig oc euig. Her haffde nu Dauid visselige faldet i Mishaab/ eller oc døet aff Hiertesorge/ der som hand haffde icke faaet Trøst oc Husualelse aff Nathan paa Guds vegne/ i det hand sagde til hannem: **Du skalt icke dø/ HERREN haffuer taget dine Synder fra dig.** Der hand haffde hørt denne Trøst oc Husualelse/ da optendis Troen vdi hannem/ ved huilcken hand anammede Affløsning aff sin Synd/ oc begynder nu at see hen til Guds Barmhiertighed/ oc forlader sig paa den forloffuede Messiam/ som vaar loffuet at skulle vere vor Meglere oc forlige oss met Gud.

Psalm. 51

Wi hørde nu nylige it smuct Exempel om den Toldere/ som saa saare bekiende sin store skyld/ at hand icke torde lætte sine Øyen op: Dog alligeuel effter hand haffde hørt/ at Guds barmhiertighed er saa offuermaade stor/ opretter hand sig ved en stadig Tro/ oc beder Gud om naade/ oc siger: **Gud ver mig Syndere naadig/** Och saaledis forlod Gud hannem naadelig alle sine Synder.

End it Exempel om Tolderen i Templet. Luc. 18.

Disse Exempel ville wi sætte oss faar Øyen/ huilcke der klarlige vise oss den rette Lærdom/ om Penitentze oc syndernis forladelse: At Syndernis forladelse er intet andet/ end at Gud naadelige tilgiffuer dem deris skyld/ som giøre Penitentze/ oc indfly til Guds Naade oc Barmhiertighed/ ved Jesum Christum. Endog at denne forladelse skeer aldelis aff Naade/ der som du anseer Menniskens: Dog alligeuel/ der som du seer til Christum/ som for vor skyld haffuer lidt den gruelige oc forsmædelige Død oc Pine/ da er Guds retfærdighed skeet fyldist/ oc der er giort en fuldkommen oc nøyactig Betalning/ for den Gield oc Skyld/ som wi vaare Gud skyldige. Derfaare siger S. Pouel: **CHRIstus er død for vore Synders skyld/ oc opstaaen til vor Retfærdighed.** Det er/ Hand haffuer met sin Opstandelse beuist sig at vere retfærdig/ Oc samme sin Retfærdighed skencker hand oc giffuer alle dem som tro oc forlade sig paa hannem/ saa at de nyde oc bruge den/ lige som de i alle maade selff haffde giort Guds Retfærdighed fyldist/ effter hans Low.

Huad synds forladelse er.

VI. Huorledis Guds Retfærdighed skeer fyldist.

Roman. 4

Oc disse Ord: Syndernis forladelse/ skulle wi vel mercke. Thi det ene Ord **Forladelse**/ det holder vdi sig mange Lærdomme. Først nedstøder det oc til intet giør Munckis Lærdom om fyldistgiørelse for Synden: Thi der som Salighed kommer der aff/ at Gud

Lærdomme aff dette ord Forladelse.

I. Munckis Lærdom om fortienstlige forstødis.

forlader oc tilgiffuer oss Synden/ effter som Euangelium lærer oss/ Huad er det da for en stor daarlighed oc galenskaff/ at sige/ at wi faa Salighed der ved/ at wi kunde selff betale oc fyldistgiøre den Gield oc Skyld som wi ere Gud skyldige? Thi forladelse oc betalning de ere saa aldelis tuert imod huer andre/ at de aldrig kunde komme offuer it met hin anden. Dernæst kuldkaster dette Ord alle Menniskens værdskyld oc fortieniste. Thi huorledis kand det skee ved fortieniste/ som skeer aff Naade? S. Pouel siger io obenbare: **Den som omgaaes met Gierninger/ hannem tilregnis icke løn aff naade/ men aff fortieniste: Men den som icke omgaaes met Gierninger/ Men troer paa den som giør den wgudelige retfærdig/** det er paa Christum/ **Hannem tilregnis hans Tro til retfærdighed.** Saa som ocsaa Kong Dauid siger vdi Psalmen/ at Menniskens Salighed staar aleniste der vdi/ at Gud vil tilregne oss Retfærdighed/ foruden vore Gierninger oc fortieniste. **Saltge ere de/** siger hand/ **Hues Wretfærdighed der er tilgiffuen/ oc hues Synder der ere skiulde. Salig er den som Gud tilregner ingen Synd.** Aff disse ord oc andre flere see wi klarlige/ at Salighed kommer aff Naade/ oc icke aff fortieniste: For det tredie/ omstyrter dette ord/ Forladelse/ Papisternis Lærdom om vederlag/ om huilcket de lære at wi skulle vederlegge Gud vdi andre maade/ den fortørnelse wi haffue giort hannem/ saadant vederlag sige de at skulle skee ved Pillegrims reyse/ at gaa til hellige Steder/ Faste/ Almisse giffue/ Bygge Kloster etc. For det fierde/ vdslycker dette ord ocsaa Papisternis Skærsild. Thi der som Gud forlader oc tilgiffuer Synden/ hui skulde da den straffis som vaar skyldig/ enten met Skærsild eller anden Plage. For det sidste/ oplader dette ord Naadens dør/ for alle bedrøffuede oc ælendige Syndere. I deris Døds stund er dette ord dem en god oc tryg Saligheds Haffn/ oc all husualelsis Kilde. Det maa vere nock om den første Artickel.

2. Menniskelig værdskyld kuldkastis. Roman. 4. Psalm 32. 3. Papisternis vederlag omstyrtis. 4. Skærsild vdslyckis. 5. Naadens dør opladis.

Om den Anden.

Efterdi at denne Lignelse lærer oss huor stor Guds Naade oc Barmhiertighed er mod Menniskens kiøn/ da vil ieg noget tale der om. Guds Barmhiertighed er tuendefaald: Almindelig/ oc Besynderlig. Guds Almindelige barmhiertighed som hand beuiser alle/ er den aff huilcken hand lader sin Sol skinne offuer alle/ onde oc gode. Hand giffuer Dug oc Regn aff Himmelen alle Menniske til hielp/ saa vel de onde som de gode/ oc beuiser andre slig flere almindelige

Guds barmhiertighed tuende slags. 1. Almindelig.

2. Besynderlig

velgierninger. Guds besynderlige Barmhiertighed/som hand icke beuiser alle men nogle aleniste/er den aff huilcken hand som en hierte kiere Fader elsker sin Søns Kircke oc Menighed: Om huilcken kierlighed Christus taler hos Joh. i det 3.cap. huor hand saa siger:

Iohan. 3.

Saa elskte Gud Verden/at hand gaff sin eniste Søn at alle de som tro paa hanem / icke skulle fortabis/ men haffue det euige Liff. Gud vor Himmelske Fader kunde aldrig met noget større vidnesbyrd beuise sin Kierlighed mod oss/ end met dette / at hand gaff oss sin eniste Søn/ som met sin Død skulde fri oc igienløse oss aff den euige Fordømmelse / som wi haffde fortient/ oc skulde giffue oss det Euige Liff. Derfaare / saa tit som wi høre Guds Barmhiertighed neffne / da skulle wi disse efterfølgende stycker betencke:

Ote stycker at betencke naar wi neffne Guds Barmhiertighed.

1. Menniskens wselhed.

FØrst skulle wi betencke oc ihukome det Menniskelige Kiøns wselhed oc ælendighed/huor stor den er/ før end Mennisket tagis til Naade. Menniskens Kiøn ligger nedslaget oc saar giort aff Dieffuelen / oc er saa forgiffuet oc forderffuet aff hans Forgifft/ at det kand slæt intet giøre/tencke eller tale andet end Synd/ for huilcken det er forplictigt til euig Straff oc Pine.

2 Aarsage til vor wselhed

Dernæst skulle wi ocsaa betencke/ huad Sager der ere til saadan Wselhed/som er baade vore første Forældris Synder/ Dislige ste vor egen Synd oc Wrenlighed. Endog at wi formedelst vore første Forældris fald ere forplictige til Fordømelse: Dog alligeuel giøre wi oss daglige/ formedelst vore egne Synder/io mere oc meer forplictige oc skyldige til større Straff oc plage.

3. Guds Mildhed oc venlighed. Tit. 2.

For det tredie skulle wi ocsaa betencke/ Guds Mildhed oc venlighed mod det gantske Menniskens Kiøn / om huilcken S. Pouel taler til Titum oc siger: **Guds salige Naade er obenbaret faar alle Menniske.** Huad kunde nogen tid vere en større Naade oc Mildhed end denne/ at Gud icke bortkaste oc forstød oss/ for saadan en stor slemhed oc værsiyggelighed / som wi haffde bedreffuet?

4. Christi offer

For det fierde skulle wi betencke / CHRisti Vederlag / det er/ hans Offer som hand giorde paa Kaarsset / huor met hand hialp Menniskene/ trøstede dem i deris Ælendighed / oc affslætte alle deris Synder. Om dette Offer taler Christus til Corintherne:

2. Corinth. 5.

Den som icke viste aff nogen Synd / giorde Gud til Synd/det er til en Syndebod/ **at wi vdi hannem skulle bliffue den Retfærdighed som gielder faar Gud.**

5. Maade oc Vey at komme til Guds Barmhiertighed.

For det femte skulle wi betencke maade oc vey / ved huilcken wi kunde bliffue delactige/oc faa laad oc part i Guds barmhiertighed: Den maade oc vey er nu sagt oc giffuet tilkiende / i den første Artickels forklaring / som er ingen anden end en sand oc aluerlig Penitentze.

For

6. Huor langt Guds barmhiertighed naaer.

For det siette skulle wi oc giffue act paa / huor langt Guds Barmhiertighed naaer oc vdstrecker sig / at hun hører icke til nogle faa Folck / eller til de Folck som kunde leffue i en Mands alder: Men hun hører til alle Menniske / som frycte Gud. Thi saa siunger den hellige Jomfru Maria / som vaar vnderuist oc lært aff CHRIsti Aand / som hun nu vaar fructsommelig met / aff den HelligAand: **Hans Barmhiertighed varer Slect fra Slect / stedse oc altid / hos dem som hannem frycte** / det er / hos alle dem som giøre Penitentze oc omuende sig.

7. Tacknemmelighed.

For det siuende skulle wi legge vind paa / at wi kunde findis Gud tacknemmelige all vor Liffs tid / saa at wi prise Gud for saadan sin store Barmhiertighed / met vor Hierte / Mund / Bekiendelse oc Leffnet. At wi ocsaa beuise vor Tacknemmelighed mod fattige Guds Lemmer / som HErren haffuer befalet oss at giøre til gode paa sine vegne.

8. At wi icke miste Guds Barmhiertighed.

For det otende skulle wi ocsaa legge vind paa / saaledis at skicke oss vor gantske Liffs tid / i alle vore Gierninger oc Bestilling / at wi icke for vore Synder oc Vgierninger miste Guds Barmhiertighed / saa som denne Gieldener giorde / oc der effter falde i hans Vgunst oc Vrede.

Om den Tredie.

DEn tredie Artickel som ieg faaregaff / er / at wi skulle indbyrdis forlade huer andre hues brøst oc breck som sig imellem oss kand begiffue. Thi saadan Forladelse bør altid at følge effter vore Synders forladelse / som wi bekomme ved Troen til Christum. J denne Tro / ved huilcken wi faa synders forladelse ere tu ting / som ere: Naade oc Gaffue. Naaden er vor Retfærdiggiørelse / ved huilcken Christi Retfærdighed tilregnis dem som tro / saa at deris Synder bliffue dem tilgiffne oc forladne. Om denne Guds Naade oc vor Retfærdiggiørelse / er nu talet i den første Artickels forklaring. Gaffuen er den HelligAand som oss skenckis oc giffuis / ved huilcken det Menniske / som nu er bleffuet retfærdigt ved Troen alene / det baade fødis paa ny / oc helliggiøris / det er / Mennisket dødis oc dræbis paa Kiødsens vegne / oc bliffuer leffuendis vdi Aanden. Kiødet dræbis oc ihielslags / naar wi afflegge den syndige Vane: Aanden bliffuer leffuendis naar wi begynde at beuise Gud en ny Lydighed. Aff denne Aandens Liffactighed oc ny Lydighed / er denne indbyrdis Forladelse en part / at wi giffue huer andre til oc forlade den ene den anden sin Brøst oc Forseelse. Huor saare nødtørfftigt denne Forladelse er / læris oss klarlige i dette Euangelio / som ieg ocsaa talede om i

Tu tinglere sammenføyede met Troen.

1. Naade.

2. Gaffue.

Indgan-

Indgangen til denne predicken. Christus haffuer befalet oss at bede: **Forlad oss vor skyld/som wi forlade vore Skyldener.** Met disse ord vil hand at wi skulle efterfølge hans Faders Exempel. Hand siger ocsaa hos Lucam: **Forlader / saa skal eder forladis.**

Matth.6.

Luc.6.

Oc at wi diss mere kunde opueckis til at forlade huer sin Næste hans brøst/da skulle wi vel acte huer for sig/huor stor den Gield er/ somGud forlader oss/ oc ligne den imod den lille Gield som wi forlade vor Næste. It Menniske er mig hundrede Penninge skyldig/ oc ieg er Gud ti tusinde Pund skyldig. Mennisket er mig ickon it hundret skyldig/ Jeg er Gud skyldig hundrede gange hundret/ icke Penninge / men Pund / saa at for huer Penning / min Næste er mig skyldig/ da er ieg Gud hundrede Pund skyldig. Huad kunde de tu slags Gield komme offuer ens met huer andre? Derfaare saa stort forskel som der er imellem hundrede Penninge oc ti tusinde Pund/ oc imellem en Pen̄ing oc hundrede Pund/saa stort forskel oc meget større/ er der imellem de Synder som wi fortørnis met aff vor Næste/ oc de Synder som Gud fortørnis met aff oss. Saa skulle wi derfaare her aff vel lære/at giøre skilsmisse imellem de Synder som wi selff fortørne Gud met/ huilcke hand forlader oss: Oc imellem den brøst oc forseelse som vor Næste kand forbryde sig imod oss met. Dernæst skulle wi ocsaa giøre forskel imellem Gud oc Mennisken/ Huad er Mennisken at regne imod Gud? Oc Menniskens fortørnelse imod Guds fortørnelse? Slæt intet. Wi skulle ocsaa giøre forskel imellem de velgierninger som Gud beuiser oss/ oc det gode som wi beuise vor Næste/da skulle wi befinde/at hand haffuer fast bedre forskyldt aff oss/ at wi skulde vere hannem tacknemmelige / end wi kunde forskylde aff vor Næste at hand skal giøre oss gaat. Naar wi dette saa rettelige betencke/ da skulle wi vel faa Aarsage nock til/at forlade vor Næste sin forseelse oc brøst.

Hundrede Penninge beløber sig halff tretten de Gylden/ det er 13. Daler oc 1. Ort/ Thi en Denarius, eller Penning vaar saa god som en halff Ort aff en Gylden/ det er/ ni ß Danske.

Hundrede Pund beløber sig halffemtesinds tiue tusinde Daler.

Huad ni ß. at regne/ imod halffemtesinds tiue tusinde Daler/ Eller 13 Daler imod halffemtesinds tiue Tønder Guld.

MEn her skulle wi vel acte at der ere tu slags Folck til/som oss fortørne: Somme fortørne oss oc begere icke Forladelse / Men fare io mere oc mere daglige frem at fortørne oss: Somme naar de fornemme at de haffue forseet sig da begynde de strax at ydmyge sig oc bede om Naade. Hine som bliffue ved at fortørne dig/oc giøre dig io mere oc meer skade oc fortred / dem skalt du giffue til oc forlade i saa maade. Du skalt offuergiffue all heffngerighed/ oc icke forlade at elske hannem som dig haffuer fortørnet / Men end ocsaa beuise hannem gaat for den wret som dig er skeet/om hand haffuer dig behoff/alligeuel at du tencker ont om han̄em/effter som hand haffuer forskylt aff dig. Fordi i det at Gud biuder oc befaler/at wi skulle giøre vore fiender oc wuenner til gode/ det vdkreffuer hand icke strax fordi / at wi skulle samtycke met dem i deris Wræt som de giøre oss/ oc loffue det / som hand selff laster: Men hand vil der met haffue oss

Tu slags Folck som oss fortørne.
I. Fortrædere.

oss paamint oc befalet / at vore Hierter oc Sind skulle vere rene for Heffngerighed. Men disse andre som strax komme oc bekiende deris skyld / naar de fornemme at de haffue fortørnet oss / oc bede om naade oc Forladelse / dem skal mand giffue til oc anamme lige som Brødre / oc tencke alt gaat om dem / oc visselige forlade oss der til / at Gud haffuer oc saa forlat dem denne deris brøst oc forseelse / oc den aldelis forglemt.

2. De som forbede dem / de fortørne.

Ydermere skal mand oc vide / at der begiffuer sig tu slags Fortørnelse iblant Christelige Brødre: Den ene er at den ene Broder fortørner den anden: Den anden er at nogen fortørner den Christne Kircke met forargelse / naar hand leffuer oc skicker sig ilde / alligeuel at hand icke giør sin Næste nogen skade paa hans Person / eller paa hans Gods. Saaledis fortørnede den Blodskendere oc Horkarl den Christne Kircke oc Menighed vdi Corintho / huilcken S. Pouel Apostel tog til Naade igien / der hand rette oc bedrede sig. Vdi denne Forladelse / at mand tilgiffuer oc forlader saadanne synder / ere tu ting at acte: Først skal mand offuergiffue all Had oc affuind / imod hannem som saa forseer sig: Dernæst skal mand tage hannem til Naade igien / naar hand giør Penitentze oc omuender sig / oc her effter omgaaes met hannem som met en Broder / huilcken du tilforn haffuer skyet oc flyet som Eder oc forgifft / paa det at du icke skulde besmittis oc forargis aff hannem. Dette maa nu kaartelige vere sagt om den tredie Artickel / huilcken der vdkreffuer at wi skulle forlade huer andre / huad brøst oc forseelse sig imellem oss kand begiffue / Oc det effter vor Himmelske Faders Exempel / huilcken der forlader oss all vor Skyld oc Brøde for Jesu Christi skyld / Hannem skee ære oc priis euindelige / Amen.

Tu slags fortørnelse.

Læs ydermere her om paa den fierde Søndag effter hellig Trefaaldig.

1. Corinth. 5.

Den tredie oc tiuende Sondag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Matthei i det XXII. Capittel.

Da ginge Phariseerne hen oc hulde raad / huorledis de kunde gribe JEsum i sin tale. Oc de sende deris Disciple til hannem met Herodis tienere / oc sagde: Mestere / wi vide at du est Sandru / oc lærer

Guds vey rettelig/ oc du skøtter om ingen/ Thi du acter icke Menniskens anseelse. Sig oss derfaare/ Huad tyckis dig? Er det ret at mand giffuer Keyseren Skat eller ey? Der JESus nu merckte deris Skalckhed/ sagde hand: J Oyenskalcke/ hui friste i mig? Lader mig see Skattens Mynt. Oc de racke hannem en Penning. Oc hand sagde til dennem:

Hues Billede oc Offuerscrifft er dette? De sagde til hannem: Keyserens. Da sagde hand til dem: Saa giffuer Keyseren det Keyseren hører til/ Oc Gud det Gud hører til. Der de hørde det/ forundrede de dem/ oc forlode hannem oc ginge bort.

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsage huorfaare dette Euangelium predickis i Kircken.

NAarsagen/ huorfaare de hellige Forfædre actede det gaat oc nødtørfftigt at vere/ at dette Euangelium skulde en gang om Aaret predickis i den Christne Menighed vaar denne/ at der skulde vere nogen Lærdom i den Christne Kircke/ som kunde giøre Skilsmisse imellem Christi Aandelige Rige oc Verdslige rige. Dernæst at alle Gudfryctige Christne kunde vide at de skulle vere den Verdslige Øffrighed lydige/ oc huor langt dem bør at vere lydige. Aarsagen til disse ord som oss i dette Euangelio bescriffuis/ vaar Phariseernis ondskaff oc vanart/ huilcke der effter Dauids spaadom/ hulde raad imod

Aarsagen til denne Samtale/ imellem Christum oc Phariseernis tienere.
Psalm. 2.

imod Herren oc imod hans Christum/paa det at de kunde kuldkaste oc styrte hans rige / oc stadfeste deris falske Lærdom oc vrange Tro. Oc handler dette gantske Euangelium om dette spørsmaal: Om Guds Folck bør met rette at vere verdslig øffrighed vnderdannig/giffue dem Skat/ oc vere dem lydig. Til dette Spørsmaal suarer Christus saaledis: Den Christne Kircke bør at vere alle dem hørig oc lydig som hun er vndergiffuen. Effterdi da at det Jødske Folck vaare Gud vndergiffne/for de vaare aff hannem vdualde til it besynderligt Folck/ Oc de vaare disligeste Keyseren vndergiffne / for hand haffde tuingt dem vnder sin matt met Krig: Da bør dem at giffue Gud det hannem tilhør/ oc Keyseren det som hans er. Dette Suar hører der hen/at Christus vil der met lære sin Christne Kircke/ at hun skal vere Verdslig Øffrighed vnderdannig / giffue dem Skat oc vere dem lydig/ saa lenge som de icke biude oc befale noget at giøre/ som er imod Guds ord oc den naturlige Low. To Artickler ville wi paa denne tid faaregiffue / oc dem forklare.

Den Første.

Om Phariseernis hyckleri/ oc deris seduanlige wtacknemmelighed mod dem som dem giorde gaat.

Den Anden.

Om Phariseernis Spørsmaal / Oc om Øffrighed.

Om den Første

DA ginge Phariseerne hen oc hulde raad / huorledis de kunde gribe hannem i sine ord.

At Phariseerne vaare Christi affsagde Fiender/beuisis i alle Euangeliske historier: Oc endog de icke funde noget/huercken i hans Lærdom eller hans Leffnet/som de met rette kunde straffe: dog alligeuel søgte de alle de aarsager de kunde optencke/at de kunde staa den wskyldige Christo imod/giøre hannem fortred/oc komme hannem i vanrycte/saa som den der lærde ilde oc leffde ilde. Dette haffuer altid veret Hycklers oc Glisneris art oc idræt i Verden/Exempel der om haffue wi nock paa denne dag. Muncke oc de Papistiske Phariseer vide vel/at vor Lærdom som wi lære/er tagen aff Mose/ Propheterne oc Apostlernis Scrifft/de vide oc vel at der ere mange fromme Gudfrychtige Euangelij Tienere til/som saa leffue/at de icke kunde faa noget met dem i deris Leffnet oc omgengelse / som de met rette kunde laste oc straffe: Dog alligeuel optencke de atskillige Maader oc Aarsager til at bespaatte oc forhaane oss/ De søge alle veye/legge alle Aarer om borde/driffue alle de Vegge der gaa ville/ at de kunde affslætte oc fordriffue Euangelij predické/de saae fast heller at Tyrcken regnerede offuer den gantske Christendom/end at det rene Euangelium bliffuer ved matt. Huor aff kommer saadan deris store had oc affuind/ oc deris storm oc wlad imod Euangelio?

Hycklers art oc idræt

Papisternis hiertelag imod Euangelij tienere

Aarsage til Papisternis vlad oc vangxrighed.

De ere Dieffuelens Drabantere/derfaare er det icke vnder / at de legge vind paa at falde ind vdi Christi Leyr. Der foruden haffue de nu i lang tid her til dags veret i stor act oc anseelse/ mand haffuer kaldet dem allerhelligste Fædre. Men nu see de at deris autoritet oc Myndighed forringis/effter at deris Hyckleri er obenbaret/saa at deris vrange Lærdom oc falske Tro forskiudis oc foractis/ huilcket giør dem stor skade oc affbreck paa deris Jndkomst oc Rente/som de der ved bekomme. Derfaare legge de vind paa aff all deris gantske mact oc formue/ at de kunde forhindre Euangelij fremgang/ formedelst mange fromme Christnis oc hellige Folckis blod oc død.

Math. 16.

Men Gud skee euig ære / Den Christne Kircke er bygt paa en fast Klippe/ saa at Helffuedis Porte/ raad oc mact kand icke staa imod hende eller faa mact met hende. Derfor effterdi at dette er almindeligt oc it nyt/da er det icke vnder/at Phariseerne her skicke sig effter deris gamle vane.

Phariseernis Konster oc list.

LAder oss nu see/met huad konster oc list de indfalde i Christi Rige: Euangelisten scriffuer dem her fire Konster oc List til / huilcke de bruge før end de legge Hender paa Christum / oc gribe hannem.

I. De gaa vdi raad sammen.

Det første er deris Raadslag. Thi Euangelisten siger / at **de hulde raad tilsammen.** Fordi Raadslag er begyndelsen oc grunduollen til en gierning. Derfaare gaa de sammen/ de offuerlegge deris vgudelige Raad/ oc huilcken som det største skalcke raad kand vdgiffue/dē holde de mest aff/hand faar størst prijs. Dette saa den Hellig Aand langt tilforn / vdi Kong Dauid/ som der staar i den anden Psalme.

Psalm. 2.

Hui lade Hedningene saa ilde/ oc Folcket tencker saa forfengelige ting? Ja visselige er det forfengelige ting/ Fordi at HErren haffuer giort alle deris raad oc anslag til intet.

II. De ville gribe Jesum i sine ord.

Dernæst sætter ocsaa Euangelisten her / huad deris endelige mening er met deris raad oc anslag: **At de kunde gribe hannem i sine ord**/ siger hand. Der see wi huad deris raad betyder/ de mene at naar de haffue grebet hannem i sine ord/ saa skulde hand bliffue forhaanet oc beskemmet aff den menige Mand: Dissligeste skulde hans Lærdom vanryctis: Hans Myndighed oc anseelse forringis: Oc paa det sidste skulde hand straffis met Døden/saa som en Guds bespaattere/Kættere oc Misdedere. Saa see wi huad Maal Phariseerne skiude til met deris raad.

III. De sende deris Disciple til Christum.

For det tredie siger ocsaa Euangelisten / huad Raad de funde paa. Det syntis disse gode Raadsherrer gaat at vere / at de vilde sende deris Disciplet oc vnge Studenter / som den tid studerede i Jerusalem/til hannem/ met nogle aff Kong Herodis tienere. See huor snedelige oc listige de bære dem at/De lade Kongens tienere gaa met/at de skulle bære vidne met dem/ oc forføre hannem hos Kong Herodes / der som hand haffde sagt noget som dem icke behagede.

Disse

Disse deris Disciple/ haffue de vnderuist oc oplært vdi Hyckleri oc Hyenskalckhed/ paa det at de kunde vere diss bequemmeligere til at bestuffe oc bedrage. Thi der er ingen til som snarere kunde bedrage Folck/ end de som holde sig vduaartis hellige oc slætte/ oc mange aff dem haffue dog Skalcken i Barmen/ oc tencke ickon idel hemeligt Suig oc bedregeri.

IIII. De giffue hannem søde ord.

For det fierde bescriffuer Euangelisten ocsaa disse Glisneris oc Hyenskalckis ord oc tale i saa maade: **Mestere/ wi vide at du est Sandru/ oc lærer Guds vey rettelige/ oc du skøtter om ingen/ thi du acter icke Menniskens anseelse.** Dette er begyndelsen paa deris tale / oc der som du anseer ordene i sig selff/ da er det retsindige oc skickelige ord: Oc indeholdis der tu ting i dennem. Først kalde de Christum deris Mestere. Dernæst legge de ham de Dyder til/ som en retsindig tro Lærere bør at haffue. I det de kalde hannem deris Mestere/ da ville de icke findis at vere hans Fiender oc Wuenner/ men hans beste Venner/ Ja hans Disciple oc Læredrenge / som begere at vnderuisis oc lære noget gaat aff hannem/ oc ere komne til hañem aff stor begering oc attraa at lære noget. I det at de scriffuer hannem de Dyder til/ som en retsindig tro Lærere bør at haffue/ da mene de at de ville falskelige bedrage Christum/ at hand skal icke befrycte sig for nogen fare aff dem. Men der hielper intet Raad oc ingen viisdom imod HErren. Menniskene maa vere huor vise de ville vere/ men Gud er langt visere end de. Det gaar her som Salomon siger: **Det er forgeffs at kaste Garnet vd / saa at Fulen seer der paa.** Christus er grandsiun oc seer nøye til / Hand seer ind i Hiertet / oc kiender deris Suig.

Tu ting i disse ord.

1. De kalde ham Mestere.

2. De legge hannem fire Dyder til. Prouerb. 21

Prouerb. 1

Huad er det da for Dyder som de tillegge hannem. Den første Dyd er Sandruhed / at hand legger idelge vind paa at ville bliffue ved Sandhed: **Wi vide at du est Sandru**/ sige de. Den anden Dyd er/ at hand fører en ret Lærdom: **Du lærer Guds Vey rettelige** / sige de. Den tredie Dyd er Stadighed oc frimodighed/ saa at hand icke reds for nogen/ eller passer paa huad huer siger: **Oc du skøtter om ingen** / sige de. For det fierde legge de ocsaa Aarsagen her til / huorfaare hand skøtter om ingen/ som er/ for hand anseer icke Menniskens person/ huadheller hand er fattig eller rig/ Adel eller Wædel: **Thi du acter icke Menniskens anseelse**/ sige de. Disse ere fire herlige oc skøne Dyder/ oc dem bør alle Guds ords Tienere at haffue. Sandruhed huor hun er/ oc mand legger sig der effter / da vdretter hun saa meget/ at mand kom̃er aff vildfarelse/ oc faar den rette Sandhed at vide. Naar mand fører oc predicker den rette Lærdom / oc

1. Sandruhed

2. Ret Lærdom.

3. Stadighed.

4. Hand anseer icke Personen.

Disse fire Dyder skulle alle Predickere haffue.

1.

2.

lærer Guds vey rettelige/ oc bliffuer der fast hos/ da bliffuer mand icke lættelige beueget aff atskillige Meninger oc mange slags Lærdomme/ som indføris i Verden. Stadighed oc frimodighed/ giør en

3. Predickere dristig/ at hand far flux frem i sit embede/ oc icke lader sig forfærde.

4. At en Predickere oc Lærere icke anseer Personer/ da bliffuer Sandhed obenbare oc ved mact/ saa at hun icke vndertryckis aff fryct oc redsel eller aff noget andet. Disse Dyder siger vor

Matth. 11. Herre Jesus Christus/ at S. Hans Baptista haffde: Oc hans Gierninger oc Predicken beuiser det ocsaa/ at hand visselige haffde saadanne Dyder. Thi den tid Kong Herodes haffde met Mact oc vaald taget sin Broders Philippi Hustru fra hannem/ da stod S. Hans hannem dristelige imod/ oc fryctede icke for Kongens person/ men sagde frilige til hannem: Det er icke tilbørligt oc ret/ at du

Matth. 14. haffuer din Broders Hustru. Huorfaare hand strax nogen stund der effter bleff hemelige i Fengsel tagen aff dage. Saadañe Dyder haffde ocsaa Helias/ som stod den wgudelige Kong Achas imod/ oc obenbare sagde hañem til i sine øyen: **Du oc din Faders hus forstyrer Jsrael.** Saaledis bør alle Predickere at vere til sinds/ at de sige Sandhed: Men huilcke som det icke giøre/ de maa fast heller kaldis Leyesuenne end rette Hiurder. Dette maa saa vere sagt om disse Glisneris oc Øyenskalckis Raad oc List imod CHristum.

Om den Anden.

Phariseernis bedragelige Spørsmaal.

NV effterfølger deris Spørsmaal/ met huilcket de mene at de saa ville besnære Christum/ at hand ingelunde skulde vndgaa dem/ at de io skulde faa Sag met hannem: **Er det tilbørligt** (sige de) **at mand skal giffue Keyseren Skat eller ey?** Her mente de at det kunde icke andet vere mueligt/ end at Christus skulde io enfaaldelige slæt oc ret haffue suaret oc sagt it aff disse tu/ at det enten vaar tilbørligt eller wtilbørligt. Der som hand haffde sagt at det vaar tilbørligt oc ret at giffue Keyseren Skat/ da haffde hand fortørnet den menige Almue vdi Jødeland/ oc haffde hafft dem paa Halsen/ Thi de vaare nødde oc tuingde vnder dette Aag/ oc det vaar dem storlige imod/ at de skulde vere vnder fremmet Øffrighed/ Och saaledis meente de at de vilde faa diss bedre lempe/ at tage hannem aff dage/ naar Almuen oc den Menige mand falt hannem fra/ oc gick hannem fra Haande. Men der som hand haffde sagt/ at det vaar icke tilbørligt/ da vaar Herodis Tienere tilstede/ huilcke der strax kunde taget fat paa oc grebet hannem fangen/ oc taget hannem aff dage/ saa som den der kom Oprør aff sted imod Keyseren.

Christi suar. Huad suarer da CHRistus til dette Spørsmaal? Hand giør her tu ting: Først straffer hand dem. Dernæst suarer hand dem paa deris

deris Spørsmaal. Euangelisten siger: Der JEsus formerckte deris Skalckhed/sagde hand: J Oyenskalcke/ hui friste i mig? Her sornemme de nu/ oc maa tage oc føle der paa/ at det er sanden/ som de tilforn aff deris Glisneri oc Hyckleri sagde til CHristum/ at hand icke acter Menniskens Person. Effter at hand saaledis haffuer straffet dem for deris Glisneri oc Oyenskalckhed/ Da suarer hand dem saaledis til deris spørsmaal: Lader mig see Skattens Mynt/ oc de finge hannem en Penning. Oc hand sagde til dem: Hues Billede oc Offuerscrifft er dette? De sagde: Det er Keyserens. Da sagde hand til dem: Saa giffuer derfaare Keyseren/ det som Keyserens er/ oc Gud/ det som hannem tilhør. Met dette Suar haffuer Christus giffuet dem en fuldkommen besked paa deris Spørsmaal/ saa at hand huercken haffuer dult eller tagdt Sandhed/ Oc Phariseerne haffde icke heller nogen Aarsage til/ at forføre oc bespaatte hannem. Derfaare forundrede de sig/ oc gaa skamfulde bort fra hannem. Saa see wi her/ at der hielper ingen Raad/ Vijsdom eller Anslag imod HERREN.

Prouerb. 12

Men huad skulle wi lære aff dette CHristi Suar? Først giør det forskel imellem Keyserens oc Guds Rige/ det er/ den Christne Kircke. Dernæst giør det ocsaa skilsmisse oc forskel imellem de Personer som ere Forstandere oc Regentere vdi disse tu atskillige Rige. Der foruden lærer det/ at mand skal beuise Lydighed vdi begge disse Riger/ det er/ at mand skal beuise Gud sin Lydighed i sit Aandelige Rige/ oc verdslig Øffrighed i denne verdslige bestilling. Her skulde vel nu met rette sigis/ huad wi ere Gud plictige/ oc huad wi ere verdslig Øffrighed plictige: Men efftherdi at der er tilforn tit oc offte talet om den rette Gudstieniste/ huad wi ere hannem plictige/ Da vil ieg nu paa denne tid ickon alene tale om Øffrighed/ huor aff wi skulle faa at høre huad wi skulle tencke oc mene om Øffrighed/ Oc huad Lydighed wi dem skulle beuise.

Tre Lærdomme aff dette suar.

Om Gudstieniste er talet den 18 Søndag effter H. Tref. Oc den Søndag Septuagesima.

OM verdslig Øffrighed vil ieg tale disse fem efftersølgendis stycker. Først/ Huad Øffrighed er: Dernæst/ huad vilkaar en from oc Christen Øffrigheds Mand bør at haffue. For det tredie huad Øffrigheds Embede er/ oc huort hen Øffrighed skal see vdi deris Regimente oc Verdslige bestilling. For det fierde/ huad Rettighed Øffrighed haffuer offuer Vndersaattene oc deris Gods. For det sidste/ huad vndersaattene ere deris Øffrighed plictige.

En Lærdom her aff.

OM det første/ som er/ hueden oc huad Øffrighed er/ taler Sanct Pouel til de Romere/ i det 13. Cap. oc siger at Øffrighed er aff Gud/

I. Hueden oc huad Øffrighed er.

Roman. 13.

Gud/ **Der er (siger hand) ingen Øffrighed / vden aff Gud/ oc huor som Øffrighed er/ den er sticket aff Gud.** Dette skal mand forstaa om Øffrigheds embede oc myndighed/ icke om den wskickelige oc wtilbørlige Regimente / som mand mange steder maa høre oc forfare for Menniskens Synders skyld. Derfaare/ naar wi haffue god oc from Øffrighed/ da maa wi visselige forlade oss til/ at Gud er næruerendis tilstede hos oss / oc selff styrer oc regerer oss/ ved deris Haand oc Regimente/ som hand haffuer sæt oss vnder/ oc giffuet oss til Regentere. Tuert om igien/ naar wi haffue streng / wgudelig / haard oc wmild Øffrighed / da skulle wi betencke/ at endog deris strenghed oc wgudelighed er aff Dieffuelen: Dog alligeuel giffuer Gud saadanne wgudelige Tiranner Tøyelen/ oc lader dem raade selff/ Oc det giør hand aff sin retfærdige Vrede/ at hand saaledis ved dem vil straffe Menniskens wtacknemmelighed.

Der haffue wi nu hørt hueden Øffrighed er/ at den er aff Gud: Men huad Øffrighed er/ lærer den samme Apostel S. Paulus i den Epistel som nu bleff neffnt/ oc siger: **Øffrighed er Guds tienere Vndersaattene til beste** / huilcke der bør at ære oc forfremme de gode/ oc straffe de onde met legemlig plage.

Huad Øffrighed er. Roman. 13.

II. En Øffrigheds mands vilkaar.

DEt andet som ieg loffuede at tale om/ er huad vilkaar oc Dyder en from oc retsindig Øffrigheds Mand bør at haffue/ huilcke Jetro Mosis Suoger opregner/ i den anden Mosi Bogs attende Capit. den tid hand kom i Ørcken til Mose/ och saa hans store Bekymring oc wmage/ som hand allene haffde met det megle Folck at deme / da sagde hand: **See dig om iblant Folcket / effter vise Mend/ som fryete Gud/ ere sandrue/ oc hade Gerighed/ oc sæt dem til Regentere offuer Folcket/ somme offuer hundrede/ somme offuer tusinde etc.** Her vdkreffuer hand fire Dyder/ som en Dommere oc Øffrigheds Mand bør at haffue/ som ere: Først Viisdom. Dernæst Gudfryctighed. For det tredie Sandruhed. Oc for det sidste at hade Gerighed. Viisdom vdi en Dommere oc Øffrigheds Mand/ regerer hans raad oc anslag/ saa at hand icke aff vildfarelse oc wforstandighed/ far vild oc forgriber sig/ oc der offuer foruender Rætten. Guds fryct kommer hannem til/ at hand vdi alle sager seer til Gud/ oc tager sig vel vare/ at hand intet giør eller handler/ som hannem kand vere til Fortørnelse. Sandhed paaminder hannem/ at hand bliffuer ved Low oc Ræt / oc icke giffuer sig til nogen Kraaglow eller vrang forklaring oc vdtydning paa Louen. At hand hader Gerighed/ der ved beuaris hand ved Retsindighed oc Retfærdighed vdi sin Dom: Thi huor gerige Dommere oc Øffrighed ere/ som haffue lyst til Skenck oc Gaffue/ der haffuer Løgn oc Wretfærdighed

Exod. 18.

Fire Dyder.

1. Viisdom.

2 Guds fryct.

3. Sandhed.

4. Gerigheds had.

vundet spillet/ oc Retfærdighed maa der slæt tabe. Fordi at effterdi Persons anseelse foruender Low oc Ræt/ saa at mand acter intet huad Ræt oc Skel er/ da kand Skenck oc Gaffue visselige komme det saa langt/ at Dom̃eren seer mere til Personen end til Sagen/ oc der er ingen ting/ der mere kand komme Dommeren til at ansee Personer end Gerighed oc Skenck. Der faare huilcken Øffrigheds Mand oc Dommere som haffuer lyst til Mude oc Skenck/ hand kand aldrig see huad ret oc tilbørligt er/ som Gud selff siger vdi sin Low: **Du skalt icke tage Gaffuer/ Thi at Gaffuer forblinde de Vise/ oc foruende de retfærdigis Sager.** Der aff kommer det/ at Esaias kalder gerige Dommere/ Tiuffuis Stalbrødre. **Dine Førster** (siger hand) **ere fra faldne/ oc ere Tiuffuenis Stalbrødre/ De tage alle gierne Skenck/ oc søge effter Gaffuer/ de skicke den Faderløse ingen Ræt/ oc Enckers sager komme icke faar dem.**

Huor mand tager Mude sæt for lande Ræt/ Der er Retfærdighed nedlagt slæt.

It par stude kand altid drage en tom Vogen/ som en Dommere sagde.

Exod. 23.

Deuter. 17.

Esa. 1

Den vise Mand Philo siger ret oc smuct/ at der ere try ting/ som styrcke oc stadfeste it Regimente oc Herredøme/ som ere: Maiestas myndighed. Grauitas atstadighed. oc Beneficentia velgierningers beuisning. Myndighed/ Matt/ oc Herlighed føder Reuerentz/ at Vndersaattene beuise Øffrigheden all tilbørlig tieniste heder oc ære. Atstadighed oc aluerlighed føder Fryct at Vndersaattene fryct for deris Øffrighed/ oc icke fortrædelige fortørne dem. Mildhed oc velgierningers Beuisning føder Veluillighed/ saa at Vndersaattene bliffue villige for deris Øffrighed/ oc gierne giøre huad de dem befale/ oc met en god vilie vdgiffue huad de aff dem vdkreffue. Huor disse tre Dyder (siger hand) ere tilsammen vdi it hierte/ der kand mand smuct oc met lempe holde Vndersaattene vnder aue.

Try ting styrcke it Regimente.

III.
Huad Øffrigheds Embede er.

DEt tredie som ieg faaregaff/ at ville forhandle om Øffrighed/ er huad deris Embede er/ Om dette vil ieg nu tale/ oc sige dem baade aff den hellige Scrifft/ huad deris Embede er/ Oc disligeste aff ypperlige Menniskis Exempel/ som met ære oc loff haffueført deris Øffrigheds Embede oc Befalning. Øffrigheds Embede er/ i almindelighed at tale/ **At beskytte Guds Low/ oc holde den Christelige Religion ved mact.** Dette Embede vdretter Christelig Øffrighed/ naar de effter Kong Dauids/ Josiæ/ Ezechiæ oc andre flere gudfryctige Kongers Exempel/ borttage oc ødelegge Affguderi/ oc alt det som kand giffue Aarsage til Affguderi: Kong Ezechias slog den kaaber Orm sønder/ som Moses haffde effter HErrens Befalning ladet giøre/ Thi de haffde da begynt at vanbruge den oc giøre en Affgud aff hannem. Kong Josias lod rense HERRENS Tempel/ oc vdbære alt det redskaff/ som haffde veret brugt til Affguds tieniste/ oc lod brende det vden for Jerusalem.

1.
Affskaffe Affguderi.

2. Reg. 18.

2. Reg. 23.

Exod. 32.

Moses sønderslog den støbte Guld Kalff/ som Jsraels Folck haffde giort sig i Ørcken at tilbede. Kong Dauid kom sine Vndersaatte til met mange oc atskillige Formanelser/ at de fryctede oc tiente den Euige leffuendis Gud. ✠ Thi efftherdi at Øffrighed er sticket aff Gud/ at de skulle vere Guds tienere/ vndersaattene til beste/ da bør dem aff all mact at affuende oc borttage/ alt det som de kund see oc formercke at vere deris vndersaatte til skade/ paa det at Regimentet kand staa ved mact/ oc den menige Almue kand lide vel. Nu er der intet som Vndersaattene kand mere vere skadeligt/ end Affguderi oc fremmede Guders tieniste/ derfaare skal Øffrighed det io for alt affskaffe. Dernæst/ naar Øffrighed haffue saaledis affskaffet Affguderi/ oc alt det som der kand giffue nogen Aarsage til Affguderi oc fremme Guders tieniste/ saa skulle de ocsaa effter Kong Josiæ Exempel legge vind paa/ at den rette Religion oc sande Guds tieniste kand opreysis/ holdis ved mact oc forfremmis. Endog at der er stort forskel oc skilsmisse imellem verdslig Øffrigheds embede/ oc Guds ords tieniste: Dog alligeuel kunde oc skulle de komme offuer ens i dette stycke/ at de begge tilsammen skulle søge Guds ære/ oc Menniskens salighed: Men dog saa/ at huer acter huad hans Embede oc Kald vdkreffuer/ oc bliffuer der ved. Det er/ at verdslig Øffrighed skal legge vind paa/ at affskaffe Affguderi oc forfreme Guds ære/ met sin befalning oc Mandat/ oc met Suerdet. Men Guds Ords tienere skulle det giøre met deris Predicken/ Lærdom/ Formaning/ Refffelse/ Trusel oc Straff. Her foruden/ efftherdi at den Christelige Religion kand icke holdis ved mact/ vden der ere de som lære oc vnderuise Vngdommen i Guds ord oc bogelige Konster/ Oc der hos ocsaa ere vnge Personer som kunde haffue vnderholdning til at lære oc studere/ Da er det ocsaa Øffrigheds embede/ at stiffte Skoler/ oc legge der Gods oc rente til/ huor aff baade de som skulle lære/ oc de som skulle studere kunde haffue deris vnderholdning/ at de diss ideligere kunde tage vare paa deris studering/ oc altid øffue sig oc forfremmis i Gudelighed. Her foruden paamindis ocsaa Christelig Øffrighed/ aff Kong Ezechiæ/ oc aff de Niniuiters Kongis Exempel/ at de met deris gudelige oc idelige Bøn/ oc met en aluerlig Penitentze oc omuendelse til Gud/ skulle begge legge vind paa at affuende Guds vrede oc straff/ som enten næruerendis er/ eller oc tilstunder. Oc dette hører til den part aff Guds Low / som besynderlige er den Christelige Religion anrørendis.

K. Christian den tredie aff det naffn i Danmarck/ lod ocsaa alt Affguderi vdtage aff Kirckerne/ oc lod den rette Guds tieniste indføre.

2. Fordre oc forfremme Guds ord. 2. Reg. 22.

3. Holde Skoler ved mact

4. Met Bøn at affuende Guds vrede 2. Reg. 18. Ionæ, 3.

Men saa meget som det vduaartis verdslige Regimente er anrørendis/ haffuer en from Øffrighed i sit Regimente/ lige det samme Embede oc befalning/ som en from Fader oc Husbonde haffuer i sin Husholdning/ som er/ at lige som en Fader oc Husbonde i sit Hus/ styrer oc regerer sine Børn oc Tiund / auer oc tucter dem/ straffer oc refffer de wlydige/ roser oc ærer de gode/ løner dem vel/ giffuer dem sko oc klæder oc huad de haffue behoff: Met faa ord at sige/ hand

Øffrigheds embede aff den anden Mosi taffle.

hand legger der all sin flid oc vind paa/ at hans husholdning kand staa vel oc skickelige/ saa at hans Børn oc Tiunde kunde vel optuctis: Lige saa skal oc huer christelig øffrighed bære sig at/ saa at hand met rette kand kaldis Pater Patriæ, det er/ Fæderne landens Fader.

Men huo som begerer at vide/ oc vil haffue Tal paa alle stycker/ huor vdi Øffrigheds Embede staar / saa meget som det vduaartis verdslig Regimente oc bestilling vedkommer/ hand skal vide/ at det første Øffrigheds Embede er/ at holde Fred oc Rolighed/ paa det at wi met rolighed kunde tiene Gud/ oc afflegge all falsk Hellighed oc vrang Gudstieniste/ som forderffuer den rette Religion/ oc er den sande Gudelighed til stor forhindring. Det andet Øffrigheds embede er/ at de holde deris vndersaatte til/ at huer aff dem giør det dem bør at giøre/ huilcket ingelunde kand skee / vden at Louen bliffuer ved sin Autoritet oc Myndighed/ oc mand ocsaa lader gaa for sig met gierningen huad Louen befaler/ oc straffer paa dem som offuertræde Louen. Thi at giffue nogen Low i Land oc Rige/ oc icke lade det gaa for sig met gierningen/ oc straffe dem sig forbryde/ det er Lands oc Rigers forderffuelse. Derfaare lige som Øffrighed skal altid legge gode Louer oc Seder paa : Saa skulle de ocsaa vel tage sig vare/ at deris Louer oc Statuter icke komme i foractelse/ huilcket der skeer/ naar de icke lade Louen gaa for sig met Gierninger/ oc straffe dem som den offuertræde. Syrach siger i sit tiende Cap. **En vijs Regenter er streng / oc huor der er forstandig Øffrighed / der gaar det skickelige oc vel til.** Fremdelis er ocsaa Øffrigheds embede at straffe de onde oc wlydige / oc forsuare de gode efter som Louen biuder oc befaler/ oc effter deris vise oc forstandige Raad.

1. At holde Fred.

2. At holde vndersaattene til at giøre det dem bør at giøre.

Syrac. 10.

3. Straffe de wlydige oc forsuare de gode.

Aff dette som nu sagt er/ kand mand lættelige see huad endelig Sag der er til/ huorfaare at Gud haffuer skicket Øffrighed/ som er/ at Øffrighed er skicket til at tiene Gud til hans Kirckis oc Lands oc Rigers forfremmelse oc forbedring. Derfaare er det oc ret sagt/ at en Første oc Regentere skal haffue Omhyggelighed for sit Regimente/ for Kircken/ oc for sit eget Hus. Huor saare nødtørftig verdslig Øffrighed er/ giffuer daglige forfaring tilkiende/ Oc Salomon siger: **Huor ingen øffrighed er / der gaar Folcket vnder/ Men huor mange vise Raadgiffuere ere/ der gaar det vel til.**

Endelig sag

Nødtørfftighed.

Prouerb. 11.

DEt fierde som ieg loffuede at tale om/ er/ huad Rættighed Øffrighed haffuer offuer Vndersaattene oc deris Gods. Den Vise Mand Xenophon giffuer Verdslig Øffrighed saadan en Low: Regula Regi non affectus sed Lex esse debet, det er/ en Konge oc Herre skal regere sit Land oc rige effter Louen/ oc icke effter sit eget Sind oc Hiertelag. Her aff følger nu dette/ at en Konge oc Øffrighed haffuer saa megen Matt oc Rettighed/ offuer sine Vndersaatte oc deris

IIII. Huad Rettighed Øffrighed haffuer offuer Vndersaattene oc deris Gods.

deris Gods/som dem tilstedis aff den Low/som kommer offuer ens met Guds ti Bud oc den naturlige Low. Derfaare haffuer Øffrighed Ræt effter det fierde Budord/at biude oc befale sine vndersaatte/ det som kand komme til gaffns oc er nødtørfftigt/baade til Menighedens forbedring/oc kand vere i sær til nytte oc beste.

V. Huorledis vndersaattene skulle skicke sig mod Øffrighed.

NV staar det sidste stycke tilbage som ieg faaregaff at ville forklare/som er/Huorledis vndersaattene skulle skicke sig mod Øffrighed/oc huad de ere dem plictige. Oc kand mand sammensætte vdi fire Hoffuetstycker/ alt det som Vndersaattene ere deris Øffrighed plictige. Det første er/at de effter det fierde Budords liudelse/hedre oc ære deris Øffrighed/det er/at holde dem vdi stor act oc anseelse/beuise dem all vnderdannig Reuerentz oc Tienstactighed / saa som Guds Sendingebud oc Tienere/ at de ocsaa holde meget aff dem/frycte dem/haffue en god Mening oc tancke om dem/tale dem gaat paa/vdlegge deris forseelse oc brøst i den beste mening/icke fortale dem som den Menige Mand giør. Thi det forbiudis haardelige oc strengelige vdi Guds Ord/ Saa siger Gud selff. **Du skalt icke skende paa den Øffuerste for dit Folck.** Ved dette Ord Skende/ forstaas all fortalelse/ baguaskelse oc bespaattelse.

1. Hedre oc ære Øffrighed.

Exod. 22.

2. At vere dem lydige.

Det andet som Vndersaattene ere deris Øffrighed plictige / er/ at de skulle vere deris Befalning oc Mandat hørige oc lydige / baade met Skat at giffue oc andet huad de befale/saa fremt som det icke er imod den Christelige Religion oc den naturlige Low. Policarpus siger at mand skal giffue Øffrighed all den heder oc ære mand kand giøre/som icke er imod den christelige Religion/saa at mand ocsaa skal vere de onde Øffrigheds mend lydig/som S.Peder: Dog met dette vilkaar/at de biude oc befale det som ærligt er / Eller oc der som de biude noget som er wtilbørligt/ at det dog icke drager oss til Wgudelighed. Hid hører det der Sancte Pouel siger til Titum: **Paamind dem / at de ere Førsterne oc Øffrighed vnderdannige oc lydige / at de ere redebodne til alle gode Gierninger / at de icke skende paa nogen.**

Policarpus.

1. Pet. 2.

Tit. 3.

5. At bede for Øffrighed.

1. Timoth. 2.

Det tredie som de ere dem plicitige/ er/ at de stedse oc altid skulle bede for Øffrighed. Thi saa siger S. Pouel til Timotheum: **Jeg formaner at mand for alle ting skal først giøre Bøn/ Formaning/ forbedelse oc Tacksigelse for alle Menniske / for Konger oc for all Øffrighed / at wi kunde leffue it roligt oc stille Leffnet / i all Gudelighed oc Ærlighed.** Det fierde oc sidste er/ at de icke skulde falde i Øffrigheds kald/Men vndersaattene giffue Øffrighed tilkiende/ oc lade dem faa at vide/ om der er noget som dem siunis at vere nyttigt til Lands oc Rigers forbedring/ oc lade Øffrighed det vdrette oc bestille.

4. Icke falde i Øffrigheds Kald.

Dette maa nu saa vere sagt om Øffrighed / Gud giffue oss sin Naade at wi baade kunde beuise hannem sin rette tieniste oc tilbørlige ære / oc vor Øffrighed den lydighed som wi ere dem plictige / ved JEsum Christum vor HERRE / Huilcken met sin Fader oc den Hellig Aand / som er en Konge offuer alle Konger / oc HERRE offuer alle HERRER / skee loff / prijs / Heder oc Tacksigelse til Euig tid / Amen / Amen.

Beslutning.

Den fierde oc tiuende Sondag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Matthei i det IX. Capittel.

DEr Jesus dette talede met dem / see / da kom der en aff de Øffuerste / oc falt ned faar hannem / oc sagde: HERRE / min Daatter er nu død / Men kom / oc leg din Haand paa hende / saa bliffuer hun leffuendis. Jesus stod op / oc fulde effter hannem / oc hans Discipler. Oc see / en Quinde som haffde tolff Aar hafft Blodsot / gick bag til hannem / oc rørde ved sømmen aff hans Klædebon / Thi hun sagde ved sig selff: Kunde teg ickon røre ved hans Klædebon / da bleffue teg helbrede. Da vende Jesu[s]

Marc 5. Luc. 2.

JEsus sig om / och saa hende oc sagde: Ver trøstig min Daatter / din Tro haffuer hiulpet dig. Oc Quinden bleff helbrede i den samme stund. Oc der hand kom i den Øffuerstis Hus / och saa Pibere oc Folckens bulder / sagde hand til dem: Viger / Thi Pigen er icke død / men hun soffuer. Oc de bespaattede hannem. Men der Folcket vaar vddreffuet / gick hand ind / oc tog hende ved Haanden / Da stod Pigen op. Oc dette Rycte kundgiordis i det samme gantske Land.

Forklaring paa dette Euangelium.

VDI Dette Euangelio bescriffuis gantske klarlige / huorledis vor HERRE JEsus CHristus hielper sin Kircke / som er Kaarsset vndergiffuen. Thi lige som Christus vaar tilsinde mod denne Øffuerste / oc denne sorgefulde Quinde / saa er hand oc tilsinde imod dig oc mig / oc mod alle som effter deñe Øffuerstis oc bedrøffuede Quindis Exempel fly til hannem / effter som disse Joelis ord liude om Christo: Huer den som paakalder HERRENS Naffn / hand skal hielpis. Met denne Joelis Ord komme CHristi egne Ord oc Gierninger offuer ens. Ordene ere disse: Kommer hid til mig alle / i som arbeyde oc ere belessede / Jeg vil forlosse eder. Gierninger haffue wi allevegne mange vdi Euangelio. Hand giffuer de Blinde deris Siun / Hand renser de Spedalske / Hand giffuer de Halte deris gang / Hand helbreder de Siuge / Hand bønhører den Øffuerste Jairum oc denne siuge Quinde / oc hielper dem / der de søge til hannem om Hielp oc Trøst. Saa er det da Summen paa dette Euangelium / at Christus giør her tu Mirackel: Hand helbreder først en Quinde / som haffuer veret siug aff Blodgang i tolff Aar / Siden opuecker hand Jairi Daatter / som vaar Død. Met begge disse tu Jertegn giffuer hand tilkiēde / huad hiertelag hand haffuer til alle menniske. Wi ville nu aff dette Euangelio ansee oc forklare tre artickler.

Joël 2.

Matth. 11.

Den Første.

Om denne Quindis leylighed oc vilkaar / om hendis stadige Tro / hendis aluerlige Bøn / oc huorledis hun bliffuer hiolpen.

Den Anden

Om denne Øffuerste / ved naffn Jairus / Oc huorledis hans Daatter opreysis aff døde.

Den Tredie.
Om denne bespaattelse her omtalis/ at Christus bliffuer bespaattet aff sine Wuenner.

Om den Første

Endog at her først talis i dette Euangelio/ om denne Øffuerste som hed Jairus/ som Marcus oc Lucas scriffue/ huilcken der kom til Christum paa sin Daatters vegne: Dog vil ieg først tale om denne Quinde som her bleff neffnd i Texten/ huilcken vdi tolff samfelde Aar haffuer hafft blodsot/ fordi at hendis historie føris mit ind i den historie om Øffuersten. Saa haffuer wi om deñe Quinde fire stycker at offueruerye oc besinde/ som ere: 1. Om hendis leylighed oc haarde vilkaar. 2. Om hendis stadige Tro. 3. Hendis aluerlige Bøn. 4. Oc huorledis hun bliffuer helbrede aff sin Siuge/ som hun vaar besteдt met. Disse fire stycker indeholde huert sin synderlige Lærdom om formaning.

Marci 5
Luca 8

Fire stycker om denne Quinde.

I. DEnne Quindis leylighed vaar ynckelig/ oc hendis vilkaar vaare hende meget haarde. Euangelisten siger/ at hun vaar en fattig enfaaldig Quinde/ som vaar ocsaa meget redt oc fryctactig. Der hos haffde hun icke it ringe Kaarss/ men en saare haard Plage/ Hun haffde hafft Blodgang i tolff samfelde Aar/ huor aff huer kand tencke/ huor skrøbelig oc mactesløs hun haffuer veret. Huo som ickon en Maanet plagis met denne suare Siuge/ hand skal vel sige at hans vilkaar skulle vere hannem haarde oc bange nock/ huad ville wi da sige om denne Quinde/ som haffuer i saa mange Aar veret plaget met denne siuge? Her foruden legger ocsaa Marcus dette til/ at hun haffuer lidt saare meget aff Læger/ saa at den ene haffue plaget hende/ met stercke Purgatzer oc Lægedom/ meer end den anden. Her til kommer oc dette onde/ at hun haffde nu fortæret alt sit Gods paa Lægedom/ saa at hun nu vdi denne sin suare Siugdom oc Plage/ vaar kommen til stor Armod oc Fattigdom. Oc all denne hendis store Bekaastning oc Plage som hun haffuer lidt/ haffuer dog intet gaffnet hende. Men Euangelisten Marcus siger at det hialp hende intet/ men det bleff meget værre met hende/ end det vaar tilforn. Her foruden er nu hendis bange Samuittighed som haffuer nagget oc plaget hende/ huilcken der haffuer giort hende sin legemlige Siuge oc Plage/ meget haardere end hun vaar i sig selff. Thi effterdi at den hellige Scrifft siger: **Huo som synder imod Herren/ hand skal komme vnder Lægens Haand**/ Huad kunde da denne arme bedrøffuede Quinde andet tencke end at hun skulde slæt vere forskut oc forladen aff Gud. Disse vilkaar vaare denne fattige Quinde haarde nock/ Hun vaar siug paa Legemet/ Hun haffde en bange Samuittighed/ Hun vaar fattig oc foractet. Vaar hun derfaare forlat aff

Denne Quindis leylighed oc haarde vilkaar.

Marci 5

Syrac. 38.

Gud? Forskød Christus hende for den Sag skyld? Ney ingelunde. Thi hand er kommen til Verden for de sorgefuldis oc bedrøffuedis skyld: Hand er kommen for Synderis skyld. Derfaare skulle wi lade oss vere paaminte aff denne Quindis Exempel/ at wi icke falde i Mishaab i vor Jammer oc ælendighed/ men vere ved it frit mod/ oc bekiende Guds retfærdige Vrede imod oss for Syndens skyld. Det er nu sagt om denne Quindis vilkaar: Nu følger effter om hendis Tro.

Lærdom.

II. Hendis stadige Tro.

Hun gick bag til Jesum/ oc rørde ved sømmen aff hans Klædebon/ Thi hun sagde ved sig selff: Kunde ieg ickon røre ved hans klæder/ da bleffue ieg helbrede. Disse ord giffue nock som tilkiende/ huilcken en stadig Tro hun haffuer hafft. Hun haffde visselige besluttet dette her i sit Hierte ved sig selff/ at der som hun kunde ickon komme vor HERRE Jesum Christum saa nær/ at hun kunde røre ved hans Klæder/ da skulle hun visselige ved hans Guddoms krafft/ faa sin helbrede oc karskhed igien. Hueden kom venne hendis stercke oc stadige Tro? Denne tro haffde hun faaet aff CHRisti naadige almindelige Foriættelse/ i huilcken hun oc saa giorde sig delactig. Hun haffde vden tuil hørt denne Christi Foriættelse: **Kommer hid til mig alle i som ere besuarede etc**/ oc andre saadanne flere. Her giffuer hun nu Christo først denne ære/ at hand er trofast oc sandru. Dernæst giør hun sig delactig vdi Christi Foriættelse i saa maade: Hand kalder alle til sig: Hand loffuer alle hielp: Hand vil vær quege oc forlosse alle som ere belessede. Jeg er iblant deris tal som arbeyde/ Jeg er en aff dem som ere belessede/ met it suart læss oc en tung Byrde/ Jeg er en aff dem som hand kalder til sig. Derfaare troer ieg vist oc forlader mig fuldkommelige der til/ at hand vil hielpe mig. Saa see wi huorledis denne Quinde haffuer opuact oc styrcket sin Tro: Nu ville wi see huorledis wi skulle bruge det:

Troen kommer aff Ordet.

Matth. 11.

Saa tit som Kaarsset trenger dig/ enten induaartis eller vdvaartis/ da skalt du først bekiende det Kaarss som dig er paalagt/ at vere lige som en predicken/ huor met din Wselhed oc retfærdige Fordømelse sættis dig faar øyen. Dernæst skalt du see til Guds forættelser/ oc til Exempel huorledis hand haffuer hiolpet andre/ oc betenck at Gud anseer icke noget Menniskis Person: Men er naadig oc barmhiertig offuer alle/ oc vil forbarme sig offuer alle/ i sin Søn Jesu Christo vor Herre/ vdi denne faste Tro oc Tillid skalt du paakalde Christum/ oc forlad dig vist oc fast der til/ at hand vil bønhøre dig/ oc giffue dig det du begerer/ vden saa er at du begerer Forgifft/ det er/ vden du begerer det som dig icke kand vere gaffnligt/ eller det som kand forhindre Guds ære. Oc dette Christi Ord: **Kommer hid til mig alle i som ere besuarede/ etc.**

Huorledis wi skulle dette bruge.

Matth. 11.

det

det skalt du vende dig til nytte oc gaffn: Naar du haffuer det giort/ da skalt du visselige fornemme Trøst oc Husualelse i dit Hierte.

Fire stød oc Giensigelser imod Troen.

JA maat du sige: Denne Quinde haffde Christum næruerendis hos sig/ at hun kunde see hannem met sine Øyen/ oc gaa til hannem met sine Fødder: Men hand er mig icke saa nær/ hand er langt fra mig. Suar. Dette er Kiøds oc Blods fristelse/ imod huilcken du skalt først sætte Christi Foriættelse: som saa liuder: Jeg vil vere hos eder alle dage/ indtil verdens ende. Dernæst skalt du ocsaa sætte der imod Christi Ord som hand sagde til S. Thomas: Salige ere de som icke see/ oc dog tro. Her foruden/ at Christus icke anseer Personer: Hand haffuer ocsaa met nogle Exempel beuist/ den tid hand vaar her legemlige næruerendis paa Jorden/ huorledis hand vil handle met de andre som komme til hannem/ oc paakalde hannem.

1. Christus vaar nær denne Quinde. Matth. 28. Suar.

Iohan. 20.

Ja maat du atter sige: Jeg er en stor oc groff Syndere/ derfaare veed ieg icke/ om Christus vil bønhøre mig. Suar. Det troer ieg vel at du est en Syndere/ oc du giør ret/ at du det bekiender: Men betenck ocsaa der hos/ at Christus er kommen til Verden for Synderis skyld/ at hand vilde giøre dem salige. Jesus Christus siger selff Jeg er icke kommen at kalde de Retfærdige/ men Syndere til Penitentze. Dette repeterer oc igientager S. Pouel oc siger saaledis: Det er visselige sant/ oc it dyrebart oc værdigt ord/ at Jesus Christus er kommen til Verden at giøre Syndere salige. Item/ hand siger til Titum: Guds salige Naade er obenbaret for alle Mennniske. Dernæst skalt du see hen til Exempel/ huorledis Gud haffuer beuist andre Syndere sin Naade oc Barmhiertighed. Adam kaste den gantcke Verden met sig vdi Fordømelse/ men hand giorde Penitentze oc bleff tagen til Naade. S. Pouel forfulde Guds Kircke oc Menighed. S. Peder forsuor Christum. Kong Manasses besmittede sig met grueligt Affguderi/ oc meget wskyldigt Blods vdsiyrtelse: Men den tid de giorde penitentze oc omuende sig/ da bleffue de tagne til Naade. Her met giffuis tilkiende/ huor vist oc fast det er som Gud siger hos Propheten: Saa sant som ieg leffuer/ da vil ieg icke nogen Synders død/ men at hand skal omuende sig oc leffue. Hid hører ocsaa disse trøstelige Christi ord Sandelige/ sandelige siger ieg eder: Huo som troer paa mig/ hand skal icke dø/ men hand skal leffue euindelige. Disse deylige Sprock oc trøstelige Exempel skalt du sætte imod dine synders mangfaaldighed/ oc vid det visselige/ at Guds barmhiertighed gaar offuer din offuertrædelse/ oc at Naaden gaar langt offuer Synden.

2. Wisere Syndere.

Matth. 9.

1. Timoth. 1.

Tit. 2.

Exempel om Guds Barmhiertighed.

Ezech. 33.

Iohan. 6. oc 11

3. Mand tuil om mand er vdualt.

Maat du nu her atter sige: Jeg veed icke om ieg er vdualt till det euige Liff. Denne fristelse er dig paakommen aff Dieffuelen selff Huem er falden? Falt icke Adam met alle sine Efterkommere? Thi wi vaare allesammen i hannem / lige som i en almindelig Klemp / huor aff alt det gantske Menniskelige Kiøn er kommet. Huem fick da Guds Foriættelse? Fick icke Adam den ocsaa? Derfaare lige som du est falden i Adam / oc est skyldig i hans fald: Lige saa est du ocsaa opreyst met hannem / oc est delactig i den Foriættelse som hannem bleff giffuen / Met saa skel at du met en stadig Tro vilt giøre dig der vdi delactig. Dernæst siger S. Pouel klarlige:

1. Timoth. 2

Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige / oc kome til Sandheds bekiendelse. Hid hører ocsaa det / at Christus giffuer sine Disciple it almindeligt Bud oc befalning / saa sigendis:

Marci 16.

Gaar vd i den gantske Verden / oc predicker Euangelium faar alle Creatur: Huo som troer oc bliffuer døbt / hand skal bliffue salig / Men huo som icke troer / hand skal fordømis.

4. Troen giffuis huem Gud den vil vnde.

End maat du nu atter sige: Troen er en gaffue aff Gud / oc der kand ingen faa troen / vden huem som Gud vil den vnde. See her huor meget Kiød oc Blod kand finde paa / huor met det lycker Salighеds vey igien for sig selff: Det er vist at Troen er Guds gaffue / men hun giffuis oss i saa maade. Gud sætter dig sit Ord faar / dette biuder hand oc befaler at du skalt tro / Oc naar du det idelige oc flitelige hører / betencker oc offueruеyer / da vil hand vere krafftig der vdi. Men tag du dig vel vare / at du icke met Jøderne staar den hellig Aand imod / huilcket S. Staffen breyder dem / der hand sagde:

Huorledis Troen giffuis.

Actor. 7

J womskaarne i Hierte oc Øern / i staa altid den Hellig Aand imod / lige som eders Fædre giorde. Den tid Christus saa paa Jerusalems Stad / oc betenckte Stadsens ødeleggelse / da breydede hand met grædende taare Jerusalems indbyggere deris wtacknemelighed / at de icke kiende deris tid der de vaare hiemsøgte vdi. Hand siger ocsaa der effter til dem i Templet:

Luc. 19.

Matth. 23.

Jerusalem / Jerusalem / huor offte vilde ieg forsamle dine Børn / som en Høne forsamler sine Kyllinge vnder sine Vinge / oc i vilde icke? See her CHRistus vil / oc hand vil icke andet end som en Fader. Huad vilde hand? Hand vilde forsamle Jerusalems indbyggere til sin Faarestit: Men de vilde icke / for de vaare bedragne aff deris Lærefædre oc falske Propheter / Oc de vaare nedsiunckne i deris Rigdom / mact oc velde / legemlig vellyst / oc deñe Verdens omhyggelighed / at de huercken kunde eller vilde atlyde Christo deris hiurde. Huorfaare det icke aleniste

vaar Guds retfærdige Dom/men ocsaa deris egen skyld at de bleffue forderffuede oc ødelagde.

Derfaare skulle wi forlade oss paa Guds naadige oc almindelige Foriættelser/ oc styrcke vor Tro met Exempel / oc met denne Quinde vdi vor sorge oc modgang fly hen til Christum/saa skal det visselige skee/ at wi skulle finde hielp i tilbørlig tid. Saa haffue wi nu her talet om denne Quindis stadige Tro oc faste Tillid.

III. Hendis bøn

NV ville wi ocsaa for det tredie som ieg loffuede/ansee hendis Bøn huordan hun vaar. Hun tier io stille / maat du sige / Hun taler ickon hemelige ved sig selff/ oc gaar til JEsum oc rører ved hans Klæder / her høris io ingen Bøn. Det er vist/ her opregnis ingen ord der hun bad/men her er tegn til en aluerlig Bøn / her er ocsaa Bønens krafft oc vdretning. Tegne til Bøn er/ at hun gaar til Jesum/rører ved hans Kiortel søm/oc tencker aluerlige ved sig selff paa hans mildhed oc veluillighed/oc aff sin inderste hiertes grund ynsker oc begerer / at hand vil beuise hende sin Barmhiertihed. Denne ynske oc Hiertens inderlige begering oc attraa hører vor Herre Christus/ lige som en aluerlig Bøn. Hendis Bøns krafft oc vdretning er/ at hun faar Trøst oc Husualelse / oc bliffuer helbrede aff sin Siuge. Om Mose læse wi ocsaa/at der hand stod i stor Hiertens sorge oc banghed ved det røde Haff/oc ingen saa hannem røre sine Læber/ da hørde mand at HERREN sagde til hannem: **Mose hui raaber du saa til mig?** Huor aff wi lære / at en Christen Bøn som gaar op igiennem Skyerne / staar icke aleniste der vdi/ at mand meget bruger Munden/ eller vdi vduaartis forfengeligt Mundklammer / at mand haffuer mange ord/Men Bønen er mere it ydmygt Hiertis opløfftelse til Gud/huor met mand i en stadig Tro til Christum begerer noget aff Gud. Dette stadfestis ocsaa met Dauids Exempel/ som siger: **O HERRE til dig opløffter ieg mit Hierte.**

Exod. 14

Huad Bønen er.

Psalm. 25.

En lærdom om Bønen.

MEn efterdi at ingen dyrckelse oc tieniste er Gud mere behagelig/ end at mand rettelige paakalder hannem/ oc alle Gudfryctige Christne børdaglige met denne Gudstieniste at omgaas/ da vil ieg kaartelige her tale noget om en Christen Bøn. Jeg sagde nu/ huad Bønen er/ Nu vil ieg sige huad vilkaar / der altid skal vere hos Bønen. Oc der ere fem vilkaar/som altid skulle vere hos en Christelig Bøn. Det første er/huordant vort Hiertelag skal vere/ naar wi ville giøre vor Bøn. Dernæst/huad der skal nøde oc driffue oss til at bede. Fremdelis/huem wi skulle tilbede oc paakalde. Her offuer / paa huad fortrøstning oc Tillid wi skulle gaa frem faar Guds Aasiun/oc paakalde hannem. For det sidste/ huad wi skulle bede oc begere/ Der hos naar wi skulle bede met vilkaar/ oc naar wi skulle bede foruden vilkaar.

Læs her om ydermere den 5. Søndag efter H. Trefald.

Fem vilkaar vdi Bønen.

1. 2. 3. 4. 5.

Det første vilkaar der skal altid vere hos Bønen/ er/ met

I. Met huad Hiertelag wi skulle bede.

huad Hiertelag wi skulle giøre vor Bøn/ oc huorledis wi skulle vere tilsinds naar wi ville bede. Wi skulle først sætte tilbage alle tancke[1.] oc mening om vor egen værdighed oc fortieniste/ saa som denne Quinde giorde/ hun fornam intet hos sig andet end ont oc wrenlighed. Dernæst/ skal den som vil bede føle sin nød oc trang/ at hun[2.] gaar hannem til Hiertet/ saa som denne Quinde/ hun fant oc fornam sin store nød oc trang. Siden skulle wi gaa frem faar Gud/[3.] oc i en sand Penitentze falde ned faar hannem/ oc det fast heller met Hiertet end met Legemet/ saa som Manasses hand bøyede sit Hiertis Knæ/ der hand icke kunde bøye sine legemlige knæ: Huilcket ocsaa er obenbare at denne Quinde visselige haffuer giort/ efftherdi at hun gick bag til Jesum. For det sidste skal ocsaa Hiertet optendis i en[4.] stadig Tro at paakalde Gud. Thi den som icke beder aff en stadig Tro/ hand bruger ickon Munden oc beder intet. Saa haffuer denne Quinde hafft en stadig Tro til vor HErre/ som wi kunde see aff det som tilforn sagt er.

II. Sager hui wi skulle bede.

Det andet vilkaar er Sagerne/ som skulle nøde oc driffue oss til at bede/ huilcke ere mange. Denne Quinde tenckte vden tuil paa[1.] Guds Bud oc befalning/ som aluerlige vdkreffuer aff oss denne tieniste/ at wi stedse oc idelige skulle paakalde hannem. Dernæst/ haffuer hun oc vel vist Guds Forjættelser/ at hand vil bønhøre/ Ellers[2.] haffde hun ingelunde met saadan Tro oc Tillid giffuet sig til Christum. Hand siger selff: **Huad i bede Faderen om/ i mit Naffn/ det skal hand giffue eder.** Her foruden haffuer[3.] hun ocsaa fundet oc fornommet Dieffuelens Tiranni oc sin store nød oc trang/ huor aff hun er beueget oc haffuer bleffuet foraarsaget/ at søge til vor HErre Christum om Hielp oc trøst/ efftherdi at hand alene kand hielpe/ naar ingen anden kand eller vil. Hun haffuer[4.] ocsaa seet hen til andre Folckis Exempel: Hun saa at den Øffuerste Jairus/ som her i dette Euangelio omtalis/ paakaldede Christum paa sin Daatters vegne oc bleff bønhørt. Dette oc andre saadanne Exempel haffuer hun ladet sig gaa til hierte/ oc aff disse Sager er hun opuact oc tilskyndet at giøre sin Bøn. Derfaare skulle wi ocsaa lade oss til egge aff disse Sager/ at beuise Gud denne tieniste/ som er Bøn oc paakaldelse/ Wi skulle betencke Guds Bud: Hans Forjættelser: Dieffuelens tiranni: Vor egen nød oc trang: Oc andre Christnis Exempel.

Johan 16.

III. Huem wi skulle paakalde.

Det tredie vilkaar er/ huem wi skulle paakalde. Wi skulle ingen anden paakalde/ end den eniste euige Gud/ som er/ Fader/ Søn oc hellig Aand: Wi skulle huercken paakalde Englene eller Menniskene/ Thi dette er Guds euige Bud oc Befalning: **Paakald mig i din nød oc bedrøffuelse/ Jeg vil hielpe dig/ saa du skalt tacke mig.** Item Christus siger hos Mattheum: **Du**

Psalm. 50.

Matth. 4. Deuter. 6.

skalt

skalt tilbede Herren din Gud/ oc tiene hannē alene. Thi at paakalde noget Creatur/ det er it saare stort oc grueligt Affguderi/ for huilcket Gud straffer Verden haardelige oc grueli-ge/ Fordi at saadant Affguderi er en offnermaade stor Guds Be-spaattelse.

IIII. For hues skyld wi skulle bede.

For det fierde spørgis her nu met rette: Huad Fundament oc Grunduaal wi skulle bygge oc forlade oss paa/ at wi kunde dristeli-ge gaa frem for Guds Aasiun oc paakalde hannem? Der som wi see til oss selff/ oc ville aff oss selff fordriste oss/ da bliffue wi visselige beskemmede/ saa at vor egen skam oc haanhed skal forskrecke oc for-færde oss/ at wi icke skulle tørre bede oc paakalde Gud. Der til siger ocsaa Scrifften: **Gud Bønhører icke Syndere.** Huem skulle wi da fordriste oss paa? Det er vist at ingen kand bede om hand vil forlade sig paa sin egen Værdighed/ Derfaare skal mand søge den eniste Meglere oc Talsmand imellem Gud oc Mennisken/ som er Jesus Christus/ huilcken der selff biuder sig til at ville vere vor Talsmand/ oc føre vor ord oc supplicatz frem faar sin Fader/ i det hand siger: **Huad i bede om i mit Naffn/ det vil ieg giøre.** Oc strax der effter siger hand: **Sandelige/ sandelige ieg siger eder/ Huad i bede Faderen om i mit Naffn/ det skal hand giffue eder.** Saa haffue wi derfaare ved Chri-sti værdighed oc fortieniste/ en fri tilgang til Gud.

Iohan. 9.

Tor Talsmand.

Iohan. 14

Iohan. 16.

.V. Huad wi skulle bede. Try ting at begere.

For det sidste/ Huad skulle wi bede? Try ting skulle wi bede Gud om/ Oc try ting skulle wi affbede. 1. Wi skulle bede/ at Guds Ære oc Naffn kand helliggiøris oc forkyndis iblant alle Mennisker. 2. Wi skulle ocsaa bede om vore Synders forladelse/ Christi Ret-færdighed/ oc vore Siælis Salighed. 3. Oc wi skulle bede om det som oss kand tiene oc vere nødtørfftigt til dette næruerendis Liffs oc Leffnetz opholt oc forfremmelse. Tuert imod skulle wi ocsaa affbe-de try onde ting/ som ere: 1. Alt det som kand forhindre Guds ære/ oc hans Naffns helliggiørelse. 2. Alt det som kand forhindre vor Salighed. 3. Oc huad oss her i Verden gaar imod paa Legemens vegne. J disse ting skulle wi visselige forlade oss at bliffue bønhørde/ oc besynderlige i de tu første ting som Guds ære oc vor Salighed er anrørendis. Men det som staar sidst/ baade i det wi skulle begere/ oc i det wi skulle affbede/ som er om disse timelige ting/ der skulle wi altid sætte vilkaar hos/ Om det kand skee Gud til ære/ oc det skal icke forhindre vor Salighed.

Try ting at affbede.

IIII. Huorledis Quinden bleff helbre-de.

NV effterfølger det fierde som ieg sagde at wi haffue om deñe Quin-de at acte/ som er/ huorledis hun bleff bønhørt oc fick sin helbrede. Her skulle wi vel acte oc besinde/ huad CHRistus sagde oc giorde/ oc huad Quinden vederfoers. Huad sagde Christus? **Ver ved it frit mod min Daatter/ din Tro haffuer hiolpet dig.**

Oc der hand dette sagde/ da giorde hand hende karsk oc helbrede/ ved sin Guddoms Krafft oc Mact. Marcus Euangelista siger/ at den tid Quinden rørde ved Christi Klæder/ da fornam hand strax ved sig selff den Krafft som vaar vdgaaen fra hannem / oc spurde sig strax om/ Hvo det vaar som rørde ved hannem. Huor offuer Disciplene forundrede sig / efftedi de saae at der trengde sig saa meget Folck om hannem: Saa kommer da Quinden selff frem oc bestaar Sandhed / huorledis alting er tilgaaet. Huad vederfoers nu denne Quinde? Det siger Euangelisten met disse Ord:

Marc 5.

Oc Quinden bleff helbrede i den samme stund.

Fire Lærdomme.

Her haffue wi fire ting vel at mercke oc lære. Først/ at de som tro paa Gud / de regnis oc anammis at vere Guds Sønner oc Døttre/ saa som disse Euangelistens ord liude: **Hand gaff dem mact at bliffue Guds Børn / alle dem som tro paa hans Naffn.** Oc Christus her i dette Euangelio kalder hand denne Quinde sin Daatter. **Ver frimodig min Daatter /** siger hand/ **din Tro haffuer hiolpet dig.** Dernæst haffue wi her at lære/ huad for it Hiertelag Christus haffuer til alle sorgefulde oc bedrøffuede Mennniske/ som i deris nød giffue sig til hannem. Fremdelis see wi her/ at Troen forhuerffuer oss aff Gud/ alt det wi ville begere oc haffue behoff. For det sidste/ at Christus stadfester her sin Guddoms krafft oc mact / Hand giffuer sin vilie tilkiende / Hand lader see huorfaare hand er kommen til Verden / oc stadfester sit Ord oc Euangelium at vere vist oc fast. Om huilcket ieg haffuer tit oc offte talet.

1. Iohan. 1.

2.

3.

4.

Om den Anden.

Vdi denne Øffuerste for Scholen / som hed Iairus/ haffue wi oc saa Exempel om hans Tro/ Bøn/ Bekiendelse oc Haab. Euangelisten siger: **Der kom en Øffuerste til Christum.** Her haffuer du Exempel oc beuisning om hans Tro. Thi der som hand icke haffde troet paa Christum/ at hand vilde oc kunde hielpe hannem i sin nød/ da haffde hand icke gaaet hen til hannem/ oc søgt raad oc hielp hos hannem. **Oc hand tilbad hannem.** Her haffuer du hans troes fruct/ som er Bøn oc paakaldelse. Disse tuende som er Troen oc Bønen/ de giffue aff sig det tredie / som er Bekiendelse/ at hand friligе bekiender Christum/ at vere den som sig kand hielpe/ derfaare siger hand: HERRE/ **min Daatter er nu død/ Men kom/ oc leg din haand paa hende/ saa bliffuer hun leffuendis.** See her huilcket it stadigt Haab oc fast Tillid hand beder met.

Den Øffuerstis Tro.

Bøn.

Bekiendelse

Haab.

met. Hand forlader sig visselige der til/at der som Christus kommer til hans Daatter/oc legger sin Haand paa hende/da faar hun vist til Liffs igien/alligeuel hun er nu slæt død. Her aff skulle wi lære/at wi vdi all vor nød skulle søge til Christum alene/ tro oc forlade oss paa hannem/bede hannem om hielp oc trøst/ bekiende hannem at vere den eniste som oss hielpe kand/oc visselige forlade oss der til / at wi skulle faa aff hannem/det som oss er nytteligt oc gaffnligt. Men huad giør Christus? **Jesus stod strax op / oc fulde effter hannem/ oc hans Disciple.** Her see wi huor villig oc redebon Christus er altid til at hielpe. **Oc der hand kom i den Offuerstis Hus/och saa Pibere oc Folckens bulder/ sagde hand til dem: Viger vd/ thi Pigen er icke død/ men hun soffuer. Oc de bespaattede hannem. Men der Folcket vaar vddreffuet/gick hand ind/oc tog hende ved Haanden/oc sagde til hende**(som Marc. scriffuer) **Pige ieg siger dig stat op/ da stod Pigen op. Oc dette Rycte kundgiordis i det gantske Land.** Her see wi huorledis denne Offuerste er bleffuen bønhørt oc fick hielp aff Christo: Men efftterdi at alle stycker oc omstendige vilkaar i dette Exempel/ komme offuer ens met den Quindis exempel/som tilforn bleff omtalet/da ville wi nu lade oss der met nøye/oc ville gaa frem til den tredie Artickel.

Lærdom off denne Offuerste.

Den legemlig Død er icke uden en Søffn/ thi Christus vil opuecke oss. Lige saa taler oc Christus om Lazari død Johan. 11. Lazarus vor Broder soffuer.

Om den Tredie.

CHRIstus sagde Pigen er icke død/men hun soffuer: Oc de bespaattede hannem. Aff dette bespaattelse haffue wi try ting at acte. Det første er/at Verden er icke aleniste wtacknemmelig imod Christum / som hende haffuer giort til gode/oc beuist saa mange velgierninger: Men hun ocsaa der offuer bespaatter oc foracter hannem. Hui giør hun det? For hun er Blind/oc derfaare kand hun icke døme ret om Christi Lærdom. S. Pouel siger: **Det naturlige Meñiske forstaar intet aff det som Guds Aand hører til.** Kiød oc Blod kand intet andet døme oc forstaa/end det som kiødeligt er. **Oc at vere kiødelige tilsinde/det er Fiendskaff imod Gud/** som Paulus siger. Derfaare/der som wi icke ville fare vild met Verden/ oc bliffue Guds bespaattere / da lader oss høre Euangelium/ paa det at vort Hierte oc Sind kand diss bedre vnderuisis oc læris at forstaa Guds gierninger. Dernæst skulle wi ocsaa her acte oc besinde/oc end ocsaa forundre oss der paa/at Christus gaar frem i sit gudelige forsæt/alligeuel at Verden bespaatter hannem.

Try ting her at acte.

1. Verdens Blindhed.

1. Corinth. 2.

Roman. 8.

2. Christus lader sig icke forskrecke.

Hand

Hand lader sig icke affstrecke eller forhindre aff Verdens store Wtacknemmelighed / at hand for den skyld skulde forlade sin Kircke oc Menighed: Men hand regerer oc haffuer Herredom mit iblant sine Fiender. Det sidste som wi her skulle acte / er Christi Exempel / huilcket wi skulle efftersølge. Om wi derfaare bliffue bespaattede oc foractede for Guds Naffns oc vor Troes Bekiendelse / da skulle wi see hen til Jesum Christum Guds Søn / oc intet acte saadanne bespottere oc foractere / thi de ere ickon Dieffuelens giecke oc narre. Wi skulle icke lade verdens ondskaff forstrecke oss / men trøste oss ved Guds Søns Exempel / som selff bleff bespaattet oc foractet / huilcken oc saa stedse er hos oss effter sin Foriættelse oc løffte / som saa liuder: **See / Jeg vil vere hos eder alle Dage / indtil Verdens Ende.** Denne vor eniste Meglere / Talsmand oc Forsuar / met sin Fader oc den Hellig Aand / skee Loff / Priis / Heder oc Ære til Euig tid / AMEN.

Psalm. 110. 3.

Wi skulle icke forlade Christum for Verdens bespaattelse.

Matth. 28.

Den femte oc tiuende Søndag effter hellig Trefaaldighed / Euangelium Matthei i det XXIIII. Capittel.

VC Jesus gick bort aff Templen / oc hans Disciple traadde til hannem / at de vilde vise hannem Templens Bygning. Da sagde Jesus til dem: See

See i icke alt dette? Sandelige siger ieg eder / Her skal icke bliffue en Steen paa den anden / som ey skal sønderslaas. Oc som hand sad paa Oliebierget / traadde hans Discipler enlige til hannem / oc sagde: Sig oss / naar skal det skee? Oc huad Tegn skal der vere faar din tilkommelse oc Verdens ende? Jesus suarede / oc sagde til dem: Seer til / at der bedrager ingen eder / Thi der skulle komme mange vdi mit Naffn / oc sige / Jeg er Christus / oc de skulle bedrage mange. J skulle høre Strid oc rycte om Strid / Seer til / oc forfærdis icke / Dette skal altsammen først skee / men det haffuer icke end alligeuel da ende. Thi at it Folck skal sætte sig op offuer det andet / oc der skal vere Pestilentze oc dyr tid / oc Jordskelff alle vegne / Da skal Bedrøffuelsen først begyndis. Oc da skulle de føre eder i Gienuordighed / oc sla eder ihiel / Oc i skulle hadis aff alle Folck / for mit Naffns skyld. Da skulle mange forargis / oc forraade huer andre indbyrdis / oc hade huer andre indbyrdis. Oc der skulle da mange falske Propheter opstaa / oc de skulle forføre mange. Oc efterdi at Wretfærdighed skal da faa offuerhaand / da skal Kierlighed bliffue kaald i mange. Men huo som bliffuer bestandig indtil Enden / hand bliffuer salig. Oc Euangelium om Riget skal predickis i den gantske Verden / til it Vidnesbyrd offuer alle Folck / Oc da skal enden komme.

Luc. 19.

NAar som i nu see Ødeleggelsens Værstyggelighed / som er sagd aff ved Propheten Daniel / at den staar i den hellige Sted / Huo som det læs / hand giffue act der paa: Da fly sig op paa Biergene / huo som er i Jødeland / Oc huo som er paa Taget / hand stige icke ned at hente noget aff sit Hus / Oc huo som er staa Marcken / hand vende icke tilbage / at hente sine Klæ-

Dan. 9.

ne Klæder. Vee de fructsommelige / oc dem som giffue di paa den tid. Beder / at i skulle icke fly om Vinteren / * eller om Sabbathen. Thi at der skal da bliffue saa stor en Bedrøffuelse / som der icke haffuer veret fra Verdens begyndelse hid indtil / oc som icke heller skal bliffue. Oc der som disse dage icke bleffue forkaartede / da bleffue intet Menniske saligt / Men for de Vdualdis skyld / skulle de dage forkaartis. Der som nogen da siger til eder : See / Her er Christus / eller der / da skulle i det icke tro. Thi der skulle opstaa falske Christi / oc falske Propheter / oc giøre store tegn oc vnderlige Gierninger / At de vdualde skulle ocsaa forføris (der som det vaare mueligt) i Vildfarelse : See / ieg haffuer nu tilforn sagt eder det. Derfaare / naar som de sige til eder : See / hand er i Ørcken / da gaar icke hen vd : See / Hand er i Herberet / da tro- er icke. Thi at lige som Liunet vdgaar aff Østen oc skinner hen indtil Vesten / Saa skal oc Menniskens Søns tilkommelse vere. Huor som it Aadzel er / der forsamlis Ørnene.

* At vandre om Vinteren er vbequemmeligt / oc om Sabbathen vaar der Jøderne forbødet at vandre.

Saa er derfaare Christi mening : Seer til at i fly i tide.

Marc 13.

Luc. 18.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Christi predicken indeholder en herlig paamindelse / som vdi denne farlige tid er saare nødtørfftigt : Thi i det at S. Pouel siger : Alt det som er screffuet / det er screffuet oss til Lærdom / da skulle wi ingelunde tencke / at dette er sagt oc screffuet for Jødernis skyld alene / men meget mere for vor skyld / wi som ere fast nærmere den yderste Dommedag end Jøderne vaare. Oc er denne predicken baade fuld aff forskreckelse / oc disligeste saare trøstelig oc glædelig. Thi der som du seer til de vgudelige / oc dem som icke giøre penitentze / da er der aldrig nogen Predicken til / som kand vere mere forfærdelig oc forskreckelig : Thi hun truer dem met suar Pine oc Plage. Men der som du seer til de Gudfryctige / oc dem som giøre Penitentze / da er denne Predicken fuld aff Trøst oc Husualelse: Thi hun loffuer dem redning oc befrielse aff all deris sorge oc gienuordighed / oc at de da skulle forløsis aff alt deris onde / som hand oc siger hos Lu-

Roman. 15.

Forskreckelse oc Trøst.

hos Lucam: Naar dette begynder at skee/ da seer op/ oc opløffter eders Hoffuet/ thi eders forløsning stunder da til. Aarsagen til denne Predicken vaar Christi Disciplers tuende Spørsmaal/ huilcke der toge Aarsage der aff/ at Christus talede om Jerusalems iamerlige oc ynckelige forstøring oc ødeleggelse/ oc spurde hannem at/ først/ naar det skulde skee/ der effter/ huad tegn der skulde skee for HErrens Tilkommelse. Til disse tu Spørsmaal suarer hand/ icke som deris kiødelige mening oc begering vaar/ men som hand viste at det vaar dem nytteligt til saligheds vnderuisning oc Lærdom. Summa paa denne Predicken er/ at Christus forkynder tiden/ paa huilcken Jerusalem skal ødeleggis/ oc giffuer tilkiende huad Tegn der skulle gaa for hans Tilkommelse til Dommen. Paa det at wi det diß bedre kunde forstaa/ da ville wi her aff faaregiffue to Artickler/ oc dem forklare.

Luce 21

Aarsagen til dette Euangelium.

Summa paa dette Euangelium.

Den Første.

Christi Suar til Disciplernis Spørsmaal / oc hans Forkyndelse.

Den Anden

Denne Lærdoms nytte oc brug.

Om den Første

MEt dette Suar som Christus giffuer sine Disciple/ suarer hand dem til tuende deris Spørsmaal/ saa at dette hans suar indeholder oc begriber vdi sig tu ting.
1. Først suarer hand sine Disciple her met til det første deris Spørsmaal / i huilcket de spurde naar Jerusalem skulde ødeleggis.
2. Dernæst/ suarer hand til det andet deris Spørsmaal/ som vaar om hans tilkommelse til Dommen.

Tu tingt Christi suar.

SAa indeholder den første part aff Christi Suar/ huad Tegn der skal gaa for Jerusalems forstøring oc ødeleggelse/ aff huilcke her mange opregnis/ i den Text som i nu hørde at ieg oplæste / aff dette 24. Capittel i Matthei Euangelio.

I. Huad Tegn der skal gaa for Jerusalems forstøring.

Det første Tegn vaar/ Der skulle opstaa falske Christi oc falske Propheter/ oc giøre store vnderlige Tegn/ det er/ der skulle komme forfengelige oc drauels Mennisker/ som skulle liue sig ære til/ oc giffue sig vd for at vere Meßias oc Jødernis Frelsere. Oc lige som Christus her spaade/ saa gick det oc saa/ Thi der vaare tre besynderlige Skalcke/ den ene effter den anden/ som gaffue sig vd for at vere Meßias/ oc droge der met en saare stor part aff Almuen/ oc mange Mennisker til sig/ som vaare: Teudas/ En Egipter/ oc Simon Troldkarl. Teudas tilraade oc tilskyndede Folcket/ den tid Cuspio vaar Landsherre vdi Jødeland/ at de skulde tage met dem huad de haffde/ oc bad dem følge sig hen til Jordans Flod: Der mente hand at hand vilde skille Vandet at/ lige som

1. Der skulle komme mange som skulle giffue sig vd for at vere Christus.

Teudas.

Iosue 3
2. Reg. 2.

Josue oc Elias giordel/ saa at de skulde allesammen gaa der i- giennem met tørre Fødder/ och saaledis bekomme deris gamle Fri- hed igien/ oc bliffue løs aff den tieniste oc plage/ som de nu vaare vn- dertuingde aff de Romere. Hannem vaar det enfaaldige oc daarli- ge Folck lydig/ de ginge met hannem til Jordans Flod/ oc foruente- de at hand skulde der lade dem see it Jertegn/ oc fuldkomme det hand loffuede/ dissimellē den stund de det saa forgeffs foruente/ kom Lands- herren met it stort tal Krigsfolck/ oc slog dem allesam̄en ihiel. Der 2. kom ocsaa effter hannem en Egiptisk Mand/ som lige saa raadde Folcket til at de skulde efterfølge hannem/ oc loffuede at hand vilde fri dem aff de Romeris tieniste/ at de skulde komme til ro oc huile: Men de bleffue ocsaa bedragne aff hannem/ saa mange som hañem efterfulde/ thi dem offuergick ocsaa en retfærdig Straff for deris daarlighed/ Simon den Traaldkarl * den tid at hand icke kunde ef- 3 ter sin begering kiøbe den gaffue for penninge aff S. Peder oc de an dre Apostle/ at naar hand lagde sine Hender paa nogen/ de da strax skulde faa den H. Aand/ men hand hørde at S. Peder suarede hañē **Bliff fordømt met dine Penninge/ * Acter du at mand kand faa Guds gaffue formedelst Penninge?** Da tenckte hand it andet raad op/ huilcket hand viste smuct at pry- de oc besmycke met Dieffuels konst/ saa at hand førde dette sit raad i Gudfryctigheds Kaabe/ at ingen skulde mercke hannem andet aff end at hand haffde idel Sandhed oc Gudelighed met at fare: Der- faare gaff hand sig it helligt Naffn/ oc kaldede sig Guds krafft/ oc sagde at hand vaar ocsaa Guds krafft. Ved denne Titel oc ha s bedregeri bleffue mange enfaaldige Mennisker besuigne oc bedragne.

En Egipter

Simon Traaldkarl. Actor. 8.

* Aff denne Simone er det kommet/ at mand kalder det Simoni/ naar nogen kiøber sig Prestekald oc Kirckettieniste til.

* Dette skulle de vel acte som kiøbe sig Sogner til. Dissliggeste de som icke ville tilstede nogen Person til Prestekald/ vden de faa skenck oc Mude. De bliffue vist fordømde met deris Penninge vden de bedre sig.

Nu maatte her nogen spørie/ huorfaare at Gud tilstedde disse bedragere saadant at giøre? Der til suarer S. Pouel i sin Epistel til de Thessalonicker/ oc siger: **Fordi at de icke anamme- de Kierlighed til at tro Sandhed/ at de maatte bliff- ue salige/ Derfaare sender Gud dem krafftig vildfa- relse/ at de skulle tro Løgn/ paa det at de skulle alle bliffue dømde som icke tro Sandhed/ men haffue lyst til wretfærdighed.** Saadan straff ere alle de værde/ som i det- te klare Euangelij Lius giøre sig blinde/ at de aff Fortrædelighed icke ville see. Fremdelis giffuer ocsaa Christus i denne samme Pre- dicken en herlig atuarsel oc paamindelse/ saa sigendis: **Seer til at ingen bedrager eder/ thi der skulle kom̄e mange i mit Naffn oc sige: Jeg er Christus oc de skulle bedra- ge mange.** Denne Jødernis forfærdelige straff skal paaminde oss/ at wi frycte Gud/ oc beuise Christi Euangelio Reuerentz oc Ly- dighed.

Math. 24.

Det

Det andet Tegn/ som skulde gaa for Jerusalems forstøring er Krig oc Orlog/ saa siger CHRistus: **J skulle høre Krig / oc Rycte om Krig.** Saadan Krig oc Strid haffuer mand hørt/ at der haffuer gaaet saare mangfaaldig for Jerusalems forstøring/ saa som Historier beuise. Først bleffue der paa en tid tu tusinde Menniske ihielslagne for en næseuijs Landsknechts skyld / som bespaattede Jøderne for deris Mandoms Lem. Der hos ginge der Røffuere obenbare iblant Folcket / som hemelige bare Suerd hos sig oc skiulte dem vnder deris kaaber/ huor met de ihielsloge alle dem der de møte. Der foruden bleffue ihielslagne i den Stad Cæsarea tu tusinde Jøder. Jtem vdi en Stad Sytopolis tretten tusinde. Jtem vdi Ascalon tu tusinde oc femhundret. Jtem vdi den Stad Ptolomais tiue tusinde. Vdi Alexandria halfftrediesinds tiue tusinde. Oc vdi Damasco ti tusinde/ saa mange bleffue der aff Jøderne ihielslagne. See her huor viss oc sand Christi Spaadom vaar/ oc huor gruelige oc hart det Jødske Folck bleff straffet for sin store Wtacknemmelighed. Huad ville wi nu sige om den store Hunger/ Pestilentze/ Jordskelff/ som der skede effter Christi Spaadom? Alt dette her giffuer oss tilkiende/ huor stor oc gruelig dette Folckis Synd maa haffue veret/ Men det vaar ickon it Preambel oc foruidende til det megle onde / oc den store wlycke som der effterfulde.

2. Krig oc rycte om Krig.

Jødernis wtacknemmeligheds straff.

Det tredie Tegn vaar/ at Christi Disciplerskulde forfølgis oc hadis/ huor om CHristus taler met disse ord: **Oc da skulle de føre eder i Gienuordighed/ oc sla eder ihiel/ oc i skulle hadis aff alle Folck for mit Naffns skyld.** Denne forfølgelse begyntis paa S. Staffens død/ der hand bleff for Christi naffns bekiendelse skyld ihielslagen / oc vaarte siden daglige dags io mere oc meer. Oc bleffue Christi Disciple forfulde i fire maade. Først bleffue de forfulde oc plagede paa deris Legeme. Thi somme aff dem bleffue Hudstrøgne/ Somme halshugne/ Somme Kaarsfeste/ Somme ellers i anden maade plagede met stor Martir oc pine/ saa at der vaar ingen aff dem der gick Ram foruden/ som mand pleyer at sige/ at de io allesammen bleffue forfulde oc plagede paa deris Legeme. Dernæst vaar det dem icke en liden hierte sorge/ at de saae at mange forargede sig offuer den suare forfølgelse oc plage der de skulde lide for Christi naffns bekiendelse skyld/ oc fulde for den Sag skyld fra Euangelio/ oc vilde heller forsage Euangelium/ end de vilde lide saadan Plage oc forfølgelse som Disciplene lede. Her foruden lede oc saa CHristi Disciple stor forfølgelse aff falske Propheter / som der vaare mange til paa den tid/ om huilcke Epiphanius scriffuer/ disligeste Eusebius oc andre. Først vaar der it slags Kættere som kaldedis Simoniani / som vaare Simonis den Traaldkarls anhengere oc effterfølgere/ om huilcken nu tilforn bleff omtalet/

3. Stor forfølgelse som Apostlerne skulde lide/ huilcken skede i fire maade.

Legemlig forfølgelse.

Sorge aff mangis forargelse.

Kætteri.

omtalet/ Denne Simon lærde at der vaar ickon en Person i Gud-
dommen/ som stundem kaldis Fader/ stundem Søn/ oc stundem den
HelligAand/ oc stundem obenbarede sig i andre maade. Samme
Euseb. Eccles. hist. libr. 2. cap. 13.
Simon førde en Quinde omkring met sig som hed Selena/ den sag-
de hand at vere Moder til alle ting/ oc at Englene vaare aff hende.
Hand sagde at Verden vaar skafft aff de onde Engle/ disligeste Mo-
si Low oc Propheterne/ derfaare forskød hand oc foractede deris
Bøger/ Hand nectede Legemens Opstandelse/ oc kom mange vild-
farelser aff sted. Hand kom det saa langt met sin Traaldoms konst/
at hand bleff æret oc anseet for en Gud / oc der bleff it Billede giort
effter hannem i Rom/ som bleff opreist oc affholdet hannem til ære.
Paa det sidste bleff hans Traaldom oc Skalckhed obenbaret/ for-
medelst S. Peders oc S. Pouels Bøn / oc der hand sagde sig at
ville flue oc fare leffuendis op i Himmelen/ falt hand ned mit i Rom
oc slog sig ihiel/ saa at hand der fick sin retfærdige Straff. Effter
Euseb. hist. ecclesi. lib. 3. cap. 26.
disse Simonianer komme it slags Kættere/ som hede Menandriani
huilcke der lærde den Kætters Menandri Lærdom. Denne Menan-
Iren. libr. 1 cap. 21
der vaar ocsaa it Dieffuels Menniske/ som vaar oplært aff den Si-
mon Traaldkarl/ oc hand gick hannem langt offuer i Skalckhed oc
ondskaff. Hand sagde sig at vere Menniskens Frelsere oc Salig-
gørere/ oc vaar der til forordineret oc besticket aff Euighed. Hand
giorde alle sine Anhengere oc Tilhørere det viis/ at de skulde icke dø/
Iren. libr. 1 cap. 22
Huorfaare hand fick mange som hans Lærdom anammede. Ef-
ter dem opuacte Dieffuelen Saturnium / som vdspredde den sam-
Euseb. libr. 4 cap. 7
me Lærdom som Simon Magus oc Menander lærde / oc lagde
dette til / at Verden oc Mennisken er skafft aff Englene / oc sagde/
Euseb. libr. 4 capit. 8
at Ecteskaff vaar skicket aff de onde Engle. Effter hannem kom
Basilides oc hans Anhengere som kaldedis Basilidianer / huilcke
Epiphan. lib. 1 Tom. 2
der lærde/ at Christus bleff icke kaarsfest/ men Simon aff Cyre-
nen/ som bar Kaarsset effter hannem/ De lærde ocsaa at Menni-
skens Siæl bliffuer alene salig oc icke Legemet. Disligeste sagde de
at det vaar icke Synd/ at mand i forfølgelse forsuor Christum. Der
Euseb. libr. 3 cap. 29.
vaare ocsaa Nicolaiter / som vaare Nicolai / en aff de siu Diaco-
ners anhengere/ huilcke der forsuarede all Løsactighed oc slemhed/
oc besmittede sig baade met Aguderi/ oc it skendeligt løsactigt Leff-
net. Der bleffue ocsaa aff Dieffuelen opuacte it slags Lærere som
Euseb. libr. 4 cap. 7.
hede Gnostici/ som stadfeste Simonis Traaldkarls oc Menandri
Lærdom. Jeg vil nu intet tale om Ebion oc Cheritho huilcke der
Euseb. libr. 3 cap. 27 & 28
vaare CHRisti Guddoms fiender/ oc sagde at hand vaar icke vden
it Menniske/ lige som it andet Menniske. See her huor mange oc
store hobe Kættere oc falske Lærere CHRJsti Disciple oc Apostle
haffue hafft at handle met / huilcke der icke vilde lade sig nøye oc ve-
re tilfreds met Jesu Christi Guds Søns simple oc enfaaldige Eu-
angelium. Dette vaar Disciplene icke en ringe Forfølgelse oc
Hierteforge/men det gick dem mere til Hierte/ oc plagede dem meget
mere

mere/ end den vduaartis pine oc plage ſom de maatte lide paa Lege-
met. For det ſidſte/ haffde ocſaa Diſciplene ſtor Bedrøffuelſe oc
Hierteſorge aff den gantſke Verdens ſtore Løſactighed/ Fortræde-
lighed/ oc Wtacknemmelighed.

Verdens wtacknemmelighed.

Det fierde Tegn/ ſom ſkulde gaa for Jeruſalēs ødeleggelſe vaar/
At Euangelium om Guds Rige ſkal predickis i den
gantſke Verden/ til it vidnesbyrd offuer alle Folck.
At diſſe Chriſti ord bleffue fuldkomne/ oc at det gick altſammen for
ſig ſom hand ſpaade oc ſagde/ det beuiſer S. Pouel i det hand ſiger:
Haffue de icke hørt det? Sandelige deris Liud
er io vdgaaen i alle Land/ oc deris ord i all Verden.

4. Euangelij obenbare Predicken.

Roman. 10.
Pſalm. 9.

Dette er nu ſagt om de Tegn ſom ſkulde gaa for Jeruſalems for-
ſtørring oc ødeleggelſe: Nu effterfølger i Texten/ huorledis det ſkul-
de gaa til/ oc huorledis Staden ſkulde ødeleggis. Saa ſiger Chri-
ſtus: Naar ſom i nu ſee Ødeleggelſens Værſtyggelig-
hed/ ſom er ſagd aff ved Propheten Daniel/ at den
ſtaar i den hellige Sted/ Huo ſom det læs/ hand giff-
ue act der paa: Da fly ſig op paa Biergene/ huo ſom
er i Jødeland/ Oc huo ſom er paa Tagget/ hand
ſtige icke ned at hente noget aff ſit Hus/ Oc huo ſom
er paa Marcken/ hand vende icke tilbage/ at hente ſi-
ne Klæder. Vee de fructſommelige/ oc dem ſom
giffue at di paa den tid. Beder/ at i ſkulle icke fly om
Vinteren/ eller om Sabbathen. Thi der ſkal da
bliffue ſaa ſtor en Bedrøffuelſe/ ſom der icke haffuer
veret fra Verdens begyndelſe hid indtil/ oc ſom icke
heller ſkal bliffue. Som hand vilde ſaa ſige/ naar alle diſſe
Tegn er gaaen for ſig/ ſom ieg nu haffuer opregnet/ da ſkal Krigs-
hærren komme/ ſom ſkal forſtørre oc ødelegge Jeruſalem. Denne
Værſtyggelighed ſom Chiſtus her neffner/ vaar det Jødſke Folckis
gruelige værſtyggelige Synder/ oc det ſlemme Affguderi/ huor met
meſten delen det gantſke Folck vaar beſmittet. Diſſe Synder oc Aff-
guderi kaldis derfaare en værſtyggelighed/ fordi at det vaar en ſlem
ſtinckendis/ ildeluctendis oc værſtyggelig ting faar Gud/ ſom hand
ingelunde kunde lide. Det kaldis ødeleggelſens Værſtyggelighed/
for den Straff oc Plage ſom der efterfulde/ ſom vaar Jeruſalems
oc gantſke Jødelands forſtørring oc ødeleggelſe. Saa at ødeleg-
gelſens Værſtyggelighed mercker den Værſtyggelighed/ ſom vaar
Aarſage til ødeleggelſen. Dette er nu ſagt om den førſte Part aff
Chriſti Suar til det førſte Diſciplenis ſpørſmaal om Jeruſalems
ødeleggelſe.

Dan. 9.

Om den ſtore Jammer oc ælendighed i Jeruſalems forſtørring.

Ødeleggelſens Værſtyggelighed huad det er.

II. Om Christi Tilkommelse til Dommen / fire ting at acte.

DEn anden part aff dette Christi Suar / vaar til det andet Discipl'nis Spørsmaal om Christi Tilkommelse til Dommen. Vdi dette Suar haffue wi fire stycker at acte oc besinde. Det første er / at Christus befaler at Disciplene skulle tage sig vare for falske Tegn / i det hand siger: **Der som nogen da siger til eder: See / Her er Christus / eller der / da skulle i det icke tro.**

1. Atuarsel for falske tegn.

Det andet er / at Disciplene icke skulde aff forsømelse forglemme hans tro atuarsel oc paamindelse: **See / ieg haffuer sagt eder det tilforn** / siger hand: Som hand vilde sige: Jeg vil at i stedse oc altid skulle ihukomme oc betencke denne min atuarsel / saa at i icke som andre Folck giøre / forglemme mig / oc der effter forsuerre mig.

2. Mand skal icke forglemme Christi Ord.

Det tredie er / at hans tilkommelse til Dom / icke skal skee i Vraa eller it Hiørne aff Verden / eller i Ørcken: Men den skal bliffue obenbare til siune faar den gantske Verden. Thi saa siger hand: **Lige som Liunet vdgaar aff Østen oc skin hen indtil Vesten / Saa skal oc Menniskens Søns tilkommelse vere.** Derfaare skulle i ingelunde tro dem som komme / oc giffue sig vd for at vere Messias.

3. Christus skal icke komme i dylsmaal.

Det fierde oc sidste er / at alle de vdualde Christne skulle forsamlis til CHRistum / Saa siger hand selff: **Huor Aadzel er / der forsamlis Ørnene.** Det er / som S. Pouel det forklarer / Naar Christus kommer til sin Dom / da skulle wi oprycktis oc tagis op i været mod hannem / oc siden skulle wi vere hos hannem til euig tid.

4. De vdualde skulle forsamlis til Christum.

1. Thessal. 4.

Om den Anden.

EFterdi at det som Jøderne vederfoers / er tegn til det som skal skee i de sidste dage / i huilcke wi nu leffue / for Christi Tilkommelse / da er det tilbørligt / at wi ansee oc betracte det som nu skeer i disse dage i vor tid / oc see til huorledis det kommer offuer ens met Jødernis handel oc gierninger. Wi hørde tilforn iblant de tegn som Christus opregnede / Først at der skulde komme de som skulde giffue sig vd for at vere Messias / huilcket ocsaa er skeet nogle faa Aar siden i Tydskland. Thi der vaar en Hollender ved nafn Dauid Gregorius / som sagde sig at vere Christus / oc bedrog mange der met / der effter døde hand / oc bleff siden opgraffuen aff Jorden oc brent. Der haffue oc veret andre som lige saa haffue baaret sig at / baade aff Jøderne oc andre slags Folck / huilcke der haffue faaet en ond affgang met alle de som dem haffue effterfuld.

1. Falske Propheter i vor tid. En Hollender.

Dernæst taler Christus om Krig oc Rycte om Krig. Huor saare vel det kommer offuer ens met vor tid / lærer oss Tyrckiet oc mange andre Nationer oc Landskaff / oc wi maa i Sandhed endnu vente oss mere der om at høre.

2. Krig oc rycte om Krig.

Fremdelis huor stor forfølgelse den Christne Kircke lider vdi mange Land / i Tyrckiet / i Grecia / Jtalien /

3. De Christnis forfølgelse.

talien/Hispanien/Franckerige/Holland oc andersteds/ det lære oss de daglige sørgelige tidender/som wi der om høre. Der kome mange atskillige Secter: Verdens Vtacknemmelighed er offuermaade stor imod Euangelium: Oc den største part i Verden leffuer saare ilde. Her til kommer oc det fierde tegn der Christus talede om/ som skal gaa for hans Tilkommelse/ som er/ at Euangelium skal predickis noget nær vdi den gantske Verden. Endog at det skeer icke alle steder obenbare: Dog alligeuel er der mesten delen i alle Land oc Riger i Verden/ nogle som høre oc bekiende Euangelium. Huorfaare predickis det? Til it Vidnesbyrd offuer alle Folck/ siger Christus: Oc skal Euangelium som predickis for oss vere it vidnesbyrd offuer oss/ i tuende maade. Der som wi anamme oc tro det/ da skal det vere oss it vidnesbyrd til Salighed/ oc det euige Liff: Men der som wi icke tro det/ da skal det vere oss it vidnesbyrd til vor retfærdige Straff oc Fordømelse. Nu ville wi see huad nytte oc gaffn wi haffue aff denne Christi Spaadom.

4. Euangelij obenbare bekiendelse.

Euangelium bær vidne i to maade.

Ti slags nytte oc brug.

DEt første nytte oc gaffn er det som ieg nu omtalede/ som er/ at alt det som Jøderne vederfoers/ det skede oss til Lærdom/ at wi der aff skulle betencke/ huad den onde vtacknemmelige Verden vederfaris/ før end Herren kommer til Doms.

1. Oss til Lærdom.

For det andet/ sætte oss disse Tegn vore Synders mangfaaldighed oc slemhed for Øyen/ Ocsaa ere de lige som it Sendingebud oc Forløbere/ for den store Straff som der vil effterfølge/ offuer alle dem som icke giøre Penitentze.

2. Forvidende for Straff.

For det tredie paamindis wi her/ huad heffn oc Straff dem vil offuergaa/ som besmitte sig met de Gudfryctigis oc Christnis blod: Huo eder forfølger/ hand forfølger mig/ siger Christus. Huor gaar det til? Fordi at saadan forfølgelse skeer for Christi Euangelium oc hans Naffns bekiendelse. Der ere mange aff Christi Fiender oc modstandere/ som glæde sig nu oc ere lystige der ved/ at de kunde faa offuerhaand offuer hans fattige Lemmer: Men den tid skal komme/ at de skulle faa Straff haard nock/ for de Gudfryctigis Blod/ som de vdstyrte/ huilcket der raaber op aff Jorden til Gud/ oc begerer Heffn/ huilcket den retfærdige Dommere vil visselige lade gaa for sig i sin tid/ effter som hans egne Ord liude: Heffnen hører mig til/ Jeg vil betale: Paa sin tid skal deris Fod skride/ Thi deris Vlyckis tid er hart hos. HERREN forhaler vel Straffen/ oc effter sin store godhed oc langmodighed kalder dem til Penitentze/ Thi hand haffuer icke lyst oc behagelighed til nogen fattig Synderis Død oc Forderffuelse/ Men hand vil fast heller at alle Menniske skulle omuende sig oc leffue met hannem/ saa som hand selff bær Vidnesbyrd om hos Propheten/ saa sigendis: Saa sant som ieg leffuer/ siger

3. Christi fienders straff.

Iohan. 15

Roman. 12
Deuter. 32.

Ezech. 33

Herren/da vil ieg icke Synderens død/men at hand skal omuende sig oc leffue. Men huo som misbruger denne Guds godhed oc langmodighed/oc synder der paa frit hen/hand forsamler sig selff Guds Vrede paa Vredens dag.

Roman. 2.

4. Formaning til Penitentze.

For det fierde/ haffuer denne Christi Atuarsel dette nytte oc gaffn met sig/ at den paaminder oss at giøre Penitentze. Den tid der komme nogle til Christum/ oc gaffue hannem tilkiende/ huorledis at der vaar nogle Galileer/ som Pilatus haffde ladet sla ihiel/ i det at de giorde deris Offer/ oc blandede deris Blod met Offerens Blod/ oc Christus ocsaa taler om de atten Mend / som det Taarn i Siloe falt ned paa oc slog dem ihiel/ da legger hand dette ydermere til oc siger: Vden i omuende eder/da skulle i allesammen lige saa omkomme. Oc hand siger klarlige / at det skede icke for deris skyld aleniste som der omkomme / lige som de skulde veret de eniste Syndere der vaare i Jødeland oc Galilæa / men det skede ocsaa for andris skyld/ at de aff deris fald oc vanlycke skulde vere paaminte / at giøre Penitentze oc omuende sig til Gud. Meget mere skal det Jødske Folckis Jammer oc ælendighed paaminde oss/ wi som nu leffue/ at wi nu imod den sidste tid giøre en aluerlig Penitentze/oc omuende oss til Gud / besynderlige efsterdi at vor Sag oc deris ere hinanden intet wlige: De bleffue straffede aff Gud / fordi at de foractede den Christelige Religion oc Guds ord/ Sig mig nu om det gaar icke her lige saa til? Derfaare skulle wi vere paaminte aff Jødernis fald oc wlycke/oc omuende oss i tide / paa det at wi icke skulle hastelige oc wforuarendis falde i den leffuendis Guds hender.

Luc. 13.

5. De Christne ere foractede her i Verden.

For det femte/ skulle wi lære aff den Christne Kirckis forfølgelse/som den tid vaar offuermaade stor/at de som ere Indbyggere vdi Christi Rige her i Verden / skulle icke haffue megen Herlighed eller verdslig Lycke/ icke heller haffue stor vduaartis anseelse oc myndighed. Thi lige som Christi Kircke er icke bunden til nogen viss sted/Lige staar all hendis Herlighed oc ære/en part der vdi/at de Gudfryctige haffue en god oc rolig Samuittighed/en part vdi deris stadige Haab om Jesu Christi herlige obenbarelse.

Kirckens Herlighed.

6. Christne skulle venne sig til Kaarsset.

For det siette/ haffuer denne Christi atuarsel dette nytte oc gaffn met sig/ at wi der aff paamindis oc lære/at holde oss til dem som ere Indbyggere vdi Christi rige/ at wi icke aff den store forfølgelse oc gienuordighed lade oss forskrecke/saa wi falde fra Christum/oc forsuerge hannem. Thi endog S. Paulus siger/ at Alle de som ville leffue gudelige i Christo/ skulle lide forfølgelse: Dog alligeuel siger Christus at de ere salige som lide Forfølgelse/ for der skal komme glæde oc ære effter deñe næruerendis gienuordighed oc forsmædelse/ Til huilcken ære oc glæde der er ingen vey eller gang/ vden aleniste ved Kaarsset.

2. Timoth. 2

Math. 5.

For

For det siuende/ skulle wi bliffue vise aff Jødernis skade oc vanlycke/ saa at wi icke gaa vild met dem. Oc paa det at wi icke skulle fare vild som de giorde/ da lader oss gaa efter den rette Latern oc Lycte/ som er Guds ord: Thi formedelst denne Lycte alene/ kunde wi ledis paa den rette vey/ saa at wi bliffue trygge for vildfarelse. Derfaare siger Dauid: **Dit ord er en Lycte for mine Føder/ oc it Lius paa mine veye.** Oc S. Pouel vil at wi stedse skulle haffue Guds ord faar Øyen/ lige som it brendende Bluss oc Vaartitze.

7. Wi skulle bliffue vise aff Jødernis skade.

Psalm. 119

Coloss. 3.

For det otende/ haffue wi ocsaa her aff at lære/ at wi imod all den gienuordighed oc modgang som wi lide her i Verden/ skulle sætte Guds ord/ som er it fast wuindelig Slaat. Thi saa siger Salomon: **HERRENS Naffn er it fast Slaat/ den Retfærdige løber did/ oc bliffuer beskermet.** Item Kong Dauid siger: **Hine forlade sig paa Vogne oc Heste/ Men wi tencke paa HERRENS vor Guds Naffn.** At betencke HERrens naffn mercker her at ydmygelige paakalde den euige Gud/ i en stadig Tro oc fast Tillid/ huilcken Tro oc Tillid der offueruinder Verden. Thi saa siger Johannes Apostel: **Eders Tro er den Seyer som offueruinder Verden.** Huorfor offueruinder Troen Verden? For hun paakalder Christum som haffuer offueruundet Verden. Hun haffuer ocsaa Christum næruerendis hos sig/ huilcken Helffuedis porte kunde icke staa imod. Derfaare skulle wi altid oc idelige bede oc paakalde Gud/ at vore Hierter oc Sind icke induefflis vdi falsk Tro oc vrange meninger/ at wi icke helde/ falde oc vige fra Gud/ i saa megen Fare oc gienuordighed.

8. At holde oss til Guds ord:

Prouerb, 10

Psalm 20

1. Iohan 5

Matth. 16.

For det niende/ skulle wi her aff bestyrcke oc beuebne oss imod forargelse/ som er mange slags oc atskillig/ oc naar den kommer da skulle wi tencke paa disse CHRIsti Ord/ at hand sagde: **See/ ieg sagde eder det tilforn.** Oc vil der icke alenîste i en maade komme forargelse: Thi somme skulle forarge sig aff den store forfølgelse oc modgang som de Christne skulle lide/ Somme skulle forargis der aff/ at der ere saa saare faa til som bekiende Christum/ Somme der aff/ at mange falde fra Euangelio. Thi der skulle bliffue mange paa den sidste tid/ som skulle slæt forsage Christum oc hans Euangelium/ for det megle onde oc store forfølgelse som de Gudfryctige skal offuergaa/ oc skulle giffue sig igien til Dieffuelens tieniste. Der skulle oc bliffue mange iblant den lille haab som bekiender Christum huilcke der skulle komme meget Kætteri oc atskillige Secter aff sted. Imod dette her vil Christus at wi skulle vel styrcke oc beuebne oss: Oc fordi at den Wlycke som mand veed tilforn/ oc kand diss bedre vere beredt at tage imod/ Den giør icke saa stor skade/ som den der kommer

9. Beryttning imod forargelse.

Exempel herom haffue wi paa denne dag vdi Franckerige oc i Vesteruelandene.

kommer hastelige vforuarendis/ Derfaare vil Christus/ at hans
Christne Kircke skal der om vere paamint tilforn / før end det skeer.

10. Glædelige foruente den yderste dag.

For det sidste/ haffuer denne Atuarsel dette nytte oc gaffn met
sig / at wi her aff paamindis/ at leffue vdi Guds Fryct / oc glæde-
lige met it frit mod foruente vor HERRIS Jesu CHRisti Tilkom-
melse/ som skal tilføre oss en fuldkommen Forløsning / huilcken for-
løsning skal vere lige som den rette yderste ende paa alle Christi vel-
gierninger / til huilcken alle de andre hans Velgierninger høre
hen. Oc er dette Ordning oc Skick paa de Velgierninger som
CHRistus beuiser oss/ huilcken S. Pouel beskriffuer vdi den første
Epistel til Corintherne vdi det første Capittel / met disse Ord:

Christi Velgierningers Ordning oc Skick.

1.Corinth.1. Ierem. 9.

**Christus er giort oss aff Gud/ til Vijsdom/ til Ret-
færdighed / til Hellighed/ oc til Gienløsning. Paa
det at huo sig roser/ hand skal rose sig i HERREN.**

Vijsdom.

1. Hand er oss bleffuen til Vijsdom / i det hand i sit hellige Euangelio
obenbarer oss sin Faders Vilie / huilcken der vaar skiult faar denne
Verdens vijse/ Om denne Vijsdom taler Johannes Baptista hos
Johannem/ oc siger: **Ingen haffuer nogen tid seet Gud/
Men Sønnen som er i Faderens skød/ hand haffuer
obenbaret oss det.**

Iohan.1.

Retfærdighed.

2. Hand er oss født til Retfærdighed / i det
at hans Retfærdighed tilregnis alle dem / som tro hans Euan-
gelium. Derfaare siger S. Pouel: **CHristus er Louens
Fuldkommelse/ alle dem til Retfærdighed som tro.**

Roman. 10.

Hellighed.

3. Hand er oss født til Hellighed/ i det at effter hand haffuer giort oss
retfærdige/ da skencker hand oss sin hellig Aand / ved hues krafft wi
nu begynde it nyt oc helligt Leffnet/ oc icke lenger leffuer effter Kiød-
sens onde vilie oc begering. Denne Helliggiørelse eller Hellighed
kalder Apostelen S. Pouel til de Philipper en Aandelig omskærel-
se/ saa sigendis: **Wi ere Omskærelsen/ som dyrcke Gud
i Aanden/ som berømme oss i Christo/ oc icke forlade
oss paa Kiødet.** Met huilcke ord hand giffuer tilkiende/ baade
huad den rette Helliggiørelse/ oc huad den rette Omskærelse er/ som
er/ at wi hensætte all den fordristelse wi haffue paa Kiødet/ oc berøm-
me oss alene vdi Christo Jesu vor Herre/ oc haffue vilie til at tiene
Gud i Troen met en god Samuittighed/ all vor Liffs tid.

Philip. 3.

Gienløsning

4. Siden
skal hand da paa det sidste bliffue oss en fuldkommen oc euig Gien-
løsning naar wi allesammen skulle bekomme oc faa en fuldkommen
Glæde oc Salighed / ved hannem / som skal vare til euig tid.

Den samme vor Retfærdiggiørere/ Helliggiørere oc gien-
løsere met sin Fader oc den Hellig Aand/ skee loff/
ære oc priis i Euighed/ Amen.

Den

Den siette oc tiuende Søndag effter hellig Trefaaldighed/ Euangelium Matthei i det XI. Capittel.

Paa den samme tid suarede Jesus/ oc sagde: Jeg priser dig Fader oc HERRE offuer Himmelen oc Jorden/ at du haffuer skiult dette faar de Vise oc kloge/ oc obenbaret det faar de vmyndige. Ja Fader/ Thi det vaar saa behageligt faar dig. Alle ting ere mig offuergiffne aff min Fader. Oc ingen kiender Sønnen/ vden alene Faderen/ Oc ingen kiender Faderen/ vden alene Sønnen/ oc den som Sønnen vil det obenbare. Kommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere besuarede/ ieg vil vederquege eder. Tager mit Aag paa eder/ oc lærer aff mig/ thi ieg er sactmodig/ oc ydmyg aff Hiertet/ Saa skulle i finde huile for eders Siæle/ Thi mit Aag er lideligt/ oc min Byrde er læt.

Luca 10

Iohan. 1

Forklaring paa dette Euangelium.

Aarsagen til dette Euangelium vaar denne/ Christus haffde vdsend sine halffierdesinds tiue Disciple for sig

Luc. 10.

for sig til alle Stæder/ som hand vilde drage hen / at de skulde gaa vd oc predicke hans Euangelium/ oc giøre mirackel vdi hans nafn. De gaa vd oc giøre hans Befalning oc vilie/ oc komme siden til hannem igien met glæde/ oc forkynde hannem huor det er gaaet dem/ saa sigendis: Herre Diefflene ere oss ocsaa vnderdannige i dit Nafn. Der CHRistus hører det/ bliffuer hand strax glad i Aanden/ oc begynder at tacke sin Himmelske Fader / for sit Euangelij lycksalige fremgang/ huilcket de wmyndige er obenbaret/ effterdi at de mectige oc Vise ville det icke anamme/ huorfaare hand oc straffer oc trüer dem/ disligeste de Stæder vdi Jødeland oc Galilæa/ som hand haffuer predicket for/ oc hans gierninger vaare mest giorde vdi/ oc de haffde dog intet forbedret dem aff hans Jertegn oc Lærdom. Effter saadan glæde oc tacksigelse/ kalder hand at alle dem som arbeyde oc ere belessede met Syndens byrde oc tunge Less/ oc beder dem komme til sig / at de skulle lære aff hannem / oc tage hans Aag paa sig/ som er søt oc læt. Met faa ord at sige: Dette Euangelium lærer oss/ huorledis Menniskene kunde bliffue fri fra Syndens Aag / oc bliffue delactige vdi Guds Naade/ ver JEsum Christum. Paa det at wi diss bedre kunde forstaa disse offuermaade trøstelige ord/ da ville wi her aff ansee fire Artickler.

Summa paa dette Euangelium.

Den Første.

Tacksigelse for Euangelij lycksalige fremgang.

Den Anden.

Euangelium er en Lærdom/ som Menniskelig Fornufft icke forstaar/ eller kand begribe.

Den Tredie.

Om Christi venlige kald / at hand kalder alle som ere besuarede til sig/ at de skulle lære aff hannem.

Den Fierde.

Om Christi Foriættelse/at hand loffuer dem ro oc huile for deris Hierter/ som icke forsømme at komme til hannem/ oc tage hans Aag paa sig.

Om den Første.

PAa den samme tid suarede Jesus/ oc sagde: Jeg tacker dig Fader oc HERRE offuer Himmelen oc Jorden / at du haffuer skiult dette faar de Vise oc kloge/ oc obenbaret det faar de wmyndige. Ja Fader/ thi det vaar saa behageligt faar dig. Guds Søn som er bleffuen Menniske/ at hand skal vere en Meglere oc Talsmand imellem Gud oc Menniskern/ tacker her sin himmelske Fader / for hans halffierdesinds tiue Disciplers Predicken oc Lærdom er gaaen vel for sig/ oc haffuer faaet lycksalig fremgang/

Luc. 10.

huilcke

huilcke Discriple hand haffde sent hen vd for sig som Lucas scriffuer til alle Stæder/ som hand vilde komme. Vdi denne tacksigelse haffue wi try ting at acte/ som ere: 1. Huem hand taler til oc tacker. 2. Tacksigelsen i sig selff. 3. Oc huorfaare hand tacker.

Try ting i denne tacksigelse at acte

I. Huem Christus taler til

Hand taler til sin Himmelske Fader/ oc siger: **Fader oc HERRE offuer Himmelen oc Jorden.** Disse ord indeholde tu ting/ som ere Vilie oc Effne/ huilcke tu ting der høre til alle lofflige gierninger. Thi den som baade vil giøre en ting/ oc haffuer mact oc effne at fuldkomme det hand vil/ oc haffuer sæt sig for at giøre/ hannem er det læt at fuldkomē sin gierning. Derfaare efterdi at hand er vor Herris Jesu Christi Fader/ da vil hand giøre huad Sønnen vil haffue giort/ thi Sønnen vil at Faderens ære oc Herlighed skal obenbaris ved hans ord oc Euangelium. Effterdi at hand er en HERRE offuer Himmel oc Jord/ da kand ingen ting staa hannem imod/ saa at hand io fuldkommer alt det hand vil. Effter dette sit Exempel lærer vor Herre Christus oss at bede/ i det hand befaler oss at sige: **Fader vor/ du som est i Himēlen.** Her skulle wi visselige tro oc stadelige forlade oss til at hand vil hielpe oss/ efferdi at hand er vor Fader/ oc wi ere hans Børn: Hand er ocsaa mectig nock til at hielpe oss/ oc giffue oss huad wi haffue behoff/ effterdi at hand er en Himmelsk Fader. Disse ord skulle wi betencke/ naar wi læse Fader vor/ eller oc naar wi i vore Bøner kaldē Gud vor Himmelske Fader.

Gud er villig oc mectig.

II. Christi tacksigelse.

Christi tacksigelse liuder saaledis: **Jeg tacker dig Fader.** Met denne tacksigelse giffuer hand tilkiende/ at alt det gode wi haffue her i Verden/ det vederfaris oss aff Gud/ oc er hans gaffue/ saa som S. Jacob siger: **Alle gode gaffuer/ oc alle fuldkomne gaffuer komme her offuen ned/ fra liusens Fader.** *Iacob. 1.*

Lærdom.

1. Her aff haffue wi tu ting at lære. Det første/ at alt det gode oss vederfaris/ det skulle wi legge HERREN til/ oc vide at det kommer aff hannem/ at wi icke skulle tacke oss selff eller vor egen Konst derfor/ eller mene at wi haffue det aff oss selff/ som mange Menniske tencke i Verden.
2. Det andet/ at wi effter CHRisti Exempel skulle tacke Gud/ for det gode som wi aff hannem haffue anammet/ oc der hos bede hannem om sin Aand oc Naade/ at wi maa det rettelige bruge/ hannem til ære/ oss selff til nytte oc gaffn/ oc til Saligheds forbedring.

III. Huorfaare Christus tacker.

Huad Aarsage Christus haffuer til at tacke sin Fader/ følger effter i disse Ord: **At du haffuer skiult dette faar de Vise oc Kloge/ oc obenbaret det faar de Vmyndige.**

1. Her tacker Christus sin Fader for tuende ting. Det ene/ hand haffuer skiult sit ord oc vilie for de Vise.
2. Det andet/ at hand haffuer obenbaret det faar de vmyndige.

I. Gud skiul sig for de vise.

Det første stycke hand tacker hannem for/ siunis meget vnder-
ligt. Det siunis her lige som Christus icke vilde at hans Ord oc
Lærdom skulde obenbaris faar de Vise oc forstandige her i Verden/
men det skulde vere slæt hemeligt oc skiult faar dennem. Her suarer
ieg saa til: Wi skulle for alle ting bliffue fast ved deñe stercke grund-
vaal/ Christus siger selff: Menniskens Søn er kommen
at giøre det saligt som er fortafft. Oc S. Pouel siger til
Timotheum: Det er it vist/ dyrebart oc offuermaade
værdigt ord/ at Jesus Christus er kommen til Ver-
den/ at giøre Syndere salige. Paa denne faste Grund-
vaal skulle wi bygge/ oc visselige tro oc forlade oss til/ imod alle
Dieffle/ imod alle Menniske/ imod alle Helffuedis porte/ at Jesus
Christus vil visselige at alle Menniske skulle bliffue salige/ der som
du ickon seer hen til hannem oc hans raad. Thi der er icke Persons
anseelse hos hannem. Men her skulle wi ocsaa dette vide oc grand-
gibelige acte/ at deñe samme Guds Søn/ som aff sin faderlige barm-
hiertighed gierne vil/ at alle Menniske skulle bliffue salige/ hand vil
ocsaa aff sin Retfærdighed/ at de skulle fordømis oc faa deris rette
Løn oc tilbørlig Straff/ som fortrædelige lycke Himmerigs oc Sa-
ligheds vey igien for sig selff/ saa som disse verdslige vise giorde som
Christus her om taler. Thi de hørde at Christi Discipler oc Apost-
ler kaldede at alle Menniske/ oc bøde dem til at de skulde berede sig
mod CHristi Tilkommelse/ anamme hannem/ oc omuende sig til
hannem. Men huad giorde de? De foractede Christi Legater oc
Sendingebud/ oc forlode sig paa deris egen visdom. Thi de men-
te at de haffue ingen ny Læremestere behoff/ de tenckte icke heller at
de haffde behoff at giøre Penitentze oc omuende sig/ for de mente at
de vaare retfærdige for deris offers oc vduaartis gierningers skyld.
Saa er det icke Guds skyld/ at hans vilie oc ord er skiult faar dem/
men det er deris egen skyld/ som icke vilde anamme Christi ord/ oc
lade Øynene op oc see sig for/ de kunde vel vide det men de vilde icke.
At dette er Christi mening/ det kunde wi klarlige see aff Christi tru-
sel oc Vndsigelse/ som staar vdi dette samme Capit. Da begyn-
te hand (siger Euangelisten) at straffe de Stæder/ som
hans Gierninger vaare mest giorde vdi/ oc de haffde
dog icke forbedret dem. Ve dig Chorasim/ Ve dig
Bethsaida/ haffde saadanne Gierninger veret gior-
de i Tiro oc Sidon/ som ere giorde hos eder/ da haff-
de de lenge siden bedret sig i secke oc i aske. Dog siger
ieg eder: Det skal gaa lideligere til met Tiro oc Si-
don paa den yderste Dom/ end met eder. Oc du Ca-
pernaum/

Matth. 18.
1 Timoth. 1.
1. Timoth. 2
Actor. 10
Huorledis Gud skiul sig for de Vise.
De ere vilde galne/ som mand pleyer at sige.
Matth. 11.

pernaum/ ✠ du som est ophøyet til Himmelen / Du skalt stødis ned hen vnderi Helffuede. Thi der som de Gierninger haffde veret giorde vdi Sodoma/som ere giorde hos dig/da stode hand end paa denne dag. Dog siger ieg eder : Det skal gaa lideligere til met de Sodomiters Lād paa den yderste dom/end met dig. Saa vaar derfaare Christi vilie/at de skulde giort Penitentze/ Oc for den skyld giorde hand ocsaa sine Mirackel oc vnderlige gierninger / at de aff dennem skulde bliffue visse om hans Lærdom/ oc derfaare anamme hannem/ saa som den rette Verdens Frelsere oc Saliggiørere. Ja met faa ord at sige : Det ord som Propheten Hoseas siger er vist oc fast : Saa siger Herren formedelst hañem: Israel du fører dig selff i Forderffuelse/men din Salighed staar alene hos mig.

✠ Lige som Capernaum vaar ophøyet vnder Himmelen/ saa maa wi ocsaa her i Danmarck sige/ at wi ere ophøyede vnder Himmelen. Gud haffuer giffuet oss sit ord reent oc ret : christelig oc mild Øffrighed: offuerflødig fruct oc grøde til Land oc vand/ saa at mange Land og Riger haffue dette Rige behoff. Men huad tack vi beuise hannem derfor det seer huer mand/ diss ver/ daglige faar Øyen.

Det andet huorfaare CHRistus tacker sin Fader/ er at hand haffuer obenbaret sig for de ringe oc foractede. Huo ere disse foractede oc wmyndige? Det ere de/ som icke forlade sig paa deris egen Vijsdom / men lade sig lære aff Christo oc hans Ord/ De ere ydmyge/ De kiende sig at vere Syndere/ De bekiende deris Synd/ De høre Euangelium / oc effter Euangelij lindelse omuende sig til Christum/ at de kunde bliffue salige. Disse vil Gud Fader anamme/ Disse obenbarer Christus sin Fader/ oc viser dem hannem/ vduaartis formedelst Euangelij Predicken/ induaartis formedelst den HelligAand. Derfaare legger Christus disse ord til oc siger : Ja Fader/ det vaar saa behageligt faar dig. Derfaare skulle wi endelige forlade oss til/ at dette er Guds wryggelige vilie/ at hand vil tage alle Syndere til Naade som giøre Penitentze/ Oc icke dem som lade sig tycke at vere retfærdige/ oc icke haffue behoff at giøre Penitentze oc omuende sig til Gud. For den skyld siger Christus: Jeg er icke kommen at kalde de Retfærdige/ men Syndere til Penitentze. Derfaare/ endog at Christus er kommen til Verden at saliggiøre det som er fortafft/ saa forfaris oc fortabis dog met rette alle de som icke ville omuende sig / oc lade sig hielpe ved Christum.

2. Gud obenbarer sig for de vanfunduge oc ringe.

Guds vilie.

Math. 9. Marci 2. Luce 5.

Math. 18

Om den Anden.

Alting er mig giffuet aff min Fader/ Ingen kiender Sønnen/ vden Faderen alene/ oc ingen kiender Faderen/ vden Sønnen alene/ oc den som Sønnen vil det obenbare. Met disse ord lærer

Verden kiender icke Gud oc hans vilie

Christus/ at Euangelij Lærdom om Gud Faders vilie/ er skiult faar Verden/ oc er hende aldelis vbekynt oc vuitterligt/ indtil saa lenge at hand obenbaris ved Christi ord. Saa som Johannes Baptista siger hos Johannem: Ingen haffuer nogen tid seet Gud/ men Sønen som er i Faderens skød/ hand haffuer obenbaret oss hannem. Derfaare i det Christus her siger: All ting er mig giffuen aff min Fader/ Er hans mening saaledis: Min Fader haffuer obenbaret mig som it Menniske Euangelij Lærdom. Saa lære wi da for den skyld ved deñe Lærdom alene at kiende Sønnen/ oc aff Sønnen kiende wi Faderen. Huorfaare at Christus siger selff til Philippum: Huo som seer mig/ hand seer Faderen/ Det er/ det hellige Euangelium obenbarer oc viser eder Sønnen/ oc formedelst Sønnen obenbaris Faderens kierlighed til eder. Her aff kunde wi nu beslutte/ at Euangelium er en hemelig ting/ det er/ saadan en lærdom som Mēnisken icke kunde begribe oc forstaa/ vden saa er at de vnderuisis aff Guds Søn oc den H. Aand. Thi saa siger S. Pouel til de Romere: Den som kand styrcke eder effter min Euangelij liudelse oc Predicken om Jesu Christo/ formedelst huilcken den hemelighed er obenbaret/ som vaar tagt aff Euighed/ oc er nu obenbaret oc kundgiort formedelst Propheternis Scrifft/ aff den euige Guds Befalning/ at oprette Troens Lydighed iblant alle Folck. Dette Euangelium er intet andet/ end en almindelig Predicken om Penitentze oc Syndernis Forladelse/ vdi Jesu Christi Naffn/ iblant alle Folck. Der om skal talis ydermere/ i den tredie Artickels Forklaring.

Iohan. 1

Iohan. 14

Roman. 16

Om den Tredie.

Kommer hidtil mig alle i som arbeyde oc ere besuarede. Item. Tager mit Aag paa eder/ oc lærer aff mig/ Thi ieg er mild oc ydmyg aff Hiertet. Her kalder Christus at alle/ oc beder dem komme til sig/ at de skulle tage hans Aag paa/ oc lære aff hannem. Denne Text er saare ypperlig oc dyrebar/ derfaare ville wi hende grandgibelige randsage oc offuerueye

I. Ingen kommer til Christum vden hand kaldis.

Først giffuis met disse ord tilkiende/ at ingen kand komme til Christum/ vden saa er at hand selff kalder hannem til sig. Thi lige som Synden er it middel som skil oss fra Gud: Lige saa er Christus alene it middel som forener oss met Gud Fader/ Gud Søn/ oc

Gud

Gud den hellig Aand. Derfaare huilcke som ville forenis igien met Gud/ huilcken de ere skilde fra formedelst Synden/ de skulle høre Christum/ som kalder dem til sig/ oc giøre effter hans befalning/ at de komme til hannem.

II. ChRistus kalder at Alle.

Dernæst skulle wi vel acte dette almindelige ord Alle. Hand siger icke: Kommer hid mine Brødre/ Eller kommer hid mine Slectinge oc Venner/ Kommer hid mine Apostle/ Kommer hid i Rige/ Kommer hid i Fattige/ Kommer hid i Hebreer/ Kommer hid i Grecker/ Men hand siger: **Kommer hid alle.** Her kalder hand til sig alle Menniske/ foruden noget forskel eller vndertegt. Effterdi da at hand kalder alle Menniske foruden nogen vndertegt/ Sandelige da vil hand ocsaa alle Menniskis Salighed/ foruden nogen vndertegt eller vilkaar/ met saa skel at de ville lære aff hannem/ oc tage hans Aag paa sig. Derfaare skal ingen lade sig driffue fra Christo/ enten aff sin wuærdighed/ eller aff sin skrøbelighed/ eller aff den tancke oss kand indfalde/ at Gud skal vere somme naadig/ oc somme wbarmhiertig/ eller oc at hand skulde forskiude somme/ oc tage somme til Naade. Thi Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige/ oc komme til Sandheds kundskaff. Denne Sandheds kundskaff faa wi ved Euangelij Predicken.

1. Timoth. 2

III. Christus kalder dem som arbeyde.

Fremdelis skulle wi oc acte at hand legger disse ord til oc siger: **J som arbeyde oc ere besuarede.** Endog at Christus kalder at alle Menniske/ dog alligeuel kommer ickon de som arbeyde oc ere belessede. Thi de andre mene at de haffue Christum icke behoff/ fordi at de icke finde den store Byrde oc tunge Læss/ som de ere belessede met icke heller det haarde Aag som dem trenger.

De arbeydendis oc besuarede huo de ere. Matth. 5.

Men huilcke ere de arbeydendis oc belessede der CHRistus her kalder at? Det ere de som hand en anden sted kalder Aandelige fattige/ Item de som hungre oc tørste effter Retfærdighed/ det er/ de som fornemme deris store Byrde oc tunge Læss/ oc trengis aff deris synder vnder Guds vrede/ vnder Louens forbandelse/ vnder Dieffuelen/ vnder Helffuede. Kiere sig mig huad kand vere tungere oc suarere til/ end denne Byrde oc Læss? Som er Synden/ Døden/ Guds vrede/ Louens forbandelse/ den euige Død/ Helffuede/ Dieffuelens tiranni oc euig Wselhed? De som dette fornemme/ de alene høre Christum oc komme til hannem.

Huor aff Mennisken kand kiende sin Byrde oc Læss.

Men paa det at Mennisken kunde ret føle oc fornemme denne Byrde/ da giørs Guds Low behoff/ huilcken (effterdi at hun vdkreffuer en fuldkommen Lydighed til Punct oc Pricke/ dissligeste en Aandelig oc euig Lydighed/ oc hun seer oc fornemmer ingen som det vdretter oc fuldkommer) da forkynder hun Forbandelse offuer alle Menniske/ som icke beuise denne Lydighed/ Hun kaster dem vnder Guds Vrede/ Hun dømer dem hen til Helffuede oc euig Wselhed. Naar Mennisken dette fornemme/ da kunde de icke andet end falde i Mishaab met Cain oc Juda/ før end at de høre CHRistum/ som

kalder dem til sig/ oc siger: **Kommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere besuarede.** Kommer/formedelst Penitentze oc omuendelse/ som skeer ved en stadig Tro til mig.

Exempel. Luc. 7.

Her om haffue wi it smuct Exempel i den obenbare Synderinde/ som Lucas i sit siuende Cap. omtaler. Hun fant sin Synds tunge Byrde/ huilcken hun gaff tilkiende met sin offuermaade store graad. Som hun nu trengis oc plagis met dette tunge Leff/ da hører hun at Christus kalder til sig/ alle dem som arbeyde oc ere belesſede. Effter denne befalning kommer hun til Christum i en sand penitentze/ oc omuender sig ved en stadig Tro til JEsum CHRistum/ Derfaare hører hun aff CHRisto disse ord: **Din Tro haffuer hiolpet dig**/ det er/ hun haffuer giort dig quit ved it haarde Aag oc tunge Byrde/ som dig trengde oc plagede.

End it Exempel. Actor. 2

Der om er oc it herligt Exempel vdi Apostlernis gierninger. Jøderne som vaare blinde oc trygge/ følde icke eller fornomme deris Byrde/ men de meente at de vaare retfærdige oc hellige/ alligeuel at de vaare aldelis wretfærdige/ oc besmittede met gruelige Synder oc laster. Dem leder S. Peder formedelst Louens Predicken/ saa langt hen/ at de lærde at kiende deris Synders tunge byrde oc suare Leff/ som de vaare beladde met/ oc plagede dem Aandelige/ Der de det fornomme/ gick det dem til Hierte/ at de begynte at ville falde vdi mishaab oc sagde: **J Mend kiere Brødre/ huad skulle wi giøre?** Huad suarer S. Peder her til? Hand beder dem som Arbeyde oc ere belesſede vnder Louens byrde/ at de skulle komme til Christum saa sigendis: **Giører Penitentze**/ det er/ omuender eder til Gud/ ved Troen til JEsum CHRistum/ **Oc huer aff eder lade sig døbe i Jesu Christi naffn/ til Syndernis forladelser saa skulle i faa den Hellig Aands Gaffue.** Saa see wi her/ at predicken om penitentze/ det er/ om omuendelse til Gud/ er en Euangeliske predicken/ som hører til dem alene/ der formedelst Louens predicken formercke oc fornemme sig at vere beladde oc belesſede met Syndens Byrde. Thi dem alene er dette it kiert oc glædeligt ord/ der Christus siger: **Kommer hidtil mig alle i som arbeyde oc ere besuarede/ etc.**

IIII. Christus befaler at tage sit Aag.

For det sidste befaler Christus videre oc siger: **Tager mit Aag paa eder.** Christi Aag/ efftersi at det sættis imod Mosi/ det er/ Louens Aag/ da er det icke andet end Guds Naade/ Christi Retfærdighed/ Velsignelse/ det euige Liff oc Glæde. Dette Aag tage de paa sig som tro paa Jesum Christum: Thi formedelst Troen tager mand dette offuermaade søde oc lætte Aag paa sig/ formedelst Troen bær mand det/ oc ved en god Samuittighed/ som er Troens vaactere oc giemmere/ beholder mand dette Aag indtil Enden. Dette Aag

Huad Christi Aag er.

te Aag

te Aag er det hellige Euangelium selff/som forkynder oss Guds naade for Jesu Christi skyld/Syndernis forladelse/Retfærdighed/det euige Liff/oc ewendelig Lyckfalighed oc Glæde.

Men paa det ingen skal fly for Christum/saa som for den der er grum/wmild oc hoffmodig/da legger hand disse Ord til/oc siger: Lærer aff mig/Thi ieg er mild oc ydmyg aff Hiertet. Jeg er mild oc venlig/icke vredactig/haard/streng eller grum/men sactmodig/som ingen giør ont aff vrede oc hastighed/ieg anammer mildelige alle dem som komme til mig. Jeg er ocsaa ydmyg aff hiertet/det er/ieg er icke hoffmodig/saa at ieg foracter eller forsmaar dem som komme til mig/men ieg anammer saare ydmygelige alle dem som komme til mig. Derfaare/efterdi at wi haffue saadan en Læremestere/som er/vor Herre Jesus Christus/huilcken der er mild oc sactmodig met sin omgengelse/oc ydmyg aff hiertet/som giør ingen ont/forsmaar ingen/men veluillige oc ydmygelige steder alle til sig/som komme til hanem/oc der effter ocsaa lærer dem/som hand her siger: Lærer aff mig/huorledis i kunde bliffue quit ved den tunge syndsens byrde som i plagis oc trengis met. Thi Jeg er Veyen/ Sandhed oc Liffuet. Lærer aff mig huem min Fader er/oc huad Hiertelag hand haffuer til alle dem som omuende sig til hannem/at hand er dem god oc naadig/Alle hans veye ere barmhiertighed oc sandhed/mod alle dem som holde hans Pact oc Vidnesbyrd/det er/mod alle dem som fly hen til Christum i en stadig Tro/oc bliffue varactige vdi Troen indtil enden. Fordi den som troer paa Gud/oc falder fra Troen igien/hans Tro som hand haffuer til en tid/hun skal intet hielpe hannem. Thi Christus siger: Huo som bliffuer bestandig indtil enden/hand skal bliffue salig.

V. Wi skulle lære aff Christo.

Iohan. 14

Psalm. 25.

Math. 24.

Om den Fierde.

JEg vil vederquege eder. Item. J skulle finde huile for eders Hierter/Thi mit Aag er lideligt/oc min Byrde er læt. Dette er en herlig Euangelisk foriættelse/i huilcken oss loffuis forleskelse oc forløsning/aff Syndens tunge Byrde/det er/Synders forladelse/met huilcken der følger Retfærdighed oc den Hellig Aands gaffue oc skenck. Thi lige som de i den første Christi Kircke/i Apostlernis tid/bleffue siunlige begaffuede met den hellig Aand/som omuende sig ved Troen til Christum: Lige saa gaar det endnu til paa denne dag/saa mange som omuende sig ved en stadig Tro til Christum/de begaffuis wsiunlige met den hellig Aand/oc helliggiøris/saa at de visselige skulle føle oc fornemme huor søt oc læt Christi Aag er.

Men huad er det for en Ro oc huile som hand her loffuer oc til-

Hvad Ro oc huile Christus tilsiger.

siger? Det er icke legemlig Huile her i Verden. Men det er Siælens huile oc Ro/som skulle huile sig i Jesu Christo effter at syndens byrde oc suare Aag er borttaget ved CHristum/oc skulle leskis oc værquegis met den helligAands dug/saa at de der effter gladelige kunde bære Fruct.

Taalmodighed.

Der foruden vdkreffuer ocsaa Christus her Taalmodighed oc Varactighed/oc loffuer at det skal komme til en glædelig ende/i det hand siger/at hans Aag er læt oc gaat at bære. Chrysostomus siger/at Taalmodighed er Menmisken en Aarsage til alt gaat/oc fører Siælen aff det dybe Haff/ind i en tryg Haffn.

Chrysostomus.

En anden mening om Christi Aag.

WJ kunde ocsaa ved dette Christi Aag forstaa Troen/Kierlighed oc Lydighed imod Christum/huilcket Aag der er søt/for hand opholder det met sin Aand/oc for det er oss læt at bære: Thi endog at wi icke kunde beuise hannem en fuldkommen Lydighed/dog er den Lydighed som wi begynt haffue/hannem teckelig oc behagelig/for wi ere hannem behagelige vdi Christo Jesu/huilcken met Faderen oc den HelligAand skee loff oc prijs fra euighed til euighed/Amen.

Den siu oc tiuende Søndag effter hellig Trefaaldighed/Euangelium Matthei i det XVII. Capittel.

Marci 9
Luc. 9.

Oc sex dage der effter tog JEsus Peder oc Jacob/oc hans Broder Johannem til sig/oc førde dem offuer en side paa it høyt Bierg/oc bleff forklaret faar dennem.

dennem. Oc hans Ansict skinde som Solen / oc hans Klæder bleffue huide som it Lius. Oc see da obenbaredis Mose oc Elias faar dem / de talede met hannem. Da suarede Peder / oc sagde til JEsum: HERRE / Her er gaat at vere: Vilt du / da ville wi giøre tre Bolige / Dig en / Mose en / oc Elias en. Der hand end saa talede: See / da offuerskuggede en klar Sky dem. Oc see / en Røst aff Skyen sagde: Denne er min elskelige Søn / i huilcken ieg haffuer Behagelighed / hannem skulle i høre. Der Disciplene hørde det / fulde de ned paa deris Ansict / oc bleffue saare forfærdede. Men Jesus traadde frem til dennem / rørde ved dem / oc sagde: Staar op / oc frycter intet. Men der de opløffte deris Øyen / saae de ingen vden JEsum alene. Oc der de ginge ned aff Bierget / bød Jesus dem / oc sagde: J skulle ingen sige denne Siun / før end Menniskens Søn er opstaaen fra de Døde.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Text indeholder en Part aff vor 1. HErris Jesu Christi Historie / i huilcken wi aleniste høre huorledis hand bleff forklaret paa Thabor bierg 2. oc haffde sin samtale met Mose oc Elia / men wi høre 3. her ocsaa Gud Faders eget vidnesbyrd / som hans Maiestet lader selff høre ned aff Himmelen / at denne Jesus Jomfru Marie Søn / som her taler met Mose oc Elia / er ocsaa hans Hierte kiere Søn / 4. Oc at det gantske Menniskens kiøn er hannem behageligt vdi hannem alene / thi hand haffuer forligt Gud Fader oc oss arme Syndere / Hand befaler ocsaa oc vil det endelige haffue / at alle Menniske 5. skulle høre denne hans Søn.

Summa paa dette Euangelium.

Oc tien denne gantske Historie der til / at wi aff dette Guds vidnesbyrd oc vnderlige gierning styrckis i Troen / oc bliffue visse der paa / at denne Jesus / Jomfru Marie Søn / som i fordom tid vaar de hellige Forfædre loffuet oc tilsagt / er visselige Verdens eniste Frelsermand: At wi derfaare her aff lade oss opuecke at kiende hannem alene for vor Saliggiørere / tro oc forlade oss paa hannem / paa det at wi ved Troen kunde for hans skyld bekomme det Euige Liff oc Salighed. Effterdi at Faderen haffuer aff sin blotte Kierlighed:

Denne Historiens nytte oc brug.

Iohan. 3. Roman. 8.

lighed. Efftérdi at Faderen haffuer aff sin blotte kierlighed oc barmhiertighed giffuet hannem i Døden for oss / paa det at alle de som tro paa hannem / icke skulle fortabis / men haffue det euige Liff. Endog at her falde mange deylige Lærdomme vdi denne herlige oc skøne Historie at forklare / Saa ville wi dog i denne Predicken ickon her aff ansee oc forhandle tre Artickler / som ere:

Den Første.

Om vor HErris Jesu Christi herlige oc ærefulde forklarelse paa Bierget.

Den Anden

Om Mosis oc Eliæ samtale met Christo.

Den Tredie.

Om Gud Faders Røst / som hand her lod høre offuer sin Søn.

Om den Første.

EFterdi at Euangelisten haffuer sæt sig for at ville beskriffue Christi offuermaade herlige Forklarelse / da betencker hand oc besinder tilforn nogle stycker oc omstendige vilkaar / som hører til Historiens Vished oc forklaring / som er / Først tiden / naar det skede. Der effter Steden som det skede paa. For det tredie / de Vidnesbyrd som der vaare hos / som er / CHRisti Disciple / der hand tog op met sig paa Bierget. Oc for det sidste om Mosse oc Elia / som talede met vor HERRE. Om disse fire stycker oc omstendige vilkaar ville wi først noget tale / Oc siden giffue oss til at tale om denne ærefulde Christi forklarelse.

Fire stycker oc omstendige vilkaar. her at acte.

1. 2. 3. 4.

I. Om Tiden.

DEt første omstendige vilkaar som wi her haffue at acte / er Tiden / Der om siger Euangelisten saaledis: **Oc sex dage der effter / tog JEsus Peder / Jacob / oc Johannem hans Broder til sig.** Oc tre Euangelister / Mattheus / Marcus oc Lucas / som scriffue denne Historie om Christi forklarelse / de betencke ocsaa Christi paamindelse om hans herlighed / huilcken hand i sin Forklarelse vilde lade see oc giffue tilkiende. Huilcken paamindelse Mattheus scriffuer at Christus talede selff om sex dage tilforn / før end hand bleff forklaret / oc sagde saaledis: **Sandelige / ieg siger eder: Her staa nogle som icke skulle smage Døden / før end de see menniskens Søn komme i sit rige.** Marcus Euangelista scriffuer om denne CHRisti Paamindelse saaledis: **Jesus sagde til dem: Sandelige / ieg siger eder: Her staa nogle som icke skulle smage Døden / før end de see Guds rige komme met krafft.** Oc Lucas taler der om saaledis: **JEsus sagde / Jeg siger eder sandelige / at der ere nogle aff dem som her staa / som icke**

Det skede sex dage effter hand haffde paamint Disciplene der om.

Matth. 16.

Marci 8

Luc. 9.

skulle smage Døden / før end de see Guds Rige. Det som Marcus oc Lucas her kalde Guds Rige / oc sige / at det skal komme met krafft / det vdlegger Mattheus klarlige oc siger / at Menniskens Søn skal komme i sit Rige. Saa meen derfaare Christus her sin ærefulde opstandelse aff døde oc Himmelfart / i det at hand neffner sit Rige. Huor i dette Rigis herlighed staar / giffuer Christus selff tilkiende hos Matth. i det 28. Cap. saa sigendis: Mig er giffuen all mact / i Himelen oc paa Jorden: Gaar fordi hen oc lærer alle Folck.

Christi rigis herlighed.

Matth. 28.

Men effterdi at CHRIsti Disciple icke endnu forstode denne Christi paamindelse om hans Rige / vaar det hannem behageligt / at hand vilde lade dem see noget aff sin tilkommendis Herlighed / at de der aff kunde faa nogen smag der paa / oc i saa maade vilde hand hielpe dem / oc styrcke deris skrøbelige Tro. Thi den tid de lignede Christi Paamindelse mod hans herlige Forklarelse paa Bierget / som skede sex dage effter hand haffde paamint dem der om / da bleffue de saa meget diss mere styrckede i Troen / baade met Gud Faders ord / Oc met dette Tegn. Fordi denne Christi Forklarelse vaar it Tegn oc bemerckelse / om hans tilkommendis Herlighed / som hand beviste / oc lod see baade met sin ærefulde Opstandelse / oc sin glædelige Himmelfart.

II. Om Steden

FOr det andet haffue wi her Steden at acte / paa huilcken denne forklarelse skede / der om siger Euangelisten saaledis: Oc hand førde dem offuer en side / op paa it høyt bierg. Dette høye Bierg er it Billede oc Tegn om CHRisti Rige / som er høyt offuer alle disse verdslige Rige / Samme Christi rigis Figur oc Billede vaar ocsaa Sions Bierg / som mange steder neffnis vdi den hellige Scrifft. Hid hører oc det der Kong Dauid siger / i Psalm. Huo skal gaa op paa HERRENS Bierg? Oc huo skal staa i hans hellige Sted? Der mercker HErrens Bierg Guds rige. Dernæst paamindis wi aff dette Bierg / huad wi skulle søge oc forvente i Christi rige / icke det som er ringe / forgengeligt oc foracteligt faar Gud / men det som er høyt / ypperligt / guddommeligt oc euigt. Dette saa Dauid altsammen saare vel / den tid hand sagde: Jeg løffter mine Øyen op til Biergene / aff huilcke mig kommer Hielp.

De gamle Lærefædre mene at det vaar paa Thabor Bierg i Galilea.

Psalm. 24.

Psalm. 121

At Christus førde sine Disciple offuer en side for sig selff / der met gaff hand tilkiende / at der vaar icke endnu tid / at denne hans Herlighed skulde obenbaris for alle Menniske i Verden / Derfaare forbød hand ocsaa sine Disciple / at de skulde ingen sige det som de haffde seet / som her staar sidst i dette Euangelio: Der de ginge ned aff bierget / bød Jesus dem oc sagde: J

**de: J skulle ingen sige denne Siun / før end Menni-
skens Søn er opstaaen aff Døde.**

III. Huem Christus tog op met sig.

FOr det tredie haffue wi her at acte/ huilcke Disciple Christus tog op met sig paa Bierget. Euangelisten siger / at **Hand tog Peder oc Jacob / oc Johannem hans Broder til sig.** Disse tog hand op met sig til vidnesbyrd/ paa det at der kunde vere nogle/ som kunde effter hans Opstandelse vidne om denne hans offuermaade herlige forklarelse. Thi endog at Christus vilde haffue dette skiult en tid lang/ for sin forsmædelige Døds oc Pinis skyld som hannem faarestod: Saa vilde hand alligeuel/ at effter hand formedelst sin ærefulde Opstandelse/ haffde offueruundet Døden/ da skulde denne herlige Forklarelse obenbaris for alle Menniske/ saa at huer mand skulde faa det at vide. Paa det at alle Menniske kunde formedelst deñe skøne Historie opueckis/ til at tro paa Jesum Christum/ oc endelige ved hannem bliffue salige.

IIII. Om Mose oc Elia.

DEt fierde stycke oc omstendige vilkaar/ som wi her haffue at befinde/ er om Mose oc Elia/ huilcke Disciplene saae paa Bierget/ at tale met vor Herre Christo/ der om siger Euangelisten saaledis **Da obenbaredis Mose oc Elias faar dem/ oc de talede met hañem.** Dette er icke skeet vden Guds synderlige raad: Thi endog at der haffue veret mange Propheter/ som haffue baaret vidnesbyrd om vor HERRE Jesu Christo/ som S. Peder siger/ oc forkyndet hans Død oc Pine/ oc hans Herlighed / Saa offuergaa dog Mose oc Elias de andre allesammen/ oc gaa dem langt tilforn / met Gierninger / Jertegn / Frimodighed/ oc Nidkierhed for Guds ære. Disse to Propheter ere nu for den skyld seet paa Bierget met vor Herre Jesu Christo/ at de skulle vidne oc bestaa/ at denne Jesus/ Jomfru Marie Søn/ vaar den Messias oc CHRistus/ som Gud Fader haffde i gam̃el tid loffuet oc tilsagt de hellige Forfædre: At det vaar denne/ som alle Propheter haffde seet hen til/ lige som til it maal: At det vaar denne/ som alle Figurer oc Foruidende vdi det gamle Testament affmalede oc betegnede. Thi alt det som de hellige Propheter haffue spaadt oc forkyndet om Messia / det kommer offuer ens met denne Jesu alene/ oc met ingen anden/ Paa hannem staar vor Troes grunduaal/ som Augustinus siger: Vor Troes grunduaal/ siger hand/ staar der paa/ at alle Propheternis Prophetier oc Spaadom ere allesam̃en fuldkomne i Jesu Christo. Naar wi nu dette betencke / oc ligne Propheternis Spaadom met Christi historie/ oc holde det ene imod det andet/ da kunde wi der ved styrcke vor Tro / imod Jøder/ Tyrcker oc Hedninge/ som icke ville anamme Christi Euangelium/ oc bliffue salige.

Actor. 10.

Mose oc Elias offuergaa alle Propheter.

Augustinus.

Om Christi forklaring.

NV ville wi ansee Christi Forklarelse i sig selff. Euangelisten Mattheus siger der om saaledis: **Oc hand**

bleff

bleff forklaret faar dem / oc hans Ansict skinde som Solen / oc hans Klæder bleffue huide som it Lius.

Marc. 9. Lucæ 9.

Marcus oc Lucas sige/at hans Klæder bleffue sne huide oc skinnendis/saa at ingen Faruere paa Jorden kand giøre det saa huit. Denne forklarelse vaar icke Christi Menniskelige naturis foruandling eller omskifftelse til Guddom: Thi Guds euige Søn haffuer icke afflagt den Menniskelige Natur / som hand en gang haffuer anammet/ men hand beholder den fuldkommen altid oc euindelige/ met alle sine rette naturlige vilkaar. Vdi denne sin Menniskelige natur haffuer hand taald Død oc Pine/Vdi den er hand opstaaen aff Døde/ Vdi den er hand opfaren til Himels / oc sider hos Gud Faders almectigstis høyre Haand/vdi den skal hand komme at døme leffuendis oc døde. Derfaare skulle wi icke tencke som Eutyches oc hans anhengere tencke oc sige/at vor HErre Christus haffuer slæt omskifft oc mist det Ansict oc Natur som hand haffde tilforn/ lige som hand skulde der haffue slæt afflagt det rette naturlige Legeme/oc taget it Aandeligt Legeme paa. Thi CHristi Substantz oc hans Legemis rette naturlige verelse bleff vforkrencket/ellers kunde S. Pouel icke haffue sagt met rette/at vore ringe Legeme skulle forklaris i opstandelsé/at de skulle bliffue ligeformerede oc lige danne ved vor Herris Jesu Christi ærefulde oc forkarede Legeme/ Oc det aff den krafft oc mact/ som vor HErre Christus kand giøre sig alle ting vnderdannige.

Philip. 3.

HVad bemercker da denne Christi forklarelse? Hun bemercker oc betegner try ting. Først/lige som Christi Ansict skinde som Solen/ oc hans Klæder bleffue saa huide som en Snee eller it Lius/ saa at aldrig nogen Farffuere paa Jorden kand lyde eller farffue noget saa huit: Lige saa vaar hand foruden all Synd/oc vaar derfaare det rette Lam vden lyde/ som vaar nyttigt oc dueligt til at slacte oc offre for vore Synders skyld/at vor Wreenlighed kunde der ved afftoes oc rensis. Dernæst/haffuer denne forklarelse ocsaa viist oss huad for en Herlighed CHristus skulde haffue/ i huilcken hand der effter skulde indgaa/naar hand haffde fuldkommet sit Offer for Menniskens Kiøn/Oc denne Herlighed sætter Christus imod sit Kaarssis oc pinis forsmædelse. For det tredie/ betyder oc mercker denne forklarelse/huordanne Legeme wi Christne skulle haffue paa den yderste Dommedag/at de skulle vere herlige oc skinnendis som den deylige oc klare Sol. Thi endog at mange Christne Menniskis Legeme slaes oc plagis her vdi Verden aff Tiranner oc Vaaldsmend/ slaes ihiel oc tagis aff dage/oc wi allesammen skulle dø/oc vore Legeme skulle opædis oc fortæris aff Orme oc Madicker i Jorden: Saa skal dog en gang den tid komme/ at de skulle iføris oc klædis met Himmelske Herlighed/ lige som met en deylig Kiortel / oc bliffue Christi herlige forklarede Legeme lige/oc skulle til euig tid bliffue lige saadanne som hans Legeme er/som tilforn sagt er/da skulle wi i

Christi forklarelse bemercker try ting.

1. Christi vskyldighed.

2 Christi Herlighed.

3. Vor forklarelse oc Herlighed.

det euige Liff affføre den besmittede Kiortel/oc iføre oss det Himmelske Liuses Kiortel/saa som der sigis i Psalmen om Christo: Du est herlige oc deylige beprydet/Du est iført Liuset/lige som it Klædebon. Men huad det skal bliffue for it Smycke oc herlighed/kunde wi met vore tancker icke begrunde/meget mindre kunde wi der om fuldkommelige tale/ som tilbørligt er.

Psalm. 104

Om den Anden.

HVad snack oc tale Mose oc Elias haffue hafft met vor HErre Christo paa Bierget / bescriffuer Lucas alene/ saa sigendis: Oc see/to Mend som vaare Mose oc Elias/ talede met hannem/ de obenbaredis i Klarhed oc talede om den vdgang/ som hand skulde fuldkomme vdi Jerusalem/ Det er/ om den haarde Død oc Pine/som hand skulde for oss arme Syndere lide i Jerusalem. Der haffue de vden tuil talet met huer andre/ om de Figurer Prophetier/ oc affmalninger i det gamle Testamente/ i huilcke den tilkommendis Messiæ død oc pine vaar affmalet/ Met huilcken død hand skulde forstørre Dieffuelen oc hans rige. Jtem de haffue ocsaa talet om Jesu Christi glædelige Seyervinding oc ærefulde Opstandelse aff døde/oc der hos haffue de trøstet Christum/ som aff sin Menniskelige Naturis Skrøbelighed/ fryctede sig oc vaar redt for Døden/ som hand selff siger: Min Siæl er bedrøffuet indtil Døden/ det er/ Jeg er saa bedrøffuet oc bange/ at ieg maa dø aff Hierteſorge. Det samme beuiser ocsaa hans blodige Sued oc aluerlige Bøn i Vrtegaarden/ huilcken hand tre gange repeterer oc igientager / oc bruger alt de samme ord. Men om denne Christi vdgang/det er/om hans Død oc Pine faa wi om Fasten oc paa Langfredag ydermere at høre.

Lucas 9.

Marc. 14.

Om den Tredie.

EFterdi at Christus met sin Lærdom oc Jertegn haffde beuist/at hand vaar den sande Messias/kommer nu dette Gud Faders vidnesbyrd der til paa Bierget/ den tid Christus bleff forklaret/oc talede met Mose oc Elia. Saa siger Gud Fader: Denne er min hiertekiere Søn/ i huilcken ieg haffuer Behagelighed/ hannem skulle i høre. J denne Gud Faders predicken indeholdis oc begribis Summa paa det gantske Euangelium om Christo: Oc indeholde disse faa ord vdi sig fire stycker. Det første er om Messiæ oc Christi Person. Det andet er skilsmisse imellē denne Guds Søn oc an-

Summa paa det gantske Euangelij predicken om Christo.

Fire stycker i disse ord at acte.

oc andre Guds Sønner oc Døttre/huilcke hand annammer oc vdkaarer til sine Børn/ aff naade oc barmhiertighed. Det tredie er om Christi velgierninger mod Menniskens kiøn. Det fierde huorledis wi bliffue delactige vdi Christi velgierninger. Om disse fire stycker vil ieg nu noget tale/lige som de nu ere opregnede effter huer andre. Gud giffue sin Naade/ at det kand skee til hans Naffns ære oc oss til nyttig oc salig vnderuisning.

I. Om Christi Person.

OM vor Herris Jesu Christi Person/ haffue wi Guds vor himmelske Faders egne ord oc vidnesbyrd/som saa liuder: Desse er min Søn. J disse faa ord haffue wi tre Lærdomme: Den 1. at denne Person er en sand Gud/ effterdi at hand er Guds naturlige Søn. Den 2. at denne person er it sant Menniske: Thi Gud Fader taler her om Jesu/Jomfru Marie Søn. For det 3. at denne person/som er/Gud oc Mand/er ickon en Person/oc haffuer tuende naturer: Thi Gud Fader siger denne/hand siger icke disse huilcket hand vden alt tuil visselige haffde giort/der som Christus haffde veret to Personer/som hand haffuer to Naturer.

Tre Lærdomme.

Effterdi at her er tilforn tit oc offte anden tid om Aaret opregnet oc forklaret vidnesbyrd oc Sententzer aff den H. Scrifft/ i huilcke disse tre Lærdomme faaregiffuis / da vil ieg det icke nu her repetere oc igientage: Men ieg vil nu aleniste giffue tilkiende/huorfaare det vaar nødtørfftigt/at den som skulde vere Meglere imellem Gud oc menniskens kiøn/hand skulde ocsaa vere en almectig Gud. Der hos huorfaare hand skulde vere Menniske. Dissligeste hui hand skulde vere en Person: Ocsaa vil ieg kaartelige giffue tilkiende/huad nytte oc gaffn vor Tro skal haffue aff huert stycke i besynderlighed.

Huorfaare vor Meglere oc Frelser mand maatte vere Gud.

AT vor Meglere oc saliggiørere maatte vere en almectig Gud/ere 1. to merckelige oc drabelige sager til. Det ene er det offuermaade mangfaaldige onde/som det gantske Menniskens kiøn vaar vndergiffuet. 2. Den anden er den store skrøbelighed oc vanmectighed som er vdi alle Creatur/saa at intet Creatur vaar mectigt til at igienfly Mennisken det gode/som de haffde met deris Synder forkast.

I. Menniskens store ælendighed som staar i fire ting.

Det mangfaaldige onde som menniskens kiøn vaar vndergiffuet/ kunde wi besynderlige see oc kiende vdi disse stycker/som ere: 1. syndens suarhed oc gruelighed. 2. Aff Guds store oc retfærdige vrede. 3. Aff dødsens mact oc vaald. 4. Oc aff Dieffuelens grumhed oc tirani.

I. Syndens storhed.

Menniskens synder vaare større oc suarere/end at noget Creatur enten Engle eller Menniske/kunde bære hendis suare tyngsel oc byrde/saa at de icke skulde falde der vnder. For effterdi at Syndskylden vaar wendelig oc wbegribelig/Thi Gud/som er det wendelige oc wbegribelige gode/vaar der met fortørnet: Da vaar det saare nødtørfftigt/oc giordis fornøden behoff / at denne Synd skulde effter Guds retfærdigheds regel/enten straffis met euig pine oc plage/ eller oc Guds retfærdighed skulde skee fyldist/vederlag oc betalning for Synden. Men fordi at denne fyldistgiørelse oc vederlag/

skulde vere it fuldkommet oc nocksomt værd/oc haffue en euig krafft at stille det euige wendelige gode tilfreds/ da kunde det icke skee aff noget Creatur/ Ja icke end aff alle Creatur tilhobe. Derfaare vaar det fornøden behoff/ at den som skulde betale for Synden/ oc stille Gud til freds/ hand maatte vere Gud. Thi Gud alenste/som er wendelig/oc ingen anden/kunde offueruinde oc nederlegge det wendelige onde/som er Synden.

2. Guds retfærdige vrede.

Guds vredis Retfærdighed vdkreffde oc saa/ at Skylden oc Straffen skulde vere ens/oc der skulde skee Løn som Skyld/Nu effterdi at det euige wendelige gode vaar fortørnet/saa at Skylden vaar wendelig oc wsigelige stor/ da vaar ocsaa Guds retfærdige Vrede wendelig oc wsigelige stor/ Denne Vrede kunde intet bart Creatur bære eller stille/derfaare vaar det saare nødtørfftigt/at den som skulde vere Meglere oc stille Guds vrede maatte vere en almectig Gud. Om deñe Guds vrede taler S. Pou. i sin Epist. til de Rom

Roman. 1.

oc siger: **Guds vrede obenbaris aff Himmelen offuer alt wgudeligt væsen / oc Mennisķis wretfærdighed.** Item / Johannes Baptista lærer oss hos Johannem / at denne Guds vrede kand icke borttagis vden Meglere/Thi saa siger hand:

Iohan. 3.

Huo som icke troer paa Sønnen / hand skal icke see Liffuet/ Men Guds Vrede bliffuer offuer hannem.

Mange Laster samlis i Synden.

Vdi Synden for huilcken den almectigste Gud er vred oc fortørnet/ komme saa mange onde ting tilsammen / aff huilcke hand opueckis til vrede/som ere: Guds Maiestats foractelse: En traadsig gienstrighed imod Guds Low oc befalning: Guds Billedis (effter huilcket Menniskeт vaar skafft)skammelige oc værsynggelige beklickelse: Item at Menniskеn falder som Forrædere fra Gud / oc giffuer sig til Dieffuelen/som er Guds fiende/oc endelige effterfølger hañem/ Oc offuer alt dette en wlidelig Wtacknemmelighed oc wtaalligt Hoffmod imod Gud.

Guds vrede huor paa hun kiendis.

At denne Guds vrede for syndens skyld/i huilcken der samlis saa meget ont/er wendelige stor/kand mand lættelige see aff den Straff som er kommen paa alle Adams børn oc effterkomere for Synden. Item aff Guds trusel: aff den store Jamer oc ælendighed/modgang oc bedrøffuelse/ som det gantske Menniskens Kiøn er vndergiffuet: Aff Dieffuelens tiranni imod Menniskеn: Aff Guds vredis Tegn som hand lader oss tit oc offte see/i Hiñelen/paa Jorden/oc i Haffuet: Aff den euige pinis suarhed oc wendelighed/som alle de skulle lide oc vndgielde/der icke omuender sig til Gud/ved Troen til Jesum Christum: Oc offuer alt kand mand see deñe Guds vredis wẽdelige storhed/aff det dyrebare værd oc Løsen/ som er betalt oc vdlagt for Syndens skyld/aff vor Herre Jesu Christo. Der aff kand nu huer see oc forstaa/at det vaar wmueligt at stille Guds vrede/formedelst den Meglere som icke vaar almectig/ saa maatte derfaare vor Meglere vere en almectig Gud.

Dødsens

3. Dødsens mact.

Dødsens mact oc vaald vaar meget større / end at hun kunde offueruindis aff noget Creatur / saa at Plinius sagde (dog hans mening vaar wret) at det vaar wmueligt / at Gud kunde opuecke den som vaar død. Efferdi da at dette skulde vere vor Megleris synderligste bestilling / at offueruinde Døden / forstørre hans mact / oc giøre den til intet / da vaar det io fornøden behoff / at hand maatte vere en almectig Gud / oc haffue Guddoms mact / saa at hand baade kunde offueruinde Døden / oc giffue Liffuet. Thi der er intet wmueligt faar hannem.

Plinij falske mening om Døden oc opstandelsen / lib. 7. cap. 55

Luca 1.

4. Dieffuelens tiranni.

Dieffuelens gruelige Tiranni / som alt Menniskens Kiøn laa fanget vnder / skulde ocsaa offueruindis aff denne vor Meglere oc Frelsermand / som skulde forlige Gud oc Menniskten. Huem er der nu til i Verden / som icke kand begribe oc forstaa / huor wmueligt det vaar / at noget blot Menniske kunde offueruinde Dieffuelen oc hans mact? Den gantske Verdens Historie lærer oss det / oc alle Menniskis forfaring bestaar det samme. For denne Sag skyld maatte ocsaa vor Meglere vere en almectig Gud / som met sin mact kunde nedertrycke Dieffuelen oc hans Tiranni.

Den stercke Dieffuel hand sagde ney / hand vilde ey lade sig binde aff mig eller noget Creatur Jeg vaar i hans vold aff min Natur / etc.

II. Alle Creaturs skrøbelighed.

HER til er nu sagt om den ene Aarsage / huorfaare vor Meglere maatte vere Gud / som er / at hand kunde borttage det Onde som oss offuerhengde: Nu ville wi ocsaa kaartelige tale om den anden Sag / som er / alle Creaturs store skrøbelighed oc vanmectighed / at igienskicke oc fly tilstede igien det gode / som Menniskten haffde formedelst synden mist oc forkast. Endog at dette gode kand altsammen begribis met dette ene ord / Guds Billede / dog alligeuel er der meget nødtørfftigt til samme Billedis opretning i oss / huilcket S. Pouel opregner i sin første Epistel til Corintherne / met disse ord:

1. Corint. 1

Christus er født oss aff Gud / til Vijsdom / til Retfærdighed / til Hellighed oc til Gienløsning / Paa det at huo sig roser / hand skal rose sig i HERREN.

Om disse Christi velgierninger læs paa den 25. Søndag sidst i enden.

Disse fire velgierninger / som ere: Vijsdom / Retfærdighed / Hellighed oc Gienløsning / som er en fuldkommen forløsning aff alt ont baade til Liff oc Siæl / dem kunde intet Creatur huercken Englene eller Menniske fly oss igien / Derfaare maatte denne Meglere som skulde fly det tilstede igien / vere en almectig Gud.

Læs oc her om ydermere i Liffsens vey fol. 65.

Her aff er det nu klart / for huad Aarsage Christus vor Meglere maatte vere Gud / som er / At hand skulde vere mectig oc sterck nock til / at borttage det megle onde som Menniskens kiøn vaar vndergiffuen / Oc fly oss det gode igien som vaar forkast.

Lærdom oc trøst her aff.

Naar wi nu saaledis haffue lært at rettelige kiende CHRisti vor Megleris Guddom / oc vide vist at hand er en sand almectig Gud / da skal vor Tro der ved oprette oc styde sig / imod Dieffuelens Rige oc alle Helffuedis porte: For efferdi at vor Meglere er Gud / da er hand visselige sterckere end Dieffuelen oc alle Creatur

ere/ Derfaare kand hand vdrette alt det hand vil/thi hand er Gud.
Hand vil oss ocsaa alt gaat som hand haffuer loffuet oss/ Thi hand
er god/ miskundelig oc naadig.

Huorfaare vor Meglere maatte vere Mennisske.

Læs her om i Liffsens vey, fol 73.

Roman. 5.

HVorfaare maatte da vor Meglere vere Menniske? Guds Ret-
færdighed vdkreffde/ at den wlydighed imod Gud / som vaar skeet
vdi den Menniskelige Natur/hun skulde igen ved den samme Men-
niskelige Natur oprettis/ Oc lige som der bleffue mange Syndere/
formedelst it Menniskis wlydighed/ Saa skulde der ocsaa mange
bliffue retfærdige ved it Menniskis Lydighed Derfaare maatte
vor Meglere vere it Menniske/ paa det at det gantske Menniskens
kiøn kunde bliffue forløst / ved det værd oc fulde bod oc Betalning/
som hand paa alle Menniskis vegne/ vdi sin retfærdige oc syndis-
løse Menniskelige Natur/ beuiste den euige Gud. Saa er da den-
ne vor Meglere Gud tilbunden met sin Guddoms Natur/ oc hand
er oss tilbunden met sin Menniskelige Natur. Her aff skal vor Tro
døme om den store Kierlighed / som vor Meglere oc Frelsermand
haffde til oss / at hand vilde heller ydmyge sig / bliffue Menni-
ske oc lide straff paa sit Legeme/ paa vore vegne / end at wi skulde
forfaris.

Lærdom oc trøst.

Huorfaare vor Meglere Gud oc Mand maatte vere en Person.

Læs i Liffsens vey fol. 78.

HEr offuer skulle wi oc vel acte oc besinde/huorfaare det vaar for-
nøden/ at vor Meglere Jesus Christus Gud oc Mand skulde vere
en Person/ oc icke tuende Personer/ som der er vdi hannem tuende
Naturer. Der vaare drabelige Sager til / som ere: Først / at 1.
hand kunde giøre Gud oc Menniske til it/ derfor er hand sin Fader
tilføyet met sin sande Guddom/ oc Mennisken met sin sande Man-
dom / at hand kunde saa tilhobe binde Gud oc Mennisken. Der- 2.
næst / den som skal vere Meglere imellem dem som ere wens/ hand
kand intet vdrette/ om hand er den ene mere tilbøyelig end den an-
den/ Derfaare maa en Meglere vere begge Parter anhengendis.
For denne Sag skyld/ er vor Meglere JEsus CHRistus en Per-
son/ som er begge Parter der vaare wens/ Gud oc Menni-
sken / lige met tilbøyelig / oc hører dem begge lige nær til / Oc
kand binde begge Parter Gud oc Mennisken tilsammen. Her- 3.
foruden vaar det oc nødtørfftigt / at vor Meglere maatte vere en
Person/ paa det at hans Menniskelige Naturis hellige Giernin-
ger / som hand giorde til at forløsse oss met/ kunde vere it nøyac-
tigt oc fuldsomt værd oc vederlag for Synden/ som den euig Gud
vaar fortørnet oc foractet met. Thi aff denne Forening / at
Guddoms oc Mandoms Nature ere forente i denne ene Person
oc denne ene CHRisto/ skulle wi døme om hans Betalning/ Død
oc Blod / Ja om alle hans Gierninger oc Pine / saa at alt det
hand leed oc giorde vdi Manddommen / det haffuer sin værdighed
oc vordering aff den Enighed/ at Guddommelig Natur oc Menni-
skelig natur ere saa sam̃enkomne/ at de giøre en person/ saa at Gud
oc Mand er en Christus. Her aff skal nu vor Tro atter beslutte/

Lærdom oc Trøst.

at efferdi

at efterdi Christi Død oc Pine er saa dyrebar/ at intet kand lignis ved hannem/ da er hand meget mectigere oc veldigere end vore Synder/ ihuor store de ere/ oc er hans Retfærdighed krafftig/ alle dem til salighed som tro paa hannem. Derfaare siger Augustin. Maior est Dei Misericordia, quam omnium peccatorum miseria, det er/ Guds Barmhiertighed er større end alle Synderis ysselhed oc ælendighed. Oc S. Pouel siger/ at Guds naade er meget større end Synden.

Augustinus in 4. cap. Geneseos.

Roman. 4.

Den anden part aff denne vor Himelske Faders predicken om hans Søn/ giør skilsmisse imellem denne hans Søn oc oss/ wi som aff Naade ere hans vdkaarne Børn/ oc hans kiere Sønner oc Døttre/ i hans naturlige Søn JEsu CHristo. Fordi i det hand siger: **Denne er min elskelige Søn**/ eller/ min hierte kiere Søn/ da giør hand strax met dette ord **elskelige**/ skilsmisse imellē oss oc hannem. Thi hand er Gud Faders hiertekiere Søn paa sin egen Naturis vegne/ oc aff sig selff/ For hand er hans naturlige Søn/ født aff hans Hierte aff euighed. Men at wi som tro paa Jesum Christum kaldis/ oc ere Guds Børn/ Guds Sønner oc Døttre/ Jesu Christi Brødre oc Systre/ Det er skeet vdi Christo oc for Christi skyld/ Thi wi anammis oc vdkaaris aff naade oc icke met Rætten. Hid hører ocsaa det/ at CHristus kaldis Guds enbaarne Søn/ som er i Faderens skød.

II. Skilsmisse imellem denne Guds Søn oc andre hans Børn.

Iohan. 1.

Den tredie part aff Gud Faders Predicken/ er om denne hans enbaarne hiertekiere Søns Velgierninger mod det gantske Menniskens Kiøn/ om huilcke hand saa siger: **I huilcken jeg haffuer behagelighed**/ eller oc **Ved huilcken jeg er stillet til freds.** Met disse faa ord begribis alle de Velgierninger/ som Guds Søn haffuer oss arme Menniske beuist. Thi lige som Gud er saare vred paa oss/ naar wi icke haffue Christum i Lidetouet met oss/ at hand er paa vor side: Lige saa er hand oss naadig oc er stillet til freds met oss/ formedelst Christum/ saa at hand anammer oss til sine Sønner oc Døttre. Her skulle wi nu oc vel acte oc besinde/ det deylige Sprock der S. Pouel siger til Corintherne: **Den som icke viste aff nogen Synd/ den giorde Gud til Synd**/ (det er/ til en Syndskyld oc syndebod) **for oss/ Paa det at wi vdi hannem skulde bliffue den Retfærdighed/ som gielder faar Gud**/ det er/ paa det at Gud kunde stillis til freds ved hannem/ oc hans Retfærdighed kunde regnis oss til Retfærdighed faar Gud. Oc en anden sted siger hand: **Christus er Louens fuldkomelse/ alle dem til Retfærdighed som tro.**

III. Christi velgierninger imod Menniskens Kiøn.

2. Corinth. 5

Roman. 10.

Den

IIII. Huorledis wi bliffue delactige Christi velgierninger.

Iohan. 3.

Roman. 10.

1. Timoth. 2

Iohan. 3.

Psalm. 119

Den fierde oc sidste Part aff denne Gud Faders predicken er/huorledis wi kunde bliffue delactige i Christi velgierninger/Der om lærer Gud Fader oss/met dette sit Mandat oc Befalning/ som saa liuder: **Hannem skulle i høre.** Thi huo som hører hannem oc troer paa hannem/ hand bliffuer salig/ Efftersi at Troen som kommer aff Guds Ords hørelse/ hun giør Mennisken delactige vdi Christi velgierninger. Efftersi da at denne Gud Faders befalning komer alle Mennisske ved / da følger visselige der aff/at Gud vil at alle Mennisske skulle bliffue salige ved Christum/ oc hand vil ingen haffue fordømt: Derfaare er det deris egen skyld som bliffue fortaffte oc fordømde/ Fordi at de haffue mere elskt Mørcket end det klare Euangelij Lius / som er en klar Lyete for vore Fødder / oc it Blus paa vore Veye / ved huilcket Mennisken føris oc ledis til det euige Liff oc Salighed/ ved Jesum Christum vor Meglere oc eniste Saliggiørere / Huilcken met sin Fader oc den HelligAand/ som en eniste sand euig Gud/skee loff / Prijs / Heder / ære oc tacksigelse / aff alle Mennisske i all Euighed / Amen/

A M E N.

Ende paa alle Søndags Euangelia/ fra Pintze dag til Aduent.

Forklaring

Paa Euangelia/ som predickis oc læsis i Kirckerne paa Fester oc Helligedage/ saa mange som i Danmarckis oc Norgis Riger/ effter Ordinantzen holdis hellige huilcke for deris visse steds skyld vdi Calendario/ icke met lempe/ kunde indføris iblant Søndagis Euangelia.

PSALM. CXIX.

HERRE/ naar ieg betencker huorledis du haffuer dømt fra Verdens begyndelse/ da bliffuer ieg trøstet.

Prentet i Kiøbenhaffn/ hos Henrich Waldkirch.

ANNO

M. DC.

PSALM. IV.

Vider dog at HERREN fører sine Helgen vnderlige / HERREN hører naar ieg raaber til hannem.

EPHES. II.

I ere icke nu mere Giester oc Fremmede / Men I ere Borgere met de Hellige / oc Guds Indbyggere / opbygde paa Apostlernis oc Propheternis Grunduaal.

PSALM. XXXVII.

HERREN forlader icke sine Helgen / De bliffue beuarede euindelige / Men de Vgudeligis Sæd skal oprycktis.

Paa Marie Renselsis dag/

som wi kalde Kyndelmisse dag/ Euangelium / Lucæ i det II. Capittel.

DEr Mariæ renselsis dage effter Mosi Low komme/ Da førde de Jesum til Jerusalem/ at de skulde der lade hannem komme faar Herren/ Lige som det oc staar screffuet i Herrens Low: Allehaande Mandkiøn / som først obner Moders Liff/ skal kaldis Herren helligt / Oc at de skulde giffue Offer / effter som sagt er i Herrens Low / it par Turtelduer/ eller to vnge Duer. Oc see/ der vaar it Menniske vdi Jerusalem/ som hed Simeon/ oc samme Menniske vaar from oc gudfryctig/ oc hand ventede Jsraels trøst/ oc den Hellig Aand vaar i hannem. Oc hand fick Suar aff den Hellig Aand / at hand skulde icke dø/ før end hand finge HERRENS Christ at see. Oc hand kom i Templet aff Aandens oprørelse. Oc der Forældrene førde Barnet Jesum i Templet/ at de skulde giøre faar hannem/ lige som

Denne Hør-tid kaldis Kyndelmisse oc haffuer sit Naffn aff Lius/ thi dette ord Kyndel/ som endnu er i brug paa Jsland/ er it gammelt danske ord/ oc mercker lius. Oc er det vden tuil kommet aff det Latinske Ord/ Candela. Saa er Kyndelmisse/ saa meget som Liusmisse eller Lichtmisse. Fordi paa denne dag pleyede Papisterne at vie Lius/ huilcke der skulde siden giffuis dem i Haanden / som laa paa deris yderste.

mand

mand pleyer effter Louen/ Da tog hand hannem paa sine Arme/ oc loffuede Gud/ oc sagde: HERRE/ Lad nu din Tienere fare i fred/ lige som du haffuer sagt. Thi mine Oyen haffue seet din Frelsere. Huilcken du beredde faar alle Folck. It Liws til at opliuse Hedningene/ Oc dit Folck Israel til en Herlighed.

Forklaring paa dette Euangelium.

PAa denne Fest oc Høytid forklaris en Part aff Christi historie/ som er/ huorledis hand bleff offret i Templet effter Mosi Low/ Oc huorledis den fromme retfærdige Mand Simeon bekiende denne JEsum/ Jomfru Mariæ Søn/ at vere Verdens Frelsere/ oc det aff den Hellig-Aands indskiudelse/ aff huilcken hand haffde faaet Suar/ at hand aldrig skulde dø aff Verden/ før end hand met sine legemlige Øyen haffde seet den HERRE Christum: Oc der hand fick hannem at see/ tog hand hannem paa sine Arme/ oc velsignede hannem: Der hand det haffde giort/ da beuiser hand sin Tacknemmelighed mod Gud/ met en deylig Loffsang. Paa det at wi diss bedre kunde acte Christi Historie/ huorledis hun henger sammen/ da skulle wi nu her ihukomme oc betencke det som wi tilforn haffue hørt om Christo fra Jule dag/ hid indtil. Wi haffue først hørt om hans glædelige oc naaderige Fødsel/ at hand er født i Bethlehem. Dernæst/ om hans Omskærelse/ at hand bleff omskaaren den otende dag. Siden huorledis hand bleff besøgt oc bekient aff de Vise aff Østerlandene/ huilcke der oc beuiste hannem ære/ oc offrede hannem Guld/ Røgelse oc Mirrha. Nu effterfølger huorledis hand bleff offret i Templet/ effter Mosi Low/ den tid sex Uger effter hans Fødsel vaare forløbne. Aff denne Text som nu bleff oplæst/ ville wi ansee disse tre effterfølgendis Artickle.

Den Første.
Om Christi Offring i Templen.

Den Anden
Om Simeon huad hand vaar for en/ oc om hans velsignelse.

Den Tredie.
Om Simeons Loffsang.

Om den Første

Fem Sager hui Gud skickede saa mange offer i det gamle Testamente

GVd haffde skicket oc ordineret mange atskillige slags Offre i det gamle Testamente/ icke for den sag skyld/ at Menniskene kunde ved de Gierninger oc Offer bliffue retfærdige faar Gud/ oc der ved bliffue salige: Thi der som

der som Oxeblod or Buckeblod kunde afftoet Menniskens Synder/ da haffde icke Christus kommet til Verden vdi kiødet/ oc met sit Legemis Offer affslæt Synden: Men der vaare andre drabelige oc merckelige Sager til/ huorfaare Gud skickede de mangfaaldige Offer/ Iblant huilcke Sager disse ere de besynderligste.

I. At affuerie Affguderi.

Den første Sag vaar/ at Gud vilde met denne øffuelse forhindre oc affuerie Affguderi. For efferdi at alle Menniske/ end ocsaa de allergroffuiste oc vildiste i Verden/ haffue io nogen mening oc tancke at ville tiene Gud/ da ville de effter deris mening oc gode tycke/ skicke vijs oc maade at tiene oc ære hannem met: Men effterdi at ingen tieniste er Gud behagelig/ vden den som hand selff haffuer indskicket/ da haffuer hand selff ved sin Tienere Mosen indskicket atskillige maader oc vijs/ huor met hand vilde æris oc tienis/ paa det at det Jødske Folck kunde met disse mange Offer/ oc atskillige slags Gudstieniste/ som Gud haffde befalet/ forhindris fra Affguderi/ oc tiene den eniste Gud/ som vdledde dem aff Egypti Land/ oc beuiste dem mange andre vtallige oc vsigelige Velgierninger/ baade Aandelige oc legemlige.

II. Opueckelse til Gudfryctighed.

Den anden Sag vaar/ at deris induaartis Gudelighed kunde i nogen maade styrckis oc øffuis ved disse vduaartis gierninger. Thi de vduaartis Offer vaare icke i dem selff nogen Gudstieniste/ som hannem behagede: Men de vaare ickon en opueckelse oc tilskyndelse til den rette oc sande Gudstieniste. Huilcket wi kunde see aff Esaia Prophete/ huor HErren vedmis oc kedis ved de vduaartis Offer/ Naar der icke er en retsindig induaartis Gudelighed hos. Saa siger HERREN: Jeg seer til den Fattige/ oc til den som haffuer en sønderknuset Aand/ oc som fryćter sig for mit Ord. Thi huo som slacter en Oxe/ hand er lige som den der slar en Mand thiel. Huo som offrer it Faar/ hand er lige som den der slar Halsen i sønder paa en Hund. Huo som bær Madoffer frem/ hand er lige som den der offrer Suineblod. Huo som tencker paa Røgelse/ hand er lige som den der loffuer wret. Saadant vduelle de i deris veye/ oc deris Siæl haffuer behagelighed i deris Værstyggelighed. Derfaare vil ieg oc vduelle det som de bespaatte/ oc føre det offuer dem som de sky faare: Fordi at ieg kaldede oc ingen suarede/ oc ieg talede oc de hørde det icke/ Men de giorde det som mig ilde behagede/ oc vdualde det som ieg icke vilde. Aff disse ord kunde wi klarlige see/ baade at vduaartis Ceremonier oc Gudstieniste

Esai. 66.

Disse ord lære oss/ at Papisternis gode mening kand icke vndskylde deris Affguderi oc Helgens paakaldelse etc. Det vil intet hielpe dem at mand siger/ de giør det i en god Mening.

er hannem icke behagelig i sig selff/ vden den skeer aff it ret gudfryctigt Hierte/ effter hans befalning: Ocsaa disligeste/ at den maade oc viis at tiene hannem met/ som wi selff vduelle oc optencke/ er hannem icke behagelig. Thi hand vil at wi skulle tiene hannem effter hans ord/ oc icke effter vor gode mening oc tycke/ som tilforn tit oc offte sagt er.

III. Tacknemmeligheds tegn.

Den tredie Sag vaar/ at Jødernis offer skulde vere it almindeligt oc obenbare tegn til deris Tacksigelse oc Tacknemmelighed mod Gud/ aff huilcke offer det Folck bleff baade opuact oc styrcket i Guds Fryct/ oc der met obenbare beuiste oc bekiende sig at tiene den eniste euige Gud/ som vnderlige fødde dem i Ørcken/ oc førde dem ind i Canaans Land.

IIII. At stadfeste Predicke embede.

Den fierde sag vaar/ at Guds ords tieniste kunde der met stadfestis: At Presterne oc Tienerne som skulde tage vare paa Templen oc Gudstieniste/ kunde haffue der aff det som de kunde leffue ved/ oc føde sig met/ Derfaare haffde Gud skicket oc sæt/ huad Presterne skulde haffue aff det som skulde offris. Sancte Pouel siger: Huo som tien Alteret/ hand skal leffue aff Alteret. Oc CHRistus siger: En Arbeydere er sin Løn værd. S. Pouel siger ocsaa til Timotheum/ at de som rettelige oc vel staa deris Kald oc Embede for/ ere dobbelt ære værde/ oc besynderlige de som arbeyde i Ordet oc Lærdommen. Derfaare haffde de i fordom tid den viis oc vane vdi den Christne Kircke/ at naar de komme tilsammen at høre Guds ord oc vddele de høyuærdige Sacramenter/ da lagde de gudfryctige altid noget tisammen/ effter deris effne oc formue/ til Guds ords tieneris oc fattige Folckis føde oc vnderholdning: Huilcket samstud der kaldedis Collecta. Der aff er det oc kommet at mand giffuer Tiende aff Korn oc Queg oc anden Grøde til Kirckerieneris Løn oc vnderholdning.

1. Corint. 9
Matth. 10.
1. Timoth. 5

V. Figur til Christi Offer.

Den femte Sag vaar/ at disse mangfaaldige Offer skulde vere en Figur oc betegnelse om Christi offer/ oc som it foruidende om Christi Tilkommelse til Verden. Det actede de fromme oc Gudfryctige saare vel i deris offer/ Det ansaa Abel/ Noe/ Abraham/ Isaac/ Jacob/ etc. Thi naar de giorde deris offer/ da giorde de dem icke i den Mening/ at de vilde met saadanne Offer affslætte deris Synder: Men de saae lenger hen/ de forlode sig paa Christi Offer/ ved hues krafft deris Synder bleffue affslætte. Naar Abel giorde sine Offer/ da haffuer hand altid hafft saadanne tancker. Først/ naar hand saa Blodet som bleff vdstyrt aff det Queg oc Fæ som skulde offris/ da haffuer hand tenckt paa det gantske Menniskens kiøns synder/ met huilcke de haffde fortient euig straff. Dernæst haffuer hand seet hen til det som offeret betegnede/ Thi hand betenckte at hans Offer vaar it tegn til den foriætte Quindens Sæd/ det er til Christum/ som met sit offer skulde vdslætte alle Verdens synder. Siden haffuer fremdelis hans Tro her aff voxt oc formeret sig/ ved huil-

Abels tancke i hans Offer.
1.
2.

ved huilcken Tro hand baade er bleffuen retfærdig faar Gud / oc er bleffuen hannem behagelig. Effter denne Tro følde paa det sidste Tacknemmelighed oc it nyt Leffnet. I saa maade haffue de veret Gud behagelige met deris Offer i det gamle Testamente.

4

Dette maa saa vere sagt i almindelighed om de Offer vdi det gamle Testamente: Nu vil ieg tale om det slags Offer / som neffnis i dette Euangelio.

OM Barselquinde vaare tuende Louer giffne.

Low om Barselquinde. Leuit. 12.

1. Den ene vaar om Moderen / huor mange Vger hun skulde 2. holde sig inde i Huset / oc icke giffue sig vd iblant Folck: Den anden vaar om Barnet / som vaar født / huorledis mand skulde der met handle.

I. Om Moderen.

Om Moderen vaar saadan en Low / at naar en Quinde fødde it Drengebaarn / da skulde hun bliffue hiemme / oc holde sig fra Folck i tre oc tredive dage / Men der som hun fødde en Pige / da skulde hun vere dobbelt saa lenge inde / det er / i sex oc tresindstiue dage. Dette skede icke for Quindens vværdigheds skyld / som mange daarlige Menniske mene / men for to andre merckelige Sagers skyld / den ene Sag vaar Nødtørfftigheden / Den anden vaar det som der ved betegnedis oc bemercktis. Nødtørfftigheden vaar / at her met skulde haffuis omsorge for Quindens karsthed oc helbrede. Thi effter den store Pine oc Sorge hun haffuer lidt i sin Barnefødsel / haffuer hun ro oc huile behoff / at hun diss bedre kand komme igien til sin Sundhed oc Karsthed: Oc skulle alle ærlige Dannemend i den tid giffue act paa / oc acte deris Hustruers skrøbelighed oc vilkaar / icke da bemøde dem met arbeyde / Sorge / Harm / eller oc andet som vtilbørligt er / som mange groffue Tylpel oc vforstandige Mend giøre / der icke skone oc spare deris Hustruer vdi deris Barselseng / mere end en anden tid. Oc Quinderne skulle ocsaa selff holde denne naturlige Low / at de holde sig hiemme i Huset / baade for deris egen skyld / oc for andre Sager / Icke løbe strax vd ote eller fiorten dage effter deris Barnefødsel / som mange vdyder giøre / Huor met de giffue Aarsage at andre fattige skrøbelige Quinder / som icke ere saa stercke aff Naturen som de ere / bliffue der offuer bespaattede oc foractede / besynderlige de som haffue onde oc haarde Mend. Betegnelsen oc bemerckelsen vaar / at i det en Barselquinde vaar vdeluct fra Kircken som der staar vdi Mosi Low / at hun skulde intet helligt røre ved / * hun maatte icke komme i Helligdommen / Der ved betegnedis / at alle de som ere fødde aff Adam / de ere vdeluct fra Gud for Syndens skyld / i huilcken de bleffue fødde / oc derfaare haffue de vor HERRIS Jesu Christi Soneoffer behoff.

To Sager hui Barselquinder skulde holde sig i Huset.

I. Nødtørfftighed.

2. Betegnelse.

* Her forstaae wi nu oc Barselquinder at de ere vden Kircken.

DEn anden Low vaar om Barnet / som vaar født til Verden / Der om vaar it almindeligt Bud om alle Børn / oc it besynderligt om de førstefødde Børn / som først obnede Moderens Liff.

II. Om Barnet

Den

Den almindelige Low oc Mandat om alle Børn vaar / at naar renselsis dagene haffde ende / i huilcke hun vaar indeluct fra Menigheden / da skulde der offris for børnene / huad heller det vaar Drenge eller Pige børn / i huad slags Folck de vaare fødde aff. Dette Offer paaminte først / at Børnene som vaare fødde til Verden / vaare arme Syndere / oc derfaare haffde de renselse oc Syndernis forladelse behoff. Dernæst at de ved denne vijs oc maade skulde offris Herren oc helligis hannem. Fremdelis / at Forældrene skulde vide / at de føde deris Børn for den skyld at de skulde tiene Gud / oc icke for at de skulde tiene dem. For det sidste skulde disse Offer vere it Tegn oc paamindelse om Christi Offer / som skulde offris for alle Folck / baade for Børn oc gamle Menniske.

Almindelig Low om alle Børn. *Huad dette Offer betyde.* 1. 2. 3. 4.

Det besynderlige Bud oc Low / som vaar om de førstefødde Børn / det kom baade Mennisken ved / ocsaa disligeste Queg oc Fæ / at de skulde allesammen affskillis / offris Gud oc høre hannem til / Oc vaar sæt i Louen huor met de skulde løsis / aff de slecter som icke vaare forordinerede til Kirckenienisten / Disligeste huor met Førstefødinge aff det Queg som icke tiente til Offer skulde løsis / saa som en Førstefødinge aff it Asen skulde løsis met it Faar etc. Denne Low om Førstefødinge vaar giffuen aff Gud / Først til en hukommelse om den store Velgierning som Gud beuiste Israels Folck i Egipten / i det at hand sparde deris Førstefødinge / oc ihielslog alle Førstefødde i Egipten baade aff Mennisken oc Queg / saa at Kongens egen førstefødde Søn bleff ocsaa ihielslagen met de andre. At denne velgierning icke skulde glemmis / da stickede Gud denne Low / til en euig Amindelse. Dernæst vaar samme Low ocsaa giffuen til it foruidende oc betegnelse / at Israel skulde vide tilforn / at dette Offer betyde at Guds enbaarne / oc Jomfru Mariæ førstefødde Søn / skulde i sin tid offris / til at fri det gantske Menniskens Kiøn / aff den Aandelige Egiptiske trældom / som er / aff Synden oc hendis straff. Det maa nu vere sagt om denne Low / oc huad hun bemerckede: Nu ville wi tale om Christi offring i Templet.

Besynderlig Low om Førstefødinge. *Exod. 13.* *Aarsagen til denne Low.* *1.* *2.*

GUds Low befoel / at alle Førstefødinge som vaare vndfangne aff Mands Sæd / de skulde i saa maade offris / Men CHristus vaar icke saa vndfangen som andre Menniske / men hand vaar vndfangen aff den hellig Aand / oc født aff en kyst oc reen Jomfru: Derfaare vaar hand icke denne Low vndergiffuen / oc tuingt til at hand skulde offris i Templet oc løsis igien / saa som andre Førstefødinge. Her suarer ieg saa til: Christus vaar ocsaa fri / at hand icke haffde hafft behoff at lade sig vndfange oc føde / oc bliffue Menniske / oc der effter lade sig omskære / oc lide død oc pine for vor skyld: Men den som vaar fri / hand bleff alle Tieneris Tienere / at hand vilde giøre dem alle fri: Eller som Augustinus siger: Deus factus est Homo, ut homines Deos faceret: det er / Gud bleff Menniske / paa det at hand vilde giøre Menniskene til Guder. Oc S. Pouel siger:

Om Christi offring i Templet. *Giensigelse.* *Suar.* *Augustinus.*

Guds

Guds Søn bleff Louen vnderdannig/ at hand vilde forløse dem som vaare vnder Louen. Oc for den Sag skyld vilde denne Jomfru Marie førstefødde Søn offris vdi Templen.

Galat. 4.

Men huorledis er hand den Førstefødde? Der vaar aldrig nogen saadan Førstefødning som hand er. Thi først er hand en 1. Førstefødning paa sin Guddommelige Naturis vegne: Thi hand er Guds euige Søn/ saa som hand selff siger i Psalmen: HERREN sagde til mig/ Du est min Søn/ J dag fødde ieg dig. 2. Dernæst/ er hand ocsaa en Førstefødning paa sin Mandoms vegne/ Oc er Jomfru Marie førstefødde Søn/ Thi hun fødde aldrig nogen faar hannem/ oc icke heller effter hannem. Fremdelis er hand 3. ocsaa en Førstefødningpaa Naadens vegne: Thi hand er det allerførste Menniske som er født/ der haffuer veret offret Gud/ oc veret 4. hannem behagelig aff sig selff/ oc for sin egen skyld. Herforuden er hand ocsaa en Førstefødning paa sin krafftis vegne/ for hand er 5. den første grøde aff dem som opstaa fra de Døde. For det sidste er hand oc i saa maade en Førstefødning/ at wi allesammen formedelst hannem skulle fødis ny Menniske.

Huorledis Christus er en Førstefødning.

Psalm 2

1. Corint. 15

HErforuden haffue wi ocsaa her at acte/ at Jomfru Maria offrer it par Turtelduer/ eller to vnge Duer/ som Euangelisten siger/ Huor aff wi see at hun haffuer veret arm oc fattig: Thi de Rige offrede it Lam/ som det vaar befalet i Guds Low. Her aff skulle wi lære/ at wi skulle icke skammis eller bluis ved vort armod oc fattigdom. Christus vilde fødis i fattigdom for vor skyld/ paa det at hand vilde giøre oss alle Rige met saa skel at wi met Tacknemmelighed anamme hans Rigdom.

Om Jomfru Marie offer oc hendis armod.

Maria offrer icke Lam Thi hun bær det rette vbesmittede Guds Lam met sig til Kircken/ som borttager alle Synden.

Om den Anden.

OC see/ der vaar it Menniske vdi Jerusalem/ som hed Simeon/ oc samme Menniske vaar from oc gudfryctig/ oc hand ventede Jsraels trøst/ oc den HelligAand vaar i hannem. Oc hand fick Suar aff den HelligAand/ at hand skulde icke dø/ før end hand finge HERRENS Christ at see. Oc hand kom i Templet aff Aandens oprørelse. Oc der Forældrene førde Barnet Jesum i Templet/ at de skulde giøre faar hannem/ lige som mand pleyer effter Louen/ da tog hand hannem paa sine Arme/ oc loffuede Gud. J disse ord haffue wi først Simeons beskriffuelse/ huad hand vaar for en. Dernæst/ ocsaa hans velsignelse/

at hand tog Barnet Jesum i Faffn oc loffuede Gud derfor. Først loffuis Simeon oc rosis aff sin Fromhed oc Retfærdighed/ som her staar at **hand vaar from.** Thi hand haffuer saaledis leffuet oc skicket sig iblant dem / som hand haffuer hafft omgengelse met/ saa at hand haffuer veret anseet oc priset aff alle for en from oc retfærdig Dannemand. Det er icke Euangelistens mening vdi disse ord/at Simeon vaar saaledis retfærdig/at hand icke skulde haffue Christi Retfærdighed behoff/ Thi hand bekiender i sin Loffsang/at Christus er hans Saliggiørere: Men hans mening er / at hand leffde saa wstraffelig oc ærlige iblant Folck / at hand giorde ingen ont/ brugte icke Suig eller bedregeri imod nogen/ men giorde huer Mand gaat aff sin effne/ oc giorde ingen andet skel/ end som hand vilde hende oc haffue. Den som saa leffuer / den kalder Cicero en from Mand/ oc hand holdis aff alle for en retsindig from Dannemand. Dernæst roser Euangelisten hannem aff sin Gudelighed oc Gudfryctighed/ i det hand siger/ at **hand fryctede Gud.** Met dette ord Fryct forstaas all Gudstieniste: For den som fryc-ter Gud/ hand baade tager sig vare for alt det som hand veed at Gud kand fortørnis met/ oc giør det som hand veed hannem at vere behageligt oc teckeligt. Denne Fryct haffuer sin begyndelse oc 1. opspring aff Troen. Der er it andet slags Guds fryct/ som er vden 2. Troen/ den Fryct er icke nogen behagelig Gudstieniste / Saadan Fryct er i alle wgudelige Menniske/ Thi de befrytte sig altid for Guds Dom/ oc vilde meget heller at Gud vaare icke til/ end at de skulde pinis oc plagis for deris Synder. Saadan vaar icke den Fryct der vaar i Simeon / som her omtalis/ Hand fryctede icke i saa maade for Gud. Thi der følger effter vdi Texten / at **hand ventede Jsraels Trøst oc Forløsning** / Huor met der giffuis tilkiende/ at hand inderlige oc aff Hiertet begerede oc foruentede/ at Christus skulde komme til Verden: Thi hand viste at Jacob Patriarckis oc Daniels Spaadom om tiden / paa huilcken Messias skulde komme/ den vaar nu fuldkommen. Der faare haffde hand en Hiertens lengelse oc Attraa / oc bad Gud om at hand maatte leffue saalenge / at hand kunde faa CHristum at see. Oc det vaar icke vnder/ at hand met saadan lengelse oc Attraa foruentede Christi Tilkommelse/ Fordi at **den HelligAand vaar met hannem** / som Euangelisten siger/ det er/ der vaare mange oc atskillige den HelligAands gaffuer vdi hannem / som optende oc opuackte Troen vdi hannem.

Simeons dyder.
I. Fromhed oc Retfærdighed.
2. Gudfryctighed.
Tu slags Guds fryct.
3. Haab om trøst ved Christi Tilkommelse.
Genes. 49
Dan. 9.
4. Den hellig Aand vaar i hannem.

HVorledis lønte Gud Simeon/ for saadan sin Gudelighed? Der til suarer Euangelisten oc siger: **Hand fick Suar aff den HelligAand / at hand skulde icke dø / før end hand finge CHRistum at see.** Den samme HelligAand oprørde hannem

Huorledis Gud lønte Simeonis Gudelighed

hannem ocsaa/ at hand kom i Templen/ lige paa den same tid som Christus bleff der offret. Men huad giorde hand der hand kom did hen? Euangelisten siger/ at der Joseph oc Maria baare Barnet Jesum i Templen/ da gaar Simeon strax til oc tager det i sin Faffn oc tacker den almectigste Gud/ som haffuer veret viss oc trofast i sit Løffte/ oc haffuer holdet det som hand haffuer loffuet baade hannem/ oc de hellige Forfædre aff Verdens begyndelse. Nu haffuer denne frome gamle Dannemand faaet det hand saa lenge haffuer traadt oc lengdis effter/ oc met saa stor Attraa haffuer begeret. Hand bestaar ocsaa obenbare om Jesu Christo/ oc giffuer hannem det vidnesbyrd/ at hand er den sande Messias/ der Gud haffde loffuet oc tilsagt de hellige Fædre/ vdi det gamle Testamente.

Saa see wi her huad Simeon vaar for en Mand/ oc huorledis vor HERRE lønte hannem for sin Gudelighed: Nu ville wi sætte oss hans Exempel for/ oc see huad wi der aff skulle lære. Først skulle alle gamle Folck (oc de vnge met) lære aff hannem/ at lige som hand foruentede Christum oc Jsraels trøst/ saa skulle de ocsaa ved Christum foruente en glædelig Forløsning aff alt ont. De skulle ocsaa lære aff hannem at frycte Gud/ at leffue retfærdelige oc Christelige iblant huer andre i Verden/ oc ingen giøre andet skel/ end som de ville selff hende oc haffue/ som Christus selff befaler der hand siger: **Alt det som i ville at Folck skal giøre eder/ det giøre i dem.** De skulle lære at tage Christum i Faffn/ det er/ at anamme hannem vdi deris Hierter/ hannem skulle de forkynde/ loffue/ prise oc bekiende. Der som de det giøre/ da skulle de i fremtiden/ met Simeon/ faa en offuerflødig løn i Himmerigs rige/ som skal vare til euig tid.

Lærdom aff Simeons Exempel.

Matth 7. Luc. 6.

Om den Tredie.

NV efftersølger Simeons deylige Loffsang/ met huilcken hand loffuer oc priser den almectige euige Gud/ oc beuiser sin tacknemmelighed: Saa siger hand: **HERRE/ Lad nu din Tienere fare i fred/ lige som du haffuer sagt. Thi mine Oyen haffue seet din Frelsere/ Som du beredde faar alle Folck. Et Lius til at opliuse Hedningene/ Oc dit Folck Jsrael til en Herlighed.** Denne Simeons Loffsang haffuer veret siungen i mange Aar i den Christne Menighed/ oc wi pleye ocsaa siundem at siunge denne Sang/ naar Lig begraffuis. Thi hand indeholder vdi sig en smuck Lærdom om Christo/ oc hand lærer oss/ huor wi skulle faa den største Trøst oc Husualelse/ besynderlige naar wi skulle skillis fra denne Verden. Men paa det at wi diss bedre kunde

Simeons Loffsang.

Denne sang delis i to parter.

kunde forstaa denne deylige Loffsang/da vil ieg skiffte den i to parter: I den første part glæder den fromme gamle Simeon sig ved sig selff/ at hand haffuer lefft den dag/ at hand haffuer faaet CHristum at see: I den anden part opregner hand kaartelige CHRIsti vor Kongis Velgierninger/ som hand beuiser den gantske Verden.

I. Simeon glæder sig ved sig selff.

DEn første part aff denne Sang liuder saaledis: HERRE/ Lad nu din Tienere fare i Fred/ lige som du haffuer sagt. Thi mine Øyen haffue seet din Frelsere. Her glæder sig den fromme gamle Dannemand Simeon ved sig selff/ at hand haffuer faaet CHRistum at see met sine legemlige Øyen/ som hannem vaar loffuet aff den HelligAand. Oc endog at hand lang tid tilforn haffde seet Christum met sin Troes Øyen/saa som Christus siger om Abraham hos Johannem: Abraham saa min dag oc glade sig: Dog alligeuel/ effterdi at hand haffuer faaet løffte oc tilsagn aff den HelligAand/at hand skal visselige saa Christum at see met sine legemlige Øyen/ før end hand døer aff Verden/da bliffuer hand nu saa offuermaade Hiertens glad aff denne legemlige Siun/ at hand aldrig vil begere at leffue en dag lenger vdi Verden/Men aff en sterck oc stadig Tro til Gud/begerer nu forløsning/ at Gud vil nu lade hannem fare i Fred/ hen til sine Forfædre.

Iohan. 8

Men see mig her/ hand fick Forjættelse/ at hand skulde saa HERRENS Christ at see/ før end hand døde. Der hand nu kommer i Templen eller Kircken/da seer hand ickon it fattigt Barn offris/ * Der siunis ingen vduaartis Herlighed eller Skick paa dette fattige Barn/ Men hand seer intet paa det andet end det som vaar foracteligt. Lader da Simeon sig forarge aff denne vduaartis ringe Anseelse? Ney ingelunde/ Thi det Barn som siunis for hans legemlige Øyen at vere ringe oc foracteligt/ Det siunis for hans Troes Øyen/ at vere gantske stort oc ypperligt. Dette Barn bekiender hand at vere en Konge offuer alle Konger/ oc en HERRE offuer alle HERRER. Hand viste oc vel Zacharie Prophetie om denne Konge/ som saa liuder: See/ din Konge kommer fattig. Hand viste vel at hand vaar icke kommen at hand vilde beside oc indtage disse Verdslige Riger oc Regimente/ men hand vaar kommen/ paa det at hand vilde giffue alle dem Guds Rige/ som tro paa hannem. Her aff skulle wi lære/ at tro Guds ord oc den hellige Scrifft/ oc see CHRistum oc hans Kircke/ icke met legemlige Øyen aleniste/ men meget mere met Troens Øyen.

* Der haffuer vel vden tuil paa den dag veret flere Børn/ Oc saa rigere end dette effterdi at Jøderne vaare it saare grøde som Folck/ oc der vaar ickon en Tempel oc Kircke i alt Jødeland der skulde alle Førstefødinge offris.

Zachar. 9.

Lærdom her aff.

I det at Simeon begerer at Gud vil nu lade hannem fare i Fred/ at hand maa formedelst den legemlige Død/ forløsis oc skillis ved dette bedrøffuelig oc sorgefulde Liff/ da giffuer hand nock-

Christi rige er icke aff Verden.

som

ſom klarlige tilkiende/ at Chriſti Rige er icke aff denne Verden/ ſom hand ſelff bekiende for Pilato/ Men det er it euigt Rige/ ſom ſtaar i en god Samuittigheds fred oc rolighed. Saa er Simeons Mening: HERRE giff mig nu din Naade/ at ieg kand glædelige dø aff denne Verden/ oc fare hen i Fred oc Rolighed. Iohan. 18

Lærdom oc Trøſt for dem ſom ligge for Døden.

Her aff ſkulle wi nu tage Lærdom oc Trøſt. Lærdom ſkulle wi tage her aff/ at Chriſti Aandelige ſiun/ ſom ſkeer ved Troen/ den giør it Menniſke frimodig/ at mand faar en glædelig Affgang aff denne Verden: Fordi huo ſom met ſin troes øyen ſeer Chriſtum før end hand døer/ hand haffuer det rette Liuß ſom hand kand vandre effter til det euige Liff. **Huo ſom efſterfølger mig/** (ſiger Chriſtus) **Hand gaar icke i Mørcke.** Tuert om igien/ huo ſom icke ſeer Chriſtum Aandelige/ det er/ huo ſom icke troer paa hannem/ hand gaar fra denne legemlige Død/ til euig mørckhed oc ælendighed. Stor trøſt haffue wi ocſaa her aff/ thi de ſom ſee Chriſtum met deris troes Øyen i deris Døds ſtund/ de haffue det der de kunde trøſte ſig met: De vide at de ſkulle nu forløſis oc fare i Fred: De vide at de ſkulle icke gaa i Mørcke/ men til it euigt Liuß oc Glæde. Røffueren paa Kaarſſet/ effterdi at hand icke aleniſte ſaa Chriſtum met ſine legemlige Øyen/ der hand vaar kaarsfeſt oc ynckelige metfaren/ oc hengde nøgen oc blodig imellem Himmel oc Jord/ for oſſ arme Syndere: Men hand ſaa hannem ocſaa met ſin troes Øyen/ at vere den ſom ſkulde faa Seyeruinding offuer Døden/ Da hørde hand derfor diſſe Chriſti trøſtelige Ord: **Sandelige ſiger ieg dig/ J dag ſkalt du vere met mig i Paradis.** Lige ſaa S. Staffen der hand ſkulde dø/ da ſaa hand CHRiſtum ſtaa hos Guds høyre Haand/ oc ſagde derfaare til HERRen met ſtor Hiertens lyſt oc glæde: **Herre Jeſu anam min Aand.** Lige ſaa ſkalt du ocſaa giøre/ naar ſiugen trenger dig oc ſætter hart ind til dig/ da ſee til Chriſtum din Saliggiørere met en ſtadig Tro/ oc beger aff hannem/ at hand vil lade dig ſin Tienere fare i Fred/ det er/ at hand vil vnde oc tilſtede dig at ſkillis fra dette Liff/ oc indgaa vdi den euige ro oc huile/ ſom alle trofaſte er loffuet oc tilſagt. Denne tancke ſkal ſaa langt komme oſſ/ at wi ſtadelige oc driſtelige ſkulle forſmaa oc foracte denne Verden/ oc alt dette Liffs Gienuordighed oc ælendighed/ oc trøſte oſſ met det Haab wi haffue om den euige Salighed/ ſom den oſſ loffuet haffuer/ der icke kand liue. Det er nu den første Part aff denne Loffſang.

I. Lærdom

Iohan. 8.

2. Trøſt.

Bemiſning met exempel Luc. 23.

Actor. 7.

II. Chriſti velgierninger opregnis.

DEn anden part aff denne Sang liuder ſaaledis: **Huilcken du beredde for alle Folck. Jt Liuß til at opliuſe Hedningene/ oc dit Folck Jſrael til en Herlighed.** Vdi diſſe ord giffuis kaartelige tu ting tilkiende: Det ene/ huad Chriſti velgierninger er mod Menniſkens kiøn: Det andet huem diſſe velgierninger ere

Tu ting her at acte.

 ger ere

I. Christi velgierninger.

ger ere actet oc beskicket. Christi velgierninger opregner hand her synderlige tre at vere/ som er: Salighed/Lius oc Herlighed. Derfaare er Verden foruden Christo i Fordømmelse/i mørcket oc i forsmædelse/ for Syndens skyld. Saa tager Christus vor fortiente Forbandelse oc Fordømmelse fra oss/oc giffuer oss Salighed igien/ det giffuer Simeon tilkiende/ i det at hand kalder dette lille Barn Jesum en **Frelsere.** Hand tager ocsaa Mørcket bort/ oc giffuer oss det euige Lius oc Skin igien/ derfor kalder Simeon hannem it **Lius.** Dissligeste tager hand den forsmædelse fra oss/som wi for syndens skyld skulde veret vdi til euig tid/oc giffuer oss ære oc herlighed igien/derfaare kalder Simeon hannem Israels **Herlighed.** Hùad disse ere store oc ypperlige Velgierninger/kand intet Menniske nocksom grandske eller vdsige.

Huem Christi velgierninger ere beskickede.

Huilcke Folck bleffue da delactige i disse velgierninger? Der til suarer Simeon/i det hand siger/at Christus er en Frelsere som er beredt **for alle Folck** / huor met hand giffuer tilkiende/ at Christi velgierninger ere beskickede til alle menniske/Jøder oc Hedninge: Oc mand skal anam̃e dem met troen. Velgierningerne tilbiudis vel alle Menniske/oc ere beredde for alle/ aff Guds store wrandsægelige kierlighed/men der leggis it vilkaar hos: thi det heder/

Marci. 16

Huo som troer hand skal bliffue salig/oc huo som icke troer/hand skal fordømmis. Derfaare/ saa fremt som wi met Simeon begere at vere delactige i Christi store velgierninger/ da lader oss tage denne Jesum vor HERRE oc Saliggiørere i vor Hiertis Arme/oc bliffue fast hos hannem met en stadig tro/saa skal hand lade oss fare i Fred/oc giffue oss den euige Salighed / Lius oc Herlighed. Den samme vor Frelsere/ met sin Fader oc den hellig Aand/skee loff/ prijs/heder oc ære til euig tid/ Amen.

Vor Herris Jesu Christi vndfangesis dag/som wi kalde Mariæ bebudelsis dag/ eller vor Frue dag bebudelse/Euangelium Lucæ i det I. Capittel.

Den siette Maanet bleff Gabriel Engel vdsendt aff Gud / til en Stad i Galilea/ som heder Nazareth / til en Jomfru/ som vaar troloffuet en Mand / ved

ved Naffn Joseph aff Dauids Hus: Oc Jomfruen hed Maria. Oc Engelen kom ind til hende/ oc sagde: Hil vere du Lifsalige/ HERREN er met dig/ du velsignede iblant Quinderne. Oc der hun saa hannem/ forfærdedis hun offuer hans tale/ oc tenckte: Huilcken en Hilsen er det? Oc Engelen sagde til hende: Fryct dig icke Maria/ du haffuer fundet naade hos Gud. See/ du skalt vndfange i Liffuet/ oc føde en Søn/ hans Naffn skalt du kalde Jesus. Hand skal bliffue stor oc kaldis den Høyestis Søn. Oc Gud Herren skal giffue hannem Dauids sin Faders stol/ oc hād skal vere en Konge offuer Jacobs hus euindelige/ oc der skal icke vere ende paa hans Kongerige.

Da sagde Maria til Engelen: Huorledis skal det gaa til? Efftersom ieg veed aff ingen Mand. Engelen svarede oc sagde til hende: Den Hellig Aand skal kōme offuer dig/ oc den Høyestis Krafft skal offuerskugge dig. Derfaare ocsaa det hellige som skal fødis aff dig skal kaldis Guds Søn. Oc see/ Elisabeth din Frencke/ er ocsaa fructsommelig met en Søn/ vdi hendis Alderdom/ oc hun gaar nu i den siette Maanet/ som er i ryete/ at hun er wfructsommelig/ Thi hos Gud er ingen ting wmuelig. Oc Maria sagde: See/ Jeg

er HERRENS Tienerinde/ mig skee lige som du haffuer sagt. Oc Engelen skildis fra hende.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne næruerendis Høytid er beskicket i den Christne Menighed/ at mand da skal tale om Jesu Christi vndfangelse/ som bleff den hellige Jomfru Maria/ ved Guds Engel bebudet oc forkyndet. Thi Gud haffde loffuet i Fordom tid/ try tusinde/ ni hundret oc trysinds tiue Aar for denne tid/ at Quindens Sæd skulde sønderknuse Hugormens Hoffuet/ det er/ hand skulde giøre alle Dieffuelens gierninger til intet/som er Synden oc Døden. Denne Foriættelse tencker nu Gud paa/ den tid der tiden vaar fuldkommen/ oc sender sin Engel til en kyst Jomfru/ huilcken hand bebuder oc forkynder/ at hun skal vndfange aff den HelligAand/ foruden Mand/ oc hun skal føde en Søn/ som skal vere Verdens Saliggiørere. Dette er Summen paa denne Historie/ aff huilcken disse fem efterfølgendis Artickler ere de besynderligste Hoffuetstycker/ huilcke ieg vil nu faaregiffue oc kaartelige forklare.

Genes. 3. 1 Iohan. 3.

Den Første.

Om Gabriels Legation oc vdskickelse

Den Anden

Om Engelens Hilsen.

Den Tredie.

Huorledis Engelen trøster Jomfru Mariam/ der hun bleff forfærdet.

Den Fierde.

Huad denne Legation oc vdskickelse haffuer paa sig.

Den Femte.

Huorledis Maria skal vndfange/ oc bliffue fructsommelig.

Om den Første

Ser stycker oc omstendige vilkaar.

HUi denne Legations oc vdskickelsis beskriffuelse/ haffue wi mange stycker oc omstendige vilkaar at acte/ huilcke wi ville vdgrandske oc ansee huert for sig selff/ paa det at wi der aff kunde faa nogen Lærdom/ oc til Trøst oc Husualelse.

I. Tiden.

I. I den siette Maanet effter S. Hansis vndfangelse.

Først neffner Euangelisten Tiden/ oc siger/ at det skeede I den siette Maanet/ effter at S. Hans Baptista vaar vndfangen/som effter Propheternis spaadom/ skulde bliffue Jesu Christi Forløbere/at paaminde Folcket/at de skulde beredde veyen for deris HERRE oc Konge som nu vilde komme til dem. Oc vaar det nu det tiuende Aar effter at Spiren/oc det Kongelige Regimente vaar taget fra Jøderne. Thi det vaar saaledis forkyndet aff

Jacob Patriarcha/ at den Kongelige Spir skal icke vige fra Juda/ før end den Stercke komer/ det er/ Jøderne skulde altid vere it frit Folck/som skulde icke vere nogle andre omliggendis Konger vndergiffne/ Men skulde haffue Konger oc Regentere aff deris eget Folck/ indtil at Quindens Sæd skulde komme/ som vaar loffuet oc foriæt vore første Forældre. Derfaare beuisis det aff tiden/at denne Jomfruens Søn er den sande Messias. Thi hand bleff vndfangen oc født paa den same tid/som den hellig Aand haffde sagt ved Propheterne/at hand skulde fødis. Dernæst haffue wi oc dagen at acte/paa huilcken dette skede/som vaar den femte oc tiuende dag i Tormaanet. Paa denne dag slactede Jøderne deris Paaske Lam/ som vaar en Figur til vor rette Paaske Lam/ JEsum CHRistum. Paa denne dag bleff CHRistus vndfangen aff den Hellig Aand. Paa denne samme dag bleff hand ocsaa pint oc døde for vore Synder/der hand vaar tretten oc tiue Aar gammel. Oc paa denne same dag mene nogle aff de gamle Lærefædre/at Adam skulde bleffuet skafft. Alt dette her stadfester oc beuiser at Gud er viss oc trofast i sine Løffte oc Foriættelser: Gud forhalede at sende sin Søn til verden/lang tid effter hand det haffde loffuet oc tilsagt/ men hand holt alligeuel ord/oc bleff viss i sit løffte. Guds Søn haffuer loffuet oc tilsagt/ at hand vil komme til Doms/ at døme Leffuendis oc Døde/ det forhaler hand nogen tid: Men hand skal dog visselige komme/ naar det bliffuer hannem teckeligt oc behageligt.

Genes. 49

2. Den femte oc tiuende dag Martij. *Exod. 12.*

1. Corinth. 5.

Lærdom.

Gud er trofast.

Dernæst skulle wi acte/ huad for en Legat oc Sendingebud her vdskickis/ Gabriel Engel bleff vdsent. Huad Sag er der til at hand vdsendis? Det skede først/ paa det at Guds Ordning oc Skick kunde holdis ved mact. Thi lige som Gud pleyede i Fordom tid/ tit oc offte at vdsende sine Engle/som skulde sige Menniskene hans vilie: Lige saa skickis her nu ocsaa en Engel vd/ at tiene Menniskene til Salighed. Fordi det er Englenis rette Kald oc Embede/ som Apostelen lærer til de Hebreer/ saa sigendis: Ere de icke allesammen tienstactige Aander vdsende til tieniste/for deris skyld/som skulle arffue salighed. Dernæst fordi at den onde Engel vaar Arsage til vort første Fald oc Forderffuelse/ da vaar det smuct bequemmeligt oc skickeligt/ at en god Engel skulde vere det første Bud/ som skulde sige Menniskene den gode ny Tidende/ om deris Opreysning oc Salighed. Der foruden stickede det sig ocsaa vel for personens skyld/som hand sendis til/at der sendis en kysk oc hellig Legate/til denne kyske oc rene Jomfru Maria.

II. En Engel vdsendis.

Hebr. 1.

Det tredie stycke oc omstendige vilkaar er/ at denne ypperlige Legat sendis fra Gud. Naar Keysere oc Konger sende deris Legater oc Sendingebud nogen sted hen/ oc mand veed aff deris

III. Engelen sendis fra Gud.

 komme/

komme/da pleyer mand met stor lengelse oc attraa at foruente dem/ paa det at mand ved dem kand faa at vide/ huad saadanne store oc ypperlige Førsters mening oc vilie er: Men see her / Her vdsender den allerypperste Keysere oc Konge sin Legat/ Oc det er it stort oc ypperligt Bud som vdsendis/ Derfaare skulle wi her aff forundre oss/ oc grandgibelige acte huad hans ærende oc bestilling er / at wi oc der aff kunde faa at vide/ huad hans Herris oc Kongis mening oc vilie er mod oss.

IIII. Engelen sendis til Nazareth.

Det fierde omstendige vilkaar er Staden oc Byen som hand sendis til. Texten siger hand bleff sent **til en Stad i Galilea/ som hed Nazareth.** Dette skede fordi / at det vaar saa tilforn sagt ved Propheterne/ at Christus skulde vere aff Nazareth. Dernæst giffuer ocsaa Gud her met tilkiende/ at hand anseer det som er ringe oc foracteligt her i Verden/ Thi Nazareth vaar icken en liden oc foractet By/ som wi kunde see aff Nathanaels Ord hos Johannem/ den tid Philippus sagde hannem / at Messias vaar kommen til Verden/ oc vaar Jesus Josephs Tømermands Søn aff Nazareth/ da siger hand/ **Huad gaat kand der komme aff Nazareth?** Derfaare skal ingen mene sig at vere forskut eller forkast aff Gud/ for den sag skyld at hand er foractet her i Verden aff Mennisken.

Iudic. 13. Matth. 2. — I. 2.

Hand sendis icke til Athene/ der som de allerwisiste vaare. icke til Rom der som de sterckiste vaare/ Icke til Jerusalem/ som de helligste vaare.

V. Engelen sendis til Jomfru Maria.

For det femte skulle wi acte/ huad Person denne Himmelske Legate sendis til. Euangelisten siger / at hand bleff skicket/ **til en Jomfru som hed Maria / som vaar troloffuet en Mand ved naffn Joseph.** Det vaar fornøden behoff / at CHristus skulde vndfangis oc fødis aff en Jomfru/ effter Prophe ternis forkyndelse oc Spaadom/ hand skulde icke saaledis vndfangis som andre Menniske. Fordi der ere fire slags maade oc viis/ met huilcke Menniskene komme til Verden. Den første er den maade oc viis som Adam alene kom til verdẽ/ thi hand bleff skafft aff en Jordklemp. Den anden viis er den/ met huilcken Eua alene kom til verden/ Thi hun bleff skafft aff Adams Riffbeen. Den tredie er den maade/ som CHRistus alene kom til Verden met / Thi hand bleff vndfangen aff den hellig Aand/ oc født aff en reen oc kysk Jomfru. Den fierde er den maade oc viis/ met huilcken alle andre Menniske fødis oc komme til Verden/ thi de vndfangis allesamen aff Mands oc Quindis Sæd.

Genes. 3. Esa. 7.

Fire slags maade at komme til Verden. — 1. 2. 3. 4.

Saa er da Christus vndfangen oc født aff en Jomfru. Først for den Sag skyld/ at der som hand haffde bleffuet vndfangen oc født aff Mand oc Quindis Sæd/ som andre Menniske vndfangis oc fødis/ da haffde hand bleffuet vndfangen oc født i Synden: Men det vaar nødtørfftigt oc tilbørligt/ at den skulde vere fri for all Synd/ som skulde komme til Verden at borttage synden. Dernæst skulde Prophetierne ocsaa fuldkommis/ som haffde sagt oc forkyndet at

Sager hui Christus bleff vndfangen oc føde aff en Jomfru.

det/ at Messias skulde fødis aff en Jomfru foruden Mand. Gud Fader sagde selff vdi Paradis/ **Quindens sæd skal sønderknuse hugormens hoffuet.** Der taler hand om Quinde sæd oc icke om Mands Sæd. Item Jacob Patriarcha sagde: At den Kongelige Spir oc Regimente skulde altid vere hos Jøderne/ indtil at den Stercke/ som skulde fødis aff Quinde foruden Mand/ hand kom til Verden. Herren siger ocsaa hos Esaiam i det 7. Cap. **See en Jomfru er fructsomelig oc skal føde en Søn.** Der foruden vaar det ocsaa bequemmeligt/ at hand skulde vndfangis oc fødis aff en Jomfru/ for vor Aandelig igienfødsels skyld/ som ved Christi Vndfangelse oc Fødsel betegnis/ Huilcken Gienfødsel som icke skeer ved Blod eller Kiødsens vilie/ icke heller aff nogen Mands vilie/ men aff Gud. Derfaare siger Augustinus: Det vaar tilbørligt at Christus vort Hoffuet skulde fødis paa Legemens vegne/ aff en Jomfru met it vnderligt oc stort Mirackel/ paa det at hand der met kunde betegne oc giffue tilkiende/ at hans Lemmer skulde fødis effter Aanden.

Genes. 3. — *Genes. 49.* — *Esa. 7.* — *Iohan. 1.* — *Augustinus.*

At denne Jomfru vaar troloffuet en Mand/ der vaare oc synderlige Sager til. Thi her met prisis det hellige Ecteskaffs ypperlighed oc værdighed: Oc disligeste bleff der met Jomfruens gode rycte oc Naffn beskermet: Ja hendis troloffuede Festemand Joseph vaar hende beskicket aff Gud/ at hand skulde tage vare paa hende/ oc haffue omsorge for hende.

Hui denne Jomfru vaar troloffuet.

For det siette haffue wi her at acte/ at Joseph vaar **aff Dauids Hus** oc Slect. Det vaar ocsaa fornøden at saa maatte skee for Prophetiernis skyld/ at de kunde fuldkommis. Thi det vaar sagt oc forkyndet/ i det gamle Testamente/ at naar Messias skulde komme til Verden/ da skulde hand fødis aff Kong Dauids Slect/ huilcket de Scrifftkloge oc Phariseer vel viste.

VI. Joseph vaar aff Dauids Slect.

Om den Anden.

DEN anden Artickel wi haffue i denne Historie at forhandle/ er Engelens Hilsen/ som saa liuder: **Hil dig du Lifsalige/ HErren er met dig/ du velsignede iblant Quinderne.** Her skulle wi nu komme ihu oc tencke paa Eua vor første Moder/ oc paa den hellige Jomfru Maria/ JEsu CHRisti Moder/ oc acte huor atskillige oc wlige Ord der bleffue sagde til dem. Til Eua sagde Gud/ **Jeg vil skicke dig meget kummer til etc.** Nu vide wi vel at kummer oc iammer er it Tegn til Guds vrede oc fordømelse/ før end mand bliffuer omuent til Gud/ oc troer paa hannem. Men Maria hører her andre ord/ Engelen siger til hende: **Hil dig/**

Maria hører andre ord end Eua hørde. — *Genes. 3.*

eller glæd dig. Oc sætter hand Sagen til / huorfaare hun saa skal glæde sig / i det hand siger: Du naadefulde / eller Lifsali ge / det er / Gud haffuer taget dig til Naade / oc haffuer vdualt dig alene for alle Folck iblant det gantske Menniskens Kiøn / saa at hand haffuer beuist dig en synderlig velgierning for alle Menniske: Herren er met dig / det er / Gud er din Beskermere oc Saliggiørere: Du est velsignet iblant Quinderne / Det er / lige som Eua bleff forbandet iblant alle Quinder / Ja alle Quinder komme vnder Forbandelse oc Fordømelse for hendis skyld: Lige saa est du velsignet / aff Guds yndist oc Naade. Thi dig er saadan en Ære oc Lycksalighed vederfaren / at du skalt vere Moder til den forloffuede Messiam oc Quindens Sæd / som skal giøre Dieffuelens gierninger til intet.

Eua vaar forbandet iblant Quinderne.

Dette er enfaaldigen meningen paa denne Hilsen / huor aff wi lættelige kunde forstaa / huor daarlige de ere / som ville her aff giøre en bøn / met huilcken de ville paakalde Jomfru Maria / tuert imod Guds ord / huilcke ieg vil kaartelige paa denne tid haffue sagt disse ord: Forbandet vere huer den / som paakalder noget Creatur / oc den som henuender Guds Ord oc den hellige Scrifft / til at stadfeste grueligt Affguderi / Guds Søn til foractelse / Den hellige Jomfru Maria til forhaanelse / oc sig selff til euig forderffuelse. Naar mand lærer oc predicker i den Christne Kircke oc Menighed om Bøn oc paakaldelse / da giffuis der ocsaa tilkiende / at Helgens Paakaldelse er Dieffuelens tieniste / som er indført aff hannem i den Christne Kircke.

Papisternis vildfarelse som giør en Bøn aff denne Hilsen.

Om den Tredie.

DEr Maria saa Engelen / forfærdedis hun ved hans tale / oc tenckte ved sig selff / Huilcken en Hilsen er det? Oc Engelen sagde til hende: Fryct dig icke Maria / du haffuer fundet naade hos Gud. See her huad Guds ord giør oc vdretter / Først forskrecker det oc forfærder / Siden husualer det oc trøster: Fryct dig icke / siger Engelen / som hand vilde saa sige: Jeg er icke kommen at ieg vil forfærde dig / eller sige dig nogen sørgelig tidende / Jeg er icke kommen at forkynde Guds vrede offuer dig / Thi du haffuer fundet Naade hos Gud. Det er / Gud haffuer hørt din daglige Bøn oc paakaldelse / met huilcken du haffuer søgt oc leet effter Guds yndist oc Naade / saa haffuer du nu fundet det du haffuer leet effter / som er / Guds Naade oc Barmhiertighed. Her aff haffue wi nu en viss oc fast Lærdom / at Guds Naade aleniste bortdriffuer Redsel oc Fryct. Alt det andet der wi kunde forlade

Guds Ord forskrecker oc trøster.

Lærdom.

oss paa her i Verden/ det haffuer fryct oc fare met sig. Haffuer mand mange Venner i Verden/ der mand forlader sig paa / da er der fryct oc fare hos/ at de icke enten skulde dø fra oss/eller oc/at de skulle forlade oss/ naar wi haffue dem best behoff. Er mand sund oc karsk/ da fryćter mand sig at skulle miste førligheden oc helbreden. Huo som er rig/ oc haffuer meget aff denne Verdens gods / hand kand icke heller vere vden fryct oc fare/ Thi det kand stielis bort/det kand bliffue til Søs/ det kand omkomme ved Ildebrand/ Røffuere etc. oc i andre maade forkommis/Oc naar mand saa haffuer mist det/ saa kand der icke andet end vere sorge paa færde. Huo som er mectig oc veldig i Verden / kand icke heller vere foruden fryct/ Thi der er tit oc offte fryct oc fare paa færde/ at mand skal enten miste sin mact oc befalning/eller oc offueruindis aff dem som sterckere ere Saa see wi at alt det der nogen kand forlade sig paa i Verden/ det haffuer fryct oc redsel met sig/ vden alene Guds Naade/ hun fordriffuer all fryct oc redsel.

Guds ord alene kand bortage redsel oc Fryct.

Her maatte nu nogen sige: Huorledis skal ieg det forstaa? Siger icke Kong Dauid/at den Mand er salig som fryćter HERren/huorledis kand da Guds ord oc naade vere vden fryct? Suar. Det er vel sanden/den som troer paa Gud/oc er vdi hans gunst oc naade/ hand fryćter hannem: Men wi skulle acte/ at der ere tuende slags Guds fryct/det ene slags fryct er foruden Troen/at mand fryćter for Gud/lige som for en grum oc strenge Dommere/oc lige som en Misdedere reds oc fryćter for Dommeren oc Rætter manden. Om denne Fryct taler Johannes Apostel i sin Epistel / der hand saa siger: **Fryct er icke Kierlighed/Men den fuldkomne Kierlighed vddriffuer Fryct.** Denne Fryct kaste Judam i Mishaab oc Fortuilelse / disligeste Cain oc andre saadanne deris lige. Saaledis fryćte oc alle wgudelige Menniske for Gud/ naar de see Guds vredis tegn/eller de komme i nogen fare/ oc deris synder begynder at vaagne vdi deris Samuittighed. Det andet slags fryct skeer aff Troen til Gud/ oc er en ret troens fruct. Denne Fryct er en helligt fryct/ oc giør det at wi daglige oc idelige vandre paa HErrens veye/ oc hun beuarer oss/ at wi icke met vor Synd oc fortrædelighed fortørne vor allerkieriste Fader. Denne Fryct kaldis en sønlig fryct/ fordi at de Gudfryćtige oc retsindige Christne fryćte for Gud/lige som fromme lydige Børn fryćte for deris kiere Forældre/at de tage sig vel vare/ at de icke i nogen maade skulle fortørne dem. Oc det er den Fryct der Dauid omtaler/ der hand mange steder siger: **Salig er den Mand som fryćter HERREN.** Fordi at den som saaledis fryćter Gud hand er vdi Guds yndist oc Naade / Oc huo den haffuer hand kand frilige biude Dieffuelen traadz met all sin list oc konst/ baade i Liff oc i Død. Denne Guds naade/effterdi at hun beholdis ved

Gienſigelse.

Suar.

Tu slags Guds fryct.

1. Foruden Troen.

1. Iohan. 4.

2. Aff troen.

Guds naade huorved wi den beholde

Troen/ oc forøgis ved Gudfryctigheds øffuelse: Da er det tid at wi tage oss vare/ saa at wi icke met vor egen Last oc Synd miste oc tabe hende/ thi der som wi miste den/ da er der intet andet at foruente/ end en ond/ redt/ oc fryctactig Samuittighed/ oc der effter den Euige Fordømelse.

Om den Fierde.

See/ du skalt vndfange i Liffuet/ oc føde en Søn/ hans Naffn skalt du kalde JEsus.

Engelens ærende oc bestilling.

Her røcter nu Engelen sit ærende/ oc giffuer tilkiende for huad Sag skyld hand er vdsent til Mariam/ oc er dette meningen paa disse ord: Jeg forkynder oc siger dig/ effter den almectigste Guds Befalning/ at du skalt nu bliffue Moder at en Søn/ huilcken du skalt føde til Verden/ oc du skalt kalde hannem JEsus. Her haffuer vden tuil den hellige kyske Jomfru tenckt paa den foriætte Quindens Sæd/ som Gud loffuede at skulle ødelegge Dieffuelens gierninger: Hun hører at hende forkyndis paa Guds vegne at hun skal føde en Søn/ huilcken hende befalis at kalde Jesus. Dette Naffn JEsus/ som mercker en Frelsere/ forstod hun (vden tuil) at sættis imod Fordømmelsen oc Døden/ som vore første Forældre fulde vdi formedelst deris offuertrædelse/ i det at de giorde imod Guds Bud. Dette naffn JEsus pleyer mand vidert at forklare paa nyt Aars dag: Derfaare vil ieg nu gaa frembeder i Texten.

Hand skal bliffue stor (siger Engelen) oc skal kaldis den allerhøyestis Søn. Hand maa io visselige met rette kaldis stor/ efferdi at hand er den allmectige euige Guds Søn: Visselige maa hand kaldis stor/ effterdi at hand skulde offueruinde den stercke oc mectige Dieffuel oc hans Rige: Visselige maa hand vere stor/ som skulde giffue oss de allerstørste oc ypperligste gode ting: Visselige maa hand kaldis stor/ hues Kongerige der skal vare til euig tid. Fremdelis siger Engelen: Oc Gud HErren skal giffue hannem Dauids sin Faders Stol/ oc hand skal vere en Konge offuer Jacobs Hus euindelige/ Oc der skal icke vere ende paa hans Kongerige. Der som wi grandgibelige acte denne Beskriffuelse/ huorledis Engelen beskriffuer vor HErre Christum/ da finde wi der vdi fire ting/ som oss ere saare nyttelige at vide om hannem. Thi først/ giffuer hand her hans Mandom oc Menniskelige Natur tilkiende/ i det hand siger/ at hand skal vndfangis oc fødis aff Jomfru Maria. Der hos forglemer hand icke hans Guddom: Thi hand siger/ at hand skal kaldis den allerhøyestis Søn.

Fire ting her at acte/ om Christo.

1.

2.

Den

Den som er den allerhøyestis Søn/ hand er io aff den samme Natur/ som den allerhøyeste er. For det tredie/ i det hand siger/ at hand skal vere stor/ gifuer hand tilkiende/ at hand er en Person i tuende Naturer: Thi endog/ at hand er baade Gud oc Menniske/ dog er hand ickon en Person/ icke to Personer. For det fierde/ taler ocsaa Engelen om hans Embede/ at hand skal kaldis IESVS/ det er/ en Frelsere oc Saliggiørere/ oc hand skal vere en KONGE som skal regnere til euig tid.

3.

4.

Her maatte nu nogen sige: Huorledis kand det met rette sigis om Christo/ at Gud skal giffue hannem Kong Dauids Stol oc Regimente? Efftherdi at hand selff siger/ at hans Rige er icke aff denne Verden/ saa som forfaring ocsaa gaff tilkiende: Nu vaar io Dauids Rige it Verdsligt Rige/ thi hand styrde oc regerede Jødeland/ oc det gantske Israels Rige. Her suarer ieg saa til: Kong Dauid hand haffde ickon en Skygge aff Riget/ Men denne Guds oc Jomfru Mariæ Søn/ er den rette Konge/ oc besider det rette Rige. Kong Dauids Rige oc Regimente vaar en Figur oc betegnelse til Christi Rige/ Derfaare kaldis begge deris Kongerige ickon it Rige/ For det ene betegnede oc bemerckte det andet. Dernæst/ er det ocsaa den hellige Scrifftis viis oc vane/ at hun pleyer at affmale de Himmelske oc Aandelige ting/ met Legemlige figurer oc lignelser/ paa det at vor skrøbelighed kand der met diss ydermere tienis/ saa at wi det diss bedre kunde begribe oc forstaa. Saa affmaler den hellige Scrifft Christi Rige/ oc ligner det imod Dauids Rige/ at wi der aff kunde i nogen maade begribe oc forstaa huordant Christi rige er. For den Sag skyld siger Engelen ret/ at Christus skal beside Dauids Rige/ det er/ det Rige som Kong Dauids Rige bemerckte oc betegnede.

Giensigelse.

Iohan. 18

Suar.

Huorledis Christus besidder Dauids stol.

Scrifftens viis oc vane.

Om den Femte.

DA sagde Maria til Engelen: Huorledis skal det gaa til/ effterdi ieg veed aff ingen Mand? Som hun vilde saa sige: Huorledis kand ieg bliffue Legemlige fructsommelig oc siunlig/ som du siger/ foruden Mand? Effterdi ieg veed intet aff Mand at sige/ da kand ieg io icke føde Barn. Denne hellige oc kyske Jomfru viste vel den ordning oc skick/ som den almectigste Gud haffde skicket/ at Menniskene skulde vndfangis aff Mands oc Quindis Sæd: Oc hun haffde icke hørt eller seet noget Exempel/ at det vaar nogen sted anderledis tilgaaet/ fra den tid at vore første Forældre Adam oc Eua bleffue skaffte. Derfaare effterfølger hun sin fornufftis Dom/ oc Guds ordning oc skick/ oc spør derfaare/ huorledis det kand gaa til/ effterdi hun veed intet aff Mand at sige/ Om denne Vndfangelse oc

Maria forstaar sig icke paa denne vndfangelse

Fødsel

Fødsel skal skee paa nogen ny vijs oc maade? Engelen suarede/ oc sagde til hende: **Den HelligAand skal komme offuer dig/ oc den Høyestis Krafft skal offuerskugge dig. Derfaare skal ocsaa det hellige som skal fødis aff dig kaldis Guds Søn.** Her forklarer Engelen oc siger hende/ huorledis Christus skal vndfangis/ oc siger/ at Naturen skal icke vdrette oc bestille denne Vndfangelse/ men Gud som haffuer skafft oc giort Naturen/ hand skal det vdrette. Som hand vilde saasige: Du skalt icke vndfange oc bliffue fructsommelig aff Mands Sæd/ men aff din egen Sæd alene skalt du føde en Søn/ huilcket Naturen icke skal vdrette oc bestille/ men Guds Naade. Thi den HelligAand skal met sin Guddoms Krafft giøre oc vdrette det/ at aff din Sæd skal fødis it ret naturligt Menniske. Derfaare siger Augustinus: Formedelst Guds Naade oc Krafft/ oc ved den helligAands forarbeydelse/ er det anammet oc vndfanget aff Jomfruens Kiød/ huilcket som er bleffuet it met Ordet: Oc det for den sag skyld/ at der som hand haffde veret vndfangen aff Mands sæd/ da haffde hand veret vreen/ met alle dem som ere fødde aff Adam. Det som er født aff Kiød/ det er Kiød/ det er Løgn/ det er Forfengelighed/ men det vaar tilbørligt/ at det skulde bliffue naade oc Sandhed ved Jesum Christum. Derfaare kunde Jomfru Maria icke vndfange aff Mand/ men det maatte skee ved nogen Guds hemelig krafft: Paa det at den som vaar reen oc hellig foruden all Synd/ hand kunde ocsaa rense oc helliggiøre oss/ i det at hand skulde bliffue sin Fader it helligt oc vbesmittet Offer.

Huorledis Christus skal vndfangis.

Augustinus.

Huorfaare Christus icke bleff vndfangen aff Mand.

Iohan. 2.

Dernæst bleff Christus ocsaa vndfangen aff den helligAand/ at wi skulde vide/ at alt det som hand taler til oss/ ere Faderens egen vilie/ Thi den helligAand er Faderens oc Søñens rette kierlighed. Derforuden er hand ocsaa vndfangen aff den helligAand for den Sag skyld/ at den helligAand er den som giør oss hellige oc rene. Hand bygde oc giorde Christi Legeme/ aff Jomfruens Blod som hand haffde renset/ at det samme Legeme skulde vere rent oc fri for all Synd/ som tilforn sagt er. Disse vaare oc ere de rette Aarsager huorfaare Christus icke skulde vndfangis oc fødis aff Mands sæd/ som andre Menniske/ men aff den HelligAands krafft oc forarbeydelse. Huilcket Engelen giffuer tilkiende/ i det hand siger: **Derfaare skal oc det hellige som fødis aff dig/ kaldis Guds Søn.**

Huorfaare hand bleff vndfangen aff den helligAand.

OC endog at den hellige Jomfru Maria trode disse Engelens ord: Dog alligeuel/ paa det at hendis Tro kand bliffue diss fastere oc sterckere/ legger hand hende it Tegn til/ huor met hun bliffuer diss vissere paa hans Ord. **See/ (siger hand) din Frencke Eli-**

Engelen styrcker Mariæ Tro met it Tegn.

zabeth er ocsaa fructsommelig met en Søn/i sin Alderdom/ Oc hun gaar nu i den siette Maanet/ som vaar i rycte/ at hun vaar wfructsommelig. Som hand vilde saa sige: Du randsager oc betencker ved dig selff/at det er imod Naturen/ oc den ordning som Gud haffuer ordineret oc skicket/ at du som est en Jomfru skalt kunde vndfange oc føde barn foruden Mand/oc alligeuel bliffue en Jomfru: Men ieg vil sige dig noget andet/som ocsaa er imod Naturens ordning oc skick: Din gamle Fencke Elizabeth hun er ocsaa fructsomelig/ hun som vaar wfructsommelig/ baade paa sin Naturis vegne/ oc for sin Alderdoms skyld. Paa sin Naturis vegne vaar hun wfructsommelig/ for hun haffuer saa mange Aar leffuet met sin Mand/ oc haffuer aldrig faaet Børn/saa at hun vaar i rycte oc ry/oc i huer mands Mund/at hun vaar wfructsommelig/ oc alle mand kaldede hende den wfructsommelige/ hende til Bespaattelse oc haanhed: For sin Alderdoms skyld/ er hun ocsaa wfructsommelig/ Thi hun er saa gammel/ at hun er gaaen aff Barnebyrd/ oc haffuer traadt sine Børnesko/som mand siger/ saa at hun icke nu kand faa Børn/der som hun end haffde faaet Børn tilforn/oc det er nu den siette Maanet/siden hun bleff siuglig/ effter Guds vilie oc forarbeidelse. Derfaare skalt du styrcke din Tro met Tegn/oc forlade dig visselige til/ at det skal skee som ieg haffuer sagt dig/at du skalt bliffue fructsommelig oc føde en Søn.

Engelen styrcker Mariæ Tro met it Tegn.

Det vaar en stor forsmædelse oc haanhed hos Jøderne at vere wfructsommelig.

Seer her Guds viis oc vane/ hand sætter aldrig sit ord blot oc bart frem/ eller handler met Mennisken met blotte oc bare ord/ men hand legger altid noget vduaartis tegn til ordet/ paa det at hand diss ydermere kand lempe oc lave sig effter vor skrøbelighed/ oc kome den til hielp/i det at hand formedelst sit ord faaresætter vor Fornufft sin vilie/oc sætter der hos atskillige tegn for vore vduaartis Sind/ aff huilcke mand diss bedre kand begribe oc tro Ordet. Saaledis handler hand endnu met oss paa dene dag/i det at hand formedelst Euangelium obenbarer oss sin vilie/huilcken hand stadfester oc beseyler met Daaben/ oc det høyuærdige Naderens Sacramente.

Gud pleyer altid at legge Tegn til Ordet.

MEn her skulle wi vel acte disse Engelens ord/som falde vdi denne samtale/ at hand siger: **Thi hos Gud er ingen ting wmueligt.** Disse Engelens ord lære oss tu ting. Først stadfeste de oc beseyle oss Guds visshed oc trofasthed vdi sine Løffte oc Foriættelser. Dernæst paaminde de oss/ at wi skulle sætte Guds Almectighed imod all vort Kiøds oc Blods Forstand oc Dom/ oc forlade oss visselige der til/ at Gud er sandru/ oc baade vil oc kand vdrette huad hand loffuer oc tilsiger/ der som end den gantske Verden vilde sige oc raade oss andet/ Saa at wi derfaare giffue oss fangne vnder hans ord/oc sige met den hellige Jomfru Maria:

Intet er Gud wmueligt.

To Lærdomme.

Mig skee effter dine ord: Du haffuer vdi dit ord obenbaret mig din vilie/ oc met din mact fuldkommer du din vilie/ saa at dig alene bør ære oc prijs. Saaledis skulle wi lade vor Fornufft tagis til fange aff Guds ord/ Wi ere fattige Syndere/ Wi begræde oc fortryde vore Synder: Wi skulle derfor icke effter Fornufftens dom strax falde i mishaab oc fortuile om Guds naade/ fordi at wi haffue fortørnet hannem/ Men lader oss høre aff hans ord/ huad hans vilie er mod oss. Hand siger: Jeg vil ingen Synders død/ men at hand skal omuende sig oc leffue. Item/ Huer den som paakalder Herrens naffn/ hand skal bliffue salig. Item/ Gud vil at alle Menniske skulle bliffue salige. Vdi disse Ord skulle wi indelycke baade Guds vilie oc hans mact/ huilcken ingen kand staa imod/ saa at hand baade vil oc kand giøre oss salige: Disligeste naar Døden stunder oss til/ oc wi sørge oc ere forfærdede for hannem/ da skulle wi fly hen til Christum/ oc høre hans ord om hans vilie. Hand siger: Salige ere de Døde som dø vdi Herren. Vdi dette ord skulle wi sammensætte Guds vilie oc mact/ at Jesus Christus baade er den som er villig til/ at redde oc fri oss fra dødsens mact oc vaald/ oc er den som kand vdrette oc fuldkomme huad hand vil/ Och saa skulle wi forlade oss visselige der til/ at Døden bliffuer oss en Vey til euig Salighed oc Glæde/ ved vor Herre Jesum Christum/ Huilcken met sin Fader oc den hellig Aand/ skee loff/ prijs/ heder oc ære til euig tid/ Amen.

Ezech. 33

Ioël 2.

1. Timoth. 2.

Apocal. 14.

Paa S. Hansis Doberis dag/ Euangelium Lucæ i det I. Capit.

Der Elisabeths tid kom/ at hun skulde føde/ fødde hun en Søn. Oc hendis Nabo oc Slect hørde/ at HERREN haffde giort stor Barmhiertighed met hende/ oc de glæde sig met hende. Oc det hende sig paa den otende dag/ da komme de at omskære Barnet/ oc de kaldede hannem effter hans Fader Zacharias. Men hans Moder suarede/ oc sagde: Jngelunde/ men hand skal hede Johannes. Oc de sagde til hende/ Der er dog ingen i din Slect/

som

som saa kaldis. Oc de nickede at hans Fader/ huorledis hand vilde lade kalde hannem. Oc hand begerede en Taffle/ screff oc sagde: Hand heder Johanues. Oc de forundrede sig alle. Oc strax oplods hans Mund oc hans Tunge/ Oc hand talede oc prisede Gud. Oc der kom en fryct offuer alle Naboerne/ Oc dette som skeet vaar/ ryctedis altsammen paa alle de Jødiske bierge/ oc alle som det hørde/ lagde det paa Hierte/ oc sagde: Huad ment du/ at her skal bliffue aff Barnet? Thi HERRENS haand vaar met hannem. Oc hans Fader Zacharias bleff opfylt met den HelligAand/ spaade oc sagde: Loffuet vere HERREN Jsraels Gud/ Thi hand haffuer besøct oc forløst sit Folck. Oc hand haffuer opreyst Salighedsens Horn/ J Dauids sin Tieneris hus. Som hand talede i fordom tid/ ved sine hellige Propheters Mund. At hand vilde frelse oss fra vore Fiender/ oc fra all deris Haand som oss hade. Oc beuise vore Fædre Barmhiertighed/ oc tencke paa sin hellige Pact. Oc paa den Eed/ som hand soer vor Fader Abraham/ at giffue oss. At naar wi vaare forløsde aff vore Fienders Haand/ skulde wi tiene hannem vden Redsel vor Liffs tid. J Hellighed oc Retfærdighed/ som hannem er behagelig. Oc du Barn lilde skalt kaldis den Høyestis Prophete/ Du skalt gaa frem faar HERREN/ at berede hans vey. Oc at giffue hans Folck Salidhedsens forstand/ som er i deris Synders forladelse. Ved vor Guds hiertelige Barmhiertighed/ ved huilcken Opgangen aff det Høye haffuer besøct oss. Paa det hand skulde skinne faar dem/ som side i Mørcke oc i Dødsens skugge/ oc vise vore Føder paa Fredens vey.

Forklaring paa dette Euangelium.

Sager hui mand holder Helgens Høytider.

ENdog at det er it grueligt Affguderi at paakalde Helgen/huilcket som er skeet aff Papisterne vdi Helgens Høytider: Dog alligeuel er det nyttigt oc gaffnligt/at holde nogle aff de Helligis høytider vdi den christne Menighed/oc det for mange sagers skyld.

1. For det første/er det saare nyttigt oc nødtørfftigt/at mand kand vide den Christne Kirckis Historie: Thi der aff kunde wi faa Lærdom/ Trøst oc styrckelse vdi Troen. 2. For det andet/ er det saare lystigt at betencke Christi velgierninger mod den christne Kircke/huor aff alle gudfryctige Hierter kunde faa oc bekomme en synderlig Trøst oc Husualelse. 3. Den tredie Sag er/at mand her aff kand opueckis til at tacke Gud for sine Velgierninger / som hand haffuer beuist den Christne Kirckis Lemmer. 4. Den fierde sag er/at naar wi saa haffne hørt oc offuerueyet de Helligis atskillige modgang oc fald/at wi da kunde styrcke vore Hierter oc Sind imod all næruerendis oc tilkommendis gienuordighed oc modgang/som wi maa lide oc forsøge her i Verden. 5. Den femte Sag/at de affdøde Helgen skulle vere oss lige som Exempel oc Efftersiun/som wi skulde effter følge/vdi Penitentze oc omuendelse til Gud/vdi vort leffnet/i Gudstieniste/i Guds naffns bekiendelse/i varactighed oc stadighed vdi Troen/i taalmodighed oc andre flere dyder/huor effter wi skulle skicke oc lempe vort Leffnet. 6. Den siette Sag er/ at wi met idelig suck oc attraa skulle ynske oc begere at komme til de affdøde Helgen/oc bliffue delactige met dem i denÆre oc Herlighed/ som de nu ere vdi.

Om disse sager læs yder mere paa S. Staffens dag.

Disse oc andre saadanne drabelige Sager ere der til/ huorfaare at mand holder Helgens høytider i den Christne Menighed/ Men Gud giffuet at der vaare icke mange til/som vanbrugte Helgens Høytider oc andre hellige dage/ til deris vellyst oc galenskaff/ Saa som mand vdi Paffuedommet besynderlige vanbrugte denne Høytid/met Natteueck/at vaage S. Hans Afften / met Dantz oc Nattedrick/Gadelams Krantz/ Ild at optende/ at huye/ strige oc dricke den hele Nat offuer/ Jeg vil icke neffne huad andre slemhed der siden effterfulde. Saaledis hulde Papisterne denne S. Hansis Høytid/oc saaledis holde endnu mange paa denne dag samme høytid/huor met mand icke giør Gud nogen tieniste/ som hannem eller hans Engle oc Helgen er behagelig/men der met tien mand Dieffuelen oc hans Engle / Gud oc hans hellige Engele oc Helgen til fortørnelse oc bespaattelse. Dette maa nu saa kaartelige vere sagt om Helgens høytider/oc om deris rette brug: Men paa denne næruerendis Høytid/vil ieg icke forhandle vden en Artickel/ som er om S. Hansis Historie/ huor aff ieg vil ocsaa faaregiffue nogle Lærdomme oc formaninger/ Gud til ære oc oss til gaffn.

S. Hansis Høytids store vanbrug.

Paa Landsbyerne skeer ocsaa meget Affguderi oc vrang Tro/ paa denne Afften/met rønne Træ/ Skrepper/ Byncke etc. Huilcket de mene at dem skal beskerme/ oc føre Lycke til.

Om

Om S. Hansis Døberis Historie.

Hvi S. Hansis Døberis Historie haffue i disse efterfølgende stycker oc omstendige vilkaar at acte oc besinde / som ere: Om hans Forældre / Om hans vndfangelse / Om hans Fødsel / Huorledis hand bleff opfødt / Huorledis hand bleff kaldet til sin bestilling / Huad hans Embede vaar / Christi vidnesbyrd om hannem / Om hans Død oc Endelight / oc huad der skede vdi oc effter hans Død.

Otte stycker oc omstendige vilkaar her at acte.

S. Hansis Baptistæ Forældre vaare disse: Hans Fader hed Zacharias / hand vaar en Prest i Jerusalem / oc en from hellig Mand som leffde it christeligt oc wstraffeligt Leffnet: Oc hans Moder hed Elizabeth / en gamel Dannequinde / som vaar saare from oc gudfryctig. Om dem baade to siger Euangelisten Lucas i sit Euangelij første Cap. **De vaare baade to fromme oc retfærdige faar Gud / Oc de vandrede wstraffelige i alle HERRENS Bud oc Ræt / oc de haffde ingen Børn / Fordi at Elizabeth vaar wfructsommelig / oc de vaare baade to vel Alderne.** Disse ord sige oss huordanne S. Hansis Forældre haffue veret / Huad Gudelighed dem haffuer fuldt / Huor wstraffelige oc christelige de haffue leffuet her i verden / oc at de haffue ingen Trøst oc Husualelse hafft / der de nu bleffue gamle oc komme til Alder / fordi at Elizabeth vaar wfructsommelig / icke alenist paa sin naturis vegne / den tid hun vaar vng / oc for sin Vngdoms skyld kunde haffue faaet Børn / Men vaar ocsaa wfructsommelig for sin Alderdoms skyld / thi hun vaar nu meget gammel oc vaar gaaen aff Barnebyrd. Men imod Naturens løb / oc imod deris wfructsomelighed / faa de dog alligeuel paa det sidste / det som de haffue met stor lengselse oc attraa begeret aff Gud.

I. Om Johannis Forældre.

Euangelistens vidnisbyrd om S. Hansis Forældre. Luc. 1.

Derfaare haffuer dette stycke om S. Hansis Forældre mange deylige Lærdomme / som wi deraff skulle acte oc besinde. Først / at de Gudfryctigis Bøner skulle icke skee til forgeffs / men de skulle dog i sin tid bønhøris / alligeuel at vor HErre suimis stundem at forhale oc icke ville bønhøre. Dernæst / at wi icke strax skulle bliffue kiede ved at bede / oc lade aff at paakalde Gud / fordi at Gud forhaler det noget. Men wi skulle bliffue hart ved / oc bancke paa / indtil saa lenge at Naadens dør opladis for oss. Fremdelis / at de som ere vnder Kaarsset / oc bliffue fast i Troen / oc leffue it christeligt Leffnet / de skulle dog visselige i sin tid bønhøris oc faa hielp. Herforuden / at de som i Ecteskaff ere tilsammenbundne / de skulle leffue i Guds fryct oc vere wstraffelige / som Zacharias oc Elizabeth vaare. For det sidste / at Ordens tienere oc deris Høstruer / skulle vere it Exempel oc Speyel for andre / vdi alle Dyder oc ærlighed. Thi lige som Husbonden Zacharias / beprydе sin Stat oc Værdighed / met it helligt oc w-

Lærdomme her aff. 1. 2. 3. 4. 5.

oc wstraffeligt Leffnet: Lige saa leffde Elizabeth ocsaa/paa sin side gudelige oc ærlige/ saa at ingen kunde hende noget skylde: Gud giffuet/ at de icke vaare mange til/ som predicke oc tale om Zacharia/ oc dog icke leffue som hand leffde: Men de faa vist deris Dom i sin tid.

II. Om Johannis vndfangelse.

FOr det andet haffue wi her at acte/ om S. Hansis vndfangelse/ som giffuer oss meget at besinde. Thi denne vndfangelse forkyndis hans Fader Zachariæ tilforn aff Engelen/den tid hand stod i Templen oc giorde sit Embede/ Oc der denne gamle Mand icke vilde tro det/ bliffuer hand dum til en straff for sin Vantro/saa at hand icke kunde tale fra den dag/oc indtil ote dage effter at S. Hans bleff født. Her haffuer wi først at acte/ huad de hellige Englis Embede er/ hulcke der ere Guds Sendingebud/oc den Christne Kirckis tienere / at de skulle beskytte oc beskerme hende/oc tiene hende effter Guds vilie/men om Englene faa wi meer at høre paa S. Mickels dag. Dernæst haffue wi her at lære/ at Gud pleyer altid gierne at bønhøre dem/som flitelige tage vare paa deris Embede/oc i en stadig Tro paakalde hannem: Thi de som icke met flid tage vare paa deris Embede som dem er befalet/det beste oc meste dem mueligt er/ de haffue icke Troen til Gud/oc kunde icke rettelige bede. Derfaare skulle wi efterfølge Zachariæ Exempel/rettelige tage vare paa vort Kald oc Embede/oc inderlige paakalde Gud/at hand vil komme oss til hielp vdi vor Nød oc trang: Saa skal hand visselige bønhøre oss/For hand tencker altid paa sine Foriættelser / oc kommer dem ihu. Saa skulle ocsaa Guds hellige Engle komme til oss/Fordi/at de ville gierne vere hos dem/som tage vare paa deris Arbeyde oc bestilling/ oc hos dem som bede. Fremdelis lære wi her/at Guds gierning oc raad kand icke forhindris aff Naturens forhindring eller modstand: Thi endog at Zacharias vaar nu gammel oc skrøbelig/oc Elizabeth vaar wfructsommelig / baade paa Naturens vegne/ oc for sin Alderdoms skyld: Dog alligeuel gaar Guds vilie oc raad for sig/oc Elizabeth bliffuer fructsommelig effter Guds forsæt oc vilie.

Lærdomme. 1. Englenis Embede.

2. Gud hører dem gierne som tage vare paa deris Arbeyde.

Englene huem de ere hos.

3. Intet kand forhindre Guds vilie.

En smuck Regel om Gudsforsæt

Her aff kunde wi nu sætte en almindelig Regel/ som er/ at ingen ting kand forhindre Guds forsæt oc raad/som wi ocsaa siunge i den Christne Menighed: Huad du vilt haffue frem kand ingen forholde. Hand haffuer sæt sig faare/at hand vil opreyse de Døde/ men det siunis for Naturens Øyen at vere wmueligt. Huem skulle wi nu mest tro? Enten Naturen/ eller Guds ord? Wi skulle tro Gud mest/giffue hannem den ære at hand er viss oc sandru/ Oc forlade oss visselige der til/ at den som er en almectig Sandhed / oc en sandru Almectighed/hand vil oc kand vdrette det som hand haffuer sæt sig for. Derfaare bliffuer denne gamle wfructsommelige Quinde finglig oc fructsomelig / oc denne gamle vdleffuede Mand bliffuer Fader/imod Naturen/ effter som det befalis aff Naturens

skabere/ huilcken dette Barn S. Hans kiende i sin Moders Liff/ den tid der Maria kom til hans Moder Elizabeth / effter at hun vaar bleffuen fructsommelig/ oc haffde vndfanget vor Frelsere/ denne Naturens Herre oc Skabere/ Oc da rørde dette Barn sig i Elisabeths Liff met glæde/ til it vidnesbyrd at Gud anammer ocsaa smaa børn oc vil tienis oc æris aff dem/ effter som disse Dauids ord liude i Psal. Aff de vmyndigis oc diendis Børns Mund haffuer du beredt dig Loff. Men her om skal talis mere paa Jomfru Mariæ Besøgelsis dag.

Psalm. 8.

III. Om Johannis Fødsel.

DEt tredie omstendige vilkaar er om S. Hans fødsel/ om huilcken Lucas Euangelista taler oc siger/ at Engelen sagde til Zachariam: Din Høstru Elizabeth skal føde dig en Søn / hans Naffn skalt du kalde Johannes / oc du skalt haffue glæde oc fryd aff hannem/ Oc mange skulle * glæde sig vdi hans Fødsel / Thi hand skal vere stor faar HErren etc. Oc her i dette vort Euangelio/ som nu bleff opregnet / siger hand/ Der Elizabeths tid kom / at hun skulde føde / da føde hun en Søn. Oc hendis Naboer oc Slectinger hørde/ at HERREN haffde giort stor Barmhiertighed mod hende/ oc de glædde sig met hende.

Luc. 1.

* Her aff haffue Papisterne begynt deris Narreri oc Gieckelig= Glædskaff / met den nat teneet paa S. Hansis Afften.

Lærdom.

1\. Her aff paamindis wi/ at wi skulle beuise vor Tacknemmelighed mod Gud/ for hans velgierninger som hand beuiser oss.

2\. Der hos paamindis wi ocsaa/ at wi skulle glæde oss met dem som Gud beuiser nogle velgierninger/ gierne vnde dem den Lycke Gud vil vnde dem/ icke misunde dem det/ men glæde oss met dem der glade ere/ som S. Pouel oss tilraader.

Roman. 12.

3\. Fremdelis lære wi ocsaa her/ huorledis fromme Forældre skulle bære sig at met deris Børn / at de skulle befale dem den almectigste Gud/ oc antuorde dem hannem i Vold.

4\. For det sidste skulle wi ocsaa her aff paamindis/ at glæde oss ved HErrens gaffuer oc velsignelse / oc samme glæde skulle wi føre hen til Guds ære.

IIII. Om Johannis opfødelse.

DET fierde omstendige vilkaar er om S. Hansis Opfødelse/ om huilcken Lucas siger: Oc Barnet vaaxte / oc vaar sterckt i Aanden/ oc vaar i Ørcken/ indtil hand skulde træde frem faar Israel. Oc Mattheus siger huad hans Klædedract oc Vnderholdning vaar vdi Ørcken / met disse Ord: Johannes haffde Klæder aff Kamels Haar / oc it Belte aff Læder om sine Lender/ Hans Mad vaar Greshopper oc vild Honning. Her bescriffuis oss it saare

Matth. 3.

strengt oc hart Leffnet / oc en haard Opfødelse. Efftersi at hand skulde haffue it hart oc farligt Embede/da skulde hand icke opfødis i Kræsenhed oc gode dage/Men hand skulde heller vennis til arbeyde oc til ont i begyndelsen. Thi det gaar saa til som Poeten siger: A teneris assuescere multum est. Det er/siger hand/meget at venne sig til en ting aff barndommen.

Lærdom. Men huad skulle wi her aff lære? Skulle wi her aff lære Muncke Leffnet/at drage i Kloster? Ney ingelunde. Huad skulle wi da lære her aff? Try ting skulle wi her aff lære/som ere/Ædruhed/Lydighed mod Gud/oc at venne oss til arbeyde i begyndelsen. Thi Ædruhed oc sparsommelighed befalis her/icke aleniste dem som met tiden skulle bliffue Euangelij Tienere/ men ocsaa alle Christne at de skulle efterfølge S. Hansis exempel i Ædruhed oc sparsomelighed.

1.

2. Dernæst befalis oss ocsaa her Lydighed mod Gud i vort kald oc embede. Thi wi skulle icke tencke/at S. Hans vdualde sig selff denne bestilling oc dette slags Leffnet/lige som der skulde henge mere Hellighed hos at leffue i Ørcken/ end at omgaas met Folck/som Papisterne lærde/men hand giorde det/at hand der met vilde vere Guds Kald oc Befalning lydig. Derforuden sagde ieg / at wi aff dette

3. S. Hansis exempel ocsaa skulle venne oss til arbeyde / oc til at lide noget i begyndelsen / paa det at naar wi ere saa vande til Arbeyde oc at lide/wi da icke strax bliffue kiede der ved/oc lade oss forfærde/ naar wi enten skulle tage oss noget stort arbeyde for hender/eller oc lide nogen Gienuordighed. De som opfødis met Kræsenhed oc kielenskaff de bliffue blødhiertige/saa at de icke bliffue bequemme til at giøre noget som er loff vært/saa som daglig forfaring lærer vdi mange Menniske. Det læder Belte som hand haffde giordet sig met om sit Liff / det vaar it tegn til den Strid oc Kiff/ som hand skulde haffue vdi sit Embede met de Scriffttklaage/ Phariseer/Kong Herodes/ oc andre Christi rigis Fiender.

V. S. Hansis Kald. Lucæ 3.

DEt femte omstendige vilkaar er/ S. Hansis Kald / huorledis hand bleff kaldet til sit Embede oc befalning. Der om scriffuer Euangelisten Lucas saaledis: **Da skede Guds befalning til Johannem Zachariæ Søn i Ørcken.** Denne befalning vaar hans Kald/met huilcken hand bleff kaldet aff Gud/til sit Embede oc Guds ords tieniste.

Lærdom. Her aff lere wi at wi skulle lide oc bie saa som Johannes giorde/indtil saa lenge at Gud kalder oss til noget Embede oc bestilling/enten foruden middel / huilcket tit oc offte skede i gammel tid/saa som de hellige Propheter/Apostle/oc andre flere bleffue kaldede: Eller oc ved middel/ det er/ved Menniskene/~~som~~ Gud haffuer giffuet mact at kalde andre til bestilling/enten i Kircke regiment eller i verdslig Regimente. Her imod synde de Menniske/ som foruden Kald bryde oc trenge sig vdi noget Embede oc bestilling/ oc gaa mere ind at Tagget oc igiennem vinduffuene / end de gaa ind at Dørren. Saadanne ere de som enten ved venner/eller

ved skenck

ved skenck oc gaffue/eller oc ved andre wloulige middel/komme ind i Kircke tieniste/icke at de ville tiene Gud oc opbygge den Christne Kircke oc Menighed/ men at de ville tiene deris Bug: Saadanne Kald pleye aldrig at gaa vel for sig.

VI. S. Hansis Embede.

DEt siette omstendige vilkaar er hans Embede/om huilcket Lucas Euangelista taler i saa maade: **Oc hand kom i all den Egn hos Jordan / oc predickede Penitentzis Daab / til Syndernis Forladelse / som screffuet staar i Esaiæ Prophetis Bog / som siger: Der er en Predickeris Røst i Orcken / Bereder HErrens Vey / oc giører hans Fodsti rette. Alle Daller skulle opfyldis / oc alle Bierge oc Høye skulle fornædris / oc det som kroget er skal rettis / oc det som wieffnt er skal blisue slæt vey. Oc alt Kiød skal see Guds Frelsere.** Her haffue wi vdi disse ord huad S. Hansis Embede vaar / som er / at hand skulde døbe/ predicke Penitentze/berede Herrens vey/oc vise alle Folck til Christum/ som Gud haffuer giffuet oss til en Frelsere oc Saliggiørere.

Luc. 3.

Esai. 40.

Huorfaare S. Hans kaldis Baptist/ eller Døbere.

Effterdi at hand vaar den allerførste Tienere/som effter Guds befalning begynte Daaben/oc døbte Menmisken til Penitentze oc Syndernis Forladelse/ da kaldis hand Baptista eller Døbere: Hand kaldis ocsaa en Prophete/ fordi at hand predickede Penitentze oc omuendelse til Gud: Hand kaldis Elias fordi hand visse oss Christum. Thi hand vaar den som skulde komme i Eliæ Aand/ oc berede HErrens vey. Vdi dette S. Hansis Embede see wi mange herlige oc skinnendis Dyder/ saa som stadighed/ frimodighed/ bekiendelse/ Taalmodighed vnder Kaarsset/ Sandheds beskermelse/ vilie oc idret at forfremme Christi rige. Hand fryctede icke Herodem/ Hand skyde icke for Phariseerne/men hand bleff stadelige ved sit Embede/ indtil sin Dødedag.

VII. Christi vidnesbyrd om S. Hans. Matth. 11.

DEt siuende stycke oc omstendige vilkaar vdi S. Hansis Historie/ er Christi vidnesbyrd om hannem. Der om scriffuer Mattheus Euangelista / at den tid Johannes vaar kast i Fengsel/ da sende hand to aff sine Disciple til Jesum/ at de skulde spørie hannem at/ om hand vaar Messias som skulde komme til Verden / Eller oc de skulde foruente nogen anden? Effter at Christus haffuer nu giffuet dem suar paa deris spørsmaal/oc de ere bortgaane/giffuer Christus S. Hans dette vidnesbyrd/ 1. at hand er icke it flagrendis oc blabrendis Rør/som røris oc blabrer for huert Vær / men hand er 2. fast oc stadig som en Mur. Hand er icke heller en Hougaards smig- 3. rere eller Hycklere/som er ført i bløde Klæder. Item hand siger ocsaa at iblant alle dem som ere fødde aff Quinder/ er der aldrig nogen større opstaaen/end den Døbere Johannes. Men effterdi at

der om

der om bleff videlige talet paa den tredie Søndag i Aduent/ da vil ieg icke nu tale ydermere der om.

VIII.
S. Hansis Endeligt.

DEt otende stycke wi haffue her at atte/er om S.Hansis Død oc Endeligt/oc om det/der begaff sig i hans Død oc efter hans Død. Om hans Død skulle wi anseे huad Aarsage der gaffs til at hand bleff affliffuet: For huad Sag hand miste Liffuet: Huad død hand fick: Oc huad wi aff hans Exempel skulle lære.

1.
Aarsage til hans Død.

Aarsagen til hans død vaar denne: Herodes haffde taget sin Broders Philippi Hustru fra hannem/ oc leffde met hende/ lige som det haffde veret hans egen. Oc efterdi at S. Hans saa at det vaar tuert imod Guds Low/oc imod all naturlig ærlighed oc høff-uiskhed/da sagde hand hannem det obenbare til i hans næruerelse/ at det vaar icke ret/ at hand skulde haffue sin Broders Hustru/det tog Herodes til mistycke/ oc bleff vred derfor/saa at hand lod kaste S. Hans i Fengsel. Før end S. Hans sagde Kong Herodi disse ord til/da haffde Kongen hannem kier/ holt meget aff hannem/ oc actede hannem som en Guds Prophete/Hand hørde hannem stun-dem/ oc giorde efter hans raad * Men strax der Johannes begyn-te at straffe hans Horeri oc blodskam/ oc det skendige Leffnet hand laa vdi/ da bliffuer Herodes hans Wuen/ lige som hand tilforn vaar hans Ven/oc hand nu icke maa lenger lide hannem. Dette Kong Herodis Exempel følge mange efter endnu paa denne dag/ de maa vel lide Prester oc Guds tienere/all den stund de icke fortør-ne dem/ oc icke straffe deris Synder oc Last: Men der som de begyn de at røre ved Bulden/oc sige dem huor Stugen er oc huor det Ø-me sider/ saa begynde de strax at tage fat paa dem/ lige som galne Menniske giøre ved Læger der dem vil hielpe/de maa snarere vente sig at de skulle riffue dem i Øynene/ oc drage Haar oc Skeg aff dem/ end de maa vente sig nogen Løn eller Tack.

Math. 14
Marci 6

* Gud giff-ue det ginge icke saa til paa denne dag/at man-gen fattig Prest haff-uer wgunst/ for store Hansers Ho-rers oc Boel skaffs skyld.

Store Her-rer maa icke lide sandhed en part.

2.
For huad S. Hans bleff affliffuet.

Sagen som hand miste sit Liff for/vaar Herodis Eed. Thi den tid at hand giorde it stort Giestebud oc Pancket paa sin fødsels dag oc der hand saa sin Horis oc Bisloppers kis Herodiadis Daatter dantze for Giesterne/ da behagede det hannem saa saare vel/ at hand soer der paa oc gaff sin Eed/ at hand vilde giffue hende huad hun begerede/ der som det vaare end halffparten aff hans Konge-rige. Der Pigen dette hørde/ da løb hun strax hen til sin Moder/ oc spurde hende til raads/huad hun skulde begere. Moderen/ som nu vaar vred paa S.Hans oc bar stor had oc affuend til hannem/ for hand straffede hendis Løsactighed oc Horeri/hun befoel hende/ at hun skulde begere S. Hansis Hoffuet/ Saa løb da Daatteren strax hastelige ind/ den stund Kongen sad hos sine Giester / oc be-gerede S. Hansis Hoffuet ind for sig paa it Fat/ huilcket hun oc-saa fick. Thi Herodes sende strax Bøddelen hen/ oc lod S. Hans halsshugge i Fengselet/oc befoel at giffue Pigen Hoffuedet som hun begerede. Her haffue wi Sagen/ huorfaare S. Hans maatte

Math. 14.
Marci 6.

Store Her-rers Gieste-bud offuer-stenckis tit met de fat-tigis Blod oc Sued.

miste

miste sit Liff/ oc huad død hand fick. See her/ her maa for en Pigis Bøn skyld den ypperlige oc hellige Mand recke Halsen frem/ oc tagis aff dage hemelige i Fengsel/ vden all skyld oc brøde/ Hand som vaar den ypperste oc største der nogen tid vaar født aff nogen Quinde til Verden/ saa som CHRistus bær selff vidnesbyrd om. Dette er den Christne Kirckis Lycke/ saa haffuer det veret aff Verdens begyndelse/ saa vil det ocsaa bliffue varactigt indtil enden. Her see wi ocsaa/ at Christi rige det opbyggis met Blod/ oc det holdis ved mact met Blod/ oc vil endis met Blod.

Dette S. Hansis Exempel skulle alle retsindige CHRisti tienere efterfølge/ at de skulle heller ville dø oc miste Liffuet/ end de skulle see igiennem Fingre met Folckis Synder/ Oc vere visse der paa/ at den som anammede S. Hansis Blod/ saa som it teckeligt oc vbehageligt Offer/ hand skal ocsaa haffue omsorge for dem/ der som de end vaare mit vdi Ilden/ som Daniel oc hans Stalbrødre vaare. Den samme vor eniste Gienløssere oc Saliggiørere/ met sin Fader oc den Hellig Aand skee loff/ prijs/ ære/ bekiendelse oc herlighed/ i euighed/ Amen.

Huad wi her aff skulle lære.

Daniel. 3.

Paa Mariæ Besøgelsis dag/

som mand kalder vor Frue dag Bierge gang/

Euangelium Lucæ i det I. Capit.

MAria stod op i de dage oc gick hastelige paa Biergene/ til Jude Stad/ oc kom i Zachariæ Hus/ oc hilsede Elisabeth. Oc det begaff sig/ der Elisabeth hørde Mariæ

riæ Hilsen/ da rørde Barnet sig i hendis Liff. Oc Elisabeth bleff opfylt met den Hellig Aand/ oc raabte høyt/ och sagde: Velsignet est du iblant Quinderne/ oc velsignet er din Liffs Fruct. Oc hueden kommer mig det/ at min HERRIS Moder kommer til mig? See/ der ieg hørde din Hilsens Røst/ da rørde Barnet sig i mit Liff met glæde. Oc/ O salig est du som trode/ Thi det skal fuldkommis/ som dig er sagd aff HERREN. Oc Maria sagde: Min Siæl ophøyer HERREN/ Oc min Aand glæder sig vdi Gud min Frelsere. Thi hand haffuer anseet sin ælendige Tienerinde/ See her effter skulle alle Børns Børn prise mig salig. Thi hand haffuer giort store ting mod mig/ som er mectig/ Oc hans Naffn er helligt. Oc hans Barmhiertighed varer vden affladelse stedse oc altid/ Hos dem som hannem frycte. Hand bruger mact met sin Arm/ Oc atspreder dem som ere Hoffmodige vdi deris Hiertis Sind. Hand støder de Mectige aff stolen oc ophøyer de Elendige. De Hungrige fylder hand met gaat/ Oc lader de rige tomme. Hand tencker paa Barmhiertighed/ Oc hielper sin Tienere Israel op. Som hand sagde til vore Fædre/ Abraham oc hans Sæd euindelige. Oc Maria bleff hos hende ved tre Maanede/ der effter foer hun hiem til bage igien.

Mariæ loffsang.

Forklaring paa dette Euangelium.

Hvorfaare at Helgens Høytider holdis i den Christne Menighed/ er baade sagt anden tid om Aaret/ Oc der om bleff ocsaa omtalet nu paa S. Hans dag næst forleden. Oc summen paa det altsammen er denne/ at wi aff dem kunde haffue Exempel om en retsindig Penitentze oc omuendelse til Gud/ oc om Guds store Naade oc Barmhiertighed. Eller (at ieg skal sige det klarligere) at wi skulle først icke falde i mishaab/ om wi falde oc forsee oss som de haffue giort/ men effter deris Exempel see hen til Guds Naade oc Barmhiertighed/ oc giøre en ret aluerlig Penitentze. Dernæst/ at wi

Hvad wi synderlige aff Helgens Historier lære.

1.

2.

at wi skulle efterfølge deris Tro/saa som S. Pouel lærer oss/ i det hand høyelige roser oc priser Abrahams Tro. Fremdelis at wi ocsaa legge vind paa at efterfølge de Helligis leffnet oc omgengelse/ at wi forsage det wgudelige væsen oc den verdslige lyst/oc leffue tuctelige/gudelige oc retfærdelige i denne Verden/som S. Pouel raader oc formaner/i sin Epistel til Titum. For denne Sag skyld skulle wi ocsaa betencke/at denne Høytid er indskicket/ icke at wi skulle paakalde Jomfru Maria/huilcket der er it wgudeligt oc grueligt Affguderi/Men at wi her paa denne Høytid skulle lære/det som wi kunde sticke baade vort Hierte oc vduaartis Leffnet effter/ i det at wi efterfølge denne hellige kyske Jomfrues Exempel.

Roman. 4. 3.

Tit. 2.

Summa paa denne Historie er/ at den tid Jomfru Maria fornam at hun haffde vndfanget/ oc vaar bleffuen fructsommelig aff den hellig Aand/oc hun viste at hendis Fencke Elizabeth vaar ocsaa nu bleffuen fructsommelig paa sin Alderdom/da vandrer hun hen til samme sin Fencke/Hilser hende/ Oc de tale saaledis tilsammen met huer andre/at de baade to bliffue styrckede oc stadfeste i Troen. Der effter dicter Jomfru Maria en deylig Psalme oc Loffsang/ huilcken hun siunger Gud til loff oc ære / at hun der met vil lade see noget tacknemmelighedstegn mod Gud. At wi dette Euangelium diss bedre kunde forstaa/da ville wi her aff forhandle to Artickler.

Summa paa dette Euangelium.

Prima Synodus noui Testamenti.

Den Første.
Historien om Jomfru Mariæ besøgelse.
Den Anden
Om Mariæ Loffsang.

Om den Første

Udi Historien om Mariæ besøgelse haffue wi besynderlige disse fire stycker oc omstendige vilkaar at acte/som ere: 1. Først/huorledis at Maria oc Elizabeth tiene huer andre indbyrdis/oc beuise huer andre reuerentze oc ære. 2. Dernæst Jomfru Mariæ hilsen. 3. Fremdelis Elizabeths vidnesbyrd om Jomfru Mariæ stercke Tro. 4. Oc for det sidste dette Mirackel oc vnderlig gierning/ at barnet Johannes som endnu er wfødt/ rører sig i sin Moders Liff aff glæde.

Fire omstendige vilkaar her at acte.

OM det første stycke oc omstendige vilkaar/ at Maria oc Elizabeth tiene huer andre indbyrdis / scriffuer Euangelisten saaledis: **Oc Maria stod op i de samme dage/ oc gick hastelige paa biergene til Jude Stad/oc kom i Zachariæ hus.** Den hellige Jomfru haffde hørt aff Engelen/at hendis Fencke Elizabeth/som vaar wfructsommelig/ baade aff Naturen oc Alderdom / hun vaar nu bleffuen fructsommelig/ sex Maaneder siden/ derfaare giffuer hun sig straxder hen / Først / at hun kand haffue dette Tegn til Engelens Ord at styrcke sin Tro met. Dernæst/ at hun ocsaa her kand faa Aarsage at beuise sin Troes fruct/ met

I. Elisabeth oc Maria giøre huer andre tieniste oc ære.

Hui Maria gick til Elisabeth.

Kierlighed mod sin Næste. Oc giffuer hun her met it smuct Exempel fra sig/Hun foracter icke sin gamle fencke Elizabeth for sin Alderdoms skyld/fordi at hun er selff vng oc sterck: Men hun gaar hastelige denne lange vey hen til hende/at hun vil hielpe oc trøste hende/oc tencker saaledis: See/min Fencke er gammel oc skrøbelig/oc er nu imod Naturen bleffuen fructsommelig/ saa at hun haffuer min hielp oc tieniste behoff/Derfaare vil ieg nu vandre hen til hende/at wi kunde trøste huer andre met vor Snack oc Samtale/oc at ieg kand tiene hende.

Lærdomme her aff.

Her aff skulle vnge Qvinder lære/huorledis de skulle vere tilsinds mod de gamle.Endog at Maria vaar nu beprydet met større oc ypperlige gaffuer/end nogē Quinde haffuer nogen tid veret prydet met/ vdi den gantske Verden : Saa hoffmoder hun sig dog icke der aff: Hun tencker icke saaledis/skulde ieg/som er saa ypperlig/oc er vederfaren saadan ære/tiene den gamle Kierling ? Skulde ieg gaa hen til hende ? Hun maa vel gaa hid til mig etc. Saadant tencker Maria icke : Men hun tencker heller / at io ypperligere hun er / oc io herligere oc skønere gaffuer hun er beprydet met/ diss mere vil hun vere plictig oc skyldig til at tiene andre. Saa giorde oc den fromme Joseph Patriarcha/ Endog at hand drømde/ at Solen oc Maanen oc elleffue Stierner sulde ned oc tilbade hannem/ huor met gaffs tilkiende at hans Forældre oc hans Brødre/skulde i sin tid giøre hannem Reuerentz oc ære / saa som deris Herre oc Øffrighed: Dog alligeuel hoffmoder hand sig icke der aff/ men hand tien sin gamle Fader oc er hannem hørig oc lydig / effter Jesu Syrachs regel/ som saa liuder: **Kiære Barn/ io ypperligere du est / io mere skalt du ydmyge dig / saa skal HERREN vere dig huld / Thi HERREN er den allerhøyeste/oc giør dog store ting formedelst de ydmyge.** Item/en anden sted siger hand: **Ver venlig mod de Fattige / oc ydmyge dig for de Gamle. Hør gierne den Fattige / oc suar hannem venlige oc sactmodelige.**

Vnge Qvinder skulle vere ydmyge. Men det er en sielden Fuel at finde.

Joseph. Genes. 37.

Syrac. 3.

Syrac. 4.

Huo som skicker sig effter denne Syrachs regel/oc effter Mariæ exempel/ hand skal bekomē offuermaade skøn oc herlig fruct oc gaffn der aff. Først/ skal hand finde Naade hos den allermectigste euige Gud: **Thi Gud staar de Hoffmodige imod / oc de Ydmyge giffuer hand sin Naade** / som S. Peder siger. Dernæst/ finder hand ocsaa Naade oc gunst hos Mennisten/Thi lige som alle Menniske hade oc bespaatte de Hoffmodige / lige saa elske de dem som ere ydmyge oc venlige. Her foruden skal det ocsaa gaa hannem lige saa igien/ naar hand bliffuer gammel / at hand ocsaa skal æris oc tienis aff de Vnge. Thi lige som det er Guds retfærdige Dom/ at den som i sin Vngdom bespaatter de gamle/

Nytte oc gaffn aff Ydmyghed.

1. Pet. 5.

hand skal bespaattis oc foractis igien/ naar hand bliffuer gammel Lige saa er det oc Guds retfærdige dom/ at den som i sin vngdom haffuer æret oc tient de gamle/ oc beuist dem reuerentze oc lydighed/ hand skal ocsaa æris igien aff de vnge/ naar hand bliffuer gammel.

Læs her om ydermere den 17. Søndag effter hellig Trefaaldighed/ i den sidste Artickel.

Her aff skulle ocsaa vore Jomfruer oc Piger/ oc disligeste vnge Quinder lære/ at de icke skulle løbe omkring i alle hus/ oc slide deris Kiortelsko op paa fremmede Dørtersklel/ icke heller vere ledige oc ørckeløse/ men altid holde sig til gierning oc sysle/ oc naar de skulle gaa eller vandre nogen sted/ at de da vandre hastelige/ met Gudelighed/ Høffuiskhed oc Tuctighed : Vden saa er at de heller ville efterfølge Dinæ Jacobs Daatters Exempel/ som fører skam oc vanære met sig/ end de ville giøre efter Jomfru Mariæ Exempel/ huilcket der bær it ærligt rycte oc naffn/ heder oc ære met sig. J fordom tid vaar intet smycke eller liggendefæ Piger oc Jomfruer kierere end høffuiskhed oc blufærdighed: Men nu lade mange aff dem see all vhøffuiskhed/ vblufærdighed oc vtuctighed/ baade met deris klædedract/ facter oc omgengelse/ saa at mesten delen aff dem faa deris retfærdige Løn oc straff for deris dristighed/ næsedierffhed oc vblufærdighed.

Piger oc vnge Quinder skulle vere i Huset.

Hedninge malede Dianam paa at Snegelhus/ at de der met vilde lære/ at Quinder skulde gierne vere i huset/ som Snegelen er.

Blufærdighed er Jomfruers smycke.

II. Mariæ Hilsen.

FOr det andet haffue wi her at acte/ Jomfru Mariæ Hilsen / om huilcken Euangelisten taler/ at Maria hilsede Elisabeth. En venlig Hilsen er it Tegn til Kierlighed venlighed oc goduillighed. Hos Jøderne vaar det viis oc vane/ at de Hilsede huer andre met saadanne ord: Fred vere met dig. Jtem: Fred vere i dette Hus. Lige som wi ocsaa bruge denne viis oc maade at hilse met/ at wi sige: Guds Fred. Denne viis oc maade at hilse met/ giffuer oss mange ting at be tencke.

Hilsen huad den lærer.

1. Først/ er denne Hilsen en obenbare bekiendelse/ huor met wi bekiende oc bestaa/ at all Fred/ all Lycke oc velfært/ oc alt gaat kommer aff Gud.

2. Dernæst/ er saadan Hilsen ocsaa en Bøn. Thi naar som en aff it ret gudeligt Hierte ynsker en anden Guds Fred/ eller siger: Fred vere met dig/ Da er det lige saa meget som hand sagde: O Gud Himmelske Fader/ ieg beder dig/ at du vilt giffue dette Menniske din Fred: Beskerm oc beuare hannem met din beskytning oc beskermelse/ fra Dieffuelen/ din Christne Kirckis fiende/ som aldrig staar til at stille til freds.

3. For det tredie/ er saadan Hilsen ocsaa en formaning oc paamindelse/ huor met wi atuare oc paaminde dem wi hilse oc sige Guds Fred til/ at de skulde paakalde oc bede Gud om naade oc fred/ at hand vil beuare oc beskerme dem/ deris Hus oc Børn/ oc alt det de haffue.

4. For det fierde/ denne Hilsen oc Ynske at wi ynske huer andre Guds Fred/ er ocsaa en betegnelse oc atuarsel at wi haffue Fiender/ som daglige dags altid oc idelige stunde effter vort falt oc forderffuelse: Huor aff wi paamindis/ at wi skulle icke vere secker oc trygge/ oc soffue hen i Synden/ men vere vaagne oc redebodne at tage imod dem/ paa det at de skulle icke vforuarendis offuerfaldis oc vndertryckis aff dem.

5. For det sigste/ er en gudelig Hilsen ocsaa en Tacksigelse. Thi naar wi

ynſke andre Guds Fred/ da bekiende wi obenbare/ at Gud er den/ ſom all Fred kommer fra/ huilcken wi ocſaa met denne Bekiendelſe giøre ſtor priis oc ære/ huor met wi oc beuiſe vor tacknemmelighed mod hannem. Derfor ſkulle wi lære aff Maria/ at wi gierne hilſe oc ynſke huer andre Guds Fred. Item/ Gud vere met dig: Gud velſigne dig etc.

III. Eliſabeths vidnesbyrd om Jomfru Mariæ Tro

DEt tredie ſtycke oc omſtendige vilkaar/ ſom wi i denne Hiſtorie haffue at acte/ er Elizabeths vidnesbyrd om Mariæ Tro/ der om ſiger Euangeliſten ſaaledis: **Oc Elizabeth bleff opfylt met den helligAand/ oc raabte met høy Røſt/ oc ſagde: Velſignet eſt du iblant Quinderne/ Oc velſignet er din Liffs Fruct. Item/ Salig eſt du ſom trode/ Thi det ſkal fuldkommis/ ſom dig er ſagt aff HErren.** Elizabeth bliffuer opfylt met den helligAand/ aff huilcken hun bliffuer viſſ paa/ at Jomfru Maria haffuer vndfanget formedelſt den helligAands forarbeydelſe oc krafft. For efftertdi det er imod Naturen/ at en Jomfru ſkal vere fructſommelig oc ſiuglig/ da vaar det fornøden at den ſom haffuer ſkafft Naturen/ hand maatte lære oc forkynde den naade oc gaffue/ ſom Maria vaar vederfaret imod Naturen. Der effter loffuer oc priſer Elizabeth Jomfru Mariæ Tro/ lige ſom hun vaar vnderuiſt oc lært aff den helligAand/ oc ſiger hun: **O ſalig eſt du ſom trode.** Diſſe faa ord giffue oſſ tu ſtycker at lære: Førſt lære oſſ diſſe ord/ at alle de ſom icke haffue Troen til Gud/ de ere vſle oc ælendige Menniſke. Dernæſt/ at de ſom tro paa Gud/ de faa den rette Salighed/ ſom er i JEſu Chriſto/ Saligheds offuerflødige Kilde. Fremdelis giffuer Elizabeth tilkiende/ huad nytte oc gaffn Troen fører met ſig/ i det hun ſiger: **Thi det ſkal fuldkommis ſom dig er ſagt aff Herren.** Som hun vilde ſige: Endog at alle Menniſkis forfaring ſiger imod/ Endog at Naturen ſiger ney der til/ Endog at Menniſkelig fornufft oc forſtand ſiger andet: Saa ſkal det dog alligeuel viſſelige ſkee oc gaa for ſig/ ſom Gud haffuer loffuet oc tilſagt dig/ ſom er/ at du ſkalt føde en Søn/ effter Herrens ord/ oc alligeuel bliffue en reen oc kyſk Jomfru. Her aff ſkulle wi ocſaa lære/ huad en ret troes art oc nature er/ Oc effter Jomfru Mariæ exempel tro Guds ord/ endog at den gantſke Nature oc alle Creature vilde ſige der imod.

Mariæ tro. Lærdomme. Troens fruct. Lærdom.

IIII. S. Hans glæder ſig i Moders liff.

DEt fierde omſtendige vilkaar er/ om dette vnderlige Jertegn/ at Barnet glæder ſig vdi ſin Moders Liff/ Der om ſiger Elizabeth: **Hueden kommer det mig/ at min HERRis Moder kommer til mig? See/ der ieg hørde din Hilſens Røſt/ da rørde Barnet ſig i mit Liff met glæde.** Her høre wi en vnderlig gierning/ at Johannes glæder ſig/ oc met

synderlige facter oc rørelse giffuet tilkiende/ at Messias oc Verdens Frelsere/ er der næruerendis tilstede i Jomfru Mariæ Liff. Det er io i sandhed it stort Mirackel/ at it Barn som icke endnu er født til Verden/ kand kiende Verdens Skabere oc Gienløsere/ met huilcket Mirackel baade Elizabeths oc Jomfru Mariæ tro bleff saare styrcket/ Oc Guds godhed dislige ste mod smaa Børn bliffuer obenbare/ huilcken der i fordom tid loffuede oc tilsagde Abraham/ at hand vilde vere hans oc hans Sæds Gud til euig tid: Oc paa det at Abraham skulde vere viss paa/ at Gud vilde holde denne pact oc Løffte/ da gaff hand hannem Omskærelsen til it tegn oc stadfestning der paa/ oc befoel at alle Drengebørn skulde omskæris naar de vaare otte dage gamle. Oc efftersdi at denne Guds Foriættelse hører oc saa til oss oc vore Børn/ da giøre Giendøbere ilde oc wbluelige/ i det at de icke ville/ at de Christnis Børn skulle døbis/ det er/ De ville icke at de som ere arffuinge til Himmerigs Glæde oc ære/ effter Foriættelsen/ skulle glæde sig ved den beseylning oc stadfestelse/ som Gud haffuer der paa giffuet oss. Giendøbere sige saaledis: Den som hører Ordet oc troer det/ hand skal døbis: Men smaa Børn kunde huercken høre ordet/ icke heller tro det: Derfaare skulle de ingelunde døbis. Met denne mening fare de arme forblindede Menniske storlige vild/ de skulde heller saaledis tencke oc sige: De Christnis Børn haffue Foriættelsen: Derfaare bør denne Foriættelse at stadfestis oc beseylis dem formedelst Daaben/ lige som him bleff Jødernis Børn beseylet formedelst Omskærelsen. Guds Foriættelse tilbiuder oss hans Naade oc Barmhiertighed: Sacramenterne beseyle oc stadfeste/ det samme som Foriættelsen tilbiuder/ oc lærer oss det samme met vduaartis tegn/ saa som wi hørde paa Christi Naderis dag/ som wi kalde Skertorsdag. Derfaare skulle wi faaresætte oss S. Hans/ som vdi Moders Liff bleff opfylt met den hellig Aand/ oc der bleff arffuing til den Naade/ som alle Børn ere delactige vdi/ som haffue Foriættelsen.

Det skal tilige krøge som god Krog skal vorde.

Genes. 17.

Giendøberis wgudelighed.

Men her imod sige Giendøberne: Det vaar it Mirackel met S. Hans/ det gaar icke saa til met alle Børn. Jeg bestaar det/ at det vaar it Mirackel/ oc end it stort Mirackel/ Lige som alle Guds Gierninger/ der hand beuiser sin Christne Kircke ere Mirackel. Men ieg vil oc sige dette der hos/ at dette samme mirackel oc vnderlige gierning lærer oss/ at smaa børn kunde vere bequeme til at anamme oc faa den hellig Aand. Effterdi da at de kunde anamme den hellig Aand: Effterdi de ere Abrahams Børn: Effterdi de ere Arffuinge effter Foriættelsen: Effterdi Christus selff befaler at anamme saadanne/ oc lade dem komme til sig: Hui skulde de da icke døbis? Besynderlige effterdi at Daaben er en Beseylning paa det som nu sagt er.

Smaa børn kunde haffue den Hellig Aand.

Om den Anden.

Mariæ tacknemmelighed.

DEr Maria nu hører Elizabeths ord oc tale/ om den store velgierning som hende er beuist/ som er/ at hun skal vere Moder at Verdens Frelsere oc Gienløsere/ da beuiser hun sin Tacknemmelighed mod Gud/ huilcken hun loffuer oc priser i denne Psalme/ baade for den store velgierning som hende er beuist/ disligeste ocsaa for hans barmhiertighed/ retfærdighed/ Almectighed oc sandruhed/ som hand beuiser mod Menniskens kiøn/ i det at hand aff sin Barmhiertighed tager dem til Naade som sig fryctе: Ved sin Almectighed oc Retfærdighed straffer dem som ere fortrædelige oc wlydige: Oc effter sin Sandruhed nu paa det sidste holder ord/ oc fuldkommer det som hand i fordom tid haffuer loffuet oc tilsagt de hellige Forfædre.

Mariæ Loffsangs nytte oc gaffn.

Denne Mariæ Loffsang haffuer dette nytte oc gaffn met sig/ at naar wi her aff haffue ret lært at kiende Guds barmhiertighed/ da skulle wi tro oc forlade oss paa hannem: Naar wi haffue lært at kiende hans Retfærdighed/ da skulle wi trøste oss imod alle tiranners vaald oc wret: Naar wi kiende hans Almectighed/ da skulle wi der aff paamindis at fryctе hannem: Oc naar wi ansee oc bekiende hans Sandruhed/ da skulle wi met Taalmodighed haabe oc foruente/ det som hand aff sin Naade haffuer loffuet oc tilsagt oss. Wi skulle sætte hans barmhiertighed imod vore Synder: Hans Almectighed imod Dieffuelens tiranni: Oc hans Sandruhed imod alle Fristelser/ som enten Kiød oc Blod eller Dieffuelen skiuder oss i Sinde.

Aarsage hui Magnificat huer dag siungis.

Oc for disse sagers skyld haffuer den Christne Kircke ordineret oc skicket det saa at denne Jomfru Mariæ Psalme oc Loffsang skulde huer dag siungis i den Christne forsamling: Nu ville wi kaartelige forklare huert Vers.

1. Min Siæl ophøyer HERREN.
2. Oc min Aand glæder sig i Gud min Frelsere.
3. Thi hand haffuer anseet sin ælendige Tienerinde/ See her effter skulle alle Slecter prise mig salig.

Det er/ Jeg loffuer oc priser Gud storlige oc høylige oc glæder mig saare aff mit gantske Hierte/ oc det i Gud min Frelsere. Thi hand er alene all min glæde/ som haffuer beuist mig saadan en stor velgierning oc Salighed. Hand haffuer anseet oc aff sin blotte Naade oc gunst anammet mig fornædrede/ ringe oc fattige Pige/ som nu vaar foractet oc leffuede i Armod oc Fattigdom/ som en fattig tieniste Pige: Oc saaledis haffuer hand seet til mig/ saa at ieg skal icke her effter actis saa ringe oc foractet/ som ieg vaar tilforn/ Men alle Folck oc Slecter paa Jorden skulle sige mig at vere lycksalig/ huilcken saadan en naade oc ære er vederfaren/ at ieg skal vere Messiæ Moder/ som er min Frelsere oc alle deris som tro paa hannem.

Aff

Aff dette Mariæ Exempel skulle wi lære/ Først at bekiende vor ringhed oc ælendighed/oc derfaare falde ned faar Gud i en sand penitentze. Dernæst at wi bekiende Guds store velgierninger mod oss/ som hand saa rigelige oc offuerflødelige beuiser oss. Fremdelis at wi ocsaa rose oc prise den almectigste gode Gud / for samme sine Velgierninger. For det sidste at wi ocsaa met vor Exempel locke oc tilskynde andre til at beuise Gud Tacknemmelighed.

Lærdom. 1. 2. 3. 4.

4. Thi hand haffuer giort store ting mod mig/ som er mectig/ Oc hans Naffn erhellig.

Den hellige oc tuctige Jomfru/ roser sig her aff ingen fortieniste eller gode Gierninger: Hun legger intet sin egen krafft eller konst til/ men hun legger det Gud altsammen til/ oc giffuer hanem all æren/som alene er mectig/ oc hues naffn alene er oc bliffuer helligt/ oc er all Reuerentze/loff oc ære vært. Saa tit som wi neffne Gud/ eller høre hannem neffne/ da skulle wi loffue oc prise hannem for sin hellighed/som hand lader see oc obenbaris i alle sine gierninger/ i sin store Barmhiertighed/i sin retfærdige Dom/ i sin Mectighed oc Krafft/ oc i sin Sandruhed oc Trofasthed / saa som den hellige Jomfru her opregner i sin Psalme/ stycke fra stycke.

Huad wi skulle tencke naar wi neffne Gud.

5. Oc hans Barmhiertighed varer vden affladelse stedse oc altid/ Hos dem som hannem frycte.

Dette Vers lærer oss try ting. Først at Gud er naadig oc barmhiertig. Dernæst/ huor vijt hans Barmhiertighed vdstrecker sig For det tredie/ huem denne store oc wendelige Barmhiertighed vederfaris. Om Guds Barmhiertighed haffue wi mange herlige Sententzer oc Exempel i den hellige Scrifft. Hand siger selff: **Jeg vil vere din Gud/oc din Sæds Gud effter dig til euig tid.** Item/ hand siger en anden sted: **Jeg er Gud som giør barmhiertighed.** Oc hos Esaiam Prophete siger hand: **Jeg vil miskunde mig offuer dig / met euig Naade.** Item / **Min Naade skal icke vige fra dig/ oc min freds Forbund skal icke henfalde.** Oc Jhesus Syrach siger: **HERREN er naadig oc barmhiertig/ hand forlader Synden/ oc hielper i nød.** Derfaare kalder S. Pouel hannem Barmhiertigheds Fader / i det at hand saa siger: **Loffuet vere Gud vor HERRIS JEsu CHRISTI Fader / Barmhiertigheds Fader / oc all Trøstis Gud / som trøster oss i all vor Bedrøffuelse.** Exempel om denne Guds store Barmhiertighed / huor hand den haffuer beuist / haffue wi mange oc vtallige vdi den hellige

Om Guds Barmhiertighed/ try ting at acte.

I. Gud er barmhiertig

Genes. 17

Exod. 20. Deuter. 5.

Esa. 54.

Ibidem.

Syrac. 2.

2. Corinth. 1.

Scrifft / iblant huilcke det er det allerstørste oc ypperste / at Gud gaff sin enbaarne Søn i Døden / at den gantske Verden skal ved hannem forløsis. Om huilcken CHRistus selff taler / saa sigendis: Saa elskte Gud Verden / at hand gaff sin enište Søn / paa det at alle de som tro paa hannem / icke skulle fortabis / men haffue det Euige Liff. Lignelser om denne Guds Barmhiertighed / er den forlaarne Søn. Det fortaffte Faar. Item / den Samaritan som beuiste Barmhiertighed mod det Menniske / som vaar falden iblant Røffuere / oc andre saadanne flere.

Iohan. 3.
Luc. 15.
Lucæ 10.

2. Huor vijt Guds Barmhiertighed strecker sig

Huor vijt vdstrecker sig denne Gus store Naade oc Barmhiertighed? Der til suarer den hellige Jomfru oc siger: Hans Barmhiertighed varer Slect fra Slect / eller tid fra tid / det er / hun varer altid / i alle Alder oc tider / i alle Land / i alle Slecter / saa som disse Dauids ord liude: Jorden er fuld aff HERRENS barmhiertighed. Hid hører oc disse Dauids Ord vdi Psalmen: Herrens barmhiertighed varer fra Euighed til Euighed. Effter Guds Retfærdighed bleff Adam met alle sine Efterkommere / kast vdi euig Vselhed oc ælendighed: Men aff Guds barmhiertighed bleff hand oc alle hans Efterkommere delactige vdi Guds naade oc Venskaff / met saa skel / at de icke selff met deris Synd oc Last / forhuerffue Guds dom oc vrede offuer sig. Hid hører det der Herren siger til Christum hos Esaiam Jeg giorde dig til Hedningenis Lius / at du skalt vere min Salighed / indtil Verdens Ende. Oc Simeon siger / at Christus er it Lius oc Frelsere / som er beredt for alle Folck.

Psalm 33
Psalm. 103
Esai. 49.
Luca 2.

3. Huem Guds Barmhiertighed vederfaris.

Huem vederfaris denne Barmhiertighed? Der til suarer den hellige Jomfru / oc siger: Hos dem som hannem frycte. Det samme beuiser oc bestaar Kong Dauid met hende i disse ord: HERRENS Barmhiertighed varer fra Euighed til Euighed / offuer dem som hannem fryete. Oc en anden sted siger hand: Herrens hielp er nær hos dem som hannem fryete. Derfaare / huor som ret sand Guds fryct er / der haffuer oc saa Guds Naade oc Barmhiertighed sin sted oc rom / oc er der visselige tilstede.

Psalm. 103.
Psalm. 25.

Huad Guds fryct er.

Men huad er det for en Guds fryct? Det er en ret Gudelighed oc Gudstieniste / som findis hos dem / der met en stadig Tro forlade sig paa Christum. Her skulle wi nu vel giøre Skilsmisse imellem Sagen til Guds Barmhiertighed / oc deris vilkaar som denne Barmhiertighed vederfaris. Her er ingen anden Sag til / huorfaare Gud er oss naadig oc barmhiertig / end den faderlige

Sager til Guds Barmhiertighed.

tilbøyelighed oc Kierlighed / hand haffuer til oss / vdi sin elskelige Søn Jesu Christo / som hand selff siger: **Denne er min hierte kiere Søn / vdi huilcken ieg haffuer behagelighed /** det er / vdi huilcken alle Menniske er mig behagelige. Oc som denne Barmhiertighed vederfaris kunde det icke fortiene / men de bliffue der vdi delactige ved Troen alene / ved huilcken de oc bliffue Guds kiere Børn / som Johannes siger: **Hand gaff dem mact at bliffue Guds Børn / saa mange som tro paa hans Naffn.** Ved Troen alene fødis wi til Guds Sønner oc Døttre / Men naar wi ere bleffne Guds Børn / da skulle wi leffue som Guds Børn bør at giøre / i all Gudelighed / wskyldighed / oc høffuiske Dyder / huilcke den hellige Jomfru her befatter met dette ene ord **Fryct.** Fremdelis siger hun.

Math. 3. 17. *Iohan. 1.*

6. Hand bruger mact met sin Arm / Oc atspreder dem / som ere Hoffmodige vdi deris Hiertis Sind.

7. Hand støder de Mectige aff stolen oc ophøyer de Elendige.

8. De Hungrige fylder hand met gaat / Oc lader de rige tomme.

Her forkynder den hellige Jomfru Maria Guds dom offuer alle hoffmodige Menniske / oc siger huad Naade oc Barmhiertighed de Ydmyge skal vederfaris. Om huilcket den hellige Skrifft giffuer oss mange Exempel / oc daglig forfaring giffuer det samme tilkiende. Her aff skulle wi lære at ydmyge oss faar Gud oc Mennisken / oc sky hoffmod som en værstyggelig ting / som nu før bleff sagt i den første Artickels forklaring / Oc mand ydermere kand læse om Ydmyghed den syttende Søndag effter hellig Trefaaldighed / huilcket ieg her for kaarthedens skyld / icke vil repetere oc igientage: Nu følger fremdelis:

Guds Dom imod hoffmodige Menniske. *Lærdom*

9. Hand tencker paa sin Barmhiertighed / oc hielper sin Tienere Israel op.

10. Som hand sagde til vore Fædre / Abraham oc hans Sæd euindelige.

Det er / Det Løffte oc Foriættelse som Gud haffde giort Abraham oc de hellige Forfædre i det gamle Testamente / at hand vilde vere dem en naadig Gud / oc deris Sæd effter dem / det haffuer hand nu aff sin Barmhiertighed betenckt oc kommet ihu / oc haffuer det fuldkommet / i det at hand haffuer sent sin Søn til Verden / som ieg nu haffuer vndfanget aff den Hellig Aand / ved huilcken Israel

Guds Sandhed oc Trofasthed.

oc alle

Lærdom.

oc alle Slecter skulle ophielpis oc velsignis. Derfaare skulle wi her aff lære/ at Gud er sandru i sine Foriættelser oc Løffte/ saa at hannem bør priis oc ære/ for sin Sandruhed oc trofasthed. Hannem skee loff/ bekiendelse oc ære/ for sin Barmhiertighed/ Mectighed retfærdighed oc sandruhed/ aff alle Christne til euig tid/ Amen.

Paa S. Mickels dag/ Euangelium Matth. i det XVIII. Capit.

Marci 9
Lucæ 9. 17.

Ma den same stund/ ginge Disciplene til JEsum/ oc sagde: Huo er dog den Største i Himmerigs Rige? Jesus kalde, de it Barn til sig/ oc sticke de det mit iblant dem oc sagde: Sandelige siger ieg eder: Uden saa er/ at i omuende eder oc bliffue som Børn/ da komme i icke i Himmerigs rige. Huo som sig nu selff fornædrer/ som dette barn/ hand er den Største i Himmerigs rige. Oc huo som anammer saadant it Barn i mit naffn/ hand anammer mig. Men huo som forarger en aff disse Ringeste som tro paa mig/ hannem vaare det bedre/ at der hengdis en Møllesten om hans hals/ oc hand bleffue senckt ned i Haffuet/ som det er dybist. Vee Verden

den for Forargelse skyld. Der skal io Forargelse komme/ dog vee det Menniske / ved huilcket Forargelse kommer. Der som din Haand eller din Fod forarger dig / da hug hannem aff / oc kast hannem fra dig/ Det er dig bedre/ at du gaar halt ind i Liffuet eller en Krøbling/ end at du haffuer to Hender eller to Fødder/ oc kastis i den euige Jld. Oc der som dit Øye forarger dig/ da riff det vd / oc kast det fra dig/ Det er dig bedre/ at du gaar ind vdi Liffuet met it Øye/ end at du haffuer tu Øyen/ oc kastis i Helffuedis Jld. Seer til at i icke foracte nogen aff disse smaa / Thi ieg siger eder: Deris Engle i Himmelen see altid min Faders Ansict i Himmelen.

Forklaring paa dette Euangelium.

DEnne Fest oc Høytid er derfaare beskicket/ at skulle holdis høytidelige vdi den Christne Kircke oc Menighed/ at wi der aff skulle lære Guds velgierninger mod oss / som haffuer giffuet oss sine hellige Engle til beskermere/ Derfaare skal mand besynderlige lære om de hellige Engle paa denne dag. Men effterdi at dette Euangelium/ som paa denne dag pleyer at predickis oc forhandlis / indeholder besynderlige skøne Lærdomme/ Da vil ieg først forklare det Oc siden tale noget om Englene.

Aarsagen oc Summa paa dette Euangelium.

Aarsagen til disse Christi ord gaffs aff Disciplenis æregerighed/ som trættedis om / huilcken aff dem der skulde vere størst oc ypperst i Christi Rige / effter at de haffde hørt/ at hand haffde sagt dem/ at hand vilde det indtage/ men CHristus retter dem deris vrange Mening oc skicker it lidet Barn mit iblant dem / oc siger: Vden i bliffue som smaa Børn / da komme i icke i Himmerigs rige. Derforuden raader hand dem oc alle Menniske fra Forargelse/ oc befaler oss smaa Børn/ at wi skulle anamme dem vdi den Christne Menighed / oc vide at Himmerigs rige hører dem oc deris lige til. At wi dette diss bedre kunde forstaa / da ville wi nu tale om fire Artickler.

Den Første.

Om Apostlernis Disputats/ huilcken der skulde vere øffuerst/ Oc huorledis Christus straffer dem.

Den Anden

Christi formaning/ at wi skulle tage oss vare for Forargelse.

Den

Den Tredie.
Christi befalning at anamme smaa Børn.
Den Fierde.
Om Englenis Nature oc Embede.

Om den Første.

Vaa den samme tid ginge Disciplene til Jesum/ oc sagde: Huo er den største i Himmerigs rige?

Her haffue wi først at acte Christi Disciplers blindhed/ som icke endnu forstode huordant Christi rige er/ oc huad det vaar for it Rige. De mente at det skulde vere it verdsligt Rige/ at Christus som en veldig Monarcha oc eneuaalds Herre/ skulde raade oc regere offuer den gantske Verden/ oc de skulde saa vnder hannem som Hertuger oc Førster/ haffue atskillige Land oc Steder/ oc haffue store befalninger oc ypperlige Forlenninger/ saa at de skulde bliffue store Herrer her i Verden: Oc derfaare spørge de huilcken der skulde vere ypperst/ oc side næst hos vor Herre Christum/ i raad oc Regimente. Saa saare vaar deris Hierte oc Sind forblindet.

1. Disciplenis blindhed.

Dernæst see wi her Dieffuelens forgifft/ som oc saa haffuer veret krafftig vdi de Guds vdualde redskaff/ som vaare CHRisti Disciple/ oc hans beskickede Apostler oc Legater vdi hans Aandelige Rige. Huad giør Dieffuelen her? Hand besmitter dem met den skendige oc gruelige Last/ som er Hoffmod/ saa at de begynde nu at trættis om Befalninger oc Forlenninger/ huilcken der skal vere øffuerst oc ypperst/ det er/ huilcken aff dem der skal vere Herre offuer den anden.

2. Dieffuelens forgifft i de Hellige.

Huad giør CHRistus her til/ der hand hørde denne Disciplenis daarlige Æregerighed? Hand kunde vel met rette haffue forskut oc forkast dem/ saa som hoffmodige Menniske/ som ingelunde haffue veret bequemme oc duelige til/ at vere Forstandere oc Regentere vdi hans Aandelige Rige: Det giør hand dog icke/ Men hand paaminder dem venlige/ oc baade retter dem i deris vrange mening oc vildfarelse/ Oc disligeste straffer dem haardelige for deris Hoffmod oc Æregerighed. Thi saa siger Euangelisten: **JESus kaldede it Barn til sig/ oc stickede det mit iblant dem/ oc sagde: Sandelige siger ieg eder: Vden saa er/ at i omuende eder oc bliffue som Børn/ da komme i icke i Himmerigs rige.** Her giffuer CHRistus tilkiende baade met Lærdom oc Ord/ huordanne Forstandere oc Regentere hand vil haffue i sit rige/ Hand vil at wi skulle alle vere hin andens lige/ saa meget som vort Sind oc Hiertelag vedkommer: hand vil icke at den ene skal foracte den anden/ oc holde sig bedre end

Huordanne Forstandere Christus vil haffue i sit Rige.

hand

hand: Men at wi skulle haffue venlige oc kierlige Hiertelag til huer andre/ oc beuise huer andre all tieniste oc ære: Hand vil icke at mand i hans Aandelige Rige skal haffue Herredøme oc Regimente den ene offuer den anden/ saa som det gaar til vdi verdslige Rige. Fordi vdi verdslige rige haffuer det en anden Leylighed/ der ere nyttige oc victige Sager til/ huorfaare der maa vere Øffrighed/ oc de som skulle haffue mact oc myndighed offuer andre. Der hos giør ocsaa Christus forskel imellem sit rige/ oc verdslige Riger oc Regimente. Den som er øffuerst oc ypperst i verdslige rige/ hand vil tienis oc æris aff alle: Tuert imod/ huo som vil vdi Christi rige vere den største/ hand skal vere allis Tienere/ icke met ordene aleniste/ som Paffuen/ Hand scriffuer vel i sine Breffue/ at hand er Seruus seruorum Iesu Christi, det er/ alle Jesu Christi tieneris Tienere/ oc alligeuel vil hand haffue regiment oc Herredøme offuer alle Konger oc Førster vdi Verden/ oc skammer sig icke ved/ at lade Keysere oc Konger kysse sine omflettige Fødder. Saaledis/ siger ieg/ skal mand icke aleniste met Ordene vere huer mands Tienere/ men met Gierningen oc met Sandhed/ saa som S. Pouel/ S. Peder oc de andre Apostle/ oc alle retsindige Euangelij Tienere. Derfaare er den størst i Christi Kircke/ som mest tien andre/ oc den er mindst som haffuer mest oc størst Herredøme. Oc paa det at Christus kand affuende sine Disciple fra denne Æregerighed/ da legger hand denne haarde oc aruerlige Trusel til oc siger: **Vden i bliffue som smaa Børn/ da komme i icke i Himmerigs rige.**

Skilsmisse imellem Christi oc verdslige Rige.

Paffuens Hyckleri.

Men huad er det/ maatte nogen sige/ at Christus vil at hans Disciple skulle bliffue som Børn? Siunis icke S. Pouel at lære anderledis/ i det at hand saaledis scriffuer: **Kiere Brødre/ bliffuer icke Børn i forstand.** Huor skal mand da begge disse forstaa? Christus vil at wi skulle bliffue som Børn/ oc S. Pouel forbiuder at wi skulle icke bliffue som Børn. Suar. Begge disse tu Bud staa fast: Wi skulle baade vere Børn lige/ oc wi skulle vere dem vlige/ dog i atskillige maade.

Giensigelse.

1. Corint. 14.

Suar.

Wi skulle vere Børn lige/ Først met en ret Ydmyghed/ oc at wi forsage oss selff/ som Christus her siger: **Huo som fornædrer sig selff som dette Barn/ hand er den Største i Himmerigs rige.** Derfaare skal den som vil vere Christi Discipel/ afflegge alt Hoffmod oc æregerighed. Hid hører oc det der Christus siger: **Huo som vil følge mig effter/ hand skal forsage sig selff**/ det er/ Huo som vil vere min Discipel/ hand skal acte ringe om sig selff/ hand skal icke hoffmode sig/ eller legge sig selff nogen synderlig ære til/ eller fordriste paa sig selff. Dernæst/

Huorledis wi skulle vere børn lige.

1. Met Ydmyghed.

Luc. 9

2.

Met fortienisle.

skulle wi ocsaa vere smaa børn lige met fortieniste: thi lige som børn kunde icke rose dem for deris Forældre/ oc sige at de haffue fortient eller forskylt noget gaat aff dem: Lige saa kunde icke heller Christi Disciple oc Tienere/ rose sig faar HErren aff nogen fortieniste/ men de maa (huad heller de ville eller ey) bekiende sig/ at vere arme spæde Børn/ som intet kunde hielpe sig selff/ vden den almectigste Gud vil forbarme sig offuer dem/ oc haffue en faderlig Omhu for dem.

3. Met Hiertelag.

For det tredie skulle wi ocsaa vere Børn lige met Hiertelag. Thi lige som Børn befale oc giffue sig slæt vnder Forældrenis omhu oc forsørring: Lige saa skulle oc Christi Disciple oc tienere/ giffue sig slæt vnder Christi forsørring/ forlade sig aldelis paa hannem/ oc foruente aff hannem/ alt det som dem baade til Liff oc Siæl er nyttigt oc gaffnligt.

4. Met Lydighed.

For det fierde skulle wi ocsaa vere Børn lige met Lydighed. Thi gode oc fromme Børn/ de disputere icke meget met Forældrene/ huordant det er som de befale dem at giøre: Men de see til huad det er som de befale dem/ oc legge vind paa/ at de kunde giøre effter deris vilie/ oc vdrette deris befalning. Saa skulle wi oc giøre/ at wi see til Guds Bud/ oc giøre der effter/ saa som Abraham giorde/ huilcken der vaar redebon oc villig til/ at ville slaget sin eniste Søn ihiel/ den tid hand fick Befalning der paa aff Gud.

Genes. 22.

Hand tenckte icke: Huad gaffn Gud kand haffue der aff/ at ieg slar min Søn ihiel? Min Søns Død er mig en stor Hiertesorge/ oc Gud kand ingen fordeel haffue der aff/ derfor vil ieg icke sla hannem ihiel oc offre hannem. Men hand tencker heller saaledis: Du min Gud oc HERRE haffuer befalet mig dette at giøre/ derfaare vil ieg efterfølge din vilie/ som skal vere mig en Regel at leffue effter/ oc giøre som du befaler mig.

5. Vdi enfaaldighed oc fromhed.

For det sidste/ skulle wi ocsaa vere Børn lige vdi Ondskaff/ det er/ Lige som smaa Børn icke legge vind paa/ eller beflite sig paa onde Konster/ De ere icke Gerige/ De vide aff ingen Falsthed/ Suig eller Bedregeri at sige/ De ere icke løsactige/ De ere icke hadske eller affuendzfulde/ De giffue snart til oc giffue sig til freds/ naar mand kommer dem til at græde: Lige saa skulde oc Christi Disciple holde sig aff alt ont.

Huorledis wi skulle vere Børn wlige.

Men wi skulle vere Børn wlige i disse stycker: Først/ at wi icke er giecklige oc daarlige som Børn ere/ at wi icke giffue oss til at giøre det som slemt oc vhøffuiskt er/ som smaa Børn tit oc offte giøre/ som icke endnu ere saa stercke oc fuldkomne i deris Sind oc Forstand/ at de kunde giøre forskel imellem ont oc gaat. (1.) Dernæst/ at wi icke ere skrøbelige i Troen som smaa Børn ere/ huilcke for deris Barndoms skyld/ icke endnu kunde begribe oc forstaa/ det som deris Salighed vedkommer. (2.) For det tredie/ at wi icke altid legge vind paa Leg/ som Børn giøre/ det er/ at wi icke stedse effterfølge den kiødelige Lyst oc onde begering. (3.) For det fierde/ at wi icke som (4.)

Børn/ ere wstadige oc wuisse paa vor Saligheds Lærdom / paa det at wi icke skulle føris oc driffuis aff allehaande Lærdoms Vær/ som S. Pouel siger/ men wi skulle skicke oss som Guds hellige oc fromme Børn/ som S. Peder raader oss / i det hand saa siger: **Stunder effter oc begerer den fornumstige rene Melck som nyfødde Børn.**

Ephes. 4.
1 Petr. 2.

EFter disse ord legger oc CHristus til / huad løn en ret ydmyghed fører met sig / i det hand siger: **Huo som anammer saadant it Barn i mit Naffn / hand anammer mig.** Dette skulle wi grandgibelige offuerueye. Først vil CHristus met disse ord/ at wi venlige oc veluillige skulle anamme alle Børn/ vdi hans Naffn. Dernæst giffuer hand tilkiende/at huad mand giffuer de gudfryctige i hans Naffn/det anseer oc vurderer hand/ lige som det vaar hannem selff beuist oc giffuet. Huem skulde icke disse ord opuecke til kierlighed oc barmhiertighed mod sin Næste / oc mest mod den Christne Kirckis Lemmer? Siden paaminder Chrstus paa den anden side/ om huad Straff dem skal offuergaa/ som foracte eller forarge nogen aff dem som tro paa hannem. Saa siger hand: **Huo som forarger en aff disse ringiste / som tro paa mig / det vaare hannem bedre / at der henade en Møllesten om hans Hals/ oc hand bleffue senckt i Haffuet/ der som det er dybist.** Denne CHristi alnerlige Trusel skulde met rette holde oss i tuang/ at wi icke skulde vere saa lætte til at giffue andre Forargelse/som wi ere. Men der om skal nu videre talis i den anden Artickels forklaring.

Ydmygheds Løn.
Lærdom.
1.
2.
Forargelsis oc Foractelsis Straff.

Om den Anden.

VEe Verden for Forargelse skyld. Der skal io Forargelse komme/ Men vee det Mennisske / ved huilcket Forargelsen kommer.

Disse Christi ord begribe vdi sig try ting. Først forkynder Christus 1. oc siger/at der vil vist komme forargelse. Dernæst giffuer hand 2. ocsaa tilkiende (dog noget mørckelige) huad Sager der er til at for3. argelse kommer. For det tredie truer hand dem ocsaa met Straff/ som komme Forargelse aff sted.

Tre ting her at acte.

DET første / som er Christi forkyndelse / der lærer / paaminder 1. oc styrcker oss. Det lærer oss først / at Verden vil bliffue fuld aff 2. Forargelse. Der hos at denne Forargelse vil føre Vee met sig/ det er / Pine oc Plage/ vnder huilcken Menniskene skulle raabe vee oc oui/ oc skulle quæde Jammers vise/ som mand pleyer at sige. Fordi Vee er/ som Basilius siger/ it ynckeligt Klagemaal/ huor met de som ere vnder Kaarsset / giffue deris sorge oc bedrøffuelse tilkiende. Herforuden lærer denne Christi forkyndelse/at den Christne Kircke

I.
Christi forkyndelse om Forargelse.
Vee/huad det er.

Kirckens lycke her i Verden.

[illegible]al icke bliffue stille oc rolig / i denne Verden: Men naar hun sinis at vere allerstillist oc roligst/da skal der hastelige kome Storm oc Wuær/huor aff hun skal saare hart stødis oc kastis. Den christne Kircke skal bliffue her i Verden/ lige som den Ful Halcyon/ som giør Æg vde mit i Haffuet/oc der ligger sine Vnger. Denne Ful kand aldrig vente sig nogen rolig dag / men hand er rede at giffue oc tage/oc bereder sig at tage imod huad der vil komme/enten storm eller stille Vær: Naar det er stille/ da er hand lystig oc glæder sig met sine Vnger: Men naar det er Storm/oc Haffuet røris oc bruser/da lider hand frimodelige / oc forventer at det skal bliffue stille igien. Saa er den Christne Kircke her i Verden/lige som i it vild grumt Haff/iwdi huilcket hun føder sine Børn. Hun kand aldrig vere tryg/ oc vere viss paa nogen rolighed/for Verdens Storm oc Wuær/som kommer oc opueckis aff falske Propheter oc lærere/ aff Dieffuelen/aff vort eget Kiød oc Blod / aff Menniskens slemme Leffnet oc onde Exempel. Naar saadan Storm støder paa den Christne Kircke oc Menighed/da skal hun rede sig til at tage imod huad der vil komme: Oc forlade sig visselige der til/at hun dog paa det sidste skal faa Seyeruinding oc offuerhaand/ved Jesum Christum/som haffuer offueruundet Verden/Oc der som wi met en stadig Tro bliffue hart hos hannem / da skulle wi ocsaa offueruinde Verden/ effter disse Apostelens ord: **Vor tro er den Seyer/ som offueruinder Verden.** Huorfor offueruinder hun Verden? For hun haffuer Christum met sig.

Ligneſſe om den Ful Halcyon.

Iohan. 19

1. Iohan. 12.

Formaning imod Forargelse.

Denne Christi forkyndelse paaminder oss ocsaa/ oc formaner at wi icke selff skulle komme Forargelse affsted/oc forarge andre/enten met ord eller gierninger/at wi icke heller lade oss forføre aff Forargelse/saa at wi der ved skulle foraarsagis at falde igien i vor gamle Smitte oc Vrenlighed/oc slemmelige falde fra Christo vor Saliggiørere: Saa som det gaar til met mange paa denne dag/ huor Sophister oc Tiranner vrie oc vende alting op oc neder/ lige som dem selff lyster.

Fremdelis styrcker denne Christi forkyndelse oss i Troen/oc giør oss frimodige/at wi forlade oss hart paa Herren. Fordi naar wi see at det gaar for sig/lige som Christus tilforn haffuer forkynt oc sagt da bliffue wi diss vissere om Christi ord oc Euangelio/oc troen bliffuer diss sterckere oc fastere/ saa at wi icke falde i mishaab oc forsage Christum/ saa som den største part giør i Verden.

II. Sager til Forargelse.

DEt andet som ieg sagde at disse Christi ord om Forargelse indeholde/er Sagerne/huorfaare der skal komme Forargelse / huilcke Christus sætter her/dog noget mørckelige/oc icke ret klart oc obenbare. **Det er fornøden at der skal komme Forargelse/** siger hand. Hui er det saa saare fornøden? Maatte nogen sige / Hueden er denne nødtørfftighed? Er hun aff Gud? Ney ingelunde.

Thi Gud er icke Aarsage til noget ont/icke haffuer hand heller lyst til Forargelse/Men hand er vred paa dem som komme Forargelse aff sted/saa som Exempel giffue tilkiende om atskillig Straff hand haffuer plaget dem met/der haffue kommet forargelse affsted. Hueden kommer da denne nødtørfftighed/ at der skal komme Forargelse? Kommer hun aff Dieffuelen? Ja sandelige/hun kommer vist aff hannem. Thi hand stunder icke effter andet/ end at hand kand omstyrte Christi Kircke met forargelse i Lærdom/i Leffnet/oc i Kaarsset/der legger hand vind paa/oc det er hans idret nat oc dag. Hand tager ocsaa til sig Sophister met deris Kraaglow oc falske vdtydning paa Guds ord/disligeste Hycklere oc Tiranner her i Verden/ huilcke hand opuecker oc tilskynder/at de skulle forsøge alting/legge alle Aarer om borde/driffue alle de Vegge der gaa ville/oc vere om paa alle Sider i hues maade de kunde kuldkaste oc plage CHRisti Kircke/ saa som den gantske Kirckis Historie lærer fra Verdsens begyndelse/ baade for Syndfloden oc effter/I Egipten/i Ørcken/i atskillig forfølgelse vnder Domerne oc Konger/ i det Babilonske Fengsel/oc effter Fengselet indtil Christi tid. Dernæst lærer ocsaa Kirckens Historie effter Christi tid/ at der haffue mange tusinde slags Forargelse begiffuet sig/ huor met Satan haffuer gruelige faldet ind i Christi Kircke. Her aff kunde wi see/ at det kand icke andet vere/ end at der skal io komme Forargelse/ som Christus siger.

Huorfaare det er fornøden/ at Forargelse skal komme.

DEt tredie som disse Christi ord indeholde/ er hans aluerliste trusel/at de maa vente sig stor Straff oc Plage som kome Forargelse aff sted: **Vee vorde det Menniske (siger hand) ved huilcket Forargelse kommer.** Der met giffuer hand tilkiende/at det vil visselige skee/at de som ere andre til Forargelse/de skulle plagis met gruelig Pine oc Straff. Oc det er icke tuil paa/ at Christus io her met dette Vee/ meen den euige plage oc fordømelse.

III. Trusel om Straff.

MEn paa det at wi diss vindskibeligere oc grandgibeligere kunde tage oss vare/ at wi icke skulle giffue nogen Forargelse fra oss/ da vil ieg kaartelige sige/huad slags forargelse mand skal fly/paa huilcken mand giør skilsmisse aff de Sager som hun kommer aff.

Der er it slags Forargelse/som kommer aff falsk Lærdom/eller oc der aff/ at mand forfalsker oc forkrencker den Christne Kirckis Lærdom. Huo som i denne maade er andre til Forargelse/hand efftersølger sin Fader Dieffuelen/som met dette slags forargelse kuldkaste oc forderffuede vore første Forældre/ Adam oc Eua vdi Paradis.

Atskillig Forargelse. 1. Aff falsk Lærdom. Genes. 3.

Det andet slags Forargelse / er det som kommer aff it ont oc slemt Leffnet/ det skeer/ naar du leffuer wskickelige oc omgaaes ilde i Verden/oc andre see til dig oc tage Exempel/at de ville giøre lige som du giør. Huo som i saa maade er andre til forargelse/hand op-

2. Aff it ont Leffnet.

bygger Dieffuelens rige/ oc forstører Christi rige: Derfaare skal mand met gantske flid tage sig der vare for. Huem er der nu til i verden som icke her vdi synder/ oc giffuer forargelse fra sig met sit Leffnet oc omgengelse? Huad heller du seer hen til lærde eller til wlærde/ til Klerckeriet eller den Menige Mand / til Øffrighed eller Vndersaatte / til Adelen eller fattig Folck / til Borgere eller Bønder / da skalt du see oc befinde at alting er fult aff Forargelse/ i det at mand leffuer wskickelige i verden/ saa at Christus haffuer icke sagt forgeffs Vee Verden for Forargelse. Her tage sig nu vel huer vare som hannem ligger matt paa/ at hand skal icke faa Vee.

3. Aff atskillige tings vanbrug.

Det tredie slags Forargelse / er det som kommer aff de tings vanbrug/ som i sig selff ere huercken bødne eller forbødne at giøre/ Her skal oc huer tage sig vare for saadan forargelse / at hand icke wloulige eller i wtide bruger de ting som ere fri at bruge/ paa det at hand icke skal forarge de skrøbelige. De forhærdede oc wgudelige tør hand intet passe paa/ huad heller de forargis der aff eller ey/ Men dem skal hand foracte/ som Christus giorde. Her om er videre talet den Søndag næst for Pintze dag/ der kand mand læse en fuldkommen Lærdom om Forargelse/ huilcket tiden vil icke stede her nu at repetere oc igientage.

Om den Tredie.

SEer til at i icke foracte nogen aff disse smaa. Thi jeg siger eder/ at deris Engle i Himmelen see altid min Faders ansict/ som er i Himmelen. Her befaler CHRistus oss smaa Børn oc sætter Aarsagen der til/ huorfaare mand skal icke forarge eller foracte dem/ Fordi deris Engle see altid / Gud Faders ansict i Himmelen/ det er/ Efftherdi at Gud haffuer saa stor omhu oc sorge for smaa Børn/ at hand haffuer giffuet dem sine hellige Engle/ som dem skal vaacte oc beuare/ da er det icke tilbørligt / at wi skulle vanære eller foracte dem. Her aff skulle wi lære først at smaa Børn haffue deris Engle/ som dem beuare oc fri/ imod Dieffuelen oc hans List/ som wi daglige forfare/ huor tit wi see smaa børn falde farlige Fald/ oc i andre maade vere i store vaade oc fare / oc de dog tit oc offte komme wskadde der fra/ det kunde aldrig skee / dersom Guds hellige Engle icke beuarede dem. Dernæst skulle wi her aff opueckis til tacknemmelighed mod Gud for saadan sin store velgierning/ som hand oss i saa maade beuiser. Herforuden skulle wi daglige bede Gud/ at hand vil lade sine hellige Engle vere hos oss oc vore Børn/ oc der hos legge vind paa/ at wi met it gudeligt oc helligt Leffnet kunde beholde Englene hos oss. Thi Englene ville gierne vere der som mand giør sin bøn/ oc der som mand leffuer christelige oc vel i sit kald oc embede. For det sidste skulle wi lære at tage oss vel

1. Smaa børn haffue huer sine Engle.

2.

3.

4.

vare/at wi icke met vor vgudelighed oc slemme Leffnet driffue dem bort fra oss/ huilcke der i Himmelen glæde sig ved/ at de Gudfryctige leffue it helligt oc christeligt Leffnet her i Verden.

Om den Fierde.

Den fierde Artickel som ieg sætte mig for oc loffuede at ville tale om/ vaar om Englene/ om hues natur ieg vil nu lidet tale/ at wi der aff baade kunde vide/ huordanne Vectere oc beskermere den Christne Kircke haffuer/ Oc wi disligeste kunde forstaa/ huor stor Fare wi daglige dags staa vdi.

Englene er Guds Creatur/ som ere Aandelige/ forstandige/ mectige/ oc ere skickede til at tiene Gud oc den Christne Kircke/ aff huilcket Embede oc Bestilling/ som de vaare skaffte til/ nogle vigte oc fulde fra/ oc bleffue Kirckens Fiender/ Men nogle aff dem bleffue fast oc stadige i deris vskyldighed/ oc fulde icke met de andre/ men daglige tiene Gud oc den christne Kircke. Om dem taler den Epistel til de Hebreer oc siger: Ere de icke allesammen tienstactige Aander? som vdsendis til tieniste/ for deris skyld/ som skulle arffue Salighed. Om de onde Engle taler Christus selff oc siger/ at Satan er en løgnere oc en Mordere aff begyndelsen. S. Peder taler ocsaa om dem/ saa sigendis: Eders Modstandere Dieffuelen gaar omkring som en brøllende Løffue/ oc atspør huem hand kand opsluge oc forderffue. Her aff kunde wi lættelige forstaa/ at den Christne Kircke er vdi Verden/ lige som en Stad der er inden til foruaret met gaat Krigsfolck/ oc er vden til bestaaldet oc belagt aff Fiender. Thi lige som de gode Engle inden til beskytte oc beuare den Christne Kircke: Lige saa stride oc storme de Onde til hende vden til/ oc legge vind paa at ødelegge oc forderffue hende.

Huad Englene ere.

Hebr. 1.

Iohan. 8.

1. Pet. 5.

Her aff/ oc aff det som tilforn bleff sagt/ kunde wi nu vel forstaa huad Englennis Embede er/ som er/ at tiene den almectigste Gud oc den christne Kircke/ disligeste at beuare oc beskerme Menniskene fra Dieffuelen oc hans suig oc List/ som hand met sine Engle oc Lemmer daglige bruger imod oss. Kong Dauid taler ocsaa vdi sin Psalmebog om Englenis Embede/ oc siger: HERRENS Engel slar Leyr omkring all dem som frycte hannem. Der om haffue wi ocsaa Exempel vdi den hellige Skrifft/ saa som Elisei/ om huilcken der vaare mange gloendis Heste oc Vogne/ at beskerme hannem imod de Syrier. Oc vdi en anden Psalme siger Dauid: Hand haffuer befalet sine Engle/ at de skulle foruare dig/ paa alle dine Veye. Aff disse Kong Dauids

Englenis Embede.

Psalm. 34.

2. Reg. 6.

Psalm 91

ord kunde wi see oc beslutte/at Englene haffue tuende tienister oc be stillinger at tage vare paa iblant Mennisken / den ene er / at stride vdaff Herrens Leyr imod de vrene Aander oc Helffuedis beester: Den anden er/at de vdi Leyren skulle tiene den Christne Menighed oc alle hendis Lemmer.

Englene vil le icke tilbe dis.

HVad skulle wi da beuise Englene igien for saadan deris store tieniste? Skulle wi paakalde dem for vore Nødhielpere / som Papisterne lære paa denne dag / at wi skulle paakalde S. Mickel oc de andre Engle? Ney ingelunde/thi Gud haffuer det baade forbødet i det første Budord/oc Englene sige selff ney til/at de ville icke haffue saadan tieniste. Exempel haffue wi der om i Dommernis Bog/ Den tid en Engel obenbaredis faar Manoach Samsons Fader/ oc gaff hannem tilkiende/ at hans Hustru skulde føde hannem en Søn som skulde vere Regentere for Israels Folck/da vilde Manoach giort hannem Offer/da sagde hand Ney der til/at hand det icke vilde haffue: Men hand befoel at hand skulde offre til Herren. Disligeste staar der tuende steder i S. Hansis Obenbaring/at Johannes vilde faldet ned oc tilbede en Engel/som obenbaredis faar hannem/da siger Engelen Ney/oc forbiuder hannem det met disse ord: **See til/ giør det icke / Jeg er din Mettienere oc dine Brødris/oc deris som haffue Jesu vidnesbyrd. Tilbed Gud.** Derfaare/der som wi ville giøre Englene nogen tieniste/da skulle wi efterfølge deris Exempel/tiene den euige Gud som de tiene/oc skicke oss met omgengelse oc leffnet i ret hellighed oc kyskhed/som de giøre/baade Aandelige oc legemlige. Oc efterdi at wi daglige synde oc forsee oss imod Gud/saa at wi der met giøre Englene stor sorge oc bedrøffuelse/da skulle wi giøre dem glæde igien/i det at wi omuende oss til Gud/oc giøre en aluerlig penitentze/det er den allerstørste Glæde der wi dem kunde beuise / som Christus selff siger: **Der er større glæde i Himelen offuer en Syndere som giør Penitentze/end offuer nitten oc firesinds tiue Retfærdige / som icke haffue Penitentze behoff.** Naar wi saaledis skicke oss/ da giøre wi Englene den allerstørste ære/ tieniste oc glæde / Oc da haffue de lyst at vere hos oss oc beskerme oss. Derfaare / efterdi at wi ere vdi stor vaade oc fare her i Verden/ da er det saare fornøden behoff/ at wi paakalde Gud / at hand vil lade sine hellige Engle altid vere hos oss/ som oss fri oc besterme kunde/ och saaledis skicke oss at de kunde oc ville vere hos oss. Den samme Gud som haffuer giffuet oss Englene til Skytzherrer/ skee loff/prijs/heder oc ære/aff alle Engle oc Christne Menniske til euig tid/Amen.

Iudic. 15.

Apocal. 19. & 22.

Hvor wi skulle tiene Englene.

Luc. 15.

Paa alle Helgen dag/ Euangelium Matth. i det V. Capit.

DEr Jesus saa Folcket / gick hand op paa it Bierge/ oc sætte sig/ oc hans Disciple ginge til hannem / Oc hand oplod sin Mund/ lærde dem/ oc sagde: Salige ere de/ som ere Aandelige fattige/ Thi Himmerigs rige er deris. Salige ere de Bedrøffuede/ Thi de skulle husualis. Salige ere de Sactmodige/ Thi de skulle beside Jorden. Salige ere de som hungre oc tørste effter Retfærdighed/ Thi de skulle mættis. Salige ere de miskundelige/ Thi de skulle faa Miskundhed. Salige ere de som ere rene aff hiertet/ Thi de skulle kaldis Guds børn. Salige ere de som lide forfølgelse for Retfærdigheds skyld/ Thi Himmerigs rige er deris. Salige ere i/ naaar Menniskene bespaatte oc forfølge eder for min skyld/ oc tale allehaande ont paa eder/ om de liue det. Glæder oc fryder eder/ det skal vel betalis eder i Himmelen. Thi de haffue saa forfuldt Propheterne / som vaare faar eder.

Forkla,

Forklaring paa dette Euangelium.

Sex Sager hui mand holder Helgens Høytider.

HElgens Høytider ere beskickede at skulle holdis vdi den Christne Kircke oc Menighed / icke foruden synderlige oc merckelige Sager: Huilcke ieg vil nu noget omtale / paa det at wi retteligt kunde bruge de affdøde Helgens høytider / Gud til ære oc oss til gaffn.

1. For Historiens skyld.

Den første Sag er / at mand kand vide historien / huorledis det er tilgaaet met den Christne Kircke. Thi det er saare nyttigt oc gaffnligt: Fordi der aff kand mand see / huad Lycke oc fremgang den Christne Kircke haffuer hafft aff Verdens begyndelse / Huad for Skytzherrer oc Forsuar / oc huad Fiender oc modstandere hun haffuer hafft.

2. At ansee Guds vtlgierninger. Actor. 9. Iohan. 12. Luca 7.

Den anden Sag er at mand kand lære at kiende Guds velgierninger mod den Chrisine Kircke oc hendis Lemmer. S. Pouel bleff en Apostel som tilforn vaar Christi oc hans Tieneris Forfølgere. S. Peder som tre gang forsuor Christum / bleff tagē til naade igien. Maria Magdalena / som vaar en obenbare Synderinde / fick sine Synders forladelse / at Christus kiende hende for sin Daatter / der hun gaff sig hart ind til hannem met en stadig Tro. Christus obenbarede sig for S. Staffen i hans Døds stund. Och saaledis kunde wi see / huorledis Gud haffuer beuist huer Helgen besynderlige velgierninger.

Actor. 7.

3. At tacke Gud for sine velgierninger.

Den tredie Sag er / at naar wi saaledis haffue anseet Guds velgierninger mod sine Helgen / wi da skulle tacke Gud / for hand haffuer veret saa saare Mild oc Miskundelig / mod fattige Syndere som haffue omuent sig til hannem / at hand haffuer taget dem til Naade / oc beprydet dem met saa mange oc store velgierninger / oc haffuer met sin helligaand regeret dem her vdi deñe vildene ørcken.

4. At mand kand see / huad de hellige er vederfaret.

Den fierde Sag er / at mand kand offuerueye oc betencke huad atskillig Gienuordighed de Hellige er vederfaret / oc mand kand ligne deris Gienuordighed oc Forfølgelse met den Fare oc Modgang som wi nu lide paa denne tid. Lige som de Gudfryctige bleffue forfulde oc plagede aff de vgudelige i Fordom tid / saa skeer det endnu paa denne dag. J Fordom tid leffde de Gudfryctige stundem i rolighed oc met Glæde / vnder Gudfryctig Øffrighed / stundem maatte de atter fornemme at Aaget trengde dem noget haardere / vnder Tiranner oc Vaaldsmend: Lige saa gaar det oc til endnu paa denne dag. J disse atskillige hendelser oc foruandlinger / skulle wi trøste oc oprette oss met de Helligis Exempel.

5. At efftersølge Helgens Exempel.

Den femte Sag er / at wi skulle efftersølge de Hellige vdi en sand Penitentze oc Omuendelse i it Gudfryctigt Leffnet / i Gudstieniste / i Bekiendelse / Stadighed / Taalmodighed oc andre Dyder. Derfaare skulle de Hellige vere oss lige som Exempel oc Regle / der wi skulle skicke oss effter all vor gantske Liffs tid. Guds ord vdkreffuer aff

uer aff oss/ at wi skulle giøre Penitentze oc omuende oss til Gud/ det samme ord vdkreffuer ocsaa Gudstieniste/ hans Naffns bekiendelse/ Taalmodighed vnder Kaarsset etc. Paa disse stycker haffue wi smucke Exempel vdi Guds Helgen at efterfølge.

Den siette sag er/ at wi daglige met Hiertens suck oc attraa/ skulle begere at komme hen til de affdøde Helgen/ oc bliffue delactige met dem i den Glæde oc Herlighed/ som de ere/ Paa det at wi en gang kunde bliffue befride fra denne Verdens gienuordighed/ oc leffue salige met CHRisto til euig tid. For den Sag skyld siger Christus/ at hans Disciple ere salige/ naar de lide atskillig forfølgelse oc plage for hans naffns skyld her i Verden. Oc hid hører dette Euangelium som nu bleff oplæst/ i huilcket Christus opregner otte stycker/ huor vdi den rette Salighed staar/ som wi nu ville faa at høre: Derfaare ville wi nu ansee huert stycke for sig selff. Oc haffue wi aff dette Euangelio ickon en Artickel at forhandle/ som er:

6. At wi skulle lengis effter at komme hen til de Hellige.

Otte stycker huor vdi Salighed staar

Om Christi Disciplers Salighed.

FØrst siger Christus: Salige ere de Aandelige Fattige/ thi Himmerigs rige er deris. Met disse ord viser Christus oss det første Trappe tren til den allerstørste oc ypperste Rigdom. Den allerstørste oc ypperste Rigdom der til kand vere/ er at haffue Himmerige oc det euige liff. Til denne Rigdom er den Aandelige Fattiggom det allerførste Trappe tren/ Fordi naar wi bliffue bange oc bedrøffuede for vore Synder/ da befinde wi oss at vere arme oc ælendige Menniske/ oc haffue ingen Retfærdighed der wi kunde forlade oss paa.

I. Aandelig Fattigdom.

Den største Rigdom.

Her maatte nu nogen sige: Det siunis io at denne Fattigdom vdelycker oss mere fra Himmerige/ Den som er rig i Aanden/ oc haffuer meget at trøste oc husuale sig met/ hand siunis io at vere nærmere Himmerige/ end den som er fattig i Aanden/ oc haffuer intet der hand kand forlade sig paa. Her suarer ieg saa til: Lige som mand met rette siger at det første Tren/ der it siugt Menniske kand gaa til sin Sundhed oc helbrede/ er at hand ret kiender sin Siuge/ oc veed sin Breck/ Thi den som kiender sin Siuge/ oc veed til visse huad hannem skader/ hand kand forhøre sig om bequemme Middel oc Raad der til: Lige saa er den Aandelige Fattigdom/ det allerførste Trenstil den Himmelske Rigdom/ fordi at huo som fornemmer sig at vere fattig oc haffuer slæt intet at hielpe sig met/ hand søger hielp andersteds. Oc lige som siugdom aff sin nature er it Tren oc ret Vey til Døden/ vden Lægen kommer til hielp: Lige saa er denne Aandelige Fattigdom en ret Giensti til Helffuede/ der som CHRIstus icke komme oss vdi denne Fattigdom til hielp oc deelde sin Rigdom oc Gods met oss. Derfaare kunde wi icke fortiene den Aandelige Rigdom met denne Fattigdom/

Giensigelse.

Suar.

Giensti til Helffuede.

Men

Men wi faa den rigdom aff den Himelske Kongis mildhed oc rundhed/ huilcken denne Aandelige fattigdom nøder oc tuinger oss at søge hen til / oc begere hielp aff. Derfaare er meningen paa disse ord: At der er intet til i Verden / huor aff de tørre tencke sig at vere ælendige oc wlyckſalige/ſom rettelige fornemme ſig at vere Aandelige fattige/oc haffue ſlæt ingen retfærdighed eller Hellighed ſom de kunde forlade ſig paa/efſterdi at denne fattigdoms følelſe / oc fornemmelſe er det allerførſte Tren til den rette Rigdom/ det er / til Himmerigs rige/ oc det giør Fattigdom/men icke aff ſig ſelff eller aff ſin egen Natur/ men fordi at hand giffuer oſſ Aarſage oc nøder oſſ til/at lede effter den himmelſke rigdom/oc giffue oſſ hen til Chriſtum/ ſom er den rette vey til Himmerigs rige.

Aandelig Fattigdom huad det er.

Huad oc huordan den Aandelige fattigdom er/kunde wi lætte lige forſtaa/naar wi ligne hannem imod den legemlige fattigdom. Thi lige ſom den legemlige fattigdom/ er icke alenſte nød oc trang paa alting/ at mand haffuer intet at hielpe ſig met/Men det er ocſaa en obenbare bekiendelſe / at mand beſtaar ſig for alle / at vere fattig/oc gaar derfaare om oc beder huer mand om hielp: Lige ſaa er den Aandelige fattigdom/icke aleniſte nød oc trang/for den himmelſke Rigdom oc Gods/ ſom er Retfærdighed/Hellighed oc Wſkyldighed/ at mand haffuer intet der aff at hielpe ſig met/ men det er ocſaa en obenbare bekiendelſe/at wi beſtaa oc bekiende det faar Gud/ oc bede hannem om hielp/at hand for Chriſti ſkyld vil vndſætte oſſ i vor ſtore nød oc trang/ oc dele met oſſ aff den Himmelſke Rigdom oc Gods. Saa ſtaar derfaare denne Aandelige Fattigdom i en aluerlig Penitentze / at mand ydmyger ſig faar Gud/ oc begerer de Himmelſke gaffuer aff hannem.

Aandelig Fattigdom huor vdi hand ſtaar.

Munckis vildfarelſe.

MVncke haffue vanbrugt diſſe Chriſti ord. Thi der aff lærde de at Menniſken ſkulde fortiene Himmerige/met Fattigdom oc Betleri/at mand offuergaff alting oc gick om at tigge / huor imod S. Pouel ſiger til de Romere / at **Det Euige Liff er Guds gaffue i Jeſu Chriſto vor HERRE.** Er det euige Liff Guds gaffue/ſom oſſ giffuis oc ſkenckis aff Naade / da kunde wi io ingelunde fortiene det/enten met Fattigdom eller Trygleri/huilcken der io aff ſin Nature intet fortiener/ men er en Straff aff Gud / huilcken oc en part Menniſke ere ſelff Aarſage til/ Somme met offuerflødighed oc Ødzel/ Somme met Douenſkaff oc Ladhed.

Roman. 6.

II. Sorge oc bedrøffuelſe

ANdelis ſiger Chriſtus: Salige ere de Bedrøffuede/ Thi de ſkulle huſualis. Dette er en vnderlig Predicken/hand ſiger at de ere ſalige ſom ſørge oc ere bedrøffnede/Oc wi ſee at der er intet ſom giør Folck mere wlyckſalige oc vſle/ end Sorge oc Bedrøffuelſe. Men wi ſkulle icke forſtaa oc vdty diſſe Chriſti ord om tidē/der mand græder oc er bedrøffuet paa/men det ſkal

Chriſti meming met diſſe Ord.

det skal forstaaes om Enden / oc om det som endelige vil følge effter saadan Graad oc Bedrøffuelse. Thi saa siger Christus: **De skulle Husualis.** Naar skulle de husualis? Naar Gud giør ende paa det de lide i denne onde Verden / saa skal deris Sorge oc Graad faa en god ende / oc de skulle husualis oc trøstis. Denne Graad oc Bedrøffuelse der Christus her omtaler/kommer de Gudfryctige paa/en part aff den Aandelige Fattigdom/en part aff den Gienuordighed oc Modgang som wi maa lide vdi denne Verden/ huilcken der lige som en Ild brender oc forsøger oss / Oc lige som en Spore eller Brodt preger/gadder oc tilegger oss/at begere den euige Ro oc Glæde/som skal tørre all Graad oc Sorge aff vore øyen. Derfaare / lige som den Aandelige Fattigdom i sig selff er icke den rette Sag / huorfaare wi faa Himmerige / men hand giffuer oss Aarsage til / at søge oc lede effter Himmerige: Lige saa er Sorge oc Bedrøffuelse i sig selff icke den rette Sag til Salighed/Men derfaare siger Christus / at de Bedrøffuede ere salige / fordi at deris Graad oc Bedrøffuelse nøder oc driffuer dem til CHristum/ som er den rette Brønd oc Veldekilde/ der all Salighed/Trøst oc Husualelse kommer aff.

Aarsage til de Gudfryctigis Bedrøffnelse.

Saa høre derfaare hid hen disse Sancte Pouels Ord: **Wi rose oss aff vor Bedrøffuelse / effterdi wi vide at Bedrøffuelse giør Taalmodighed / oc Taalmodighed giør Forfarenhed/ oc Forfarenhed giør Haabet/ Men Haabet lader icke beskemme. Thi Guds Kierlighed er vdgyden i vore Hierter/formedelst den hellig Aand/som oss er giffuen.** Aff disse S. Pouels Ord oc det som nu sagt er/kunde wi her smuct see / aff huad Aarsage Christus siger at de Bedrøffuede ere salige/oc at hand icke siger wret der met/ naar mand seer hen til Enden.

Roman. 5.

FOr det tredie siger Christus: Salige ere de Sactmodige/ Thi de skulle beside Jorden. De Sactmodige ere de som ere milde/venlige/spagfærdige/dannisse/som stille oc formilde deris Affecter / som lade sig gierne stille tilfreds / oc gierne giffue til/naar de bliffue fortørnede oc dem skeer wræt / som ville heller lide skade end de ville trætte oc klamre. Denne Dyd/ Sactmodighed voxer aff Guds fryct oc en ret Ydmyghed/huilcken Christus befaler sine Disciple/idet hand siger: **Lærer aff mig thi ieg er sactmodig oc ydmyg aff Hiertet.** Om saadan Sactmodighed haffue wi baade Regel oc Exempel. Regelen liuder saaledis: Christi Disciple skulle vere sactmodige. Exempel til denne Regel er vor HErre Christus selff. Thi hand vil at wi daglige skulle pynse oc tencke paa denne Dyd/oc see hen til hannem

III. Sactmodighed oc mildhed.

Sactmodighed huor aff hun fødis.

Math. 11.

Regel oc Exempel om Sactmodighed.

saa at wi legge vind paa at effterfølge hans Exempel oc Fodspor. Hand siger icke: Lærer aff mig at opuecke de Døde / at vddriffue Dieffle/at gaa paa Vandet met tørre Fødder/ at leffue i fyrretiue Dage oc Nættter/foruden Mad oc Dricke: Men hand siger: Lærer aff mig at vere milde oc ydmyge aff Hiertet. Denne Ydmyghed fører met sig en ret Broderlig Kierlighed/ om huilcken Christus taler saa sigendis: **Der paa skal huer mand kiende/ at i ere mine Disciple / der som i haffue indbyrdis Kierlighed.**

Iohan. 13.

Sactmodigheds Løn.

Men huad loffuer CHRIstus dem som ere Sactmodige oc milde? Hand siger dem at vere salige/for det som endelige vil følge effter deris Sactmodighed/som er/at **de skulle beside Jorden** eller Landet. Det skulle wi icke saa forstaa/at de Sactmodige oc Milde skulle stedse oc altid leffue paa Jorden / Men Christus bruger disse ord til en Lignelse oc Figur. Fordi i det gamle Testamente vaar det foriætte Canaans Land oc Jord en Figur oc Betegnelse til Himmerige/at lige som de der leffde effter Guds Low oc vilie/de komme ind i Landet/men de andre komme der icke ind:Lige saa kommer der ingen i Hiñerigs rige/vden de som giøre effter Guds vilie. Item/lige som Israels Folck maatte ved megen møde / vmage oc stor Liffs fare/drage ind i det foriætte Land. De maatte igiennem det røde Haff/igiennem Ørcken/igiennem Jordans flod: Lige saa skulle wi ved megen Bedrøffuelse indgaa i Himmerige. Item/lige som Moses icke førde Folcket lenger end vdi Ørcken/men Josua førde dem ind i Landet: Lige saa fører Guds Low oss icke lenger end til vor Synds kundskaff / men Jesus Christus met sit Euangelio fører oss ind i Himmerige. For den Sag skyld at den foriætte Jord oc Land vaar en Figur oc Betegnelse om Himmerige / derfaare siger Christus her / at de skulle beside Jorden / det er / de skulle arffue oc nyde Himmerige/som det foriætte Land oc Jord betegnede.

Actor. 14.

Disse ords vanbrug.

De som vanbruge disse ord til at stadfeste den Papistiske lærdom om Fortieniste/lige som wi met vore gode Gierninger oc Dyder kunde fortiene Himmerige/de ere meget daarlige/i det at de icke acte Christi ord ret. Christus siger/at de skulle met arffuelig rettighed beside Landet eller Jorden/men huor faa wi den arffuelige rettighed / at wi met rette maa arffue oc beside det? Ere wi icke Arffuinge for Christi skyld/fordi at wi ved Troen ere i hannem vdkaarne til Guds Børn? Siger icke S. Pouel at det euige Liff er Guds gaffue ved Jesum Christum vor Herre? Her skulle wi vel acte/ at det er it at tale om Sagerne til Salighed/oc it andet at tale om deris vilkaar/som ved Christum ere bleffne arffuinge til Salighed.

Roman. 6.

IIII. Hunger oc Tørst effter Retfærdighed.

FOR det fierde siger HERREN: Salige ere de som hungre oc tørste effter Retfærdighed/Thi de

skulle

skulle mættis. De Christne kunde aldrig i dette Liff drage saa meget Vand aff Saligheds kilde / at de io tørste paa ny igien / derfaare trøster Christus dem her / oc loffuer dem vist at de skulle dog i sin tid bliffue mætte / saa at de skulle der aff bekiende sig at vere Salige.

Huo som hungrer oc tørster efftcr Retfærdighed / hand ynsker oc begerer tu ting. 1. Først at Gud kunde æris oc prisis obenbare her i Verden / formedelst ret Lærdom / it helligt Leffnet / oc hans naffns obenbare bekiendelse. 2. Dernæst at huer i besynderlighed kand kiende Gud / anamme Troen til JEsum Christum / opfyldis met den hellig Aand / oc legge vind paa at leffue it helligt oc wskyldig Leffnet her i Verden. De som det begere de skulle ocsaa mættis siger Christus. Om denne Mæthed taler Dauid vdi Psalmen / oc siger: Jeg vil skue dit Ansict i Retfærdighed / oc ieg vil bliffue mæt / naar ieg opuaagner effter dit Billede. Da skulle de Hellige icke mere hungre eller tørste / som Sancte Hans siger i sin Obenbaring.

Christne tørste effter tu ting.

Psalm 17

Apocal. 7.

FOR det Femte siger Christus: Salige ere de Miskundelige / Thi de skulle faa Miskundhed. Her befaler Christus oss / at wi skulle vere barmhiertige mod de fattige oc ælendige. Thi hand vil at hans Disciple skulle icke alleniste lade sig deris egen nød oc trang gaa til Hiertet / Men de skulle ocsaa røris til Metynck oc Miskundhed offuer andre som lide ilde i Verden / huilcket der i Sandhed hører en ret Christelig Kierlighed til. Christus vdkreffuer icke heller aleniste met disse ord / at wi skulle haffue Metynck offuer andris bedrøffuelse oc ælendighed / men hand vdkreffuer ocsaa / at wi skulle komme dem til hielp met Gierningen: Hand vil at wi skulle hielpe vor Næste met vor milde haand / i hues maade wi see oc formercke at hand haffuer oss behoff. Oc paa det / at mand icke skal lade sig affraade / fra Miskundhed oc Barmhiertighed / for Menniskens wtacknemmeligheds skyld / huilcken der forholder mange fra at giøre gaat / da legger Christus sin Foriættelse til oc siger / at de som beuise deris Næste miskundhed oc Barmhiertighed / de skulle faa Miskundhed igien / icke alleniste hos Gud / men ocsaa hos Menniskene. Gud loffuer dem sin miskundhed oc Barmhiertighed / som ere barmhiertige mod deris Næste / oc hand giør det ocsaa / at wi finde Naade oc Gunst hos Menniskcn / i det at hand vrier oc vender deris Hierte oc Sind til at giøre oss gaat.

V. Miskundhed.

Barmhiertigheds løn.

FOR det siette siger hand: Salige ere de som ere reene aff Hiertet / Thi de skulle see Gud. Her befaler CHRIstus oss Hiertens reenhed / huilcken der sættis imod to slemme store oc groffue Laster: 1. Den ene er snedighed eller Surfitighed / at mand gaar paa Reffueklør / oc handler suigactelige met sin Næste. 2. Den anden er Løsactighed.

VI. It reent Hierte sættis imod to Laster.

1. Imod Snedighed oc Falskhed.

Naar Hiertens reenhed sættis imod Snedighed eller Falskhed/da mercker det en enfaaldig Oprictighed/saa at wi handle retsindelige oc trolige met vor Næste/foruden alt Suig/Behendighed Falskhed oc Bedregeri. Derfaare staa disse CHRisti Ord imod mange Menniskis Mening oc Dom: Thi der ere mange til vdi Verden / som mene sig at vere allermest Lycksalige / naar de snedelige met Suig oc Bedregeri kunde beskuffe andre/saa at de rose sig der aff / oc mene at dem bør Prijs oc ære / for saadan deris Snedighed/ at de ere saa forstandige/ oc vide at søge deris Fordeel/ Ja de mene at mange Menniske skulle holde aff dem oc rose dem der faare. Men Christus vil icke at hans Disciple / oc de som ville indgaa i Himmerige met hannem / skulle saa bære sig at / Men de skulle vere reene aff Hiertet / oc intet vide aff saadan Snedighed oc Suigactighed at sige/ De skulle vere Enfaaldige / saa at deris Hierte/ Tunge oc Haand veed intet andet at handle oc bestille/ end det som oprictigt/ loffligt oc ærligt er. Dem som saa handle/ loffuer hand oc tilsiger / at de skulle see Gud / i huilcken Siun den allerstørste Lycksalighed/oc all Glæde oc Velfart staar.

Oprictigheds Løn.

2. Imod Løsactighed/ Hebr. 12.

Men naar denne Hiertens reenhed sættis imod Løsactighed/ da mercker det en ret Hiertens kyskhed/huilcken Apostelen til de Hebreer kalder Hellighed/i det hand siger: **Staar effter Hellighed / vden huilcken ingen kand see Gud.** Thi lige som Gud hader Løsactighed / lige saa haffuer hand stor Lyst oc Behagelighed til Kyskhed. Saa er da Christi Mening/at hans Disciple oc Christne skulle haffue it reent Hierte/ som er baade retsindigt oc enfaaldigt/ foruden Suig oc Falskhed/ Oc disligeste Kyskt foruden Løsactighed oc ond Lyst.

VII. Fredsommelighed.

FOr det siuende siger hand: Salige ere de Fredsommelige / Thi de skulle kaldis Guds Børn. Her befaler Christus sine Disciple en ypperlig oc stor dyd/som dog er sielden at finde. De ere Fredsommelige/som legge vind paa fred oc Rolighed at stiffte oc holde ved mact/ Disse kaldis Guds børn/ for deris anslag oc idret er tuert imod Dieffuelens Børns anslag/ De skulle kaldis Guds Børn/saa som de der effter Guds deris himmelske Faders Exempel/ legge vind paa Fred oc Rolighed / oc der met hielpe oc forlyste mange Menniske. Thi lige som den kaastelige Balsam opfylder it gantske heelt Hus met sin deylige oc søde Lugt: Lige saa kand en from Mand som haffuer lyst til Fred oc Rolighed konnne en heel Almue som er wens / til Endrectighed oc Fredsommelighed. Derfaare giør Dauid det icke foruden Sag / at hand saa saare roser Endrectighed oc Fredsommelighed/i det hand saaledis siunger: **See huor deyligt oc lystigt det er/ at Brødre bo**

Psalm. 133

dre bo endrectelige tilsammen. Lige som den kaastelige Balsam er / som flyder ned aff Aarons Hoffuet / oc i alt hans Skæg / oc flyder ned i hans Klæder. Lige som Dug er / der falder ned aff Hermon paa Zions Bierge.

1. Her ligner Dauid Endrectighed oc Fredsommelighed / Først
2. ved Balsam / om huilcken Lignelse nu er talet. Dernæst ligner hand hende ved Dug: Thi lige som Jorden bliffuer fructsommelig oc grødesom aff Dug oc Regn / formedelst HERRENS velsignelse: Lige saa / huor der ere mange som legge vind paa Fred oc Rolighed / der bliffue Land oc Rige fructsommelige / Der gaar det vel til i alle Regimente / i Kircken / i Verdslig regimente / oc i Husholdning. Tuert imod / huor mand icke tracter effter Fred oc Endrectighed / der er ingen Fructsommelighed / der er ingen Lycke eller Fremgang / men idel Sorge oc Elendighed.

VIII. At lide Forfølgelse for Retfærdighed.

FOr det otende siger Christus: Salige ere de som lide Forfølgelse for Retfærdighed / Thi Himmerigs rige er deris. Effterdi at den Forargelse som kommer aff den store forfølgelse / som mand lider for Christi skyld / allermest plager oc nagger de Christne / da giør Christus saare vel der i / at hand paaminder sine Christne om Kaarset / at de icke skulle bliffue mistrøstige / for den store oc mangfoldige Forfølgelse de skulle lide her vdi Verden / oc der ved falde fra Christum oc forsage hannem: Men de skulle fast mere see hen til Himmerigs rige / som hand her sætter dem faare / huilcket de skulle mest stunde effter oc derfaare legge vind paa at indgaa i det / formedelst megen sorge oc gienuordighed. Derfaare skulle wi effterfølge deris Exempel som løbe til maals / de see ickun til Klenodet som er opsæt at løbe om / oc bliffue for den skyld fast ved i deris fulde løb / indtil saa lenge de komme til Maalet: Lige saa vil Christus at hans Disciple skulle giøre / Hand vil icke at de skulle vere lade / men de skulle bliffue fast ved at løbe paa HErrens vey / indtil saa lenge de komme til Maalet / det er / til Himmerigs rige. (Actor. 14. Lignelse.)

Dernæst i det at Christus sætter her en Sag / huorfor mand skal lide Forfølgelse / som er for Retfærdighed / da vil hand at wi saaledis skulle skicke vort Liff oc Leffnet / saa at wi icke skulle vere nødde oc tuingde til at lide for vort Skalckhed oc wdyd / eller for vor Wretfærdighed. Thi huo som lider for sin wdyd oc last / hans Forfølgelse er en retfærdig velfortient Straff oc Plage / oc icke it vidnesbyrd at forsuare Retfærdighed oc Sandhed met. Oc S. Peder formaner oss / at wi icke skulle lide for vor wdyd / som wretfærdige Mennniske / men som Retfærdige / effter Christi / Propheternis / Apostlernis oc mange Martirers Exempel. (Wi skulle icke lide for vor wdyd. 1. Pet. 4.)

Fremdelis siger Christus: Salige ere i naar Mennisskene bespaatte oc forfølge eder for min skyld / oc tale eder allehaande ont paa / om de liue det. Met disse ord vdlegger Christus oc forklarer / huad det er at lide Forfølgelse for Retfærdighed / det er / at lide Bespaattelse / Had oc Forfølgelse for Euangelij skyld / at talis ilde til / oc liffuis mange store Hoffuetløgner paa / aff det Had de Vgudelige haffue til Euangelium. Oc skulle wi vel acte / at CHRIstus her siger: Om de liffue det / Som hand vilde saa sige: Der som i talis ilde til / oc huer mand taler ilde om eder / oc de sige Sanden der vdi / da ere i icke Salige. Der som i lide Forfølgelse for eders Synder / da gaffner den Forfølgelse eder slæt intet til Salighed. Thi det gaar som en Lærefader siger: Sagen giør en Martir / oc icke Blodet.

At lide for Retfærdighed, huad det er.

Huad der giør en Martir.

Glæder oc fryder eder (siger hand) det skal vel betalis eder i Himmelen. Denne Betalning oc Løn som CHRIstus her loffuer sine Disciple oc alle dem som lide noget for hans skyld / er / at Gud vil vederlegge oc betencke den Lydighed som mand haffuer hannem beuist i Forfølgelsen. Christus meen icke met disse Ord / at wi kunde fortiene Himmelen met vort Kaars oc Modgang / der wi lide her i Verden / fordi at Himmelen er GVDs Børns Arffuedeel: Men hand vil her met tilskynde oss / oc giøre oss Frimodige at lide oc bære Kaarsset / i det hand faaresætter oss i sin Faders Mildhed / som loffuer at ville betencke oc vederlegge vort Arbeyde oc wmage / som wi her vdi Verden haffue for hans skyld. Dette Vederlag oc Beløning er funderet i vor HERris Jesu Christi Kaars / Huilcken met sin Fader oc den helligAand / skee Ære / Mact oc Herlighed til Euig tid / Amen / AMEN.

Guds børns Arff.

Ende paa alle Søndagis oc Hellige dagis Euangelier / saa mange som her i Danmarcks oc Norgis Riger / effter Ordinantzen holdis hellige / det gantske Aar igiennem.

Register paa de besynderligste Artickle/ som findis i denne Postilla.

De to bogstaue a oc b/ som staa faar Tallet/ bemercke huilcken Part aff Postillen huert stycke findis vdi. a bemercker den første Part/ b den anden.

Adam

Chriſto

Chriſtum

Chriſtne

ſkulle

Forar-

Mund-

ser vil-

ENDE.

Til den Christne Læsere.

CHristelige Læsere / Poeterne scriffue / at Argus haffde saa mange Øyen/ saa at hans gantske Hoffuet oc Ansict vaar alt offuersæt met Øyen/ oc alligeuel kunde hand icke see saa nøye til/ at hand bleff io bedragen / met huilcket der giffuis tilkiende/ at mand kand aldrig see saa grant til sin gierning oc bestilling / at mand io skal haffue det behoff altsammen/ Dette gielder ocsaa besynderlige met Correctur paa Prenteri/ Thi det er neppelige mueligt/ at nogen Corrector skal kunde see saa flitelige til/ at der io skal stundem komme nogle vildelser / Huilcket oc tit oc offte der aff kommer/ at mand i Prenteriet icke grandgibelige giffuer act paa oc indsætter / huad der tegnis oc scriffuis for dem/ besynderlige naar de icke forstaa sig paa Tungemaalet. Saa beder ieg gantske venlige/ at huer Cristen som denne Bog læser/ vil aff Christelig Kierlighed offuerbære/ om her stundem findis nogle Vildelser/ at en Bogstaff staar for en anden / eller oc at der stundem er vdeglemt oc forseet en Bogstaff i it ord. Jeg haabis til at her skulle icke vere saare mange forseelser/ at huer Christen skal det io selff kunde rette. Vor HErre Jesus vere met alle fromme Christne/ oc regere dem til sit naffns ære / Huilcken met Fader oc den hellig Aand / som er en euig oc almectig Gud/ skee Loff/ Priis/ Heder oc ære til euig tid / Amen/ AMEN.

R. H. R.

Prentet i Kiobenhaffn/ hos Henrich Waldkirch / Paa sin egen Bekaastning / Oc findis hos hannem til kiøbs.

ANNO

M. DC.

